

A
MAJTHÉNYIAK
ÉS A
FELVIDÉK

TÖRTÉNELMI ÉS GENEALOGIAI TANULMÁNY

IRTÁK

SZERÉMI
ÉS
ERNYEY JÓZSEF

I. KÖTET.

BUDAPEST, 1912.

NYOMTATTA FRITZ ÁRMIN KÖNYVNYOMDÁJA
VIII., Nap-utca 13

BEVEZETÉS.

Hagyományos ősi szokás mellett a gyakorlati szükség is megkívánja, hogy előszóval kezdjük sokágú mondanivalónkat s a szövegtől függetlenül eleve is tájékoztassuk az olvasót könyvünk irányáról, tartalmáról. Értjük, nem sok barátja van a száraz, sőt unalmasnak látszó bevezetésnek. Sokan szeretik is mellőzni, de aztán olvasás közben kezdik tapasztalni, hogy az anyag felől nincsenek kellőleg tájékozva. Akadnak célzások, melyek éppen a bevezetésre utalnak, szóval az olvasó csak akkor veszi észre, mégis „debuisset pridem“, előbb kellett volna a praeludiumot meghallgatni. Tanulmányunk a legnagyobb mértékben kívánja a bevezetés elolvasását, mert csak ez ad — ahogy elődeink szokták volt mondani — „kezet lábat“ az egésznek.

Kérjük tehát mindazokat, kik munkánkat kezükbe veszik, ne mellőzzék a bevezetést, mert anélkül az összekötő kapocs hiányos; a sok laza történelmi adat érthetetlen, fárasztó compilációnak látszik. Mert úgy esett, hogy hosszú évtizedek munkája árán jórészt befejezván a történelmi és genealogiai anyag gyűjtését, már nincs kilátásunk arra, hogy újabb értékes, eddig ösmeretlen kútforrásokra akadjunk, kénytelenek vagyunk — fogvatkozásainak tudatában is — kibocsátani tanulmányunkat.

Kérjük azért az olvasót, legyen elnéző a mű fogvatkozásai iránt, hiszen a genealogiai mű, természeténél fogva soha sem tekinthető tökéletesnek, befejezettnek. Egyébként magunk emeljük ki hibáit. Pl. a rövid és száraz adatok egymást sűrűen követik, s az évszámok képesán csak kevés laconicus szöveget adhatunk. Olvasása tehát fárasztó, éppen nem kellemes, gördülékeny stylusról alig lehet szó. A szöveg bizonyos fokig kuszált is, mert 20—25 év óta folytatólag gyűjtött anyag sokoldalú vonatkozásai szerint egymásután több helyen érvényesül, s a szétkapkodott részleteket néha

szükséges újból egybefűzni, a miből ismétlődés, feleslegesnek látszó recapitulatio támad, pedig ezt újabb szempontok kedvéért mellőzni nem lehetett. Kellemetlen a synchronistikus adatok laza összefüggése, sőt azoknak hiányos egybefűzése. Felróható, hogy okleveles idézeteinkben az eredeti körülményes datálást követtük, sok részletet idézünk latinul, mind a könnyedség terhére. Bűneinket tovább magyarázva, menthetnők, de ezekkel már nem fáraszthatjuk az olvasót. Teljes tudatában vagyunk a hiányoknak, valamint egyéb támasztható kifogásoknak is, de ezek java része elvi kérdés, egyéni szabad nézet. Egyetlen általános szabályt ismertünk irányadónak. Legyen tanulmányunk *hiteles adatoknak* halmaza, melyet magyarázó szöveg követ lépten-nyomon, egyedüli értéke legyen a hiven reprodukált történelmi igazság, más praetensiói nincsenek.

Ha az olvasó olykor megütközik felfogásunk ósdi voltán, kérjük, vegye ezt, a sok régen mult dolgok elbeszélésének ráadása gyanánt, emlékül a régen elmúlt világra.

Munkánknak genealogiai részét illetőleg, néhány szóval elő kell adnunk a szempontokat, amelyekből kiindultunk.

Nevezetesen, hogy az olvasó könnyebben értse meg a családtagok közt fennálló leszármazási, rokonsági fokot, amennyire a szöveg megengedi, lehetőleg synchronisticus irányt követünk, az évszámok sűrű beillesztése mellett, mert saját tapasztalatunkból és számtalan olvasó panaszából tudjuk, hogy némely történelmi munka olvasásánál a gyéren előforduló évszám igen kellemetlen. Kisebb baj az évszámokkal túltarkított szöveg, mintha az olvasó esetleg húsz-harminc lapot kénytelen visszafelé áttekinteni, hogy bizonyos eseménynek pontos keltét megtudja. Nem kisebb hiba az, hogy egy eseménynek leírásánál az elején ott van az évszám a hosszú elbeszélésben a hónapok, napok pontosan idézvék, de az évszám továbbra hiányzik. Ha feljebb a chronologicus sorrend lehetőleg szigorú betartását hangsúlyozzuk, mindazonáltal azt mereven és folytonosan követni nem lehetett. Eltérést engedtünk helylyel-közzel a synchronisticus rendszertől olyan egyöntetű elbeszélésnél, amely csak úgy érthető meg jól, és némileg érdekfeszítő, ha folytatólag tárgyaljuk befejezéséig, vagy legalább az esemény elbeszélésénél előforduló olyan időpontig, ahol a szünetelés kívánatos, avégre, hogy azon idő alatt történt eseményeket kissé körültekinthessük. Igazolásként egy példa: 1573-ban magva szakadt a Majthényi Gergely fiai legidősbikének, Zsigmondnak, az úgynevezett Zavari ágnek. Két árvaleánya és a fiág közt megindult az örökösödési pör, mely 50 esztendőnél

tovább tartott: két, illetve három generatio vett benne részt. A pör egyike volt a legfontosabb eseményeknek a M. családra nézve. Fölötte bonyolódott és számos érdekes részletekkel lévén összekötve, megköveteli az egyöntetű előadást, de a synchronistikus adatok mellőzését sem engedi, tehát a tárgytól eltérő, de ugyanakkor történt eseményeket együttesen tárgyaljuk. A pörben szereplő tagok jobbára a közéletben is szerepeltek; hol a harctéren, hol mással elfoglalva; hivatalokat viseltek, utóbb megváltoztatták lakhelyüket, a család egyik tagja báróságot nyert, stb.; ha ezeket a pör elbeszélése alatt fel nem említjük, az olvasó a szereplő egyéneket összetéveszti és zavar mutatkoznék, pedig a részletes tárgyalás terjengőssé teszi az elbeszélést.

Az egész családfát hiteles adatok alapján lelkiismeretes pontossággal adjuk, mindazonáltal kisebb stemmákat is illesztünk a szövegbe úgy a M. családfáról, valamint a többi részletesebben tárgyalt családról. Az ilyen előadás tarkítja ugyan a szöveget, de a megérthetést nagyon megkönnyíti. Talán nincs tudomány-ág, a melynél a szóbeli magyarázat oly gyorsan válnék meddővé, érthetlenné, mint a genealogiában, viszont a schema néhány vonással, néhány névvel reprodukálva, teljes magyarázatot nyújt.

A családfánál eltérünk egy régi, igen rossz szokástól, mely hely és papiros kimélés kedvéért a családfának fokozatait sokszor bosszantólag összehúzza. Munkánk a családfán minden egyes generatiót egy és ugyanazon fokon helyez el, úgy, hogy az összes családtagok közti rokonsági fok szembeötlő. Ezen eljárást azóta a nagyhírű genealogus, Lorenz tanár jeles művében is sanctionálta.

Tanulmányunk két részben jelenik meg, mert az egész anyagot egy kötetbe nem foglalhattuk. Az első rész 1520-ik évig terjedő eseményekkel végződik, mondjuk körülbelül végződik, mert akad olyan ügy is, melynek lefolyása belenyúl későbbi időbe; a második rész az újabb korig, a 19-ik századig terjed. Meg kell jegyeznünk, hogy a régen mult időkből felvidékünkre vonatkozó más adatot, részleteket is törekedtünk csoportosítani, amelyek bizonyos nexusban voltak főtárgyunkkal. Az újabb korra nézve azonban már nem folytathatjuk ezen eljárást, tekintvén a mindinkább szaporodó anyagot. Az újabbkori családtani adatok is sokkal nagyobb számban maradtak fenn, ennél fogva a második kötet kevesebb történelmet, de annál több genealogiai adatot foglal magában, úgy a Majthényi családról, valamint sok másról, mely vele összeköttetésben volt. Ami a Majthényi családfát illeti, azt ezen első kötetben a család első

ismert ősetől, 1240-től egész teljességében, amennyire lehetséges, egész azon időpontig reproducáljuk, ameddig szövegünk terjed. Mint-hogy az olvasó a későbbi generációkkal, főleg a nagyszámú, később magvaszakadt ágakkal már az első részben meg nem ismerkedhetik, nem lett volna értelme azokat itt közölni, magyarázó szöveg nélkül; ellenben figyelemmel voltunk arra, hogy ezen első családfán a ma élő Majthényiak ascendenseinek teljes és pontos felsorolása érvényesüljön. Miért foglalkozom én a Majthényi-család történetével? E kérdést hallottam gyakran laikus ismerősöktől. Miért éppen ezzel a családdal? E kérdésre feleletem, mint subjectiv alapon egyúttal a legalkalmasabb bevezetés, a következő:

A Felső-Nyitra völgynek (hajdan urak völgye, „vallis dominorum“) szülöttje lévén, zsenge koromtól fogva olyan „milieu“-ben éltem, mely arra, aki régen mult idők fátyolborította viszonyai, személyei, eseményei iránt érdeklődik, kimondhatatlan varázst tud gyakorolni. Mióta csak emlékszem, a titokzatos mult, egy-egy régi épülethez fűződő emlékek, a régi események elbeszélése, szóval mind az, ami a történelemmel valamelyes kapcsolatban volt, figyelmemet mindenkor lekötötte. Erre pedig bőséges alkalom kínálkozott. Magas kort ért rokonok, ismerősök, szomszédok elbeszélései a 18-dik századból elfelejthetetlenül vésődtek emlékezetembe; annyira, hogy az egyes eseménynek élénk leírására úgy emlékszem, mintha csak magam lettem volna szemtanúja annak, ami 150 év előtt folyt le.

A kies Nyitra völgyét nem ok nélkül nevezte a világ még hatvan-hetven év előtt *urak völgyének*. A legfelső széléről, Turócz háttárától le egész Nyitra felé, merő ősrégi nemzetségek, virágzó családok birták s lakták ezt a drága földet. Mindannyian jóformán Árpádkori származásuak. Régi évszázados nemesi curiák, várszerű tornyos emelesős kapukkal, (vonóhidakkal) sáncokkal vagy ezek nyomaival, kisebb-nagyobb kastélyok, úri lakok, hirdették mindenfelé a régen mult idők még élénk emlékét.

Érvényben volt még az ősiség (aviticitas); ebből kifolyólag évszázados családi pörök révén, a régen élt generációkkal még meg volt a kapocs, mely olykor feléledt az igazságszolgáltatás lassú procedurájának egyik-másik phasisa alkalmával. Az ősiség olyan ismereteket követelt az akkori ügyvédektől, melyek bizony távol estek a szentséges jogtudománytól, ma a legképzettebb jogászoknál is hiába keresnők a nyomait. Azok a históriai részletekben, diplomatikában jártasok, erős genealogusok voltak. Elbeszéléseik azért nem csak érdekfeszítők, hanem tanulságosak is voltak.

Az 1848. előtti világ nagyon különbözött a maitól. Még a mindennapi élet is más volt. A magyar nemesi osztály csak kis része volt városlakó, ez is csak elvétve, majdnem kizárólag télen. Igazi otthona volt a falusi birtok, működési köre a vármegye. De a falusi élet is igen élénk volt. A megye ügyei s ezzel kapcsolatban az országos politika mindenkor nagyban foglalkoztatta Verbőczy nemzetét; ezek körül forgott a társalgás. Sűrűen érintkeztek a táblabírák, csoportosultak egyik-másik úri házban, hol pezsgő élet folyt; közben a pártok mindjobban kristályálódtak, érvényesült a conservatív s a liberális irány, köznyelven Pecsovies- és Kubinszky-párt. Némely vármegyében nagy hullámokat vert fel a küzdelem, jelesen a felvidéken, Trenesénben s Nyitra vármegyében. Amott az új nemes, Ullmann, akit az ellenpárt Ullmannházi és Judvári praedicatorummal ajándékozott meg, vele szemben Osztroluczky és Csáky álltak. Nyitra vármegyében Motesiczky contra Tarnóczy küzdött. Igaz, hogy akkor csak a kiváltságos osztály, a nemesség vett részt a politikai akcióban, a földművelőnek nem volt része benne, de az érdeklődés, lelkesedés talán nagyobb, mint ma. A nagyszámú nemesség pártonként táborokba gyűlt, vezérei előkelő, gazdag urak, gondoskodtak a táborok fenntartásáról. Tudták lelkesíteni a szíveket, és fentartani a testet is jó erőben. A vezérszerepek tehát nagy költségekkel és még több fáradsággal jártak. Egy-egy vármegyét néhány ezer nemes ember lakta, köztük sok csekély vagyonú, egytelkes nemes, de olyan is nagy számban, akinek — ahogy akkor szokták volt mondani — a kutyabőrén kívül (értsd a nemesi privilégiumát) semmije sem volt.

Fényüzéssel is jártak az ilyen táborba szállások a választások alkalmával. Emlékezem az egyik restaurációra, az országúton keresztül vonuló nagy csoportra, díszes kék és vörös egyenruhában; az egyik pártnak zenekara is volt.

Nyitra vármegye nemesi banderiuma utóljára gróf Károlyi Lajos főispáni beiktatása alkalmával ült lóra. Nagyszámú díszes csapat, de a decadentia már észlelhető volt a ruházaton, amely nagyon elütött az apák hadifelszerelésétől. Némelyik olyan Phantasie-costume-t öltött, hogy vele bizvást a színpadra léphetett volna.

Ezt megelőzőleg, Barsban 1845-ben báró Majthényi László főispáni beiktatása alkalmából a nemesi banderium, ha jól emlékezem, Verebélyen gyűlt volt össze és ott rendszeresen katonai gyakorlatokat tartott, hogy harc képesen (sic) vonulhasson fel a díszmenetben. Ezek gyermekkori emlékeim.

Ezidőben Nyitra vármegyében a bajmóczi járás nemessége az első szerepet vitte, nagy száma, előkelő, művelt és vagyonos voltánál fogva. Pozícióját még az új aerában, a hatvanas években is fenntartotta, de az utóbbi negyven év után alig maradt hirmondója.

A járás Turóc vármegye határától le terjedt a Nyitra-völgy mentén Elefántig. Ekkora volt egy szolgabíró hatásköre! Kiterjedése egy németországi fejedelemségnél nagyobb volt. Az utazás a megye székhelyére bizony hosszúra nyúlt. A sok úri porta az útmentén azonban megkönnyíté, vagy talán megnehezítette a gyors utazást. A congregatiók alkalmával gyakran megtelve láttam az apai házat a táblabírákkal. Nagy élénkség, társalgás folyt; összegyűlt a sok Majthényi, Bossányi, Simonyi, Kosztolányi, Besznák, Rudnay, Kvassay, Brogyányi, Turcsányi, Ordódy, Tarnóczy, Szerdahelyi, sat. sat. Ekkor, zsenge, ifjú koromban ismerkedtem meg velük, tanultam meg őket tisztelni, szeretni. Emlékezetembe vésődtek szavaik, arcvonásaik, mintha ma is látnám őket körülöttem. A gyűléseken még mindenki kardosan jelent meg, köznapi viseletben, csak kabát helyett dolmányt öltöttek, amit ez időtájt kezdtek nevezni, hol Kazinczynak, hol Zrinyinek, végre Attillának. A társalgásból, disputából olykor nekem is kijutott a részem, a felvidéki divat szerint három, elvéve négy nyelven is: magyarul, diákul, németül, a szalonban csak ritkán tótul.

Házunk az országút mellett volt, csak a keskeny kert választá el, ennél fogva nem igen ment arra uri fogat anélkül, hogy hozzánk be ne tért volna.

Elmult kevés néhány év, s bekövetkezett a viharos 1848., ekkor is, de sajnos, utóljára, jelentkezett nálunk az urak völgye ifjúságának szine-java. Négy Simonyi, egytől-egyig óriások, feketék, remek délceg lovagias alakok, három Rudnay, Bossányiak, Szerdahelyiek, Turcsányiak, sat. jöttek bucsut venni, ez volt utolsó állomásuk a szülőföldön, a haza hívta őket, indultak a hadsereghez...

A fentebbieket előre bocsátottam magyarázatául az én későbbi kutatásaimnak. Ecsételtem rövid vonásokban azon milieut, melyben felnőttem s mely a későbbi időkben is munkára serkentett. Néhány részletet az új időkben el nem hallgathattam, mert illusztrálásul szolgál, de bármennyire szerettem volna már itt is foglalkozni a felvidékre nehezedett, utóbb gyászos tragikum má nőtt váratlan fordulattal, mely a felvidéknek ezen oly erős, előkelő és művelt osztályát össze törte s kevés kivétellel elsöpörte a föld színéről, nem tettem. Nem akartam e gyászos akkordokat a munka elején adni; ezek

kimerítő tárgyalását e lapok végére hagyom. Ismétlem, ezek subjectiv okok, mert vannak tárgyilagoss momentumok is, hogy e tanulmányomat éppen a Majthényiakhoz fűzöm.

Közel egy évszázad előtt jelent meg az első tanulmány a Majthényiakról, tőlük ugyancsak távol álló illusztris szerző tollából. Értjük báró Mednyánszky cikkét, a „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte“ hatodik évfolyamában, 1825-ben. A kis mű mindössze tizennégy oldalra terjed, de válogatott stylusa, valamint komolysága, mely e magas műveltségű főúr minden írásából kitűnik, fölötté ajánlják a mű elolvasását. Természetes, hogy a tévedések, amelyek régi forrásokban mint való dolgok szerepeltek, nem terhelhetik szerzőnket, mert e téren ő csak reprodukált s bona fide vette a történelmi forrásokban talált adatokat.

Azon körülmény, hogy a tudós Mednyánszky a Majthényi családnak történetét dióhéjban foglalva publicálta, nekünk már magában is kész argumentum. A kérdésre tehát: miért foglalkozunk a Majthényi családdal? miért éppen ennek történetével, kész a válasz. Hát báró Mednyánszky miért ír jóformán első helyen a nevezett család történetéről, amidőn felvidékünk multjáról akar az olvasónak regélni? Bizonyára ő is azt találhatta, hogy e család, illetve nemzetsége multjának kutatása a legjobb vezérfonal a Mátyus-föld történelmére.

A jelzett mű elején a honfoglalásnak lefolyását írja le, a 108 nemzetséget említi s a magyarság hódításait, ahogy e nagy eseményeket az akkori forrásokban találta. Azóta történetírásunk a régi nézeteken sokat változtatott, sok azonban ma is fennáll, tegyük hozzá, épp oly homályosan, mint előbb. Bár szűk keretbe szorítja a szöveget, mégis kiterjeszkedik az egész Divék nemzetségre, még pedig kevés tévedéstől eltekintve, alaposan.

Ne felejtjük, hogy a 19-ik századnak első negyedében a családi levéltárak még nem voltak megközelíthetők a historicus kutatónak sem; ellenkezőleg, féltékenyen őrzött kincs volt mindenik, melynek kezelésére, megőrzésére erős eskü kötelezte az illető családtagokat vagy tisztviselőket; ennél fogva a családok benső viszonyai jobbára ösmeretlenek maradtak. Ilyen körülmények között nehéz volt a szerzőnek azt a keveset is összegyűjtenie, amit az olvasónak előtár. Meglep bennünket, hogy Mednyánszkyt, bár adatai gyéren voltak, s nagyrészt csak krónikákból vagy jogi existenciánk sarkkövéből a „Corpus juris hungarici“-ból meritett, még ez utóbbi sem tévesztette meg. A személyneveket összetéveszti ugyan, mégis a

„Zothmund perforator navium Imperatoris Henrici III.“ meséjét dacára annak, hogy ez a Hármaskönyvben nyerte sanctioját, egyszerűen elveti. A tizemegyedik századra adatai forrását nem ismerjük. A „Taschenbuch“ jellegénél fogva forrásokat nem idéz; részleteit több oknál fogva, mi sem vettük fel munkánkba. Majthényi Gergelyről azonban, egy chronologiai hibától eltekintve, már tájékozva van. Gergely fiáról teljesen az ösmeretes adatokkal összhangzólag nyilatkozik. Gergely fia Jánosról határozottan állítja, hogy ő Hunyady Jánosnak apródja „des Gubernators Leibknappe“ volt. A mi meggyőződésünk is az, hogy Gergely ur fiai a Hunyadyház szolgálatjában emelkedtek. Mennyire szolgálhatta János a kormányzót, ezt a kora után ítélve, könnyen megítélhetjük. A nevezett Majthényi János meghalt 1520-ban, a nagy Hunyady befejezte dicső életét 1456-ban, ennél fogva ha igazak a feljegyzések, hogy halálakor János 90 éves volt, ez esetben ő a Gubernator halálakor 26 éves volt, s így, de csakis így lehetséges, hogy ő, mint a Gubernator barátjának fia, nála apród volt, az utolsó nyolc évben pedig fegyverhordó armiger volt a kormányzó személye körül. Hol merítette szerzőnk ezen adatot, nem tudjuk, valamint azt sem, hogy János Pétervárad főkapitánya lett volna, mert erre nézve a család levéltára nem nyújt felvilágosítást. Ráfaelről elmondja Sabácz elfoglalásánál való részvételét. Ez teljesen összevág a mi következtetéseinkkel. Elmondja róla, hogy Friderik császár ellen Ausztriába egy hadosztályt (Heeresabtheilung) vezényelt, s hogy a hűtlenségbe esett Pogrányi Balázs javait 1474-ben Mátyás király neki adományozta. Ismeri bajmóczi kapitányságát s Poky Péter esetét. Jánosnak fiáról, Bertalanról elmondja, hogy az udvarnál apród, utóbb asztalnok és kamarás volt, Mohácsnál fogságba esett, sőt „er musste Solimans Triumph-Einzug in Constantinopel verherrlichen helfen“, hogy Ibrahim Basa rabja volt, s kiváltotta magát. Felemlíti, hogy 1528-ban Trencsén visszafoglalásánál harcolt, s vitézségét a hadvezér Kazianer, külön is megdicsérte. Szerdahelynél Zápolya csapatai fölött győzedelmeskedett, minek következtében Szeged főkapitánya lön.

Bertalan testvérét Uriel prépostot is említi, amannak fiáról, Lászlóról pedig elmondja, hogy Nyáry Ferenc és Pető János nagybátyja alatt a schmalkaldi háboruban, jelesen a döntő ütközetben Mühlbergnél vett részt, ezután Stansith Horváth Márk parancsnoksága alatt Szigetvár védelmezésében 1556-ban Ali Basa ellen harcolt. Említi a kis-komáromi kapitányságát, a pápait azonban nem

ismeri, ellenben megemlékszik zólyomi főispánságáról. Uriel prépostot némely író az Imre fia Uriellel, a vitéz lévai kapitánynyal egy és ugyanazon személynek tartja, ami pedig teljesen téves fel fogás. E hibát Mednyánszky felismeri és helyreigazítja.

Egy azonban zavarba ejt; Mednyánszky ugyanis M. László főkapitánynak egy sokkal idősebbik testvérének nevez egy Györgyöt, aki állítólag zágrábi kanonok lett volna s 1549-ben a király által udvari papnak neveztetett ki. Ösmerjük ugyan György nevét, mert nyomtatásban megjelent munkák említik, de oklevélben nevével, személyével soha sem találkoztunk; ennél fogva nevét nem illeszthetjük be a családfába, melynek minden egyes tétele okleveleken épül. Ugyancsak kiemeli László fiát, Györgyöt, ki utóbb báróságot nyert. Dicséri a vitéz katonát és tudományos képzettségű férfit, sőt történészt. Ennek öcsesét, Lászlót, a szerémi püspököt, továbbá Györgynek fiai közül kettőt, Györgyöt és Jánost a personalist, végre a tudós jogászt, Bertalant s öcsesét, Mihályt, a kamara elnökét helyesen idézi.

Hibát követtünk volna el, ha e kis publicatiót e helyen is kellő figyelemben nem részesítjük; dicsőségére válik ez Mednyánszkynek, aki mint úttörő, nagyszámú műveiben ösmertette meg a hazai és külföldi olvasóközönséget a felvidéknek regényes multjával. De fényt vet ez a Majthényi családra is, hogy nemzetségét oly tudós, mint néhai báró Mednyánszky, tollára méltatta.

Ime subjectiv okaink után egy objectiv ok, miért foglalkozunk éppen a Majthényiakból kiindulva felvidékünk történelmével. Szóljunk még röviden kutatásaink módjáról, irányáról.

A Majthényiak és Bossányiak levéltáraiban merittem első ösmereteimet a felvidék speciális történetéről a családok birtokai és rokoni összeköttetései révén. A Majthényi-család birtokai a 13-ik század első felében részben ösmeretesek. Idővel a családnak Thurócz, Nyitra, Trencsén vármegyékben ősi, nemkülönben szerzett birtoka volt, szerzett s öröklött birtoka ezenkívül Pozsony, Bars, Hont, Liptó, Zólyom, Nógrád, Gömör vármegyékben, tehát Árvát kivéve, majd az egész Mátyusföldön. Ezzel befejezhetnők a vármegyék felsorolását, érdek sphaeránkat a többi nem érinti; de már itt jelezzük, hogy később tetemes birtokai voltak a családnak Mosony, Sopron, Pest, Borsod, Somogy vármegyékben is, valamint az Alföld több megyéjében.

Ebből érthető, hogy birtokügyek révén a Majthényi levéltárban a felföld minden megyéjéből számos történelmi adat gyűlt össze.

E későbbi javak rokoncsaládoktól, anyáktól, feleségektől vagy zálogjogból származtak. Ezek megértése végett felsoroljuk azokat a családokat, amelyekkel a Majthényiek házasság útján vagy más uton közeli viszonyba jutottak:

Lipthai, Divék-Ujfalussy, Szentmiklósi Pongrácz, Nagy Luchei, Nagykálnai Kálnay, Gersei Pethő, Dóczi Szunyogh, Pál-falvai, Bosoki Tardy, Lipchey, Révay, Nyáry, Bossányi, Soóky, Korláthkeőy, Kazsai, Pottornyay, Pathi Török, Apponyi, Korossy, Nedeczky, Thurzó, Zichy, Kosztolányi, Radvánszky, Sárffy, Doboz, Békássy, Hagymássy, Cziráky, Darabos, Thamássy, Posár, Trsztyánszky, Sztránnyay, Baranyay, Szegedy, Plathy, Zabafy, Szalóky, Majláth, Tarnóczy, Madocsányi, Tálos, Pakay, Schlossperg, Bartakovits, Paari Gáfor, Brogyáni, Szörényi, Schmidegg, Oroszvári Pervan, Turcsányi, Bacskády, Kvassay, Osztrólczy, Belussi Baross, Rudnay, Ebeczky, Gyerkényi Pyber, Soóvári, Soós, Beniczky, Beleznay, Hunyady, Péchy, Madách, Okolicsányi, Marcinay, Zlinszky, Nagykállai Kállay, Boronkay, Szentiványi, Podmaniczky, Ambrózy, Desericzky, Rakovszky, Goszthonyi, Miskey, Nebojszai Balogh, Baloghy, Pély Nagy, Muslay, Motcsiczky, Marczibányi, Jaklin, Ambró, Kuthnári Jászy, báró Ritschan, Lábathlani, Csepéni Biby, Szent Györgyi, Jankovich, Inkey, Forgách, Lengyelthóti Lengyel, Kürthy, Farkaspatyi Farkass, Mérey, Bellay, Horváthy, Fáy, Zoltán, Dacsó, Tahy, Miklosouchi Czudar, Buzássy, Koromházi Korom, Erdeődi Érsek, Ordódy, Köpecsényi báró Lsthius, Horváth-Simonchich, Csiffáry, báró Saurau, Thurócz-Szent-Péteri Dávid, Hanchok, Sirchich, Névedy, Zodoray, Marsovszky, Simonyi, Pestvármegyey, Trebosztói Révay, Kosztolányi Brausz, Gudics, Szöllősy, báró Reschitzky, Sélley, Lauro, Jeszenszky, Razgha, Baromlaki Akács, Irinyi, Sissói Burian (de Schellendorff), Szeliczky, Szapáry, Hölgyi, Soóvári Kellio, Chuthy, Kákonyi, Dőry, Várady, Finta, Perényi, Volmar de Thues, Szent-Erzsébeti Török, Ozoróczy Svehla, Lessenyey Nagy, Koloni Solyom, Ujfalusi Kis, Práznóczy, Közép-Thuri Thury, Échy, báró Huorkai Horeczky, Szylva, Szlavniczai Sándor, báró Balassa, Bucsányi, Zsarnóczy, Vass, Piechovszky, Divéky, Mattyasovszky, Banovics, Vtiszlóvszky, Sipeky, Abaffy, gróf Batthyány, gróf Brunswick, Árvay, Nozdroviczky, Szvetenay, Matkovich, Rasovszky, Prusinszky, Pravoticzky, Szenczy, Zablati Hrussóy, Rasskay, báró Szopek de Kornicz, gróf Czobor, herceg Esterházy, Neczpali, Neczpali Justh, körülbelül a legfőbbek.

A felsorolt családok nagyobb részben rokonságban lévén a M. családdal, a családfán fordulnak elő, de fentebb olyanokat is említettünk, amelyek a M. családdal más módon jutottak érintkezésbe, tehát a családi históriában szerepelniök kell. A névjegyzék nem kimerítő, de így is világot vet a mű tartalmára.

Magyarország családjait, úgyszólván mindannyit, rokoni kötelékben látják a genealogusok. Merész feltevésnek látszik ez, mert hirtelen be nem bizonyítható; de tekintsünk mélyebben a tárgyba. Régi szokás volt s fenn maradt mai napig, hogy a nemesi osztály saját soraiból választott házastársat. Nem ritkán találkozunk ugyan kivételekkel is, de a bevett szokást tagadni nem lehet. Minden ember őseinek száma tudvalevőleg szüleitől felfelé szaporodik. Egy emberöltőt átlag 30 évre véve, 1890-ben született embernek Mátyás király haláláig 16.384 őse lenne; a tatárjárás utáni időre mondjuk 1240-re visszamenőleg, amely korig pedig számos Árpád-kori családok filiatíója atyai ágon felvihető, az 1900-ban született ivadéknak a 23-ik generációban felfelé őseinek sora kitenne 8 millió 388.608 embert. E problematikus szám természetesen az „*Ahnenerbst*“ révén erősen csökken. Igaz, a családfákon is feltűnik, hogy ugyanazon űkapák, dédapák jutnak úgy az atyai, mint az anyai ágra, ez tehát nagyban csökkenti a számot, mindazonáltal nem ingatja meg azt a tételt, hogy rokoni kötelék áll fenn az összes hazai nemesség között.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a felvidék történetének kutatására a Majthényi levéltár kedvező alapot nyújt. Ebből bátran ki lehet indulnunk, mert e család, valamint összes nemzetsége hazánk e vidékén gyökerezett, ehhez fűzte minden kötelék. Igaz, hogy a Divék-nemzetség bármelyik más családjának levéltára is hasonlóképpen szolgálhatná e célt, de mert első sorban a nováki egyház sekrestyéje fölötti boltnak vasajtaja nyílt meg előttünk s az ott őrzött történelmi emlékek szíves készséggel használatra átengedettek, hálás köszönettel, de a lehető legszigorúbb lelkiismeretességgel aknáztuk ki annak tartalmát. Ez a további felelet arra a kérdésre, miért foglalkoztam a Majthényi család levéltárával. De van még egy, ugyancsak subjectiv ok arra. Ez a benső barátság, tisztelet, ragaszkodás, mely engemet hosszú életemen át a családnak számos tagjához fűzött. Ezek emlékét hálámnak kifejezéséül e helyen is megörökitem. Kezdem a már régen elhaltaknál, akiket bár csak zsenge koromban láttam, de gyermekkori emlékeim között rózsás fátyolba burkoltan, szemeim előtt elvonulnak.

József, a bajmóci prépost, Flóris (úgynevezett Comitats-Onkel) Antal báró, László báró barsi főispán, Auguszt báró barsi főispán, Antal (a szakolczai), Felix báró, aki mint huszárhadnagy Magentánál esett el, Izidor báró a sarcasticus genialis, aki saját epitaphiumát így szövegezte: „ici dort Izidor, qui n'avait jamais assez d'or“; nem kevésbé szellemes öcsese, László báró, a korán elhalt benső barátom, Ferdinánd, a mély érzésű költő. Bálint, a finom műveltségű régi jó barátom, a tragicus sorsú István báró, Gyula, a szellemes-élces jóbarát, a szeretetre méltó Rudolf, (Rudi bácsi), kinek határtalan vendégszeretetét annyiszor élveztem s fia Albert, felejthetetlen drága jó barátom, aki hosszú évek során levéltári működésemet mindenképpen támogatta. Özvegyek: Flórisné Ordódy Julia, Ilka bárónő, özvegy Rakovszky Istvánné, a mindinkább pusztuló Novákon az utolsó volt a régiek közül. Erős akaratú, öntudatos hölgy, telivér Majthényi, akinek salonja még a családi tradíciók tűzhelye volt.

Még élt a legutóbbi időkig egy tagja a családnak azok közül, akik jeles erkölcsi tulajdonaikkal, szikrázó szellemükkel, tehetségeikkel szolgálták volt a hazát a 19-ik században; csak egy pár éve, hogy lukanényei kastélyában hunyta be szemeit örökre László báró, a nemes, fenkölt lelkű, lovagias öreg úr. Több egy fél évszázadnál, hogy tisztelet és szeretet fűzött hozzája, drága emléke örökké fog élni szívemben.

Ezek emlékének szentelem, ajánlom fel e művet, mint igaz kegyeletnek és sirontúli barátságnak szentelt áldozatot.

Ebben a környezetben levéltári kutatásaim közben bár mindinkább tágult a látköröm, s noha ismertem már a többi családok multját is, be kellett látnom, hogy az ősrégi felvidéki társadalom virága a Divék nemzetség, melynek dicső multja még behatóbb tanulmányt érdemel.

Később (ezelőtt mintegy negyven évvel) alkalmam nyílt a Bossányi család levéltárát is tanulmányozni, mikor az a szomorú családi catastropha után az ősi bossányi várból örökre elkerült és a Tudományos Akadémiának jutott. Akkor nagyban gyarapítottam adataimat a magam és környezetem épülésére. Bejártam az ősi helyeket. Tribets hegy lombos erdeiben felkerestem újra a feltűnő régi sáncokat, melyek tetejét körülveszik, bejártam a régi földhányásokat, a praehistoricus táborhelyeket, a régi várak nyomait, melyek védelme alatt egy-egy nép ezrei laktak biztonságban. Értesültem az évezredek leleteiről, kőbaltákról, bronz eszközökről, a

melyek ott találtattak s meghallgattam a találgatásokat. Egyesek „avargyűrűkre“ vélekedtek, azon időkbën „Avarenring“ volt az elfogadott, de téves elnevezésük ezen alkotásoknak, mások Marcus Aurelius „Legio fulminatrix“-ával hozták kapcsolatba s a quádok, markomannok harcainak nyomát látták itt. Különben az egész vidék történiát lehel, munkára, kutatásra készítet.

A szolcsányi erdőségekben, szorosan a határ mellett látni egy régi templom romjait. Fegyverrel a vállamon számtalanszor jártam a hegyekben, merengve e romok fölött, amelyekről senki felvilágosítást nem tudott adni. Ki építette a templomot, miért e vadonban, messze minden emberi lakástól? mikor, meddig volt használatban? Egy emberöltő telt el, míg meggletem benne Szent Osvát egyházát, filiáját a régi szolcsányi parochiának, Preznoleh, a mai Práznócznak határában. Oly területen állott, mely kétszáz évnél tovább vitás volt, elkeseredett pörök folytak felette, mialatt az ősi egyház romba dőlt.

A sok történelmi emlék tovább kísért utaimon. A felvidéki kastélyokban ott voltak a régi fegyverek, sőt valóságos fegyvertárak. A mult dicsőségének közvetlen tanui. Egynémelyiknek emléke maiglan fenmaradt: pl. báró Révay styavnicskai kastélyában az egyik nagy szoba neve máig is „Brojská“, vagyis fegyvertár. A vöröskeői, bajmóczi, zay-ugróczi várak fegyvertárai ereklékben is gazdagok voltak. Ezek 1848-ban mind áldozatul estek a mozgalomnak, mert ha nem is voltak nagyon használhatók, első fegyverkezésre alkalmasnak találták. Így veszett el tömérdek régi emlék, nyilván haszontalanul. A styavnicskai fegyvertárból egyszerre 400 darab fegyver került ki a — haza oltárára. Bajmócz várából, ha jól emlékszem, hat ágyú ment el, melyeket szemem láttára (1848. karácsony napján) vett át zászlóaljával Ruttkay honvédőrnagy. Vöröskeő várában a fegyvertár a legutolsó időkgig tömve-rakva volt, ez talán ma is megvan. A zay-ugróczi várból szintén nagy mennyiségű fegyvert kaptak a honvédek, a muzeális értékű gyűjteményt pedig a dúló tót csapatok pusztították el, csak az a rész maradt meg, mely a városi kastélyban talált helyet, a közvetlen családi emlékek.

A zay-ugróczi kastélyban a templom felső emeletén temérdek családi arckép mellett van e reliquarium, az említett fegyvergyűjtemény. Számos emlék a 16-ik, 17-ik századból, a mult idők beszélő tanui. Itt látjuk Zay Lőrincnek nehéz bilincseit, melyeket 8 esztendeig török fogságban viselt, amott szemléljük a hordozó

széket, melyben Zay Imre vitetett, miután az örökösödési háborúban nehéz sebekbe esett volt. Ugy hiszszük, nem kell bővebben magyaráznunk, hogy az illetén közvetlen érintkezés történelmi emlékekkel, történelmi személyekkel, nagy hatással volt a fogékony szívre s nagyban táplálta a phantasiát. Mert más az, ha egy műtárgyat, fegyvert vagy butort szemlélünk messze földön, kiszakítva környezetéből, vagy a maga helyén, mint családi ereklyét látjuk kegyeletes utódok kezén, kik arról megilletődve szólnak. Talán nem is kell a szemlélőnek mindjárt historicusnak lennie, csak érzéke legyen a magasztosabb iránt s az erkölcsi hatást el nem kerüli.

Ha p. o. Ortelius redivivus vagy a Theatrum Europaeum arcképeit szemlélem, nem érzem azt a közvetlen hatást, melyet Bosányi Gábornak vörös rézbe metszett arcképe, tehát későbben kiadott arcképének az originaleja gyakorol reám. „*E Widemann delinavit et sculpsit.*“ A szép daliás alak reám tekint íróasztalomon, olvasom a kép köriratát: *Gabriel Bossani de Nagybossan Sacrae Caesaris Regiae Majestatis Praesidii Comaromiensis Vice-Capitaneus Ao. 1650.* Alatta szép jelszavát, amit különben magaménak is vallok: „*Omnia si perdas famam servare memento.*“ Hozzá kell még adnom, hogy a vitéznek vagy legfeljebb fiának reám szállott eredeti karosszékeben írom e sorokat s így nagy mértékben érzem bizonyos közvetlenségnek hatását. Talán akad olvasóim között, aki méltányolni fogja ezen érzelmeimet, mert ezek nélkül soha sem írom meg e fáradságos, de nekem élvezetes munkát.

I.

ELSŐ NYOMOK AZ ŐSI FÖLDÖN. POGÁNY- VÁRAK. SIRMEZŐK.

Ismerkedjünk meg most a Divék-nemzetség, illetőleg a Majthényiak ősi földjével, s ezzel kapcsolatban az érdeksphaerájukba eső vidékekkel általában.

Felvidékünk régen, és tegyük hozzá sűrűen lakott föld volt mindenkor. Némelyik író, talán csak mert nincsen keze ügyére adat, reá fogja egy-egy vidékre, hogy az lakatlan, vadon volt. Pedig a kő- és bronz-korszak emlékei mellett népvándorlaskorabeli sírok bőven akadnak ott. Nagy kiterjedésű sírmezőket, amelyek közelében nagyszámú emberi lakásokat kell feltételeznünk, találunk, elég félreeső helyeken is, ahol manapság már alig folyik földművelés. Őskori emlékek a völgyek fenekén és hegyek tetején sűrűn találhatók.

Nem volt tehát lakatlan föld a felvidék, tanui ennek a sírmezők, csak hogy ez idő szerint még néma tanuk, de kellő bűvaratok után ezek is meg fognak szólalni.

Nevezetes, hogy az olyan földhányásokat, mesterséges dombokat, melyek nem kúnhalmok, kurgánok, sírhalmok, hanem favárnak szolgáltak alapúl (a franczia „la motte”), ma pogányvárnak nevezi a magyar tudós-világ. Ezeknek tudtunkkal tót neveik nincsenek. Pedig tudva azt, hogy p. o. Franciaországban ilyen várak már a nyolcadik, kilencedik században talán előbb is léteztek, hazánkban ezek éppen a tót-morva-birodalom fennállásával volnának összeegyeztethetők.

A Divék-nemzetség ősi földjén három ilyen, mondjuk pogányvárat, ismerünk. Egyik, közel a Belánka vizéhez, Rudnó és ... között, remek példánynak mondható. Ezen favarak

közepén is egy donjon-torony állott, körülötte a ballium, udvar, ezt a külső kerítés, palissade vette körül. Így van egy franciaországi „motte“-ra épült donjon leírva, ilyen lehetett az általunk említett is.

Aniane-i szent Benedek csudáiban (821-ben) olvassuk egy ilyen koraközépkori várnak leírását. „A lakás tulajdonképpen fa-torony, a Castrum Castellio (Châtillon sur Loire) egyik előkelőségének fészke; legfőlül egyetlen teremben lakott Segunius úr családjával együtt. A terem alatt volt az élesztár, különféle élelmiszereket tartalmazó szekrényekkel. Segunius úr megelőzőleg valami erőszakot követett el, mert a nevezett szent felkereste, hogy erkölcsi exhortatíót tartson neki. A teremnek padlója, ahogy az szokás volt, csekély vastagságú, hosszabb mint széles deszkákból összeróva, melyek csak gyöngén voltak megerősítve. A szentnek keneteljes szavai felháboríthatták Seguinust, mert szitkozódásokban törvén ki, nagyot toppant a padlódeszkának egyik szélére, ez felbillent, és Segunius leröpült az élesztárba, feje pedig mint egy ék, két szekrény közé szorult“. Ilyen alkotmánynak képzeljük a Belánka melletti favárat is, bár tekintvén jelentékeny kiterjedését, korának jelesebb várai közé tartozott. Nem lehetetlen, hogy favárunk a Divék nemzetségnek egy tagját uralta, míg a félóra távolságra eső, a dlzsin-i hegyen az új vár meg nem épült. Az említett tájon, mintegy félóra távolságra egymástól, három ilyen favár nyoma ismerhető fel. Az említett nagy „motte“-nak csak felső rétege vizsgálatván meg, a közepén a tűzhely nyoma látszott; emlék nem került elő. A másik kisebb, de jelentékeny magasságú dombot keresztárok-metszetben fenéig vizsgáltuk át. A felszínén fél méter mélységben két igen szépen díszített XIV.-ik századbeli lovag-sarkantyút találtunk. Az egyik férfinak való, a másik, sokkal kisebb, alkalmasint valami ifjúnak szolgálhatott. A tűzhely itt is konstatálható volt. Csodálatos véletlenből (!?) a domb közepének fenékén, 3—4 méter mélységben egy halott, látszólag kis leánynak emléke, kis edény egy apró kék emailgyűrűvel került napfényre. Ezt, mint érdekes apróságot, közlendőnek véltük leginkább a vidék régen lakott voltának bizonyítására. Ezen emlékekhez közel még egy nagy sírmező ismeretes, mely az imént leírt objectumoknál régiebb emlékeket tartalmaz.

De nemcsak Divék völgyében, hanem a szomszédos Novák, Nyitraaszege közelében is találunk várhelyeket, sírmezőket, de ezek el vannak szántva, hogy nyomuk alig ismerhető fel.

Nyitra-Zerдахely várhelye még a mai időkben jól látszott, úgy magyarázták, hogy az a lejobb, a folyó partján álló várnak őrszemei számára készült. Minden bizonynyal jól szolgálhatott e célnak már akkor, midőn 1300—1400 közt az ottani vizivár épült.

Feltűnő jelenség a várhelyek gazdag nomenclaturája a felvidéken, szinte sok, várnak elnevezett hely van, hol erődtímnének semmi nyoma, pl. Hrad, Hradna, Hradistye, Podhradje, Podzámok, Varta, Strázsa sat. Ok nélkül ilyen név nem maradt volna fenn egy évezreden át, ha ahhoz jelentőség nem fűződik. Ezek tehát régi erődített helyek lehettek. Hegytetőkön találjuk az óriási gyűrűket, pl. a már említett Tribecsen, a Zsibriczán Nyitrához közel, Ujbányánál, Berzenczénél sat. menedéket, valamint ott vannak a síkságban nyilván Marcus Aurelius császár által is felhasznált bényi-sáncok, odább a névtelen jegyzőnek „castrum Waarad“-ja stb. A sok Hradna, Hradistye azt látszik nekünk bizonyítani, hogy a felvidék hegyein és völgyeiben a tótság erősen megvetette volt lábát, s biztonságáról is gondoskodott. A faváraknak azonban nyoma veszett, csak a nevük maradt meg.

A honfoglalás után új viszonyok között a fejlődő állami szervezettel keletkeztek az országos várak. Ezek már céltudatos systema szerint épültek; még elhelyezésük is határozottan stratégiai ideákra vezethető vissza. Tudjuk, hogy kizárólag az ország védelme szempontjából épültek, ezen országos intézkedés logikája pedig leginkább szembeötlő, ha a Vág-völgy s vidékének, s túl a Dunán Ausztria határa felé épült várak stratégiai vonalát szemléljük. Liptó-Nagyvárától kezdve le a Vág-folyó mindkét partján s a Kis-Kárpátokon túl a Nyitra-völgy s a Garam völgye meg volt rakva várakkal, még pedig királyi várakkal, melyekhez magánembernek köze nem volt; mindannyi hegyeken, sziklákon épült. Csak ahol terepviszonyok nem nyújtottak rohammentes (sturmfrei) helyet, ott, ha a szükség megkívánta, épült egy-egy erős vízi vár; például Sempte vára, Komárom, Morva véze mellett Ujvár sat.

Ezen várak a várspánságok fennállása idejében, de azután is, királyi ispánok, várnagyok parancsnoksága alatt állottak, csak igen lassan kerül egy-egy királyi vár idővel magánember kezébe, ideiglenesen, jobbára zálogjogon, még ritkábban örökadományképpen. Erőszakos elfoglalása a várnak, pillanatnyi hódítás, még nem adott birtokjogot, de olykor békés megegyezésre, esetleges birtokban maradhatásra nyújtott alkalmat. Azon a vidéken, amelyről mi szólunk, a várak legnagyobb része még a 15-ik században, mondjuk a huszita

háborúk idejében is, királyi birtok volt, bár nagy része többé-kevésbé biztos kezekben, bizonyos zálogösszegek erejénél fogva. Kivétel volt Stibor vajdának és fiának birtoklása, akik nagyszámú váraik kisebb részét zálogjogon, nagyobbikát örökjogon bírták. Ezeket előrebocsátva, áttérünk a magánváraakra.

Azon időben, melyről már kellő számú írott adataink vannak, a Hunt Páznán nemzetség minden más nemzetség fölött áll tekintély s hatalom dolgában, bár, mint tudjuk, benne ősmagyar vért nem tisztelhetünk. De nem is olasz származásút, mint ahogy Karácsonyi nagy genealogiai műve tanítja. Mi őket magas származású német lovagoknak tartjuk. Egyik nevük Hont vármegyével s várával van összeforrvá, és a legrégebb adatok szerint bírtak is ott terjedelmes javakat. Hont várát mi ezen nemzetségnek tulajdonítjuk; ez tehát afféle ősi várnak mondható, amilyenekről regényírók bőven írnak, de a valóságban a történésznek elég ritkán akadnak. A nemzetség másik vára bennünket jobban érdekel. Ez Ghymes-vára, amelyet Ivánka fia, a nagynevű András Comes épített s vele saját ágának, a Forgách családnak, mondjuk ősi várát ex fundamento alapította. Ez a hatalmas és nagykiterjedésű sziklavár mai romjaiban is, a szó szoros értelmében, az ősi dicsőségnek hírnöke. A nemzetségnek másik ága, Beechen bán utódai, az akkor még Nyitra-vármegyéhez tartozó, ma Trencsén megyei Hradnát bírta várával és számos tartozmányaival, már a 13-ik századnak második felében. A Hunt Páznán ivadékokkal elbeszélésünk fonalán, mint a Divék-nemzetség ellenfeleivel, találkozni fogunk.

Ugyanezen nemzetség másik ága, melyből a Bazini és Szent-Györgyi grófok származtak, bírta Szentgyörgyöt és Bazint, ugyancsak a 13-ik század második felében. Vajjon már örökjogon-e nem mondhatjuk, de bírta ezenkívül Szakolczát és úgy véljük, a szomszéd Ujvárt (Weisskirchen), Novum Castrum-ot is, mellyel e lapokban sűrűn fogunk találkozni, bírta azonkívül Cseklészt, németül Landschütz-et, Pozsony megyében.

A számos ágra, sok külön családra szakadt nagynevű nemzetségről azért kell szólanunk, mert állása, hatalma, vagyona páratlan volt az országban. Azon időben, midőn ezen vérség hatalma tetőpontján áll, a felvidéken más várát nem találunk magánkézben, kivéve a Divék-nemzetségbeli Bossányi család várát a dlzsini-hegyen. Ezzel azonban már csak akkor ismerkedünk meg, mikor annak Csák Máté által való feldúlásáról, vagy talán elfoglalásáról értesülünk; ez történt a 13-ik század legvégén. A vár neve nem

maradt reánk, de romjait még láttuk. Nem volt ez sziklavár, de magas hegyen, domináló fekvésű, nagy árokkal körülvett erősség. Más nemzetségeknek nem volt ott vára. A régi Wisegrad, Thurócz és Nyitra határán volt-e még a Divék-nemzetség birtoklása alatt lakott vár, nem mondhatjuk. Keletkezése minden bizonynyal a honfoglalás előtti időnek tulajdonítható. Végig pillantottunk a Vág, Nyitra és Garam völgyeken, de a felsorolt várakon kívül várat az egy Ghymes, akkor új épület kivételével, nem találtunk magánkézben. A hegyi várak voltak akkor mérvadók, ezek pedig, mint láttuk, országos érdekből királyi kézben voltak. A földbirtokos nemesség azonban akkor sem lakta a várat a magas hegyek tetőin, hanem a népes falvakban, gazdag, bőven termő földön tanyázott, ahol a mindennapi életszükségletei bővebben kínálkoztak. A magas hegyi várakban való élet akkor is nagy terhekkal járt, a zordabb, viharoknak exponált fekvés, a nehéz közlekedés és sok más tekintetknél fogva előnyösebbnek bizonyult a völgyekben való lakás; és mit tapasztalunk? Azt, hogy amilyen rendszeresen épültek az ország várai a hegyeken, oly következetességgel emelkednek a völgyekben a nagyobb birtokos nemesség ősi földjén a várak, jobbára vízi várak. Ezek váltak évszázadok folyamán a családok ősi váraivá; de az oklevelek *arx*-nak soha sem nevezik. Elvértve *castrum*-nak, jobbára *fortalitium*, *castellum*, *castellum munitum*-nak mondják, s ilyent találunk szép számban a Nyitra völgyében és közel szomszédságában: Divék-Ujfalu, Simony, Szkaesán, Zsámbokréth, Sztricie, Bos-sány, Zerdahely, Ludány, Komjáthi és Surányban; ide sorolható Kis-Tapolcsány a Zsitva völgyében, mely még a 18-ik századig *fortalitium* számba ment, nemkülönben Liptóban Szent-Miklóst, Liptó-Ujvár stb. Még egy nevezetes vízi várat ismerünk, mely a királyi várak közé tartozott s fekvésénél fogva nagy stratégiai fontossággal bírt, ez Budethin vára. Ezeket felemlítjük itt, mert az ország határához közel eső objektumoknak fontosságuk szembe-ötlő. A felvidék többi vármegyéiben is voltak várak nagy számban, de az ország védelme szempontjából nem voltak annyira mérvadók. De bár e magántulajdonban levő várak nem is bírtak olyan fontossággal, mint az országos sziklavárak fent a magasban, mindazonáltal közjogi jelentőségük szintén kiemelendő, mert e *fortalitium*ok szintén hozzájárultak az ország védelméhez. Erről egy érdekes adatot jegyeztek fel a különben oly szűkszavú kútforrások. Ghymes vára győzedelmes védelmének megörökítéséről van szó. Ivánka fia András Comes (a Forgách család őse) IV. Bélának jeles híve, ekkor

már tárnok-mester, több vármegye ispánja bírta Ghymes várát. 1273-ban. Ekkor néhány cseh, mások szerint osztrák főúr jelentékeny sereggel betört az országba s ostrom alá vette a várat, de András Comes dicsőségesen megvédelmezte birtokát, s az ellenség véres fejvel vonúlt el. Ez talán a legrégibb adat egy magánkézben lévő várnak sikeres megvédéséről.*) Nem is épülhettek ilyen várak királyi engedély nélkül, és néhány ilyen várépítési vagy kibővítési királyi consensus emléke valóban fennmaradt, pl. Simony, Nyitra-Zerdahely, Ludányra stb. vonatkozó engedélyek, melyekről alkalmilag még megemlékezünk.

---

*) Említést tesz erről Fejér György oklevele V. 2, 343 és Karácsonyi: Magyar nemzetségek II. 205. l.

II.

LETÜNT NEMZEDÉKEK, KIHALT TYPUSOK.

Feljebb említém, hogy a sok magas korú, tekintélyes és úrral való érintkezésem nagy mértékben növelte bennem a lappangó, nem akarom használni a praetensiosus tudományszomját, mondjuk, a kíváncsiságomat a régi dolgok iránt. Mestereimben, akkori környezetemben valóságos kapesot látok ma is az elmúlt nemzedékekkel, annál is inkább, mert e két korszakot élt öreg urak közt bőven akadt olyan, aki kortársai közül is kimagaslott, a többi pedig vonzó egyéniségével legalább is érdekes alaknak mondható. Az elmúlt kor még nem szült átlagembert, mondja a laudator temporis acti — s én hajlandó vagyok csatlakozni e véleményhez. A 19-ik század az óriási társadalmi válságok tényezői testtel-lélekkel a 18-ik században növekedtek. Egyes szereplői még megvoltak az új korban mint egy-egy monumentuma az elmúlt világnak, beszélő emlék, amelyen vonzó részleteket lehet észlelni. Ujítsuk fel itt néhány tipikus magyar úrnak emlékét, elfogultság, szépítés nélkül.

Bevezetjük az olvasót abba a társadalmi körbe, mely a 19-ik század első felében felvidékünkön még szerepelt, de hű képe volt a 18-ik századnak. Elkerülhetetlen, hogy eme feljegyzésekbe tán kicsinyes részletek is be ne csúszszanak, amelyeken az olvasó esetleg megütközik, mert az ilyen részlet már a népismeret szakmájába vág, ámde hozzájárul a kép teljességéhez, ennélfogva nem mellőzhető. Sorra vesszük e társaságban a mágnásokat és a nemeseket, úgy amint azok egykor egymás mellett szépen megfértek vagy hisz embere válogatja — ellenségekként állottak szemben.

Hivatottabb kutatók figyelmét is felhívjuk arra a sajátságos véletlenre, hogy a felvidéki úri osztályban a legrégibb birtokosok között alig akad főrend. A Forgách, a Balassa s Pongrácz családokon kívül nem volt ott mágnás. A felvidéki főrendű családok

habár majd mindannyi ősrégi származású, eredetük szerint nem voltak felvidékiek, szóval gyökérük nem volt a felvidéken. A családok közül, amelyek idők folytán a felvidéken birtokokat szerezvén, ott részben le is telepedtek, legelsők az Apponyi-család ősei. Ezek már a 14-ik században terjeszkedtek a Vág s Nyitra völgyében míg végre mint a hasonnevű vár urai, felvették a nevét. Utánuk következtek a Bebek, Berényi, Bercsényi, Csáky, Czobor, Csetneki, Erdődy, Esterházy, Illyésházy, Jakussith, Károlyi, Keglevich, Nádasdy, Nyáry, Országh, Ostrossith, Pálffy, Pongrácz, Révay-Rozgonyi, Szunyogh, Thurzó, Ujlaky, Wesselényi, Zay, Zichy, sat. családok. A 14-ik század végén az Ujlakiakat már Galgóc és Temetvény váraiban látjuk, a 15-ik század első felében a kihalt Stiborok birtokainak jó része az Országh-család kezébe kerül, Budethin vára a Szunyoghokat uralja a 15-ik század második felében, Ujvár (Holics), Éleskeő, Sasvár a Czobor-család birtoka, de a többi felsorolt családoknak zöme a 16-ik században s később terjedt el a felvidéken. Ezek javarésze is kihalt, javaik másokra szállottak.

A tősgyökeres felvidéki családok némelyike utóbb ugyan szintén mágnási rangra emelkedett, pl. Bossányi bárók és grófok, az Ujfalussy és Zerdahelyi grófok, de a mágnási ágak csakhamar kihaltak, míg a köznemes sorban maradtak ma is virúlnak — *luctius e trunco floreant*.

Midőn Nagy-Ugrócz néhai gróf Majláth Nep. Jánosnak, az ismert történésznek vagyoni bukása után vétel útján néhai nagybátyám, gróf Keglevich János kezeibe került (1843—1844. táján), szüleimmel az új birtokost ott meglátogattuk. Első uti emlékeim tehát Nagy-Ugróczra visznek. Ismeretes, hogy a várak mennél erősebb, gazdagabb kézben voltak, annál kevésbbé őrizték meg régi jellegüket, mivel a kor szükségletéhez és divatához alkalmaztatván, időnként átidomultak. Csak ahol korlátoltabb volt az anyagi tehetőség, ott maradtak a régiebb állapotok jobban, teljesebben. Így volt ez a kisebb úri házakban is. Nagy-Ugrócz tulajdonképen soha sem volt vár (arx vagy castrum), de az idők folyamán a 16-ik, 17-ik században, midőn nálunk „ex metu Turcarum“ sok erősített kastély épült, Ugrócz is szép, tágas, négy sarokbástyával ellátott erősített kastélylyá fejlődött. Lett erős kapuja, sánccal, illetve árokkal, melyet a szikói hegyekből folyó erős Drahosica patak vízzel táplált. A régi kastély a kihalt Bossányi bárók kezéből gróf Révayékra szállott, az utolsó gróf Révayról pedig gróf Majláthra.

A kastély sáncait egykor a török veszély idején nemes Bars

vármegye „gratuitus labor“-ral időnként megvédhető állapotba hozta, mivel veszély esetén nemcsak a tulajdonosnak, de másoknak is szolgált menedékül, sőt itt húzódtak meg olykor a megyei gyűlések is. Ámde az én időmben a kastély már nagyon érezte volt birtokosainak súlyos anyagi helyzetét, mert midőn Keglevich kézre került, talán másfél század óta tatarozva sem volt. Szomorú, de érdekes látványt nyújtott, mert iziglen változatlan képe volt a 17-ik század közepéről való úri várkastélynak. Nem volt azon semmi sem megváltoztatva; az is, amit az idők vasfoga ledöntött, ott maradt a helyén érintetlenül. A kastély egyik tornya, ha jól emlékszem, a keleti, félig bedült és zsuppal földve, a többi fenn állott; az emelcsős kapu kerekai még láthatók voltak, csakhogy a szerkezet már nem functionált; a láncokat hasznosabb célra fordíttathatták a késő utódok. A romantikus épület olyan benyomással volt reám, hogy hét-nyolc éves korom dacára mélyen bevészte magát elmémbe. Előttem van most is a sötét, majdnem fekete terem szépen díszített renaissances egyszárnyú ajtajával, a hatalmas sűrű faragott gerendás mennyezet, és a lépcsőház esarnokának faragott fekete karzata (balustrade). Látom a négyszögletű magas falakkal körülvett udvart, a tágas, de kissé sötét szobákat ódon ablakaikkal. Ma minden részletét megörökítésre érdemesnek ítélné a művészet és az építészet; de nem ám azon időben. Mivé lett e valódi renaissance ereklye a förtelmes gothicának helytelen alkalmazása által, kiki tudja!

Milyen patriarchális élet folyt ez ódon falak közt még hetven év előtt, illusztrálja a következő scena. Elköltvén az ebédet, egy igen tágas, de kis ablakú meglehetősen sötét szobába vonultunk, mennyezete is sötét vastag gerendákból róva s kilépván a széles szárnyú fekete ajtón, a tornácra jutottunk, hol díszesen faragott balustrade védte a felvezető lépcsőt. Ott előállott az excellenciás úr Haushofmeisterje, testes Kaidel uram (régi magyar nyelven hofmester), kezében hozván két öblös, szépen faragott, hosszú szárú tajték pipát. Az előszobában már „sajátságúlag“ meggyújtotta mind a kettőt és mély reverenciával nyújtotta a derekasan füstölő jószágokat kegyes urainak, akik szépen átvették — tehát szájról-szájra — és a jó illatú magyar dohány élvezetének adták magukat. A szopóka hygieniája és mi egyéb, nem bántotta őket. Mint említém, a kastély minden részletében typicus volt, hozzája hasonlíthatót nem is ismertem a felvidéken s újból állítom, ha ma még is állhatna régi alakjában, a régészek kéjelegve fürkésznék zegét-zugát.

Ez időben gróf Keglevich Jánosnak második fia született volt,

nehogy ennek kevésbbé szép kastélya legyen, mint az idősebbiknek, akire, az akkor már pompás stylusban átépített Kis-Tapolcsány nézett, megvette a terjedelmes nagy-ugróczyi birtokot. A már akkor éltes úr, ifjú második nejével nagy utazásokra indult volt külföldre és műkincsekkel megrakodva térvén haza, hozzálátott az ugróczyi kastély átépítéséhez — gothicus stylusban. Ámbár ez a munka olyan időben folyt, amikor szakértő nem volt kapható. Az építkezés százezreket nyelt el, míg végre nagynehezen elkészült, de e közben a praesumptiv kisded örökös meghalt. Az óriási kiadások a közbe jött 1848-al egyetemben megingatták a nagy vagyont s az ugróczyi kastély fő okozója lőn a vagyon későbbi tragicus összeomlásának.

Ha már a kastélyról szólottunk, szóljunk annak uráról, a pompás Kis-Tapolcsányban resideáló dynastáról, aki nagy műveltségét ugyanesak a 18-ik században szerezte és reminiscenciáinak pompás elbeszélésével sokszor gazdagítá ösmereteinket.

Az öreg krónikás adataiból álljon itt egy-kettő.

Midőn a szent korona 1790. elején visszakerült Pozsonyba, örömmriadalom fogadta. A főrendek nagy sokasága összegyűlvén a székesegyházban, a zászlós urak a protocollum körül forgolódtak; ki magyar díszben, ki udvari gálában, mint ahogy ennek viselete divott. A gálás urak egyike közel jutván a tintatartóhoz, ezt felborította, végig öntvén fehér harisnyáit. Egy magyar főpap nyomban megvigasztalá a németes magyar 'mágnást: Nem baj Illme! legalább nem látni a német strimflit! Ezen episode-ot néhai Keglevich János nagybátyánk jelen volt atyjától és koronaőr nagybátyjától hallotta s élénk színekkel ecsetelve beszélte előttiink hatvanöt év előtt.

A finom, classicus műveltségű „Grand Seigneur“ rendszerint vörös frakkos „postillon“-nal nyeregből hajtott négyes fogaton utazott; kastélyaiiban gazdag könyvtárak, gyűjtemények hirdették Maecenas voltát; számos üvegházai a szenvedélyes botanicust.

Régebben gróf Keglevich János Bars vármegye főispánja volt 1823-tól 1845-ig, mely időben a tárgyalások még deák nyelven folytak. A liberalizmus hajnalpirja már mutatkozott a láthatáron s a vármegyében keletkezett erős ellenzéki áramlat természetesen a főispán ellen irányult. Ez időből származik egy „bon mot.“ Igaz-e vagy ellenzéki ráfogás? szóval azt állították, hogy az excellentiás főispán akár téli viharok, akár canicula idején volt, a tekintetes karokat és rendeket mindig így üdvözölte volna: „Gratu-

lor Inelyti Status et Ordines, brumali hoc tempore tam frequenti numero comparuisse.“ Mivelhogy kitűnően birta a deák nyelvet, nehezen hihető e tréfa.

Az 1848—49-iki télen az öreg excellentiás úr nagy-ugróczi kastélyában súlyos betegen feküdt. A kastély új gothicája ekkor még nem készült el teljesen, de pompája, ornamenticája, csúcsívei és rosettái már feltűnést keltettek.

E háborús idők a felső Nyitra völgy nyugalmaát kevéssé zavarták meg. Egyszer azonban ott termett a tót „Dobrovolnici“, vagyis Hurbanistáknak egyik csapatja. Parancsnokuk magát a nagynevű huszita vezér után Ziškának nevezte, de becsületes vagy mondjuk valódi neve csak Janiček volt. A vidéken élelmi szereket requirált csapata számára, az ugróczy tisztartótól négy ökröt követelt. A gazdatiszt persze nem volt hajlandó a rendeletnek nyomban eleget tenni, nyilván az urasága sem, mire a felbőszült Ziška nagy haragosan Ugróczyra üzent, hogy ha a gróf neki azonnal be nem küldi a kívánt lábas jószágot, „so lasse ich ihm sein Kruppenspiel mit meinen Kanonen zusammen schießen.“ Az öreg úr ezt később maga beszélte el, hozzá tevén keserű mosolylyal: „und er hatte gar keine Kanonen“, de kapta-e az ökröket, nem tudom.

De térjünk be egy másik nyitravölgyi kastélyba, mely egy pár évszázadon át egyik központja volt Nyitra vármegye társadalmának.

Az ősrégi Karancs-Berényi gróf Berényi család eredetileg szintén nem volt felvidéki, ősei ismeretesek egész 1200-ig, de Nyitra vármegyében csak a 16-ik században tűnik fel a család. A bodoki-vár is egyike volt azon erődített kastélyoknak, amelyek a 16-ik és 17-ik században „ex metu Turcarum“ épültek át várrá. Az addig nyílt curiákat falakkal és jókora sáncokkal vették körül, hol biztonsággal lehetett bevárni a rabló, gyűjtogató tatár csapatokat, mert lóháton nem közelíthették meg a kastélyt, tüzes kanócos nyilaik pedig alig ártottak. Az új erődítmények általában félelmesre épültek volt, t. i. úgy, hogy kifelé a tető nem látszott, belülről védett helyzetben pedig könnyű volt lábtókon az égő kanócos nyilat eltávolítani. Ilyen volt a bodoki „castellum munitum“ is.

A kastély meg van, de az idegen jövevények kezei ezt is kivetkőztették már eredetiségéből. A négyszögletű vár udvara egy teljes katasztrális hold kiterjedésű, saroktornyain kívül még számos tornyokkal, rondellákkal, két kapuval, egykor mély sáncsal volt körülvéve. Így ismertük még 40 év előtt; az udvarban köröskörül

futó boltíves folyosó téli időben kényelmes sétahely volt. Egy nagyobb kápolnája mellett volt egy régibb kisebb, alatta a családi sírbolt, külön színház-épület és számtalan szoba egészíté ki ezen tekintélyes épületet. A kastélyon kívül távolabb egy régi, nagy, födeles lovarda állott. Élénkem emlékszem a benyomásra, a várakok s az óriási udvar láttára, mikor oda először berobogtunk. Szeretettel emlékezem meg kedves lakosairól s mondhatom, rajongással arról a kedves öreg úrról, Miklós grófról (Onkel Nikerl), aki idők folytán ideálom lett a lovagiasságban. Most is látom paripáján, magasan felcsatolt ezüst sarkantyúival, Chateaubriand-szerű viseletében. hasonló livrée-ben öltözött lovászával. Hát még ha regélni kezdett: kezében a rövidszarú, úgynevezett „Ulmerkopf“ pipájával, melyet lóháton is használt, beszélt a kollini csatáról*) vagy más régi eseményekről, merész lovaglásairól, vadászatairól. A szeretetreméltó, nagy műveltségű öreg rokont, mondhatom, imádtam, rajongtam érte. Finom, régies modora mellett, mint Szent Hubertus híve, jeles vadász, kitűnő lovas, fegyverforgató, szóval a lovagiasságnak minden kellékeivel bírt, mi sem természetesebb, mint hogy a romantikához hajló ifjú kebelre maradó benyomást gyakorolt. Mindig lóháton járt, Bodokról le Nógrádba karacs-berényi birtokára, épp úgy, mint ha szomszédokat látogatott volna; egyetlen egyszer láttam ötet kocsin érkezni, ez volt boldogult atyám temetéséhez, Bukesz nevű öreg kocsisa, szokás szerint nyeregből hajtotta a négylovas fogatot, egy olyan kocsin, mely a 16-ik század „bőrös szekerei“-re emlékeztetett. Nagyszámú családja rajongó szeretettel környezé az öreg urat; legkedvesebb napjaim közé számítottam azokat, amelyeket ezen kedves család tűzhelyén tölthettem, olykor vadászatok alkalmával. Családjára súlyos csapást mért a kegyetlen sors. 1849-ben Peczonyban a kolera-járvány áldozata lőn három tagja: a szeretetreméltó anyja, a moóri csatában megsebesült fia Andor, s a gyönyörű szép Adéle Comtesse, jegyese báró Laffert lovassági kapitánynak. Négy évvel reá, 1853-ban az öreg lovagot is örök nyugalomára kísértük, általános mély részvét mellett. Elfelejtethetlen benyomással volt reám, midőn a drága halottnak immár egyetlen fia,

---

*) Miklós grófnak atyja, András, maga is résztvevett volt a hétéves háborúban és sebekkel tért haza. Nyilván ő mesélte el mint szemtanú a következő, itt rövid szavakban foglalt esetet: Lieutenant von Lilien an der Spitze seiner Reiter ruft „mir nach“ sprengt an die feindlichen Reiter heran, sticht seinen Gegner nieder, seine Mannschaft folgt ihm, und überwindet in heissem Kampfe den Feind.

Igy hallottam ezen eseményt előadni.

a 36 éves Ferenc gróf zokogva borúlt apja koporsójára. Ezerek könnyei kísérték a nemes lelkű urat sírjához. Ki gondolná, hogy az általános tisztelet és szeretet mellett, melyben életében részesült, akadhatott olyan elvetemedett lelkű gonosztevő, aki temetése után talán harmadnapra éjnek idején feltörte a kertben lévő kápolna sírboltját, s kirabolta a holttestemet aranyos sarkantyúi, gombjai miatt. Leirhatatlan sacrilegiumként hatott ez eset mindenkire.

Bodok várát elérte a végzete. Ferenc gróf is ott pihen már, mint családjának utolsó férfi tagja. A nagyszámú család összes tagjai egynek kivételével kimúltak; az öreg lovagnak legifjabbik gyermeke él, egy nemes lelkületű gyászoló özvegy hölgy, kinek páratlan szíve iránt e sorok írójában mély kegyelet, kimondhatatlan hála rejlik. Az áldott, angyali jóságú hölgy felé fordul most szent kegyelemem, melyet egész családjá iránt tápláltam.

1873. táján volt, hogy a M. Történelmi Társaság több tagja Nyitra-, Bars- és Trencsén-vármegyében több úri család levéltárait átvizsgálta. Ez alkalommal a bodoki-vár utolsó ura néhai Ferenc gróf s neje, néhai báró Orczy Ágnes vendégszeretetükkel szerencsételték tudósainkat. A gazdag régi családi könyvtárt s a levéltárat ekkor nagy érdeklődéssel kutatták át, sok becses oklevelet le is másoltak. Ez alkalommal érdekes felfedezésre jutottunk.

Tudvalevőleg Mária Terézia királynő idejében az összes magánvárak leszereltettek az ágyúk beszolgáltatása s a bástyák lebontása mellett. A fentemlített levéltári kutatás közben egy szekrény mögött elrejtve három ágyúcsőre akadunk, amelyekről már senki nem tudott. Rajtuk a Berényi-címer „Báró Berényi György“ nevével s ezen felirással: „Ha Isten velünk, ki léssen ellenünk!“ Bizonyára családi ereklyéitől nem tudott megválni az akkori vár ura, talán maga András gróf, s jól elrejtette. Ferenc gróf a leletet nagylelkűen a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.

Ezidőben még több tagja élt a Berényi családnak. Egyik a beczkói uradalomban a Stibor Vajda örökségében részbirtokos volt. Ezen ágból származott az utóbb lemondott vágujhelyi prépost is, aki, ha jól tudom, Amerikában mint missionárius fejezte be hányatott életét. A nyitra-völgyben, Koroson a rég kipusztult Korossyak birtokában ült Ferenc gróf, rég elhalt neje gróf Tolvay Mária volt. Ők lakták a szép fekvésű kastélyt, melynek erkélyéről a virágzó völgynek állítólag harminc falúja látható. Valóságos ellentétje volt ez a szeretetre méltó bodoki grófnak, aki, ha nem csalódunk, a korosi, cynikus hajlamú Diogenessel nem is érintkezett. Azt mesélte

a világ, hogy két gyermekével, Orczy bárónéval és Lajos gróffal, ahogy felnőttek, többé nem érintkezett. Öreg napjaiban nem lehetett őt kastélyán kívül látni, de mesék szóltak róla: pl. ha egyik-másik cselédje vétett, azt láncra verette, szabadispánsági jogánál fogva. A huszárok amúgy, láncsörtetve szolgálták ki a vendégeket az ebédnél. Egy „bon mot” járta akkor a vidéket; egy ilyen alkalommal a „Leibjäger” is megláncolva szolgált fel. Egy merész vendég*) kérte volna a grófot, vetesse le a vadász bilincseit s veresse azon melegen a szakácsra. Állítólag ez jobban érdemelte meg. Még más el nem mondható szokásai is voltak a mogorva grófnak, aki 1770. táján születvén, 1847-ben halt el. Ennek apjáról is azt mesélik, hogy paraszt-ruhát, bocskort szeretett viselni s kastélyának magas erkélyén ezüsttel kiveret dudán játszott.

Ezek után szívünk sugallatát követve, szóljunk a felejtethetlen czifferi patriárkáról. Milyen szeretetre, rajongó tiszteletre méltó alak volt az! Évente őszkor, születése- és nevenapjára összegyűlt a czifferi kastélyban egész családja; hét gyermeke, számos unokájával; milyen sürgés-forgás, jó kedv volt ottan. Rengettek a régi kastély folyosói a vidám ifjuság zajától; lovaglás, vadászat, mindenféle sportúzés, csak hogy akkor még e nevet nem ismertük. És ha az áldott emlékü öreg úr jó kedvében regélni kezdett a régi világról, hogy csüngtünk ajkain!

II. Lipót koronázásáról elmondta, hogy ő, mint a Theresianum lovag akadémia növendéke, császári apród lévén, a díszmeneten fehér paripán vett részt. Ámde az udvari ruhához, harisnya és cipőhöz nem dukált sarkantyú. Már pedig abban az időben az nem volt lovas, aki paripáját kellőleg meg nem táncoltatta: croupade-akat, lanceád-okat nem produkált. De hogyan, sarkantyú nélkül? Elmondta, hogyan játszotta ki a kegyetlen udvari „Vorschrift”-et, és láthatatlan sarkantyút készítettett a cipellőire.

1809-ben a nemes felkelő seregben, ha jól emlékszem, őrnagyi rangban állott. Részt vett a szerencsétlen győri csatában, hol a magyar nemesség utolsó viadalát vívta, fiatal őrnagyunkat egy francia vértés a könyökén sebesítette meg. Gyakran beszélt insurrectionalis epochájáról, a „gentilshomme en robe de chambre”-

*) Besznákfalvi Besznák Ignác, férfias szépségéről ismeretes és kedvelt egyén, utóbb főispán is volt.

okról, mint ahogy a franciák az insurrectionalis vitézeket bő ing és bő gatyájuk után tréfásan elnevezték volt. *)

Gyakran szeretett az öreg úr Cziffer multjáról is beszélni. A kastély, midőn ő átvette, elhanyagolt kis erősség volt, a divatnak hódolók tréfálkoztak vele négy saroktornya, sáncai, emelesős kapuja miatt s azt vitatták, hogy ilyen ódon, dísztelen objectumokat nem lehet tűrni egy modern úri laknál. Addig bosszantották vele, míg az öreg úr reá hagyta magát venni; lebontatta drága pénzen, a négy sarokbástyát, bevonatta a nagy sáncokat és kivetköztette a kastélyt alakjából. Ötven évvel reá, midőn az ellenkező ízlés, a régi iránti cultus feléledt, nem egyszer bánkódott elhamarkodott tette felett. De abban az időben megkövetelték a vagyonos emberektől, hogy restauráltassa a házát, csak a szegény, a tehetetlen hagyta meg az ősi curiát épségben, nem lévén költsége a romboláshoz. Ezen eset egyike az élatans példáknak, amikről feljebb szóllottunk.

Nagyon szerettük elmondadni a czifferi kastélynak egy, belső „házi episode“-ját. Egy ízben ugyanis a czifferi kastélynak két ura volt; fele nemzetes Makripodáry uramé, másik fele pedig Reichsritter von Schlossperg-é. A közös birtoklásnak, mint annyszor, itt is elkeseredett pör lett a vége: az egyik úr a másiknak kopóját lőtte agyon, emez meg magát az urat. A keletkezett főben járó pör után, nem jutott eszünkbe tudakozódni. Az elbeszélés, bár csonkán hallottuk, úgy vésődött emlékünkebe; egy fél évszázad után még emlékszünk reá. Már folyt a bűvárkodás a Majthényiak levelesládáiban, midőn a 16. és 17-ik század fasciculusaiban a czifferi eset hiteles története tárult fel előttünk. Ráakadok a Mokripodáry-akra, a Schlossperg-ekre, kívül, hogy Cziffer Tardy-család révén a Majthényiaké lett, és magát azt a kedves, ódon kastélyt, ahol szeretett ura körében annyi szép napot töltöttünk, azt úgy, ahogy a szeretett öreg úr még találta, tornyostól, sáncostól egy Majthényi építette volt. Mennyi öröm, nemkülönben bánat, miért nem ismertük ezeket előbb, hogy nem közölhattuk már ezen újra felfedezett, rég múlt időkről szóló híreket ő vele, az őszszakálú, imádott nagyapával, aki ott aluszsza örök álmát, nem sírboltban, de hívei között, a czifferi sírkertben. A czifferi lebontott bástyáknak talán egyedüli emléke a 17-ik századbeli teljesen ép, feltünően hosszú hegyes tör (Panzer-

*) Fiainak nevelője volt a csallóközi nemes Méhes Péter, alatta szolgált a nemes felkelő seregben, utóbb pap, pozsonyi kanonok, élte fogytáig szeretett vendég a czifferi kastélyban.

stecher), mely lebontáskor ott találtatott s adományképpen e sorok írójának jutott.

Gróf Batthyány Ádám tárnokmesternek az éleskeői ágból gróf Eszterházy Annától hét gyermeke maradt: három fia és négy leánya. Ezek közül: Regina gróf Aspermont Gobert, az utolsó Rákóczi-ivadéknak felesége; Julianna gróf Berényi Andrásné, a feljebb említett Miklós grófnak anyja, a harmadik, Sidonia gróf Illyesházy Jánosné, Istvánnak, az utolsó Illyesházynak anyja. Ádám gróf fiai közül csak János hagyott magzatot maga után; még pedig három leányt: Antóniát gróf Zichy Károlynét, e sorok írójának nagyanyját, kinek számos gyermekei közül négy leány és három fitestvér, mindannyi igen magas kort ért el; más két leánya: Josepha, gróf Eszterházy Ferencné és Johanna, gróf Eszterházy Lajosné magtalanul haltak el, az utóbbi igen magas korban. A genealogiai részletet azért közlöm, mert nagyszámú élő emberek leszármazását és egymásközi vérségi összeköttetését mutatja fel, még pedig nem Nagy Iván munkája alapján, hanem a Batthyány család levéltárbeli oklevelek nyomán készült családfa szerint.

Ádám gróf, a tárnokmester szerezte meg a 18-ik század derekán a tönkre ment, utóbb kihalt Czobor grófok után az éleskeői vagy Morva Szent Jánosi uradalmat. Ez lön fiának, Jánosnak kedvenc tartózkodási helye. Batthyány János előbb kamarai tanácsos, utóbb Torontál vármegye főispánja, József császár eszméinek híve volt. Ferenc császár idejében magán életbe vonult. Typicus egyéniség volt. Midőn a későbbi időben, régi szolgálati elismerésül, neki az időben még igen nagy kitüntetésnek tartott belső titkos tanácsosi méltóságot, az excellentiás címet felajánlották: visszautasította, mondván: „ich exzelliere in nichts.“

Jelentékeny vagyonát nagy mértékben gyarapította. Örök áron és zálogjogon sok birtokot szerzett: jelesen a Vág völgyben és tájékán. Fényűzésre nem költött, sőt takarékoskodott, ennél fogva sok úri embernek, rokonnak, ha kölcsönre szorultak, pénzt adhatott. Az 1811-iki pénzdevalvatio után, amidőn a világ saját kárán okult volt, ő még mindig adott kölcsönt, de az akkor saját lépett és általánossá vált clausula mellett „den Gulden zu drei Silberzwanziger gerechnet“. Mi sem természetesebb, hogy fősvény ember hírében állott, amivel ő bizonyára legkevesebbet törődött. Pozsonyban a Schöndorfergasse-ban volt urasági háza, ott telelt. Hintaja, nagy fekete lovai, parókás kocsisa és inasa a hátsó deszkán, ismeretesekek voltak. A fölötté régi és rozoga hintóban (ma becses régi-

ség volna), dőcögve, egy ízben úgy mondják, kiszakadt a fencke az öreg úr alatt, szerencsére baj nélkül. De az ócska kocsit el nem hagyta, csak kijavíttatta. Egy alkalommal, nyilván a legbizalmasabb barátai egyike, más aligha merte volna, kapacitálni kezdte, szerezzen új hintót, nem röstelli-e abban az ócska jószágban járni? Ezt felelé: „Wenn ich ihn mit Eure Obligationen austapezieren wollte, wäre mein Wagen der theuerste.“

Egy ízben X. mágnás (nevét elhallgatjuk) tőle kölcsönt kiesszközölván, megjelent a pénz felvételére. Az öreg úr előhozta a pénzes zacskókat és olvasni kezdi a sok szép aranyat; véletlenül egy arany leesik és elgurul. Keresve keresik úgy az öreg úr, mint az „in spe“ adós, de az arany csak nem kerül elő, mire a kölcsönt kérő, deprecálván az öreg úr fáradozását, azt találja mondani: legyen az az arany a lakájé. Az öreg úr felegyenesedik, nagy szemeket mereszt reá s odaszól: Ilyen embernek nem adok pénzt. Összeszedte az aranyakat; a kölcsönnek vége volt.

Elmondtuk feljebb, hogy Batthyány János gróf József császár alatt szolgálván, a haladás és felvilágosodás híve volt. Ruházatában azonban nem haladt a korrallal. Aféle hosszú kék posztókabátban, ahogy az 1780–90-ben divat volt, látták ötvenévtizedeken át a pozsonyiak, széles oldalzsebekkel, ezek a hosszú szolgálat következtében már fénylettek, („vom Pech“ magyarázta nekem egy régi pozsonyi lakos, Packh zongoramesterem) gallérján pedig a hajfonat, a copf ékeskedett. Még a 20-as években is. Egy ízben reggelihez megjelenván, a családtagok a kor szokása szerint mély bókkal üdvözölték, de az egyik kis leány unokahuga észrevette, hogy a bácsi sokat kifogásolt copfja eltűnt. „Je, Euer Gnaden! haben sich ja den Zopf abgeschnitten.“ — Haragos tekintettel mordult fel az öreg úr: „Das geht Niemanden was an“, kinek mi köze hozzá. Nem is esett többé szó a lemetezett copfról.

Takarékosságát utódai ugyancsak áldották, mert igen nagy vagyont hagyott hátra midőn 1831-ben június 1-én meghalt. Mint-hogy Antonia leánya gróf Zichy Károlyné, apját a halálban megelőzte († 1825. június 15-én 36 éves korában), a hátrahagyott nagy vagyon veje, gróf Zichy Károly kezére szállott és még nagyban gyarapodott. Ez szerezte Somogy vármegyében azon terjedelmes birtokokat, melyek utóbb gyermekeire s unokáira szállottak.

Egy jellemző esetet kell itt a későbbi generációk számára feljegyezni. Amint feljebb előadtam, az utolsó Illyésházy, a jeles István, az öreg Batthyány János leánytestvérének fia s így Zichy

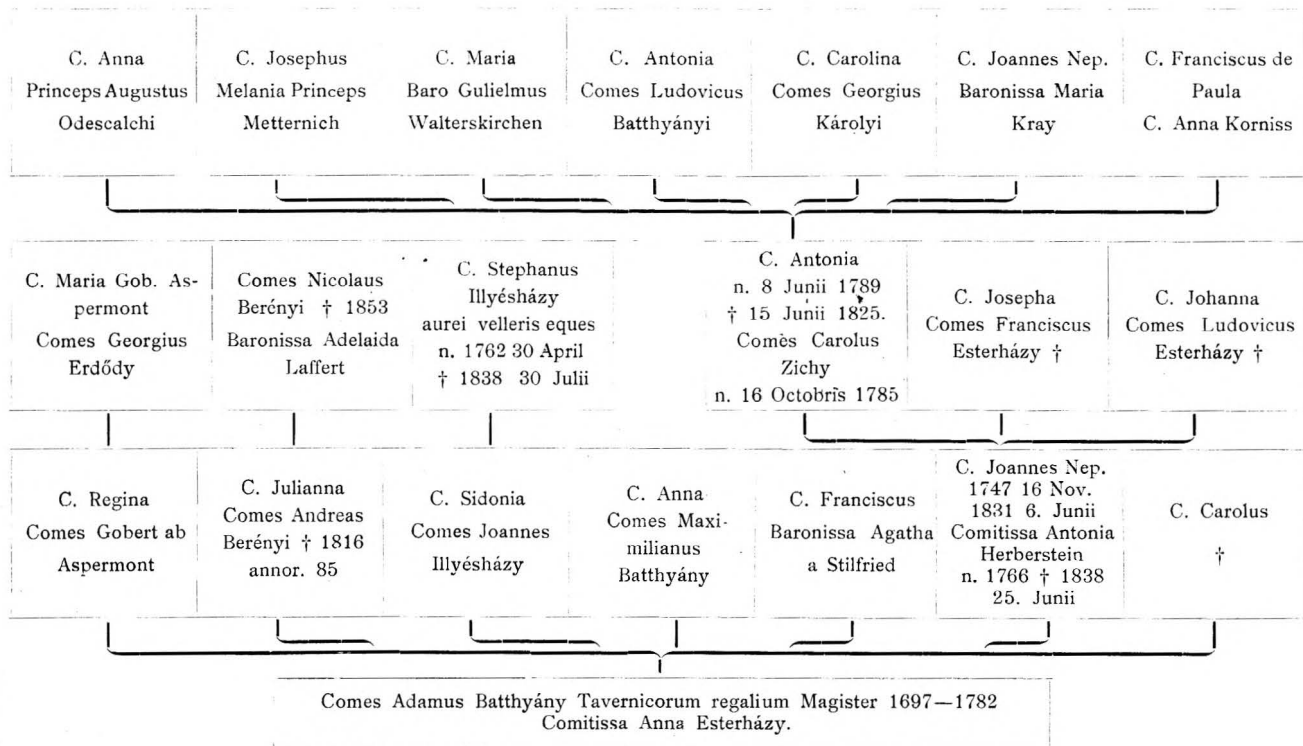

Károlynénak unokatestvére volt. Életének utolsó éveiben igen nagy vagyona dacára pénzzavarba jutott, jótékonysága, bőkezősége következtében. Családjának utolsó férfitagja lévén, valami finánciális rendezéssel akart segíteni a helyzeten. Köztudomású, hogy ezt utóbb Sina Simon végre is hajtotta, de kevésbé ismeretes az, hogy ezen ügyletet előbb mással akará megkötni.

Batthyány János 1831-ben halt meg 84 éves korában, Illyés-házy István pedig csak 1838-ban, miután néhány évvel előbb vagyonának vitalitium rendezését elérte. Én mindig úgy hallottam, de azt már nem mondhatom határozottan, vajjon még az öreg „gróf Hansl Batthyany“ volt-e vagy már veje gróf Zichy Károly, akit Illyés-házy e convertálásra felkért? de egyike a kettőnek volt, biztosan tudom, akinek Illyés-házy azt az óriási finánciális operatiót felajánlotta volt, mely Illyés-házy hajlott kora mellett sok millió nyereségével kecsegtetett. Mind a kettő, az ipa meg a vő is, egyaránt tudták, milyen óriási vagyon szállna rájuk a viszonylag csekély befektetés árán s mégis az volt a ritka jellemzőságra valló válasz: „Ich will auf den Tod eines Verwandten nicht rechnen!“ Valódi nemeslelkű felfogás, amelylyel a rokon a milliók biztos birtokáról lemondott. Rövid idő múlva az utolsó Illyés-házy őseit követte a sirba s az óriási vagyon idegen kezekbe jutott.

Sok magas állású nagy úr, dynasta, lakta még akkor a felvidéket, köztük az első sorban említendő gróf Erdődy József, Nyitra vármegye főispánja és kancellár. Nagy udvartartás, pompa környezte őt, nyílt házat tartott, de népszerű sohasem volt a merev conservatív büszke főúr, a vele szemben liberális irányt valló nemesesség előtt. Egy anekdota jellemzi őt. Valamelyik congregatio alkalmával a megye termének „alsó végén“ nagy torokkal közbeszól valaki. Az elnöklő főispán a mögötte álló tisztjétől kérdi: kicsoda ez a nebuló? a felelet: Petykó... Erre a főispán: *quid est iste Petykó?* — *est Judex nobilium Excellentissime Domine!* A főispán: „*si ego ipsum semel casso, nec Deuspater faciet ipsum amplius Judlium.*“

A büszke kancellárt túlélte második felesége „nata Elisabetha Mayer“; ő számára vásárolta meg a nagy-tapolcsányi uradalmat, itt resideált később mint özvegy. Hajdan ezen uradalom a nota infidelitatis Rákócziána címén Forgách Simontól elkoboztatván, az ausztriai Abensperg-Traun grófok kezébe jutott, ezek adták el utóbb, talán 1830. táján. Az új birtokosnő, aki szinpadról került e fényes állásra, évtizedeken át lakta galgóczi várat, utóbb megegyezvén az örökösökkel, kilépett a vágvölgyi uradalmakból

és Tavarnokra vonult. Teljesen beleélte magát posztíójába, a tavarnoki pompás kastélyban nyílt házat tartott és idők folytán, főleg a szabadságharc utáni nehéz időkben, valóságos jötevője lón a rohamosan hanyatló nemességnek. Nyílt házat, terített asztalt talált nála bárki, a sok elszegényedett nemes segítséget, tisztí hivatalt nyert uradalmában. Hetenként meghatározott napokon kész ebéddel fogadta még az ismeretlen vendéget is. Az ebédnél egész fesztelenül mulattatta vendégeit, ebéd után rövid néhány percig valóságos „cercle“-t tartott az öreg excellenciás asszony, mire elbúcsúzott vendégeitől s visszavonúlt. Hosszú életét az 1860-as években fejezte be. Bár csak röviden, de előadtam a tavarnoki állapotokat, mert azon időben a Nyitra völgynek valódi specialitása volt az öreg.

A nagy uradalmak urai nem lakták mindannyian felvidéki kastélyaikat. Bajmócz p. o. az egész 19-ik században nem volt uraságának lakhelye. Az utolsó Illyésházy halálával megürültek ezen utolsó dynastiának residentiai is. A trencsénmegyei Thurzó-féle, utóbb Esterházy herceg kastélyok üresen állottak. A vág-besztercei uradalom, gróf Szapáry kivonulván a kies Podhragyból, a legelső *új nemesnek*, Ullmann-nak kezébe ment át. A hajdan fényes budetini vár, országos híré kertjével megszűnt a Szunyogh grófok örököseinek, a Csáky grófoknak residentiaja lenni, miután a szabadságharc alatt az ütközet alkalmával a lángok martalékává lett.

A Szunyogh-család, mely a genealogusok előtt a 14-ik század végétől már ismeretes, fokozatosan emelkedvén, a 17-ik század közepén grófi rangot nyert; vele e lapokon sűrűen fogunk találkozni; e helyen azonban csak a családnak végső epizódjából egy kómikus jelenetet iktatunk ide.

Ferencz császár uralkodásának első évében történt, hogy az utolsó Szunyogh, János gróf audientiára jelentkezett volt. Két neje után (egyik Nádasdy grófnő, másik Eszterházy grófnő volt) csak egy leánya, Jozefa maradt, akit ő a király által fiúsíttatni akart. Az ügy, maga idejében, országszerte beszéd tárgya volt, sőt idővel némileg elferdítették, amennyiben Metternichnek tulajdonították az esetet, pedig ez Metternich nem lehetett, hanem talán Kaunitz herceg vagy Thugut minister vagy pedig, és ez a legvalószínűbb, minhog Magyarországi ügy forgott kérdésben, a nagynevű Zichy Károly gróf, a későbbi minister, ekkor országbíró vagy tárnokmester volt a szerzője. Ugy esett volna, hogy Szunyogh humoros fordulatot akarván adni a körülményes praeficálásnak, ékes német jargonban így fogalmazta kérését az audientián: „Bitte Majestät, machen mein Madel zu an Buben.“

Ő Felségében e naiv és kissé trivialis szavak némi hilaritást keltettek és nem gondolván azok mélyebb jogi értelmére, kegyesen megígérte a furcsa kívánságot. Ezzel az audientia véget ért. Utóbb eljött a nagy X. minister és a király elmondta neki a fonáknak látszó szavakat. A minister megdöbbenve kérdezte, milyen válaszban részesült Szunyogh? „Megigérttem neki, ha arra képes vagyok.” Erre mondta volna a minister: Akkor felséged e képességével egy milliót veszített!

Ugy is lett. Ő Felsége beváltotta királyi szavát, Szunyogh Jozefa fiúsíttatott s a Szunyogh-vagyon, a budetini vár, nagy kiterjedésű uradalmával Csáky Antal grófra és utódaira szállott.

Megfogyva bár, de törve nem, él a híres Forgách nemzetség. Az ősi Ghymest 1386-ban visszanyerte és 1711-ben ismét elveszté a társbirtokos, Forgách Simon hűtlensége folytán. Ekkor a másik ágnek ghymesi része is egészen törvényellenesen elkoboztatott volt. Sok bajjal pörölte azt vissza gróf Forgách Pál, Majthényi Márton és Jánosnak a nagy jogász és causarum regalium directornak segítségével. De megterhelve kapta meg. A nagy kiterjedésű, mintegy negyvenöt falut magában foglaló uradalomból végre is csak 3—4 falu maradt a család kezében, mint Ghymes vára tartozéka. A család a csejthei váruradalomban is birtokos lévén, tekintélyes kastélyt birt ott s felváltva hol Csejthén, hol Ghymesen tartózkodott. Utóbb, Csejthe eladása után, állandóan az ősi Ghymesen telepedtek meg. Itt ösmertük a nagy műveltségű, tág látkörű genialis öreg Károly grófot, aki 1855-ben adta át Ghymest egyetlen fiának Károlynak és nemsokára ezután elhunyt; ifj. Károlynak, a classicus műveltsége mellett egész más ismeretek, más szakmák voltak kedvencei; a természet, a geographia,*) zoológia és ebből kifolyólag a vadászat. Ennek ő volt a nagymestere hazánkban. Rengeteg erdősegeiben ő teremtette meg, lehet mondani semmiből, a vadászok Eldorádóját. Tág ismeretével e téren senki sem mérkőzhetett. Aki valaha megismerte a ghymesi vadászéletet, annak gyönyöreit, azt élte fogytáig el nem felejté. Legközelebb 1911. tavaszán hunyta be szemeit örökre a nagy Nimrod. Megillette volna őt, hogy drága hamvait a Szent Pál remete rendházának Szent János elefánti sirboltjába temessék, mert ezen jog örökre való biztosítására adományozta volt őse, Péter, Sigmond császár jeles hadvezére, a rendháznak Ghymes

---

*) Tudásvágyát illusztrálja, hogy a portugall nyelvet csak azért tanulta meg, hogy a régi útleírásokat eredeti szövegben olvashassa. Könnyű volt neki. A spanyol nyelvet tökéletesen birta más 7 nyelv mellett.

vár tartozmányából Mankócz falut. De a rend eltöröltetése óta a temetkezési jog is elveszett. Felejthetetlen barátunk hamvai atyja mellett, a ghymesi kis templom kriptájában pihennek. A nagynevű Forgách Péter fentebbi alapítványa az egyház Szent-Háromság oltára számára 1401-ben keletkezett. Fennállott ez a zárda templomával együtt a 18-ik századig változatlanul gothicus stylusban. Ekkor a rend hódolván az újabb kor ízlésének, átídomította az épületet s templomát barokk stylusban renoválta. Akkor, 1770. körül, került ki onnét a csúcsíves stylusú Szentháromság oltár, melyen, mint ahogy az szokás volt, a fundator Forgách Péternek arcképe is megvolt. Ennek a renoválás idejéből való másolata ma is a ghymesi kastélyban őriztetik; talán a legrégibb arcképek egyike. E kis adatot is azért emlitem e helyen, nehogy örökre elveszzen a nyoma. A Szent János elefánti zárdáról pedig azért szólnunk kegyelettel, mert a nyitravölgyi nemességnek kedvenc temetkezési helye volt. Eltekintvén a Forgáchok kriptájától, melynek falán nagy betűk hirdették: „locus familiae Forgách“, számos előkelő ember hamvait találtuk a három külön kriptában. Többi közt az Apponyi grófok egyik ösanyját, Lázár gróf nejét Viczay Rebecát, ki harmincnyolcéves korában halt el. Díszes selyem ruhája, himzett cipői a Nemzeti Muzeumba kerültek a sirbolt kiürítése alkalmával. A vidékbeli nemességből Bartakovitsok, Bacskádyak, Szöllősi, Motesiczky, Labsánszky és mások földi maradványai kerültek elő.

Amidőn e sorokat írjuk, a régi Paulinus zárda tekintélyes, teljesen modern úri lak, remek parkjával a vidék egyik dísze, de régi jellegéből kivetköztetve, megszűnt Nyitravölgy kegyeletének tárgya lenni.

Ama társadalmi központok egyike, amelyeknek a felvidéken nagyobb szerep jutott, Zay-Ugrócz. Azonban gróf Zay Károly, aki felváltva ott és bucsányi kastélyában resideált, már nem a régi kor embere volt; az ébredés korszakában a haladás úttörői közé sorakozott. Mint az ágostai evangélikus egyház oszlopos tagja, világi felügyelője és a felső tábla tagja, nagy képzettségénél és sokoldalú ismereteinél fogva számot tevő egyéniség volt. Egyházi ügyei mellet a politica, a hazának szellemi és anyagi fejlődése foglalkoztatták a tudós mágnást, magasztos céljait szolgálta szóval, tollal s anyagi áldozatokkal. Úttörő volt ő sok téren s mint ilyen, el is viselte a nemes hivatással járó érzékeny csapásokat.

Azon időben országszerte megindult a cukortermelés eszméjének megvalósítása s több mágnás látott a munkához. Gróf Zay

Károly, Batthyány Lajos, Esterházy Károly, Forgách Károly, Zichy grófok, Odescalchi Ágost herceg, mindannyian cukorgyárat építettek. Természetesen külföldi szakértőket hozattak az új iparág vezetéséhez. Nagy lelkesedéssel, tetemes anyagi áldozatokkal megindult a vállalat, folyt is a munka, de sajnos, fenttartható nem volt; néhány év múlva a legtöbbje kénytelen volt a gyártást beszüntetni. Tehát nemes felbuzdulás törte útját annak az iparágnek, mely a mai napjainkban oly óriási eredményeket mutat fel; de akkor a szükséges feltételek még nem voltak elérhetők. A hazafias úttörők nagy veszteségek árán vonultak el a gyáripar teréről. Azért említettük e kérdést, mert a cukorrépa termelés s cukorgyártás 1830—1840. táján külön aerának nevezhető; vele foglalkozott leginkább a társadalom, mikor a honi ipar eszméje legelőbb dobogtatta meg a kebleket. Zay Károly gróf sokáig túlélte az anyagi csatátrófát, sőt továbbra is rendületlenül szolgálta eszméit.

Aki az 1848. előtti eseményekről tájékozva van, tudni fogja, mit jelentett ez a szó: „Honderű.”

Régen elmúlt a 48. s vele sok édes, keserű emlék, de ha egy utas Zay-Ugrócra érkezett, feltűnt neki a furcsa cégtábla az urasági vendéglő fölött: Honderű. Mit jelent a magyarnak látszó, de érthetetlen szó? A szerény vendéglő cégtáblája őrizte sok évtizeden át ezt a, hogy úgy mondjuk politikai nyelvemléket a Zay-grófok jóvoltából.

Bármennyire is érdekelték, sőt eltöltötték a nemes gróf lelkét az actualis napi kérdések, mégis időt talált ő más irodalmi foglalkozásra is. Politikai értekezések mellett történelmi adatokat is publikált, melyekre családi levéltárában gazdag tárházat talált. Genealogiai munkásságáról a zay-ugróczy kastélyban függő számos családi táblázat tanuskodik.

Szeretetremlő úr volt ő, aki ismereteinek kincses bányájából merítve, a társalgásnak központja vala. Magas korban másodszor nősülvén, olyan nemes szívhez fűzte életét, amilyen gróf Berényi Luiza. Erkölcsei tulajdonai feléjthetlenné tették emlékét özvegyénél, ki immár negyven év óta gyászolja elvesztét azzal a mély érzéssel, mely visszatükrözi a lelki boldogságot, mely egykor besugározta az ideális házaspár életét.

Zay-Ugróczy és Bucsány, a családnak két tűzhelye, utóbb két legidősebb fiú lakhelye, sokban különbözött egymástól, de e tűzhelyekről kisugárzó vendégszeretet és barátság melege sok látogatót vonzott. Barát, szomszéd, messze földről odavetődött idegen utas

egyaránt felejthetetlen emléket őrzik életük fogytáig a vidáman töltött napoknak, a fenkölt szellemű előkelő társaságnak. Drága emlékek! A sors reá nehezedett a kies Bucsányra. Ura a másvilágra költözött, rideg idegen kéz eltörlé ott az emlékeket, a régi szereetre méltó úri háznak semmi nyoma. Zay-Ugrócson, a páratlan nemeslelkű Albert gróf „un chevalier jusqu'an bout des ongles“ réggen jeles lovassági százados, haza térvén, újjá teremté az ősi uradalmat. Nagymérvű belterjes földművelést és sokféle ipart teremtven, nagyban emelte a nép jólétét, tanítván volt alattvalóit észszerű gazdálkodásra iskolák, műhelyek által. Fáradhatatlanul működött a közjólét érdekében. A gyümölcsészetet, hogy csak egyet említsek fel a sokból, terjesztette s fejlesztette oly mértékben, ahogy azt hazánkban eddig nem lehetett tapasztalni (ő maga 40,000 gyümölcsfát ültetett). Posztó-, üveg-, bot-gyár, faragás sat. nagyban fejlődött alatta, s keresetet nyújtott a népnek. Spártai, egyszerű életmódja páratlan volt. Amellett, hogy szakadatlanul foglalkozott, reggeltől estig lehetett őt tevékenységben látni, hol lóháton, hol gyalog, edzett, acélos teste nem ismert fáradtságot. Mily sikeresen forgatta a tollat, számos közleményei bizonyítják. Valódi lovag alak, magas, karsú csontos teste, magasan hordott fejjel imponáló volt. Büszke lovag, de minden előítélettől, elfogult nézettől mentes. Erős testben erős lélek, gyengéd szív, melynek sugallatára vette élettársul ama gyönyörű szépségű nőt, akitől idővel számos utódai maradtak.

Oly érdekes, annyira nem mindennapi volt zay-ugróczy urának egész élete minden részleteivel, hogy a közömbös figyelőre is varázst gyakorolt, a tisztelet és szeretet lángját éleszté. Kár, hogy ezt a nemes jellemet meg nem érthette a pygmaeus világ.

Gyászba borúl a lelkem, ha vissza emlékezem a drága jó barát utolsó perceire, amidőn elhagyottan, 80 éves korában jobblétre szenderült.

Feljebb Trencsén- és Nyitra-vármegyével foglalkoztunk. Eseteltük, ha nem is kimerítőleg, az új kor teremtette változásokat. Még sokkal nagyobb, mondjuk megrendítőbb részleteket leszünk kénytelenek feljegyezni, ha a legújabb korszakról fogunk szólni. A fentemlített vármegyékkel szemben Árva-, Turóc- és Liptó-vármegyéről csak azt mondhatjuk, hogy ott a régi állapot az újabb időkig nem sokat változott. Árva vára néhány gazdag és számtalan kis compossessorával dicsőségesen fenn áll, még a különben csekély számú ősrégi birtokos nemessége is állja helyét. Turóczban Szkla-

binya és Blatnicza várak hasonlóképpen; csak a nevezetes trebosztói tornyos kastély került idegen kézre a Révay-család nemesi ágának kihaltával. Egyébként bámulatot gerjesztő szívóssággal őrzi az ősrégi turóczi nemesség csekély kiterjedésű ősi birtokait. A gazdag Alsó-Magyarországban s Dunántúl hány régi nagyértékű birtok-uradalom került idegenek, jövevények kezeibe, míg a kis nemesi porták Turóczban még hat-hétszáz év után is első birtokosaik ivadékait uralják. Ugyancsak ezt tapasztaljuk Liptóban. Mintha csak valami megmagyarázhatlan szívósság rejlenék az őslakók fájában. Ha őseik neveit tekintjük, úgy ahogy azok, hihetőleg imitt-amott talán némileg az idők folytán is eltorzítva fennmaradtak, bámulnunk kell a: Premlad, Zumar, Poruch, Zanza, Zaluch, Olka, Bathisz, Jank, Hock, Hayk, Byhis, Krupech, Hubina vagy Kubina, Mylost, Mladin, Tivan, Gudrun, Sokaria, Doboz, a nagy-csepesényi és felső-mátnai Wladárok, a Raksányi Drahen, Buden, Uzda, Meehk, Stremen, Drachmel, Ladomir, a Zathureczky Wladiká-k, stb. jeles ivadékain. Őseik a királyi várak conditionariusai, utóbb országos nemesek; felvidéken a magyar állameszme leghívebb fenntartói. Szerény anyagi helyzetük annyi évszázadokon át nem változott, nem fordult jobbra, sem egészen rosszra. Pedig semmiféle hitbizományi intézmény nem védte a csekély birtokot; bár nehéz súlyként nehezedett rája a család elszaporodása, az egyre súlyosabb életviszonyok. És ők fenntartották magukat máig. „Nescio qua dulcedine solum natale cunctos adtrahit“, mondja a római költő. Bizony varázserő rejlik abban, ennek köszönhetik a régi nemzetségek fennmaradásukat a szentelt ősi rögön.

Más, de még a felvidékhez számítható vármegyéék, Bars, Hont és Zólyom csaknem egy sorsra jutott Nyitrával és Trencsénnel. A multban szerepet viselt családok legtöbbje eltűnt a nagyobb birtokos nemesség soraiból, főleg pedig számos nagy nemes közbirtokosságú falvakból, amelyeket olykor tréfásan, nemes respublikának szoktak volt nevezni, kihalt az élet. E községek hazánknek specialitásai voltak. Mily kellemes benyomást nyert az utas, ha oda érkezett, vagy azon csak át utazott. Az unalmas, paraszt-faluk egyhangúsága után kellemesen változatos nemesi curiák sokféle típusán pihent meg a tekintete, hol a szolid, egyszerű boltíves, tornácsokőház puritán hajlamait tükrözé vissza urának; odább vidám, virággal környezett nagyobb alakú porta hívogatta az utast a vendégszeretet igénybe vételére. Egyszerű jólét, szerény igények, nyílt szív, önérzetes, egyenes gondolkodás uralkodtak ezen falak közt. Itt győ-

kerezett az úgynevezett alkotmány-bástyáinak soha el nem gyengülő, meg nem vénülő ereje. Mennyi józan ész, hazafias erkölcs, mennyi férfi erénynek bölcsői voltak e nemes falvak! Független elem volt ez, már csak a nagy számánál fogva is, nehezen megkönyékezhető.

Távol legyen tőlünk dicsőhymnuszt zengeni mindeneknek. Fentebbi szavainkkal nem állítottuk, hogy nemzedékek ezrei közt koreslemek nem akadhattak, de hirdetjük, hogy ilyen környezetben a selejtes elemek nem játszottak vezérszerepet, nem kerültek a jó gondolkodásuk fölé. Ez volt a régi magyar intelligencia. Más országokban a városi polgárság képviselte ezt, hazánkban a ma úgynevezett nemesi középosztály, a „membrum sacrae coronae Hungariæ“ viselte ennek terheit és előnyeit. Hazai törvényhozásunk legsajnosabb mulasztása, éppen a nemzeti érzés szempontjából, hogy ilyen, az alkotmány szempontjából megbecsülhetetlen elemének nem teremtett újabb modus vivendi-t, akár Homstead- vagy ilyesféle törvény által. A nemzetnek ezen legjobbjai a megváltozott idők áldozatai lettek, az újkor vihar módra ragadja őket a végenyészet felé, eltünteti őket e föld színéről, mely őseik porával vegyült össze. Még jobban sirathatjuk őket, ha az új elemekre tekintünk, amelyek elfoglalták a régiek helyét. A régi curiák új birtokosai, ma ott özseharácsolts vagyonuk erejénél fogva vezérszerepet viselnek. Ezekről azonban inkább nem szólunk, elborúl a lelkünk, elnémul a lant.

Jelen munkánk egyik célja a genealogiai feladat mellett felvidékünk régi intelligenciáját, előkelőbb társadalmi osztályait ismertetni. Más helyen említjük, hogy a nagy olygarchákat s a főrendű családokat nem számítjuk ide, mivel ezeket kevés kivétellel nem lehet kizárólag a felvidéken lakóknak tekinteni; sőt származásuk szerint sem mondhatók felvidékieknek. Annál nagyobb az ősrégi, történelmünk elején nagyban szerepelt nemesi családok száma, amelyek idők folytán szerényebb viszonyok közt is fennmaradtak magukat. Hol emelkedtek, hol pedig időnkint mostoha sorssal küzdtek, de még is megalkották azt az erős osztályt, mely egész a legújabb korig a nemzet magva volt.

Nem terjeszkedhetünk ki minden felvidéki családra, amely még az Árpádház uralkodása alatt hírnevet, vagyont, tekintélyt szerzett s hatszáz évnél tovább állotta helyét, de legalább a még fennmaradtakat, miután tanulmányunkban sűrűn szerepelnek, itt sem mellőzhetjük.

Midőn a Magyar Történelmi Társulat 1867-ben megalakult

s kiadta folyóiratának első kötetét, ennek legelső családtani cikke néhai Ipolyi Arnold jeles tudósunk tollából, felvidékünk egyik legrégibb családját ismerteti. Ez a Varsányi Simonyi család.

A 13-ik században Guge bán ivadékai, Simonnak négy fia, Hont-megyében terjedelmes birtoknak örvend. Kereskény, Varsány, Kér az övék Bars-, Trencsén vármegyékben. Simonyt tartozékaival bírják és egyéb birtokok is kezeikben vannak. A tudós Ipolyi tanulmánya Guge bán ivadékait, a Varsányiakat illetve Simonyiakat (mert e két nevet használták), a Palásti családdal, valamint az utóbb nagy hírre emelkedett Ságiakat, a későbbi Lévai családot egy vérségnek tartja. Mindannyi a felvidéken előkelő szerepet viselt. A Lévaiak, az ország főrendei közé került hatalmas olygarchák, a 16-ik században kihaltak. A Palásti család inkább csak Hont-megyében maradt meg, a Varsányi Simonyiak azonban Bars-, Nyitra- és más felvidéki vármegyékben mai napig fenntartották magukat; bírják ma is a régi Simonyi fortalitiumot. Kitüntek ők úgy a harcmezeyén, valamint polgári erényeikkel az igazság szolgáltatásában rendíthetetlen hazafias lelkületük számos cselekedetben nyilvánult.

1283. 13 kalendis Aprilis tudatja az esztergomi káptalan: *honestus vir comes Michael filius comitis Michaelis nepos videlicet comitis Jaco, megjelenvén, presente nobili viro comite Simone filio Mortunus affini suo, előadja, hogy néhai boldog emlékezetű édes apja comes Michael vétel útján megszerezvén a mogosmorthi birtokot Budontól (filio Alexandri), azt a nevezett Simon Comesnek, az ő kedves vejének (generi suo) Mihály, Mortunus, Jaco és Péternek nevezett Simon comes fiaiak, „predilectis nepotibus suis“ és ezek utódaiknak ajándékozta, ex mera liberalitate et benignitate propria. Bekövetkeztvén véletlen halála, adományát privilegiummal már meg nem erősíthette, de most Mihály Comes édesatyja ezen adományát megújítja, megerősíti, és Mogosmorthot Simon Comesnek és maradékainak örök időkre adományozza. A birtok Mihály Comesnek Ruda nevű birtoka és az esztergomi érsek Berzenche nevű birtoka között fekszik, sat.*)*

A Simonyi és a Kosztolányi-családokat évszázadokon át legfőképpen Barsvármegyében, állandóan közszolgálatban találjuk; nincsen más család, mely e tekintetben velük mérkőzhetne, majd hogy azt mondanók, hogy monopolizálták a barsi magistratust.

*) Eredetije a Nyitra-Zerdahelyiek levéltárában. Közölve a Hazai okm. VI. k. 292. l.

A legrégibb időktől fogva ott találjuk a Simonyiak mellett a Baragányi-akat (ma Brogyányi) a nemesség legelőkelőbbjei közt. A 15-ik századból fennmaradt országgyűlési emlék a legrégibb névjegyzékünk, amelylyel hazai történelmünk rendelkezik, Hunyadi János kormányzónak diplomája, emliti Baragányi Salamont, mint Bars vármegye *egyetlen* követjét; közvetlen utána Majthényi Gergelyt, mint Trencsén vármegye szintén *egyetlen* követjét. Talán ez is egyéniségük súlya mellett szól, hogy e két vármegye egy-egy követtel beírta, holott más törvényhatóság kettőt-hármat is küldött az országgyűlésre. A Baragányi család, mely ősi fészket, sajnos, már rég elhagyta, nem egy Salamont produkált (ez volt a család kedvenc neve), akit irott emlék megörökített volt. A 13-ik században már ott resideált ősi fészkében, a Nyitra-vize partján, tagjai a tiszttviselők, a homo regiusok soraiban hat évszázadon át szakadatlanul szerepelnek.

Tengerbe hordanánk vizet, ha e helyen a Kubinyi-család multjával akarnánk foglalkozni; mert e jeles és országszerte kiterjedt nagy család multja nagytudományú tagjai: Kubinyi Ferenc, Miklós, ifj. Ferenc, és Ágoston elsőrendű tudományos munkáik által bőven ismeretesek. Tagjai kitűntek erényeikkel és tehetségeikkel; nagy kiterjedésű birtokok, sőt várak birtokában voltak, pl. K. Kristóf, Morvaország rendei sorába is felvétetett volt; utóbb a főrendek közé került volna, de időnek előtte magtalanul halt el. E család tagjait a későbbi századokban mi is gyakran fogjuk említeni.

Mint hogy ezen mű kiindulási pontja a Divék-nemzetség egyik családjának származása, a tárgy természeténél fogva olykor a többi családokkal is kell foglalkoznunk. Ezekről itt tehát külön nem szólunk. Árpádkori származású ősi nemzetséget amúgy sem ismerünk a felvidékünkön, amely ott gyökeret vert s máig fennmaradt volna, s annyira kiterjedt volna, mint a Divék-nemzetség. Már a 13-ik században öt vármegyében birtokos; ismerték a népek a címeres paizsot, mely a Bossányiak, Ujfalussiak, Majthényiak, s mások karjain félelmetesen ragyogott; nem vétünk, ha egyelőre róluk többet nem szólunk. Említhetjük a Ludányi-nemzetséget, bár régen kihalt, de több családra oszlott, melyek a felvidék törtéelmében jelentékeny szerepet viseltek. Ludány várának ma már nyoma sincsen többé, de a nemzetség nagy kiterjedésű birtokai, melyek nagy részt e tájon

---

*) Már 1293-ban szerepel: Salamon filius Benedicti nobilis de Brogen, mint homo regius. Hazai okl. 137.

voltak, részben még őrzik hajdani uraik nevét, pl. Falkos (Dovorány), Vitk (Vitkócz) stb. Ludányi származású a Családi, úgy hisszük, a régi nyilván még a 15-ik század első éveiben kihalt Zerdahelyi család is, továbbá a Födemesi, később Emőkei vagy Nagy-Endrédi Szobonya-család, a Kaapi-ak sat. A 15-ik század végével az ősi lakhely, Ludány, azonban már idegen kézre került.

Az újabb Nyitra-Szerdahelyi család eredetére nézve fejérmegyei. A 13-ik században Botond Comes Bikche (Bicske) ura nagy birtokú ember, ivadéakai Comes-ek, Magister-ek, lovagok, Botond egyik fia Gergely, választott esztergomi érsek. Egy forrás őt frater Comitis Ceerei de genere Katupani-nak nevezi, s hogy 11-ik Benedek (Gačtani) pápa kíséretében Anagni város ostrománál elesett, Botond második fia Péter bán.

1351-ből maradt fenn egy emlék, az 1321. előtti időkről. Nagy- és Kis-Ugrócnak legrégibb ismert birtokosait nevezi meg, sajnos, azonban csak keresztneveiken. Ugyanis Lajos király kiküldi a szt.-benedeki Conventet, hogy Magister Nicolaus filius Jacobi de Barakcha et Stephanus pater suus uterinus részére határjárást tartson Nagy- és Kis-Ugróc között. Királyi emberekül nevezi Paulus filius Michaelis, de Symoni, vel Leucus pater eiusdem, aut Johannes filius Barleus de Bassan; ezek szomszédos birtokosok. A küldöttség kiszállván a hely színeire, a jelenlévő két Simonyi testvér előadja, hogy „tempore Mathei“ Stephanus dictus Cheh bírta volt Nagy-Ugróczot, Kis-Ugróczot pedig Paulus filius Petri, s a régóta fennállott, de jelenleg széthányt határdombok köveit is megmutatták. Emericus filius Ispy famulus domini Nicolai regni Hungariae palatini, aki Nagy-Ugrócson tizenöt éven át tisztséget viselt, hasonlóképpen nyilatkozik. Amidőn pedig új határjelek felállítására került a sor, Ladislaus officialis de Kys Ugrouch famulus magistri Joannis filii Geleth ellent mondott.*) Ezekből tehát látjuk, hogy Chaák Mátyus idejében Nagy-Ugróc Cheh Istváné, Kis-Ugróc pedig egy közelebről nem jelzett Péter fia Pál kezén volt. Kis-Ugróc, mint Keselleőkeő vár tartozéka, Gilet Miklós nádoré volt, utóbb 1351-ben is fiának, János mesternek tulajdona. Nagy-Ugróc azonban, bár a nádor életében szintén az ő tulajdona volt, de halála után fiára, János mesterre már nem szállott, minthogy ekkor már a Baracskey testvéreké volt, kiknek adományából a rokon családok kezén maradt az 1840-es évekig.

*) Eredetije a gróf Keglevich István-féle Itárban. Közli Botka T. Chák Máté-jában.

1419-ig a Bikchei-ek Bikhét, Szent-Lászlót, Sarek-et (Sárrét), Chopolt, Komjáthot, Olchopolt birták, ekkor elcserélik javaikat, vagy csak egy részét, Nyitra-Zerдахely és tartozmányaiért a királynak; mindazonáltal még 1443-ban Ulászlótól Bikhére pallosjogot nyernek. Utóbb a Zerдахelyi nevet felvévén, e család több jeles tagja szolgálta hazáját, jelesen pedig Nyitra vármegyét. Nagy csapás lehetett reájuk a Podmanin-i testvérek befészkelése nyitra-zerдахelyi várukba, mely utóbb országgyűlési végzés alapján karhatalommal lebontatott. Helyén ma az evangélikus egyház épült. A jelentékeny vagyonnal bíró családnak egy ága a mult században grófi méltóságra emeltetett, de ennek magva szakadt. A régi vár elpusztulván, később Zerдахelyi Mihály nyitrai alispán várépítési engedelmet szerzett magának Thurzó György nádornál. A *licentia castrum aedificandi* ma is meg van. Áll még a tizenhetedik század elején épült kastély is, de már erődtémények nélkül. Ezen nevezetes ősrégi család mai napig fenntartotta magát Nyitra-Zerдахelyen, a kastélyban s tartozékaiban.

A Thuróc-Szent-Mihályról elnevezett Thuróczy-család kihalt. Sigmond király idejében kiváló tagokat mutatott fel. Igaz, hogy egyik tagja Nápolyi László pártütése alkalmával, mint Stibor vajda várnagya, az ura ellen fegyvert ragadott volt. De erről nem tudunk többet. Fennmaradt azonban emléke, hogy 1418-ban „in Basilea feria tertia proxima ante festum b. Barnabae Apostoli“ Sigmond király meghagyja Turoch-i Pálnak kedvelt hívének, gyűjtsön sereget, főleg íjjászokat, mely sereggel mielőbb Franciaországba szándékozik indulni. *)

1419-ben Budán „feria 5-ta proxima post festum decollacionis b. Joannis baptistae“ tudatja Sigmond király, Trencsén- és Liptó-vármegyék ispánjai és alispánjaival, valamint a jelen háborúra gyülekező hadseregek vezéreivel, toborzóival és kapitányaival, hogy kedvelt hívének és udvarnokának (*aulae nostrae familiares*) Thuróch-i Pálnak fentnevezett vármegyékben tartózkodó hadinégeit semmi módon ne akadályozzák. **)

Kitetszik e rendeletből, hogy Thuróczy Pál számottévo ember volt.

A Thuróczy-családot Nagy Ivánunk egy származásának mondja a Beniczky-családdal. Azonban jelenleg ily nevet használó

*) L. körmöczbányai Itár Fons 26. Fasc. 1. Num. 3.

**) Ibidem.

családok nem kapcsolhatók sem ehhez, sem a Ludbregghi Thuróczyakhoz. A nevezett Pál néhány családtagja magas állásokat foglalt el, udvari méltóságokat, turóczy főispánságot, stb. viselt; ez utóbbi állásban látjuk pl. Miklóst, kinek felesége Margit, Záblathi Lőrincz leánya. A 16-ik század közepe felé a családnak magva szakadt.

A Nyitra-völgy egyik ősrégi családja a Nemes-Kosztolányi, mely ab immemorabili tempore bírja ősi földjét; itt csak érintjük, vele e lapokon nem egyszer tüzetesebben foglalkozunk.

Az Oszlányi-család ősi földjén, mióta lakott nem tudni. Legrégibb adataink a 13-ik századból már ott találják. Utóbb kihalt, jogutódai az Aszupataki, utóbb Ilméri (értsd Ürményi) Hencz-család; ezek után örökölték ott Marsovszky-, Ghyczy-, Balassa-, Fánchy-családok s mások, akikkel alkalomadtán szintén megismerkedik az olvasó.

A Sooky-akról gyakran van szó alább; szép kiterjedésű vagyonnal rendelkezett e régi gyökeres nemzetség is, mely még napjainkban is szolgálja ősi földjét, Nyitra-vármegyét.

A felvidék Árpádkori családjai tömegesen, lehet mondani, leginkább Liptó- és Turócz-vármegyében fordulnak elő, névszerint őket felsorolni céltalan volna. A Serephil s Bogomér utódokról (Pongráczok és Szent Iványiakról sat.) bőven szólnak e lapok, valamint a Lipthaiakról s annyi másról. Különös jelenség, hogy az újabb korban szerepelt két legtehetségesebb, legvagyonosabb család, mely vezérszerepet játszik a mai napig, éppen Thurócznak legújabb családjaiból való. Ezek egyike, a Justh-család, a 15-ik század második felében merül fel Thuróczban; a másik, a Révay-család meg már csak a 16-ik században. Az egy ideig Turóczban, a 16-ik században nagy szerepet viselt Nyáry-család utóbb letűnt. Trencsény régi szereplő nemzetségei közül sokan kihaltak, vagy letűntek; a később felemelkedettek vagy betelepedettekről, u. m.: Szunyogh, Telekessi, Thurzó, Kosztka, Podmanini, Jakussich, Illyésházy, Petrőczy, Zay, sat. bőven szólnak e lapok. Kisebb mértékben érinti elbeszélésünk Zólyom-, Hont-, Nógrád-vármegyéket, de olykor oda is kiterjeszkedünk események vagy családi összeköttetések révén.

III.

A DIVÉK NEMZETSÉG ÉS A MAJTHÉNYIAK ELSŐ BIRTOKOSZTÁLYAI.

CSALÁDI LEVÉLTÁRAK.

Minden régi család története őshomályba vész el. Segíteni akar ezen a traditio, de ez meg rendszerint mondává lapúl. A szákszavú oklevelek csak egyes személyneveket vagy homályos jogi actusok emlékét őrizték meg; és ezekből kell aztán a historicusnak megbízható anyagot merítenie, mert a családi ősi hagyományokat lehet kegyelettel őrizni, de azokat számbavehető bizonyítéknak venni nem szabad. A Majthényi család ősrégi volta országszerte ismeretes. Minként az előszóban is mondjuk, Verbőczy „Corpus iuris tripartiti“-ja erre hivatkozik Majthényi Imre megkegyelmezésénél,*) midőn a családot Zothmundtól leszármazottnak mondja. Holott ez semmiképp sincs bizonyítva.)*

Katona, a nagynevű történész, a család ősnének Mojteh-et említi, mint egyikét ama vitézeknek, akik 1052-ben Pozsony alatt Henrik császár ellen vívott harcban kitűntek.

Felemlítjük ezen két ősmertes adatot, nehogy egyik-másik önérzetes családtag felületességgel vádoljon, ilyen első rendű kútforrások: az ország törvénykönyve s a haza legjelesebb történetésének mellőzése miatt. Röviden utalunk tehát e két nevezetes adatra; de mennyi értékkel bírnak ezek a criticus történész előtt, erről feleljenek mások.

Igaz, hogy a régebbi genealogusok pl. Lehoczky is, e családi traditiókat hitelesnek vették, sőt Zothmund helyett Folkumart, az „*urinator navium*ot“ valóságos ősné mondják, minket azonban minden lelkesedésünk, melylyel tanulmányunk fáradságos anyagát összehordtuk, nem ragadtat ennyire. S ha vétünk tán a családi ke-

---

*) Lásd 1618-iki feloldása M. Imrének, aki 1599-ben proscibáltatott.

gyelet ellen, midőn hagyománya ellen fordulunk, másfelől zálogát adjuk merev tárgyilagosságunknak a mű szellemében.

A tradíciónak okkal-móddal helyet akarván adni, kiterjeszkedünk erre is. „*Az Maythény familiának genealogiája.*“

Ily című kézirat maradt fenn a család leveles ládájában. A mint az író maga mondja, ő is a család tagja (a 17-ik század második-harmadik tizedében lehetett; ez következtethető egy ösmert eseményből, amelyre az író még élénken emlékezik). Természetes, hogy nem kevés hiba csúszott be a tradíción alapult családi történetbe, enélkül nincs és nem is lehet az ilyen mű, de van sok részlet benne, amely igen érdekes és bizonyára igaz is. Az egésznek olvasása, mint egyik ősnak szellemi productuma a kései generációk számára kedves dolog lehet, legalább azon utódok előtt, akik az elmúlt idők s eleik iránt még pietást éreznek. Ezért teljes egészében közöljük, jegyzetekkel kibővítvén a szöveget ott, ahol a tévedés okmányilag bizonyítható.

„Az my nemzetségünket az vak Béla király ideitől Ezer száz negyvenedik esztendőitől fogva lenni tartjuk, az, mint az én atyámtól hallottam, az atyám ismét az jobb apámtól, hogy az my privilegiumonkat az confirmálta legyen. Hogyim az második Lajos király időben, ezeröttszáz huszonnegyedik esztendőben Sigmond Császár donatioja és egyéb réghi leveleink akkor éghetenek el, az Bartos bátyjának gondviseletlensége miatt; mellyet esmégh azon jobapám Bertalan ujobban megkért; de mégis azért ugian némel leveleink találkosztanak. Annak utánna sok idővel kik voltanak az mi eleinkből az mint olvastuk ezek voltanak, rendről rendre, tudnya illik. Mayteny Mihály és Raphael, az kik az Mottessiczi malmoth az Plebanusnak adták, mellyek ezer háromszáz hatvanodik esztendő táijban éltenek. Raphaelnek az fia volt Benedek, a ki ezer három száz kilenczvenharmadik esztendő táijban élt. Benedeknek az fia ismét volt László a ki ezernégyszáz huszonnegyedik esztendő táijban élt.*) Lászlónak megint az fia volt Gergely, ez volt Keseleőküi acquirálója, ezernégyszáz harmyencznegyedik esztendőben, a kinek karján az vér alá foldogálván, midőn Sigmond Császár mellett forgolódott volna Teörek ellen egi harcon, ugi adta neky. Mert ez a Vár azelütt Illssway-Levasztfy (értsd: Lestákfi) Gyeörgy Magyarország Nádor Ispané volt (illetve utóbb a Nádor fiáé), ki Kulpen

*) Ezen leszármazást el nem fogadhatjuk; mert a régi el nem égett okmányokból látjuk, hogy László apja János volt.

alatt elveszvé, úgy adatott Gergelinek, az mint donationk tartya, az eő jeles vitézsigiért. Annak utánna Gergely Sigmond Császárnak Budán az mint levelünk tartija, mind egész holta napjáig Fő Polkurabja volt. Gergelinek fia volt János, a ki ezernégyszázhetven eötödik esztendő táiban élt, annak utánna László király ideiben Péter Pváradi Feő Generalis kapitány volt, az mint levelünk tartya. Ez megházasodván, Szentmiklósi Pongrácznak (ki Mátyás királynak az mint Bonfinius irya, egik feő Kapitánya lévén, sok harcokon mellette forgódot) hughát Anna aszszont házas Társul elvette, és Óvárnak hasonfelét is bírta,*) minthogi Pongrácz találta volt az jószághot, az János Kesseleököhez az mint levelünk tartya, szolgáltatta, de annak utánna az János maradék az jószághot ismét eladták az Pongráczoknak. János nemzette Raphaelt,**) Mártont, Urielt, a Thuróczi Praepostot, Imrét és Bertalant, János holt megh, ezereöttszáz huszadik esztendőben. Bartos Lajos királynak komornyikja volt és az Moháczy veszedelem után kiszabadulván,***) Ferdinand királynak Tanácsa és Szeghedi Főkapitány volt ezereöttszáz huszonnyolczadik esztendőben.

Bertalan házasodott az Rasskay nemzetségből, mert az Rasskay Balás László (*értsd: Ulászló*) királynak Tanácsa és Tárnok mestere volt. Ennek maradtak négi gyermeke ugimint István, Illona, Margétt, az negyedikről nem emlékeszhettem. Illonát vette el az Bolondósi (*értsd: Beczkó*) Bánfi Ferencz, Margitot ismét Pethő Ferencz, az harmadik jutott Kenderessy nemzetségnek, az mely nemzetségből Bosnák Tamás uramnak feleséghe vagion. Rasskay Ilonától Bánfi Ferencz nemzette Lászlót, László ismét nemzette az Somi Jozsa leyányától Jánost, Annát és Ilonát. Annak az Magimilián Császár udvarából vette el Maylát Gábor, Istvánnak az Erdéli vaydának az Fogarassy Grófnak a fia, a meli nemzetség vak Béla király ideiben is urasságában virágzott, de mi idünkben magva szakadott. Bánffi Annától (igy) nemzett, Istvánt, Gábort, Annát és Ilonát, Annát vette el Pongrácz Dániel, a Szent-Miklósy Pongrácznak a maradika, aki nemzett Jánost, Istvánt, Dánielt és három leányát, kinek egikét Borbálát vette el az iffiu Revay Ferencz, Ilonát vette el Szunyogh Moysis és nemzette Gáspárt, Bánffi Illo-

*) Az oklevelek az asszonyt Margitnak nevezik, és óvárban csak egy harmadot bírt.

**) Tévedés, testvére volt.

***) T. i. nagy váltságdíj árán kiszabadult a török fogságból.

nát, a Bánfi László leányát vette el Rattkay Páll, az is nemzett fiaikat és leányokat is, kiknek a maradéki most is élnek, Rasskay Margittól, Peteő Ferencz nemzette Jánost, Orsolát és Margitot, Orsolát vette el Forgách Peter, akitől Peter Miklóst és három leányt nemzett, egike jutott Telekessy Istvánnak, a kitől Istváni Mihált nemzett, ki mi időnkben némeli vétekért megh öletetett. Az másik jutott Babindaly Andrásnak, ki nemzett Andrást és Miklóst, az harmadik jutott Petróczy Istvánnak, kitől Ferenczet nemzette. Pető Margitot Mayteny Bartos vette el, kitől Gábort és Lászlót nemzette, a ki ezeröttszázeötven kettődikben Ferdinandus jdeiben Pápai fő kapitány volt (*tényleg csak később, 1570-ben*). Gábor Szuniogh Erzsébettől, Szuniogh Moysis leányától Menyhartot nemezette, László ismét Palffalvai Magdolnától Sárkányi Antalnétől (*de Mezeolaki Zamboek felesége volt előbb*) nemzett Imret ezeröttszázhatvanharmadik esztendőben, esmit nemzett Bartost, Magdolnát, Borbálát és Margitot, Borbálának maradika Békasy Miklós; más feleséget vévén László nagának ezeröttszázhetvenharmadik esztendőben, Lipchey — — — — Tardi Magdolnát, ennek az atyja volt Gáspár, aki Somodiból ezeröttszáz negivenharmadik esztendőben el budosván, Borókból a maga jószagaból az ellenség myatt, ide akadott az Oroszlánkeői nemzet — — hazasodott meg hogim az Oroszlánkeői leányját Bábi Gergeli vette (*homályos*) és annak onokáját Báby Annát Tardy Gáspár vette el, ki Njari Ferencz hugától való volt, ez nemzette Istvánt és Magdolnát Istvány és Zembery aszontól nemzette Boldizsárt és Istvánt, de ennek a nemzetségnek is magva szakadott. Majithéni László ismét Tardi Magdolnától nemzett Istvánt, Györgiet, Lászlót az mostani Szerémi Püspököt, Mihált és Gábort, Zuzannát, Mariát és Judithot, László első fia Imre házasodott ezeröttszázkilenczvenkét esztendőben, Lipesei Annától az kincstartó Orbán maradikitól két fiat nemzett, ugimint Bartost és Mihált. László holt meg ezeröttszáz kilenczvennyolcz esztendőben. Gjeörgi ismét az attyja halála után házasodott megh az Szunyiogh nemzetiségéből. Ennek az eleje volt Szunyiogh Gáspár, aki Matyias királji jdeiben főkapitányságokat viselt, Tolnaji kapitan is volt. Ez vette el Hatnyianszkinét, és ez után birta Budatin várát (*Trencsénmegyében*) mert ez az vár ez elüt Kinisi Pálé volt, ugi jutott osztan eö rea, ezeröttszáz tizenegyedik esztendőben. Gáspár nemzett Hatnyianszkinétől Mojisist és Lászlót, László nemzett Hesterát és Borbálát. Hesterát vette el Meczkei Istváni, aki egi lejiant nemezvén, azután midőn a Török Egret Dobora és eö rea Ezer Eötszáz

Eötvenkettödik esztendőben viván, meg nem vehette, az megszállás után, hofi feleséghez Budatinban vissza akart volna menni, utjában az Töröktül meghületett. Ennek feleségét vette ell Apponi Istvan, kitül Lászlótt, Istvánt, Pétert és Pált az mostani eö feölséghe egik tanácsát, ismit Zuzannát és Hesterát nemzette. Zuzanna Zemberi Boldizárnak adatott, Hestera ismit Bossányi Istvánnak, ki ismég Hesterát az mostani Forgách Miklósnét nemzette. Az *(hézag)* lejianyiátt megintén Bossányi János vette ell, kitül Márton nemzette, Szunjiogh Borbaljiát vette ell (igy?) Pongrácz Gáspár, kitől Fridriket, a Szakmari kapitányt Danielt és Jeremiást nemzette, ismit Theodosiusnít és egyéb lejianjiokat is, kinek maradéki vannak, Danielnek is az mint feljedezve vagion, Jeremiast, az Forgách Judith aszontúl, Mariát az mostani Wesselénji Istvánt (igy) nemzette. Szunjiogh Mojisis házasodot meg, vette el Podmaniczki Mihaljinak a lejianjiátt Sara aszszont, meljinek az annjia Kata aszonji volt.

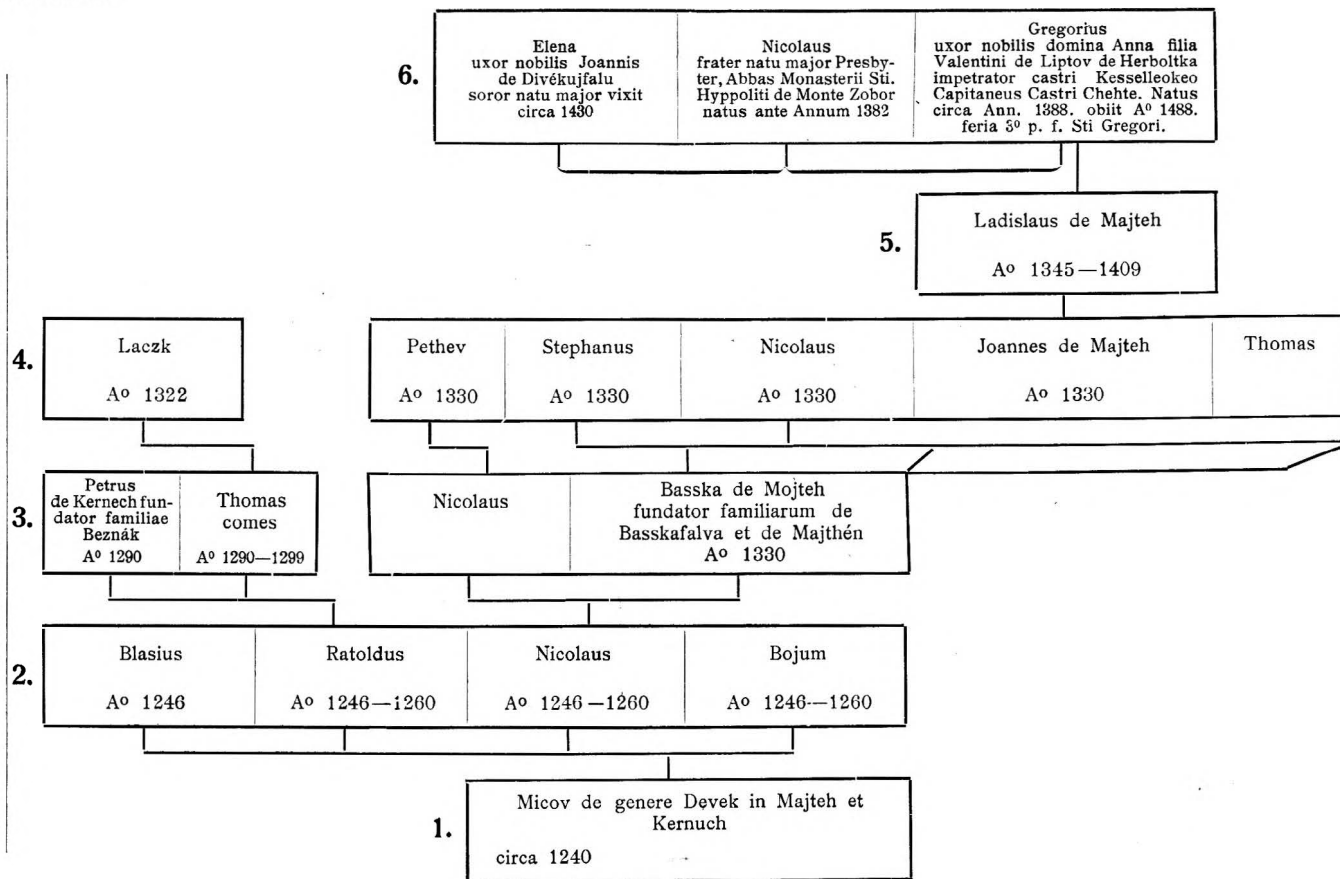
Miklós lejianjiát Majiteny Sárátúl nemzet Mojisist, Raphaelt, Mihált Jánost Gjörgiöt és többeket is, lejianjiokat hasonlóképen kik közül Majithenyi Kristóff és Gábor, kiknek maradékok éll, vannak (igy) Pongracz, és egiebek is magoknak hazastársúl elvetenek, esmég az másik lejianjiat Podmaniczki vette ell Elephanti Imre, kitől Imre és László nemzetett, az Imre ismit Imrit és Juditott az mostani Kereszturi András etélőmesternít. László ismit három lejiánt, egike jutot Madachani Miklosnak, az másik az iffiabbik Aponji Miklosnak Szunjiogh Gjörgi nemzett az *(hézag)* Aszontúl Moysist, János ismét hazosodot megh die 19 Januaru Ezer Eötszázhetvennjoelcadik esztendőben vette el Lystius János lejianjiat Posomban, Angalytha Aszszonjit, mely Császár Lucretia aszontúl való volt, is Lystius kétt fiat és kétt lejianjit nemzett, tudnjia illik Janost és Istvánt, Sophiat és Agnest, meljinek feleséghe megh halván ugi választatot annak utána az Magyar Ország Cancellariusságra, és Gjörgji Püspökségre, ennek a fia Janos a Pucham Aszontúl nemzet Christoffott Janost és Fruznjat, az mostani Thurzo Stanislónit, Istvant ismit — — — Janosnak vette el a lejianjiat, az kitül nemzet Istvanjit Ferenczet és Jánost. Sophia Aszonji először Szunjiogh Gjörginek jutván azután Orljik Stanislónak, kiknek maradéki vannak — — — azonkepen Stanislónak Ádám Miháji és Éva Szunjiogh pedig Lystius Agnes Aszontúl nemzett Istvánt Juliat Anna Mariat és Susannát melji Sobko Gjörginek jutván, Caroljit nemzette, István nemzette Giral touszkj,

Katalina Aszontúl Janost. Majithenji Gjörgi ismít Ezerhatszazodik Esztendőben hazasodott meg, Szunjiogh Anna Maria Aszont vevén ell, Szunjiogh Anna Mariatúl nemzet, Juliát, Istvánt, Ferenczet, Gjörgiöt, Imret, Lászlót, Gábort, Susannát, Gáspárt és Jánost. Majithenji Gábor házasodott meg Ezerhatszáztizennegiedik Esztendőben vette el Doczi Imre leanjíátt Anna Mariat a kitül nemzet harmadik Imrétt. Ez nemzetség az Kéncstartó Orbán nemzetségbül való, a ki Matjás Királj jdejben Egri Püspök lévén, viragiaban volt . . . . .

További észrevételeinket fenntartva, a tárgyilagos előadásra térünk.

A számos családokra oszlott Divék-nemzetség Majthényi ága — amint feljebb említők — szintén több családra szakadt. Mi a Mikov (vagy Mikó) ősnék főleg ama ivadékairól szölünk, akik Basskától származnak (lásd a követk. táblázatot). Ezekhez ez időszerint a Motesiczky vagyis a Felső-Majthényi családot nem vélhetjük kapcsolhatónak, de csak azért, mert még nem sikerült kiderítenünk az elágazást, bár kétség nem fér hozzá, hogy egy vérség. A Motesiczky-családhoz mi közelébb állónak tartjuk a *Thompa de Majteh, Beznák és Kernech*-i (értsd Krencsey) családokat, valószínűleg a *Prileszky*-eket és a kisebb oldalágakat. Majteh földnek központja régtől fogva Alsó-Majthén (ma Alsó-Motesicz). Itt van a nemzetség közös egyháza, máig is temetkező helye, mely már 1300-ban szerepel. Minthogy Mikov fiai a 13-ik század derekán már Alsó-Majthént felosztják maguk közt, az egyháznak közös régebbi birtoklása a Felső-Majthényi családdal pedig semmi kétséget nem szenved, egy megelőző régebbi osztály bizonyosra vehető. A család egyháza ekkor már fennállott; s eredetileg román stílusú lévén, építését legalább is a 12-dik századra kell tennünk. E mellett bizonyít az is, hogy messzire látható magas dombon épült. E templom alján elterülő birtok volt tehát Mikov ur s unokájának, Basskának egyik otthona. Ha a későbbi magyar jogszokást már e korai időre alkalmazzuk, akkor az Alsó-Majthényi ág a testvérek ifjabbikának volna mondható, mert ebben a Felső-Majthényiak, a családnak közös egyházán kívül, egyebet soha nem birtak: holott Mikov ur másik residentiális helyén Krencsen, földjeik is voltak. Ez tehát a régebbi osztály egyik bizonyítéka; még erősebb argumentum a Ratold ivadékok által bírt földrésznek neve „*Besznáková*“, mely a mai napig fennmaradt.

Minthogy a Besznák- és Krencsey családokkal a Basska-utódok,

Tabula II.

8.

Georgius Majthényi dictus de Zavar ux. Catharina filia Pauli filii Nicolai Parvi de Ujfalv	Euphro- sina. Lucas Biby de Csepén	Anna 1. Ao 1507 nupta Valentino Korom de Koromháza 2. 1519 Benedicto Érsek de Erdeod	Martinus Anno 1517 viduus 1. Annae Kálnay de Nagy Kálna. 2. Christina Potturnyay	Bartholomaeus, cubi- cularius, dapifer reg. capitaneus fluvii Tisza ac Segedinensis consiliarius reg. 1. Margaretha Petheő 2. Margaretha Dóczy obiit 1553 Dominica Quasimodo	Uriel Praeposi- tus Conv. de Thurócz Anno 1506	Emericus uxor Catharina ? Anno 1501	Catharina 1. Andreas Sólyom 2. Joannes Svehla de Ozorócz Anno 1562	Stephanus cubiculari- us Christina de Korláthkeo obiit 1523	Joannes Elisabetha Ordódy Anno 1570
---	---	---	---	--	---	---	--	---	--

7.

Sigismundus frater natu major dictus de Zavar obiit cca 1480	Zoerardus Praepositus Conv. b. Mariae Virg. ordinis Prae- monstr. ab Anno 1475	Joannes Comes de Dona- tornya, uxor: Margaretha Pongrácz de Sto. Nicolao obiit Anno 1520	Michael Pincerna uxor: Ursula de Nagy Luche obiit Ao 1504	Raphael Capitaneus arcis Bajmócz, Comes Cottus Thurocz. 1. ? 2. Barbara de Nagy Kálna obiit Anno 1517	Susanna 1. Sigismun- dus Soóky 2. Pancrati- us de Scto Nicolao	Apollonia 1. Stanislaus filius Stephani de Kazza 2. Petrus de Appony relicta Anno 1483	Sophia in capillis
--	--	--	--	--	--	---	-----------------------

Inductio ramorum fam. Majthényi.

Tabula III.

Adamus 1. Baro	Ladislaus 1. Baro	Adalbertus	Rudolphus Anna Muzzslay	Alexander	Elemér	Stephanus 1. Baro	Ladislaus 1. Baro	Josephus	Adalbert	18.
Ladislaus L. Baro, intim. Consiliarius supr. Comes. 1. Adelhaidis Muslay. 2. Baro Nathalia Majthényi	Adamus 1. Baro	Othmarus 1. Baro	Rudolphus Anna Szentiványi obiit 1892 26 Sept	Ladislaus Ida Jeszenszky	Adalbertus 1. Baro	Adalbertus 1. Baro Helena Török	Géza Adelaida Latkóczy	Johan- nes Np. Camer c. reg.	17.	
Ladislaus 1. Baro c. r. cameranus supr. comes. Ludovica Pely de eadem. defecit Ao 1908.	Antonius 1. Baro 1. Johanna Ambrózy 2. Maria Desericzky	Ignatius Mathildis Beniczky	Petrus	Paulus Anna Jozepha Zlinszky obiit 1848 21 Junii	Florianus Johanna Kállay obiit 1896	Stephanus 1. Baro uxor Emilia Mérey obiit 1877 28 Aprilis	Augustus 1. Baro Julia Szentiványi	Josephus Maria Hetlényi obiit 1876	16.	
Ladislaus Johanna Horváthy † 1825	Carolus Consiliarius 1. Magda Soos 2. Anna Dacsó 1837	Valentinus Maria Anna Bacsikády 1794			Emericus 1. Baro uxor Josepha Farkas	Christophorus Beatrix Fintha	Florianus Julianna Ordódy	15.		
Petrus Elisabeth Pyber	Carolus camerar. Septemvir uxor Anna Belesnay 1792	Ladislaus Agnes Marsinay obiit 1761			Joames Nepom. 1. Baro uxor Josepha Inkey	Ignatius 1. Julianna Ordódy 2. Rosalia Rudnay vixit 1790	Petrus Anna Rudnay	14.		

Martinus 1. Sara Majthényi 2. Eva Ebeczky natus in Novák 1682 8o Martii	Valentinus 1. Susanna Gudics 2. Angelica Majthényi sepultus in Szakolcza 1748 11 ^{ma} Junii	Georgius 1. Baro uxores : 1. Constantia e Baronibus Révay 2. Julianna Sztrányay	Sigismundus Sôphia Balogh de Neboysza obiit 1771	13.
Albertus seu Adalbertus Catharina Bossányi	Franciscus Susanna Majthényi obiit 1710 1 ^{ma} Decembris	Franciscus 1. Baro uxor : Elisabeth a Baronibus Pongrácz	Michael uxor Elisabeth Pongrácz de Sancto Nicolao et Óvár obiit 1729	12.
	Nicolaus Eva Madocsányi 1672 vixit	1. Baro Caspár uxor Anna Thamássy obiit 1667	Sigismundus 1. Ursula Baranyay 2. Barbara Majthényi	11.
	Joannes uxores 1. Helena Tarnóczy 2. Anna Simonyi circa 1634 obiit	Georgius liber Baro ab Ao 1631. uxor Anna Mária Szunyogh obiit 1646	Gabriel uxor Anna Mária filia Emerici Dóczy ac Helenae Révay obiit ante 1622	10.
Martini Linea	Achatius filius Martini ex Christina Potturnyay uxor Margaretha Majthényi Ao 1576	Ladislaus filius Bartholomei uxores 1. Magdalena Pálfalvay 2. Magdalena Tardy Bellidux Comes Zoliensis obiit 1598	Bartholomei Linea	9.

mint kernechi compossessorok, évszázadokon át sűrűen érintkeztek, ezekre is gyakran kiterjeszkedik elbeszélésünk, de ők eddigi véleményünk szerint Ratold utódok.

Felemlítendő, hogy a Felső-Majthényi családot utóbb, mintegy a 17-ik század végéig, latin nyelvű oklevelek állandóan „Motesiczky alias Majthényi“-nak írják. Levéltárunkban (ma örök letéteményképpen a Nemzeti Múzeumban) sok adat van a „Thompa de Mojteh“ nevű rokon-ágra, azonban a közelebbi nexust a két család közt nem volt módunk felderíthetni. Úgy vélekedünk, hogy a Thompa melléknevet viselő család a Motesiczkyek ősi birtokrészeiben közbirtokos, annak egy régebben osztozkodás útján külön vált ága. E Thompa család nevével a többi nemzetségbeli családoknál nem találkoztunk, tanulmányainkból ezért kikapcsoltuk.

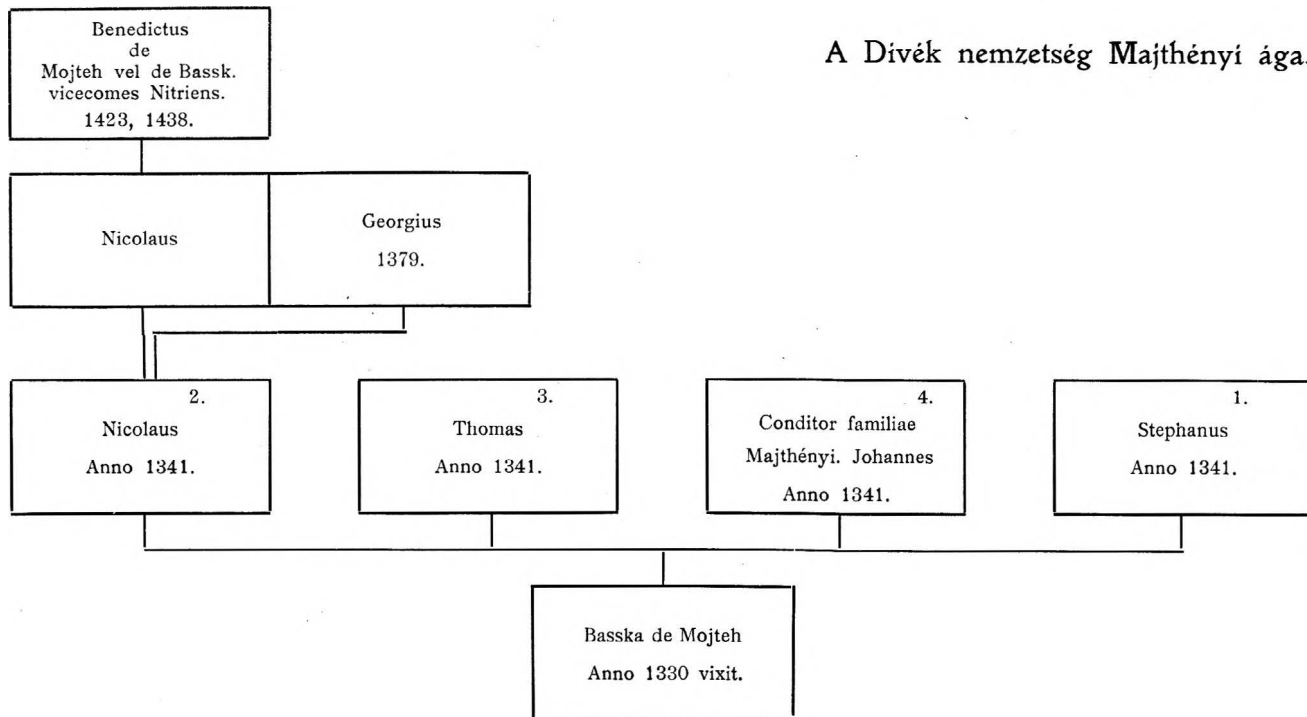
A Majthényi-család két főága már a 14-ik század elején minden birtok-osztályon túl volt; Felső-Majthén (Motesicz) az egyik ága, a későbbi Motesiczky családé, Alsó-Majthén (ma Alsó-Motesicz) pedig a Basska ivadékoké, a ma is Majthényi nevet viselő családé és a Bacsikádyaé maradt, s birtoklásuk csak 1848-ban a jobbágyság megváltásával ért véget.

A nevezett két ág legalább másfél évszázad óta teljesen elvált volt egymástól birtokaira nézve, köztük már semmi érdekközösség nem volt, midőn M. Gergely Zsigmond királytól Kesselleőkeő váruradalmának adományát nyerte. Valóságos talány, majdnem elképzelhetetlen, hogy az adományos vártulajdonos közeli vérrokonai a Bacsikafalvaik az adománylevél értelmében ezen váruradalomra vagy annak nevére, mint praedicatumra, soha igényt nem tartottak; ellenben a tőle régebben elvált Motesiczky-család régóta napjainkig a „Kesselleőkeői“ előnevet használja. Irott alapja ezen joggyakorlatnak nem maradt fenn, magyarázatját hiába keressük.

Tájékozás kedvéért alább felsoroljuk a Devek- vagy Divék-nemzetségből leszármazott családokat, ahogy azokat a genealogia mai napig constatalta. Nem lehetetlen, hogy későbbi kutatások több világot vetvén a családtan számtalan bonyodalmaira, még több családra fog bizonyítani a Divék-nemzetségből való származás. Ez idő szerint a családfa a következő képet nyújtja, mely, dacára közös őstől való leszármazásnak, egy közös ősig jelenleg vissza nem vezethető. A fiágon máig élő családok ezek:

Akur (élt 1200. táján) utódjai, a *Rudnay*, *Rudnyánszky*, *Divéky*, *Zomorfalvi Jókuthy* családok, Ide tartoztak a kihalt Divék-ujfalussi gróf *Ujfalussy* család, a *Zsámbokréthy* és *Chermeny*

A Dívék nemzetség Majthényi ága.

(Bossányi levéltár.)

A három közül keresendő az 1420 táján élt Mártonnak őse.

család. *Folkumár* vagy Falkomér, fiainak Bán és Kozmának utódai, a *Nagy Bossányi Bossányi*, a *Nagy-Bossányi* és *Kis-Prónai Bossányi* családok. Fiágon kihaltak a tőkés-ujfalusi *Ujfalussy* és a nagybossányi és nagy-ugróczy *Bossányi* nemesi, úgyszintén bárói ág is.

Mikov comes, ki szintén a 13-ik század elején élt, a Basska-falvay, utóbb *Bacskády* nevet használó családok, a *Majthényi*, valamint a *Majthényi*, jelenleg *Motesiczky* nevet használó családnak, nemkülönben a *Kernechi* (azaz Krencsey) és bernáthfalvai *Besznák* családnak és talán a régen kihalt *Elefánthy*-aknak közös őse volt. Ezen tizennégy vagy tizenhat családból öt az idők folytán kihalt, kilenc pedig még életben van. A *Prileszky*-család kapcsolata az ágak valamelyikéhez ma nem igazolható, de szintén Divék-nemzetségbelinek tartja magát, s a közös címet mindenkor használta. A *Turchányi* család egy fiúsított anya révén a 15-ik század óta szintén a Divék-nemzetség ivadékai közé számítja magát, az ősi Divék-földben birtokos volt s a közös címet használja. Ugyancsak a közös címet használják régtől fogva az *Ocskay*, és a nemzetség ősi földjéhez Divékhez közel szomszéd és ugyancsak ős birtokos Nemes-Kosztolányi család. Megemlítendő, hogy az immár kihalt *Vathay*-család is a közös címet használta; de a nemzetség elismert leszármazottjaihoz való kapocs hiányzik, hasonlóképpen a csalticzi és váli Váli család. Divék-nembelinek mondják végül a kihalt nyitra-zsámbokréthy *Zsámbokréthy* családot. (L. Turul VIII. 215.)

Mielőtt bele bocsátkoznánk a Majthényi-család történetének részleteibe, keressük fel Novák előtti ősi lakóhelyeit még egyszer a „terra Devek“-en. Elmerengünk a nemzetség kéttornyú, románstilusú egyháza és remek 600 éves ajtaja előtt. Bejárjuk Rudnót, Divéket, Laszkárt, Neczpalt, Nedozsert, Prónát, Lazánt, sat., hogy megtekintsük az ősi Wisehradot, s onnét szíjjel nézzünk a Turócz-folyó mentén elterülő falvakra. Itt ismét Rudnó, Divék, Laszkár, Neczpal, Nedozser, Próna és Lazán falvakkal találkozunk. Vajjon a pusztá véletlen ismételte meg e neveket a hegység másik oldalán? A másik a trencsényi complexum a két Motesicz és vidéke, mint fentebb körülírtuk. Lejebb a Nyitra mentén Krenes és vidéke. Itt vagyunk tehát az ősi földön, mely bár jórészt idegen kézre került, megérdemli, hogy róla e helyen megemlékezzünk.

A Majthényi-család legrégibb ősmert tűzhelyei Trencsén, Nyitra és Bars területén voltak, idővel azonban az egyes ágak más vármegyékben is alapítottak újabb residentális helyeket; jelesen Posony, Turócz, Mosony, Hont, Pest, Heves, Borsod és Somogy

területén, hol terjedelmes birtokokat szerzettek. Mindezen, a 17-ik századtól fogva szerzett, hol bővített, hol megint elidegenített javakkal tüzetesebben nem foglalkozhatunk, mert sok jelentékeny objektumról nem tudunk adatokat szerezni. Különben is a később szerzett javak sőt latifundiumok dacára, Kesselleökeő várának megszerzésétől fogva, tehát ma már négy és háromnegyed évszázad óta a nevezett vár és a hozzá tartozott szabadalmas mezőváros Novák, volt a család tulajdonképpeni residentiája. E terjedelmes uradalomban a törvény értelmében a Majthényi fiágnak minden tagja közbirtokos volt, természetesen a leszármazás aránykulcsa szerint és az maradt is az ősiség eltörléseig. Némely távol lakó osztályos atyafi régi szokás szerint a maga részét zálogba adta rokonnak, sőt idegennek is, de az ősi jognak sértetlen fenntartása mellett. A családi gyülekezetek ezért itt tartattak, azaz Novákon határoztak a család belügyei és a közös uradalom kezelése felett.

Minthogy e részleteknek és a jelen műnek legfőbb, majdnem egyedüli alapja a levéltárak anyaga, szabadjon ezekről megemlékeznünk; hisz bennük őriztetett hosszú századokon át a családnak minden bizonyítéka, leszármazására és birtoklására nézve, itt maradt meg az a számos becses adat, melynek nyomán betekinthetünk a régen múlt idők beléletének titkaiba. Hajdan a családi levéltárak az anyagi érdekek megvédése végett féltékenyen őrzött kincsek voltak, azonban az ősiség megszűntével jelentőségük megszűnt, csak a genealogus és a történész becsüli a holt anyagot értéke szerint.

Habár a legtöbb oklevél intentiója szerint több volt üres frázisnál a hagyományos kezdet: „nehogy az emberi cselekedetek mulandóságánál fogva, az üdvös intézkedések idők folytán megint elenyésszenek, azért azt bőrhártyára írva az utókornak hagyományozzuk sat.“ azért a féltékeny gond dacára igen sok írott emlék elveszett. Így pl. a Basska utódok leveles ládáit sok viszontagság érte. A „Monumenta Majthényiana“ című gyűjteményem bevezetésében röviden megemlékeztem néhány katasztrófáról, itt kénytelen vagyok azokat ismételni.

Nem tudjuk, mennyi oklevél volt a nemzetség ezen ágának tagjai birtokában a 13-ik század első felében, a tatárjárás előtt; de azt tudjuk, hogy ezen időből nem maradt reánk semmi. Az Árpád-ház magvaszakadtával bekövetkezett belháborúk daczára a Divék-nemzetség más ágai, szép számú Árpádkori oklevelet mentettek meg máig, erről tanuskodnak a *Bossányi*-, *Ujfalussy*- és *Rudnay*-családok levéltárai. Lehettek tehát Mikó utódainál is oklevelek, mert kellett

lenniök, de a Basska utódok mindkét családjánál, tehát a Majthényi, valamint a Bacskádyaknál a kegyetlen sors több csapást mért a leveles ládákra.

Tudomásunk van ugyanis öt ilyen katasztrófáról. Az első, a melyről tudomásunk van, 1524-iki, amidőn Kesselleökeő vára leégett, „*ex incuria fratris*“ így mondják kissé kíméletlenül az atyafiak, gondatlansággal vádolván M. Mártont, az oklevelek egy része is ott égett volt; ekkor új donatot eszközölnek ki II-ik Lajos királytól Kesselleökeő-re, amely jelenleg is meg van. A másik csapás 1626-ban következett be, midőn gróf Mansfeld, a protestans sereg vezére és Horváth, Bethlen Gábor fejedelem dandárnoka, beveszik Kesselleökeő várát; ekkor az ellenség széthányta a leveleket, melyek egy boltban őriztettek, utólag csak nagy nehezen, bizonyára nem kevés veszteséggel gyűjtethették össze.

Harmadik veszedelem érte az okleveleket Rákóczi Ferencz fejedelem idejében, midőn egy rakoncátlan hajdu csapat váratlanul a várba rontott, az ott ágyban betegen fekvő agg Majthényi Ferencet rútlul elverte, a várat kifosztotta, a leveleket pedig széthányta, ekkor is nagy nehezen lehetett azoknak, valószínűleg csak egy részét vissza szerezni.

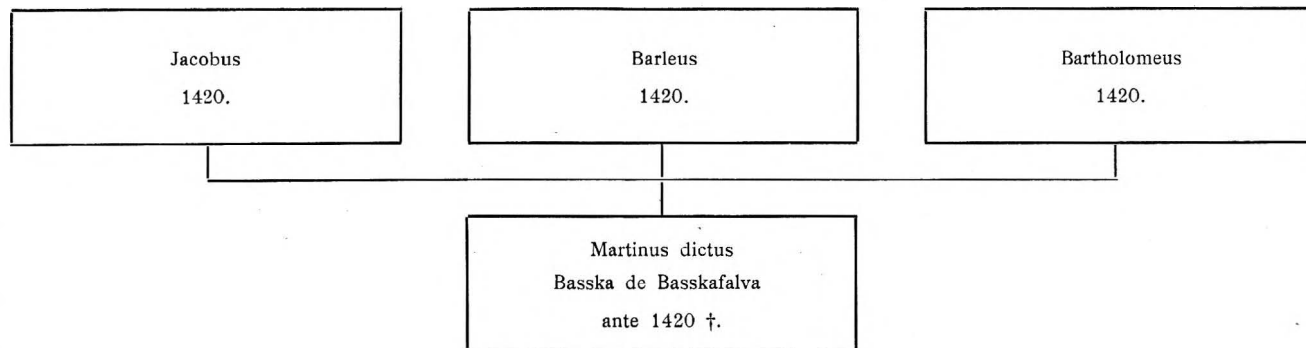
A negyedik a legújabb időkben következett be. Igaz, csak az egyik ág okleveleit érte, de éppen a legillustrisabb ágét, t. i. a legrégibb bárói ág leveleit, 1877-ben néhai báró Majthényi István levéltára a vejénél (Somogy vármegyében a Martoni pusztán) Máár László úrnál, tűz alkalmával minden egyéb ingó jószággal együtt, *e sorok írójának szeme láttára*, elégett.

A Basska utódok másik ága, a Bacskády-család, mely ősi fészket, Bacskafalut évszázadok óta napjainkig bírta, a 18-ik században s a 19-ik elején Tőkésujfaluban nagyobb birtokot bírván, ott lakott. Itt következett be az ötödik katasztrófa, melyről e sorok írója még élő tanuktól hallott, habár, sajnos, nem elég pontossággal elmondva. Tőkésujfalu község kies vidéken, termékeny földön, a meredek „Kosztrin“ nevű hegy tövében fekszik. Erdőségei nyilván évszázadokon át nyújtottak fát a birtokosoknak, uraknak és jobbágyoknak egyaránt, míg a hegy végre is kopár legelővé lett. Mercedek oldalairól a gyakori záporok sziklákat görgettek le, özönvizeket zúdítottak a gondtalanul éledgelő lakosok telkeire, de a bajok megakadályozására, nálunk dívó ősi szokás szerint, senki sem gondolt. 1805—1809. táján (sajnos, az évszámot nem tudtuk megállapítani) történt, hogy az Aranyos-Maróthról az ifjú Migazzi grófok átvagoltak

a Bacskádycsaládhoz látogatóba, visszatértükben nagy felhőszakadás érte őket (néhai gróf Migazzi Ferenc elbeszélése szerint), ekkor a felhőszakadás a magas Kosztrin hegyről elöntötte a falut s iszonyú pusztítást okozott. A Bacskádycsalád a kastély erős kapuján, mint tutajon, menekült svájci inasával, s alig tudta megmenteni pusztá életét; a kastély régi erős falai ellentállottak ugyan az árnak, de minden bútort, vele a leveles ládát is elvitte a víz.

Néhai Bacskádycs Adolf ifjúkori emlékei szerint néhány bútor visszakerült ugyan, de a levél-láda örökre elveszett. Kimondhatatlan veszteség ez a genealogusra nézve, mert ott veszett a Majthényi le származást bizonyító eredeti oklevelek egész sora, ott bizonyára — legalább részben — az immár kihalt Tökésujfalusiak levelei, akik szintén Divék-nemzetségbeli vérrokonok valának, s ezen, a 13-ik században Herdoicsics nevű, később Tökésujfalunak nevezett ősrégi helységnek nem egy emléke. Azóta egy évszázad folyt le, más idők következtek, más emberek, „advenerant alii, veteres migrate coloni“. A legújabb korban Tökés-Ujfalu épül, egyre szépül. Az öreg Kosztrin, a vidéknek jellemző, elébb kopár kúpja (a német „Wahrzeichen“-nek mondaná) már nem tekint le kopaszon a völgybe. Sűrű fenyvesek borítják oldalát, a régi ódon kastély tömör falai megvannak, de mintegy beolvadva az újdivatú kastélyba. Az ősi nemzedék emlékét már csak a félreeső kis kápolna hirdeti, beszél a Basskafiak egyikéről, akit lóháton ott ért a halál. Idegen nemzet lakja, bírja a földet; nincs ott kegyelet a mult iránt.

Még egy adatot, hogy a levéltárakat ért csapások sorát bezárjuk. Kezeink közt van a 18-ik századbéli pariója egy oklevélnek, melyet a király helytartója „Stephanus Radecius Episcopus Agriensis et Locumtenens regius“ 1575-ben március 19-én Pozsonyban kiadott; ebben futólag érint bizonyos régebbi katasztrófát, mikor némi a birtokokra vonatkozó oklevelek elvesztek volt. A helytartói kiadvány az ősi javakról új adományt foglal magában. „Nos Stephanus Radecius“ sat. tudatja, hogy tekintvén hűségét és hű szolgálatait nemes Bacskafalvay Miklósnak és Józsefnek, néhai másik Miklós fiainak, aki néhai nemes Adamovszky alias Bacskafalvay Mihály fia volt; nemkülönben Jeromosnak, néhai László fiának, aki ugyancsak nevezett Mihálynak fia volt; továbbá Tamásnak és Miklósnak, néhai János fiainak, mely János ugyanazon néhai Adamovszky alias Bacskafalvay Mihálynak fia vala; ezenkívül Sándornak és Mártonnak, néhai Bacskafalvay alias Adamovszky Simon fiainak, mely Simon édes testvére vala többször megnevezett Bacskafalvay Mihálynak, úgy-

NB. Ezen Márton összeköttetése keresendő az ascendensekkel : ha ezen kérdés megoldatik, a filiatio kideríthető. (Figyelmeztetés a jövőbeli genealogusok részére.)

Bacskafalvaiak.

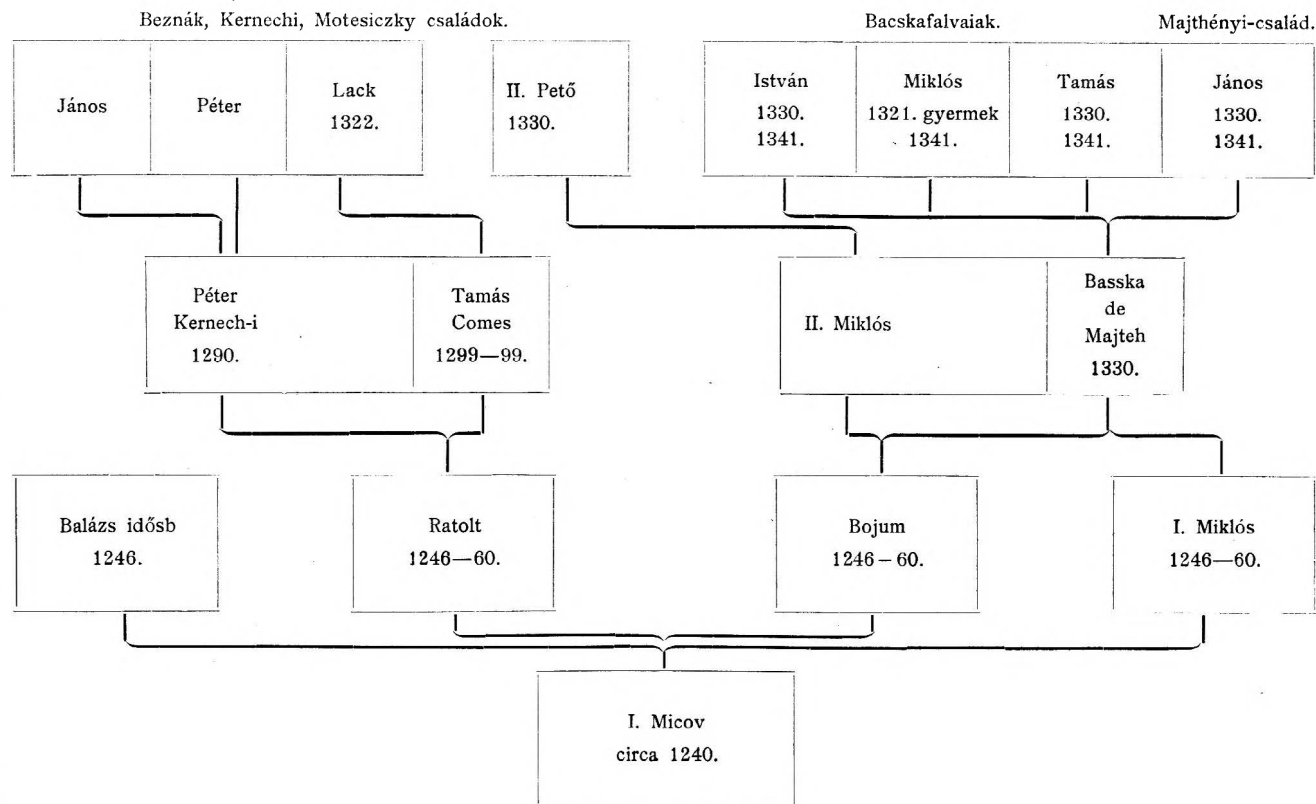
szintén Péternek és Jánosnak, néhai Miklós fiainak, mely Miklós, néhai Bacskafalvay alias Koerek (másképp Kerek) Jánosnak fia volt; továbbá Bálintnak, Tamásnak és Pálnak, néhai Bacskafalvay alias Koerek István fiainak (István édestestvére volt néhai Koerek Jánosnak), minthogy ezentúl is a szent koronának, valamint ő fölségének hű szolgálatokat ígérnek tehetségük szerint, nekik újból adományoz bizonyos részbirtokot, tiz vagy tizenkét jobbágytelekből állót Bacskafalván és Baschinka birtokokban (ez alatt Bastyánka a Divékvölgyben értendő, Bastin, ma is Bacskafalvának tót neve) továbbá Alsó-Motesicen és Petyovkán Trencsén vármegyében, egyetemben a Bacskafalván levő nemesi curiákkal. Ezen birtokokban nekik a meglévő, őseiktől öröklött jelenleg is birt felerészeket (*directas et aequales medietates*) újból adományozza, mire nézve ugyan elégséges írott okleveleik is voltak, de azokat az utóbbi zavaros években elveszítették. (A fenti „*aequales medietates*“ kifejezés bizonyára oda céloz, hogy a Basska utódok krencsi javaiknak csak egyik felét birták, mert a másik a Majthényi rokonok tulajdona volt és ez együttvéve az egész krencsi birtoknak fele lehetett, a másik fele a Ratold-utódok tulajdonában volt.)

Ennélfogva, folytatja tovább az oklevél, e birtokokat minden esetlegesen bennük rejlő királyi jogokkal, melyek Bacskafalva, Baschinka, Alsó-Motesicz és Petyovka birtokokban és a Bacskafalván levő nemesi curiákban foglaltatnának, minden azokban rejlő haszonélvezetekkel együtt (itt következik a birtokrészeknek, u. m. földek, rétek, legelők sat. felsorolása) azon birtokok régi határai szerint újra adományozza nevezett Bacskafalvay aliter Adamovszky Miklósnak, Józsefnek, Jeromosnak, Tamásnak, másik Miklósnak, Sándornak és Mártonnak, valamint Bacskafalvay alias Koerek Péternek, Jánosnak, Bálintnak, másik Tamásnak és Pálnak és összes örököseiknek, azon hatalomnál fogva, melyet ő császári és királyi Fölségének távollétében gyakorol. Ezen a püspök címeres pecsége alatt kiadott oklevelet ellenjegyezte Joannes Zalusky.

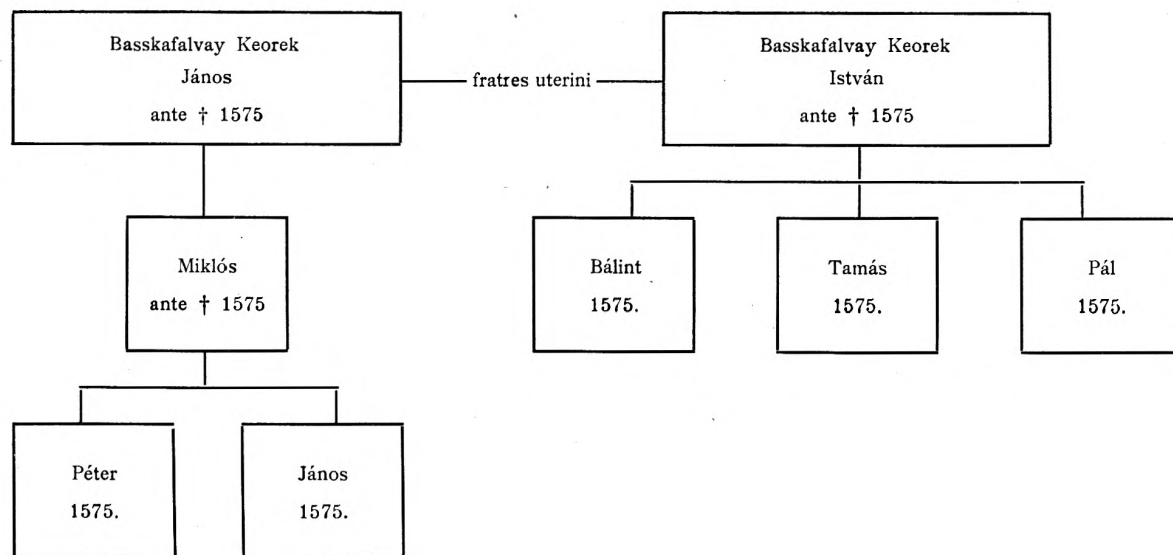
Ki hinné, hogy e XVI. század végén még oly népes család végenyészetnek indult s napjainkban már csak egyetlen egy vékony szál tartja fenn, egy férfi tagja él.

Ide ígtattuk most könnyebb áttekintés végett a leszármazási tábla töredékeket, megjegyezvén, hogy a Körek, Kerek melléknév ezen család utolsó tagjait is megillette s a Bacskafalván lakó ág annak teljes tudatában volt; így tehát ezen ág és az Adamovszky nevű két külön ágat képviselt; mióta váltak el egymástól, ezidő-

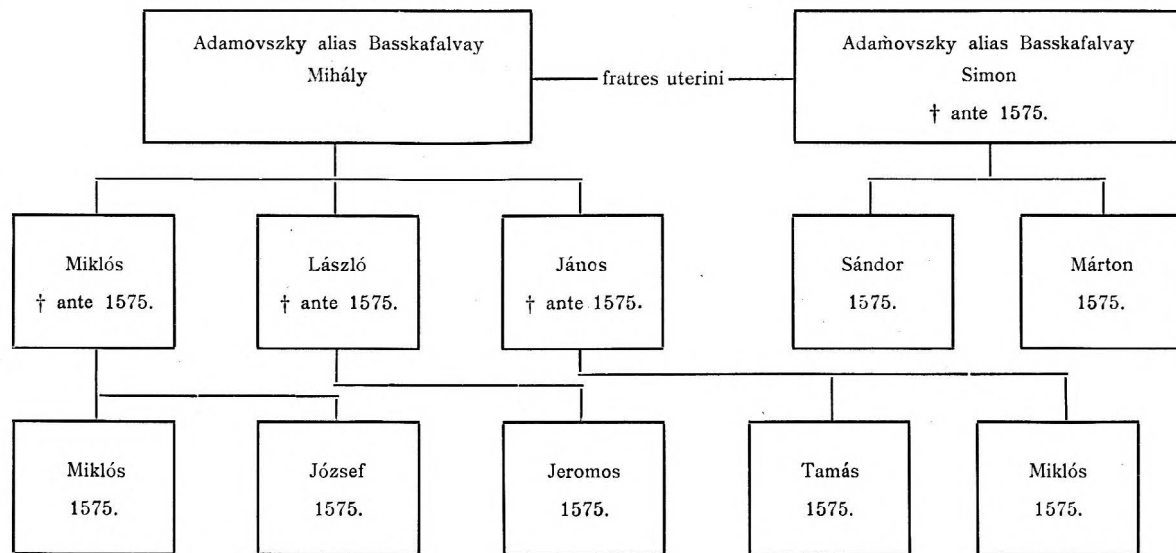

A Dívék-nemzetség Kernech-i (Krencsi) ága.

Majthéni Bacskafalvayak alias Keorek.

Majthéni Basskafalvayak alias Adamovszky.

szerint nem tudható. Visszatérve speciálisan a Majthényiak levéltárának történetére, egyet-mást még el kell mondanunk.

Régen az volt a Majthényiak szokása, hogy a család okleveleit mindig a legkorosabb családtag gondozására bízta, de később célszerűbben intézkedtek. Előfordult u. i., hogy egyik-másik senior elhalálozásával a levéltárat messze földre kellett szállítani, ami nemcsak sok alkalmatlansággal, de érthető veszélylyel is járt. Az okleveleket régebben a várban őrizték, egy izben Nagyszombatban Ádám bárónál, a címzetes püspöknél voltak letéve, ennek halála után aztán végleg visszaszállították Novákra, de már nem az omladozó várba, hanem a nováki kegyuri templomban a sekrestye fölött levő erős boltos helyiségbe helyezték el, ahol a levéltár másfél évszázadnál tovább őriztetik.

A M. család a birtokszerző nagy Gergely halála után három ágra oszlott. Ezekből kettőnek magva szakadt már a 16-ik században, úgy hogy a ma életben levő minden családtag M. Gergely fiának, Jánosnak ivadéka; ennek két fia, Márton és Bertalannak ivadékaiban pedig ismét két ágra oszlik az egész család. Midőn a család a levéltár gondozásáról a 18-ik században intézkedett, azt határozta, hogy minden ág egy levéltár-őrt és egy „vicecustost“ válasszon. Minden ágnál legyen egy kulcsa a levéltárnak s a levéltár csakis mindkét ágbeli képviselőnek jelenlétében nyitassék fel. Ez üdvös intézkedés fennállott egész a legujabb korig, a 19-ik századnak végső évtizedekéig.

Minthogy a nováki családi tűzhely közel ötszáz esztendő óta központja a családnak, ahol számos ivadék látott napvilágot, mely vagy ott, szűkebb hazájában, szerepelt a köztéren, vagy onnét indult ki más pályára, természetes, hogy temérdek emlék fűződik e kegyeletes helyhez. Érthető, hogy ezen ősi fészekkel, mely a közéletnek is kedves gyülekező helye volt, tüzetesebben foglalkozunk. Ezzel kapcsolatosan szólnunk kell a Nyitravölgyről és közel vidékéről, megismerkednünk lakosaival, szóval e „milieu“ minden tényezőjével, hogy bepillantsunk az évszázadok előtti mindennapi életbe s legalább némileg hű képet nyújtsunk a régenmult korszakokról.

Novák családi központon kívül a 17-ik és 18-ik század folyamán, mint már jeleztük, több újabb residentiális hely keletkezett, pl. a legrégibb bárói ágnak Bucsány, Oroszvár, utóbb pedig Somogy vármegyei Kadarkút, Lelle és más birtokain, ahova ezen ág elszármazott, ez utóbbiról azonban keveset szólhatunk, minthogy levéltárát, miként fentebb említettük, tűzvész pusztította el (1877-ben).

A Márton ágbeli II-ik Márton utódai ugyancsak távol a felvidéki szülőföldtől, Hont, Nógrád, Pest, Borsod vármegyékben telepedtek meg, majd egyebütt is nagy kiterjedésű javakat szereztek, de az új residentiák a családban hivatalosan még sem szerepeltek. A nagy vagyon tekintélyes része azonban a 19-ik század folyamán ismét elveszett, ágának okiratai, levelesládái idegen kézre kerültek s jó-részt lappanganak, tehát rendelkezésünkre nem kerültek s ezen újabbkori állapotokról most (az 1911-ik év végén) még alig szól-hatunk. Különben e későbbi kor a második kötetnek tárgya, mely-nek anyaga még nincsen feldolgozva. Remélhető, hogy addig mi, vagy esetleg utódaink ezen monographia megírásában újabb ada-tokat fogunk gyűjthetni.

Jeles tudósunk, dr. Karácsonyi János, „A magyar nemzet-ségek“ című művében találjuk a család első ismert őseit, Comes Mikót, kinek négy fia már 1246-ban szerepel. 1260-ban pedig Császtó nevű birtokukat (Bars vármegyében) eladják az esztergomi érseknek és május 1-én személyesen jelennek meg az esztergomi káptalanban, a nyitrai káptalanban pedig május 22-ikén, ahol is a bevallást végrehajtják. Ratoldot gazdag embernek mondják, fiai: Péter, akitől a Beznák-család származik és Tamás comes, mind a ketten Bars vármegyében több jószágot birtak, jelesen Gyékényest és Györöd-öt stb., miről alább.

A fentebb említett 1246-iki adat a négy testvér közti osztályra vonatkozik, az erről szóló hiteles oklevelet István országbíró és nyitrai főispán adta volt ki. Eredeti példánya a Rudnay-család levéltárában, Divék-Ujfaluban. Ezen osztályban mindegyik testvér-nek rész jut az ősi javakból, tehát Dyvék, Byk és Kernuch földből; ellenben Maytech osztatlan marad. A mai Krencs a Vichoma- és Drsnya-patakok közt levőnek mondatik (a Nyitra völgyében), Byk pedig a Ztebnyche folyó közelében, a Divék-völgyben. (Hazai ok-mánytár VII. 32.)

1258-ból fenmaradt a másik oklevél, arról szól, hogy Divéki Kozma és Bán testvérek (a Bossányi-család ősei) megjelennek Benedekkel, a turuli (turóci) préposttal egyetemben a nyitrai káptalan előtt s előadják a testvérek, hogy atyai nagybátyjuk, Budmér comes, Bossánban levő részbirtokát, Torchá és Horbas nevű szolgálíval együtt nejének hagyta volt, aki e javakat utóbb a wysegradi (Turócmegyei) Bold. sz. Máriáról nevezett egyháznak adományozta. Ámde ezt az egyházat még maga az említett Budomér, Wysegrad-ban levő minden javaival együtt a turuli conventusnak hagyomá-

nyozta. Kié hát a birtok? Az ügy a király elé kerülván, ítéletképen kimondatott, hogy Bossán földje örökös birtok lévén, a rész Kozmának és Bánnak visszaadandó. Utóbb a két Bossányi testvér, Vince nyitrai püspöknek, mint fogott birónak terjesztette elő az ügyet és közbenjárása mellett kiegyeztek a turuli préposttal, lefizetvén neki kárpótlásul kilenc márkát. (Ezen adat a Motesiczky-család levéltárából közöltetett; különben a Bossányi-családot illeti.)

Talán a legrégebb források egyike, melyek az immár különálló Majthényi-családot említik, azon oklevél, melyben Béla király 1265-ben Herardus Magister Agazonum, Comes Trinchiniensis kérelmére terra Kubrát, mely Cemlin trencsényi vendég magvaszakadásával a koronára szállott. — Thomaе, filio Mortuni nobili de comitatu castri — adományozza. Ez a birtok Zamárdi Lőrincével határos és terjed „*usque ad metas nobilium de Maytech*“ (alább Mojtech.) Kubra falu a Vág völgyében Trencsén és Teplicz között s határa a hegyormokon néhány kilométerre a Machnács-hegytől délnyugat felé, a majthényi (Motesic), illetve Petrova-Lehota és petyovkai határokkal szomszédos volt. Ez oklevél szerint a M. már elágazott család lehetett.

Hogy pedig kétségünk ne legyen, vajjon igazán már a Divék-nembeli Majthényiakról van szó, utalunk a fentemlített 1246. évi adatra és az alább részletesen tárgyalandó 1275. osztálylevélre (Fejér Codex dipl. V. 2. 308.)

IV. Béla király, mint alább részletesen kifejtjük, Zólyom várához több birtokot kívánván csatolni, Turócmegyében a Visegrad vidéki Divék nemzetségbeli birtokokat, jelesen Láczkócz földjét*) (ma Lászlófalva) a tulajdonosoktól elveszi, igérvén, hogy őket más javakkal kárpótolja. A király e javakat tényleg átvette, de a másik birtok adományozása késett. Felszólalt-e a család idők folytán, nem tudjuk, mert nagy későre csak Béla király unokája, IV. László, váltotta be nagyatyja ígéretét, más javakat adván a Bossányi testvérek fiainak. (Az eredeti oklevelek a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában.) Közölve: Fejér Cod. dipl. V. 2. 403. és Wenzel okmánytár IX. 168.

1277. *Ladislauș deī gracia* — —

Magister Barleus filius Ban de Diwek petiuit — — ut propter servicia, nec non in concambium terrarum suarum et fratrum

---

*) Laczkouc ad desolatum castrum Wyssegrrd pertinenens említettik egy forrásban.

suorum uterinorum, ac eciam filiorum Cosme avunculi sui hereditariorum Sarkwz*) videlicet et aliarum ad terram Wisegrad spectantium in Thuruch constitutarum, quas quidem tunc Bela — — avus noster — — ab ipsis receperat adiungendo ipsas castro suo de Zolum — qui eciam promiserat se eisdem in simili concambio provisurum.

Az igért cserét most az unoka hajtja végre, Bossan nevű szabad földet, a nyitrai vár tartozmányát, mely a petenseknek ugyancsak Bossan nevű földjével határos, adja Barleus mesternek; nemkülönben Budimer, Jruslaus és Gergely nevű testvéreinek, valamint — *filii Cosme aunculi supradicti* ugyanolyan jogokkal, milyenekkel az (wisegrádi) várát bírta.

Tehát a Divék-nemzetségnek másik terjedelmes birtoktestét ott találjuk a mai Turóc vármegye területén már oly időben amikor még e törvényhatóság mint ilyen meg sem alakult. E birtok a Wisegrad (magyar fordítása Magasvár) körül elterjedő latifundium volt az, amelyet IV. Béla király, mint fentebb érintettük, a nemzetségtől visszavett, kárpótlás ígérete mellett, hogy e területet Zólyom királyi várhoz csatolja. Sajnos, hogy a cserét tárgyaló oklevél csak egyetlen helység nevét őrizte meg, t. i. Laczkóczét (a mai Lászlófalvát), a többit csak collective említi „és a többi“ szavakkal. Ezen ügylet a maga nemében ritka „expropriatio“ volt (lásd: Botka Tivadar „A vármegyék alakulásáról“ című közleményét Századok 1872. köt. 22—38. lap).

Látjuk, hogy a kárpótlás királyi ígéretet csak IV. Béla unokája, IV. László tudta foganatosítani. Birta-e a Divék-nemzetség a wisehradi javakat osztatlanul, vagy már megosztva, erről nem szólhatunk. Irott emlék csak a Bossányi-családnak juttatott kárpótlásról maradt fenn.

Hogy Wisegrad vár volt, maga a neve mondja s hogy azon területnek főobjectuma, mondjuk „*caput domini*“-ja volt, kitetszik az oklevél szövegéből, hozzátartozott a jó távolságban fekvő Lasczócs falu és a többi „*et ceterae possessiones*“. Úgy hiszszük, nem hiú ábránd az a feltevésünk, hogy e kisajátított nagy kiterjedésű birtokot jórészt lankásan emelkedő erdő borította, de szép mezőben is bővelkedő területe volt, szélén a Turóc és Nyitra völgyeket elválasztó, nem éppen magas hegygerincen épült Wisegrad várával. Ez

*) Kétségtelenül hibás olvasat: Fejérnél Saarkuch és a fenti Sarkuez — Lackouc helyett.

volt a Divék-nemzetségnek valószínűleg *legrégibb birtoka*, valószínűleg *foglalmány*. Midőn Béla király ezen területet a zólyomi várhoz csatolta, úgy látszik, az akkor már fennálló Turul-Znió várat nem tervezte vármegye központjának, talán továbbra is csak hadi positionának szánta.

Hogy Zólyom vármegyének illetén kiterjedésénél Béla király figyelemmel volt a topograficus helyzetre, bizonyítja az a körülmény, hogy csak arra a területre reflectált, mely a Zsiár hegységtől északnak s így a Turóc folyó völgye felé hajlott s innét tehát könnyebben volt megközelíthető. A Nyitra vizének völgye felé hajló terület jórészt akkor is megmaradt a Divék-nemzetség kezén; de Wisehrad vára, eddig e nagy terület központja, ezen intézkedés által annak szélére esett, úgyszólván két vármegyének határjelzője lőn s jelentőségét elveszté. Ezen királyi kisajátítás után a nemzetség kezén meghagyott részek még ezután is 600 esztendeig a Divék-nemzetséget uralták.

Kétszázötven évvel később találkozzunk Wisehrad romjaival, mint határjelzővel, a Bossányiak Mayzel birtokának határjárásánál előfordul egyszerű „metá“-nak említve a „régí toronyhely“; a határjáró küldöttségnek, úgy látszik, már tudomása sem volt arról, hogy a csekély omladékok a hajdani Wisehrad várának, a nemzetségnek legrégibb várának romjai.

„Minden feled, és mindent feledünk“, még az ősök dicső emléket is elhomályosítja az idő. Emlékük alig maradt az unokák írásai közt. Szerencsére a Divék-nembeli Baán két fia, Barleus és Iruslaus ivadékaiknak a Bossányiak levéltára (jelenleg a Magyar T. Akadémia tulajdona) némileg pótolja a hézagokat.

A Divék-nembeli Folkumar fiai, Baán és Kozma, ősi birtokaik egy részében osztozkodtak, többi közt Majthénben (Majtech) is 1275-ben.*) Ugyanezen időben történt, hogy nevezett Baán egyik fiának, Bogomérnak és a fentemlített Kozmának birtokain, Mojtehen

*) A Szent Istvánról nevezett keresztes vitézek esztergomi rendháza a Divékiek osztályáról ezt írja:

Baan Filius Falcmanni ab una, et Cosmas Frater eiusdem nobiles de Diuek parte ab altera in nostra praesentia dixerunt: testvéri kapocs és szeretet okáért *Ruda* és *Buchfalu* Bánnak jussanak, ellenben *Deuche* és *Kuchme* a Buchfalva mellett levő bizonyos földdel egyetemben Kozmának jussan. Továbbá *Dolzsín* falu nyugoti fele Bánnak, a másik rész Kozmának adassék. Zecch Kozmának, a másik rész Bánnak jussa legyen. *Dyuchek* birtok fele részben osztozkodás nélkül marad. (Fejér V. 2. 308.) A hazai okmánytár VI. 207. l. helyesbítve: nobiles de Gyuek, ellenben terra Dyuchek és villa Maytch-t fr.

és Prónán (ma Kis-Próna-Pravenec) a Hunt Pázmánok hatalmaskodást követtek el. Ennek vizsgálatára szokás szerint kiszállott a nyitrai káptalan és a nádor megbízottja tanukat kihallgatni. A fennmaradt hivatalos jelentés azt mondja, hogy Moythouzról húsz ökröt hajtottak el s egy curiát felégetttek, melyben három darab marha elpusztult és három ember megsebesült. A tettesek a Hunt Pázmán nembeli Miklós fia, Pál és Bechend Bánnak fiai ekkor a saját várukban (talán Hradnán?) tartózkodtak. Bechend fiai hivatalosan megidéztettek. Moythouzról a káptalanbeli s a nádor embere elmentek Bodmer és Kozmának birtokára, Prónára és azt is elpusztítva találták; ezt viszont Kázmér fiainak, Ugrunnak és Pangrachnak tisztje követte el; ők maguk Roich (Rajecz) birtokukon laknak. (Változó helyesírás a községnevekben, l. Hazai okmánytár VI. 150.)

Ismételtnünk kell, hogy nem bocsátkozhatunk a Divék-nemzetség összes ágainak tárgyalásába, ehhez még nagyszabású tanulmány szükségeltetnék, mi csak annyiban érintjük a vérségbeli más ágakat, amennyire ezt elbeszélésünk megköveteli. Egyébként utalunk arra, hogy az Akur ág történelmével egyik késő, de méltó utóda, Rudnay B. foglalkozik.

Feljebb szólottunk ugyanezen nembeli Bossányi ágnak majthényi birtokáról. Ezt úgy véljük magyarázni, hogy ez ugyan a mai Majthény közelében, de nem e falu határában lehetett. Az ősi Majthény a hegyormokon Kubrával volt határos, helyesebben mondva, annak tartozékai, a Petri-Lehota és Petyovka.

A két Majténytől nyugatra több helység van, jelesen a három Miticz, u. m. az Egyházás vagy Kosztolna-Miticz, Nemes-Miticz és a későbbben a Rozson-családtól nyert melléknevű Rozson-Miticz; nemkülönben ugyancsak három Neporáz nevű falu, Kis-Neporáz, Rozson-Neporáz és Bossán-Neporáz; erős hitünk, hogy ezek eredetileg a nemzetség javaihoz tartoztak, a legutóbbi meg is őrizte földesuri családjának vezetéknévét máig.

Itt érintkezhetett a Divék-nemzetség földje, ama alább említett Hunt Pázmán nemzetség hradnai birtokával; nem lehetetlen, hogy ebből kifolyólag keletkezett határvillongás s utóbb azon támadás, melyről lejjebb szólunk.

A Mikou-ág (l. az 50. l. tábl.) leginkább Kernuchinak, vagyis Krencseinek neveztetik; feltűnő, hogy ezen ősi föld nemsokára számos idegen, nyilván beházasodott nemes személyek kezére kerül, ha nem is egészben, de jelentékeny része; talán leány-negyedek révén, amelyek zálogképpen lekötötten, vissza nem váltattak. Így

volt-e Nemes-Miticznél is, nem akarjuk állítani, csak pusztá feltevés.

A fentemlített hatalmaskodás ügyére nézve némi kitérés árán magyarázattal tartozunk. A Hunt Pázmán nemzetségbeli Miklós fia, Bechend bán ugyanaz, aki 1247-ben Wycap (Vicsap) falut Trencsén vármegyében kapja Béla királytól (lásd Árpádkori oklevelek 23-ik lap). Az említett oklevélben Bechendnek megszámlálhatatlan érdemei (innumera virtutum merita) vannak felemlítve, tehát jelentékeny egyén lehetett. A szóbanforgó Vicsap helység azonosságát megállapítani nem tudjuk, de valószínű, hogy ugyanaz, mely 1389-ben Ugrod (ma Ugrócz, illetve Zay-Ugrócz) várának tartozéka volt s az egész baáni járással Nyitra vármegyéhez tartozott. (Nevezett Ugrod-várnak régibb neve oklevelek szerint Macharnuk volt.) Az ősi Mojteh (Majthén) e vártól mintegy két órai távolságra esik.

A másik ellenség a Roich-on (Rajecz) lakó Kázmér fiai szintén Hunt Pázmán ivadékok (lásd Turul 1902-iki kötet, 70-ik oldal). Az idézett műben Rajeczi Kázmér említettik, ki 1236-ban apai- és tadoskeddi birtokaiért a nyitrai káptalannak becseréli Rajeczet. Minthogy pedig 1287-ben Pázmán fia, Lambert, az esztergomi káptalantól szintén Rajecen szerez birtokot, ennél fogva a szerző a szereplőket egyazon nemzetség tagjainak tartja. Rajecz pedig az említett Kis-Próna szomszédságában fekszik.

Amint látjuk, 1275 körül a Divék-nemzetségbelieknek nagyon meggyűlt a bajuk a Hunt Pázmán ivadékokkal. Mivel pedig ugyanazon kiküldött vizsgáló-bizottság a két messze egymástól eső helyen elkövetett erőszakoskodást egyszerre vette vizsgálat alá, azt lehet következtetnünk, hogy a két hatalmaskodás egy és ugyanazon pörből indult, sőt talán, hogy egyöntetű terv szerint hajtatott volt végre. Feltűnik azonban, hogy más Divék-nembeliek, jelesen a Majthényiek kárszenvedéseiről szó nem esik.

Karácsonyi János feljebb említett műve a Divék-nemzetség leszármazási táblázatát is közli az első őstől a 14-ik század közepéig. Igaz, hogy a családoknak a Divék-nemzetséghez való tartozása minden kétségen kívül igazolható az oklevelek alapján, mindamellett a közös ős ezidő szerint még ösmeretlen. Tudjuk, hogy a tatárjárás (1241) előtti korszakból fölötte kevés oklevél maradt fenn. Ezt részben annak is lehet tulajdonítani, hogy ezen korszak előtt kevesebbet is írtak, de bizonyos, hogy az iszonyu pusztítás is sokat tönkre tehetett. A genealógus nehéz szívvel zárja le az e kö-

rülménynél fogva csonkán maradt családfát, míg a historikus örömmel konstatálhatja: ime, kell, hogy a 13-ik század közepénél is jóval régebben éltek az ascendensek, hiszen birtokokat szereztek, melyek generációkon át voltak a nemzetség tulajdonai s végre is a kiágazó családok vették osztály alá . . .

Igy tehát a jóval hátrább keresendő esetleg közös ős csak a nemzetség régisége mellett bizonyít. Karácsonyi fentjelzett művében három családfa töredéket közöl; töredéknek nevezem, mivel azon munka a nemzetségek tagjait csakis a 14-ik század közepéig sorolja fel, bizonyára azért, mivel ezen időtől fogva mindinkább terjedtek a családnévek s a nemzetségi kötelék enyészetnek indult.

Az első ág (a szerző Mikó-ágnak nevezi) az, amellyel mi foglalkozunk. Ennek első őse 1-ső Mikó (Mikov). Négy fia, Balázs, Rátold, Bojum, Miklós közül csak kettő hagyott ismert utódokat, u. m. comes *Ratold* v. Rátot és *Miklós*. Ezen Ratoldnak két fia volt, Péter és Tamás comes. Miklósnak pedig II-ik Miklós és Basska. Mikó, a közös ős, 1200 körül születhetett, négy fia, oklevél alapján tudjuk, hogy 1246—60-ban szerepelt, tehát bizonyos, hogy a nagy országos veszedelemből nekik is részük jutott. Az idézett mű első soraiban azt olvassuk, hogy a nemzetség működésköre, jóságai alig-alig terjednek túl Nyitra megye határain 1350-ig. Ez téves állítás, mert a nemzetség már a 13-ik században Túrócz, Trencsén, Nyitra, Bars, Komárom vármegyékben nagy latifundiumokat birt. Azt is tévesen állítja Karácsonyi, hogy vagyoniilag sincs összeköttetés az ágak közt. Mi éppen az ellenkezőt látjuk világosan a legrégibb oklevelekben is, a közös birtoklás pedig Magyarországon megrendíthetetlen argumentuma a közös leszármazásnak.

Karácsonyi szerint a ma négy testvér közt először oly osztály történt, amellyel Balázs (idősbiknek íratott) kiveszi a maga részét. Ekkor mint ősi javak említettnek a Kernech (a mai Krenes Nyitra vármegyében), Bik (a Divéki völgyben) és Mojtek.

Az osztoztatlanul maradt három testvér Császtó birtokot Barsban eladja 1260 május 22-ikén az esztergomi érseknek. Azt is olvasuk Karácsonyinál, hogy Rátót comes kiválóbb államférfi volt. Ezen comes Rátótnak fia, Tamás comes, gazdag ember volt, ő szerzi Gyékenyest és Rendvét Barsban, 1290-ben. *) Rátótnak két fia, Pé-

*) A fentemlített Rátot fia Tamás comes, akinek 1290. évi febr. 20-án kötött ügyletét örököltette meg a nyitrai káptalan kiadványa.

Mihály fia István Bars-vármegyében levő Gekenus nevű birtokát zálogba adta Rátold fia Tamásnak oly módon, hogy ha a kölcsönadott 30 márkát a kitűzött határidőre ki nem fizeti, a birtok ellenmondás nélkül Tamásé legyen.

ter és nevezett Tamás comes, ez utóbbinak fia, Laczk Magister, folytatják ezen ágat, mely utóbb a Beznák-családba folytatódott a mi napjainkig. Eddig a Rátót-ág.

Mikó ősnak fia, Miklós, Rátótnak testvére két fiút hagyott hátra, II. Miklóst és Basskát, akik unokatestvérei voltak a Tamás comesnek. Ezen II-ik Miklósnak fia volt Pető és Basskának fiai voltak István, III. Miklós és János. E két utóbbinak, t. i. II-ik Miklósnak fia, Pető és Basskának egyik fia (talán idősbik), István, a nyitrai káptalanban osztályra lépnek. Kikötik magszakadás eseteére a kölcsönös örökösödést, annál inkább, mert még ekkor, 1330-ban, sem voltak Petőnek gyermekei, holott Basskának négy fia volt. Karácsonyi csak hármat ösmer. Hogy ezen osztozkodó felek az 1246-ban élt Mikó fiainak utódai, kétséget nem szenved, csak-hogy Karácsonyi szerint nem bizonyos, nem Bajomnak fia-e a két testvér, II. Miklós és Basska; amellet, hogy e kettő I-ső Miklósnak fia, talán az szólhat, hogy egyikük szintén a Miklós nevet kapta.

Eddig terjed az anyag, amelyet Karácsonyi munkájából használtunk fel. Megtoldjuk alább azzal a kevéssel, amit a M. család levéltárában erre vonatkozót találtunk, de amiből kiviláglik, hogy Basskának fia, János (úgy látszik, a legifjabbik), aki az 1330-iki osztályban már említették, a Majthényi-családnak őse, akitől lefelé a mai napig a családja kimutatható. A pontosság kedvéért meg kell még jegyeznünk, hogy Karácsonyi munkájában az idézett oklevelek egyikében, ahol az időst Balázs öcseivel osztozkodik, Rátoldnál a másik kettő ifjabb testvéreinek mondatik, felsorolva ilyen rendben: Bojom és Miklós, ez utóbbi tehát a legifjabbik testvérnek vehető, amit itt fontos körülménynek tekintünk. A pontosság kedvéért azt is fel kell említenünk, hogy az idézett munkában a kútforrások több helyen hibásan vannak idézve, de majdnem mind feltalálható más lapszámok alatt.

A mi be is következett. A terület Geurud és Kalna közti határ — közelebbről nem ismert terjedelemben. Hogy Ratold vitéz jó birtokszerző volt, igazolja a másik ügylet (1293. évi május 14-én), mikor Elefánt fia Péter Geurud nevű birtokát a szomszédok beleegyezésével eladja: Thome Filio Ratoldy nobili de Dyuek — — — Hogy e két Tamás kétségtelenül egyazon személy, ez utóbbi levél záradéka is igazolja, mert a gekenusi vételt is ratificálja. (Az okleveleket l. Hazai oklevéltár Bpest, 1879. 113. és 132. tételeiben.) Ezzel a Divékiek, 1260. előtt Csaszótban birtokosok, újból megvetették lábukat Bars-vármegye területén.

Könnyebb tájékozásul reprodukáltuk Karácsonyi fent idézett munkájából azon családfa-töredéket, melyhez a Majthényi-család genealógiája fűződik, kiegészítvén ezt a némi levéltárbeli hiteles adattal. Péternek, Rátold comes fiának leszármazói nincsenek Karácsonyi munkájában kimutatva; ezek a nyitra-vármegyei levéltárban letéteményezett családfában (a Beznák-család leszármazása) benfoglaltatnak, ezen családfa eredeti példánya pedig a Beznák-családnál őriztetik. Ezen családdal azonban jelen művünk nem foglalkozik tüzetesebben.

Egyet még meg kell jegyeznünk: a Basska fiai négyen vannak táblázatunkon. Egyik fia, Tamás azonban csak az egyik oklevélben van említve, a másikban nincsen. Mi nem hagyhattuk ki, mivel lehetséges, hogy ez utóbbi alkalommal a hivatalos eljárásnál feledékenységből vagy más oknál fogva kimaradt; ellenben lehetetlen, hogy őt hiteles helyen mint testvért és osztályos atyafit szerepeltessék, ha egyáltalában nem élt volna.

A szorosan tárgyhoz szóló adatokon kívül foglalkoznunk kell szereplőink külső viszonyaival, a tágabb környezettel, a kimagaslóbb személyekkel, kikkel érintkeztek úgy, ahogy a sorsuk hozta magával, hol rokoni kötelék, szövetség által fűzve egymáshoz, hol pedig hadilábon, mint nyílt ellenségek.

Amúgy is a felvidék és társadalma tanulmányunk tárgya, ennél fogva a Majthényiakkal kapcsolatban más családok eredete, helyzete, sőt olykor viselt dolgairól is szólunk, természetesen csak futólag. Nem vállalkozhatunk arra, hogy a felvidék társadalmának évszázadokról való hű képét adjuk. A Pozsonytól Tátráig lakó uri világnak, intelligenciájának, ha ezt a kifejezést szabad használnunk, hat évszázadon át lefolyt viszontagságait ecsetelni nagy feladat, erre nem érzünk képességet. Az általánosan történelmileg ösmert személyeket közelebből csak ott érintjük, ahol tárgyunk megkívánja; de a kevésbbé kimagasló, bár sokszor igen kiváló egyéniségekkel, családjaikkal, s a nagyszámu felvidéki nemességgel, evvel igenis, erről, ennek viszonyairól, cselekedeteiről akarunk szólni, hogy fejlődő, civilizálódó beléletére is világot vethessünk. Gyakran a családok hosszú névsorát csak azért közöljük, hogy az olvasó mintegy visszatükrözve lássa egy-egy vidék uri társadalmát. Ámde ezt csak a hivatalos eljárásokról fenmaradt okiratokból vonhatjuk ki, tehát egyoldalúlag ecsetelünk, mindamellett az ismétlődő esetek nem unalmasak. Sőt néha élénk, tarka, tetszetős képet nyújtanak nekünk, s a száraz tények nyomán az olvasó szemei

előtt szinte felőlednek a régmúlt világ ma már különös, idegen nevű alakjai, akik közt egyik-másik olvasó a hetedik-tizedik ősatyját bízvást megelhelheti.

Kezdjük mindenekelőtt a Dívékiek tágabb érdekű birtokügyeivel, mert ez a legalkalmasabb exordium. Mi úton-módon jöttek a Mikó-utódok a később névadó trencsénmegyei Majtény (Moytech) birtokába, nem tudjuk. Első szereplésük e vidéken homályba vész. Csak annyi bizonyos, hogy a majtényi birtok már a XIII. sz. elején nemesek kezén van. Vajjon már Mikó-ágbeliek voltak-e, ma még bizonytalan.

Ha nem csalódunk, a régi Majthény (Motihe, Moiteh változó helyesírással) már egy 1208 körül kelt oklevélben említettetik. Ez volna az eddig ösmeretes emlékek legrégebbje. A Hazai Okmánytár (VII-ik kötet 4. lap) egy határjárást említ, amelyet Tamás nyitrai comes hajtott végre a király rendeletére. (Imre, vagy ennek fia, a kiskoru III-ik László, vagy II-ik András lehetett a névszerint meg nem említett király.) L. az 55. l. adatát.

Az oklevélben felsorolt birtokok utolsója *praedium Bursix*, ennél volt keletre a Gradix-hegy, ezután Prus felé vezető út, (ilyen nevű falu Baán város és Mojtech közt fekszik). Ezután fel vannak sorolva: *terra basnani*, *terra de sir*, *terra episcopi*, *terra delvi*, *terra blasii*; ismét „*ad viam Motihe*“. Mi ebben a Mojtech nevet véljük rejleni, mert ez a szituációnak megfelelne. Ismét: *ad locum qui dicitur hostamistil* vezet a határ s visszatér a Gradix-hegyre, az első metához. A helynevek nagyon eltorzultak az íróbarát kezén s így nem tartjuk lehetetlennek, hogy a „*terra basnani*“ alatt a Bossányi-családnak ama mojtehi részbirtoka értendő, mely mai napig Bossány-Neporáz alatt ösmeretes. Hogy valóban a kérdéses majtényi területről van szó, kitűnik a további, bár érdeklődésünk körén kívül eső helynevekből. Így a Stipnic = Istebnik, Susa = Szucsán, Scala = Szkalka stb. Kétségtelen tehát, hogy az 1208 körüli oklevél *Motihe* községe azonos a későbbi Majtech-el.

A D. nemzetség távolabbi birtokszerzéseit dokumentálja az alábbi adat: az 1260. évi oklevél. — Az esztergomi káptalan jelenti: . . . *nobiles viri Ratoldus, Boyn et Nicolaus, filii Nicolai de Divek* előadták: hogy a garamszentbenedeki monostor mellett, az esztergomi érsek birtokának szomszédságában volt Chaztuh nevű birtokukat, melyet Endredi Istvántól szereztek volt vétel útján, most az érseknek adják el 9 márka ezüstért, mely nekik már kifizettetett. (Fejér IV. 327.) V. ö. a 60. l. adatait.

A nevezett Endrédiakkal a további évek folyamán már mint Vásárdiakkal többször találkozunk. Részbirtokosai voltak anyai ágon Ghymesnek is. Távolabbi érdekű a másik egykoru adat a trencsénmegyei birtokok szomszédságából.

1269-ben Reinoldus filius Reinoldi miles Jacobi magistri pincernarum regalum a comitis Trichehiniensis kapja Béla királytól Visnyo birtokot, mely két ekényi földnél nem nagyobb és ekkor lakatlan. A megadományozott Reinold utódai a miticzi Roson-család Trencsén vármegyében. 1521-ben miticzi Roson Kelemen nevezett birtokában Lajos király által megerősítették. A fentebbi adat nyilván a legrégibb, amely ezen ösmeretes családról szól. (Motesiczky levéltár.)

Családtörténeti vonatkozása a következő túróczyi adat is.

A túróczmegyei Divék birtokról Béla király adománya révén értesülünk, amikor Vid turuchi nemesnek a cseh háboruban szerzett érdemeiért saját kérelmére 1 ekényi földet adományoz. A kért terület a két Jezernice patak között az exponens birtokával határos, délről a Dyveeki birtokkal szomszédos. (Fejér VI. 2. 386.)

Ugyanide vezet Fejér másik adata (X. 3. 301.):

A túróczyi Szent Mihályról nevezett templom 1264. évi adományleveléből kitűnik, hogy Mihály zólyomi comes a nevezett egyháznak a király rendeletére bizonyos földet adományoz:

Eximendo a tribus villis: videlicet villanis de Nodser eximus 40 iugera terrarum — item villanis de Gay similiter 40 iugera; item a villanis de Dyveek etiam 40 iugera circa candem ecclesiam. Az adott terület: „ad unum aratrum sufficiens“.

A másik oklevélből (1374, 1391), Szepesi Jakab Lajos király udvarbirájának kiadványából kitűnik, hogy ezt a területet a templom egészen nem vehette birtokába, mert *nobiles de Nodoser, de Dyuek et de Gay in praeiudicium animarum suarum*, ezt nem engedték. Panaszolja az érdekelt pap. Erre magister *Dominicus filius Mochk de Gay, item Johannes filius Philippi de Dicta Dyuek, nec non Mathias filius Andreae de praefato Nodoser* előadják a tényállást . . . Felújul az ügy Sigmond alatt Bubek Imre kir. udvarbíró kezében, majd 1418-ban, mikor a plébános határjárást tartat a vitás földrész elkülönítése végett.

Ugyancsak a divéki nemesekről szól *Wenzel* (IX. 193. 208) 1277—78. évi leveleiben a terra *Numsur* adományánál. Ezúttal csak mint szomszédos birtokosokról emlékezik meg róluk. Nevük csak helynév-jelzőkép szerepel.

Ezidőbe esik a Divék nembeliek egy másik birtokpere:

1294-ben június 10-ikén Ban fiai, magister Barleus és Iruslaus megjelennek a saját és testvérük Budimer, valamint Cosmas comes nevében a nyitrai káptalan előtt s felszólítják Akur fiait: Tamást és Akurt, hogy Próna (értsd: Kis-Próna) $\frac{1}{3}$ részét, melyet még atyjuk, Akur, zálogba adott volt néhai Bánnak 1267-ben, most váltsák vissza 2 márka ezüsttel, vagy adják át örök áron. A zálogba vetéskor Akur fia, István képviselte Bánt, a Bossányiak atyját s ez alkalommal kikötötték, hogy ha Akur fiai a kitűzött határnapon ki nem váltanák a birtokot, azontúl a duplum fizetésére kötelezik magukat.

Hogy az Akur ága $\frac{1}{3}$ rész birtokot birt Kis-Pronán, világos bizonyítéka annak, hogy a Divék-nemzetségnek ezen birtoka ősi föld volt, mely a három főág, u. m. *Mikov*, *Folkumar* és *Akur* utódainak kizárólagos birtoka volt. Talán e zálogügy is hozzájárult a két vérrokon család közt nemsokára kitört viszálynak.

Ugyancsak az nap más ügyet is intézett el Nyitrán Barleus magister. Szomorú esete előzményeit nem tudjuk; tény az, hogy ő Aladár nevű barsi várjobbágy fiát, Istvánt megölte volt, kinek haláláért fiának, Miklósnak vérdíj fejében, ez alkalommal tizenkét márkát fizetett, amit István a nyitramegyei káptalanban nyugtatványoz.

1295-ben a két testvér vétel útján szerzi Felső-Ujfalut (ma Jánosfalva) Széplaki Mihály fia Mihálytól és atyafiától Farkasfia Miklóstól. A vételár ötven márka finom ezüst volt. Ezen oklevélben olvassuk, hogy a birtokkal keletről határos, a bold. sz. Mária kolosi apátsága, nyugatról Scheuk, Bomány és György nyitrai várjobbágyok, északról pedig Tamás, Márton, Salamon, Lőrinc és Bors baragyáni nemesek.

1296-ban Korosi Renold és Gerolttól a Bossánynyal szomszédos Korosból egy birtokrészt vásárolnak meg, együtt a testvérükkel Budmérrel és az unokatestvérekkel: Kozma, Leusták és Ivánnal egyetemben.

Nemsokára Iruslaus Posonynak curialis comes, Barleus comes pedig vice palatinus lett. Mind a két testvérnek tehát olyan hivatala volt, mely őket birtokaiktól távol tartotta pedig jelenlétük kívánatos lett volna, mert az új szerzemények, Felső-Ujfalu (ma Jánosfalva) megtartása erős kezet kívánt. Ezt igazolják a további események. Mielőtt azonban ezekre térnénk, röviden kiemeljük a fentérintett korosi birtokszerzés jelentőségét. A nevezett terület

ugyanis már 1158-ban szerepel. Ekkor Géza király „*terram Corus*“, illetve ennek egy részét a nyitrai prépostság alapítására adja, megjegyezvén, hogy az adomány *absque terra nobilium de Corus*. Ebből látjuk, hogy a korosi nemesek már akkor ott birtak s őket úgy nevezték. Ujabb időben azon vélemény keletkezett, hogy a Korosiak is a Divék-nemzetségből származnak, ha tehát a fentnevezettek a 12-ik században már nemesek, könnyű a nemzetség többi családjaira is következtetni.

Ez a kérdés ma még homályos; de minthogy az utóbbi években már nem egy családra bizonyult, hogy szintén a Divék-nemzetségből származott, több családra nézve hasonlirányú alapos feltevés uralkodik, ennél fogva csendes örömmel várjuk a fejleményeket, melyek fényesebb világot vetnek történelmünk e homályos korszakába.

A Korosi és rokonesaládok genealogiájára árnyékot vetett néhai Rajcsányi Ádám működése; de ha olyan oklevél, mint a fentebbi, hiteles, ezt pedig egyáltalában kétségbe nem vonhatjuk, mivel a legavatottabb szaktudósok egyike, Tagányi Károly országos levéltárnok úr jegyzeteiből van merítve, úgy reményteljesen tekinthet a genealogus a jövőbe. A Bossányi testvérek további birtokszerzései már izgalmasabbak.

1298. (körül) november 14-én „*comes Kemyn, serviens comitis Barlei vicepalatini Bude residentis*“ nevezett urának és ura testvérének, Irušlaus magisternek nevében megjelent a bíróság előtt Budán és hét napon át várt „*in termino contra Michaellem, filium Michaelis de Kalnany (így) et Stephanum filium eiusdem*“, de a nevezett felek meg nem jelentek.

Nem tudjuk, kik lehettek a nevezett Kalnaniak? Talán a „Kálnai“ név lappang itten, ezek szerint tehát a Széplaki Mihály fia, Mihály értendő?

Hogy feltevésünk nem alaptalan, bizonyítja a következő eset: 1299-ben február 12-én, tehát közvetlenül az előtt, hogy a Bossányi testvérek és Divéki István közt kitört az alább részletezendő viszály a nyitrai káptalan jelenti a királynak, hogy megkapta „*nobilis viri comitis Stephani vicejudicis curie regie*“ levelét, melyben ez tudatja, hogy *Irušlaus Curialis Comes Posoniensis*“ a saját és testvére Comes Barleus nevében számos (*quam plures*) levelet mutatott fel, melyekben Kalna-i (így) Mihály fia, Mihály és ennek fia, István, „*in quinque iudiciis et totidem terminis*“ meg nem jelenvén, sem pedig magokat nem képviseltetvén, törvényesen elmarasztaltattak.

Ennek folytán István bíró felszólítja a nevezett káptalant, hogy „*Mauricius filius Phylippy homo regius*“ jelenlétében iktassa be comes Barleust és Magister Iruslaust azon Mihálynak és fiának, Istvánnak Ujfalu nevű birtokában mely üresnek mondatik, ha nem történik ellentmondás; ha pedig ellenszegülők jelentkeznének, ezeket idézze meg a király színe elé, a király embere pedig tudassa a nevezett Mihály és Istvánnal a király nevében, hogy jelenjenek meg személyesen és válaszadások előtt tegyenek eleget a fentemlített ötrendbeli iudiciumnak, különben ezen ügy befejezettnek fog nyilváníttatni. (*Alioquin huic negocio finem debitum inponemus iusticia mediante.*) Kelt Budán, *in crastino octavarum nativitatis Domini 1299.* Ez a kelet nem egyeztethető össze a káptalan keltezésével. A káptalan ez értelemben eljárván, jelenti, hogy a küldöttség kiszállott a színhelyre és birtokba iktatta a testvéreket „*nullo contradictore existente.*“ Mindamellett „*pro principalibus factis et ratione quinque iudiciorum*“ Mihályt és fiát, Istvánt a Bossányi testvérek ellenében a király színe elé megidézték.

Ez utóbbi megidézésre vonatkozik ugyanazon István comes és alországbíró kiadványa, amelyben tudatja: miután Mihály és fia, István a fentemlített hatodik terminusra sem jelentek meg, végleg elmarasztaltattak. Felszólítja a nyitrai káptalant, hogy a Bossányi testvéreket másodízben iktassák be Wyffalu birtokában, az alpereseket pedig újra idézzék meg. Kelt 1299-ben Budán, Invocavit vasárnap előtti szombaton. (A fentebbi többrendbeli oklevél a Bossányi-család levéltárában a Tud. Akadémiában.)

A hatalmas testvéreknek ekkor kellemetlen családi bajuk akadt. Vajjon politikai pártállásuk, vagy acquisitor hajlamuk sodorta-e őket, nem tudjuk. Olyanok voltak az idők.

III. András uralkodásának utolsó éveiben támadt Chak Máté frondeur szerepe. Ezzel kapcsolatban felújítjuk a hatalmas Bossányi testvéreknek különben eléggé ismert esetét. A *Devek* nembeli *Bán*-nak négy fia volt: 1. *Gergely* az ausztriai herceggel vívott harcokban esett volt el; 2. *Budmér* a Tökésujfalussy családot alapította. Ezekről alig szól a krónika; a másik két testvér: 3. *Barleus* és 4. *Iruslaus* neveit már az előző lapokról ismerjük. Mikor a trencséni dynasta mindinkább függetleníteni kezdé magát a királyi hatalomtól, az ő táborában találjuk a *Devek* nembeli *Akur* ágnak egy tagját, *István* fiát, *Istvánt*. Ez utóbbi és Bossányi Barleus között erős becsületsértés esett volt.

Az ügy alapján véve homályos. Politikai ellentét, vagy más

okok játszottak-e közre, nem tudjuk. Bizonyos, hogy a Divék nemzetség a XIII. században birtokait részben még közösen, de java-részt már megosztva birta. A fentemlitett István fia, István a Bos-sányi testvérekkel osztályos volt magában az ősi Bossányban, sőt Divéken is. E körülményt külön is kiemeljük, mert úgy véljük, a kö-zös birtoklásból származott zsörtölődés okozta a rokonok közti vi-szályt, mely végre nyílt ellenségeskedésig fokozódott. Mint magán-ügy, nem birna ezen pör nagyobb jelentőséggel, de hatása országos érdekű lön, mert ebből indult ki a végleges meghasonlás a király és Máté nádor között.*)

Minthogy forrásaink részletesen tárgyalják e pört, azok nyo-mán lehetőleg röviden adjuk elő. Bossányi Barleus comes, vice-palatinus és testvére: Iruslaus, comes castri Poseniensis, pört indi-tottak Divéki István ellen. A pör előzményeit nem ismerjük, csak azt tudjuk, hogy a királyi országbíró helyettes elé került. A zakla-tás megtorlásául az alperes István, más pört indított a felperesek ellen a nádori gyűlés előtt, mely lefoglalta Barleus birtokait. Itt történt a perdöntő bajvívásra való kihívás, mire Mátyus nádor ha-tárnapot is kitűzött. Csakhogy a testvérek egyike ezalatt megfeleb-bezte az ügyet a királyhoz. A király tanácsával egyetemben helyte-lennek mondta ki az ítéletet. A bajvívást megengedte ugyan, de csak a király színe előtt.***) Egyben elrendelte, hogy a lefoglalt birtokokat Mátyus adja vissza. Mátyus nádor a király emberei előtt azzal érvelt, hogy ő nem ítélte meg a bajvívást, de *Barleus* és *István* előtte és sok más nemes jelenlétében veszték össze és egymást Mátyus elleni hűt-lenséggel vádolták. Ennek megcáfolására önként ajánlkoztak bajt-vívni (ez tehát a törvényes eljárástól eltérő egyszerű személyes kihí-vásnak nevezhető). A szóbanforgó ügy tehát az ő személyét illeti s azért nem engedi, hogy a felek király előtt vívjanak meg. A birto-kot pedig nem adja vissza, mert azt Barleus hűsége igazolásául ön-ként ajánlotta fel neki.

1299-ben április 24-én az esztergomi káptalan újra jelenti a

*) István fia István ügyével és a testvérharccal foglalkoznak: Botka Tivadar és Pór Antal monographiái Trencsényi Csák Mátéről. Az oklevelek Fejér Codex diplom. VI. 2. 195. 200. Részletezve Pauler Gy. A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. Említi továbbá Pesty Fr. Perdöntő bajvk. cz. munkájában többször. Nevezetes, hogy a Bossányiaknak 1343-ban is volt ilyen párbajuk, mikor B. Miklós és az ugyancsak rokon Csukás Miklós Teresz-tyénfalva birtokáért küzdenek egymással. L. Fejér Cod. dipl. IX. 1. p. 18. et seq.

**) (Hazai okmánytár VI. 440. lap.)

királynak, hogy kiküldött tagja Magister Johannes nepos comitis Chabe de Almad, a király udvarnokával „*cum Ratoldo parvulo et homine regio*“ virágvasárnap utáni napon István fiát, Istvánt és édes testvéreit, Jánost és Jókát az ő Bossan nevű birtokukban comes Barleus és Irislaus castellanus Posoniensis ellenében husvét utáni nyolcadnapra (*ad crastinum octavarum Pasce*) megidézte.

A határnapon, amint István országbíró kitűzte volt április 26-án (így) vivásra készen csak Barleus comes jelent meg Budán, István el nem jött, nem is üzent, mert a nádor ítélőszéke előtt jelentkezett. A király tehát *Domokos* tárnokmesterrel, *Apor* nádorral (tehát Mátyust ekkor már nem tekinti nádornak), *Mojs*-sal, *Miklós* fiával, *Ágnes* királyné tárnokmesterével, *Demeter* pozsonyi és zólyomi ispánnal, *Tamás* nyitrai és barsi ispánnal, *János* kalocsai érsek testvérével, kit az ország egyik tanácsosul jelölt ki melléje, valamint több más főúrral, tanácsosával és nemessel bírói széket ült: *Dívéki* Istvánt halálra ítélte, javait pedig két részben a király javára, egy részben *Iruslaus* és *Barleus* javára, minden további eljárás nélkül elkoboztatni rendelte.

Fejér codexe más helyén olvassuk, hogy a király utóbb a maga részére lefoglalt $\frac{2}{3}$ részt is a Bossányiakra ruházza. A királynak nemsokára bekövetkezett halála és a mostoha viszonyok következtében ezen intézkedések fogantatásáról nem maradt hír reánk. Különb en alig tudjuk feltenni, hogy a mindenfelől szorongatott királynak módja is lehetett volna kemény ítélete végrehajtására. Pedig intézkedései sűrűn követik egymást. Az ítélet Fülöp és Jakab apostolok napja előtt kelt 1299-ben, szt. kereszt felmagasztaltatása ünnepén már a fentartott királyi $\frac{2}{3}$ részt is átadja a Bossányiaknak, de az oklevél nem mondja meg, vajjon megkapták-e már az első harmadot? Úgy véljük, a királyi jóakarat ez esetben meddő szó maradt, mert a hatalmas Mátyus védencét, Istvánt, a megfélemlített rokonok alig merték megtámadni, hogy elvegyék birtokait. Még nem épült fel újra a Banka határában volt családi vár, melyet Mátyus hadai a közelmúltban feldúltak (Fejér VIII. 3. 658.), új beütést nem provokálhattak, különben úgy látszik, hogy Istvánra nem is haragudott az egész család, csak éppen a Barleusék.

Tudjuk ugyanis (Fejér VI. 2. 206.), hogy István a családi háborúság alatt, vagy jóval utána, de még 1299. vége előtt birtokot vett rokonaitól a nyitrai káptalan előtt. Sajnos, az actusra vonatkozó datum hiányzik az oklevélből.

— — — *magister Ehelleus, filius Erdeus et Nezteus filius Akur nobiles de Devek ab una parte Comes Budur filius Symonis de Zember pro comite Stephano filio Stephani de eodem Divek Domino suo ab altera (parte) coram nobis constituti (confessi sunt) idem Ehelleus et Nezteus portiones suas in possessione Thomae filii Akur Bossan nuncupata eisdem deuolutas pro 6 marcis; et dictus magister Ehelleus totam portionem suam hereditariam intra Prona existentem pro 3 marcis — — praedicto Stephano vendiderunt. Anno 1299.* (Közelebbi dátum nélkül.)

Ez egyszersmind részleges elintézése a fentemlitett 1267. óta huzódó pörnek. Különben kétségtelen, hogy Istvánt a halálos ítélet nem bántotta nagyon, sőt rokonai sem nehezteltek rá, mert az 1334. egyezségben az ő neve is szerepel. Ugyanis Divéki I. István fia, Jóka és Divéki János fia, Miklós néhai D. István fia, István özvegyét, Katalint, néhai Sebes leányát, valamint ennek testvéreit, Lőrincet és Reinoldot a hitbér dolgában kielégítik. Maga István 1304-ben még élt, egyetlen gyermeke, Ilona 1366-ban halt meg s vele a hűtlen István ága kihalt.*)

Ez volt az első nevezetesebb testvérharc a Divék nemzetség tagjai között. Eseményekben gazdag volt. A politikai ellenfelek, mint személyes ellenségek, megvetvén a közös vér kapcsát, egymás birtokát dúlják, perdöntő bajvívásra készülnek, majd földönfutóvá teszik a vérrokont. Ez a két rövid esztendő 1299—1301 véres története, melynek végső akkordja 1335-ben hangzott el.

De mi volt a testvéri harc közelebbi oka? A politika éppen az 1298—1301 között kissé szünetelt. Csák Máté és vele együtt a Divékiek is kibékültek a királylyal.

Talán nem csalódunk, ha a testvérharc közelebbi okát a ste-reotyp határvillongásban keressük.

A szomorú eset előzményei 1271-ben kezdődnek, miről István király oklevele (Fejér X. 3. 257.) tájékoztat. Ekkor történt, hogy a Hont-Pazman nembeli Seegh Joachim a Divék völgyben adományt nyer. Érdemeit az idézett oklevél így sorolja fel:

A cseh király ellen vitézül harcolt. A hűtlen Miklóst és István Pál fiai ellen, mikor ezek Nyitra várát ostromolták, Joachim kitörvén a várból küzdött ellenük, de fogságba esett és csak 70 márka árán válthatta meg életét. Ismét a cseh király ellen harcolt, mely alkalommal „villa Seegh“ nevű birtoka is elpusztult.

*) L. Wertner: Magy. Nemzets. I. 223. és Rudnay Itár f. I. nro 5.

Ezekért a hű szolgálatokért „*aliquam terram Castri nostri Nitriensis Deueche nomine vacuum et habitatoribus destitutam contulimus in corporalem possessionem.*”

A beiktatást Mihály comes végezte (L. Fejér V. II. 48.)

Az új szerzemény birtoklását a Divékiek, úgy látszik, megtámadták, mert a tulajdonos fia már a következő évben új donatiót kér (1272.) a területre s László király megerősíti atyjának, Istvánnak donatióját, melyet Segk Joachim nyert. Fia comes Ivanka ezzel a „*terra castri Nitriens Deueche vocata*” birtokjogát megújítja.

Alább (Fejér Codex diplom VI. I. 327. l.) olvassuk, hogy a zobori konvent deuchei (divékei) birtokát Lodomér érsek beleegyezésével 1298-ban eladja István fia, István comesnek a Divék nembelinek, tehát az elmaradt bajvivás szomorú hősenek.

Az érdekes oklevél elmondja, hogy Domokos zobori apát néhány rendtársával és a klostrom jobbágysai és patronusaival, azok képviselőivel Tamás mester, comes Ernei, Szegi Mocha comes fia jelenlétében; másfelől István comes Divéki István fia, kijelentik, hogy azt a deuechei birtokot, amit Szegi Jachim (Joachim) fia, Ivánka comes István és László királyok adományából nyert és utóbb a nevezett klostromnak ajándékozott, azt most a klostrom apátja, István fia István comesnek adja el 24 márka ezüstért. Miután ez összeget már fel is vette, a birtokra vonatkozó királyi privilegiumokat is a vevő kezére juttatja, külön mellékelvén az érseknek engedelmet az eladásra.

István fia, István a Divék nemből e vétellel tehát magán az ősi területen új tagot szerzett, hol kívülök csupán a nyitrai zobori barátoknak volt birtoka, a már említett Szucsán, egykor szintén a Divékiek birtoka.

A vonatkozó okleveleinkben sűrűn emlegetett *Deueche**) tehát István király 1271. oklevele szerint a nyitrai vár tartozéka volt, magában Divék völgyében (az érsek szerint Bajmócz szomszédságában). Az első leírás a határok közt *Rakas*, a mai Rokos hegyét említi. Ettől keletre volt a *Hradicska* = Várhegy, ahol már divéki Akur és Kozma határa kezdődik. Ettől délre van a zobori szt. Ipoly klostromának maig meglevő *Zuchan* nevű faluja. Ettől nyugatra határ a Megyes patak, mai tót néven Belanka. A többi mérték: Gymelchez, Vyrisfyuz, Bykfas hirdetik az egykori magyarság nyomát. (Fejér V. I. 146.)

*) A mai Divékujfalu helyén. Deuche név a Gyejesa óbolgáros változata lenne. L. Turul IX. 120.

Ha az új szerzemény topographiáját tekintjük, az valóságos ék a felfelé és lefelé szakadatlan Divék földön. Joachim mesternek bizonyára voltak is okai, hogy az új donatiótól szabaduljon. Átadta a zabori barátoknak, azok a nagy aequisitorok is sietnek szabadulni tőle s így nyeri el István comes — vesztére. A birtok csakis Divék földeken át volt megközelíthető. Elkerülhetetlenek voltak a határírtások, erőszakosságok, a hangulat már az 1294. évi kisprónai zálogper miatt is izzó volt. Ezek indították meg István comes politikai bukását, mely után a Divék testbe igazán beillő birtok beolvadt s általa a Divék-völgy baloldalának lankásai természetes uraik kezére szállottak.

E szomorú incidens után tekintsünk szét még feljebb az ősi földön.

1300-ban miután András király a két Bossányi testvért Esztergom vára és vármegyéje élére állította volt, olvassuk, hogy a király kiküldte az esztergomi káptalant Máté egykori nádorhoz, a Bossányi testvérek javainak visszaadása ügyében. Az 1300. október 21-én kelt káptalani jelentés azt mondja, hogy Máté Bossányt és Ujfalut visszaadja, ellenben Majteh birtokot semmi szín alatt ki nem bocsátja kezéből. Egyelőre így végződött az ügy. (Hazai okm. táár VI. 342., 463.) Nem tudjuk, milyen módon folyt le a javak átadása Mátyus kezébe. Az akkori szokás tüzzel-vassal való pusztítás volt, de vajjon opportunusnak tartotta-e Divéki István pusztítani a saját javait? Tudjuk, hogy társbirtokos volt ő is, jelesen Bossánban, Divéken is compossessor, az ellenfél javainak felégetésével, tehát saját tulajdonát is kockáztatta volna. Vagy talán az érdekelt földesurak nem is voltak a helyszínen, midőn a dúlás történt? A Divék-földön állott várat, Dlzsín-t talán inkább az idő vas foga döntötte romba, mintsem Divéki István keze.

Igaz, hogy azon időből sok céltalan pusztításról olvasunk, de a Bossányi-ügyben mindig csak elfoglalásról, nem pedig pusztításról van szó. Mi tehát az eddig uralkodó véleményt tévesnek tartjuk s az erőszakos foglalást arra redukáljuk, hogy kisebb-nagyobb verberatiók s véresítések kivételével melyek a Bossányi testvérek jobbágyait érték, a vár bevétele nagyobb bajjal nem járt.

Van még néhány oklevél ezen ügyről, de tudva azt, hogy a tárgy nem ismeretlen, nem akarjuk az olvasót tovább fárasztani. Csak a lényegesebb mozzanatokat közöltük.

A Bossányi testvérek ezentúl is, András király haláláig, grátiában voltak. Ismeretes pl., hogy 1300. évi június 19-én András

király megbizta az esztergomi káptalant, iktassa be Iruslaus és Barleus comeseket a Garam melletti Wezekyn birtokba, amely *Joannis dicti Oprod* és *Ueruk filii Doba* tulajdona volt, de akiktől elvétellett hűtlenség miatt, minthogy Mátyus, néhai Péter nádor fiainak szolgálatában vannak.

A király halála után a testvérek közéleti szereplése úgy látszik, megszűnt, csak magánjogi functiókban találkozunk neveikkel. Igy 1316-ban Barleus és Iruslaus comesek tiltakoznak az ellen, hogy a zobori convent más Divéki vérrokonoktól vegyen birtokot a Divék földön. (Rudnay levéltár.) Ugyanezen évben a nevezett testvérek osztozkodnak néhai fivértük, Bodomér fiaival Herdoicie (Tökés-Uj-falu) határán; valamint Majteh és Buchk birtokon (ez utóbbiban ekkor aranybánya volt), nemkülönben Divék, Próna és Kural birtokokban.

Ebből kivehető, hogy a trencsényi dynastával már kibékültek, mert ime, még a régebben megtagadott Majteh-birtokot is visszabocsátotta nekik. Kibékültek volna tehát az üldözött István fia, Istvánnal is? Nem tudjuk, de az 1299—1344. oklevelek után ítélve, valószínű, hogy megfértek egymás mellett az új királyhoz való hűségben is.

Térjünk vissza abba az emlékezetes korszakba, amidőn Chaák Máté parancsolt a felföldön; kezdve a magas Tátrától, le a Vág s a Nyitra völgyén, a gazdag, máig is az ő nevén ismert síkságon. Fenn maradt egy érdekes, bányatörténelmi szempontból fontos oklevele Károly királynak. Érthetetlen lenne a rendelkezése, ha csak fel nem tesszük, hogy bizonyos tűrhetőbb *modus vivendi*, ha nem is folytonosan, hanem talán időről-időre tette elviselhetővé a két párt között a helyzetet; máskülönben az egész királyi privilegium vajmi kevés hatású lehetett.

A szóban forgó oklevél tárgya, színhelye ugyancsak a *Devek* nemzetség ősi földje, amelyhez a nemzetség minden tagját annyi érdek fűzte, azért ideiktatandónak véltük ezt is, mert közelebb hoz a Divékiekhez:

1307. évi Szent György pápa napján Visegrádon kelt Károly király levele, mely szerint: „*de industriosis fidelitatibus et procurationibus Lukachy filii Cosmae, Detrici filii Leustachij, et Nicolai filii Iwan, fratrum suorum patrueium* (igy) *ac etiam Magistri Gregorii filii Jule de Kis Thopulchan proximi eorundem*,*) akit a

*) A rokonági kapcsolatot nem ismerjük. Gergely mester érdekeltsege már a fentemlített 1316. osztály levélben sincs érintve.

fentebbiek a király engedelmével társnak fogadtak. A király nekik ez alkalommal az ő Dywek völgy birtokaikon: úgymint Dobrochynán, Buhon és Novidzen, valamint bármely más birtokaikon e völgyben nekik és utódaiknak, arany- és ezüstmosást engedélyez, jogot adván egyszersmind ott bármely más ércre bányákat nyitni. Ha pedig erre nézve már más valakinek lenne engedélye, azt jövőre érvénytelennek jelenti ki, kivéve mindazonáltal a királyi bányászokat. Kapják pedig e jogot: *Bossáni* Lukács, Detrik és Miklós, valamint Kis-Thopulchani Gergely olyképen, hogy megtalálván a keresett bányákat vagy telepeket, egy év leforgása alatt ők adják be a királyi járulékot. Erre nézve jogot ad nekik bányászokat gyűjteni, ha pedig ott városok keletkeznének, azok előjáróságát közösen tartásák, a többi bányavárosok jogszokásai szerint. (Az esztergomi főkapitálan 1348-iki hiteles másolatából az országos levéltárban.)

Nem birunk adatokkal e bányászat fejlődéséről és eredményéről; de hogy ez valóban megindult, az ott alapított új telep: Rudnobányahely, neve is bizonyítja. Evvel alább még sokszor találkozunk, bár adataink a bányamívelés eredményéről érthetőleg nem szólnak. Pedig a bányamívelés állandóan folyt az egész területen, kitűnik ez a Petrőczyek egyik peréből 1582-ből, amire annak idején visszatérünk. (L. Nyitr. Közl. VII. évf. 33. sz.) A mai Kis-Próna neve még 1416-ban Arany-Próna volt.

A 19-ik század fordulójáról tudjuk, hogy a Rudnay-család ott még bányamívelést folytatott, mely csak a múlt század elején szűnt meg. Vagy egy évszázadig szünetelt és most, midőn e sorokat írjuk, ismét híre jár a Chvojniczán (Fundstollen), tehát egész közel a divékvölgyi bányatelephez, nyitott új bányák aranybőségének. De az üzem már nem a Divék-vérbelieké, hanem szokás szerint névtelen jövevényeké.

Kétségeinket az 1307. évi oklevél helyes dátuma felől tovább fűzhetjük. Már magában az, hogy a király bányát engedélyez, úgyszólván a trencsényi dynasta, a király nyílt ellensége területén kétség teszi az oklevél értékét, vagy azt a gyanút ébreszti, hogy az évszám el van tévesztve. Ugyanis 1318-ból fenmaradt az emléke annak, hogy „*Comes Hochlov de Kis-Thapulchan*“ ez utóbbi birtokát elcserélte volt „*Magistro Stephano filio Mathie*“, trencsényi Chaak Máté vérrokonának Heten nevű birtokért, reáfizetvén még 100 márkát. A tapolcsányi birtokot most *vir magnificus magister Matheus, filius comitis Petri, quondam Palatinus de Trinchinio* visszaadja, megjelenvén személyesen Esztergomban a keresztesek konventjében, ott

vallja, hogy comes Hochlov fiának, Gyula comesnek, Léva várnagyának, jutalmul szolgálataiért, minthogy (Chaak Máté) összes hadiexpedícióiban részt vett, vére ontásával is hűségét bebizonyította; ezért régebben elcserélt ősi birtokát neki visszaadja s általa utódainak örökre engedi. Miután Chaak Máté ezen bevallást Esztergomban végrehajtotta, Trencsénben ugyancsak 1318. évi Szent Márton napján adománylevelet állít ki ezen adományról, függő pecsét alatt. (Botka T. Névtelen codexe.)

Az 1307-iki oklevél külső hiteléhez szó nem fér. Észrevétel nélkül közli az Anjoukori okmánytár és Wenzel A bányászat története c. művében. Mindazonáltal mi csak fentartással fogadjuk adatait, annál inkább, mivel a bányászat jogát, mint valóságos *ius regale* ritkán adományozták. Ellenkezőleg, arra találunk példát, hogy véletlenül feltárt bánya esetén a király az értékes birtokért mást adott cserébe. Mátyás, Endre fia, lipői Chermele birtokáért így kapja a túróci Nádasért 1277-ben. (Wenzel: Okm. XII. 199.)

Ezzel szemben azt lehet felvetni, hogy 1307-ben már nem volt érvényes az 1277. jogelv a bányák birtoklására nézve. Pedig a história mást tanít. Még jóval később, 1355-ben is azt látjuk, hogy Lajos király Miklósnak, Machovica várnagyának ad ugyan bányajogot, de fentartással s a területet önmagának foglalja le. (Motesiczky ltár fasc. C. 2.)

A kivételes királyi kegyelem magyarázatát abban leljük, hogy Tapolcsányi egyike volt ama új hűveknek, kik a merénylet Zach Feliciánt lefegyverezték. A Divékieknek e szomorú esemény alkalmával nem volt szerepük.

Ha az évszám (1307) helyes s Károly király valóban ekkor adott Devek földön bányajogot néhány Divék-nemzetségbelinek és Tapolcsányi Gyulának, akkor Gyula többször változtatta pártállását. Mert 1307-ben a király kegyében részesül, ellenben 1318-ban ismét Csák Mátét szolgálta mint Léva várnagya. Máté halálával 1321 tavaszán ismét meghódol a királynak s jutalomban részesül. Ugyanis 1321 július 4-ikén Károly király „per manus discreti viri magistri Johannis Albensis ecclesie prepositi aule nostre vicecancellarii et Archidiaconi de Kukolleu“ tudatja: „miután Julia comes és András, Hochlou fiai folyamodtak bizonyos bakabányai királyi ezüsbánya adományáért, a király a kérvényezőknek óhaját teljesíti.“ Ezen bányaadomány szólt pedig: „*cum spacio unius miliaris Backabánya superius annotata simul cum foro eiusdem iuxta regni consuetudinem*“ örök időkre és utódok örököseire.

Négy év alatt tehát két bányaadomány. (Anjou-kori okmány-tár I. 619. lap.)

Nyomban ezután, 1321 szeptember 27-ikén szerzi meg Gyula comes a Hont vármegyei Eösödi birtokrészt, mely ezentúl a család tulajdonában maradt. (Anjou-kori okmtr. I. 629.)

Két év múlva, azaz 1323-ban ismét Málas birtokot nyeri Bars vármegyében. Atyja, Hochlov, birta ugyan már Tapolesányt, sőt talán régebben is birhatták eleik, de ezekről emlék nem maradt fenn. Gyula tehát a család második alapítójának mondható. Ő gyarapította annak vagyonát, tekintélyét, mely, mondhatni, magvaszakadtaig növekedett, amidőn a család már két országos vár urának mondhatta magát. Viszontagságaival e lapokon még többször fogunk találkozni.*) E családdal egy időben még más kettőt látunk egyszerre kiemelkedni Bars vármegyében. Egyik a Sáróról származott Saághi, később Lévai-család tagja, Egyed fia, a híres Vörös Bede (Benedictus Ruffus), Hrussó várnagya, előbb Csák Máté, később Károly király híve, aki hol jeles tettekkel, hol pedig kegyetlen pusztításokkal örököltette meg nevét. Ez vetette meg alapját a hatalmas olygarcha családnak. A másik, a Báthmonostori Beheic-család: Imre, Léva királyi várnagya, utóbb Bars főispánja, a Zách Felicián merényletéből kifolyó kegyetlen retorsiók egyik eszköze. Fiai, akik e különösen hangzó neveket viselték, Töttös, Vesszős és Tövises, magasra emelkedtek. Vesszős, Léva és Saskeő várak várnagya, mint hadvezér szerepel Olaszországban 1348-ban. Nagy vagyon gyűl össze a család kezében, nagy hatalomra jutott mind a három ág, de mindannyinak magva szakadt.

A Lévai-család szereplése azonban szoros kapcsolatban maradt a felvidékkel mindvégig. E két utóbb nevezett család hatalmas állására a Tapolesányiak soha sem tudtak felemelkedni, ellenben közel egy évszázaddal tovább vitték nemzetségüket amazoknál.

A következő adatok már a Divék-nemzetség Mikó ágának egyik székhelye, a régi Kernuch (Krenes) közvetlen közelébe vezetnek.

1313. évi március 15-ikén kelt oklevélben olvassuk: „*Comes Blasius filius Jacobi nobilis de Kernuch* nevét; felesége *domina Lilim* (így de talán Liliium volt). Az asszony atyja: *Comes Alexan-*

*) Bányatörténeti szempontból nem érdektelen, hogy Gyula ispán fiai, Miklós mester és Gergely mester valamint András nevű atyai ágon való rokonuk 1347-ben ismét nyernek aranymosásra való szabadalmat Kistapolesányi birtokuk Topolnica nevű folyóján, sőt a szomszédos Hrussó, ekkor királyi vár, egész területén. Az impetrator ez esetben Miklós, a királyfiak egykori nevelője.

der, filius Wodas, filii Morthon, nobilis de Capulna Comitatus Posoniensis“. Comes Alexander és fia szintén egész Kápolna birtoknak felét „a parte ecclesie beate Elisabeth sitam“*) az egyházzal együtt nevezett Balázs Comesnek és nejének valamint örököseinek és ezek utódainak adományozzák örök jogon; úgyszintén egy szőlőt is Bazin határában, részben a rokoni köteléknél fogva, részben azért, mert a nevezett Balázs Comes „in necessitatibus ipsorum“ nekik negyven márkát adott volt. (Anjoukori okmánytár I., 286. és 292.)

A Bossányi testvérek birtokszerzéseinek emléke a Hazai Oklevéltár 177—178. sz. oklevele: 1315 évi máj. 1 jelenti a nyitrai káptalan, hogy Churnuk fia István bizonyos Sotouch nevű birtokát (ma Sutócz, Bajmócz mellett) Jurizlónak, Bán fiának engedi át, mert a zálogos összeget, 3 márkát, letenni nem tudja. Mivel a birtok ennél többet ér, a hitelező Jurizló részéről comes Martinus de Sabacrep és Reynoldus de Korus; az adós részéről Morouch és Kylian becsülik meg és a megítélendő különbözetet Jurizló megfizeti. A másik esetben 1316. évi május 30-án Dominicus filius Iruzlai fily Ban nobilis de deuck pro se et pro petro et demetrio fratribus suis — vallják a nyitrai káptalan előtt, hogy azt a birtokosztályt, amit Barleus Juruzló testvére Andrással Budmér fiával kötött, a maguk részéről, valamint anyjuk Klára, néhai Juruzló özvegye nevében megerősítik.

1321-ben Károly király visszaadja Barleus Comesnek hűségese szolgálataiért és szenvedett kárai fejében egykori örökös tulajdonát Neporác (ma Bossány-Neporáz) falut Trencsén-vármegyében. Mikép magyarázható ez? Feljebb láttuk, hogy már 1316-ban a Mátyus által visszatartott Majteh-birtokot visszaszerezték a testvérek, különben nem osztozkodhattak volna benne, a szomszédos Neporaz-ot mégis csak Mátyus halála után kapták vissza.

1333-ban a két Comes testvér utódjai egymás közt ismét osztozkodnak az öröklött és szerzett birtokokban, mely osztályhoz hozzájárult a kis-prónai Bossányi ágból való Cosmas fia, Lukács Comes is, testvéreivel együtt. Ezen adat amellest szólana, hogy Bán fiai t. i. Barleus és Iruslaus, valamint Bán testvérének Cosmas-

*) Nevezetes e templom, mert IV. Béla király azt testvére, Thüningiai Erzsébet emlékére emelte volt. Közöltük az adatot tartalma s a név azonossága miatt, de hogy az itt szereplő Kernechiek egy vérségbeliek a Divék-nemmel, nem bizonyítottuk, bár kétségtelen, hogy a mai Krencseyek ugyancsak Divék-nemzetségből származnak.

nak fia Cosmas már nem éltek. Föltéve, hogy ez a verzió igaz, nem tudjuk megegyeztetni következtetéseit az alábbi adattal.

Az országos levéltár (Táblai pörök 4—5590. szám) egyik emléke azt mondja, hogy 1335-ben Barleus Comes és Iruslaus Comes Bán fia de genere Devek saját és Bodmér testvérük fia András nevében; más részről Comes Leusták és Iván de genere Devek (ezek a kis-prónai Bossányiak) megegyezvén, azt határozták, hogy miután a nevezett Bán fiainak viselkedése miatt néhai Mátyus Nádor lefoglalta Cosmasnak és testvérének javait is, ezzel őket több száz márka erejéig megkárosította; most ennek kárpótlásául Barleus és Iruslaus velük úgy az örökös, valamint a szerzett javaikban egyenlően osztozkodnak.

Ez utóbbi osztálylevélben a két testvér saját maga nyilatkozik, tehát még életben vannak; holott a két év előtti osztály, igaz, hogy egyikét sem nevezi néhainak, mindazonáltal csak az utódaikat szerepelteti. Minden valószínűség szerint ez időtájban fejezhették be földi pályájukat Bán fiai.

Ugyancsak ilyen laza adalék a terra Kernuch határából az 1329-iki oklevél: „Beke filius Chynodoni nobilis de Chyzuk ottani birtokát András comesnek Divék nembeli Budmér fiának adja zálogba. Ezen oklevelet a nyitrai káptalan Tőkésujfalussi Ujfalussy János számára átírja. (Bossányi levéltár). Ide illesztettük ezt, mert Chyzuk birtok jelentékeny része régtől fogva a Basskafalviak birtokában volt. Régi, a nép hagyománya szerint szent István korabeli temploma a családnak temetkezési helye, és *Synodonuk* lovagnak emlékét e család őrizte meg hagyományképen napjainkig.

Közvetlen vonatkozása a másik, 1330. évi oklevél, mikor a Divék nemzetségbeliek a nyitrai káptalan előtt megosztzkodnak ősi birtokaikon.

Pethew filius Nicolai de genere Dywek ab una parte, et Stephanus filius Baska, de eodem genere, tam pro se, quam pro Baska, patre suo Nicolao et Johanne fratribus suis ex altera — — örökös birtokaikon a következő osztályra léptek.

A Vychma folyó mellett Nyitra vármegyében levő Kernech nevű birtokuk, minden hasznával Petőé legyen, hasonlóképen a Dyweken levő rész birtok a Moytheh-en levővel együtt, mivel ez ki-sebb hasznúnak és értékűnek bizonyult a nevezett Petőnek és fiainak jussón.

Ebben az osztálylevélben feltűnik, hogy Petőről egyszersmint gyermektelenről emlékezik meg — *suis haeredibus, si in futurum*

habere contingat — négy sorral alább pedig — *praefato P. et suis filiis* — — —

Másrészt feltűnik, hogy a többi osztályos atyafiak illetményeiről szó sem esik, pedig az osztozkodás érintetlen fentartását 20 márka bánatpénzzel biztosítják s végül ismét magtalanság esetére kikötik a kölcsönös örökösödést.

Feltűnik végül, hogy a majthényi birtokot, ez idő szerint már az új fészket — *minoris utilitatis et precii* — kifejezésével valósággal lebecsülik, holott az legalább is egyenértékű lehetett a már nagyon felaprózódott ősi telekkel.

(Az oklevél 1466. évi átiratban maradt fenn a Majthényi család levéltárban Novákon. Szabó Károly Okmánytár II. 484. l.)

Kiegészíti a fenti adatokat a nyitrai káptalan egy másik, 1332. évi festo b. Regis Stephani kelt kiadványa, mely megdönti a két év előtt kötött egyezményt. *Pethew filius Nicolai de genere dywek de Kernech* saját és fia, Miklós nevében, valamint István Basskának fia saját (itt az eredeti szöveget kell előadnunk) „*ac Nicolao et Johanne fratribus suis*“ megjelentek a káptalanban és élő szóval kijelentik, hogy javaikban cserét hajtottak végre. Még pedig: a nevezett Pethew az ő előbbeni részüket Kernechen, amit neki átengedtek volt (1330.) visszaadja; viszont István és fitestvérei *Pethewnek* Mojthehen levő nekik átadott részt neki és örökösének „*perpetuuo possidendas*“ adják át, kivéven mindazonáltal a *Kerekh* nevű jobbágyi fundust és földeket, melyeket azon *Kerekh* mivel; úgyszintén a malmot, melyet a nevezett *Kerekh* ujonnan épített. Ezt a fundust és a jövedelmeket István és testvérei egyéb őket illető részekkel Mojtuchen, az ő egész részükkel (*cum totali porcione eorundem ac dicti Pethew in dywek habita*) örökre birhassák. Hozzá adván, hogy ha valamelyik fél e cserét megszegné, az a másik félnek 50 márkát „*ante litem*“ tartozzék letenni, végül megerősítik a kölcsönös örökösödési jogot. (Ezt az oklevelet a nyitrai káptalan 1466-ban Majthényi Miklós zoborhegyi apátnak átirta. Az eredeti hiányzik.)

A Motesiczky levéltárból a következő adatokat emeljük ki, hogy a Mikov, közös ősötől való leszármazás, teljesen s világosan kimutatható legyen:

1332-ben osztály hajtattott végre: inter Joannem, Petrum, Paulum, Nicolaum et Georgium filios Petri filii Rudolphi (ez okvetlenül hiba Ratoldi helyett*) de genere Devek; még pedig ugyan-

*) Ratold neve minden családfán hibátlanul olvasható, tehát kétely hozzá nem férhet. Hogy Krenchen azonban a Divékieken kívül mások is birtó-

azon határban, ahol a Basska utódok is osztozkodtak, ugymint Fel-Kernech és Al-Kernech-en, Fyus-on sat. Világos, hogy tehát Mikou birtoka, Kernuch földje már ekkor régen kétfelé volt osztva. 1332-ben úgy a Felső-Majthényi, mint az Alsó-Majthényi csoport saját tagjai közt osztályt hajt végre; még pedig igen rendszeresen ejthették meg a megelőző osztályt, mivel a két ág közti surlódásnak semmi nyoma.

Rokontárgyú oklevél az 1340-ben március 5-én kelt kiadványa az esztergomi keresztesek conventjének, melynek tartalmát ide kell iktatnunk, mivel több szempontból érdekli hőseinket. Ezen levél azt mondja, hogy egyrésről *Nicolaus filius comitis Andreae filii Budmer* a nyitrai káptalan megbízólevelével jelent meg, másrésről pedig Johannes filius Petri ugyancsak a nevezett káptalan megbízólevelével, melynek erejénél fogva Péter fia, János két nyitrai várjobbágyat Ders fiát, Pétert és Miklós fiát, Jánost képviselte a nevezett keresztesek conventje előtt. Megjegyezzük, hogy néhai Budmér a Tökésujfalussy család alapítója, a már említett jeles Bossányi testvéreknek: Irislaus és Barlens comeseknek testvére volt, így tehát a pörben álló Budmér fia András fia, Ujfalussy Miklós, Devek vérség. A két várjobbágyot sem képviselőjüket közelebből nem ismerjük. Ez utóbbiaknak képviselője, János a convent előtt előadja, hogy az ő megbízói Péter és János azon „obstaculum molendini“-t, így nevezi a malomgátat, melyet András comes in aqua communi, tehát őket közösen megillető Wychma (ma Vicsema) vizén a két Wyffolu nevű falu között épített volt, teljesen az ő örök tulajdonának jelentik ki, ők pedig abba beleegyeznek. Viszont Andrásnak procuratora, t. i. saját fia, Miklós, kötelezi Andrást és ennek örököseit, így tehát önönmagát is, hogy említett malomgáton át a nevezett Péternek és Miklós fia, Jánosnak, valamint örököseiknek és utódaiknak szükséges vizet bocsássonak. (Esztergomi káptalan levéltára. Capsa I. Fasc. 4. Fons 23.)

Nem érdektelen körülmény, hogy az itt leírt kis malom még ma is, ennyi évszázad után megvan. Az oklevélből értesülünk, hogy

koltak, kitűnik az alábbi 1337. évi oklevélből (Anjoukori okm. III. 426.), amikor Vitus nyitrai püspök Dus comest kernechi qemest Pető, Ipoly és Miklós nevű fiaival cum omnibus suis possessionibus specialiter Kernech et Prasricha vocatis in officio nobilis iobagionatus ecclesiae — — őket fiaikkal, utódaikkal és birtokaikkal: Kernich, Prasricha et aliis redimendis felveszi véenceinek sorába.

Ezenkívül a „terra Kernuchon birtokos volt a szomszédos kolosi apátság is 1293. óta (Hazai oklvtár 133.).

András comes építette volt a malomgátat 1340-ben, vagy rövid idővel előbb. A két falu egyikét Felső-Ujfalunak nevezték régebben, ma Janofalu, ez régen, már a 13-ik században is fennállott és Széplakkal együtt Széplaki Mihály fia, Mihály tulajdona, aki ezen Felső-Ujfalut 1290 táján a Bossányi családnak örök áron eladja. Ebből látjuk, hogy a legrégebb ismert birtokos a Széplaki család volt. A másíknak eredeti neve Herdoics-Herdoicsics, talán egyik régi ura, vagy alapítója után. Hrdy (tótul büszke), Hrdovica nevű hely Nyitra-Zerдахely fölött még őrzi e nevet.

A 14-ik század okleveleiben felváltva a régi neve s Alsó-Uj-falu fordul elő, csak későbbben kapja a Tökés jelzöt, tótul Klátonovejsa (Stock-Neudorf).

Lehet a tatárjáráskor, vagy még régebben, ellenséges kezek elpusztították az egész falut olyannyira, hogy egészen újból kellett azt felépíteni s ekkor nyere újabb nevét, másképen a jelző nem volna megmagyarázható. Sok földalatti építmény, üreg, sat. volt itt, melyeknek ma, az új aera óta valószínűleg nyoma veszett, a telep nagy régisége mellett tanuskodtak.

A fentidézett oklevél annyiból is érdekes, hogy 1340-ben e vidéken még birtokos várjobbágyokat említ, de hol vannak ezek birtokai?

Chizogh (ma Szádok) körül birt hajdan az öreg Rohmann (nevét a krencsi erdők egy része máig megőrizte), ez is várjobbágy, nemes várjobbágy volt és tekintélyes ember lehetett, annyira, hogy a két illustis Bossányi testvér, a pozsonyi curialis comes és esztergomi főispán szeretettel és gyengéd kegyelettel viseltettek irányában, amit ő azzal hálált meg, hogy fenti birtokát 1310-ben nekik hagyományozta;*) tehát szabad birtoka volt. Más helyen említjük *Chynodonuk*, vagy *Synodonuk de Chyzogh*-ot, szintén ott birt. Alighanem a mai Szádok, vagy az a dűlő, mely némely oklevélben *Zoudokpathaka* név alatt fordul elő, lehetett a birtoka, a két fentemlített falu közé beékelve. Péter és János várjobbágyok portiója, minden bizonynnyal udvara, majorsága, miként a levél tartalmából

---

*) Rohman filius Woelou, nobilis de Chyzuch — — egrotus in corpore dixisset, quod quia comites Barleus et Iryzlaus filii Ban nobiles de Dyuek a primevo etatis ipsorum tempore, ipsum tamquam patrem ipsorum fouissent a hagyományozott „tota porcio seu possessio“ a Ban fiak birtokával volt határos. (Házai Oklevéltár 173. a Bossányi ltárból.)

lehet következtetni, talán Zoudokpathaka s a kolosi apát határa felé esett. *)

Utóbb e javak mind a Devek nemzetség kezébe kerültek; részben a Mikov ágé, a Basskafalvaiaké, részben a Bossányiaké és Ujfalussyaké lettek.

A szomszéd határba visz a következő oklevél enarratiója:

1341. in festo decollationis b. Joannis Baptistae kelt a nyitrai káptalannak kiadványa, melyet ugyancsak 1466-ban husvét utáni esütörtökön átírt volt a nyitrai káptalan Miklósnak a zaborhegyi convent apátjának kérésére. Ugyanekkor még az apát a káptalannak három más „patenter emanatas“ kiadványát mutatta fel. Ennek tartalma szerint Basskafia, Miklós személyesen megjelenvén, tiltakozását jelenti be a saját nevében, valamint Tamás, János és István (fratribus suis) nevében mondja. (Nem „uterinis“ vagy „carnalibus“, vagy más kitétel, amely édes testvért jelent, holott a „frater“ lehet testvér, de vérrokon is érthető.) Minthogy 1330-ban Tamás testvérük az osztálylevélben nem említetik és Tamás itt első helyen áll, ezt az egyet talán csak rokonnak vehetjük. Tiltakozását bejelentvén, előadja, hogy János, aki Péternek, Kernech-i Ratolt fiának fia, hatalmasul rontott volt az ő apjának Basskának Kernechen levő házára, midőn a panaszos még zsenge gyermekkorban (*in tenera aetate*) vala, ami 1321-ik év táján történt és száz márkányi kárt okozott volt nekik.

Ezen oklevél tartalmát szemügyre kell vennünk. A hatalmaskodással vádolt János azon ág tagja, amely a Beznák családot alapította s egész a 19-ik század közepe tájáig még az ősi Kernech egy részének birtokában volt (a határ legtermékenyebb dülője mai napig is a Besznák nevet viseli). Miklós a panaszló vallja, hogy ő maga 1321 táján zsenge korú volt, ebből mintegy következtetni lehet, hogy János, akit több oknál fogva a legifjabbik testvérnek tartunk, az időtájban, vagyis 1321. körül születhetett. Így elsőszülött fia, László (ha ugyan más nem volt, akit eddig nem ismerünk) 1345. táján születhetett, az 1328-iki kiadvány idejében 37 éves lehetett. Ennek elsőszülött fia, Miklós, a későbbi zabori apát, 1382. körül

*) Érdekes megfigyelni, hogyan változott a mai Szádok nevű község neve: 1310-ben Chyzuch (Hazai okl. 173.)

1324-ben Chyzich (Motesiczky Itár.)

1340-ben Chizogh (Motesiczky Itár.)

1367-ben Chisshek (Fejér Cod. dipl. VIII. 4. 251.)

1443-ban Sodok-pataka, mint a mai név töve.

születhetett; öcsese Gergely, kivel alább részletesen foglalkozunk, a leánytestvérek után 1388. körül látott napvilágot.

Elbeszélésünk folyamán miként már eleve jeleztük, olyan eseményeket is adunk elő, amelyek, ha szorosan véve nem is tartoznának tárgyunkhoz, de annak idején a vidékbeli társadalmat nagyban érdekelték, vagy erkölcsi hatást gyakoroltak rá. Jelesen említjük a catastrophákat, melyek tragicus kimenetele feltűnést keltett. 1342-ben, éppen Lajos király trónralépte idejében történt, hogy a *Petrus et Leukus filii Laurentii, filii Demetrii de Dobrakutja, ob latrocinia*, melyeket Honth, Baranya, Tolna vármegyékben és egyebütt elkövettek, törvény útján javaikat veszítik. A király az elkobzott javakat, u. m.: Lytwa vára,*) Lezenye, Opva, Hruso, Jablanich, Chal, Belae, Karazovecz, Várallyafalu, Chabrad, Worbok, Konzka, Terpen, másik Terpen, Badun, Jakseteluke, Legen, Kalazytha, Beel, Korumpson, Duhapula, Princfolva, Derfel, Pakhans (?), Zenthantal, Sebrethfalva, Hont vármegyében, valamint a zentantali, zynardi, worbaki, damanyki, chabradi s a lithwai vár alatti vámhelyet (tributum) tételesen felsorolja. E huszonöt falut szám-láló uradalmat kihágásaik következtében elveszítették. Abból, hogy nemcsak Hontban gazdálkodtak, de Baranya, Tolna területén is üzték rablásaikat, arra kell következtetni, hogy ott is voltak birtokaik, különben alig volna magyarázható vakmerőségük. Fék-telenségük határtalan lehetett, de meglakoltak érte, mert megsemmisültek, nevük hatalmaskodó olygarcháink sorában többé elő nem fordul, csak Horvátországban tartották fenn magukat.**)

Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy elkobzott birtokuk java-része a Hunt-Pázmán nemzetség tulajdonaképen ismeretes s így hajlandók volnánk őket ezen jeles nemzetség tagjai közé sorozni, bár ez idő szerint genealogiai alapunk erre nincsen. Karácsonyi műve neveiket nem említi, tehát csak a birtokok alapján kockáztattuk véleményünket.

Szorosabban családi vonatkozású a nyitrai káptalan 1348-ban a b. Szűznek mennybemenetele ünnepének nyolcadán kelt kiadványa. Ebben a káptalan tudatja, hogy János, Majtehi Baskának fia, saját és testvérének nevében megjelent a káptalan előtt s ünnepélyesen tiltakozván eltiltotta Pétert, Miklósnak fiát, *filium Nicolai de eadem Basska*, atyai rokonát (*fratrem patrulem suum*) az ő, Mojtech fa-

*) Haradnok Litva vagy Litava vár azonos Csábrág várral. (Lásd Karácsonyi I. a Hunt-Pázmán nemzetségnél 189-ik lap.)

**) Lásd: Nemzeti Múzeum Széchényi Coll. T. II. és Fejér Cod. dipl. VIII. 4. p. 595.

lujában és Lhotában Trencsén vármegyében levő birtokaik elidegenítésétől, nemkülönben bárki mást azoknak megvételétől, illetve zálogba vételétől.

Az ügy részleteiről mit sem tudunk. Tágabb érdekű, de helyrajzilag fontos a következő osztálylevél, bár az eddigiektől eltérőleg a majtényi birtokot nem említi, tehát a Majthényiak érdekeit közvetlenül nem érinti.

Ez a Divékiek (Fejér Cod. diplom. IX. 1.) 1348. évi osztózkodása. A nyitrai káptalan tudatja:

Quod Nicolaus filius Elley pro se personaliter et pro Elleo fratre suo, cum sufficientibus litteris procuratoriis eccl. nostrae; Item Leustasius, Joannes et Zomor, filii Nezhteus et idem Zomor cum sufficientibus litteris Honor. Conventus Zoboriensis procuratoriis pro Ladislao filio Mokou, filii eiusdem Nezhteus; Item Joannes Laurentius et Valentinus filii Jouka; ac Nicolaus filius Joannis; Item Aegidius et Petrus filii Thomae dicti Csorba; ac Nicolaus, Stephanus et Laurentius filii Thomae fratris Teresthen. Hi universi nobiles de genere Dywek — —

Ilyen osztályt tesznek: *Ujfalu* nevű Dyvéken birt örökös földjüket egész a határköig, az ugyane méta szomszédságában elterülő vásárolt földekkel egyetemben közbékesség okáért soronkívüli osztályban a már nevezett Jánosnak, Lőrincnek és Bálintnak, Jóka fiainak hagyják, valamint a fentemlített János Miklós nevű fiának, örök időkre.

Rudna nevű birtokukat a malommal együtt, valamint *Leschen* nevű Dyvéken levő birtokukat Jóka fiainak és Miklósnak, János fiának adják.

Bossáni részbirtokukat, amit eddig Jóka már említett fiai és Miklós János fia birtak, egy kötélnyi (cum mensura unius funiculi) toldással és felével a birtoknak, amit Tamás az u. n. Fiatlan birtokot s ugyanott Bossán szomszédban vagyon, ugyancsak Jóka fiainak és Miklósnak János fiának engedik át osztályjogon.

Továbbá a bossáni részbirtokot, amit Miklós és Ellős, Ellős fiai a Nyitra folyó mindkét pontjain egész a Bebre patakiig birnak a malommal együtt megtoldva egy kötélnyi földdel Fiatlan Tamás birtoka mellől az *Egyházas Divéken* birt egész birtokok, amit maguk Ellős fiai használtak eddig a piaccal együtt, most végleg nekik engedik át. (Vásárjoga volt.)

Továbbá a másik bossáni részbirtokot, amit Lesták, Mikó, Zomor és János, Neztősnek fiai birnak, ugyancsak a Nyitra folyó

mindkét partján a Bebre patakig, megtoldva $1\frac{1}{2}$ kötélnyi földdel, ugyancsak Fiatlan Tamásnak Bossan nevű földjéből, mely Jóka és Miklós fiainak, továbbá János, Egyed és Péter az u. n. Csorba Tamás fiainak földjei között vagyon s Nyitra folyón át egész a Beszterce patakig terjed.

Továbbá Divéken levő *Jókút* nevű birtok, ami Neztős kezén volt megtoldva egy kötélnyi földdel, amely Ellős és Csorba Tamás fiainak földjei közt terül el, az övé legyen.

Továbbá 3 rész, a *Bojnicz* felett levő *Provna* nevű birtokokból a maga összes tartozékaival Neztős már említett fiainak, valamint Mokou fia, Lászlónak jusson.

Továbbá az Egyházas Divéken levő rész, mely Csorba Tamás fiai, Egyed és Péter kezén volt a malommal és a lomnici birtokkal egyetemben, amint azt János fia, Miklós bírja, megtoldva egy kötélnyi földdel Fiatlan Tamás bossáni földjéből, a Nyitra folyón túl egész a Beszterce patakig.

Továbbá a már említett Fiatlan Tamás divéki birtokát, amit eddig Egyed és Péter birtak, most nekik nekik engedik át véglegesen.

Továbbá a bossáni részbirtokot, amit Miklós, István, János, Péter és Mihály Mihály fiai; továbbá István, János és Lőrinc, Tamásnak, Terestyen testvérének fiai birtak Nyitra folyó mindkét partjain a Beszterce patakig.

Továbbá: *Dyvék*, *Terestyen*, *Thornya*, *Terestyenfalva* és *Lomnica* a malommal együtt, erdeivel és hasznával egyetemben.

Továbbá *Bojnaban*, Boynotz fölött a birtok $\frac{1}{4}$ része legyen Mihály már említett fiaié és Tamás, Terestyen fivérének fiai tulajdonává . . .

A korábbi osztálylevelek érvényüket veszítik, aki pedig ennek hiteltét támadná meg, az hazugság bűnébe essék.

Az egyes Divék nembeli ágak különválását és a birtokokon történt osztályt élénken illusztrálja a nyitrai káptalan 1348. oklevele, melyben a Divék nembeli Jóka fiai és János fia, Miklós, a divékfalvi Ujfalusi és a Rudnay családok ősei megosztóznak: Rudna, Ujfalu, Lestény és Kis-Bossán nevű nyitrai birtokaikon.

Az oklevél Ferdinánd király 1539. átiratából ismeretes (Anjouk okm. V. 251.), részletesebb közlését tehát mellőzhetjük, de kiemelendőnek tartjuk egyes magyar helyneveit: Silva magna Feketheerdew, silva Ligeth, possessio Lestheu, Wyffalu stb., melyek ma csak tót néven ismeretesek. Az erdők nevének is nyoma veszett, az Ujfalu ma Novejsa — a nép ajkán.

Az osztály különben szintén nem érinti a Majthényi ágat.

Fentartással közöljük még az alábbi oklevelet az Anjou okm. V. szerint, melynek értelmében 1352. ápr. 5. a gar.-szt.-benedeki convent jelenti Lajos királynak, hogy Vrach fia, Bálint Dezsőren Trencsénmegyében levő kuriáját Szerencs néven ismeretes gonosztevők megrohanták, mely alkalommal Bálint egyet megölt. A vizsgálatra kiküldött homo regius: Johannes filius Baykos de *Moytth* kétségtelenül a trencsényi Majtény lakosa, de annál kétségesebb, vajjon a Divékiek Majthénya-e és milyen nembeli maga Baykos? Mert a Majthényiak családfáján ilyen nevet nem találunk. Valószínű, hogy Baykos a mai Hegyes Majtény, egykor *Moythin* vagy pedig Felső-Motesicz lakosa lehetett.

1352. quarta ante festum Resurrectionis Domini kelt a nyitrai káptalan kiadványa Nagy-Ugróc és Pasyth birtokok határjárásáról, melyet a káptalan Lajos király rendeletére Baracskaí Jakab fiai, Miklós és István mesterek (Magistri) részére elrendelt volt. Ezt a káptalanbeli Pélli Miklós homo regiussal végrehajtotta minden ellentmondás nélkül. *Jelen voltak: Paulus et Leukus Simony, Petrus, Thomas, Stephanus et Joannes de Oszlan, Nicolaus filius Salomonis de Baragyan, Nicolaus dictus Arva, et Benedictus de eadem Baragyan, Joannes Abbas de Koloss, Magister Joannes filius Gileti (Palatini!) Castellanus de Bajmocz et de Kessellökcö, Nicolaus de Pereny (?), Castellanus de Hrussow.*

Felemlítették a Remethékuth (régi remetelak, a Vrchhorán eremus volt ott, ahol egy Koháry a 18-ik században ma már romban álló templomot épített) s a „via publica“, merre a *hospites de Kolos* fát szoktak szállítani; tehát a Kolosiak is vendégnépek voltak eredetileg. (Régi másolat után.)

Ugrócz (Nagy-Ugrócz) jelentékeny szerepet visz a Nyitra völgy multjában; a Baracska-család egyik ága kihalván, ennek vagyona végrendeletileg megoszlott a Bossányi, Kis-Tapolcsányi és a Nemeghi (Névedi) Bodogh-család közt; minthogy a Majthényi-család érdeksphaerájába tartozik, ennél fogva felemlítjük Nagy-Ugróczot akkor, amidőn először kerül magánszemélyek tulajdonába.

A fent közölt érdekes névsort részünkről hiányosnak találjuk, mert okkal-e vagy ok nélkül, elmaradt e diszes gyűlekezetből egy némileg érdekelt család, a felső Nyitravölgy egyik legrégibb gyökeres család, a maiglan virágzó, a Nemes-Kosztolányi-család.

Bajmócz, Kesselleökeő, Hrussó várak mind királyi kézben valának, Nagy-Ugrócz, Pásit stb. birtokkal egyetemben. A Nyitra

vize mentén Simony kivételével más nemes birtokos családot nem találunk, mint az Oszlányiakat és a Kosztolányiakat. Még néhány falut lehet említeni: Nyitrazeghet, Vjeszkát, Laszkárt és az egyik, vagy talán mind a két Lelőczot, ahol kis nemes birtokosok laktak. Az Oszlányiak nemzetsége rég kihalt, az akkori Leleuchiek (Lelőcziai) szintén, s így a régebbi időből (értjük a 14-ik századot), csakis a Kosztolányi-család tartotta fenn magát a mai napig. Cimer paizsa az ösmeretes medvét, vagy talán a bátorság jelképét, a vadkant mutatja. A jelvény bizonyára ott lobogott már Felkosztoláni Tamás zászlaján is, amidőn Budán a nádor színe elé élet-halál harcra szállott. Erről az episoról akarunk szólni.

Eleink tudvalevőleg féktelen szabadsággal éltek. Sérelmeiket, bíróságok helyett, saját fegyveres kezükkel nyomban megtorolták még a tizennegyedik században, nagy Lajos király országlása alatt is. Így esett, hogy az előkelő Kosztolányi-családnak két tagja ösztöztűzén, az egyik halálát lelte a tusában. Nem mindennapi eset lehetett az, még akkori idők szerint is, bizonyára nagy érdeklődést, részvétet kelthetett az egész vidéken. Előadjuk ezt alább, mert részletei érdekfeszítőeknek mondhatók. Közleményünk, sajnos, csak hiányos másolatra támaszkodik, az eredeti nem lévén megközelíthető, a fogatkozásokról nem tehetünk.

Az esemény évszámának tizes száma olvashatatlan s így az oklevél kelte 1347. körül ingadozik.*) Meg van ugyan mondva, hogy Miklós nádor idejében történt, de ebből még így sem lehet megmagyarázni az évszámot, mert a nagy király uralkodása alatt három ily keresztnevű nádor volt, ugymint: Gyula Miklós, Bajmócz vár ura 1351-ig, Konth Miklós 1352-től mintegy 1368-ig és Garai Miklós 1375-től, túlélvén Lajos királyt. Következett még egy negyedik Miklós nádor is, t. i. Széchi, de ez már nem veendő tekintetbe, mert csak Mária uralkodása alatt került a nádori székbe. Tehát ebben, az egyelőre meg nem határozható időben Pál comes Lajos király udvari bírása, kiadványában tudatja, hogy Azakar fia Zumur, a thuróczi convent megbízólevelével nemes Erzsébet asszonynak, Tiburtius fia, Tamásnak felesége nevében, nemkülönben gyermekei, Péter, János, István és Sebe hajadonok nevében az országbirói „litterae praeceptoriae“ értelmében a közelmúlt mindszentnapja octávján az országbiró előtt megjelenvén, beadta panaszát Felkosztoláni Dénes fia, Chankou ellen. Előadta, hogy a nevezett

*) Esetünket Botka és Pesty monografiái nem ismerik, illetőleg Botka csak később jutott az okmány birtokába. Lemásolta, de az eredeti lappang.

Dénes fia, Chankou azt az egész részbirtokot Felkosztolában, mely Tiburtius fiát, Tamást, Erzsébet asszony férjét, János, István, Péter és Sebe atyját illeti, ezeknek törvényes tiltakozása ellenére elfoglalta és a birtokot elfoglalva tartja. Ennek okát kéri Chankoutól. Chankou e felszólításra felkelvén, nyilakozott, hogy ő a Tiburtius fia, Tamást illető birtokrészre vonatkozó hathatós (*efficax*) eszközökkel bír, melyeket előmutatni képes; itt az oklevél „*quasdam litteras privilegiales Magnifici Domini Nicolai Hungariae Palatini*“ említ, (ezután nagy hézag szakítja félbe a mondatot). Utána következik bizonyos vérengzés leírásának következményei, nyilván mint a nádori kiáltvány tartalma. Ebből kivehető, hogy a nádor Chankou és Tiburtius fia Tamás, közti ügyben már iudiciaria sententia-t hozott volt, mikor Miklós testvérét, Patauchot a fentnevezett Tamás megölte.

E főbenjáró perről csak azt tudjuk, hogy a felek számára lovas perdöntő bajvívás íteltetett, amely perdöntésnek a nádor színe előtt kellett volna lefolynia Budán.

A jelen esetben a megölt Patauch a bíróság előtt ártatlanabbnak látszott, mivel testvérének, Chankounak jutott a kedvezmény, hogy „*pugil congressus*“-t állithatott, míg Tamásnak személyesen kellett vívnia. Az utasítás szerint „*in area duelli*“ kifeszített sátorokkal, zászlókkal, harci fegyverzetbe öltözve, lóháton kellett megjelenniök. Midőn a két fél összeütközött, Chankou bajnoka csakhamar földre teríté Tamást, már-már megölte volna, mikor a nádor engedélye folytán a nagyságos urak, u. m. István erdélyi vajda és zolnoki ispán, Lőrinc királyi tárnokmester, Tamás előbb erdélyi vajda, Pál a királyné tárnokmestere, Péter fia, Tamás mester, liptai ispán, Chikow mester, Magyar Pál mester, a ghymesí várnagy, Deseu ispán (Elefánthy) és sokan az ország jelen volt nemesei közül közbevetették magukat, mire a felek Miklós nádor színe előtt egyezséget kötöttek.

A feltételek szerint: Tamás felkosztoláni birtokából teljességgel kilép, onnét eltávozik, s azt minden jogaival Chankounak adja engesztelésül testvére, Patouch haláláért. Átengedi pedig örökre és visszavonhatlanul oly kötelezettséggel, hogyha ugyanazon Tamás vagy örökösei a nevezett birtok miatt Chankou vagy örökösei ellen pört indítanak, „*ex tunc in facto succubitus duelli facti potentialis convicti habeantur*“ vagyis hogy mint bajvívásban legyőzött fél tekintessék. E feltételekre a legyőzött Tamás magát és örököseit a nádor színe előtt lekötözték.

Eddig az érdekes harc leírása. Hézagos példányunk folytatja

ugyan a kérdés szellőztetését, de nem tudjuk megérteni, hogy a szöveg folytatásában miért íratik a képviselő ügyvéd Zumur, nem Azakar, hanem Cleophas fának? Az ügyvéd ugyanis tiltakozik a feltételek ellen és négy tiltó („*litterae prohibitionales*“) levelet mutat fel. Egyik a királyé, a másik a Comitis Capellae eiusdem, (kelt szombaton post festum purificationis b. Virg. Mariae), a harmadik ezen ünnep utáni vasárnapon, a negyedik pedig a nyitrai káptalané, kelt szent Egyed nap előestéjén. E levelekben Erzsébet asszony, Tamás felesége a maga és gyermekei nevében ellentmond a birtok elidegenítésének s az új birtokost, Dénes fiát Chankout annak átvételétől vagy elfoglalásától tiltják, még pedig atyai jus, menyasszonyi ajándék s a leánynegyed alapján. Az oklevél kifejti, hogy az ország elfogadott szokása szerint a gyermekek birtokai a házastársak közös tulajdona lévén, a hozományok és leánynegyede törvényes tiltakozások után el nem idegeníthetők. Már pedig a nevezett Tamás a felkosztolányi birtokrészt a tiltakozók beleegyezése nélkül adta át, sőt törvényes tiltakozásuk ellenére is, miként Miklós nádor leveleiből kitetszik, kiengedte, ennél fogva az ügy újabb törvényszék elé került. Az ország báróival és nemeseivel tartott ítélőszék a birtok átruházását megsemmisítvén, elhatározta, hogy előbb a leánynegyed adassék ki, a fenmaradt rész pedig öt részre osztatván, ezekből egy rész jusson Erzsébet asszonynak, három rész a három fiúnak, az ötödik rész pedig, mely magát Tamást illeti, általuk becsáron Chankoutól megvételssék.

Tamásnak feljebb említett kötelezettségére nézve a bíróság elhatározta, hogy mint megbizottak „Joannes filius Nicolai de Lywei“ (talán Lülei) vagy Jakab, Baragyáni Tamásnak fia, vagy János, Baragyáni Mártonnak fia, legyenek a felperes Tamás, valamint neje és gyermekei részéről; Chankou alperes részéről pedig Chikov fia Péter de Lybin, vagy Baragyáni Salamon fia, Miklós, vagy Oszláni Miklós fia, Péter járjanak el mint homo regiusok a zabori convent kiküldöttjével egyetemben, végrehajtani az ítéletet. A végeredmény az volt, hogy a nevezett convent tagja s (olvashatatlan) János fiával, Miklóssal kiszállott a helyszínére s eljárt a fent előadott módon az érdekelt felek jelenlétében. A leánynegyed kihasítatván, a fenmaradt három negyedrészt öt részre osztatott, ezekből négy rész jutott az anya és három fia részére és az öt résznek egyikét, mint Tamás részét, megbecsülvén, „*pro quarta dimidia pensa denariorum viennensium*“ visszaváltandónak mondták ki azt illő határidőre; Zumur ügyvéd nyomban kijelenté, hogy megbízói készek a részt azonnal megvenni, mire az összeget valóban lefizette Chankou

kezébe . . . Az ügyet befejező országbirói kiadvány kelt Budán, decimo die Octavarum festi Epiphaniarum Domini 1377-ben.

Ilyen volt a botrányos családi ügy elintézése a XIV. sz. izlése szerint.

Bemutattuk ezt, mint szomszédban történt esetet korrajzul, bár hőseinket, a M.-kat közvetlenül nem érinti. Ők ekkor békésebb viszonyok közt éltek s alapítványokkal gondozták lelkük üdvösségét.

1358-ban in Octavis Festi Omnium Sanctorum (Mindszent napja nyolcadán) kelt a nyitrai káptalan kiadványa, mely tudatja, hogy Péter, a trencsénvármegyei Mojtechi Miklósnak fia, személyesen megjelenvén, a következő fassiót tette: Minekutána mindkét-nembeli örökösök nélkül vagyon és már kilátása sincs utódokra (et de spe habende proles jam existeret desperatus), ennélfogva ama egykerekű malma felét, mely Mojtechen a Vrchoviste palakon egy követ hajt, a Mojtechen épült s a boldogságos Szűznek ajánlott templomnak, illetve papjainak eladja két márka denárért örök áron és visszavonhatlanul. A malom másik felét pedig az ő saját és szü-leinek lelki üdvösségére örök alamizsnaképen ugyanazon egyháznak ajándékozza, miután ezen adományozáshoz a rokonok: (fratres) György, Tamás, Folkmár, András és Lőrinc Péternek fiai, valamint János és Miklós Basskának fiai, mint ugyanazon Mojtech-i nemesek és az egyháznak patronusai, személyesen beleegyeztek.

Az itt előadott fundatio, mint alább látni fogjuk, összefügg az 1348. oklevél tárgyával, még 1409-ben is hivatkoznak mind a kettőre egy pörből kifolyólag. Genealogiai szempontból e levélből egyet-mást meg kell jegyeznünk. Jelesen Miklóst trencsénmegyei Majtehen lakónak vehetjük, nem pedig kernechinek. Ratolt fia Pé-ternek öt fiát sorolja fel, mint rokonokat; ezeknek filiatiója szoro-sabb értelemben véve, előttünk ez idő szerint nincs tisztázva, de Györgyben a Beznák-család őseit véljük felismerni. Oldalági kapocs nyilatkozik az alábbi oklevélben:

Petrus de Kernech, ennek fia, János, ez utóbbinak leánya, nobilis domina Chabo említették 1359-ben, mint Fülöpnek felesége. Fülöp pedig filius Michaelis vicinus (igy) Benedicti filii Thome de Hrabo. Nobilis domina Magtha vocata, filia Rovaz advenae, becsü-letes nemes férfiak, rokonok és barátok közbenjárása folytán neve-zett Fülöpöt és feleségét nemes Chabo asszonyt nyugtatja „*decem marcas gravi ponderis*“ kifizetéséről, mely összeget nevezett Fülöp Magtha asszonynak, mint ennek anyja, nemes Katha asszony ré-szére „*pro dote et rebus parafternalibus*“ járó tartozásról felvett.

(Történelmi Tár. XX. kötet, 256. lap) Ugyancsak a milieu jellemzésére szolgál az alábbi adat:

1379-ben Jakab szepesi gróf és országbíró, hihetőleg birtokviszályból folyó ügyben intézkedik: Joannes filius Laurentii de Bossan megtámadtatván, megveretett. A pörben nagyszámú nemes tanu szerepel; itt adjuk a névsort, mert általa úgyszólván a vidék egész nemességével ismerkedünk meg. A tettesek: Andreas et Joannes filii Iwan de Bossan. Mint tanuk szerepelnek: *Petrus de Hrabor, Joannes filius Abrahee de Cheklész* (az Apponyiak öse), *Stephanus filius Martini de Czalad, Stephanus filius Iwanka de Kostolyan, Georgius filius Nicolai de Beel, Petrus filius Stephani de Nitrazegh, Lazarus de Ozlyan, Georgius filius Nicolai, filii Baska de Mojteh, . . . filius Joannis de Ozlyan, Nicolaus filius Beke de Borfew, Jacobus filius Stephani de Bese, Michael filius Nicolai de Tarnuk, Symon de Vasard, Joannes filius Thome filii Baas de Jecy, Georgius filius Thome de Huul, Ladislaus filius Stephani Hymd, Georgius filius Thome de Hymd, Joannes filius Dominici, filii Cosme similiter de eadem, Stephanus filius Pauli de Kyssarlow, Joannes filius Stephani de Kapusd, Petrus filius Nicolai de Souk, Benedictus filius Nicolai filii dicti Nicolai (így) filii Baska de Mojteh, Ladislaus filius Blasii de Turuch, Nicolaus filius Michaelis de Hymd, Joannes filius Petheu de Barakan (így?), Paulus filius Dominici de Neboyza, Nicolaus filius Byder de Bese, Thomas filius Nicolai de Kyszeche, Ladislaus filius Stephani filii M . . . de Czalad, Petrus filius Egidii de Divek, Ladislaus filius Benedicti de Belyegh, Thomas filius Konstaczy (így) de Vasard, Georgius de Jeczy, Georgius filius Petri de eadem, Joannes filius Dominici de Baconcz, Abraham de Jecy, Mikch de eadem, Benedictus filius Petri filii Desev de Moson, (talán a mai Mosóc), Emerius filius Laczk de Ochko, Jakobus filius Bese de Bese, Stephanus filius Chalk de Chalka, Andreas filius Pethew de Nitrazegh, Stephanus filius Nicolai de Perk, Thomas filius Joannis de eadem Perk, Stephanus de Rendwe et Michael filius Thome de Kostolyan (Bossányi levéltár). Maga az ügy lényegtelen. Szempon-tunkból fontosabb az alábbi.*

1382-ben László Mojteh-i Jánosnak fia (aki Basska fia volt) felperes, alperes pedig Miklós mojteh-i Basskának fia (tehát édesatyjának testvére). A nyitrai káptalan kiküldöttje jelenti, hogy ő a nádor emberével Paska de Keniz-zel (Korus?) Márton napjának nyolcadán kiszállottak Mojteh, Kernecz, Basskafalva, Leysten-telek és Lehota, más néven Kernech birtokokra, az összes szomszé-

dokat a helyszínére összehivatván, Kernech, Basskafalva és Leystentelek birtokokat két egyenlő részre osztották. Kernech birtokot „a parte occidentali quinque quartalia, a plaga autem orientali tria quartalia“ János fia Lászlónak adták, a másik nyole „quartalia“ pedig Miklósnak jutott. Basskafalvát és Leystenteleket ugyancsak két egyenlő részre osztván, „a plaga septemprionali“ eső részt nevezett Lászlónak, „a plaga autem meridionali“ részt ismét Miklósnak és az ő utódaiknak és örököseiknek ítélték oda. Mojteh és Lehota birtokokat úgy látszik *in statu priori* tovább is meghagyták, s az illetőket a javakba beiktatták *nullo penitus contradictore apparcnte*.

Keltezte van az oklevél „decima die statucionis“; tehát tíz napig tartott az eljárás.

A nyitrai káptalan 1466-iki hiteles átiratában. Öt év múlva, tehát 1387-ben az imént osztozkodott kernech-i Miklós fia Miklós Kis-Bölgynre donációt kap (Motesiczky levéltár).

1396-ban in octava festi Epiphaniarum kelt a nyitrai káptalannak kiadványa, melyben tudatja, hogy kiküldött tagja, Dominicus filius Ladislai de Leleuch (értsd: Lelőcz) királyi emberrel nobileum dominam Margaretham filiam Laurentii filii Petri de Mayteh beiktatta, nemine contradicente, Verbén és Machov (Mácsó) birtokokban. Minthogy ezen ősi javak csak a fiágot illették, a beiktatás csak leánynegyedre, vagy zálogjogra vonatkozhatott. A nevezett személyek a Mikov utódai közül valók, de nem Basska leszármazottai; azért véltük ezen adatot itt közlendőnek, mert bizonyítékul szolgál, hogy ugyanazon helyekben, az ősi Divék-földön, bírtak a Basska utódokkal.

1394-ben, feria quarta proxima post dominicam Invocavit, tudatja a nyitrai káptalan, hogy egyrésztől Nicolaus et Paska filii Myko de Kohan, saját és fiainak: Miklós, László és János nevében, kiknek terheit magára vállalja; másrésztől Mathe filius Nicolai de dicta Kohan consobrinus eorundem Nicolai, et Paska ac Jacobus filius . . . zka de Welchich megjelenvén a káptalanban, vallják, hogy bizonyos egymás ellen kölcsönösen elkövetett erőszakoskodások dolgában megegyeztek, jelesen a nevezett Mathe, aki bizonyos földet Trebenpathaka nevű patak közelében, a nevezett Kohan határán belül lefoglalt, most visszaadja, mert a fentnevezett Miklós és Paska saját fáradságuk és költségük árán annak idején idegen kézből szereztek vissza; továbbá a nevezettek kiegyeznek Miklós és Paskának ozori birtokában levő negyedre nézve, amely Mathét illetné. Ezek fölött sokat vitatkozván, becsületes nemes férfiak közbenjárása mel-

lett békével úgy egyeztek meg a káptalan előtt, hogy nevezett Mathe a fentemlített Miklós és Paska javára költségeikért kilenc márka dénárt lefizessen; ugyancsak Mathe ez utóbbi javak felét azon ötet illető negyednek kivételével úgy Kohanban, mint Ozorban megtéríti. Ezzel minden más megelőző, erre vonatkozó okiratot érvénytelennek jelentenek ki. (Velsicz y család oklev.)

Miklós és Paska azt is bemondják, hogy ők „fassionibus condam Ladislai de dicta Ozor ac Johannis et Asold (sic) filiorum eiusdem, necnon Petri de dicta Ozor, ac Georgii, Demetrii, Dominici, Nicolai et Symonis filiorum ipsius super extradato jure quartaliti ipsius Mathe factis“ helyeslésükkel hozzájárulnak. Az egyezséget sértő fél in facto calumpnie convincitur ipso facto. (Eredeti papiroson, a káptalan pecsétje nyomaival.)

1400-ban a zobori convent előtt László Wásárdi Pálnak fia Baradianban (ma Brogyán) egy sessiót ad zálogba Lászlónak, Ujfalvi András fiának tizenegy márkáért (pro undecim marcis denariorum pure monete), kötelezvén magát, hogy addig, míg azt vissza nem váltja, őt annak birtokában megvédeni tartozik.

Az eredeti levél pecséttel jelenleg a Majthényi család levéltárában. Itt azért közöljük, mert későbbi kutatónak eddig fel nem deríthető családi összeköttetések megoldására szolgálhat.

Egykoru, bár csak tágabb családi vonatkozásu Zsigmond király alábbi oklevele:

1400. Szt.-Mihály napja 8-án. Nos Sigismundus . . . damus pro memoria quod causam, quam Stephanus et Andreas, filii Valentini, filii Jóka de Divék moverunt, kiknek nevében Nagy János a zobori konvent megbízó-levelével jelent meg, contra Petrum filium Stephani de Mocsolnok, et Ladislaum de Turtsan ac nobilem Dnam Margaretham vocatam, filiam condam Petri, filii Michaelis de Vassan, kiknek nevében ismét Bereck Pál fia állott elő a nevezett konvent megbízó-levelével a mi halasztó-levelünk értelmében fentartjuk, midőn ellentmondás történt Divék, Mocholnok, Rudno, Kristyanfalva és Lomnicha nevű nyitramegyei birtokokba, illetve birtokrészekbe való iktatás alkalmával. A király az ügyet, melyet Szt.-Mihály napja 8-án kellett volna tárgyalni, a felek kérelmére jövő évi Vizkereszt 8-ára halasztja. (Fejér X. 2. 765.)

1407-ből fenmaradt egy oklevél a Bossányi-családnak kispónai (Pravenecz) ága leveles-ládájában, jelenleg a Nemzeti Múzeum tulajdona, melyet csak azért említünk (tartalma értéktelen), mert abban „Nobilis vir Ladus (Ladislaus helyett) et Baska nobi-

libus de Maytech“ vannak megnevezve. Ladusban Lászlót, János fiát, a majthényi őst, Baska alatt pedig a Baskafalvaiak őst (nevezük II-ik Baskának) véljük fölismerni. Minthogy az 1409-iki oklevél még mint élőtl említi Majthényi Lászlót, még egy kis következtetést is merünk kockáztatni. 1407-ben ugyanis ő és Baska említettnek, 1409-ben ellenben már csak Lászlót és „Emericum et Martinum Basska de Maytech“-et említ a levél; a Basska nevet ily alakban reprodukálja. Ha őt értené, minden bizonynyal accusativusba helyezi, így azt — úgy hisszük, vezetéknev gyanánt használták. A második Basska halálát tehát 1407 és 1409 közé kell tennünk.

1409 datum in die beate Lucie . . . Nehogy a viselt dolgok aképpen, mint a lefolyó víz, az emberek emlékéből kivessenek, a bölcsek tudománya feltalálta, miként kell azokat írással megörökíteni. Így kezdik az alább felsorolt bírák kiadványukat: „Nos igitur Mathias Chaluppa de Bohunicz, Ladislaus Rozen de Myta (sic), Ladislaus de Bobrownik, Nicolaus de Adamfalu (sic), Petrus de Driethoma, Johannes de Adamfalu, Johannes Hungarus (sic) de eadem, et Gregorius de Truchine (?) választott bírák tudatják, hogy inter Gregorium Nidrilog (így) et Michaellem fratrem nec non Johannem filium eiusdem ab una, ac Stephanum, Simonem et Mathiam fratres omnino nobiles de Velczicz parte ab altera, mint ad hoc bírák apró differenciákat intéznek el; a tartalom indifferens, helynév stb. nincsen említve, mi csupán a névsor kedvéért közöljük. Ugy tetszik nekünk, hogy Rozen de Myta a későbbi Roson de Roson-Miticz család őse. — (Papiroson négy címeres pecséttel, ebből három ép, ki-vehető. Velcsicz cs. ltára.)

1409 feria sexta proxima ante Festum commemorationis beatorum Petri et Pauli Apostolorum kelt a nyitrai káptalan kiadványa, mely tudatja, hogy megjelent előtte tisztelendő Pál mojtechi plébános mint panaszos „contra Ladislaum, Emericum et Martinum Basska de eadem Majtech“ (ekkor a Basska nevet ezen Basska ivadékok, akiknek ketteje Bácskádý ős lehetett, mintegy vezetéknevet viselték, amint látjuk) mint alperesek ellen, akik szintén a káptalanban megjelentek. Pál plébános előadja, hogy bizonyos (quidem) Péter, majtechi Miklósnak fia, unokatestvére (frater patruelis) néhai Jánosnak, Basska fiának az ottani malmot az akkori plébánosnak eladta volt az összes rokonok beleegyezése mellett, jelesen nevezett Basska fia János helybenhagyásával, a másik felét pedig oda ajándékozta. E malmot a plébános hivatalbeli elődjai mindig békésen élvezték és hasznát húzták, míg ő maga már csak a haszon

egy harmadrésztét birja, de a malomból nevezett nemesek lassanként, fokozatos erőszakkal kizárják. (L. a 90. lapon.)

A nevezett László, Imre és Márton azt felelék, hogy a szóbanforgó Péter érvényes végrendeletet nem alkothatott, mert Basska fia János mint igényes rokon a javak elidegenítésének ellenmondott volt. Erre elővették a nyitrai káptalan 1348-iki kiadványát*) és Franciscus Custos et Canonicus Ecclesiae Nitriensis, necnon Reverendi in Christo Patris Domini Hinconis Episcopi Vicarius in Spiritualibus et Causarum Auditor generalis, dacára az alperesek érvelésének, kimondotta a sententiát, hogy a malom minden időkre a szentegyházé, a nevezett László, Imre és Márton nemeseket pedig ezen ügyben örök hallgatásra „ad perpetuum silentium“ ítéli.

A felsorolt alperesek elseje László, a Basska fiának, Majthényi Jánosnak ekkor mindenestre már igen magas koru fia, mert az érdekközösség megkívánta, hogy az ő ága is képviselve legyen s ha a többi osztályos rokon jogot vélt formálhatni a malomra, bizonyára ő sem tartózkodott a fellépéstől.

Ezen végső sentenciának hiteles másolatát az eredeti után, amely a nyitrai káptalanban, a gradnai Archidiaconatus capsájában őriztetik, kiadatta 1732-ben a Bacskaifalvai Bacskády család részére Bacskády Ádám nyitrai kanonok.

1412-ben Szűz Mária fogantatása napja táján a nyitrai káptalan határjárást tartott királyi rendelet folytán Zerdahely és Tapolcsán közt. Az előbbi, Magister Dony de Zerdahel zálogos birtokosé (lengyel származású) volt, az utóbbi Magistri Ladislai filii condam Comitiss Frank de Zechen. Ritka körülményképen felemlítendő, hogy maga a nyitrai püspök, Hincó volt a homo regius. A jelentés azt mondja, hogy az eljárásnál jelen voltak „egregius vir Magister Petrus Forgách de Gyemes Comes Nitriensis, Stephanus Safar de Berench, Stephanus de Sook, et Frych Magister Curie domini Styboris Vaywode, necnon Bole Castellanus de Bolondoch. Ilyen illusztris társaság járt el az ügyben. Ide iktattuk e hivatalos eljárás emlékét, mert ritka eset, hogy oly magas állású férfiak, maga a megyés püspök az ő káptalanbeli kiküldöttével s Forgách, a nagynevű hadvezér tartsanak határjárást. Talán annak tulajdonítható a tekintélyes küldöttség, hogy Dony, Stibor földije, a vajda kedves embere lehetett, amiért is Stibor udvarmesterét és bolondóczy várnagyát is kiküldötte oda.

*) V. ö. az 1348. és 1358. évi adatokkal.

Mintegy két év múlva Zerdahely királyi adomány erejénél fogva a Biehkci családnak jut, mely részben máig is bírja Nyitra-Zerdahelyt.

E határjárás különben egy pörnek kifolyása volt, mely a két birtokos: Donym castellanus de Zerdahely (így neveztetik) és Szécheni László közt, illetve ennek tisztje, Ladislaus de Byn castellanus de Tapolchan közt folyt. Ezeket Sárovi (Lévai) László fia, Péter (dictus Cseh) főlovászmester egyik levelében így nevezi.

1413 Sabbatho proximo post dom. Oculi kelt a nyitrai káptalan kiadványa, ebben egyrésztől megjelenik Briceius filius Pauli de Preznolch pro Elizabeth relicta Nicolai dicti Soldus, filia condam Beke filii Pauli de Zarkafalwa ac Johanne filio eiusdem domine, másik részről Stephanus filius Joannis de Zarkafalwa saját és Pál nevű testvére nevében nyilatkozik a fentnevezett Erzsébet asszonynak leány-negyedét illetőleg. Erzsébet a néhai nemtelen születésű Soldus Miklóssal római rítus szerint összekelt volt (ritu romano tradita). Időközben Erzsébetnek atyja, Beke, fiútól nélkül mult ki.

István és Pál *quartalicium*-képpen a zarkafalvai birtoknak csak nyolcadrészét adják át örök birtokul, u. m. szántóföldeket „ad longitudinem duorum iugerum usualium“ Basskafalva birtok határától fogva Drсна pataktól lefelé az utig, mely Bossányból Tapolchanba vezet balkéz felől, továbbá egy fél sessiot Zarkafalva birtok végén Preznolcz birtok felől és a Wychmapathaka felől, hosszúságra és szélességre nézve más zarkafalvai fél sessiokhoz hasonlóan; rétet és berket (nemus) egy bizonyos vadkörtefától Basskafalva felől egész a Vichmáig és a Bossány birtok határáig. Preznolczy Briceius, mint Erzsébet és fia, János képviselője, *super jure dotalitio quondam nobilis dominae matris* (neve nincs kiírva) *praedictae Elisabethae consortis Beke de praedicta portione* Istvánt és Pált nyugtatja és minden ellenök kieszközölt oklevelet semmisnek jelent ki.

A két ág közti rokoni fokozat eddig ösmeretlen. (L. a 97. l.)

Nemde lazák, hézagosak az adataink, sőt első tekintetre kicsinyeseknek is látszanak? Ámde mi más szemmel nézzük a dolgokat s úgy véljük, hogy e régen mult időkből minden legkisebb részlet értékes, mert ha még oly csekély jelentőségű, mégis betekintést enged olyan viszonyokba, melyeket különben sűrű fátyol takar.

Sigmond király, mint tudjuk, világra szóló egyházi politikájával legnagyobb mértékben volt elfoglalva. XIII-ik Benedek pápát Spanyolországban kereste fel magyar serege élén (4000 lovas kíséretében), onnét Párisba és Londonba utazott, nem tekintvén fáradsá-

ságot és az óriási költségeket az egyházi szakadás megszüntetése érdekében 1417. végén Konstancra térvén vissza, ahol Colonna Ottót (V-ik Márton) választotta meg pápának, csak 1419. elején jöhetett haza Magyarországra. Ezen idő alatt, jelesen 1416. és 1417-ben az ország ügyei Kanisai János érsek gyenge korlátnoksága alatt éppen nem kedvezően folytak. Borbála királyné 1416-ban ugyan visszatért Konstancból, de évekig tartó szalmaözvegysége alatt csak szelrelni kalandjaival foglalkozott, miért őt utóbb a király Ujvárbán (Nyitra vármegyei Holics) háromnegyed évig fogva tartotta leányával, Erzsébettel együtt.

E rövid 1416—1417. közti időből sok rablás, fosztogatás emléke maradt fenn, tanúságul a kormányközegek hanyagságának, de nagyobb harcokról nem szól a történet. A törökök betörték ugyan és egész Stíriáig haladtak, de ezuttal mindenütt vereséget szenvedtek. Úgy hiszszük, erre a hadjáratra vonatkozik Sigmondnak Konstancból 1417. június 13-án kelt rendelete, mint későn bekövetkezett orvoslát. Ebben a király Koroghi Fülöp előadására tudatja nagyságos Ozorai Pipo temesi és a sóbányák grófjával, kedvelt hívével, hogy „nobilis et generosa domina Ursula“ néhai Báthmonostori Thewthes László özvegye panaszt emelt Pipo serege ellen. Ez a sereg a bosnyákok ellen vonult és a hadjárat után, Mindszent napja táján Orsolya özvegynek birtokain táborozott, u. m. Maysa, Laymer, Laak, Pothola, Kayand és Mátyusházán (Bodrog-vármegyében), valamint bizonyos baranyamegyei birtokban, hol iszonyatosan pusztított s kegyetlen törökök módjára („more sevissimorum turcorum“) viselkedett. Így panaszkodik az özvegy.

A király, úgymond, a nevezett árváknak, ugymint: Gergely, Pál és Jakabnak illetően megkárosítását nem tűri, legkevésbé a nevezett tettesek által, akik a királynak távolléte alatt még hivatva voltak a gyengéket védelmezni; ennél fogva teljes kártérítést követel. Ennek foganatosításával Garai Miklós nádort, továbbá Ujlaki László és Imrét, macsói bánokat, valamint Garai Jánost, Uzura bánját és Posgai comest bízta meg.

Mint főtettesek huszonkilencen vannak névszerint felsorolva, nevük után ítélve, merő főbb emberek, mai nyelven főtisztek. A névsor bennünket is érdekel, mert nem egy atyafi akad köztük. Első helyen Georgius dictus Forgach de Gyemes, továbbá Ladislaus filius Sandor de Chermen, Johannes de eadem, Sebastianus et Andreas de Ozlyan, Zobonya de Enyzke (hibásan Emőke helyett), Joannes de Sagh. A 29 közül tehát hét ösmeretes felvidéki család tagja.

Dicsőség számba ugyan nem megy az ilyen excessus, de mivel vérengzés nem esett, mi ezt csak afféle nagyszabásu duhajkodásnak, a kicsapongó szilaj indulat kifakadásának vesszük. Mint ilyen talán páratlan a szilaj, huszáros, vagy mondjuk akár betyáros jókedvnek kitörése. Ösmerjük, vagy ösmertük ennek is a visszhangját, sőt tapasztaltuk a vad jókedvnek kitöréseit, amely ital és muzsika okozta mámorban ölel, csókol, de aztán tör és zúz a végtelenig. Ha a 19-ik században egy huszár tisztikar szilaj jókedvében, annak tudatában, hogy a kárt úgy is megtéríti, egy házban mindent összetört, még a zongorát is kidobta az ablakon, bizony csak azt a hangulatot reprodukálta, bár gyengébb arányokban, amelyben Ozorai Pipo tisztjeit láttuk, bizonyára mámoros fővel, garázdálkodni.

Egy kis korkép ez, nem más, nil novi sub sole. (Gróf Zichy codex VI. kötet, 448.)

1419-ben a túróci konventnek egy kiadványa (Sigmond királynak szóló jelentés) elmondja, hogy Barleus, Bossányi Jánosnak fia és Gergely, Bossányi Jakab fia panaszt emelnek, mert a „nobilis domina Cecilia consors Magistri Gywle de Kaza“ az ő Maysel (Beneschau) nevű falujokban lakó soltszeizeknek és jobbágyaiknak Túróczi Dávid fia Miklós nevű szolgálja által károkat okozott stb. A vizsgálat megejtésére kiküldött „homo regius“-ok sorában találjuk: Paulus de Zarkafalva, Emericus vel Martinus de Basskafalva, Jacobus de Laskafalva (így, de valószínűleg Laszkárfalva). Az utóbbi a konventbeli pappal kiküldetett Küriswelgh nevű birtokra, hogy Cecilia asszonyt és tisztjét, Miklóst megidézzék. E jelentéktelen eseményt csak a nevek miatt közöljük, melyek a további, idevágó genealógiai tanulmányokra anyagul szolgálnak.

A fentemlített Laszkárfalvai Jakab a király embere, tehát nemcsak földbirtokos volt. Családjának azóta nyoma veszett. Laszkár birtok, ma falu Novák tözsomszédságában, s előadásunkban gyakran szerepel. Laszkárral úgyszólván egy birtoktest a ma már csak prédiumpként ösmeretes Kabafalvával, a nép nyelvén Kabiankával együtt.

Itt érdekes az a körülmény, hogy a nevezett homo regiusnak neve régebben és azon időben néha „Laszkár de Szent Jakabfalva“, sőt „Zenthjacabteluke“ néven is előfordul, amiből kiviláglik, hogy Kabafalva Szent Jakabfalvából származott, nyilván a régebbi helység. Laszkár pedig eredetileg személynév lehetett; az a részbirtok, amely Laszkár tulajdona volt, utóbb ennek nevét kapta. Lehet, hogy egy előbbi Laszkár birt Szent Jakabfalván s

ennek fia a nevezett Jakab, aki birtokát atyja után kezdé elnevezni. (Orsz. ltár D. L. 8529.)

1420. Margaretha relicta Thomae de Spacza, et Georgius ac Ladislaus filii condam Symonis de Bassan, ex eadem domina percepti, panaszzolják, hogy Michael, Joannes et Thomas, filii dicti Thomae de Spacza fentemlített Margit anyjuk ingóságait erőszakkal elvették. A Spáczai-családdal későbbben találkozunk, az adatot itt csak a chronológiai sorrend okáért iktatjuk.

1420-ban Vitus és Modestus napja utáni vasárnapon kelt egy olvashatatlan nevű konvent kiadványa. Azt véljük, hogy az a „B. M. Virg. de Thurócz“, vagyis a túróczi konventé. Ebben tudatja a konvent: a személyesen megjelent „Magister Nicolaus, filius Ladislai de Moythe“ előadta, hogy Jakab, Barleus és Bertalan, filii condam Martini dicti Baska de Basskafalwa tartozásukat neki hiány nélkül lefizették. Néhai Baska Márton ugyanis a Trencsén vármegyei Moythe birtokban bizonyos szántóföldeket és egy rétet zálogba adott volt Miklós mester atyjának, néhai Lászlónak. Az összeg duodecim (ducenti-nek is olvasható), de valószínűleg csak tizenkét forint volt, mert kétszáz forinton akkor már nagy birtokot lehetett szerezni. Ezt az összeget a három testvér kifizette, amiről Miklós mester őket nyilvánosan nyugtatja, s a zálogban volt ingatlanokat nekik visszabocsátja.

Kitetszik e levélből, hogy a Baskafiak eme ága már mintegy vezetéknévül használja az öreg Baska nevét. A Karácsonyi által közlött családfán három fiát látjuk: a legifjabbik János, a mai Majthényi család őse; az oklevélben szereplő három testvérnek atyja Márton, tehát a más kettőnek egyikétől, István vagy III-ik Miklóstól származhatott, fia vagy unokája volt-e? Ha az idősb testvérek 1330-ban az osztálykor nagykorúak voltak, úgy gyermekeik 1330—1340. között születhettek, 1340. és 1420. között három generáció is követhette egymást, Márton tehát valószínű, hogy Baska fiának unokája volt. Ellenben kétségtelen, hogy a fentebbi Miklós mester, pap, utóbb zaborhegyi apát, Lászlónak fia volt, aki ismét a Baskafiak legifjabbikának, Jánosnak vala fia. E leszármazás kétségen kívüli, mert Miklós mesternek és öcsésének, Gergelynek apja László, több oklevélben János fiának iratik. Tudva azt, hogy 1420-ban Miklósunk már magister volt, tehát legalább 1380—1385-ben, vagy még előbb születhetett, s így az apja 40 éves lehetett. Tudjuk, hogy Miklós mester magas kort ért el, de öccse, Gergely, őt is fölülmúlta. Ha nem is vesszük tekintetbe a levéltárban fennmaradt többrendbeli

feljegyzéseket, ahol halálakor száz évesnek mondják, de fölötté magas koráról más kútforrások is tanúskodnak. Ezekről alább szólunk.

Királyi meghagyás következtében Benedictus de Mayteh mint vice comes Nitriensis kiküldi Martinus de Kone (így) szolgabírót az alábbi ügyben inquirálni.

1423-ban történt, miként a nyitrai káptalan jelenti Sigmond királynak, hogy „Georgius et Ladislaus filii Simonis de Bassan (Bossány) ac Margaretha mater ipsorum“ panaszt emeltek Georgius filius Johannis de Bassan ac Lucia mater, necnon Ladislaus filius Synka de Ludan gener eiusdem Georgii ellen, panaszolván, hogy a nevezettek János evangelista napján Basskafalvai Jakabbal, Derski Györggyel, Vasvári Mihálylyal, Benedek Dicto Somogy-val és Mihály dicto Szerdahely-vel (így), szolgálkával és társaikkal egyetemben Krisen Miklós nevű jobbágyukat és nejét megtámadván, kifosztották. A vizsgálatra kiküldendő királyi emberekül a következők szerepelnek: Stephanus de Elefánth, Paulus aut Johannes de Bikche, (ezek a pár évvel ezelőtt Nyitra-Szerdahelyre telepedett Bicskeiek Fejérmegyéből, kik ottani javaikért Nyitra-Szerdahelyt és tartozékait kapván adományúl a jelenleg élő és még ott birtokos Zerdahelyi családnak ősei lettek), seu Paulus de Zarkafalva, Petrus de Preznolch (Práznócz), aut Johannes de Korus, vel Benedictus de Bassan, sive Benedictus de Helwii, aut Johannes Oroz dictus, seu Ladislaus de Trochan (talán Turchan), ac Nicolaus de Kernech. A kiküldetést Zarkafalvai Pál teljesítette Mihály káptalanbelivel s a panaszt a valónak találta. Egy kis genealógiai adat ez, mely bemutatja a vidékbeli XV. sz. társadalom tényezőit, köztük négy Majthényi rokont látunk, Mikou ősnak ivadékait.

1426-ban a zobori kenvent egy az érthetetlenségig megrongált kiadványa elmondja, hogy Korosi Sebestyén, valamint László, Péternek fia, János ugyanazon Lászlónak fia, Miklós, (hézag) továbbá György, Korosi Balázsnek fia (hézag miatt érthetetlen), ezután Balázs, András, Jakab, István, Balázsnek fiai, Ferenc, Lukács, János (kinek fiai?) és János és Gergely fentebbi Sebestyénnek fiai tiltakoznak az ellen, hogy az ő Koros, Felsőhelbén, Kysfalu, Ipolnok és Kysdavar-ban birt részbirtokaik Lászlónak, Ladányi Péter fiának vagy bárkinek adományoztassanak. A sok személynév megismertet annak a vidéknek nemesi társadalmával, melyen lokális érdekű történelmünk eseményei folynak.

1430. feria sexta proxima post festum Sancti Ambrosii kelt a túróci konvent egy kiadványa, mely elmondja, hogy: „Georgius

filii Laurencii et Nicolaus filius Martini de Rakowch ex una, parte vero ab altera Nicolaus filius Benedicti de eadem Rakowch“ személyesen megjelenvén, vallották: „racione possessionis eorundem Kysutowch“ Nyitra vármegyében bizonyos költségek és jegybérekét illetőleg pör támadott volt. A fogott böcsületes bírák közbenjártával a felek úgy egyeztek meg, hogy a vitás birtoknak teljes felerészét Benedek fiának, Miklósnak, az ő osztályos atyjafiuknak resignálják örök időkre. (Bórhártján, a konvent teljesen ép, sárga selymen függő pecsétje alatt; Körmöczy levéltár, Fons 51. Fasc. 2. Num. 59.)

1431-ben Joannes, Paulus, Caspar filii Thomae de Mayteh, ac Michael filius Andreae, Stephanus filius Dominici, Joannes filius Georgii, filii Andreae, filii Georgii, Benedictus et Demetrius filii Ladislai de Mayteh, új donációt kapnak az ősi javakra. A zoborhegyi konvekt őket beiktatja. Az eddigi lazán csoportosított adatokból csak azt vehetjük ki, hogy bármennyire is biztos e családoknak, úgymint: a Majthényi, Basskafalvai, Zarkafalvai, Motesiczky, Kernechi és Beznák családoknak közös leszármazása, ép oly világos, hogy a hat család genealógiai tekintetben több csoportra osztandó.

Azon oklevelek, osztálylevelek, amelyek rendelkezésünkre állanak, már későbbiek, tehát az előbbi osztály a Mikov fiai között rég végre volt hajtva; ezekben azért már nem találjuk a rokoni kötelek részletes kimutatását.*)

1438-ban a Bossányi-család kéri Bossány határának reambulatioját a szomszéd Basskafalva felé eső részen. E határjárás megtartásánál ellentmondanak a vérrokonok; Nicolaus Presbyter de Mayteh, Gregorius frater eiusdem, Jacobus filius Martini de Basskafalva, Barnabas Kerek, Unicus de Levna (ez talán női ágon érdekelt fél lehetett), Dyonisius de Baskafalva, Andreas de Setétkút, Ladislaus Fodor, mind a nem a vérséghez tartozók; továbbá Georgius Besznák mint Rátold-ágbeli rokon, végre Ladislaus de Fyuss. (Eredetiye a Motesiczky-család levéltárában.) Ekkor találkozunk tanulmányunk jeles hőseivel, Majthényi Gergely úrral először az ősi földön.

Ugyancsak 1438-ból Reminiscere vasárnapon kelt oklevél (Bossányi-család kispónai ágának oklevelei közt, a Nemzeti Mú-

*) V. ö. az 1332. osztály levelet (Motesiczky levéltár).

zeum tulajdona) említi Benedictus de Majteh nevét bizonyos Theresztyénfalván (Divék-völgyben) elkövetett hatalmaskodási esetből kifolyólag.

Majthényi Benedek 1423-ban — mint fentebb láttuk — vice comes, közeli rokona volt Lászlónak s fiának, Miklósnak és Gergelynek. Benedek személyével a Liegnitz-Brieg hercegétől való kötelezővény kapcsolán alább bővebben foglalkozunk.

IV.

A BASSKAFALVAI ÉS KEREK CSALÁDOK.

Minthogy a Divék-nemzetségnek Mikó után elnevezett egyik elágazásának, jelesen Mikó unokája, Basska utódainak története feladatunk körébe vág, ennél fogva mindazokat a Basska-utódokat, akik ősatyjuk nevét vezetéknev gyanánt máig fenntartották, itt akarjuk felsorolni, amennyire az lehetséges, megörökíteni.

Elmondottuk, milyen csapások érték volt az illető családok levéltárait, minek következtében genealógiailag az egyes tagok összetartozását, legalább egyelőre lehetetlen kimutatni. Távol vagyunk attól, hogy a Basskafalvaiak teljes családfáját összeállíthassuk, de közöljük az alábbi névsorozatot, évszámmal, lehetőleg kibővítve biográfiai adatokkal. Ugy hisszük, a későbbi kutatók munkáját ezzel is megkönnyebbitjük. Minthogy a családról ismert okoknál fogva, írott emlékek reánk már nem jutottak s róla bővebben nem írhatunk, legalább kegyeletteljes emléket szentelünk neki. Erkölesi kötelességének áldoz e sorok írója, midőn e helyen is követvén mélyen gyökerező s igaz baráti érzelmeinek sugalmait, megemlékezik a Basska-utódok utolsóelőtti tagjáról, akihez egy hosszú életen át a legbensőbb szomszédi és baráti kötelék fűzte. Basskafalva derék utolsó ura! legyen emléked áldott.

Többiben említjük, hogy a Felső-Majthényiakról (értsd: Motesiczkyekről) a közös leszármazásnak teljes tudatában vagyunk, de az ágalapító családtagot, ha nevét talán még oly jól ismerjük is, ezidő szerint nem tudjuk. Nem tudjuk továbbá, hogy a Beznák, Kernech-i (Krencsey) és Zarkafalvai (olykor Alkernechi) családok a Felső-Majthényivel vannak-e egy ágon, vagy a Basskafalvaiakkal? Ennél fogva ezeket is felveszszük az alábbi névsorba. Ha oly névre akadunk, mely harmadik vagy negyedik ascendensül említettetik, e körülményt külön kiemeljük, és egy-egy generációt átlag 25 évnek véve, a probabilitás calculusa szerint azt az évszámot illesztjük neve mellé, amelyben élnie kellett.

A 14-ik században a Kernech-i (illetve Krencsi) elő- vagy vezeték név még nem tekinthető irányadóul arra nézve, viselője melyik ághoz tartozik. Minden ágnak volt ott része, s így reája lett a jelző helységnév. A 15-ik században azonban, úgy hisszük, már biztosra vehető, hogy a Krenchei név alatt egy már külön vált család értendő.

Lássuk ez ágra vonatkozó hézagos adatainkat.

1313. 15 Martii. Comes Blasius, filius Jacobi nobilis de Kernech, ennek felesége, domina Lilium filia Comitis Alexandri filii Wodas, filii Morton nobilis de Capulna in Comitatu Posoniensi — ügylete. A 76. lapon szólunk Comes Balázsról, itt csak genealógiai szempontból foglalkozunk vele. Nevezetes reánk nézve személye. Ugyanis Karácsonyi jeles munkájában az első Divék-ivadékokról szólván, említi Mikó ősapának fiát Balázst, akit 1246-ban „előtte ösmeretlen okoknál fogva, nagyobbik vagy idősbiknek neveznek“ (értsd: az oklevelek). Lehet, sőt valószínű, hogy ő volt a négy testvér közt a legidősbik, de ezenkívül itt találjuk 1313-ban Comes Blasius. Mi tehát itt véljük megfejtését; minthogy Karácsonyi az idősb Balázst 1246-ban említi, bizonyosnak vehető, hogy a hatvan-hét évvel később említett az ifjabbik volt; de mind a kettő átlag egy korban élt, minek következtében az oklevél őket így különböztette meg egymástól. Felmerül azonban egy más kérdés; Balázs Comesnek atyját Jakabnak mondják, pedig ilyen nevű családtagot eddig e korból nem ismertünk; ennek személye tehát nyílt kérdésnek marad. Tudjuk, hogy e korban a keresztnév mellett olykor ősmagyar neve is volt az illetőnek: például Bechey Imre három fiának, így talán a pogány hangzású Bajomra illeszthetnők a Jakab nevet. Igen ám, de az osztályokban ennek ivadéka nem szerepel, tehát nem is volt. Minthogy Mikov fiai 1246-ban az osztálykor nagykorúak, az ifjabbik Balázs az idősbiknek könnyen másodfokú unokaöccse is lehetett. Ismételjük, e nyílt kérdés még a megoldásra vár. De folytassuk tételeinket.

1327-ben a Bossányiak eladják Oszna nevű birtokukat Zonchuk-nak, Rubinnak és Deseunek. — Ennyit mond nekünk az Esztergomi káptalan levéltárának Elenchusa; az oklevél teljes tartalmát nem volt alkalmunk olvashatni.

Ozna praedium, Ebedecz (alias Obicz) falu határához tartozik, Barsban a Nagy-Zsitva mentén. Az a körülmény t. i., hogy a Devek-nemzetség Bossányi ága ezen birtokot ekkor már eladja, teljesen ismeretlen viszonyokba világít be. Hogyan bírhatta azt, mi jogon,

nem tudjuk, de ezen birtok még egyszer vissza kerül a nemzetség kezébe, t. i. a Majthényi ágéba.

A birtok vevői egy más levélben Fyusi-eknek (de Fyuss) *) nevezetnek, keresztnaik pedig ezek: Zonchuk, Rubinus, Miklós és János (e két utóbbi Deseu helyett). A Fyussiek tehát már ekkor kezdik magukat a Kernechiek érdeksphaerájába ingerálni és tényleg a Füßy-család az első idegen elem, mely az ősi Kernech-et a Devek-nemzetség kezéből successive idegen kézre keríti.

1330-ban Nicolaus filius Basska de Moyteh testvére Jánosnak, a Majthényi-család alapítójának. (Bossányi ltár.)

1332. Csereszerződés: inter Petheö de genere Dyvek, filium Nicolai, ac ejusdem filium Nicolaum ab una parte, ab altera Stephanum filium Basska ac Nicolaum et Joannem fratres ejusdem. (Ezt bővebben a Majthényiaknál említjük.)

1334-ben Basska de Mojteh még él.

1341. Nicolaus filius Basska saját és testvérei, Thomas, Joannes et Stephanus nevében tiltakozik azon erőszak ellen, melyet 1321-ik táján: Joannes filius Petri filii Ratolch de Kernech követett el, midőn a nevezett János, a panaszosok atyjának Basskának Kernechen lévő házát megrohanta. (L. a 81. lapon.)

NB. Ha ez a János már 1321-ben felnőtt ember volt, úgy atyja Péter 1380-ban lehetett nagykorú, így tehát Ratolth már 1240. körül férfikorban volt s a közös ős Mikov 1200. táján születhetett.

Kernech-i Péter 1351. előtt szerepel, ez a Ratolt ágból való, vagy ennek fia, vagy unokája, a Beznák családfe ezidőben egymás után két Pétert mutat fel; eszerint a Kernech-iek a Beznák-családdal legközelebbi rokonok volnának. Viszont:

Kernech-i Josyp a nevezett Péternek fia, élt 1351-ben (mint alább) *Joannes filius Petri de Kernech* 1359. ennek leánya Chabo asszony, Mihály fiának Fülöpnek felesége. (L. a 91. lapon.)

Kernech-i Pál (Krencsey) Péternek fia Josyp-al, ugyanannak fiával (nyilván saját testvére értendő) a nyitrai káptalanban egy kernech-i birtokrész fölött kiegyeznek 1351-ben.

Fent az 1327. adat kapcsán elejtett észrevételünket némileg kiegészíti a következő: 1366-ban Stephanus filius Nicolai de Ebedecz ratione persolutarum marcarum in causa contra puellam Claram, filiam Petri, filii Emerici de Fyus iudicio obvenientium per Palatinum Regni Hung. quitus redditur. E szavak előttünk

*) L. 1366. évi adatok közt.

is homályosak, de a további kutatásra nézve fölötte nyomósak. (Boss. ltár.)

1379. Georgius filius Nicolai, filii Basska de Moyteh. (Bossányi levéltár.)

1379. Benedictus filius Nicolai filii Nicolai filii Basska de Moyteh. L. a 43. l. csatolt stemmát. (Bossányi levéltár.)

1382. Osztálylevél, melyben Ladislaus filius Joannis de Majteh a felperes, Nicolaus filius Basska az alperes, vonatkozik pedig az osztály Majthén, Kernech, Baskafalva, Lesthentelek és Lehotára.

1382-ben „Lazarus filius Stephani de Ebedecz“ Barackhai László fiával Jakabbal együtt Erdélybe hadba indulandó, moratoriumot nyer. Ebedeczi Lázárban Bacskády nexust gyanítunk, ezért iktattuk ide.

1387-ben *Magister Nicolaus* filius Nicolai de Kernech, a király híve, vitéz érdemeiért „in expugnacione castri Cremnech“ (igy) a Tapolchan várához tartozó Kis-Bölgyént és Patakot (igy) nyeri adományúl.

1397. *Petrus filius Stephani de Kernecz* homo regius. Lipniki Pál fia János fia Tamásnak ügyében Bossánban, ahol mostohaanyjának nobilis dominac relictæ pro jure dotalitio 4 márkát kifizetnek Dominica Invocavit.

1415. Joannes filius Nicolai de Kernech, újból „ex donacione regia“ kapta a két Bölgyént, de nem confirmáltatott a birtokba, mert Sigmond azt újra eladományozta főlovászmesterének: Thomae dicto Tompa, filio Petri de Maroth, et Michaeli filio Stephani de (olvashatlan) . . . . cud.

Semmi kétség, hogy ez a János Miklós mesternek fia, s így az idősbik Miklósnak unokája. E sorozat teljesen megfelel feltevésünknek, nevezetesen, hogy így János egyenes leszármazottja Basskának; minthogy azonban a Mikov utódok mindnyájan Kernech-en (Al- és Fel-Kernech értetődik) birtak és onnét is neveztettek, ennél fogva még nincsen eldöntve, melyik leszármazott ágnek tagja a nevezett János, aki egyébként Majthényi Gergelyvel másodfokú unokatestvér volt.

1400. Emericus de Baskafalva homo regius. (Orsz. ltár. D. L. 8529.)

Ante 1402. condam Pauli filii Petri de Zarkafalva relictæ Clara. (Országos levéltár D. L. 9874.)

1409. Joannes filius Nicolai de Kernech. (Országos levéltár D. L. 9526.)

1409. *Petrus filius Nicolai* de Moyteh in Alsó-Moyteh. Abban az ítéletben említették, mely Péter hagyománya alapján az Alsó-Majthényi malmot az ottani templomnak odaitéli; ebben Pétert Baskafalvainak mondják. (L. a 95. lapon.)

1409. *Benedictus filius Bende* de Diwegh. (Héderváry Oklevéltár I., 345.)

1413. *Sabbatho proximo post Dominicam Oculi* a nyitrai káptalan tudatja, hogy: *Briccius filius Pauli* de Preznolch pro *Elisabetha* relicta *Nicolai*, dicti *Soldus*, filia *condam Beke filii Pauli* de Zarkafalva, saját és fivére Pál nevében megjelentek, hogy a nevezett Erzsébetnek leánynegyede előtt megegyezzenek. Erzsébet említett Miklóssal, aki nemtelen (*ignobilis*) származású volt „ritu Romano” összekelt volt. István és Pál azon leánynegyedre Zarkafalvai birtok egy nyolcadrészt kihasították (következik azon birtokrész körülírása, mely Vicsoma-patak táján feküdt), a felek megegyeztek és erről minden más fennmaradt oklevelet érvénytelennek nyilvánítanak. (L. a 96. l.) Ebből a tárgyalásból következik az alábbi series:

1413-ban *Elisabeth* filia *condam Beke filii Pauli* de Zarkafalva, relicta *Nicolai* dicti *Soldus*.

1413. *Johannes* filius eiusdem dominae *Elisabethae*.

1413. *Beke* filius *condam Pauli* de Zarkafalva.

1413-ban *Emericus* de Baskafalva, és *Paulus* dictus Zarka de Kernech, Majzell alias Beneschhän nemzetségi ősi birtokban a Bosányi-család által kért határ reambulációjánál mint „homo regius”-ok említetnek. Ezen a talán legrégebbi ősi birtokrészen, a határjárás egy *Regy toronhel*-ről szól, amiből egy kora középkori donjon-ra lehetne következtetni, hegytetőn állhatott, mert a szöveg azt mondja: „Bérez, vulgo *Regy toronhel*”. (Motesiczky levéltár.) (L. az 57. l.)

NB. „Régitoronhel” alatt szinte bizonyosra vehetjük, hogy maga a régi Wissehrad vár romja értendő, melyből ekkor már csak donjon-jának romjai voltak láthatók. A várrom helye teljesen összevág a határleírással. A határjárást végrehajtó késő utódoknak már aligha volt tudomásuk e várnak hajdani jelentőségéről családjuk történetében; bizonyára nem is jelölik vala, ha a romban felismerhető torony nem látszik alkalmas métnak. Ma Nyitra és Thurócز vármegyék határára esik. A romoknak alig maradt nyoma.

1413. (ante) *Joannes* de Zarkafalva, pater *Stephani* et *Pauli*.

1413. *Stephanus filius Joannis* de Zarkafalva cum fratre suo.

1413. *Paulus filius Joannis* de Zarkafalva cum fratre suo.

A Basska-ivadékok Bacska-falvay (ma Bacsikády) ágának egyik

tagját iktatjuk ide a genealógia érdekében, hogy neve idővel támpontul szolgálhasson. 1414-ben Emericus de Baska, mint „homo regius“, beiktatja a Simonyi-családot nova donatio alapján szerzett, eddig is megtartott Návoj (ma Navojóc) falubeli (Nyitra vármegye) birtokába (Simonyi levéltár). A fenti adatok nyomán igazolható az alábbi series:

1413. Paulus dictus Zarka de Kernech, homo regius in Majzel, azonos lehet az 1419. Pállal. Motesiczky levéltár.)

1413—1415. Emericus de Baskafalva homo regius in Majzel.

1414. Emericus de Basska homo regius a Simonyiak beiktatásánál Návojon. L. fent.

1415. Jacobus de Baskafalva homo regius ibidem.

1400/1419. *Emericus* de Basskafalva homo regius.

1419. *Martinus* de Basskafalva homo regius.

1419—1423. *Paulus* de Zarkafalva homo regius. (Országos levéltár. D. L. 8529.)

1420. Magister Nicolaus filius Ladislai de Moyteh (cz a Miklós a későbbi Zobori apát) a káptalan előtt vallja, hogy Jakáb, Barleus és Bertalan, filii condam Martini, dicti Basska de Basskafalva (így) visszafizették neki a 12 forintot, melyben Majthéni háztárban bizonyos földjeit és egy rétet Baska Márton az ő atyjának, Lászlónak elzálogosított volt.

1423. *Paulus* de Zarkafalva.

1423. *Nicolaus* de Kernech homo regius a Bossányban elkövetett hatalmaskodási perben. (Nyitr. Kápt.)

1423-ban a nyitrai káptalan jelenti a királynak: hogy Baskafalvai Jakab hatalmaskodást követett el. Erre a vizsgálatra kiküldött káptalan embere kiszállt; homo regius Paulus de Zarkafalva, és Nicolaus de Kernech.

Zarkafalvi Pál járt el a vizsgálatban s a vádat bebizonyított-nak találta.

1423-ban Benedictus de Mayteh nyitrai alispán, kivel alább részletesebben kell foglalkoznunk.

1424. Barleus de Bachkafalva, in causa Georgii Bossányi in Conv. Sa. Benedicti.

1431. Stephanus de Sarkafalva, ac Antonius Thwkes de Ujfalu Provisor Szechenianorum in Topolchan. (Országos levéltár 12386.) Ezt a Stephanust 1433-ban huszita cimborasággal vádolják.

1432. Stephanus de Sarkafalva, sive de Baaska, homo regius egy a következővel: *Stephanus de Zarkafalva* 1434., ki a Forgáchok

beiktatásánál Szolcsánban vett részt. — *Janko de Kernech 1434.* A három együtt említettik, mint szomszéd, a Szolcsányi birtok uraival Csetneki László (későbbi nyitrai püspökkel) és Csetneki Jánossal. (Országos levéltár 1260. és 1217.)

1432. Joannes dictus Soldus de Zarkafalva.

1436. 28 Junii Thomas de Baskafalva homo regius in statione Castri Csejthe necnon Castri Jókő.

Benedictus de Mayteh vice comes 1423-ban nyilván egyazon személy az 1437-ben szereplő *Benedictus de Bask*-kal, aki szintén Nyitra vármegye alispánja. Nem éppen lehetetlen, hogy aki már egyszer alispán volt, tizennégy év múlva ismét azt a hivatalt viselje; zavarólag hat ez utóbbi vezetékneve, bár ez nagyon is szól leszármazása mellett. Tisztázva a kérdés ezidő szerint nincsen; mind a két vezeték-név azonban mind a kettőt megillette. (Lásd: Századok 1874-iki évfolyam, 420—421. lap.)

Fentebbi véleményünket, hogy ez utóbbi Benedeket a Baskafalvaiak közé lehet sorolni, támogatja egy másik adat 1439-ből, ahol Benedictus de Bachk-nak írják. Ekkor pedig kezdődött már a régi Baskafalva Baesckafalvára átváltozni; ekkor még ingadozott, a tizenhatodik században a név végleg megváltozott, s utána a család neve is, Baesckádyra.

1437-ben említetnek Jacobus et Barnabas filii Martini de Majteh (Bartholomeust nem említik, nyilván már nem élt); ezeken kívül Dionisius filius Joannis, és Gregorius és Nicolaus filii Ladislai de Mojteh, mindannyian fratres dividuales.

1437. Dionisius de Baskafalva filius Joannis.

1437. Jacobus filius Martini de Baskafalva.

1437. Barnabas filius Martini de Baskafalva. Confrimantur in possessionibus Mojteh, Peteo Lehota, Baskafalva, Kaczara, Kernech et Lestyn.

1438-ban a Bossány s Baskafalva közti határ reambulációjának ellent mond Majthényi Miklós a pap, és testvére Gergely, ezeken kívül Jacobus filius Martini de Baskafalva, Barnabas Kerek, Georgius Beznak, Dionisius de Baskafalva és még más nevéek.

1438. Előfordulnak ugyan ezek, de Barnabas itt már Kereknek iratlik, feltehető, hogy a nevezett Márton is Kerek.

1439. Benedictus de Bask Vicecomes comitatus Nitriensis et Judices nobilium Nitriae feria quinta proxima post dominicam Remiscere tárgyalják Lipniki Kerek Tamás ügyét. Ez utóbbi ugyanis tiltakozik, hogy Georgius filius Symonis (nyilván de Bassan) Spá-

czai Barleus és Márton tudtával, sőt helybenhagyásával magát Lipniken Kerek Tamás birtokába beiktatta volt, még pedig potentia mediante.

E jogi kérdésről más helyen szólunk. Ami az alispán személyét illeti, azt a nézetet fejezzük ki fentebb, és itt ismételni szükségesnek tartjuk, hogy ez az alispán egy személy az 1423-iki alispánnal, t. i. Benedictus de Majteh-el. A Basska szép-apa alapította Basskafalva, még soká nem szolgált vezetéknev gyanánt; a 14-ik században az utódok még a Majthén nevet használták.

1440. körül (évszám hiányzik) Petrus de Bask Castellanus Georgii de Rozgon, hol? talán Semptén.

? Georgius de Kernech homo regius, ez időtájban (évszám hiányzik).

1443. *Benedictus filius Pauli de Zarkafalva*, mint huszita hűtlenségbe esik; de ez talán *Giskra pártira* magyarázandó, mert ekkor maga a huszita-párt már nem volt, csak a felekezet, de az általunk gyanított állása miatt Ulászló király ő reá a hűtlenséget kimondotta. Emiatt zarkafalvai portioját elveszíti. Ulászló ez utóbbit, valamint Felső-Ujfaluban levő (ma Janofalva) részbirtokát, továbbá Apátföldet „inter possessionem Herdoiczicz (ma Tökés Ujfalva) et praedium Chyzich“ (ma Szádok) nemkülönben Divék földjén Chavoj-on és Belapatakon bírt portióit a nemzetségebeli Bossányi Simon fiainak adományozza. Érvényesült-e az adomány, nem tudjuk. (Bossányi levéltár.)

1466-ban Mátyás király Práznóczi Péternek és Istvánnak sok féle szolgálataik és érdemeikért a zarkafalvai praediumot, mely Zarkafalvai Gergely magvaszakadtán a koronára szállott, vagy talán csak szállandónak állították (nyilván az érdekelt felek), adományozza.

A statutióra a nyitrai káptalan küldöttje mellé homo regiusnak Bossányi László, Gábor, János, Pál, Jokovthi Balázs és Miklós jelöltettek ki, de maga Bossányi János és Gábor ellentmondanak a saját és az apátnak (értsd: Majthényi Miklós) és Majthényi Gergely nevében, azonképpen Bossányi Lőrincz Gábor Bossányi Pál és újból ismételve, Miklós zabori apátnak, Majthényi Gergelynek és fiának Sigmondnak nevében.

Barnabas de Basskafalva. Gyakran említve 1466-ban, mint elhalt. (Kosztolányi Itár.)

1467-ben *Adamus* et *Antonius* de Basskafalva egy ügyben, úgy, hogy testvéreknek vehetők; más helyen

Adamus filius Jacobi de Baskafalva és

Antonius filius Barnabae de B. vajjon ez az Antal ugyanaz-e, akit Kerek-nek is irnak, nem bizonyos. (Kosztolányi levéltár.)

Antonius filius Barnabae de Baskafalva, 1466—7. (Kosztolányi levéltár.)

Antonius Kerek szolgabíró 1466-ban.

Veronica Antal testvére, a néhai Baskafalvai Barnabás leánya, Alkernech-i, másképp Zarkafalvai György özvegye 1466-ban. György tehát már ekkor nem élt; leánya, lehet — női jogai alapján — birtokában maradt hagyatékának, mely csak 1480-ban került más kézbe, mint alább látjuk.

Jacobus de Baskafalva, pater Adami emlittetik, mint előbb élt, 1467-ben. Hasonnevű homo regiussal már 1415-ben találkoztunk, egy személy-e? (Kosztolányi levéltár.)

Andreas Baccularius (igy?) dictus de Bask-ot említik 1469-ben Februarius 16-án, valljon ide tartozik-e? (Héderváry Oklevéltár I. 345.)

1475. *Petrus filius Nicolai filii Ivannis Körek* de Basskafalva.

„ *Joannes filius Nicolai filii Joannis Körek* de Basskafalva.

„ *Valentinus filius Stephani Körek* de Basskafalva.

„ *Thomas filius Stephani Körek* de Basskafalva.

„ *Paulus filius Stephani Körek* de Basskafalva.

Ezek voltak ebben az időben élő családtagok.

1478. *Andreas de Kernech* homo regius.

Georgius Zarka. Zarkafalván magva szakadt, részbirtokát ugyanott a Práznóczy-család kapja, vagy talán csak felkéri. 1480.

1483. *Dionisius* de Baskafalva; továbbá:

Antonius Kerek de Baskafalva, homo regius, Bossányi Pál ügyében 1483., 1490., 1493. (Apponyi levéltár I., 385.)

Adamus de Baskafalva. 1483. Egy személy lehet az 1467-ivel. (Bossányi Pál szomszédos ügyében.)

1483., 1490. és 1493-ban szereplő: *Antonius Kerek* de Baskafalva, homo regius. (Apponyi Codex I. 367, 400) a Bossányi levéltár adatai szerint egy személynek vehető a fentivel.

1492. *Antonius Kerek* de Basskafalva; pörben áll Majthényi Ráfáellel. Ezen ügy a personalis előtt folyt. Ebben M. Ráfáel felmutatja transsumptumban azt a két okiratot, amely az 1332-iki és az 1420-iki osztályról szól (az utóbbi évszám alkalmasint téves), mely folyt inter *Joannem, Petrum, Paulum, Nicolaum et Georgium*

filios Petri filii Rudolphi, „(ez hiba Ratoldi helyett,) de genere Devek.“ Fel-Kernech, Fyus, Al-Kernech, és Divék földet illetőleg, melynek alapján Majthényi Ráfaelt nyolczvan hold megilleti. A felsorolt nevek, Basska unokatestvérének Péternek fiait mutatja be nekünk, ezért véltük ezt ideiktatandónak. Látjuk, hogy a Mikov ösnek Rátot fia Péter után öt férfitag maradt. (L. a 79. l.)

1493-ban Ugyanaz homo regius Zerdahel-i Ágostonnal. (Apponyi Codex I. 385.)

1493. Basskafalvai Kerek testvérek eladják Ebedecet és Oznát a Szent Benedeki Conventusnak, még pedig megelőzőleg kétszáz arany forinton zálogba adták, utóbb a nyitrai káptalan előtt örökre bevallották, in perpetuum elemosynam.

1494-ben a saághi Convent a vevő bencéseket birtokba iktatta, nemine contradicente. (Szt. Benedeki levéltár.)

Antonium Kerek de Baskafalva, a felsorolt homo regius-ok közt említik u. m. Urbanus de Turchan, Georgius de Kernech, Benedictus de Praznócz és Benedictus de Zerdahely. Régi másolatunkban az évszám 1720., de ennek tévesnek kell lennie. A lajstrom elromlott írás után készülhetett; Baskafalvai Antalt mást nem találunk elő, mint az 1466—1492-ikit.

1493. Bachkafalvai Kerek Antal, felesége Margit, Szelesényi (vagy talán Szelcséni) Simonnak leánya, (Nagy Iván idézete a garam szent. benedeki levéltárból). Bár jeles tudósunk azt mondja, hogy a Szelesényi-családdal összekapcsolni nem tudja; mégis ehhez a családhoz tartozónak véljük, különben ha Zelchéni lett volna, nyoma marad az ez időben a Zerdahelyi Mihály örököseivel folyt pörnek leveleiben.

1512. *Joannes Kerek de B. homo regius.*

Michael de Kernech 1504—1507.

Matthaeus de Kernech 1504—1507.

Mind a kettő a homo regius-ok sorában. (Zerdahelyi levéltár 16—27.)

Michael de Baskafalva 1515., 1516.

Joannes Kerek de Bachkafalva szolgabíró 1515-ben. (Apponyi Codex I. 430, 437, 439.) homo regius 1519. a Bossányi Márton és Zablati Tamás közti ügyben.

Simon de Baskaffalva 1516.

Joannes et Georgius de Krenchen, másszor de Kernech (igy) 1516.

1516. *Jacobus de Chyzych alias in Kernech nunc vero in dicta*

Chyzych residens jobagio *Nobilis Johannis de Redek*, ugyanekkor: *Nobiles Johannes et Georgius de Kernech*. Krencs és Praznócz felett határvillongási pörben Praznóczy Benedek és Majthényi Ráfael közt.

Emericus de Beznakffalva 1516.

Ladislaus Beznak 1522.

Joannes de Baskafalva 1522. mint tanu Oszlányi határvillongási ügyben, vele együtt szerepel:

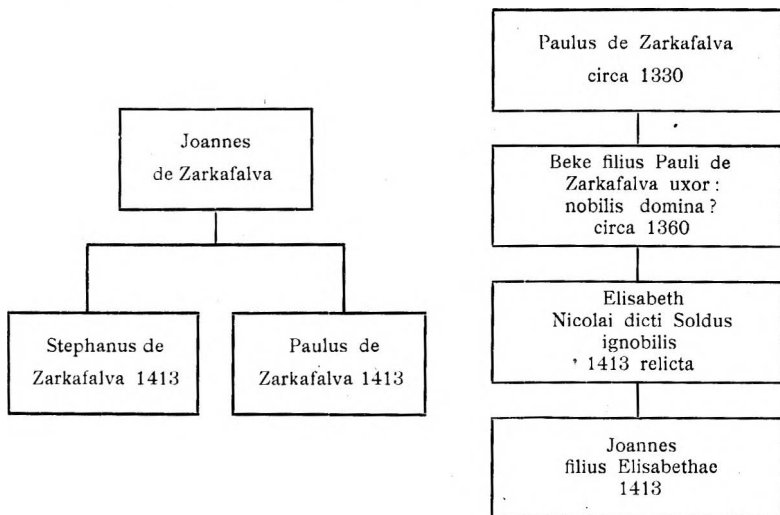
Martinus Kerek de Baskaffalva 1522. a fentebbi Oszlányi ügyben tanu. Ugyancsak:

Joannes Kerek de Basskafalva homo regius 1536. és 1543., talán a fentebbivel azonos.

Victorinus de Baskafalva 1536., 1543. homo regius.

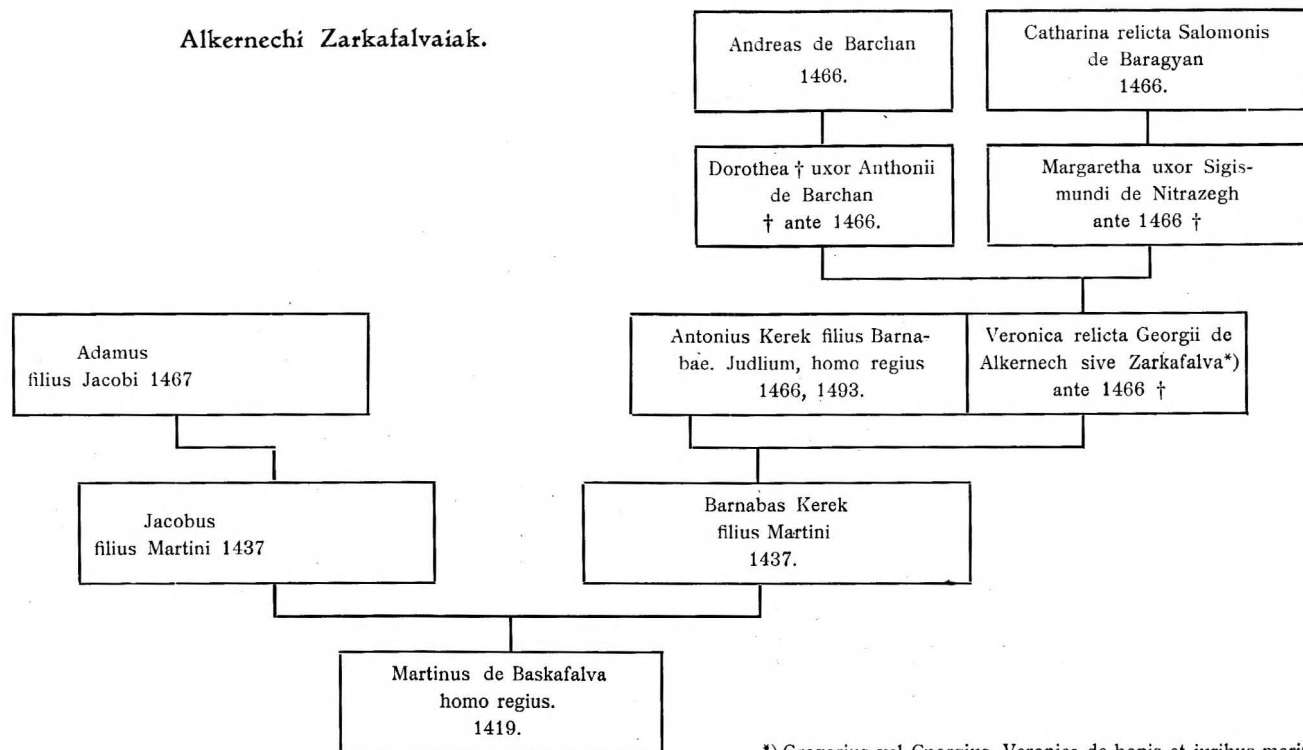
Nicolaus de Baskafalva 1536. homo regius.

Martinus de Baskafalva in Baskafalva residens 1546. (Bossányi levéltár). Bossányi János és Zerdahelyi András közti pörben szerepel. — A családtagok további enumerációja a II. kötetben következik. (L. a 48., 50., 51. és 97. lapokon levő stemmákat.)

Alkernechi Zarkafalvaiak.

*) Gregorius vel Georgius. Veronica de bonis et juribus mariti sui per Gregorium de Majthe et filium suum Sigismundum exsoluta.

V.

VISSZAPILLANTÁS.

Trencsényi Mátyus halálával (1321. után) a felvidék is meghajolt koronás királya előtt, s nagyobb megrázkódtatásoktól hosszabb ideig ment volt. Zách Felicián tragédiája, minden kegyetlensége mellett is közlelről csak a családbelieket érte. Egyébként Károly király s fia, hazánknek e legjelesebb királya, Nagy Lajos alatt, jobb időket élt a föld népe. Azt mondhatjuk, a 14-ik század egész történelmünk legszerencsésebb korszaka. Teljes hatvan év folyt le, két emberöltő, mely alatt hazánk békés fejlődésben, virágzásnak indúlt. Harci zaj kevésbé zavarta a felvidék lakosságát, s ha a híre el is jutott hozzá, csak dicsőséges győzelmeket hozott.

Synchronisticus rendbe fűzött megrendítő eseményeket nem kell feljegyeznünk, ezért alkalom nyílik kissé visszapillantani a multba s felsorolni néhány kisebb adatot a felvidék határából.

Megemlékezzünk a Majthényiakkal sokszorosan érintkező Zamárdy-család őseiről, akik II.-ik András király adományából nyerték Zamárdot (terram Zamard). Németországból beköltözött vendég-népek voltak az első Zamárdyak s a területet olyan feltétel mellett kapták, hogy hat házhely (mansio) után egy teljes fegyverzetű bajnokot állítanak a trenchini comes parancsnoksága alá.

Különben teljesen szabadok maradnak (libere condicionis) s Zamar lakatlan és műveletlen földjét megszállva, ők kezdik művelni. E jogaikat a szomszédok olykor kétségbe vonták, s bizonyításra került a dolog. Így 1241-ben IV. Béla király megerősíti jogaikat és húsz évvel később, vagyis 1261-ben, ismét megújítja a régi adományt. Az erre vonatkozó oklevelek utóbb a Zamárdy-család kezéből a Bossányi-család levéltárába kerültek, talán nagyobb biztonság kedvéért; jelenleg a m. tud. akadémia tulajdonában vannak. (L. hazai okmtár VI.) E derék régi német vendégek utódai a ma is virágzó trencsényi-megyey Zamaróczy-család.

Fentebb kétségbe vontuk *Karácsonyi* abbeli állítását, hogy a Divék-nemzetség birtokai alig terjedtek volna túl Nyitra-vármegye területén. Az alábbiakban néhány külső birtokról kívánunk megemlékezni.

A Mátyus idejében szerepelt Bossányiakról már fentebb beszéltünk. Bizonyítani fogjuk, hogy ők, de nemzetségük más tagjai is birtokosok voltak messzebb vidéken, jelesen Esztergom-vármegyében Kuralon, mert 1223-ban Chepanus filius Mochou de villa Kurol, pristaldus Jule comitis Palatini szerepel. (Monum. Strigon. I. 241.)

E birtoklást némileg megvilágítják az alábbi adatok. A „Magyar Sion“ 1863 foly. 615 stb. lapján bemutatott 1431. évi elenchusból olvassuk: 1256-ban Nobiles de Kural névszerint Romanus, Sylvester, Akus, Marcellus, Kural és Tamás testvérei eladtak Wrkának, Bass fiának három ekényi földet nyolc ezüst márkáért (decime combustionis). A határ leírása az esztergomi prépost és káptalan levelében.

Egy másik regesta szerint: 1257-ben Tamás, Lászlónak fia és Kural, annak testvére (lásd fent) „de Kural“ pro dote et quarta uxoris Chepany adtak és kiutaltak (assignaverint) B... et Philippo patri suo de villa Dyuegh (értsd: Divék) két és fél ekényi földet. Tehát kétségtelen, hogy a Divék-nemzetségnek volt jussa Kuralon, ugyanott, hol a két Bossányi testvér, mint esztergomi comes, új királyi adományt nyert. Minthogy e birtoklás emléke még a 15-ik században is felmerül, felújítandónak véltük.

1269. évi július 13-án az esztergomi káptalan másik kiadványa szerint a fentebb nevezett Vrka*) filius Baas de Kural Tavernicus domini Regis volt. Ekkor Stephanus, filius Comitiss Omodey, és a nevezett Vrka Wezeken birtok miatt (Hont-megye) összetűztek. A vitás terület egykor „preconum terra“, tehát hírnökök birtoka volt. Vrkanak veje Martinus filius Theodori de Egres, a megállapodás értelmében Magister Stephanus megbízottjától a birtokért a kikötött tíz márkát felvette. (Magyar Sion 1863. 768-ik lap.) Ez az adat láthatólag nincs összeköttetésben tanulmányunkkal, de minthogy csak úgy haladhatunk kutatásainkban, ha minden forrást szemügyre veszünk, úgy ezt sem mellőzhettük, mint ugyancsak kurali vonatkozású részletet. Közvetlen kapocs nyilatkozik az alábbi töredékben.

1291-ben: Petrus filius Marcelli et Iroslaus frater ac Romanus

*) „Claviger noster de Lyptou“-nak mondja a megelőző királyi levél.

cognatus eiusdem, két és fél márkáért eladják kurali földrészüket Ompud fiának, Miklósnak, és testvéreinek. A terület mindössze egy ekényi „iuxta terram filiorum Ban, videlicet Iroslay, Barlaei, Bodmerii et Gregorii, — — — Ezek a jól ismert Divék-nemzetségbeli Bossányi testvérek.

(Az esztergomi érseki levéltárból Knauz N. Magyar Sion 1863. 918-ik lap.)

Ez utóbbi oklevélből kitetszik, — amint már fentebb is említjük — hogy nem csak a két hírneves Bossányi testvér birt Kuralon, más két testvér is. Még pedig örökös birtoknak kellett lennie. Tekintvén, hogy már 1257-ben szerepel a két testvér „de villa Divék” mint kurali birtokos (lásd feljebb), ennélfogva mindinkább erősödik akkori véleményünk, hogy a kurali javak talán eredetileg is a Divék-nemzetség birtokában voltak. Igaz, hogy a keresztszűnek egyike hiányos, csak a B kezdőbetű maradt az oklevélben. Ez lehet Bán, a négy Bossányi testvérnek atyja, Fülöpöt eddig egyáltalán nem ismertük. Ez a nevezett B-nek „frater”-je, lehet testvér, de lehet távolabbi rokon is. Bán-nak eddig két testvérét ismertük: Cosmas-t, aki a kis-prónai Bossányi-család alapítója, és Domonkost, aki szerepel ugyan a családfán, de utódai nincsenek. E három testvér atyja Foleumar vagy Folkmannus. A fentemlített három testvér meg van a levéltári családfákon, valamint Karácsonyinál, csak hogy ez utóbbinál, ugyancsak eredeti oklevél alapján, Pál néven szerepel a helytelenül Rátold nemzetségbelinek nevezett családtag; ennélfogva több valószínűség szól a Pál név mellett. Fülöp de villa Dyuegh hovatartozása ezidő szerint meg nem fejthető.

Lássuk a további kurali adatokat.

1302-ben „Nicolaus filius Ompud de Kural, de consensu Thome filii Zolad de Kural restituit Barleo et Irozlao filiis Ban nobilibus de Dyuegh et Andree et Johanni filiis Bodmeri terram unius aratri et unam sessionem de terra Kural”. (Monum. Ecel. Strig. II. 517.)

1303-ban: „Laurencius de Kural de consensu Zorardi et Irozlai ac Marcelli de eadem Kural vendidit terram ad usum duorum aratorum Comiti Irozlao filio, Ban, ac Comiti Barleo, et Andree filio Bodmer necnon fratri eiusdem, in Kural”. (Ibidem pag. 538.) A Bossányi testvérek tovább is szerepelnek:

1308-ban az esztergomi keresztesek conventje tudatja, hogy: „Comes Nicolaus filius Been, nobilis de Selyz”, Gyergy nevű négy ekényi földjét, éjszak felől „circa terram Kurul, terram videlicet

comitum Barlei et Iraslay existentem“, tartozékaival együtt a nevezett comeseknek és örököseiknek örök áron eladta hat márkáért. (Mon. Strig. II. 589 és 591.)

Láttuk, hogy a Divék-nemzetség családjai sűrűen érintkeztek a korosi nemesekkel; más helyen említettük, hogy a korosi nemesek már a*) 12-ik században birták a hasonló nevű birtokot, a Bosányi, Majthényi, Divékujfalussy sat. családok közvetlen szomszédságában. Ezért érdemesnek tartjuk a Korossiakról fennmaradt egyik másik emléket itt is felemlíteni. Knauz Nándor közlése szerint (Magyar Sion 1863. 927 l.), a Nyitrai káptalan 1300-ban tudatja, hogy egyrésről „Gerout filius Gerout (értsd Gerolt) pater Renoldi nobilis de Korws“, másik részről pedig „Martinus filius Bwgar, Magister Thavernicorum Mathei condam Palatini“ (Bugar Bessenýő de Eözdöghe) megjelenvén a hiteles helyen, jelentik, hogy Gerolt bizonyos alsó-berencsi birtokát, mely a Nyitra vize két partján terül el; ezenkívül hét szőlőt és szántóföldeket Pogran falu határában eladja „eidem Magistro Martino filio Bwgar“ és örököseinek negyvenkét márkáért. A nevezett javak, Nicolao filio Joannis, nepote Debes, cognato suo, conjugeque eiusdem Nicolai de hoc seculo migrante, ratione propinque successionis ő reája szállottak törvény szerint. Az adás-vevés megtörtént: „presentibus Nicolao filio Chete, Mauricio filio Andree, Nicolao filio Erdews pro se et pro Thoma patre suo, Lewsthachio, filio Kochyh nobilibus de Berench sicut generacionibus et commetaneis et Belez ac Ladislao filius Blasey pro se et pro Ivanne patre eorumdem Baas pro se et pro Petro fratre suo, Egidio filio Egidii nobilibus de eadem Korws tamquam generacionibus, ac Paulo filio Ipoliti commetaneo de eadem Berench“. Ezek mindannyian beleegyeztek az eladásba.

A birtok határa kezdődik a Nyitra vize partjánál, ahol Chete fia, Miklós birtokával határos, innét Cheten- (értsd Czétény) folyó felé terjed, elválasztván a birtokot villa Cheten területétől; innét dél felé vonul és bizonyos ligetekhez ér, hol Galus fia, Sándor birtokával határos, itt átvonul a Welchecz nevű mocsáron és újra eljut a Nyitra vizéhez, majd ennek mentén a villa Keer határához; átmenvén a Nyitra vizén, felhúzódik a hegyre (ad montem) és napnyugatra Tharan föld felé (ad terram Tharan) ismét a hegy mentén eljut Dobozdra, ahonnét leszáll ismét a Nyitra folyóhoz, a fentemlített Miklós földjéhez, s átlépven az országútat (magnam viam),

*) Lásd: 66-ik lap.

átmegyén újra a Nyitra vizén az első meta principalis-hoz, ahonnét kiindult. A szőlők, Pográny körül az érseki, a nyitrai püspöki és a zobori apátsági szőlők mellett voltak a szent-benedeki apátság népeinek szőlei között. Ez utóbbiak keletről határosak a Bees fia, Lászlónak szőleivel, az egyik szőlő „ad vallem malontha“ terjed, a másik a parte ville Lapos terra (így) Thome *filii Andree Clerici* vicinatur. Ez a szőlő Godok falu (nyilván Bodok értendő) felé terjed. Továbbá elmondják, hogy az örökhagyó a fentnevezett János fia Miklós, egy földrészt (Berencsen) régebben Sándornak, Zewlews-i Galus fiának adott volt zálogba, ezt Márton mester, a nevezett Sándor, vallomása szerint visszaváltotta. Ezt az ügyletet megerősíti a nyitrai káptalan pecsétje: *discreti viri magistri Farkassy lectoris ecclesie nostre* kezzeirásával Anno domini 1300. (a nap nincs kitéve).

Mennyi világosság terjed olykor az ilyen magában véve igénytelen s közömbös tartalmúnak látszó oklevélből. Megelevenül előttünk a vidék, megismerkedünk egy virágzó, már erősen elágazott családdal, mely ős birtokosa szülőföldjének. Bejárjuk velük a határt s konstatálhatjuk, hogy Nyitra völgye már hatszáz év előtt is sűrűen lakott, jól művelt föld volt. Birtokosai, a korossiak, már többször felemlített nemzetségi kapcsa ingerli a genealogust, de sűrű még a fátyol, mely a Korossiakat s Berencsieket leplezi. Még azt is látjuk az oklevélből, hogy az egész vérség a trencséni dynastának nem lehetett ellensége, hiszen tárnokmesterével igen bizalmasan érintkezik. Számottevő család volt a korossi-vér a felvidéken, a legrégiebbek egyike, mely csak a 17-ik század után kezdett lejjebb szállani, miután az évszázadok folyamán több felé elágazott. A Korossiakkal és vérségbeliekkel még gyakran fogunk találkozni.

Most a sok nemes család után foglalkozunk ismét a „misera plebs“ dolgaival, kapcsolatban a scultetiákkal.

Chák Mátyus halálával birtokai a király kezébe jutottak. Trencsén, hazánk legnagyobb vára, nemkülönben Bajmóc, melyre Mátyus még Venczel királytól nyert adományt, Appony vára és sok más, csakhamar gazdát cserélt. Bajmóc, a Nyitra-völgy gyöngye, nemsokára Gilet Miklós, a nádor kezébe kerül, örök jogon-e vagy zálogképen? Feltűnő, hogy a Gilet-ek magukat gyakran csak „castellanus arcis Bajmóc“-nak nevezetik. A nádor fia, János után ismét királyi kézben látjuk Bajmóczot. Nagy Lajos ezidőben hasítatja ki azt a nagy területet a „Seperdew“-ből, amelyre Cricker Henrik advocatus telepíti a mai virágzó Crickerhäu (Cricker vágása) nevű nagy scultetiát. A telep mai napig megőrizte eredeti nevét

német ajkú lakosságánál, de más nyelven, magyarul és tótul már nem így nevezik. Az első vállalkozó, utóbb örökösbiró (Erbrichter) Cricker Henrik keresztnéve után Hanel-lehotája (Honel-Heindl-Henrik) nevet kapta, innét a Hanelova, ma Handlova név. Gilet-ék után Bajmócz várát Opeln hercege, László nádor birta Kesselleökeő és Ghymes várakkal egyetemben. Ez utóbbi tudvalevőleg a Hunt-Pázmán nemzetsége volt. Ezek Károly pártiak lévén, Mátyus birtokait megtámadták és feldúlták a Nyitra völgyét egész Bajmóczig. Mátyus megtorlásul elvette tőlük Ghymes várát, mely utóbb a trencsényi kis király halála után már nem került a régi birtokosok kezébe, hanem a koronára szállott. Az utódok 80 évig hiába keresték; csak Forgách Balázs nyerte vissza jutalmúl, midőn a nagy király koronás leányát megszabadította a trónbitorló Kis Károlytól.

Opelni László visszatérvén lengyel földre, a várak ismét a koronára szállottak. Ezidőben Lajos király Bajmóczon mint koronás földesur intézkedett. Utána Mária királyné kezeiben látjuk a várat, aki Privigye (Preuge) városnak terjedelmes birtokot hasít ki az óriási uradalomból, és az új scultetiát, Hanel lehotát is figyelmében részesíti. A tizennegyedik század végső éveiben újra egy nádort, Ilsvai Lestákot látjuk a felvidéken Bajmócz, Kesselleökeő és Hruszó várak birtokában. Ez 1396-ban a nikápolyi csatában tűnt el, mikor a várak fiaira, Péterre és Györgyre szállottak. A 15-ik század első harmadában ezeknek is magva szakadván, a várak újra a koronára szállának.

De Károly király még 1332-ben sem volt minden felvidéki várnak a birtokában. Ezen évben „in alto castro“, Visegrádon keltezi levelét Miklós napján, amelyben kijelenti, hogy azon napon, amelyen szeretett testvére (így) János cseh király visszaadja neki vagy Laczf Istvánnak, mint a király helyettesének kezeibe Berench várát „et Wyuar, sive alba ecclesia in vulgari vero teutonico Veiz Kerch“ várát, vagy a nevezett várakat „magnifici principes domini Albertus et Otto duces Austrie et Stirie“ kibocsájtják birtokukból, azon a napon őt teljességgel nyugtatni fogja... (A császári udvari levéltárban őrzött oklevél után.)

Alább ismét egy határjárás leírását adjuk, melynek kivételes pontossága úgy írja le a területet, mintha napjainkban vették volna fel, csak az emberek mások.

1334-ben adja ki a nyitrai káptalan ezt a jeles metális levelet Zerdahely és Család falvak határjárásáról Károly király rendeletére. „Hertleb filius Voytih et fratres sui uterini Nicolaus et Voytih

adományul kapták e birtokot szolgálataik jutalmául. A káptalan tagja kiszállott András Comes-sel, Budemér fiával (ez utóbbi a Divék-nembeli Bossányi Barleus és Irnslaus testvére, fia András a tőkésujfalusi Ujfalussy-család alapítója). Kiküldetésükben eljáván, elmondják, hogy az első meta éjszak felől a Nyitra vize mellett van, innét felfelé húzódik a határ, átszeli az országot és a Leusnapatak (ma Lisnya) mentén fel megy a Trebuch (ma Tribets) hegyre; ennek tövében két felé ágazik a patak, a határ az Ozylessia-patak mentén fel felé megy a hegy tetejéig, a tetőn dél felé fordul, hol két új határ-dombot érven, s nyugat felé fordul, és le felé halad a régi árokhoz (fossatum antiquum, vajjon nem a régi praehistoricus sáncokat érti-e?), innét leereszkedik s eléri a Család falu és Kovarez közti határt. Ennek mentén átszeli ismét a magna via-t s lehúzódik a Nyitra vizéig, ahol a liget (nemus) mellett új határ-halmot emeltek. Itt átugorja Nyitra vizét és a ligetben halad egész a Huchitra-patakig, mely elválasztja a nevezett Család-birtokot Harabrán-tól. Innen ismét a Zerdahelről Tápolcsán felé vezető út mentén húzódik a Nyitra vizéig, addig a metáig, mely Zerdahel-t Tápolcsán várostól (civitas) választja el; ismét átugorja a folyót s az első metához ér. A beiktatás akadálytalanul folyt le.

Ezt a határjárást azért reprodukáljuk itt, mert a számos metalis levéllel szemben, amelyek többnyire annyira homályosak, hogy lehetetlen rajtuk eligazodni, ez oly világos és pontos, hogy a mai napig érvényes lehetne az 578 év előtti reambulatio. (Zerdahelyi levéltár.)

Reálisan indokoltuk a „metalís reambulatio“ megörökítését, de más ok is késztet emlékének felnyitására. Azon a szent földön folyt le a határjárás, hol e sorok írója gyermekkorát, legszebb ifjúságát töltötte. Azon a mezőn, erdőn, gyönyörködve a ragyogó természetben. barangolt, paripán száguldozott, hol 578 év előtt a fentnevezett bizottság járt. E drága helyhez a boldog gyermekkor ezernyi édes, felejthetetlen emléke fűzi. Ott folyt ama reambulatio, ahol minden talpalatnyi föld régenmúlt dolgokról, imádott lényekről, lelki örömökről regél neki. Ezek mind elmúltak, régen elporladtak, neki csak a bánat maradt. És midőn ifjúságának e színhelyére akadt a levéltári kincsek között, újra feldobbant a szíve. Nem tudta leküzdeni a vágyat, hogy e, szívéhez nőtt kies vidékről, munkájában is meg ne emlékeznék. De siessünk tovább az alanyi érzelmek mezejéről!

A vadregényes fekvésű Óvárnak nagy szerepe van a Majthényi

család történetében, ezért megelőzőleg már itt bemutatjuk az olvasónak a régebbi időkre vonatkozó néhány adatot.

1354. Deczember 5-ikén Budán, kelt Drugeth Miklós országbíró és thuróczi ispánnak szabadalma Bohus Dezlou, fia részére, hogy a Varin várhoz tartozó Karazna falut benépesítse s lakói, a német jog szerint, 20 évig adómentesek legyenek. (Gróf Pongrácz levéltár.)

Az oklevél várnak nevezi a városkát. Vajjon ezt kell-e érteni, vagy pedig Starigrad-ot, amely, úgy látszik, régtől fogva egy test volt a várossal, a mai Krásznán-nal egyetemben. Bohus személyében valami advokatust sejtünk. Így nevezik az oklevelek azokat a vezetőket, akik az ilyen letelepitések élén állanak. Közönségesen ők kapják jutalmul a sculteciát. Tudjuk, hogy a sculteciák egy családról a másikra szállottak; Varin és Kraszna sculteciáját (rectatumnak írják) 1362-ben Bebek István országbíró átruházza Hayn dictus Dragos-ra, Zylina város polgárára, évi 12 márka bérért. Egyúttal megengedi, hogy a letelepedők olyan jogokat élvezzenek, mint a Zsolnaiak. (U. o.)

Harmincöt év múlva, tehát 1397-ben Óvár akkori kormányzója, Wangel Péter, Varin városban keltezi bőrhártyán függő pecsét alatt kiadott levelét, melyben a király meghagyásából Rosbehom és Luczka néptelen falvak benépesítését Bolles Pálra bizza.

Meglepő, hogy ez időben a régi falvak elnéptelenedtek s új telepedők foglalják el azokat. Mi okozta e pusztulást? Az itt említett felújított falvak utóbb fel is virágoztak, de gyakori viszályok merülnek fel a bírák, az esküdtek, vagy a polgárság között, és a lakosság ismét elszéled; ezt látjuk a felvidéken sok helyen. Zsolnán és Varinban feltűnően gyakoriak ezek az összekoccanások, a gróf Pongrácz levéltárban bőven van reá adat, jelesen a 15-ik századból. Gyakran nevezik fojtságnak is a telepeket, ami nyilván a német Voigtey mása és megfelel a Zsolnán szokásos Schultheiss-nek.

A telepések jogait és kötelességeit illetőleg egyet-mást már elejtettünk a Chák Mátéről szóló fejezetben, és alkalmunk lesz róluk bővebben is megemlékezni a közvetlenebb érdekű alapításoknál. A részleteket illetőleg, mindamellett utalunk Schwartner jeles értekezésére: De Scultetiis. — Különben a fentérintett 1397. esztendő fontos a lehető történetében, mert Zsigmond király az évi aug. 4-én kelt nagy pátense biztosítván a jobbágyok szabad költözködését, több új telep létesülésére adott módot. Megokolása szerint: „minden ember az egy ősz szülőpártól származván, egyenlően szabad! A

szolgaság nem a természet, hanem az emberek által keletkezett“.... (Orsz. Ltár Dipl. L. 24793. sz.)

Az anticipált, korukat ugyancsak megelőző eszmék teljes érvényét elsöpörték ugyan a közbejött társadalmi és politikai viharok, de mély erkölcsi hatásuk megmaradt. A Zsigmond korában nyilvánuló demokrácia emlékét felújítottuk a scultetiákéval egyetemben.

Bár az eddigiekkel semmi összeköttetésben nincsen, anticipando itt mondjuk el az alábbi részleteket is, mert fejleményeikkel később foglalkoznunk kell.

Nagy Lajos király alatt kezd a Barakchai-család emelkedni, 1348-ban „Magister Nicolaus filius Jacobi de Barakcha (értsd Baracska) aule regie juvenis, aki már néhai Károly királynak, s jelenleg Lajos királynak különféle ügyekben „prosperis pariter et adversis“ híven szolgált, a Trencsén vármegyében levő Missen nevű királyi birtokot nyeri adományul. Érdemei közül felsorolja a király, hogy midőn Jadra városánál (értsd Zara) a velenceiekkel Miklós mester vére ontásával harcolt, s nagy sebekbe esett; amidőn pedig a király testvérének, Andrásnak Jerusalemban és Sicília királyának meggyilkoltatását megboszulandó „ad partes maritimas“ indult, ott is több ízben kitüntette magát, sat., ezek jutalmául neki és testvérének, Istvánnak a nevezett birtokot adományozza. Máshol elmondottuk, hogy ez időben a két testvér Nagy-Ugrócot is birta. Erre és a szomszéd Pazsit birtok egy porciójára nova donatit ad a király 1351-ben. 1355-ben a fentnevezett Barakchai Miklós mester Makovica várnagya.

Érdekeikben Comes Nicolaus de Zech Judex Curie, Comes de Turuch a szt.-benedeki conventet küldi ki, amidőn Baracscai Miklós mester panaszt emelt contra Petrum, Stephanum, Thomam et Johannem filios Nicolai de Ozlyan. Ez utóbbiak a Kolechna, akkor lakatlan s Ugroch-hoz tartozó területet királyi adomány alapján, magukénak állítják, állítólag atyjuk Miklós, néhai Károly királytól adományul nyerte azt, de okleveleik per latrones malefactores vulgariter Serench dictos a kolusi monostorból más egyéb oklevelekkel együtt elraboltattak. Ennek kipuhatolására kiszáll a convent embere, hogy Bars-vármegye univerzitásával egyetemben felderítse a valót.

A conventus jelentése szerint Bars-vármegye kongregációja Bars villában celebráltván, „exceptis novem viris nobilibus eiusdem Comitatus“ a többi mind azt vallotta, hogy úgy tudja és hallotta, hogy Kolochna régtől fogva Ugróczhoz tartozott; voltak-e az Ozlyan-iaknak leveleik azon birtokról, erről nincsen tudomásunk. A

Serench nevű rablók pusztításáról nem hallottak. Ezekkel szemben kilenc nemes személy, u. m.: Benedictus filius Heym de villa . . . eym, (talán így „Comitis [H] eym a mi Heimova alias Nitrazeghet jelentene) Nicolaus filius Salamonis et Johannes et Petev filii Martini nobiles de villa Baradijan, Laurentius et Nicolaus filii Laurentii de eadem Baradijan, Stefanus filius Lorandi de Kysfalu, Chako (talán helyesebben Chankou) de superiori Castellyan eskü alatt vallják, hogy Kalechna földjét Károly király valóban Ozlyan-i Miklósnak adományozta és a Serench rablók okleveleiket a monostorból elrablották. Az ugróczy lakosok „populi et hospites“ ettől fogva évi censust fizettek és Kolechna mostanáig Ozlyan-i Miklós fiainak birtoka volt. Az ügy ezzel még nem volt elintézve. Baracska Miklós, úgy látszik, nem érte be az első eljárással, mert ugyanazon évben a királynál kieszközölte, hogy az esztergomi káptalant is kiküldje. Ez utóbbi jelentése (1355. in festo beati Bricci) igen felületes. A káptalanbeli pap, Mych de Barolch homo regiussal kiszállott Szent Márton napja utáni csütörtökön, s kihallgatván Ugrócz szomszédos birtokosait, ezek is azt vallották, hogy a nevezett „particula Kalachna“ Ugrouch birtokhoz tartozott.

Azt látjuk, hogy a nemes vármegye nagy többségével szemben az összes szomszédos birtokosok az Ozlyán-iak mellett szólnak, az utóbbi tanuvallatás pedig csak particula terrae-ről szóll, úgy véljük, hogy az igazság az Ozlyaniak részén volt. (Botka codex.)

1356-ban még folytatása volt a pörnek. A szt.-benedeki convent jelenti a királynak, hogy Zeechi Miklós országbíró és thuróczy főispán meghagyásából reambulálta Kalachna-t, amidőn az Ozlyaniak Barakchai Miklósnak „in forma concordie“ átengedték; homo regiusok voltak: Nicolaus filius Johannis de Peel, Joannes de Setethkuth, Nicolaus filius Mauricii de Geured (az oszlányi járásból senki) a szomszédok közül a baragyani nemesek és Petrus filius Johannis filii Geleth (a nádor) cum officiali suo Demetrio; Gileth nádor unokája nem röstelte a fáradságot, mert érdekelt fél volt. A szomszédos Kis-Ugrócz, mint Kesselleőkeő várának adpertinentiája, az övék volt.

1365-ben Barakchai Miklós, a makoviczai várnagy már nem élt, csak testvére, István volt a vitás birtok ura, mikor a király azt László Opeln hercegének adományozta. A tévedés kitűnően, a király ezt az adományozást revocálta.

Határvillongások mindazonáltal felmerültek. 1369-ben Barakchai István, a néhai Miklós vitéz testvére, panaszt emel a nádor

ellen, hogy az ő határából „non modicam terre particulam“ elfoglalt és a határjeleket eltüntette. A király a panaszlónak elégtételt ad. Ime, a vakbuzgó szolgák! Maga a nádor alig látta Kis-Ugróczot, s ártatlanul actus maioris potenciebe keveredik. A király rendeletére Magister Johannes filius Nelepehy a benedeki Convent tanubizonyossága mellett járván el homo regiusok: Gregorius de Chuz, Ladislaus filius Senye de Boramlak, Petrus de Zemere, Nicolaus filius Joannis de Peel. A felek elmaradása miatt ekkor, június 30-án döntés nem történt. Új terminus volt kitűzve két ízben is Szt. Margit napja táján. Ekkor a benedeki konvent jelenti a királynak, hogy kiszállott una cum Jacobo filio Petri de Nogmihal aule reginalis juvene, és összegyűlvén Nyitra-, Bars- és Trencsén-vármegyék nemesei Ozlyán-on, tehát a vitás terület szomszédságában, itt a két fél öt-öt fogott bírót választott. Ezek voltak: Thomas de Ozlyan, Kosa frater eyusdem, Thomas, Ladislaus et Vicentius nobiles de Baragyan ac Andreas de Synche, Barakchai részéről; a herceg részéről pedig Nicolaus filius Johannis de Gayek, Thomas de Leuna, vicini ipsius particule terre litigiose, Johannes dictus Fodor, tempore Magistri Johannis filii Gyleth castellanus arcium Baymuch és Keseleku, cui omnis iustitia ipsius particule terre foret cognita atque nota. A felek megkérék a herceget, kegyeskedjék békés egyességre lépni. A herceg azonban ezt az eljárást „illam ordinacionem“ nem fogadta el, hanem azt követelte, hogy a szomszédok eskü alatt jelentsék ki, hová tartozik a birtok? A következő napon az összegyűlt nemések kimenvén a helyszínére, a nevezett István (Barakchai) két nemessel a hely színén akart vallomást tenni, ez ellen „dominus Mathias, Capellanus domini ducis“ tiltakozott, várván a herceg megjelenését, mire István lóra ült és eltávozott. Megjelenvén a herceg, a bírák Istvánt is hívták a helyszínére, ez azonban megtagadta kívánságukat, mire a fogott bírák felvetették a kérdést. A jelenlévők közül kilencen super fide et conscientia azt vallották, hogy az a földrész sem Kis-Ugróczhoz, sem pedig Nagy-Ugróczhoz nem tartozik, mivel „terra pro se et sequestrata a dictis duabus possessionibus et per donacionem Comitis nempe Abe (igy) usa fuisse.“ (Botka pag. 60.)

Az ügy elintézése ismeretlen, de kétségtelen, hogy a nádor elveszítette a pört, mert Kalacsna't továbbra is a B. kezében látjuk. 1395-ben B. Lőrincz és János a török ellen hadba szállandók, ad regna aliena, in medium gentis ignotae, videlicet Turcos nefandissimos — a nagyváradi káptalanban, immár útközben végrendeletet tesznek, nevezetesen Kolacsna't, kistapolcsáni Gergely fiainak jut-

tatják, Pásitot Bedeki Nemeg fiainak adják, Baracscai Tamás fiainak pedig csak Myssen jutna. A két végrendelkező gyermektelen lévén, Szt. Barnabás napján kelt akaratukat Sigmond is megerősítette s a két testvérnek megadta a jogot, tekintvén a lengyel háborúban szerzett érdemeiket, hogy szerzeményes javaikról együttesen, szabadon rendelkezhetnek. Eközben János súlyos betegségbe esvén, úgy látszik, visszatért a hadból és birtokán új végrendeletet tesz, amelyben összes javait, tehát az ősi birtokot is, a halálos ágyához titkon meghívott zobori barátok előtt a benedeki konventnek adományozza. Ez ellen felzúdult az érdekelt rokonság, még testvére Lőrincz is tiltakozott s kijelentették hogy a zavart észszel tett végrendeletkezés semmis (1395. jun. 3.). (Botka 78.)

A Barachkaiakkal később még találkozunk. Ezúttal még egy adatot a fenti birtokok határából. Adjuk Oszlány határának reambulatióját (1419.).

Oszlányi (de Ozlyan) Lázár fia, Péter folyamodására Garai Miklós, a nádor tudatja a szent-benedeki conventussal, hogy a kérényező új határjárást kíván, küldje tehát a conventus egyik tagját, akihez mint homo regius, a Simonyiak közül Miklós, vagy János, vagy pediglen György, avagy kis-tapolcháni Bertók, vagy Kisfaludi István (Dictus Rasan) csatlakozzék. Ezek mindannyian szomszéd-földbirtokosok. A conventus tagja Simonyi Miklóssal kiszállván a hely színére, a határjárást megtartotta, mely szerint nagyságos Kesselleökeői György (néhai Ilsvai Lesták nádor fia) Felfalu oldaláról, Nemegh-i (ma Néved) Bodook László pedig Pásit falu részéről a határjárást előbb eltoltatták, de másnap némely derék emberek közbejárására megengedték, hogy a bejárást a régi határok szerint megtarthassák. Az első meta kelet felől Zarushegy, innét felfelé húzódik bizonyos Blata nevű tó felé; innét Mihalwar nevű kőhöz jut, és innét délre fordulván, a Hollókónél, a Felfalu fölötti hegyoldalban két metához ér; innét ismét két metát ér bizonyos csermelynél, ettől egy forráshoz, amelytől leszáll Moholnicza patakhöz, innét a Pasyt-ra vezető úthoz, s átlépven a Moholnicza-patakot, ennek régi medrében nyugat felé tart, innét a Nyitra vizéig Krstynen határáig, innét a Nyitra vize mentén az éjszaki oldalon Sstahon patakhöz ér, ennek medréből kilépven, egy réten két metához fut, melynek egyikét Oszlány részéről megújítják; innét a rét mentén fel felé két körtefához ér s ezektől sűrűen következő meták mentén, egy völgyben a haraszton át az ország útjához jut, ahol két meta választja el Cserenyétől, míg végre az első metához tér vissza. A cse-

renyei oldalról a határ talán nem volt vitás, mert ott nem jártak. Ezek az apró topografiai adatok későbbi adatainkban is érvényesülnek.

Az itt fészkelte Oszlányi-család, ha nem is tartozik a Nyitra-völgy fényes múltú családjai közé, mindenesetre a legrégiebbek egyike. Hogy tekintélye nem volt csekély, abból is látszik, hogy, noha Bars-vármegyében volt a széke, mégis Nyitra-vármegyének is atlott alispánt. Nem szentelhetünk külön fejezetet e családnak, honnét is vennők az adatokat? Egyik utolsó tagja, György a hazáért vérzett el Mohácsnál, nemsokára ezután Oszlány kézről kézre száll. Oszlányi jogon birtak ott az asszu pathaki Henczek, Irmeliek stb.; ezek révén számos család volt érdekelve Oszlányban; Ghyezy, Fáncsy, Lengyel és más nevek szerepelnek a szerény kis mezővároska multjában. Balassa Simon még „capitaneus perpetuus in Oszlány“. Feljebb említettük, hogy réges-régen a szerencsnek nevezett rablók vitték volt el a család okleveleit a közeli kolosi zárdából, tehát elpusztultak, a mi oklevél pedig fennmaradt, az a család magvaszakadásával elveszett. De nem csak az Oszlányi nemzetség halt ki. Letűnt a szépirtokú asszupataki Hencz-, valamint az Ürményi- (régén Ilméri) család, kihaltak a Fáncsyak, a Balassák, a Lengyel-ek, mintha csak valami kérlelhetetlen fátum sújtotta volna Oszlány birtokosait, nem tudott ott többé család gyökeret verni. Hol volt az említett Balassa Simon fortaliciuma? Nyoma nincsen többé. Rokoni köteléket, mely az Oszlányiak és más szomszéd családok közti összeköttetés emlékét megőrizte volna, alig tudunk; annál inkább feltűnt a nem rég megjelent „Forgách-család történetében“ odavetett adat, mely az Oszlányiakat úgy tünteti fel, mint a Simonyi-család egy ágát. Jelesen az 1449—1462-ben szereplő Simonyi Jánost az Oszlányi-ágból valónak tartja, ki az Elefánthiakkal a Forgáchok birtokait püsztitja, Ghymest, Nerestyént, Szelcsént dülják (ez alkalmasint Szelezsény, amit az említett mű gyakran összetéveszt a nyitra-völgyi Zelchén-nel, ma Szolcsán), Szent-Mártont, Marótot, Csitárt, s a két Kelecsényt (lásd 183-ik és 185-ik lap). A Simonyi-család levéltára ugyan még nincsen kimerítően feldolgozva, az Oszlányiaké pedig rég letűnt, végleges ítéletet tehát nem mondhatunk a két család kapcsára nézve, de eddigi kutatásaink az ellenkezőt bizonyítják. Örömmel vettük volna ezt az új adatot, mely az ősrégi Simonyi családra újabb világot vetne, sajnos, hogy a felvetett rokonság forrása nincsen megnevezve.

VI.

CHÁK MÁTÉ ÉS MÁTYUS FÖLDE.

Bármikép is ítéljük a nagy trencsényi dynasta történelmi szereplését, személye és kora históriánk legvonzóbb fejezetei közé tartozik. Irodalmunkban, hogy a kisebb dolgozatokat ne is említsük, két nagyobb, mindenképpen figyelemre méltó munka foglalkozik a zendülő nádor történetével. Botka és Pór már fentebb idézett munkáit értjük. Eléggő jellemző, hogy autorainak egyike sem mond, — hogy úgy fejezzük ki magunkat — végső szentenciát Mátyus fölött. Pl. Pór jellemzése, dacára elítélő kritikájának, mégis elismeri a mű végén, hogy Mátéről *kizárólag az ellenségeinek véleménye maradt fenn az utókorra*. A tudós szerzőnek nyilatkozata tehát végső ítéletét igen enyhíti. Botka pedig az akadémiai székfoglaló értekezését e szavakkal fejezi be: *En a történetíróknak Chák ellen kimondott ítéletét felebbezem „a male informato ad melius informatum iudicem“*. A jelen fejezet törekvése, rövid szavakban megközelíteni a valót, hiszen a nagy dynasta nevével, sorsával összefügg tanulmányunk néhány fontos eseménye.

Az utolsó Árpádházi király zavarteli uralkodása alatt veti meg Chák Máté, a már hírnévű hadvezér, főlovászmester és posonyi gróf hatalmát Trencsénvármegyében.

1294-ben szerzi csere útján Macharnuk várát (értsd: a mai Zay-Ugrócz), az ugródi uradalmat, s kiegészítésül elfoglalja a panonhalmi apátság vágvölgyi birtokait: Vág-Ujhelyt s a hozzátartozó falvakat: Lubót, Debretét, Szerdahelyt, Patvaróczot, Sztárát, Deákit. Rablólovag cselekedetnek jelzi ezt történetírója, feledvén azt, hogy az ilyen eljárás a régi szép időben mindennapi volt. Főpapi személyek is elfoglalták más papok birtokait, minden jogcím nélkül, mint pl. a szent benedeki apátság javait.

Az ugróci uradalom megszerzéséről szóló káptalani kiadvány említi, hogy a jogszokás szerint egybehívott szomszédok közt, ott volt Magister Barleus de Dywek is, az egész nemzetsége nevében

hozzájárulván az ügylethez. Bizonyára nem képzelte, mekkora veszedelem származik ebből rövid öt év múlva egész nemzetségére. Az említett váruradalom megszerzése körüli hivatalos eljárást ura nevében nobilis vir, Comes Petrus, filius Zobozlai de genere Ludan, Magnifici viri Mathei Magistri Agasonum sat. sat. Comititis Posoniensis megbízottja hajtotta végre.

1299-ben Pünkösöd táján. Nicolaus, filius Comititis Petri, filii Baas de Mykula, az esztergomi káptalan előtt tiltakozik Ugrogh vára elidegenítése ellen, állítván, hogy az ügyletre édes atyja Comes Petrus, csak fenyegetések „minis et terroribus“ következtében állott reá. A tiltakozásnak azonban foganatja nem volt, mert már ugyanazon évben (Szent Lőrincz vértanú napja előtti kedden) megjelennek a duzzogók: az apa, nobilis vir Comes Petrus; valamint az imént panaszkodó fia Miklós, ugyancsak az esztergomi káptalanban; más-résről „nobilis et honesti viri Mathei Palatini, Comititis Posoniensis“ nevében ismét Ludáni Péter, s ez alkalommal a nevezett Miklós atyjának jelenlétében kijelenti, hogy a szóban forgó birtokcsere, illetve vétel, teljes joggal történt.

Ez időtáiban foglalta el Mátyus a nyitravölgyi benedictinus apátságot, Kolost is. Ugy látszik, hogy a két királpárti Bossányi testvérhez csatlakozott a szomszédos Rajcsánban s vidékén érdekelt Rajcsányi-család is, mert Mátyus ezeknek javait is elvette. Miután pedig a Ghymes várában resideáló Ivánka fia András Comes utódai, (a Forgáchok ősei), Mátyus ellen támadtak, ezek várát szintén magához ragadta.

Ugyanekkor esett a divéknembeli Barleus és Iruslaus testvérek pöre, vérrokonok a divéknembeli Istvánnal, akiről már megemlékeztünk.*)

E bajvivásnak súlyos következményei lettek. Talán ez volt

---

*) Valószínű, hogy a két Bossányi testvérnek, országos tekintélyüknél fogva, otthonuk körül is voltak híveik, akik balsorsukban részesültek, midőn Trencsényi Mátyus velük kezének súlyát érezteté. Erre véljük magyarázhatni, hogy ennek halála után 1326. április hó 22-én a nyitrai káptalan tudatja, hogy nagyobb számú „nobiles de Preznolch“ (ma Práznóc) előtte megjelenvén, kijelentik, hogy nevezett birtokuk Preznolch régebben (multis temporibus retro-actis) hatalmas emberek, legfőképpen a király ellenesei (maxime per aemulos regis et regni) által elfoglaltatván, a rokonság onnan elszéledt, azóta már egy részük visszatért, és a többi hazatérőknek is segédkezet akar nyújtani, hogy birtokukba visszahelyeztessenek. A Práznócziak tehát csak Chaák Mátyus halála után kerültek régi birtokukba, hol a bossányiakkal szomszédos, sőt köz-birtokosoknak mondhatók. (Anjoukori okmánytár II., 241.)

az utolsó csöpp a király türelem-poharában, mert erre bekövetkezett a végleges szakítás a király és Mátyus nádor között. Május 2-ikán a király törvényt ült, s kimondta az engedetlen István fej- és jószágvesztését. Pedig István ez időben még törvényes fórum, a nádor előtt jelentkezett, az ő utasításait követte, mielőtt formailag is kifogásolták volna illetékességét.

Sok körülmény járult hozzá Chák Máté elkieserítéséhez. A Németujváriak, a leghírhedtebb pártütők, Máté gyűlölt ellenségei iránt, a király elnéző volt, míg Divéki Istvánt aránylag csekély vétkeért halálra ítélte s ezzel kapcsolatban őt magát a nádorságtól megfosztotta. Közbejött az új királyválasztás.

A derék II-ik Venczel, Kunigunda magyar királyi hercegnő fia, Lengyel- és Csehország királya, volt mindenestre a legerősebb, legkívánatosabb trónjelölt.

A népes felvidék sűrű összeköttetésben állván a cseh szomszédokkal, természetesen többet tudott Csehországról, mint a távoli Nápolyról. Venczel királynak jó hírnevét ismerték; Csehországnak hatalma, gazdagsága, vitéz hadserege, mely utóbbi Ottokar idejében ugyancsak a felvidékkel érezte fegyvereinek s , Venczel mellett szóllott. Inkább látta volna őt a nép királynak, mint országdúló ellenséget. A királyversengés elején tehát a felvidék bizonyára vérmes reményeket táplált. De megfordult a kocka; a trónjelölt Venczelek s a magyarok közt kitört a viszály, keserves kiábrándulás következett be. Később maga Mátyus is Venczel ellen fordult, bár 1304-nek nyarán, mikor Pozsonyban nagy fejedelmi gyülekezet volt a cseh király ellen, a trecsényi kiskirály abban még nem vett részt. Mikor Venczelnek ezen összejövetelt megelőző betörése az országba, Esztergom feldúlása, valamint fiának a szent koronával való távozása ellenszenvet gerjesztett ellene, Mátyus már visszahúzódott a pártoktól és odatörekedett, hogy az ő földjén, a 12 vármegyében kezében tartsa a hatalmat. Ez neki mindvégig sikerült is. A bosszúló hadjáratban Csehország ellen szintén részt vett.

Ottó bajor herceg trónjelöltsége iránt Chák Máté úgy látszik nem érdeklődött. Az új jelölt, Máté ellenlábásainál, a Németujváriaknál keresett támaszt, ez elég ok lehetett arra, hogy Mátyus távol maradjon tőle. Csak a Németujváriak ellen a Károly-párti Tamás érsek által indított támadásban vesz bár közvetett részt, amennyiben sereget küld Bogár fia Márton parancsnoksága alatt. A felvidék támasza, központja ekkor is Mátyus maradt.

Lassan terjedt a messze Olaszföldről jött királyfi híre; hol

közelgetett, hol pedig messze a Kárpátok aljától, ide-oda vonúlt az országban. Útközetek hírénel más alig terjedt róla a bércekgig. Első koronázásáról értesült a föld népe, a szent koronának meg volt a kellő prestige-je, kegyelettel vette a nép a szent actus híré; annál kedvezőtlenebb eredménye lett ennek, midőn elterjedt a hír, hogy a koronázás nem érvényes, mert az idegen trónkövetelőt nem is koronázták meg az igazi koronával. Évek multak ismét a felvidéki status quo, eltekintve a kis hadizajtól, nem változott nagyot. A köznép türhető jólét mellett nem érezte a király hiányát; egyszerre csak újabb híre terjed, hogy a királyt megint megkoronázták. Ez már szenzációt keltett, ilyenről még a nép öregjei sem hallottak soha. Fejcsóválva hallgatták a hirmondókat, de senki sem tudta megmagyarázni, hogyan és miért ismételték oda lent messze tőlük azt a nagyjelentőségű egyházi cselekedetet, amit minden király csak egyszer ér meg életében, egyszer esküszik meg a törvényekre. Megint évek multak, a régebbi nyugodalmat olykor vész hírek zavarták meg, a felvidék egyes részei fegyverbe állottak, népei a csöndes völgyekből csoportosan indultak a harmadik, negyedik vármegyébe, hol nagy részük még soha sem járt. Erős munka, hegyi szorosok védelme, seregek élelmezése, sok fáradság, nélkülözés nehezedett akkor a föld népére. Fiai közül nem kevesen haza sem tértek többé, ott vérzetek el a Mátyus ur zászlai alatt valahol, Abaujvár Szepes táján. Hallatszott olykor, hogy egy-egy úr elpártolt az ő öreg uroktól, Mátyustól. Ezt is csodálkozva hallotta a nép, nem érté; hisz a trencsényi úr szolgálatában nem szenvedett hiányt senki. Igaz, szigorú volt, de mindenkinek javát akarta; a köznép nem foghatta fel az ilyen fordulást. Ekkor terjedt a szenzációs nagy hír, hogy azt a Károlyt immár harmadszor koronázták!

A föld népe 600 évvel ezelőtt a szellemi életnek alantas fokán állott, mi sem természetesebb tehát, hogy annál nagyobb befolyása volt annak, akit a nép sokasága bizonyos tulajdonainál fogva többre becsült önmagánál, lett légyen az öreg, tapasztalt, erkölcsösebb férfi, akit a tisztelet környezett, vagy világlátott élénkebb eszü, hosszas hadiszolgálatokból haza tért, sebekkel jelölt harcos, kinek magyarázatait a nép mohón hallgatta. Ilyenek voltak mindenkor a nép vezérei, kolompokok, akik után ezrek indultak, szavaiknak vakon hitelt adtak, ezek teremtték meg a közvéleményt. És ha Mátyus úr kiszolgált bajnokait megajándékozva haza küldé pihenni, ezeket bizvást tekinthetjük a marcona trencsényi gróf megbízható közegeinek. Ezek magyarázhatták Mátyus úr politikáját, a nép szájaizéhez

alkalmazva; a nagy, országos hírű eseményeket is a maguk módja szerint adták elő sokadalmak alkalmával a feszülten hallgató együgyű tömegnek. Ha nem csalódunk, Károly király harmadik koronázását is megfelelő kommentárral kísérték, a Mátyus udvarában uralkodó nézetek színezetében, és a koronázás symbolumát a közvéleményben nagyon leszállították. Hisz bármi csekély is volt a földnép szellemi képzettsége, a gúnyos célzásokat könnyen megérthette s evvel a nymbus le vala rontva mindenkorra.

Igaz, hogy akkor a föld népét nem igen kérdezték, főleg országos ügyekben, de a közvéleménynek kedvező irányba való terelése, minden időben nagy segítségére volt a vezérférfiaknak. Így folyhattak a dolgok fent a Kárpátok aljám, Pozsonytól a Szepességig, s ha idők folytán szűkebbre is szorúltak Mátyus ditió-jának határai, bántatlanul maradt a hívei közt azon erős erkölcsi kapocsnál fogva, amely a népszerű fejedelemhez híveit fűzte.

1312-ben Április 10-ikén folyt le a rozgonyi csata. E győzelem eddig úgy szerepelt a történelemben, mintha ott tört volna össze Chák Máté hatalma. Jelentékeny csapás érte ottan az Omode fiakat, de a trencsényi dynasta hatalmát e véres ütközet nem rendítette meg. A király csak nagy nehezen győzött a keresztes lovagrend segítségével, abszolút ereje tehát még sem volt. Mátyus elvesztett ugyan egy hadosztályt, de korántsem az egész erejét. A győzelemnek nagyobb következményei reá nézve nem is voltak.

E nagy események azonban már túlterjednek felvidékünk határain s így tanulmányunk keretén is, mert a nagy politikai eseményekkel nem foglalkozunk. Bennünket jobban érdekel Mátyus személye. 1315-ben, midőn luxemburgi János cseh király Mátyus portyázásait megboszulandó, Fejér-Egyházat (a novum castrum, akkor Ujvárnak nevezett mai Holics Nyitra-vármegyében, régebben a cseh királyok bírták, vagy talán inkább bitorolták) megszállotta, akkor Mátyus a várnak segítségére jött. A várat az ostrom alól felmentette és a cseheket kiverte az országból. Ezzel János királyt egyezkedésre kényszerítette. Nehezen érthető a viszony, mely a későbbi időkben Károly király és Mátyus közt fennállott. Tudjuk jól, hogy Mátyus Venczel cseheitől visszafoglalta Visegrádot is. A király ezt Mátyus diadalmas kezén meghagyta volt, sőt unokaöcsését Jánost országbírónak tette meg. Mátyus még Venczel király adományából bírta volt Nyitrát, de midőn Gentilis bíbornok Mátyust kiközösítő levelét János püspök kihirdeté (1311.), akkor már a püspök Nyitra birtokában volt. Ezt tehát maga Mátyus bocsájtotta volt kezére, eddig

békében élt a püspökkel. Megváltozott természetesen a helyzet, midőn a püspök kihirdette reá az egyházi kiközösítést. „Borzasztó volt a bosszúállás, — írja Pór Antal — melylyel Mátyus a püspök ezen cselekedetét viszonzotta; megérezte hatását nem csak a nyitrai püspök, hanem az érsek, sőt az esztergomi káptalan is“. Mindamellett a Mátyus uralma alatt álló papok — úgy látszik — nem sokat törődtek a már jórészt erejét vesztett egyházi fenytékkal, mert zavartalan egyházi működésük nyomai fennmaradtak. A kiközösítés után Nyitrát a Kachuk-nembeli Mihály fia Simon foglalta el Mátyus részére. Simont, a nádor egyik oszlopos hívét már 1308-ban Mátyus kíséretében találjuk a Visegrád melletti kékesi Paulinus zárdában (November 10-ikén), ahová Gentilis bíbornok meghívására ment a nagy dynasta, miután elébb visszautasította a Budára szóló meghívást, mivel ott nem érezné magát biztonságban. Ekkor Mátyus kíséretében ott volt a nevezett Simon, továbbá Zaach Felicián, Sárói Vörös Bede Hruszó-nak várnagya Barsban, s több főnemes.*)

Mindazonáltal Mátyus még a püsztitások után is megfordul birodalmán kívül, jelesen — mint fentebb láttuk — a keresztesek convetjében Esztergomban 1318-ban.

A fennmaradt adatokból bizoyos liberális vonást olvashatunk, amely Mátyusra kedvező világot vet. A felvidék nemességét körülötte látjuk nagy számban, tehát rossz sorsuk nem lehetett mellette; a jobbgyságnak pedig határozottan pártfogója, jötevője volt. Az alpapságot a főpapok ellenében hathatós pártfogásába vette, miért is a Vatikán villámai nem tették meg a várt hatását Mátyus földén. Ezek igazolására még egy konkrét tételt.

Ismeretes a Mátyus ellen felhozott gravaminák között az a panasz az egyház részéről, hogy: *non permittit decimam in suis Lehotis colligere*. Mi tűnik ki e panaszból? Nem ám Mátyusnak rosszindulata az egyház éránt, hanem igenis az egyháziak kapzsisága, hogy nem átaláltak az alig letelepedett szegény vándorokon dézs-mát szedni és a keletkező falvakat már fejlődésük elején károsítani. Ez a rossz indulat minden joggyakorlattal ellenkezett; mert az új

---

*) Sárói Vörös Bede a fényes Lévai-családnak mondjuk, alapítója, vetélytársa volt a Kachuk-nembeli Simonnak. Ez, mint láttuk, a nyitrai püspök ellen vezette volt az akciót, Vörös Bede pedig az esztergomi érsek ellen. Ő volt a vezére az esztergomi nagy püsztitásoknak. Mátyus híve maradt annak haláláig, s csak ezután hódolt meg a királynak. Ennek kegyében is részesült, megmaradt a többi közt Hruszó-várának kapitányságában. Sok birtokszerzéssel gyarapította családjá jólétét.

telepesek mindenütt, hosszú évek során át, adómentesek szoktak lenni. Az igazságtalan követeléssel szemben találjuk Mátyus bölcs intézkedéseit a Lehotákra nézve, amelyek csak ilyen kedvezmény mellett indulhattak egészséges fejlődésnek.

Bár hogyan is forgassuk zivataros élete emlékeit, Mátyus felvidékünk évezredes multjának legkimagaslóbb alakja. Nincsen, akit vele össze lehetne hasonlítani. A tizenharmadik század szülöttje volt, annak minden jó és rossz tulajdonaival. Nem utolsó argumentum mellette az a kegyelet, melyet iránta a köznép hat évszázadon át megőrzött. Bizonyára nem nevezi róla azt a földet, melynek korlátlan ura volt egy negyed évszázadon át *Mátyus földének* a mai napig, ha a nép keblében mélyen gyökerező kegyelet nem szülte volna e *monumentum aere perennius*. Ahol Mátyus személyiségéről szólanak a források, jelesen Gentilis bíbornok, ildomos szelid modorát említik. Érdeme, hogy az egész felföldön temérdek idegen lakost telepített. Még a tengernyi panasz az érsek s a nyitrai püspök részéről Mátyus ellen, is csak amellettt tanuskodik, hogy ernyedetlenül alkotott; mert a püspöktől elfoglalt jobbágyaival építteti Trencsén, Tapolcsány újabb bástyáit, vízvezetékeket, ciszternákat készített, sőt vadaskertetet létesített. (Pór Antal munkája 99—103-ik lap.) Jogosan neheztelhetett a humánusan gondolkozó népbarát azért, hogy őt az egyház kiközösítette.

A főpapság panaszait felsorolja Pór Antal műve. Vannak ezek közt igen kicsinyesek, p. o. hogy a méztizedből nem ad a püspöknek, hogy a püspök cselédségének ruházatára szánt posztó felét a nagyszombati harmincadon lefoglalta, azt tartván, hogy a fele is elég lesz a püspöknek stb. Emlékeztet ez bennünket egyik jogutódjának, Chetneki László nyitrai püspöknek panaszára, mikor bepörölte püspöksége korlátnokát, Majthényi Gergelyt, akit az esztergomi érsek, Szécsi Dénes nevezett ki. Nem találván más sérelmet a korlátnok ellen, bizonyos üres hordók miatt vádolta az ország törvényszéknél. Így lehetett ez a trencsényi kiskirálynál is.

Igaz, hogy a főpapok javait felpredálta, de ez volt az ő bosszúja az excommunicatioért. De ebből is jót művelt, mert a jobbágyokat jobb helyekre telepítette, őket oly szabadalmakkal ruházta fel, amilyenekben a főpapok alatt soha sem részesültek volna. Mit jelentett nála a letelepítés? Nem azt, hogy a vagyonukból kifosztott papi jobbágyok egy pusztá telket kaptak, ahol akár éhen halhattak; hanem azt, hogy szükséges kellékekkel, megfelelő lábas jószág-

gal ellátva, fogjanak az új községek felépítéséhez, a marhatenyésztés mellett földműveléshez. Ennek előmozdítása végett még hosszú évekre szóló teljes adómentességben is részesültek. Ha üres kézzel kergeti a mindenéből kifosztott jobbágyat, a designált, még művelés alatt nem lévő területre, mit érhetett volna el? Pedig köztudomású, hogy az általa telepített Lehoták, scultetiák csakhamar felvirágoztak. Ez, úgy hisszük, eléggé igazolja mentségeinket. Hogy a főpapi javak felpörkölésével és kifosztásával ütlegek, sőt vérengzések jártak, legkevesebbé sem akarjuk tagadni, de nála a rombolást alkotás követte, a meghódított népeket Mátyus humanus, sima modorával kiengesztelte. Az a vád, hogy a volt főpapi jobbágyság nyájának őrzésével, állathizlalással bizattak meg, csak a jogi szempontból volt kifogásolható. E megszokott foglalkozás mellett régi életmódjuk meg volt. A sokféle építkezést, mit a „vis major“ megkövetelt, éhen nem végezhatték. Pl. Trencsény és Tapolcsány megerősítése sürgős munka lehetett, azért rendkívüli eszközökkel folyt.

Igy véljük mi a helyzetet magyarázhatni. Nem szabad a régen mult korszak eseményei fölött mai erkölcsi szempontból ítélni. Szem előtt kell tartanunk az akkori közviszonyokat, a zabolátlan szilaj szenvedélyt s ennek kifakadásait.

Érdeklől olvassuk a fentemlített panaszok közt, hogy a tapolcsányiak Mátyusnak oszlopos hívei voltak. Ez oda mutat, hogy e város akkor már számottevő tényező volt, mert amidőn azt mondja a püspök a tapolcsányiakról: „*ducunt secum totam provinciam nomine Mathei*“ csak a város lakosait értheti, nem pedig a várostól igen távol fekvő várat s ennek porkolábját. Bizonyára a közérzület nyilatkozott Tapolcsány lakosságának viselkedésében. Ha a fent idézett szavak valóban a nyitrai püspöktől származnak, akkor nevezetes körülménynek kell tekintenünk azt, hogy a felvidéknek e kicsiny városa a politika terén vezérszerepet vitt.*) Szerintünk ez a kevés szó igen sokat mond, világot nyújt nekünk, hogy bepillantassunk a felvidék beléletébe. A Nyitra völgye a 13-ik században már sűrűn

1358-ban már Tapolcsány határozott jelentőséggel birhatott, mert Szent Mihály nap utáni hétfőn ott találjuk Konth Miklós nádort, mikor Nyitra és Trencsén vármegyékkel generalis congregatiót tart „prope civitatem Thopolchan“, tehát a város előtti mezőn. Talán visszhangja volt ez a régi magyar szokásnak, amit III. Endre 1298. évi 35. t.-c. is sanctionált: Statuimus etiam, quod palatinus castra tenendo in campis, et non in villis vel civitatibus judicare debeat. L. Kovachich: Suppl. ad vestigia comitiorum. I. p. 131. Bővebben Pesty Fr. Perdöntő bajvivások. Pest, 1867. p. 79.

lakott vidék volt. Számos ősi nemzetség resideált a folyó mentén: a Hunt-Pázmán nembeli Szeghiek, a Berencsi Korosiak, az Elefánthiak, Ludányiak, a régi Zerdaheliek, Családiak, Széplakiak, Simonyi, Baragyáni, Oslányi, Nyitraszeghi, Kosztolányi és más család mellett a Divék-nemzetség több rendbeli ága. Tehát nem ezek képviselték volna azon időben a közvéleményt, nem ők állottak a politikai téren, mint vezérlő elem?

Ismerjük a Hunt-Pázmán nemzetség Chák Máté elleni támadását. Egy ízben elfoglalták Nyitravölgyi hadi pozícióit fel egész Bajmóc váráig, de csakhamar rajta vesztettek. Később minden bizonynyal *modus vivendi*-t találtak e *fractiók* s Mátyus is engedékenyebb lett. Ez után sok év mult el, mialatt Mátyus uralma megszilárdult. Nagyon tévesnek tartjuk azt a felfogást is, hogy ő a felvidéki nemességet erőszakkal kényszerítette volna zászlaja alá. Ez soha sem vezetett volna eredményre; minden bizonynyal jó bánásmód és gazdag jutalom volt az ő erkölcsi eszköze (így), melylyel hatalmát megszilárdította. Hatalmának másik tényezője volt a sok *scultetia*, amelyekben szorgalmas földmívelőket és kézműveseket telepített, az általánosan elterjedt „*jus teutonicum*” alapján. Ez a jog, mely a Magdeburger Stadtrecht“ kifolyása, ez időben már óriásilag hódított; ennek alapján keletkezett az akkor teljesen lengyel Sziléziának nagyszámú német városa a 12—13-ik században egy része Csehországnak*) Lengyelország s Magyarországnak is legtöbb városa. A betelepülő vendég népek azt alighanem *conditio sine qua non*nak állították volt fel, s ha ezen ősrégi német városi jog utóbb nevét változtatta kутtenbergi—budai—zsolnai—korponai stb. jogra; tartalmának lényege megmaradt. Fel lehet azt ösmerni minden telepítvényi oklevélben, lett légyen akár kulcsos városé, akár kicsiny falusi *scultetiáé*; *mutatis mutandis*, egy és ugyanazon fundamentumból való származásra vall. Ez volt mindenesetre Mátyusnak legbecsesebb alkotása.

Szószegőnek mondják az olygarchát. Sok megállapodás jött akkor létre, mely nem érvényesült, vagyis, a szerződő felek ígéreteit be nem tartották. Ezt köznyelven szószegésnek nevezzük. De hát mit mívelt pl. az esztergomi érsek, a káptalan, s a nyitrai püspök stb., midőn Mátyus félelmetes hatalmát tekintván, vele békés egyezsége léptek, de titokban már eleve négy más káptalanban e lépésük ellen tiltakoztak, és a kötendő szerződést semmisnek nyilván-

*) Csehország egy részében a „Nürnbergi Stadtrecht“ talált alkalmazást.

nították. Nem bocsátkozunk e magas egyházi személyek ekkor tett lépéseinek bírálásába, habár „*quod uni justum, alteri aequum*“.

A kútforrások, melyek Chák Mátyusról szólnak, az ellentáborból maradtak reánk. Nagy számú hívei, akik az ő hűségében haláláig tántoríttatlanul megmaradtak, s utóbb Károly királynak meghódolván, elismerést, adományt, jutalmakat nyertek; nem hagytak róla írott emlékeket. Magukba zárkózva, belenyugodtak az új helyzetbe, s ha szívükhöz közel is állott Mátyus, róla hallgattak, emlékéit sírukba magukkal vitték, az „*audiat et altera pars*“ meddő kívánsága az utókornak.

Foglalkoznunk kellett ezen kimagasló alakkal, mert hazai történelmünk egyik legnevezetesebb fordulópontja idejében — értjük az Árpádház magvaszakadását — Mátyus volt felvidékünk feje, képviselője. Személyéről csakis annyit jegyeztünk fel, amennyit az események ecsetelése követelt. Egy kérdéssel azonban még foglalkoznunk kell, ez, a neki csak újabban tulajdonított nemzeti politikai irány. Sokszor ismételjük, hogy nem szabad mai eszmék alapján itélni a hatszáz év előtti dolgok fölött, az akkori viselkedéseket, cselekedeteket a modern eszmék keretébe illeszteni.

Hogy szeretett felvidékünket legnagyobb részben tót nép lakja, a honfoglalás előtti idők óta mai napig, józan ész nem fogja tagadni, viszont kétségtelen, hogy ennek a népnek színe-java rég beolvadt a magyarságba. Az ellenkező nézetet könnyű megcáfolni. A felvidéki lakosság tót ajkunak megmaradt része az új korban szellemi fejlődésnek, fokozatos mivelődésnek indulván, népe multjával kezdett foglalkozni. Támadtak nem csekély számú tudósai, bűvárok, történészek, kik Mátyus személyét különös figyelemre méltatták. Ez teljesen indokolt; hisz ő volt a tótságlakta vidéknek feje, jótékony pártfogója; ő volt a jeles Venczel cseh királynak fő oszlopa. Ha ez akkor vissza nem utasítja a magyar koronát, alig ha más fordulatot nem vesz a hazai történelem. Ezeket az argumentumokat később a tót nemzetiségi történeti irodalom arra használta fel, hogy a „trencsényi gróf“-ból tót nemzeti hőst csinált, a modern irány értelmében. Úgy látszik, e nézet a modern irányú magyar történészek egy némelyikénél is hitelre talált s olyan vélemény kezdett magyar körökben terjedni, hogy Chák Mátyus hazai szempontból már csak azért is elítélendő, mert tót érzelmű, az újkor pánszlávjainak előharcosa volt.

Igazat kell adnunk a tót íróknak, ha Mátyus alkotásait, melyekben a föld népét részesíté, elismeréssel vesszük. Nem is volt Mátyussal összehasonlítható jötevője a tót népnek, sem előtte, sem

utána. De őt azért magyar részről vádolni, épp oly méltánytalan, mint a tótság felfogása, mikor őt teljesen a magukéknak vallják.

Mátyus a 13-ik század legvégső éveiben teszi lábát a felvidékre. Akkor szerzi itt meg az első nagy birtokot, Ugrócz várát; addig más hivatalai miatt alig ha járt sokat e vidékeken. A pozsonyi comesi hivatal, a harcok, utóbb a nádorság eléggé igénybe vehették, jobban, mintsem hogy olyan gondolatra jött volna, hatalmát a tót ajkú lakosság nemzeti létével kapcsolatba hozni. Igaz, hogy hatalmát köztük nagy mértékben kiterjeszté, s ennek megszilárdítását leginkább a jólétnek örvendő lakosságtól várta. Mivel hogy tartományát tót nép lakta, ezeket részesítette jótéteményeiben, de ha más ajkú lett volna a lakosság, hasonlóképpen cselekszik.

Teljesen téves irány az, mely a középkorban nemzeti eszméket keres, amilyenek csak az újabb korban keletkeztek, a 19-ik században, III-ik Napóleon szavaiban bizonyos szankciót nyertek. Rossz historicus az, aki ilyen modern eszméket lát, mikor a rég mult időket akarja ecsetelni. Róma vagy Attila hatalma nem ösmerte az ilyen aspirációkat. Szent István nem keresett nemzeti chauvinismust. Chák Mátyus bizonyára épp úgy szerette jóra való magyar alattvalóit, mint a szorgalmas tótokat; de neki magyarellenés — vagy mondjuk ki, pászláv — tendenciákat tulajdonítani? „difficile est satyram non scribere“.

Chák Mátyus alatt majdnem egy negyed évszázadig a róla máig elnevezett felvidék többé-kevésbé összetartó test volt s e nevet utóbb a gyakorlat is fenntartotta. A Liptótól Pozsonyig terjedő vidék kész elkülönített tartományként szerepel az igazságszolgáltatásban is. Ezt bizonyítja temérdek pörirat a 16-ik századtól fogva, s az elkülönítés a főkapitányságoknál is észlelhető. Hogy utóbb a németek Mátyus földét „*Slovakey*“-nek nevezték el, ezzel talán kár törődnünk. Chák Mátyus emléke soká élt a felvidéken, a nevéhez fűzött terület azonban az évszázadok folytán mindinkább szűkebbre szorult. Még a Rákóczy-korszakban azt tartották, hogy Léva váránál kezdődik a Mátyusföld, a Nyitra- s Vág-völgyön, a Csallóközön át terjed Pozsonyig; a 19-ik században már csak a Vág vidékét s a Csallóközöt hallottuk így nevezni, de a Vág s a Csallóköz táján lakó nemesség-nél közhasználatban volt; magunk emlékezünk, hogy megkérdezte birtoka, otthona után egy-egy nemzeti földbirtokos, bizonyos önrizzel azt felelte: „a Mátyus-földön!“ Ezóta is elmúlt egy félszázad, sokat haladtunk, sokat felejtettünk. Vajjon van-e még ma valaki a felvidéken abban a hitben, hogy ő Mátyus földén lakik?

VII.

MAJTHÉNYI GERGELY ÉS BENEDEK.

A Majthényi-család genealógiája több hazai munkában szerepel, hol csak a kimagasló alakjai szerint, hol pedig részleteesen, táblázatokban is. Említettük más helyen báró Mednyánszky Alajos munkáját, melyben a Majthényi családról szól, el nem hallgathatjuk Lehoczky ösmeretes stemmatográfiáját sem, mely szintén a Majthényi családnak családfa-töredékét közli némi jegyzetekkel. Sem az egyik, sem a másik nem nevezi meg a kútforrásokat egynéhány általánosan ösmertnek kivételével, mint pl. a Corpus juris hungarici, Bél Mátyás munkája sat. Valószínű, hogy az említett többrendbeli munkának eredeti forrása egy és ugyanaz, bizonyára Pethő Gergely krónikája is járult hozzá.

Lehoczky stemmatográfiája nekünk — sajnos — újat nem mond, sőt tévedéseket tartalmaz, melyeket az újabb kutatás régen már kiigazított. Van néhány személynév beillesztve, melyeket igazolni sem a levéltári anyagból, sem máshonnan nem tudnánk, ennél fogva az autentikus családfába fel nem vehetjük, mert valószínűleg tévedésen alapúlnak. Mindazonáltal el kell ismernünk, hogy a mindössze egy és fél oldalra terjedő adatok között igen sok helyes és levéltárilag is beigazolt vagyon. Nagy Iván munkájának azon tévedését, hogy M. Gergelyt 1403-ban említi, mint Kesselleőkeő várának impetratorát, bizonyára Lehoczkyból merítette; ez téveszthette meg őt annyira, hogy ebből kifolyólag az egész leszármazást el kellett rontania, betoldott, de soha nem létezett ősökkel. Így aztán egy hiba a botlások egész sorát hozta maga után. Helytelen lett volna részünkről az érdemdús úttörőket fel nem említeni, de ma már csak kevés oly adatot használhatunk ezekből, amelyek országos eseményekre vonatkoznak, s így authenticusoknak vehetők, a családtani részt illetőleg csak a levéltári anyaghoz ragaszkodunk.

Előre bocsájtván a fentieket, ezzel már kedvelt hősünk, Majthényi Gergely fénykorszakába jutottunk, amennyiben ő 1434-ben már szereplésének *zenith*jén volt. Ekkor nyerte érdemei jutalmául

Kesselleökcö várát. A megelőző adatokat azonban csak futólag közeljük, hogy kronologikus beillesztésük által ne zavarják meg Gergely úr hosszú élete leírásának egyöntetűségét. Ifjúságáról, sajnos, nincsenek adataink.

Minthogy Gergely úr egyébként a nagy Hunyady János kortársa, közte és a gubernator között sokféle kapocs volt. Születése évét csak hozzávetőleg tudjuk meghatározni, ezért bizvást idézhetjük gróf Teleki József szavait Hunyadi korára.

Ugyanis gróf Teleki J. megbecsülhetetlen munkájában („Hunyadiak-kora“), miután az összes adatokat s azoknak sokszor eltérő okoskodásait felsorolja, így nyilatkozik: „ha meggondoljuk, hogy Hunyadi már Sigmond halála és így 1437. előtt, minden, nem fényes származása mellett, nevezetes ember volt, és így ekkor igen fiatal nem lehetett; hogy halálakor 1456-ban nem volt ugyan idős, de mégis már 1448-ban, saját vallomása szerint a hatvan évet meghaladta volt: hősrünk születése idejét nagy csalódás nélkül 1387-re tehetjük“.

Ez az okoskodás teljesen összevág a mi következtetéseinkkel, Majthényi Gergelyre nézve, de amúgy is sok analógia mutatkozik a két kortárs és jó barát között. Habár Gergely úr ősrégi nemzetségnek ivadéka, mindamellett nemzetségének elszaporodása az ősi vagyont régen feldarabolta, s a 14-ik században szerényebb viszonyok közt lehetett. A fényes múltú család már nem mutat fel olyan kimagasló alakokat, amilyenek voltak pl. a szintén Divék-nembeli Bossányi Barleus és Iruslaus Comes-ek, kik a 13-ik század végén már várbirtokosok stb., mint fentebb már elmondottuk.

Említettük feljebb a nagy Hunyadi és Gergely közti analógiát, hozzátehetjük, még családi beléletük is ilyet látszik felmutatni.

A tartós végvárbeli és tábori élet — úgy látszik — mind a kettőt sokáig tartotta vissza a nősüléstől. Hunyadynak idősbik fia a gyászos sorsú László, halálakor 1457-ben alig volt huszonnégy éves, tehát 1433. táján született, atyjának negyvenhatodik évében.

Majthényi Gergely mikor nősült, nem származott-e első szülött fia Sigmond, talán már elhalt első feleségétől? Ezen kérdésekre kútforrásaink felvilágosítást nem nyújtanak, de megerősíti feltevésünket az, hogy Sigmond és többi testvérei közt nagy korkülönbség volt. Azonban, hogy 1438-ban Gergely már nős volt, bizonyítja apósának, Lipthay Bálintnak szereplése az oklevelekben. Feltehető, hogy Gergely úr is 1430—1434. körül lépett házasságra, tehát negy-

venkettedik és negyvenhatodik éve között, ennél fogva gyermekei a nagy Hunyady fiaival kortársak valának.

Gergelyről szóló legrégebb adat öt Stibor vajda zászlaja alatt mutatja be. Stibor és fia volt ama központ, mely körül ő mozgott; de alig tudjuk, mi szerepe volt itt. A szerepléséről szóló adatok megbízhatatlanok és alig érdemelnek több hitelt, mint az a családi hagyomány, mely a Hármas könyvben említett Zothmundot, a bűvárt ősei közé sorozza, vagy pedig a nagynevű Katona művében említett, 1052-ben harcolt Mojtehet vérbelinek tekinti. Mi ezeket elfogadhatóknak nem tartjuk. E kútforrásoknál több figyelemben részesítjük Hormayer és Mednyánszky-k művét, a „Taschenbuch für vaterländische Geschichte“, mely szerint Majthényi Gergely Stibor vajda alatt Sebesnél, Nápolyi László, a trónkövetelő fölött győzedelmeskedik. Nem lehetetlen, hogy Gergely, mint egész fiatal levante, ott részt vett Stibor környezetében, vagy zászlaja alatt harcolt, s ily módon részese volt kora egyik legnevezetesebb hadi eseményében, értjük Stibornak akcióját Sigmond király veszélyeztetett koronája érdekében. Gergely itteni szereplésének emléke tehát fennmaradt, csak hogy nem szabad őt már hadvezérnek képzelni, ami korával nem férne össze; de hogy egy csapat élén a 18 éves ifjú már harcolt, azt elfogadhatónak véljük.

1434-ben kapja Majthényi Gergely, akkor Csejthe királyi várnak főkapitánya, Sigmond királytól hű szolgálataiért Kesselleőkeő várát és tartozékait; ekkor ő már rég túl volt hadi tettei legnagyobb részén, de szereplésének főbb mozzanatait előttünk sűrű fátyol borítja. Mindazonáltal most már az ő egyénisége annyira előtérbe lép, hogy közleményünk nem lesz csupán a hiteles oklevelek száraz kivonata. Megkísértjük e kimagasló alaknak biográfiájával is foglalkozni.

Közismeretes néhai Nagy Ivánnak terjedelmes genealógiai munkája. Úttörő munka, melyért neki minden genealógus hálával tartozik, bár köztudomású az is, hogy temérdek benne a hiba, de ez a tárgy természetéből folyik. Ezúttal csak a Majthényi családra vonatkozó egyik hibáját akarjuk itt felemlíteni. Majthényi Gergelyről azt mondja, hogy ő Kesselleőkeő várát 1403-ban kapta, az ő fia, János lenne 1435-ben Csejthe várának kapitánya, ennek fia László, s ennek fia a II-ik Gergely, ki 1483-ban élt. Minthogy ezek a tételek a családi levéltár adataival össze nem egyeztethetők, maga idejében, még az 1880-as években, magához Nagy Iván úrhoz fordultam felvilágosításért. Ő azt válaszolta, hogy mikor ő a munkáján dolgozott,

magától a családtól semmiféle adatot nem kapott, levéltárban nem kutathatott; ennél fogva a nemzedékrendet úgy közölte, ahogy az több régi munkában megjelent. Ez természetesen megfelejt mindent. Értjük, a nehézséget. Egy és ugyanazon Gergely szerintük nem kaphatott jutalmat érdemeiért 1403-ban, mert még 1488-ban is élt. Ezért a régiebb genealógusok kierőszakoltak egy soha nem élt II-ik Gergelyt, aki az ugyancsak soha nem élt Lászlónak fia lett volna. Igaz, hogy Gergely úrnak fölötte hosszú élete nem egy genealógust ejtett már kétségbe, de hát úgy van a dolog, hogy hősünk valóban elérte a 100 életévét. A nagy tévedés a várnak adományozási évében rejlik, ami *tévesen 1403-ra* van téve, holott csak 1434-ben történt. Minthogy helyreigazításunk újabb keletű, nagy gondot fordítottunk arra, hogy lehetőleg sok adatot közölhessünk Gergelyről, amely adat, ha mást nem is mond, csak azt, igazolja, hogy azon időpontban még életben volt, nekünk már elég fontos, hogy állításunk bizonyítékaul szolgáljon. Hogy Gergely úr már 1434-ben hadvezér és folytonosan részt vesz egy-egy hivatalos aktusban, míg végre 1488-ban befejezi földi pályáját, ezt sikerült teljesen bebizonyítanunk. Hogy pedig ritka hosszú életet élt, ő maga is vallja egy 1479-ben kelt, alább közölt oklevélben.

A családfán látjuk Baskát és három fiát 1330-ban, legifjabbika János, kinek nevéhez fűzött jogai felemlíttetnek, de az koránt sincs mondva, hogy már nagykorú. Utódaiból eddig csak az egy Lászlót ösmerjük teljes positivitással, ennek több gyermeke volt; ha László apjának 25-ik évében született, vagyis 1345-ben, úgy 1409-ben, a mely évben közlött oklevelünk szól róla, 64 éves lehetett. László gyermekei közül pedig Gergely volt minden bizonynyal a legifjabbik. Nőtestvérei idősebbek nálánál. Bátyja, „Magister Nicolaus“. 1420-ban hivatalosan szerepel a távollévő Gergely nevében is, aki ekkor már a táborozásokban részt vett. Miklós mester a papi pályára lépett, vele később mint zaborhegyi apáturral találkozunk. Gergelyről — mint fentebb láttuk — némely régi író azt mondja, hogy ifjúságában Stibor vajda zászlaja alatt szolgált. Ez kétségtelen, hisz a Stibor-ok magvaszakadtakor is ott találjuk a család erős csejtjei várában. Születését, ha elfogadjuk, hogy száz évet élt, ez esetben 1388-ra kell tennünk. Stibor alatt szolgáltván, fiatal korától fogva vele sok hadi tettekben vehetett részt, tőle tanulta a királya iránti hűségét, aminek akkor is kifejezést adott, mikor elsőszülött fiát Sigmondnak kereszteltette.

Gergely úr születését és korát illető okoskodásunk után leg-

helyesebb, ha ide csatolunk még egy különös esetet, amivel aztán e kérdés ki lesz merítve. A fent tárgyalt genealógiai bonyodalmak, az ellentétes adatok tisztázása, jelesen Nagy Iván tévedései, végtelenül megnehezítik helyzetünket. Mintegy 25 évnek munkája végre eltávolította a homályt, s ma a kételyeknek többé nincs helye. Állításainkat hiteles kútfők bizonyítják. A történetbúvár életében azonban előfordulnak esetek, amidőn a sors játéka úgy megzavarja kinnal összehozott adatait, hogy kétségbeesetten kiejti a tollat. Ilyen esetünk volt Gergely úr sírköve kutatásánál. Feljebb említettük a genealogusok scrupulusait Kesselleökeő várának téves adományozási éve fölött, s ez alapon a kierőszakolt II-ik Gergelynek s még egy Lászlónak beillesztését a családfába. Ezek a tévedések ma teljesen megcáfolvák, Gergely életpályája a 14-ik század utolsó évtizedétől 1488-ig ma tisztán, a maga valóságában áll előttünk. Hogy ez évben halt meg, a sírkő és más adatok bizonyítják. Azt, hogy ő és hitvese, Anna asszony, Novákon a kegyuri templomban nyugosznak, világosan mondja fiuknak, Mihálynak, Körmöcz város levéltárában őrzött végrendelete, amelyben kegyeletteljes szavakban emlékezik meg azon egyházban nyugvó néhai szüleiről, s emlékükre a nováki templomnak alapítványt tesz. A sírkő feliratát ismerette a Turul. Ami ezt a sírkövet illeti, minthogy azt fennmaradt ivadéakai állíthatták, hitelességéhez semmi kétely nem férhet. De mivel sokszor előfordult, hogy a sírboltban elhelyezett halottnak sírköve csak későn, évek múlva állíttatott fel, úgy vélekedtünk, hogy jelen esetben hasonló körülménnyel állunk szemben. A sírkő stílusa és betűi jóval későbbi időre, erősen a 16-ik századra vallanak. Azt is fel kell említenünk, hogy Gergely úr elhalálkozásának idejében, jóval díszesebb sírköveket találni. Olyan egyszerű, jelentéktelen sírkövet, milyen Gergely úr kérdéses emléke, olyan állású férfinak nem állíthattak a fia!

Egy alkalommal Novákon járt Nagy Géza úr, a M. Nemzeti Múzeum régiség-osztályának nagytudományú igazg. őre. Együtt tekintettük meg az alapjában nagyon régi, de már teljesen agyon renovált templomot, s az ott lévő kevés sírkövet. S íme mit talált a fürkésző tudós vizsga szeme? Egy eddig figyelembe nem vett sírkő-töredéket. A töredék tiszta góthikus stílusban készült emlék, a Majthényi címernek kétségtelenül felismerhető részletével, rajta Gergely úr síriratának része. *) Mennyköcsapásként hatott ez e sorok írójára; ho-

*) I. Turul V. 200. 1.

gyan? hát minden fáradságom, vélt eredményem, összeomlik? minden kutatásom semmis? az ál-Gergely mégis élt volna? Lehetséges, hogy egy embernek nem állítanak sírkövet, de két sírkő egy embernek... talán még soha sem volt rá eset! Pirultam magam előtt, s társam, akit amúgy is csak nehezen kapacitálhattam volt arra, hogy ő, a nagynevű genealógus, elfogadhatónak deklarálja az én száz éves Gergelyemet, ő fedezi fel a másik régebbi sírkövet, szinte bizonyítja tévedésemet. Bármennyi jóindulatot ismerek Nagy úrban irányomban, mégis sarcastikus mosolyt láttam az ajkain!

Azóta jó idő telt el, s ma kiköszörülve a látszólagos csorbát, teljes biztossággal állítom, amit régen is vallottam. Most már tudom, hogy 1541. táján Podmanini Ráfael, midőn még I. Ferdinánd ellen harcolt, megtámadta ennek hívét, Majthényi Bertalánt, a régi vitézt, Szeged és Tisza kapitányát. Habár sziklavarával szemben tehetetlennek bizonyult, de a kessel-leökeői váruradalom falvait elpusztította; jelesen főhelyét Novákot felperzselt, s annak templomában harminckét embert leölt. Úgy hiszszük, hogy e vad. procedura közben a családtagok erekyéit alig tekintette kegyelete tárgyául; bizonyára feldúlta a sirokat is, ami akkor igen szokott eljárás volt. Meggyőződésünk, hogy ekkor pusztult el Gergely úr régi sírköve, s unokája Bertalan, aki talán még emlékezett az ősz nagyapára, emlékül állíttatta fel az újabb követ, arra a helyre, ahol a feldúlt sír egykor Gergely úr csontjait foglalta magában. A régebbi sírkőnek része csak legutóbb került elő, építkezés alkalmával, s Rakovszky István kamarás, mint Majthényi jogutód és társkegyúr, a templom restaurálásakor most már az ép sírkővel együtt ezt is a templom falába illesztette.

Ami az újabb sírkövet illeti, stílusából következtetvé állítá-sunkat el lehet fogadni; éppen az a kor látszik rajta, mikor a hódító renaissance a góthikus stylust kiszorítja, de mint átmeneti korszakban, természetes, a stílus nem mentes minden góthikus reminiscenciától. Az írásban is sokszor tapasztalható, hogy idősb emberek még a rég elmúlt korszak írásával élnek, ezt tapasztaljuk a kőfaragóknál is. Erre fektetett okoskodásunk egy élatans példában nyert megerősítést. Alsó-Ausztriában, Potschach-ban van egy sírkő „Martin von Neidegg“ lovag sírírata van rajta 1508-ból. Szembeötlő a hasonlóság közte és a nováki újabb sírkőfelirat közt; csak hogy ama harminchárom évvel újabb sírkövön még az iniciálék is góthikusak, a többi írás teljesen hasonló.

Úgy hiszszük, befejezhetjük e témát. Hitetlen Tamásokat meg-

téríteni nincs erőnk, de minden érdeklődőt, aki az argumentumokat komolyan latolja, következtetéseink meggyőzik. Bebizonyítjuk, hogy a Kesselleőkeő várával 1434-ben megadományozott Gergely egész 1488-ig folyton szerepelt, egy másik Gergelynek sem előbb, sem utóbb nyoma sincsen, ennél fogva a Nagy Iván-féle műben említett helytelen részletek elesnek.

Abban az időben, midőn egyrészt Aldunánál folyt a háború, másrészt a huszita-veszedelem közeledtével az ország fegyverkezett; ekkor 1428-ban Esztergomban, Szent Pál remete napja utáni szerdán kelt Gerendi Miklós erdélyi püspök és királyi kincstárnok levele, „nemzetes bayna-i Both Ferenchez a jelenlegi egy forintnyi hadi adó dicatorának Bars-vármegyében“.

Kéri ötet, illetve királyi rendelet értelmében meghagyja neki, hogy azt az egy forintnyi hadiadót a Bars-vármegyében fekvő Ujbánya városban és tartozékaiban ne szedje be, mivel ez a nevezett városnak elengedtetett. A bayna-i Both család nem volt felvidéki, szűkebb hazája túl a Dunán volt, csak a tizenötödik század későbbi évtizedeiben találjuk Bars-vármegyében, mint Hruszó várban compossessort.

Tárgyunktól eltérő adatot, milyen a fentebbi is, azért illesztünk olykor szövegünkbe, hogy az olvasónak figyelmét az országos eseményekre, s a felvidéken uralkodó hadi s egyéb állapotokra tereljük.

1428-ban megindult a török háború az Aldunán; ez bennünket már közelebbről érdekel, mert hogy ebben Gergelyünk részt vett és érdemeket szerzett, bizonyítja egy irott emlék. Minthogy ez az első irott bizonyíték, mely hadi szolgálatairól szól, alább közöljük annak tartalmát kivonatban.

Sigmond király 1433-ban május 31-én koronáztatott meg Rómában és 1434. október 6-án érkezett vissza Pozsonyba. A király privilegiuma, melyben Gergelynek adományozza Kesselleőkeő várát, tudvalevőleg elpusztult; megmaradt azonban a beiktatási parancs, bár budai dátuma szerint a király még távol volt. Tényleg Gergely ez időben donatiója zavartalan birtokába lépett.*)

Sigmond a nyitrai káptalant bizta meg a beiktatással; mint a beiktatásnál közre működő „homo regius“-t ezeket nevezik: Felső-Lelóczi Fodor Jánost, vagy Alsó-Lelóczi Pethew Andrást vagy pediglen Nittrazeghi Györgyöt, tehát a Kesselleőkeőhöz legközelebbi szomszéd nemeseket. A szöveg azt mondja (fordí-

*) I. alább Lipthai Bálinttal kapcsolatban.

tásban) ...nemzetes Majthényi Gergelynek kedvelt hívünknek, aki nekünk és a magyar szent koronának nagy szolgálatokat tett, a midőn a háborúra a kegyetlen törökök, Krisztus keresztjének üldözői ellen, nagy mennyiségű csapatokat, úgy lovasokat mint gyalogosokat gyűjtött és táborba szállított; nemkülönben az ország felvidékének védelmében fáradhatatlanul örködött és serénykedett. Kesselleőkeő várát, mely néhai nagyságos Ilsvai Lesták fia György magvaszakadtával a koronára szállott, Novák, Szebedras, Nagy- és Kis-Lehota, Bisztricsén, Cherenén, Felfalu és Kis-Ugrócz falvakkal, melyeket más levelünkben adományoztunk . . . stb. E beiktatási rendelet kelt Budán, Szent-György vértanu napján, 1434-ben.“

E beiktatási parancs, melyet rövidség kedvéért csak kivonatban közlünk, nehogy az olvasót hosszadalmas nehézkes stílusával fárasztssuk, világosan mondja, hogy Gergelyünk „jelentékeny számú lovas- és gyalog-csapatokat gyűjtött és szállított a táborba“, nem lesz tehát fölösleges ezen hadjárattal foglalkoznunk. Sigmond 1426-ban őszkor Erdélybe indult, hadvezére Maróthi János Havasalföldre berontott, Radult, a török pártfogoltját legyőzte s elűzte, s Dán vajdát visszahelyezte. A király ekkor az egész telet Erdélyben tölté.

1428. április havában a király Galambócz alatt táborozott huszonötezernyi sereggel, melyben egy lithván dandár a vitéz Grabovi Cserni Száva*) vezénylete alatt is volt, Vithold lithván herceg részéről. A hadak vezére Rozgonyi István volt, míg neje, a hőselkü Szentgyörgyi Cecilia a hajóhadnak egy gályáját vezényelte.**)

A török hajóhadat tönkre tették, de Murad szultán háromszorta erősebb hadsereggel közelgetvén, Sigmond fegyverszünetet kötött vele és visszavonúlt. Ekkor következett be török részről az az árulás, mely miatt a király majdnem fogságba esett; a magyar sereg az egyezés értelmében átkelvén a Dunán, álnokul megtámadtatott; a hadsereg maga néhány száznak elvesztésével átkelt, de a visszavonulást védő Cserni Száva csapatjával áldozatul esett. Ezután Sigmond a sereget együtt tartván, nehogy a török Magyarországra is berontson, ott tartózkodott Galambócz táján az év végéig, és nemsokára reá Németországba távozott. Azalatt, hogy a király a török ellen táborozott, husziták ama felekezete, mely magát „Ziska árvái“-nak nevezte,

*) Máshol Zawiss a neve.

**) Cecilia asszonynak jeles hadierényeiért Sigmond 1430. évi márc. 9-én Tolna-megyében birtokot adományozott. (L. Orsz. ltár Dipl. lev. 1220.)

berontott az országba s Pozsony külvárosát felégetvén, egész Szakolczáig pusztított.

Ezt a történelmi epizódot véltük ide beillesztendőnek, hogy az olvasó tájékozva legyen. A fent közlött beiktatási-parancs bizonyára erre a hadjáratra céloz; abban azt olvassuk, hogy Gergely úr nagyobb számú lovas- és gyalogos-csapatokat vezényelt a táborba. A különféle fegyvernemekből álló sereg már magasabb állású vezért igényelt, nagyobb számú tiszteket, olyanokat is, akik az emberek és állatok élelmezéséről gondoskodnak, ma hadi biztosoknak neveznök, mindezek természetesen Gergely úr parancsnoksága alatt állottak, ebből következtethetjük, hogy ő egy dandárnak vezére volt, mai nyelven generális.

E hadjárat után sietve térhetett vissza a sereg a rossz hírek vételével, s ekkor következik be az a korszak, amelyről a beiktató-parancs mondja, hogy: „a felvidéken fáradhatatlanul őrködött és serénykedett“ Gergelyünk.

A következő években folytak a Vág-völgyben a legnagyobb harcok a huszitákkal, Sigmond ezalatt távol volt a baseli zsinaton, 1433-ban Rómában koronáztatta meg magát, a hová nagyszámú fényes kísérettel utazott. Eközben a beláallapotok fenyegetőbbé válván, a királyi helytartók a honvédelmi rendszer újjá szervezéséhez láttak, ami 1433-ban a régi banderialis alapon meg is történt. Gergely urat ezek az országos intézkedések közel érinthették, mint régi tapasztalt hadfit, bizalmas viszonyánál fogva a korabeli főbb vezérekhez, a nagy Hunyadyhoz, Pongráczhoz s másokhoz, talán azt is szabad sejtenünk, hogy a hadügy újjá szervezésében ő is részes volt. Erre a későbbi események nyomán következtetünk.

Az újonnan megerősített banderialis rendszert 1433-ban, bár országgyűlés elé nem is került, a vármegyék már elfogadták, és továbbra is érvényben maradt. Az akkori „ordre de bataille“ hogy a mai szokásos kifejezéssel éljünk, szövege fennmaradt. Nevezetes körülmény, hogy csakis a lovasokat említi az, összes lovasság száma a szerb despota, Bolgárország és Bosznia, Hercegovina, oláh- és moldvaiak csapatjaival együtt 76.875 lovast tett ki. A királyi dandár 1000 lovasból állott, a főpapok és zászlós urak rendszerint egy-egy dandárral tartoztak kivonulni; egy dandár 500 lovasból állott, némi kivételtől eltekintve. Egy része e jelentékeny hadseregnek a török ellen volt táborba szállandó, egy másik része Erdély felé és Németország felé „a husziták ellen“. Így voltak csoportosítva: a király személyesen 4000 lovassal, az esztergomi érsek 1000 lovassal, az

egri püspök 1000 lovassal, Stibor gróf is két bandériummal, vagyis 1000 lovassal, a Szentgyörgyi gróf, a Héderváriak 1000 lovassal, a kisebb zászlós urak jobbra 50 lovassal, néhányan, ugymint Perényi János 200-al, Széchenyi László 100-al, Palóczy Imre 100-al, Széchy Frank 100-al, Miklós, a galgóczi bán fia, a Hédervári nemzetségbeli Ujlaky-család tagja, Galgóc vár ura 100 lovassal. A kisebb zászlós urak, vártulajdonosok közt ott találjuk a Forgách-okat és Bajmócz vára új urait, a Noffry testvéreket, 50 lovassal. Egy évvel ezen országos intézkedés után már Gergely úr is Kesselleökeő várának ura. Lévai Cseh Péter, Lévának ura, az említett „ordre de bataille”-ban a török elleni seregbe volt sorozva, nyilván, mert az alsó vidéken szintén teljedelmes birtokai voltak, de azért e jeles vitéz hadvezért a felvidéken látjuk a huszitákat Tapolcsánban szorongatni, tehát kivételek is voltak. Az ő dandárja 500 lovasból állott. A gyalogság számáról nincs tudomásunk; de hogy az is számottevő volt, kétséget nem szenved.

E kimutatásból látjuk, hogy Stibor hadseregével a legelsők közt foglal helyet, azok közt volt Gergelyünk is, vele sokan, merjük állítani, a színe-java a Vág és Nyitra vidékének, a többiek közt unokatestvére Majthényi Benedek is.

A genealogikus munkának egyik legnehezebb feladata a hasonnevű családtagot a leszármazási táblázaton a maga helyére beilleszteni. Ilyen nehézség legtöbbször a magvaszakadt ágaknál fordul elő. Ilyen volt a helyzetünk Majthényi Benedekkel. Alább közöljük azt a kevés adatot, amit róla tudunk. Kétséges volt soká, vajjon egy és ugyanazon személy-e az itt-ott felbukkanó Benedek? Valóban Majthényi-e, vagy a ma Motesiczky nevet viselő család tagja-e? E kérdésre kielégítő választ, olyat, amelyben leszármazása a családfán meglévő tagtól ki volna mutatva, soká nem adhatunk. Mindazonáltal biztos argumentumunk volt származására nézve, pedig nem valami birtokról vagy családi pőről szóló levél útján, mely esetleg távolabbi vérrokon kezébe is kerülhetett, hanem optima forma szerint egy kötelezvény magas állású személy részéről. Tehát magánokirat, mely pénzértékű volt, s mint ilyen, csak a legközelebbi rokonokat illette. Ez maradt fenn Gergely úr hátrahagyott, sok viszontagság között megőrzött leveleiben Majthényi Benedektől.

Midőn a huszita-háború Csehországban már nagyban folyt, hazánkat eleinte kevésbé érintette, csak mikor Sigmond testvérének, Venczelnek 1419-ben bekövetkezett halála után Csehország kormányát is átvette s megindult a nagy harc Prágáért; 1421-ben

a sziléziai hercegek is komolyabb hadi készülétekhez láttak, akkor kezdték a harc hullámai hazánkat is háborgatni.

Ekkor látjuk hazánkban a már jól ismert II. Lajost, Liegnitz és Brieg herceget.

A háborúviselésre mindenkor pénz kellett; úgy véljük tehát, hogy a készülő hadivállalattal van összeköttetésben az alábbi kötelezvény, melyet adatúl mutatunk be arra nézve, hogy Benedek e magas állású urral ösmeretségből, úgy látszik, bizalmas összeköttetésben volt. Az eredeti okmány szövege így hangzik:

„*Wir Ludowig von Gotes genaden Herzog in Slesien (olvashatlan hézag, de Brieg-nek kellett lennie) Lignitz. Bekennen und tuen Kunth öffentlichen mit diesem brive allen den die ihn lesen oder hörent lesen das wir rechter und eigener schult schuldig sein und gelten sollen fünf* (itt az összeg további betűi, sajnos, olvashatlanok, tekintvén az akkori pénzviszonyokat, úgy hisszük, ötszáz arany forint lehetett) *Hungarische guldn dem edeln Benedicto von Mathoschitz seynen erben und derselben erbens erben und allen den die dicsm brieff mit seynem guten willen ynne haben (hézag) geltis glauben wir em bey unsern guten truen an arg an und an allis (hézag) hindernisse unverzöglich. En geben und zu bezalen uff diesen neestkomen sanct Johannessen tag des Täufers wol zu danke. In Crafft dies prueff mit unserm angedrucktem Ingesigele (hézag) zu Lewbuz am Montag vor Osternheiligentagen nach Crists geborth vierzehnhundert und donoch in dem dreyundzweztzigisten Jar.*“

(Erős hártján díszes góthikus írással, de igen megrongált állapotban. A lemállott, de teljes épségében meglévő pecséten a Piast dynastia ösmert címere: a kiterjesztett szárnyú, lóherelevelű sas, a sisakon ismételve; a pecsét körül a herceg címe gót minuskulákban.)

E levélből kitetszik, hogy Benedek 1423-ban husvétkor messze Lenbus-ban, Alsó-Sziléziában volt. Bizonyára nem mint idegen tartózkodott ő a Liegnitz-Brieg hercegénél, hanem mint régibb ismerős, aki pénzes-, bár nem üzlet-ember létére, készpénzét szívesen helyezte el ilyen helyen. Nyitra-vármegye akkori alispánja volt. Ismeretes a sűrű érintkezés, melyben hazánk Sziléziával s annak hercegeivel volt. Nem egy házasság kötöttett évszázadok folyamán e fejedelmi családok s magyar főuri családok közt. A Liegnitz-Brieg-i hercegnek első neje szintén magyarországbeli volt.

A Piast dynastiának nagyszámú elágazását s ennek családfáit kiadta a tudós Doctor W. Grotefeld schwerin-i levéltári

tanácsos. A legjobb munkák egyike ez, de azért hibát ebben is konstatálunk. Ugyanis a fentnevezett II. Lajos hercegnek nejét Grotefend „Hedwig von Zápolya, Gräfin von Trentschin“-nek nevezi, aki 1414-ben halt meg, tehát abban az évben, melyben Stibor vajda is befejezte életét. Minthogy ezen évben a Zápolyákról még nincs is tudomásunk, vagy legalább nincs olyan, amely őket Trencsénnel hozná kapcsolatba, ez feltétlenül téves adat. De hogy Hedwig, az akkori trencsényi comes-nek leánya, azt készségesen elfogadhatjuk. Stibor az ősi Ostoja nemzetség ivadéka, illustris lengyel származására büszke, magát mindig lengyelnek vallotta, noha új hazáját, Magyarországot kitűnően szolgálta. Tudjuk, oda is temetkezett Krakkóba, Kazimierz külváros Szent Katalin templomába. Hosszú magyarországi szereplése alatt Lengyelországgal és természetesen Sziléziával is összeköttetést mindig tartott. Ha nem tévedünk, mi a trencsényi Hedwig grófnőben Stibor leányt gyánítunk. Keresztneve is lengyel származásra mutat. Ifjú korában Lajos herceg bizonyára a Vág-völgyben, Beczkó várában, Trencsénben megfordult. A bizalmasabb ösmeretség Majthényi Benedekkel ez időkre vezethető vissza, és egy újabb adattal pótolja állításunkat a Stibor-ház s a Majthényiak közti viszonyra nézve. Tudvalevőleg a liegnitz-brieg-i hercegséget már Lajosnak nagyatyja a néhai III-ik Boleslawtól úgyszólván anyagilag teljesen tönkre téve vette át. Ebből következtethető, hogy az anyagi helyzet egy félszázad múlva sem volt még rendezve, amidőn Lajos Hedwiget kapta, s vele mindenesetre szép hozományt. Most, midőn a hadikészületek nagy áldozatokat követeltek, ismét magyar ismeréséhez fordult.

1431-ből husvét utáni kedden kelt egy oklevél Trencsén várában, mely Lajos hercegnek Trencsén vármegyei intézkedése nyomát tartotta fenn. Ekkor az előkelő, szintén sziléziai származású főispán: „*Conradus Schellendorff Comes et Capitaneus Trencziniensis*“ sat., kijelenti, hogy a nagyméltóságú Sziléziai és Brieg-i (Liegnitz-et kihagyta) Lajos herceg adománylevelét, melynek erejénél fogva a „*nobili viro Johanni de Vilicz filio Pesskonis*“ (Velcsicz, Nagy-Chocholna mellett) Zablatban curiát adományozott, mely Trencsén várának tartozmánya, jutalomképpen a hű szolgálatokért, melyeket ő neki (t. i. Lajos hercegnek) teljesített, miként ezek a hercegnek privilegiális levelében bőven felsoroltnak,*) most ő, a főispán, Borbála,

*) Minthogy Trencsén csak 1429-ben lett a királynő tulajdona, ebből kitetszik, hogy az adományozás még 1429. előtt történt történt.

római, magyar és cseh királyné jóváhagyásával e Velcsiczi Jánosnak szóló régebbi adományt Zabblath-ra, hivatalának erejénél fogva megújítja és saját pecsétjével megerősíti. (Az eredeti, papírosra irt, a Schellendorffok címere teljesen ép lenyomatával ellátott oklevél e sorok írójának tulajdonában.)

Bennünket csak másodsorban érdekel Záblath-nak eladományozása. Okunk van feltételezni, hogy az nem maradt soká érvényben, más kezekben fogjuk azt találni, mikor idők folytán e lapokban Záblath új urairól fogunk szólni, de nagy mértékben érdekel Lajos herceg itteni szereplése. Okunk van feltételezni, hogy ez az összeköttetés első felesége életében, tehát jóval 1414. előtt vette kezdetét, tehát körülbelül akkor, a midőn a nápolyi trónpraetedenssel folyt a nagy harc. Ennek Stibor volt sarkköve, központja és egész akcióját, bár nagy erőfeszítéssel, de végre is diadalmasan végrehajtotta. Ekkor is megesett, mint annyszor, hogy az ország nagy része a koronás királya ellen fellázadt, sőt magának Stibor vajdának várnagyjai is fegyvert ragadtak kenyéradó urok ellen. E nehéz helyzetben Stibor lángeszével csak régi hazájában gyűjthetett megbízható segítséget. Az Odera és Visztula partjáról siettek zászlai alá a vitézek, kiket nagy hírneve rég csábított; hisz a kalandos lovag-szellem, melynek egyik utolsó képviselője János cseh király volt, még élt a jobbak emlékezetében. Úgy hiszszük, ekkor jött Lajos herceg is, mint szövetséges hadakozó fél, Stibor mellé, s így keletkezett a frigy az Ostoja nemzetségbeli Hedwig s a dicső Piast-ház ifjú leventéje közt. *)

Igy képzeltük mi a nexust, mely Lajos herceget Trencsén birtokába juttatta. Feleségének eddig tévesnek bizonyult leszármazását illetőleg Grotefenddel szemben nézetünket fenntartjuk. De van ennek még közjogi magyarázata is.

A Liegnitz-Brieg hercege, II. Lajos szereplése Trencsénben még így is vitás lenne, ha felvilágosítást nem nyújtana nekünk a császári-királyi államlevéltár egyik adata, Sigmond király kiadványa, mely Konstanczban, 1418-ban, május elsején kelt. Ebben ő a hercegnek és második nejének, Erzsébetnek, Brandenburgi Friderik választófejedelem leányának, „zur Heimsteuer“ Trencsén várában negyven-ezer forintot biztosít négyezer forint évi jövedelemmel. (Királyi nagy pecsét.)

*) Ugyanekkor jött be az első Hornspergi Schellendorff, talán épen Lajos herceg vezérlete alatt, itt küzdöttek számos utódai s alapját vetették a mai Burián nevű magyar családnak.

Ez az adomány magyarázza meg nekünk végleg Lajos hercegnek állását Trencsén vármegyében.

A Liegnitz-Brieg hercege tehát Trencsénnek, az egyik királyi várnak tartozmányát *neki teljesített* hű szolgálatokért eladományozza, s oly érvényesen, hogy jóval később en ezen idegen fejedelem által kiadott privilegiumot a királyné is megerősíti. A jutalmat nyert szolgálatokat helyesen, az ország érdekében valóknak, tekintette a királyné.

Elmondtuk, hogy Lajos liegnitz-brieg-i hercegnek első felesége, Hedwig, kit trencsényi grófnőnek nevez kútforrásunk, 1414-ben elhalt; férjének második feleségével Brandenburgi I-ső Friderik választó fejedelemnek Erzsébet nevű leányával 1418. május 1-én találkozzunk először, nem pedig mint Grotefend mondja, 1420-ban, januárius 13-án. Lajos herceg mintegy négy évig gyászolta magyarországi hitvesét; s valamint Stibor idejében, úgy talán ezután is fenntartotta az érintkezést itteni rokon és ösmerős köreivel. Ezt Majthényi Benedeknek szóló kötelezvényéből is látjuk. Első házasságából kifolyólag azt is következtethetjük, hogy talán anyagi érdekei is követelték a Vág-völgyben való ismételt látogatásait. Ezen kívül a nagy hadvezér Stiborral még annak életében hazánk közügyeiben, jelesen a hadügyekben részt vett s a mindinkább zavarodó politikai viszonyok, a növekedő huszita veszedelem idejében az ifjabbik Stibor mellett, szeretnők mondani, sógora mellett, állást foglalni kényszerült, amennyire ezt az ő két hercegségének helyzete engedte.*)

Ha Lajos herceg első feleségét illető feltevéseink téveseknek bizonyulnának is, mindazonáltal az ő állását Trencsénben igazolja Sigmond király fentebbi levele. Ezzel kapcsolatban — bár szorosan nem tartozik elbeszélésünk tárgyához — mégis ide iktatjuk az alábbi részletet is, mely jogtörténelmi szempontból véve szintén nem érdek-

*) Ismeretes a történelemből — fentebb magunk is vázoljuk — Stibor vajdának feltétlen hűsége Sigmond iránt és nagy szolgálatai úgy a harcúterén, valamint államügyekben. Nagy is volt a király elismerése, fejedelmi adományok, nagyszámú váruradalmak, országos méltóságok jutalmazták a jeles lengyel hőst. Halála után egyetlen fiát újabb adományokkal, többi közt Árva-várával ajándékozta meg. Pozsony-, Nyitra-, Trencsén-vármegyék, a Vág-völgynek várai nagyrészt Stibor kezébe jutottak. Hogy az ifjabbik Stibor nagy mérvben bírta a király bizalmát, emellett tanuskodik az, hogy midőn a huszita-veszedelem fenyegetett, ő lett a „Vág-folyó kapitánya”; apja soká lévén erdélyi vajda, hihető, fia sem vala ott idegen. Ugy véljük, Stiborics ott lehetett a király kíséretében 1427-ben Erdélyben.

telen. Éppen 25 évig tartott Velcsiczi Jánosnak, s utóbb mostoha-fiának záblathi békés birtoklása, amidőn egy rossz információ alapján, vagy talán rossz szándékból kieszközölt királyi adománylevél erejénél fogva egy jövevény donatarius e békés birtoklást megzavarta. A nagy Hunyady életében, de kevés halála előtt történt, hogy fia László, ezen, a magyar törvényeket mélyen sértő rendeletet külön parancscsal támogatta. De a nemes Trencsén-vármegyének nemzeti alispánja nem hajolt meg sem a törvényellenes parancs előtt, az ifjú Hunyadynak hatalmaskodó fellépésének sem engedett, hanem egyszerű szavakkal referálván az ügyről a királynak, kéri őt, hogy az ország régi, atyja s nagyatyja által is szentesített törvényeket tartsa meg, mert a megye e rendeletet végre nem hajtja.

Ebből az oklevélből azt látjuk, hogy a vitéz Velcsiczi János vérsége megszakadt. Ekkor Schellendorff főispán még csak hivatalból érdeklődik Záblath iránt, bár néhány évtized múlva családját szoros kapcsolatban fogjuk találni Záblath-al. A briegi herceg hajdani adománya pedig, mint annyi más emberi intézmény, megsemmisült, talán még az ő halála (1436. április 30.) előtt.

A trencsénieknek maga nemében ritka válasza a királyhoz kivonatban a következő:

„Nicolaus de Klobuczicz Vicecomes et Iudlium Cottus Trencziniensis László királynak jelentik: — — — tudni fogja felséged, hogy Lybak Mátyás Fölségedtől bizonyos curiát kapott tartozékaival együtt Záblaton és most azt akarja, hogy őt abba a nyitrai káptalan beiktassa. A nevezett kuria, amennyiben tudjuk, mindig és régtől fogva nobilis Johannes Pesskowicz de Wylczicz tulajdona volt; midőn a nevezett Lybak Mátyás magát ott beiktatta volna, akkor István „filiaster ejusdem Joannis Pesskowicz“ az említett Lybak Mátyást és a káptalan emberét azon kuriából kitiltotta és a beiktatásnak ellentmondott, mire a nevezett István Szent-Mihály nap nyolcadjára megidéztetett. Eközben nagyságos László Besztercei gróf (Hunyady László) bizonyos levele érkezik vala, s újból parancsolja a nevezett Lybak Mátyásnak ama kuriába való beiktatását, látván azonban Ő Nagyságának levelét Samardi János alispán, a levelet — az igazság kiderítése végett — az „Universitas Nobilium“ elé tanácskozássra bocsájtotta. A nemesek tanácskozásuk eredményeképpen kijelentették, hogy emlékeznek a nevezett Pesskowicz János és a fentemlített István birtoklására, hogy azt a kuriát zavartalanul birták, mely aztán János halála után „in filiastrum suum Stephanum“ törvényesen átruháztatott. Mivel pedig István Trenczin vár-

nak az ország szokása szerint szolgálatját teljesíteni meg nem szűnt egész mostanáig,*) ennél fogva kérjük királyi felségedet, hogy bennünket régi nemesi szabadságunkban megtartsion, mert ezeket a törvényeket felséged nagyatyja és atyja megerősítették, ennél fogva a mi örökünkét idegen jövevényeknek nem adományozni, hanem inkább bennünket jogainkban megerősíteni kegyeskedjék. Datum in Trenczinio feria secunda proxima ante festum beate Margarete. Anno 1456.

(Papiroson, három címeres gyűrűpecsét lenyomatával) saját gyűjteményemben.)

Ezzel visszatérünk a huszita korszakba, még pedig Majthényi Benedekhez, akivel feljebb 1423-ban találkoztunk volt.

1423-ban Sigmond király tudatja a nádorral és az országbíróval — — — fidelis noster Benedictus de Mahte, királyi szolgálatunkban „in custodia Civitatis nostre Vezele, prope eandem Vezele“ „casu fortuito accidente ictu lancee“ nehezen megsebesült, és soká nehéz beteg lett. Mivel pedig hívünk a feleségének, nemes Dorottya asszonynak és ennek előbbi férjétől, Pathwaróchi Pétertől lévő fiának, Miklósnak gyámja, ennél fogva meghagyjuk a fentebbieknek, hogy minden a nevezett Dorottya-asszonyt és fiát Miklóst illető ügyre s pörre nézve „ad Octavas festi Omnium Sanctorum“ halasztás adassék. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Kelt Visegrad Szeptember 10-ikén 1423. (Körmöczy levéltár. Fons 51. Fasc. 2. Num. 52.)

A megsebesült hős, ekkor Nyitra vármegye alispánja, és Stiborics vicecomes, emellett, amint látjuk, a szomszéd Morvaországban Wezele (Wessely) városnak parancsnoka is. Hogyan egyeztethető össze e két hivatal? Tudjuk, hogy 1423-ban elkeseredett harcok folytak Morvában és a határon innen. Minden törekvés ekkor az ország védelmében összpontosult. Az alispán nem ért reá békés sedriális (sedes judiciaria) üléseken elnökölni, absorbeálták őt, valamint a vármegye közönségének nagy részét a védelmi intézkedések. Mint másutt is érintjük, ez időben kapott (1422. és 1423-ban) Stiborics zálogjogon a királytól több rendbeli várat és várost Morvá-

---

*) Megjegyzendő, hogy a záblathi nemesi curia és tartozékai régebben is nemes személynek adományoztattak, de a birtokláshoz mindenkor a várat illető szolgálmányok fűződtek jogerősen, elsősorban hadiszolgálatok. E körülmény úgy tűnik fel, mintha a régi várszerkezet idejéből fenmaradt servitus terhelne a birtokot.

ban, a többi közt Bisenz-et és Wessely-t. Midőn a megsebesült nyitrai alispán főispánjának a magyar határon túl fekvő erősségét védelmezte, ez által is távol tartotta az ellenséget vármegyéje határától. A fent közlött pörhallasztás keltétől visszafelé következtetvén, e harcot augusztus közepére tehetjük. Körülbelül ezidőtájt, alig valamivel előbb esett Zizžának berontása hazánkba és előnyomulása majdnem Esztergomig. E két hadi esemény közt tehát megeljük a causalis-nexust; vagyis Zizža a Morvában hadakozó királyi sereget akarta onnét elcsalni, és erre legalkalmasabbnak ezt a fegyveres diverziót tartotta. Erről a magá helyén bővebben is szólunk.

Benedek kiheverte sebt, mert egy év múlva ismét találkozunk nevével, ezúttal is közszolgálatban.

1424. évi Fülöp és Jakab apostolok napján kelt Budán Sigmond király levele, melyben a vágujhelyi prépost kérésére meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy Pobiedim és Bassócz községekben határjárást tartson. A nevezett falvak t. i. a prépostság tulajdonában voltak Stibor vajda alapító levelének erejénél fogva. Királyi embereknek fel vannak sorolva: Soóky István, *Majthényi Benedek*, Bánóthi János, Szentkereszti Péter, Veszkey Lajko és vásárdi Forró Mihály. (Vágujhelyi prépostság levéltára, a nyitrai káptalan 1424-iki átíratából, 12-ik szám) idézve Jedlicska Pál művéből II-ik rész, 562. lap.

Ezt az adatot csak azért közöljük, mert a fölötte kevés emlékek egyike, melyek Benedekről szólnak. Kérdés már most, vajjon alispán volt-e még Benedek? Itteni szereplésére inkább mint szomszédos birtokos és Stiborék bizalmasa volt hivatva. Mindazonáltal tudjuk a későbbi évekről, hogy 1437. és 1438-ban bizonyos Benedictus de Bask szerepel, mint Nyitra-vármegyének egyik alispánja. Benedictus de Mayteh 1423. táján már volt alispán. Minthogy Benedek valóban Basska utód volt, ide jegyeztük ezt az adatot is. Vajjon e két Benedek egy személy? Tekintvén a körülményeket, nem lehetetlen.

Néhai Pesty Frigyes egyik közleményében ennek az alispánnak nevét egyenesen Baskafalvai Benedeknek írja, s így implicite Majthéi Basska-ivadéknak tartja.

Két oklevélben előfordúl a „Magister Benedictus de Maythe“, mint Tolna-vármegye alispánja, 1403-ban.*) Tudjuk, hogy Majthényi Benedek 1423-ban Nyitra-vármegye alispánja volt, itt az a gyanu merül fel talán, téves az évszám, a kettes (talán kikopva)

*) Zichy okmtár. V. 264. 281.

zérusra magyaráztatott. De akkor is nem tudjuk megmagyarázni, mikép került Benedek Tolna-vármegyébe? Más Majthényi-családot a Dunántúlról ezidőben nem ismerünk.

1438-ból is fennmaradt Benedek emléke, a Bossányi-család kis-prónai ágának levelei közt; (Nemzeti Múzeum.) Ebben Majthényi Benedek Teresztyénfalván, tehát a nemzetség divéki ősi földjén, hatalmaskodással vádoltatik „in facto potentiario“. 1438. évi Reminiscere vasárnapján. Ezuttal nincs okunk kételkedni, hogy valóban az alispánt vádolják.

Amint mondtuk, a rokonsági fok Gergely és Benedek között előttünk soká ösmeretlen volt. Hogy utódja nem maradt, emellett szól a kötelezvény megőrzése Gergely úr levelei közt; valamint az is, hogy csak mostoha fia említettik.

Sok idő múlva, midőn jelen munkánk első része már sajtó alá volt adandó, jutottunk oly több rendbéli adatokhoz, melyek Benedek kiletéről fölvilágosítást nyújtottak; jelesen a Bossányi levéltárból évtizedek előtt készült kivonatokból találjuk bebizonyítva, hogy Benedek, Miklós fia, ennek szintén Miklós nevű atyja Majteh-i Basskának fia, Gergely pedig Lászlónak, János fiának fia: mivel János szintén a nevezett Basskának fia, így tehát világos, hogy Gergely és Benedek másodfokú unokatestvérek valának, minthogy pedig Benedeknek fiutódja nem maradt,*) Gergely az ő hagyatékának egyik örököse volt, s így reája szállhatott a Liegnitz-i herceg kötelezvénye is.

Sigmond király tág látkörű szelleménél fogva adományozásaiban is a magasabb politikai érdekeket tartotta szem előtt. Midőn Cseh és Morvaországban a háborús idők bekövetkeztek, gondja volt erős hadi állásokat teremteni. A Morva vízének völgyében Ungarisch—Hradisch (Hradistye) volt mintegy bázisa hadioperációinak, ehhez

---

*) Sigmond király levele, kelt „in villa Gyermend, in vigiliis nattis Domini“ tudatja — — in persona fidelis nostri Nicolai, filii condam Petri, filii Gothardi de Pethwaricz, pueri ut dicitur in tenera aetate constituti, quia Benedictus, filius Georgii de Maythe (hítes levéltári adatok szerint Benedek, György testvérének, Miklósnak fia) ac nobilis Dorothea — — Patvaróczy Péter özvegye házasságra lépnek. Benedek első házasságából származott egyetlen leányát pedig Dorottya asszony kiskorú fia, Miklós veszi el. Hogy a kiskorú fia javai idegen kézre ne jussanak, a király inti a szülőket, hogy erre örködjének, egyzsersmind meghagyja a nádornak és a többi bíráknak, hogy védjék a kiskorut contra nobilem dominam Dorotheam, consortem Ladislai dicti de Bodok et de Buchan; filiam scilicet dicti condam Petri de Pethwaricz — — — (Eredetiye hátyán, piros pecsét nyomaival a Reviczkyek ltárában.)

közel látjuk Kunowitz erősséget, továbbá Bukló (Buchlau) Bisenz, Wessely, Hodonin (Göding) és Ungarisch-Ostrau várakat; ezt az öt várat, úgy tudjuk, zálogjogon a hű Stiboricsnak adományozta, tudván egyrészt, hogy hűsége rendíthetetlen, másrészt pedig, hogy nagy vagyonánál fogva módjában lesz birtokait megvédelmezni. Fentebb már elmondjuk, hogy Stiboricsnak, a nyitrai főispánnak híve és alispánja, Majthényi Benedek, Wessely kapitánya is volt, és a vár védelmében megsebesült. Közvetlen Hradisch szomszédságában fekszik Kunowitz város, ott a parancsnoki állást Simonyi Miklós töltötte be, kinek családja szintén kitüntette magát királyhűsége által.

Sok magyar, főleg a felvidékről való, fordult meg a huszitamozgalmak idejében az ország határán túl. Nem egy esetet tudunk, mely csak a pörhalasztásból maradt reánk, elfeledve egy-egy levelesláda fenekén. Így 1421-ben Hradistya városban, Morvaországban, Pünkösöd utáni kedden keltezi Sigmond király kiadványát, mely az ország nádorával, országbirájával s minden egyházi és világi bíróssággal tudatja, hogy „fidelis noster Nicolaus, filius Emerici de Symony, familiaris fidelis nostri Reverendi in Christo patris domini Hynkonis Episcopi Nitriensis“ a morvaországi Kunowitz város őrzésével, illetve védelmével van megbízva, ennél fogva ügyei után nem járhat, amiért is a nevezett Miklósnak és édes testvérének Imrének, nemkülönben atyjafiainak Symony Sigmond, János és Györgynek minden ügyeikre nézve pörhalasztás adassék jövő Szent-Mihály napi octáváig. Az eredeti oklevélhez cérnaszállal odavarrott papírszelet azt mondja: pro Martonus, Jacou et Michael filiis Symonis de Symony.

Huszita-korbeli viszonyaink megismerésére párhuzamul néhány külföldi adatot iktatunk ide arra nézve, milyenek voltak az idegen segédcsapatok, legalább a mi erőinkhez viszonyítva.

1421-ben őszkor a birodalmi fejedelmeknél és a városoknál, valamint Sziléziában is folyt a fegyverkezés. A sziléziai hercegek és városok egyessége szeptember 18-ikáról fennmaradt Görlitz város gazdag levéltárában. (Közli Colmar Grünhagen „Geschichtsquellen der Hussitenkriege“). Ebből tudjuk a fegyveresek számát, amelyet egy-egy herceg vagy város állított „Item Hertzog Johannes von Münsterberg und Land und Städte Breslau, Schweidnitz und Jauer 230 Pferde, item der Bischof (von Breslau) 70 Pferde, Hertzog Ruprecht von Löben und Ludwig sein Bruder 35 Pferde, Herzog Ludwig von Brieg 60 Pferde, Herzog Conrad Canthner 60 Pferde, die von Ratibor Jägerndorff 50 Pferde, Herzog Bolko von Teschen 30 Pferde, der junge Herzog Bolko 25 Pferde, Herzog Bernhard

30 Pferde, Herzog Kasimir (von Auschwitz) 20 Pferde, Herzog Conrad der weisse 20 Pferde . . .“

Átlag véve tehát a Piast hercegek hatalma, vagy mondjuk, vagyona, egy-egy magyar zászlós úr állásánál nem volt sokkal nagyobb. Hadi ereje bizonyára meg nem ütötte egy teljes magyar bandériumnak, 500 vértezett lovasnak a számát, pedig ilyen nem egy volt Magyarország főrendeiben, sőt Stibor két ilyen állított.

Hőseinknek a huszita-harcokban való sűrű résztvétele, sőt maga a harctér is megkívánja, hogy ezekről is szóljunk, de mielőtt a huszita-harcokkal tüzetesebben foglalkoznánk, vissza kell térnünk még Gergelyünkhöz, hogy feltárjunk néhány, személyét közelebbről érintő körülményt.

1420. és 1434. között Majthényi Miklós a pap („sacerdos“) képviseli a Majthényi családot hivatalos eljárásoknál, testvéröccse Gergely ekkor nyilván távol volt, minden arra vall, hogy ő fiatal korától fogva a nagy Stibor vajda környezetében élt. Alatta tanulta meg a fegyverforgatást (ezt különben régi írók is állítják). A rendelkezésünkre álló csekély adatok e korról nem nyújtanak felvilágosítást, de az egyetlen bizonyíték, amelyre hivatkozhatunk, minden kétséget closzlat. A huszita mozgalom legveszedelmesebb korszakában Gergely urat néhai Stibor vajda fiának, Stiboricsnak várában Csejthén találjuk, mint várparancsnokot. A nagy fontosságú stratégiai pozíció bizonyára kipróbált, értelmes vitéz férfit követelt. Ilyennek ösmerhette Gergelyt mestere, Stibor, s bizonyára a vajda fia, Stiborics, a „Vág-folyó parancsnoka“ is. Megbecsülte Gergelyben néhai-atyja szolgálatában szerzett tapasztalatait és tanúsított tehetéseit. Stibor vajda éppen a felvidék ama részén, hol a Basska-utódok is laktak, a leghatalmasabb úr volt, hozzá országos híré ember, kinek fényes udvarába, váraiba, özönlött a nemes ifjúság. Mi sem valószínűbb, minthogy Gergely is ifjúságától fogva ott tartózkodott, ott nyerhette kiképezését, később állandó szolgálatot.

Beczko vára a nagy Stibor idejében főfontosságú hely volt, nem ritkán ott intézkedtek az ország sorsa fölött; Sigmond királynak a vajda volt leghívebb, legtehetségesebb tanácsosa.

A két Stibor, atya és fia oly nevezetes szerepet viselt hazánkban, legfőképpen a felvidéken, hogy minden reájuk világot vető adat méltó a feljegyzésre, azért még külön is foglalkozunk velük. Hatalmuk és magas állásuk a társadalom központjává tette udvarukat. Hogy jó szolgálatok jutalmazásában közbenjártak legfelsőbb helyen, íme egy példa.

1426-ban Trencsénben Vizkereszt előtti szombaton keltezteti Sigmond király egy kiadványát, melyben néhai Simonyi Imre fiainak, Imrének és Miklósnak derék szolgálataikért a huszita-harcokban (l. fent Morva- és Csehországban) és néhai Bolondóczy Stibor vajda fiának, kedvelt hívének, nemzeti Stibornak alázatos kérésére és érdekében való közbenjárására megengedi, hogy ama bizonyos kastélyt (fortalicium seu castellum lapideum), mely eddig is Simony nevű birtokukon a király tudta és akarataival épült, de be nem fejeztetett, az ő nagyobb kényelmükre és biztonságukra még jobban meg erősíthessék és azt utódjaik örök időkre birhassák.

Pecset alatt. Relatio Sebastiani de Solnay Vicemagistri Janitorum Regalium.

Ez az oklevél csak Fejér György codexéből származó másolatban van meg a Simonyi-család levéltárában. A várnak erődítményei rég leromboltattak, a nagy lép, melyben annak erős pozíciója gyökerezett, régóta termékeny fekete földdé lett, de az úgynevezett „palas“ a várak, némi csúcsíves maradványaival és kapurostélyával még fennáll és újabban helyreállítatván, teljes épségében hirdeti ötszáz éves korát.

Hogy sok évi szolgálat fűzhette Gergelyt a Stibor-családhoz, ezt Sigmond királynak egyik okleveléből is véljük kiolvashatni. Eből tudjuk, hogy Gergely úrnak Csejthe várnagy társa (minden várnak két várnagya volt) Divékujfalusi János volt, tehát sógora, aki leánytestvérét Ilonát (de Erzsébetnek is írják) birta nőül.

Stiborics halála után Csejthe vára visszaszállott a koronára, de Gergely és sógora továbbra is ottmaradtak mint várkapitányok, jelesen 1435-ben.

Ekkor már lezajlottak hazánkban a nagy huszita-harcok; Nagyszombatnál, Illavánál (akkor még Léva a neve) s egyébütt részt vehetett a csatában Gergely úr is. Mindezekről alább részletebben szólunk.

Könnyű volna helyzetünk, ha Gergely úrnak 1434. előtti viselt dolgairól csak a legkisebb adat maradt volna is. Az irott emlékek, ha hitelesek, a legerősebb alapot nyújtják, de ha ezek hiányoznak, hypothesisekre kell szorúdnunk. Ezuttal is merünk visszafelé következtetni. Jelentékeny szolgálatokat kell tulajdonítanunk Gergelynek, mikor érett férfikorban kapja Kesselleökeő várat s a hozzá tartozó uradalmat, mintegy tíz faluval, adományképpen. Ilyen adományt csak számos és jeles cselekedettel kellett kiérdemelni, pedig más szolgálatot, mint haditényt, nem tulajdoníthatunk Gergelynek,

akit hadértő férfinak tekintettek még vénségében is, Mátyás király alatt. Pedig, hogy az írástudástól távol állott, erre nézve van bizonyítékunk.

Amint már említettük, legelőbb Stibor vajda szolgálatában találkozunk vele. Mednyánszky szerint Stibor zászlaja alatt harcolt már 1403-ban, midőn Stibor a Nápolyi László mellett fellázadt pártútokeket hősiesen legyőzte. 1408-tól fogva bátran feltehetjük, hogy Stibor táborozásaiban részt vett Boszniában, vagy Stibor vajda kíséretében a konstanczi zsinaton. Tudjuk, hogy e kíséret száztíz emberből állott; bizonyára válogatott, tekintélyes férfiak, nemes ifjak kísérték, ahogy akkor a kor szokása megkövetelte. Ugyanez alkalommal vérbeli rokona, a Divék-nemzetségbeli Bossányi-család egyik tagja Sigmond király környezetében Konstanczban nyer maga és családja részére címeres adománylevelet a királytól. (E levél jelenleg a Nemzeti Múzeum tulajdona.) Szent-Miklósi Pongráczot is azok közt találjuk. A nagy Stibor halála után, 1414-től fogva, annak fiánál maradhatott, mert a későbbi adatok alapján valóban tudjuk, hogy alatta szolgált.

Ifjúkori életéről, harctéri működéséről adataink nincsenek, szereplését tehát csak ilyen közvetett, utólagos adatok világítják meg, melyekből hősünk történetét rajzoljuk. 1435-től kezdve már elég sűrűn találkozunk nevével. Szerepel mint birtokszerző donatarius, zálogjogos, vagy a közélet terén homo regius, stb.

1435-ben Pünkösöd utáni pénteken kelt Nagy-Szombathban. Sigmond királynak patens levele (bőrhártyán, reányomott pecséttel) melyben tudatja, hogy Csejthe- (irva Chehthe) várának visszaváltásáért, mely előbb néhai nagyságos Bolondochi Stiboré volt, de magvaszakadása következtében a király kezeibe vissza szállott, nemkülönben hű szolgálataiért hívének Majtheni (irva Mahte) Gergelynek és Wyfalu-i Jánosnak Csejthe várnagyjainak egyrészt saját személye körül, valamint néhai Stibornak teljesített szolgálatokért és Csejthe-várának fenntartásáért (conservacione, értsd: megvédése) felteremtett költségeik fejében Zavar mezővárost Posony vármegyében és Zuk (ma Zslkócz) birtokot Nyitra vármegyében, még pedig a nevezett Gergelynek ezer arany forintban, Jánosnak pedig ötszáz arany forintban zálogba adja, magára vállalván a két zálogos birtokosnak a békés birtoklásban való megvédését.

Az oklevél felső részén olvassuk: Relacio Leonardi Noffry de Baymocz etcet. Itt találkozik a két új szomszéd okiratilag először. Mind a kettő új donatarius a Nyitra-völgyben; Gergely egy év óta

bírja Kesselleökeő várát, Onuphrius fia Lénárd szintén csak egy-pár éve hogy bírja a közel szomszéd Bajmócz várát. Ezen időtől fogva közte és az Onuphrius-utódok közt sűrű lett az érintkezés mindvégig.

Két nappal a záloglevél kelte után, szintén Nagy-Szombatban kelt Sigmond másik kiadványa, melyben meghagyja a pozsonyi káptalannak, hogy iktassa be a két zálogos urat Zavar és Zuk birtokokba. Királyi emberektől nevezi: Ladislaus de Opay (ma Apaj), Sebastianus de eadem, Dominicus de Chepen (ma Csöppön), Iwan, seu János (ügy) de eadem Chepen, Martinus de Bresth (nyilván Brestován).

A pozsonyi káptalan 1435. évi július 19-én jelenti, hogy megbizottja, kiszállott a helyszínére Apaji Lászlóval, ott az összes szomszédok, u. m. Matheo de Keresthwr, Petro de Zylzeg, Nicolao de Sarlouce, altero Nicolao de Eghazaslocz, villicis et Johanne, Vince filio Emerici de Isthe vicinis“ jelenlétében Majthényi Gergelyt és Jánost bevezették, a birtokokat nekik statuálták zálogjog címén „nemine contradictore apparente“ bevárván a szokásos három nap lefolyását a helyszínén.

Egy hiteles forrásból, a nagytudományú országos levéltárnak, Tagányi Károlynak jegyzeteiből tudjuk, hogy e Zuk nevű birtokot az ifjabb Stibor még 1428-ban egyik kiválóbb főemberének, Klux Jánosnak és nejének zálogba adta volt 270 arany forintban. Zavar és Zuk birtokok ezután évszázadokon át a Majthényi-családban voltak, mint számtalan ügyletnek, pörnek alapjai. A levéltár jelentékeny része e javakról szól, tehát sokat foglalkoztatták az elmult generációkat. Mi is szükségesnek láttuk a részleteket már itt felemlíteni.

Zavar mezővárosról tudjuk, hogy a 14-ik század utolsó tizedében „nobilis viri Ulrici militis“ tulajdona*) volt, aki Sigmond hadseregében szolgált, de örökös nélkül halálózván el, birtoka a királyra visszaszállott, és Sigmond király azt 1392-ben pénteken, Simon és Júdás apostolok napja előtt Nagyszombatban Stiborichi Stibor-nak, ekkor pozsonyi főispánnak adta számos szolgálatai jutalmául, melyeket néhai Lajos királynak, Erzsébet királynénak, Mária királynénak és magának Sigmondnak teljesített. (Báró Mednyánszky-család beczkói levéltárából.)

---

*) Zavar 1292-ben Bacha comes fia, Mihály pozsonyi várjobbágy tulajdona, ő ezen szerzett birtokát a nagyszombati apácáknak hagyta. (Hazai Oklevéltár 132.)

Zavar egy része, a zálogösszeg arányához képest két harmadrészen, Gergelyé lőn, egyharmada pedig Ujfalussy Jánosé; utóbb az egész birtok a Majthényi-család kezébe került. Gergelynek legidősebbik fia, Sigmond, oda telepedett, és az ő ága mindvégig Zavarnak nevezé magát. A birtok később mindinkább zálogosok kezébe ment át, s a 18-ik században végleg idegeneké lett.

Zavar viszontagságait bővebben leírja Rudnay Béla a „Zsám-bokréthy-ek“ című művében.

1436-ban junius 28-án jelenti a nyitrai káptalan Sigmond királynak, hogy az ő junius 2-án kelt beiktató parancsát, melyben elrendeli, hogy Gwthi Gáspár fia, Ország Mihály főkincstárnok a Nyitra-vármegyében fekvő és Stiboriczi, másképp Bolondochi Stibor erdélyi vajda fiának Stibornak magvaszakadtával a királyra szállott Chehthe és Jokw birtokaiba bevezettség, teljesítette. A beiktatás ellentmondás nélkül végrehajtatott. A rendeletben királyi emberektől első helyen Gregorius de Maythe, vel Ladislaus de Wyfalu (ez, mint tudjuk, Gergely nővérének, Ujfalussy Jánosnének fia, aki Ladislaus dictus Medenczés név alatt ismeretes), aut Thomas de Basskafalva, aut Michael de Koros, siue Georgius de Bassan, neve Johannes dictus Wyfalussy de Dywek (ez utóbbi Gergely sógora).

A beiktatásnál Gregorius de Maythe járt el. (Az eredeti, függő pecsét alatt kiadott oklevél az országos levéltárban D. L. 12912. szám alatt.)

Ezen eljárásról szóló királyi privilegium kelt 1436-ban julius 9-ikén. Ebben azt mondja Sigmond király, hogy zenthagathai Gereb László fia, Zaar Miklós erdélyi vicetavernicusnak, Gwthi Gáspár fia Ország Mihály főkincstárnok nevében előadott kérelmére privilegiális formában megerősíti a következő okleveleket, t. i. azon adománylevelet Chehte- és Jokw-várakról, melyet a nagyobb királyi tanács beleegyezésével Székesfehérvárott, 1436-ban, februárius 22-ikén Ország Mihály főkincstárnok részére kiállított, ebben elmondja, hogy az adományost már korábban báróságra emelte. Érdemeit részletesen felsorolván, átírja az iktatóparancsot és a káptalan fentebbi beiktatási relációját. (Ugyanott D. L. 12872.)

A Csejthe- és Jókő-varak 1436-iki eladományozását tartalmazó oklevelek néhány becses adatot nyújtanak tanulmányunkhoz. Ez évben, két évvel azután, hogy Gergely úr Kesselleőkeő-vár birtokába lépett, még ott találjuk őt régi működési területén, sőt vele együtt a társkapitány sógort, Ujfalussy Jánost, ennek fiát Lászlót, Basskafalvai Tamást, egy Bossányit, egy Korosit, szóval merő

atyáfit, mindannyit királyi embereknek ajánlva. Fentebb kifejtjük véleményünket Gergely úr korát illetőleg, hogy őt testvérei között a legifjabbiknak tartjuk. Minthogy a fentirt adománylevélben sógorának fia László, már királyi ember, tehát érett férfikorúnak tekintendő; míg Gergely úrnak ekkor későbbi számos gyermekei közül alig élt más Sigmond nevű fiánál; akkor ez a körülmény, ha nem is argumentum véleményünk mellett, de ellene nem szól. Úgy hisszük, Gergelyék jól illettek homo regius-oknak, a szomszéd nemesi rendből alig ismerte valaki úgy e javakat, mint ők.

Az a körülmény, hogy csupa rokonság szerepel a királyi emberek közt, némileg Gergely tekintélye mellett szól. Ő áll első helyen, ha nem ő hajtja végre a feladatot, legyen más, aki mintegy az ő firmája alatt működjék közre; ezt a benyomást teszi reánk a nevek csoportja.

Azt a feltevésünket, hogy Gergely még továbbra is a Vág völgyét lakta, nyilván Csejthén továbbra is végvár kapitány volt, igazolja az a körülmény, hogy rokonságát még Sigmond király halála után is ott találjuk.

1437-ben Znaymban, december 3-ikán, tehát néhány nappal halála előtt kelt Sigmond király iktató parancsa a nyitrai káptalanhoz, amelyben meghagyja, hogy Orzag Mihály főkincstartót és fitestvérét Jánost, iktassa Dehthe (Dejthe) birtokába és a hozzátartozó falvakba, úgymint Farkasfalva, Katlo, Radosoch, Padoroch, Jazloch és Oly-ba, mely javak az oklevélhamisítás miatt elítélt Mattawehnai (?) nemesekről a királyra szállottak.

Ezen beiktató parancsnak ellentmondás nélkül lefolyt végrehajtását jelenti a nyitrai káptalan 1438. évi januárius 5-ikén. Sigmond király ekkor már nem élt; élete legvégső és szenvedések közt töltött napjaiban még megemlékezett hívéről és juttatott szép adományt hű szolgájának, Országknak. Az iktató parancsban homo regius-nak megint első helyen Gregorius de Mayteh, s utána unokaöccse Ladislaus Medenches de Wyfalu van megnevezve (több név az oklevél romlott volta miatt ki nem vehető). Dejthe statutiójánál is Gergely úr volt a felsoroltak közül az, aki azt a hét helységben végre hajtotta.

Ezen káptalani, erősen megcsonkított bőrhártyára irt és függő pecséttel ellátott kiadvány, az országos levéltárban (D. L. 13123.) őriztetik.

Átugrottunk itt egy évet az egyöntetűség kedvéért, melyre ezennel visszatérünk.

1437. évi junius 28-án kelt Prágában Sigmondnak kiadványa, melyben azt mondja: „mivel hívünk Gergely, Maythehi Lászlónak fia a mi felszóllításunkra nekünk egyszáz arany forintot adott“, ezért lekötjük Zavart és Zuk-ot, mely javakat már előbb ezen Gergelynek és fítestvérének Miklós papnak, nem különben Dénesnek, Maytheh-i János fiának, osztályos atyafiának egyezer és ötszáz arany forintért zálogba adtunk volt, de tekintvén Gergelynek hűségét és hű szolgálatainak érdemeit, Gergely egész élete tartamára lekötjük e javakat úgy, hogy azokat Gergely életében sem mi magunk, sem más magyar király vissza ne válthassa, sat.

A pecsétmaradványok alatt: „Relacio Emerici de Marczaly“.

Ez lehetett az utolsó actus, melyben Sigmond hívéhez, Gergelyhez, királyi kegyét kimutatta.

1437-ből ismét egy kis adat Gergelyről (megjelent a „Gróf Zichy okmánytár“ VIII. kötet, 610 lapján). Ebben Sigmond király hívének, Bornemisza Miklósnak, néhai Berehtho-i Jakab fiának, ki Nagyságos Gwthi Orzaag Mihály főkinestárnoknak szolgálja (familiaris), adományozza Nyitra-vármegyében Wendegy birtokot, mely néhai Wendegy-i Miklós magvaszakadtán a király kezébe került, s jelenleg zálogképpen Hloboka-i Miklós kezén van. Ezt ő minden tartozékaival és hasznával a nevezett Bornemisza Miklósnak és általa testvéreinek Mátyásnak és Simonnak adományozza. A birtokba vezetéssel megbizza a nyitrai káptalan, királyi embereknek ezeket nevezni: Gregorium de Mayteh, vel Ladislaum Medenches (értsd: Medenczés) de Ujfalu (erről már feljebb szoltunk), vel Ladislaum de Kwpsed, sive Laurentium de Dyos sat. Kelt Prágában, 1437-ben, Márton püspök hitvalló napja előtti szombaton.

A nyitrai káptalan 1437-ben december 10-én kelt privilegiumában mondja, hogy Majthényi Gergely, mint királyi bizonyság, Pál pappal a nyitrai egyház sacristariusával a beiktatást ellenmondás nélkül teljesítette Medenches László és Tharnoi János jelenlétében.

Az eddigiekből láttuk, hogy Majthényi Gergely ez időben valóban Csejthe vidékén tartózkodott. 1437-ben ugyancsak ő hajtotta végre Országh beiktatását a vágvölgyi Lesethe és Korithno falvakba.

Ugyanezen évben, 1437-ben Sigmond király parancsára Majteh-i Lászlónak fia Gergely és ennek édes testvére (frater carnalis) Miklós pap, továbbá Jánosnak fia Dénes és Márton fiai: Jakab és Barnabás „de eadem Majteh“ osztályos atyafiak (János és Márton a Baskafalvay-ak) megerősítettnek a nyitrai káptalan által Majteh,

Pethőlehotá, Baskafalva, Kacsura (a mai Koczur), Kernech és Lestyén birtokában.

1437. elején a török sereg Szendrőt kezdte ostromolni. Pálóczi Máté elhalálozván, utóda a nádori székben a király hű tanácsadója a derék Hédervári Lőrincz lőn, aki főfeladatának ösméré a végek védelmét. Ekkor találkozunk először Szentmihályi Pongráczczal mint hadvezérrel. A király Csehországban táborita csapatokat fogadván zsoldjába, ezeket Brandeis-i Giskra György (igy)* vezénylete alatt hajókon küldi le Pongrácznak segítségül. Pongrácz fényes győzelmet arat a török sereg fölött és kiűzi Szerbiából.

Sigmond utolsó napjait elkéséríték az újabb csehországi mozgalmak s nejjének ármánykodásai; betegen, hordozó ágyon indult el Prágából, ahol, amint láttuk, Majthényi Gergelynek és érdektársainak a zavari zálogos birtokra nézve kedvező életfogytiglani zálogjogot biztosít; Znaimban halálát közelíteni érezvén, végső intézkedéseket tesz és december 9-én élete 70-ik évében kimúlik.

1439-ben jelenti a nyitrai káptalan, hogy egyik tagja, Mihály pap, kiszállott Korossi János homo regiussal bizonyos vizsgálatra. Ugyanis Georgius filius Simonis de Bassan saját, valamint Barleus filius Ivannis, Georgius filius alterius Ivannis et Anthonius de Ujfalú nevében panaszt emelt amiatt, hogy Gregorius et Benedictus filii Jacobi de Bassan circa festum Pasce 1438. unacum Bartholomeo jobagione ipsorum in possessione eorum alto Prona (nyilván Pravenecz) commorante ex commissione et inductione Thome de Lipnik ac Thome filii eiusdem, Jacobi et Barnabae filiorum Mar (tini) de Maitech nec non Fran (cisci?) de Divek et Joannis de Jeskafa (Iva) ad possessiones Themes, Zech, Felső-Prona et Lipnik-re rontottak, földeket, erdőt, halas-tavakat elfoglaltak, három kis-prónai jobbgyukát megverték, sőt ezzel meg nem elégedvén, Bossanban bizonyos szántóföldet azon út mellett délfelé, amerre a panaszosok a szőlőbe és erdőbe szoknak járni, felszántottak és bevetettek, ezenkívül a nevezett Gergely és Benedek a panaszos Prasniche nevű rubetumát elfoglalták s az ő saját halászatában halásztatnak. A panaszt a vizsgálat beigazolta.

Ismételjük újból, hogy mivel hőscink szereplése mélyen belenyúlik a viharos huszita-korszakba is, szükségesnek látjuk az elmondottak megvilágítására röviden e harcokkal is foglalkozni, legalább

*) „György“-öt ír Szilágyi S. Magyarország történelme is valószínűleg János helyett.

annyira, amennyire tetteiknek értékelése megkívánja. Tudjuk, hogy a Csehországban évek óta tartó feszült izgalom csak kitörésre várt.

1415-ben, nyáron fejezte be életét Husz János Konstanczban, a máglyán; néhány évvel reá elkezdődött az elkeseredett vallásharc, mely átszivárgott hozzánk is, s a felföldön mind nagyobb mértékben terjedvén, beköszöntött a harenak és pusztításnak hosszú korszaka. Morvaországból özönlöttek hazánkba a husziták legyőzhetetlen hadai, kiknek rendkívüli harc képzettsége és vitézsége bámulatba ejtette a világot. Nehéz feladat várt az új „Capitaneus fluvii Wag“-ra, Stiboricsra és hiveire. Gergely úr a csejthei várban pedig legközelebb volt a morva határhoz.

Az 1420-ik évtől kezdve folynak e harcok. Sigmond király, mint az 1419-ben elhalálozott testvérének, Venczelnek örököse, átveszi Csehország kormányát és felveszi a harcot Husz követőivel.

Adataink e harcokról és az időnkénti huszita betörésekről, a felvidékére, voltaképpen nagyon hézagosak. A gyér magyar források mellett vannak a cseh irodalomban megjelent adatok. Érthető, hogy a cseh írókat a phaenomenális eredmények, melyeket Husz János hívei elértek, lelkesedéssel töltik el, s bizonyos mértékben tollukat is befolyásolják. Kimerítő munka, mely az összes huszita hadi operációkat tárgyalná, mindamellett mincsen; még a cseh irodalom is csak egyes epizódokat dolgozott fel.

Hangoztatjuk, hogy tanulmányunk csak annyiban tárgyalja a hazai huszita harcokat, amennyiben ez a felvidéket érinti, s ezért csak esetenként, közbeszúrva, röviden említünk egy-egy hadi eseményt. Azonban, hogy a 15 évig tartó huszita harcokról könnyebb áttekintést nyújthassunk, összefoglaljuk az egészet külön fejezetbe, 1435-ig terjedőleg, amennyire tárgyunk kívánja, még pedig néhány eddig ki nem aknázott cseh forrás felhasználásával.

VIII.

STIBOR VAJDA.

A tizennegyedik évszázad elején felvidékünk kimagasló alakja volt Chák Máté. Egy évszázaddal később ugyanott egy más, mondhatnók, phaenomenális korszakalkotó egyéniség vonja magára a közfigyelmet; ismét egy azok közül, akik egy-egy évszázadra mintegy reáütik erős egyéniségük bélyegét, és koruknak jelzőjévé lesznek. Ilyen volt Stibor vajda. Minthogy vele és fiával, majd hagyatékával és ennek örököseivel gyakran kell foglalkoznunk, az olvasó kényelmesebb tájékoztatása kedvéért néhány szóval vázoljuk történetét. Stiboricz-i Stibor az ősi lengyel Ostoja nemzetség tagja 1347-ben született. Szüleit nem ismerjük; a legmagasabb lengyel körökből voltak, mostoha atyja Moszticz „Palatinus Cujaviensis, Gnewkovien-sis, Wladislaviensis és Castellanus Posnaniensis.” Valószínűleg Lajos király lengyelországi koronázása alkalmával, vagy Opeln-i László herceggel, a nádorral jött hazánkba; s ettől fogva királyaink szolgálatában maradt haláláig, tántoríthatlanul. Vele együtt több rokona is jött, ezek közül Miklós és András a lengyel források szerint édes, a hazaiak szerint mostoha testvérei, együtt küzdenek Sigmond király mellett, a pártütők ellen. 1389-ben Stibor pozsonyi gróf, András Trencsénvármegye kapitánya és Ugrad (értsd: Zay-Ugrócz) váru-
ra. Stibor 1394-ben Comes Trinchiniensis kitűnő szolgálatait nyomon követik a királyi adományok. Stibor másik testvére Miklós, Kazza várát nyeri adományul 1397-ben.

1403-ból fennmaradt Aciajuoli Angelónak, a római pápa követének idéző parancsa, mely felsorolja Sigmond király híveit, ezek közt említi Stibor vajda mellett a lengyel Musticz-ot, aki hazai források szerint Sempte várnagya. Mi úgy vélekedünk, hogy ez a Muszticz Stiborunk mostoha testvére, vagy e réven rokona lehetett. Mellette szerepel még Stibor, az egri püspök, akit az irott emlék

nyomán a vajda testvérének kell tartanunk.*) Midőn megromlott a szövetséges viszony Magyar- és Lengyelország között, végre pedig nyílt ellenségeskedésbe ment át, a Stiborok nehéz dilemmába juthattak. Mindannyinak tekintélyes állása volt hazánkban. Ha ezt megtartja, örökre kell szakítania szülőföldjével, sőt fegyvert fognia ellene. A vajda kivételével a többi rokon mind, még maga az egri püspök is, itt hagyták váraikat, javaikat, és elmentek hazájuk zászalai alá. Mint fegyvert forgató vitézek, táborba szállottak Magyarország ellen. Ebből kifolyólag itt hűtlenségbe estek s javaik esedékesekké váltak, minthogy azonban a várak s javak egy része közös adományuk volt Stiboréknak, eszerint mindenütt több-kevesebb igény maradt Stibor vajda részére. De fentmaradt több, oly jogérvényes követelése a hűtlenségbe esetteknek is, amelyekre utóbb Bydgoszky Nikolajko, nyilván Stiborics Miklós fia, igényt tartott, mert ezeket Albert király is elismerte.

E kritikus helyzetben tehát a hazafias érzés döntött az Osztoja vérségnél. Még az egri püspök is elhagyta gazdag stallumát (Dlugos szerint) s harcra szállott testvérével együtt a vajda testvér ellen. A püspök évek múlva, a pápa közbenjárására visszanyerte székét, de Stiboriczi alias Podsessia-i András és Stiboriczi, alias Bydgoszki Miklós többé nem szerepeltek hazánkban, csak az utóbbinak fia Nikolajko érvényesítette atyai jussát, miről a huszita-korszakban részletesen szólunk.

Rokonságának pártütése különben nem rendítette meg Stibor állását, sőt a kritikus években királya bizalmából még hazánk területén kívül is nyer birtokokat. Így 1408-ban Bécsben „an Sand Matheus Abend. Wir Leupold**“) von Gottes Gnaden Herzog von Oesterreich etc. etc.“ igéri Sigmond királynak, hogy L. . kgenhausen (nyilván Lockenhaus) várát, mely most Pergalbernek kezén van, neki, illetve Stibornak átadja; ha ez nem volna lehetséges, ez esetben Prukg várát a Lajtán adja Stibornak. Nyolc előkelő főember pecsétjével. (A bécsi cs. kir. áll. levéltárban.)

Hogy Stibor egri püspök meddig volt távol, nem tudjuk. Ugy látszik, 1404-től 1410-ig, a Lengyelországgal kitört viszályok idejében. 1410-ben augusztus hó 13-ikán a pápa egri püspökségében újra megerősítette (Hormayer's Taschenbuch 1833. Pagina 257). Ezután

*) Wenczel G. szerint Stibor püspök Moszticz testvére, de ez nem látszik bebizonyultnak.

**) A sempachi csatában 1386-ban elesett Leopoldnak fia, V. Albrecht gyámatyja. Utódok nélkül halt meg 1411-ben.

püspöki székében tartózkodott volna, mindamellett 1417-ben Szent-György nap táján vicarius a Miklós borsodi esperes intézkedik helyette (lásd: *Kurz Magazin für Siebenbürgen* I. Pagina 409).

Ugy látszik, nem tudott többé beilleszkedni a hazai viszonyokba. Egy forrás szerint (Wenzel G. Stibor vajda) 1420-ban visszatért Lengyelországba és a bresti dominicanus kolostorban 1434. körül meghalt.

Mindazonáltal, hogy püspöki székét jogérvényesen visszanyerte és birta, bizonyítja egyik családi vonatkozású levele: 1413. szent Bálint napján Szécsénben keltezi ezt. „Nos Stiborius Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Ecclesiae Agriensis“ kijelenti, hogy ob aboliendos et amovendos defectus, quibus Magnificus Vir Dominicus Stiborius de Beczkow natus Magnifici Viri Domini Stiborii Vaywode ac frater (rokon, itt unokaöccsének vehető) noster carissimus ad praesens quatitur et stringitur, eidem Domino Stiborio de Beczkow non obstantibus censibus et proventibus quos ipse ante diem datarum presentium solitarie possedit et sublevavit tercentos sexagenos grossorum, grossum quemlibet septem denariis computando annis singulis de nostra camera dare promittimus sine dolo et... ad hoc nos obligamus sat. tali tamen vinculo moderaminis interjecto —, hogy ha az atyja „de aliquibus bonis“ provideálna, akkor ezen intézkedését beszüntetendi. Saját pecsétjével, valamint „nobilium dominorum Dominici de Skozynno et Nicolai Mezybrovsky“ pecsétjeikkel megerősíti levelét.

(Ezen bõrhátyára irt oklevél a báró Mednyánszky-család levéltárában őriztetik Fasc. I. No. 5.)

Ebből azt látjuk, hogy az ifjabbik Stibornak ekkor a földi javakban nem volt nagy része. Talán még csak serdülő ifju, a gazdag püspök nagybátyához fordult, mintsem hogy a hatalmas apának meggyóna volna adósságait. Lehet, hogy a marczona vitéz még egyetlen fiával*) szemben sem volt nagyon tractabilis, amint hogy jelleme szerint nem tartozott a „facile à vivre“ osztályába.

Hátra van még néhány genealógiai kérdés Stiborék családi viszonyait illetőleg, habár az adatok mind nem vehetők teljesen bebizonyultaknak.

Lajos Liegnitz-Brieg heregével kapcsolatban felemlítettük,

---

*) Több szereplő fiáról nem tudunk bár feleségének 1398. évi hitlevele szerint (Wenzel p. 109.) több gyermeke volt — ubi dicti (?) filii et proles perfectam aetatem attigerint — erre lehet következtetni.

hogy a nagynevű genealogus Grotefend munkája „Stammtafeln der Schlesischen Fürsten“ egyik tételét kifogásoljuk. II-ik Lajos hercegről azt mondja, hogy 1409. augusztus 14-ike előtt nőül vette volt Hedviget (von Zapolya, Gräfin von Trentschin), aki 1414-ben meghalt.*) Minthogy Stibor vajda már 1394-ben comes Trinchiniensis volt, kétségtelen, hogy az maradt holta napjáig. Valószínű tehát, hogy a fentemlített Hedvig az akkori trencsényi comes, tehát Stibornak leánya. Ez megmagyarázná nekünk Lajos herceg kivételes állását, Trencsén vármegyében; ugyanis a vitéz herceg apósának, az erdélyi vajdának, vices gerens-e volt Trencsén várában. Tudjuk ugyanis, hogy a vármegyei comesek gyakran több vármegyének főispánságát is birták, bizalmi állás volt az. A comeseknek aztán megbízható főembereik, vagy rokonaik voltak, akiket ők, mint saját helytartóikat (vices-gerens), főispáni székeikbe „ad hoc“ ültettek. Az ilyenekkel gyakran találkozunk a 15-ik, sőt a 16-ik században is. Trencsén vármegye határvárai nem nyerhettek jobb főnököt a vitéz Lajos hercegnél. Grotefend, Hedvig hercegnő halálát 1414-re teszi, tehát ugyanazon évre, amikor maga Stibor vajda is elhalálozott. Hedviget Stibor leányának tartjuk, nem pedig testvérének, mert ez esetben a trencsényi grófnő cím nem illette volna.

Hedvigen kívül akadt még egy másik trencsényi grófnő is. A „Turul“ 1912-iki 1-ső füzetében (26—34. lap) olvassuk Wissgrill 1797-ben megjelent genealógiai munkájának ismertetését. A III-ik kötetben „Grafen von Sanct Georgen und Pösing“ adatait tárgyalja a cikkíró. Bár kiemeli a munkának számos fogyatkozásait, mégis értéket tulajdonít neki. A genealógiai adatok közt elmondja, hogy I. Péternek fia volt Joannes Senior Groff dictus de Sancto Georgio et Bazin, Comes Corbaviae, Dapiferorum Regalium Magister. E II-ik János felesége (1367-ben) Katalin, Konth Miklós nádornak leánya. II. Jánosnak két fia lett volna, Miklós és György; Miklós nejét Stibor Mária Magdolnát, trencsényi grófnőnek nevezi, aki 1418-ban még élt. Wissgrill-nek ezt az adatát a „Turul“ cikke megecáfolja, amennyiben azt mondja, hogy a Dapiferorum Magister nem is volt Szentgyörgyi, hanem Comes Corbaviae, az ösmert horvát család tagja; a két Szentgyörgyi pedig nem volt Jánosnak, hanem I. Mik-

*) Ez a hamis adat a hazai forrásokban sem ismeretlen, ott, ahol Zápolyák őseit már az Anjouk korában szerepeltetik. Ezek szerint Borostyáni János, a nikápolyi hős fiai Loránd, Balázs és Lesták, egyetlen leánya pedig Thebusa, II. Lajos herceg felesége 1412—1414. (Wagner Annal Scep. III. 212. és Fessler V. 520.)

lósna fia. A két testvér egyike Miklósnak neje 1393-ban Hédervári Jakab leánya, Klára, ennél fogva a nevezett Stibor-leány Miklósnak csak második felesége lehetett. Némi gyanút kelt bennünk a Stibor névnek ilyenét alkalmazása, mert az ilyen alakban nem volt vezetéknév. Részünkről nem tulajdonítunk nagy fontosságot Wissgrill adatának, de kötelességünknek tartottuk megemlíteni. De az idézett közlemény még egy másik adatot is rejt magában, melyhez szintén szó fér. A forrást nem idézi a szerző, de azt írja, hogy bizonyos Meszicziezzi Przedpelko nevű lengyel embernek két fia volt: Mosztic és Juga. Moszticz az öregebb, 1403-ban Sempte várnagya, 1410-ben pedig az öregebb Moszticz, Pózen ura, emellett lipői főispán és rózsahegyi várnagy.*) Később (1433. és 1436.) Abauj-vármegyében, Visolyban birtokos, de Pózeninek írják, testvérével, Jugával együtt. Nem ismerjük a forrást, nem akarjuk az adatokat kétségbe vonni, de egy tételt nem tartunk összeegyeztethetőnek, bár pozitíve a szerző sem állítja, hogy Moszticz, Stibor vajda mostoha atyja lenne. Tudjuk ez Castellanus Posnaniensis volt és hazájában három palatinatust viselt. Ugyanegy személy legyen ez a semptei és a rózsahegyi porkolábal? Igaz, hogy a dominus még nem annyi, mint castellanus, és ha a későbbi időkben is viseli még a „pózen“-i nevet vagy praedicatumot, nem kell benne a hajdani palatinust látnunk, hanem annak ivadékat, aki, mint annyi más lengyel, Stibor vajda szárnyai alatt hazánkban meghonosodott.

Tudjuk, hogy a két testvér Abauj és Körös-vármegyékben birtokos volt, emellett — úgy látszik — közösen érdekelve voltak Semptén, mert emiatt családi viszályuk is támadt. Ennek csak a végső jelenetét ismerjük. Ugyanis 1424-ben poseni Musticz, akit testvére Rachai János fia Juga, Sempte várából kizárt, újra beiktatják. (Orsz. ltár. D. L. 11365.)

Részletesebb életrajzát a nagy vajdának, hivatkozással Wencel monografiájára (Stibor vajda, Bpest, 1874.), itt mellőzhetjük.

---

*) Lásd: Századok 1909. évf. 846., 874. l.

IX.

A HUSZITÁK A FELVIDÉKEN 1420—1435.

A huszita mozgalmakkal, főleg azonban berontásaikkal hazánkba, bővebben kell foglalkoznunk, mert ezek, első sorban a Vág völgyét és általában a felvidéket érintették. Itt érezték leginkább vészthozó karjaik súlyát. Sajnos, a gyér történelmi forrásokban erre nézve sok ellentmondást találunk. Tudjuk, hogy Husz János vértanúhalála után, hitújító tanai erőre kapván, legelőbb a felföld tótajkú lakossága közt terjedhettek. Egyelőre csak békés úton. Az ellenséges berontások elejét csak 1421-ben találjuk megörökítve. Ez évben (március 11-én) Sigmond király Trencsén várát Perényi Miklós főlovászmester gondozására bízta, mely alkalommal ugyanott a husziták által szenvedett károkat is említi, tehát a támadás már előbb történt, erről azonban bővebb adatunk nincsen.

Némely források a Német-Brod mellett lefolyt ütközetet 1421. évre teszik, de ez tévedés; mert Zižka eme győzedelmét 1422. évi januárius 8-án aratta, kemény téli időben, mely alkalommal a Szazawa-folyó jegének beszakadása nagy katasztrófát okozott. Mivel a fentemlített trencsényi rendelet 1421. évi március 11-ikén kelt és már említi a husziták okozta károkat, akkor az első betörés 1420. és 1421. közt történhetett.

Hihetőleg ezt is a husziták legkiválóbb hadvezére, az egykori udvari gavallér, trocnov-i Zižka János,*) a félszemű, utóbb mindkét szemére vak vitéz intézte. Ennek két magyarországi hadi expedíciójáról, hogy e régi szokásos kifejezést használjuk, fogunk szólni. Az első nem is volt más portyázásnál, az utóbbiról két korabeli krónika maradt cseh nyelven, amelyek kivonatát alább adjuk, a felsorolt hadiesemények közé illesztve.

---

*) Trocnov-i Zižka János született 1360-ban, a tannenbergeri csatában 1410-ben, a német lovagrend soraiban vett részt, nálunk is harcolt a törökök ellen, az angolokkal a franciák ellen küzdött és kitűnt az azincourt-i csatában. 1419-ben csatlakozott a szélső huszita párthoz, meghalt 1424-ben, október 11-én pestisben.

A huszita-harcok hazánkban mintegy 15 évig tartottak, 1420—1435-ig. Ennek a tizenöt évnek hadi eseményeit helyesebb volna elbeszélésünk szövegébe chronologice beilleszteni, mintsem egybefoglalva előadni, ha az egyes események időpontjait minden kétségen kívül meg lehetne állapítani, ámde ez csaknem lehetetlen, mert némely esetenél, az időpontokra nézve a források ingadozva, egymásnak ellentmondanak, vagy pedig egyáltalában hiányoznak. Így tehát bonyodalmak, téves következtetések veszedelme fenyegetne. Ilyen alapra épült okoskodásaink kártyaház módjára omlanának össze s a fantázia alkotmánya maga alá temetné a füzfa-historicust. Pusztá következtetések, okoskodások alapján amúgy is nehéz feladat valamit konstruálni, nagy óvatossággal kell eljárunk, különben a sikamlós téren könnyen kudarc érhet.

A forrásokat illetőleg azt tartjuk, hogy amelyekből higgadt tárgyilagosság látszik, habozás nélkül használjuk fel, az ellenkező irányúakat azonban óvatosan, a kellő figyelmeztetések mellett. Említettük, hogy hazai kútforrásaink Sigmond vereségét Deutsch-Brodnál 1421-re datálják. Horváth M., sőt Szilágyi millenáris történelme sem szól huszita betörésről 1421—1423. évekről, holott a „*Casopis společnosti českého museum*“ 1827-iki évfolyama közleménye szerint 1423-ban Zižka vezérlete alatt a Táboriták hatszor rontottak szekértáboraikkal Magyarországra. Páriz Pápai pedig úgy tudja, hogy Zižka 1424-ben tört be hazánkba, hol Husz János tanait, már a lakosság nagy része elfogadta.

Némely cseh a huszita harcokról örvendetes objektivitással beszél. Így a „*Husitské Valečnictví*“ c. munkában (szerzője Toman) Brazýdýn krónikája szerint közli Zižka betörését Magyarországra. Eszerint 1423-ban, ősz elején (körülbelül szept. közepén), Német-Brodból Zižka fővezér és „*Ján Bzdínka z Vicemilic* hejtman“ alatt mintegy 8000 főnyi sereg, nagyszámú hadiszekérrel, Iglauhoz jöven, ezeket a város lakossága megtámadta. Ez a kitörés jelentéktelen lehetett, mert Zižkát fel sem tartóztatta és a sereg Teltsch alá vonúlt. Ezt az erős várat ostromolni kezdték, de talán nem is komoly szándékkal, mert ezután Strazniczára vonultak, ahol a sereg megpihent. Innét felkerekedvén, Szakolczának, Szenicznek tartottak, majd Korláthkeő vár alatt Binyóczon át elvonultak Nagy-Szombat felé. Valószínű, hogy ez úton fegyveres actio nem volt, legalább a krónika ilyet nem említ. Eljutottak Semptéig, hol erős vár s régi vámszedőhely volt, a Vág folyó hidja mellett; fel kell tennünk, hogy a magyar sereg még itt sem támadt, talán azt várta, jusson kelepcébe

a híres hadvezér. Különben idáig a krónika pusztításról, rablásról nem beszél; minthogy a hadvezérnek megállapított terve lehetett, az ilyen, úgy szólván békés átvonulással, a hazatérés útját (Rückmarsch) biztosítani. Sempténél átkelvén a Vágon, eljutottak Nyárhidig (ma Érsek-Ujvár), a Nyitra vize hidjáig. Az egész menet a huszita tactica szerint hadiszekerek által védett helyzetben folyt le. (in Gefechtsformation). A sereg két oldalán vonultak a paizsos szekerek két sorban. Ezek tüzetes leírását bőven tárgyalja a krónika. Átkelvén a Nyitra vizén, eljutottak egészen Udvardig, ez volt az utolsó pihenőjük. Itt visszafordultak, mert már sűrűen találtak ellenségre, ettől fogva folytonosan kisebb-nagyobb támadásoknak voltak kitéve.

Úgy látszik, hogy a betörésnek csak az volt a célja, e diversio által a királyi haderőt Morvából, Csehországból lehetőleg kicsalni. Tartósabb ostrom, vagy ütközetbe való bocsájtkozásnak szándékát sem látjuk, már pedig az a hadvezér, akit egész Európa bámult, nem operált előzetes terv nélkül. Udvardtól visszafelé Nyárhidnál már reájuk nehezedett a magyar haderő. Az átkelő hidat lerombolták előttük és a cseheknek nagy munkájukba került a Nyitra vizén nagy számú szekereik számára alkalmas gázlót készíteni az ellenség folytonos támadása sőt ágyúzása között. Az összeütközéseknél sok vér folyt mindkét részről. Akinek az ilyen menetről az adott viszonyok közt fogalma van, az tudja csak megítélni, milyen óriási feladatot oldott meg Zižka katonai lángesze ezzel az anabasisal. Udvardtól Nádasig hét napig tartott a menet, tavak, mocsarak között, mondja a krónika (melyeknek ma már nyoma sincs). Binyócznál még súlyosabbá vált a helyzet. Az üldöző magyar hadak itt nagyobb harcba bocsájtkoztak, amelyben ismét ágyuk játszottak szerepet. Tüzetes és érdekes leírását adja itt a kronista Zižka intézkedéseinek, szól a megerősített táborhelyről, hogyan vágat útat az erdőben oly módon, hogy serege a huszita tacticának megfelelőleg, védve két oldalt a paizsos szekerek által, tovább haladhasson. Ismerve az ottani talajviszonyokat, ez csaknem hihetetlenek látszik, úgy hisszük, ezt csak a Búr erdőben tehette, vagy elvétele a lankás hegyoldalokon, mert a Kis-Kárpátok magaslatai közt, ez nyilván lehetetlen. A krónika mindazon által azt mondja, hogy ilyen két oldalt kivágott út segítségével végre Bikszárdnál kibontakozott a hegyekből, innét azután amerről jött, tért haza.

Minthogy azt olvassuk e forrásban, hogy Zižka megelőzőleg májusban Német-Brodban tárgyalt arról, mely csapatok csatlakoz-

nak hozzája, mégis csak szeptember vége felé indulhatott meg. Iglanál az összecsapás kevéssé mégis feltartóztatta a menetet, még tovább Teltsch városkának sikertelen ostroma. Talán október elején történt a betörés hazánkba, minthogy a seregnek védelmet nyújtó szekértábor csak igen lassan haladhatott. Október lett, mire a sereg így Udvardig jutott. Itt már minden esetre tekintélyes haderővel találkozott, amely minden mozdulatát megnehezíté; ennél fogva Udvarnál minden veszélyeztetett helyzete dacára meg kellett pihennie. Hiszen nyilvánvaló, hogy az ilyen menet nem volt egyszerű „Marsch“, sőt, tekintván a nehéz hadiszekereket, tömérdek munkával járt s emiatt Zižka bajnokai, bármilyen harcedzetek lehettek is, nagyon kimerültek. Ezt a krónikás is felemlíti, kiemelvén, hogy Udvardtól Nádasig hét napig tartott az út. Itt kezdődött csak a nehéz feladat. A sereget és hadiszekereit az ellenség támadásainak közepette átszállítani a hegyeken, ez jó néhány napnak műve lehetett. Ezután folytatott útjáról nem tudunk semmit, a krónika itt véget ér, minthogy Bikszárdon túl már nem fenyegette Zižkát oly veszély, mely felemlítendő lett volna. Kellő pihenés után csak október vége felé térhetett hazájába. Tudjuk, hogy még ez évben, november 25-ike táján Königrätz előtt van seregével.

Ennyit merítettünk a cseh krónikából. Látjuk, hogy ez az expedíció nagyobbserű zsákmányolással nem járt. Amit az ellenség előtalált, azt minden bizonynyal elkobozta, de ezúttal nem is volt a tendenciája rabolni. Győzedelmes hadjáratnak nem mondható, mert a cseh seregnek érzékeny veszteségei voltak; de az egész vállalat Zižkának fényes hadvezéri tehetsége mellett tanuskodik. Meg kell jegyeznünk, hogy Zižka ekkor már másik szemét is elveszítvén, teljesen vakon vezette seregét.

Hazai újabb kútforrásaink ezt a hadiexpedíciót alig említik; jobban mondva külön nem tárgyalják.

Ez időben Albrecht herceg Morvát apósától már hűbérül birja s önállóan működik ott, Csehországban a lithván nagyherceg öcsce, Sigmond Koribut mint praetendens szerepel. 1424-ben a vitéz Zižka pestisben elhalálozván, hívei ettől fogva „árvák“ név alatt, élükön Prokop vezérrel, tovább hódítanak, de a hazai történelmi munkák egész 1428-ig nem szólanak huszita betörésről. Ez időben, midőn Sigmond az Aldunánál a török sereggel harcolt, s még Galambócz vidékén táborozott, érkezett hír a husziták újabb támadásáról. Oka

lehetett a kedvező alkalom, amennyiben a felvidéken kevés haderő volt a török háború miatt.

Az ismeretes hatrendbéli huszita betörésről megemlékezik *dr. Gerő* munkája is („A cseh husziták”), azt mondván, hogy 1423-ban *Zižka* vezért a rablás vágya Ausztriából Magyarországra hozta. A feljebb közlött krónika ugyanazon évben szól egy berontásról, azonban nem Ausztrián, hanem egyenesen Csehországból Morván át. Nagyobb ostrommal és zsákmányolással ez sem járt, és a sereg ugyanazon úton, amerre betört, vissza is tért. A krónika leírja a husziták meglehetősen szorongatott helyzetét és kiemeli, hogy ez alkalommal zsákmányra nem tehettek szert. Megengedjük, hogy élénken van esetelve a pusztító hadjárat, de mi a higgadt hangú krónikának inkább adunk hitelt. Mikor a cseh szerző azt mondja, hogy *Zižka* Magyarország tótságakta vidékeit kereste fel, felesleges bővítésnek találjuk, mert vajjon merre juthatott volna be a cseh sereg Morvából anélkül, hogy tót lakosságra talált volna? A zsákmányolást pedig akkor a háború legnagyobb vívmányának tekintették, minden hadakozó fél gyakorolta és azzal inkább dicsekedett, mintsem hogy elhallgatta volna. *Zižka* feljebb elmondott rövid hadjárata ilyen eredményekkel nem dicsekszik; ennélfogva ezen leírásnak kell hitelt adnunk. A többi öt állítólagos berontásról a cseheknél legkisebb adatot sem tudunk. Egy évvel később (1424.) *Zižka* megszűnt élni, neki tehát nagyobb kártételeket nem tulajdoníthatunk. Hogy a csehországi harcaiban Magyarország ellen is harcolt és ott érzékeny károkat okozott, kétséget nem szenved; mi azonban csak a szorosan vett hazai földön lefolyt eseményeket tárgyaljuk.

Sigmond király 1425. végén Szakolczán tartózkodik, ez a legexponáltabb pozíció tehát még érintetlen volt.

Palacky azt írja, hogy 1426-ban *Körmöcz* városa a huszitáktól való félelemben erős bástyákat emelt. Megengedjük, hogy megtette a szükséges védelmi intézkedéseket, de hogy csak ekkor emelte volna bástyáit, téves állítás, mert egy város körül rohamosan falakat emelni, pusztá hír hallatára, lehetetlen, különben is állottak a főbányaváros falai már régebben.

Ha nem is érint bennünket közelebből, de felemlítjük a következő részletet, mert igazolni véljük általa óvatosságunkat a kútforrásokkal szemben. A cseh források említik, hogy 1427. elején az egyesült táboríták és az „árvák” Ausztia néhány kolostorát kirabolták és „már *Svietla* városát ostromolják”; de hol van ez a város? Az egyetlen egy ily nevű város messze Ausztriától, benn van majd-

nem Csehország közepén; ezenkívül, ha csak nem értik a zwettli-apátságot, nincsen több ily nevű hely, kivéve a Magyarország határához közel fekvő Svietlav várat. Ha erre vonatkozik az adat, akkor Magyarországot fenyegette volna a veszély, nem pedig Ausztriát; már pedig az ostromló huszitákat Reinprecht vezérlete alatt osztrák csapatok verték meg. Holt volt tehát ez a rejtelmes város?

1428-ban, ebben kivételesen egyetértenek a források, Prokop és Tovaczovski Ján vezérlete alatt volt egy újabb támadás a husziták részéről. A Magyar-Bródnál egyesült husziták februáriusban átlépték a határt. Egyik forrásunk azt mondja, hogy Pozsonyig és Szakolczáig nyomultak és e közben (?) feldúlták a Vág völgyét; innét északra fordulva, Sziléziába vonultak. Ebből a leírásból nem lehet megérteni, honnan indult meg e támadás, mivel előbb említik Pozsonyt, azután Szakolczát. Máshol azt olvassuk és ezt tartjuk helyesbnek, hogy Szakolczánál kezdve Szenicznek, innét Pozsony felé vehették útjokat. A további leírás azonban itt is zavaros, mert Pozsonytól Szenicz és Sintava (magyarúl Sempte) helységekben át Nagy-Szombat eflé menni nem lehet. Elhisszük, hogy Kosztolánon, Csejthén, Vágújhelyen át Beczkóig dúltak, de az operációk egymásutánja homályos. Ugy látszik, ezuttal Szakolcza és Nagy-Szombat városok és a környékbeli várak egyike sem kerültek hatalmukba, legalább ennek az irott emlékekben semmi nyoma. Egy régi kútfő azt mondja, hogy Pozsonyban a keresztes vitézek rendházát felégették volna a husziták. Nehéz ezt is elképzelni nagyobb harc nélkül. Azután Sziléziába törtek volna? Merre, miképen? A helyek sorrendje el nem fogadható. Ha tényleg Ungarisch-Brodrol indult ki a támadás, lehetetlen mást feltételezni, mint hogy a hrozinkai szoroson át történt. Mert ha a huszita sereg Szakolczának veszi át az irányt a Morva vize mentén, akkor erős várak és városok alatt, az ellenséget készen váró hadipozíciók közelében kell vala vonulnia, nehéz harcok között, míg csak a magyar határt eléri; holott a Hrozinkov starý szorosa az összes szorosok közül, melyek Morvából a Vág völgyébe vezetnek, a legkényelmesebb. Ezen elég könnyű szerrel juthatott be a huszita-sereg, még a szokott beosztásával, szekérsorai közt is, talán egy rövid défilé kivételével, ahol a talajviszonyok az egyenkénti szakadozást követelték. Elhagyván Drietománál a szorost, ütközetre készen várhatták a közeli Trencsén várából esetleg reá rontó ellenséget. Ennyi előnyt egyik szoros sem nyújtott, mint ez az út, merjük állítani a tüzetesen megvizsgált helyi viszonyok alapján. Fentebbi argumentumaink tehát ellene mondanak a

Morva-völgy várai alatt való berontásnak; mindazonáltal ha errefelé történt is a támadás, a visszavonulásnak zsákmánynyal megrakodtan, a legjobb és legrövidebb úton át, tehát erre kellett lefolynia.

Egy másik adat azt mondja, hogy Beczkótól a morva határra mentek és a Vlára-szoroson át tértek hazájukba. Ez nekünk képtelennek látszik, mert ha a huszita-sereg hazafelé törekedett, mondjuk Beczkó vidékéről, de nem „Beczkótól“, minek kelt volna át a Vágon, miután Pozsony s Nagyszombat táján zsákmányolt? Beczkótól legfeljebb véres fejvel és megfogyott zsákmánynyal térhetett volna vissza, ha a vár tövében kockáztatja az átkelést. Ez nem vallott volna a nagy hadvezér, Ziška oskolájára; mondjuk tehát, inkább Vágújhely vidékéről törekedett hazafelé. Ha tényleg annyi kárt okozott, ahogy némely emlékből olvassuk és zsákmányával hazafelé iparkodott, miért kockáztatta volna a defilírozást Trencsén vára alatt a távoli Vlára-szoros felé, holott jóval közelebb, mintegy mértfölddel Trencsén előtt már befordulhatott a jól járható hrozinkauai szorosba.

Trencsén vára, mint legelső pozíció, bár a magyar hadsereg nagy része távol volt, még sem maradt kellő őrsereg nélkül; ezt feltételezni sem szabad. Azt is olvassuk alább (Gerő: Cseh Husziták), hogy a magyar sereg Magyar-Bródnál gyülekezett; (az utána való passus homályos), és ezután Opava felé tartott. Ez megfelelne a sziléziai betörésnek, mert Opava=Tróppau. Csak az a körülmény tűnik fel, hogy a husziták ekkor is, valamint a két év múlva vívott Nagy-Szombat melletti harc után is Opavára vonulnak. Miért, hogy Magyarországból mindig Opava felé, az ellenséges Sziléziába? Ha zsákmányt gyűjtöttek, ez esetben előbb haza kellett vonulniok, tehát Csehországba mentek volna; vagy vereséget szenvedtek, mit kerestek volna az üldözöttek Sziléziában? Itt a két régi kútfőnek összeolvadását, összezavarását véljük felismerni.

Ugyancsak 1428-ból (március 16-áról) fennmaradt Borbála királyné levele (kelt Zólyom várából) Kőrmöcz városához, melyben a polgárságot erélyesen fegyverkezésre utasítja. Azonban, mielőtt ennek tárgyalásába bocsátkoznánk, ezzel összefüggő másik adatra kell reflektálnunk. Gerő (Cseh Husziták) munkája a 28-ik lapon közli Sigmond királynak Borbála számára adott donationális levelét (kelt Pozsonyban, 1429-ben). Ebben a király nejének a Tótországban levő Szaplonecza várért cserébe adja Trencsén várát és vármegyét, Szucsá, Oroszlánkeő, Besztercze, Hricsó, Sztrecsén, Óvár és a romban álló Budetin várakat; valamint Breznó és Korpona városokat, továbbá: Dobronya-, Lipce-, Végles-, Saskeő-várakat, a hét

bányavárost, sat. Az oklevél szövegéből kitűnnék, hogy ezelőtt a királynénak a nevezett helyeken birtokai nem voltak, pedig ez téves magyarázat, mert a király már 1424-ben (Visegrád várában Orbán pápa napja előtti hétfőn kelt adománylevelében) Borbálának adományozta Zólyom vármegyét a hasonló nevű várossal, a benne lévő királyi residentiával együtt; valamint Breznóbányát, Korponát, továbbá Dobronya-, Lipcese-, Végles-várat azoknak név szerint felsorolt tartozmányaival; hasonlóképpen Saskeő várát tartozékaival együtt, ugyancsak a hét bányavárost és Tótországban lévő városokkal, várakkal, az ott befolyó nyestadóval, még külön a Verőcze- és Pozsega-vármegyékben beszédett nyestadót stb. Ebből látható, hogy a királyné, amidőn Körmöcznek fegyverkezés végett rendeleket ad, nem csak mint a király helytartója, „ad hoc“, hanem mint „domina terrestris“ is nyilatkozik. Ez a két adománylevel voltaképen kiegészítené egymást, mivel Szaplonecza várát és a tótországi javadalmakat időnként a török invasiók veszélyeztették, a király ezeket tehát Garai Miklósnak, a nádornak adományozza, nejjének pedig kárpótlásképpen a trencsényi dominiumokat.

A fentidézett szerző azt mondja, hogy az oklevelet 1857-iki *hiteles* másolat után közli. Ezzel szemben mi, a különben eléggé ismert oklevélnek egyszerű másolata után indulva, természetesen nem vindikálhatunk fölényt, de mivel tenorja kissé összeütközik a másikkal, szükségesnek látjuk „ad dilucidendam veritatem“ bemutatni egy másik oklevélnek részleges kivonatát a Nemzeti Múzeum Széchényi Gyűjteményből (T. IV.), úgy, amint azt néhai Bottka Tivadar — bár nem hiteles alakban — lemásolta.

1424-ben május 25-én kelt Budán ez az oklevél, melyben Albrecht herczeg és az ország főrendei huszonöt függő pecséttel megerősítik Sigmond királynak fenti adományát Borbála számára. Elbben felsorolattván a tömérdek birtok, első helyen áll Trencsén vára és vármegyéje; valamint Zucha, Oroszlánkeő, Besztercze, Hrichov, Strechen, Óvár s a romban álló Budetin várak, ezeket követik a többi tótországi javak. A privilegium végén e szavakkal, . . . kivéve Trencsén várát, megyéjét és a fent nevezett hét várost, melyeket a király újabb és régebbi adománylevele alapján a királynénak adott, titkos pecsétje alatt. Nagyobb bizonyosság kedvéért mi a szöveget eredetiben ismételjük: „Demptis praedictis Castris Trinchiniensi etc. et eorum pertinentiis, praedictae Dominae Reginae per dominum Nostrum Regem noviter collatis, *mediantibus dictis suis prioribus* litteris eidem dominae Reginae donata fuere et collata

denuo et ex novo factis, prout et quemadmodum in litteris ejusdem domini Regis novissime sub secreto Suae Serenitatis sigillo patenter emanatis et confectis coram nobis specietenus exhibitis per singula inscripta sunt et specificata existunt, interfuimus et omnia prae-scripta de nostro consilio scientia et deliberatione processisse et facta fuisse et esse dicimus, asserimus et profitemur“.

Meg sem kísértjük magyarázni azt, miért nem terjesztik ki az ország főrendei megerősítésüket a trencségi javakra is. Talán csak „superflua cautela“ volt, mert ha a királyné e javakat már régebbi levél alapján birta, tiltakozik a régebbi adományozásnak ilyen újabb megerősítése ellen, mivel a király maga újabb adomány-levelet adott titkos pecsétje alatt, így tehát minden jogsérelem ki volt zárva; annyi tehát bizonyos, hogy Borbála királyné Trencsént már régebben birta. Részletezve a többi várak donatioját, kiemel-jük azt, hogy történelmünk egyik forrása sem említi Budetin vá-rának elfoglalását a husziták által. Azonban a királyi adomány-levélből tudjuk, hogy akkor „ösmeretes okoknál fogva“ a vár épü-letei romban állottak. Mivel pedig Budetin a Kiszucza völgynek kulcsa volt, az élénk közlekedés Szilézia és a Vág völgy között köz-vetlenül a vár falai alatt vonult el, ennél fogva az a véleményünk, hogy a vár elfoglalása a huszitákra nézve fontos feladat volt, amit legelső támadásuk alkalmával végre is hajtottak.

Rátérve most a félben hagyott rendeletre, azt látjuk, hogy Borbála királyné (1428. március 16-ikán kelt levele) hangsúlyozza Körmöcz városával szemben, hogy összes városait és birtokait olyan helyzetben akarja látni, hogyha a hűtlen, eretnek husziták a Vág vizét átlépve, ezen a vidéken merésznének jelentkezni, a városok kellőképpen ellent állhassanak. Ennél fogva szigorúan meghagyja híveinek, hogy vevén jelen rendeletét, intézkedjenek, hogy összes polgártársaik és minden más, az ő hatóságuk alá tartozó népek (ez alatt a bányászok és a hét faluja értendő) teljesen felfegyverkezve „armis offensionis et defensionis“ készen legyenek. Ha pedig valaki polgártársaik, vagy más hozzájuk tartozóik közül ellenkeznék, azt mint lázadót, megbüntessék. Továbbá meghagyja, hogy bizonyos számú lovast és gyalogost állítsanak.

A huszita veszedelem ezuttal elvonult, Sigmond király pedig Lithvániába ment Vithold nagyherceghez, 1429. évi januárius hó 29-én Luczkban vele szövetkezik. Ez évi március 29-én már Po-zsonyban van a királynéval, ugyanakkor érkezett Pozsony alá Prokop vezér is huszitáinak élén. Sigmond udvarában voltak: Albert

herceg és nagyszámú birodalmi fejedelmek. Megkezdődtek az alkudozások Prokoppal. Szilézia hercegei közül négyen voltak jelen, ezek közt a Przemislida Premko és fia Miklós, Troppau hercegei; bizonyos, hogy a más két herceg egyike Liegnitz-Brieg hercege, Lajos volt, bár a történelmi források ezúttal nem nevezik meg, de mi tekintvén az előzményeket, azt hisszük, nem csalódunk. A békealkudozások azonban célhoz nem vezettek, és Sigmond új háborúra határozta el magát. 1429. szeptember 19-ikére tűzte ki a hadsereg indulását Nagy-Szombatra. A husziták is újra megindultak és 1429. őszén Sziléziába, télen Szászországba törtek. 1430-ban a Brandenburgi örgróftól 40.000 forint hadisarcot erőszakoltak ki. Csak ezután következett a sor Magyarországra. Ennek a berontásnak leírását szintén eredeti forrás után adjuk; de előbb még egy körülményt kell megemlítenünk.

Ezúttal az időszámítás fölött támadnak scrupulusaink. Prokop vezérrel a békealkudozások alkalmával a nyár derekán találkozzunk Pozsonyban, ahol sok fejedelmet látunk, akik részben befolytak a meddő béketárgyalásokban is. Említettük, hogy mivel az alkudozások célhoz nem vezettek, Sigmond új háborút rendel és már Szeptember 19-ére tűzi ki a hadsereg indulását Nagy-Szombatra. Ámde más források szerint a birodalmi gyűlés csak 1429. november 1-ére volt összehíva Bécsbe, ahonnét a fejedelmek, tekintvén a király akkori beteges állapotát, kedvéért eljöttek Magyarországra és Pozsonyban, decemberben gyűltek össze. Lehet ugyan, hogy Albert herceg, mint a király veje, a huszitákkal tárgyalandó béke kedvéért jött oda, a négy sziléziai herceg pedig, mint közelebbről érdekelt felek lehettek ott; de a dátumokat más kútforrásokból merítve, dilemmába jutunk. Ugyanis (Gerő: Tomka nyomán) azt olvassuk, hogy Sigmond 1428. március 29-én, miután Lithvániából visszatért, a királynéval együtt Pozsonyban van, Prokoppal április 9-én alkudozik és ekkor a német birodalmi hercegek majdnem teljes számmal vannak jelen. A fejedelmekről aligha lehet feltételezni, hogy ekkor is, meg másfél év után ismételve Pozsonyba jöttek volna a birodalmi gyűlésre. Mi tehát itt az évszámban hibát gyanítunk. (V. ö. Hadtört. Közlem. 1910. 1—2. f. 200. l.)

Az 1430. évi huszita betörés legfontosabb eseménye a Nagy-Szombat melletti ütközet.

Április 16-ikán, husvét után 1430-ban a cseh sereg ismét lóra ült, hogy Magyarországra törjön. Az árvák (Zižka árvái) hada volt ez. Velek Koudelnik hejtman és Prokupek pap vezetése alatt.

Hozzájuk csatlakozott a prágai újváros lakosságának negyed része, a táboríták közül Filip Padarovsky ostromerici hejtman, továbbá: pan Zmrlik, és mások, összesen mintegy tízezeren. Morván átvonulva, az első összetűzésük az osztrák határon valami megerősített templom mellett, (Podivin város végén Sekyrkostel, Breclava mellett) innen a Biela Horának (fejér hegyek) fordultak, és akadály nélkül elértek Nagy-Szombatig. Itt maga Sigmond rendezte hadi népét a cseh, morva és magyar szélekről, mely sereg ott a csehekkel meg is ütközött. A haditerv szerint a magyar seregnek kétfelől kellett volna ütnie a cseh szekértáborra; egyik oldalról Stibor (ezt a krónikairó tévesen erdélyi vajdának nevezi), a másikról (Ján Matik z Talovce = Thallóczi Máté) a magyar sereg vezére támadott volna.

Stibornak sikerült is betörnie a szekértáborba és már az első támadásával érzékeny veszteséget okozott az ellenségnek, mert elesett a jeles vezér Velek Koudelnik, miután azonban Matik a magyar sereggel megkésétt, a csehek másik csapata (mely, úgy látszik, Matik ellen készült) a szorongatott testvéreknek védelmére sietett. Ezek megboszulták a kedves vezér halálát, mert mintegy háromszor annyi magyart vágtak le. A hírek szerint kétezer cseh esett el, tehát 6000 magyarnak kellett volna elvérzenie, de a számadatok talán nem egészen megfelelőek, mert a csehek emellett kétezer lovat is veszítettek, részben a szekerek előtt, részben pedig a lovasok alatt, tehát az ő veszteségük is nagyobb lehetett. (Windeck, Editio Altmann, merítve ifjabb Olesnický Konrad leveléből [1430. május 11.], mely a német lovagrend nagymesteréhez volt címezve.)

Windeck azt mondja, hogy ezután az „árvák“ Brandenburgig vonultak és május 11-én Oppautól nyolc mértföldre voltak. Ilyen nevű helységet csak egyet ösmerünk a Rajna vidékén, ez tehát lehetetlen, talán Oppeln várost érti, vagy ami legvalószínűbb, hogy az Oppa-folyó vagy Troppau város értendő. Bartosek ellenben azt mondja, hogy az árvák Prága felé „menekültek“. Ez az ige a cseh forrásban sem jelezhet győzelmet!

Az idézett forrásokból kitűnik, hogy ha győztek is a husziták, de annyira meggyengültek, hogy visszavonultak, s ezúttal alig ha bocsájtkoztak nagyobb rablásokba, minthogy a források egyet-értenek abban, hogy a győztesek azonnal hazatértek. Folytatjuk kételyeinket Thallóczi Máté személyét illetőleg, bár nem tudjuk elfogadhatóvá tenni az országbíró jelenlétét e harcban. Fennmaradt az emléke, hogy 2 évvel reá az esztergomi érsek, Palóczi György,

és az országbíró, Palóczi Máté, az érsek testvére táborba hívják a hadsereget, neve tehát ismert lehetett. Azt véljük, hogy talán az ő nevét hangoztatta a föld népe, nem pedig a távol, Nándorfejérvárban őrködő Thallóczit, aki, mint a felvidéken idegen, kevésbé alkalmas hadvezér lett is volna. Vagy talán éppen ez lett volna oka az ő taktikai hibájának? A való ki nem derül, bár a csehesített név: „Ján Matik z Talovce“ igazán Thallóczi Mátéra vallana.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Matik név több variánsban szerepel a korabeli krónikákban. Gebhardi „Allgem. Weltgeschichte“ Mathesinek nevezi, mások e hadvezérben Maróthi Jánost vélik fölismerni, Kachelmann (Geschichte der ungarischen Bergstädte) Johann Mathiassy siebenbürger Wojwode-nak nevezi, ami kétszeres tévedés. Matik- és Matisz-nak mondják más történészek; krónikánk az egyedüli, amely vezetéknévét említi. Igaz, a Matik vagyis Máté név elé még a Ján nevet is illeszti, de, minthogy azon időben soha két keresztnévet nem találunk, itt a Ján név helyesebben urat „Pán“-t jelent, nem pedig Jánost, ahogy őt rendszeren írják. Máténak vagy pedig Thallóczinak senki sem mondja, hanem a keresztnévből sokszorosán variált vezetéknév lett, ha ugyan szabad ily anachronismussal élnünk, mert a vezetéknév akkor még nem derült ki teljesen. A legtöbb szereplő embernek családi nevét alig tudták. A keresztnéve, hivatala, esetleg egyik-másik kedvelt birtoka nevén ismerték, megkülönböztetésül valami ragadvány névvel megtoldva. Így pl. a nép, de maga a királyné is a jeles hadvezért leveleiben Cseh Péternek írja, bár vér szerint nem volt az; ugyanekkor fia László, a barsi főispán, Vajdafi László néven ismeretes. Lévainak őt sem mondta senki.

A köznépnek valami sajtóságos aversiója volt a vezetéknévvel szemben, amint hogy általában nincs érzéke a tulajdonnevek iránt. Ebbeli sajtóságát felvidékünk tót népe jórészt maiglan megtartotta. Csúfnevét, esetleg keresztnévét tudja a falubeli és szomszéd birtokosoknak, de családi nevét ritkán.

A XV. század művelt körei nem voltak különbek e tekintetben. Nézzük pl. Kottaner Ilona udvarhölgy feljegyzését. Ő a magyarul nem értő nő, a körülötte szerepelt főurak neveit úgy jegyezte fel, ahogy azokat a legmagasabb körben hallotta. És mit olvasunk emlékeiben? Garai Lászlót, a királynő unokatestvérét, Lassla Wan, vagy Ban-nak nevezi. Thamássi János fia Weidfi Vajdafi Lassla, Ujlaki Miklós állandóan Waida Miklosch von der Freinstatt (a nép, de még az oklevelek is őt Fristaczki-nak nevezték),

Marczali Imre, mindenkor Waida Embrich, a ragusai származású Thallóczy Máté, Matis Wan stb.

A magas körök tehát a vezetékneveket rendesen nem használták, inkább, még pedig bizonyos következetességgel a hivatalos címet, gyakran az apa hivatalát is a keresztnévhez kapcsolva. Hogy jutott volna a köznép az olyan vezetéknev ösmeretéhez, a melyet senkitől nem hallott, kiváltképpen a ragusai származású idegennél, amilyen volt Thallóczy? Ebből mi arra következtetünk, hogy ez a név ugyancsak nem közvetlenül a nép ajkáról jutott a krónikairó tudomására, hanem talán későbbben, más forrásból vette, ezért nem tulajdoníthatunk adatának oly nyomatékot, mint elbeszélése egyéb részleteinek.

Számbavéve a névfejtés nehézségeit, egy ideig mi is másfelé kerestük a megoldást, nevezetesen a csejthei kapitány Majthényi Gergely és sógora, Ujfalusi János nevében véltük a krónika hősét, mert Matik, Majteh, Majtin közt némi hasonlatosság van. Hogy a nevezett Matik-ot krónikánk, de más kútfő is hibával, sőt irigységből erédő árulással vádolják, nem ritka eset a hadi eseményeknél. Bűnbakot kerestek mindenkor, s olykor egy hatalmasnak hibája miatt más érdemes szegény szenvedett. A jelen eset, mikor az ütközetre rendelt segítő hadosztály nem érkezett meg a kellő időben, és ezért a vezért mindjárt a tehetetlenség, a rosszakarát sőt árulás vádjával illetni számtalanszor ismétlődő, unalmas közhelye a történelemnek. Értéke, bizonyítékok nélkül semmis. Ellenkezőleg az elhamarkodás indokolt vádja éri azt a vezért, aki be nem várva a közelgő segílyt, kora támadással kockáztatja a sikert. Minthogy Stiborics seregének színe-java lovasság volt, ő bizonyára a sík, száraz mezőt kívánta csataterül Nagy-Szombatnál, nem pedig az ingoványos Vág és Dudvág közti berkes, vizektől átszelt lapályt. A mezei had Stiborics körül lehetett összpontosítva. A támadás hírére csak a várakbeli őrségek rendelkezésre lévő és kirohanásra kész lovassága jöhetett segédesapat számba, de ezek az osztlályok a hosszú Vágvonál számos váraiból nehezebben érkezhettek a derék hadhoz, talán lassabban, mint ahogy a harci vágytól égő Stiborics kívánta. Elhamarkodott támadását a csehek visszaverték.

A feljebb idézett két eredeti krónikának hiteleségét általában elfogadván, egy körülményt mégis felemlítünk, minél fogva részleteiben nem minden szavát fogadhatjuk el. Ugyanis egyik magyar vezérül Stibor vajdát említi; már pedig ez tévedés. Elhiszszük, hogy e név annyira össze van fűzve a vajdaság címével, hogy akaratlanul

is a nagyhírű erdélyi vajda emléke áll mindenki szeme előtt; ám de a nagy vajda már 1414-ben sirba szállott, tehát még jóval Husz János előtt. Az ő emléke tehát a huszita-korral semmi összeköttetésben nincsen. Azóta hosszú tizenhat esztendő mult el, a néhai vajda fia a Vág-folyó kapitánya lett, működése bizonyára közelébb érintette a cseh népet is. A köznép Stiborics-ot nevénél és fentemlitett hivatala vagy nyitrai főispánsága révén jól ismerte; de vajdának soha, sőt vajdafinak sem találjuk nevezve, ami kedvelt magyar szokás ugyan, de a tót nép előtt ismeretlen volt. Ennélfogva a Stibor vajda neve sem szállhatott a nép ajkáról a krónikába. Ha a krónikás maga illesztette be azt művébe, az fogyatékos tájékozottságára vall.

A nagy-szombati ütközet lefolyására nézve még egy körülményt kell felemlitenünk. Nem tudjuk, hol merítette Nyitra-megye monografiája azt az adatot, hogy a sereg Velcsicz és Drietománál állta útját az ellenségnek. Ez annyit jelent katonai értelemben, hogy a hrosinkau-i szorost tartotta megszállva, mert e szorostól nyugat felé, egész Szakolczáig nem volt olyan út, melyen a huszita sereg szekereivel átkelhetett volna, ennélfogva csakis vagy Hrosinkau-nál, vagy Szenicz tájáról, a Kis-Kárpátokon át törhetett be az ellenség. Nagyon lehetséges, sőt valószínű, hogy Koudelnik vezér oly intézkedéseket tett, amelyekkel az ellenfelét tévútra vezesse, elhitetvén vele, hogy talán a hrosinkau-i szoroson készül berontani, ennélfogva kénytelen volt a magyar sereg ezt is megszállani, Stiborics pedig a derék sereggel a Kis-Kárpátok alján, vagy Nagy-Szombatnál készült ötet fogadni; ebből keletkezhetett a haderő szétforgácsolása; midőn pedig a csel kitudódott, már későn volt az egyöntetű működésre. Ebbeli érvelésünket még azon körülmény is támogatja, hogy a Drietomához közeli várakból: Csejthe, Beckó, Trencsén, Szucsából való lovas hadak voltak a szoroshoz disponálva, mert ezek jól ismerték a vidéket, ami az ilyen hegyi szoros vagy hágó védelmére fontos. A mondottakból önként folyik már fentebb hangoztatott feltevésünk, hogy a csejthei csapatokból a csejthei várkapitány, Majthényi Gergely, nem hiányozhatott.

A cseh krónikának rövid kivonatából látjuk, hogy a másik vezér, Prokop, nem vett részt a nagyszombati ütközetben. Tudjuk, hogy a cseh sereg a Fehér hegyeken jött be, ennélfogva a felállítás Drietoma és Vecsicznél igen szerencsétlenül lett volna választva, de ha valóban így történt, akkor nem is kell tovább keresnünk az okát, miért késett el a segédsereg? A segédsereg az ütközet helyétől mintegy 70 kilométernyi távolságra volt, így alig is érkezhett

a csata színhelyére. De ez az adat csak a Nyitra-vármegye monografiájából került Gerő művébe, tehát nem nyomhat sokat a latba, mert ekkora tájékozatlanságot, az ellenség mozdulatait illetőleg, fel nem tételezhetünk.

Feltűnő, hogy forrásunk zsákmányról itt sem tesz említést, holott ez dicsőség gyanánt sokszor nagyon is túlozva szokott szerepelni a krónikákban; a győzelem után pedig a sereg azonnal vissza vonult. Ezek szerint a nagy-szombati harc korántsem volt oly nagy szabású, amilyennek tartják. Véres harc volt, de az ellenfél vezérének halálával végződött, dicsőséget hozott a legyőzötteknek is!

A nagyszombati ütközet után Sigmond (1430. május 5—6-án) miután Pozsonyban a határ védelme érdekében egy évnél tovább időzött, Nürnbergbe távozott. (1430. május végére.) Nagy politikai célok vezették oda a fogvatkozásai mellett is kiváló fejedelmet. Ekkor, 1430. október 27-ikén halt meg a 80 éves Vithold lithván nagyherceg, vele letűnt a lithván királyság eszméje, állandó bonyodalmak magva Magyarországra nézve. A nürnbergi birodalmi gyűlés alatt Sigmond még egyszer megkísérelte a huszitákkal való kibékülést. Csehországban, Eger városában tárgyalt is Prokop vezérrel, de eredménytelenül tért vissza Nürnbergbe. Új háború tört ki ezúttal a brandenburgi v. fejedelem, Hohenzollern Frigyes herceg vezérlete alatt, akivel Sigmond a pozsonyi birodalmi gyűlésen kibékült volt. 100.000 főnyi sereg támadt Csehország ellen, de a husziták alig félannyi lelkesült hada Domažlice mellett (Taus) (1431-ben augusztus 14-ikén) szétverte a német csapatokat. Ezután még nagyobb veszedelem fenyegette felvidékünket, mert a győzedelmesek elől Albrecht herceg is kénytelen volt Morvából kivonulni.

Sigmond távolléte idejére kormányzóknak, illetőleg helytartóknak tette volt Palóczy György érseket, Rozgonyi Péter egri püspököt, Garai Miklós nádort, Palóczy Máté országbíró, Tharkeői Péter tárnokmestert és Rozgonyi János kincstartót (lásd M. G. Kovachich, Supplementum ad Vestigia Comitiorum). Mindamellett a királynénak is jutott politikai szerep, mert 1431. évi október 4-ikén Borbála királyné intézkedik az ország védelméről; e napon Budáról (Eczilburg) ír Körmöcz városának, hogy „nach Herrn Hannsens von Wallenrode“ (a keresztes vitézek comthur-ja) parancsnoksága alatt lehető legnagyobb számban induljanak Liptóba. Világos, hogy tehát ott volt a veszedelem. Alig 3 hét múlva, tehát október 21-ikén már Stergárról ír a királyné; úgy látszik, a harcétér felé közeledett. Meghagyja, hogy a város bizonyos számú bányászt

(bizonyára fegyvereseket) küldjön Véglesre, ahonnét azok „auf das Hochhaus“ (Visegrád) fognak menni. Arra a hírre, hogy „Herr Jan“ (ez alatt Giskrát gyanítjuk) városukat akarta felpörkölni, azt feleli a polgároknak, hogy ő Isten segítségével olyan haderőt küld majd „Ján úr“ ellen, hogy az megfélemedzik Körmöcz ostromáról. *)

A domažlici nagy győzelem után mintegy hat héttel a husziták már Opava (Troppau) alatt vannak. Mintán Prokop Pržemko herceggel békét kötött 1431. szeptember 28-ikán, ismét Magyarországra törtek, okvetetlenül a jablunkai szoroson át Budetinnek, Zsolna tájékára. Budetin vára, ha nem csalódunk, ekkor még romokban hevert, mert a királynőnek szóló 1429-iki adománylevelél azt mondja, „... ac loco castrī Budyethyn, tunc rationabilibus ex causis, in suis edificiis ruptis, desolatis et abolitis“ a két év alatt aligha épült fel. Pedig akkor mint jófejkvésű vízvár kitűnő szolgálatot tett volna az ellenségnek a szorosból való kibontakozásnál. Az ilyen „Thalsperre“ nélkül a „débouché“ védtelen volt, nem akadályozta az ellenséget a Vág jobbpartján való kifejlődésében, mert a vágontúli Zsolnáról ezt megakadályozni nem lehetett. Merre folytatták útjokat a husziták, nem tudjuk, forrásunk szerint Likava felé Liptónak tartottak, tehát Sztrecsén és Óvár várak közt vonultak át. E két várnak, valamint Trencsén kapitánya ezidőben a jeles vitéz Neczpali László lehetett (írott adataink csak 1434-ben említik őt ezen állásban). Nem képzeljük, hogy ez az átvonulás, magában is nehéz feladat lévén, vérontás nélkül folyt volna le. Meg kell itt jegyezni, hogy akkor az átjárás Trencsénből Túróczba a Domasín-hegy meredek lejtőjén vezetett, alatta ma alagúton robog át a gőzkocsi; a vágmenti országút újabb időkben készült. Októberben foglalta volna el az ellenség Likava várát. Minthogy Prokop Troppau alól — forrásunk szerint — csak szeptember 29-ikén indulhatott el; tekintvén az akadályokat, a Beskid lejtőjét, legalább egy heti

*) Az itt említett Herr Ján személye vitás. Giskrán kívül Smykovsky, Pardus stb. cseh vezérek keresztneve János. Ezek mellett számításba jöhet még Hluk János alias Mespel, aki utóbb Likava várnagyaképen szerepel. Ezt az oklevelek Johann Pan, Pan de Mospat néven említik 1426. óta 1471-ig. (Letopis Mat. Slov. IX. 2. 58.) Egy másik Herr Jan, Pan Jane 1442-ben richnói kapitány, a bártfai polgárok ellensége (Iványi: Bártfai levéltár I. 69. l. 389.) Ugyanez 1446-ban Sáros megye bírói széke előtt mai Osztrovai János néven szerepel (u. o. 82. l.). 1459-ben Lőrinc pesti jegyzőnek a bártfaiakhoz írt levelében ugyancsak említi a Pan Janet, aki a ciliai gróf szolgálatában pusz-títja Szlavoniát. (U. o. 174. l.) Esetleg Kolowrat János is lehetett.

útba kerülhetett, mire a Vág völgyében termett, Zsolna, Liethava, Sztrecsén várak őrszemei láttára; Zsolna alól két szoroson, illetve magas hegyeken át vezet az út Liptóba. Bár a távolság nem nagy, de az út a hadiszerekre nézve fölötte nehéz, szintén vagy 3—4 napi fáradságba került. Október 10-ikén lépett ki az ellenség „débouché“-ből a liptai fensíkra.

A királynő október 4-iki levele nyomán fel kell tennünk, hogy a keresztes vitéz, Wallenrode, már Liptóban várt, oda mentek sietve a bányavárosok segédcapatai. Ezek, ha minden a legnagyobb gyorsasággal is haladt, október 12-ike előtt alig érkezhettek Liptóba. E helyen a történelmi források egymásnak ellentmondanak. Legyen szabad nekünk az esetet kissé megvilágítanunk, mivel Likava vára, felvidékünk egyik gyöngye, bennünket közelebbről érdekel.

A hiteles cseh forrásokkal szemben Szilágyi azt mondja, hogy Likava várát az ellenség már szeptember 27-ikén elfoglalta, holott a cseh források szerint Prokop, Czapek és Otlik vezéreket még e hó 29-ikén Troppau alatt találjuk; ekkor kötnek békét a fejedelemmel. Minthogy pedig a két utóbbi vezér szállotta meg Opavát és csak Prokop odajöttével sikerült a békekötés, ennél fogva lehetetlen az a feltevés is, hogy a vezérek egyike a szerződés megkötése előtt indult volna további kalandra. Hogy Likava az ellenség kezébe került, még pedig aránylag gyorsan, minden forrás megerősíti. Hogyan történt ez? Ha Wallenrode serege együtt van, akkor jobb szárnyával Likavára támaszkodva, baljával Rózsahegyre, a magaslatokat megszállva tartja, ott tehát huszita sereg, taktikájához képest kifejlődve, nem bocsátkozhatott volna ütközetbe. Ugy hisszük, Wallenrode talán türelmetlenül várta a mindenhonnan ígért segédcapákat s minthogy ezek az alsó vidékekről indultak, vagy indulandók voltak, a vezér menetük irányához közelébb, vagy Liptóújvárnál tekintettel a Szepes felől közelgő segélyre, vagy a Revucza völgyében várta a Nógrád és a bányavárosokból érkező hadakat. E két hely egyikén foglalt állást, nehogy, elforgácsolván erejét, nagyobb ellentállásra képtelen legyen. Ezalatt az ellenség Likava várát csellel foglalta el. A történelem ugyan rövid ostromot említ, de olyan kútforrást, amely határozott ostromról szólna, nem ösmernünk, mi tehát azt gyanítjuk, hogy Likava vára valóban hirtelen, váratlan támadás folytán esett el.

Hogy Wallenrode vezérlete alatt csatába bocsátkoztak volna a segédhadak, arról nincsen tudomásunk; azonban azt látjuk, hogy Liptóban az ottani nemességet szorongatják a husziták. Hová lett

Wallenrode serege és a küldött segélyhadak? Likava elfoglalása után a huszita sereg kétfelé oszlott; a táboríták Prokop és Kolovrat Hanus alatt a Vág mentén lefelé Galgócz, Nyitra, Nagyszombat felé pusztítottak, a másik rész, Zizka árvái, Léva (!) vidékéig hatoltak és a bányavárosokat fenyegették. Ami ez utóbbi vállalatot illeti, elfogadhatjuk azt, hogy az „árvák“ szándéka volt a bányavárosok husos fazékaihoz jutni; kitetszik ez a királyné fentérintett leveléből is, ahol a körmöciek jelentik, hogy „Herr Jan heimlich oder offenbar“ Körmöcz városát akarta felpörkölni, de terve nem sikerült. Ami Lévát illeti, ennek veszedelmét mi tévedésnek tartjuk. A mai Léva elég messzire esett a husziták szokott útjától. Volt azonban más Léva is a Vág partján, a mai Illava. Ugy vélekedünk, hogy a liptai berontás után az árvák egy része ezekkel „Herr Ján“ egy diversiot tett Turóczba és megkísérlette Körmöcz elleni operatioját, mindjárt Likava bevétele után. Turóczban elválván a Liptó felé nyomuló seregtől, a Turócz vize mentén Körmöcz felé igyekezett. Következtetéseinkben alapul vesszük ismét, hogy Opava mellett szeptember 29-ikén tartózkodtak. Innét kiindulva, az ellenség október 10-ike táján lehetett Turóczban. Ez időben indulhatott a körmöczi segédcsapat Liptó felé, az „árvák“ pedig Turóczba, mert október 21-ikén a királyné már felel Sztergárról a körmöcieknek „Herr Ján“ kísérletéről szóló jelentésükre. Ha a körülményeket mérlegeljük, akkor a gyujtogatási kísérlet október 15-ike táján lehetett. Ezen időből maradt emléke annak, hogy Turóczban pusztítottak a husziták, amikor Körmöcz közelébe is lopódtak. Turócz két jelentékeny várában, Szklabinán, Baliczky Miklós parancsolt, Blatniczán pedig maga Szentmiklósi Pongrácz lehetett a parancsnok, mert megelőzőleg ott várkapitány volt, midőn 1434-ben a várat királyi adomány erejénél fogva, zálogos birtokul kapta.*) Ezeken kívül a prépostság és Turócz vára (Znio vára) szintén erős helyek voltak. Mindezek szerepléséről azonban nem szólhatunk, támadás, ostrom emléke nem maradt, feltehető, hogy „Herr Ján“ a várakat elkerülte. Gerő általánosságban azt mondja, hogy a királyné Roz-

---

*) 1434-ben Blatnicza várából feria 6-to post festum Marcelli keltezi levelét Körmöcz városához, amelyben kéri a várost, hogy oda küldött szolgájának, „Joannes dictus Dyezky“-nek (így) nevezi, úgy higgyenek szavainak, mintha saját szájából halalnák; a levél kezdete így hangzik: „Ego Pangratus de Lyptowya Capitanus in Blatnicz“ (lásd Körmöcz város levéltára). Bizonnyára Pongrácz is készülhetett erős várában a közelgő husziták ellen.

gonyi Miklóst és Pohárnok Istvánt küldte az ellenség megfékezésére. A pohárnok, vagyis Berzeviczy, a királyi dandár főkapitánya és nagyhírű vitéz volt. A hivatalos intentio Likavának visszafoglalása volt. Gerő idézett szövege teljesen érthetetlen, ha a nevezett két vezér Likava felé volt indulandó s a nagyobbik sereg (a táboríták) Nyitra és Pozsony vármegyében pusztított; nehezen érthető, hogyan vonulhatott előttük a táborita sereg a morva határra? Ha késtek is az október elején megindult segédhadak, mint fent említjük, e hó vége felé, bár Likava eleste után, de már ott lehettek, nem pedig valahol Nagyszombat körül. Likava további sorsáról nem tudunk. A millenáris történelem azt mondja, hogy a táboríták távoztával a magyar sereg egész erejével megtámadhatta az árvákat. Honnét vonult fel a magyar had, egy szóval nem említi, csak azt mondja, hogy a magyar sereg Illavánál november 9-ikén az árvákat teljesen legyőzte, a 7000-nyi seregből 5000 a csatatéren maradt. Ha a számadatok tán nem is pontosak, valószínű, hogy szekereik nagy része és ágyuik elvesztek. A nagy veszteséget még külföldi források is megörökítették.

Sokkal részletesebben közli a hadjárat ezen epizódját a másik forrás (Gerő: Husziták), evvel nem állítjuk azt, hogy hitelesebb. Hogy Nyitra várát mennyire szorongatták a táboríták és mi mindent művelt a vitéz várórség, erről nem szólunk, hiteles forrást erről nem ösmerünk, a monografia adatait pedig nem tartjuk forrásnak. Itt azonban nagy ellentmondásra akadunk. Tudvalevőleg az egész hadjárat hazánkban kerek egy hónapba és talán 3—4 napba került. Ez alatt történt Likava elfoglalása, a levonulás a Vág mentén, a Nagyszombat—Nyitra közötti vidék pusztítása, Nyitrának ostroma, bombázása (a bombákról talán inkább nem is szólunk), az októberi havazás és fagyos éjszakák (így), amikről nyilván csak a vármegye monografiája tud. Ekkor végre Nyitra alá jönnek Rozgonyi segédesapatai, de honnét? Hisz Likava ellen voltak operálandók! Végre Nyitra alól menekülnek a husziták 120 szekér hátrahagyásával, a menekülőket Rozgonyi csapatai és Nyitra várórsége üldözőbe veszi (mi Rozgonyit Likava tájáról véljük érkezni Illava felé), végre Bánnál utolérik a cseheket és ugyanitt éppen november 9-ikén szétverik. Ugyanakkor tehát, midőn Rozgonyi a hegyen túl is legyőzi az árvákat. Már pedig itt és ott is Rozgonyi nem lehetett. Illavánál aratott győzelme eddig általában elfogadott történelmi tény. Hová lett akkor a báni diadal? Folytatólag azt olvassuk, hogy a magyarok Bánnál a Morvából jövő királypárti segédsereggel talál-

koztak, nyilván tehát egyesült erővel támadtak, a husziták azonban visszaverték a magyarokat. Ekkor a cseh vezérek a zsákmány fölött összevesztek és a nagy Prokop táboritáival elvált. Kitől? Az „árvák“-tól? Prokop ennek következtében tehát november 9-ike után és már október végén Magyar-Bródon át hazatért. A csata november 9-ikén Illaván a Vág partján és ugyanakkor Bánnál a hegyeken túl folyt le, ámde látjuk, hogy megelőzőleg vagy tizennégy nappal *a csehek már nem is voltak a színhelyen?! Quid est veritas?*)* Az olvasó így aligha fogja elfogadni a száraz tényeket, mi pedig bővebb felvilágosítást nem nyújthatunk. A további kutatás fog-e eredményre vezetni, nem tudjuk. A szerző által idézett forrásokat, a „Letopis“-okat talán elragadta a pegazus, mert valóságos „ante patrem“ állapotot produkáltak. Gerő Palackyból idézi, hogy miután a két sereg kivonult az országból, hátramaradtak még hazánkban Prokupek, Czapek Ján, Smikovsky Ján és Huler Sigmond kapitányok, Hrádek és Prága-újváros polgáraival összesen 7000 harcossal. De hol maradtak? Ezt Palacky forrása sem tudja, noha elbeszéli, hogy ezek is a nagy Prokop után siettek. Mikor a hidakat lerombolva találták, Galgócz és Nagyszombat vidékét rabolták ki. Ezt sem lehet könnyen megérteni; milyen hidakat ért itt a tudós cseh író? Nyilván a Vágon levő hidakat; ilyen lehetett Trencsén-nél, Galgócznál, Sempténél. Hol tanyáztak eddig a cseh kapitányok? Ha sietniök kellett Prokop után, mi közülük volt akkor a hídakhoz, ha pedig ezt akadálnak találták és a Vág balpartján voltak, hogyan rabolhatták egyszerre Galgócz és Nagyszombat vidékét, holott ez két külön vidék, főleg ha nincs meg a híd a Vágon. Az ilyen tökéletlen történelmi adatok nemhogy világot vetnének a homályra, sőt még inkább érthetatlenné teszik. Ha a cseh tudós szemügyre veszi a földabroszt, nem ír össze ilyen chaoszt! Ezután azt olvassuk Palackynál, hogy a magyar és morva csapatok az árvákat nem üldözték és Illavánál november 18-ikán megpihentek. Fentebb magunk is említjük, hogy az árvákat Rozgonyi Illavánál november 9-ikén tönkreverte. Ezt a régi nézetet Palacky tehát el

---

*) Nehéz elhinni, hogy a november 9-ikén Illavánál legyőzött „árvák“ még kilenc nap után ismét ott legyenek; ha a magyarok győztek, ez pedig általában elfogadott tény, ők maradtak a harcér urai, hát hogyan és honnét kerültek volna újabb „árvák“ ugyanazon helyre? Az illavai csatamezőről egy vert sereg, ha Morva felé akar menekülni, legfeljebb a pusztta életét mentheti meg, ha a hegységnek tart; mert útak a szorosok közelében nincsenek máig sem.

nem fogadja, ellenben ki hiszi el azt, hogy a megvert és menekülő sereg Baánból Illaváig 9 napig utazzon? Ezen a kézzelfogható botlason még Gerő is megütözik. Mit tartsunk már most arról, hogy ugyanez a vert had menekülése közben a hatalmas trencsényi várat csellel foglalta volna el? A híres illavai győzelmet, mely a hazai történelemben majdnem korszakalkotónak szerepel, mert ezt az írók jobbára úgy tüntetik fel, mintha ezzel a nagy huszita harcok jóformán véget értek volna, — a cseh írók értékében, hatásában devalválni szeretnék. A trencsényi városi levéltárban ugyanis írott emlék szól arról, hogy ekkor a csehek, tehát a menekülő árvák, csellel elfoglalták Trencsént. Ez eddig ismeretlen adat volt és nagyot nyom a latba, csakhogy valódi elfoglalásnak nem mondható. Az ilyen csellel történt elfoglalásokkal a régi századokban gyakran találkozunk; de ennek sokszor nincs az a jelentősége, amelyet közönségesen neki szoktak tulajdonítani. Trencsén várát soha sem foglalták el így. Belopódzhattak álruhában, vagy egy rögtönzött támadással a város egy kapujának birtokába juthattak, végig száguldozván a piacon, pillanatnyi terror hatása alatt valami zsákmányt szedtek és gyorsan elináltak, még mielőtt a várbeli őrség a meglepetésből felocsudott.

Mi célja is lett volna a már megfogyott árváknak, hogy Trencsén várát elfoglalva tartsák? Honnét remélhettek volna támogatást? Hiszen a várba zárkózva, önmaguknak teremtettek volna kelepécét! Ha pedig ez a haditény, Trencsén elfoglalása, olyan lett volna, amely huzamosabb megszállást hoz maga után, ennek több nyoma marad és a történelem nem a magyarok győzelmét örökíti meg. Már pedig azt olvassuk a nagy Palackynál, hogy a cseh hadak örömrivalgás helyett némán-szomorúan tértek haza, tehát biztosra vehetjük, hogy foglalásaik ephemer értékűek voltak, más szóval az illavai vereség sem volt pusztá ráfogás. Egyébiránt hogy ez a hadjárat végeredményében a huszitákra nézve végzetes volt, a cseh források is elismerik.

Gerő műve ugyanezen év december havából még egy táborita támadást említ. Ebben a nagy Prokop helyett Tovaczovszky Ján vezért szerepelteti. Bejön a sereg Magyar-Bród felől (magyarul csak Barad-nak nevezték) és eljut Vízvárig. Mit ért szerző ezen a néven, nem képzeljük. Ujvár, vagy ahogy akkor írták, Wyvaar-ra gondol-e? Novum Castrum, németül Weisskirchen, ma Holics a neve. Említve van Szakoleza, Szenicz, kirabolták állítólag Modort, Szentgyörgyöt és prédával megrakva indultak visszafelé; Koszto-

lány, Csejthe, Vágújhely, Beczkó csak névszerint van felemlítve, pedig ösmeretes, hogy itt egy ízben erősen dúltak a husziták. Valjon ekkor-e, nem tudjuk. Tudjuk, hogy a nagy Prokop az őszi hadjárat következtében kis időre elveszítette pártfelei bizalmát, de nem-sokára helyreállt az egyetértés és újabb sereget vezet Sziléziának, Németországba. Ezidőben úgy összetorlódnak az események, hogy minden zavar kikerülése végett rekapituláljuk.

November 18-ikán az árvák Illaván vannak, megverve vonulnak haza; a táboriták hasonlóképen megfogyva, de nem megtörve, mert még azon évben a fenmaradt 6 hét alatt újabb portyázásukkal találkozunk Modorig, Beczkóig Tovaczovszky alatt. Mikor az árvák kibékülve a nagy Prokoppal, Sziléziába indulnak, más csoportjuk Nagyszombat felé tart, s azt csellel valóban elfoglalják. Hogy ez minden még 1431-ben történt, szinte hihetetlen. Ez alkalommal, Szent János napi vásár volt, a kereskedőknek öltözött husziták éjnek idején felnyitották a kapukat és bevonult a had Strasníc Péter, Bervenszky és Borota Blaško vezérlete alatt. A várost megszállva tartották ezentúl 1435-ig. A napra nézve némi kétségek merülhetnek föl. Ha ez a foglalás az előbbi október-november havi hadi mozdulatok után következik, ez esetben nem tehetjük Nagyszombat elestét 1431-be, hanem a következő év tavaszára. Tekintvén a kor szellemét, a Szent János napi dátum talán a legdöntőbb argumentum. Hogyan lehet november-decemberre János napi vásárt kimagyarázni? A nevezetesebb Szent János napok nem ez időre esnek, igaz, hogy Szt. János evangelista ünnepe karácsony harmadnapján van, de éppen azért ekkor nem tarthattak vásárt, hanem az ünnepeket megelőzőleg, talán december 6-ikán, ahogy Nagyszombatban maiglan is tartják a karácsonyi vásárt.

Ha a Nagyszombat körüli portyázások nem volnának feltüntetve, mint a Baán—Illavánál történt események következményei, még lehetne a város elvesztését 1431. nyár elejére tenni, de az új beütésnek fenmaradt volna emléke, így tehát csakis 1432-ben történhetett Nagyszombat elfoglalása, június 24-ike után. M. G. Kovachich (Supplementum ad Vestigia Comitiorum etc. pag. 361) pozitív dátumot nem tud: „Tyrnaviam ab Hussitis primum Anno 1432-do circa festum B. Joannis Baptistae, adeoque post diem 20. Junii interceptum esse“. Ugyanott (pagina 363.) Pozsony ostromát is említi a husziták által „festum Purificationis Virg. Mariae 23. Februarii táján; ebből kitetszik, hogy Nagyszombat veszedelme is ez időtájt esett. Ugyanitt ismételve említi az 1433-ban hozott vég-

zéseket Szakolcza, Nagyszombat és más a husziták által elfoglalt helyek visszahódítására nézve. Tehát bizonyos, hogy Nagyszombat 1432. év derekán esett az ellenség kezébe. Szakolcza pedig kevésel előbb. Erre vonatkozólag Kovachichunk teljesen kielégítő bizonyítékot nyújt.

A két város eleste után 1432-ben nagy elkeseredés vett erőt a felvidéken. Már szeptember 7-ikén Palóczy György, az esztergomi érsek, Garai Miklós nádor, Palóczy Máté országbíró sat. felhívják Wárdai Miklóst, Báthori Istvánt, Chaholi Jánost, Chaaki Istvánt és Báthori Szaniszlónak fiát, Istvánt, mint a cseh eretnekek ellen gyűjtendő seregnek hadvezéreit Szathmár, Kraszna, Ugoesa és Szabolcs vármegyékben, hogy az ő hozzájárulásukkal hozott országos végezésnek értelmében minden országos nemes hűsz telek után egy tegzes lovast állítson. Az összegyűjtött hadsereget szeptember 15-ikére Semptére vezessék, ahol ez összpontosítandó. (Lásd: gróf Zichy-codex VIII. 482.) Sempte vára, a Vág vize partján, egy napi járásra Csejthe várától, alkalmas kiindulási pontnak ígérkezett a csehek elleni támadásra. Csejthe kapitánya M. Gergely lévén, hadi készület nála is folyhatott, mert úgyszólván vára tövében volt a huszita harcok gyűjtőpontja. A hadi állapot tovább is tartott, mert Pozsony, Nyitra és Trencsén vármegyék összes nemessége 1433-iki vízkeresztről augusztus 1-éig pörhalasztást kapott.

A háborús viszonyok illusztrálására alább néhány levél tartalmát közöljük. Sigmond király tudvalevőleg ekkor Németországban volt s római útjára, a koronázásra készült.

1432-ben „jm Alten Sol am nachsten Samstag noch Gots Hymelfart“ ír Borbála királynő Körmöcz bírájának és polgárainak a város és Onuphrius fiai (a Bajmóczy Noffriak) közt felmerült ügyekről. Szent Mihály napján Diósgyőrről keltezi másik levelét Körmöcz városához a beküldött huszita hadiadó felől. E vészterhes napokban a különben mulatni szerető királyné is komolyan vette helytartói méltóságát.

Néhány nappal később (Szentmihály-nap utáni szerdán) tudatja Körmöcz városával az országos végzést, hogy minden ház gazdája két forint hadiadót tartozván fizetni; ettől őket fel nem mentheti; ellenben tudtukra adja, hogy írt az érseknek, a nádornak és más uraknak, hogy a királyi dandárral hadi népet küldjenek a város védelmére. Kevéssel utóbb a királyné elhagyja Diósgyőrt és még közelebb jön a harctérhez, mert 1432. Szent Erzsébet napja utáni pénteken már Végles várából ír Körmöcz városának; tudatja

velük Niffor János híradását, miszerint „Herr Jan mit andern Ket-zern“ Privigyére törekszik, meghagyja, hogy lehető legnagyobb hadat küldjenek segítségére. Ezt a vész hírt különben már közvetlenül is megkapták a körmőczeiek.

Joannes Noffry de Baymocz, Tricesimarum Comes írta a kör-mőczeieknek: „Circumspecti viri, fratres et amici carissimi“, így cí-mezi őket; . . . . Későn este megérkezett hírnöke a Vág folyó vidé-kéről, ez teljes biztonsággal jelentette, hogy a husziták Ledniczre jöttek nagy erővel. A másik kiküldött hasonlóképen éjjel érkezett azzal a hírrrel, hogy az ellenség Bajmócz felé jön . . . . mult éjjel felgyújtották Nadaser nevű faluját (Privigyé szomszédságában), de nem tudni, vajjon a nevezett husziták cselekedték-e? Kéri a kör-mőczeiket, jöjjenek mentül előbb segítségére, amit jövőre viszonzni, megjutalmazni fog. Hasonló értelemben írt a túróczi nemeseknek is . . . . sat. Datum in castro nostro Baymocz feria tertia in die Katherine Virginis Anno 1432. (Körmőczi levéltár 26. 1. 3.)

Kivehető a két levélből, hogy az országos harmincadok comese a vész hírt legelsőben a királynénak jelenti, onnét várván hathatós segílyt. Különben is az Onuphrius és fiai az uralkodóház kedvelt hívei valának, Leonardust egy ideig Sigmond király kancelláriá-jában találjuk, Jánost, a levélíró-t pedig 1439-ben a király személye körül. A két levél kelte közt csak három nap volt; az érintkezés lovas postával gyors volt s Végles vára Bajmóczról egy napon érhető.

Az 1432-iki hadieseményekre nézve Gerő Kachelmannt idézi, sajnáljuk, mert Selmec historicus a összezavarja az 1432. év ese-ményeit az 1430-ikiakkal. Igaz, hogy Fessler nyomán ír, de azért a hiba megesett. Kachelmann még az 1431-iki hadieseményeket is, amelyekről bővebben szözlöttünk, erre az évre teszi, részleteivel együtt. Rozgonyi Miklósnak egy újabb illavai győzedelmét említi. Gerő a botlást nem veszi észre és reprodukálja. A husziták meg-jelenése a Vág vizénél nála ismét az ominosus november 9-ikére esik, pedig e dátumban bízni már nem szabad. Sajnos, hogy még a millenáris történelem is annyira tájékozatlan e részletekben, mert az is 1432-ből leírja Körmőcznek és a pénzverő kamarájának elfog-lalását, holott a levéltári adatok világosan mutatják, hogy 1432. évben semmiféle nagyobb veszély nem érte a várost. Azt is mondja Szilágyi könyve, hogy a két Rozgonyi csak nagynehezen tudta Pozsonyt megvédeni. A rémhírek forrása helytelen, mert az idézett körmőczi levél csak a huszita hadi adó fizetését nyugtázza, de harc-téri részletet nem közöl.

Láttuk, hogy Borbála királyné ez évben előbb Zólyomban, majd Diósgyőrött, őszkor megint a véglesi várában, közel a harctérhez tartózkodik és serényen levelez a várossal.

A következő télen úgy látszik nem történt valami nagyobb szabású fegyvertény. Azt ugyan feltételezzük, hogy Szakolcza és Nagyszombat cseh őrsége a szomszéd vidéket huszita szokás szerint zsarolta, de újabb hódítása nem volt.

1433-ban a táboriták ismét meglátogatják Sziléziát és a lengyel földön át a Szepességbe törtek Bedrich és Pardusz Ján vezérlete alatt. A többféle variánsban előforduló „Dyedrzieh Apostata ex Slesia superveniens“, nekünk azonosnak látszik a Fridericus Dux (bellidux) de Sylina-val (Zsolna), akiről alább 1434-ben Perényi János tesz jelentést. Szepesben erősen zsákmányoltak és kezeseket vittek magukkal, akik később nagy összegeken váltották meg magukat. (Történ. Tár 1904. 51.)

A millenáris történelem elmondja, hogy az ellenség 1433-ban a Pozsonyhoz szomszéd Szent György várost is kirabolta, valószínűleg Blaskónak nagyszombati őrsége. Az ország fegyveres ereje a török berontás miatt levén elfoglalva, a budai országgyűlés meghívta Blaskót az alkudozásra, hogy Nagyszombatot és Szakolczát tőle visszaszerezhesse.

Palacky szerint a Szepesben pusztított huszita had Turócnak vette útját és Túróczszentmártont teljesen feldúlta. Erről Wagner *Analectáiban* is olvasunk. Gerő ezzel kapcsolatban említi Sigmond király privilégiumát, melyet Szt.-Márton részére 1434-ben kiállított, midőn a várost kárpótlásul a veszteségekért, korponai joggal ruházta fel. *)

---

*) Nem kritizáljuk csak Gerő könyvét, ezidő szerint irodalmunkban a huszita-harcok egyetlen összefoglaló történetét, ellenőrizzük a cseh-től írók forrásait is. A tūróczszentmártoni városi levéltár (Letopis Matice. XI. 1. 76.) őrizi: Nicolaus de Balicz, alias Comes Comitatus de Thurocz, nomine Dominus Castri Sklabina levelét 1433. évi máj. 23-ról, mely megemlékezik Thurócz pusztulásáról, de egyszersmind dokumentálja, hogy az erős várak nem estek az ellenség hatalmába. A beütés Dlugoss szerint 1433. évi husvét táján történt (ápr. 12.). Baliczky levele 6 hét múlva már nem említi a pusztulás napját, csak a semmitmondó eodem tempore kifejezéssel él. Viszont Sigmond 1434. november 24-iki levele, mikor a várost Korpona szabadalmaiban részesíti, az esetről, mint novissime evolutum-ról beszél. Feljebb mondja ugyan, hogy plurimas munitiones atque fortalicia expugnassent — de ez még a Szepesség állapotaira vonatkozik, hol Dyedrzieh vezér személyesen operált, a tūróci

Említettük már, hogy Szklabina vára ekkor Baliczky Miklós Túróc és Árva főispánja kezén volt. Blatnicza vára hihetőleg már ekkor is Szentmiklósi Pongráczé volt, mert tudjuk, hogy 1434-ben ott resideál. Ezek a huszita portyázások alkalmával nem szenvedtek. A „Cseh husziták“ szerzője e helyen azt mondja, hogy e két vár királyi vár volt és a husziták kezébe került. Ami a birtokjogot illeti, ez ugyan királyi volt, mert a nevezett két várúr birtokait csak zálogjogi adományképpen birta; (ez egyáltalában sokkal gyakoribb volt, mint az örökös adományozás), de hogy e két vár huszitakézre volna, nem ösmerjük a forrását, a fentiek szerint nem igen képzeljük, hogy az megtörtént. Ép oly lehetetlen hogy az erős bástyákkal, hadi erővel bíró bányavárosokat elfoglalták vagy kifosztották volna. A forrás ez esetben Palacky, Bartošek és Dlugoss. Az elbeszélés tenorából mi azt véljük kimagyarázni, hogy a bányákat, melyek helylyelközzel távolabb estek a várostól, megrohanták és kirabolták, de a városokat korántsem foglalták el. Mert kétségtelenül tudjuk, hogy e háborús időkben is a bányavárosokban maga módja szerint folyt az élet és a bányauzem. Sokfelé leveleztek a polgárok és a városok, de eddig nem találtunk komoly nyomra, amelyből a bányavárosok kifosztására csak távolról is lehetne következtetni. Mi tehát a nagynevű cseh-lengyel tudósok értesítését csak „cum grano salis“ fogadhatjuk el, míg erősebb érveket nem hoznak.

Visszatérve elbeszélésünk folyamára, kiemeljük, hogy Blatnicza várát Pongrácz a királytól nagy összeg inscriptioja mellett kapta (1434-ben); ez a tény is megdönti a megelőző huszita dúlás valószínűségét. A táboríták ezúttal mintegy három hónapig voltak Magyarországon, a kútfők szerint júliusban távoztak. Hogy Hont vármegyében jártak volna husziták, nem hihetjük el, még akkor sem, ha a vármegye monografiája közli. Nem hihető, hogy a bozóki prépostságot 1433-ban akkor fosztották volna ki, amidőn Szepesből, Túrócra át, Körmöczhöz vonultak. No már ezt nehéz összeegyeztetni; egy maréknyi hadsereg, talán 8—6000 ember, ily messzire el nem széled egymástól. Ez a monografikus adat nagyon mondva csinálnak tűnik fel. Hogy a korponai várnagyokat, a hírneves Palástit és Gyula Györgyöt (így nevezi a királynő) a husziták közé sorolják a monografiában, szinte mulattató. A nagynevű vitéz a reá bízott erősség

---

expediciót Zap krónikája szerint Pardus János (Jan z Hradku) vezette volna. A szentmártoni okleveleket Gerő is közli, állítólag a megyei levéltárból és mégis tudni véli, hogy e beütés alkalmával Szklabina és Blatnicza elpusztultak.

érdekében huszita módon requirált, ezért nem szerették őt a korpónaiak!

A huszita kérdés a baseli compactatumok elfogadásával más stádiumba került. Jelentékeny részük ezeket elfogadván, megbékült. Azonban a táboríták és az árvák tovább folytatták a harcot. A nagy Prokop a katolikus Pilsent már tíz hónapig ostromolta, végre 1434-ben május 30-ikán Lipan-nál Böhmisch-Brod közelében volt a döntő ütközet. Prokop és Prokupek seregük nagy részével elesetek és a huszita veszedelem ezzel élet vesztette, bár a mozgalom még meg nem szűnt ellenük; újabb intézkedések folynak. Nagyszombatba újabb cseh csapatok érkeznek. Ekkor tűnik fel Šmikovski Ján (a később királyhű vezér) és befészkelte magát Nagytapolcsánba, bár valószínű, hogy a csehek ezt már előbb birták. A „Cseh Husziták“-ban olvassuk, hogy a tapolcsáni huszitáknak Baán felé terjedő portyázásából támadtak az utóbb szereplő baáni husziták. Ugy hiszszük, hogy ez már régebben fejlődött. Baán marcona urai később is utraquisták voltak. De nemcsak ott és (akkor még nem Zay) Ugróczig, hanem mindenfelé terjeszkedtek a husziták és tanaik. Mit ért Gerő a „Kesnyő“ helynév alatt? Ilyen helység ott sohasem volt. Itt utraquista templomot említ.*) Meggyőződésünk, hogy több is volt e vidéken, csakhogy, érthetőleg, kevés emlékük maradt a kelyheseknek, milyen pl. a felső-veszthenici. Emellett azonban nem engedjük túlozni a csehek és a huszitizmus hatását. Ezért ami a Baán vidékéről felsorolt helyneveket illeti, nem oszthatjuk Gerő véleményét, Banovce, Ostratice, Nostice sat. nevek sokkalta régiebbek a huszita korszaknál. Semmi kapcsolatuk a huszitizmussal; mindannyi rég, az Árpád-korban is szerepelt.

Említettük, hogy erős okaink vannak kétségbevonni Palacky és a többi cseh-lengyel forrás hitességét Körmöczbánya felpródálását illetőleg. Chronologiai sorrendünkben itt idézzük Borbála királyné másik levelét, mely világot vet az elmondottakra.

1434-ben Oculi vasárnap utáni szerdán Diósgyőrről ír a királyné Körmöcz városának. Jelentésükből értesült a tűzvészről és egyéb szenvedett káraikról. Ami a szokásos évi cenzust illeti, azt most elengedi azoknak, akik kárt szenvedtek, de nem véli igazságosnak kedveskedni a nem károsultaknak is. Ebből talán következ-

*) Talán az egykori Ksinna? A szerencsétlenül kieszelt helynevekkel játszhatik a mai t. közigazgatás, de a XV. sz. historiában ezeket alkalmazni izléstelen anachronizmus.

tethető, hogy Körmöczöt ugyan megtámadta, de el nem foglalta az ellenség. Ugyanezen évben Fülöp és Jakab napon (május 1-én) Diósgyőrről írja a királyné, hogy Lévai Cseh Péter a huszitákat most Nagytapolcsánban szorongatja, annyira, hogy azok nem mehetnek társaik segítségére Rózsahegyre, ezért meghagyja a körmöcieknek, hogy legjobb tehetségük szerint azonnal indítsanak lovas és gyalogos katonákat Neczpali László, Sztrecsen és Óvár várnagya számára Rózsahegyre. Végre megköszöni a körmöczi segédc csapatok vitézségét a husziták ellen Zsolnán. *) Ezután bekövetkezett a husziták végleges leveretése. Az eddigi adatokból Körmöcz elfoglalásának semmi nyomát nem látjuk, legfeljebb azt, hogy az említett tűzvész talán a „Herr Jan“ egyik merényletének eredménye volt, amikor talán tüzes nyilakkal a város bástyáin át tüzet gerjesztett, de a város azért nem esett hatalmába. Ezt a részletet, bár távol áll tárgyunktól, csak azért közöltük, mert Körmöcz ezidőben messze földön híres város volt. Az itt említett eseményekről szolt még egy kis adatot csatolunk, mert a fentebbieket kiegészíti.

Perényi János, Máramaros és Szepes főispánja, 1434. évi Szt. György nap előtt hétfőn Nagyidáról írja Körmöcz városának, hogy „Fridericus Dux de Sylina berontott Liptóba és Rózsahegyet erősíti; egyszersmind más husziták is készülnek az ő thaboritaikkal (így) az országba törni. Ő maga ugyan már minden készület megtett, mindamellett kéri a várost, mentül nagyobb erővel jönne a segítségére, hogy az ellenség így körülvéve, meg ne menekülhesen. Egyuttal kéri a várost, ha az ellenségről új híreket kapna, azokat biztos küldöncök által vele tudassa s az összeköttetést a hírek kedvéért fentartsák. (Körmöczi levéltár Fons 26. Fasc. 1. Numerus 9.)

Ez a két levél feltárja némileg a helyzetet. Látjuk, vannak még huszita erősségek és kóbor csapatok az országban. 1434-ben, Oculi vasárnap táján volt a zsolnai ütközet; hol a körmöczi csapatok kitüntették magukat. Van huszita csapat Rózsahegyen, hová a később érkezett Fridrik is vonul, oda vár újabb táborita csapatokat — honnan? Végül van ostromolt csapat Nagytapolcsányban is, akiket Lévai Péter szorongat. Segédc csapatokat kér Trencsén főispánja, a hős Neczpali László, Rózsahegyre készül, oda szándékozik Perényi János is Nagyidáról. Ha több erősszpontosítás nem is volt,

*) Ez a célzás valami zsolnai ütközetre, sőt győzelemre utal, amelyről, sajnos, semmi más emlék nem maradt.

ennyiből is kitűnik, hogy ez év tavaszán Rózsahegy körül nagyobb ütközet készült, talán a végső csapás a megtört huszitákra.

Merő ismételés az egész, de talán így összefogva, a hadi értesítésekről világosabb képet kap az olvasó. De folytassuk a további események leírását.

Tapolcsány ostroma, úgy látszik, nem sikerült, de a gazdag dynasta Cseh Péter segített magán. Megalkudott az ostromlott huszita vezérrel, Smykovszkyval és 9000 arany forinton megváltotta tőle Tapolcsányt és nyomban Blasko ellen vonult Nagyszombat felé. (Zichy okltár VIII. 461.)

A Vág folyó kapitánya, a sereg egyik fővezére, Stiborics még a háború befejezése előtt halt meg; az utolsó hadműveletek tehát Cseh Péter vezetése alatt folytak. Adatok hiányában azonban még a végeredményről sem szólhatunk, Palacky adatai is homályosak, ámbár kétségtelen, hogy Sigmond király több várat pénzen váltott ki a huszitáktól. Gerő könyvében azt olvassuk, hogy Cseh Péter és Stiborics 1435. nyarán kiszorították Blaskót Nagyszombattól. Stiboricsra nézve téved a szerző, ez már nem érte meg Blaskó bukását. Ezután visszafoglalják Szakolczát. Ez utóbbiról beszél a Hazai Okmánytár (I. 257. lap). „Egregii Leonardus et Joannes filii Noffrii de Bajmócz“ itt Szakolcza kapitányai, tehát a város visszafoglalása után azonnal őket nevezte ki a király oda. Erről más helyen is szólunk. A visszahódítás éve meg nem állapítható. Itt még egy körülmény felemlítendő. Láttuk, Stiborics e hadi operatiókban már nem vett részt, az országbíró és a korona ügyésze már hagyatéka fölött tárgyalnak. Minthogy a rendek már 1435-ben március 12-ikén kimondják Pozsonyban, hogy Pozsony, Nagyszombat, Szakolcza, Trencsén és általában a vágvölgyi várak a felvidék kulcsai, ezek védelmére nagyobb szabású intézkedés szükséges; ezen nyilatkozat, minthogy nem szól már visszahódításról, hanem ellenkezőleg, megvédelmezéséről, arra a véleményre terel bennünket, hogy mindezek a várak már visszakerültek 1435. március 12-ikig. Mi ezt a terminust a huszita háború befejezésének tekintjük. Csehországban ugyan volt még ellenséges szándék, jelesen Pardusz Ján Magyarország ellen készült, de nagyobb akcióra már nem volt képes, az elpusztított Csehország maga is nyugalomra vágyott. Igaz, hogy Pozsony vármegye monographiája még tud egy táborita berontásról és Nagyszombat sikertelen ostromáról, de nem árulja el, hol merítette ennek hírét? (Talán a Károlyi ltár II. 157. l. ?)

Csehországban ezután csak Rohač Ján lovag dacolt Sion vá-

rában (Kuttenberg mellett). Ellene küldte Sigmond Ptaček vezért és Országh Mihályt a magyar sereggel, ezek elfoglalták a várat és a dacos Roháčot felakasztották.

Ekkor lépett Brandisi Giskra Ján táboritaival a király szolgálatába és nyomban táborba száll a törökök ellen Komorovsky és Talafuzzal együtt (Pešina Mars Morav.) Még egy részletet iktunk ide az utolsó harcok illusztrálására.

Feljebb idéztük a „Cseh Husziták“-ból azt a passzust, hogy 1435. nyarán kiszorították őket az országból. Igaz, hogy a Noffry testvéreket csak szeptember 21-ikén nevezték ki szakolcai kapitányoknak. De nekünk úgy tetszik, hogy a végső harcok előbb folytak le, mert 1435-ben már Laetare vasárnap után kedden, tehát kora tavasszal, együtt ül Pozsonyban az ország legelőkelőbb tagjaiból álló tanácsa és tárgyalja a Stiborics-féle hagyatékot. Ez alkalommal a korona főügyésze, Rawen, elmondja, hogy Nikolajko, Stiborics unokatestvére, értesülván rokona haláláról, lengyel csapatjával Berzenszky Jánoshoz csatlakozott és az ország határán Stiboricsnak két várat elfoglalta,*) azok várnagyait rabságba ejtván, azóta Szakolezát is elfoglalta, ahonnét nagyban pusztít, onnét Ujvárt ostromlotta s végre Péterfalván erősséget is emelt. Hogy Ujvárat elfoglalta volna, a jelentés nem említi; ellenben tudja, hogy Nagyszombatot elfoglalta. Ez úgy tűnik fel, mintha újabban foglalta volna el. Mivel e részleteket beavatott egyén, a koronaügyész mondja el, mi ezt erős argumentumnak vesszük arra nézve, hogy ez utóbbi

---

*) *Huszita vezérek.* 1420-ik évtől kezdve: Jan Bzdinka z Vicemilic, Ján Zižka z Trocnowa, Velek Kudelnik, Prokop, Prokupek, Otlyk, Čapek vagy Čzapek de Saáři et Huchwald, Blaško, Giskra z Brandis, Osskrd de Lezek, Albertus de Kompus dictus Krtzma, Christophorus de Michalow, Ulricus de Miliczin dictus Mladenecz, Hinko de Zwolen, Ján Smikowsky de Zdiara, Henricus Czeeczko de Pakomiercz Ribald, Koztky, Wryk, Zlovenko, Ján Pardus, Friedericus dux de Sylina seu Dyedrzych Apostata.

Huszita származású zsebrákok, kiknek egy része utóbb királyi szolgálatba lépett. 1435 után Ján Thalafuz de Ostrov et Neuwald és a másik Thalafuz de Richnov, Korbél, Perina, Bastján, Zelenka, Ján Bittowecz, több horvát bán. Felix de Panjov, Joannes Basto de Merow, Hinko de Wetan et Lichtenberg, Svehla, Georgius Batuleczky, Ján Bielik de Lednicz, Ján Zelena de Schona, jeles hadvezér. Ján Trnka de Rhatiborzen, Christophorus Safranecz, Ruczki, Mikulasch Cropasth, talán azonos Krópacs de Nevedum-mal? Hangwitz, Wilhelm Tettauert, Trnka de Hradek, Jacobus de Pozowa, Mathias Knezics de Cselenev, Petrus Pathowecz, Ondrussko de Przieway, Johannes de Zachrasty, Gothardus de Radlyna, Sasyn de Sochaczowa, Georgius Kalny de Palawicz, Stanislaus

események előbb folytak le. Stiborics 1434-ben halt meg (halála napját nem tudjuk). Nikolajko ha nem is harcolt ellene, de már megelőzőleg a határ közelében ólálkodott, hogy alkalomadtán a képzelt Stibor-féle jogcímen beüljön a várakba.

Nikolajko ügyét közelebbről megvilágítja az alábbi 1439-iki királyi rendelet, mely a betörést némi enyhítő körülményekkel magyarázza meg. 1437-ben Sigmond halálával a korona már Albertre szállott volt.

1439-ben, Szent Mihály nap előtti szombaton úgyszólván Albert király halálos ágyán kelt az a rendelet, melyben Csetneki Lászlónak, a keresztesek volt commendatorának, ekkor nyitrai püspök és az esztergomi érsekség kormányzójának meghagyja: fizesse ki tüstént Stiborics Mikulásnak (az ismert Nikolajko) a neki járó 4000 arany forintot, erre assignálja Pozsony városától az érseki dézsma árendájából járó összeget. Történt pedig ez akkor, mikor a száanalomra méltó királyt seregei csúfosan cserben hagyták és fegyelmetlenül serege maradványával a titeli révnél táborozott betegsége elején. És még ez az utolsó parancsa sem teljesült, abból tűnik ki, hogy özvegye, Erzsébet királyné, 1440-ben februárius 3-ikán Komáromból sürgeti e fizetés teljesítését. Nikolajkonak tehát jogos követelései voltak a magyar kincstárral szemben, még pedig nyilván régtől fogva, Sigmond király idejéből. Eszerint fegyveres fellépése a végső huszita harcok idejében is más színben tűnik fel; mivel pénzéhez szép szerivel nem juthatott, azt a kor szokása szerint fegyveres kézzel akarta extorqueálni. Ő maga nem volt huszita, csak fegyveres assistentiának használta fel azok támadását 1435-ben. (Teleki I.) Nemsokára ezután történhetett a döntő ütközet, melyről, sajnos, közelebbi adataink nincsenek.

Platek de Dunyowa, Martinus Brezal, Ján Libák de Radowecz, Barthoss de Hortwikowicz, Venceslaus Czalud in Gilnicza, Ján Tlustypisacz, Zawissa, Martinus de Mychowa, Petrus Axamith, Uderský, Petrus Rudkovac, Korabin, Magin, Belian, Russian, Mikulas Brezal de Dobra, Švidrigal, Nicolaus de Tworthow alias de Jesenic, Wlassynyecz, Jankovszky, Venceslaus de Bassowecz, Valgatha. Ebendorfer szerint Ladvenko von Rochnau a cseheknél Ledvinka néven (de Neibach) zsoldos vezér volt Pongrácz, később Axamith szolgálatában, úgy látszik, jelentékenyebb serege volt, mert 6 kapitányát ismerjük: Jindrich Smikausky, Mikuláš z Zdiáru, Mikuláš Trčka z Křižanova, Ján Smolik z Biskupie, Jindrich z Repnice, sőt a közelebből nem ismert Vencel, Ostrau hercege lett volna. Pozsony környékén garázdálkodtak: Chapko Bernardus de Brunov, Mathws Karovsky, Jan z Ričan, Talafuz rokona stb.

Ha közelebbről tekintjük a huszita harcokat, amelyek mintegy másfél évtizeden át nyugtalanították hazánkat, arra a conclusiora jutunk, hogy a phaenomenalis fegyveres erő, mely egy ország tiszta lelkesedésből támadt s képes volt olyan hadierőt mozgósítani, hogy még a nagy birodalmi hadseregek sem birtak fölötte győzedelmeskedni, nálunk aránylag nem ért olyan eredményt, mint Cseh- és Németországban. Igaz, hogy a kútforrásaink is élénk színekkel festik a husziták vérengzéseit, pusztításait sat., de hát a krónikások rémlátományait nem szabad egész komolyan venni, kellő mértékre kell azokat redukálnunk. Tény az, hogy hazánk felső részeit Pozsony és Szepes közt többször meglátogatták időnként s végeztek annyi munkát, amennyi tőlük telt. Sem többet, sem kevesebbet, mint amennyit akkor *minden hadsereg*. Zsákmány volt minden hadjáratnak a főcélja s kegyetlenség a characteristiconja; ezt kell szemünk előtt tartanunk és nem szabad a 20-ik század felfogása szerint 500 év előtti állapotok fölött itélnünk. Igaz, betörték ismételten a felvidékre, hol itt, hol amott, néhány ezernyi fegyveressel. De semmi emléke sem maradt meg annak, még a merő lelkesedésből nagyító, túlzó chronistáknál sem, hogy akkora haderővel jártak volna nálunk, amilyennel Németországon operáltak. Tudjuk, hogy legfeljebb 6—8 ezer főnyi volt a legnagyobb csapat, amiről tüzetesen vagyunk informálva. Hisz még akkor is, mikor az új felekezet teljesen összetartott, maga a nagy Ziska rontott be hazánkba, az ő, bizonyára legválogatottabb csapata sem multa fölül ezt a számot, a 6 vagy 8 ezeret. Legfeljebb az utolsó elkeseredett harcok alkalmával, 1434—1435-ben lehettek többen, akik Pozsony s Nagyszombat vidékét kis ideig terrorizálták, ez volt végső felbuzdulásuk. Még a végelkeseredés napjaiban is a birodalmi sereg százezrekre menő seregével szemben, pl. Domažlice mellett, alig 40—50 ezer ember állott a síkon. Igaz, hogy nálunk a fegyverkezés olykor nagyobb mérveket öltött, hisz még a Tisza vidékéről is jöttek harcosok Sempte várához Nyitra vármegyébe, mindamellett Husz követői az ország széleitől messzebbre befelé nem igen bocsátkoztak. Kútforrásaink igen gyakran összetévesztik a szorosán vett huszita mozgalmat, mely már 1435-ben véget ért és az úgynevezett „zsebrák“-világot (koldusok). Ennek szereplői ugyan szintén részben husziták, helyesebben ekkor már utraquisták, származásuk szerint jobbára csehek, morvák, mindazonáltal a mozgalom más természetű. Mint-hogy ez utóbbi 1466-on túl terjedt, majdnem egy fél évszázadig tartott, a későbbi feljegyzések sok kisebb-nagyobb részletet összeté-

vesztenek. Huszitákat említeneek akkor is, amikor csak a „fibustier“ elnevezés illetné meg a kalandorokat, akik tisztán saját szakállukra, minden más vezéreszme nélkül harcoltak. Ezeknek kizárólag az zsákmány, rablás volt a jelszavuk. Különben „mutatis mutandis“ ilyenek voltak másfél évszázaddal később az újabban annyira magasztalt „szabad hajduk“. Ami a pusztításait illeti, tekintetbe kell vennünk, hogy ez időben felvidékünkön nem kevés hitrokonuk volt, akikkel már tíz évnél tovább érintkeztek. Ezeket okvetetlenül megkimélték, ennél fogva ha a huszita portyázások az ellenség földjén pusztító viharként át is vonultak, mint például a német földön, a felvidéken ilyen mértékben soha sem dúltak. Kifosztottak egy-egy klastromot, várat, de a népet nem irtották. Közbenjáró is akadt az új tanokhoz szító felvidéki nemesek körül, a huszita vezérek környezetében, úgy, hogy csakhamar megértették egymást. Ha a husziták állandóan mint dúló ellenség jelennek meg nálunk, lévén az anyagi érdek mindig irányadó, nem lett volna annyi huszita a felvidéken a nemesség és a köznép soraiban.

Különben a husziták nemcsak fegyveresen jártak hazánkban, de sűrűn érintkeztek is a néppel vásárok s egyéb alkalmakkor, amit sok eset bizonyít. A köznép, de a felvidéki nemesség soraiban is, nem kevés Husz követő akadt. *) A személyes ismeretségnek aztán hasznát vette mind a két fél a betörések alkalmával. Feltehető, hogy ha valamely vidéken mint boszulók jelentek meg, vagy nem a hitrokonok között, ott a pusztítás nagyobb volt, de hát a földművelő osztály előrelátó volt, nem hiába „providus“ volt a címe s a veszedelem híre hamar terjedt. Természetes, hogy a szegény jobbágy, kinek egész vagyona terményeiben, de legfőképpen marhaállományában volt, a völgyekből idejkorán összes lábasjóságával neki vágott az erdőnek. Mindössze egy-két órájába került és messze volt az ellenség útirányától biztonságban sűrű erdőkben, ott volt családja és élő vagyona, a lábasjóság. Onnét nézhetette faházának lobogó lángját, egy kis reménynyel a szívében, hogy a gondosan láthatatlanná tett gabona vermekben, némi szemes gabonája, élesége is

---

*) A huszita cinkosokról alább szólunk. Itt kiemeljük, hogy még a hazai papság között is akadtak híveik. Pl. Laurini nyitrai kanonok, artium l. magister, akit püspöke Hinko megnótáztatott, de stallumát utóbb mégis visszaadta. L. Wagner: Adalékok a nyitrai káptalan tört. Nyitra, 1896. pag. 101. A prágai egyetem magyar hallgatói általában, világiak és papok egyaránt Husznak lelkes követői voltak.

marad. Ami a házat illeti, az hamar kész a néhány szál gerendából, adja a közös erdő ingyen, teteje befödhető akármivel; ha a szalma elégett, ad az erdő zsindelet, lombot, miegymást. Azért ha az ilyen hadjárat fosztogatásaival és csatározásaival elmúlt, a néhány ezernyi sereg martalócaival együtt a vidékről eltávozott s beköszöntött a csend, a lakosság is visszatérhetett, aminthogy többnyire vissza is telepedett régi helyére. Igaz, gyakran akadnak „deserta sessio“-k, mert mindig megesett, hogy néhány menekülő az ellenség kezébe került és elesett s az üresen maradt teleknek hirtelen nem akadt jobbágya. De hát ez a háború.

Mindez a fejtegetés positiv adatokon épült meggyőződésünk, ezért mi a huszita beütéseket nem látjuk országdúló veszedelemnek. Olyan volt az, mint akármelyik más szomszédal viselt háború. A források e tekintetben túlzók és elfogultak. Erre vonatkozó érvelésünket még tovább fűzhetjük. Ismeretes, hogy északnyugoti szláv szomszédainkkal való szorosabb érintkezésünk már jóval előbb, Nagy Lajos zsoldosaival kezdődött. Alkalmazást kerestek és kaptak is s örömmel jöttek természetesen békés céllal.

A későbbi zavaros időkben újabb zsoldosok jöttek nagy számban a lengyel Stibor zászlai alá, aki nagyrészt ezekkel verte le a Nápolyi László körül csoportosuló lázongó fractiót. A hadak feloszlátása után bizonynyára nem tértek vissza valamennyien, egy része nyilván szép zsákmánnyal a kezében, letelepedett az országban. Talán nem tévedünk, ha a nagyszámú cseh, morva s egyéb külföldi földbirtokosokat, akik felföldünket ezidőben hirtelen ellepték, innét származtatjuk. Voltak nagyszabású férfiak is köztük, pl. egy cseh lovag az egész nyitrai püspökséget birta zálogban. Sigmond király csehországi hadjárataiban a felföld lakossága folytonos, sűrű érintkezésben volt a szomszéd tartományokkal; hazánkfiainak jó része java idejét Csehországban töltötte, még ragadványnevűl a Cseh vezetéknév is rajta száradt. A király seregével sok cseh, morva is megfordult hazánkban. Időnként várainkban idegen helyőrség volt, így mind a két fél alaposan megismerkedett a szomszéd országgal és lakósaival. Mikor azután a huszita harcok Magyarországra is kiterjedtek, azok már nem jártak idegen földön, tájékozva voltak, ösmerték az embereket, vagyoni állásukat, ami a hivatlan vendégeknek nagyon megkönnyítette a helyzetüket. Előmozdította ezt az akkori világ hadviselése is.

A tizenötödik században a harc legnagyobb részben kézi fegyverrel, ahogy németül mondják „mit blanker Waffe“ folyt; az íj,

a számszerű (Armbrust) tovább nem hordott százötven lépésnél, a kevés ágyu szintén nem vetette lövegét nagy távolságra s a hadseregnek magva, a vértés lovasság, valamint a világhírű huszita gyalogosok is magánharcot vívtak (Einzelkampf). Az ilyen ütközetek olykor egy-két álló napig, sőt több napig is folytak. A hadizajban jobbára megértette egymás beszédét, mondjuk szitkozódását, a két fél (tudvalevőleg ilyen harc nem folyik némán, hanem igen hangosan); a lengyel, a morva, cseh s a felvidéki tót jól hallhatták a körülöttük küzdő vezérek szavait, neveiket ösmerték. Ha a harcban egyik vagy másik félnek sikerült ellenfelét lefegyvereznie, rabbá ejteni, nagyon jól tudta, vagy könnyen megtudhatta kilétét; tudta, milyen kategóriába tartozik s ami fő, mekkora váltságdíjat fog majd tőle kicsikarhatni. Azért, ha az ádáz tusa véget ért, a vérszomjat pénzvágy váltotta fel. A jó rabot is (így nevezték a gazdagot) ugyan vasra verték és hogy lehetőleg megpuhuljon, megérezteték vele helyzetét, de rendesen azon volt a tulajdonos, hogy a rabnak addig, míg magát ki nem váltja, baja ne essék. Így volt ez a régi hadviselésben, majd a törökökkel a hosszú, három évszázados harcokban mindvégig.

Ha a tizenötödik századbeli felvidéki lakosság névjegyzékét összeállíthatnók, bámulattal olvasná mindenki a sok idegen nevet; pedig ha környezetét közelebről vizsgálná, provenientiája szerint gyakran akadna egykori „zebrák“-ok utódjaira.

Husz János halála után húsz évig mindinkább terjedt az új hit, míg végre a szélső elemek legyőzötven, az utraquisták elősmert felekezetté lettek. Ez idő alatt Magyarországon is terjedtek Husznak tanai; sőt hazánk nemességének is nem egy tagja szegődött követői közé. Minthogy történetünk szorosabb tere a Vág—Nyitra völgye, csak olykor terjeszkedünk ki más vidékre, így tehát csak néhány példát hozunk itt fel állításunk bizonyítására. Baán (tótul Banovce) mezővárosban, Trencsén vármegyének hegyentúli járásában, még ma is fennáll a régi templom, mely köztudomásúlag utraquista templom volt. Rég visszatért oda a katolikus szertartás, de a templom eredeti csúcsíves templomhoz illő tetejével, máig is különös kegyelet tárgya, mintha valami varázsszal bírna. Mikor ott az utraquista ritus dívott, akkor a Kazzai-család, jelesen János, aki a vidéken félelmetes hatalomszámba ment, vala Baán városának (akkor fortalícium) ura. Határozott Giskra-párti, ami kiviláglik a Szentmiklósiakkal kötött fegyverszünetéből, valószínű tehát, a marcona hadfi övével együtt Husz János hitét követte s bizo-

nyára környezete is a „cuius regio, eius religio“ elvén. Hogy Tapolcsánban is sok huszita elem tartózkodott, kitétszik abból is, hogy e város az utóbbi harcokban központtá vált. Mintegy mérfölddel délnek Tapolesántól van Ludány, szintén huszita fészek, evvel szemben a Nyitra vizén túl Zerdahely. A Zerdahelyi alias Bichkei-család tagja volt Mihály, kivel még későbbben találkozunk. A számos tagból álló család, úgy látszik, két pártra szakadt, surlódások nyomai, emlékei fenmaradtak, mert Mihály a szomszéd Ludányiakkal együtt utraquista. Ebből magyarázható az ő 1457-iki viselkedése, amiről alább szólunk.

Majthényi Gergelylyel fegyverszünetet köt, ugyanakkor, midőn Szentmiklósi Pongrácz a fentemlitett Kazzai Jánossal frigyre lép. Miért? A feleletet a politikai viszonyok, a közhangulat adják meg. Tény, frigyet kötöttek a felek, tehát előbb ellenségek voltak.

A királyhű Noffry testvérek nagy kiterjedésű bajmóczi váradalmába ékelve találunk egy önálló nemesi birtokot. A tizenegyedik században Maran de Necpal (a Privigye melletti Neczpál értetik) kéri Róbert Károlyt, adná neki a vár uradalmához tartozó Lipnik falut, mert őt a tőszomszéd Privigye város polgárai mindebből kifosztják. A király teljesítette Maran kérését. Itt keletkezett a lipniki Kerek-család, melynek magva szakadt a 16-ik század elején. A Kerek-családnak Péter nevű tagja szintén huszita volt. Mikor a vallásháború teljes mértékben folyt, huszita hazánkfiaiira kimondták a sújtó ítéletet: hűtlenség, fej- és jószágvesztés sat., de a végrehajtása úgy, mint sok más esetben, pl. Péternél is, elmaradt. Végre lecsillapult a hangulat, sőt az utraquisták bántatlanul is maradhattak; az elitelt Husz követők pedig kegyelmet nyertek; de némelyik mégis csak rajta vesztett. Ezt bizonyítja a következő eset.

1451. június 3-ikán Hunyadi kormányzó Aponi Péternek törökök elleni, valamint a csehekkal lefolyt küzdelmekben szerzett érdemei jutalmánul adományozza néhai Korwsi (Korosi) Sebestyén fia, Györgynek részbirtokait, aki „diabolico opere repletus“ a csehekkal, jelesen Gyskrával, mint eretnekekkel tartott, velük pusztítván, rablásokat, gyújtogatásokat, emberöléseket sat. vitt véghez, s így hűtlenségbe esvén, javait Koroson, Kisdavaron és Lypolnokon elveszítette. Ezeket a kormányzó Aponi Péternek, valamint testvéreinek, János és Miklósnak, valamint a nevezett János fiainak, György, Gáspár és Imrének adományozza. (Lásd Apponyi oklevéltár I., 308. lap.)

Majthényi Gergely Sztriczén birt fortaliciumát szintén az utra-

quisták foglalták el, bizonyára a szomszéd Baán városában resideálók, a Kazzaiak és Ludányiakkal egyetemben. Ez utóbbiakról tudjuk, hogy Rozgonyi Györgynek Sempte várához tartozó Szered faluját felégették, amiért 1450-ben Ludányi Tamás és cseh cinkostársai vád alá kerülnek. Ez tizenöt évvel történt a huszita harcok után, tehát már az úgynevezett zsebrákok-korszakba tartozik, amiről alább szólunk.

Miután a fentiekben általánosságban komoly vádakát emeltünk néhány felvidéki család ellen, szükségesnek tartjuk állításainkat konkrét adatokkal igazolni.

Mennyire volt inficiálva huszitizmussal a felvidék, hány maiglan szereplő család ősei közt akadt konok utraquista részben meggyőződése szerint, részben csak politikából, igazolni fogják az alábbi részletek. Vegyük elsősorban Baán híres urait, a Kazzaiakat és vérokonaikat.

A Kazzai-család bűneiről szól egy csonka oklevél, mely szerint 1458-ban *tertia die festi OO. SS. rum; Stanislaus ac Stephanus de Kazza* tiltakoznak unokatestvéreik garázdálkodása ellen, előadván, hogy „*Albertus et Sigismundus filii olim Petri fratres ipsorum protestantium*“, Apponyi János*) rossz tanácsára bizonyos peres ügyben *arbitrativa compositio* helyett, szövetkeztek Apponyi Jánossal és Péterrel, magukhoz vevén ezek várnagyjait és szolgálait (*castellani et clientibus*), Baán városbeli polgárokat és vendégnépeket, midőn azok szekereikkel, lovaikkal és portékáikkal hazatérőfélben valának, fegyveresen megtámadták s mindenükből kifosztották. (Az oklevél-töredék a Majthényi levéltárban.)

A fentebbi töredékes kútforrás itt annyit mond nekünk, hogy részleteit nem hagyhatjuk szó nélkül. Ama erőszakos támadás a baáni kereskedők, tehát a Kazzai-család alattvalói ellen, éppen Mátyás király megválasztatása évében történt. Tudjuk, hogy az ifjú király azonnal trónralépte után sok esetben fölötte nagy szigorral lépett fel a rablás ellen. A Kazzai-család akkor, midőn az országos mozgalom a Hunyadi-ház érdekében megindult, célszerűnek találta az elhalt kormányzó legerősebb hívével, Pongráczczal békét kötni, megelőzőleg tehát ellenségek voltak. Kazzai Szaniszló cselekedetei, úgy látszik, nem voltak mindig egészen kifogástalanok, különben

*) Apponyi János, Péter testvére, nőül birta Sárát, a Ludány-nembeli Zobonya Imre leányát, tehát némi sógorságban volt a Ludányiakkal s e révén a Kazzaiakkal is.

nem szorult volna olyan protectiora, hivatalos bizonyítványokra hazafias viselkedését illetőleg. Talán valami okbéli összefüggés is lappang e panaszban, mert ha Szaniszló vádlóképpen lép fel, némileg elhárítja a gyanút magáról, megelőz bizonyos kellemetlen hivatalos eljárást „tela praevisa minus feriant“. Apponyi Péterről tudjuk, hogy a vád, melylyel őt illették, nem volt igazságtalan, hisz 1462-ben, tehát még négy évvel az említett támadás után, ő maga Galgóc vidékén fosztogatta a csehországi kalmárokat is, amiért Podiebrad György cseh király panaszt emelt ellene Mátyás királynál, aki erre szigorúan meghagyja Péternek, hogy az elkövetett károkat térítse meg (lásd: Apponyi Codex I, 326. lap.) Utóbb a sors úgy hozta magával, hogy Kazzai Szaniszló özvegye, Majthényi Apollónia, ugyanezen Apponyi Péter felesége lett.

A Kazzai-családról s javairól e lapokon még többször szólunk, mert története a Majthényi-család érdeksphaeráját egész a 19-ik századig folyton érinti. A fentemlített erőszakos cselekedet ma nehezen magyarázható. Ugyanis Baán városa a 15-ik század közepén a Kazzaiak tulajdona, sőt Kazza vára mellett a legértékesebb része volt vagyonuknak. Az ottani polgárok bizonyos szabadalmaik mellett, adózó alattvalói a nevezett családnak. Minthogy a földesurnak járó jobbágyi censusok adták a főjövédelmet, tehát az úr érdekében volt mindenkor az alattvalók védelme. Ez alkalommal ennek ellenkezőjét tapasztaljuk. E cselekedetet magyarázni nem tudjuk, ha csak azt nem tételezzük fel, hogy a két támadó Kazzai a két Apponyival összeállván, a hazatérő kalmároktól külön járandóságokat, a többi rokonaik kárára, kizárólag maguknak akartak szerezni. A Kazzaiak családi összeköttetéseit világítja meg az alábbi részlet.

1464-ben tudatja a nyitrai káptalan: „Egregius Albertus, filius Petri, filii condam Stephani parvi de Kazza“, nyugtatja nemeses Ludányi Pétert, hogy néhai nemes Orsolya asszonynak, néhai Kazzai Kis István leányának, özvegy Pyspeky Lászlónénak hozományára nézve, amely Albertet illette, teljesen kielégítette.

Meg kell jegyeznünk, hogy Pyspeky néven Ludányi értendő, akit az egri püspökre való tekintettel így neveztek általában. A nyugtató levélből kitűnik, hogy a nevezett Pyspeky László utódok nélkül halt meg, ennél fogva a szép hozomány a Kazzai-családra szállott. (Nováki levéltárból.) Nem kisebb bűnösök a többiek, nevezetesen a Zerdahelyi család ősei.

Már több ízben érintettük, hogy a Bikchei-család a XV. évszázad elején fejer- és pestmegyei jöszágait egészben, vagy csak

részben elcserélte a királylyal Nyitra-Zerdahely váráért. Ugy lát-szik azonban, hogy a csere nem folyt le símán, mert tizenöt évvel később a Bikchei, ekkor már Zerdahelyieknek nevezett atyafiak, tiltakozást jelentenek be. Ugyanis 1431-ben Zerdahelyi János, Pál és Péter Istvánnak fiai, továbbá György, Benedek, István és Mihály Jánosnak fiai, továbbá Miklós, István, Imre és Péter Pálnak fiai, továbbá István, Péter és Orbán Péternek fiai, nemkülönben László és János testvérüknek, néhai Jakabnak fiai tiltakoznak az ellen, hogy Rozgonyi István felkérje Fejér- és Pestmegyében volt birto-kaikat a királytól, mivel az ősi javakért becsértelt birtokot, tehát Zerdahelyt, Fedemesi János és Imre, Miklósnak fiai, néhai Zobonya unokái öröklési jogn pörlik. (Zerdahelyi levéltár.)

Ezidőszerint nem tudjuk e kérdést tisztázni, illetve lefolyását előadni, tény azonban, hogy a család még I-ő Ulászló király idejében is a bikchei javakban birt, mert Ulászlótól jus gladii-t, régi magyar nyelven szabadispánságot nyert. A későbbi időkben a szomszédos Ludányi nemzetség zerdahelyi követeléscivel már nem találkozzunk. Ludasok voltak a huszításágban a Bossányiak és a Ludányiak, mint az alábbi adatok igazolják.

1432-ben Sigmond király adománylevele (a Bossányi levéltárban) azt mondja, minthogy Joannes dictus Soldus de Zarkafalva és Petrus filius Thome dicti Kerek de Lypnik a husziták és táboritákhöz térvén át, eretnekségük miatt hűtlenségbe estek, ennélfogva a birtoknak „octavam partem possessionis Zarkafalva in qua nulla sessio jobbagonialis, praeter sessionem seu domum et curiam prope habitationem memorati Joannis Soldus; valamint Lypniki Kerek Tamásnak lypneki porcióját, melyben 4 vagy 5 jobbággyi sessio van, „inclusa sessione praedicti Petri, — elkobozza és ezeket „Georgio filio condam Symonis de Bassan aulico, et Martino filio condam Thome de Spacza fratri suo uterino ipsius Georgii cubiculario nostro“ adományozza Alamaniában, Lombardia és Tusciában teljesített szolgálatuk fejében. Soldus János ekkor „titulo juris quartilitii“ (tehát anyja révén) birta a nevezett zarkafalvai porcióját. A nyitrai káptalan végrehajtotta a statutiót; homo regius-ok voltak: Barlyus filius condam Joannis de Bassan frater condivisionalis ipsius Georgii; továbbá Joannes de Zerdahel, Joannes de Zabakrek, Petrus de eadem Zabakrek, Joannes de Koros, Joannes Beznak, Salomon de Baragyan, Nicolaus de Symony. A végrehajtó Zerdaheli János volt. Evvel kapcsolatosan közöljük Paulus de Baska nyitrai alispán jelentését 1434-ből, mely elmondja, hogy: „anno

proxime preterito — tehát 1433-ban — Stephanus de Zarkafalva ex consilio et induccione Thome Kerek Lypnek az akkor Tapolcsánban tartózkodó husziták segítségével elfoglalták ama zarkafalvai porciót, valamint ugyancsak a husziták közbenjárásával Tamásnak lipneki porcióját. Továbbá: „Georgius filius Joannis de Bassan, Ladislaus filius Simka de Ludán voluntate et induccione Stephani de Zarkafalva et Thome Kerek, reá rontottak Bossányi György és Spáczai Márton birtokaira Bossánban és Felsőújfaluban, azokat kipusztítván, asszonyaikat megverék, megsebesíték „ac preconibus equorum hinc inde trucidari fecissent (homályos). A zsákmányt ekkor a ludáni várba (castellum) hurcolták. A helyszíntre kiküldött Nicolaus de Koros és Briccius de Lewna a panaszt igaznak találták.

1434 tájáról a bossányi levéltárban is fennmaradt hasonló emlék. Bossányi György, Sigmond fia, panaszkodik, hogy az atyafiaknak és jobbágynak egy része a huszitákhoz Ludányba szegődik. Ebben az időben érte el a huszitavilág szereplése tetőpontját a magyar felvidéken, ezután rohamosan összeomlott. Addig tehát, amint már fentebb is említjük, a kies Nyitra-völgyben sűrűn hangzottak az új tanok. Bossány, Zarkafalva, Koros, Nyitra-Zerdahely, Nagy-Tapolcsány, Ludány, az erős positioval bíró Baánnal a háttérben stb., utraquisták voltak. Kényessé lett a helyzetük az új hit barátainak, midőn a kocka megfordult. A fentemlített Bossányi György, úgy látszik, erős huszita-ellenes állást foglalt el. A későbbi időben ismét szolgál felvilágosítással a huszitákról, köznyelven mondva „feljelent“ egyeseket.

Ugyanis 1436-ban azt panaszolja a nyitrai alispánnak, Baski Benedek (ez az ösmeretes moytehi vagy baskafalvai Benedek), hogy amidőn a csehek berontottak, nyilván az 1431—34-iki években, Lieszkőczy Péter, a Kazzaiak egyike, Miticz Jakab és Lipniki Tamás, felhasználván az alkalmat, berontottak a Vág mellékéről a Divéki-völgybe, Csávoj és Themes falvakat elfoglalták és Kazza várához csatolták. Kiteszik ebből, hogy ezek a jó magyar nemesek egyetértettek a huszitákkal. Lehet ugyan föltételezni, hogy csak a prédavágy ösztönözte őket erre az erőszakra; ámde ők a Divék-nemzetség javait Kazza várához csatolták, a Kazzaiakról pedig tudjuk, hogy a huszitákhoz szítottak; majd az utraquistáknak erős támaszai voltak, Lipnikiről szintén tudjuk, hogy oda hajlott, hisz testvére, Péter, már 1432 óta mint huszita hűtlenségbe esett, így tehát velük együtt Miticz Jakabot is huszitának mondhatjuk. Birtoka, illetőleg származási helye, Nemes-Miticz, nem esik távol Baántól.

A Ludányi nemzetségnek ősi birtokán, a Nyitra-völgyben már régebben volt várkastélya. Nyilván az újabb hadászat igényeinek nem találták megfelelőnek, mert 1425-ben Sigmond király „Ladislao filio Petri filii Synka de Ludan várépítési engedélyt ad arra a helyre, ahol jelenleg is várkastély áll.“ Kitüntetés ez vitézsége jutalmául, melynek, mint a Morva Hradistye (Ungarisch- Hradisch) várkapitánya tanújelét adta. László tehát 1425-ben huszita-ellenes volt. Később azonban, midőn felesége révén Baánban zálogjogot nyert, a Kazzaiakkal pedig amúgy is sógorságban volt, hozzájuk szegődött. Az egri püspöknek rokona lévén, a nép nyelvén nem is nevezték Ludányinak, hanem Püspökynek. A püspök követelése nyomán jutott a baáni zálogbirtokba, hol később a husziták oszlopos tagja lett. (L. fentebb a 209. l.)

Folytassuk most bizonyításainkat a fent megvádolt többi család ellen. A Zarkafalvaiak kétes hűségét már említettük a Kazzaiak huszita fészkenél. Ez volt a husziták „Hauptquartier“-ja, innét foglalták el Majthényi Gergelynek sztriczai várát, innét fenyegették a Nyitra-völgyet, állandóan érintkezve Tapolasánnal, Ludánynyal. (Tagányi Károly országos levéltárnok gyűjteményéből.) Bizvást feltehetjük, hogy a nevezettek, minthogy Kazza számára foglaltak területeket, a Kazzaiak zászlaja alatt mint familiarisaik szolgáltak. Országszerte szokás volt, hogy a kevésbé tehetséges nemes az erősebb szárnyai alá adta magát. Az utraquista viszonyok bővebb megismerése végett szóljunk még a Ludányiakról.

1443 Bude die 2-do Pentecostes Ulászló király tudatja: „porcionnes quae Benedicti filii Pauli de Zarkafalva praeuissent“, mivel az Sigmond király idejében a huszitákhoz állván, hűtlenségbe esett és birtokait elvesztette királyi jogánál fogva, azokat újra adományozta az alábbiaknak (hézagok miatt csak néhány név olvasható): Joannes, Georgius filii Simonis de Bassan. A birtokrészek a következők: „in possessione seu praediis Felső-Ujfalu, alio nomine Szudokpathaka, inter possessiones Ujfalu et Turchan, ac Apáthfölde, similiter inter possessiones Herdoiczicz et praedium Chyzicz vocatum; necnon Chavoyo utroque Belapathakateleke, Sztrasvalga et Chyczynomhayteleke vocatos omnino in Comitatu Nitriensi. (V. ö. a fent elmondott 1432. adattal, ahol az adományozás már egyszer megtörtént és 110. l.). A bűnösök sora ezzel még nincs kimerítve. Vannak még sokan „*quos fama ingrata fefellit*“, mi csak néhányat említünk.

A „Zsámbokrétiek“ című művében a szerző, Rudnay Béla, egy levelet közöl (1448-ban februárius 24-ről). Magyar-Hass vagy

Zass-ban (ismeretlen falú), ebben Bossányi György panaszkodik Országh Mihálynak, nyitrai főispánnak és kir. kincstartónak. Többi közt, amennyire a fölötte gyalgó latinság fordítható, azt írja, hogy a huszita időben Benedictus de Radek et Johannes de Zabokrzek (értsd: Rédeki és Sámbochréti) ötöt bizonyos hamis vádak alapján fogságba ejtették és nőtestvérét is megnyomorították, annyira, hogy egy évig betegségben sinlődött. A levélíró végre Pongrácz szabadította ki. Panaszkodik, hogy a Rédeki és a nevezett Sámbochréti Giskrával tartottak, míg a panaszos húga és fiai hiven szolgálták Pongrácz és István urakat (nyilván a hírneves Pongrácz testvérét érti), általuk tehát a kormányzót is. A két vádlott tehát szintén Giskra-párti volt.

Felhasználtuk ezt a kis közleményt itt is, mert bevilágít a mult idők homályába és támogatja abbeli véleményünket, hogy Pongrácz a legintransigensebb ellenfele volt Griskának. Ezek viszonyát alább részletesebben is tárgyaljuk.

X.

A STIBORICS HAGYATÉK TÁRGYALÁSA 1435-BEN.

A nagy Stibor vajda 1347-ben született, meghalt 1414-ben, élt tehát 67 esztendeig. Mikor született fia, akit Stiborics néven ismerünk, nem tudjuk, pedig mint nyitrai főispán, a Vág folyó kapitánya és hadvezér, sokat szerepelt a felvidéken, apja nagy vagyont tetemesen növelte. Halálakor egy hajadon leányt, Katalint hagyott hátra, aki utóbb alsóindvai Bánffi Pál felesége lett, de a fejedelmi vagyon megsemmisült.

Tájékozás kedvéért ide iktatjuk Stiborics vágvölgyi és vidékén volt birtokait, túlnyomólag apja szerzeményeit.

Beczkó (vagy Bolondócz), Ugrócz, Vágbesztercze, Oroszlánkeő, Kassza, Berencs, Csejthe, Jókó, Holics (Ujvár), Sasvár, Korlátkeő, Éleskeő, Detrekeő, Szomolán, Szakolcza, Surán, Vígvár várak és mintegy kétszáz falu. Ezt a vagyont II-ik Stibor még a morvaországi Ostrov, Wessely,*) Bisentz, Buchlau, Hodonin (Göding) várakkal és Árva várával szaporította, ezeken kívül voltak javai hazájában, Lengyelországban is. Mindenesetre a felvidék leg-hatalmasabb dynastája volt, ebből magyarázható kiváló befolyása, különben a nagy Stibort óriás vagyona mellett tiszta szilárd jelleme és hadvezéri képességei is ajánlották. Vagyonára világot vet a nagy hitbér, melyet feleségének adott.

1398-ban nejének, Dobrochnának (alias Benigna) hitbértül adta: Maniga, Zenthwyd, Bory, Wygwar, Zwkowcz, Boganya, Kyzouch, Bakowch és Kuchurich helységeket. Ezt az adományt a király is megerősítette

Ugyanezen évben julius 23-ikán keltezi IX-ik Bonifacius pápa

---

*) Megjegyezzük, hogy Stiborék kezén egyidőben két Wessely nevű falu volt. Az egyik Nyitra megyében, a másik Morvaországban. A források mind a kettőt Vígvár néven is említik. L. 154. l. és Jedlicska Kiskárpáti eml. II. 354—363.

bulláját, melyben „Dobrothnam nobilis viri Stiborii Waywodae Transilvaniae uxorem a carnum abstinentia dispensat“, mivel a hallal való élés káros hatású egészségének.

E hatalmas dynasta védszárnyai alatt emelkedett Majthényi Gergely, itt volt életpályájának kiindulási pontja, ennek köszönhetette nagy mértékben a sikereit, amelyek őt családjának második alapítójává tették.

A huszita harcok végső phasisában a Vág folyó kapitánya, Stiborics is kimult. E nagy esemény nem egy tekintetből érinti elbeszélésünk személyeit

Ösmeretes, hogy a nagy Stibornak három testvére volt, akik részesei voltak Sigmond király fent elősorolt nagy adományainak, sőt külön is kaptak adományt, melyben magvaszakadás esetében Stibor, vagy ivadéka lett volna az örökös. Mindannyian buzgón szolgálták Sigmondot, amíg be nem következett a viszály Lengyelországgal. 1410-ben folyt a háború Ulászló lengyel király és a német lovagrend között, míg a lovagok hatalmukat a tannenbergi csatában elvesztették. Sigmond a német rend pártfogója és szövetségese lévén, ezért a lengyel királylyal is összetűzött. A hű Stibor megfeledkezve lengyel voltáról, serege élén berontott a lengyel földre és a többi közt elfoglalta Ó- és Ujszandeczet. Ulászló és a német rend között bekövetkezett béke után Stibor testvérei nálunk már nem szerepelnek. Ezekről már fentebb szoltunk, itt csak néhány adatot kell recapitulálnunk.

Stibor András 1387-ben „Capitaneus Comitatus Trinchinien-sis“ birja Wgrod várat, Miklós ugyan ez évben Trencsén várme gyében Kazza várat nyerte adományul; a harmadik Stibor egri püspök volt. A Stiborok Magyarország ellen fegyvert fogván, 1410-ben hűtlenségbe estek s így javaikat elvesztették. Miklós egyik fiával találkozunk később, Nikolajkonak nevezik az oklevelek, akinek azonban más jogos követelése is voltak hazánkban amelyeket 1440-ben Erzsébet királyné is elismert. Különben az ifjabbik Stibor maga is nagy acquisitor volt. Polgári úton kölcsönökkel és utóbb sikeres perekkel gyarapította fejedelmi vagyonát. Birtokszerzéseinek illusztrálására még az alábbi kis adat.

Apponyi Tamás özvegye (Szeghi Mihály leánya) 1416. évi aug. 5-ikén hosszas pörösködés után néhai Stibor vajda fiával, bolondóczi Stiborral egyezsége lép, melyhez Zerdahelyi Márton és Saághi István, mint nőágon érdekelt felek csatlakoznak. Eszerint Tárnok, Bánkeszi, Egyházzszeg főleg Surány vára tartozmányait,

melyeket Stibor új királyi adomány alapján már birtokba is vett, holott e birtokok hozomány, leánynegyed, sőt vételjogon a panaszosokat illetik, megváltja olyképen, hogy a kifizetett vételárakat megtéríti, a leányjogok megváltásáért pedig 120 arany forintot fizet. (Apponyi ltár I. 271.)

Ezeket előre bocsátván, áttérünk a Stibor-hagyaték tárgyalásához.

Az ifjabbik Stiboriczi Stibor, mint említettük, meghalt 1434-ben. Palóczi Máté nádor Pozsonyban 1435. évi Laetare vasárnap utáni kedden döntött az örökség ügyében. Ez alkalommal az ország legfőbb bírása elmondja, hogy Styborychi Nikolajko, Stibor unokatestvére és Katalin hajadon, néhai Stibor leánya közt kérdés merült fel a váarakat, városokat és egyéb javakat illetőleg. Erre nézve a bíróság, t. i. a nádor, György esztergomi érsek (szintén Palóczi, a nádor testvére), továbbá Simon veszprémi püspök, nemkülönbén Báthori István országbíró, Chaaki László erdélyi vajda, Garai Dezső és László néhai Miklós nádor fiai, macsói bánok, Lévai Cseh Péter volt bán, Marczaly Imre főajtónálló, Rozgonyi János tárnokmester, Perényi István főasztalnok, návai Kompolthi Pál és János főpohárnokok, Hédervári Lőrincz főlovászmester, Kwsalyi Jakch Mihály, a székelők ispánja, Pelsőczi Péter volt székelők ispán, Rozgonyi István temesi ispán, Rozgonyi másik István és György pozsonyi ispánok, Thalloczi Mathko kevei ispán és sok mások az ország nagyjai közül összegyűltek tanácskozássra. Ekkor a nevezett Nikolajko, valamint a nemes hajadon Katalinnak várnagyai személyesen megjelentek a király törvényes procuratora, Rawen Mihály előtt, felmutatván néhai Stibor saját pecsétje és a testamenti executorok pecsétjei alatt kiállított végrendeletét. Ezt a végrendeletet a bíróság, minthogy pecsétjének hitelesebbnek (talán hiteles helybelinek) kellett volna lennie, érvénytelennek nyilvánította már csak azért is, mert az egyik pecsét a végrendelkező halála után is a végrehajtók kezei közt maradt, tehát gyanúra ad okot; különben is az ilyen nagyfontosságú ügyekben magánpecsétek használata az ország jogszokásába ütközik. Ezután a végrehajtók felmutattak privilégiumokat, jelesen Bolondoch-vár és Modor városát illetőleg. Itt azt találta a bíróság, hogy az adományos nem a törvényt szabta időben, hanem csak évekkal az adományozás után statuáltatott, ennél fogva érvénytelenek az adománylevelek. Nevezetesen, hogyan ítélték Kazza-vár fölött. Kimondják, hogy e vár néhai Miklósnak adományoztatott olyan kikötéssel, hogy ha magva szakadna,

ez esetben a birtok Stibor vajdára és Andrásra szállandó; ámde az adomány confirmatioja és statutioja nem a donatariusnak szólt, hanem Stibornak, akit pedig e birtok Miklós élteben meg nem illetett, annál inkább, mert az okmány „sub sigillo revocato et anulato“-val volt megerősítve. Ez utóbbi argumentum való lehetett, tekintvén Miklós hűtlenségi esetét, de a megelőző érv nem áll, mert az iktatási parancs, valamint a káptalan beiktatási jelentése s végre maga a privilegium Miklós nevére szól. Ellenben igaz, hogy a Stibor vajdának szóló megerősítő privilegium összes javait illetőleg Kazza-várát nem említi. A többi várakra és birtokokra nézve azt találta a bíróság, hogy ezekben más „jus femineum“ nincsen, mint a leánynegyed, ami a hajadonnak országos szokás szerint készpénzben kifizetendő; kivéve Árva-várát, ami zálogjogon volt Stiboré. A hírák ennél fogva csak Árvát ítélték meg az örökösnek a többi javakból, csak a „quarta puellaris“-t, itt is, kivéve Bolondochot és Kazza várait. A továbbiak szerint Modor városból és Szakolczából sem jár rész az örökösnek, mert ezt a hűtlenek (husziták) kezeiből a király csak nagy áldozatok árán tudta visszaszerezni. Ezután „Magister Michael Rawen“ azt allegálja, hogy Nikolajko a hűtlenségi eset miatt örökösödési jogától elesik, mert amidőn Stibor vajda seregével Lengyelországba berontott, ugyanakkor az utóbb nevezett Miklós, Nikolajkonak atyja, Magyarországra tört be, s ellenséges indulattal viselkedett ezentúl is. Sőt mi több, akkor, amidőn lythvaniai Sigmond (Korybuth) a husziták segítségére Csehországba jött, Nikolajko hozzája csatlakozott; amikor pedig az ifjabb Stibor haláláról értesült, a lengyel sereggel, Bervenczky Jánossal Stibornak két várát az ország határán, valamint „oppidum sen fortalicium Zakolcha“-t bevette, ahonnét nagy pusztításokat vitt véghez. Onnét Ujvárt akarta kiostromolni és a szomszéd Péterfalván a templom körül már erősséget is készített, elfoglalta Nagyszombatot és más helyeket. Mindezekért a nádori törvényszék Nikolajkora kimondotta a „nota perpetuae infidelitatis“-t, valamint a „crimen laesae Majestatis“-t és a vétkeket örökösödési jogából kizárta. A hajadon leányt meghagyta „in quarta parte praedictorum castrorum usque tempus sue maritacionis“. A javak háromnegyed részét, Bolondoch, Kazza várak, továbbá Modor és Szakolcza városok tartozmányait „in perpetuum“ a koronának ítéli. Így ért véget a Stiborok hatalma. Katalin, kinek anyja Szécheni Dorottya volt, utóbb alsólendvai Bánffi Pál neje lett, így a nagy birtokból utólag valamit még megmentett. 1437-ben Sigmond király Znaymban december 8-ikán néhány órá-

val halála előtt a Bolondoch váruradalmat adományozta neki. Valószínű, hogy ez volt Sigmond utolsó actusa, mert az éjjel reá kimúlt. A Stibor leányági, ma élő utódok csak így jutottak a nagynevű ős residentiájának birtokába; különben maga a leánynegyed az ingó vagyon és Katalin lengyelországi birtokai még mindig jelentékenyek voltak. (A nádori ítélet eredetije az országos levéltárban.) 1435-ben Laetare vasárnapján Stibor árvája, Katalin még hajadon; mikor lett Bánffi Pál neje, nem tudjuk. Bánffi Pál főlovászmester Sigmond királynak egyik befentes híve, már mint Katalinnak férje szerezte meg Beczkót, tehát 1436—1437 közt kelhetek össze.

Amint látjuk, az ország tanácsa 1435-ben a fiscalis érdekeket kérlelhetetlen szigorral, sőt Beczkót és Csejthét tekintve, igazságtalanul hozta érvényre. A végeredmény mindazonáltal, úgy látszik, más volt. A tudós Jedlicska P. „Kiskárpáti Emlékek“ című művében (II., 504. lap) azt mondja, hogy az országgyűlés (dátum hiányzik) utóbb bizottságot küldött ki az ítélet revíziójára. Ez oly értelemben döntött, hogy Stibor Katalin végkielégítésként kapja az egész beczkói váruradalmat, mivelhogy a többi javakból neki leánynegyed járt. A többi várak aztán tehermentesen a király kezére szállottak. Zavarólag hat az, hogy nem ösmerjük e divergáló intézkedések chronologicus egymásutánját. E döntést nem egyeztetthetjük össze a Bánffinak szóló új adománynyal. A szerző e helyen báró Mednyánszky Józsefre, a nagynevű Alajos testvérére hivatkozik, aki mint Stibor-ivadék és érdekelt fél e jogviszonyokat behatóan tanulmányozta volt. Ennélfogva mi e részletet csak megemlítjük.

A koronának megítélt Stibor-hagyaték természetesen nem maradt királyi birtoknak. A felvidéken mindjárt 1435 után nagyban terjeszkedett a nagynevű Országh Mihály, utóbb nádor, aki a Stibor-hagyatékból több váruradalomra nyert királyi adományt. 1478-ban ő és fia László beiktattatnak a nagytapolcsányi váruradalom felébe, amely azonban már előbb is a kezükben lehetett, mert az oklevél azt mondja: ex impignoracione Ladislai filii condam alterius Ladislai filii Frank Waywode de Zechen szállott reájuk. A Zécheni-családnak magva szakadván, a birtok eladományozhatóvá lett. Fel van említve a vár, külön a város maga és az *ebben lévő kastély* (fortalicium). Nem érdektelen adat ez Tapolcsány multjára nézve, melynek régi jelentősége előttünk mindinkább kidomborodik.

Országhék beiktatásánál a homo regiusok névsorát mellékel-

jük a gyakran említett okoknál fogva. Ott voltak: Simonyi János, Korosi Mihály, Sámbockreki László, Práznóczy Péter, Bossányi István vagy János. Mint szomszédok megjelentek: Práznóczy István, Sámbockreki Mihály, Bossányi Balázs, Pazalaczi György, István és Mihály, Korosi Dénes és György, Helbeni László, Jáchi György, András és Péter, Odwarczy Zomor István, Korosi Konchyk András, Sysi (talán Sissói) Benedek és Tamás. A beiktatás ellentmondás nélkül folyt le. (Országos ltár.)

Az uradalom másik fele utóbb a Losonczy-családnak jutott, de ennek beiktatását nem ösmerjük.

Az, Ország-család közel egy évszázadig, magvaszakadtáig birta ezután az uradalmat. Nagy szerepet játszott Nyitra vármegyében s egyikük kormányozta a nyitrai püspökséget is, úgy, mint régebben Majthényi Gergely. Különben is Stiborék kihaltával az Ország-család volt a legnagyobb dynastia a Vág s Nyitra völgyében. (V. ö. a 162. old. adatait.)

A Vág-völgynek két helységéről akarunk itt néhány szót szólani, mert az évszázadok folyamán gyakran érintik azon milieu érdeksphaeráját, melyben kutatásaink folynak. Kocsin és Sterusz, két kicsiny falu, területe mind a kettőnek együttvéve mintegy 3500 katasztrális hold. Sterusz úgy területre, mint lakosságra nézve kétakkora, mint Kocsin. Szerény multjuk azonban visszanyúl a 13-ik századba. 1263-ban comes Zachud nyeri adományképen Sterusz falut. A 15. században és későbbben többször említetik e két birtok, mint a Majthényi-család tagjai tulajdona. 1474-ből azonban más érdekes esemény fűződik hozzája, amit el nem hallgathatunk. Ezen évben Thornallyai Liphthai Sándornak fia, Miklós bir a nevezett két faluban, de csak portio possessionariát, mindazonáltal nem lehetett ezen rész csekély értékű, mert Liphthai azt 1200 arany forintért eladja (örökáron, vagy csak zálogjogon, nem mondhatjuk) Biby Györgynek, Sempte várnagyának és Ujfalusi Kis Miklósnak, Bolondóczy várnagyának, még pedig azon oknál fogva, mert neje Liphthai (így nevezi) Dorottya és fia János, Váradnál török fogóságba estek volt, ezeknek kiváltására szüksége volt pénzre. Az említett két várnagy egyike Zavari alias Ujfalusi Kis Miklós, kinek neje Borbála, Bolondóczy Bánffi Pálnak leánya; ebből az adatból értjük, hogy Bánffi a vejét tette parancsnokká Beczkóban, midőn ő maga mint főlovászmester országos ügyekben távol tartózkodott. Kis Miklós jeles tetteiről máshol is szólunk, unokája, Katalin később Majthényi György neje, kinek leánytestvérét, Fruzsínát, Biby

Lukács birta feleségül. A Majthényiak egyik ága, t. i. a Zavariak, tényleg birták a nevezett két falut; lehet, hogy birtoklásuk összefügg a fent elmondottf esettel. Ezután a Zavari M. ág birtokában maradt a két falu az ág megszakadtáig, amidőn M. Magdolna által Zichy András kezébe került, de már későn, a 16-ik században. (Lásd Jedlicska II. 381.)

Némi családtani fejtegetésre is nyújt a fentebbi adat alkalmat. Bánffi Pál, mint Sigmond király magas állású hivatalnoka, úgy kell feltételeznünk, hogy a 15-ik század talán első éveiben született; a még serdülő korban lévő Stibor árvával talán 1437-ben kelt össze mint 34 éves férfi; tehát öt gyermeke (Nagy Iván szerint, ahol azonban Zavari Miklósné nincs említve) talán 1440—1445 táján születhetett. Ez esetben Zavari Miklósné Bánffi Borbála 1474-ben mintegy 30 éves lehetett s fia, Zavari Kis Pál, aki 1499-ben hűtlenségbe esett, körülbelül 1464-ben, anyjának 20-ik évében születhetett s a megnótáztatáskor mintegy 35 éves lehetett. Leánya, Katalin, Majthényi Györgyné eszerint, ha születését atyjának 25-ik évébe tesszük, 1488-ban, Majthényi Gergelynek, férje nagyatyjának halálózási évében születhetett. Talán meddőeknek tűnnek fel az olvasónak ezen légből kapott számítások, de néha kénytelenek vagyunk evvel beérni, ha pozitív adataink nincsenek s ilyen közbeszúrt számítás némileg feléleszti a genealogiai ismereteket, melyek könnyen elhomályosodnak. (A leszármazás különben a báró Mednyánszky levéltár adatain épült és teljesen hiteles.)

Ami a fentérintett Thornallyai Liptai nevet illeti, ezidő szerint nem fűzünk hozzá semmiféle családtani combinatiót, csak azt emeljük ki, hogy a Liptai szót mint ragadványnevet sokan viselték, olyanok is, akik közt rokoni kötelék aligha létezett; a praedicatum meg épen nem volt azon időkben megállapítva, mint napjainkban, igen gyakran tisztán a tartózkodás- és birtoklással változott.

XI.

BORBÁLA ÉS ERZSÉBET KIRÁLYNÉK UDVARA: ÖZV. ZELCHENI ISTVÁNNÉ, LIPTHAI BÁLINT, KOTTANER ILONA.

Az alábbiakban kissé messze ágazólag szólunk kedvelt hősünk, Majthényi Gergely rokonságáról és Albert király özvegye, Erzsébet királyné idejében vallott pártállásáról. A nagy kitéréssel látószólag ugyan elkalandozunk szűkebbkörű tanulmányunk területéről is, mindamellett a kapocs nem szakad meg, alapjában minden szó a felvidéket illeti, a vázolt események szálai mind itt futnak össze.

Említettük már a kesselleökeői donatiót és annak külső körülményeit. Sajnos, hogy a részletekről, mint már fentebb is kiemeltük, a levéltárat ért katasztrófa miatt nem sokat tudunk.

Csak 1438-ból van néhány adatunk, melyek a kesselleökeői uradalom belső viszonyait érintik. A nagy birtokkal természetesen a folyamatban levő pörös ügyek is Gergely úrra hárultak. Mivel ő hivatalos elfoglaltságánál fogva kellő időt nem szentelhetett ügyeinek, helyettesről kellett gondoskodnia. Az uradalomhoz tartozó Felfalu szomszédságában van Rádubicza, a Simonyi- és Varsányi-család ősi birtoka. Ehez tartozott, bizonyos Konopelnicza nevű rétét régebben, 1402-ben a Simonyiak: János, Sigmond és György, bajmóczy Ilsvai Lesták nádor fiának, Györgynek adták volt zálogba 20 arany forintért. Ez időben Bajmócz és Kesselleökeő, mint egyesített dominium, együtvé tartozott, mely csak az Onuphriusok alább tárgyalandó donatiójánál oszlott fel. Gergely úr Ilsvai György magvaszakadtával a kesselleökeői uradalomba iktattatván azon jogokkal és kötelezettségekkel vette át, amelyekkel jogelődje bírta, tehát jogot formált a zálogbirtokra is. Ebből aztán hosszú pör keletkezett a Simonyiakkal, melylyel még többször találkozunk.

Ugyancsak 1438-ban Bars vármegye törvényszékének egyik

kiadványa szerint *Barsban* május 1-én Kálnai István fia, György alispán és a szolgabírák tudtul adják, hogy Egyházas-divéki Ladus (László) nemzetes Liphthai és Kesselleökeői Bálintnak és fiának Ambrusnak (Valentini de Lypto et de Kesselleökeö) nevében a barsi törvényszék előtt eltiltja Kosztolányi Márton fiát, Pált; továbbá Kosztolányi Ferencet, Bálintot, Mihályt és Lászlót, Kosztolányi Lőrinc fajt, valamint bárki mást a Kesselleökeö várához tartozó Novák és Bisztricsén falvaknak, nemkülönben Lehota nevű telepnek (plantatio) elfoglalásától. Az olvasó elképzelheti megütözésünket, midőn egy teljesen idegen személy nevét olvassuk, aki Kesselleökeö praedicatumát használja és a dominiumban intézkedik. Mi szerepe volt itt Liphthainak? Magyarázat soká nem került, míg az egész levéltárt át nem kutattuk. Dilemma előtt állottunk hónapokig, megoldást kerestünk mindenfelé. Hogyan került Liphthai Kesselleökeö birtokába?

Az első világot e kérdésben a Simonyi-család levéltárának egyik oklevele nyújtotta, mely szerint *Valentinus dictus Liphthai de Herbolcke*, castellanus castri Kesselleökeö a Simonyiaknak birtokán, Radubicza határában levő Rigel nevű erdő alatt bizonyos szántóföldjeiket felszántotta és ugyanott a Fenyőerdő nevű erdő elfoglalván, azt a fentemlített várhoz kapcsolta (1438). Tehát egy túlbuzgó várnagy lenne az ismeretlen, neve mellett a várnak neve csak tartózkodási helyét jelentené? A Liphthay-családról írt Nagy Iván-féle monografiában találtunk is hasonló keresztnéveket, de az évszámok nem vágtak össze. Jóval később megtaláltuk a helyes megoldást; kiderült, hogy a váratlanul felmerült Liphthai Bálint, Gergely úr feleségének, a „nobilis domina Anna” atyja volt. Gergely úr nem lakhatván a várban, hivatalos elfoglaltsága alatt teljhatalmú megbízottja apósa volt. Milyen tekintélyes férfi volt ez is, meglátjuk e történet folyamán. Midőn Liphthai Bálint Egyházas-divéki Lászlóban (ez is Divék-nemzetségbeli vérrokon) ügyvédet vall, saját és fiának, Ambrusnak nevében, magát mint várnagyot tekinti, alvárnagynak pedig saját fiát alkalmazta, ami az akkori szokásnak megfelelt. Liphthainak két birtoka, Herbolcke (Herbolcka) és Olaszi Liptó vármegyében úgy látszik, Ambrus időelőtti halála folytán, Anna asszony révén a Majthényi-családra szállott. Birták azokat a 16-ik század elejéig.

Liphthai Bálint, az após, anyagilag is érdekelve volt Kesselleökeöben, talán pénzzel segítette a vejét és ez neki részt juttatott az uradalomban. Erről tanúskodik egy későbbi oklevél, amelyből

látjuk, hogy még tíz évvel később is ott intézkedik Bálint Kesselleökeő várában. Bizonyos tehát, hogy Gergely folytonosan hadiszolgálatban volt és csak ritkán tartózkodhatott birtokain.

Ugyancsak 1438. évi Szent Mihály nap utáni kedden kiadott oklevél említi Gregorius de Mojteh-ot mint szomszédos birtokost a Klucsován-birtokon (Nagyszombat mellett észak felé) tartott statutio alkalmával; minthogy közvetlen határos szomszédul említi, itt olyan birtokát kell feltételeznünk, amelynek provenientiáját már nem tudjuk meghatározni. (Jedlicska „Kiskárpáti emlékek“ 236. l.)

Kesselleökeő szomszédságának történelmére világot vet az alábbi részlet. Tudjuk, hogy mikor Albert király vetélytársa, Ulászló lengyel királynak csapatai a 13 éves Kázmér herceg érdekében Szepesbe rontottak*) és a felvidéket pusztítani kezdték, Rozgonyi István az ellenséget három ütközetben szétverte, ez alkalommal a dúló csapatok, mint alább látjuk, a Nyitra-völgybe is elhadtak, aminek emlékét megőrizte Bajmóc urának egyik levele. Pillanatnyi riadalmat okozott ezen támadás a felvidéken, de nagyobb következményei nem voltak, mert Albert királyt Prágában a maga rendje szerint megkoronázták, fegyverei pedig Csehországban is győzedelmeskedtek, akárcsak Szepességben a lengyelek fölött.

A lengyel beütés már fentérintett érdekes emléke e bajmóczi levél.

Leonardus Noffry de Bajmóc írja Körmöcz város előljáróságának: Talán már értesültek róla, hogy a „perfidissimi poloni“ Pan Nicolay Sarleczyk vezérlete alatt berontottak az országba és sok kárt okoztak. Jelesen — amint Noffry kiemeli — az ő templomát is megtámadták, azonban ő a templom védelmére sietvén, a körmöczi segédhaddal azt megszállotta és mult szombaton elfoglalta. Közvetlenül reá azt mondja: Isten segítségével az ellenség szándékát nem teljesíthette (ez csak így magyarázható, hogy az „expugnavit“ szó alatt ostromzárt akart érteni), sőt a templom alatt nagy kárt szenvedtek. Arra kéri Körmöcz városát, hogy a templom védelmére még száz gyalogost küldjön, míg a király ő felsége fog a segítségről gondoskodni, amire nézve már bírja ígéretét. Ezt a segítséget testvérénél, Noffry Jánosnál is sürgeti, aki a királyi fel-

---

*) 1438-ban Albert királyt a csehországi rendek ugyan elismerték királynak, de a huszitapárt vele szemben még ugyanaznap (május 6-ikán) Kázmért, a lengyel király öcsését választotta meg.

ség kíséretében van. Kelt Baymocz Szent György nap utáni vasárnap, 1439. (Körmöczy levéltár fons 26. fasc. 1. nro 11.)

Az ostrom nem illette Bajmóc várát, minden arra vall, hogy az említett templom a ma is fennálló, akkor erősített, úgynevezett vártemplom volt Privigyén. Közel járt az ellenség ekkor Gergely úr várához, csak 1—2 óra járásnyira.

A felvidék fentérintett politikai pártviszonyaival kapcsolatban kiemelünk még egy részletet, mely a pártállások illusztrálására szolgál.

1440-ben augusztus hó 2-ikán kelt Budán Ulászló ellenkirály adománylevele Kesselleökeő váráról. „Castrum nostrum“ címén a Forgách-család mindkét ágbeli tagjainak adományozza, még pedig néhai Miklós fiainak, János, Imre, László, Péter és Györgynek és általuk Jánosnak, a nagynevű Péter fiának. Az okmány egyszerű patens-levél, reányomott pecséttel; tartalma lehetőleg fölületes. A vár tartozékait általában érinti ugyan, de egyetlen egy helynevet sem említ, azt sem mondja, hogy a vár kinek a birtokában van, végül még a patensnek privilegiális alakban való kiállítását sem igéri, a szokott „dum nobis essent reportatae“ clausulával, ellenben a szokásos salvo jure alieno kefezés ott van. Adományozza pedig a váruradalmat a családtagoknak, usque vitae ipsorum dumtaxat tempora. Ebből az adományból azt magyarázhatjuk ki, hogy az egész Forgách-család Ulászló-párti lehetett és a király ragaszkodásukért így akarta megjutalmazni. Azonban a királyi munificencia eredménytelen maradt, ezt bizonyítja Majthényi Gergelynek szakadatlan, zavartalan birtoklása Kesselleökeő várában. Folytatólag azt bizonyítja, még pedig *megdönthetlenül*, hogy Majthényi Gergely ekkor Erzsébet özvegy királyné és a megkoronázott királyi csecsemő hívei közé tartozott. Amit eddig csak következtetésekből kifolyólag állítottunk, mindaz ebben az oklevélben megerősítését leli. (Az eredeti oklevelet közli a Forgách-család története a család levéltárból.)

Röviden ecseteltük az országos eseményeket az olvasó tájékoztatása kedvéért, most azonban másfelé kell irányítanunk figyelmét. Elejtjük tehát elbeszélésünk fonalát, hogy újabb eseményeket magyarázhassunk és visszatérünk a húsz év előtti állapotokhoz.

Borbála királynéről szólunk, aki gyakori szalmaözvegyességében sokat tartózkodott felvidékünkön; különben csaknem állandóan magyar földön lakott és úgy véljük, megkedvelte a lakosságot, mert környezetében nem kevés magyart találunk, a többi közt udvar-

mesternője is magyar nő volt, akinek élete szűkebb történelmünkbe is beleszövődik.

Kezdjük történetét egyik adománya révén.

1429. évi június 11-ikén Pozsonyban kelt Sigmond király kiadványa, melyben tudatja, hogy miután „Nobilis domina Martha, relicta condam Stephani de Zelchen (Szolcsány régi neve) Magistra curie et famulatrix Serenissime Principis domine Barbare Regine“ sat. hosszú időn át szolgált in curia et domo cubiculari domine Regine a királynénak és következőleg a királyi felségnek is dícséretre méltóan törekedvén szolgálatot teljesíteni, ezzel a felségek kegyét elnyerte. Ennek jutalmául a király most bizonyos Olazy nevű praediumot a Vág folyó partján Liptó vármegyében, mely jelenleg lakatlan, összes tartozékaival és hasznaival egyetemben, melyek ezen birtokhoz régtől fogva tartoztak, a nevezett özvegynek adományozza, általa pedig Frankonak és Miklósnak, valamint nemes Katalin hajadonnak, néhai Liphthai János gyermekeinek is adja, akik néhai Erzsébet asszonynak, a fentnevezett Martha asszony leányának gyermekei; valamint Mihálynak és Miklósnak, néhai Kwzeczalathnai László fiainak és összes örököseinek. (Körmöczy levéltár Fons 51, Fasc. 2, Num. 58.)

A fent kivonatolt oklevél eleve csak azért érdekelt, mert egy eddig ismeretlen udvarhölgyet, Borbála királyné udvarmesternője emlékét őrizte meg, kinek családja e sorok írójának szülőföldjét nevezte otthonának, lévén a kihalt Zelchen-i család egyik tagjának özvegye. De érdekelt azért is, mert ő nyeri adományul azon Olaszi birtoknak nyilván egyik porcióját, melyben bizonyára régi birtokos volt Liphthai Bálint, Majthényi Gergely apósa. Róla is tudjuk, hogy a királyi udvarban jól ösmert egyén volt, utóbb Erzsébet királynénak kezeze nagy pénzösszeg erejéig. Mártha asszony és Bálint közt a nexus fokát nem ismerjük, de a rokoni kötelék világos; hogy pedig az udvarnál mind a kettő benfentes volt, a további események bizonyítják.

Minthogy a legkisebb kő is növeli alkotásunk épületjét, ennél fogva ezt az adatot sem akartuk mellőzni. Kutatás közben gyakran nem vélt felvilágosításokra akadunk, melyek a forrásokra mindig szomjas historicusnak örömet szereznek. Özvegy Zelcheni Istvánnéról immár feltételezzük, hogy befolyása volt az udvarban, mert azt olvassuk más forrásban, hogy egy évvel a fentebbi adományozás után, 1430-ban Végles várában, mely Borbála királyné tulajdona és épen ezen időkben kedvelt tartózkodási helye „Andreas de Lyp-

tovia castellanus reginalis“.*) Már most ha 1429-ben a királyné régi híve és vele együtt leányának, néhai Erzsébetnek férje, Liphthai János után hátramaradt gyermekei donatiót kapnak, egy évvel utóbb pedig (lehetséges, hogy már előbb is) Liphthai Andrást a királyné residentíájában várnagyul találjuk, azt hisszük, szabad bizonyos láncolatot feltételeznünk. Tíz évvel ezután, a nagy katasztrófák idején, midőn Borbála politikai intrikái miatt javaitól megfosztatott, Sigmond király s veje, Albert is meghaltak, Erzsébet királyné súlyos, szorongatott helyzetében, midőn Magyarország főbb emberei legnagyobbbrészt elpártoltak tőle, ekkor negyedmagával ismét Liphthai Bálintot látjuk a száanalomra méltó királyné mellett kezesül, míg Bálint veje, M. Gergely, kipróbált kardjával szolgálta a koronás özvegyet. Egész láncolata az eszméknek támad, teljes, vonzó kép tárul szemeink elé.

Tudjuk, hogy Gergely 1434-ben nyeri a nyitravölgyi várát adományul. Apósa a királyi udvarban ösmert személy, az anyakirályné udvarmesternőjének rokona; talán nem is állott távol az adományozástól, midőn leánya, Anna számára, az udvarmesternével egyetértve, Gergely urat férjnek szemelte ki. Liphthai Bálint ekkor Lip-tóban Herboltkát és Olaszit birta; ugyanott lehetett az Olaszi rész-birtok is, amit Mártha asszony nyert adományul. Ez utóbbi t. i. nem falu, hanem csak praedium; bizonyára úgynevezett „possessio integra“ volt, de nem az egész Olaszi. Ennyit véltünk megengedhetőknek magyarázatul; ami e feltevéseket túlhaladja, az már nem a historicus keretébe illik. Mindazonáltal kimondjuk még abbeli véleményünket is, hogy az udvarnál 1430-ban benfentes Liphthai Bálint, aki Kesselleökeő vár adományozása után nemsokára ott állandóan tartózkodott és az uradalmat is számos éveken át kormányozta, sőt a vár nevét praedicatumképen is használta, nemcsak anyagilag érdekelt fél volt. Talán az adományozásra is befolyással lehetett.

---

*) 1430. november 26-ikán Ó-Budáról kelt Borbála királynő levele, mely szerint a Nagyszombatban elhelyezett ágyukat és puskaport a zólyomi várba akarta szállíttatni, azért megparancsolta György nyitrai püspöknek, hogy segítségére legyen. Relatio Andree de Lyptow castellani de Wygles. Így olvassuk a regestában, melynek tartalma nem elég világos (Gf. Pongrácz Itár). Az említett püspököt, Georgius de Berzencze 1429 óta olvassuk. Alatta történt volna 1431 március havában Nyítrának sikertelen ostroma a husziták részéről. 1436. évi novemberben említik utoljára.

Minthogy meggyőződésünk az, hogy Gergely úr házassága Anna asszonynyal akkor létesült, amikor az Kesselleökeő adományát kapta, ennélfogva causalis nexusra is következtetünk.

Hogy megértsük híveink további szereplését, vessünk egy pillantást az akkori politikai viszonyokra.

Albert király rövid kormányzása tele volt hadi eseményekkel, Gergelyt pedig állandóan távol tudjuk otthonától, feltételezhetjük tehát, hogy a csehországi vagy az aldunai táborozásban, vagy akár mind a kettőben részt vett. A derék Albert király 1439-ben október 27-ikén elhalálozván, válságos korszak kezdődött: az ország két pártra szakadt, ki ide, ki oda hajlott, sokan ingadozva, egymásután többször is pártot cseréltek. A várandó állapotban levő özvegy királynéval szemben a tizenöt éves gyermek III-ik Ulászló lengyel királyt állították fel trónjelöltnek. Mindegyik fél törekedett magának híveket gyűjteni. Itt az a nehéz feladat háramlik reánk: meghatározni, hol foglalt Gergely úr állást? Valóban csak a viszonyokból merített következtetések nyújthatnak némi irányt, írott adatunk nincsen.

Megkísértjük tehát ez alapon a homály felderítését. Valeat, quantum valere potest. Látjuk az eddigiekből, hogy Gergely úr királyának hű alattvalója volt, a már halálához közeledő fejedelemnek jóindulatát bírja. Hűsége bizonyára átszállott szeretett királyának leányára, Erzsébetre s ennek férjére, a már évek során át hazánk érdekei mellett küzdött derék Albertre, akit vitézsége a magyar lovagok előtt népszerűvé tett.

Albert király váratlan kimultával hívei Erzsébet felé fordultak. Özvegyet, árvát megoltalmazni nemes feladat; mindenesetre voltak, akik a helyzet ethikai oldalát tekintve, minden más okoskodás nélkül csak ennek az eszmének hódoltak. A politikában azonban a nemes érzelmeknek a „vis major“ előtt háttérbe kell szorulniuk. Az ország helyzete nem volt kedvező. A támadások a törökök részéről mind sűrűbben ismétlődén, az érdekelt lengyel király a magyar trónon nagyobb megnyugvást ígért nagy hatalmánál fogva is, mint a gyenge osztrák herceg a kétes cseh trónuson. Ez volt a helyzet.

Még a legnemesebb, legönzetlenebb szándékok mellett is ingadoznia kellett a legjobb hazafinak is.

A magára hagyatott özvegy az első hónapokban erős kézzel ragadta meg a kormány gyeplőit. November 9-ikén felmenti Györgyöt, a bazini grófot a korona őrzésétől és a hivatalt anyai unoka-

testvérére, Garai László macsói bánra ruházza. *) Bazini Györgynek szóló felmentő-levelét a királyné körül levő országnagyok, Szécsi Dénes, ekkor még egri püspök, Hédervári Lőrinc nádor, Garai László és Ujlaki Miklós vajda is megerősítették. Ekkor lett Szécsi Dénes, Garai László unokatestvére, esztergomi érsek és a királyné közbenjárásával bibornok. Az egri püspöki széket Rozgonyi Simon nyerte el, aki az esztergomi székre vágyódott, de mellőztetése miatt boszút forralt a királynő ellen. Miután erre nézve az özvegy beleegyezését is megnyerték, vagy mint utólag mondta, kierőszakolták házassági ígértét, III. Ulászlót, a tizenöt éves lengyel királyt, a „kiváló szellemi tulajdonokkal bíró, de az arc szépségének és a testalkat épségének előnyeit nélkülöző“ ifjút hívták meg. **)

A rendek 6 tagú követséget választottak Ulászló meghívására: a zenggi püspök Dominis János vezetése alatt, Thallóczy Máté bánt, Báthori István országbíró, Perényi János tárnokmestert, Pálóczi László főajtónállót és Marczali Imre főasztalnokot. A főurak közül többen önként csatlakoztak, hogy a tárgyalásokat figyelemmel kísérjék, ú. m. Országh Mihály, Lindvai Bánffy Pál, a néhai Stiborics veje, *Szentmiklósi Pongrácz*, Rozgonyi Rainald és mások, akik, sajnos, nincsenek megnevezve. Ez utóbbiak nagyrészt a felvidéken birtokosok, legfőképpen a Vág-völgyben néhai Stibor várainak urai.

A közhangulat Erzsébet királyné nyilatkozatát őszintének, nem erőszakoltnak tekintette, s így „bona fide“ az iránta való hűség sérelme nélkül vehettek részt e követségben még a leghívebbek is. A biztosok Erzsébet későbbi letiltó üzenete dacára, március 8-ikán Ulászlót Krakkóban meg is választották. Dominis püspök latin allocutiójában amidőn kijelenti, hogy „Erzsébet királyné meg-egyezésével“ választják meg a királyt, valótlanságot állított. A ki-játszott Erzsébet a királyválasztás hírére fiának gyámjául Albert osztrák herceget nevezte ki; de kinyilatkoztatta, hogy Magyaror-

*) Feltételezzük, hogy a királynő e kitüntetéssel le akarta kötelezni unokabátyját, de Garai rokonsága dacára is az ellenpárthoz vonzódott.

**) Midőn az özvegy királyné újabb házassága felől tárgyaltak, két terv merült fel, az egyik párt Ulászlót akarta, a másik Brankovics despota legifjabbik fiát. Tudvalevőleg a despota egyik leánya Cilleyne volt, a másik pedig a török szultán neje. Az ájtatos Erzsébet a pogányokkal való sógorságot elviselhetetlennek találta. Erre nézve tanácsosai előtt könyvek közt így fakadt ki: „gebt mir keinen Heiden, gebt mir einen Christen Bauer!“

szágban fia nevében ő maga fog kormányozni. Erre jogosultnak érezte magát, mert örökösödési jogait már atyja életében és később 1439-ben a rendek is elismerték volt.

A történelmi események részleteibe alább bocsátkozunk, itt áttekintésül csak megjegyezzük, hogy a királyné lebetegedni Pozsonyba akarván menni, 1440. februárius 8-ikán Visegrádról Komárom várába érkezett. Itt történtek az intézkedések: a születendő trónörökös javára megszerezni a szent koronát.

Midőn februárius 22-ikén megszületett a kis király, Erzsébet követséget küldött a magyar urak után Lengyelországba, de késő volt. Az új király már közelgett az ország felé. Az országos jelentőségű események közepette néhány szerény, jelentéktelen ember beavatkozása új fordulatot teremtett. Értjük a szent korona biztosítását Albert király utószülött fia részére.

E váratlan fordulat részleteiről értesít bennünket Kottaner Helena emlékirata, ez tárja fel előttünk a helyzetet, jobban, helyesebben, mint minden más történelmi kútfő. Ezt akarjuk itt bemutatni kivonatban, hol fordításban, hol pedig az eredeti német szöveget reprodukálva. 1846-ban, mikor ezt Endlicher kiadta, a könyv nagy szenzációt keltett. A művelt világ feszült érdekléssel olvasta az elég nehezen érthető mémoiresokat. Azóta sok idő folyt le, kevesen ösmérik már a könyvet: „Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin.“*) Az itt leírt esemény szerintünk összefügg munkánk főszemélyeivel is, azért több teret szentelünk fejtegetésének.

A szent korona elrabolása és a tettes neve, Kottaner Ilona, ösmeretes. „*Frau Helen, des Gelusch Petern seligen wittib*“ így nevezi őt a bécsi Szent István székesegyház prépostja, Wilhelm Türs Sopron város tanácsához intézett levelében, hogy „*der erber Hanns Kottaner, unser Kamrer*“ nőül vehesse a nevezett Gelusch Péter özvegyét. A levél 1432. legelején kelt, tehát ez évben lépett az (ifjú?) özvegy újabb frigyre. Emlékeiből tudjuk, hogy Ilona a királyi udvarnál rég szolgált, Erzsébetet ő nevelte fel, a királyné bizalmát a legnagyobb mértékben birta. Sopron város közelsége Bécsujhelyhez és Bécshez, a városoknak egymásközi, valamint a királyi udvarral való gyakori érintkezése adja magyarázatát, hogy Gelusch Péter, mindenesetre előkelő patricius, címertviselő polgár, az udvarból nősült. Ilona asszony családi nevét nem ösmérik, bizo-

*) Utoljára talán Kerékgyártó A. foglalkozott művével az Irodalom-tört. Közlem. 1891. évfolyamában.

nyára előkelő születésű volt, amit különben is ritka műveltsége is bizonyít. Második férje, Kottaner, kamarás volt Bécsben. Ezt a hivatalt nem szabad a szó mai értelmében vennünk, nem volt az sinecura, hanem előkelő hivatal, bizalmi állás. Ilona asszony talán első férje életében került abba a bizalmi állásba, melynek később oly kiváló módon megfelelt. Abban a milieuban találjuk őt, amelylyel már feljebb megösmarkedtünk, az öregedő udvarmesterné, özvegy Zelchéniné környezetében. Itt látta a nagyasszony Zelchéninében az odaadó hűség példáját, kinek utóbb nyomdokait követte. Műveltsége mellett erős, férfiasan elszánt jelleme nyilatkozik meg emlékirataiban, amidőn részletesen elmondja a szent korona elrablását a királyi csecsemő részére. Ha vakmerő vállalata részleteit olvassuk, szinte eláll a lélegzetünk; mennyi bátor elszántság volt e valóban nem gyenge nőben, mennyi vakmerőséggel párosult ügyességet tanusított! Ezt a merényletet, ha szabad annak nevezni, különféleképen lehet magyarázni és fölötte itélni, főleg pártszempontból. Mi csak etikai oldalával foglalkozunk; innen itélve, csak bámulhatjuk az erős lelket, a hűséget, mely eltölti e nő keblét, annyira, hogy nem ingadozik egy pillanatig sem, bár szeretett királynéjáért az életét kockáztatja. Hogy e veszedelmes vállalatban Kottannerné segítőtársa egy magyar úr volt, még növeli érdeklődésünket, még pedig annál inkább, mert szűkebb tanulmányunk hőseihez közelálló személyt gyanítunk benne.

Ilona asszony híres emlékiratait csak töredékben bírjuk. Elbeszélése ott kezdődik, mikor Albert már római császár és megkoronázott magyar király. 1439-ben a királyi pár Pozsonyba jön és Erzsébet kíséretében volt Kottannerné is. Innét Budára utaztak, ahol az ösmert zendülés támadt a németek ellen (*Sakchman über die Deutschen*). Ekkor halt meg az esztergomi érsek, Palóczy György, aki a koronát Esztergomban őriztette. Ezidőben *Kunigin Fraw Elyzabeth was swanger worden*. Bizonyos tanácskozások után a király „*sein edel fürstin junkchfrawn Elyzabethen auf die Plintenburg*“ (Visegrádra) küldte „*und ich Helena Kottannerin fuer auch*“. Ekkor a király Visegrádra hozta a koronát is, ahol „*in ain eiten*“ elhelyezik, Kottannerné karján az ifjú Erzsébet hercegnővel szintén a korona kíséretében ment. Koronaörök lettek a bazini grófok (*Niclas von Pösing und grave Jorg sein sun*). Ezután elmondja, hogy a király nejével együtt elindult Szeged felé a táborba, hol később megbetegedett. A hadi eseményekről és a magyar sereg fegyelmetlenségéről nem szól, a kézirat is nagyon hézagos. Langendorffot (Nesz-

mély) említi és elmondja, hogyan halt meg ott a nemes király „*Simonens und Judas abent der heiligen zwelfpoten*“ napján. Ez időben egy magyar úr jött a királynőhöz azzal a hírrel, hogy a király elvitte magával a koronát Visegrádról, mire a királyné a bazini grófokhoz, mint koronaöröknek írt felvilágosításért. Erre a két gróf Kottannernéval együtt meggyőződött róla, hogy a hír valótlan, mert a pecsétek érintetlenek. A hézagos kézirat nem mondja, de a következőből kitetszik, hogy a királynő ekkor távol volt Visegrádról; mivel személyesen is akarván a korona ottlétéről meggyőződni, utóbb feljött a várba sok magyar úr kíséretében. Ezek felhozták a ládát a szent koronával. Ebből ismét az következne, hogy valami mélyebb helyiségben, boltban volt elhelyezve, mindenesetre lejjebb, mint a királyné lakása. Ott feltörték a pecségeket, hogy lássák a koronát. Ezután egy kisebb ládába helyezték el, amelyben a királynőnek koronája (azzal koronázták 1438-ban januárus 1-én) volt. A két korona tehát együtt volt a ládában, mellette az ágy „*darauf lag die edel kuniginn mit swerer puerd*“. Vele egy szobában hált két hajadon, az egyik Borbála „*die was ains ungrischen herren tochter, die ander hies die Fronacherinn*“. Ez alkalommal történt, hogy éjjel a viaszkgyertya feldúlt és tűz támadt a szobában; már a ládák is égni kezdtek, sőt a koronás ládán volt kék bársony vánkos elhamvadt. „*... und merkcht das wunder, es was der kunig noch verslossen in mueter leib, der die heilig kron auf solt tragen und die warn kawm zwo klafter von einander die hiet der pös veint gern geleidigt mit der prunst, aber got was huetter, der het sie zur rechten czeit aufgewecht und ich lag hinvor bei der jungen kuniginn, do kamen die junkchfrawen, ich solt pald aufsten, es prün in dem gwelb, do meiner frawn gnad inne laeg, ich erkam gar hart und stuend pald auf, und eilat in den gmach, do was es voller rukchs, und ich temphat und leschat das fewr, und liesz den raukchen aus, und machat es wider wolgesmach, daz die edel kuniginn die nacht darin slief. Des morgens do kamen die ungrischen Herren zu meiner frawn gnaden, do sagt in Ir gnaden wie es jr die nacht ergangen was, und wie es jr als nahent hiet geprunnen, und auch der heiligen kron und der andern kron, des nam die Herren wunder, und rieten man solt die heiligen kron wider in die truhen tuen, und solt sie wider in das gwelb tragen, darinne sie vor gewesen was. das geschach an demselben tag. do ward die tuer wider versigelt, als vor, aber es waren der sigel nicht als viel als vor, do nu das geschehen was, do sandt meiner frawn gnaden zu grav Jorgen von Pösing, und*

vordert die schlüssel zu der Plintenpurgk, das wolten die ungrischen herren also haben, daz sie das gslos soll ingeben jrem vettern herrn Lassla Wan von Gara. das geschach also. Her Lassla Wan von Gara nam das gslos in, und besaczt das mit ainem purggraven . . .“ Ezután a királynő László bánnal és a magyar urakkal Budára indult do nam mich Ir gnaden in Ir gehaim und sprach, „liebe und getrewe Quottannerin, lasst ewch mein tochter enpholthen sein, und auch die kamer, da laszt nyemt ingen, dann mein tochter und jr“ und enphalch mir auch jr kron und jr halspant und ander jr kleinat. das het ich alles in derselben kamer, da durch man inging zu der heiligen kron und do wir also mit einander redten, do kam her Lassla Wan und auch sein purggrave und sprach: „Gnedige fraw Ir solt mit der frawn schaffen daz sie nympt (értsd: niemand) in dero kammer lasz und auch meinen purggraven“ do ward Ir gnaden guetlich antburth und sprach zu mir: „liebe Quottannerin, wann mein vetter her Lassla Wan und sein purggrav herein wellen, so laszt sie herin“ do gie der purggrave zu der tuer do die sigel an waren und nam ain tühel, und legt es über die sigel, und pant das tühel zu, und legat sein sigel darauf. do das alles geschah, do schied die edel witib und mein gnedige fraw mit jrm vettern her Lassla Wan und mit den andern ungrischen herrn dahin gen Ofen, überladen mit einer sweren puerd, und umgeben mit vil sorgen“. Majd a házassági terveket említi, melyek ellen a királyné tiltakozott, hivatkozván állapotára „jr heten all jr aerczt gesagt, sie trueg ainen sun“.

Ezek után elutazott Budáról Visegrádra. Oda jöve Cillei Ulrik a magyar urakkal és újra a házasság dolgával zaklatták a szegény királynőt, míg végre kicsikarták feltételes beleegyezését. E tárgyalások után a királyné egyre azon töprengett, hogyan menthetné meg a koronát esetleges fia részére, „und pat mich vast, ob ich die heiligen kron heraus mocht bringen“, de úgymond, erre még nem jött meg az idő „daran got der almöchtig seine wunderwerch würkchen wolt, als jr es hernach wol hörn wert“. A magyar urak szerették volna, hogy a királyné Visegrádon várja be lebetegedését, de a királynénak ez nem tetszett, nem is ment fel a várba, attól tartott, hogy ott erőszakkal letartóztatnák; különben a király végrendeletében is meghagyta volt, hogy Pozsonyba menjen s reménylett fiát ott nevelje. Különben is Visegrád Garai László kezében volt, aki inkább a magyar urakkal tartott, mintsem unokatestvérével, a királynővel. Ekkor a királyné ifjabbik leányát Kottanernéval lehozatta a várból, a többi személyzetét pedig „ain her-

ezoginn aus der Slesy und ander edel junkchfrawn“ fent hagyta. E fölött az udvari nép igen csodálkozott „*das wessat nymant nach got, dann Ir gnaden und ich, und ich het die schlüssel zu dem gmach da jr kron un jr halspant und ander klainat inn was*“. Most a királyné megkérte őt, menjen fel a várba és kísértse meg lehozni értéktárgyait. Kottannerné felment a várba és titkon a saját ruhái közt szánra rakatta a holmikat és így lehozta az udvarba, „*als ich in den hof fuer, do riten die ungrischen herren gegen mir, und fragt mich herr Lassla Wan: Helena Quottannerin, was fuert jr her*“ — „*ich fuer mein gewant*... A királyné ezeknek nagyon megörült, csak a koronáját ott kellett őriznie a kamarában amelyben „*mein junge frau und ich inn lagen* (a kis Erzsébet értendő). Megjegyzi, hogy nagyon kevés olyan helyiség volt az alsó visegrádi palotában, melynek ajtaján zár lett volna, csak aféle kilincsek lehettek az ajtókon. Minekutána a királyné felelt a magyar uraknak a lengyel királyt illetőleg, elbúcsúzott Visegrádtól és útra kelt leányával, Erzsébettel Komárom felé. Februárius 8-ikán ért oda. Ekkor ott volt Cillei Ulrik gróf és bizalmasan tanácskoztak, kit lehetne megbízni a korona elhozatalával? „*do kam mein gnedige frau an mich, daz ich das tuen solt, wann die gelegenhait nymant also wol wisset als ich, dem sie darzu vertrawn mocht und des erkam ich hart, wann es was mir und meinen klain kinden ain swer wagnuss und gedacht hin und her*...“ Nehéz lelki tusakodás után végre vállalkozik a merényletre, de alkalmas segédet kér. Maga Ilona asszony ajánl valakit, „*der wer meiner frawn mit ganczen trewen, und der was ain Krabat*“. Ennek előadták az ügyet. „*do erkam der man als hart, daz er die varib verkerat, als ob er halber tod wer, und willigat sich auch nicht, und gieng aus in dem stal zu seinen pherden, ich en wais nicht ob es gotes wil was, oder ob er sunst torlich umbgieng, daz die mer gen hof komen, der hiet sich hart gefallen von dem phert. und do sich sein sach pessern ward, do hueb er sich auf, und rait dohin gen Krabaiten*“. Ekkor elbúsult a királynő és nagy aggodalmak közt volt „... *aber es was freilich gots wil*“, mert ha a dolog ekkor sikerül, „*so wer meiner frawn gnaden mit grossem pauch und mit der heiligen kron herauf gen Prespurk geczogen, so wer die edel frucht die sie noch trueg gehindert worden an der krenung. Do nu die recht zeit kam an der got almechtig seine wunderwerkch wurkchen wolt, do schikchat uns got ainen man, der sich willigat heraus gewinnen die heiligen kron, und der was ain Unger, und was genannt der* . . . . . *und der gieng trewlich, weislich und menniglich mit den*

sachen umb. und richtaten zu was wir bedorfen zu den sachen, und nomen ettliche slos und zwo feil. der mit mir wagen wolt sein leben, der legt an ainen swarzen samedeinen pettrokch, und zwen vilzschurch, und in yeden schuech stekchat er ain feil, und die slos nam er under den rokch und ich nam meiner gnedigen frawn klains sigel, und ich het die sluessel zu der vordern tuer, der waren drey, wann bey dem angel was auch ein keten und ain nerib, do het wir auch ain slos angeslagen, ee daz wir naher zugen, auf den sin, das nymant anders ain slos dahin moecht geslahen, und do wir nu bereit wuerden, do sandt meiner frawn gnaden ainen poten aius (sic) voran hin auf die Plintenpurg und tet dem purggraven und herrn Francz von Pöker und Weitvi Lassla (Vajdafi László, Thamássy János erdélyi vajda fia és Henrik magister curiae-nak testvére), hogy tudassák az udvari hölgyekkel, hogy ha a kosci érettük jön, készüljenek Komáromba utazni; a királynő pedig Pozsonyba készült indulni. Az udvari hölgyek kíséretére két magyar úr rendeltetett, Kottannerné pedig szánon indult. Megjegyzi azt is, hogy csodálkozott a környezet, hogy ötlet a kis hercegnőtől elküldik. (Pökri Ferenc nem volt a várnagy Visegrádon, de hivatalos megbízása lehetett.) Midőn oda érkezének, a várnagy kissé beteg volt, azt írja róla K.-né: „und het willen gehabt er wolt sich zu der tuer gelegt haben, da der erst ingank was zu der heiligen kron, do ward sich sein krankchait mernen, als dann got haben wolt, und er torft die knecht nicht dahin ligen, darumb daz es in dem frawnczimer was, und legat ain leinein tuehel umb das slos, das wir bei dem angel heten angeslagen, und ain petschad darauf. do wir nu komen auf die Plintenpurg, die junkchfrawn waren froleich daz sie zu meiner frawn gnaden solten faren, und richtaten sich zue, und liessen ain truhen machen zu jren gewant. da muest man lang mit umbgen und klokchten uncz in die achte stund, und der mit mir was, der kam auch in das frawnczimer, und traib sein kurczweil mit junkchfrawn“. A vállalkozó magyar úr a kályha mellett tűzifa közé rejtette a két ráspolyt, melyet sarujában hordott „nu heten die knecht die den junkchfrawn dienten das ersehen under dem holcz, und wuerden mit ainander rawnen, das erhört ich, und sagt jm das zu hant. do erschrakcht er als hart, daz er die varib verkerat, und nam sie wider naher, und parig sie anders wohin und sprach zu mir: fraw besecht das wir liecht haben, und ich pat ain alte frawn, daz sie mir ettlich kerczen geb, wenn ich vil zu petten hiet, wann es was an ainen sambstags nachts, und was der nagst sambstag nach aller mann faschang tag

(1440-ben februárius 20-ika) *und nam die kerczen und parig die am weg und do nue die junkchfrawn und yederman slaffen was, do belaib ich in der klain stuben, und die alte fraw, die ich mit mir gefuert het, die kund ain wort nicht dewtsch, und west auch um die sachen nicht, und het auch des haws kuntschaft nicht, und lag da und slief vast. do sein nue czeit was, do kam der do mit mür was in den noeten durch die kapelln an die tuer und klokchat an, do tet ich jm auf, und slos nach jm wider zue. nu het er ainen knecht mit jm genomen, der jm helfen solt, der was mit taufnam genant gleich als er der . . . . . der het jm gesworn, und ich ge da hin und wil jm die kerczn pringen. do waren sie verloren. do erkam ich also hart, daz ich nicht wessat was ich tuen solt, und wer die sach schier gesaumbt worden allain von des liechts wegen*". Erre felébresztette az öreg asszonyt és más gyertyát kér tőle azzal a kifogással, hogy még sokat kell imádkoznia. A gyertyákat oda adja névtelen társának a kicserélendő lakatokkal együtt; átadja neki a királyné pecsétjét, valamint az első ajtóhoz való három kulcsot. Ekkor a társ levette a várnagy lepecsételt kendőjét s fölnyitván a szobát, belép a szolgájával és elkezdik a lakatokat reszelni, verni, „*daz das slahen und feillen ueberlaut was, und waren die wachter und des purggraven volkch diselbig nacht gar munter von der sarig wegen die sie darauf heten, dennoch het got der almaechtig jr aller oren verschopt, daz sein jr kainer nicht hoerat, dann ich hoerat es alles wol, und ich was die weil in der huet mit grossen angsten und sorgen*". Nagy ájtatosan letérdepelvén, elkezd imádkozni „*und pat hincz got und hincz unser lieben frawn*". Félte az üdvösségét és életét, lelki furdalásai támadnak, hogy ezért el kell kárhoznia. E dült lelki állapotban egyszerre nagy lármát hall, „*do kam ain grosser ludem und gerumpel, als vil mit harnasch an der tuer weren*" mintha betörnék az ajtót, „*do erkam ich gar hart*". Kissé magához tér, a zaj megszűnik, „*do gedacht ich mir wol es wer ain gespenst, und gie wider an mein gepet*" fogadást tesz, hogy meztláb fog Mária-Zellbe zárandokolni, addig is minden szombat éjjel „*nicht auf vedern ligen*" és élte fogytáig a boldogságos szűzhez minden szombat éjjel külön imádkozni. Áhítatos fohászaik közt újabb ijedség. Talán szélroham rázta meg a rosszul záró ajtókat, ablakokat, Melusina dalai bizonyára elemi erővel zúgtak, „*do deucht mich aber wie ain grosses geprecht und ain gerumpel mit harnasch an der tuer were do der recht eingankch was in das frawnzimmer, do erschrakcht ich als hart, daz ich vor angsten alle zitern und swiczen*".

ward, und gedacht es were nicht ain gespenst". Nem tudja, mitévő legyen. Hallgatódzott, nem halja-e a hölgyeket? „*do gie ich gemehleich an dem stieglein abher durch der junkchfrawn kamer an die tuer, do der recht ingankch was in das frawnczimer*". Nem hallván semmit, visszatér s tovább imádkozik, azt hiszi, „*daz es der tewfel wer*". Végre elvégezvén imáit, a bolt felé megy, a munka után nézni. A társa mondja, hogy az első lakatokat lereszelték, „*aber an dem fotrum waren die slos also vest*", hogy lehetetlen azokat leverni, azokat le kell égetni „*und was ein grosser gesmach davon, daz ich aber in sorgen was man wuerd dem gesmachen nachfragen, do was got aber huetter vor*". Nagynehezen kiemelték a koronát, más lakatokat akasztottak fel a régiék helyébe, reányomták a királyné pecsétjét, a külső ajtót is bezárták s a kendőt a pecséttel reá illesztették, úgy, ahogy a várnagy megerősítette volt „*und ich warf die feil in das secret, das in dem frawnczimer ist. do wirt man die feil inn finden, wann man es aufpricht zu ainen warczaichen und die heiligen kron die trueg man durch die kapellen aus, darinn rast sand Elspet, do belaub ich Helena Quottannerin ain mesgbant und ain altertuech hin schuldig, das sol mein gnediger herr kunig Lassla bezalen*". Ezután a magyar úr felfejtett egy vörös bársony vánkost, a toll egy részét kiszedte és abba belevarrta a koronát. Már reggel felé járt, a hölgyek már felkeltek és indulni készültek. A hölgyeket egy öreg asszony szolgálta volt ki és a királynő meghagyta volt, hogy azt fizessék ki, menjen haza Budára. Mikor már kifizették, az asszony elmondta Kottannernének, „*wie sie ain wunderlich ding hiet vor dem ofen gesehen ligen, und wessat nicht was es wer, do erkam ich hart und verstuend es wol, daz es ettwas was von dem fotrum darinn die heilig kron gestanden was und redat jr das aus den augen, als ich pest kund, und gie für den ofen häimlich, und was ich drummel vand, die warf ich in das feur, daz sie gar verprunnen, und nam die frawn mit mir auf die fart. des nam yederman wunder, warumb ich das tet. do sprach ich das wolt ich ueber mich nemen, und wolt jr ain phrünt gen Wien hincz sand Merten erpiten von meiner frawn gnaden, als ich es dann tet. da nun die junkchfrawn und das Hofgesind bereit waren, daz wir von dannen solten farn, und der do mit mir was in den sorgen, der nam den polster darinn die heilig kron vernet was, und enphalch die seinem diener der jm geholfen hiet, das er den polster solt aus dem haws auf den sliten tragen, darauf ich und er sassen. do nam der gut gesell den polster auf die achsel, und ain alte Kuehaut darzue, die*

het ainen langen swancz, der gie jm hinden nach, und yederman sach jm nach, und begunden sein lachen". Mikor bejöttek a városba, ott enni akartak, de egyéb nem volt heringnél, ebből ettek keveset, „*und man het das recht ambt schier gesungen, daz es verr auf den tag was*". Az útról a krónikás mást nem említ, mint hogy gyakran hátra nézett, nem-e jön valaki utánuk? Amikor felültek, „*do nam ich eben war wo das art an dem polster was, do die heilig kron lag, daz ich darauf nicht sess*". Recapitulálja az utóbbi napok eseményeit, „*wann all die weil ich auf der purg was, slief ich ny kain nacht mit rue, von der grossen sachen wegen, die mir empholchen was*". Nyugtalan álmaiban egy ízben azt látta, hogy valami nő a falon át elemelte a koronát, mire a hölgyek egyikét magával vévén, a koronabolthoz menének, de érintetlenül találtak mindent, „*do sprach die Dachpekchinn: es ist nicht ain wunder, daz jr nicht wol geslaffen mögt, ewch sind gross sach empholhen*".*) Utközben ebédelni akarván valami korcsmában, az említett hű szolga a vánkost az asztalra tette, hogy szemei előtt legyen. Éjszaka lett, mire a Dunához értek, be volt ugyan fagyva, de a jég már olvadásnak indult. A Duna közepén a koesi a hölgyekkel beszakad és feldül. K.-né azt írja: „*do erkam ich hart, und gedacht wir müsten mit sambt der heiligen kron in der Tuenaw beleiben*", de nagyobb baj nem történt, csak némi portéka veszett a vízbe, „*do nam ich die herczoginn von Slezy und die pesten junkchfrawn zu mir auf den sliten, und kamen mit der hilf gotes über das eis, und auch die andern all*". Midőn megérkezének, „*gen Gümarn in das haws, do nam der, der da mit mir kam aus den sorgen den polster mit der heiligen kron, und trueg in an die stat, da sie wol behalten was, und da ich nu in das frawnczimmer kam zu meiner frawn gnaden, do ward ich schön enphangen von der edeln küniginn, die wessat nu wol, daz ich ain guter pot gewesen was, mit der hilf gotes, aber die wunder und die zaichenlich hilf gotes, die sich da vergangen het, der wessat Ir gnad nicht, und ist auch so gestorben, daz sie sein ny inn ist worden. es kund sich ny gefuegen, daz ich also lang allain bei Ir gewesen wer, daz ich Ir das von dem anfangk uncz an das end hiet mogen gesagen, wann wir warn nicht lang bei enander, und kund sich auch ny gefuegen, daz ich den gefragt hiet, der mit mir was in den sorgen, ob jm icht desgleichen zaichenlich engegent wer, die weil er in dem gwelb was, als mir engeget was,*

*) Ugy látszik, a hölgyek tudtak a dologról.

wann er kundat nicht vil deutsch, so mocht ich nyemant getrawn der mir getulmetscht hiet. da mich die edel kuniginn emphie, da lag Ir gnad an dem pett“. A királyné elmondta, hogy „zwo erber frawn von Ofen, die Sibenlinderinn und die Zawzehinn, zwo witiß*) heten zwo ammen mit jn bracht, die ain was hef-am, das ander was die am die das kind nern solt mit den prusten, und dieselb am het jr kind auch mitbracht. das was auch ain sun, wann es mainen die weisen, es sei die milch pesser von den frawn die ainen sun bringt, denn von ainer tochter, und die selbigen frawn solten mit Irn gna-

*) Joannes de Septemtiliis, vulgo Siebenlinden nevezetes egyéniség volt. Több ízben Buda város bírāja, vejével nyerte Chaba birtokot Borsodmegyében, várnagy volt Ó-Budán és Solymáron. Borbála királyné alatt harmincados. 1431-ben ő és veje Henricus Munich budai polgárok, egyúttal comites urbuarum Camere nostre Crempniciensis. Borbála királyné Diósgyőrött Szent Márk evangélista napján kelt kiadványában nekik hű szolgálataikért a Körmöczön, Turóc vizén levő malmot „vulgariter Kornmül appellata“ adományozza örök időkre azon jogokkal, melyekkel őt, a királynőt illette (1431).

1438-ban „secundo die festi b. Mathie Apostoli“ Albert király kiemelésén jeles szolgálataikat, a fentnevezett Kornmül nevű malom birtokában őket megerősíti. Maga Siebenlinden ez időtájt halhatott meg, 1440. évi Mindenszentek előtti vasárnapon circumspecte providentie et sagacitatis vir Henricus Munich dictus Buda város polgára a pozsonyi káptalanban a fentemlített két adománylevelet fratja át. Ugyanezen ügyre vonatkozik László királynak kiadványa Vienne secundo die festi Epiphaniarum 1453-ban; Körmöcz városának szól pro parte fidelium nostrorum domine Ursule relicte condam Henrici Munch, necnon Joannis eiusdem et filiarum suarum. Ezek előadták volt, hogy azon többször említett malmot Sigmond császár és Albert király adományozták volt atyjuknak, melynek békés birtokában is volt bizonyos ideig, de azután Hasko körmöczi kapitány (értsd Schellendorff) erőszakkal foglalta el a malmot és most Gyskra János bírja. Minekutána a király nem akarja, hogy alattvalóit igaz jogaikban bárki is háborítsa, meghugyja a városnak, hogy ha az ügy igaz, törekedjenek tőlük telhetőleg a malmot törvényes birtokosainak visszaadni.

1462-ben e birtoklásnak vége szakadt. A budai káptalan május utolsó napján kelt kiadványában tudatja, hogy megjelentek előtte Johannes Müncher Iudex nuper Novimontis Pestiensis (vagyis Budavár) ac Albertus Galsam civis opidi (így) Posoniensis atque Sophia filia Henrici Munich de Buda coniux vero dicti Joannis iudicis, iidem Johannes et Sophia saját nevükben, valamint Margit leányuk nevében, nemkülönben nevezett Albert saját és felesége, Ursula, nevezett Henrik leánya nevében, valamint fiai, Lajos és Jeromos és leányai, Margit és Ursula nevében és minden egyéb rokonok képében kijelentik, hogy „non compulsi, non coacti“ Körmöcz városában levő Kornmül-nek nevezett malmukat Szécsi Dénes érsek-bibornoknak 4000 arany forintért eladják. (Matunák közleménye Történelmi Tár 1907. pag. 321.)

den geczogen sein gen Prespurk“. A királyné későbbre várta lebetegedését és már Pozsonyba akart menni. Kottannerné a királynő ágya mellett ülve hallgatta a királynét, aki elmondá, hogyan fürösztötték őt az említett budai nők. *„und wie Ir nach dem pad gar swer wer worden, do hueb ich die hül auf und wolt sie plasse (blos) sehen. do sach etliche warczaichen daran ich wol erkant, daz es von dem kindgepern nicht verr (fern) was“*. Volt náluk bábasszony is, *„die het Grav Hannsinn von Schawnbergk meiner frawn gnaden zugschicht, die hiess Margret“*.

Ebből látjuk, hogy ő maga nem is értett magyarul; a királyné magyarul szólott a többi cselédjeihez. Margit asszony eljövén, egy félórával reá, hogy a korona Visegrádról Komáromba érkezett, meg is született László király. Ekkor Margit asszony így szólt a királynőhöz: *„gnedige fraw, welt Ir mich gewern wes ich euch pit, so wil ich euch sagen was ich in meiner hand hab“* *da sprach die edl kuniginn „ja liebe mueter“* *da sprach die am gnedige fraw ich hab ainen jungen kunig in meinen henden“* *do was die edel kuniginn fro und pat jr hend auf zu got und dankchat got seiner gnad*“. Ezután az irónő az általános örömet ecseteli, áldván a szerencsés véletlent, hogy a kis László királyfi megelőzte a lengyel Ulászlót. Cillei Ulrik örömtüzeket gyújtatott *„und fûrn mit den windlichten auf dem wasser“*. A keresztelésre megjött Széchi Dénes primás és „Meister Francz“, a budai plébános; a királynő felszólítá Ilona asszonyt komaasszonynak *„ich solt auch Iren gnaden geveterinn werden. do sprach ich: gnedige fraw ich bin Ewer gnaden sust alzait ains gueten schuldig, ich bit Ewr gnad Ir nembt die Margit ässin, das tet Ir gnad“*. Keresztelésre levették a királynőről a fekete gyászruhát *„und man legt Ir an ainen guldein gewant, in rater varib, und die junkchfrawn all muesten sich zierlich stellen“*. Mindenfelé követek indultak az örömhírrrel, jelesen pedig Lengyelországba, visszahívni a király választókövetségét. Hódolni jöttek Benedek győri püspök, Rozgonyi István pozsonyi gróf stb. Érdekes, amit a nádorról ír. *„es kam auch dahin der groszgrav herr Larencz von Haydenreichsturn (Hedervári) mit frawn mit sambt, und die fraw schankcht der amen vier guldein, und erputen sich wol mit warten (Worten) und der groszgrav der trat her zu mir, do ich bei der wiegen stuend, und sprach: Elcna Quottannerin huett wol, ainen kung von Ungern, und ainen kung von Behem, und ainen herczogen von Österreich, und ainen Markgraven von Merhern, das habt da alles bei einander, da antburt ich jm und sprach, herr das ist wol, ich huet als ich pest*

mag, und was gueter und suesser wart gegen meiner frawn gnaden, aber er het zwo gestalt als es sich hernach wol erfunden hat“. Ezután a nádor és neje visszatértek Budára. A királyné sok gondal küzdött, Kottannernének szakadatlanul a királyné és a kised körül kellett lennie. Amíg a királyné gyermekágyban volt, „*kam ich ny aus meinem gebant* (értsd: Gewand), *weder tag noch nacht*“. Cillei Ulrik gróf is szakadatlanul a királyné körül volt „*und ain herczog von Lyndbach genant her Setzitamesch*“ ez t. i. Szécsi Tamás, a primás testvére, Lendva ura, a királyné egyik feltétlen híve. Midőn a királynő fellábadt, a horvát grófok, Garai László, Rozgonyi István, több püspök és más főurak jöttek hódolni. „*kam auch ain behemischer herr der hiess Smikoczky* (az ösmeretes hadvezér) *do er zu meiner frawn gnaden kam, do sach er den jungen kung Lasslaen in der wiegen, do gieng er hinzue ungefordert und knyat nyder für die wiegen und hielt die zwen vinger an der rechten hant auf, und swuer daz er dem edlen kung Lasslaen und seiner mueter wolt mit ganczen trewn mit sein*“.

A ragaszkodó királyhűség ezen élénk példáit nem tartottuk mellőzhetőnek, mert illusztrálják a helyzetet. Közben megérkezett a lengyel követség két tagja „*Mathcoban und Waidavemreich*“ (Thallóczi Máté és Marczali Imre). Egyikük elég gyengédtelenül azt mondta: „és ha egy tíz éves fia volna, azt sem fogadnók el urunknak, mert bennünket a török ellen meg nem védené!“ A nyers szavakból a királynő megértett mindent. Garai László eltávozott, egyáltalában nem lehet mondani róla, hogy a királynét támogatta volna, a korona elhozatalába nem is volt beavatva. Az említett két úr is eltávozott Komáromból és a várral szemben, túl a Dunán egy kis faluban megállapodtak. A várból lehetett látni őket. Éjjel a királyné fegyvereseket küld „*und lies des Zilly hofvolkh und den Smykoczky und ander jr hofgesind des nachts spat über die Tuenaw faren. des morgens früe als der tag anprach, da stuend meiner frawn gnad auf, und ich nam ain windtlicht, und giengen miteinander auf die maur in ain czimmer, und wollen sehen wie es den herren ergieng. do es nu liecht war, da sachen wir daz die herren zu ainander giengen in ain haws, und rait ainer von Ofen mit vier pherden, das war Ursami Jenusch, der kam auch in das haws zu den herren. das sach wir alles auf der maur. nicht lang darnach do kam ain michel**“ (így) volkh geriten über das veld,

*) Értelme a. m. csapat.

das was meiner gnedigen frawn hofgesind und umgaben das haws, und vingen die zween herren Matcoban und Waidavembreich und jr hofgesind, und die armen pawrn die fluhen aus dem dörfflein parfuss und in phaitlein. und Ursegmi Jenuss ward auch gefangen, und die schef (Schiffe) waren schon beraitt, darauf saczt man die herren und jr hofgesind, und furat sie über das wasser in das haws Gumarn und lagen da gefangen, da begeraten sie daz Grav Ulreich von Zily zu jn kom“. A foglyok azt üzenték a királynénak, hogy koronáztassa meg Lászlót a szent koronával, akkor az ország nem volna ellene, pedig nem tudták, hogy a korona már a királyné birtokában van. Garairól azt írja K.-né: „her Lassla ban von Gara der was wol ains mit jn“. Ekkor a királyné nagy dilemmába került. Cilley gróf az elfogott urak nyilatkozatát a koronázást illetőleg közölte a királynéval, aki a tanácsot szívesen vette és elküldé kancellárját, Mátyást László bánhoz az üzenettel, hogy szándéka fiát megkoronáztatni, adja ki a koronát. László bán felelete nem volt tagadó, de feltételül szabta a két elfogott úr kibocsátását. A királyné most Kottannernével tanácskozott: „liebe Kottannerinn, wie welt jr mir raten, herr Lasslaban hiet sich gewilligt er well mir die kron geben, wie tet ich jm daz sie wider auf der Plintenpurg wer. do ich das hort, do erkam ich also hart daz ich in allen meinen glidern enphand, daz sich der muet der weisen frawn also verkert het, und gedacht mir wol, daz es der tewfel wer, und ich mocht nicht lenger peitten (igy), und gab Ir ain antburt aus zorn, und sprach also: fraw da lasst von, des tuen ich nicht, und wag mein leben in solecher mass nicht mer, und rat auch darzu nicht, es ist albeg in der standen pesser den in dem stokch. widergeben kombt Ir albeg wol; der yczund Ewr frundt ist, der mocht vielleicht darnach Ewr veindt werden. da das die edel kunginn horat, daz ich Ir aus zorn also gröbleich het geantburt, do swaig sie stil, und sprach weder ja noch nain, und gieng also von mir ungeantbuertt, und redat auch furbas aus den sachen nicht mer mit mir, und wer die kran auf der Plintenpurg also lang gewesen, so wer sie für sich in des von Polan hannd komen, als Ir es hernach wol horn werd. nu merkcht wie unmuessig was der tewfl in dem ersten anfankch und gegen dem ennd. nicht lang darnach da kam der von der Freinstat Waidamiklosch*) zu meiner frawn gnad, und maynat er wolt Irn gnaden vast

---

*) Freinstat, magyarul Galgóc, az Ujlakiak vára; az Ujlakiakat olykor még oklevelekben is Fristaczkynak írják.

dienen, und da gab jm Ir gnad Weyssenburg in“. Nemsokára híre érkezik, hogy Ulászló már Budára tart. Ezért gyorsan és titokban a koronázáshoz készülnek. „do sandt meiner frawn gnad gen Ofen, umb ain guldein tuech dem kung Lassla zu dem gebant (Gewand) das zu der kronung gehorat, do was die potschaft zu lang, und heten sorg, es wurd sich zu lang verziehen, wann die kronung must an ainem hochzeitleichen tag geschehen, das waren die Phingsten die nagsten, da was nicht verr hin, daz man eylen must. nu was ain schones und gross messgeband da, das was Kaiser Sigmunds rokch gewesen, und was rot und guldein, und waren sylbrein weiss fleckh darin geworcht. das must man zusneiden, und machat dem jungen kung daraus sein erstes klaid, das er zu der heiligen kron solt anlegen. nu merkcht ob das nicht ain urkund sei, daz er sein enleichs und sein veterleichs erb pillich solt herschen; die schilt rot und weis. und ich machat das klain gevert, die alm und die umeral, und die stol und den hanntfan, und die hanntschuech, und die schuech zu den fuessen, und die must ich in der capellen haymleich machen, mit versperrter tür“. Midőn elkészültek a koronázásra, a királyné Mátyás kancellárt elküldte unokatestvéréhez, László bánhoz, kísérje Fejérvárra megkoronázni a királyt, a korona már nála van; Garai e hirre ibzonyára megijedt és duzzogva elmaradt a koronázásról is. Erre a királyné a még fogva tartott Matkó bánt és Marczali Imrét Sopronba küldte őrizet alatt és a koronázásra meghívta Albrecht herceget, Friderik császár öcscsét, ekkor már László gyámját és az ausztriai hercegség kormányzóját. Albrecht herceg oly sietséggel indult Fejérvár felé „also daz sie ettleich pherd zu tod riten, und kam an dem Phingstag mit sein selbs leib zu seinen vettern kunig Lasslaen, und wer sein not beschehen, er hiet sein leben umb seinen willen lassen aufgen“. Az érsek is megérkezik Esztergomból, hogy a királynéval Fejérvárra indulhasson „und der kam mit ainem guten zeug“ tehát nemcsak diszes kísérettel, hanem bizonyára jelentékeny bandériummal jött. Pünkösd előtti kedden elindult a királyné. „der edel grav von Zily, und die graven von Krabaten, und die herczogen von Lynndbach (Lendva), und kam auch der groszgrave her Larencz vom Haydenreichstuern (a nádor) in gelaitt zu meiner frawn gnad“. Nagy kompon keltek át a Dunán és a komp annyira megtelt, hogy alig egy arasnyival állott a víz fölött. Mindamellett szerencsésen átkeltek és dacára a nagy szélnek, elindultak. A kis király bölcsőjét négy ember vitte „und am maisten geharnascht mannen, und ich sein dienerinn rait neben der

wiegen“. De nem soká vihették, mert sírni kezdett. Erre K.-né le szállott a lováról és karjain vitte tovább, de nagy eső jött és nehéz lett a járás „*do was ain fromer ritter do, der hies her Hanns der Pielacher, der weishatt mich durch das gemus*“. Sötét éjszaka lett, mire éjjeli szállásra Tatára érkeztek. Másnap reggel Kottannerné a kis királylyal előre indult, a királyné pedig leányával hátra maradt, lévén dolga a nádorral, „*der gab Ir gute wart (Worte) und sprach zu Irn gnaden, er hiet die graben har mit ern her bracht, er wolt sie mit eren in sein grueb auch bringen, es war aber ein under-schaid, und er wolt auch mit Irn gnaden nicht ziehen gen Weyssen-burg und kerat under wegen wider, und zach da hin gen Ofen, und warttat wann der kung von Polan kem*“. E napon „*in ainen schönen gejaydhof, der hiess zu deutsch der Grintsechdeb*“ érkeztek, itt akartak ebédelni, de keveset kaptak, mert péntek volt. Itt töltötték az éjszakát is. Innét Fejérvárhoz közelítvén, elibök érkezék „*der von der Freinstat Waydamiklosch*“ mintegy 500 lovas élén, „*und do wir in das gemus komen*“, az ünnepi menetet ismét megzavarta a kis király, mert sírni kezdett, sem a bölcsőben, sem a kocsiban nem akart maradni s Kottannerné vitte be őt karjain Fejérvárra. Itt leszálltak az urak a lovakról és nagy körbe állottak, merő pán-célos lovagok kivont pallosaikkal kezeikben „*und inmitten in den krais do muest ich Helena Kottannerinn den jungen kung tragen, und grav Bartholome von Krabaten der gieng mir an der ainen seitten und ain annderer an der anndern seitten*“. Így kísérik őket a szállásra. Ez történt pünkösöd előestéjén (május 14-ikén). Este a királyné az előkelőbb polgároknak bemutatta a koronát. Voltak köztük olyanok is, akik még Sigmond király koronázására is emlé-keztek. Másnap korán reggel K.-né megfüröszte a királyt „*und richtat In zu als ich pest mocht*“. Lehetetlen nem osztanunk a lelkes asszony örömét. Tulajdonkép az ő műve volt, no meg ama bizonyos névtelen társáé, hogy a király olyan könnyű szerrel elérte a koronát. Leírja, hogyan vitték a kis királyt a templomba, hogyan folyt le a szertartás. A polgárok benn a templomban, a királynő a kisdéddel kívül magyarul beszéltek, mire a királyné fia nevében esküdött régi bevett szokás szerint, ezután megnyílt az ajtó s bevonultak a templomba. A 4 éves Erzsébet hercegnő fent az orgona mellett állott, hogy a tolongásban baj ne érje őt, „*do man nu das ambt wolt anheben, do must ich den jungen kung aubheben, daz man sein gnad fiermat. Nu was der von der Freinstat Waidamiklosch darzu geordnet, daz er den jungen kung solt ritter slahen, darumb*

daz er ain rechter Lannsman was. nu het der edel grav von Zily ain swert, das was dik beslagen mit silber und verguldet, darauf was ain reim gemacht, der hies „unvercziegen“ und dasselb swert schankcht er dem jungen kung, daz man sein gnad damit solt ritter slahen. do nam ich Helena Kottannerinn den kung an meinen arm, und do nam der von der Freinstat das swert in die hant und slueg den kung zu ritter, und mas Im die sleg wol, daz ich sein wol enphand an dem arm. das het die edel kunginn gemerkcht, die stuend neben mein, und sprach zu dem von der Freinstat also: „is temere nem miserten“ das haisst zu dewtsch also „durch gots willen tue jm nicht wee“. do sprach er also herwider „nem“, das haisst nayn und lachat. do nam der hochwierdig prelat der erzbischove von Gran das heilig öl und salbat das edel kungskind zu kung. da legt man jm an das gulden gewant, das ainem kung zu gehort. do nam der erzbischove die heilig kron, und saczt die auf das haubt des edeln kungs, als er ycz in der heiligen kristenhait ist kung Lassla, kung Albrechts sun und kayser Sigmunds enykel, der ist am heilighn phingstag mit der heiligen kron von dem erzbischove von Gran zu Weyssenburg gekront worden“. Elmondja, hogy három törvény van Magyarországon a koronázásra nézve, t. i. hogy ez a szent koronával, az esztergomi érsek által és Székesfejérvárott történjék; mind a három teljesült. Koronázása napján a király tizenkét hetes volt, de Kottannerné asszonyi szemmel azt látta, hogy úgy tartotta a fejét, akárcsak egy éves lett volna. „da nu der edel kung Lassla gekronet was an sand Steffans altar an meinem arm“ ezt nem kis büszkeséggel említi a hű teremtés, lépcsőn kellett felmennie „auf ain höch“. Ekkor kivett a bölcsőből egy vörös és aranyos takarót, hölgymenyéttel béleltet és e fölött tartotta a kis királyt, míg Cilley a feje fölött tartotta a koronát. Azt mondja, hogy az ifjú király nem örült a koronázásának, mert hangosan sírt és mind azt mondták, hogy az nem tizenkét hetes gyermek hangja, hanem legalább egy évesé. Ezután Vajda Miklós avatott fel lovagokat a király nevében, de ennek végeztével már bölcsőbe fektették a királyt, mert fáradt volt az egyenes tartástól. Még Szent Péter templomába vitték a kis királyt, de csak leültették, ezután mindenki gyalog kísérte őket a szállásra, csak Cilley ült lovon, mivel ő a koronát vitte és azt folyton a király feje fölött tartotta. „Grav Bartelme“ (Frangepánt gyanítanak benne) az almát vitte, a királyi pálcát pedig Szécsi Tamás. A kis király fáradtan tért haza „da was sein gnad plöd von dem langen aufhalten“.

Mikor a közönség elszéledt és a királyné egyedül maradt a fiánál, ekkor a jó Kottannerné megemlékezik önmagáról és övéiről „*do knyat ich nyder fur die edel kunginn und ward Ir gnad manen an die dienst, die ich Irn gnaden und auch dem edeln kung und auch andern Irn gnaden kinden, dem edelen fürsten geslecht getan hab. da pat mir die edel kuniginn Ir hant und sprach: stet auf, ist das daz got gibt daz die sach gut wirt und zu komt. Ich wil euch und all eur geslecht erheben. das habt jr wol verdient, und habt das an mir und meinen kinden getan, daz ich selber nicht hiet getuen moegen noch kunnen. do neygat ich mich diemutiklich nyder, und dankchat jren gnaden des guten trostes . . .*“

Ez időben hire jött, hogy a lengyel Ulászló Ó-Budára érkezett és be akart vonulni Budára, de a polgárok nem bocsátották be, míg Hédervári, a nádor, megnyitotta előtte Budavár kapuit. „*do wuerden die zwo gestalt offenbar, die der grossgrav her Larencz von Haydenreichstuern lange czeit gehabt het*“. Ezek hallatára a királyné tanácskozott híveivel, mitévő legyen. Elhatározták, hogy Buda ellen indulnak és visszafoglalják. Cilley el is indult, de bizonyos hírek következtében visszatért Fejérvárra. Vajjon az árulás hire való volt-e? K.-né nem tudja, de azt hiszi, hogy ha reá szánták volna magukat a támadásra, „*so hieten sie den von Polan ungewornet funden*“, vagyis hogy ötöt meglephették volna. Fejérvárott ekkor a királynőnél két öreg püspök volt, a győri és a veszprémi; ez utóbbihoz akart menni a királyné, de a veszprémiek ellenszegültek az előre küldött hirnöknek, ennek következtében elhatározták, hogy az udvart Győrrre viszik, melynek püspöke nyiltan kijelentette, hogy ő László királyt ösmeri el törvényes királynak.

Elindulásuk előtti estén, midőn már mindenki lenyugodott, K.-néhez jöve „*die edle fraw Margret Assin*“, hogy a királyné hívhatja őt „*do erkam ich hart, und gedacht mir wol daz es ain widerbertika it wer*“. Pedig úrnője csak arról akart vele tanácskozni, hová tegyék a koronát? Ők akkor Fejérvárott a prépost udvarában laktak, ott volt egy kis kert, abban lehetett volna a koronát elrejtteni, úgy vélte K.-né, de a királyné nem tartotta tanácsosnak, mert arról álmodhatna éjszaka, hogy a korona elveszett. Félrevonulván K.-né, „*zu der muter aller parmung*“ fordult segítségért, azután kis vártatva így szólt a királynéhez: . . . a király több a koronánál, tegyük ezt tehát a király alá, így aztán ahová a király kerül, oda jut a korona is. Ezt a tanácsot elfogadta a királyné és másnap reggel K.-né azt kellőleg el is igazította. Utnak

indulának tehát Győr felé, de sok gonddal, „*da het wir ain grosse zierung zu rossen und heten viel fuesknecht*“, a falvakból a parasztok mindenütt a Vértes-hegyekbe menekültek, jobbára azon urak jobbagyái valának, akik az ellenpárthoz szegődtek. Ahogy a Vérteshez jövének, K.-né leszállott a lováról, a királyt a bölcsőből kiemelte és a királyné kocsijába tette, amelyben a kis Erzsébettel utazott. „*und wir frawn und junkchfrawn sassen zering umb das edel geslecht, ob yemant in den wagen schusz, daz wir die schusz aufhielten, und wir heten vil fuesknecht, die giengen zu beider seitt bei dem wagen, und suechten in den stauden, ob yemant von den veinten in dem holcz wer, der uns schaden wolt, und also kam wir von den gnaden gots aus dem Schiltperg daz nymant kain laid geschach. da nam ich den edelen kung wider aus dem wagen, und legt In in die wiegen, und ich rail bey der wiegen*“. Nemsokára a király ismét elkezdett sírni. K.-né odahagyta paripáját s karjaiban vitte jó darabon és a szoptatós dajka követte őket, míg kifáradtak. Ekkor visszahelyezte a bölcsőbe. Nem maradt el az eső sem és a kis király megázott. Utána szél támadt, meleg is volt. Éjjeli szállásra érkezvén (nem mondja hol), az urak mind a ház körül tanyáztak és tábori tüzek mellett töltötték az éjszakát „*als es dann gewonhait ist in dem kungreich zu Ungern*“. Másnap már sötét éjszaka volt, midőn Győr alá érkeztek. Itt megállapodtak; a bölcső egyik oldalán Albrecht herczeg örködött, K.-né a másikan. Az asszony előtt valami elhagyott kút volt, amelyet ő észre nem vett, „*da mocht sich die demuitigkait und der hoch adel des edelen fursten nicht verpergen, und warnat mich und sprach: fraw, es stet ain prunn vor ewr, huett ewch, daz jr nicht mit dem pherd in den prunn vallt*“. Ezalatt Cilley a királynéval tanácskozott a szállás felől, mert némi versengés mutatkozott a magyarok és a németek közt, mert mindenik a városba szeretett volna szállani. Végre a püspök a királyt s néhány urat bebocsátott a várba egy kis hídon, melyet utánuk azonnal felvontak. „*die herren die mit uns hin in komen, die komen desselbigen nachts aus jrem harnasch nye*“. Ebből kitetszik, hogy az egész utazás harcra készen, teljes fegyverzetben folyt le.

Nemsokára Győrbe való érkezésük után eljöttek a csehországi urak is, hogy természetes urokat lássák „*und ich müst den edelen kung also plassen (meztelenül) auf ainem polster fur sie tragen, da wurden sie all frölich und laut lachen und daz das kind darob erschrikhat und ward vast und laut waynn, nu het wir auch*

ainen klainen knaben, der was besnyten in narren gebant (értsd: Narrengewand) *und was doch nicht ain narr, und wann der edel kung nicht gesweigen wolt, und als pald der knab zu der wiegen kam, und sang oder auf der lautten slueg, so lies der edel kung von dem waynen*“. Ezidőben sok úr volt Győrött és a királyné valami fontos titkos ügyet tárgyalt, hová csak Albrecht herceget és Cilleyt hívatta; előlött Vajda Miklós (Ujlaki) nagyon megneheztelt, melőztetéseért később el is hagyta a pártot. Győrött volt a királyné hive, Vajdafi Henrik (alkalmasint az utóbb Várnánál elesett Thamássy Henrik), ezt bízta meg a királyné, hogy nyerve meg az ő pártjára a pannonhalmi apátságot, mely erős bástya volt Buda felé. Már harmadik hete voltak Győrött, midőn Cilley Pannonhalmán volt az apáttal tárgyalni.

A királyné környezetében a hangulat igen nyomasztó volt, maga K.-né még az átélt izgalmak alatt szenvedett. Egy éjjel azt álmodta, hogy a korona egy pocsolyába esett és igen foltos lett. Ezt a királynénak is elmondta, „*der trawm der bedewtt ettwas*“ hagyta rá a királyné és azonnal megtekintették a szent koronát, de nem vettek észre semmi változást. A tanácsban azt végezték, hogy nem hagyják együtt a kis királyt az anyjával, hanem hogy elviszik Sopronba; mások azon voltak, hogy Fraknó várába vitesék, a királyné pedig Győrött maradjon „*und wurden Irn gnaden mein man der Kottanner zugeschaft, und er müst auch swern auf dem haitum als zu Ungern gewonhait ist*“. Mások azt tanácsolták a királynénak, hogy vonuljon Pozsonyba. A királyné K.-néhez fordult „*wie rat jr liebe Kottannerinn, mocht ich ew in drey tail getailen, das tet ich gern. ich behielt euch selber gern, und liess euch gern bei meinem sun und hiet euch gern bei meiner tochter*“. Erről aztán a királyné az urakkal újból tanácskozott és most már azt is akarták, hogy K.-né maradjon a királynál. K.-né pedig igen félt ettől a felelősség miatt „*darumb daz ich nicht sein solt in der anschaw meiner gnedigen frawn*“. Némely urak megint azt ajánlották, vigyék a királyt Trencsénbe, ott biztos helyen volna „*und was zu den czeiten die zway gslos Trentsch und Pluntsch* (Bolondóc) *dem von Ellerbach enpholhen*“. Ezt a tervet utóbb ismét elejtették az ellenség miatt és a királyné K.-nét kérdezte, hová helyezze el a fiát? „*. . . fuert in nur an ain stat, da Ir das heft in hant habt und huett euch vor den kungen*“. Így határozták el, hogy Sopronba viszik. „*das gehoriet auch zu der heiligen kron von Ungern und wer auch ain slussl zu dem lant, und die selb stat zu Ödenburg,*

die het meiner frawn gnad und grav Ulreich von Zily die selb czeit inn. do ward dem edelen kung sein hof gesaczt und geordent, die dann bei jm solten beleiben, das was ainer her Francz von Piker (Pewkri Ferenc), ain frumer und ain getrewer herr, der ander was ain frommer ritter, genannt her Pangrecz von Tengeud, der dritt der was auch ain frummer edelman, und was ain Krabat, und hies Gerzuckczy Tomasch, und zwen kamrer, der ain hies Sigmund Abdacher, der ander hies Hainrich Knocht, und die all heten als bey vier und zwanzigk pherden. so was ich Helena Kottannerinn mit der Am selb vierde frawenspild“. Mindamellett nehéz szívvvel vette ezt a kiküldetést és panaszkodott a királynénak, aki sok szép szóval vigasztalta: „fart freilich hin, und lasst euch meinen tewrleichen schacz enpholhen sein, den ich under der sunn hab. und hiet ich nicht mer denn ainen phennig, ich wil jn mit euch teilen“. Mikor már készen voltak az útra, a királyné felhívatta Cilleyt és a győri püspököt és a kis király egész udvari népét megeskették „auf dem hayltum als dann zu Ungern gewonhait ist, dann nur ich allain swur nicht, wann Ir gnad ain unverczweifleichs wolgetraun zu mir het, und da wuerd uns zuegeschafft der edel und der getrew her Ulreich von Eyczing, der het gwalt uns aufzufuern uncz gen Oedenburg, und da wir nu auf solten sein, do nam die edel kunginn urlaub von jrm sun dem edlen kung Lassla und auch seiner swester junkchfrawn Elyzabethen, und begund zehern, und ich nam auch urlaub mit ainem betruebten herczen, wann ich schied mich hart von der edeln kunginn, wann ich mein junge frawn auch hertiklich mit grossen sorgen erczogen het, und must auch meinen man und meine tochter Katherina hinder mein lassen, bei dem edelen geslecht“. Sok fáradsággal utaztak esős időben, rossz utakon, mély pocsolyákon; a királyt bölcsőben vitték, akik hordották, olykor térdig gázoltak a vízben. A koronát Győrött hagyták, de sokan azt hitték, hogy a koronát is magukkal viszik. Utközben (itt az eredeti kézirat már hiányos s így értelemzavaró) „und da wir nu schier drey ... waren gen ... geczogen (három nap nem lehetett, mert az egész út nem tarthatott tovább), da raít der edel und der getrew her Ulreich von Eyczing zu mir und sprach: wie rat jr liebe Kottannerin meiner frawn gnad hat geschafft, wir solten in dem nagsten dorff beleiben, und das was des grossen graven (nádor) und ist auch nymant darin, und ist sorgsam, wer es meinen herren nicht zu vil, wir wolten jn veirer tragen“. Eljutottak Óvárig, itt utólérte őket a futár és elmondta, hogy Győrött zendülés támadt,

Cilley úrnak egy szolgáját agyonütötték, ezalatt a kíséretből „*ettleich hoflewt machen die hant nicht aus der gebonhait lassen, und riten aus dem weg, und namen den armen lewten das viech, und triben das in den hof, da wir inn zu herberg waren*“. Erre Eyczinger a kapukat („*die törr an dem markcht*“) bezáratta és vissza adatta az elrabolt marhát, „*und geviel ettleichen nicht gar wol, daz sie das viech muessen widergeben, und waren hoflewt von dewtschen landen*“. Óvartott megháltak. Másnap egy faluhoz értek, ahol harangozással fogadták a királyt és a szentséggel jöttek elébe „*und giengen ye zwo junkchfrawn mit ainander in der procesz vor dem heiltum, und do wir nu schier komen gegen Eysneinstat da waren wir über in sorgen, wann man het uns gesagt, es wer ain michler zeug (igy) von gereisigen in die Eysneinstat komen, und es weren auch veint und es regnat gar vast und wir waren gar still und furchten uns hart und da wir nu schier zu Oedenburgk komen, do gieng man mit dem heiltum aus der stat und ain michel volkch mit von frawn und von manen, dem edelen kung entgegen und enphiengen jn als jren naturlichen herren*“. Az éjjel nagy áradás jött, hogy ember emlékezete óta nem volt hasonló. A kis király éjjel sokat sirt és nyugtalan volt „*daz ich lang ain als swer nacht mit jm nicht gehabt het*“. Rövid idő múlva érkezett a lesújtó hír, hogy, Cilley Ulászló fogságába esett és vele „*laidige mer, wie der erbierdig prelat der bischove von Gran und her Lasslaban von Gara gefangen wern, und wären in gelaitt zu dem von Polan geritten, und der hiet sie in dem gelaitt gefangen* (t. i. a kezeslevél dacára), darumb daz sie jm solten helfen zu der kronung zu dem kungreich zu Ungern, und sie heten noch ain zweifl daz die heilig kron noch auf der Plintenburg wer, darumb daz die sigl und die slos noch an den . . .“ A kézirat itt félbeszakadt.

Elkísértük a megkoronázott gyermekkirályt biztos menhelyére. Most térjünk vissza az özvegy királynéhoz, akinek ügyében oly közreműködőkre akadunk, akik elbeszélésünkkel szoros kapcsolatban vannak. Kottannerné, mikor segítőtársát említi, nevét ki nem írja, talán még később sem volt tanácsos a tetteseket elárulni, hanem hézagot hágy (a kiadásban ki van pontozva és hat betű jelezve); ahol pedig ennek megesketett hű szolgájáról van szó, azt mondja, hogy ennek keresztneve ugyanaz, mint az uráé. Ezt sem írja ki, hézagot hágy, amely a kiadásban nyolc ponttal van betöltve. Mi tehát e nevek gazdáit kerestük.

Midőn a királyné 1441 őszén nagy kölcsönére kezeseket kere-

sett, egy világi főurat sem látunk, aki erre ajánlkozott volna; ellenben ott találjuk a Kesselleökeő várában resideáló Liptai Bálintot. Ha ennek nevét az emlékirat hézagaival összehasonlítjuk, feltehetjük, hogy Kottannerné a Liptai nevet és a Valentin nevet értette. Így meg volna oldva a kérdés. Utóbb meggyőződünk, hogy az eredeti példányban (a császári könyvtárban Bécsben) a nevek betűi nincsenek kipontozva, a kipontozás csak Endlicher műve. Ez tehát devalválja okoskodásunkat. De Kottannerné, kinek a viseigrádi merénylet a legkimagaslóbb, legfontosabb s bizonyára legveszedelmesebb actusa volt, kétségtelenül égett a vágytól, hogy az utókor olvasójának legalább módot nyújtson a nevek megmagyarázására. Ha nem ez a szándék vezérli, miért hagyta volna az üres hézagokat? Ugy hisszük, hogy a gyakorlott tollforgató nő minutiosus pontossággal mérte ki a helyet, hogy a nevek beilleszthetők legyenek. Endlicher ezt szintén tekintetbe vette s a hézagokat a kézirat betűihez alkalmazva kipontozta.

Az a körülmény, hogy Liptai a királyné feltétlen híve és állandóan Kesselleökeőben resideál, mondjuk, ha az országos ügyek engedték, úgy hisszük, a legerősebb argumentum Majthényi Gergely pártállására nézve. Őt is bizonyára ebben a táborban kell keresnünk.

Ezeket elmondván, vessünk ismét egy pillantást az országos eseményekre, sőt egy kissé hátrafelé is kell tekintenünk a zavaros körülmények megvilágítása kedvéért.

Fentebb már említettük, hogy Ulászló, hadsereg élén, átlépven a határt (1440-ben április 21-ikén), május 15-ikén vonult be Egerbe, ahol a királyné esküdt ellensége, Rozgonyi Simon püspök fogadta; ugyanaznap Székesfehérvárott Szécsi Dénes, a primás, megkoronázta a 12 hetes Lászlót Szent István koronájával. Míg az ország első főpapja Lászlót megkoronázza, addig az ország első világi zászlós ura, Hédervári Lőrincz nádor megnyitja Buda várát az ellenkirály előtt. Erzsébet követi felszólították Ulászlót, hogy ne háborgassa őt, mire azt a választ nyerte, hogy a döntés az ország rendeiére van bízva. Erzsébet ezután Győrött nem érezvén magát biztonságban, a koronával együtt Pozsonyba vonult.

Most következett be azon időszak, hogy a főbb szereplők némelyike chamaeleonként színt változtatott. Ezek közt első volt Szécsi Dénes primás, Ujlaki Miklós stb. főurak. Képzeltük a királyné lelki állapotát, mikor hívei oldott kéve gyanánt hullanak szét; ekkor látjuk Hunyady Jánost is, a szörényi bánt, noha lekötözött volt Erzsébetnek és atyjának, Ulászlóhoz állani. Leg-

kirívóbb szereplés azonban Szécsi primásnak jutott, aki nem átalotta a csecsemő László megkoronázása után két hónappal, július 17-ikén, Ulászlót is megkoronázni; igaz, hogy nem a szent koronával koronázta az ellenkirályt, de csak azért, mert nem volt a birtokában. Az a legnevezetesebb, hogy a primás is, meg Garay László, aki Ulászlónak megszabadulását, talán életét köszönhette, csakhamar ismét visszatértek László pártjára. Így cselekedtek Rozgonyi István és György, kik Pozsony várát Erzsébetnek megnyitották. Az erről szóló nyilatkozat, igazi kor- és jellemrajz, 1440. évi október 18-áról egyebek közt ezt mondja:

Stéphanus filius condam Simonis de Rozgon Capitaneus Castris Posoniensis és testvére György még Sigmond király idejétől fogva pozsonyi kapitányok, sajnálják, hogy a királyné mint természetes és törvényes úrnőjük reájuk neheztel, mivel Pozsony várát neki nem adták át; ezért tehát igaz hűségére visszatérnek és kötelezik magukat, hogy a következő Szt. György napon (tehát fél év múlva) a várat a királynénak átadják. (Erre alább a Zerdahelyiek fejezetében bővebben térünk ki.)

Ulászló bevonulásakor Szepességen át az első hódoló híveket szívesen kegyébe fogadta, nem is feledkezett meg róluk, amit az alábbiak bizonyítanak.

1440-ben, Szent János evangelista napján, Budán kelt Ulászló király levele, melyben „universis et singulis in oppidis ac villis ad Castrum Wyvar pertinentibus etc.“ (bizonyára Szepes-Ujvár) szigorúan megparancsolja, hogy látván jelen levelét, híveinek, nemzeti János Ricolf és „Magyarossi“-nak (így), mint igazi és örökös uraiknak hódoljanak, senki más szavát nem fogadván. (Körmöczy levéltár Tom. I. Fons 51. Fasc. 2. Nr. 71.)

Tarkeői Rikolf Szepes és Liptó táján hadakozván, Szentmihályi Pongráczzal is összeütközött, pedig Pongrácz is Ulászló híve volt; a követséggel, amely Ulászlót a magyar trónra meghívta, ő is künn járt. Ezen rendelet aligha volt aztán következmények nélkül Pongrácz viselkedésére nézve, mert Rikolf szintén az erőszak embere volt. Ki is szorította Pongráczot Liptóból, aki ezidőben különben is inkább Ausztria s Morva szélein operált.

Ulászló király 1440. évi bejöveteléről szóló forrásból merítjük, hogy Giskra, a jeles hadvezér, egy ízben Ulászló híveinek kezébe esett volt. Dlugoss lengyel történetíró után olvassuk Wagnernek „Analecta Scepusii“ című munkájában, hogy Giskra, az ellenfél jeles hadvezére, ezidőtájtban, miután őt Erzsébet már főkapitá-

nyává kinevezte volt, „in praelio particulari“, talán személyes harenak mondhatjuk, Ország Mihálylyal és Szentmiklósi Pongráczczal ezeknek fogságába esett. Ulászló pedig bejövetelekor őt azonnal szabadon bocsátá. A hirhedt Giskrának, e kimagasló történelmi alaknak fenti esete kevésbé ösmeretes; felemlítettük azért is, mert világos bizonyosságul szolgál, hogy Ország Mihály, de talán még inkább Pongrácz, Ulászló feltétlen híve volt, sőt az is maradt, amit némely történész kétségbe von.

1440-ben december 16-ikán keltezi Erzsébet királyné parancsát Staynar (így) Jánoshoz, a királyi sereg vezéréhez és meghagyja, hogy Kanisai János fiát, Imrét, Kanisai László özvegyét és fiait, valamint familiarisaikat semmiféle birtokaikban, javaikban ne zaklassa, sőt ne engedje, hogy mások is károsítsák. (Orsz. ltár D. L. 13599.) Ebből kitetszik, hogy a Kanisaiak a királyné pártján foglaltak állást.

Ezen válságos időből fenmaradt egy oklevél, mely nekünk sokat mond. A bécsi császári államlevéltárban megmaradt Erzsébet királyné egyik kötelezvénye, abban kijelenti, hogy Pakomiericzi Czeckzo Henrik*) győri kapitánynak zsoldos költségei fejé-

---

*) Henrik kapitány neve többször is szerepel az özvegy királynő okleveleiben több huszita társával egyetemben. Kuriózumképen közöljük a hívek névsorát az egyik okmány nyomán, hiszen az idegenek jó része itt maradt az országban. Már maguk vagy közvetlen utódaik Mátyás híres fekete seregében szerepeltek, utóbb végleg meghonosodtak s ivadékaik maiglan élnek. Sőt a felsoroltak egyike (Libák), amennyiben a pusztá névből következtethetünk, szűkebb történetünkben többször is előfordul. A névsor a következő:

Henricus Czeckzo de Pakomierzie, Joannes Smikusky (sic) de Zdiara, capitanus Jauriensis, Wenceslaus Sstruch dictus de Chlumetz, Wenceslaus de Horek, Nicolaus Holomczek dictus Chwal de Čchoeze, Petrus Horzeczky dictus de Horek, Joannes Libak dictus, Menharthus de Hradecz supremus castellanus Pragensis, Albertus de Koldicz capitaneus principatus Svidniciensis (Schweidnitz) et Janercensis, Nicolaus Sokol dictus de Lamberg, famosi viri Hanusius Nesper de Bisolfferd, Nicolaus de Tuczap. Posonii feria 3-ia proxima ante festum S-ti Galli (okt. 8.) 1441. Midőn fizetésükre nézve az egyezség megkötött, biztosság kedvéért az okiratot cseh és sziléziai főemberek pecsétjeikkel megerősítették, ú. m. magnifici et nobiles domini Menharth de Hradecz supremus castellanus Pragensis, Albertus de Koldicz capitaneus principatus Swidniciensis et Janercensis (Schweidnitz-Janer). Nicolaus Sokol dictus de Lamberg, necnon famosi viri Hanusius Nesper de Bisolfferd (?), Nicolaus de Tuczap. (Cs. k. áll. ltár.) Ugyanekkor kelt egy másik nyugtató. Ebben a fenti S. de Zdiara győri kapitány és Pakomierziezi Czeckzo Henrik elismerik, hogy a 2600 forintnyi összegről, amely nekik Albert királytól járt különféle szolgálataik fejében, kötelezvényt kaptak Friderik római királytól. A fenti összeg-

ben 7500 arannyal adós, melyből a jövő karácsonykor kétezret, Szent György napra 2500-at, a többi 3000-et pedig jövő Nagy-Boldogasszony napján fizetendi le. A kezesek, kik neveiket gyűrűpecsétjükkel erősítették meg, a következők: Pál egri püspök,**) Debrenthei Tamás veszprémi prépost,***) a későbbi nyitrai püspök, *Kesselleökeői Liptai Bálint* és Zágorhiday Demeter, a királyné alkincstartója. Ezen oklevél középen ketté van vágva, nyilván jelöl, hogy kifizettetett. A keletje: *Geben zu Pressburg am Sonntag nächts nach der heiligen Eilftausend Junkfrawentag 1441. (October 21.)* Ha valaki az egri püspökkel, a veszprémi préposttal együtt kezeskedik a királynéja mellett nagy összegekről, nem lehet jelentéktelen ember, hanem előkelő, föltétlen hűségű, különben kezesnek be nem válik, esetleg a másik fél által kifogásoltatik. Ilyen tulajdonokkal birt tehát Liptai, akiről már feljebb szólottunk.

Látjuk a fenti két levélből, hogy a vad husziták megtértek; a régi utraquista harcosok királyi zsoldba léptek, szolgálták a magyar érdekeket és végre Mátyás királynak a „fekete legio”-jában harci dicsőséget szereztek. Rég ösmerte egymást a két küzdő ellenfél a magyar és a cseh haremzöről, egy időre most egy zászló alá kerül-

---

ből 300 forintot már felvettek, a többi felében az egyiknek, felében a másiknak lett volna fizetendő. Szmikuszky utóbb a maga részét átrírta Chlumeckzi Sztruch Venczelre, Horeki Venczelre, Holomeczek Miklósrá, Horeki Horczekzy Péterre és Libak Jánosra.

**) Pál egri püspök a püspökök névsorában nem szerepel, vezetékeve ösmeretlen. Meggyőződésünk szerint őt a királyné designálta ugyan a püspöki székre, de birtokába nem léphetett, mert Rozgonyi Simon, Erzsébet kérlelhetetlen ellensége tartotta elfoglalva. Ismeretes a királyné nyilatkozata, hogy míg ő királyné, Rozgonyi Simon nem lesz egri püspök; viszont ennek kifakadása, hogy amíg ő él, Erzsébet fia nem lesz király. Erzsébet kora halála után Simon benn maradt a püspöki székben, míg a csatatéren nem veszté életét.

***) Thomas de Debrenthe 1446-ban veszprémi prépost. Ösmeretes hosszú versengése Demeterrel a zágrábi püspökség miatt, utóbb a pannonhalmi főapátság kormányzója lett, 1465-ben végre Nyitra püspöke. 1466-ban maga Mátyás király azzal vádolta, hogy cseh rablókkel tartott és kezükre játszotta volna Nyitra várát (ez a Svehla-féle támadással összevágna). Ekkor Tamás elveszti a püspökséget, Vitéz János érsek veszi át a kormányzását, birtokait pedig a nyitrai várparancsnok kezeli; de 1471-ben, mikor az érsek a király ellen összeesküvést forralt, Nyitrát Kázmér király fiának adta át. Ezek után Debrenthei Tamás visszahelyeztetik püspökségébe, melynek kormányzóságát a király 1473-ban *jus patronatus* címén Országh Mihály nádornak adományozza „ad dies vitae”. A püspök, úgy látszik, 1480-ban fejezte be viharos földi pályáját. (Episcopatus Nitriensis.)

tek, de azért még sok harc fog lefolyni köztük. Ezen időkből te-mérdek cseh és morva özönlött be hozzánk, nagy része itt is maradt, utódaik magukat már ősmagyar eredetűnek vélik, pedig cseh, morva, szilezita ivadékok.

A belviszályon kívül ekkor megindul a háború a törökkel, változó szerencsével. Hunyadinak győzedelmei az egyedüli fény-pontok a borús láthatáron.

A két párt közt időnkint folyó béketárgyalások némileg eny-hebbé tették a helyzetet. Ebben közreműködött Cesarini Julián bíbornok, 1442-ben december 13-ikán létesült a béke. Ulászló reá állott, hogy Erzsébet mindazon városokat és várakat megtartsa, amik tényleg birtokában vannak. Megállapodás történt, hogy Ulászló nem Erzsébettel, hanem idősebb leányával, Annával lép házasságra,*) erre Ulászló meglátogatta a királynét Győrött, ott a székesegyházban a béke ki is hirdettetett.

Erzsébet királyné annyi nehéz küzdelem után, végre derül-tebb napokat láthatott volna, de a kegyetlen sors váratlanul kira-gadta őt az élők sorából. Végző nyugalma szeretett férje mellett lelte a székesfehérvári sírboltban. 1442 december 16-ikán halt meg e nemeslelkű, tetterős királyné, mikor már befejezést nyert az ügy, melyet a gyenge női kéz oly bámulatos erővel, elszántsággal vezetett. A kisdud király Friderik gyámsága alatt távol az országtól növe-kedett.

László pártja azonban még nem hódolt meg Ulászlónak. Szécsi Dénes a prímás, a nyitrai püspök és a világi urak Friderikhez, a római királyhoz fordultak 1443 márciusban, aki készségesen támo-gatását megígérte; egyúttal Ulászlót felszólította, hogy a béke fentartásáért hagyja el az országot, az ország rendeit pedig Po-zsonyba hívta meg május 30-ikára. Eredménye a felhívásoknak nem volt, de Julián Ulászló számára Frideriknél egy évi fegyver-szünetet eszközölt ki. Ezenkívül 1443 szeptember 1-én Rozgonyi Simon egri püspök, Ulászló kancellárja Giskrával, ekkor már szepesi főkapitány és sárosi főispánnal, továbbá a néhai királyné pártjához tartozó Kassa, Lőcse és más városokkal és várakkal tizenhárom hónapra terjedő fegyverszünetet kötött. A felek abban állapodtak meg, hogy 1444 februárius 2-ikán Esztergomban állandó béke léte-sítésére tárgyalásokat kezdenek.

---

*) Másik leányát, a hat éves Erzsébetet a király öccsének, Kázmérnak szánták, ami teljesedésbe is ment.

A főbb mozzanatok rövid leírását ide csatoltuk könnyebb tájékozás kedvéért. A vágy béke után már megvolt, főleg a Vág—Garam vidékén, hol történetünk nagyobb része folyik, nagyon érezték a súlyos viszonyokat és a főtényezők maguk részéről szintén törekedtek a helyzeten segíteni. Visszatükrözi az állapotokat az a fegyverszünet is, melyet a bajmóczi vár urai kötöttek szomszédaikkal. Nevezetesen:

Leonardus, Johannes et Bardo Noffri de Baymócz tudatják, hogy észlelvén a gyászos állapotokat, melyek jelenleg Magyarországon fennállanak és a lakosoknak számtalan kárt hoznak, elhatározták, hogy nemzeti Lezecki Osskrd Jánossal, Körmöcz kapitányával, összes hozzátartozóival, alább nevezendő városokkal és várakkal, ú. m. Körmöcz, Selmecz, Besztercze, Ujbánya, Bakabánya, Libet, Lipcse, Ó-Zólyom, Wégles, Revistye, Sasskeő, Kamenez és Ujvárral (Novium fortalicium) minden lakóival vagy jövődőben ott lakókkal, úgy egyháziakkal mint világiakkal fegyverszünetet (treugas) kötnek, kezesség mellett (cautione fideiussoria); másrésről Bajmócz vára és a hozzátartozó városok és falvak, valamint minden erősségek, amelyek Isten segítségével kezeikbe kerülnének és azok előljárói minden irányban szabad kereskedést, forgalmat biztosítanak nevezett Osskrd János tisztjeinek, valamint a lakosoknak; viszont az ő bajmóczi várakra s azok tartozékaikra s azok lakosaira nézve is szabad forgalmat kötnek ki a többször említett Osskrd János területén, minden utlevél (salvus conductus) nélkül. Ha valamelyik fél e részben sérelmet szenvedne, igazságát jogosan keresse, anélkül, hogy a béke megzavartatnék. Ha pedig, amit Isten eltávoztasson, az ebbeli igazságszolgáltatás tekintetében lanyha és lassu intézkedés tapasztaltatnék, ez esetben ők (t. i. a Noffri testvérek), övék és az említett Osskrd János két-két érdemes férfit választanak és amit ez a négy férfi határoz, a szerződő felek kötelezik magukat annak végrehajtására. Astucia dolo et fraude omnimodo procul mota. Ha pedig a felek egyikének időközönként a fegyverszünet viszatetszenék és az annak fentartását nem kívánná, köteles legyen azt a másik féllel négy héttel előbb tudatni és pedig patenslevélben és megbízható küldött által, amint az szokásos. Ezen fegyverszünet (pacis treuga) köztük és Osskrd János közt sérthetetlenül fentartandó ezen levél keltétől fogva egy álló esztendőig s továbbra is, ha az Uristennek tetszeni fog, jelen bizonyságunk és pecsétünkkel megerősített levelünk erejénél fogva. Kelt Baymócz, Szent Lőrinc vértanu napján aug. 10. 1443. (Teljesen ép papírhár-

tyán szép 30 milliméteres címeres pecséttel. Körmöczyi levéltár Fons. 18. Fasc. 1. Num. 10.) Ezen frigylevélben a Noffry testvérek felsorolván egymásután a várakat, mintegy kapcsolatosan nevezik Kamenec és Novum fortaliciumot. Ez a két név sokat mond nekünk; azonosak ezek Kesselleökeövel és Ujvárral, Majthényi Gergely váraival. Az első az ő tulajdona, a másik hivatalos helye, ahol ezentúl évek során át látjuk mint végház kapitányát. Amidőn az új állapotok beköszöntöttek, Gergelyünk nyilván kilépett Csejthe várából, talán 1436 táján; néhány évig nem tudjuk, hol működött, de 1443 augusztus hó 10-ikén már Ujvárbán (Holics) látjuk, a Morva vize partján.

Ez időben az egyes szereplők pártállása homályos, néha alig meghatározható. A Noffry testvérek frigyleveléből kitűnik, hogy Gergely úr László-párti volt. Várait azok között említik, amelyekről tudjuk, hogy feltétlenül László és főkapitánya, Giskra mellett állottak. Eszerint Gergely úr Ujvárbán, László híve, ugyanakkor Pongrácz parancsnok a szomszéd Szakolczán. Nem ösmerjük a modus vivendit, de következtetésünk helyes.

A királyné 1443. év legvégén halt meg, azóta nyolc hónap mult el; idő kellett hozzá, hogy azok, akik a nyilvános életben részt vettek, tudják magukat tájékozni. M. Gergely Ujvárbán a Morva határon László pártjához hajlott; királynéja már nem élt, s a kis király a német király hatalmában volt. Nemsokára Hunyadi mellé sorakozik. Az 1442-iki egyezség és Cesarini Julián bibornok közbenjárása a pártviszályt mérsékelte, egy évi béke Friderikkal is megkötetett, ennél fogva a helyzet nem volt többé oly feszült.

Évek múltak ezután, a megkoronázott csecsemőből szép, lelki és testi tulajdonokkal tündöklő ifjú lett. Korához képest igen korán szabadították őt fel a gyámság alól három országának türelmetlen rendei és a tizenkét éves gyermek átvette a kormányt.

Nem tudjuk, hogy Kottannerné meddig maradt az árvaságra jutott kis király környezetében. Ugy hisszük, míg női kezek vezették nevelését, aligha távozott onnét. Megbízhatóságra, hűségre, műveltségre nézve jobbat nem találhattak volna. Fel kell tennünk, hogy a hű asszony továbbra is a királyi udvarban maradt és a koronás ifjú is megbecsülte őt jeles tulajdonainál fogva, mert alighogy átvette a kormánypalcát, már is gondoskodott hű ápolónője megjutalmazásáról. Az ajándék nem volt nagy, de megfelelően Kottannerék igényeinek, akiknek talán Katalin leányukon kívül nem is volt több gyermekük.

Alább adjuk az adománylevelet, az utolsó emléket Kottanner Ilonáról.

1452-ben március 17-ikén Hunyadi János írja a pozsonyi káptalannak: „Cum nos pro multimodis fidelitatis et fidelium serui-ciorum gratuitis meritis nobilium Johannis Kottanner ac domine Elene Kottannerin consortis eiusdem, quia ipsi te specialiter annotata domina Elena serenissimo principi domino Ladislao Regi Domino nostro naturali locis debitis et temporibus semper opportunis, non curando prospera scilicet et aduersa exhibuissent et impendissent“ Kysfalwd nevű birtokát Pozsony vármegyében Challokecz járásban, Pozsony várától, ahová eddig tartozott, kormányzói hatalmánál fogva elveszi és a királyi felség képében, érett megfontolás után az ország főpapjai és bárói hozzájárulásával a nevezett Jánosnak és nejének, Ilonának, valamint összes örökösöknek adja egy másik adománylevelé erejénél fogva örökadományképen. Felhívja a pozsonyi káptalant, hogy iktassa a birtokba az adományosokat. A kormányzó képviselőre (homo regius) kijelöli: Johannes de Kondoros, vel alter Johannes de Felfewld, Michael de Naghwelgh, seu Johannes de Dobo. Ha a beiktatásnál ellentmondók jelentkeznének, idézze meg azokat a nádor színe elé, az eljárásról pedig tegyen a káptalan jelentést a kormánynak sat.)* Az oklevél hátán: Laetare vasárnap után hétfőn, Johannes de Felfewld de curia regia missus, homo regius és a káptalan részéről dominus Thomas parvus végrehajtották a rendeletet akadálytalanul, mint szomszédok jelen voltak: Jacobus filius Martini de Marczelfalva, Nicolaus filius Johannis de Benefalva, Laurencius Satthor de Lak. (Pozsonyi káptalan levéltárában Capsa 3. Fasc. 2. Nr. 7. Magyar Sion 1863-iki évfolyam 785—792-ik lap.)

Ezekután visszatérünk félbeszakított genealogiai fejtegetésünkhöz.

Feljebb Zelchényi István özvegyéről, Mártha asszonyról szólván, azt mondtuk, hogy szerényebb állású nemes családból való volt. Genealogiai kutatásoknál elsősorban Nagy Iván munkáját szoktuk elővenni, mit szól ez a témáról? Legtöbbször kielégítő felvilágosítást nyerünk, de nem ritkán nagy tévedésekre akadunk, úgy mint ez alkalommal is. Ugyanis reprodukálva találtuk azt a hibát,

---

*) Csallóközben csak egy Kisfalud nevű falut tudunk. Ez a mai helynévtárban 320 lakossal szerepel, területe 1149 katasztrális hold, ez lehetett az adományozás tárgya.

amely az oklevelekben már nem egyszer felmerült, hogy a két régi hely- és családnév Zeleseni (kiejtve Szelezsényi) és Zeleheni (kiejtve Szelecsényi, utóbb Szolcsányira változva) összekavarodott. Nagy Iván is teljesen összetéveszti a két családot. A mai Nagy- és Kis-Szelezsény Bars vármegyében hajdan Zelesen, Scelesen-nek íratott, holott Zelchent a régi időkben így találjuk írva, olykor Scelchen-nek is, míg utóbb a 17-ik század felé lassan átídomult Szolcsánra.

Nagy Iván bizonyos Zelcheni György fia Miklósról beszél, aki 1369-ben élt; hűtlenségi esete miatt szelcsényi és nagyfalvi birtoka a koronára szállott volna, de ő birtokait 18 arany márkáért Zelchéni László fiának, János adta el. Ez nehezen érthető, mert ha ex nota infidelitatis elveszett a birtok, nem adhatja el rokonának; tudjuk azonban, hogy a nevezett, hűtlenségbe esett Miklós fiait, Osvátot és Sigmondot 1416-ban a sághi convent ugyanazon javakba iktatta. E körülmény inkább Szelezsény mellett szólana. Ez utóbbi Zelcheni Osvátról idézi Nagy Iván Fejér codexét (Tomus X. volumen VII. pagina 261.), amely azt mondja, hogy a husziták ellen 1430-ban 50 harcost állított; azt is olvassuk, hogy a fentemlített beiktatást 1441-ben ugyanazon convent megismételte. Ugyanezen Osvátnak fiát Zelchéni Györgynek nevezi, de itt azt mondja, hogy leánya, Dorottyá, Érsek Gáspárné, Zelchén felét birja. Zárójelbe teszi Szelezsény; itt tehát már nemcsak a családok neve, hanem a két helynév is össze van zavarva. A fentebbi adatokat egynek kivételével, mind a Liphthai-család levéltárából idézi. A közlött családfatöredék szerint a nevezett Dorottyában és nővérében, Annában, aki férjezett Baloghy Jánosné, míg fiágon megszakad a család 1513 körül. Tudósunk tévedése világos. Öntudatlanul nem a *Szelezsényi*-családdal, hanem a *Zelchéni*-ekkel foglalkozott. A fent felsorolt családtagok után ezeket mondja: „itt a családfa megszakad, de a Garamszentbenedeki convent levele 1493-ban említi egy Szelezsényi (így írva) Simonnak három leányát, Margitot, Bachkafalvai Kerek Antalnét, Katalint és Ilonát, kiket a családfával összekötni nem lehet. Ezek után említi Szelecsényi Pált (tehát nem Zelchéninek írva), ki-nek neje Tapolcsányi Dorottyá, de összeköttetését a régi generatiókkal nem találja (1468). Ez tehát a nagy bökkenő. Már pedig e házaspárról feles oklevél van, de nekik semmi közük a Szelezsényi családdhoz, ők Zelcheniek (Szolcsányiak), akik Zelchenben birtak, utóbb elnyerték Hrussó várát és uradalmát. Nem értjük, miért írja a szerző ezt a Pált Szelezsényinek, számos oklevél egész világosan Paulus de Zelchennek mondja. Alább Nagy Iván egy

újabbkori stemmát közöl, ez Miklós de Nagy Szelezsénynyel kezdődik; minthogy két fia, Lőrinc és Ferenc 1480—1506 körül éltek, tehát atyjuk, Miklós is egy időben élhetett Pállal, csakhogy emez Zelcheni volt, Miklós pedig hamisítatlan Szelezsényi de Nagy-Szelezsény, akinek Bars megyében szereplő utódai ösmereteseek. Egyébként igaz, hogy a genealogiai bonyodalmakból sokszor nehéz kibontakozni. Egész erőnk megfeszítésével és a legnagyobb figyelemmel kell az adatokat mérlegelnünk, fölötte óvatosan itélni, hogy csúfos kudarcot ne valljunk.

Feljebb megjegyeztük, hogy a régebbi adatokat (Nagy Iván: Magyarország családai X. kötet 589. lap) a Liphthai-levéltárból meríti, egyet kivéve, amely Fejér codexéből került ki. Hogyan kerültek tehát a régi adatok egy másik család levelei közé? Az újabb adatok a 15-ik század második felétől tovább a Liphthai-családnál teljesen hiányoznak.

Az a családfa-töredék, amely a 15-ik század közepétől fogva a család magvaszakadtáig folytatódik Nagy Ivánnál, megfelel a Bars vármegyei előkelő Szelezsényi családnak, 16-ik századbéli kimagasló alakjait minden felvidéki genealogus jól ösmeri. E két családnak összetévesztése kétségen kívüli; de nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a 14-iki s 15-iki századbéli Zelcheni adatok sűrűen vannak a Liphthai-család levéltárában. Ennek megértése végett említettük, hogy Márta, a királyné udvarmesternője s a Liphthaiak között nexus, rokonság volt. Márta leánya, néhai Erzsébet, Liphthai János felesége volt. Ha Márta asszonyban családjának vagy helyesebben ágának utóbb magva szakadt, lehetséges, hogy a régebbi oklevelek e révén kerültek a Liphthaiak levelesládájába. Megvizsgáltuk Nagy Iván egész munkáját, a Liphthay-családnak általa írt monographiáját. Azonban itt a 15-ik század közepéig csak a férfinemzedéket találtuk apáról fiúra, minden elágazás nélkül. Van itt két Bálint, de az egyik állítólag már 1435-ben elhalt, ez tehát nem lehet az a Herbolthkai Liphthai Bálint, kinek fia volt Ambrus, aki a Majthényi-család multjában is szerepel. A másik még 1494-ben él. Állításaink tehát nélkülözik a kétségtelen pozitív megerősítést, de azt véljük, nem állunk távol a valótól, ha Martha asszony és Liphthai Bálint között a rokoni kapcsolatot feltételezzük.

A Majthényi- és Liphthai-családok közti nexus nézetünk szerint 1430—1434 körül keletkezhett; a Zelchéniek és Liphthaiak közt pedig még régebben. Liphthai Bálintot nem lévén módunkban teljes biztossággal bekapcsolni az ösmert Kisfaludi és Lubellei

Lipthay-családba, eleinte feltettük, hogy a „de Lipto“ inkább csak származására vonatkozik. Utóbb azonban beláttuk, hogy Bálint mégis csak ennek az ösmert családnak tagja. Néhai Zelchényi Pálnak hat leánya közül az egyik, Sófia, Geregyei Lipthai Péter fia, Jánosnak felesége; a Geregyei praedicatum és vele az ág azonban már a következő generatióban megszakadt. Ez a körülmény amellet szól, hogy Bálint valóban a Lipthay-család tagja. Következtetéseink ebben újabb támaszt nyernek, t. i. hogy a két család, a Majthényiak, és a Zelcheniek összeköttetései a Kisfaludi Lipthay-családra vezendők vissza. Általában a „Kisfaludi Lipthay-család“ stemmája fölötte szűkszavú. Régebbi korból a nőket egyáltalában nem említi, pl. még a 15-ik század végső éveiben élt, oklevélileg igazolható Geregyei Lipthay János feleségét, néhány Zelchényi Pál leányát, Sófiát sem ismeri, ennél fogva abból adatokat nem igen meríthetünk s vele szemben a saját, okleveleken alapuló állításainkat fentartjuk.

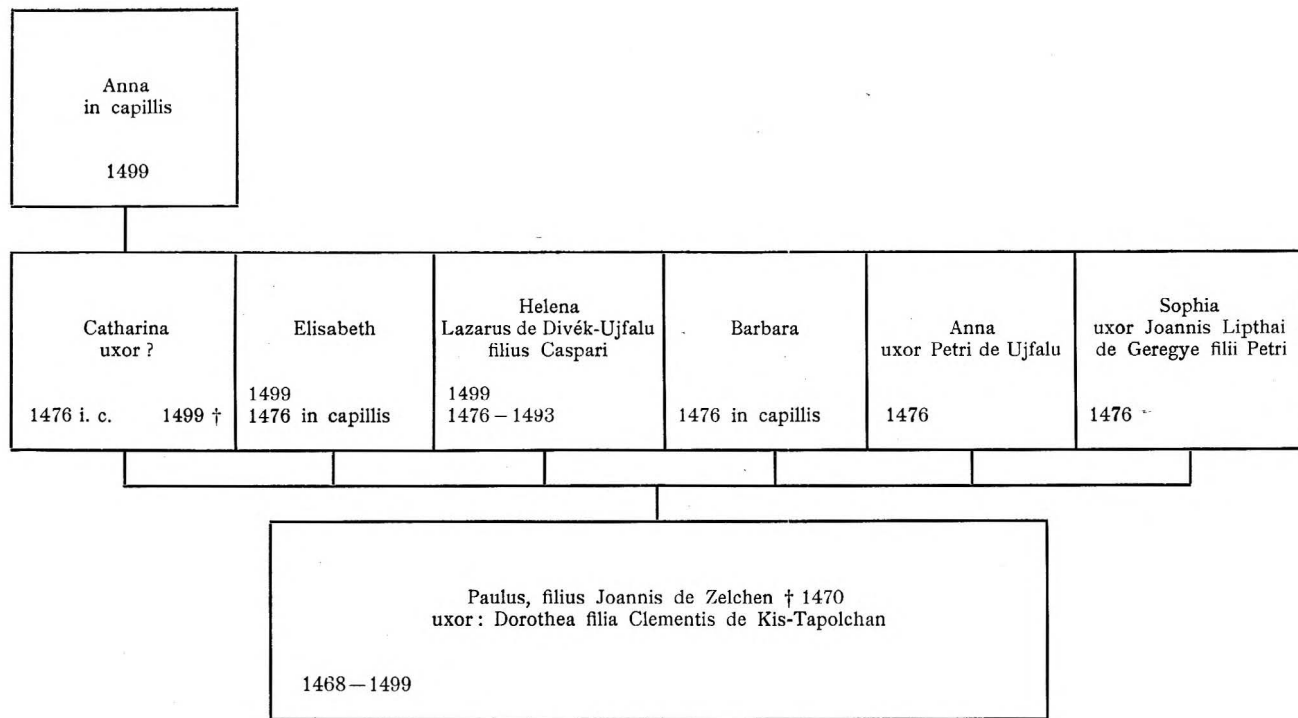
Kutatásainkat tovább folytatván, még egy körülmény tűnik fel. A birtokadományok jobbra benyújtott folyamodvány alapján történtek, a király vagy a nádor hatáskörében. Ezért gyakran olvasuk az adományt tartalmazó pátensekben, hogy a birtokról, kiterjedéséről sat. az adományozónak nincsen tudomása, legfeljebb a relatióból tudja, merre esik. Ha váruradalmaknál, vagy latifundiumoknál is olvassuk ezt, mennyivel inkább tételezhető fel, hogy a királynak nem volt tudomása az Olazi praediumról, amelyet Mártha asszony nyert adományul. A király bizonyára az udvar.nesternő kérvényében hallotta először e nevet, ellenben Mártha asszony kérte e birtokot, mikor tudta, hogy adományra számíthat. Azt véljük, valami különös érdek fűzte őt e határhoz, családi birtok lehetett az és valami módon a koronára szállott. Ugy véljük, egyazon Lipthai családe volt, amelyhez a Herboltkai Bálint és Lipthai András, a végghesi várnagy is tartozott; Mártha asszony is alighanem e család tagja volt. Ott, ahol Nagy Iván az 1468-ban élt, tévesen Szelesényinek nevezett, helyesebben Zelchényi Pálról beszél, a tévedés kézzelfogható, mert e névhez egy tragicus eset fűződik. Minden felvidéki historicus ösméri és csak a másik családdal való összetévesztés okozta, hogy a szomorú eset hőst Nagy Iván is fel nem ösmerte. A Mátyás király idejében történt gyászesetről alább szólunk, itt csak azt jegyezzük meg, hogy e Zelchényi Pál, kinek neje Dorottya, Kis-Tapolcsányi Kelemen leánya volt, Zelchénhez (Szolesány) birta Hrussó várát és tartományát, aminthogy az a legújabb időig is egy uradalom volt. Zelchényi Pál ellenséges viszonyban állván az

ösmeretes Nyitrazerdahelyi Mihálylyal, aki Zelchénben tőszomszédja volt; ez utóbbi éjnek idején megtámadta Hrussó várát, Zelchéni Pált megölte, a várat elfoglalta. Ebből hosszas főbenjáró pör támadt. Zerdahelyi Mihály a várat még a királylyal szemben is tartotta. A király azonban későbbi adománylevelében azt is mondja, hogy a vár „propter malam custodiam“ veszett el, ennél fogva hűtlenség címén a Zelchéni-családtól elesett (így magyarázták akkor a várról szóló királyi adományt). Mátyás a várat „partim armis, partim vero pecuniis“ szerezte vissza, de a pör még soká folyt. Zerdahelyi Mihály már rég nem élt, midőn vétkeért elítélték fiát, Töbiást, aki vérdíj fejében Kálmánfalva (a Nyitra vize mentén) egy harmadát engedte át a Z. örökösöknek. Zelchéni Pálnak fiutódjai nem maradván, a családnak magva szakadt.

Ezen eseményt, mely 1470 táján játszódott le, alább adjuk, amennyire az adatokból lefolyása kivehető, Hrussó vár fejezetében.

---

*) Ugyancsak a Lipthai-családnak közelebbről nem ismert tagjai: Lipthai Miklós (1408) esztergomi kanonok, Lipthai Bálint, Turáni Tamás fia, neje, Kispalugyai Klára, elébb Kozmáli Hegyes Miklósné (1425). V. ö. Forgách es. tört. 124., 147. és 768. l.) Mi, tekintvén Herboltka és Turán közelségét, a nevezett Turáni Tamásban hősünk atyját véljük felismerni.

A Zelcheniek stemmája.

<p>Franko de Liptov</p> <p>Anno 1429</p>	<p>Nicolaus de Liptov</p> <p>Anno 1429</p>	<p>Catharina de Liptov in capillis</p> <p>Anno 1429</p>
<p>Elisabeth de Zelchen (vixit ante 1429) uxor Joannis de Liptov (vixit ante 1429)</p>		
<p>Nobilis domina Martha relicta Stephani de Zelchen magistra curiae et famulatrix dominae reginae Anno 1429</p> <p>obtinet donatione regia praedium Olozi prope fluvium Wagh</p>		

A Lipthai-Zelcheni kapocs.

SZENT-MIKLÓSI PONGRÁCZ.

Minthogy kedvelt hősünk, Majthényi Gergely, kora kiváló embereivel, a nagy történelmi alakokkal sokat érintkezett, szerepének megvilágítása végett ezekkel is foglalkozunk. A koryphaeusok sorát a jeles magyar vitézzel, Szentmiklósi Pongrácczal nyitjuk meg. Egyike azoknak, akiknek a benevola posteritas sem szolgálta-tott igazságot. Még rajta tapad a zsarnok, rablólovag, a cseheknél gonoszabb ellenség vádja.*) És nekünk személye mégis vonzó, bűneit nem látjuk oly sötéteknek, szeretettel foglalkozunk történetével. Korának képe nélküle nem lenne teljes.

Midőn Pongrácz történetével e helyütt is foglalkozunk, volta-képen csak tájékoztatót akarunk nyújtani a nagy hős életéről, mert változatos pályafutását mi más szemmel nézzük, mint monogra-phusa, Majláth, (Századok 1878., mell. és Turul 1890.). Kis tanul-mányunk inkább posthumus kritikája e műnek. Összefoglaló egy-séges előadásra itt sem törekszünk, sőt magunk jelezzük, hogy bizo-nyító, részletes adataink java része alább következik más fejeze-tekbe beillesztve, itt jórészt csak a personaliákra szorítkozunk.

Az olvasó talán rosszallani fogja eljárásunkat, hogy kétízben is foglalkozunk a Pongrácz-családdal, nem egyöntetűleg foglaljuk össze adatainkat. Ketté osztottuk az anyagot azért, mert a nagy Pongrácz és környezete történelmi tényezők, ott kell róluk is szóla-nunk, ahol az országos eseményeket érintjük. A nagy politikai küz-delmek, háborúk után úgysis eltűnnek szemcink elől a vitéz testvé-rek, csak gyér nyomok mutatják, hogy egyik-másik még életben van. Magáról a hős Pongráczról sem tudtuk kipuhatolni, hol és mikor halt meg. Fiáról is keveset tudunk; a megmaradt javak ügyeiben már nem szerepelnek. A Pongrácz-családot tárgyaló másik

---

*) Bonfinius Dec. III. lib. VI. pag. 327. — Fejér: Genus J. Corvini. Budae 1844. p. 38.

rész főleg a birtokjogokról szólt, melyek érdeksphaerája a Majthényi-családdal közös lévén, a kérdés egyöntetű tárgyalását tette kívánatossá.

Pongrácz neve 1415-ben merül fel először annak a fényes kíséretnek sorában, mely Sigmondot a konstanci zsinatra kísérte. Már ekkor is számottevő ember, legalább is *miles regius* lehetett. *) 1432-ben februárius 14-ikén kelt Zólyomban Borbála királyné adománylevele, melyben „Pancratio de Liptou“-nak adja Oroszlánkeő és Budetin várát tartozékaival. (Századok 1909. évf., 897. l.) **) A birtoklásnak azonban nincsen nyoma. Valószínű, hogy a várak zálogos kezekben voltak s kiváltásuk nem sikerült, vagy talán Albert király ezt az adományt is érvénytelenítette, amidőn Borbálától elkobozta nagy uradalmait. A két nagy uradalomnak hasznát Pongrácz maga aligha élvezte. Hogy azonban ebbeli jogát később mégis elismerték, bizonyítja az, hogy a két váruadalomból Pongrácz leányának, Margitnak, férj. Majthényi Jánosnének a későbbi tulajdonosok kifizették a neki járó részt.

1434-ben már Blatniczán látjuk mint királyi várnagyot, hol valószínűleg már elébb is szerepelt. (Letop. Matice Slov. XI. 272.) ***)

*) Ung. Magazin. IV. 263. Különös, hogy az 1424. évi vásárszabadalomban sem ő, sem testvérei nincsenek felemlítve, bár Szt.-Miklós város társbirtokosai voltak. Sőt az 1514. és 1518. évi megújítás sem érintette P. ágát. (Századok 1909., 898, 899 l.)

**) Borbála királyné levele szerint: pro conservatione castrorum nostro-
rium Brumow et Angalwar vocatorum in terra Moraviae dilecto nobili Pan-
gracio de Liphthouia... egyrészt a várakra fordított költségei fejében; más-
részt ottani várnagyságáért neki járó stipendiumaképen esedékes 1972 arany
forint erejéig... remansimus obligate, quos sibi ob sepissimas instaurationes
exercituum contra perfidissimos hereticos Hussitas videlicet, Thaboritas cete-
rosque orthodoxe fidei ac nostras ac hujus regni nostri Hungarie emulos....
Mivel a mondott összeget neki jelenleg kifizetni nem tudja, mindaddig, míg
azt neki készpénzben megadhatja — castrum nostrum Oroszlánkeő vocatum in
Cottu Trinchiniensi cum singulis suis cittibus, oppidis, villis, pertineciis;
item tenutas nostras alias castri Bwgiathin similiter cum pertinenciis....
zálogul bírhasza Pongrácz. Kelt Zólyomban, 1432. Szt.-Bálint napján. (Magy.
Nemz. Múzeum törzslvt. Illésházyana.)

***) 1435. évi Pál ford. napján mint békebíró szerepel az ocskó-lehotai
soltész és a bellaiak között támadt pörben és átírja a fojtság alapító levelét.
(U. o.) Magában is szokatlan functiója ez a királyi várnagynak, amihez két-
ségtelenül csak a pörös felek bizalmából jutott. Nem a szokásos fogott bírák
egyike, mert egymaga mond ítéletet residentiajától távol eső birtokügyben,
amelyben Turóc vármegye bírói széke nem tudott kielégítő ítéletet hozni. Az
ítélet tenorja szerint Pongrácz törvény-, sőt írástudó ember volt.

1436-ban zálogos birtokosa lesz a várnak. Zsigmond király inscribálja neki 2300 arany forintért élethossziglan, egyszersmind menlevelet ad neki, hogy a huszita harcok alatt elkövetett pusztításai miatt a bíróságok ne zaklassák.

Hogy a királyi kegyelem méltó vitézt ért, igazolja a történelem, mert az 1437. évi szendrői diadal, a török kiűzetése a végvidékről Pongrácz vezér nevéhez fűződik. Az immár országos hírű hős emlékét megőrizte Pozsony tanácsának 1437. évi Szt. György napja utáni pénteken kelt levele, melyben jelenti Sopron városának, hogy a császár jövő szerdára gyűlést hívott össze Weyden helységbe a Fertő tava mellé. Irják, hogy a császár rendelete szerint Brantzi (Berencsi) Pongrácznak ezer arany forintot fizettek és Pongrácz úr azt mondja, hogy Sopron is ugyanannyit köteles fizetni, de nem fizet. Intik őket, ne vonjanak bajt a fejükre. A sok pénz bizonyára a nemsokára megindult hadjáratra volt szánva. (Tört. Tár 1861. IX. 143.)

Nevezetes, hogy a későbbi riválisok: Giskra és Pongrácz e fényes hadi vállalatban együtt szerepelnek. A cseh zsoldosok Giskra vezetése alatt Pongrácznak voltak alárendelve.

1439. és 1441-ben Pongrácz Szakolcza kapitánya Neczpali Lászlóval együtt, aki részese volt, mint alább kitűnik, a Blatniczra adott zálogösszegnek is. Ennek utóbb át is adta a várat. Különbön rokonok voltak. Neczpali L. leánya, Czeccille, Pongrácz testvérének, Istvánnak lett a felesége.

1440-ben Pongrácz és Neczpali László még egy határőrző hadiposítiót tartottak kezükben, nevezetesen Stomfát. Ez ügyben Erzsébet özvegy királyné megbízta Pozsony városát, hogy Stomfán a templomot és az erősséget (fortalicium) a Pongrácczal és Neczpali Lászlóval kötött megállapodás értelmében visszavévén, a tizedárendából fizessen 300 arany forintot Bazini György és Imre grófoknak. (Országos levéltár N. R. A. Fasciculus 23, Nr. 10.)

Stomfának átadása a királyné részére valami megállapodás lehetett, mely a két párt közt modus vivendit akart létesíteni. Vajjon Neczpali is, aki erős híve volt Sigmond királynak, Borbálának és Erzsébetnek, azonnal Ulászlóhoz állott-e, nem mondhatjuk. Az özvegy királyné halálával és a csecsemő király távoztával megszűnt minden feszélyezés. Annyi bizonyos, hogy a két vitéz Giskra ellen rögtön állást foglalt, sőt Pongrácz, ekkor Berencs ura, gyakran szerepel e néven, részt vesz abban a küldöttségben is, mely Ulászló lengyel királyt a magyar trónra meghívta; különben is Ulászló híve

volt. Egyik oklevelében*) Ulászló elismeri, hogy Pongrácznak 9000 arany forinttal tartozik és ha ezt az adósságot neki meg nem fizetné, ő maga felhatalmazza Pongráczot, hogy követeléséből a még hátralevő 6000 arany forintot *Lengyel, vagy Magyarországon behajthassa, illetve kizsarolhassa („extorquere“)*. Ezt a körülményt soha sem veszik kellőleg tekintetbe azok, akik Pongráczot mód nélkül támadják. Aki csak némileg betekintett e kor viszonyaiba, tudja azt, hogy az akkori szorult pénzvviszonyok mellett, ha csak ilyen mód nem nyújtott a hitelezőnek, az sohasem jutott volna keservesen szerzett és jóhiszeműleg kiadott pénzéhez. És a király még növelte a kölcsönt és a tartozást. 1443. évi március 3-ikán tudatja, hogy Pongrácz mint szakolczai kapitány a vár fentartására sokat költvén, a király adóssága már 12.000 arany forintra szaporodott. E nagy tartozás fejében a király átadja neki Óvár és Sztrecsén várakat (Trencsén vármegyében), amelyek Sárii, másképp Huchwaldi Chepek János tapolcsáni kapitány kezén voltak. Huchwaldi Chepek János kötelezi magát Sztrecsén és Sztarigrad (Óvár) várakat, melyeket ő Ulászló királytól 6000 forintért zálogba kapott, visszabocsátani Pongrácz számára, mihelyt a fenti zálogösszeget neki visszatérítik. (Kosztolányi ltár.)

A fentemlített zálogjog, Chepek követelése, úgy látszik megakadályozta Pongráczot a két várnak átvételében, mert tényleg csak három évvel utóbb, amidőn a jóakaró királya már rég nem élt (1447. évi szept. 14. táján), iktatja őt be a nyitrai káptalan e várak birtokába, ezúttal a kormánytanács rendeletére, minden ellentmondás nélkül. (Kosztolányi ltár nyomán Letopis XI. 75.)

Meg kell jegyeznünk, hogy Varin mezővárosban, mint Óvár tartományában utóbb Susanna asszony fitestvére Majthényi János, felesége Pongrácz Margit révén társbirtokos volt.

1442-ben Szentmiklósi Pongrácz főkapitány felszólítja Tur-

---

*) Ulászló király Budán 1441. évi jun. 15-én kelt levele szerint — quia fidelis noster egregius Pangaracius de Berench, alias de Lypto, castrum suum Blatnica vocatum fideli nostro egregio Ladislao de Neezpal capitaneo cittis nostrae Zakolcza, cui scilicet Ladislao nos pro suis servitiis 9 mille florenos auri debitorie tenebamur ea spe ut ipse L. huiusmodi 9 mille florenos per nos sibi scilicet Pangraccio solvi procurabit dedisse fertur et contulisse. Ideo nos huiusmodi castrum collationem, si eadem per ipsum Pangracium eidem Ladislao facta est, gratam habentes, veniente eodem Ladislao personaliter coram nobis astante huiusmodi 9 mille florenos, quos prius ipsi Ladislao solvere debuimus iam Pangraccio promittimus. (Justh ltár.)

csek községét (Körmöcz város birtoka), hogy nála „in possessione Szuchan“ (Turócz m.) megjelenjen, különben elhamvasztja a falut. Az ügy homályos, mert csak a szűkszáví regestára vagyunk utalva, az eredeti oklevél elveszett. (Körmöczy levéltár Fons. 10. Fasc. 1. Nr. 2.) 1443. oklevele, illetőleg az ő nevében 4 zászlós úr: Simon nyitrai püspök,*) Hédervári Lőrinc nádor, Ország Mihály kincstárnok és Alsólivdvai Bánffy Pál külön megerősítése szerint a pénz behajtását a király Pongráczra bízta. Hogy aztán a hitelező azt korának általánosan bevett eszközeivel foganatosította, csak természetes. Viszont érthető az is, hogy a lakosság ezért neheztelt reá és panaszok merültek fel ellene. Csakhogy a király felmentette hívét. 1443. március 30-ikán Ulászló újra kijelenti, hogy Pongrácznak és összes szolgálainak *minden zsákmányolást és gyűjtogatást megbocsát, az okozott károkért őket mindenképpen pörmentessé teszi és kegyelméről biztosítja*. Az 1443. évi adománylevél azt is mondja, hogy ha a király nevezett várakat Chepek Jánostól Jakab napig vissza nem váltja, ez esetben kötelezvénye Pongráczczal szemben érvényben marad. Ez is fontos clausula volt. (A P. család Andrásfalván levő levéltárából.)

Figyelembe kell itt vennünk az akkori helyzetet. Ulászló pártja meglehetősen megszilárdult, ennél fogva sokan sietve pártoltak át hozzá és a jó király minden megtorlás nélkül fogadta az áttérőket. Az új elemek érthetőleg szerették volna bosszújokat kitölteni Pongráczon és a nevezett károkért kárpótlást reménylettek. De Ulászló bölcsen mérlegelte a kétes hűségű új híveket és védelmébe vette a kipróbált vitézt, legalább az első támadással szemben.

Minthogy P. követeléseinek nagy része ekkor még fennállott, magát nyilván a király régebbi leveléhez tartotta. Hadiköltségei folyton szaporodtak és ő executiójával újabb elégedetlenséget keltett önmaga iránt.

1443. évi november 12-ikén újabb királyi kegyelemlevelet kap, azonban már némi fenyegetésekkel, ha zsarolásait tovább folytatja. De hát a végvárakat fenn kellett tartani s a költségek kifizetésének semmi nyoma, tehát tovább zsarolt, míg végre is betelt a mérték.

Ulászló király a törökök elleni sikeres hadjáratából visszatérvén, 1444-ben Budán országgyűlést tartott, mely április 18-ikán ért véget. Itt már kitört az ellenséges indulat Pongrácz ellen, anyyira, hogy híveit (ha hitelt adhatunk a forrásoknak) részben fel-

*) Neve és személye ismeretlen, az Episcopatus Nitriensis nem említi.

koncizolták, ő maga is csak a király védelme alatt mentheté meg életét. A vérfürdő áldozatainak egyike volt Pongrácznak Nebojsza nevű szolgálója (a források Szent Miklós várnagyának nevezik), aki a turóczi conventet tartotta elfoglalva. Mi jogon birhatta azt, nem vitatjuk, a forrásokat nem ösmerjük; de tény az, hogy Nebojsza utódját, Miklóst (valószínűleg a fiát) 1454-ben Hunyadi János a konvent birtokában meghagyja és őt ebben megerősíti; nem képzelhető tehát, hogy a birtoklási jogcím pusztá „*jus fortioris*“ lett volna.*) Ezt az 1444-iki 15. törvénycikk ugyan világosan tiltotta, midőn azt mondja: „*quod nullus ex Baronibus aut Nobilibus secularibus Ecclesias episcopales vel Abbatias aut Praepositoras etc. occupatas teneat*“ sat., de hát a jólelkű Ulászló intézményei régen elveszíték erejüket.

Ösmeretes, hogy erre az országgyűlésre az ellenpárt hívei is megjelentek megfelelő biztosíték mellett. Talán nagyobb számban is jöttek, mert maga Giskra is eljött erős zólyomi várából, csakhogy az izgatott hangulat mellett még a királyi szó sem védte volna meg személyét, ha idejekorán el nem menekül. A fenmaradt források nem elegendőek arra, hogy az országgyűlés lefolyásáról kellő képet alkothassunk magunknak. Azt olvassuk a *Sylloge Decretorum Comitialium*ban (Kovachich), hogy az országos rendek oly nagy számban jelentek meg, hogy talán soha többen nem látogatták az országgyűlést. „*Praelatorum, Baronum, Militum et Regnicolarum nostrorum, in hunc locum, multitudo tam magna, qua major vix unquam in simili Congregatione visa fuerit.*“ Ezek a király szavai a bevezetésben.

Véleményünk szerint a jelenvoltak száma a megnyitás és a berekesztés napján nem lehetett egyforma. Az országgyűlés megnyitása mindjárt a király diadalmas bevonulása után történt; elsőrendű fontossággal birt ez, bizonyára a számottevő férfiak mind jelen voltak, azokat kivéve, akik a végeken maradtak kötelességszerűleg, de a conclusio idején már csak mintegy kétszázharminc úr van felsorolva. Ez nem lehetett a magasztalt „*multitudo magna*“.

Nézzük a megerősítő záradékban foglalt Karok és Rendek névsorát, akik az országgyűlés befejezésénél is jelen voltak. Első helyen látjuk Rozgonyi Simon egri püspök nevét, akit a bosszú az el nem ért érseki szék miatt Ulászló táborába kergetett volt, ahol

---

*) Az 1454. évi nagyszombati pactum azt mondja, hogy N. ezt László király adományából bírja. L. alább.

főkancellár lett; vele még öt püspököt látunk, de hiányzik az esztergomi bibornok-érsek, az ország primása, a kalocsai érsek, a nyitrai, győri, fehérvári, pécsi, zágrábi, szerémi püspökök. Az országnagyok fel vannak sorolva, a hatalmas Garai Lászlót azonban hiába keressük; az ő macsói bánságát ekkor Hédervári Imre, a nádor fia bírja. Az ország zászlósaival együtt mintegy 233-an voltak, de kik voltak jelen a felvidékről? A főemberekből Rozgonyi György Pozsony grófja, Országh Mihály kincstárnok és testvére, János, Bolondóczi Bánffy Pál, Lévai László Bars főispánja, Zécheni László Nógrád főispánja, két Forgách, mind a kettő János, Neczpali László, Pongrácz mellett szakolczai társkapitány; ezeken kívül: Nagyendrédi Zobonya Miklós Barsból, Hathnai Gáspár és György Trencsénből, Kálnai János és Nyitrazeghi László Barsból, Zerdahelyi Pál Nyitrából és Helenbai Sándor, mindössze tizenhatan a „de terra Mathei“. Ennyien jöttek el tizenkét vármegyéből; ezeknek is mintegy fele főember, magas dignitarius. Az összes 233 tagból csak 16 képviselte a felvidéket, a jelentékeny névsor zöme keleti és alföldi lehetett. (Meg kell jegyeznünk, hogy a nevekre nézve itt-ott tévedés is lehet, rossz olvasás vagy helyesírási hiba következtében.)

Nehéz megmagyaráznunk, hogyan keletkezett volna ezek között, akik Ulászló hívei voltak, Pongrácz ellen akkora elkeseredettség. Ezek tőle kárt egyáltalában nem szenvedhettek. Nem tudjuk megoldani a kérdést, ha csak nem vádoljuk a László-pártiakat, akik, amint már feljebb említettük, szintén hivatalosak voltak az országgyűlésre. Ezek közt lehettek olyanok, akik Erzsébet életében Pongráczczal szemben állottak és tőle károkat szenvedtek. Ez alkalommal ők törekedtek nyiltan, vagy alattomban bosszút állani Pongráczon, de mikor a meddő vérengzés bekövetkezett, eltávoztak.

Nyílt küzdelmek mellett minden időben alattomos harcok és fondorkodások is folytak, egyéni véleményünk, hogy Pongrácz esetét is ilyen aknamunka indította meg. Amíg más történetbúvár erősebb argumentumokkal nem lép fel, tartjuk fentebbi nézetünket.

Lássuk, mi a véleménye erről a Hunyadiak kora tudós szerzőjének:

Az 1444-iki országgyűlésen Budán megjelent Szentmiklósi Pongrácz is, Szakolczának e hatalmas ura — írja gróf Teleki József; — ő tulajdonképen úgy, mint a legtöbb más főember, hol az egyik párton állott, hol a másikon, mindenkor saját érdekeit szem előtt tartván, ami azon időben a minden módon való birtok- és zsákmányszerzésből állott legfőképpen. Ez alkalommal öt Ulászló pártján

találjuk, időnként Fridrik német király tartományait pusztítja. Az országgyűlés többsége fel volt bősztülve ellene, őt elfogták, nagyszámú környezetét pedig a dühödt nép koncolta fel. Itélete bilincsekben való örökös fogságra szolt. Ezt azonban nem hajtották végre; a király Pongráczot ismét pártfogásába vette és mint más forrásokból tudjuk, biztos földzet alatt haza kísértette. Hasonlóképen járt el Ulászló a szintén megjelent Giskrával szemben, kinek élete szintén veszedelemben forgott. Pedig hogy az ellenszenv Pongrácz iránt nem volt általános, bizonyítja az ország legelső, legkiválóbb egyénisége, maga Hunyadi, aki a jeles hadvezért becsülte, neki sokat elnézett, sőt vele barátságot kötött. Még ez évben Ország Mihály főkincstartó és Bánfi Pál jelenlétében vele szerződésre lép, őt és gyermekeit igaz barátainak és rokonainak fogadja, neki minden ügyeiben, minden vetélytársa ellen segedelmet ígér és erre maradékait is kötelezi. (Temesvártt, Szent Lőrincz vértanu másodnapján 1444-ben.)

Igy nyilatkozik Pongráczról a jeles historicus.

Ami az általános ingadozást illeti, Teleki helyesen ítél, de voltaképen Pongráczot ő is félreismeri, bárhogyan szidják őt némely kortársai, ingadozónak nem mondhatják. Ulászló uralkodása idejében sok főember, akit talán Pongráczczal szemben catói jelleműnek akarnánk tartani, bizony ide-oda hajlott, az ország primását sem véve ki, holott Pongrácz a meghívó követségtől fogva mindvégig tántoríthatlan híve volt Ulászlónak. Legalább ezt a vádat talán ő érdemelte legkevésbé. Meg kell itt jegyeznünk, hogy némely történelem még egy második frigylevelet említ Hunyadi és Pongrácz között, még pedig négy évvel később, azaz 1448-ban, ugyancsak Szent Lőrincz vértanu napján (augusztus 11-ikén). Mi úgy hiszszük, hogy ez utóbbi tévedés. (Pesty Frigyes Történelmi Tár 12-ik kötet 198. lap.)

Hogy a közhangulat is Pongrácz javára változott, igazolva látjuk azzal, hogy röviddel a várnai gyásznapi után a meggyalázott Pongráczot már ott látjuk az ország főkapitányai között, nem csekély elégtételül a szenvedett méltatlanságokért. (Sylloge Decretorum. I. 1445. május 7.)

Pongrácz megbízatása Ország Mihálylyal egyetemben Mátyus földjére in terra Mathiae szol. Visszamenőleg még egy fontos részletre kell kiterjeszkednünk.

Ismeretes Wenzel közleménye nyomán (Századok 1869. 570.) az a levél, melyben állítólag maga Hunyadi referál a várnai csata

szomorú eredményéről. A levél Michaeli Orsag de Guth, ac Pangracio de Branch van címezve.

Tudjuk azt is, hogy nyilvánvaló mistificáló adatai miatt nálunk e levelet hamisítványnak tartják, bár Nagy Iván és maga Wenzel hitelessége mellett kardoskodnak. Részünkről a levelet bizonyoságnak vesszük arra nézve, hogy a két címzett úr az 1444. évi expedícióban részt nem vett s így közvetve a levelet is hitelesnek tartjuk a lengyel historicusok érvelése nyomán, kik a várnai téves adatok publikálását is magyarázni tudják. A kérdés bővebb fejtegetésébe nem bocsátkozunk, csak a fenti indirect adat kedvéért emeltük ki e sokat kommentált levelet a feledés homályából. (V. ö. Bonfini Decad. h. III. 466.) Kiemeljük ezt azért is, mert *Majláth B.* a Letop. Matice Slov. III—IV. 1. f. 33. l. hivatkozva azt állítja, hogy P. részt vett volna a várnai ütközetben, ahonnan csak futva menekült. Más forrása nincs. Az idézett helyen oklevél és forrásutalás nélkül per narrationem valóban olvasható ez a mondat. Sőt ha nagyon feszegetjük, feltehetjük azt is, hogy ez a feljebb és alább idézett Matica levéltár adatain épül. Ez okból átnéztük a Matica oklevél jegyzékét, publicatioit, de P. várnai szereplésének semmi nyoma. Ez a Letopis gyakori botlásainak egyike lehet.

Különben ismeretes, hogy Ulászló várnai elestének hírért nálunk sem akarták elhinni,*) azért az 1445. évi országgyűlés Budán a király választás ügyét nagyon simán tárgyalta és bizonyos reservatio mentalis-sal fogadták el Lászlót.

Ezzel elsímultak az ellentétek, Giskra és Pongrácz mint kapitánytársak megférhettek volna, ha nincsenek külső ellentétek, melyek barátságukat lehetetlenné teszik. A morva határszéleken még folytak a súrlódások, rabló beütések, főleg a csehek részéről, melyek megtorlására Pongrácz 1445. végén nagyobb sereggel betört és dús

*) Annyira nem hitték, hogy a király nevében — bona fide — okleveleket állítottak ki. Pl. ismeretes, hogy 1443. januárius 25-ikén Hédervári Lőrinc a nádor és fia Imre, a rokonszármazású Tamási János, Vajdasia Henrikkel kölesönös örökösödési szerződésre lépnek. Ezt az aktust a király is megerősítette (Hédervári oklevéltár I., 208. és 211-ik lap). Nemsokára 1444. évi november 10-ikén Tamási Henrik királyával együtt Várnánál elesik és a Héderváriak *Ulászló király ez évi december 21-ikén kelt parancsa erejénél fogva* magukat a budai káptalan által beiktattatják a Tamási javakba. (Hédervári oklevéltár I., 215.) Tudjuk, hogy az oklevél ilyen dátuma csak az utólagos sanctio reményében volt lehető, és így értelmezte ezt a budai káptalan is. A beiktatás ellenmondás nélkül folyt le, sőt az új tulajdonosok, bár a nova sanctio elmaradt, birtokaikat megtartották.

zsákmánynyal tért vissza Szakolczára. Nyomban ezután Ausztriába küldte seregét hasonló büntető expeditiora, úgy, hogy a határszéli várakban csak jelentéktelen őrség maradt. Ennek hírére a csehek Janek vezérlete alatt meglepték Szakolczát, oly hirtelen, hogy Pongrácz maga alig tudott menekülni.

A cseh források, melyek ezt a részletet tárgyalják, szokás szerint zavarosak és ellenmondók. De annyi bizonyos, hogy Pongrácz Szakolcza elvesztésében Giskra kezét látta, azért ellene fordult és állítólag Tapolcsánynál megverte. Ugy látszik, ez idő alatt jutott Szakolcza nem egészen igaz úton Schlick Gáspár birtokába, mert mikor Pongrácz Szakolczát 1446. elején visszafoglalta, ezért Schlick a császárnál panaszt emelt ellene.*)

1446. márciusában együtt lévén az országgyűlés, megjelent ott Szentmiklósi Pongrácz is; ekkor Giskra, a Bazini és Szentgyörgyi grófok, sőt magának a császárnak is hadviselő nyílt ellensége. Ennek okául a „Hunyadiak kora“ azt említi, hogy Pongrácz elvette Szakolczát Schlick Gáspártól, a német király kancellárjától. Ámde Szakolcza magyar végvár volt, tehát Schlicknek birtokjoga ephemer lehetett, Pongrácz pedig Szakolczán már régebben, 1439. óta, vég-helyi kapitány volt. Tény azonban, hogy Szakolczát Giskra és a Szentgyörgyiek 8000-re menő sereggel ostromolják, melyhez Fridrik is 300 lovagot küldött; minthogy Pongráczot erősen szorongatták, kérte az országgyűlés közbenjárását, mire Ujlaki Miklós, Hunyadi és Széchi Dénes bíbornok közbenjártak a német császárnál, sürgetvén Giskrának elparancsolását. Ezután megjelentek Pongrácz követei is Bécsben, kik által Ausztriával örökös békét ajánl és magát László király elismerésére kötelezi. Fridrik ezenkívül még minden rablott jószág visszaadását is sürgette. Pongrácz veszélyes helyzetében mindent megígért, emellett a Szentgyörgyi gróf, aki Giskra nevében járt el, további hadi segédelmet sürgetett ellene, de ezt a császár már csak az esetre ígérte meg, ha Pongrácz fogadásainak nem tenne eleget. (Teleki után, aki Aeneas Sylvius és Bonfini adatain indul.)

Ösmerjük Ulászló adománylevelét Szentmiklósi Pongrácz számára Sztrecsen és Óvár várakról. Minthogy e várak 6000 arany forintért zálogban voltak, kiváltás nélkül a zálogadomány illusorius volt. A zálogos úr Ján Chepek (de Saari et Huchwald), régi harcedzett hadfi még a huszita háborúkból, aki Tapolcsányt is bírta.

*) V. ö. Schlick 1445. évi április 15-ről kelt levelét. Archiv Česky II. 407. és P. levelét a pozsonyiakhoz. U. o. IV. 332.

Ulászló király halála után, miként már említettük, az országos kormánytanács foglalkozott Chepek ügyével. 1446-ban június 15-ikén kelt kiadványa elmondja, hogy megjelenvén előtte „egregius vir Pangracius de Zenth Miklos“ panaszt emelt, miszerint ő a nevezett két várat Ulászló királytól 12000 arany forintban nyerte zálogba ama hadiköltségeért, melyeket addig Szakolcza város fentartására a sajátjából fizetett, amiről hathatós levelei vannak; ezenkívül előadja, hogy a 12000 arany forinton felül ő a nevezett várakat 6000 arany forintért kiváltotta a zálogos birtokostól (az ösmeretes Chepek neve itten így: „a Generoso Czapkone de Sany“). A zálog kiváltásáról előadja Ulászló levelét és kéri az ország tanácsát, hogy a király ezen leveleit erősítse meg. Az ország kormánytanácsa elősmervén, hogy Pongrácz Zakolcza fentartásával hű szolgálatot tett az országnak és mivel már nagy költséget is viselt, ennél fogva a nevezett két várat neki 18000 arany forintban zálogban odaitéli. (In congregacione nostra Pesthiensi in festo beatorum Viti et Modesti martyrum, anno 1446. Tudománytár 1837-iki kötet 165. lap.)

Érdekes jogi kérdés merül itt fel. Tudjuk, hogy nemcsak Ulászlónak, hanem még Erzsébet özvegy királynénak adományait is (az egyháznak tett adományok kivételtek) László király érvénytelenítette 1452-ben. E szigorú intézkedés szinte csodálatba ejti az olvasót. Az ifjú király aligha önszántából bánt el így néhai édesanyja adományozásaival, amelyekkel a gyermek király híveit jutalmazta. A merev eljárást a magyar tanácsosoknak tulajdoníthatjuk. És mit látunk hat évvel előbb? Ekkor az egészen független, semmi udvari környezettől nem befolyásolt országtanács szó nélkül megerősíti Ulászló adománylevelét. Midőn a fent jelzett országos törvényt hozták a kifogásolt donatiókra nézve, hogyan tekintette Hunyadi, az egyenes lelkű kormányzó, ezt az ügyet? Ha invalidálta is Ulászló donatioját, de az országtanács privilegialis kiadványát csak nem foszthatta meg erejétől?

Nem bocsátkozhatunk mélyebben e kérdésbe e helyen, nem is tartozik ide, de kiemeltük e bántó ellentétet.

1446-ban a fentiek szerint Pongrácz főkapitány március havában szorongatott helyzetben volt, de ugyanez év szeptemberében már kedvezőbb viszonyok közt látjuk, mert ekkor iktatja be őt a nyitrai káptalan Sztrecsen és Óvár várak birtokába: Georgius de Hatna, Gaspar de Jablanowecz, Emericus de Zwlow, Ladislaus de Budethin jelenlétében; királyi embereikül ajánlatnak: Petrus Slopna, Georgius de Hatna, Ladislaus de Prilez, Mihael de Descer. A beik-

tatást végrehajtotta a nyitrai káptalan részéről Magister Joannes cantor, mint homo regius Nicolaus de Clwbweich. Az oklevél kiadatott a beiktatás 36-ik napján.

1447 februárius 26-ikán, tehát akkor, mikor már Hunyadi volt az ország kormányzója, Cilley Ulrik békét köt Pongráczzal. 4000 arany forintért zálogba adja Pongrácznak Lebát (értsd Illava), Bellus és Przetica (így) falvakat azon föltétel alatt, hogy Illava várát husvéig lerombolja és többé nem engedi felépíteni. Pongrácz kötelezte magát, hogy Trentsch (így, de ez nem lehet más, mint Trencsén), Sutsch (ez a Trencsénhez tartozó Szucsfa fortalicium), Vágbesztercze, Oroszlánkeő és Kazza várakhoz tartozó falvakat nem bántja; viszont Cilley is kijelenti, hogy a nevezett javakat el nem adhatja, míg Pongrácznak a 4000 forintot vissza nem téríti. Ephemer jelentőségűnek látszik e nagy kiterjedésű javaknak birtoklása mindkét részre nézve. Kazza vára ekkor Cilleynek mondjuk főhatósága alatt van, de benne a Kazzai-család ült. Vágbesztercze viszont már Albert király óta a Podmaniniaké volt, mind a két birtoknak tehát adományos ura volt. Talán úgy magyarázható az alku, hogy a várak fegyverforgató urai Cilley pártján állottak, vagy hozzája szegődtek szükség esetén s így birtoklásuk csorbát nem szenvedett. *)

Ezidőben a viszonyok a főszereplők közt, valamint a várakra nézve oly gyorsan változnak, hogy a helyzetnek tiszta képét adni nehéz feladat volna, ebbe nem bocsátkozhatunk, csak néhány főbb tényt ide iktatunk. (Lásd Tört. Tár 1896., 517.)

1447-ben április 28-ikán Giskra Körmöczről írja a bártfaiaknak, hogy Pongrácz Körmöczöt felégette.**) Való-e, vagy talán csak az ostrommal járó tűz támadt, amikor Pongrácz a várost, ahol Giskra resideált, ostromolni kezdte? Ezen haditettéről más forrást nem ismerünk, részleteit nem tudjuk. A körmöczi levéltárban ennek a catastrophának semmi emlékét nem látjuk. Ez az adat is csak amellett szól, hogy Pongrácz feltétlen híve volt Hunyadinak, következőleg Giskra határozott ellensége.

1447-ben július 21-ikén (az akkor hét éves) László király

*) Cillei 1454-ben is bírta még Trencsén várát és vele még több névszerint fel nem sorolt vágmenti várat Albert király ideje óta 15,000 forintnyi zálogban. Hunyadi hajlandó volt azokat kiváltani, de az alku nem sikerült. (Teleki X. 420.)

**) Iványi Bártfa levéltára. Budapest, 1910., 82. l., 477. sz.

válaszol Banowiczi (Baáni) Kazzai János panaszára. Kitetszik, hogy az intransigens Pongrácz szorongatja a felvidéki utraquista agitátort. A királyi válasz nem nagyon biztató. Védekezzék Kazzai Pongrácz ellen ahogy tud, amint eddig is tette; majd ha a király Pozsonyba érkezik, ott az országgyűlésen határozni fognak, mitevők legyenek Pongráczczal szemben. Ez a királyi levél természetesen Friderik befolyása alatt íródott és csak azt bizonyítja, hogy Bécsben az utraquista elemekben és ezekkel tartó felföldi hadakozókban jobban bíztak, mint a derék Hunyadiiban.

1447. szeptember 19-ikén utasítja Hunyadi János kormányzó Ország Mihályt és Szentmiklósi Pongráczot, mint a felső részek kapitányait, hogy oltalmazzák Német-Lipce jogait, mert Gergely corbaviai gróf a várost zaklatja. Gergely gróf ezidőben Zólyom vármegyében, Lipce várában ült a Kis-Tátrán innen; Lipcevár tartományával határos volt a hasonló nevű privilegialis kis német város. A horvát származású Gergely, Neczpali László veje, leányának, Sófának férje volt, leginkább Gergely Kenéznek nevezik. Feleségének leánytestvére, Cecilia, Pongrácz testvérének, Istvánnak volt a neje; eszerint Gergely gróf sógora a Pongrácz testvéreknek. Mindamellettt Gergely, úgy látszik, inkább Giskrával tartott, mintsem a sógoraival. (Századok 1909. évf. 865.)

1448. évi július 5-ikén kelt a pozsonyi káptalan levele, amelyben, noha csak per tangentem, Szentmiklósi alias Brancsi (Berencsi) Pongrácz is szerepel. Ugyanis Hunyadi János a gubernator, Guthi Ország Mihály és Szentmiklósi alias Brancsi Pongrácz közbenjárnak egyfelől Bessenyei András, másfelől Bazini György gróf fiai, János és Sigmond közt felmerült ügyben. Ez utóbbiak elfogták volt Bessenyeit; a három főember befolyásával úgy dült el az ügy a káptalan előtt, hogy Bessenyeit a vádlottak kielégítik és ő magát 6000 arany forint erejéig leköti. Az ügyet magát nem lehet megérteni, itt csak azért közöljük, mert Pongráczról értesít, akit még Berencsinek neveznek. (Orsz. ltár D. L. 14179.)

Ezidőben komoly béketárgyalások folynak Frigyes császár és Pongrácz között,*) végre 1448. évi augusztus 26-ikán Köpcsényben létrejön a béke a római pápa legatusa és Cilley Ulrik közveti-

---

*) Teleki X. 237. A hadüzenő levelet (1448. máj. 16.) közli Kollár Sylloge Dipl. Anal. II. Vindob. Az aránylag rövid ideig tartó háború F.-nek, amint ő maga írja, rengeteg költségébe került. Linz városa maga 432 aranyat fizetett e célra. (Teleki X. 269.)

tésével. Pongrácz kiadja azokat a leveleket, melyeket a császár írt hozzája, valamint azokat, melyeket Cilley Ulrik és Schaumberg János grófoktól kapott. Bár a levelek tartalmát nem ösmerjük, ítéletet alkothatunk ebből is, milyen positioja volt Pongrácznak, aki szakolczai hadállásából állandóan farkasszemet nézett a Morva vizén túl táborozó haragosaival. Vajjon kit kompromittáltak volna az írások az utókor előtt?

1448-ban Pongrácz „cum consensu procerum“ eladja (itt csak zálogjog érthető) Scola Máténak és Tamásnak hű szolgálataikért Éleskő várat 6000 arany forintért, a saját, valamint fia, László és testvérei, István, Jakab és Jánosnak nevében. Ezt a várat ők saját költségük és vérük árán vették volt el az idegenektől. Szembeötlő itt az érdekltség közösségének kifejezése, ami bizonyíték arra nézve, hogy hadi operatioiban Pongráczot testvérei és nyilván a többi rokonok, Neczpali László és mások támogatták.

Egy adatunk (Országos levéltár D. L. 14635.) azt mondja, hogy Rozgonyi István ezt a várat a régebbi háborúk alatt Friderik von Grünbergnek elzálogosította. Éleskő várával alább bővebben foglalkozunk.

Pongrácz ekkor lehetett hatalma tetőpontján. 1446—1449. állandóan zaklatta Morvaországot és Ausztriát. Kromeritz—Svetla táján állítólag 11 négysz. mérföldet tartott a birtokában, melynek lakóitól hűségesküt vett, adót vetett ki és mint kiskirály uralkodott. Ausztriában a rendek 1449-ben felkelést rendeltek el Pongrácz ellen és határszéli osztrák várait egymásután bevették. Weiden tartotta magát legtovább, melynek védelmét a cseh források szerint Pongrácz neje, állítólag Hédervári nádor húga intézte, túlnyomólag cseh zsoldosokkal. A császár fogságából csak 1450-ben szabadult. (Slovenské Noviny 1854. 119. sz. stb.)

1450-ben januárius 24-ikén Budán kelt Hunyadi János kormányzó levele „Magnifico Pongratio de Sancto Nicolao, alias de Branch, comiti Lyptoviensi“ és Nyitra vármegye szolgabíráinak. Aponi László a kormányzó előtt panaszt emelt néhai Aponi Miklós fiai, János, Sigmond, Miklós és Péter ellen, akik az ő szolgálát Apon várából kikergették, értékes ingóságokat, ékszereket, összes okleveleleit, fegyvereit stb. 2000 arany forint értékben erőszakkal elfoglalták. Minthogy a kormányzó — írja tovább — ilyen erőszakot nem tűrhet, Gwthi Ország Mihályhoz, a vármegye főispánjához fordult volna ez ügyben; de mivel nevezett a Mihály (így) „patrator premissi facti, ex eo quod ipse in hac causa suspectus iudex

fore decernitur“ az ő hatósága alatti területen történt esetben részrehajló bírónak tekintetnék, ennél fogva a kormányzó meghagyja Pongrácznak, hogy kiszállván Bassanba, hívja össze Apon várának minden szomszédját és Nyitra vármegye nemeseit „per modum proclamate congregationis generalis“ az ő színe elé. Kir. emberekül nevezi Sambokrethi Péter és János, vagy Barchyani (Borcsányi) András, Elefánthi Mihály, Hyndi Tamás, Baragyáni Salamont és Kwpi Somogy Istvánt, a királyi curiából a kormányzó által ezen ügyre külön kiküldött biztost, hogy a zobori conventus bizonyossága mellett hallgassák ki a tanukat. Ha a panaszt igazoltnak találják, kizárván és kidobván (exclusis prius et eictis) a nevezett négy alperest a vár birtokából s iktassák be újra a felperest, a conventus embere pedig idézze meg a tetteseket a királyi curiába, tudatván velük, hogy akár megjelennek az országbíró előtt, akár nem, ezt az ügyet elfogja dönteni, in causa premissa finem faciet. (Apponyi oklevéltár I. 301. lap.) Ennek a mandátumnak nagy erkölcsi súlyt tulajdonítunk. Országh Mihály, az országos főkincstárnok mint Nyitra vármegye főispánja nem intézkedik a saját hatáskörét érintő ügyben, nehogy gyanúba essék. Az ország kormányzója megbízta Pongráczot, a volt társfőkapitányt, Liptó főispánját, aki különben is keveset tartózkodott vármegyéjében, hanem nyitramegyei váraiban örködött az ország határain, döntse el ő a kényes ügyet.

Ugyanekkor Pongrácznak magának is támadt kis kellemetlensége a Forgáchokkal. A Forgách-család történetében (688. lap) láltuk ezt a kis adatot. Egy szűkszavú regesta azt mondja, hogy Forgách György Hunyadi János kormányzó előtt tiltakozik (1450. november 1. Pozsonyban) Szentmiklósi Pongrácz ellen, aki jogtalanul kéri magának a Forgáchokat megillető Cziffert Pozsony vármegyében és Fedemest Nyitrában. Mi jögon illethette Cziffer a Forgách-családot? Ezidőben Pongrácz már mintegy húsz év óta residált Berencs várában. A váruradalmakról tudjuk, hogy azok évszázadokon át intacte egy testben maradtak, a ritkább esetek közé tartozik, hogy a vár tartományából egy-egy rész elidegenítettett volna. Ezen időből nincsen ugyan adatunk Berencs és Czifferről, de visszafelé következtetve tudjuk, hogy a 16-ik században Cziffer, appertinentiáival együtt, mint jelentékeny birtoktest, mindig Berencs várának tartozéka volt egészen 1848-ig. Megjegyezzük, hogy Fedemes nevű falu van Nyitrában is meg Cziffer közelében is

1451. feria tertia ipso die Sanctorum decem millium Militum Martiryumque. Paneratus de Sancto Nicolao comes Liptoviensis

kiadványa elmondja, hogy tekintetbe vévén bizonyos egyenetlenségeket, melyek egyrészről közte és hozzátartozói közt, másrészről nagyságos Brandisi Giskra János, László király főkapitánya és ennek hívei közt keletkeztek az ország nem csekély kárára, ezeket eligazítandó, békés egyezsége lép Giskra Jánossal és ennek embe-reivel, jelesen „cum Dominis: Gregorio Comite Corbaviae castri Lip-czensis capitaneo, Nicolao Baliczky comite Thuroczyensi, Nicolao Wrczal de Dobra capitaneo comitatus Scepusiensis, Johanne Thala-fus de Ostrowa capitaneo castri Richnow, Nicolao et Petro fratribus de Komorov, Jodoco de Kwssau capitaneo castri Wygles, Petro Kolar capitaneo castri Saskew, Johanne de Brzewicz capitaneo castri Donowéc, Ladislao et Johanne fratribus de Tharkeo Ricolffy ceterisque castris et fortalitiis, item civitatibus Krembnicz, Schebnicz, Bistricz, Monte-Regis, Bakabánya et Libetha, item Cascha, Lewcza, Barthfa et Eperies ceterisque civitatibus, oppidis et possessioni-bus . . . Nevezetesen László király személyes bejöveteléig békét köt mindazon cikkelyek és clausulák alapján, melyeket a két fél választott bírái megállapítanak. Pongrácz kötelezi magát, hogy Kör-möcz tanácsának kiadja 14 nap alatt minden levelét, mely Giskra Jánostól nála van, legyenek azok akár adóslevelek, vagy más tar-talmúak és ezek mind megsemmisítendők. Ezentúl, ha Giskra ellen valami actio indíttatnék a kormányzó vagy más főúr részéről, ő ebben nem vesz részt; és ha valami javakat vagy ágyúkat elfoglalt Giskra híveitől, azokat nekik visszaadja; végre ha Liptó-Nagyvár javait a bírák Ricolffy Lászlónak és Jánosnak avagy Walgatha Mártonnak ítélnék oda, az esetre őket e javak békés birtokában meghagyja; nemkülönben elbocsátja az összes „non dum taxatos“ rabokat egy hét leforgása alatt. E cikkelyeket a saját nevében, vala-mint hívei, Bajmőczy Noffry János és Bardo, nemkülönben Neczpali László nevében elfogadottaknak jelenti ki 10000 arany forint vin-culum alatt, mely három hónap alatt fizetendő. Ha valaki közülök e cikkelyeket megsértené, Giskra János előbb barátságosan figyel-mezteti és ha a felszólítás nem használna, a kiszabott bírság esedé-kessé válik. (Körmöczy városi levéltár Fons 18. Fasc. 1. Nr. 12.) Kétségtelen capitulatio ez, ha úgy akarja valaki, még Hunyadi pártjának cserbenhagyását is olvashatja belőle. Ámde tudnunk kel-lene, hány csapás, milyen *dura necessitas* kényszerítette e lépésre? Belátta ezt maga Hunyadi is, mert jóindulatát pillanatra sem vonta meg derék fegyvertársától.

1452-ben Hunyadi János kormányzó Pongrácztól 7000 arany

forintot vesz kölcsön s ezért neki újból zálogba adja Szakolczát és a zsolnai harmincadot*) Pongrácz ekkor már legalább 8, de talán 13 év óta is resideált Szakolczában az exponált végvár védelmével elfoglalva, sok nehézség, sok áldozat árán. Elismeri azt még az ország tanácsa is, mikor Hunyadinak fenti adománylevelét átírja és megerősíti.

A legnevezetesebb oklevél, mely Pongrácz érdemeit elismeri, az ország tanácsának 1452. évi március 25-én Nagyszombatban kelt kiadványa. . . . Mi főpapok, bárók, nemesek és főrendek sat. megjelenvén, előttünk Szentmiklósi Pongrácz nevében tisztje Kosztolányi Pál fia, Mihály, felmutatta Hunyadi kormányzónak levelét, melyben az alább felsorolt vármegyékben befolyó „lucrum camerae“-t, valamint a zsolnai harmincad jövedelmét a nevezett Szentmiklósi Pongrácznak zálogba adja és kéri ura nevében, hogy a kormányzónak ezen levelét egész tartalmával átírassuk és az elzálogosítást, valamint a levélnek egyéb tartalmát helybenhagyván és megerősítvén, neki kiadjuk. E levél szerint Hunyadi János, Magyarország kormányzója tudatja, hogy az utóbb elmúlt időkben, néhai Albert király, az ország határán a csehek és más ellenségek támadásának kitett Szakolcza városát nagyságos Szentmiklósi Pongrácz lipótvármegyei főispán kezére, illetve megőrzésére bízta volt és neki a szükséges költségekre évenként 7000 arany forintot assignált. Pongrácz úr strenuus miles lévén, a haza javáért Szakolcza városát, mely ha az ellenség kezébe esik, az országot nagy veszély fenyegette volna, a csehek és más ellenség betörései és pusztításai ellen teljes nyolc éven át védelmezte, bár az említett assignált évi zsoldot meg nem kapta és megtartotta a várost nagy szorongattatások között, nem félvén a haláltól, maga és hívei vére ontásával megvédelmezte azt mostanig, végre érezvén, hogy az említett zsold nélkül a további védelemre képtelen, a várost nekünk, mint a királyi felség képviselőjének kezeibe törekedett resignálni (pótolhatatlan hézag az oklevélben). Mindezekon felül Pongrácz úr mint *igaz hazafi* (verus regnicola), nem kimélvén vagyonát és népeit, velünk együtt a kegyetlen török ellen is hadba küldé fegyvereseit; (hézag) bár felemlített *cselekedetei megjutalmazhatók nem lesznek*, mindazonáltal mi, kormányzói hatalmunknál fogva, neki adjuk a „lucrum camerae“-t, mely Komárom, Nagyhont, Bars, Árva, Trencsén,

*) Szakolczát mindamellett még 1452. végével is a Hunyadiak kezén, Szamárdi János kapitánysága alatt látjuk. (Teleki II. 277. és X. 344.)

Thuróc és Liptó vármegyékben a királyi fiscusnak fizetendő; különben a zsolnai harmincad szokott jövedelmét az ezzel járó tisztséggel és haszonnal (proventibus, honoribus et utilitatibus) zálogul, még pedig *Pongrácz úrnak és fiainak* mindaddig, míg az ország főrendei, vagy a királyi felség, vagy bárki más őt és fiait ama lekötött évi zsoldra nézve, mely neki Szakolcza város megvédéseért méltán jár, ki nem elégíti.

Ezt az ország tanácsa egész tartalmával elfogadja s amenynyire mások jogait nem sérti (az ösmeretes clausula „salvo jure alieno“), megerősíti s pecsétje alatt kiadja (a nap és hely hiányzik) „proxima post festum Assumptionis B. M. Virginis“ 1452-ben. Ezt a nagyértékű okiratot 1454 vagy 1455-ben (ki nem vehető) a turóci convent, miután Pongrácz ott személyesen megjelent és ennek átírását kérte, azt egész terjedelmében átírta és a folyamodónak kiadta februárius 24-ikén. Tudjuk, hogy ezidőben László, az imént gyámságából kiszabadult király már átvette a kormányt. Miért adta át Pongrácz Szakolcza kulcsait Hunyadinak, holott a helyzet biztonságban ígérkezett? Nem tartott-e valami ellenséges fondorlatoktól, amelyek a helyzet változásával megindulandók voltak?

Szakolczához Pongráczot zálogjogán kívül birtokjogok is fűztek, ellenben Schlick Gáspár birtokjogait nem tudjuk. Igaziak voltak-e, mikép szerezte? 1445. táján olvassuk, hogy a kancellár megunván javainak örökös pusztítását, potom pénzért eladta azokat Pongrácznak.

Még egy érdekes körülményre kell itt utalnunk. A kormányzó fentebbi kiadványában azt mondja, hogy Szakolcza védelmével már néhai Albert király bizta meg Pongráczot, Liptó vármegye főispánját; tehát legalább is 1439. óta viselte ő ezt a hivatalt. A kormányzó kiadványából azt lehetne kimagyarázni, hogy Pongrácz már akkor Liptó főispánja is volt, ha ugyan azt nem értette, hogy a jelenlegi liptói főispán akkor Szakolcza kapitánya volt. A hivatalban minden bizonyynyal testvérei is vele együtt viselték, hisz a legkisebb várban is két várnagy-porkoláb működött, hogy a vár őrizet nélkül ne maradjon, hát még a nagyon exponált Szakolczán! Így láttuk a huszita háborúk idejében Csejthe várában Majthényi Gergelyt és vele sógorát, Ujfalussi Jánost. Majd minden adatból kiolvassuk, hogy Pongráczzal egyetemben három fivére is szerepel mint hadi operatioinak részese. Minthogy régebben a jeles Neczpali László, Pongrácz István ipja volt Szakolczának kapitánya, nagyon valószínű, hogy e főfontosságú hadi állomáson már akkor is együtt

volt az egész rokonság és mindannyiszor solidariter közreműködtek a védelemben. Tény az, hogy Pongrácz működési tere inkább volt a Vág és főleg a Morva vízének vidéke, mint a távoli Liptó. Ennek tulajdonítható, hogy nem fordíthatván kellő gondot javaira; ott idegen erők hatalmasodtak el, ami Pongrácz felvidéki váraira, javaira utóbb is végveszedelmet hozott, mert azokat minden királyi privilégium dacára többé vissza nem szerezhette. Ott ültek és végleg ott maradtak a lengyel Komorovskyak s társaik. Lehetséges mindazonáltal, hogy Pongrácz a szakolczai kapitányságot nem viselte szakadatlanul 1439 óta, mert bár hogy a kormányzó azt mondja, hogy azt még Albert király conferálta volt neki, mégis csak 8 évet számít, nem pedig 13-at, amennyi kijönne Albert idejétől kezdve.

A kormányzónak, illetve a rendeknek 1452. évi adományát kiegészíti László király Bécsben 1453. évi febr. 26-án kelt levele. Cillei referatuma szerint Óvár és Sztrecsen várak, valamint a zsolnai harmincad joga 18.000*) forintnyi zálogteher címén Pongráczot illeti, addig, míg a király a birtokokat kiválthatja, Pongrácz pedig hűségben marad: „illam certam fidelitatem et servitia, ad quae nobis servanda se obtulit et superinde iuramentum praestitit, absque renitentia explere debeat“.

Ugyanezen napon egy másik melegebb hangú levélben a király elismeri: laude digna multimoda servitia, quibus se gratum et acceptum reddidit és donatioban részesíti. A várakat így sorolja fel: Berencs, Ugroch (ma Zay-Ugrócz), Ujvár, Likava várakat és „locum castri Naghwar“; tehát Liptó régi várát az összes tartozékaival a király örök tulajdonul adományozza neki. Ezeken kívül is állandó figyelmében részesíti új hívét.**)

*) Az 1443. záloglevél még csak 9000 frt erejéig adta át ezeket.

**) Liptóújvár története eléggé ismeretes, legutóbb Teschler B. külön füzetben (Liptó-Szt.-Miklós, 1906.) is megírta. Mi csak azt emeljük ki, hogy a Pongráczokat IV. Béla óta donatio fűzte a várhoz (Magy. tört. tár IV. 27.) és bár I. Pongrácz 1360-ban erre új adománylevelet is nyert, a család még sem maradhatott birtokában. 1374—1433. a vár királyi birtok, ekkor csehek kezére jut 1435—50. a tarkeői Rikolfok, utánuk 23 évig Komorovszky tartja. A tót források szerint Pongrácz 1452-ben ostromolta is a várat, de a szó legszorosabb értelmében véres fejjel kénytelen onnan visszavonulni. 1453-ban László királytól adománylevelet is kap Liptó-Óvár és Ujvárra, valamint Likava stb. objektumokra, de Komorovszkyval nem boldogul. Ekkor építi a Fehér-Vág völgyében, Bielanszko mellett, WyrOUGH nevű várát a Komorovszkyak ellen indítandó harc alapjául. Rozgonyi Sebestyén kiveri ugyan a Valgathával egyesült Komorovszkyt Óvárból, de önmagának foglalja le, sőt királyi donatiót is szerez

Fentebb láttuk a rossz hírbe keveredett Pongráczot mint bírót, az alábbiakban bemutatjuk őt mint a királyi pénzverés egyik protectorát. Tudjuk, hogy Giskra és társainak felvidéki garázdálkodása alatt sok külföldi pénznem került forgalomba, másrészt a hazai aranypénz a különböző manipulációk folytán hitelét és értékét csaknem elvesztette.*) V. László az ország rendjeinek kívánságára 1453-ban új arany- és ezüstpénz verését rendelte el. Az aranypénzt illetőleg csak azt tudjuk, hogy olyan volt, mint Albert király idejében, ellenben az ezüst denároknak pontos leírását birjuk. Egy márka ezüst egy márka rézzel keverendő és a 2 márkából 1300 db. fehér pénz készült, melyből 200 denár egy arany forint értékű volt. (Körmöczy ltár I. 36., 1., 8., 6.) A pénzveréssel Holczler Konrád, az akkori főkamara-gróf volt megbízva.

Ugyanakkor a király felhívta Körmöcz városát és a szomszéd vármegyéket, hogy a főkamara-grófot támogassák, hogy az új pénz forgalomba hozatala ne akadályoztassék. Ugyanakkor levelet intézett Pongráczhoz is, melynek szövegét alább adjuk Krizskó jeles értekezése (A körmöczy kamara. Bpest Tud. Akad. 1880.) kiegészítésül:

Ladislaus Dei gratia etc. . . . Fideli nostro Egregio Pangratio de Sto Nicolao salutem et gratiam. Quia nos certis et rationalibus ex causis maxime Rempubicam ipsius Regni nostri Hungariae concernentibus de collaudatione et beneplacita voluntate Dnorum Praelatorum Baronum Nobiliumque et Civitatus ejusdem Regni nostri Hungariae pridem in Conventione Posony celebrata nobiscum existentium decrevimus per totum ipsum Regnum nostrum in omnibus Cameris cusionis Monetarum cudi debere novam Monetam sub lege modo forma et conditionibus in aliis nostris literis subinde confectis, datis et per extensum contentis . . . Ideo fidelitati tuae nunc

---

reá (1458.) Nemsókára ismét Komorovszky kapja a várat, 1464-ben a Tarkeőiek visszafoglalják ugyan, de Komorovszky még ugyanazon évben kiűzi az új donatariusokat és benne ül 1474-ig, amikor maga Mátyás űzi ki onnan, felégetvén óvárt is, mely többé fel sem épült. A Pongráczok 1450—1469-ben hasztalan tiltakoztak az új impetitorok ellen, az uradalmat többé nem nyerték vissza.

*) Tudjuk, hogy Giskra pénzverő Kassán (1451.) 1 márka ezüsből és 3 márka rézből verték pénzüket. Az ötvözet 1 márkájából 400 denár vagy 800 obulus készült — Et si in una marca, sic ut prefertur mixta 4—6 denari defecerint, sive excreverint in pondere hoc absque fraude fieri committimus . . . (Teleki X. 299.) Ugy látszik, hogy tisztjei bőven is éltek ezzel az engedékenységgel, mert Kassa városa 1456-ban a pénzverést betiltotta. (U. o. 524.)

firmiter praecipientes mandamus, quatenus, cum et quando homines et familiares Mg. Conradi Helzler magri hubarum ducatus nostri Austriae, Cameralis dictae Camerae nostrae Crimniciensis, aut officialium suorum praenominatorum scilicet ostensores cum talimodo nova nostra moneta cudenda ad tenutas, oppida, ac villas tuas, advenierint, eosdem et eorundem quemlibet favore debito prosequi... azokat tanácscsal és segítséggel támogatni el ne mulasztaszad, az új pénz megjövetelét birtokaidon és alattvalóid körében kihirdessed a beváltás előmozdítása kedvéért, hogy jövőben az adás-vételeknél már az új pénz érvényesüljön.

Ne engedd, hogy hívünk embereit bárki is zaklassa és szóval vagy tettel akadályozza . . . stb.

Kelt Bécsben az Ur mennybemenetele után való szombaton (május 12.) 1453-ban, uralkodásunk 13. évében.

M. pr. dni regis.

(Körmöczy ltár Fons XXVI. F. 1. Nr. 15.)

A király tehát a maga pénzverőit Pongrácz oltalma alá adja. A „rablólovagban“ nem is csatlakozott, ellenben Hont vármegye universitásával annál több kellemetlensége támadt. Ezek azonban már kívül esnek tanulmányunk körén . . .

Pongrácz ezutáni féktelenkedése a gyér és homályos adatok miatt úgyszólván megmagyarázhatatlan. Talán valami *eddig fel nem derített okok* forogtak fenn, hogy az adományokkal elhalmozott Pongrácz mégis békétlenkedett.

A Szentmiklósi Pongrácz-családról, miként már említettük, Majláth Bélának két tanulmánya van, melyek a zord, de nagy történelmi alak: Pongráczunk életét is tüzetesen tárgyalják. Nem értjük tehát, miért vélte kötelességének a szerző hősünknek egyik, mondjuk csorbáját takargatni, holott más helyen elég kiméletlenül becsmérli. Ezt a hézagot akarjuk pótolni, amidőn Pongrácz egyik kudarcát is előadjuk, mert történelmi művet írunk, nem panegyrikont.

V-ik László nagy donatioja után Pongrácz még nagyobb hatalomra vágyódott. Ennek érdekében várakat épített, nagyobb, felszerelt erősségeket emelt, de ezek elpusztultak, még helyük, neveik emléke is vitás, ezeket tehát mi is mellőzzük. Pl. a vitás fortalicium Piche neve Nyitra vármegyében, talán a nyitrai püspökség területén, de Trencsén vármegyében fekvő Bittsére volna alkalmazható. Mi történt Pongráczsal 1454 elején május 9-ikéig? Bizonyos, hogy

ekkor Pongrácz Nagyszombatban, Hunyadinak fogságában volt,*) minden régi barátság dacára, azonban az írott emlékek erről nem nyújtanak kellő felvilágosítást. Ez a fogság össze nem tévesztendő ama custodia honesta-val, amidőn Pongráczot a király, hogy a felbőszült rendek elől megóvjja, fogságba vettette (1444.). Az előbbiről a krónikák ingadozó adatai szólnak, emerről azonban hiteles bõrhártyára írt oklevél.

A fentidézett napon Hunyadi a király nevében, annak utólagos jóváhagyása reményében Pongráczczal egyezséget köt. Felűnő a két dátum; Hunyadi az ő egyezségét Sófia nap előtti csütörtökön, tehát május 9-ikén Nagyszombatban, László király pedig a bõrhártyán írt díszes privilégiumát Prágában már június 2-ikán keltezi.

A király bevezető szavait idézzük első helyen, mert jellemzők. . . . Szentmiklósi Pongrácz az utóbbi napokban atyafiaival és cinkostársaival Magyarországbán háborút gerjesztvén, ebben sok fosztogatást követett el, miért is Hunyadi főkapitány fogságába esett; de ez szem előtt tartván az ország javát, Pongráczczal egyezségre lépett és felkérte a királyt ennek megerősítésére. Az egyezés szövege a következő: Mi, Hunyadi János sat. tekintvén az ország felső részének devastatioját az ország ellenségei által, tanácskoztunk az ország bíróival és főrendeivel és ezek megállapodása szerint a király nevében nemzetes Szentmiklósi Pongráczczal és atyafiaival egyezségre léptünk: Pongrácz köteles visszaadni Berencs, Sztrecsén, Óvár és Zsolna várakat (csak 6 hónapja mult ekkor, hogy Pongrácz a király új adománya alapján örökadományosa lett azoknak), még pedig Berencset Sófia nap előtti hétfőn (május 13.), a másik hármat pedig (május 20.) nagyságos Guthi Ország Mihály főajtónálló - mester és Alsólindvai Bánffi Pál főlovászmester kezeibe a király nevében. Ezek pedig tartoznak Berencs átadása

---

*) Mikor és mikép történt Pongrácz elfogatása, nem tudjuk. Stenczel György levele Bártfa város tanácsához (Kassa 1454. március 28.) röviden elmondja, hogy Moderer Pál Nagyszombatra megy a kormányzóhoz, mert Pongrácz fogságba esett. (Bártfa levélt. I. 119. l. 726. sz.) Ugy látszik, ez a pozsonyi országgyűlés határozatának eredménye, mely Giskrát, Komorovskyt és Pongráczot, ez utóbbit a szepesi zálogos városokban elkövetett dúlásai miatt fej- és jószágvesztésre ítélte. (Letopis Matice III. 34. Századok 1878., 110. l.) Erre Pongrácz ellenségei már régóta készülődtek. Már 1450. táján sürgeték Hunyadit, hogy fogja el Pongráczot, sőt már híre is ment országszerte, hogy a kormányzó fogságba vetette, mert Magyar Balázs egyik levele ezt a kőszá hírt cáfolja. (Bártfai ltár I. 99 l. 579. sz.)

után Pongrácznak 1000 arany forintot lefizetni, a másik három vár átadása után pedig 2000 arany forintot, végre Ker. Szt. János napja utáni nyolcadnapon újra ezeret. *Hunyadi köteles Pongráczot fogságából kibocsátani és öt Baánig* (Trencsén vármegyében) *elkísértetni*. Az említett várakért kárpótlás gyanánt Pongrácz Temes vármegyében Sydóvárt, Mezewsomlyót és Maxond várakat kapja tartozékaikkal „cum aliis possessionibus condam Frusin-Chazaar ac oppido Saswaar“. Továbbá Liptó vármegyében Ujvárt, Nagyvár tartozékait és Likava várát a kamara hasznával adja neki és örököseinek „in perpetuum“, ezenkívül a liptai főispánságot és turdossini harmincadot élte fogytaig adományozza neki a király. Addig, míg Pongrácz Ujvár és Likava várak birtokába jut, a szentmiklósi erősség maradhat jelenlegi állapotában, azzal a kikötéssel, hogy ő onnan nem fog a királynak, vagy a lakosoknak károkat okozni. Az esetre, ha Valgatha Márton és Komorovszky Péter, Pongráczot vagy atyafiait meg akarnák károsítani, ez esetben Pongrácz és atyafiai az ország bárói és Hunyadi előtt kötelesek tiltakozni és „facta protestatione“ ezen impetitorok ellen védhetik magukat. Továbbá rendeli, hogy néhai Nebojza fia, Miklós, a turóczy prépostság békés birtokában maradjon, úgy, amint azt László királytól kapta, de mihelyt Pongrácz Sydóvárt kezébe vette, a prépostság körüli erősség alapjáig lebontassék. (NB. Nebojsza Miklós Pongrácz embere talán Szentmiklós néhai várnagyának fia, akit az országgyűlési felháborodott közönség 1444-ben Budán megölt.)

Ezután Szucsá várát (a trencsénmegyei erősség értetik) tartozékaival, nemkülönben Desthwerfalwa (?) Patak és Zarkalicze birtokokat Liptóban, mely javak néhai Bessenyo Tamás magvaszakadtával a koronára szállottak volt, ezeket a „lucrum camerae“vel együtt Istvánnak, Pongrácz testvérének és örököseinek adja a király örökadományképpen és Szucsán*) (így) vár építésére királyi consensust ad. Továbbá Ugrowgh (ma Zay-Ugrócz) várát, mely jelenleg Pongrácz testvérének, Jánosnak kezében van, minden tartozékaival és a „lucrum camerae“-t Jánosnak és örököseinek adja „in perpetuum“. Továbbá a király Pongrácznak és testvéreinek, István, Jakab és Jánosnak, valamint híveiknek, szolgálóknak és támogatóiknak, ú. m. Kazzai Jánosnak és „consorti Wladkonis“ (?) minden tetteiket megbocsátja. Továbbá Kazza vár és Bán erőssége Kazzai Jánosnak és atyafainak békés birtokában maradjon, de olyan

*) Itt talán a thuróczy Szucsán értetik.

feltétellel, hogy onnét „nekünk“ károkat ne tegyenek, különben örök hűtlenségbe esnek, mely alól őket sem a király, sem az ország fel ne oldhassa. Esetleg zálogos birtokait, bárhol is vannak, Pongrácz megtarthatja; item judicatum Faytsag (Voigtey vagy scultetia) Zsolna mezővárosban, amit *Pongrácz vétel útján bír*, továbbra is szabadon birhatja vagy eladhatja. Továbbá a Berzewczeben épült erősség (nem tudjuk hol volt) Sófia nap utáni hétfőig leromboltasék. Továbbá a nyitrai püspökségnek Pyche nevű fortaliciuma, mely bizonyos torony körül épült, lebontasék, kivéve a tornyot, mely erődítmények nélkül marad. Továbbá ha Berencs, Sztrecsén, Óvár és Zsolnán kívül Pongrácz más nemes családnak birtokait jogtalanul foglalta volna el, azokat tartozzék tulajdonosaiknak visszabocsátani. Pongrácz híveinek esetleges jogos követeléseik megtérítendőek. Továbbá ha Pongrácz tisztjei (familiares) közül valaki teljesített szolgálatért Lévai László, néhai Cseh Péter fia ellen jogos követeléseket formál, azt fizesse ki Lévai László, különben reá fogjuk kényszeríteni. Továbbá ha a megnevezett Pongrácz, István, Jakab és János, Kazzai János és atyafiai az előre bocsátott feltételek miatt a király és az ország ellen háborút indítanak, vagy fondorkodnának, azonnal hűtlenségbe esnek és sem a király, sem az ország nekik meg ne kegyelmezhesen. Végre a kormányzó igéri, hogy a fentebbieket Ker. Szt. János nap nyolcadáig, tehát junius végeig teljesíti, ha pedig ezt nem tenné, vagy a király az egyezséget helyben nem hagyná, ez esetben a két zászlós úr a 3000 arany forintot adja vissza, Pongrácznak pedig a mondott várakat resignálják. Ha pedig Pongrácz és atyafiai Ker. Szt. János nyolcadáig valami háborút indítanak a király ellen, vagy ezen dispositiot egészben vagy részben el nem fogadnák, ez esetben az említett várakat Ország és Bánffy ne adják vissza Pongrácznak, hanem a király nevében Hunyadinak. A kormányzó kötelezi magát, hogy P.-t Sydóvárban és egyéb javakban megvédi bármely impetitor ellen. Végre a mindkét fél kezén lévő rabok szabadlábba bocsátandók. Kelt Nagyszombatban, Sófia nap előtti csütörtökön (május 9-ike) 1454-ben. László király ezt Prágában 1454. évi jún. 2-án helybenhagyta, a pergamenre írt oklevelet ki is adta.*)

Ugyancsak Majláth művében olvassuk, hogy ezen egyezés

---

*) A kassai levéltárban, közölve a Letopis XI. 78—80. l. Eszerint az egyezés Szent Sófia napján, a királyi jóváhagyás Pragae die dominico proximo, post festum Ascensionis Domini, tehát jún. 2-án kelt.

és Hunyadi halála közti időben Pongrácz ismét összekülönbözött a kormányzóval. Természetesen ez a viszály is a szerződés be nem tartásából támadhatott, hiszen akkor az ilyen szerződésszegés mindennapi dolog volt — propter non posse — a súlyos feltételeket a legjobb akarat mellett sem lehetett teljesíteni. A várak egyik kézről a másikba mentek át, folyton zálogképpen, mert a kiváltásra szükséges pénz soha sem került. Amint látjuk, Pongrácz kötelezte magát Berencset, Sztrecsént és Zsolnát átadni, amiért neki recompensatiót ígértek pénzben és várakban. Ő jóhiszeműleg átadta Hunyadinak a nagyszombati tractatusban levő várakat, pontosan a kikötött napra, de vele szemben az egyezés pontjait nyilván be nem tartották; az utolsó részletfizetést, az ígért várakat Liptóban nem adták át Pongrácznak ellenlábasai, a Komorovskyak, Walgatha és Tarkeői Rikolfék, míglen a kitört viszály az egész egyezséget invalidálta. Kitészik világosan Hunyadi végrendeletéből,*) hogy *ez egyszer Pongráczon igazságtalanság esett*, amit a nemeslelkű Hunyadi bizonyára nem akart, de valami „vis major“ megakadályozta, azért végrendeletileg visszaadta Pongrácznak az elvett várakat.

Szilágyi Erzsébet e végintézkedést Temesvárott 1457-ben április 14-ikén kelt oklevelében végrehajtja és Pongrácznak, fiainak, Venczelnek és a másik Pongrácznak, nemkülönben testvéreinek, István, Jakab és Jánosnak a felmerült ellenségeskedés és viszály megszüntetésére visszaadja Berencs, Sztrecsén, Óvár várakat. Zsolna átadását is igéri, megfogadván a maga és fia nevében, hogy Pongráczokat mindenképpen megvédi és tanácsával segíti. Maga Szilágyi Mihály is hozzájárult e békekötéshez. Akkor történt ez, midőn Hunyadi László kivégeztetése után az ország már forrongott s a Hunyadi-ház barátai sorakoztak.**)

Nehéz feltételek mellett is kapitulált Pongrácz. Akármilyen zord vitéz volt is, megeshetett a szíve a követelt áldozat fölött. Feláldozni Berencs várát, ahol soká resideált, még előnévnek is használta (Pancratius von Sanct Nikolaus gesessen auf dem Brantsch), átadni a remek fekvésű Óvárt, Sztrecsént, a jövedelmező Zsolnát, mindezeket feláldozni a kétes liptai várakért, melyekről jól tudta, hogy alig fogja valaha birhatni. Hát még a messze eső, ismeretlen

*) Részletesebben l. Telekinél, hol Óvár és Sztrecsén visszaadásának indokolását is találjuk. A temesvári szerződés jelentőségét alább fejtegetjük.

**) Az egyezséget ünnepélyesen megújították ugyanezen évi júl. 13-án (l. Kaprinai I. 119.)

alföldi javak ugyancsak kétes értékű birtokjoga, és idegen környezete! Bizonyára nyomott lehetett a hangulata, mikor e súlyos feltételeket elfogadta.

Feljebb láttuk, hogy Kazzai János 1447-ben panaszkodott Pongrácz ellen. Kérte a gyermek-királyt, nyújtson neki segítséget gyűlölt szomszédja ellen. És mekkora fordulat! 1453-ban, mikor megnyilvánult a királyi kegy Pongrácz irányában, még Kazzai is megbékült vele, egymást támogatták kétes hadi vállalataikban, míg végre is rajtavesztett mind a kettő. Az a körülmény, hogy Hunyadi egyezségében (1454 májusában) azt igéri, hogy Pongráczot Baánig elkísérteti és ott szabadlára bocsátja, világosan amellett szól, hogy Pongrácz mindenekelőtt a Kazzaiak biztos várába akar szállni, miután az ő nagy kihágásait a kormányzó már megbocsátotta. Ez arra vall, hogy 1454-ben a Kazzaiak szövetségese volt. Azonban soká nem tarthatott a barátság, mert 1457-ben a Kazzaiak már mint békülő felek újabb frigylevelet kötnek Pongráczczal. Ennek szövegéből kivehető, hogy az 1457 tavaszát megelőzőleg újra hadilábon voltak. Ezen frigylevélről különben máshol bővebben szólunk, itt csak a nagyszombati fogság és tractatus homályos részét akarjuk magyarázni.

A történelemből tudjuk, hogy midőn az ifjú király átvette a kormányt, Hunyadi ellenségei mindinkább támadták, olyannyira, hogy a volt kormányzó, ekkor már csak Besztercze grófja és főkapitány, többé személyét sem érezte biztonságban. Látszólag kibékült alattomos ellenfelei tovább áskálódtak ellene s ő defensívára szorítkozott. Pongrácz azonban mindenkor feltétlen híve volt Hunyadinak és családjának, ehez kétség nem fér. Mégis miért veti fogságba? Az oklevélben fogságnak mondott helyzet nagyon különbözött a valóságos rabságtól. Talán úgy lehetne magyarázni az egész incidenst, hogy Hunyadi csak azért, hogy látszólag kedvezzen az ellenlábasaiknak is, szigorúbb bánásmódot színlelt Pongráczczal szemben, amellet azonban egyezséget kötött vele. Vajjon a feltételek betarthatók-e a szerződő felek részéről? Nem kereste senki. A szerződő felek a lehetetlenséggel szemben magukat feloldottaknak tekinthették. Ez az eset nyilván ez alkalommal is beállott. A főcél, hogy Pongrácz a saját híveihez térhessen, el volt érve, Hunyadi pedig ellenfeleivel szemben az oklevél szigorú szavai által fedve volt, tehát a helyzet tisztázottnak látszott.

Pongrácz, már mint Ulászló-párti is sok ellenséget szerzett magának és ellenségeinek száma még növekedett, főleg akkor, mikor

László király vette át a kormányt. Pongrácz meg nem szűnt Fride-rik császárt nyugtalanítani, idebent a császár híveivel is éreztette karjának súlyát. Azon időben, midőn az ország két királyt uralt, Hunyadi volt Pongrácz támasza, aki túlkapásait lehetőleg elnézte, becsülvén hadvezéri erényeit.

Semmi diszculpáló törekvés nem vezérel bennünket, amidőn így nyilatkozunk Pongráczról. De ellenmondást látunk abban, hogy forrásaink míg egyfelől magasztalják a nagy Hunyadiat, másfelől gyalázzák legerősebb hívét. Vajjon a későbbi történészek jobban tudták megítélni Pongrácz egyéni értékét, tehetségeit, mint a nagy-nevű kortárs, aki évtizedeken át szövetkezett vele és fegyvertársa volt? Bizonyára nem. A Pongrácz elleni rosszindulat ugyan kortársairól szállott reánk, de nem azok részéről, akik Hunyadi politikáját vallották magukénak, hanem az ellenkező pártról és ez megfejt mindent.

Invidia odium parit. A szomszédoknak nagy okaik voltak irigykedni Pongráczra és három testvérére, akik rövid idő alatt annyi birtokot szereztek.

A következő várakat és kastélyokat birták a hozzájuk tartozó uradalmakkal. Az ősi szentmiklósi erődített kastély után megszerezték: Blatnicza, Berencs, Óvár, Sztrecsén, Oroszlánkeő, Bude-thin, Nagyvár (Liptóban), Ugrad (Zay-Ugrócz), Szakolcza, Ujvár, Likava, Szucsá (néha Szucsán-nak írva, az előbbi Trenecsén vármegyében, az utóbbi Túróciban). Ezt a tizenkét várat adomány útján nyerték, a háborús események közepette erőszakkal megszerezték: Piche, Éleskeő és Berzencze birtokát, a túróczy prépostság javait, talán Znio várával együtt és még néhány közelebbről fel nem ismerhető nevű várat. Az 1454-iki egyezség nekik ígérte Sydóvár, Mezeő-somlyó, Maxond, Frussint (a császári javakat) és Sassvár nevű várat; minthogy az egyezségnek foganatosisíthatása kétes, nem merjük állítani, hogy a nevezett alföldi várak át mentek volna Pongráczék birtokába. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a fent elősorolt várak egy és ugyanazon időben nem voltak a Pongrácz testvérek kezében, hanem váltakozva birták.

Adatok hiányában nem követhetjük tovább hősünk 1454. évi kudarcának közelebbi fejleményeit, de úgy látszik, mintha maga is megelégedte volna politikai szereplését, mert a katasztrófa után csenedesebb foglalkozás után nézett. A harcedzett vitéz elhagyja várait és polgári foglalkozást keres, egyidőre csöndes bányamivelő, urbúrás lesz.

A besztlercebányai Jung-család, melynek a hazai bányászat történetében oly kimagasló szerep jutott, ugyancsak közel vonatkozásba jutott így Pongráczunkkal, mikor besztlercebányai fekvősegeit nála elzálogosította. (1455. évi május 27.) Stephanus Jungk civis Cittis Nove Zoliensis . . . fateor quod generosa dna Anastasia de Scto Nicolao, soror magnifici dni Pangracii de eadem, relicta condam egregii viri Janda dicti, mihi 400 florenos mutuo accomodavit . . . ennek fejében leköti Besztlercebánya vidékén levő 4 faluját és városbeli házát bányajogositványával együtt.

Hogy a kölesönt voltaképen maga Pongrácz adta, kitűnik az 1460. évi kiváltás aktaiból, amikor Jung Miklós, István fia, fítestvére, Gilich von Berg segítségével átveszi az annak idején atyja által *Pongrácznak átadott* birtokát — alle seine Gueter, Pergwerk, Huetten, Haus und Hoff, Majerhoff, Ackerland und Dörfer — kiváltja.

Tehát a nagy hadvezér nemcsak fegyveres úton, vagy donatiókkal gyarapította birtokait, de „közgazdasági tevékenységgel“ is. Részt vett a bányamívelésben, tehát kardforgatás mellett értett a bányatermékek értékesítéséhez is. (L. Wenzel G. Magy. bányászatanak kritikai tört. Bpest, 1880. p. 58.)*)

1454-ben Jung István bányáinak egy részét még maga kezelte. Hogy üzeme milyen jelentékeny volt, kitűnik urburája nagyságából. E címen fizetett királyi adó a nyert ezüst $\frac{1}{8}$ -át tette ki, amit a bányagrófok rendszeren készpénzben hajtottak be, holott azt csak természetben kellett volna fizetni. Jung a maga urburáját átlagáron 40 márka finom ezüsttel váltotta meg 3 évre. (Körmöczy Iymbus.)

Talán mint a lucrum camerae haszonélvezője és 1453-ban a kamara protectora vállalkozott Pongrácz e nehéz üzletre is, mely illusztrálja vállalkozó szellemét. 1455—60 között, úgy látszik, állandóan Besztlercebányán lakott és rézbányászattal foglalkozott.

Nevezetes, hogy a Schweingrätzl-bányák, tehát a Jung-féle birtok, mely 1466-ban Thuz, illetőleg Ernst János tulajdona lett, utóbb a Thurzók és Fuggerek kezén a legjövedelmezőbb vállalatok egyike lett.

*) Pongrácznak bányai viszonyai és Besztlercebányán időnkénti tartózkodása — tekintvén ellenséges viszonyát Giszkra Jánoshoz, akinek korlátlan hatalma alatt állottak a bányavárosok — nehezen magyarázhatók meg; úgy hisszük azonban, hogy ezen kérdést Moderer Pál, Körmöczy dűsgazdag pátriciusa, sőt városbírája személyében találhatjuk megoldva, aki országos tekintélynek örvendett és Pongrácz legbizalmasabb embereinek egyike volt.

A csöndes polgári foglalkozás azonban nem kötehetette le állandóan a tevékeny hőst. Gondoskodtak róla barátai és ellenségei egyaránt, tovasodorták őt a politikai események.

Az 1457-iki nagy fordulat Pongráczot, valamint Majthényi Gergelyt is a Hunyadiak pártján találta. Amidőn 1458 elején a megválasztott király fényes hadi kíséretével az ország határán, Sztrazniczán, Szakolcza és Ujvár tözsomszédságában megjelent, az elsők között voltak a vitéz bajtársak, hogy dobogó szívvel fogadják a nagy hősnék koronás fiát; tudjuk, hogy maga Pongrácz már Prágából kísérte hazafelé.

Ezidőben Berencsi Pongrácz fiai, Vencel és Pancratiuss, már felnőtt férfiak. Bonfinius (*Rerum hungaricarum decades*), amidőn a Hunyadi-ház legfőbb híveit említi, így sorolja fel őket egymás után: Szilágyi Mihály, Székely Tamás, Rozgonyi Sebestyén, Kánissai László és Szentmiklósi Pongrácz. Ugyancsak Bonfini, midőn leírja Ali bég berontását, elmondja, hogy Pongrácz őt véres harcban derék sereggel legyőzte és a törököt kikergette az országból.

Hunyadi János és Pongrácz közt fennállott viszonyt Kaprinay István ismételve, lehetőleg behatóan tárgyalja. Hunyadi tudvalevőleg Temesvárott 1448. évi aug. 11-ikén szoros frigyre lépett Pongráczczal, akkor szakolczai kapitánynyal (*fraterna amicitia et adoptio*); erről megemlékezvén, azt mondja Kaprinay, nem tudja, miért újította meg ezt az egyezséget Hunyadi özvegye, Erzsébet és testvére, Szilágyi Mihály Temesvárott 1457-ben, Urunk feltámadása előtti csütörtökön (április 14-ikén), mindazonáltal szükségesnek tartja annak teljes szövegét közölni. *) Ebben az özvegy és Szilágyi Mihály, Macsó bánja és Nádorfejevári kapitánya tudatják, hogy érett megfontolásuk és barátaik tanácsa következtében minden néven nevezendő egyenletlenséget, mely nagyságos Szentmiklósi Pongráczczal, Liptó főispánjával és fiaival: Venczel és Pongráczczal, nemkülönben testvéreivel, István, Jakab és Jánossal, valamint néhai Hunyadi János, Beszterce grófja, valamint fiai, úgyszintén Pongrácz, ennek fiai és testvérei között felmerült és mostanáig tartott (*hucusque fuerunt motae*), jövőre megszüntetnek, sőt emlékezetükből is törlik. Ezenkívül ígérjük, hogy Berencs, Sztrecsén és Ovár várakat és Zsolna várost az ott épült kastélylyal (*cum castello in eadem erecto*) vissza-

---

*) Kaprinay másik munkájában két hasonló adatot ígér a kormányzó és Pongrácz közt kötött szövetség megvilágítására. A *Diplom. Ladislai Posthumi* sajnos, nem jelent meg.

adják Pongrácznak, fiainak és testvéreinek, még pedig félhavonként (temporibus semessivis), vagyis Berencs várát és Zsolna városát a kastélylyal Ker. Szt. János napján, Streccsen és Óvár várakat Szt. Egyed hitvalló napján adják át; ezekben Pongrácz urat és fenti rokonait minden ellenség és impetitor ellen megvédelmezik. Fogadják, hogy ezt az ígéretet fiuk, illetve unokaöccsük, Mátyás, Beszterce örökös grófja nevében is megtartják.

Ezt az oklevelet Kaprinay személyesen látta báró Pongrácz János nádasi kastélyában (Korláthkeő várának tartozéka). Az oklevél bőrhártya, a Hunyadi és Szilágyi címerekkel ellátott függő pecséttekkel. A nevezett János báró Jakabnak, a nagy Pongrácz egyik testvérének egyenes ivadéka, anyai ágon Korláthkeőben közbirtokos; ennek egyenes leszármazottja báró Pongrácz Eleonora, özvegy gróf Forgách Kálmánné; kiváló tulajdonai által országszerte nagy tiszteletben álló hölgy, ma is él. Ezen oklevélhez kétség nem férhet, hiteles volta kétségtelen. Kaprinay a régebbi megállapodásoknak ezen oklevélben való ismételését oda magyarázza, hogy Pongrácz „armis, consilio, auctoritate potens“ lévén, támogatásához a Hunyadi-ház nagy reményeket fűzött.

A fentebbivel kapcsolatosan említjük Kaprinaynak közleményét Szilágyi Erzsébet és Pongrácz közti egyezséget illetőleg. Abban külön fel van említve, hogy Berencs és Óvár várak Hunyadi János végső intézkedése értelmében Berencsi Pongrácznak visszaadandók. Fel vannak sorolva a várak, melyek Hunyadi kézben vannak és visszaadandók. A felvidékről az özvegy kezén voltak: Trencsén, Besztercze, Szucsá, Oroszlánkeő, Léva, Zsolna, Sztrecsen, tehát nincsen köztük Berencs, mindamellett „expressis verbis“ mondja, hogy Berencs és Óvár „juxta testamentum Gubernatoris“ Pongrácznak visszaadassanak.

A fenti tárgyalás ünnepélyes megerősítése ugyancsak Temesvárott történt Szt. Margit napján, tehát július 13-án. (Kaprinay I., 120.)

Az az általános forrongás, mely 1457-ben az ország nagy részében elterjedt, több heterogen elemet hozott közelebb egymáshoz. Ideiglenes fegyverszünetre vagy frigyre léptek olyanok is, akik azelőtt ellenséges viszonyban állottak egymással; ilyenekről szólottunk volt feljebb. Legújabbán olvasunk erről a Történelmi Tár 1911. II. füzetében dr. Iványi Bélától.

1457 szeptember 8-ikán fegyverszünetet kötnek Perényi János tárnokmester és brandisi Giskra János sárosi főispán Szilágyi

Mihálylyal. A fegyverszünet 1458 Szent György napjáig tart és magában foglalja az egész Felföldet. A terület vármegyei névszerint felsorolvák. Ha akadna olyan, aki e békeszerződésben nem akar részesülni, az egy hónap lefolyása után ellenfélnek tekintendő.

Ezen békébe Szentmiklósi Pongrácz is befoglaltatik, akit Szilágyi Mihály értesít e végzésről. Ha Pongrácz nem akarna ezen szerződés részese lenni, ez a békekötést nem invalidálja, mindamellett Mihály köteles a békebiztosokat négy hét lefolyása alatt Pongrácznak véleménye felől értesíteni.

Kitetszik ebből, milyen súlylyal birt Pongrácz egyénisége; de az is kivehető, hogy ő volt a legintransigensebb Giskra ellenség, Hunyadi-párti tényező. A fegyverszünetet nemsokára követte az ifjú király halála és a viszonyok megváltoztak.

Nem adnánk hű képet a helyzetről, mely Mátyás megválasztását megelőzte, ha elhallgatnók azt a frigykötést, mely egyrésről az ország nádora, Garai László, másrésről Szilágyi Erzsébet és testvére, Szilágyi Mihály közt létesült 1458. évi januárius 12-ikén Szegeden. Az özvegy és testvére tudatják, hogy Cillei Ulrik és Hunyadi László halála következtében a nádor és nejével, nemkülönben a pécsi püspökkel, Miklóssal és Bánffi Pállal, volt királyi főudvarmesterrel vizályaik voltak. Ezt az ellenségeskedést minden időkre megszüntetik a következő frigyponatok alapján: A nádor és neje (Alexandra hercegnő) összes híveivel hozzájárulnak az ifjú Mátyás megválasztásához és azt egész tehetségükkel elősegítik; viszont az özvegy esküvel fogadja, hogy Mátyás a nádor leányát „ritu romano“ feleségül vevén, azt mint királynét, a nádort és nejét, Alexandra asszonyt mint szülőket, minden tisztelettel fogja illetni. A nádori méltóság, valamint minden egyéb hivatal, nemkülönben Garai László összes javai azok tartozékaival és jövedelmeivel együtt érintetlenül maradnak. Az özvegy megfogadja a nádornak és nejének, hogy Mátyás kezébe sem az országot, sem az összes atyai javakat előbb át nem adja, míg az említett házasság nem jött létre „quod possessionem huius Regni Hungariae et specialiter omnium bonorum paternorum prefati Mathie eidem non dabimus nec permittimus, nisi prius cum prefata filia Palatini concubium contrahat et *inter eos matrimonium fuerit consumatum*“.

Az özvegy kiköti magának Budavár fele részét, úgy, hogy a két szerződő fél egymást onnét ki ne vethesse, sőt kötelezik magukat bármely ellenség ellen egymást támogatni, kivéve a nevezett Miklós püspök és Ujlaki Miklós vajda ellen, minthogy

ezekkel szemben a nádor magát lekötöttnek vallja. Végre kívánja az özvegy, hogy a nádor a maga híveit „qui presentibus nominatim sunt inserti“ e szerződésről minél előbb levélben értesitse. Ezután hosszú esküformula következik, amelylyel a fentebbieket megerősítik és ígérik, hogy ezt az esküt a bibornok-érsek (Szécsi Dénes) előtt megújítják, valamint, hogy Mátyás kiszabadulása után huszonöt napon belül ezt az esküt megismétlik. Az oklevél végéhez t. i. az évszám után a következő sorokat írták: „quia autem Nicolaus et Georgius Pethew de Gerse, Henyng de Zomzedwar, Benedictus de Thwroc, Ladislaus Bwzlai de Gergellaka, Jodocus in Wegles residens, et Stephanus filius Pose de Zeer, et Petrus Korlath in Saskw commorans“ az esetre, ha a nádor pártján megmaradni akarnának, feljebb írt ígéretünkbe és eskütételünkbe befoglaljuk, valamint Mátyás úr is őket befoglaltaknak fogja tekinteni. Datum ut nupra. (Megjelent az Uj Magyar Múzeum 1850—1851. évf. 344. lapján.)

A királyválasztás előtt tizenkét nappal kelt ez az érdekes frigylevél, mely más színben tünteti fel Mátyás megválasztatását. Ennek körülményeit mi ezúttal nem tárgyaljuk és némi kihagyásokkal Mátyás uralkodásának első éveit vizsgáljuk.

Kerülvén az ismert részleteket, nem követjük főuraink gyakori pártváltozásait, elvtagadását. A források részletesen felsorolják, névszerint említik azokat, kik Mátyás megválasztatását támogatták. Köztük volt Pongrácz is, a Hunyadi-ház régi híve, vele Kanisai László és Miklós, Mátyás fogolytársai Budán (Kaprinay II. XXVI.) Vitéz János, Rozgonyi Sebestyén stb. ismert nevek. Mindamellet azt találjuk, hogy e látszólag kipróbált hívek is ingadoztak királyhűségükben. Mert pl. Kanisai László és Miklós hamar elpártoltak Mátyástól és Friderik pártjára állottak, úgy mint Garai László nádor, Ujlaki Miklós vajda és Grafnitzer Paumkircher, a pozsonyi gróf, Elderbach, Bánffi Pál és a három Bazini és Szentgyörgyi gróf és ezeknek számos követői (1458).

Mihelyt Mátyás megtörte ellenségeit, a hívek ismét visszatértek, így a Kanisaiak is, akik 1459 április 25-én kegyelmet nyernek. A Pongráczok ezt a színváltozást nem ismerték, Mátyást a legválságosabb időkben sem hagyták el, szolgálták a szó legigazibb értelmében testtel-lelékkel. A kardforgatók mellett akadt a kiterjedt vérségben tudós is, ugyancsak Mátyás szolgálatában.

1458-ban május 6-ikán Prágában kelt Podiebrad György cseh király nyilatkozata, hogy koronáztatása előtt a katolikus hitre tér. Cseh és magyar főpapok, világi dignitáriusok előtt fogadta ezt.

Jelesen Ujlaki Miklós vajda, Rozgonyi Osvald, a székelyek grófja, más magas tisztviselők és theológusok coramizálták e nyilatkozatot, köztük: „Ego Magister Michael de Sancto Nicolao, sacrae Theologiae licentiatius et decretorum doctor, Ecclesiae Vacensis Canonicus et Archidiaconus Cathedralis, praemissis interfui et manu propria hic me subscripsi.“ Ugyanezen eskü német szövegében (Kaprinay II. 529.) Michael de Sto Nicolao Erzpriester zu Novagardnak mondja őt a cseh kancellár. Kaprinay külön jegyzetben (II. 165.) azt mondja, „fuit ex illustri Pongracziorum de Szentmiklós et Óvár familia“. Minthogy Mihály nevét azidőbeli történelmi emlékek több ízben említik, el nem hallgathatjuk itt sem, habár rokonsági fokát a négy Pongrácz testvérrel nem ösmerjük. A családfán 1447-ben egy Mihályt találunk, aki nős, nem lehetetlen, hogy utóbb az egyház szolgálatába lépett, ez a négy testvér unokaöccse volt. (Majláthnál.)

Mátyás király 1459. évi februárius 10-ikén Budán kelt kiadványa felsorolja ama főpapokat és főrendeket, akik neki örök hűséget esküdtek. Tizenkét főpap, köztük a bibornok-érsek, a püspökök, a világiak közül Országh Mihály, a nádor, aki az ellenpárton levő Garai László helyébe neveztetett ki, Rozgonyi Sebestyén, az ellenpárti Ujlaki Miklós helyett erdélyi vajda, Palóczi László országbíró, Rozgonyi János, Onodi Czudar Simon, Hédervári Imre, Rozgonyi Rajnald, a székely gróf, Laki Thuz János, régebben kincstárnok, Berth Mihály udvarmester, Herczegh Miklós és Wárdai Aladár főpohárnokok, Lossonezi László, Bodó Gáspár, Zobi Péter, Speranichich Pál bánok, Labathlani János és Pakosi László székely grófok, Rozgonyi Osvát és Buzlai László főlovászmesterek, Maróthi Mátyás és Lajos, Koroghi Gáspár, Kanisai Imre, Zentmártoni Nagy Simon, Onodi Czudar Jakab, Zecheni László, Geréb János, Homonnai Bertalan és Simon, Perényi István, Lindvai Miklós, Chari György, Kállai János, Kaholi Pál, Dombai László, Pethő György.

Szemben ezekkel 1459. évi februárius 17-ikén Ujvárott az ellenpárt is számbaveszi embereit, amidőn Garai László, Magyarország nádora (így) és társai elhatározzák, hogy Friderik császárt választják meg királynak. E párt vezérei Garai Lászlón kívül: Zéchi János zalai főispán, Bazini György, László, János és Sigmond grófok, Szakolcza, Nagyszombath kapitányai, Alsólendvai Bánffy Pál főajtónálló-mester, Kanisai László erdélyi vajda, Kanisai Miklós, Monyorókeréki Elderbach Bertold, Gerebeni Wytowecz János bán, Gersei Pethő Miklós és György, Pamkyrcher András pozsonyi

gróf, Groffeneck Ulrik, Zenthgyrolthi János, Peleskei Erdeg Miklós fia, Mykch, Meztegnyewi Zerechen Péter, Osthfí Ferencz, Zeredaheli Danch Pál, Ujlaki Miklós volt erdélyi vajda, Tótország és Macsó bánja (így). Ezeken kívül pótlólag hozzájárultak Mátyás erdélyi püspök, Frangopane Márton, Segnie, Vegle, Modrusyeque comes, valamint Joannes Kapler de Kepche. Ezen nevezetes oklevélben a szövetségesek felszólítják Friderik császárt a magyar korona elfogadására és neki hűséget fogadnak. (Eredetije a cs. kir. udvari levéltárban.)

1459-ben november 6-ikán kelt Mátyás király levele, mely szerint nagyságos és nemzetes Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda, Szentmiklósi Pongrácz János,*) Nankelreither Nabuchodonosor „in Éleskeő residens“, Szlopnai Gáspár deák, Kárazky János, Erdühaty László és Szeniczi alias Thuroghi Korbel Márton magukat kötelezték Friderik császár és a király egyéb ellenségei ellen harcolni, ennél fogva mindegyiknek közülök negyedévenként 4000 arany forint hadisegélyt ígér. Ha pedig ellenségeinek bármelyikével egyezésre lépne, kötelezi magát, hogy Rozgonyi Sebestyént és a többieket a békeszerződésbe befoglalja. (Kaprinay II. pag. 356.)

Említettük, hogy Blatnicza várát Pongrácz utóbb Neczpáli Lászlóra ruházta át, ezen a réven, minthogy a többi Neczpáliak is részesek voltak a zálogösszegben, P. István Blatniczába belép; 1457-ben februárius 4-ikén rendeli el László király beiktatását. 1460-ban június 11-ikén Mátyás király megparancsolja Komorovi Péternek, Liptó és Árva főispánjának,**) hogy Corbaviai Gergelynek, akit Pongrácz István 4 év óta kizárt Blatnicza vár felének birtokából, igazságot szolgáltatasson. Corbaviai Gergely, kivel az

*) A nagy Pongrácz, aki pedig Friderik ellen erősen harcolt, itt nincsen megemlítve. E helyen először találkozunk a Pongrácz névvel mint vezetéknévvel; már ekkor kezdett a nagy vitéz keresztnéve mint ragadványnev a testvérekre is átszármazni.

**) Az örökös lipthai főispánság tulajdonképen a Garaiaké volt, ezért pl. Albert király leveleiben (Kaprinay I. 355.) Garai László nádor, Comes Lyptoviensis-nek címeztetik. A Garaiak ezt a méltóságot még Sigmond király alatt nyerték, de ezt nem gyakorolták, mert a vármegye élén más főispán-helyettesek állottak, ezek közt Szentmiklósi Pongrácz is, ki sok éven át viselte e címet, még akkor is, midőn ellenlábasa, Komorovsky Péter volt már a tényleges főispán. Jelesen Pongrácz mint valóságos főispán szerepel 1441—48., Komorovski Péter, mint Nagyvár kapitánya és főispán 1448—1453., újra Pongrácz 1453—1457, sőt jog szerint 1464-ig. mert Komorovski 1459—64 között csak bitorolta a címet, 1464-ben Tarkői Zsigmond, 1464—72. ismét Komorovsky.

1447. adatok kapesán már találkoztunk, tudvalevőleg nem volt kellemes rokon. Ekkor is Lipse várában resideál, ahonnan 1461. március 6-ikán jelenti, hogy az ügy elintézésére Oculi vasárnapja volt kitűzve Körmöczön, de ő nagy lábfájdalmai miatt oda nem mehet el, az ügy eldöntését egészen Komorovsky Péterre bízva. Szóval pártállása még nem változott.

A Komorovskyak ellen folytatott peréből kifolyólag Pongrácz újabb hatalmaskodásokat követ el, mire Mátyás király elvette tőle Nagyvárt, Ujvárt és Lykavát és ezeket Komorovsky Péternek adományozza. Ez ellen Pongrácz testvére, István 1459-ben ünnepélyesen tiltakozik. 1462-ben Mátyás megerősítette ugyan Pongráczot Berencs, Sztrecsén és Óvár birtokában, de a lipitovármegyei javakat már nem adta vissza. Ezek miatt folyt a viszály. 1469-ben május 29-ikén Szentmiklósi István, a nagy Pongrácz testvére, a turóczi convent előtt Komorovsky ellen, aki ekkor már Liptó főispánja, három rendbeli tiltakozással él. Ezen tiltakozásban mint felperesek szerepelnek: István, a nagy Pongrácz fia Venczel, és fiai, Gáspár és Péter, nemkülönben a többi rokonok; a nagy hőst már nem említik, nyilván ez időtájt, a 60-as években fejezte be hosszú életét. *)

1469-ben szeptember 14-ikén Mátyás király a lipitovármegyei kis Németlipcse városnak a kamara haszna kiváltságát újra adományozza, ezen levélben említi többi közt, hogy 1469-ben, „midőn Komorovszky Péter *néhai* Szentmiklósi Pongrácz Nagyvár nevű erősségét (fortalicium) ostromolta“, szabadalomlevele elégett (Századok 1909., 866.). Ebből kivehető, hogy *ezen 1469-iki év táján halt meg a vitéz öreg Pongrácz.*

Ebből látjuk, hogy Nagyvár 1469-ben még védelmezhető állapotban volt. Igaz, hogy megelőzőleg az egyik adománylevél „locum castris Naghwar“ kifejezéssel él, ami annyit jelent, hogy az ado-

*) Urbis Kesmarkensis memorabilia, (I. Wagner Analecta Seepusii II. 108.) szerint Pongrácz 1474-ben még életben lett volna. Megérte a gyűlölt Komorovszky bukását és Mátyás seregét még Sziléziába is kísérte. Székely krónika 209. l. és Pethő Magyar Krónikája 73. l. még 1471-ben emlegetik, mint Thuróc főispánját, ami egybevágna a Chronic. Thur. XLIX. adatával: Petrus Komorovszky comitatum Liptoviensem suae subegerat ditioni, Pancratius vero toto comitatui de Thurocz dominabatur castraque Owar, Berench et Ztrechen usurpans. Hi mutuis se persequabantur odiis, et quod ipsis vicinum erat, alternatim, gravibus spoliis excolebant... Mindamellett az 1469. túl terjedő adatokat mi téveseknek tartjuk.

mánylevél kiadásakor a vár romban hevert. Bizonyos, hogy Pongrácz azt helyreállította, midőn birtokában volt.

A sok viszály közül, amely Sigmond király halála és Mátyás megválasztása közti időben teljes húsz esztendeig folyt hazánkban mindenfelé, talán nem volt ekeseredettebb, ádázabb, mint Pongrácz és a Komorovskyak harca. Méltán sérthette a kemény vitézt, hogy éppen szülőföldjén családjának évszázadok óta birt javait bitorolja a lengyel rabló, nagy uradalmait, melyek a Pongráczokat illették királyi adomány erejénél fogva, a jövevény egymás után elfoglalja, sőt azokra királyi adományt szerez.

De az idő sok sebet begyógyít. Látjuk, hogy testvére, István, még hiteles helyeken tiltakozik Komorovsky ellen, pörli őt s ime, egy pár évtized után a két gyűlölettel eltelt ellenfél gyermekei férj és feleség lesznek s minden ellenszenvet eloszlat Hymen gyengéd keze.

A nagy Pongrácz fiáról kevés adatunk maradt fenn. 1461. évi április 12-ikén kelt levél regestája Brancz Venczelről szól, aki Sztrecsén vár ura és mint ilyen, Rózsahegy városának vámmentes-séget biztosít. Ez a Branczi, vagyis Berencsi Venczel Pongrácz fia, László, aki úgy mint atyja, szerette magát Berencsinek írni. Mátyás király 1462-ben megerősíti a Pongráczokat Berencs, Sztrecsén és Óvár birtokában, mindamellett Berencs vára az öreg vitéz halálával csakhamar elvész. Említettük, hogy a Bazini és Szentgyörgyi grófok birtokjogokat emeltek Berencsre valami régi, előttünk ismeretlen nexus alapján. Erre vonatkozik az alábbi adat.

1468-ban október 9-ikén Pozsonyban kelt Mátyás király parancsa a pozsonyi káptalanhoz, melyben elmondja, hogy Bazini és Szentgyörgyi János és Sigmond grófok az ő nyitravármegyei Berencs várukat és ennek összes tartozmányait az eretnekek elleni küzdelmek érdekében a királynak átengedték. Ezek fejében kapták Dévény várát és várost, továbbá a pozsonyvármegyei Reche birtokot, a mosonyvármegyei Pacznewsidel, Ujfalu és Parendorfot, a győrvármegyei Lowynzad, Menfew és Zemere birtokrészeket, melyek mind a nevezett Dévény várhoz tartoznak. Mindezek már a néhai Garai László nádor rendelkezése és Mátyás király 1468-ik évi április 11-ikén kelt oklevele alapján kerültek a nevezettek kezébe. A káptalan iktassa be őket ezen javakba. (Orsz. levéltár D. L. 16722.)

Említettük, hogy Pongrácz már 1437 előtt Berencs zavartalan birtokában volt, még 1461-ben fiának birtokjogát sem támadta senki. Mi-

kor voltak ezek a harcok az eretnekekkel, amelyekre akkora áldozatok hoztak a Bazini és Szentgyörgyi grófok? Minthogy Berencs várának viszontagságai nem ösmeretesek, fel lehet tételezni, hogy a nevezett grófok előbb birták és a nagy huszita harcok elején engedték át Berencset Sigmond királynak. Akkor szerezte Pongrácz fegyverrel vagy zálogjogon. De ez kétséges feltevés, mert a hatalmas Bazini grófok negyven évig aligha vártak volna türelmesen a kései kárpótlásra.

1471-ben november 15-ikén a nagy Pongrácz fiával, Lászlóval találkozunk, kinek Mátyás király Turóc vármegye kamara hasznát adja, pro conservatione civitatis nostrae Solna. A nagy Pongrácz fiait előbb Wenczel és Pancratiusz név alatt ösmertük jelesen a békeoklevélben 1457-ben. László synonym Vencellel, felváltva találjuk a két nevet. Ugyanezen évben 1471-ben augusztus 9-ikén a turóczi convent tudatja, hogy néhai Szentmiklósi Pongrácz fia, Venczel (így) Óvárat 3000 arany forintban elzálogosítja nagybátyjának, Istvánnak.

Ezen oklevél adja meg a kulcsot az egész birtokláshoz, amely enélkül úgyszólván megmagyarázhatlan volt. A nagy Pongrácz leszármazói nem is tartottak többé igényt Óvárra, megmaradt ez István ágán, míg végre ennek unokái elcserélték a várat a Jakab ivadékainak, miről alább bőven szólunk. Pongrácz Istvánnak beiktatását Óvárban a turóczi convent 1475-ben december 21-ikén, tehát csak 4 év múlva hajtotta végre, az eljárásnál Kossuthfalvi Bálint volt a homo regius. (Gróf Pongrácz ltár.)

1473-ban februárius 3-ik vagy 9-ikén Mátyás király több vámot tartó főurat megintett, hogy a vámentességgel felruházott városokat, nevezetesen Nemetlipcse, Rózsahegy, Wyrbicza és (úgy hiszszük) Hibbét ne zaklassák és ne szedjenek tőlük vámot „az ő saját vámhelyeiken“, különben a király ezeket lefoglaltatja „pro nostra maiestate“. A vámtulajdonos urak: Zápolya Imre szepesi gróf, Bajmóczi Noffry Imre esztergomi várnagy (ennek Rásztocsón, Privigye fölött volt vámhelye) és *Szentmiklósi Venczel*. A levél Janovszky János Liptó alispánjának van címezve, aki Komorovsky Péternek, Liptó és Árva főispánjának familiarisa, őt bizza meg a rendelet végrehajtásával, amennyiben nevezett városok mind liptó-megyeiek.

Ez az utolsó adat, mely a hős Pongrácz Venczel vagy László fiáról szól, 1478-ban már mint néhait emlegetik.

Ismételve találtuk a nagy Pongráczot Zsolna város birtokában, jelesen a városban és úgy látszik, csak azon időben újonnan épült

fortaliciumban vagy kastélyban, nemkülönben a zsolnai judicatus (fajtság Voigtey) birtokában, amelyet pénzen szerzett volt. Zsolna városa szabadalmazott város volt (jure teutonico), tehát nem volt olyan jogon az esetleges birtokosok kezén, mint a többi váruradalmak, a judicatus azonban eladható volt és kétségtelen szerzemény. Ezért csakhamar, a nagy Pongrácz halála utáni esztendőkből azt olvassuk, hogy a judicatus a család egyik női tagja: Anastasia, Szentmiklósi Miklósnak leánya birja, aki tehát a négy fivér leánytestvére volt. Lehet, hogy a fivérek ezt neki leánynegyed fejében adták. Tudjuk, hogy Anastasia asszony és férje „Martinus Medwed de Zaprasina“ a zsolnai fojtságot ismét eladták 400 arany forintért Szentmiklósi Venczelnek. Venczel erre 300 forintot lefizet, 100 forintért pedig zálogba adja az asszonynak Vicsapon és Apáthiban levő részbirtokait (Nyitra vármegyében). Ezen adatot Karácsonyi regestái alapján közöljük; sajnos, az egész szöveget nem ösmerjük. Azt is olvassuk ebből, hogy Venczelnek húga is volt, Erzsébet; talán érdekelt fél az ügyletben. Ez a kis közlemény igen becses; megösmérkedünk a négy vitéznek egy leánytestvérével, férjével és a nagy Pongrácznak leányával; ezekről más adatunk nincsen. Látjuk, hogy Pongráczék abban a két nyitravölgyi faluban is birtak, ahol csodálatosan összefutnak a genealogiai fonalak, ott voltak a Bajmóczyak, Schellendorff, az elefánti paulinusok, Saskeő ura: Kollár Péter, Dobozi Bánffi; mindannyi genealogiai nyílt kérdés.

A fentebbi adás-vevési szerződés Majthényi Zorárd prépost előtt kötött 1470-ben augusztus 27-ikén. A jövő 1471-iki év november 15-ikén kelt Mátyás király levele, melyben a Turóc vármegye kamarahasznát Szentmiklósi Pongrácz fiának, Lászlónak adja „pro conservatione civitatis nostrae Solna“. Világos tehát, hogy e város az ő parancsnoksága alatt is volt, kíváncsnak látta az ottani apai jusst is visszaszerezni.

Néhány évvel reá megváltak a zsolnai advocatia jogviszonyai. Wagner József „Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez“ (105-ik lap) azt olvassuk, hogy 1477-ben Podmaniczky Balázs elfoglalta a zsolnai advocatiát tartozékaival együtt és 1479-ben az egészet eladta vagy elajándékozta Petroviczi Márton diáknak. Nem egy személy-e Zaprasinai Medwed Mártonnal? Ez utóbbi forrás szerint Báni Gáspár nyitrai kanonok az új tulajdonost a birtokba bevezette. A zsolnaiak ekkor tiltakoztak a szerintük jogtalan birtoklás ellen a turóczi convent előtt, miért is az ügy bírói vizsgálat tárgya lőn. A tanúk egyértelmű vallomása szerint a kérdéses házat

tartozmányaival együtt előbb Pongrácz László, azután pedig Podmaniczky Balázs foglalta el hatalmasul; ezért 1179. évi május 24-ikén kelt királyi parancs meghagyta Trencsén vármegyének, hogy az erőszakosan elfoglalt birtokot törvényes tulajdonosának adja vissza. A háborítás ellen az időközben elhalt Podmaniczky Balázs özvegye óvást emelt és 1180-ban az advocatiára a saját és fia Venczel nevében valóban új adománylevelet nyert. A zsolnaiak az új adományozás ellen ugyan tiltakoztak, de utóbb, hogy az ügynek véget vessenek, az özvegytől és fiától az egész advocatiát 400 forinton megvették, mely adás-vevés 1180-ban királyi jóváhagyásban is részesült. Evvel a zsolnai advocatia póré véget ért. Az ügy mindenképen homályos, de úgy véljük, hogy Zsolnán is, mint annyi sok más szabadalmazott városban, a polgárság és az advocatia tulajdonosa között tulajdonképen csak megromlott a viszony. Viszály volt a fajtság miatt mindig, akár szerény nyárspolgár, akár pedig szilaj hadfi volt a tulajdonosa. Abban, hogy a nagy Pongrácz a scultetiát hatalmasul foglalta volna el, azt hisszük, tévedtek a polgárok; mivel a sokszor említett „fajtság“ az öreg vitéz szerzeménye volt, akadálytalanul szállott át egy családtag kezéről a másikéra. Adataink Pongrácz Lászlóról 1175-ben március 12-ikén végződnek. 1179-ben már özvegyével találkozunk. A fentebbi eset, midőn Podmaniczky elfoglalja a fajtságot, 1177-ben történt, ezért hajlandók vagyunk feltenni, hogy ez éppen Pongrácz László halálának következménye volt s evvel halálának időpontját is megközelítenők.

Tudjuk, hogy 1171. évi augusztus 6-ikán a turóczy convent előtt néhai Szentmiklósi Pongrácz fia, Venczel, elzálogosította Óvárát nagybátyjának, Istvánnak 3000 frton. Ezután a vár nem is került többé birtokába. Ekkor nagy fegyverkezés folyt az országban a cseh király ellen, még a 80 éves Majthényi Gergelyt is várépítéssel bízta meg a király, ezért látjuk nagy Pongrácz fiát is fegyverben.

A fenti zálogüzletet 1175. március 12. Ratiborban Mátyás király is megerősítette. Istvánnal 1180. április 20-án találkozunk utoljára, amikor Komorovsky Péterrel egyezséget köt Blatnicza várát illetőleg. Október 19-ikén már csak özvegyével, Sófia asszonynyal találkozunk a nyitrai káptalanban, ahol Majthényi Zorárd, a prépost és testvére, János, neki élethossziglan védelmet ígérnek, amiről más-
hol is szólunk.

Venczel vagy László úrról a családi levéltár többé nem szól. Erdélyben 1179. évi február 16-ikán találkozunk özvegyével, néhai Horogzeghi Zylagy Osvát leányával, Jusztina asszonynyal. Mos-

tanig eldöntetlen kérdés, vajjon László a felvidéken, vagy erdélyi feleségével a Királyhágón túl töltötte élete utolsó éveit. Halála a fentiek szerint körülbelül 1475. márc. 12. és 1478. eleje közt következett be. Hol? Talán Erdélyben, úgy lehet, a napjainkban is fényes gernyeszeghi várban, mely a felesége tulajdona volt. László neve különben felesége révén még soká szerepel Erdélyben.

A Tudomány-Tár 1837-iki évfolyamának I. kötet 267-ik lapján olvassuk Pongrácz László özvegye, Szilágyi Jusztina esetét, amidőn bajviadalra nyert ítéletet. Ezt az ügyet néhai Botka Tivadar is bőven tárgyalja 1829-ben megjelent művében „De duellis Hungarorum litis decisoriiis“ (Pagina 60). Ugyanis 1478. quindecimo die Octavarum festi . . . a nap ki nem puhatolható. Kendi Antal erdélyi alvajda Tordán kelt kiadványa azt mondja, hogy Johannes de Galatz pro Egregiis Matheo Literato, ac Osvaldo Castellanis de Veth, in Octavis b. Georgii Martyri az ő törvénytárá előtt megjelent contra Egregiam Dominam Justinam relictam Magnifici condam Ladislai Pongracz de Solna.*) Panaszában előadja, hogy az elmúlt évben (tehát 1477-ben) Justina asszony Troczkay (talán Thoroczokay?) Albertet, másik Albertet és Sebestyént az ő gernyeszeghi várának várnagyait, valamint Kis Istvánt Sópatakon és Bíró Jánost, Szentivánban lakó embereit fegyveres kézzel Thombra, nagyságos Nádasdi Ongor János úr birtokára küldte, kik ott ennek egy jobbágyságát megölve, juhait és ökreit elhajtották, a haláleseten kívül a panaszlónak kétszáz arany forintnyi kárt okoztak. A bekövetkezett télen Ongor úrnak Lekencze nevű birtokán lakó jobbágyságait a székelyek földjéről hazatérőben, Radnoth birtokon, Ladislaus de Forro, alter Ladislaus de Bogath familiares dictae Dominae Justinae, asszonyuk parancsára ismét megrohanták, megvéresítették, egyet a jobbágyságok közül ismét megöltek és mindenüket elszedték, evvel is kétszáz arany forint kárt okozván a haláleseten kívül. Végre Jusztina asszony „ex consilio et voluntate praefatorum utriusque Alberti et Sebastiani item Benedicti Toth castellanorum“, ezeken kívül hét familiaris és más hét ember, köztük Soos Illés Saarpatakon lakó, berontván a két Idespatak birtokra, onnét Ongor János úr jobbágyságainak lábas jószágait elhajtották Gernyeszeghre, ismét ezer arany forint kárt okozván a panaszosnak. Az ügy tárgya-

*) Ebből is látszik, hogy a zsolnai szerzemény, bármit is állított a polgárság, Pongráczék igaz jussa lehetett, különben nem használták volna előnévül a város nevét, ahol a fojtságon kívül más ingatlanuk nem lehetett.

lásánál Justina asszony képviselője, Joannes de Bela kijelentette, hogy úrnője a fenti actioban ártatlan.

Most következik az érdekes fordulat. Azt mondja a kiadvány, mivel a felperesek *procurator in verificationem actionis eorum praememoratae signum duelli de Pugili corundem actorum Pugili ipsius in causam attractae dimicaturus porrigebat*, vagyis a felperesek bajvivója átadta a kihívást jelző cöveket az alperes bajnokának, mire az alperes asszony képviselője ártatlansága jeléül „*ipsum signum duelli, nobis ternaria vice ut moris est requirentibus, benevole acceptavit*“. Az ítélet szerint mindkét peres félnek pugilem congressum (gyakorlott bajvivót) kell állítania, akik armis militariibus, erectis tentoriis, in equis eo ascendere 19 die festi beati Michaelis Archangeli nunc venturi hic Tordae arte scilicet . . . harcerakelnek, egymás ellen mentül jobban harcolni köteleztetnek. Amelyik félnek bajnoka pedig alkonyatig meg nem jelennék, azt eo ipso legyőzöttnek és pörvesztesnek jelentik ki. A párbaj eredményéről forrásunk nem szól; a fölötte érdekes tárgyat inkább azért újítjuk fel, mivel Pongrácz László nejről és viszonyairól némileg tájékoztat.

A fenti pör előzményeire nézve néhány lényegtelen adatot találunk a Teleki cs. okmánytára II. kötetében. Így a 132. l. olvasuk, hogy 1478 jan. 23-án a kolosmonostori convent Kendi Antal erdélyi alvajdának jelentését küldi a gernyeszegi kastélyban tartott vizsgálatról zsolnai Pongrácz László özvegye ellen. Ez lenne a praemissa a fenti pörhöz. Ellenben ettől független eset az u. o. 137. lapon közölt királyi levél, melynek értelmében (1478 aug. 14.) Mátyás király szentmiklósi Pongrácz László özvegyét a neki inscribált gernyeszegi vár és tartozékai miatt indított pörben minden fórum bíraskodása alól kiveszi és a personalis elé utasítja. 1479. jan. 26. Kendi Antal felterjesztvén a pert — *relicta condam Ladislai Pangrácz de Solna néven nevezi* (u. i. 10., 139.)

1481 jun. 18-án Justina asszony kolos-, torda- és dobokavármegyei birtokait férjének, Erdélyi Jánosnak, mindkettőjük magtalan halála esetén pedig 28.000 arany forintért férje testvéreinek zálogba vallja. 1483. jan. 27. az erdélyi káptalan ellentmondás nélkül beiktatja az asszonyt a Mátyás király által 50.000 forintban neki inscribált erdélyi birtokokba. Mindezekben az Erdélyi utódok 1514-ben megosztozkodtak. (U. i. p. 32.)

Együttesen adtuk itt a Teleki levéltár adatait, de Jusztina asszony emléke más szálon is követhető.

Ugyancsak az Erdélybe szakadt Pongrácz emléke Kendi Antal

alvajda 1479 februárius 16. Sukon kelt ajándékvalló levele. Ebben néhai Horogzezi Zilagy Osvát leánya, Justina asszony, *Solnai Pongrácz László özvegye*, most Swki Mihály fia, Pál neje, a Mátyás király adományából nyert barei és nagydewecheri birtokát néhai Swki Mihály leányának, Ilona asszonynak, Zandorhazai Porkoláb Ambrus feleségének ajándékozza.

A Swki-család előkelő származású, 1343-ban comesek, főispánok sat. voltak, a név Zuk-nak is íratik. Ugyancsak 1479 május 28-ikán kelt Budán Mátyás király levele, mely a fenti adományt megerősíti. Ebben Swki Pálnét, Justina asszonyt Horogzezi Zilagy Osvát leányát, özvegy Solnai Pongrácz Lászlónét így teljes nevével említik. Kivehető ebből, hogy a nagy Pongrácz fia László, házassága által Mátyás királlyal némi rokonságba jutott.

Ugyanaz nap kelt a fenti adományra vonatkozó királyi iktató parancs is. Folytatólag 1479. december 16-ikán Szebenben kelt Báthori István erdélyi vajda kiadványa ugyanazon birtokokat illetőleg; itt Jusztina asszonyt röviden özvegy Swki Pálnénak mondják, még pedig ugyanaz napon kelt két levélben, egy idézésben és egy tanuvallató parancsban, valamint a későbbi 1479. december 29. és 1480. januárius 4-iki levelekben. Eszerint Swki Pál 1479. februárius-december 16. közti időben halt el.

1488-ban október 13-án az erdélyi káptalan egyik kiadványa már Somkerekai Erdélyi Jánost és feleségét Jusztina asszonyt, néhai Pongrácz László özvegyét említi, tehát az utóbb elhalt férjet, Swki Pált a káptalan figyelembe sem veszi, hanem *igenis megnevezi az, az előtti férjét*. Talán nem tévedünk, ha ezt a régebben elhunyt férj hangzatosabb nevének, nagyobb hírének tulajdonítjuk; különben az erdélyi káptalan jobban ösmerhette a tősgyökeres erdélyit, Swki Pált, mint sem a „Cheh“ Solnai Pongráczot. Még ha nem is lenne nyomról-nyomra beigazolvva, hogy ez a László (Venczel) a nagy Pongrácz fia, akkor a ragadvány név a Cheh, bizonyítana mellette. Az ilyen csúfolódás a magyarnál igen kedvelt szokás volt minden időben. Mennyi horvát, cseh, tót van hazánkban, értjük itt a vezetőket, aki származása szerint fajmagyar! Elég volt arra, hogy a nagy háborúknak valaki többet forgolódott legyen Csehországban, és rajta száradt a cseh „sobriquet“. Példa erre a jeles hadvezér, Lévai Péter és sok más.

Hogy Jusztina asszonynak nem voltak gyermekei jelesen Pongrácz Lászlótól, azt hisszük az is bizonyítja, hogy azon javakat, melyeket Pongrácz L. Mátyás királytól nyert volt, eladományozta.

Miért hagyta el a nagy Pongrácz fia a felvidéket, nyílt kérdés; talán azért, mert az ottani javak pörökkel valának megterhelve, és számuk is megapadt volt, vagy végre is a Hunyadi János adományozta javakból Maxond, Frussin Chazar sat.-ból jutott neki, s ő az alvidékre távozott? (Történelmi Tár. 1907. Alsófehérvármegye levéltárából.)

Befejezésül néhány szót a nagy Pongrácz fítestvéreiről. A szerény adatok visszhangjai ama viharos életnek, melyet a négy vitéz testvér együtt élt át s megfelelő záradékul szolgálnak a marczona vitéz biográfiájához.

Fentebb említettük, hogy Berencs vára és a hozzátartozó nagy uradalom a többszörös jogcím és donatio dacára 1468-ban érthetetlen módon kiesett a Pongrácz örökösök kezéből és a Bazini grófok valami homályos praetensiója folytán a király birtokába jutott. Természetesen csak rövid időre, mert már két év múlva, tehát 1470-ben Mátyás király Berencs várát zálogba adta: „Egregio Nicolao Kropach de Nevjeden (igy) előbb 3000, utóbb 5000, végre 10,000 arany forintban. Hogyan szállott a vár a koronára, teljesen-e, vagy ahogy az nem ritkán előfordult, több-kevesebb követeléssel megterhelve? Ez a kérdés nincs megoldva.

Kropach de Nevjeden (másutt Nevjedome) feleségével együtt nyerte a zálogjogot, a király őt „aulicus noster“ címmel illeti.

1479. február 17-én Budán (Bálint vértanu napja után szerdán) keltezi Mátyás király kegyelemlevelét Szent-Miklói Pongrácz Jakab számára. Ez utóbbi ekkor a saját és testvérei István és János nevében személyesen megjelent a király színe előtt s kérte a megkegyelmezését. A királyi kiadvány egyebek közt elmondja: „— — — amidőn mi a cseh király kezében és nevelésében voltunk“ akkor a nevezett testvérek néhai Szilágyi Mihály és Erzsébethez (a király anyja) ragaszkodván, nem kevés kártételt okoztak az ellenségnek, miért is a király teljes mértékben megkegyelmez a testvéreknek. (Eredetije a Pongrácz-család andrásfalvai levéltárában.)

1481. jún. 17-én az előbbihez hasonló oklevél jelent meg. Mátyás király tudatja, hogy nemzeti Szent-Miklói Pongrácz Jánosnak, fejének, várának, javainak, birtokrészeinek s birtokjogainak, nemkülönben bármi néven nevezendő ingó vagy más tulajdonának (szó szerint lefordítva) megkegyelmez, és megbocsátja neki, hogy utóbbi években Ugrod-i (Zay-Ugrócz) várából és más birtokaiból sok rablást (rapinas et latrocinia) követett el. Végre, „graciam

et misericordiam“ ad neki újból; mindazonáltal olyan kikötéssel, hogy ezentúl az ilyenektől tartózkodjék.

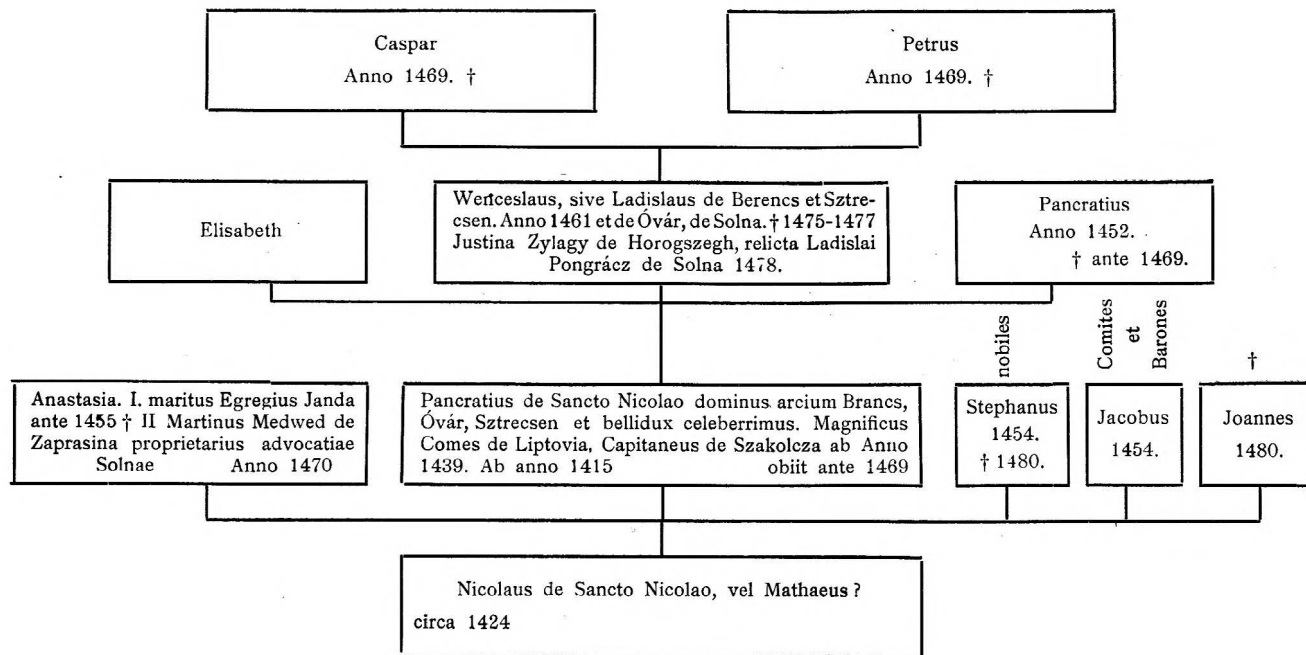
Az öreg bajnok, látjuk, még korának dacára sem tudott békésen élni; pedig igen idős lehetett már. Nem kevésbé illusztrálja a nagy Pongráczot s nimbusát az a körülmény, hogy családja, melynek neve eddig egyszerűen Szent-Miklósi volt, úgy mint a vérség másik ága, mely mai napig Szent-Iványi maradt; a nagy hőstől kezdve annak keresztnévét vezetéknévnek vette fel, a családtagok ezentúl azt használják. Kár, hogy nem maradt emléke ennek a családi megállapodásnak, mely visszatükrözné, mi módon történt ezen elhatározás, mely által örök időkre megállapították a nagy hős emlékét.

1481. végén Szent-Miklósi Pongrácz János már nem élt, három árva leányát: Katalint, Zlopna-i Menyhértnt, Erzsébetet, Hathnai Ráfaelnét és a hajadon Christinát, Mátyás király Wgrod várában (Ugrócz) beiktattatja.

1518. május 8. Szentmiklósi Pongrácz Miklós és Pongrácz eltiltják Lajos királyt Blatnicza vára eladományozásától.

A családfa-töredéket (stemma), melyet ide melléltünk az olvasó kedvéért, a lehető lelkiismeretes pontossággal, amennyire a forrás engedte, a családi levéltár adatai nyomán állítottuk össze. Nehéz helyzetbe jutottunk itt, mert a gróf Pongrácz-család levéltárának adatai összeütközésbe jutottak néhai Majláth Béla művével, már pedig nála, mint rokonnál, ugyancsak levéltári kutatásokat kell feltételeznünk. A négy Pongrácz fitestvérnek atyját illetőleg már felhoztuk kételyeinket. Nagy Iván is megemlékezik erről munkájában; ő Miklóst tekinti a nevezett testvérek atyjának, de megjegyzi, hogy mások az 1424-ben élt Andrást tartják annak; Majláth Béla közleménye (Turul 1890.) Mátét tartja a közös ősnak.*) Mi kénytelenek vagyunk ez utóbbitól eltekinteni; ezidő szerint már világos, hogy a közös ős Miklós volt. Feltevéseinkben a hírneves genealogus Karácsonyi nyomain indulunk, akivel személyesen búvárkodtunk a vendégszerető grófi ház levéltárában Bashalomban (Eszlár). Az ott készített és utóbb publikált regestákból merítjük adataink nagy részét, ezek több garanciát nyújtanak, mint Majláth közleménye, amelybe, általunk is más helyen kimutatott, lényeges hibák csúsztak be.

*) A fentemlített 1459. évi budai tiltakozás valóban azt írja: Stephanus, filius Mathei de Sto Nicolao — István pedig édes testvére volt Pongrácznak. (Turul 1890. p. 101.)

A Szentmiklósi Pongráczok stemmája.

XIII.

SCHLICK GÁSPÁR ÉS MAJTHÉNYI GERGELY UJVÁROTT.

Feljebb, midőn pongrácz szakolczai szereplését tárgyaltuk, röviden érintettük Schlick Gáspár kancellárral való viszályát is. Ennek megvilágítására röviden foglalkozunk Holics történetével az 1435—1482. években és a nagy kancellár személyével is, természetesen csak annyira, amennyire tanulmányunk körét érinti.

Tudjuk, hogy Szakolcza, mint nevezetes végvár, főleg a cseh zavargások idején, nagy szerepet játszott. Mellette Holics, akkor Ujvár néven, mert tót nevét nem találjuk az okmányokban, inkább a német Weisskirchent olvassuk, valóságos szomszédvára volt. Tulajdonosainak, kapitányainak személye politikailag nem lehetett közömbös, sőt az uralkodó figyelme ezeket a várakat mindenkor csak kipróbált hűségű vitézekre bízta.

Igy 1435-ben Friedrich von Grünberg volt Ujvár parancsnoka (Orsz. Itár. 12742.).

Szakolcza már régtől fogva város, bizonyára privilegiális város lehetett, mint sok más; tehát feltehető lenne, hogy nem tartozott valami váruadalomhoz. A huszita korszakban, mint erős pozíció, önállóan szerepel, kiváló kapitányok kezében, erős őrséggel ellátva. Mindazonáltal azt látjuk Sigmond király 1398-iki privilégiumából, hogy Ujvár tartozéka volt, mert a király Stibor vajdának szóló ünnepélyes privilégiumában a többi között megerősíti őt a következő javak birtokában: „Castrum Wyvar cum civitate Sakolcha; necnon oppido similiter Wywar, Saswar et Peterfalva in Comitatu Nitriensi“. Kitetszik ebből, hogy — Szakolcza bár civitas, Ujvár pedig csak oppidum, mindamellett — Szakolcza az ujvári uradalom integráló része volt, a „caput domini“ pedig Ujvár. Hadászatilag nyilván egyenlő erős pozíciók lehettek.

Szakolcza kapitányai közt látjuk egyszerre a négy Bajmóczi Niffor testvért, utóbb Neczpali Lászlót valószínűleg a négy Pon-

ráczczal együttesen, utóbb ezeket egyedül, míg Ujvárbán Majthényi Gergelyt találjuk. Szakolcza továbbra is Ujvárral kapcsolatosan szerepel az oklevelekben. A morvavízi stratégiai vonalnak legerősebb pozíciója volt az a két erősség és a közeli, újabban ugyancsak megerősített Péterfalvával és Sasvárral bizonyára alkalmas összekötő kapocsnak bizonyult. Azért még ma is homályos kérdés az, miért és mikép kapta (1438.) ezt a fontos pozíciót, a Novum Castrumot Albert király kancellárja, a híres Schlick Gáspár? Másfelől tudjuk, hogy Ujvár kapitánya utóbb 1441. óta Majthényi Gergely volt.

A közbeeső évek alatt ki volt a vár kapitánya, nem tudjuk, valamint arra sem tudunk felelni, mikor jutott Gergely ide?

Sigmond király végső éveiben Majthényi Gergelyt, mint Csejthe várkapitányát láttuk, valószínű tehát, hogy a kipróbált hű bajnokot Albert és Erzsébet is meghagyták állásában. Mert hogy Albert király halála után Gergely az özvegy hívei közé tartozott, ennek bizonyítékaül vehetjük Gergely apósának feljebb említett szereplését, mikor a királyné kezesül jelentkezik, biztosnak vehető tehát, hogy Gergely pártot szintén nem cserélt; különben is a felvidéknek az a része, ahol ő birtokos volt, állandóan Erzsébet, illetve halála után a csecsemő László hiveinek és a főparancsnokuknak, Giskrának kezében volt. Ha Gergely Ulászló pártján áll, Kesselleökeő vára alighanem megérzi Giskrának súlyos kezét; már pedig arra, hogy ezen birtoklás ezen évek alatt megzavartatott volna, semmi adat nincsen. Ellenkezőleg, Ulászló királynak a Forgáchoknak tett adománylevele Kesselleökeő váráról világosan mutatja, hogy Lipthai Bálint mellett Majthényi Gergely is az ellenpárthoz tartozott. (L. a 224. l.)

Meddig volt Gergely úr Csejthe vár kapitánya, biztosan nem mondhatjuk, minthogy azonban 1434. után is azon a vidéken találkozzunk vele, ahol mint a Stibor-féle javak jó ismerője szerepel, nevezetesen az Ország-h-család beiktatásánál a Stibor javakba, ennél fogva feltételezhető, hogy még tovább is maradt Csejthe várában. Egyáltalában Nyitra vármegye, a Vág- és Morva vize tája volt az ő szereplésének főhelye, ha csak hadjáratok vagy egyéb országos ügyek onnét el nem hívták.

Hadiszolgálatban minden bizonynnyal ekkor is volt s ez első sorban várkapitánysággal járt. Mint Erzsébetpárti tényező kerülhetett Ujvárba, bár ott csak 1441-ben találjuk. Az ezutáni években a nyitrai püspökség élén látjuk, mint kormányzót, fegyveres kézzel, Ujvárbán tehát minden bizonynnyal benn maradt a lába, mert 1457-ben megint ott szerepel, úgy tehát legalább is tizennégy évig volt

Ujvár parancsnoka, tekintvén apósa udvari összeköttetéseit, nagyon valószínű, hogy már azon időtől fogva, midőn Erzsébet átvette a kormányt, Gergely is elnyerte az ujvári parancsnokságot, ha ugyan nem birta azt már előbb is; mert Neczpali és Pongráczék Szakolczai kapitányságánál Ujvárt nem találjuk felemlítve. Midőn Neczpali 1441-ben megszerzi Blatnicza várát Prongrácztól, úgy hiszszük, már a közéletből visszavonuló félben volt. Egy generatioval volt idősebb a Pongrácz testvéreknél; talán ezeitől jutott Gergely Ujvárbá.

A szomszéd Szakolcza kapitánya, mint tudjuk, Pongrácz volt, Ulászló lelkes híve, mégis fel kell tételeznünk, hogy a két hadfi „modus vivendi“-t talált egymás szomszédságában békés maradásra, mert surlódásaiknak semmi nyoma, sőt a későbbi években, mikor a politikai ellentétek elsímultak közöttük, a Frigyes császár elleni támadásokban együtt is működtek.

Források hiányában nem tudjuk megítélni Majthényi Gergelynek viszonyát Schlick-kel. Mivel tudjuk, hogy Gergely a várban mint végvári kapitány szerepelt, megbízatását csakis az udvartól kaphatta. Hol maradtak ekkor Schlick érdekei?

A kancellár különben olyan nevezetes történelmi alak, hogy őt közelebről ismertetni nem is akarjuk. A róla irt munkákat csak azért tanulmányoztuk, hogy Majthényi Gergely váruráról tájékozva legyünk. Azonban bizonyos, hogy a „várur“ szó Gergely parancsnoksága idejében még adjektívumképpen is alig volt alkalmazható. Vagyis, Schlick Gáspár a váruradalmat minden jogaival és a „luerum camerae“-val együtt adományúl kapta ugyan, de tulajdonába talán nem jutott más, mint Albert királynak az adományról szóló „litterae patentes“-e. Legalább nagy hasznát nem vette a birtoknak. Maga a kancellár számos levelében váltig szidja a fosztogatókat, akik javait pusztítják, értsd: kiélik.

Schlick valószínűleg nem akarta a végvárnak jellegét s az avval járó terheket elismerni; Gergely pedig mindent elkövetett a vár és uradalma védelmére. Erre természetesen költség, sőt sok költség kellett. Miért is töprenkedett volna a várnagy a szükséges költségeken, hiszen a gazdag kancellár birtoka mindent nyújthatott. Ha a nagy kancellár ujvári tényleges birtoklása fölött itten kéte-lyeink támadnak, ezek nem alaptalanok. Igaz, hogy az adománylevél kifogástalan alakban ma is megvan, de ez még korántsem foglalja magában a birtokba léphetését is, hiszen az ilyen királyi levél alapján a birtokba iktatást csak akkor foganatosították, ha ellentmondás nem volt és a kellő terminust betartották. Az iktatásról szóló jelen-

tést az adományozó fejedelem elé terjesztették és csak azután állítattott ki az adományt megerősítő, függő pecsét alatti privilegium. Ez esetben azonban a királyi patens levél a beiktatási parancsot nem is említi. Miután a kancellárnak tagadhatatlan nagy érdemeit felsorolja, neki adományozza ezen, néhai Bolondochi Stibornak magvaszakadtán a koronára visszaszállott ujjvári váruradalmat, oda illesztvén a szokásos kikötést „salvo jure alieno“. Ez esetben talán arra céloz, hogy a Stibor-féle hagyaték még esetleges jogokat formálhatott Ujjvárra. Tudjuk, hogy bizonyos követelések, jelesen a Stiborichi Nikolajko lovag részéről, ekkor még érvényben is voltak, mert azok kifizetését még Erzsébet királyné többrendbeli levele is említi. Talán erre vonatkozhatik a cautelaris kifejezés, ami kifogástalan királyi birtoknál fölösleges lett volna. Az említett patens levélnél nagyobb súlylyal bírna az akadálytalanul végrehajtott beiktatási jelentés s végre a „solemne privilegium“; ezek azonban, úgy látszik, nem is készültek el.

A bécsi egyetem tanára dr. Dvorak az adománylevél egész szövegét közli (a gróf Schlick-féle levéltárból X. 3. Kopidlnon), a privilegiumot nem találja, ilyen tehát nincsen, talán nem is volt a család birtokában.

Kétségeink ellensúlyozására magunk említjük meg, hogy Schlick Gáspár, minden esetre legjelentékenyebb birtokának tekintette Ujjvárat; 1439-től fogva, amidőn az özvegy királyné róla, mint „Herr von Weisskirchen“ ir, holtáig így címezte magát. Mennyire becsülte ezt a címet, bizonyítja a bécsi állami levéltárban őrzött levele.

A remek szép vonások Aeneas Silvius kezét árulják el, a correcturák Schlick kezétől valók. Egy helyen az eredeti fogalmazás „magnificus d. Gaspar Slik“-et ir, ezt a kancellár saját kezével kitérőltte és fölébe írta „dominus Novi Castri“. Majthényi Gergely hosszú tartózkodása alatt Ujjvárbán, így a Schlick-féle birtoklás egész idejében, okvetlenül érintkezésbe jött a kancellárral. Nem lehetetlen, hogy levéltárában akadnának adatok, levelezések a várkapitányról; annál is inkább, mert Schlick, ha csak ügyei engedték, szerette birtokait megtekinteni. Ezeknél fogva talán nem volt helytelen ezen kis kitérésünk, bár kétségeink Schlick ujjvári tényleges birtoklásáról a fentiek által sem rendültek meg.

Legújabbán két munka jelent meg a kancellár életéről: „Caspar Schlick als Kanzler Friederichs des III.“ — Otto Hufnageltől, a másik „Die Fälschungen des Reichskanzlers Caspar Schlick“ von

Professor Max Dvorák. Ez a két munka feltárja előttünk a híres kancellár multját.

Tudvalevőleg a ma is élő gróf Schlick-családnak két praedicatuma van, t. i. „von Bassano und Weisskirchen“. Az első teljesen hamisítványokon alapszik, mert Bassano-t, amely a velencei köztársaság tulajdona volt, soha nem bírta; de teljesen hiteles, tökéletes alakban készítette az okleveleket, amelyek révén mai napig legalább a cím megmaradt. A „Weisskirchen, vulgariter Ujvaar dictum“ adománylevelet az austriai tudósok hitelesnek tartják. Schlick Gáspár magát, bizonyos célzatos előszeretettel, szinte ostentative „verus incola regni Hungariae“-nek nevezte, talán azért is, hogy a magyar ügyekhez is közelébb állónak tekintessék. Hufnagelnál olvassuk, hogy akkor, midőn Budán az a veszedelmes lázadás kitört, melynek éle a német tisztviselők ellen irányult, az ő magyarországi birtokait is felpredálták. Hol voltak azok a birtokok? Vajjon Holics, azaz Weisskirchen, Ujvár? Másokról ez idő szerint nincs tudomásunk.

Csehországban Schlick „Pfleger zu Eger und Herr auf Elbogen“ címet is viselte, de közönségesen „Herr zur Weisskirchen“, latinul „dominus Novi Castri“-nak, néha megtoldva „Weisskirchen vulgariter nuncupati“ írja magát.

Schlick kancellár Magyarország legfőbb köreivel sűrű érintkezésben, sőt barátságban volt, így Szécsi Dénes érsek Thallóczy Máté, Hédervári Lőrinc és sok más előkelővel. Ez időben Enea Silvio Piccolomini, a későbbi II-ik Pius, ez a nagyhírnevű és tehetségsű pápa, Schlick alatt a kancelláriában szolgált. Ez írja róla a passau-i Leonhard püspöknek, „in Hungria notissimus“. Cesarini Julian bíbornoknak írja Schlick: „nosco etiam Ungharos compatriotos meos“ (így); egy magyar főemberhez pedig ezt írja: „dico regni nostri, cum et ego incola sum quamvis parvus“. Dlugoss szerint zálogos birtokai lettek volna Magyarországon, de nincsenek megnevezve (Hufnagel, 353-ik lap). 1443—44. táján Berencsi Pongrácz, (Szent-Miklós helyett Berencs váráról szokták volt nevezni) behelyezkedett volt Schlick uradalmába Ujvárba, és egyik híve részére, Schlick birtokából egy alkalmas területet kiszakítván, Ulászló királytól adománylevelet eszközölt ki, melynek alapján ott fortaliciumot építtetett. A terület nevét nem találjuk; talán nem csalódunk, ha ezt Péterfalvának tartjuk, ahol már 1435-ben Stiborichi Nikolajko, midőn Berbenckzy János segítségével Szakolczát elfoglalta, szintén erősséget emelt. Erről Palóczy Máté nádor ítéletlevele Stiborich végrendeletéről is megemlékezik. Szakolcza és Ujvár egymáshoz nyolc-

ezer lépés távolságra vannak, Ujvárhoz Péterfalva mintegy tizenkét ezer lépésre. Az Ausztriába való berontásra igen alkalmas támaszt nyújthatott ez a kibővített pozíció. Pongrácz térfoglalása miatt Schlick felbőszülve, Julian bíbornoknak írt, aki tudvalevőleg ekkor buzdította Ulászló királyt a török háborúra s azt kérdezi, hogy foszthatja meg őt vagyonától a lengyel király (igy), holott ő maga (Schlick) mindig a béke érdekében fáradozott. Kijelenti, hogy Friderik császár nem fogja tűrni ezen erősségnek építését, mely az ő alattvalóit fenyegeti; kéri tehát a bíbornokot, eszközölje ki a béke és a török háború érdekében, hogy Pongráczot a lengyel király tiltsa el, „mert ha az én tulajdonom továbbra is így megkárosíttatik, kénytelen leszek azt művelni, ami nem a béke fenntartására szolgál, hanem jogaim védelmére“. Az öntudatos kancellár ki is eszközölte, hogy Ulászló Pongrácznak a várépítését betiltotta, mert a király minden áron óhajtott a békét Friderikkal, a megindítandó török háború miatt, ezzel azután Schlicktől is a béke érdekében való közreműködését követelte. Schlick viszont kieszközölte, hogy Ulászló azt az adománylevelet, amelyet Pongrácz egyik társának kiállított volt, visszavonta. Kár, hogy ennek nevét nem ismerjük.

„A helyzet mindazonáltal nem változott, mert Pongrácz továbbra is megszállva tartotta a Weisskirchenhez tartozó Szakolezát“. Ezt írja Hufnagel 358. lap. Aeneas Silvius szerint, mivel pedig Pongrácz portyázásait tovább is folytatta, Schlick kénytelen volt fenyegetett várát, t. i. Ujvárt, csekély összegért Pongrácznak eladni.

Ez utóbbi adat új és mindenesetre hiteles, mert senki nem ősmerte Schlick ügyeit jobban Piccolomininál. Az eladás végrehajtott-e, kétes. Az adományos neve ismeretlen, tekintvén a helyzetet, senki nem is lehetett alkalmasabb arra, mint a Szakolezánál sokkal közelébb fekvő Ujvárnak kapitánya, Gergely úr; mi tehát őtet gyanítjuk. Ez időben már a magyar pártok nagyrészt egyesültek, nem volt nagyobb mérvű visszavonás, így feltevésünk nem ütközik akadályba.

Ujvár eladását említi „Aeneas Silvius, de viris illustribus“ című műve 57. l. Nemsokára ezután Pongrácz fényes kísérettel megjelent Bécsben a császárnál és szíves fogadtatásban részesült. Erről tudósítja Aeneas Silvius a távollévő Schlicket.

Némi ellentmondást találunk Aeneas közleményeiben, amennyiben Ujvár eladását 1443-ra teszi, 1444-ben pedig szerinte Schlick javait újra pusztítják Pongrácz hívei. Pongrácz Budán, bár custodia honesta-ban, de fogva volt; talán más javak érthetők, mert azokat,

amelyekben bennültek, nem lett volna ok elpusztítani. Pongrácz le-
tartóztatásáról, helyesebben megszöktetéséről pedig másképpen va-
gyunk informálva.

1444-ben május 21-ikén megkötötték a fegyverszünet Ulászló
és Friderik közt.

Ezután bekövetkezett a szerencsétlen kimenetelű török háború.
A politikai helyzet teljesen megváltozott; főleg Schlickre és Pon-
grácra nézve; daczára ennek az ellenségeskedések a határszélen újra
megindultak. Tudjuk, hogy egy ízben Pongrácz szorult helyzetbe
került. Milyen állást foglalhatott el ekkor Gergelyünk? Ezután
Pongrácz egy évig az ország egyik főkapitánya volt. 1446-ban az
esztergomi érsek és Ujlaki Miklós Friderik császárt kéri, hagyja
meg Giskrának, hogy Pongráczot többé ne bántsa. Létrejövén a béke,
Pongrácz ekkor László királyhoz állott, ami fölött Friderik a ma-
gyar országgyűlésnek örömét fejezi ki és a maga részéről mindent
megbocsát Pongrácznak, amit ellene vétett.

Ekkor újabb mozgalmak folytak László kiszabadítására és
Bécsben ismét félni kezdtek Pongrácztól, mert most mint László
király híve működhetett.

Mindezeket csak azért említjük itt röviden, mert úgy véljük,
Gergelyünk Ujvárbán mindezekhez közel állott, a helyzet alig ha
engedte neki tétlenül nézni az eseményeket. 1446. október havában
maga Hunyadi is beront Ausztriába, természetes, hogy vele meg-
indultak a morva parti vitézek is. Az osztrák források panaszkod-
nak, hogy a magyar hadak ekkor nagy pusztítást vittek végbe a
határszéleken.

Még egy ellenmondásra hívjuk fel az olvasó figyelmét. A tör-
ténelem azt mondja, hogy 1446-ban elfoglalta volna Pongrácz Sza-
kolczát Schlicktől. Ez nehezen érthető. Hisz ekkor már régen benne
ült, már 1439. óta; vagy a Schlick részéről történt tényleges el-
adásra vonatkoznék ez? Továbbra is benne maradt, de nem mint
tulajdonos, mert 1452-ben Hunyadi neki zálogba adja Szakolczát
és a zsolnai harmincadot tartozásai fejében 7000 arany forintban;
ha ez a birtok Pongrácz szerzeménye, nem adhatta vala a kormányzó
neki zálogba.

A nagy kancellár 1449. július 15-én, aránylag fiatalon, 50 és
néhány éves korában fejezte be tevékeny életét. Schlick Gáspár nagy
tehetségeit elismerte az akkori világ. Az ő érdeme jórészt az egy-
házi szakadás megszüntetése, Felix pápa lemondatása s IV. Eugenius
megerősödése a római szentszéken. Fáradhatatlanul szolgálta már

Sigmond császárt. Schlick remek ékesszólásának tulajdonítják Albert prágai sikerét, a trónra léptét. Erzsébet királynét is szolgálta, míg végre Friderik császárnak mellőzhetetlen támasza lett. Politikai pályafutásáról és sikereiről tanulmányokat irtak össze a tudósok, de e révén feltárták egyéni jellemének fogyatkozásait, a sok sötét foltot, melyek emlékét terhelik.

Az igazság érdekében ezeket a botlásokat nekünk sem szabad mellőznünk.

Ausztria történészei Schlick személyével foglalkozván, ismer-tetik az általa elkövetett temérdek hamisítást. Nem csak, hogy gyár-totta a hamis okleveleket, de azokat a császári kancelláriánál be is iktattatta. Készültek Schlick alatt régebbi időkből keltezett ok-levelek is. Ezeknek célja lehetett, velük újabb birtokjogokat meg-támadni, talán pénzt zsarolni az érdekelt felektől. Olyan oklevél is maradt fenn, — kalandos jellegűnek nevezi a tudós író, — mely-ben a király Schlicknek egy magyarországi várat ígér; ha pedig meg nem kaphatja, akkor felhatalmazza, hogy magát ezért kar-hatalommal is kártalanítsa. Mintha ezt is Ulászló királytól tanulta volna, aki Pongrácznak teljhatalmat adott, követeléseit akár Magyar-országban, akár Lengyelországban brachialiter extorqueálni. Azt is olvassuk, hogy már Schlick elődje passau-i György püspök kan-cellár is hamisított okleveleket. Ezért a kancellária személyzetét a nagy míveltségű Aeneas Sylvius, gaz népnek jellemzi, mely őt un-dorral tölti el, éhes farkának mondja, mely minden alkalmat fel-használ a zsarolásra.

Jellemző, miképpen szállott Schlick halála után védelmére testvére, Máté. 1449-ben a kancellár elhalálozván, testvére Cseh-ország dynastájának, Ulrich von Rosenbergnek, akivel a kancellár fölötté bizalmas viszonyban volt, panaszos levelet ír. Védelmébe veszi bátyját és kéri Rosenberget, ne adjon hitelt annak az elterjedt hírnek, „hogy a kancellár hagyatékában, több mint száz pecsételt oklevelet találtak volna“. Az ilyen kétértelmű mentséghez nem kell nagy kommentár, hiszen ha tagadja, hogy száz hamis oklevélnél többet találtak, azt nem is állítja, hogy száznál kevesebb lett volna. A közvélemény bizony nem tévedett, mikor a nagy kancellárt nagy hamisítónak is tartotta. Nem foglalkoztunk volna ez utóbbi rész-lettel ennyire, ha nem merülne fel előttünk akaratlanul is az a lehetőség, hogy a nagy érdeklődés, amelylyel Schlick hazánk iránt viseltetett, vagy talán azt inkább fitogtatta, azt a gondolatát leplezte a ravasz diplomatának, hogy alkalmadtán hasznosan lehetne mű-

ködni a Morva vizén túl. Talán még megleljük egyes kezeinek nyomát valamely hazai levéltárban is. Ujvár későbbi történetének kiegészítésül még egy adatot közlünk.

Mátyás király 1489. november 11-ikén Budán kelt kiadványa tudatja, hogy ő Holics várát (ekkor enyészett el Ujvár régi neve) Strasa castellummal (ez alatt a Sasvár melletti Sztrázsa, vagy talán a Sasvári vár értendő), Kadan vára és három pozsonyhegyi szálló kártérítése fejében összesen 3000 forintért, és azon 1000 forintért, amelyet Czobor Imre Schlick özvegyének fizetett volt, hozomány- és nászajándékképpen, zálogba adja Czobor-Szent-Mihályi Imrének és testvérének Mártonnak, oly felhatalmazással, hogy ők a várakhoz tartozó, de zálogba vetett birtokokat a rajtuk levő zálogösszeg lefizetése mellett vissza válthatják. (Országos levéltár D. L. 23067.)

Kadan hollétét nem mondja meg az okirat, azt sem tudjuk, vajjon Schlick Gáspár kancellár özvegyét érti-e? A kancellár 1449-ben halt meg, tehát negyven évvel a fellebbi kiadvány kelte előtt; ellenben tudjuk, hogy Schlick Gáspár testvére, Mátyás, egy időben Ujvár kapitányának írta magát, akkor ennek özvegyére is vonatkozhatik a hozomány kifizetése. Ez az adat arra is vall, hogy a Schlick-féle időnként meglehetősen ephemer birtoklás ekkor teljesen véget ért. Ezután a hajdani Ujvár a Czobor-család és rokonai birtokában maradt, míg végre a 18-ik században az uralkodóház tulajdonába ment át.

A Czobor-család szintén érdekli a Majthényiak történetét, a miről a maga helyén megemlékezünk. Szereplésére azért már itt is utalunk.

Mátyás király halálával, habár Ulászló nem késett elfoglalni a trónust, sokféle fondorlat folyt. 1492. március 7-ikén a főrendek, a Bazini-Szent Györgyi grófok Buda, Pest városok Báthori István országbíró stb., mindannyian külön oklevelet állítanak ki függő pecsét alatt, igérvén, hogy ha Ulászlónak utóda nem lesz, a magyar korona Friderikre szálljon. A püspökök, valamint Kinizsi Pál is ilyen oklevelet adtak. Pótlólag, mert akkor talán nem volt jelen, a fentebbiekhez sorakozik. 1493 Bude in festo b. Catharine Virginis et Martyris kelt levelével Martinus Czobor de Czobor Zenthmyhal banus castri Nandoralbensis.

Ez a Czobor Márton talán azonos azzal, a ki 1514-ben a parasztlázadás idejében (nem lehetetlen, hogy a harcok alkalmával) veszté életét. Ő volt első férje nagykálnai Kálnai Annának, aki 1516-ban Majthényi Márton felesége lett, de már 1517-ben meghalt.

XIV.

A NYITRA-ZERDAHELYI ZERDAHELYI ALIAS BIKCHEI-CSALÁD.

A nyitra-zerдахelyi Zerдахelyi, alias Bikchei-család egyes tagjaival már többször találkoztunk e lapokon. Itt-ott elejtve megemlékeztünk arról is, mikép került ez az illustris család a felvidékre. Ezek kiegészítéseül még egy rövid összefoglalást adunk róla. Levéltárukat a családtól megszerezvén, a M. N. Múzeum őrzi, adattaink most ennek nyomán és egy XVIII. századbéli hiteles jegyzőkönyv regestáin épülnek, kiegészítve az egykor rokon családok okleveleivel, mert ily módon a Nagy Iván említette homályos kérdések egy része magyarázatot nyer.

Első ismert őse comes Bothond 1284. táján élt; leánytestvére, kinek keresztnévét nem tudjuk, férjnél volt „Nobilis vir Joachimus de Chopol“-nál, aki után, minthogy ez magtalanul halt el, a terra Chopol-ban Bothond családjá is örökölt. Szomszédjai voltak: Comes Renoldus de Bozteh és fiai, ezen családhoz, valamint a Rozgonyiakhoz, úgy látszik, rokonság is fűzte a Bikcheieket. A fentemlített özvegy birtoka, comes Bothond fiainak, „Comitibus Petro et Joanni ac Magistro Gregorio“ (a későbbi választott esztergomi érseknek) jutott örök adományúl (1284.). Chopolban birtokos volt: „Joannes, filius Marcelli de Chopol“, aki chopoli és holmodi javait hatvan márkáért a fentnevezett Péternek, ekkor bánnak, és János comesnek adta el. Comes Ladislaus filius Renoldi a saját nevében, valamint testvérei Salamon comes és András nevében beleegyezését adja a vételhez 1291-ben.

1299-ben a fent szereplő Joannes filius Marcellit már de Olchopolnak írják; ebből azt következtethetjük, hogy Fel-Chopol talán örökösödés útján a Bikcheiekre szállott birtok volt, Alsó-Chopol pedig ezen Jánosé, aki olchopoli birtoka Peturke fölgye nevű részét, Holmod birtokkal együtt, a Bikcheieknek adta el. Gergely esztergomi érsekről a családi oklevelek, nevén kívül más emléket meg

nem őriztek. Talán mint előre látó politikus, már akkor hajlott az Anjou dynastia felé, midőn az még népszerűtlen volt. Mint tudjuk, az 1292. rákosi országgyűlésen János kalocsai érsek a rendek nevében tiltakozott Gergely kineveztetése ellen, mert ezt a pápai hatalom túlkapásának tekintették, Gergely mindamellett gyakorolta primási jogait. Nyomban III. Endre halála után Károly Róbertet ő koronázta meg Esztergomban és Buda városát mint engedetlent, egyházi átokkal sújtotta.*)

A római pápa kíséretében, némely forrás szerint, Anagni város ostrománál elesett. Az Anjou dynastia tovább is kegyeiben részesítette a Bikcheieket. Károly király 1306-ban: comes Petrus, dictus Banus-nak, néhai Bothond fiának és testvérének János comesnek Bikchén vámjogot (telonium) adományoz, és ez adomány megerősítő levélben kiemeli, hogy a nevezettek „in diversis expeditionibus” híven szolgáltak. Ezt a vámjogot 1318-ban megújítja. Ugyancsak 1318. évi (16. mo Calendas Februarii) kelt kiadvány szerint Bothond fia Péter bán és fia Magister Michael kérésére a király nekik adományozza Szent László földé birtokot és az ottani, szent László tiszteletére kőből épült templomot, „terram scilicet Peteu, filii Stephani filii Pazmani (alighanem így) de Leck infidelis nostri” ez tehát a hűtlenektől elkobzott birtok volt, mely a Bikcheiekkal határos. Ez alkalommal is meleg szavakkal emlékezik meg a király az apa és fia hű szolgálatairól, melyeket azon időtől fogva, hogy ő örökösödési joga alapján Magyarországra lépett, „in prosperis et adversis” teljesítettek. A privilégium kiadatott „per manus Magistri Joannis Albensis ecclesiae praepositi, aulae regiae procancellarii et archidiaconi de Küküllew”.

Péter bánnak fia volt Michael dictus Rufus, ennek özvegye nobilis domina Catharina (Vál? a hibás másolatból a név ki nem vehető) és fia Stephanus, akik 1373-ban élnek. 1391-ben a fentnevezett Bikchei István Kendertow birtokban egy portiót vásárol zálogjogon „pro quinquaginta marcis denariorum, marcam quamlibet decem florenis computando, a Joanne dicto Darabus filio Dominici de Kendertow”.

1419. évi április hó 2-án Nyitrán keltezi Sigmond király azt

*) Karácsonyi (I. 223.) a fentnevezett Pétert és Jánost nem sorozza a B. közé, de Gergelyről azt mondja, hogy a fejérmegyei B.-ből való. Pedig a hiteles családfa szerint Péter, János és Gergely mester, előbb fejérvári prépost, édes testvérek, Bothond fiai.

a kiadványát, melyben hívének, Lászlónak, Bikehei István fiának, az ő udvari familiarisának, tekintvén hű szolgálatait, neki és édes testvéreinek, János, Pál, Jakab és Péternek a bikehei javakért (Bikche, Zenthlaslo és Chapol Pestmegyében) a zerdahelyi castrum regale-t tartozékaival (Chalad, Kalmanfalva, alio nomine Billicze et Nemecke) cserébe adja és kötelezi magát őket ennek birtokában megvédeni, ha pedig erre nem volna képes és a csere annihiláltatnék, a javak kölcsönösen régi birtokosaikra szállának vissza.

A beiktatási parancs kelt Szakolczán, hétfőn, Judica vasárnap után, tehát már április 3-án; ha kelteztést a szó szoros értelmében lehetne venni, úgy a király a két oklevél kiállítására közt tette volna meg a jókora útát; de az ilyen utak alkalmával kiállított oklevelek keltezése a helyre s napra nézve nem megbízhatóak, mert szövegezése, megírása és pecsételése közben gyakran a cancellaria is utazott, s ha a privilegiumot egy helyen elkezdette, azt csak a második, harmadik szálláson fejezte be.

A nyitrai káptalan a parancs értelmében intézkedett, kiküldvén a homo regius Michael Lengyel de Vagyoucz (?) mellé tagját, Magistrum Ladislaum Plebanum et Vice Archidiaconum de Tapolchan, Socium et Canonicum. Ez utóbbi jelenti, hogy Judica utáni csütörtökön kiszállott Zerdahelyre, a vár elé és a birtokokra, és a donatariusokat „minden akadály nélkül” beiktatta.

Mindamellett bizonyos, hogy a csere bizony nem ment simán, mert Zsigmond király Znaimban már 1421. márc. 25-én kelt rendeletében utasítja Jakab mestert — „causarum in nostra speciali maiestate vertentium” defnitorát, hogy Z. Lászlót és testvéreit a nyitramegyei Konyafalva birtokában védje meg a Váradiak ellen.

Mivel pedig — mondja a király — más levelünkben megígértük, hogy a panaszost Zerdahely vára és tartozékaiban megoltalmazzuk, ezért parancsoljuk hívségednek stb. A Váradiak praetensiója ősi jog ugyan, de a kérdés azért nehéz, mert Konyafalva az adományozott birtokok között valóban nem szerepelt. A Váradiak támadása a dátumok szerint, még a statutio előtti időben történt.*)

Eldöntetlen kérdés még, mi vitte a királyt, illetve a családot a szokatlan cserére, ősi birtokaik elhagyására. A két ismeretes királyi levél a cambium okát nem mondja meg. Talán a nagyon kiélestedt határvillongások, vagy talán a szomszédos Rozgonyiak terjeszkedési vágya? Nem tudjuk.

*) L. Tört. Tár X., 221. l.

Valószínű azonban, hogy a Bikcheiek már felvidéki térfoglalásuk első évében terjeszkedni kezdtek a szomszédságban, nevezetesen megtorolták a Váradiai túlkapásait, mert 1421. május 25-én Péter, Váradiai László fia, panaszt emel a királynál, hogy e szomszéd Bikcheiek birtokain hatalmaskodnak.

Különbösen jellemző a fenti cserére, hogy az egyetemlegesen érdekelt testvérek már ugyanezen évi jun. 11-én óvást emelnek testvérük László ellen, aki a nevezett birtokokat, amelyeket pestmegyei birtokukért „in cambio“ nyertek volt Zsigmond királytól, a Ludányiaknak zálogba akarja adni. (A nyitrai káptalan kiadv. M. N. Múzeum törzsltár.)

Nyomban utána a testvérek egyike, Pál, hűtlenségbe esett, mert Zsigmond király 1422. január 16-án Hradischán kelt utasítása Forgách Péter nyitrai főispánhoz, azt mondja, hogy Elefánti Miklós, Zerdahelyi Pál és Tamás, Zsámbokréthi János és György, valamint Somszeghi László nyitramegyei birtokait, mivel a nevezettek a husziták ellen hadakozó királyt cserben hagyták, foglalja le, nyilván a fenti Zerdahelyiekre vonatkozik (Forgách csal. tört. 676.), bár Tamást különben nem ismerjük.

Szerencsére a nota infidelitatis és a vele járó birtokvesztés komolyabb következményekkel nem járt, sőt a testvérek visszanyerték a király jóindulatát is, mert nevében Borbála királyné 1428. febr. 9-én Zólyomban kelt levelével utasítja Perényi Miklós főlovászmestert, mint Nyitra- és Trencsén-vármegye főispánját, nemkülönbön Stibor fiát Stibort (de Bolondocz) hogy Bikchei Lászlót, Jánost, Pált, Jakabot és Pétert minden javaikban, mindenki ellen oltalmazza meg. — Kik voltak a támadók, melyek a veszélyeztetett birtokok?

Talán a női ágon való szerzemények egyikéről volt szó, mert Gara palatinus ítéletlevele szerint Bikchei Jakab már 1425. júl. 4-én osztálybirtokosa Románfalvának (?) neje, Anna, Galantai István leánya révén, míg a birtok másik fele Galantai Dorottya, Baranch Jánosné tulajdona. (Nemz. Múzeum.)

1431-ben már elszaporodott a család. Istvánnak, aki ekkor de Zerdahel alias de Bikche iratik, három fiával találkozunk: János, Pál és Péterrel; az előbbi János fiaival: György, Benedek, István és Mihálylyal; továbbá Miklós, István, Imre és Péterrel, a fentnevezett Pálnak fiaival; István, Péter és Orbánnal, Péternek fiaival; végre a néhai Jakabnak fiaival: János és Lászlóval. Ekkor az összes családtagok a zabori konventben tiltakoznak, mert az ő javaikat:

Bikche, Szent-László, Chapol és Komjáthit Pest-vármegyében (így) és Sarek birtokot (talán Sárrét?) Fejérvármegyében Rozgóni László fia István temesi gróf az elmúlt napokban elfoglalta. Azt vallják, hogy a Bikcheiek e birtokokat Zerdahely, Chalad, Kalmanfalva (aliter Bilicze) és Nemeckskőért ugyan elcserélték volt; de ez utóbbi napokban: Joannes et Emericus filius (így) Nicolai, filii Zobonya de Fedemes ezen javakhoz való állítólagos örökös jogukat kezdték érvényesíteni, és a panaszosokat kiűzték; ennél fogva a három testvér: János, Pál és Péter a muguk és a többi családtagok nevében Rozgonyi Istvánt, a temesi grófot az ő ősi javaik impetrálásától, a király urat pedig azoknak eladományozásától tiltják. 1431. évi Keresztelő Szent János napján (hiányos datálás!). Zobonyáék praetensiói minden strepitus juris dacára nem érvényesültek. Ugy hiszszük, hogy Ludányi nemzetségbeli követelések lehettek a Szobonyák fellépésének alapja.

A nyitrai javakat ezuttal végérvényesen elnyerte a Zerdahelyi család és a királyi cambium ügye ezzel 12 évi harc után lezárult. További történetükről azután Ulászló koráig hallgat a különben beszédes levéltár.

Ekkor, 1443. januárius 25-én Ulászló király Budán keltezett adománylevele azt mondja, hogy tekintvén Zerdahelyi, alias Bikchei István fia, Péternek, Pozsony várnagyának és János fia Benedeknek hű szolgálataikat, akik koronázása óta Rozgonyi István pozsonyi gróf kíséretében minden hadi expedicióban részt vettek, jelesen kitüntették magukat Pozsony vár megvédelmezésében, midőn azt idegenek, csehek és németek ostromolták; akkor mind a ketten a várban lévén, saját és szolgálk vérük ontásával megvédelmezték az erősséget a királyi felség részére (értsd Ulászlót). Ennek jutalmául most ama bikchei javakat, melyek eddig néhai idősb Rozgonyi Istvánnak fiánál, Jánosnál voltak zálogban, a nevezett testvéreknek adja át, mivel Rozgonyi János hűtlenségbe esett, most is tüzzel-vassal pusztítja a király híveit. Ezért a király őt a bikchei javaktól megfosztja és azokat jure perpetuo adományozza: Petro, filio Stephani, et Benedicto, filio Joannis; ac per eos Stephano et Petro filiis ejusdem Petri, nec non Georgio, Michaeli, Joanni et Stephano filiis praefati Joannis, fratribus scilicet carnalibus antefati Benedicti, és örököseiknek. Egyszersmind igéri a privilégium kiállítását is.

1443-ban Pünkösöd másodnapján Ulászló király újabb kiadványa azt mondja: tekintvén jeles, hű szolgálatait: fidelium nostrorum Benedicti, Georgii, Michaelis et Stephani et Joannis filiorum

Joannis de Bikche ipsis, ac per eos Petro filio Stephani, ac Stephano et Petro filiis ejusdem Petri filii Stephani de Bikche, ac haeredibus universis, nekik Bikche, Szent László, Chopola és Charot (így) nevű birtokaikon pallosjogot adományoz. Az ősi birtokokat tehát a jóindulatú Ulászló nekik visszaadta volna, azon a címen, hogy Rozgonyi hűtlen lett, jobban mondva a koronás kis király pártján állott. Ha Ulászló megmarad a magyar trónuson, alatta bizonyára magasra emelkedtek volna a vitéz Bicskeiek, de Ulászló halála után, mikor minden intézménye invalidáltatott, bizony oda veszték az ősi bikchei javak a pallos-joggal együtt.

Az elágazás közelebbi megismerésére itt adjuk a családnak 1444. május 25. a pozsonyi káptalan előtt tett tiltakozását, mint kész stemmát: „Petrus filius Stephani de Zerdahely in sua, ac Stephani, Petri, Georgii filiorum, item Johannis fratris; necnon Georgii, Benedicti, Michaelis et Johannis filiorum eiusdem Johannis; item Pauli similiter fratris sui carnalis ac Petri et Emerici filiorum eiusdem Pauli de Zerdahel tiltakoznak Bényi Miklós ellen, aki a rájuk szállandó Nemecskét impetrálta a királytól.

Nevezetes, hogy ugyanezen ügyben János fia György, már május 22. tiltakozott a nyitrai káptalan előtt, de ennek szövege sokkal rövidebb lévén, nem adja az élő családtagoknak ilyen részletes felsorolását, sőt őket az immár elfogadott Z. név teljes mellőzésével, következetesen Bikcheieknek mondja.

Még egy rövid kitérést kell kockáztatnunk az akkori politikai pártállásokra.

Ulászló 1443. évi Pálforduláskor kelt adománylevele érdekes adat számunkra. Az öreg Rozgonyi István, mint pozsonyi gróf, benn ült a várban s tudjuk, hogy késznek is nyilatkozott azt Erzsébet királynénak átadni (erről Kottaner Ilona fejezetében szólottunk). Nemsokára azután, ahogy a két koronás fél egyességre lépett, a királyné meghalt december 19-én; de ez időtájt, alig hónappal reá, meghalt az agg Rozgonyi István is, mert fentidézett oklevelünk őt már néhány napja mondja. Az elhalt pozsonyi gróf fia János pedig, bár ekkor Ulászló helyzete javulni kezdett, az ellenfél táborába ment át; tehát Giskra főkapitányhoz csatlakozhatott.

Mínthogy végtelen nehéz bepillantani az ezidőbeli pártviszonyokba, amidőn a helyzet kaleidoskop módjára változik, ennél fogva mi azt a kis adatot becsesebbnek tartjuk minden más bizonyoságnál; mert mint hiteles argumentum, megvilágítja az első szerepet játszó Rozgonyi-család egyik tagjának állásfoglalását. Itt is fel kell em-

litenünk, bár tulajdonképen máshol szólunk róla, hogy Zerdahelyi Mihály 1457-ben, mint az utraquista Kazzaiak, Ludányiak stb. a Hunyadi-párthoz csatlakozott, talán ennek jutalma volt Mátyás király kegyének megnyilvánulása, amidőn 1465-ben in oppido Prodawicz in festo b. Luciae virginis Zerdahelyi Mihály és Frankonak várépítési engedélyt ad Nyitra-Zerdahelyen. Miután a vár már a 14-ik században szerepel, új várról nem lehet szó, csak megfelelő átalakításról. *) Az új vár ura, Mihály, 1470-ben súlyos hatalmaskodást követ el, amidőn Hrusso várát megtámadván, annak urát megöli.

Ennek belső körülményeivel és az ebből támadt hosszú pörrel Hrusso vára fejezetében külön foglalkozunk, itt csak a chronologiai sorrend kedvéért említjük.

Mint korrajzot, ide csatoljuk az 1472. évi esetet, mikor a hatalmaskodó Zerdahelyieket a szomszédság támadja meg, őket védelemre és panaszra kényszeríti. Az eset leírására közöljük magát az eredeti oklevelet, mert így alkalmunk nyílik egy kis onomastikont adni a Nyitra völgyéből.

A garam-szent-benedeki convent jelenti Országh Mihály nádornak, hogy a tőle kapott „litterae inquisitoriae“ értelmében eljár. Eszerint panaszt emeltek Ladislaus et Johannes Farkas de Zerdahel; nec non Michael et Emericus de eadem Zerdahel, mint felperesek, hogy a legközelebb elmúlt szent György napja táján birtokukra törtek a szomszédok, névszerint nobilis domina Dorothea relicta condam Osvaldi Bani de Bwczan, nec non Michael et Osvaldus filii eiusdem, ac Georgius de Apon, Emericus, Caspar et Sigismundus de eadem Apon, et Gregorius de Maythe. Ez utóbbinak összes rokonai és familiaresei: nemes Kerek Antal és Baskafalvai Dénes; továbbá: Mrawik Péter, Chwdnyk György, Buzás Antal, Babyth Simon,

---

*) A Z. közötti viszály illusztrálására meg kell emlékeznünk a várkastély miatt folyt pörrel, annyiival is inkább, mert adatai némileg ellentmondanak a „consensus castri aedificandi“-nak. Ugyanis 1462. július 24. megjelenik a nyitrai káptalan előtt Z. dictus Farcas János és a saját, valamint anyja Anna, testvére László és ezen László fia Agoston nevében is tiltakozik Zerdahelyi Mihály ellen, ki ezen háborús időkben épült zerdahelyi várkastélyukat (fortalicium) és az ahhoz tartozó zerdahelyi, családi, calmanfalvi és nemchei birtokrészeit malommal és más tartozékokkal együtt jogtalanul elfoglalta, egyúttal mindenkit mást is tilt ezen osztalékok használatától. Ugy látszik, hogy a vár építkezése még a királyi engedelem előtt indult meg és az 1465. consensus csak utólagos sanctio volt.

Pethryk Miklós, Czigan János, Chermeny Mátyás, Wamos Gergely, Repyk Márton és Dyen Márton, Booth Tamás, Kwhoch Balázs, Pongrácz Máté és Gergely, Barta Miklós, Thergenije Vitus, Zepko György, Lautez (?) Lukács, Bereczk Pál, Hrabor Fülöp, Warga Crisan, Bereczk Balázs, Bartha Benedek, Hlawacz György, Vrychen Bereczk Tamás, Thrwsko Dénes, Prozdatel Miklós, Mihály András, Zólyomy János, Buzas Albert, Zorad Pál, Zabo Balás, Moczyk Pál, másik Ivanis Pál, Olownyk (?) Péter, Boczko Crisan, Sykora Balázs, Palepse (így) Benedek, Machyk Orbán, Kosthal Pál, (Dominico eiusdem Simone Podluzan, érthetetlen), Klwa Miklós, Waska Benedek, Pethrik Balázs, Muther Pál és Thergenije Pál nevű embereikkel; hasonlóképen a nevezett Aponi György, Imre, Gáspár és Sigmondnak népeikkel és jobbágyaikkal egyetemben, fegyveres kézzel, hatalmasul „ballistis extensis“ t. i. lövésre felvont számszeríjjal, betörték a panaszosok Chalád nevű birtokára, onnét a jobbágyság összes lovait (minus juste et indebite) elvették és oda vitték, ahová nekik tetszett. Ugyanekkor Mowryn Gergely nevű ott lakó jobbágyukat véresre verték; ezáltal az exponenseknek 200 arany forint kárt okozván. Ezenkívül, régebben is, még „post mortem et decessum condam domini Alberti Regis Hungarie, a fentnevezett Dorottya-asszony, egyetértve a többi vádlottakkal, elfoglalták a panaszosok bizonyos nagy szántóföldjét a malommal, kaszálókkal és erdőkkel együtt, Chalád és Kovarcz birtokok között, melyek azonban Zerдахel birtokhoz tartoznak. Ezeket is minden jogi eljárás mellőzésével (absque omni via juris) foglalták el és a mai napig használják, ami által a panaszlónak 5,000 arany forint kárt okoztak.

Ennek a panasznak megvizsgálására küldte ki a nádor a konventet, homo palatinalis-nak nevezvén, Johannes Kawka de Sys (kétes, vajjon Sys, azaz Sissó, vagy Fyus név értendő,) Paulus Koros, Dionisius, sive Ladus de eadem Koros, Johannes de Elefanth, neve Thomas de Chemen, merő, legközelebb lakó szomszéd nemeseket.

A nádori rendelet kelt Léván (?) proximo post festum Visitationis B. Mariae tehát július 2. körül.

1472-ben a konvent jelenti, hogy kiküldöttje Osvaldus presbyter Korosi Lászlóval a vizsgálatot megejtendő, kiszállott a helyszínére és visszatérvén, jelenté, hogy hétfőn post festum translationis beati Benedicti Abbatis (július 13.) ott tanukat kihallgatott, (ezen része az oklevélnek megromlott, csak részben olvasható), ezeknek vallomásai a panaszszal teljesen megegyeznek. Az inquisitió

8 napig tartott. Az okmány hátírata: Pro Ladislao Farkas de Zerda-hel et aliis, contra nobilem Dorotheam relictam condam Osvaldi Banj de Bwezan ac alios intrascriptos sat. Nehéz bepillantani a régen mult idők jog- és birtokviszonyaiba, még nehezebb eligazodni azoknak szövevényeiben. A jelen esetben is ilyen akadályokba ütközünk. Ezidőszerint a Zerdahelyi családnak teljes leszármazási táblázatát sem bírván, a Farkas nevet, mely másik vezetéknévként áll, nem tudjuk magyarázni.

A Korlátkeőieknél, akik különben itt csak Bucsányiak, vagyis ősi nevükön szerepelnek, azt látjuk, hogy a macsói vice bán, Osvátnak özvegye Dorottya volt, erre nézve Nagy Iván ott követi el a legnagyobb hibát, ahol Soóky Dorottyát Osvát bán feleségének mondja s ugyanott a családfán, mint második Osvát nejét is szerepelteti.

A bán neje a Dorottya nevet viselte, a mi oklevelünk után már biztos; de nem valószínű, hogy a másik Osvát neje is Dorottya és mind a kettő Soóky születésű lett volna!

Feltűnik a panasznak az a része, ahol az 1472-ben lefolyt actus potentiariusall kapcsolatban felhozzák, hogy kárvallásaik nagyobb része még Albert király halála után, tehát, mondjuk 1440-ben történt volna és mint tetteseket, ugyancsak Dorottya-asszonyt és a bűn-társakat vádolják éppen 32 év múlva. Okmányunk Majthényi Gergelyt és rokonait, mint a támadás részeseit tünteti fel. Ezen időben a már nyolczvan évnél idősebb Gergely alighanem teljesen nyugalomba vonult volt, és bár Mátyás király ismételt kitüntetéseinben részesül, nem igen állott a tényleges támadók közé.*)

Tíz nemes személyt, mintegy ötven jobbágyot és szolgát sorol fel a panasz. Igaz, hogy ezek fegyveresen, lövésre készen rontottak be a kis faluba Családkára, de nagyobb kárt nem tettek a lakosokban. Ugy tűnik fel az egész, mintha régi, immár tűrhetetlenné lett határsértéseknek erős megtorlása lenne. Nem lévén a határvédelem rendezve, a lovakat minden bizonynyal a kovarczi határba hajtották legelőre, ezt végre megunták a kovarczi birtokosok és behajtották a jószágot. Magában véve az egész ügy annak idején jelentéktelen mindennapi esemény volt, mi is csak a névsor és a szereplő egyéniségek kedvéért foglalkoztunk vele. Különben elég élénk színekkel eszteleni ezt a kis helyi háborút s részletei érdekelhetik azokat, akik a helyi

*) Gergely, mint kiskorú unokájának gyámtyja volt érdekelt fél az ügyben.

és személyi viszonyokat közlő ismerik. (Az eredeti oklevél a Zerdahelyi-család levéltárában.*)

Most lezárjuk a Zerdahelyiekről szóló egyöntetű elbeszélésünket, de az illusztris család számos tagjával találkozunk más fejezetekben.

*) A Zerdahelyiek levéltáráról némely forrás azt állítja, hogy jórészt elpusztult. Ezzel szemben azt mondhatjuk, csaknem érintetlen épségben maradt fenn. Még néhai Z. József kamarás, a nagyszombati districtuális tábla elnöke, nagyon is szigorú őrizet alatt tartotta. Halála után özvegye csak 1872-ben nyitotta meg ezt a családi szentélyt hosszas kapacitálás után a historicusok számára. Fraknói Vilmos és e sorok írója, néhai alsó-szopori Nagy Imre kuriai bíró, Pauler Gyula miniszteri tanácsos, Thaly Kálmán és Pesty Frigyes tanulmányozták legelőbb. Azután a levéltár ismét zárva volt, Z. Adolf idejében a kastély legerősebb boltjában őrizték majd kellő gonddal a megyei levéltárba vitték letétképen. míg végre Z. Béla jónak látta eladni a Nemz. Múzeumnak.

XV.

A VÁGVÖLGYI VÁRAK ÉS URAIK.

Szűkebb tanulmányunk körébe eső vágvölgyi várak*) során meg kell emlékeznünk Oroszlánkeő váráról és annak egyik uráról, az Oroszlánkeői vagy más néven Szlopnai családról, mert magvaszakadtával a leányágon rokon Majthényiaknak is rész jutott az oroszlánkeői nagy vagyonból. Ezzel a kérdéssel alább a XVI. sz. történet folyamán bővebben foglalkozunk. Magának az objektumnak története érdekében újból utalunk arra, hogy abban a nagy donatióban, mikor Sigmond király nejének, Borbálának a tömérdék várat és uradalmakat ajándékozta, Oroszlánkeő és Budethin várak is bennfoglaltattak. Ezt a két várat a királynő nemsokára a vitéz Szentmiklósi Pongrácznak engedte át; de ez; úgy látszik, vagy nem lépett a birtokukba, vagy nemsokára túladott rajtuk. Nem lehetetlen, hogy ekkor szereztek a Szlopnaiak is némi jogokat Oroszlánkeőben, mert bizonyos igényeik voltak már az adományozás előtt, de a jogcím előttünk eddig homályos.

A Szlopnai alias Oroszlánkeői család Trencsénvármegye egyik törzsökös családjá, régi, de úgy látszik, középmódu volt.***) Mátyás király alatt Gáspár emelte fel nemzetségét. Szlopnai Gáspár deák kiváló hadakozó volt, amiben, úgy látszik, a „litteratus“ qualificatiója legkevésbé sem akadályozta.

---

*) Számszerint 14, tágabb értelemben 18 vár sorakozik itt egymás mellett. A jobb oldalon: Óvár (Starohrad), Budetin, Bittse, Besztercze, Lednicz, Oroszlánkeő (Vrsatec), Szucsá. A bal parton: Sztracsén, Lietava, Hricsó, Kazzavár (Kosica), Ilava, Trencsén, Bezkó. Távolabb esnek ugyan a Vág partjától, a tanulmányunk folyamán sokat szerepelt Bán és Ugrócz, melyek stratégiailag ide tartoznak. A 17-ik vár lenne az immár elenyészett szulói, alias rohási vár, Hricsó és Kazzavár között; végre a nyom nélkül eltűnt, ismeretlen erősség, melytől Nemes-Podhragy nyerte nevét, talán Bosácza és M.-Lopennik között.

**) A család 1432-ből való címerét I. Turul V. 18. l. Impetratora Petrus filius Caspari de Z.

A Szlopnaiak korábbi szereplésére nézve kivonatban idézzük az alábbi érdekes missilist: „

Dyczi (de Dycz) László, Ujlaky Miklós, erdélyi vajda galgóczy udvarbírájának, valamint: Nadazdi Simka és Spáczay alias Pastohi Lénárdnak Pozsony városához intézett levele szerint: (Galgócz vára 1446. febr. 8.) azt az összeget, amelyet Miklós, Ujlaky Miklós erdélyi vajda titkára Adancz Miklós pozsonyi polgárnál letétbe helyezett, olyképen, hogy azt halála esetére testvérének, Samárdi Jánosnak és fiának Vidnak hagyományozta, a levélírók most kikérik, mivel János hirtelen meghalt és a pénzt Vidnak neveltetésére Szlopnai Péter feleségének fogják átadni. (Orsz. ltár, D. L. 25964.)

Az ügy magában véve így homályos, de az adatot nem akaruk mellőzni.

1459-ben, november 6-ikán tudatja Mátyás király Budán kelt kiadványában, hogy magnificus et generosus Sebastianus de Rozgon vajwoda Transilvanus, Joannes Pongracz de Sancto Nicolao, Nabuchodonosor Nankelreuther in Éleskeő residens *Caspar litteratus de Szlopná*, Joannes Kározy, Ladislaus Erduhaty, et Martinus Korbel de Szenicz, alias de Thurogh, ünnepélyesen kötelezték magukat, hogy ők Friderik császár ellen és bármely más ellenséggel harcolni fognak és a király helybenhagyása nélkül soha békét nem kötnek velük. Igérik, hogy a király által ígért zsolddal megelégesznek. A király viszont mindegyiknek negyedévenként 4000 arany forint zsoldot ígér; ha pedig békét kötne, őket abba befoglalja. (Kaprinay II., 356.)

Nyilván ekkor szerzett Gáspár diák érdemeket, amelyek, amint alább látjuk, elismerést nyertek, mert Mátyás király 1460. március 1-én Budán kelt levele tudatja, hogy nemzetes Zlopnai Gáspár és Menyhért egész csapatjuk nevében (tocius comitive ipsorum nominibus) előadják: minekutána nagyságos Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda, mint az ő seregei (gencium nostrarum) főkapitánya, királyi meghagyás folytán kijelentette a nevezett Zlopnai Gáspárnak és Menyhértnak, úgyszintén Orchovszky Miklósnak és kíséretüknek, hogy a szolgálatból elbocsáttatnak a nevezettek seregei Rozgonyi Sebestyén engedelméből, de saját költségükre a vajda Zered nevű mezővárosába vonultak és közakarattal a nevezett három vezérüket a királyhoz küldték, kérvén, hogy őket újbóli szolgálatba vegye. Ekkor történt, hogy a vezérek távolléte alatt de a nevezett Orehovszky Miklós biztatására ennek serege Zeredről eltávozott és a királynak Kosztolányban és Szent-Péter erősségekben lévő ellen-

ségeihez (a csehekhez) indúlt, útközben felprédálván Rozgonyinak két faluját. A nevezett Orehovszky is elhagyván a két Zlopnait, embereivel a Zlopnaiak Zereden maradt seregére rontott, minden üzenet és kihívás nélkül. A lázadók Zlopnai táborát kifosztoták, néhány emberét pedig fogságba hurcolták, a Zlopnaiak nagy kárára, minden becsület és katonai szokás ellenére. Erről a király a Zlopnaiak kérésére függő pecsét alatt elismerő levelet adott.

Ebből arról is értesülünk, hogy Nagy Kosztolány a kies Vág-völgy egyik kiváló helysége, nem különben Szent-Péter már ekkor is erősített hely ellenséges kézben volt. Ezidőben Szakolcza és Ujvár táján levő Péterfalva meg volt erősítve, vajjon ezt értik-e, nem mondhatjuk.

Annyi azonban mindenesetre konstatálható, már 1460-ban (ha az évszám nem hibás) Nagy-Kosztolány a zsebrákok hadi pozíciója volt. Köztudomású, hogy az 1466—67-iki télen azt a pozíciót Svehla Mátyás királynak előbb kedvelt hadvezére tartotta kezében s ott is fejezte be életét, disztelen módon. Minthogy ezen két esemény közt Nagy-Kosztolányban hat év folyt le, azt kell feltételeznünk, hogy Orehovszky vitézkedése ott nem tartott sokáig, különben fennmaradt volna emléke. A pozíció megszállása Svehla által szintén nem volt kapcsolatban Orehovszky vállalatával, melynek a fentebb említett szövetkezett hadvezérek csakhamar véget vethettek.

Oroszlánkeő vára ez időben ismét királyi birtok volt, mert 1460. évi ápr. 24-én, mikor György cseh király intermedior lett, Friedrik császár és Mátyás király közti viszály eldöntésében Mátyás király Illés választott nyitrai püspököt és „*egregium Mathiam Libak de Radovosicz castellanum castri regalis Oroszlánkeő*“ bízta meg a követséggel György királyhoz. Hogy Libak uram, a régi huszita ivadék ennyire vitte, csak mellette szólhat: követtársa a megyés püspöknek, királyának bizalmasa. Az ilyen adat nagyon elősegíti ítéletünket egy különben ismeretlen egyén fölött. Már több ízben találkoztuk egy-egy Libákkal. Most már praedicatum díszíti nevüket; tehát ők is, mint annyi más huszita, beolvadtak a nemzetbe. Nagy Iván be is vette őket a magyar nemesek sorába.

Mint ezzel összefüggő és a cseh pacificatiót jellemző tényrt említjük, hogy Mátyás király 1465. december 4. Kőrösön írt levele szerint „nemes Zlopnai Menyhértnek hű szolgálataiért, aki a trencsénmegyei Thepla birtokot (possessionem nostram) a cseh Thala-fuztól 500 forinton visszaváltotta (e manibus cuiusdam Bohemi Thalafus) azt minden járulékaival a nevezett Menyhértnek és édes

testvérének, Jeromosnak adja zálogba, az előbbi összeghez még 300 arany forintot számítván.

Ugy véljük, hogy a donatarius atyja, a vitéz Gáspár már nem élt, különben a nevét felemlítve találnók.

A zálogos teplai birtokot a család utóbb adományúl nyerte. Ugyanis a nyitrai káptalan 1466. januárius 23-ikán kelt levele tudatja, hogy Szlopnai Menyhértet és Jeromost beiktatta Thepla birtokba nemine contradicente. Homo regiusok a következők: Nicolaus vel Andreas de Zamard, Nicolaus Klobusiczky, Andrees de Horowecz, Nicolaus Wyzolai de Wyzolo; a beiktatást fentnevezett Zamárdi András hajtotta végre. Jelen volt szomszédok: Franciscus Prilosky, Philippus de Cluczone Sworez (?) Johannes de Pethow, Andreas de Dubnicza, Joannes de eadem, Nicolaus et Martinus Danecz de Koleczan, Blasius de Sorczye (így) Benedictus et alter Benedictus de Chwbochycz (Klobusicz), Nicolaus de eadem, Andreas de Horowecz, Thomas de eadem, Georgius de Hathna, Nicolaus de Wysalay, Sandrinus de Kazza. (Cs. kir. ltár.)

Ezentúl a család fokozatosan emelkedett.

1481-ben Szlopnai Menyhért, akit vitéz apja mellett láttunk hadakozni, a nemrég elhalt öreg vitéznek, Pongrácz Jánosnak leányát, Katalint birja feleségül s általa részes lesz Ugrod várában, minthogy tudjuk, hogy ennek birtokában az agg vitéznek három leányát is megerősítette a királyi kegy.*) Nemsokára ezután az oroszlánkeői vár is az övé lesz.

A Nyitrai káptalan 1484-ben Mátyás király rendeletére beiktatja Zlopnai Oroszlánkeői Menyhértet és fiait, Jánost és Miklóst, oroszlánkeői birtokába. A vár tartozmánya ekkor Tepla, Podhradje, Kriwoklat, Cervení Kamen, Nagy- és Kis-Mikusolcz, Wycsap, Zlopná, Nagy-Chocholna, Zentywafalva, Leskow, Pruska, Tachina falvak; továbbá Bohunicz fele (pratun) Nebrovaluka, és néhai Zamárdi András porciói a következőkben: Zamard, Zablat, Ujfalu-

---

*) Jobban világgt be a család nexusába az alábbi szűkszavú és mégis sokat mondó regista: Nobilis Valentinus Segete de Wlcicz nomine Catharinae consortis Leonardi (!) de Slopná, Elisabethae consortis Rafaelis de Hathna alias de Budiettin, ac Christianae filiae Joannis P. de Sto Nicolao; nec non Pangracius, filius Stephani P. de Sto Nicolao alias de Owar, et Margaretha filia Stephani P. protestantur contra Mathiam regem castrum Ugrod potentialiter occupantem. 1479. dátum hiányzik (Kosztolányi ltár), de az eset maga összefügg a P. testvérek 1479. sőt 1481. évi kegyelem-leveleivel, amelyről fentebb beszélünk.

Dvorecz, Felső-Drietoma, Klobucsicz, végül Nyitra-megyében Nesetha.

Királyi emberek voltak: Mathias Chalupa de Bohuniez, aut Joannes de eadem, Franciscus de Borczyecz, Georgius Masson (?) de Bolessow, Sigismundus de Podhradja, Franciscus de Thordamicz, Petrus de Onor, Michael de Sobakrek, Osvaldus de Symon. Szomszédok: Abbas de Skalka, Sandrinus de Nagh-Szlavnicza, Fr. de Borchicz, Bartholomaeus Barachkay de Missen, Caspar de Kamenythen, Georgius Manoss de Zadochne (Szádeczne), Nicolaus de Kohan, Ladislaus de eadem, Martinus de Zamard, Stephanus et Benedictus de Pazala. A beiktatás akadály nélkül megtörtént. (Tagányi K. úr jegyzeteiből.)

Meg kell jegyeznünk, hogy a család már az ifjabb Stibor idejében szerepelt. Zlopnai Gáspár és András Nesetich birtokot (Nyitra vármegyében) 1431-ben kapta adományul, azért feltűnő, hogy a fentebbi oroszlánkeői beiktatásban ez a birtok is fel van sorolva. Bizonyára a juridica cautela követelte így, vagy talán régebben a beiktatást elmulasztották a maga idejében, ami gyakran megesett. Említettük, hogy az új impetratorok Oroszlánkeőhöz már régebben is igényesek voltak, mert a nevük ott korábban is szerepelt. Lehetett részes birtokuk a várban, vagy pénzük volt rajta; ez a kérdés még tisztázandó, de már magában is feltűnő, hogy a beiktatott birtokosokat az oklevél már Oroszlánkeői névvel illeti, ami szokás ellenes, tehát fennálló jogokra vall. Előttünk ez idő szerint homályos a kérdés.

1498-ban bizonyos Oroszlánkeői Mihály a nyitrai káptalannak tagja. A család tagja lehetett, habár az eddig ismert családfákon nevével nem találkozunk.

Hricsó vár és Bittse, a felvidéknek két ősrégi és nevezetes objektuma, amelyről e helyen szintén meg kell emlékeznünk. A sziklavárról már a 13-ik századbeli emlékek is szólanak;*) még abban az időben, amidőn felvidékünkön végváraink egész láncolata kizárólag királyi kézben volt, Bitter, Hont- és Bars-vármegyék comese bírta Hricsón kívül Solnát is. Későbbben Hricsó és Bittse

---

*) Karácsonyinnál (Magyar Nemzetiségek) olvassuk, hogy Béla király a Bejes. nemzetségbeli Farkas, győri püspök unokaöccsének, Pál fia Miklósnak adományozta Hricsó várat 1265-ben. Ezen adományt 1271-ben V-ik István is megerősítette. Miklós a várat ezután nemsokára a Balassa-családbeli Biter comesnek adta el, talán az ő nevét őrzi a vár közelében levő Bittarova falu.

ismét együttesen a nyitrai püspökség birtoka lett, de mikép? nem mondhatjuk, mert a 15-ik században Neczpali László kapja adományúl. De akkor, mikép a hiteles hely jelenti, egy félelmetes lennyel kezében volt az uradalom, a beiktatást a convent kiküldöttje nem hajthatta végre. 1450. körül a nagy Pongrácz kezébe jutott Hricsó, valamint Bittse (ekkor Piche név alatt). Valószínű, hogy a nyitrai püspökség birtokjoga ekkor még fennállott, de a püspök nem bírván a várakat hivatásukhoz mértén fenntartani, amit gyakran tapasztalunk, erősebb kézbe engedte át, zálogjogon-e vagy más címen, nem mondhatjuk.

1494-ből végre hiteles adatunk van, hogy Antal nyitrai püspök új donatit nyer, „de possessionibus Hricho et Biche, ab antiquo ad ecclesiam Nitriensem pertinentibus“. Ezt kiadta „Paulus Bornemisza Episcopatus Nitriensis Gubernator anno 1560“ (lásd: Episcopatus Nitriensis pag. 303.). De az 1494-iki adománylevelé csak rövid ideig maradt érvényben, mert még ugyanazon Antal püspök idejében a nyitrai egyház a hricsói uradalom helyett a dömösi prépostságot kapta, mint a feljebb idézett mű 304-ik lapján közlött oklevél is bizonyítja. Ebben a garam-szt.-benedeki konvent tudatja (1500.), hogy két nyitrai kanonok, Podmanini István nyitrai püspök nevében megjelenvén, felmutatták a bibornok-érsek (Bakács Tamás) patens levelét, melyben a király kiadványából átírja, hogy a király István moldvai vajdának adományozta Chyko várát tartozmányaival együtt; de minthogy ezen vár most Imreffy Mihály tulajdonában van, ezért ez utóbbi kártalanításul kapja „Castrum Richo (igy) appellatum cum castello et oppido Biche nuncupato, ac universis eorundem castris et castellis ac oppidi pertinentiis in comitatu Trenchiniensi existentibus“; viszont a nyitrai egyház kárpótlásul ezen javaiért a demesi prépostságot veszi át, melynek utolsó prépostja Bernardus Pollyán bécsi püspöknek megválasztatván, stalluma megüresedett, sat. Ezt a levelet a konvent Podmanini István püspök kérésére átírta.

Igy tehát az erdélyi Imreffy Mihály lett Hricsó és Bittse ura; de birtoklása további fejleményeiről nincsenek adataink. Nem is tételezzük fel, hogy a nyitrai püspök, akinek bölcsoje Hricsó közelében ringott, ezt a változást közönyös szemmel nézte volna. De nem is tartott ez sokáig, mert csakhamar a Podmaniniak kezébe jutott az egész vagyon, amiről tüzetesebben később szólnunk.

Az idézett oklevelekből az tűnnék ki, hogy Podmanini István már 1500-ban nyitrai püspök lett volna, de ezt maga az idézett

könyv cáfolja, mert szerinte Antal után Nicolaus V. de Bachka (nem-e Basska = Basskafalvai?), ez után pedig Thurzó Sigmond voltak Nyitra püspökei és csak 1505. után találjuk Podmanini Istvánt a nyitrai egyház élén.

A fentiek után biztosra vehetjük, hogy Hricsó vára és Bittse város, az ott levő kastélylyal és tartozmányaival együtt mindenkor egy birtoktest, mondjuk uradalom volt, és az új időkig is így szerepeltek.

Tudjuk, hogy az országos várak elidegenítése már a 13-ik században nagy gravamen volt, azok jobbára csak ideiglenesen adományoztattak, vagyis zálogjogon; sőt ha utána kutatunk, azt találjuk, hogy ezen királyi várak, legfőképpen azonban a határszéliek, még a 15-ik században is valójában a korona tulajdonában voltak és csak rövid időre kerültek magánosok kezeibe, mert a régi várendszerrel, a várak szolgálatára kötelezett számos községekkel sat. még jóval később is találkozunk.

A felvidék és a 15-ik század társadalmát ismertetvén, a Pongrácok történetével kapcsolatban szólnunk kell a közvetlen szomszédságról is. A lefolyt nagy események, harcok és dúlások a felvidék lakosságát annyiban érintették, hogy sok többé-kevésbé idegen elem került oda; nevezetesen a már említett csehen, morván, lengyelen kívül más vidékbeli magyar úr is letelepedett a felföldön. Ezek közül kiemeljük a galambóczi ostrom (1428.) egyik hőst, Hathnai (Hatnánkszy) János hadvezért, aki 1430-ban nyerte Budetin várát (Trencsén vármegyében). Egy forrás azt mondja, hogy ennek fia, György még birta, de László nevű unokájában magva szakadván, a vár visszaszállott a koronára.*) Mások szerint az utolsó Hatnánkszy Ráfael lett volna, ennek özvegyét, Thuróczi Erzsébetet elvette Szunyogh Gáspár, aki szintén ott vitézkedett Mátyás király seregeiben, neki s fiának, Mózesnek adományozta a király Budetin várát 1487-ben. Gáspárnak fia Mózes, már Trencsén-vármegyében házasodott, elvévén Podmanini Sárát, kitől 12 gyermeke született s ez időtől fogva birta a család ezt a terjedelmes váruradalmat,

*) Mikor az országrendek Budán 1444. évi április 18-ikán megerősítették a László-párt ellen irányult törvényeket, 218 urat ismerünk névszerint az ország báróin kívül, a következő felvidékieket találjuk: Zécheni Lászlót Nógrád főispánját, Lévai Cseh Lászlót, Neczpali Lászlót, vele ugrodi Forgách Jánost, Zobonya Miklóst, Hathnai György (ha ugyan a trencsén megyei Hathnaiakból való), Ladislaus de Nytrazeg, Kalnai János, Paulus de Zerdahel. Aránylag igen kevesen voltak. (Sylloge decretorum comitialium I. pagina 90.)

mintegy 24 falut, a 19-ik században bekövetkezett magvaszakadtáig. — A felvidék új birtokosai sorában találjuk a hős Magyar Balázst és vejét Kinizsi Miklóst, akivel — bár csak közvetett érdekelttség révén — szintén kell foglalkoznunk, rajtuk kívül néhány homo novussal is találkozunk.

1474-ben szeptember 9-ikén Boroszlóban keltezi Mátyás király Kinizsi Pálnak szóló adománylevelét, melyben neki Lietava várát (Trencsén vármegyében) adja 25 faluval, az újvárosi (nyilván Kisutcza-Ujhely) vám felével (Teleki, Hunyadiak kora).

Ez időben Magyar Balázs már birta volna Kazza várát és Illavát adományul, míg 1475-ben Trencsén vára nagy uradalmával Zápolya Imrének és Istvánnak 15,000 arany forint erejéig zálogba jutott. Ez utóbbi ekkor Szilézia kormányzója volt. Ernuszt János főkincstárnok, Mátyás király kedves embere, már 1470. óta birta Szklabina várát a hozzája kapcsolt thuróczi örökös főispánsággal, sőt 1471-ben Ernuszt a zólyomi főispáni hivatalát is viseli. Ez a fényes állás, mint tudjuk, nem volt tartós, a kincstartó Ernuszt visszaélt a király bizalmával. Jóságai elkoboztatnak, ő maga a börtönben hal meg. Állítólag egy millió arany forintot találtak Ernuszt magánkincstárában. Ez a bukás természetesen újabb változásokkal járt, akkor nem is lehet közelebbről meghatározni, kinek kezén volt egyik-másik vár? 1474-ben Pes vagy Pek Pál Likava és Szklabina várkapitánya, thuróczi főispán erőszakoskodásai — úgy látszik — Ernuszt János uralma alatt folytak, Pes Pál lehetett az ő főispáni helyettese is. Kinizsi Pál fentemlített lietavai donatiója azon a nevezetes napon kelt Boroszlóban, midőn Mátyás király csekély haderejével legnagyobb dicsőségét aratta. Ez időből fennmaradt Eschenloer, Boroszló városa tudós jegyzőjének krónikája, amely a híres fekete seregről azt mondja: „rémséges rablók, inkább fenevadak, mintsem emberek“. Iszonyú pusztításokat vittek véghez Sziléziában, tehát Mátyás király saját országában. Ez alkalommal fejtett ki Mátyás oly rendkívüli pompát a már meghunyászkodott lengyelek előtt, hogy emléke az utókorra maradt, Ujlaki Lőrincznek 60,000 aranyat érő kardja ekkor tündöklött Boroszlóban. El is lehetett kapatva Lőrincz úr, aki egy előkelő lengyel urat pofon ütött a lengyel táborban, hogy tekintélyének nyomatékot adjon. Nevezetes, hogy ennek a drasztikus fellépésnek semmi következménye nem lett, legalább sehol sincsen említve, hogy a lengyel úr megtorolta volna, vagy a hercegtől valamelyes elégtételt nyert volna.

De térjünk vissza a vágvölgyi várakhoz s az ott folyt ügyek-

hez. 1474-ben Mátyás király megparancsolja Kinizsi Pál királyi hadvezérnek, hogy Szentmiklósi Pongrácz Istvánt kivált Óvár birtokában védelmezze meg. Ugyanis a fentemlített Pek vagy Pes Pál Likava és Sklabina várkapitánya Szentmiklósi Pongrácz István javait kapkodta; 1475-ben Mátyás király március 12-ikén Ratiborból küldi parancsát Horváth Györgynek, ekkor Sztrecsén vár kapitányának, hogy Pongrácz Istvánt, mindenki, de különösen Pek Pál várkapitány ellen védje meg.

1476. évi április 4-én Mátyás király újabb rendeletet küld Sztrecsén kapitányjának (ekkor Horváth Pálnak nevezi, nem pedig Györgynek), mert Horváth nem hogy megvédte volna Pongráczot: ellenkezőleg Tynia falu jövedelmét elvette tőle.

1476-ban a négy testvér egyike, Pongrácz Jakab, a thuróczi conventben eltöltja testvéreit Szentmiklós elidegenítésétől, Bajmóczi Onofri Albertet, Bethlenfalvi Thurzó Teofilt, Peck Pál sklabinai kapitányt és Hradeki Trnka-t, annak megszerzésétől. A Pongráczok vagyonát tehát, mint látjuk, több oldalról fenyegette a veszély, így indirekte veszélyeztetve volt Majthényi Jánosnak része is.

1479-ben március 31-ikén Mátyás király megparancsolja Kinizsi Pál zalai főispánnak, hogy Pongrácz Istvánt és nejét Sófát (ez a 2-ik neje) bármely támadás ellen védelmezze meg.

Ugyanezen évben Pongrácz István Blatnicza felét eladta Komorovszki Péternek 2250 frtéért.

1480-ban Pongrácz István és Komorovszki Péter, előbb liptai főispán, úgy egyeztek meg Blatnicza felől folyt perükben, hogy kiki bírja a vár felét, míg a másiknak a 2250 forintot le nem fizeti. Komorovszki le is fizette az összeget néhai (igy) Pongrácz Istvánnak. E két adatból kiviláglik, hogy ez utóbbi 1479. és 1480. között halt el és Komorovszki a vár egyedüli ura maradt.

Évek multak, 1490-ben a vitéz Magyar Balázs követte nagy királyát a sírba. 1494-ben pedig a törökverő óriás, Kinizsi Pál is özvegységbe ejtette Benigna asszonyt. Mintegy két évvel reá 1496. évi június 3-ikán keltezi II-ik Ulászló király kiadványát, melyben Kamichaczi Mislenovith Horváth Márk királyi udvari tisztnak kérésére, Márk Sztrecsén nevű várához tartozó és Bella nevű faluban lakó valachjait (wolachos-juhászok) fölmenti az egy forintnyi adó alól. Ezen kiváltságot már Mátyás király megadta volt; ezen kiadvány tartalma nem érdekel bennünket, de annál jobban az, amit a sorok közt olvasunk. Kinizsi Pál, a nagy hadvezér 1494-ben múlt ki; özvegye, Magyar Benigna alig egy év múlva már Mislenovith

Márk neje, férje Márk pedig Sztrecsen várában is, mint sajátjában, intézkedik, holott a vár optimo juris titulo a Pongrácz-családot illette. (Gróf Pongrácz-család levéltára. Letopis XI. 66. év. Tört.-Tár 1897., 517.)

Hogy a Pongrácz-család miképpen védte a maga jogait, bizonyítja 1496. évi március 12-iki Bajmóczon kelt tiltakozása, amidőn Zápolya István nádor székhelyén megjelenvén, Márk és Benigna terjeszkedése ellen óvást emeltek. Megjelent pedig Maythyni Ráfael, néhai Szentmiklósi Pongrácz István fia Pongrácz nevében; valamint Maythyni János és neje Pongrácz Margit házasságából való gyermekei: Uriel, Márton és Imre megbizásából tiltakoznak Myslenovith Márk és neje Benigna, egykor Kenysi Pál özvegye ellen, eltiltván őket és bárki mást Strechen vára, Zsolna város és a (túróczi) Szuchán kastély elfoglalásától, birtoklásától és eladásától, melyek teljes joggal és feltétlenül az exponenseket illetik.

Mi volt e tiltakozás eredménye, nem tudjuk, de Strecsen még 1503-ban is Márk birtokában volt, mert nevében, és általa bátyja János, valamint Benigna asszony megbizásából a sztrecseni várnagy, Horvát György óvást emel, mikor Pongráczékat a szentbenedeki apátság Szentgyörgyi Péter rendeletére be akarja iktatni Sztrecsen, Teplicz, Cebelen és Rozyn birtokába. Ugy látszik tehát, hogy ezek a praetensiók inkább személyes vonatkozásúak voltak és nem a Kanizsy hagyatékkal függtek össze.

Horváth Márk szereplése egyébként kevéssé érinti a felvidék történetét.

Ő maga valószínűleg keveset is tartózkodott a felvidéken, több fontosságot is tulajdonított neje dunántúli jószágainak, mert mint tudjuk, a nagyvázsonyi uradalom örökségét nem csak magának biztosította, hanem testvéreire, Jánosra és Péterre is kiterjesztette. Egyébiránt hivatalos elfoglaltsága is másfelé szólította.

1505-ben budai várkapitányként szerepel, mint ilyen, részt vesz az okt. 14. rákosi országgyűlésen, vele vannak az újonnan választott horvát bánok: bajnai Both András és Balás Ferenc. 1506-ban Balás lemondása után Márkot már a báni székben találjuk (Istvánffy IV., 32.) Ezen méltóságát azonban csak 2 évig viselte, mert 1508-ban már Kanizsay György és Csáktornyai Ernuszt János szerepelnek horvát bánokul (Kovachich Vestigia comit. 454—462.).

Mindamellett továbbra is Horvátországban tartózkodott s állítólag Zágrábban halt meg baleset következtében, 1509-ben. Ezzel szemben a Győri tört. füz. III. 220 szerint még 1512-ben is élt

volna, de ennek ellene mond Döbrentey adata, mely azt bizonyítja, hogy Benigna már 1509-ben Kereki György neje lett.

Kereki személye, de még inkább jelleme homályos. Amit róla a Régi M. Nyelveml. nyomán tudunk, határozottan ellenszenvenessé teszi. Ugyanis célja volt neje birtokában levő ősi javait: Adonyt és Vezéndet visszaszerezni. Emellett erőszakosan terjeszkedett mindenfelé: rabolt, gyilkolt alattomos módon.

1518-ban Majthényi János, mint Óvár társbirtokosa, vizsgálatot tartatott az ő ottani várnagyának megöletése tárgyában; folyt pedig a hivatalos eljárás Vásoni Gergely (!) és felesége Benigna asszony ellen. Mint látjuk, Kereki már nevét is elhagyta, inkább Vásoninak nevezteté magát. Nyilván szebbnek tartotta a köhából való deriváltatást a pusztakeréknél. Törekedett is minden módon, hogy mint számos várnak ura, új állásában feltalálja magát; főleg az özvegy dús hozományát szerette volna magának biztosítani s ezért hamisításokra vetemedett, amiért királyi megdorgáltatásban is részesült. Élvezte a jólétet, míg Benigna asszony meg nem elégelte férjét és egyszerűen megölette. Korántsem szándékunk védeni bűnét, de úgy hiszszük, hogy Benigna, ha ösmeretes imádságos könyve után szabad itélnünk, a ritkább műveltségű asszonyok közé tartozott; Kereki pedig csak közönséges kalandor volt, aki határt nem ismerő rakoncátlansága által Benigna szívében a régen táplált szerelmet csakhamar gyűlöletté változtatta.

Mikor ölette meg férjét Benigna, adatainkból ki nem vehető, de a vizsgálat Szentmiklósi Pongrácz Pongrácz és sógora Majthényi János részéről Kereki Gergely és társa Benedictus de Sancta Maria ellen 1519-ben még folyt. Ebben Kerekit azzal vádolják, hogy a varini parochiát kifosztotta.

Minthogy Kereki Varinban, Óvár tartozékában hajtotta végre merényletét, fel kell tennünk, hogy akkor az egyik közel fekvő várban minden valószínűség szerint Sztrecsenben tartózkodott. Vajjon nem-e ott érte őt el a végzete? Érdekes részlettel növelhetnők a Vág-völgy történelmének olykor hajmeresztő romantikáját; de sajnos, pozitív tudomásunk nincsen az esetről, hol folyt le.

Döbrentey nyomán még a legújabb historikusok is azt írják, hogy Kereki meggyilkoltatása 1519. táján, de 1520. előtt történt. Azonban a palotai forrásoknak ellentmondanak a tények, a Kosztolányi levéltár eddig kellőleg nem méltatott adatai. Nevezetesen tudjuk, hogy Sztrecsen bitorlásában valami részük volt a Zápolyáknak is, mert mikor a Pongráczék 1520-ban új beiktatást nyertek birtó-

kukba, az eljáró Majthényi Uriel turóczi prépostot eltiltotta Benigna nevében férje, Kereki György, valamint Zápolya János és György tisztszei. 1523-ban a kalandor Kereki még életben van. Ő adja el neje nevében Sztrecsen várát Zápolya Jánosnak, ami ellen nededzei Nedeczky Márton deák a Pongráczok nevében óvást emelt (Letopis I. c. 70.).

Igaz, hogy ezt a két fontos oklevelet csak regestában ismerjük, de az 1520., 1523. évszámok feltétlenül helyesek. Ennél fogva a Döbrentey közölte ítélet-levél, mely Benigna asszony bűnét már 1520-ban már elintézettnak mondja, vagy hibás keltezésű, vagy csonka, talán a vigesimo után következő számnév hiányzik.

Feladatunk szerint különben távol esünk e téma bővebb fejtegetésétől. Számunkra birtokjogilag fontos csak az, hogy Sztrecsen várát a Pongráczok végre is elvesztették. Említettük már, hogy rokonság következtében érdekközösség is keletkezett a Majthényi- és Pongrácz-családok között. Sztrecsén utolsó fázisában, tehát a 16. században mind a két család szerepel a pörben, amikor a tárgyról még egyet-mást közlünk.

Hogy milyen nehéz sokszor a régi birtokviszonyokat megérteni, a különféle birtokjogokat kellő mérték szerint értékelni, Sztrecsénél is tapasztaljuk. Csak feljebb olvastuk, hogy Pongráczot és rokonait ismételt adomány után végre is ellentmondás nélkül iktatták Sztrecsén várába; az utóbbi sorokban mégis Magyar Benigna szerepel, mint tulajdonosnő. Magyarázatul meg kell említenünk, hogy a Pongráczok, kétségtelen birtokjoguknak dacára, Sztrecsén és Zsolna még sem volt tényleg hatalmukban, mert megelőzőleg Mátyás király sziléziai hadvezérének, Trnkának birtoka volt, akitől a király ezen javakat csak zálogjogon szerezte meg, és 1482. évi ápril. 9. több más várát, u. m. Árva, Likava, Bajmóc és Szklabinával együtt Corvin Jánosnak adományozta. Minden bizonyynyal itt a tulajdonjog a Pongráczoké, a többi mindannyi csak zálogjog volt, mely talán többrendbeli, úgynevezett aukciókkal növelte a birtokra nehezedő tartozást és végre is illuzóriussá tette a tulajdonjogot; de fennállván az ősiség, ebből kifogyhatatlan pörök keletkeztek. Amint lejjebb is látjuk, Sztrecsénben a Pongráczok tulajdonjogát valóban csak a Zápolyák határt nem ismerő vagyonszösszeharácsolása semmisítette meg. Néhai Schönherr „Corvin János“ című jeles művében (30. lap) az 1482. évi adományba Bajmóczot is belefoglalja, ez azonban hiba, amennyiben ekkor az utolsó Onuphrius még élt és birta is a várát. Bajmóc csak később került néhány évre Corvin János kezébe.

Ezek után el nem hallgathatjuk e helyen azt a nagy változást, amely a felvidéken a Zápolya-család rohamos emelkedésével bekövetkezett. Zápolya-i Imre diák (litteratus) Mátyás király trónra léptével magas hivatalokra tesz szert, fokról-fokra emelkedve, mint szepesi gróf és nádor hal meg. „Litteratus“ volt ugyan, de a vagyon, zsákmány-szerzésben nem litteratus kortársain is túltett. Testvére, István, vitéz, sőt hadi sikereit tekintve, talán jeles hadvezérnek is mondható; de más szellemi és erkölcsi tulajdonokkal aligha dicsekedhetett. Miután Trencsént, a felvidék kulcsát (1477.) megkapta, a legkiméleltenebb módon terjeszkedett.

An 1477. in festo b. Augustini Ep. et Conf. in Civitate Pethesdorff,*) Mathias Rex manu propria erősíti meg Zápolya István szepesi grófnak nagy adománylevelét, melyben Trencsén várát tartozmányával együtt 15,000 arany forintban neki és örökösének zálogba adja; usque tempus redemptionis. Felvidékünkre nézve ezen adomány nagy fontosságú, mert e nevezetes pozícióban vetette meg a lábát az új olygarcha. A Zápolyák gyorsan egymásután még számos várat szereztek a felvidéken; p. o. Bájmcózt, a thuróc-megyei Szklabinyát, Likavát Liptóban**) stb. stb. Ők domináltak azután a felvidéken egy fél évszázadig. Az a jelenség, hogy a felvidék minden évszázadban egy-egy nagyhatalmú egyént, vagy családot örökít meg a történelemben, a Zápolyákban harmadszor ismétlődött.

A zálogjogba való beiktatást a nyitrai káptalan teljesítette. Vele királyi emberekül neveztettek: Elias de Zwlow, Ladislaus Czyckan de Rudina, Michael Luczonsky de eodem Rudina, Petrus de Nedyecz, Caspar sive Andreas de eadem Nedyecz, Georgius Kuzmycz de Zawadka. Tényleg Szulyói Illés iktatta be Zápolyát, a káptalan tagja Ladislaus de Berekzaz kanonok volt. Jelen volt szomszédok pedig ezek voltak: Ladislaus, Nicolaus, Petrus, Emericus et Mathias de Nozdrokolcz, Thomas Hodaz de Bobrovnyk, Georgius, Mathias et Nicolaus de eadem Bobrovnyk, Petrus de Kalnyz, Blasius de Bersyz (nyilván Borsicz) Petrus de eadem, Joannes de Adamfalva, et Caspar de Halacz. A beiktatás 15 napig tartott (Cs. k. áll. ltár.).

A fenti adományt Mátyás király 1490-ben újabban meg-

*) Ekkor a király Bécs várost körülzárva, ott táborozott, négy hónappal reá megkötöttest a béke Friderik császárral.

**) Nem sorolhatjuk fel e helyen a 72 várnak neveit, miket Zápolyák sokféle módon szereztek.

erősítette. (U. o.) Mindezen jótétemények fejében Zápolya jó királya iránt háladatlanul, meghiúsította János hercegnek trónkövetelési kísérletét, és mikor Corvin vagyona az első katasztrófa következtében megrendült, Zápolya István legelőbb iparkodott magának biztosítani az oroszlanrészt; Bajmóctól felfelé a várak, mint az oldott kéve, hullottak az ölébe. Milyen hatalom rejtett e nagy vagyonban és még mennyivel nagyobb, ha ezen vagyon birtokosa mások érdekeit, jogait tekintetbe sem vette. Zápolya István hitvese, mint tudjuk, Piast hercegnő, tescheni Hedwig volt, aki 1499-ben özvegységre jutott; rezidenciája leginkább Trencsén volt, ahol négy gyermeke nőtt fel: Borbála, Sigmond lengyel király felesége lett, azonban már 1514-ben meghalt, Magdolna még hajadon korában szállott sirba; két fia, János király és az 1526-ban kimúlt György a hazai történelemben nagy szerepet viselven, kívül esnek tanulmányunk körén.

Röviden ecsetelvén a Zápolyák teremtette helyzetet, nem mondtunk semmi újat, de szükségesnek tartottuk ezt felhozni, hogy az olvasó szeme előtt látván a szituációt, egyet-mást könnyebben megérthessen elbeszélésünk fonalán.

Bennünket a Zápolyák felvidéki térfoglalásai közül leginkább érdekel a Majthényiak érdekkörét érintő hatalmaskodás.

Herboltka falu Liptóban még Lipthai Bálinté volt, tehát a nagyapai birtokok egyike, melyre utóbb még Gergely úr is nyert volt királyi donációt (1474.), amit más helyen említünk, de Likava vára szomszédságában lévén, szemet szúrt Zápolya Istvánnak, aki a nagy birtok mellett, telhetetlen szerzőhajlama szerint, a kicsinyt sem vetette meg. Nem tudjuk a módját, hogyan történt, csak annyi bizonyos, hogy Zápolya István, a nádor, ezt a falut is kerítette kézre. Pör lett belőle, jó hosszú, mert a nádor 1499-ben meghalt és 1511-ben az ügy még az országbíró, Bazini és Szentgyörgyi Péter gróf előtt volt. Majthényi György képviselőjében prókátora, Wezelei Miklós jelent meg. A Zápolya testvérek, minthogy a pör alatt lévő birtok az ő kezükben volt, megidézettek, ők azonban a törvényes terminus alatt meg nem jelentek, képviselőt sem küldtek, ennél fogva őket az országbíró elmarasztalta. Mihály arkangyal nyolcadán 1511-ben megvolt az ítélet, de a Majthényiak, dacára igaz ügyüknek, soha sem kapták vissza Herboltkát!

A Zápolyákkal való további pöröket az 1520. évek történetében mondjuk el.

A később sokat szereplő vágbesztercei és ledniczi váruradalmak kedvéért meg kell emlékeznünk azok egykori urairól a Pod-

manini, alias Podmaniczky családról, mely az 1500. évek derekán a vágvölgyi várak jó részét bírta.

P. Balázs és László a vágbesztercei vár egykori kondicionáriusainak ivadécai már az 1430. években tűnnek fel, a cseh párton küzdők soraiban. Cseh források szerint Nagy-Szombat 1432. eleste, Blasko sikere is nekik tulajdonítható. Az akkori politikai forgatagban 1438-ban már mint Vág-Besztercze zálogos urai tűnnek fel (Letop. I. 41.), 1458-ban Rozgonyival a csehek ellen harcolnak s púsztitják a felvidéken birtokot nyert csehek javait, így a Korbel kezén levő Bittsét és Beszterczét, ezért az 1462. paktum külön feltételként kéri a P. megfélékezését. (Epist. M. Corvini I. 86.) Podmanini László, a nagy birtokszerző és Balázs, a család későbbi fényének megalapítói.

Különös jelenség Podmanini Balázs szereplése. Lednicz vára, a hajdani husziták főtábora, 1460-ban is ledniczi*) Bielik Vencel kezén volt. Ennek unokája, Podmanini Balázs neje, Balázs ur tehát határozottan a hitújítókhoz vonzódott, hisz első felesége halála után az ugyancsak huszita vezérnek, Svidrigalnak leányát, Dorottyát vette nőül.**)

*) Lednicz vára egy időre Korompai Nehéz Péter és Simon kezén volt, de már 1466-ban Podmanini Lászlónak adják zálogba, aki ekkor Vág-Besztercét is már 1438. óta bírta. A család szülőföldje, Podmanin tőzomszédságában levő Hricsó vára szintén a tulajdona volt. 1471-ben Lednicz vára azon zálogösszegért, amelyben Bielik Venczel bírta, átszállt Felix Sezassni de Fangow és Petrus Hnyedy de Sebyrzov (Országos Itár D. L. 17185.) lengyel lovagok kezébe. A zálogbirtoklás azonban nem volt tartós, mert Lednicz vára már 1476-ban visszakerül Petrus et Gregorius Nehéz de Sárosfalva et Korompa kezeikbe, akik „in castro regali Lednicze” introducáltatnak „nemine contradicente”. (Orsz. Itár D. L. 17752.) A sokféle cserét és azok indító okait nem ismerjük, de a puszta tényeket felemlítendőknek véltük, Lednicz vára még ezután is, a mai napig, habár régen romban hever, folyton urat cserélt. Lednicz várának viszontagságait helyén volna itt egyöntetűen előadni, de változatos története annyira túlhaladná a most tárgyalt korszakot, hogy kénytelenek vagyunk erről lemondani. A 17-ik század eseményeinek tárgyalásánál visszatérünk Ledniczre.

**) Ezt mondja Nagy Iván, de az após személyéről hallgat. Magunk sokaig hasztalan kerestük a nevét, végre Csehország legkiválóbb genealógusa, August Sedlaček K. K. Schulrath, Pisekről tudatja velünk, hogy Svidrigajlo (Svidrigjello) Olgerdovie Lithvánia nagyhercegének Olgerd Gedyminovič-nak és Julianna Aleksandrovna, tveri hercegnőnek legifjabbik gyermeke. született 1355-ben, meghalt 1452-ben Luckeben. Élete viszontagságteljes volt. A fenti adatok kétségtelenek; ennél fogva Svidrigal hercegi közel száz évet élt. Mindamellet merészség volna Dorottya asszonyban, aki mint Podmanini

raiban harcolt, mindamellett korán megtért és szövetségesei ellen fordult. A cseh-lengyel források Podmenky, Ungor, Magyar Balázs néven sokat emlegetik*) (Cenek Zibrt Bibliogr. II. 61. 63.), bizonyos Szegedi Mihály (Michal Uher de Szeged társaságában, főleg midőn Svehla ellen támad. (L. Bonfinius Liber IV. decas I.) Huszitizmusát talán úgy lehetne magyarázni, hogy fiatalabb korában, midőn Podmanin és Hricsó vár táján a huszita elemek terjedtek és utóbb fegyveresen felléptek, Balázs már azok közé tartozott, akiket az új tanok meghódítottak. Amíg a vallásháború folyt, ő is a hitért küzdött, de ennek megszűntével csak a határon túl vett részt hitsorsosai portyázásaiban, mert a huszita harcok és későbbi fellépése közt teljes 32 év folyt le, mely idő alatt más nézetek verhettek benne gyökeret. A történelemből tudjuk, hogy 1467-ben a cseh „bratri“-k még azután is mozgolódtak, hogy a vitéz Svehla, előbb Mátyás kedves embere, csúfosan befejezte életét. De régi cimborájuk Podmanini Balázs, már elhagyta őket még Nagyszombatnál, mikor a magyar földet kezdték púsztítani, sőt Lednicz várából apósával, Bielik Györggyel Morvába rontott és a wisowitzi monostort felprédálta. Ellenök egyesültek Sternberg Máté, Kunstatti Ján és Haugwitz Ján, akik Balázs portyázó csapatait megverték és Bielik trencsényi jószágait feldúlták. A csatározások Trencséntől a Kis-Kárpátokig terjedtek.

Ezek a mozgalmak jellemzik a Podiebrad Györggyel való ellenséges viszonyt. Kisebb összecsapások folytak változó szerencsével. A trencsényi fosztogatást megtorolta Zápolya Imre Szepesben, aki Komorovszky Péterrel és Divosywech Preszlausz-szal a lublói

Balázs özvegye 1482-ben még élt, a nevezett Svidrigal leányát keresni. Svidrygjello Olgerdovič hazánkban 1417. táján jelentkezett Zsigmondnál, aki lithvániai politikája érdekében szívesen fogadta a földönfutó fejedelmet, sőt vissza szerezte neki Novgorodot és Brjanskot, hol 1430-ig békén élt. Vitold nagyfejedelem halála után a lengyel jelölt ellenében trónra is került, de az 1431-iki lengyel háborúban az egyesült lithván orosz hadak vereséget szenvedtek, annyira, hogy S. csak a német lovagok vendégszeretete mentette meg. Zsigmond közbenjárása békét szerzett ugyan a hadakozó felek között, de 1435-ben ismét elűzték, mire S. másodizben szerepel hazánkban. 1440-ben, mikor ellenfelét, Kjejsztutoviczot az összeesküvők megölték, harmadszor is visszanyerte trónját, de agg kora miatt már sok tevékenységet fejtett ki. Történetét megírta Brjanczew. (Vilna 1889.) Ennek fia volt a II. Svidrigal Giskra párthive, aki az 1450-ik évben a thuróczi prépostságot megszállotta. Podmaniczkykné talán a II. S. leánya volt.

*) E névcseré következtében még az újabb cseh írók is Podmaniczky B. személyét gyakran összetévesztik Magyar Balázsszal, a hadvezérrel.

kapitánynyal egyesülve, a „bratri“-kat megverte. (Teleki Hunyadiak.)

A megtérő Balázs tehát magával vonta eseh születésű apósát is Mátyás király szolgálatába, mert tudjuk, hogy Bielik pusztításai miatt panaszt emel Podiebrád György Mátyás királynál, ez viszont a morva Lasitzky-t vádolja. E pusztításokért Balázs maga is boszút állt, mert 1469-ben Szakolczából betörve, feldúlta Morvaországot; és így az ekkor már elhalt vitéz Pongrácznak nyomdokaiba lépett. Érdemeit Mátyás 1469-ben a hricsói uradalom adományázásával jutalmazta.

1471-ben Podmaniczky László nova donatiót kap Vág-Beszterczére, mely alkalommal a király kiemeli, hogy László már a korábbi eseh háborúkban is kitüntette magát, azóta pedig a besztercei gróf (Hunyadi László) oldalán harcolt, sőt azt pénzzel is támogatta. Az adományt kiterjeszti László fiaira János, Mihály és Istvánra. (Fejér Cod. dipl.)*)

1472-ben Podmaniczky Lászlót a nyitrai káptalan Lidecz (Ledeze van irva) és Majthén falvak birtokába vezeti be. (Wagner kanonok többször idézett művéből.) Majthén névben a mai Mojezin falut véljük felismerni, mely Lideczhez nem messze van; noha abban az időben Lidecz Kazza várához tartozott, ez pedig — mint tudjuk — már a hadvezér, Magyar Balázs tulajdona volt. A rövid regesta nem nyújt elég felvilágosítást. A fentemlített P. Mihály fiai voltak a hírhedt Podmaniczkyak, János és Ráfael, az utolsó nagyszabású rablólovagok: Hricsó, Besztercze, Bittse, Lednicz és Szucsá urai, akik 1498-ban Kvassay Gáspárral dúlták Oroszlánkeői Menyhért özvegyének birtokait. Garázdálkodásaik java része azonban a mohácsi vész utáni időkbe esik, ezekkel most nem foglalkozunk.

Podmaniczky János, kinek ősei a tizennegyedik század végén még Vágbesztercze conditionariusai voltak, már az egész Vágbesztercei váruadalmat bírta. Vagyonát mindinkább szaporította János 1492-ben a trencsén vármegyei: Horowecz, Swthynafalva és Lehotka birtokokat is megszerezte, de a statutionak Andreas Martiban de Puchow a Marczibányiaiak őse, a maga és fia Mátyás nevében ellentmond. 1505-ben János már főkamrás mester. Családja egyes tagjaival még sűrűn találkozunk.

---

*) A besztercei adomány ügye homályos. A Szapáry-Balassa pör regestái szerint már Albert király adta volna zálogba 1438-ban, holott Teleki X. 43. szerint 1439-ben Erzsébet királyné kapta más vágvölgyi várakkal együtt.

XVI.

KAZZAI DE EADEM, LIESZKÓCZ ET BANOVICZ.

Egybefoglalván a Kazzaiakról szóló gyér adatainkat, előadásunkat azzal a birtokkal kezdjük, amelytől a család nevét vette, ez Kazza vár, Trenesén vármegyében. Romjai, nem messze Illavától, még ma is megvannak. A várat Sigmond király 1397-ben Esztergomban kelt privilegiumában Stibor rokonának „egregius Magister Nicolaus Bydgozky filius Mostych Palatini Wladizlauensis de Stiborich“-nak adományozza, de olyan kikötéssel, hogy ha az adományos magtalanúl halna meg, a vár Stibor erdélyi vajdára és Andreas Pothessy de Stiborich-ra, mint nevezett Miklós mester rokonaira szálljon. Sigmond szövege felemlíti, hogy a vár Károly király idejében „a nonnullis notoriis infidelibus“ (nyilván Chaák Mátét, vagy híveit érti) a koronára szállott volt. A vár tartozmánya a következő volt: két Wárallya, egyikben vámjog, Kazza falu, továbbá Monyoros alias Nazdrouich, Turank, Podhore, Glose, Mosenech, alterius Mosenech, Gergew, Rouna, Kewkapu, Kopech, Kysporoba, Nagporoba, Zeukefalva (túl a Vág vizén), Zaraw, Macthyn (a mai Mojezin) és Stremereka. (Lásd: Wenzel Gusztáv művét a Stibor vajda, 86. és 89. lap.)

Ez a tilenkilenc falúra terjedő uradalom, mindenesetre tekintélyes birtoktest volt és még tekintélyesebb vagyon volt ez a Stiborék kezén, mert a három testvér már 1389-ben bírta a szomszéd Ugrad (Ugrócz) várat. Közülök Endre ekkor Capitaneus Comitatus Trenchiniensis. Az idősbik fitestvér Miklós, később Lengyelországba tért vissza 1410. táján, ő és fia ezentúl nem szolgálták többé Magyarországot, ennek szintén Miklós nevű fia Nikolajko néven említetik, ez utóbb az ország ellen harcolván, hűtlenségbe esett s így a magyar földön birt javakra jogait elveszté (1435.), de bizonyos követeléseit 4000 arany forintra mégis elismerték.

Kazza vára tehát a koronára szállt vissza, de mi módon került

csakhamar annak a családnak kezébe, mely utóbb a vár nevéből vette volt nevét, eddig kipuhatolni nem lehetett.

A Stiborék adománya Ugróczra 24 helységet foglalt magában, ezek közt találjuk Banowicz-ot is, ez Baán mezőváros, a későbbi külön uradalom, részben azon falvakkal, melyek még az Árpád-korban, a Hunt Pázmán nemzetségi Bechend Comes hradnai uradalmához tartoztak. Ezt a Banowicz várost, melyben erős kastély is volt, a 15-dik század derekán a Kazzai-család kezében találjuk, ugyanezen időben Lieszkócz falut is birták és ezek neveit praedictumul használták. Így „Ján Kossatski z Banowec a z Lieskovca“, vagyis Lieszkóczi és Baani Kazzai János. Így olvassuk a frigylevélben Szentmiklósi Pongráczczal 1457-ben (lásd feljebb). De birt a család a Nyitra-Zsámbokréth közelében levő Sztriczén is (tótul Ostraticen). Volt, és van még ma is három ilyen nevű falu egymás mellett, az egyikben vár (fortalicium) volt, melynek fennmaradt része ma tekintélyes kastély, eredetiségéből talán már nagyon kivetkőztetve. E sorok írója még emlékszik erős casamattaira és szép boltozatú szobáira, főleg az egyiknek nevezetes vörös-fenyő mennyezetére. Ezt a várat a huszita-korszakban Majthényi Gergely birta volt. 1445. elején tett vallomásában mondja, hogy ő Sztricze várát csak nem rég szerezte vissza a csehektől. Eredetileg mikor és mi módon szerezte ő, vagy családja, régtől fogva bírta-e, nem tudjuk. A Sztriczék egyike sok ideig Kazzai-Sztricze néven volt ismeretes, Hogy a Kazzaiak hűtlenség címén birtokaikat később elveszítették, ismeretes, de talán nem minden férfi tagja esett a hűtlenségbe, mert csak a 16-ik század közepe táján tűnik fel a család egy női tagja, mint egyetlen örökös, a Kazzai-Sztriczei javakban. Ekkor a Majthényi-család egyik ága, mint anyai néven Kazzai-örökös, ott rész-birtokot nyert. Gergely úrnak visszaszerzett vára és tartozéka megmaradt-e továbbra is a család kezén, igazolni nem tudjuk, de bizonyos, hogy a Majthényiek ott jelentékeny részt birtak a 19. század elejéig.

A Kazzaiak eredetét most még felderíthetlen homály borítja. Talán egy szerencsésebb kutató valamikor megtalálja származásukat, de mi ez idő szerint úgy tekintjük őket, mintha csillagokból hullottak volna alá. (V. ö. Magyar Sion 1866. évf., 376. l.)

Gyakran tapasztalható, hogy egy szerencsés, vagy mondjuk tehetséges, de szegény, alantas származású egyén, hamar vergődhetett magas polcra, rövid idő alatt sikerült bejutnia az akkori társadalom kiváltságos osztályaiba, sőt a legelőkelőbb körökbe is

beházasodnia. Alig van nyoma, hogy „parvenu“ volta ártott volna neki; sőt a leghatalmasabb olygarchák, dynasták tűzhelyeiről vehetett magának feleséget a szidott kaszt-rendszer korában, még pedig sokkal könnyebben, mint ahogy ez ma, az egyenlőség és testvériség korában volna lehetséges. A Kazzaiakról nem akarjuk állítani, hogy ilyen „parvenu“-k lettek volna, de bizonyos, hogy amidőn váratlanul feltűnnek, már nagynevű, ősrégi nemzetséggel vannak összeházasodva; Kazzai István leánya Orsolya, Ludányi Péter fiának, Lászlónak a felesége. A Ludányi-nemzetség cseh származású ugyan, de már az Árpád-korban birta a nyitra-parti Ludány várat és azon a vidéken nagy kiterjedésű javakat. A házasság idejében a Kazzaiak már birták a hason nevű várat és Baán uradalmat. Említettük, hogy Stibor Nikolajkora a hűtlenséget csak 1435-ben mondták ki, de ő tényleg már régebben sem birta a várat. Az utolsó Stibor 1434-ben múlt ki, így tehát azt kell hinnünk, hogy Stiborics, mint a magyar király rendíthetlen híve, hűtlenné lett unokatestvérének várára ügyet sem vetett. Az adománylevél Kazza váráról ugyan Stiboricsnak is biztosította az öröklést, de ezt a jogot a rokonok hűtlensége nyilván invalidálta s így a koronára szállhatott Kazza vára. Más lehetőség és nem éppen valószínűtlen, hogy a Kazzaiak a huszitakorszakban merültek fel, mert éppen ott szerepelnek, ahol a cseh huszita seregek leginkább fordulnak meg. Már pedig tudjuk, hogy temérdek idegen ült be akkor a felszabadult birtokokba, várakba; talán ők is hasonló módon szerezték e javakat.

Ugyanakkor merülnek föl a Kazzaiak, mikor a husziták leginkább szorongatták a felvidéket, akkor terjedt leginkább az új hit országszerte. A szomszéd Lednicz vár, Nagy-Tapolcsány, sőt Ludány is a huszitákhoz hajlott, ekkor ostromolta őket Lévai Cseh Péter, Tapolcsányban. Fentebb már felsoroltunk egynehány uri rendbeli egyént, akiknek huszita volta okmányilag igazolható, de hánynak emléke elveszett, vagy meg sem volt írva? A husziták sorában emlegettük a Kazzaiakat is, most az ügy érdemeire újabb bizonyságokat hozunk. A husziták 1434. után, amint szokták mondani, leszereltek ugyan, de a birtoklásra nézve a „status quo“ még sokáig fennmaradt. Az utraquisták Cseh- és Morvaországban ezentúl bántatlanul gyakorolhatták szertartásukat; bizonyára nálunk a felvidéken is, a sokáig tartó belzavarok miatt, hallgatagon tűrték őket. A sok cseh zsoldos és idegen földbirtokos, ilyen címen a žebrakokat értjük, Sigmond császár végső éveiben, Albert királynak rövid, de fölötte viharos uralkodása, utána Ulászló négy évi uralkodásának végtelen

zavarai közben elhatalmasodott. Említettük már, hogy 1457-ben Kazzai János zsoldosainak élén Nagytapolcsányban békét köt Szent-Miklósi Pongrácczal. Tudjuk azt is, hogy már László király 6-ik évében Kazzai hozzája folyamodott Bécsbe, segítséget kérvén Pongrácz ellen (l. 276. l.). Később Kazzai is Pongrácczal tartott. Az utóbbi frigylevél (lásd alább) azt bizonyítja, hogy azóta ismét ellenkezésben voltak; nevezetesen akkor, midőn az egész ország forrongott László ellen; ekkor a Kazzaiak jól felfogott érdekből tanácsosnak találhatták az erős Hunyadi-párti Pongrácczal kibékülni.

Az eseményeket, melyekről egy-egy kiszakított oklevél szűkszavú narratiója értesít, magyarázni legtöbbször alig lehet, mindamellett publicáljuk, hogy más szerencsésebb kutató felhasználhassa. A Kazzaiak és rokonságuk birtokaik révén közel szomszédságba jutottak a Majthényiakkal is, azért erről a területről szólván, megemlékszünk a családnak olyan tagjairól is, akiket a Majthényi családfába beilleszteni nem tudunk.

1407. szeptember 6. Zsigmond király Trencsén-megye hatóságának ir, tartson nyomozást Wycheni András ellen.

„Dicitur nobis in personis Johannis et Petri filiorum Thomae ac Michaelis filij Andree de Mathiech; nec non Andreae de Wychen: quod Johannes filius Bartholomaei de dicta Wychen — veniens in possessionem ipsius Andreae armatis manibus ipsum Andream innocentem lethalibus vulneribus sauciebat ipsum vere necare voluisset. — A megye relatiója ezt mondja: ... nos itaque missimus nobilem virum Ladislaum filium Bascha unum ex iudicibus nobilium, qui nobis retulit omnia sic perpetrata esse a commetaneis nobilibus de Maytech et Wyche obfirmate. (Nemz. múz.)

1429. júl. 7. tudatja a király a zabori konventtel, hogy Bassini Miklós, Gergely és Benedek panaszt emelnek Palásti István, Ocskó János és András ellen Neporaz birtokon elkövetett hatalmaskodás miatt. Ez ügyben eljárak: Petrus de Praznolez Benedictus de Thurchan, *Dominicus, seu Paulus de Maytech*, sive Sinka de Ozor. Palásti ekkor Trencsén castellanusa volt. A konvent a panaszt igaznak találta. (U. o.)

Visszatérve a Kazzai-család szűkebb történetére, megemlítjük a Ludányi contra Kazzai pör előzményét. Sigmond király Budán, 1433. januárius 28-ikán kelt levelében meghagyja Schellendorff Konrád Trencsén-vármegye főispánjának, intézkedjék, hogy Kazzai Kis (Parvus) István fiai: Péter, Jakusius, János, Sztaniszló, László és István mielőbb eleget tegyenek Lwdani (Ludányi) Péter fia

László, velük szemben fennálló követelésének; 800 arany forint és külön 720 száz filléres forint tartozásnak, mely összeget néhai Tamás egri püspök, Lwdani László fitestvére azon Kis Istvánnak megörzés végett átadott volt. Tamás püspök „a vas fejű“ — mint kortársai nevezték — tudvalevőleg 1403-ban Nápolyi László trónpraetendens pártjára állván, elmenekült, kincsei, melyek révén később a nagy pör támadt, ekkor kerülhettek a Kazzaiak kezébe. Milyen rokonság volt a Kazzaiak és a Ludányiak között, megvilágítja az alábbi adat.

Sigmond király Budán, 1433-ban április 28-ikán kelt levele szerint Lwdani Péter fia László, feleségének Orsolyának, Kazzai István leányának nevében tiltakozik, mert Kazzai István fia Péter, a Kazza várában és tartozékaiban, valamint Baan mezővárosban bizonyos birtokrészeket elfoglalt. (Országos levéltár D. L. 12505.) Kiténik ebből, hogy a püspöki örökség felett már vígan folyt a pör, még pedig a Ludányiak javára. Mert Trencsén-vármegyének 1434. május 4-ikén kelt bizonyossága szerint, miután Cassai (értsd: Kazzai) másképp Leskolbeczi (értsd: Lieszkócz) István fiai Péter és Jakusius, valamint a királyi parancsban említett többi testvér a Lwdani Péter fia Lászlónak, az ugyanazon kir. parancsban meghatározott pénzkövetelése tárgyában háromszori idézésre meg nem jelentek, pörüket elvesztették, miért is az említett László, a trencsén-vármegyei Baan mezőváros és tartozékainak birtokába követelése címén ellenmondás nélkül beiktattatott. (Országos levéltár D. L. 12596.)

Korszerűleg ez a békés beiktatás természetesen annyit jelent, hogy az oldalági érdekeltség csakhamar megtámadta az új birtokosokat. A jelen esetben a Bossányi ltár adatai nyomán valóban tudjuk, hogy 1436. elején már megindultak a súrlódások, sőt háborítási pör is folyt az alispán előtt. Ebből kifoyólag Benedictus de Bask nyitrai alispán 1437. márc. 9-én tudatja:

„... Panaszt emelt előttünk Bassani Simon fia György, a maga nevében, valamint B. Barleus és ennek fiai Pál és Simon, továbbá a másik B. György, János fia nevében, hogy az elmúlt időben (temporibus iam praeteritis), amidőn a csehek az ország felső részzeit megtámadván, pusztították, ugyanakkor Lezkwsi (tehát Kazzai) Péter, Maythehi Jakab és Lipniki Tamás, megrohanván a panaszosok Chawajo és Themes nevű birtokait, azokat elpusztították és jobbágyaik minden javát elvették, elhordván mindent Kazza várába. Ugyanekkor Lipniki Péter (dictus Hithlen) elfoglalta szántóföldjeiket; ezenkívül a nevezettek: Péter, Jakab és Tamás bizonyos Zythyn

nevű birtokot, mely Bassan tartozéka volt, maguknak foglalták le és azt maiglan bírják stb. . . “

Az eljárásnak csak újabb kihágás lett az eredménye. A király 1438. András napján tárgyalja a panaszt, most már a Lipnikiek a kárvalloztak. A fent elősorolt panaszosok Ujfalvi Antal rokonuk társaságában megtámadták Lipniki Tamás és Jakab fia Tamás, valamint Maythehi Márton fiai: Barnabás és Jakab; valamint Divéki Ferenc és Jeskofalvi János birtokait: Zechen, Kis-Pronán és Themessen sok kárt okozván. Királyi emberek: Korosi János és Miklós, Udwarichi Tamás, vagy Zerdahelyi György fia János, de eadem.

Ugyanezen ügyben más oldalról is folyt a pör. A garam-szt.-benedeki konvent 1438. márc. 22-én a királyhoz jelentést ir kiküldetésének eredményéről. Elmondja, hogy Margit, néhai Bassani Mihály fia Péter, leánya, Solmosi Kis Miklós özvegye és leánya Veronika, most B. Benedek neje, nevében panaszt emelt, hogy Péter fia János és Tamás fia Miklós, mindnyájan Jesskofalvaiak, hallgatván Koztolányi Pál, Egyházasdivéki László, Majtechi Benedek és Jokwti Demeter rossz tanácsára, megtámadták a panaszosok Trestyenfalva nevű birtokát, azt karhatalommal elfoglalták és saját területükhöz csatolták. Királyi emberek ez ügyben: Turchani Benedek, Kisfaludi Zeles János, Krenczi Miklós és János, vagy Spatyai Miklós.

A konvent eljárván az ügyben, a panaszt igaznak találta. (V. ö. a 165. l.)

Körülbelül ugyanekkor a lipniki támadás dolgában pótvizsgálatot tartott Basskai Benedek, nyitra megyei alispán (1438. máj. 29.) és kiemelte, hogy a Bassani György fiainak támadása alkalmával, a mult év őszén Spachai Márton is kárt szenvedett. (L. 109. l.) Az ügy közvetlen elintézéséről ugyan nincs adatunk, de a szereplők nexusainak megvilágítására közlünk egy távolabbi érdekű lipniki részletet:

1438. június 20-án jelenti a zabori convent Albert királynak (természetesen megelőzőleg beadott panasz és annak következtében elrendelt vizsgálat következtében), hogy Lipniki Kerek Tamás, valamint fiai Tamás és Imre részére megtartott vizsgálatuk kiderítette, hogy Varsányi Simon fia György, fegyveresen Lipnikre rontván, egy éjjel 33 marhát (pecora et pecudes) hajtott el, 4 drb. szalonnát, egy szekeret, ruhákat s egyebet elvitt és a jobbágyaiktól is két lovat elrabolt. Királyi emberek voltak: Czigli István, Lefánti Márton vagy Lukács, Korosi Mátyás, avagy Rajcsáni Ladus. A vizsgálatnál részt

vett Czigli István. Végül a Bossányi pörök jellemzéséül még egy adatot:

1449. június 27-én Garai László nádor meghagyja a zobori konventnek, intse meg kiküldött hiteles embere által Bassani Györgyöt, hogy testvére Spatzai Tamás fia Márton részéről felajánlott Soldosthorna nevű birtokot fogadja el zálogul és adjon ezért 65 arany forintot. A szöveg szószerint ezt mondja: „Amicis suis reverendis Conventui ecclesiae Zoboriensis Ladislaus de Gara regni Hungariae Palatinus et Judex Comanorum amicitiam paratam cum honore. dicitur nobis in persona Martini filii Thome de Spatza, quomodo ipse portionem suam possessionariam in possessione Soldosthorna, alio nomine Zarkafalva in Comitatu Nitriensi existentem Georgio de Bassan fratri suo, cui magis quam aliis ad se recipere competit, inpignorare vellet, praeterea idem Georgius de Bassan eidem Martino sexaginta quinque florenos auri puri debitorie obligaretur, quos quidem florenos auri idem Martinus ab eodem Georgio rehabere vellet iure requirente; super quo vestram amicitiam praesentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo praesente Nicolaus, vel Johannes de Kerneth, aut Mathias de Koros, sin Stephanus de Raychan, seu Jacobus de Baska, sive Petrus de Pretznolch aliis absentibus homo noster ad praefatum Georgium de Bassan accedendo admoneat ipsum verbo nostro, dicatque et committat eidem, ut ipse praescriptam portionem possessionariam ipsius Martini pro pignore ad se recipere, dictosque sexaginta quinque florenos auri eidem Martino reddere et restituere debeat et teneatur; qui si fecerit, bene quidem, alioquin evocet ipsum contra adnotatum Martinum nostram in praesentiam ad terminum competentem, rationem de praemissis redditurum. Litis pendencia si qua foret inter ipsos non obstante et post haec ipsarum admonicionis et evocationis seriem cum nomine evocati, terminoque assignato nobis amicabiliter rescribatis. Datum Budae in festo beati Ladislai Regis et confessoris, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono.“

Ez időtájt a K. Turóczmegyében is kezdik megvetni a lábukat. 1449. ápr. 19-én a budai káptalan előtt megjelenik Zobi János budai várnagy és a kormányzó úrnak hozzájárulásával kijelenti, hogy azt a thuróczmegyei Kostyán nevű birtokot, amit ő különben jogosan impetrált, béke okáért átengedi — Georgio Bakych (Bekych) Györgynek, Kazzai László fiának. (Justh ltár.)

Nemsokára ezután (Szt. Sofia napja táján) Kostyán meg-

szerzése ellen a turóczi konvent előtt: Georgius Beke de Kazza (így) ellenében tiltakoznak Péter, László és István, Leszkowcei Kis István fiai. 1456. évi úrnapja 8-adán a nyitrai káptalan előtt: Kazzai János, Szaniszló, Jakab és István, Kazzai Kis István fiai tiltják Beke Tamást és fiait Kostyán birtokba vételétől. (N. Múz. törzslt.)

1458-ban a Kazzaiak Apponyi János és Péterrel a baáni polgárok ellen támadtak. (L. 208. l.) de az eset előzményei messzebb nyúlnak vissza, mert a nyitrai káptalan 1461. februárius 4-ikén jelenti Mátyás királynak Trencsénben 1461. januárius 20-án kelt nyomozó és idéző parancsára, hogy özvegy Lwdani Tamásné, néhai Nyffor leánya Veronika, előadta, hogy Kazzai János és Sztaniszló Baan mezővárosát és az ottani kastélyt, mely zálogjogon néliai férjét illette, tőle már 9 év előtt jogtalanul elfoglalták. A káptalan a vádat igaznak találta és Kazzai Jánost és Sztaniszlót pörbe idézte. (Országos levéltár D. L. 15544.) Ez még mindig az 1433-ban megindult pörnek a következménye.

Ugyanis Kazzai János és Sztaniszló 1461-iki pöréből kitűnik, hogy az egri püspök kincsét az atyafiak meg nem térítették. Ludányi László és hityese, Kazzai Orsolya már nem szerepelnek, nyilván nem éltek, hanem Ludányi Tamásnak özvegye, Bajmóczy Noffry Veronika asszony viszi a pört. Ez a házaspár László után örökölhette a zálogjogot Baánban és birták az uradalmat, míg Kazzai János és Sztaniszló 1452-ben a zálogos birtokot az özvegytől vissza foglalták.

Ez az „actus majoris potenciae“ úgy látszik, csak későn, 9 év múlva került a bíróság elé, az özvegy talán politikai okok miatt nem perelhetett. Kazzai Sztaniszló és János, Istvánnak fiai valának, Sztaniszló pedig utóbb Majthényi Apolloniának, Gergely úr leányának férje lett. Nem tudjuk bizonyosan, vajjon már a hatalmaskodás idején az volt-e már, de gyanítjuk, hogy igen. Már az a körülmény, hogy a frigylevelet Gergely kezébe deponálták, amellet szől, hogy ő mindkét félnek feltétlen bizalmát birta. Gergely úr Sztricie várának ura, Baán fortaliciumhoz közel szomszéd, az egyetértés felé hajlott és ezt talán a szent frigy által jobban látta biztosítva. Szerény véleményünk, bizonyítékok hiányában, csak a probabilitási calculusban leli alapját.

Ezidőben a felvidéken még mindig erős állásban örködött az öreg keselyű-Giskra. Egy év múlva bekövetkezett a végleges kibékülés. Folytonos amnestiákkal találkozunk ekkor: a legádázabb támadások, vérengzések kegyelmet nyernek. Az olyan nagy ese-

mény, amilyen volt Giskra meghódolása, szükségképen megkívánta, hogy amnestia árja kövesse, különben a főbenjáró pörök özöne elborította volna a felvidéket.

Kazzai János, a fő condottiere, s vele fivére, Sztaniszló lelkét bizonyára nem kevés „majoris potencie“ cselekedet terhelte, hiszen — amint láttuk — formalis kis hadsereggel rendelkeztek. Mégis két évvel ezután kelt Nyitra-vármegyének bizonyoságlevele (1463. januárius 13.) azt mondja, hogy Kazzai, máskép Baáni Sztaniszló a megyében királynak és hazának ártalmas cselekvényeket sohasem követett el, azoknak mindenkor híven szolgált. (Országos levéltár D. L. 15800.) Ezt a bizonyítványt Nyitra-vármegye jó lélekkel adhatta, de reservatio mentalissal, az olyan hazafinak, aki reá szorúlt a bizonyoságra, mert bajban volt. Nekünk úgy tűnik fel, mintha ebben Gergely úr keze működött volna. Ő Nyitra-vármegyében akkor nagy tekintély volt, régen a püspökség kormányzója, várparancsnok, kedvéért megtette azt a vármegye, hogy egy más megyebeli részére bizonyoságlevelet irt, Gergely úr pedig a vejét lekötölte magának. Vajjon Trencsén-vármegye adhatott volna-e ilyen bizonyoságlevelet?

A hiányos K. stemma javításához érdekes adalék K. Albertnek 1462. jul. 10. a királyi táborból irt Pestről levele K. Jánoshoz: Értesíti, az a hír jár Budán, hogy „omnimodam concordiam disposuerunt“. Igéri, hogy ha valami újat hall, megírja. Kéri egyúttal, hogy gondoskodjék számára pénzről, mivel a királytól most nem kap annyit, hogy megélhessen belőle, kér még szárított-pisztrángot a király számára. (Nemz. Múz. törzsltár.)

A Kazzaiak hűtlenségi pöre, úgy látszik, összefügg Giskra utolsó támadásával, amiről a bártfai regesták nyomán értesülünk (Iványi I. 227. l.). Szapolyai 1462. aug. 13. Késmárkról irt levele szerint a csehek megtámadták Szakolezát, de itt visszaverték őket, azután bevettek két vágmenti erősséget Hlynek-et és Wlecznot, ahol a várbeliek *Lybak* és *Kassay János* vezérlete alatt hozzájuk csatlakoztak. Szapolyainak 1463. november 1-én kelt másik levele felkelést kérvén Bártfán az ellenség ellen, a cseh kapitányokat így sorolja fel: Schwarz János, Bielik Vencel, *Kassay János* és *Szaniszló*, Korbel Márton és Slavaczko...

Hogy a Kazzaiak helyzete ekkor nagyon veszélyes volt, abból is látjuk, hogy javaik elkoboztatván, azokat 1462. Magyar Balázs, a jeles hadvezér kapta. Az adománylevél mindazonáltal nem biztosította a birtokba lépést, mert a fegyveres ellenszegülés „evaginato gladio“ törvényes volt; ha az ellenszegülő fél a királyi kuriába meg-

idéztetvén, lépését igazolni tudta. Magyar Balázs csakis hűtlenség címén kaphatta a Kazzai javakat, ha már most a megkísérlett beiktatásnak Sztaniszló ellentmondott; a fentebbi vármegyei bizonyoságlevél alapján igazolhatta, hogy őt a hűtlenségi vád nem illeti, s így legalább az ő része a javakban el nem adományozható. A főbb kérdés azonban az lehetett, mi jogcímen ültek vérei Kazza várában? Ha ez a kérdés tárgyalás alá kerül, a Kazzaiak bizony könnyen elveszthették volna javaikat.

Magyar Balázs kazzavári és báni adományának ügye, noha statutióját is ismerjük (1462. szeptember 29.*), valóban homályos, értjük azért, hogy Knauz, magát az adománylevelet is gyanusnak találja. Az adatok egymást cáfolják. A Kazzaiak ellen már 1460. óta folyt a vizsgálat, de csak apróbb hatalmaskodások miatt. 1461-ben a lévai (Illava) kapitány, Hathnai György vádolja nagy-szlavniczai Kazzi Sándort, hogy a lévaiak határköveit mozdította el. (Chorényi Illava okltára Trencsén 1896.) 1462-ben a Kazzai-család egyik tagja Albert, mint láttuk, a király udvarában szolgál, ugyanakkor történt volna jószágvesztése? 1466-ban Kazza királyi birtok, tehát nem M. Balázsé, Mátyás levele a lévaiak erdőügyében *castrum nostrum*-nak mondja, saját várnagyait — *castellanos nostros* — korholja a kihágások miatt. Ellenben 1470-ben, amidőn a lévai uradalmat is M. Balázsnak adja, azt írja, hogy Balázs érdemeit a „korábbi“ kazzai adománylevélben sorolta fel. Birta-e Balázs tényleg az uradalmat, nem tudjuk, csak egy adatot ismerünk, amikor B. magát Kazza urának mondja, ez 1489. június 21-én kelt lévai oltáralapító levele, amikor Blasius M. de Kazza-t ír, de az a hagyomány sem érvényesült az ő szándéka szerint (Illava okmánytára). Viszont igaz, hogy a Petrócziak 1494-ben Kinizsi jogon ültek a kazzai uradalomban, mindazonáltal e javak némelyikében még a 16-dik században is ott látjuk a Kazzaiakat s ezen birtokban a Kazzai leány-ág osztozkodik. Az eféle adományokat akkor csak az tarthatta meg ideig-óráig, aki hatalommal rendelkezett; ha ez hiányzott, bizony hamar kisiklott kezéből a jószág. Régi birtokosok elévülhetlen jogaitak olykor érvényre hozhatták s legalább a vagyon némely részét vissza szerezhették, mert arra mindig volt elég jogcím; lett légyen az, ki nem fizetett, de benne lappangó leánynegyed, vagy zálogjog,

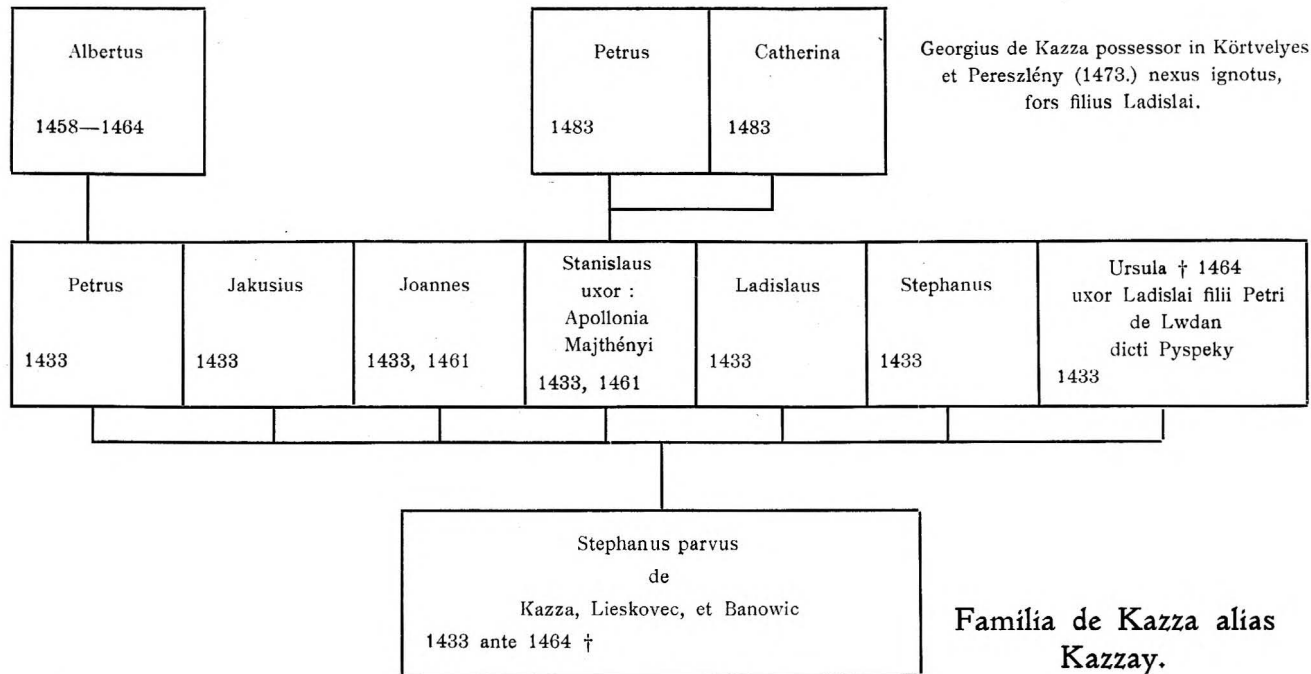
*) Így olvassuk Wagner nyitrai káptalan tört. 103. lapján. A statutorium Nagy-Szebenből van keltezve. Mi K. várának más donatióját ismerjük a N. Múzeum törzsltárában.

vagy más. A Kazzaiak hűtlenség címen veszíték el a jószágokat, de néhányan mégis ott maradtak, tehát Mátyás nekik megkegyelmezett.

1464-ben Kazzai Albert nyugtatja Ludányi Pétert a kifizetett hozományról (l. 209. l.) Ez volt a „Pyspeky“ pör utolsó fejezete.

Alább adjuk a Kazzaiak stemmáját.

*) Kazza várának adománya 1467. július 9-én kelt Budán ez a hűtlenségi pört és a donatiót így adja elő. Elősoroljuk a falvakat összevetésül a fentebb adott 1347. enumerációhoz: *Castrum K. ac villas et possessiones similiter K. utrosque Podhradije cum tributo in altera; Thonvosycz, Podhorze Hlose, Also-Hochkowiecz, Felse-Hochkowiecz, Nozytze, Mylokow Herbothyn, Nazkwsowelchotk, Also-Mothenecz, Felse-Mothenecz; item Prwsina cum tributo, Felse-Lezkowiecz, Also-Lezkowiecz, Zawrathye, Mzarow, Mahtyn, Kopecz, Stredme, Rowne, Felse-Paruba, Also-Paruba, Sebedrecz, Gyweghowe et Zawathka, ad castrum pertinentes, quod et que condam Johannis, filii Stephani de eadem Kazza ac Nicolai et Georgii filiorum ceterorumque fratrum eiusdem prefuerant; sed per notam infidelitatis eorundem, quam ex eo, quod ipse Johannes dum viveret prauo ductus consilio, tam ante coronationem nram, quam et post conductis et comparatis externis gentibus, ignem in hoc regnum nrum frequenter misserat ipsumque spoliaverat, predatus fuerat, homicidia et alia facinora mala fecerat dietique filii et fratres eiusdem participes fuerant . . . ennélfogva hűtlenségbe estek és birtokaik a koronára szállottak. Ezenfelül még Podzkale nevű, ugyancsak trencsénmegyei birtok, mely János, Miklós és István, Kazzai Jakab fiainak kezén volt, ugyancsak hűtlenség címen a koronára szállott, a már említett János és fiai bűne folytán. Ha mindezen birtokokban még valami királyi jog rejlenék — mivel e birtokok gladio et armis expugnate devenerant ad nos, nunc de manibus regiis . . . Magyar Balázs nyeri — itt is salvo jure alieno. A király ismételten utal arra, hogy a Kazzaiak már az előbbi királyok alatt is sok zavart okozván, csak feltételes bocsánatot nyertek. Ez talán a Pongrácz-féle 1454. évi amnesztiára céloz. (Lásd a 287. lapon.)*

XVII.

A PÉCZNEMZETSÉGBELI APPONYIAK.

Szerény tanulmányunk nagyon is túllépné keretét, ha az országos olygarchákat említve, róluk is biográfiai adatokat adna. A nagy történelmi nevek ismereteseek; a sok Rozgonyinak, Perényinek, Országgnak s annyi másnak meg van a maga lapja a hazai történelemben; mi csak akkor említjük őket, amidőn szereplésük a felvidéket érinti.

A hatalmas Ujlaki-család p. o. már a 14-ik század óta birt várakat, latifundiumokat a felvidéken; Galgócz, Temetvény várak az övék voltak, de a család tagjai még sem számíthatók felvidékieknek, mert nem tartózkodtak a Nyitra völgyében. Ritkán is akadunk adatokra, melyek őket személyükben érintenék, jobbára csak várnagyaik szerepelnek. A Rozgonyi-család nagyszámú jeles tagjainak működése már jobban érinti a felvidéket. Pozsonyi grófok, várak urai itteni, hivatalos munkálkodásuk erősen kihat a szomszédságra, de személyeik szerint még sem sorozhatók a felvidékiek közé. A Bazini és Szent-Györgyi grófok állandó residentiája igaz, hogy a Kis-Kárpátok tövében volt, de ezek országos szereplésüknél fogva nem férnek keretünkbe. Ellenben az Ország-család, habár magas állásánál, nagy hivatalánál fogva szintén országos tényező, de mintegy másfél évszázados szerepe, melynek folyamán Nyitra-vármegyében számos várat, uradalmat szerzett, a püspökséget, a vármegyét kormányozta, mégis felvidékieknek, illetve nyitra-megyének nevezhető.

E nagynevű családok utóbb kihalnak, mások, a Czobor-ok, Thurzók stb. lépnek a helyükbe. Beczkóban Stiboricsot Alsó-Lendvai Pál s ennek későbbben felszaporodott számos leányági utódjai váltják fel. Más szempont alá esik az Apponyi-család. Már megelőzőleg, minek előtte e nevet felvette volna, kiterjesztette érdeksphaeráját Nyitra-vármegye területére; ezt bizonyítják a Pécz nemzetség nagyszámú oklevelei. Nyitra vármegyében nem kevés birtokot találunk

e nemzetség kezén, melyek egy részét mai napig birják az utódok. Ez a terület jobbára egyházi, főleg káptalani birtokokkal lévén határos, történetéből kiragadunk néhány részletet.

Mint a hazai keresztény, kulturánk legrégibb fennálló emlékeivel: az egyházakkal s azok alapítványaival is kell foglalkoznunk; éppen a felvidéki völgyek dicsekednek Szent István-kori emlékekkel, Nyitra, Szádok, Darázsi, Knesicz, Szt.-Márton és egyéb ősi egyházakkal. Az egyház mindenkor tudta, hogy mindenekelőtt „temporalia”-ról kell gondoskodnia, ha „in spiritualibus” megfelelőleg működni akar, ezért a legrégibb történelmi emlékeket mindenütt, de főleg Nyitrában az egyház őrizte meg. Az egyházi dézsmának köszönhetjük, hogy a clerus ősi időkből eredő feljegyzéseket őrzött meg. A nyitrai káptalant már 1183-ban december 22-ikén megerősítette Lucius pápa Práznócz, Bossán és Krencs (a régi Kernuch) helységek dézsmájának birtokában. És ez korántsem volt új szerzemény, mert a pápa azt mondja, hogy ezen „beneficium”-tól néhai Lukács esztergomi érsek fosztotta meg a káptalant „vobis abstulit et venerabilis frater noster Nicolaus, de assensu capituli sui reddidit. (Nyitrai kápt. tört. 375.)

Száz esztendővel később a kérdéses jogok — úgy látszik — megint veszendőben voltak, mert 1285-ben augusztus 17. Lodomér esztergomi érsek ilyen végzést hoz: „ipsas quartas ecclesiarum videlicet de Thapulchan cuius matrix est ecclesia sancti Martini prope Nitriam, de Sys (Sissó) et de Korus et filiarum suarum ad collationem episcopatus Nitriensis“, a világítási és díszítési költségekre, és a három villa: Preznulch, Bossan et Kerneweh dézsmáját „ad Capitulum Nitriense in perpetuum pertinere“ kimondja. (Mon. Eccl. Strig. II. 202.)

1248-ban septimo kalendas Maij megjelent a nyitrai káptalamban Comes Debes a saját nevében „et pro Laurencio filio Laurencij de vila Berench“ egy részről, más részről „Romania vero filia Bena de villa eadem, pristaldus eorum Sixtus de comitatu Chenadiensis“ előadta, hogy Romania Debes és Lőrinc fia Lőrinnel megjelenvén István esztergomi érsek előtt, ott követelte az édes anyja után járó leánynegyedét és a dos-t. Minthogy pedig erre nézve az érsek a nyitrai főesperes Vinczét bizta meg, a felek ennek helybenhagyása mellett barátságosan kiegyeztek. „Romania totam quartam suam et dotem matris sue in quinque marcis argenti pacifice remittente“ és ezen összeget plenarie felvette Debestől és Lőrincztől. (Nyitrai kápt. tört. 376.)

1256-ban Béla király a nyitrai egyháztól elveszi a közel három ekényi Davarchan földet és azt a nyitrai vendégnépeknek adja, akiknek nagy szükségük van reá, viszont, hogy az egyház meg ne károsodjék, ennek cserébe Podlusan adja, mely két ekényit és harminc holdat tesz ki, amint: Magister Mauricius Judex Curiae et Comes Nitriensis mondja. Podluzsan praedium Appony közelében fekszik. (Nyitrai kápt. tört. 377.)

Nobilis vir comes Ladislaus-sal találkozunk 1308-ban, a Pech nemzetségbeli Iwanca fia ő, ekkor castellanus domini Mathius (így) palatini de Preuge (értsd: Privigye) 1317-ben egy oklevél ötét dictus de Hurusownak nevezi. Ugyanott elmondja, hogy őt „pro constantia fidelitatis nobis et sancte regie corone observata“ Chaak Máté tömlöcbe vettette, megkínóztatta (miserabiliter cruciatus), amikor egy ujját is lemetszették, végre magát háromezer márká árán a fogságból kiváltotta. Az oklevél szerint várnagynak, talán Privigye várnagyának nevezi, de Privigye korántsem volt vár, csak német városi jogon telepített scültetia, a vár csak Bajmócz lehetett.*) Nem szabad az oklevél érdekes tartalmán amúgy felületesen átsurranunk.

A nevezett Ivánka fia László, mindenesetre számottevő egyéniség volt. Az oklevéltár többször említi László comes dictus de Hurusow, magister Ladislaus condam de Horossow, nobilis vir comes Ladislaus dictus de Huruso néven. A Hrussov név első tekintetre a Barsvármegye területén levő királyi várra irányítja a figyelmet. A név magyar nyelven Körtvélyest jelent, ilyen van hazánk területén huszonhat; ezek a tótságlakta vidéken Hruszó, vagy Hrussován-nak neveztetnek. Egy ilyen Körtvélyes-Hrussován falut Appony várnak tartozékai közt máig ismerünk. Az okmánytár érdemes tudós szerkesztője sem állítja, hogy a nevezett László comes Hrussov vár urának veendő, csak híven reprodukálja az oklevél szövegét. De László Hruszó várának birtokában nem lehetett, mert ez még sokáig ezután is királyi birtok volt a 14-ik század végső éveig, László comes benne talán királyi várnagy lehetett, úgy, mint később a hírneves Vörös Bede? Nem állítjuk, bár szinte valószínűnek látszik, csakhogy erre nézve megint sajnálattal nélkülözzük a „castellanus arcis“ vagy ehhez hasonló jelzést. Amint Chaak Máté

---

*) Minthogy Preuge civitas volt, nem lehetetlen, hogy a város neve nincs vonatkozással Lászlóra, hanem Palatinus de Preuge-t jelent, amint később olvassuk a Leustachius Palatinus de Ilsva nevét.

hatalma kiterjedt a felvidéken, Hrussó vára is az ő hatalmában volt mindvégig Vörös Bede parancsnoksága alatt. Ha (75 lap) az 1326-ban említett Magister Ladislaus condam de Horossow így állana, condam castellanus de N.*) meg volna a kérdés oldva, így azonban bizonytalanságban hagynak bennünket a kútfők. Azt látjuk, hogy nevezett László Chaák Máté szolgálatában állott, amidőn az Privigye civitast a nagy Bajmócz váruradalommal Venczel királytól nyerte adományul. Fel kell tételeznünk, hogy László elejétől fogva Mátyus híve volt, minthogy 1308-ban is még alatta mint várnagy szolgált. A történeti források említik a Hunt-Pázmán nemzetségbelieknek egy erős támadását Mátyus ellen, amely alkalommal ők egész Bajmóczig nyomultak a Nyitra völgyön felfelé. A Forgách-család történetében olvassuk, hogy a tradícióhoz híven a Forgách-család 1303-ban Venczel király pártján állott, de viszont azt is (u. o. 46 lap), hogy már 1297-ben, még András király megbízásából követték volt el azon pusztítást Mátyus birodalmában, melyet ő aztán maga módja szerint megboszúlt, ami 1303. után történhetett.**)

Trencsényi Mátyus hatalma csak 1312-ben rendült meg némileg a rozgonyi csata után; akkor következett be László comesnél azon, mondjuk fordulat, amely miatt Mátyus őt, egykori hívét, oly súlyosan meglakoltatta. De elhalaványult László comes hírneve is, mert a királyi oklevél, ahol azt mondja, hogy: „pro constancia fidelitatis nobis et sancte regie corone observata captus“ implicite bevallja, hogy régi urától, akinek szolgálatában még 1308-ban találjuk, elpártolt; más-képpen nem tudjuk megmagyarázni, urát elhagyta, más szavakkal elárulta. Mátyus idejekorán értesülvén árulásáról, őt a korszak divó szokása szerint megbüntette. Végre kiszabadulván, a király jótéteményeiben részesült. Az ilyen áttérések, árulások a hivatalos stilusban természetesen más színt öltenek, de a figyelmes olvasót nem vezetik félre. László comes nem volt az egyedüli kortársai közt, akinek hírneve ilyen esorbát szenvedett minden magasztaló királyi szó dacára. Csakhogy László talán elhamarkodva cselekedett és így megkárosodott, holott számos bajtársa, pl. Sárjai Vörös Bede, Kis-Tapolcsányi Gyula stb. végig élvezték a trencsényi dynasta jótéteményeit s aztán búsas jutalmakkal elhalmozva, vonúltak a királyi táborba.

*) A „condam“ ép úgy jelenthet elhaltat, valamint egy előbb viselt hivaltat is.

**) László Comes ez időben tehát a Forgáchokkal szemben állott.

A Pécz nemzetség illusztris tagját, Vörös Tamást már 1323-ban találjuk Csejthén, mint királyi várnagyot, ki a Vág völgyén birtokokat nyer adományúl, amelyekbe 1335. Souki (Soóki) Péter homo regius iktatja be. Nagy mértékben bírhatta az uralkodóház bizalmát, mert 1344-ben még mindig Csejthén látjuk, egyuttal, mint Berencs és Ujvár parancsnokát. Tamás mindinkább vert gyökeret a Nyitra völgyében. 1344-ben, amidőn a nyitrai káptalan bevezeti őt Sceplak és Nodan birtokokba, már az ottani ősrégi nemzetségekkel: a Baragványiakkal, Turcháni Mihály fiaival Miklós- és Jakabbal, Ders fia Petheuvél és Roman (helyesebben Rochman) fia Jánossal nyitrai várjobbágyokkal, Tőkés-Ujfalusi Budmér fia Andrással (Divék vérség) Kis Bossáni Mihály fia Miklóssal, Sabokreki Péter fia Lászlóval és Mihály fia Jánossal érintkezett, akiknek ezuttal birtokszomszédja lett örök jogon.

1347. május 20-ikán Gyleth Miklós nádor Tapolchan város mellett tartván Nyitra- és Trencsén-vármegyék „generalis congregáció“-ját, Vörös Tamás magister és Kornéli András fia András közt Mezeukezen (Mezőkeszi) birtokot illető pörös kérdésben Tamás mesternek kedvező ítéletet hozott, mert András mesternek és utódjainak ez érdemben „perpetue taciturnitatis silentium“-ot parancsol. Ezen ítéletben a nádor néhai Druget Vilmos kiadványára is hivatkozik, amely 1341-ben Szent Mihály napja utáni hétfőn kelt Tapolchan város mellett, Nyitra- és Trencsén-vármegyéknek ott celebrált generális kongregációja alkalmából. 1349-ben április 6-ikán Vörös Tamást mint Ujvár és Csejthe kapitányát, Sypkou és Wiyzká-ba iktatják be. Királyi emberek Souki Péter, Beregkzeghi Simon fia Tamás és Kaapi Lőrincz fia Miklós. Tamás mester ez időtájban halt meg, 1323-tól 1349-ig két királyt szolgált tehát huszonhat éven át, mint végvárak kapitánya.

1361-ben Magister Ladislaus, filius condam Magistri Thome Rufi de Vecche, mint Hetmény ura, ezt a birtokot Wasardi Péter fia Jakab magisternek veti zálogba.

1369-ben filius condam Magistri Thome Rufi de genere Peech, Magistri Stephanus et Petrus, megerősíttetnek Széplak és Nagy- és Kis-Nadány birtokában; Magister Thomas Rufus-t, olykor de Ewrnek írják.

1379-ben a Nyitra vármegyében levő Strása-Ewr, birtok reambulatioja alkalmából a tulajdonosok: Stephanus filius Jacobi, et Stephanus filius Antonii de Ohan kívánságára királyi emberekül mennek: Nicolaus Paznan de Zeeg, Nicolaus filius Stephani de Iwanka-

falw, Joannes filius Thome de Hub, Nicolaus de Fedenes, Andreas filius Michaelis, Nicolaus filius Gregorii de Emeke. A nevezett Ohani nemesek Hymelen birtokot is birják Strásával határosat, Pecchi Mihály és János Tormoch birtok, Ladislaus filius Peter de Kolon pedig Pestien birtok ura a Vág-folyó mellett, helyesebben Tardoskedd táján. Farkasdi György ekkor Jatho ura. Ez volt az érdekelt szomszédság.

1384-ben október 29-ikén Michael et Nicolaus filii Pethew de Leluch (értsd Lelőcz) a zobori konvent előtt vallják, hogy Magister Petrus filius condam Magistri Thome Rufi de Ewr, nemes Erzsébet asszonyt, néhai Györgynek Zéplaki István fiának özvegyét hozományára nézve (dos et paraphernalia) kielégítette, egyszersmind Annának, a nevezett István leányának az ő (t. i. a Lelőcziak) anyjuknak leánynegyedét úgy a nadani birtokból, valamint más jószágokból, Zeplakot kivéve, megadta, minden követelésüket pénzben kiegyenlítette, erről a nevezett Péter mestert nyugtatják.

1387. februárius 10-ikén Sigmond király hívséges familiarisának „Magistro Petro filio Thome de Wry“ (Őr) hű szolgálatai jutalmául a nyitra-vármegyei Hynerian nevű falut örökjogon adományozza. Keltezi pedig az adománylevelet „sub castro Gomnech“.

Ugyanez év október 7-ikén a nyitrai káptalan jelenti, hogy nevezett Péter Magistert Egeerzeg faluban ellentmondás nélkül beiktatta. Mint királyi emberek, Andreas aut Laurentius de Dawar, vel Nicolaus filius Andree de Chaby járnak el.

1388-ban március 6-án Sigmond király tudatja, hogy Petrus filius Thome de Nadlyan tiltja Joannem filium Dominici, Ladislaum dictum Kakas de Paztoh ab usurpacione possessionis sue Nadan vocate.

Datum in Thapolch (igy); talán Tapolesán értendő? A helyi viszonyokkal ismeretlen irnok talán a végső tagot névutónak hitte és praepositióval akarván azt fordítani, a latin szövegből kihagyta.

1391. március 6-án tudatja a nyitrai káptalan, hogy magister Petrus filius Thome de Nadan, ac magister Ladislaus filius Andree de Ujfalu (értsd Tőkés-Ujfalu) kérésére két tagját kiküldte, bizonyos vitás terület ügyében Nadan határában. Ezek sok szomszér nemes jelenlétében kiszállottak a helyszínére, ahol a nevezett magister Petrus, filius Thome, *denudato capite, discalceatis pedibus, resolutisque cingulis et terram in manibus suis tenendo* esküt akart tenni László mester ellenében. Azonban László a közbenjáró nemes férfiak szavára az esküt neki elengedte és a „*particulam terrae*“-t neki min-

den hasznaival örök időkre átengedte. Megjegyzendő, hogy Tamás vezetékeve hol Vecsei-, hol Eöri- vagy Nadáni-nak van írva. Az ingadozó Nadan névben a mai Nedanócz lappang, bár Nadán és a közel eső Nadlány mind a kettő régi Apponyi birtok. A nevek hasonlatossága miatt a kettőt olykor nehezen lehet megkülönböztetni.

1392-ben március 26. Sigmond király bizonyos cseklészi és posonyi részekért elcseréli Appony királyi várát és tartozékait Cseklészi Miklós leányainak, ezek közt Eöri Péternének. A leányok: domina Anglis Eöri Péterné, Margaretha Turuchi Benedekné, Anna, Selyzi Vezzeus Tamásné. A tartozmányuk Apon, Kovarch, Lehatha, Perezlen és Kurthfelas (Hrussován). (Pécz nemzetség oklevelei.)

1392-ben szeptember 4-én tudatja Sigmond király Michael dictus Peech de Veche, a rokonágnak utolsó tagja, panaszát, hogy nobilis domina Elisabeth conthoralis Stephani filii Joannis de Chuz, éjnek idején Szt.-Lőrincz napon virradóra, férje parancsára kiküldte „Michaelis filius Zorad de Gyarmath et Petrum Theutonicum famulos suos unacum Paulo filio Michaelis de Zelechen“ (a mai Szelöcc értendő). Chuzi Istvánnak szelöczei és esuzi jobbágysai „cantore, et iudice“, berontottak a nevezett Peech Mihály thormochi birtokába, onnét gabonát és szénát hordtak el és a halastóban halásztak, negyven márka kárt okozván a panaszosnak. A király a nyitrai káptalant küldi ki vizsgálatra, homo regiusoknak nevezvén: Stephanus filius Martini de Chalad, Andreas filius Philippi de Chabay, Joannes de eadem, Marthal de Deeg, Petrus de Copolna, Nicolaus filius Pauli, an Ladislaus filius Gregorii de Chuz, vel Thomas de eadem. A vizsgálat igazolta a panasz tartalmát.

1393. február 9-ikén a nyitrai káptalan előtt Zelizi Wezzeusné, néhai Cheklészi Miklósnak leánya Anna, az egy év előtt történt csere ellen tiltakozik saját és fia Jánosnak nevében. A cserét férje, Wezzeus fia Tamás magister kötötte, holott ezen javak a három leánytestvér férjeit semmiképpen sem illetik. Nemkülönben eltiltja Bodózló fia Károlyt bizonyos részirtok elfogadásától és birtokba vételétől.

1394-ben április 10-én jelenti a garam-szt.-benedeki convent, hogy a király ez év március 20-iki rendelete értelmében vizsgálatot tartott, mivel Nadlyani Péter fiai, Miklós és Tamás panaszt tettek, hogy Wechei István fia Mihály, jobbágysaik halastavait kihalásztatta és 200 forintnyi kárt okozott; királyi emberek: Georgius filius Ipoliti de Raychan, Sebastianus de Dawar, Ladislaus Parvus de eadem, sen Ipolitus de Redek.“

1394. május 1-én Magister Petrus filius Thome de Ewr és Stephanus filius Georgii de Zeplak a nyitrai káptalanban egyezsége lépnek. Kitetszik ebből, hogy Péter széplaki birtokjoga csak ideiglenes volt. Ugy támadt, hogy Zeplaki Istvánnak testvére, néhai Miklós, bizonyos, közelebről körül nem irt „factus potencialis“ miatt Péter ellenében elítéltetvén, a birtokot 60 márka denárért Péter mesternek zálogba adta. Zeplaki István utóbb az összeget kifizette, ezért Péter mester a birtokot resignálja. Megjegyezzük itt, hogy a Zeplaki-család az Árpád-korban a vidéken régi birtokos volt és Zeplaki Mihály fia Mihály, 1295-ben Felső-Ujfalut (Janosfalva) a Bossányi-családnak adta el. Ugyanezen évben, december 29-ikén Magister Petrus, Nyitra-vármegye főispánja kéri, hogy őt Zeplak birtokába újra iktassák be. Az iktató parancs szerint „ipsum omnis juris titulo concernentis“ az újabb jogcím ismeretlen. Homo regiusok: Joannes Rufus de Salgow, Ladislaus de Petend, Emericus de Kupusd. A beiktatás ellentmondás nélkül foganatosított.

1395-ben április 21-én tudatja a Zobori convent, hogy a három Cseklészi leánytestvér férjei az újonnan szerzett Apponyi váruralom fölött osztályra léptek. Ekkor Ewri Tamás fia Péter, felesége Cseklészi Anglis már nem élt. Az apa két fia: Tamás és Nykus nevében, Thuruchi Beke fia Benedek, felesége Margit s leánya Cecilia nevében, Selyzi Vezzeus fia Tamás pedig felesége Anna és fia Thetews nevében jelennek meg. A birtokot három egyenlő részre osztják. Az egyik rész Kertwely és Pereslen, a másik Kowarch, cum molendino et telonio, ac medietate terre domini, seu possessionis ipsius possessionis Kowarch vulgo Wrfölde, a harmadik, Apon, Polyanka, ac Lehothka cum predicto castro, et medietate terre Wrfölde, ac tributo territorii montis vinearum in facie dictae possessionis Apon adiacentis. Az osztályban Perezlen és Kertwely Thurócziaknak jutott, a kovarczi rész a Selyzieknek, a vár pedig Polyanka és Lehothkával az Ewriekre szállott. Az erdőket jelesen Trebech hegyét közös használatra tartják fenn; közbeszúrva, „semper salvis iuribus monasterii nostri antefati“. A zobori konvent a királyi várföldből nyilván bizonyos hasznokat, talán fájzást, legeltetést húzott, és ezeket akarta itt biztosítani; vagy talán a szülőczi Enelave nevű birtokra vonatkozik e homályos kifejezés? Szerződés szegése esetén az illető osztályos fél „in quinquaginta marcis denariorum“ convincáltatik. Így keletkezett a Pécz nemzetségbeli Wechei és Ewry nevet viselő ágnak aponyi birtoklása és neve. Kovarcznak már ekkor a vártól elválasztott másik fele idegen kézen maradt

a legújabb időkig, mert a Selyzi és Báthmonostori Bechey család később fiágon kihalt, és birtok provenientiája szerint leányági lévén, más családokra szállott. Utóbb kihalt a Thuróczi-család is, tehát a jelenleg virágzó nyitrai megyei Thuróczy-családnak semmi kapcsolata sincs az itteni Thurochi Benedekkel. Ennek részbirtokából egy rész ugyan Appony várához tartozott az újabb időkben, de a másik rész soha sem került vissza.

Ewry Péter már 1396-ban május 21-ikén vásárjogot eszközöl ki Appony részére, tehát birtokában volt, mindamellet az ünnepi beiktatás késett, sőt hivatalosan csak 11 év múlva tartották meg.*)

1406. évi május 13-ikán jelenti a zobori konvent a királynak, hogy ellentmondás nélkül bevezette Ewri Tamás fia Péter fiait: Tamást és Miklóst Appony birtokába. Királyi emberekül „Georgius de Rayczan, Paulus Fodor de Zelna, és Ippolitus de Syss“ (így?) voltak kijelölve. A beiktatásnál Rayczáni György működött közre. A kiküldöttek április 29-ikén szállottak ki a színhelyére, az introductio és statutio tizenötödik napján kelt a konvent jelentése.

A pécsi káptalan 1411. november 23-ikán kelt kiadványa írja az Ewri testvéreket, Tamást és Miklóst legelőször Apponyi néven.

1414. augusztus 28-ikán gymesi Forgách Péter nyitrai főispán és a szolgabírák jelentik Sigmond királynak, hogy Apponi Péter fia Miklós és familiarisa, Barchani György fia Miklós panaszt emeltek Darochi Sigmond és társai, nagyságos Wylaki Imre macsóiban familiaresei ellen, mert a vádlottak Aponinak elébb Wr (értsd: Eör) nevű birtokába berontottak, később pedig Pesthen nevű falujába is, mindegyikből egy-egy lovat hajtván el. A nyitrai káptalan és Korosi Sigmond, mint királyi bizonyság, a panaszt beigazoltak találták.

1416-ban augusztus 5-ikén tudatja a nyitrai káptalan, hogy megjelentek előtte egyrésről Aponi Péter fiának, néhai Tamásnak özvegye, nemes Hedwig asszony, néhai Zeeghi Mihály Magister leánya a saját nevében, valamint nővérei: Anna, Zerdahelyi Ders fia Márton bán felesége; továbbá Katalin, édes anyjuk nemes Magdolna asszonynak első férjétől, Saaghi István fia, néhai Miklóstól született leányai nevében; nemkülönben Aponi Péter fia Miklós Magister saját és Péter, László, Gáspár, Anna és Anglis néhai fivérének Tamásnak kiskorú gyermekeinek nevében, másrésről pedig az ugyancsak sze-

*) A késedelmet talán a nyitrai káptalan póre okozta Egedfeldje és Zulocz birtokok miatt. Ezt 1406. Szt. György nyolcadának ötödik napján intézték el. (Nyitrai kápt. tört. 402.)

mélyesen megjelent magnificus vir dominus Stiborius, filius condam Stiborii, vaivode Transylvanensis, de Bolondocz“. A felek bizonyos vitás birtokokra, nevezetesen: Tharnoch, Baankezev fele, Januszeegh része Eghazaszeegh határában, továbbá Suran, Altozeeg, Chekezeeg és Lakatch, egy curia Nagzeeg-en, valamint Gerchen, Dragh, Kapkuth, Waromberky, Dadaherdey, valamint néhai Monka Comes Surán várhoz tartozó curiája felett megegyeznek. E javak ugyan Stibor kezén vannak, de Hedwig asszony atyját, néhai Mihály magistert illetik vételjogon, másrészt jure quartalatio Hedwig asszonyt és nővéreit. Az egyezés szerint Stibor az összes jogokért százhusz arany forintot fizet és átengedi apáthi-i birtokát a mindkét nembeli örökösöknek. Apponyi Tamás 1416. után elhalván, özvegye, Zeeghi Hedwig újból férjhez ment; 1418. június 15-ikén már Schellendorffi Konrád hitvese.

A nagy Stibor szolgálatában, mint kancellárral, már 1400. táján találkozunk Conrad von Schellendorff-al, az előkelő sziléziai család tagjával, mely ott Hornspergh várát, Petersdorfot stb. javaikat birta. A jövevény csakhamar rokonságba lépett az Apponyiakkal. Ugyanis 1418. évi június 15-ikén már szerepel (Apponyi Codex I., 279. lap) „Egregius vir Magister Conrad de Schellendorff“ „nobilis domina Hedvig filia condam Magistri Michaelis de Zegh relicta Thomae filii Petri de Apon“ férje. A házasság 1416. szept. 4. és 1418. június 15. közt kötöttetett. Ez alkalommal Hedvig asszonynak az aponyi uradalomból bizonyos részek jutnak.

Evvel kapcsolatban van, azért itt közöljük a nyitrai káptalan 1446. október 28. oklevelét, amelyben „Nicolaus filius Sandorff de Ugrod“ beismeri, hogy Nadaacz (a mai Nedanócz, régi tartozéka az apponyi várnak) birtokot, amit eddig zálogjogon birt „Ladislaus filius Thomae de Apon a nobili condam domina Hedvig procreatus“ kárára élvezte, ennél fogva most a birtokot vissza bocsátja. Bár a név el van torzítva, kiviláglik ebből, hogy Miklós, ez időben Ugrod vár kapitánya, a fentnevezett Schellendorff Conradnak és Zeghi Hedvignek fia. Vajjon ez a Konrád azonos-e azzal, aki 1431-ben Trencsén comese, 1430—6-ban pedig a pozsonymegyei Detrekő kapitánya, nem tudjuk eldönteni, de valószínű.*) (Nemz. Múz.)

*) Erre vonatkozik Albert király Boroszlóban 1439. jan. 30. kélt rendelete, hogy Bánfi Pál bolondóci várához tartozó falvak: Ryua, Myzgoucz. Baznya, Zlatzina lakóit fajzási jogukban ne háborgassa. Ekkor az: egregius Conradus Schellendorf Ugrócznak, mint királyi várnak kapitánya. (Teleki X. 30.)

A huszita harcok idejében jelentékeny szerepet vitt és a királyné bizalmas embere volt Haschko von Schellendorff Sigmond, Albert királyok idejében, de még ezután is 1441-ben Zólyom és Körmöcz kapitánya.

1474-ben Mátyás király pártjára állottak a sziléziai ág tagjai is, Johann von Schellendorff von Fürstenstein, Nicolaus von Schellendorff von Pankendorf, valamint Nicolaus von Schellendorff von Petersdorf. Nemsokára Ulászló és Kázmér mellett harcolnak, de a békekötéskor ismét meghódoltak Mátyásnak.

A tudós Eschenloer, Boroszló város jegyzője, krónikájában erősen kikel ellenük. Kegyetlen rablólovagoknak nevezi őket. Ez az epitheton akkor kivétel nélkül illet minden hadakozó félre, mert a zsákmányt voltaképen mindenki, még a királyok is a háború főcéljának tekintették.

1542-ben Paul Burian Stilfried von Schellendorff auf Hornsperg und Svietlau férje lett, Záblati Hrusói Jeromos és Korlátkeői Borbála leányának Margitnak. Ettől származik a nyitra vármegyei utóbb Sissói Burián nevet viselő Schellendorffok magyar ága.

Előre nyúltunk itt az évekbe a felmerült új név kedvéért, de vissza kell térnünk még Apponyiakhoz.

Megemlítjük itt az A. Zerdahelyiekkel folytatott pörét, amennyire ezt Rozgonyi Jánosnak 1471. április 3-ikán kelt ítéletleveléből ismerjük. Eszerint Z. János már ismételten panaszkolta, hogy az elmúlt zavaros években, Albert király halála után bizonyos családi levelei és okmányai, ez utóbbiak közt főleg Zerdahely és Chalád birtokát érintő fontos írások, igaztalan úton A. György birtokába jutottak és jelenleg is ott vannak apponyi várában, mert sokszoros kérésre, unszólásra sem akarja ezeket kiadni. Miután a panaszos igazolta, hogy A. Györgynek sem a nevezett birtokokra, sem az írásokra igényei nincsenek, az ítélet értelmében köteles azokat visszaadni. A iudex curiae utasítja a nyitrai káptalant, hogy hiteles embere keresse fel A. Györgyöt, maga mellé vevén Chermení Tamást, vagy Praznóczi Pétert, vagy Elekchy-Kathona Gergelyt, mint királyi bizonyrágot és követelje az okleveleket. Apponyi ugyan tagadta, hogy a leveleket megszerezte, vagy birná, mindamellett megidézük: „ad presentiam suae mattis“ . . . (Nemz. Múz.)

1490. februárius 15-ikén kelt Báthori István gróf országbíró rendelete a nyitrai káptalanhoz, hogy tartson vizsgálatot, mert Apponyi Gáspár és István jelentették, hogy az imént elmúlt januárius 17-ike táján Korlátkeői Osváld emberei a kovarczi malomból het-

ven köből búzát, a panaszlók részét elvitték. Különben már ezelőtt is, 1481-ben, Korláthkeői Osváld emberei fegyveres kézzel rontottak a panaszló Apponyi Gáspárnak egyik jobbágjának házára és az ott lakó Gracz Gergelyt súlyosan megsebesítették. A káptalan kiküldi káptalanbeli társát: Magistrum Gasparem de Lypovnok Archidiaconem Thrinchiniensem, Korosi Konchek Andrással és Zerdahelyi Imrével Nyitra vármegye esküdtjeivel (*juratis nobilibus*) akik április 5. a hely színére kiszállottak. A tanuk közt találjuk: Mathias filius condam Blasii de Kysapon nemest, továbbá Clemens Stephanus Boryw, domina Clara condam Stephani Chwklas, ac Dorothea olim Blasii Nozko relictá, et Heegwys (így) consors prefati Clementis, mindannyian kis-apponyi nemesek és szomszédok, továbbá Benedictus Thwrocy de Felsewelefanth, et Antonius Kerek de Baskafalva nobiles comprovincionales. Ezek a panaszt megerősítik, mire a homo regius, Zerdahelyi Imre, Korláthkeői Osvátot megidézi in presentiam regiam.

A compossessoratusból eredő számtalan összeütközés egyike ez, amit rendesen fogott bírák által kiegyenlítettek, a jelen esetben annál inkább, mert a felek már ez időben, vagy valamivel később házasság által egymáshoz fűződtek. (Pécz nemzetség oklevelei, I., 364.)

1492. október 3-ikán tudatja Ulászló király, hogy megjelentek színe előtt (itt a personalis praesentiae regiae locumtenensnek kell ám érteni, nem pedig a királyt magát) egregius Oswaldus de Korlathkew dispensator majestatis nostre, másrésről Georgius, Gaspar et Stephanus de Apon; amaz t. i. Osvát, gyermekei: Péter, János, Antal, Sigmond és Katalin nevében (a három nyilván ifjabb leánya nincsen említve) az Apponyiak közül pedig György gyermekeinek: Ambrus, Márton, Máté, Móricz, Ferencz, Katalin és Orsolya nevében, István fiának, Péternek és leányainak Dorottya- és Ilonának nevében, valamint a fentnevezett három: György, Gáspár és István néhai testvérük Imre után hátramaradt árvák nevében, u. m.: László, Mihály, Bálint és Sándor nevében is vallják. Ismeretes, hogy Korláthkeői Osvát néhai Mátyás királytól kapta az omne jus regium, mely egész Kovárcz birtokában rejlett, amelynek három részét Osvát zálogjogon az előbbi királyoktól (így) nyerte volt és birta, de az akkori statutionál a négy fentnevezett Apponyi testvér ellentmondott volt a jus regium-ra nézve, amiből (*lites et differentiae*) pörök keletkeztek. Most ezekre nézve fogott bírák közvetítésével kiegyeztek, oly módon, hogy directa et equalis quarta pars possessionis Kovárcz

az Apponyiaké legyen, cum quarta parte tributi in eadem possessione exigi soliti, valamint a két malomból is, úgy a régiből, mint abból, melyet Osvát újabban épített; három része pedig Osváté maradjon zálogjogon. (U. o. p. 373.)

Gyakran megesik az oklevélbúvárral, hogy egy-egy documentum kerül szemei elé, mely mintegy *Deus ex machina* hat rá; így vagyunk a következő adattal. (Pécz nemzets. okl. I., 370.) 1491-ben szeptember 13-ikán tudatja gróf Báthori István országbíró, hogy nobilis Georgius de Fys jelen nagy szükségében összes birtokrészeit, u. m.: Fys, Pozba, Chytar, Kykes-en és a következő praediumokat Kementhe, Sewthethkwth, és Saryfewld Barsvármegyében, valamint Chey, Egerzeg, Wychap, Apathy és Kwthna Nyitra-vármegyében, Hont-vármegyében Bagonya, Nadas, Thompa és Magyarad, és Somogy megyében Swdak, Gywgh és Almad-i birtokrészeit, item quartam partem castri Apon cum pertinenciis, és Apagh birtokbeli részét Zabolch vármegyében összes tartozékaikkal és hasznaival egregiis Fracisco et Demetrio Ficza de Maróthfalva ac generose domine Anne filie condam Nicolai Zylva consorti ejusdem Demetrii, kétezer arany forintban zálogba adja, amely összeget tőlük már fel is vette, kötelezi is magát, a zálogos birtokosokat saját fáradtságán és költségén a nevezett birtokokban megvédeni. Ezt a szerződést az országbíró színe előtt kötötték.

A két Ficza testvér Anna asszonnyal együtt jómódú lehetett, hogy ennyi birtokot zálogba vehettek. A családról keveset tudunk, Nagy Iván munkája azonban felemlíti, sőt Ficza Dömötört, mint ugocsamegyei birtokost ismeri, nejéről, Zylva Annáról elmondja, hogy 1502-ben özvegy volt. Dömötört azzal vádolja, hogy 1489-ben Károlyi Lászlóné birtokait hatalmasul elfoglalta. *) Ficza Györgyről pedig azt mondja, hogy Bokody Lászlóval Csery Antalnak málás-i portióját és Ibránföld és Nyirafalkaföld zálogos pusztáit elfoglalta, de ezen Ficza Györgyöt Gyulafalvi-nak nevezi.

Bennünket ez a név közelebből nem érdekel; de azért nem mellőzzük, mert sok olyan birtokot látunk ezúttal a Ficzáék kezében, melyekkel gyakrabban foglalkozunk s így jó tudni, hogy Ficzáék csak zálogjogon bírják Apon várának negyed részét, sőt a Divék-nemzetség ősi birtokán, Kuthnán is (ez a régi Kernuchnak tartozéka)

*) Ugyanesak Maróthfalvai Fyca Dömötör ügyében jár el a jászói konvent 1472—82. (?) jul. 11., mikor Berethi Pál birtokait dúlta fel. (Nemz. Múzeum törzsl.)

egy portiot. Apagh, mondjuk Apagy, amint látjuk. Szabolcs megyében a Fussyek régi birtoka volt, ha nem csalódunk, ezen fentemlített Fussy (régén Fiussy) György anyjával jutott a család kezébe. A Fussy-családról már Nagy Iván is említi, hogy csak több rendbeli fusítás által tarthatta fenn a nevet. Tekintvén a részleteket, a birtokait zálogba vető Fussy Györgyöt azonosnak tartjuk azzal, akit Nagy Iván 1488-ban említ Füsü de Apagh néven. A Fussy vér a Majthényi többrendbeli családok ősi kernechi birtokát is végre magához szította, melynek nagyobb része a 16-ik században, Fussy Clara által a Goszthonyi-család kezébe jutott. Appony vára azonban csakhamar visszakerült a hivatlan zálogos kezekből. De nem lehetett minden zálogos birtokot visszapörölni, van reá szám-talan eset, hogy a zálogjogi pörök évszázadokig elhúzódtak, s a substratum soha sem került többé a törvényes tulajdonos kezébe.

Ezzel az Apponyiaktól oly messzire eltévedvén, befejezzük a vitás zálogos ügyet.

Az 1514-dik év nyarán nem mindennapi esemény foglalkoztatta a Nyitra-völgy lakóit. Előadjuk a száraz tényeket, de az eset előzményeit nem ismerjük. A Pecz-nemzet-ség okleveleiben (I., pagina 422.) olvassuk: A szent-benedeki convent jelenti Ulászló királynak (1515. februárius 20.), hogy a királynak „litterae exhibitorie preceptorie loquentes“ értelmében kezéhez vévén „litteras nostras preceptorias nobilibus Raphaeli de Lwdan et domine Anne consorti egregii Joannis Cheh de Jabloncza sonantes, pro parte egregii Petri de Apon confectas“ járjon el. A királyi parancslevelet egy konventbeli tag mutassa fel a nevezetteknek, ha előtalálhatók lesznek, máskülönben pedig szokásos lakásukon őket az exhibitio napjától számított 32-ik napra személyesen, vagy pedig törvényes procuratoraik által a király színe elé idézze meg az exponens panasza szerint, olyképen, a parancs értelmében szolgáltaik és jobbágyaikat is statnálni kötelesek.

A királyi rendelet kelt Budán, 1515. januárius 19. A konvent jelentése elmondja, hogy Wolfgangus konventbeli tag februárius 15-ikén a ludányi várban kiszállván, ott találta Ludányi Ráfael és nemzeti Jabloniczai Cheh János nejét, Anna asszonyt. A parancslevelet prezentálván, azt „omni honore et reverentia, quibus

---

*) Ezen zálogbavetés összeesik Ulászlónak testvére, Albert lengyel herceg és Maximilianus-sal folyó küzdelmeivel, talán országos érdek, táborba szállás indította Fussyt nagyobb költségre.

decuisset“ elfogadták és tudomásul vették, hogy a király őket színe elé megidézte.

A király idéző parancsa (Budán, 1515. januárius 19.) szerint Aponi Péter panaszt emelt, hogy 1514-ben, augusztus 10-ike körül a feljebb nevezettek — nem tudni, mi okból — szolgálkat, Magyar Jánost, Bogmeth Gergelyt és Pekar Mártont (familiaris ignobiles) és jobbágyaikat Jwnoskowyth Mátét Csitárról, Rozza Pált és Gergelyt, Oczele Györgyöt, bizonyos Sebestyént, Thowarniczky Miklóst, Demovytz Györgyöt és bizonyos Yanczowyth-ot Dowran-ról éjnek idején fegyveres kézzel küldték a panaszosnak Apon nevű várába, ahonnan aztán számos oklevelet elvittek, melyek Apon várát és tartozékait illették, továbbá készpénzben kétszáz arany forintot és sok ezüstneműt, u. m. kupákat, kanalakat, arany gyűrűket, öveket, drága ruhákat és egyebeket elhordtak, összesen *tízezer arany forintnyi* kárt okozván. A sértett fél jogorvoslatot kérvén, a király a bepanaszoltakat megidézteti. (Apponyi Codex I., 420.)

1515. augusztus 25-ikén, tehát csaknem egy évvel az apponyi vár fent vázolt kirablása után, kelt a garam-szent-benedeki konvent jelentése a tanuvallatásokról, mely szerint „et hoc universis nobilibus et ignobilibus hominibus comitatus Nitriensis constaret evidenter“ (tehát sensationalis ügy lehetett) a király kiküldvén a konventet, homo regiusnak nevezi Bossányi Istvánt, vagy Kisaponi Pált és meghagyja, hogy a fentemlített összes nemeseket hallgassák ki. Erre a konvent jelenti, hogy Wolfgangus szerzetes kiszállott augusztus 10-ikén Kisaponi Pállal, legelsőbbben Zeulchen (értsd: Szolcsány) birtokra, augusztus 11-ikén pedig Ludan-, Wyfalud- Kalmanfalva- és Perezlénre, augusztus 13-ikán Kowarch, Chalad, Zerdahelre, és ismét Zewlchenre, még ugyanaz nap Bassanra, augusztus 14-ikén Bachkafalvára és ugyanaz nap Nagy- és Kisaponba, hol a tanukat összehívták a törvényes bírság terhe alatt, a szokásos exhortatio és magyarázatok előrebocsájtásával. Első megeskettett tanu nobilis Sigismundus de Zelesen (így) volt, aki azt vallotta, hogy Anna aszszony szolgálai és jobbágjai berontottak Apon várába és hogy azon javakat (dicta bona) onnét elvitték, mást, úgymond, nem tud. Nobilis Paulus de Doworan, vallja, hogy ő azon időben nem volt otthon (nyilván Falkos Dovoránban), csak hallotta az esetet. Nobiles Martinus de Bassan, Johannes de eadem, Michael de Bachkafalva, a két megelőző tanuhoz hasonlóan vallanak. Nobilis Paulus Chwklas de Kisapon azon időben szintén nem volt otthon, csak hallott az esetről. Nobilis Blasius de Pazola hasonlóképpen. Nobilis Johannes de

Thewkeswyfalu eskü alatt vallotta, hogy midőn Thowarnicky Gergelyt, Anna asszony jobbágyát, a Ludányi vár alatt elfogták, akkor a nevezett Gergely önszántából előtte és más nemesek előtt, u. m.: Naghaponi Péter és Miklós, Naghleani Ferencz, Chepeni Bybi Lukács, Bachkafalwai Kerek János szolgabíró, Raychani György és hasonlóképpen szolgabíró, Bassáni János és István, valamint Kisaponi György előtt (itt az oklevél értelme kissé homályos) elmondotta, hogy azt a bizonyos lajtorját, amelyen megmászták volt Apon várát, ő maga készítette. A ruhákat és más javakat elhordották Anna asszony parancsára; továbbá előadja a nevezett Thowarnicky Gergely, hogy Anna asszony testvérével *Ráfaellel*, ludányi kastélyában halkán beszélgetett, azt ő nem értette, csak mikor Anna asszony fennhangon azt mondja: „menjete az aponi várba és hozzatok el onnét mindent, amit előtaláltok“, akkor elindult. Magyar János, Anna asszony szolgálja vezette őket, mint supremus capitaneus. A cinkosok neveit így sorolja fel: Johannes Magyar, Martinus Pekar, Stephanus similiter Magyar, Georgius Demovát in Nagh Dorvoran, Laurencius Sthepko ibidem commorans, sororinus videlicet Gregorii Thowarnicky, Lucas Jacowych, Johannes Thowarnicky pater carnalis prefati Gregorii Thowarnicky, Mathias Maczyagh in Chychar commorantes. A névsor csak nyolc nevet tartalmaz, de a megelőzővel nem egyezik. Azt is vallotta Thowarnicky a nemesek előtt, hogy Anna asszony azt mondotta volna: „vannak nekem más jobbágym más falvaimban, de ezt senki másra nem akarom bízni, csak reátok, doweraniakra, mivel ti vagytok hű és kedvelt jobbágym.“ Továbbá azt vallja Thowarnicky, hogy Magyar János így szólott volna hozzája: ime, egy süveg (biretum) és két pártá drága kövekkel, és egy öv, ezeket Anna asszony kezébe adom. Továbbá azt mondja, hogy ő több ízben látta Magyar Jánost Andrással, a podlosani molnárral tanácskozni, de ezek az ő jelenlétében nem akartak tótul beszélni, hanem magyarul, ennél fogva ő nem értette beszédjüket. Midőn a nevezett Thowarnickyt az akasztófához vezették, így szól: „íme, látom, hogy meg kell halnom, de vallom, hogy mindent, amit tettünk, Ludani Anna asszony parancsolatára cselekedtünk“.

Nobilis Gaspar de Elephant, Mathias de Kysapon, Barnabas de eadem, Johannes de Bassan hasonlóképpen vallanak, mint Thewkeswyfalusi János. Nobiles Johannes Kerek de Bachkafalwa iudex nobilium comitatus Nitriensis et Georgius de Kysapon azt vallják, hogy midőn Apon várába berontottak, akkor ők ketten mindjárt másnap augusztus 13-ikán három ízben jártak Anna asszonynál a

ludányi kastélyban; ugyanakkor András, podlosani molnár, nemzeti Aponi Chwklos Pálnak jobbágya elfogtván, az aponi várban azt mondotta: „sehol másutt ne keressétek ama javakat, csak Anna asszonynál, nemzeti Jablonczai Cheh János hitvesénél“. És amidőn elsőben Bachkafalwai Kerek János szolgabíró, Kysaponi György, Naghaponi Miklós, nemes Martha asszony Naghaponi István özvegyével eljövének Anna asszonyhoz a ludányi kastélyba, ekkor Martha asszony így szólt: „komám asszonyom, íme, András, a podlosáni molnár el van fogva nálunk, Apon várában, s azt vallja, hogy uraságtoknak szolgálai gyakran ide-oda jártak Apon vár felé, ezért uraságod hívja elé szolgálait, kérdezze meg őket, és adassa vissza mindazt, amit onnan elvittek“. Erre Anna asszony felindulva, így szólt: „jó komámasszonyom, nem vártam volna, hogy engemet így gyalázzon, én fejemmel sat. jótállok: „ego sto cum capite meo et Raphaelis fratris ac Martini filii meorum (így) et omnibus rebus et bonis meis pro familiaribus nostris“. Azalatt, hogy ők a ludányi kastélyban valának, híre jött, hogy kettőt elfogtak a rablók közül, névszerint: Thowarnicky Gergelyt és Pekar Mártont. Midőn Ludán kastélyból Apon várába értek, Naghaponi Miklós előmutatott: „unam camisiam magnam, Czahol vocatam“, melyet Thowarnicky Gergely öltött volt magára s arra a kérdésre, hogy honnét szerezte azt, quia sue et ancille sue esset, Thovarnicky azt felelte, hogy Anna asszony, nemzeti Zukorodi István, galgóczy várnagy felesége ajándékozta neki. Erre a nevezett Aponi Miklós és Péter így szólának: „mit hazudsz, hisz mi jól ismerjük ezt a ruhát“, mire Gergely zsivány így felelt: „jó uraim, ne kínozzatok, ez az üng a kglmeteké“. Azon kérdésre, hol van a többi elhurcolt portéka, azt válaszolá: „a ludáni kastélyba vittük, ott találhatják a sörfőzőházban, Pekar Márton jól tudja“. Ez utóbbit megkérdezvén, így szólt: „mit mondasz, nincsenek ott, a toronyba helyezték Anna asszony parancsára“. Ezek után nemzeti Aponi Péter ismételve küldé Kerek János szolgabíró és Kysaponi Györgyöt Anna asszonyhoz Ludánba az üzenettel, kéri Anna asszonyt, adassa vissza a javakat, melyekről most előttük vallottak a rablók, és ezekről többé szó se legyen. A kiküldöttek Ludánban elmondák az üzenetet, s hogy a tettesekből ketten el vannak fogva és vallottak, hogy a lopott jószágot előbb a sörfőzőházba, utóbb a toronyba rejtették. Erre Anna asszony azt válaszolá: „Péter úr kedvéért megteszem, hogy vizsgálatot fogok tartani, és ha valamit találok, visszaadom; kérte is a két küldött urat, hogy mielőbb térjenek vissza.

Mikor harmadszor jöttek a küldöttek Ludanba, ekkor Anna asszony eleibök sietve, siránkozva mondá: „íme, hogyan hazudtak a latrok, ahová tették a jószágot, ott is van“. Erre Anna asszony két cselédet adott meléjük, Borbálát (Magyar Jánosnét) és Dorottyát (Pekar Mártonnét), ezek megmutatják, hol vannak a holmik. Az asszonyok a két urat egy bokorhoz vezették, ahol a ruhákat és Aponi Péter más holmiját együtt találták. Erre a küldöttek visszatérve a kastélyba, így szólának: „bona domina!“ minthogy annyi jót tett Péter urral és javait felkutatta, mi annyi portékát nem vihetünk vissza, későre is jár az idő és éjjel baj érhetne az úton, kérjük, adjon szállást, ahová a javakat elhelyezhessük. Ezt Anna asszony készséggel teljesítette. Végre szombaton, augusztus 14-ikén a két hivatalos személy, Kerek János szolgabíró és — úgy véljük — esküdtje, Kisaponi György feljebb említett Naghaponi István özvegyét, Martha asszonyt más asszonyokkal, u. m.: Naghaponi Móríc nejével, Clara asszonnyal és Christina asszonnyal, Naghaponi Miklós anyjával, valamint Magdolna asszonnyal, a nevezett Miklós feleségével Ludánba (?) kísérték (ez a szó kimaradt a szövegből, de másképp nem lehetett). Ekkor Martha özvegy asszony kérdezi a jó komaasszonyt, hol vannak a meglett tárgyak? Ezeket újból megvizsgálták és köztük nem kevés idegen tárgyat leltek: „tunc ibidem plura alia reperissent quam ipsi prius locassent et dimisissent: unum tapete Thaphota (sic.) hat ezüst kanalat stb. Ezután még más tanukat is kihallgattak: nemes Buchani Mihály, nagyságos Országh Ferenc jobbágya in Wyfalu (Vámos-Ujfalu lehetett), nobilis Pauli de Zerdahel Paulus Kapwstas nevű jobbágya, nobilis Andreas de Chalad jobbágya és jobbagiones nobilis domine Dorothee relicte condam Petri de Gyewred in Kalmanfalwa, továbbá az ó-budai káptalan és magnifici domini Francisci de Gyewla, egregii Laurentii de Zablah, és Georgii praepositi in Kowarch jobbágjai. Mindezekről nem tudjuk, hogy hol voltak birtokosok, de bizonyára nagyobb részben a Nyitra völgyében. A tanuk vallomásait már nem ismételk, mert a megelőzőkkel összhangzólag vallottak. Ugy látszik, Anna asszony hívei már máshol is raboltak. Az egyik tanu elmondja, hogy midőn Anna asszony Thowarnický Gergely hitvesét kiküldte a tárgyak őrzésére, ez nem akart szötfogadni, mire az úrnő fejszét ragadott s mondá: „ha nem mégy azonnal, leütöm a fejedet!“ Erre kénytelen volt engedelmeskedni.

Nemes Zerdaheli Mátyás, Zerdaheli Pál és Chaládi Andrásnak jobbágjai azt vallják, hogy hallották Apon várának kirablását

Anna asszony szolgálai által és tudják, hogy ezek közül kettőt elfogtak; az egyiket fel is akasztották, de a másik Ludányba menekült.

A Zerdahelen tartott tanuvallatásnál Zerdaheli Pál jobbágya Myhalowych Gáspár, a falu bírása, továbbá Chaládi András és Zerdaheli Tobias jobbágjai úgy vallanak, mint a fentebbiek, csak: „de *Raphaele* autem nihil se scire dixissent“. Nobilis Simon Dosa officialis egregii Georgii de Elephanth, Demetrius Breda *vitricus* ecclesie de Felsew Elephanth (így) és több jobbággy elmondotta, hogy jelen voltak, midőn az elfogott Thowarnicky Gergelyt az akasztófához vezették. Elephanti Györgynek több beedfalubeli jobbággya hallotta, hogy aznap, mikor Apon várába rontottak, Anna asszony őket megittatta (inebriasset) és így indultak útnak. Hasonlóképpen volt Elephanthi Györgynek jobbággya, Myhal Ferencz zalakwz-i bíró, aki tudta, hogy ama lajtorját három nappal a támadás előtt a ludányi kastélyban készítették. Felső Elephanth-ról, nobilis Casparis Thwroczy de eadem jobbággyai, valamint a nyitrai egyház zwlowch-i jobbággyai azt is tudják, hogy Aponi Péter fogatta el ama két gonosztévőt. A podlosani molnár látta a tetteseket az ő malma táján, a vizen átjönni, de nem tudta, hová szándékoznak menni. Aponi Péter őt is elfogatta Apon várában, ekkor látott ő ott egy tört (cuspidem), amelyben felismerte Anna asszony egyik szolgálójának tulajdonát.

Eddig terjed a tanuvallatás jegyzőkönyve, mely az eljárás tizenötödik napján fejeztetett be. (Apponyi Codex I., 426—441.)

Ezen ügynek folytatása volt; három évvel később, 1518-ban július 17-ikén kelt Perényi Imre nádor kiadványa, melyben azt mondja, hogy Babyndali Mátyás, Aponi Péter ügyvédje megjelent „nobili domina Anna consorte egregii Joannis Cheh de Jabloncza rationabilibus ex causis, causa de presenti exmissa“ Ludányi Ráfael ellen előadja panaszát. A panasz tárgyát már az előzményekből ismerjük, de úgy véljük, hogy a bejelentett tízezer arany forintnyi kár kissé erősen van becslve. Ludányi Ráfael Benedictus de Ongwar képviseli. Ez utóbbi tagadja, hogy ügyfele részes lett volna a rablásban.

A nádor az alperes Ludányi Ráfaelnek huszonötödik magával esküt itél meg a nyitrai káptalan előtt Szt. Mihály napra. (Apponyi Codex. I., 453.)

1519-ben újra találkozunk ezen ügygyel. Báthori István nádor kiadványa (október 23-ikán) szerint: „nobili domine Anne consorti Ivannis Cheh de Jabloncza salutem cum favore“. Ezután elmondja,

hogy Aponi Móricz és hitvese Clara előadták panaszukat Anna asszony ellen, elmondja az ismeretes hatalmaskodási ténnyt, jelesen, hogy a tettesek a szobák ajtait betörték, bizonyos okleveleket elvittek, nemkülönb „unum sertum puellarum“ (párta) „duo piccaria“, tizenegy arany gyűrűt, egy násfát, egy darab közönséges bársonyt, valamint értékes ruhákat, ékszeres imgeket „camisios gemmatos“ (így), vékony gyolcs fehérruhát és egyebet. Értéküket ekkor már nem tízezer aranyra, hanem csak négyszázra becsülték. A panasz szerint ezeket Anna asszony hatalmasul vitette el. Ezért a nádor Anna asszonyt vagy személyes, vagy pediglen képviselőben való megjelenésre megidézi, és a névleg felsorolt szolgák és jobbágyok előállítására kötelezi: ezek Magyar István familiaris, Demowyth György, bizonyos Lőrincz Nagy-Dovoránból, Lanzowyth Lukács, Thowarnicky János és Mazzay Máté Chythár-ról. Amint látjuk, ez a névsor ismét lényegesen különbözik az előbbtől.

Az 1520-ik évben ismét előkerül ügyünk. Április 15-ikén tudatja a nyitrai káptalan, hogy Lajos királynak 1520. februárius 5. kelt parancsát átvevén, megértette, hogy a király generosa domina Anna, consors egregii Joannis Chech de Lwdan (így) kérelmére a közte és Aponi Móricz közt forgó bizonyos ügyben, a választott bírák előtti eskütételt Anna asszonynak megítélte. Az eskü meghallgatására kiküldi a káptalant. Ez jelentésében azt mondja, hogy Anna asszony (férjét ekkor már nem „de Jabloncza“, hanem Chech de Lwdan-nak írják) „cum suis coniuratoribus“, valamint Aponi Móricz bizonyos nemes személyek kíséretében megjelentek a káptalanban. Anna asszonynak ötven nemessel kellett volna az esküt letennie, de mikor maga részéről a tisztító esküt elmondotta, Aponi Móricz „ob amorem Dei omnipotentis“, a közbenjáró nagyobb számú nemes személyek közvetítésére, a többi eskütársaknak az esküt engedte. Erről a káptalan bizonyítványt adott.

A botrány ezzel véget ért. Amilyen nagy port vert fel eleve, oly csendesen elsímult. A kárkövetelés összege tízezer aranyról utóbb leszállott négyszázra; a tanuk vallomásai amilyen súlyosaknak látszottak eleinte, értékükben szintén devalválódtak. Az olvasó mindazonáltal aligha mentené fel Anna asszonyt. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a fenmaradt pöriratok rendesen hiányosak, azokból vajmi ritkán lehet világos képet kapni a pörös ügyről. Ki tudja, mi játszott itt is közbe. Ama bizonyos oklevelek ellopátása valami lappangó jognak előmozdítását sejteti. A rablott tárgyak közt idegen tulajdon is akadt. Ez a körülmény a tetteseket valóban céhbeli

zsiványoknak bélyegzi és némileg enyhítő mentség Anna asszony számára, mert végre is reá szorúlt-e Holy, később Jabloniczi, utóbb még már Ludányi Chech János neje közönséges rablásra? A ludányi régi vár tartozéka, férjének Hrussó várában és egybeült lévő birtokjogai bizonyára elég jólétet nyújtottak. Nevezetes, hogy Anna fitestvére, Ráfael többé nincsen említve. Csalódunk-e, ha azt véljük, hogy Anna asszony férje neje révén vette fel 1520. táján a Ludányi nevet, mivel ekkor Ráfael talán már nem élt, ő lett volna az utolsó Ludánynembeli férfi? E régen kihalt családról kevés a fennmaradt genealogiai adat, homály fűdi a Ludányiak multját. Anna asszonyt tehát ez idő szerint a Ludan genus utolsó tagjának kell tekintenünk.

Mennyire meghonosodott Pécs-nemzetség Apponyi ága a felvidéken, bizonyítja, hogy csakhamar rokonságba került a legtöbb előkelő családdal. Láttuk, hogy már a XIV. század végén A. Tamás neje Szeghi Hedvig, tehát a Hunt Pázmán-nemzetség tagja, később Schellendorff Konrád neje. A 15-ik században házassági összekötetést találunk a Forgách, Füssy, Szobonya, Baracska, Elefánthy, Kálnay, Majthényi, Surányi, Ujfalusi, Simonyi, Korláthkeői-Bosásányi családokkal, mondhatni, majd kivétel nélkül a felvidéki legrégibb nemzetségekkel. Mindezekről e helyen nem szólhatunk, mint-hogy jelen kötetünk a 16-ik század elejével záródik, de felemlítendőnek véltük már most is, a későbbi utalások kedvéért.

XVIII.

A NECZPÁLIAK ÉS A VÉGHLESI JUSTHOK.

Szentmiklósi Pongrácz fentebb vázolt történetének kiegészítésül meg kell emlékeznünk egyik hű társáról, Neczpali Lászlóról és családjáról, annál is inkább, mert nexusai a Komorovszky, Niffor, Justh-, Korom- stb. családok révén, kihatnak a Majthényiakra is. A Neczpali-család multját és származását Nagy Iván a Századok 1875., 223. stb. lapjain ismerteti. Adatait közismerteknek tekintvén, mi csak általánosságban érintjük, hogy kapcsolatot találjunk néhány megjegyzésünk számára. (L. még Századok 1876. 344.)

Első őstük comes Marchanka nem volt felvidéki, valószínűleg Heves megye birtokosai közül való, de fiai, Balázs és János már 1287-ben kerülnek Turócza, mikor a Szklabina királyi várhoz tartozó „villam Nachpal“ nyerik adományúl másik két Marchanka fi: Lewkes és Domokos Temesvár környékén voltak birtokosok, mint az iktari Bethlenek osztályos rokonai. Ezek szerepléséről ugyan alig tudunk valamit, de osztályos jogaik emléke fennmaradt a család magvaszakadtáig. Jobban ismerjük a Neczpali ág történetét. A fent-nevezett János két fia, Imre és János 1348-ban birtokháborítási pörbe keverednek a szomszéd Duliczi nemesekkel, akik Imrét orvul megölték. A pör 1361-ben ért véget, amikor Imre fiai, György és János vérdíjúl kapták a duliczi, bélai és szt.-mártoni részjóságokat. Anyjuk volt a szomszéd Gayi Mochk leánya, Bagych, kit fiai özvegyi járandóságaira nézve kielégítettek. János leánya volt Jeszeni Péterné (1378.), gyermeke úgy látszik nem maradt, ilyképen György lett az egész családi birtok ura, melyhez még újabb javakat szerzett: Turóc-, Árva- és Nógrád-megyékben. György fiai voltak: Demeter, László és István.

Bennünket a másodszülött László érdekel leginkább. Már 1396-ban a garamparti Saskeő várának kapitánya (Knauz Monumenta).

Mint ilyen, még atyja életében (1420.) kitünteti magát Neuburnnál. (Teleki Hunyadiak kora.) Az előbbi adat kétes.

1427-ben Borbála királyné szolgálatában van, 1429-ben ő szedi a királyné részére járó évi adót Körmöczön, 1432-ben a zólyom-megyei Dobronyiva kapitánya. Mint ilyen, Szobonya Miklós, (de Nagy-Endréd) társaságában ismét jár Körmöczön és két évre előre felveszik a Szent-György és Szent-Mihály napi censusképpen járó 600 frtot, amit a királyné utólag maga is nyugtat. Szobonya ekkor zólyomi comes, Neczpali pedig Blatnicza parancsnoka. 1434-ben Sztrecsen- és Óvárnak kapitánya. 1436-ban trencsényi főispán. 1439-ben Szentmiklósi Pongrázczal együtt Szakolczán látjuk Albert király szolgálatában és a szorongatott város segítségére ismét ő veszi fel a körmöczy királyi adót. Ekkor a pénzt maga Neczpali László nyugtázza: „datum in villa zenth András, in progressu scilicet nostro exercituali, feria 4-ta post festum beati Laurentii Mart. 1439“; 1441-dik évben is ezen állásban van Szentmiklósi Pongrázczal együtt.

Csetneki László (Ladislaus de Chytnek) a híres Pelsőczy Bebek család tagja, 1436-ban „Gubernator Cruciferatus Ecclesiae Sanctae Trinitatis de superioribus calidis aquis Budensibus“, vagyis, a budai felhévsvizi Szentháromság egyháza kereszteseinek kormányzója, szintén a királyné szolgálatában volt. Mint ilyen, 1436. nov. 28-án Zólyomban szerepel Czéke-i Márton borsodi főispán, Neczpali László trencsényi főispán, Agárdi Thewke Péter a királyné tárnokmestere és véglesi várnagy társaságában, amidőn Körmöcz város polgárai előttünk tiltakoznak nemzetes Farkas Dénes zólyomi várnagy túlkapásai ellenében, aki az ő vámentességi jogaikat megsértette. (Körmöczy levéltár. I. Fons 1. Fasc. 2. Num: 46.)

Csetneki László utóbb nyitrai püspökké lett, állásának azonban nem tudott megfelelni, amiért is Szécsi Dénes primás a püspökség kormányát Majthényi Gergelyre ruházta volt 1445. táján.

Neczpali leánya, Cecilia, Szentmiklósi Istvánnak, a nagynevű Pongrácz testvérének felesége volt. Mi a szakolczai kapitányságot általában közösnek tartjuk a Pongrácz testvérekkel; mert ahhoz az álláshoz nem csak hadakozó tehetség kellett, hanem hadi költség is, már pedig ezt egy ember egyedül nem volt képes elviselni. Pongrácz, mint láttuk, Blatnicza várát 1441-ben Neczpali Lászlónak adta el; ezért 1443. évi Anna nap előtti pénteken onnét datálván levelet, „residens in Blatnicz“-nak írja magát. A várát 9000 arany forinton szerezte, mely leánya révén újra a Pongráczokra volt szállandó,

pedig később örökség útján a Komorovszky Péter utódjai birták; Neczpali László 1460. táján fiutódok nélkül halt el.

Neczpali László hitvese a család leszármazási táblázatán (lásd Századok, 1875-iki évfolyam, 245-ik lap) egyszerűen Ágnes néven szerepel. Ez még férje halála után is élt, ellenben a Pongrácz-család genealógiájában (lásd Turul, 1890-iki évfolyam, 111. lap) Majláth Béla közleménye szerint Neczpali László felesége, Sófia, Pongrácz Istvánnak leánya, ugyanott ezen Pongrácz Istvánnak felesége gyanánt a nevezett Neczpali László leánya, Cecilia szerepel. Neczpali nem vehette el saját leányának leányát, Sófiát, de tudjuk Pongrácz István Cecilia halála után második feleségül vett ismét Sófia nevű nőt. Erről alább még említést teszünk, mert nem tartjuk egyezőnek ezt a két genealógiai adatot. Neczpali László mint éltes ember halt meg 1460-ban, az évszázad elején már harcolt, tehát magas kora kétségtelen. Pongrácz Istvánnak talán egy ismeretlen harmadik, jobban mondva első feleségétől származhatott volna Neczpalinak állítólagos neje, de mi Pongrácz Istvánt fiatalabbnak tartjuk Neczpalinál. De minden magyarázat itt amúgy is kétes, míg Neczpali Cecilia, Pongrácznének szereplése bizonyos; ennél fogva — úgy hiszszük — a Majláth közölte Pongrácz-családfában rejlik a hiba.

Meg kell még jegyeznünk, hogy Neczpali bizonyos birtokaira Albert királytól mindkét nemre szóló adománylevelet nyert volt, ami a későbbi birtokügyekben a leányág erős ingerentiáját előmozdította. A feljebb említett Neczpali Czecziliának, Pongrácz Istvánnénak leánya volt az a Sófia, aki 1471—1479-ig Bajmóczi Noffry Imre felesége; majd 1484—1499-ig Komorovszkyné (férjét Józsefnek nevezi a Neczpali családfa, inkább János lehetett) első férjétől nem maradtak fiutódok, Komorovszkytól azonban három fia lett: János, Lőrinc és Kristóf; Jánossal még találkozunk e lapokon. Sófia eszes és fölötte furfangos nő volt, aki kijátszotta rokonának, Neczpali Balázsnak végső intézkedéseit, így leányának, Sófiának házasságát jegyesével, Justh Jánossal megakadályozván, helyébe Korom Bálinttal való házasságát erőszakolta ki. Az ő révén lettek a Komorovszky testvérek részbirtokosok Blatnicza várában. E viszonyokról a 16-ik században lesz szó.

Minthogy Neczpali László Blatnicza várának megszerzésekor rokonai pénzét is igénybe vette, ennél fogva ezek, sőt a leányág is közbirtokossá vált. Cecilia férje, Pongrácz István, ki úgy mint nagynevű testvére, hadakozó ember, a Duna-Morva vidékén főkapitány (lásd Teleki J. gróf művét), a felesége révén lett Blatnicza vár

részbirtokosa.*) Cecilia halála után Pongrácz István Sófia nevű nőt vett el (mint már említettük, ismeretlen családból). A források szerint azért, hogy az új feleségnek *kedveskedhessen*, eladta Blatniczát (a forrás az egészről szól, de nem lehetett az egész az övé) Komorovszky Péternek és azon a pénzen „megvette Óvárat“. A forrás itt is téved, mert csak egy újabb részt válthatott magához a különben is Pongrácz tulajdonban levő várból. Ezen eladás miatt leánya, Sófia 1479-ben még Nifforné, vagy talán éppen akkor jutott özvegységre, pört indított atyja ellen. Tudnunk kell, hogy rég ezelőtt, még 1460-ban Neczpali László zálogba adta Blatniczát rokonának, Neczpali Balásznak 6000 arany forintért, ez pedig ugyanazon összegért tovább adta Justh Andrásnak, a „Jobst von Kossau“ fiának. Néhai Cecilia leánya, Sófia, Niffor Imréné, mint özvegy, Komorovszky Jánoshoz menvén férjhez, mint már említettük, általa a Komorovszky-család Blatniczában is részbirtokos lett; 1494-ben a Komorovszky házaspár Blatnicza jelentékeny részének ura. Neczpali László Trencsénben bírta volt Hricsó várát, királyi adomány címén, de ezt vejének, Pongrácz Istvánnak adta. Neczpali László másik leányáról, Sófjáról, aki 1441—1443-ban Kenéz Gergelynének nevezetik, keveset tudunk; férje ilyen név alatt fordul elő, így nevezhette az idegen származású lovagot a köznyelv; minthogy fia 1461—70. nem más, mint Kristóf Corbaviai (vagy Krbavai) gróf, az illustis családból így tehát ez volt Neczpali vejének igazi neve. Az öreg vitéz talán jobban kedvelte a másik leányát; szerzeményeiből neki többet juttatott, mint Kenéznének.

Minthogy Neczpali László családjával később is kell még foglalkoznunk, ide iktatunk néhány adatot a családi és vagyoni viszonyokról.

1456. április 30-án Neczpali Balázs ötven nemessel esküt tesz az aradi káptalanban: contra nobilem dominam Catherinam relictam Stephani de Neczpal, et Annam, filiam eiusdem Stephani, consortem Ladislai de Zakol, arra nézve, hogy Sabokrek, Bethlenewssy, Sepreös, Bodon, Gyoma és a hozzá tartozó puszták (praedia) kizárólag a fiágot illetik és semmi oklevél nem tartalmaz jogot, hogy ezek a javak csak részben is leányágot illethek. Ez az eskütétel adiudicatoria ordinacio volt a fogott bírák által létesített egyességre nézve; közbejártak itt Joannes Országh de Guth comes siculorum, Johannes

*) 1434. körül Istvánnak bátyja a nagy Pongrácz volt, Blatnicza vár ura, miről más helyen szözlünk.

de Nadab, comes comitatus de Zarand, Ladislaus Erdeös de eadem Zarand, Valentinus de Zakol, Johannes Litteratus de Feyereghaz, Ladislaus literatus de Nath, Mathias de Somos, Georgius Balogh de Bernoth. Ennek hiteles másolatát kiadta a thuróczi konvent Neczpali Balázs kérésére.

Neczpali Balázs különben is konok, bár szerencsétlen perlekedőnek látszik. 1456. június 15-én a turóczi konvent előtt megtámadja unokatestvére László, György fia intézkedéseit, aki eddig is bitorolta Hricsó várát, most pedig Sztrecsen tartozékait: Stranska és Konska falvakat, melyek örökjogon a panaszost illetik, Brancsi Pongrácznak akarja eladni. Ezt a pört azonban megegyezés útján akkor elsimították. Nagyobb pör lett a Zokoli ügyből.

Az ötven nemesnek eskütétele a leányági érdekeltséget nagyon bántotta, mert 1458-ban Zakol-i László, cum consensu, voluntate et instigacione nobilium dominarum Catharine relicte, et Anne filie condam Stephani de Nazpal fegyvereseivel a fent elsorolt birtokokra rontott, nagy pusztítást vivén véghez és Gyoma birtokot elfoglalta. Neczpali Balázs panasza a kárt 4000 arany forintra teszi. A király elé a vádlottakat teljes kártérítésre ítélte, de a felek mégis megegyeztek. 1458-ban az aradi káptalan előtt abban állapodtak meg, hogy Neczpali Balázs kiadja a leánynegyedét Katalinnak, Neczpali István özvegyének, valamint leányuk Annának, Zakoli Lászlónénak a fent elősorolt birtokból, kivéve Blatnicza várát s ennek tartozékait. Az ügy azonban még nem volt elintézve, a leányági érdekeltség új kifogásokkal élt, osztályt követelvén a turóczi javakból is.

1466. évi Szentgyörgy nap után kedden Mátyás király hozzájárul az új egyezséghez, hogy az esetre, ha Neczpali Balásznak magva szakadna, Bajmóczi Onoffry Imre és Zakoli László kérésére, tekintvén ezeknek érdemeit, az ő hitvесеik, Sófia és Anna érdekeit, engedélyezi hogy Blathnicza, Zabokreth, Jahotnyk és Nazpal birtokok Turócz-megyében: valamint Bethlenews Sewprews és Bodon jószágok Békés vármegyében Sófíára, nevezett Imre nejére és Annára, Zakoli László hitvesére szálljanak. (Békésmegyei oklevéltár II. köt., 81. lap.)

Ezen királyi consensus következtében e javaknak kizárólagosan a férfiágot illető birtokjoga, mely eddig fennállott, kiterjesztett a leányágra, sőt tekintvén a fiág magvaszakadását, teljesen átháramlott a leányágra. Ennek a megállapodásnak, mint alább látjuk, súlyos jogi következményei voltak.

Magyarázatúl fel kell említenünk, hogy a fentemlített Neczpali

Anna, Zakoli Lászlóné, nem hagyott utódot, tehát az örökjog teljesen Onoffry Imrénére szállott.

De még sok jogi fortély került elő, amíg az ügyet végleg rendezték.

1468-ban N. Balázs újabb inquisitiót kér Pongrácz István és László ellen. Külön eljár a megye és a turóczi konvent. 1469-ben Pongrácz István megkapja Blatniczán és Óváron a maga részét, felesége Cecilia pedig kikapja Neczpal, Zambokrek és Rutkán levő birtokokból a maga leánynegyedét. Csakhogy Balázs ismét megmástitotta korábbi elhatározását, nevezetesen a neczpali birtok jobbik részét egyik gazdatisztjének adományozta, amiből újabb pör támadt.

1471-ben N. Balázs pöre Pongrácz Sónia és Onoffri Imre ellen új mederbe tér, amennyiben ezek betörvén Blatniczára, onnan leveleket vittek el, ezenkívül az elfoglalt Richó, Jahodník, Konska és Sztranska-t is bitorolják. A turóczi konvent megidézi a bűnösöket.

A pör folyamán kiderül, hogy a vitás Jahodník (Kis-Beszerce) stb. 1436. óta Neczpali László turóczi főispán kezén voltak, mert Zsigmond ezeket a különben Baliczky Miklós kezében volt birtokokat reinpignorálta Lászlónak és ezeket Baliczky Miklós, Szklabina és Árva ura nyomban cedálta is Lászlónak. Ezekbe csak ő maga volt beiktatva, N. Lászlót és Istvánt csak utóbb fogadta be, és így mind a három N. Demeter fiú részes lett.

1439. Albert király adományából ismét mind a három testvér közös donatiót nyert e zálogos birtokra, de úgy, hogy László de utroque sexu, a másik kettő csak pro masculino birhassa. Ezek előmutatása után egyezség jött létre. Balázs kifizeti az összes leányjogokat, mert 1473. feria tertia proxima post f. Epiphaniarum tudatja a nyitrai káptalan, hogy Neczpali Balázs ígéretet tett Neczpali István özvegye, Katalin, és leánya Anna kielégítésére a következő javakból: Neczpal, Zambogregy, Rutek, Jahodník, Kermeshaza, Čhepanoh és a többi alföldi jószágok, nemkülönb Koneczka, Sztranicka és Rychó várra nézve, amelyekből néhai N. Istvánt örökjogon kellett volna részeltetnie. Minthogy Pongrácz István leányát, Sóniát, mint Neczpali László unokáját szintén rész illeti, azt is kielégíti. Mindamellett újabb kibuvót keresett és zsámbokréti birtokát totaliter zálogba vetette Ujfalussi Péter (de nova villa in Cottu Nitriensi) leányának, ekkor Szlopnai Péter leányának Borbálának, sőt a birtokra 1476-ban még auctiót is vett fel.

1478-ban Neczpali Balázs még élt; ekkor kieszközölte Mátyás

királynak helybenhagyását, arra nézve, hogy Bethlen Gergely és Domokossal úgynevezett kölcsönös örökösödési szerződést köthessen. Ebbe ő belefoglalja egész Neczpal és Sabokrethe birtokát Thuróczban, Kermesházát Liptóban és Steponót Árvában; valamint Thuróczban levő Felsewruthi (értsd: Felső-Rutka) részbirtokát. Ezzel implicite ellentétbe jön régebbi intézkedésével 1466-ból, amelyben neczpali és zabokrethi birtokait a leányágnak szánta.

A bonyodalmak ezzel új fázisba jutottak és Balázs megint más komplikációt támasztott.

1479. március 8-án Neczpali Balázs a thuróczi convent előtt kijelenti, hogy többször említett összes birtokait (Blatniczát kivéve) leköti Egregio Johanni filio Andrae Justh de Kussaw et de Wégles 2000 arany forintért zálogba adja neki, tekintvén, hogy I. János Balázsnak kiskorú leányát, Sófiát eljegyezte.

E váratlan lépést némileg magyarázza az ugyancsak 1479. évi március 15-én kelt újabb intézkedés. Neczpali Balázs a thuróczi convent előtt bevallja „Egregio Andree filio Jodoci de Cwsaw“ a következő egész birtokait (totales possessiones) Neczpal, Jahodnik, Sabokreh és Naghruthek-et Thuróczban, Kermesházát Liptóban, Chepanowát Árvában, valamint az Alföldi nagy kiterjedésű birtokait u. m. Gyoma, Mikloslaka, Ewsed, Teglas (Békésben), Bethlenewsy, Sewprews, Bodon és Chokasthelek jószágokat Zarándban két ezer arany forintért, még pedig tekintvén a nagy összegeket, amelyeket néhai atyja, Dömötör, a nevezett András atyjától, Jodocustól vett volt kölcsön több rendbeli kiházasítási költségekre, valamint figyelembe vevén azt, hogy András neki bizonyos birtokok visszaszerzésére tekintélyes összegeket kölcsönzött, a fentebbi összeget még 4000 arany forinttal megtoldja, így tehát 6000 arany forint erejéig a nevezett birtokokat zálogba adja. Just sietett volna beülni a szerzeménybe Mátyás király beiktatási parancsára (Budán, 1479-ben, ugyancsak márc. 15.). A budai káptalan azt jelenti a királynak, hogy a beiktatásra kiküldött személyek április 10. kiszállván a helyszínén, tiltakozással találkoztak: ellentmondott: nobilis Osvaldus Fodor de Haláztelek Gyoma birtokra nézve, továbbá 16 napon belül Stephanus Zedegy de Buda, in personis Alberti et Emerici filiorum Onoffrii de Bajmocz, ac nobilis dominae Sophiae consortis eiusdem Emerici, necnon Dominici de Bethlen, mire a contradikálók megidéztettek. Közben előkerültek más igényesek is.

1480. évi karácson előestéjén Neczpali Balázs már nem élt. Ekkor jelenti a budai káptalan, hogy kiküldöttje, Magister Stepha-

nus de Zallaspathak, a királyi kancelláriabeli jegyzővel kiszállott a turóczyi, lipthói, valamint a már említett alföldi birtokokra a beiktatást foganatosítani, de az új beiktatási rendelet már „pro parte Egregii Andreae filii Jodoci de Kwsaw ac Johannis filii eius lem et nobilis puelle Sophiae filie *quondam* Blasii de Neczpal ex una, ac nobilis domine Sophie consortis Egregii Emerici de Baymocz parte ex altera“ van kiállítva, tehát ezek jogai is érvényesültek. A jelentésből azt vesszük ki, hogy a budai káptalan hajtotta végre a beiktatást úgy a felső megyékben, valamint az alföldön. És pedig Onoffri Imrénének jutott atyja, Neczpali László után egész Jahodnik, és „iure quartalicio“ Neczpal, Sabokreh, Nagh Ruthek, Kermesháza, Gyoma, Mikloslaka, Ewsed birtokoknak egy negyed része. Ezen birtokok háromnegyed része pedig a felperesek, András és fia János, és a hajadon Sófia részére zálogjogon assignáltattak „contradictione quorumlibet non obstante“. Más volt az eredmény Bethlenewsy és tartozékai Chepreus, Bodon és Chókástelek birtokokban, itt „nobilis domina relicta Dominici Bethlen de Iktar“ udvarbíróját küldte ki fegyveres szolgálival, ezek megrohanták a káptalanbelit és a homo regiust megszalasztván, a végrehajtást megakasztották.

Öt évvel ezután (1485. februárius 24.) a garam szent-benedeki konvent kiadványa szerint nobilis puella Sophia filia *condam* Blasii de Neczpal személyesen, minden rokonainak terheit magára vállalván, azt vallja, hogy néhai atyja összes javait u. m. totales possessiones Neczpal, Jahodnik, Sambokreh, Nag Ruthek, Kermesháza, et Chepanova, valamint a többször felsorolt alföldi javakban birtorcióit (igy) Andree Justh de Wégles (igy irva) és fiának Jánosnak 2000 arany forintért zálogba adta volt; atyja halála után ezek a javak ő reá, mint az örökhagyó egyetlen gyermekére szállván, ő azokat Justh Andrásnál és örököseinél zálogba hagyja „pro nonnullis beneficiis“ továbbra is azon összeg erejéig.

1486. évi Szent Imre nap előtti szombaton a thuróczyi convent, már Mátyás leiratára tudatja, hogy Wéglesi Justh András fia János és Sófia, néhai Neczpali Balázs hajadon leánya, előadják, hogy az exponens bizonyos bevallást kapott volt, azonban elmulasztotta a „litteras fassionales“ magának kiadatni a kellő időben (debito tempore), azóta pedig azokat gyakran sürgeté, de a convent mindig megtagadta annak kidását, az exponensnek nagy kárára, most tehát a király megparancsolja, állítsák ki a levelet, nehogy valami hamisság következék ebből. Következik a convent levele, mely a többször felsorolt javak zálogba adását tartalmazza Justh András és fia János, vala-

mint ennek ritu romane ecclesie eljegyzett menyasszonyának, Sófíának, azon megjegyzéssel, hogy ha nevezett hajadon nem akarna jegyesével házasságra lépni, vagy pedig János kimúlna, azon 2000 arany forinthez Sófíának semmi joga ne legyen.

Ez a jogi actus a felvidéki Neczpali birtokokat végleg a Justhék kezére juttatta. Ezután már csak egy végosztály következett:

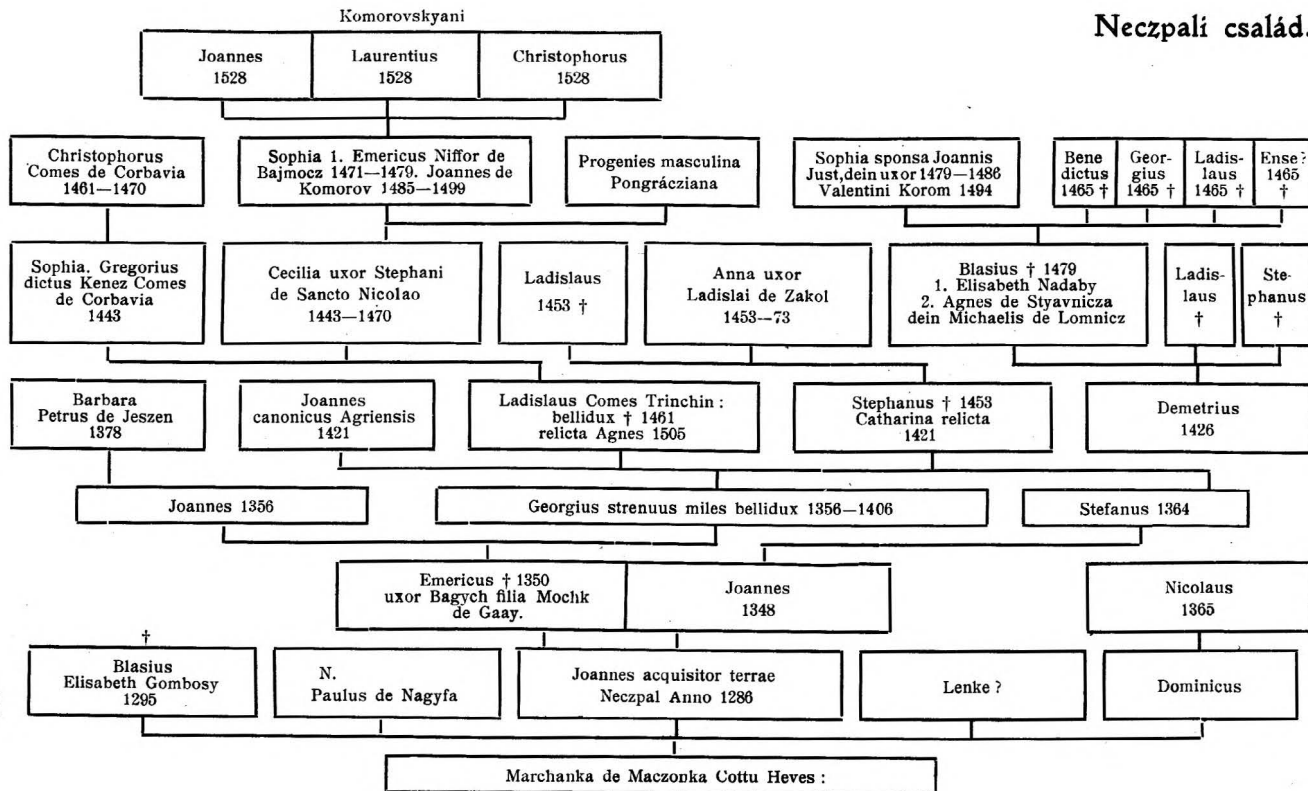
(1496.) Bethlenewssy-i Bethlen Domokos fia, Domokos fogott bírák közbenjárásával kiegyezik Véghlesi Justh Andrással Geréb Péter országbíró előtt néhai Neczpali Balázs birtokaira nézve. A felvidéki birtokokat Justh Andrásnak kezében hagyják, semmi jogot fenn nem tartván; az alföldi javakat pedig Bethlen kézre bocsájtják, kikötve a mutualis successiot magszakadás esetére. Ezt a szerződést 1528-ban Ferdinánd király is megerősítette.

Az alábbi családfát néhai Nagy Iván genealógusunk közleménye után adjuk helyesbítve („Századok“ 1875.), mert a családi leszármazás, tekintvén az eltéréseket, melyek az idézett közlemény és Majláth Béla munkája („Turul“ 1890.) közt felmerültek, nehezen volna megérthető.

A Neczpaliak különben is szövevényes birtokpöreit komplikálja a már említett Justh érdekek felmerülése, amelyekkel külön akarunk foglalkozni. Említettük már, hogy a XV. században, jelesen a huszita harcok idejében újból fölös számú idegen elem tódult hazánkba. Ha már megelőzőleg sok külföldit látunk a legkülönbélebb hivatalokban szerepelni, annál nagyobb mértékben találkozzunk velük később. A méltóságok névsorában nem egy idegen nevet látunk; a bánya- és kamara grófságok, a királyi sóhivatalok, harmincadok, várparancsnokságok, sőt püspökségek is jövevények kezében vannak.

A vendégszeretet ugyan a magyarnak erényei közé tartozott, de sohasem terjedt odáig, hogy az ilyen állandó vendégeket szívesen fogadta volna. Igaz, hogy az első századokban beözönlő idegenek terjesztették a műveltebb nyugotnak kulturáját és a sok „advena“ vagy „hospes“ a szorgalmas német és más nemzetbeli, szabadalmakkal busásan megajándékozott polgári rend, mesterembereivel, kereskedőivel, csakhamar hasznos tagja lett a hazának. De a későbbi századok jövevényei nem tudtak és nem akartak meghonosodni, ezért a nemzet sem mutatott sok előzékenységet az újabb vendégekkel szemben. A fegyveres kézzel, ellenséges indulattal jött szerencselovagok iránt bizony soká tartott az ellenszenv, tartózkodás. Az első

Neczpali család.

ivadékokat még nehezen fogadták be és soká tartott, míg a jogos elfogultság velük szemben enyhült.

A huszitákkal bejött condottieri-k sorában bőven voltak olyanok, akiknek neve utódjaikban maiglan él. A hajdani provenientia emléke már homályos; elmosódott az évszázadok folyamán. A régi közmondás azt tartja: „boni viri, boni vini, non est quaerenda origo“. Hazánk éjszaknyugati részeiben igen sok ilyen „advena“ telepedett meg a tizenötödik században, akiknek beskidentüli származását nevük is alig árulja el. Jelentékeny része annak a nemességnek, mely még a 19-ik században birtokos volt, Pozsonytól a Szepességig, akkor jött hazánkba, nehéz pallossal a kezében, mint ellenség, de az idők folytán hű fia lett az új hazának s magyar nemességgel feldisznítottván, valóban magyarrá is lett.

A turóczyi részeken sokat szerepelt Baliczky-család, egykor Debreczen, utóbb Bártfa zálogos ura lengyel vérű volt, az Ossolinski-ak törzséből, de alig két ivadékon át tartotta itt magát s visszatért hazájába. Szereplésének nyomai is elenyésztek, bővebben azért nem is foglalkozunk vele.

Ellenben szomszédját és kortársát, a Zsigmondtól Mátyásig tartó zord idők részesét, Justhokat, miként már a Neczpaliaknál is említettük, a kép teljessége kedvéért, el nem hallgathatjuk. Első ismert őseit a Jodok von Kossau, Jost z Kussawi néven találjuk. Rendesen a cseh jövevények közé számítják, de alaptalanul, mert vér szerint pomerán vagy talán silezita lehet, a cseh Rosenberg szolgálatában.

Az előnévül szolgáló Kussava, vagy talán Kassovice nem önálló nemesi birtok, hanem Rosenberg hradeki uradalmának tartozéka, ahol Pribecz z Kossawi már 1431-ben, mint alattvaló tanuskodik. Archiv Český I., 421.)

Tudjuk, hogy Axamith Péter korábbi leveleiben (Iványi Bártfa levéltára) szintén Kussauinak írja magát, e szerint Jodok földije, talán rokona is lehetett. A XV. századbeli nemesek sorában „Kosow urait“ sem Axamith, sem Jodok őseit nem találjuk.

Különben vitás lehet maga Kossau is, mert Cseh-Morvaország területén 5 ilyen nevű kis falut ismerünk. Ezek: Kosov, N.-Brod mellett, Kosau, a krumlovi uradalom tartozéka, és másik Kossau, Tachov mellett; Morvában, Iglau szomszédságában és Zabreh mellett. Ezek nevei a XV. század ortográfiája szerint: Kussa, Kassovice Kosovo stb. megfelelnek az előnévnek, mely lehet domicilium, vagy locus originis, de nem praedicatum.

Az ismert Justh von Friedenfels és a Justh von Justenberg később felmerült családok itt tekintetbe nem jöhetnek.

Jodok cseh származását kétségbe kell vonnunk azért is, mert neve az újabban összeállított magyarországi cseh harcosok jegyzékében (Čenek Zibrt Bibliogr. II.) egyáltalán nem szerepel, bár nevét az Archiv C. fentidézett közleménye említi. Hogy rokonsága idegen maradt, igazolja Zólyom-megye hatósága (1476.), tanúságot tévén arról, hogy néhai Jodok de Kussau édes testvérének Kussai Györgynek „*annak idején*“ 1000 frtot adott kölcsön — pro emendis quibusdam hereditatibus in Marchia in territorio Stetthin — A megye kiadta ezt a bizonyyságot J. András kérelmére.*)

Másfelől tudjuk, hogy a családnak 1519-ben innen valóban jelentkezett egy rokona: „Melichár Jost z Kussavy“. Nem azonos a Nagy Iván közölte családfán levő másik Menyhérttel. Melichár Oppauban szolgált, mint apród „egynéhány évvel ezelőtt“ Nasilei Wock Bierka-nál. Mikor W. elbocsátotta Melichárt, egy lovat adott neki. Erkölcsei bizonyítványt is ír „nem emlékszik ugyan, hogy valami rosszat beszélt, vagy irt volna az ifjuról, de ha ilyesmi akadna, azt ő most visszavonja“... A levelet még aznap átírták Benessowi Hans Drahotus, Tworkovi Kristóf, Udersky Péter és Olbranczi Dobes János, ugyancsak Oppau-ban lakozó urak. (Slov. Letopis I., 307.)

A Justh-család legelső nexusára nézve még egy tételt kell helyreigazítanunk. Nagy Iván a Justh-családról írván, forrás megemlézése nélkül azt állítja, hogy Jodok neje Révai Verona volt. Ez az adat nem valószínű, ellenben bizonyos, hogy Jodoknak neje, kitől fia András, a mai Justhok őse származott, nem Révai Verona. A családi levéltár adatai szerint Jodok 1470. táján halt meg, özvegye Márta asszony túlélte őt. Mert (1482. július 14.) a saági konvent előtt megjelenik néhai kusovi vagy véglesi Jodok özvegye Márta (neve ?) és a maga, valamint két bátyja János és László nevében kijelenti, hogy Véghles várából őt illető hitbér és hozományrészét teljesen átengedi fiának Andrásnak. Ugyanez ügyben 1484. november 29-én másképpen nyilatkozik a garam-szent-benedeki apátság előtt Péter néhai Ethre-Kálnai Benedek és Margit, (Kussói, vagy Véghlesi Jodok leányának Margitnak) fia, mert nyugtatja J. Jodok fia Andrást, hogy anyját Márhát véghlesi javaiból kielégítette. Ez idő

---

*) A forrásidezet nélküli adatok a J. család Nemz. Múzeumban levő Itarából valók.

szerint Jodok családi viszonyairól többet nem tudunk. Mikor és hogyan került Jodok hazánkba? forrásaink nincsenek. Cseh krónikások szerint 1432-ben másodmagával Pozsony zsoldosa lett, de ott nem lehetett soká, Zsigmond szolgálatába kellett kerülnie, még pedig a későbbi Szomszédvári Czermen Henning csapatába, kinek bizalmasa lett, elannyira, hogy állandóan együtt szerepelnek.

Jodok működésének oklevélileg igazolható első nyoma Cserép várának megszerzése.

Sigmond Znaymban 1437. évi december 8-án kelt rendeletében Cserép vára és tartozmányait Henning és Justh rendelkezésére bocsátja, utasítván a jobbágyokat, hogy nekik mindenben engedelmeskedjenek.

Ugyanezen napon másik levelében írja: fideles nostros Henning de Czermen et Justh de „Fankwsso“, aule nre milites de rehibitione illorum 4 millium flor. auri quibus nos eisdem pro servitione et salariis dinoscimur obligati certos reddere volentes, et securos castrum nrum Cherep vocatum; item villas et possessiones Kuwesd et Kerestes vocatas in cottu Borsodiensi, az uradalomhoz tartozó egyéb hasznokkal egyetemben leköti — usque tempus redemptionis.

Ugyanekkor az egri káptalannak introductorium et statutorium rendeletet küld, mely eljárás ellenmondás nélkül folyik le.

A két bajtárs további sorsáról nincs adatunk, de két év múlva Albert király 1439. július 3-án újra honorálja mindkettőt, irván — fidelibus nris Henningo et Josth — aulae militibus de sedibus saxonicalibus censum Sti Martini anni praeteriti per Jacobum Michaelem et Osvaldum de Oltzna cives Cibinienses incassando manibus praefatorum assignamus . . .

A szászok azonban megtagadták e fizetést, azért Erzsébet 1440. januárius 9-én ezt újból sürgeti, Henninget és Josthot most is aulae milites-eknek mondja.

Jodokus összeköttetése az udvarral igen jó lehetett, mert Erzsébet királyné 1441. március 18. Pozsonyban kelt levelében újabb jutalmat ad nekik. Ez az oklevél némileg megvilágítja a két vitéz pályafutását is. A királyné elmondja, hogy Henning Czermen de Zomzedwaar et Jost de Kusso, ez utóbbi véghlesi kapitány, már régebben megkapták a Nógrád-vármegyében levő Cherep királyi vár zálogjogát elismerésül ama hasznos szolgálatokért, melyeket Zsigmond király szolgálatában teljesítettek: Németországban, Lombardiában, Toscanában és Itália más részeiben. Ezekért a nevezett fel-ség nekik 4000 arany forintot ígért; mivel most a királyné kíván-

ságára visszabocsátották Cherep várát, mely biztosítékul volt adva, nekik adja cserébe Vygles várát és tartozékait ugyancsak 4000 arany forinttal lekötve. *)

Végles birtokába a társszerzőket a turóczi konvent iktatta be. Királyi emberekül voltak ajánlva: Radwany Péter, vagy János, Mykfalvai László, Durichi Barla, Lukovai Hatny Miklós. A beiktatásnál jelen volt D. Barla (de Zazfalva). A szomszédok közül Lukovai János és Mykfalvai János.

Az új véglesi birtokosok politikai szereplésével alább a szécsenyi és hollókeői treugák révén foglalkozunk (1441—1442.).

Az erdélyi census behajtása sok nehézségbe ütközött. 1446. febr. 27. az országrendek sürgetik a hátralék kifizetését, ugyanezen év jun. 29. a kormányzó maga korholja a szászokat, de eredménytelenül. Henning és Jodok ítéletet nyernek ugyan évről-évre 1447, 1448, 1449-ben, de pénzt nem látnak. A dubiosus 1000 frtot Henning talán Jodoknak adta el, mert a rendek 1449. évi második ítéletében Jodok véglesi kapitány már csak egyedül szerepel Oszvald szebeni polgár ellenében.

A kormányzónak még két compulsoriumát ismerjük ez ügyben (1450.), de eredménynyel egyik sem járt.

1451. október 21-én ritka kitüntetés érte Jodokot. Ekkor a rendek és a kormányzó Korponán kelt kiadványa méltatván Jodok de Kasso hű szolgálatait, főleg azért, mert a cseh rablók elleni háborúban várát a kormányzónak adta át, Jodokot és utódait az ország nemesei sorába iktatták. Nemsokára ezután bekövetkezett a Giskra-Pongrácz-féle körmöczi békekötés (november 1.). Lásd feljebb 278. l.

1452—56. folyamán Jost von Cossau, mint véglesi várnagy, több körmöczi polgárnak Kerfel Hanusch, Jungh Péternek kölcsönket ad 100—125 márkányi ezüstöt. Jung Péter ekkor tudvalevőleg kamara gróf is volt, tehát jó médium és Jodok pénze mégis ott veszett, mert fia András azt még 1476-ban is pörli Péter fián Alberten, ekkor nagybányai kir. bányatisztn.

1453-ban a szebeni census ügye még mindig nincs rendezve. A király ismét csak: „pro parte fidelis nostri egregii Josth de Kazo capitanei castri nostri Vygles“ sürgeti a régi tartozást. Ennek

*) Végles ekkor sürűn cserélt gazdát. Erzsébet királyné 1440. aug. 5-én Pozsonyban kelt levele szerint elismervén, hogy Eberstorff Reinprecht átadta neki Staincz városát Morvaországban, a jószágért járó összeg, valamint hű szolgálatait fejében átengedi Reinprechtnek a végghesi uradalmat mindaddig, míg a fenti összeget neki meg nem téríti. (Teleki X., 88.)

nyomán a sedes saxonica tárgyalja a keresetet és megítéli Jodoco de Kusso-nak az esedékes hátralékot, de az ítéletet — forsan ob favorem — polgártársuk iránt nem hajtják végre, ezért a királytól kemény dorgálást kapnak. Erre utólag (1454.) megbízza a nádort és az érseket, hogy Jodocus de Cussow-nak igazságot szerezzenek a szász polgárok ellenében.

Az ügy 1455-ben még mindig folyik. Ismét 1000 frt a tartozás, sőt pörben van még 1476-ban is, mert Osvald fia nem képes kifizetni atyja adósságát.

Jodok időközben aukciót kér véglesi zálogbirtokára és László király 1454. évi május 29-én Prágában kelt levelében a zálogösszeget 6000 frtra emeli. Megemlékezik Jodok hű szolgálatairól, Sigmond, Albert királyok és Erzsébet királyné alatt szerzett érdemeiről és az uradalmat a visszaváltásig biztosítja neki.

Ugy látszik, hogy a birtok jól jövedelmezett, mert Jodok, bár az erdélyi censust nem kapta meg, pénzzavarban soha sem volt, még egykori protektorát, Henninget is kölcsönökkel tartja.

1455-ben Szent Miklós napján Szomszédvári Ciernin Henning gyermekeinek nevében is bevallást tesz a budai káptalan előtt. Elismeri, hogy: „egregius dominus Jodok de Kwossau kifizette neki véglesi részét 2000 frttal, sőt azonfelül 1500 frtot zálogul adott neki Szomszédvárra is. (A turóczyi konvent 1495. átírata szerint.)

A társszerzőknek politikai állását taglalni nem akarjuk, különben is eléggé ismeretes, hogy Jodok kapitány személyesen vezette azt a csapatot, mely Hunyadi Lászlót fogságba ejtette. Ezért protectionalist is kért a királytól, hogy minden eshetőség ellen védve legyen. László király 1457. márc. 21-én hosszasan előadván Hunyadi János és halála után fiai: László és Mátyásnak vétkeit, melyek következtében Lászlónak feje is vététt, biztosítja híveit: Garai nádort, Ujlaki erdélyi vajdát, Bánffi főajtónállót, Buzlai főpohárnokot, Holeczler osztrák kincstartót, Rukkendar kamarást, valamint *Czernin Henning főlovászmestert és Jodok véglesi kapitányt*, akiknek segítségével a Hunyadiakat legyőzte és fogságba vethette (nobis victoriam dedit ut ipsos filios gubernatoris captiuari fecimus), hogy ezért őket senki támadni nem fogja, sőt királyi szavára fogadja, hogy nekik minden szenvedendő kárukat megtéríti és őket egész királyi hatalmával megvédi, amire utódait is kötelezi. (Teleki X. 546. l.)

Jodok politikai tevékenysége mellett magánérdekeiről sem feledkezett meg, nevezetesen figyelembe vette a szomszédság kézrekeríthető birtokait, főleg Turóczban.

Mikép került az eddig csak Zólyomban érdekelt Jodok Turócba, nem tudjuk, de bizonyos, hogy ott már jókor ismeretséget szerzett, mert 1460. április 25-én Neczpali Balás a turóczy káptalan előtt kijelenti, hogy Blatnicza várából a Pongrácz és Kenéz (Corbavia) igényeket kielégíteni akarván, azt Jodok fiának, Véghlesi Andrásnak adja zálogba 6000 arany forint erejéig, melyeket készpénzben már felvett.

A váratlan fordulat meglepte az érdekelt rokonságot, ezért András Blatnicza birtokába nem is lépett be, mert Balás ismét tiltakozik a turóczy konvent előtt: tiltakozik Pongrácz István és neje Cecilia, N. László leánya, Agneta (!) ugyancsak Neczpali László leánya és Kristóf, Kenéz György fia ellen, akik Blatniczát és Jahodnikot elfoglalva tartják. Az ügy megfordult már a király előtt is, ki ismét a konventet bízta meg a vizsgálattal.

Maga Jodok az országos zavarokban másutt lévén elfoglalva, a blatniczi ügyet nem bolygatta, talán nem is volt a vidéken, érdekei ekkor a császárhoz vitték.

Ismeretes, hogy Frigyes császár 1460. július 5-én, Bécsben kelt levele szerint Jodocus de Vyglesch érdemeiért, melyeket Zsigmond, Erzsébet, Albert és László szolgálatában szerzett, költségeiért, melyeket a nevezett királyokért és „érettünk“ viselt, neki Végles várát, amit már évek óta bír a mai napig, 7000 arany forint erejéig leköti minden tartozékával együtt.*)

Jodok kapitány e szerint Giskra pártján volt és a Hunyadiak ellen harcolt. Azonban Mátyás trónfoglalása után a megtérő bűnösök sorában legelől látjuk Véghles jeles kapitányát, aki utóbb Vácott is megjelent a kegyelemlevelet kérni (1462. május 15.), sőt 1465-ben még véghlesi zálogjogát is megújíttatja kegyes királyánál most csak 6300 frt erejéig.

Két év múlva szükségét látja megújíttatni az első kegyelemlevelét is. Erről Mátyás király (1467. március 10.) írja: „nre mattis veniens in pntiam fidelis nr. Egregius Jodocus de Kusso in Vegles residens presentavit nobis quasdam litteras nras sub secreto sigillo nro, quo ante Coronationem (1462.) utebamur“ . . . kérvén az abban foglaltak megújítását és megerősítését. Ezek szerint: Quod quia Jodocus se ad servitia nre mattis applicauit, nobisque in ipso castro

*) Frigyeszel való korábbi viszonyát illetőleg l. a Tört. Tár IX. 64. old. regestáit Győr városa felől, Koler Péter és Nagyszombati Lászlóval, valamint Teleki X. 205—207. l.

Vegles fidelia servitia exhibere promisit . . . ezért mi királyi kegyelmünkől, mely a bűnösöktől bocsánatát, az elbukottaktól segedelmét soha sem vonja meg — Universos et singulos excessus, incendia, combustiones depredationes et spolia et alia malorum genera — melyeket Jodok eddigelé elkövetett, megbocsátjuk és elengedjük . . . A bűnlajstrom tekintélyes, egészen korszerű, csak olyan, mint a nagylelkű bocsánat!

Ilyen hízeglő elismerő levél birtokában Jodok kapitány feljogosítva érezte magát vára környékén tovább rabolni, főleg a templomokat fosztogatni. Mátyás király még ugyanezen év őszén erőlyesen megfenyegeti új hívét, hogy kiveri a várból, ha nyugton nem marad és a rablott javakat vissza nem adja tulajdonosaiknak. Milyen komolyan vette Jodok az intelmet, kitűnik az alábbi nyugtatványból.

1468. évi május 1-én személyesen megjelenik az esztergomi káptalanban, ahol Antal, zólyomi főesperes és a zólyomi kertület papjai nyugtatják Jodokot, Végles vár kapitányát, ama tárgyak átvételéről, melyeket Jodok néhány pap halálakor magához vitetett, igérvén azok visszaadását, mely ígétét most beváltotta. Szerepel itt *néhány* kehely, két rész papirosra írott biblia *stb. más tárgyak*, melyeket már a besztercebányai papnak átadott. Ezek a homályos, általánosító kifejezések, melyek sem a tárgyak számát, sem provenienciáját nem mondják meg, elegendők voltak az ügy tisztázására, mert Jodokot a törvény tovább nem zaklatja. Politikai és közeleti tevékenysége ezzel véget ért. A bizonyára már hajlott korú hős fennmaradt erejét ezentúl csak közigazdasági tevékenységnek, mindenekelett a Neczpali javak megszerzésének szenteli.*) Az ügy néhány fázisát már fentebb mutattuk be, itt csak a hiányzó részleteket fogjuk bemutatni.

1470. Albert és Imre, néhai Onoffri János fiai panaszt emelnek a nádori széken Kossuthfalvi Devek Péter és Neczpali Balázs ellen, hogy Jahodnik nevű birtokukon, melyet ők törvényes úton szereztek meg Komorovszky Pétertől, őket zavarják, határukat bitorolják, sőt még bajmóczi uradalmaikon is károkat tesznek.

A nádor megidézteti Balázst és bűntársát a konvent útján. Balázsnak ellenkövetelései vannak Jahodnikon, Pongrácz István és László szintén zavarognak.

*) Politikai szereplésének talán utolsó emléke Rakovici Markvart, a cseh főúr Sternberg bizalmi emberének 1469. márc 1-ről kelt levele, aki Jodoktól vett értesülése szerint közli urával, hogy Mátyás békét köt Podiebraddal. (Archiv Český VII., 376.)

Ugyanekkor Ernuszt János és Komorovszky Péter igényt támasztanak Blatniczára. Ennek hírére Balázs a konvent előtt tiltakozik, hivatkozván az 1441. évi egyezsége (l. a 267. l.)

Pongráczék pöre Blatnicza felől 1470-ben már a király előtt van, de az igényesek egyike sem jelent meg a terminusra, csupán Balázs védte a maga igazát. Mátyás pörhalasztást ad, a felpereseket megbírságolja — *per non venit* — és a következő terminuson, Szt.-Mihály napján, őket igényeikkel elutasítja. Szent-Tamás napján Balázs javára elítéli őket a jahodniki hatalmaskodás miatt is.

Hogy tanulmányunk a Neczpali pörnek immár előrebecsátott végzésményei után túlterjengő ne legyen, nem kísérvük tovább különben érdekes részleteit, csak néhány fontosabb momentumát ragadjuk ki s e mellett „regisztráljuk“ Justh Andrásnak, a nagy adquisitornak más birtokszerzéseit. 1471. tavaszán Jodok és Balázs megtámadták a Pongráczok zsolnai birtokát, de visszaverték őket. Csofalatos, hogy a felek egyike sem indított pört. 1478. október 31-én Gyarmathi Balassa László a saághi konvent előtt elismeri, hogy Kostyán nevű turóczi birtokát Véghlesi, alias Kussau András, Jodok fiától, kapott 300 frt fejében zálogba adta Andrásnak és utódainak.

A turóczi konvent következő tavaszkor be is iktatta Andrást. 1479. március 9. a turóczi konvent előtt N. Balázs kijelenti, hogy Zabokrek nevű birtokának eddig zálogban volt részét Hertvikovics Bertalantól és Dobrai Mártontól, az eddigi zálogosoktól kiváltván, Justh Andrásnak köti le.

Mennyire siettek az ügy elintézésével, mutatja az, hogy Hertvikovich Bertalan és Miklós, a varga, már 12 nap múlva nyugtatják J. Andrást ama bizonyos 50 frt lefizetéséről, melyet N. Balásznak kölcsön adtak, zálogul kapván ennek Ruttkán és Zsámbokréten levő földjeit. Ezeket most átadják J. Andrásnak. A szövegezés nem egyezik ugyan teljesen N. Balázs korábbi bevallásával, de kétségtelen, hogy ez a március 9. fassio fejleménye.

Ha a puszta névazonosságból következtetni szabad, H. Bertalan (Bartus) Magyar Balázs egyik vezére lehetett. (Iványi Bártfa levéltára I. 157. l.)

Ez időtájt halt meg András nagy protektora, Neczpali Balázs, nevezetesen 1479. tavaszán, de családjával a jó viszony még nem szűnt meg. Mert 1479. július 13. N. Balásznak immár özvegye, Ágnes, néhai Styavniczai Miklós leánya a turóczi konvent előtt magát J. András védelme és gondnoksága alá helyezi.

Viszont más levélben J. András azt elvállalja, elismeri, hogy átvette a boldogult Balázs összes okleveleit és igéri az asszony hitének és egyéb követeléseinek a kifizetését.

1479. október 18. Báthori István rendeletére megtörténik a „pura statutio“ a turóczy konvent ellenmondás nélkül beiktatja Justh Andrást Jahodnik, Neczpál, Zabokrek és Nagy-Vrutek (Turócz m.), Körmesháza (Liptó m.) és Stephanocz (Árva m.) birtokába, két részletben, mert előbb csak a turóczy javakba iktatták be az akkor még Véghlesen resideáló Justhokat. Az oldalági örökösök pár nappal előbb a budai káptalanban tiltakoznak Justhék öröksége ellen és utóbb a pura statutiót semmisnek nyilvánítják.

Ennek következtében 1480. elején a budai káptalan új osztályt csinál a birtokokban, amikor Justh is csak a reá eső harmad részt kapja az előbb teljesen lefoglalt birtokokból. Ez is pura statutio lett.

1480. tavaszán Véghlesi Justh Andrásnak már birtokháborítási pöre van Prónai Seraphil Györggyel és Pek Pállal, ekkor Thurócz comesével és Szklabina kapitányával a kostyáni rétek, Neczpál, Zsambokrét stb. részirtokainak erőszakos elfoglalása miatt. Ugyanekkor Zólyomvármegye törvényhatósága előtt Radvani György nyugtatja J. Andrást, hogy épségben átvette azt a bizonyos ládikát, melyet Véghles várára vonatkozó okmányokkal tele, megőrzés végett néhai Jodoknak adtak át.

1483. évi Keresztelő Szent János napja táján Liptó vármegye hatósága J. András kívánságára igazolja, hogy a szentmártoni bíró és cinkostársai az év tavaszán valóban betörték a panaszos birtokára (talán Kermesházára?) és ott pusztítottak. 1484. július 2-án néhai N. Balázsné, most Kislomniczi Mihály neje, nyugtatja J. Andrást hozománya kifizetéséről a turóczy konvent előtt. Ezt ugyan elérte hosszas pör után, de kiskorú leányát nem tudta visszavenni a J. hatalmából.

1484. végével megindul Justh pöre Komoróczy Péter és Folkusfalvi Péter ennek tisztje ellen, mert Kostyánban és Neczpálon a hegyekből (de Alpibus) néhány ökrét elhajtották.

1485. május 5. Budán kelt királyi levél megvilágítja Justhék viszonyát a véghles vidéki birtokosokkal. Egyfelől a zólyomi polgárok, másrészlől a szomszéd nemesek: Mykefalvi László, Lukovai Márton, Pethrusfalvi Mercel, Chyklassi Tamás és mások ismételt panaszkodnak, hogy a véghlesi várnagy sokszoros intelmeik dacára birtokaikon legeltet, erdeiket vágatja és nekik mindenféle módon károkat okoz. A király kiküldi Zólyom megye hatóságát és Radvani

Györgyöt, Pethewfalvi Ellyes Jánost, Dobrawicai Györgyöt, vizsgálják meg az ügyet és a hatalmaskodót a király nevében intsék meg.

Ugyanakkor ellensúlyképpen J. András Czecei Máté Liptó- és Turóc-megye főispánját vádolja határsértés miatt; külön keresetet indít a folkusfalvi nemesek és Komorovszky János ellen, hogy határjeleit elmozdították. Meddő vizsgálatok üres vádak. András így akarta elterelni a közfigyelmet a Neczpali örökösök keresetétől, akik a kiskorú N. leány kiadását követelték. 1485. elején megjelent a kis N. Sofiával a turóczi konventben, amikor a gyermek ratifikálta néhai atyjának a Justhék javára tett bevallásait. Így dokumentálta, hogy az árva milyen jól érzi magát nála. Egy év múlva J. János a konvent előtt ünnepélyesen jegyet váltott a még kiskorú leánynyal.

J. András, mint N. Balázs leveleinek birtokosa és praesumptiv örököse, kiküzdte azt, hogy Balásnak a trebosztói kuriára és Jahodnik eddig Komorovszky kézben volt részére zálogjoga. Sietett örökség jogán ezeket is lefoglalni. Az egyik beiktatás sikerült, de Jahodnikra nézve Komorovszkyné Sofia tiltakozott (1487). Ebből kifolyólag 1488-ban a két Sónia is perbe szállt egymással. Pongrácz Sónia ugyanis Neczpálon és Zabokreten levő részbirtokait 50 frtéért zálogba adta Czecei Máté főispánnak, minek hírére a leány N. Sónia tiltakozással élt. Ugyanakkor András pörbe fogja Nagysyadniczei Gergelyt, mert Bisztricska nevű birtokát, amely már neki volt lekötve, eladta.

Erre Czecei Kis Máté a turóczi konvent előtt fassiót tesz néhai Kis Styavniczai István gyermekei: Miklós, Lőrincz és Sónia javára, melyben néhai Janovszky Jánosnak andrásfalvai, pribilinaí és jakabfalvai részbirtokait, melyek Janovszky János hűtlensége folytán kir. adományképpen Czecei Mátéra szállottak, ezeket most csereképpen átengedi Trebosztó birtokért a Styavniczai gyermekekre örökül. Eközben Sty. Gergely a vitás birtokot Bisztricskán zálogba adja a helybeli papnak 100 frt erejéig (1489.), amiből új pör támad.

Ennek folyamán J. András zálogjogon megszerzi a folkusfalvi kuriát a vele járó földekkel együtt és a mosóczi szabad bíróságra elővételi jogot nyer. Nemsokára anyai ágon való rokonának Ethrekálnai Benedek fia Péternek gondnoka lesz, aki jószántából reá bízta nógrádmegyei összes birtokai: Kisfalu, Elhota, Kalno, Mulcsa, Ujlak és Petrefalu kezelését. Terjeszkedése közben még sem tudta megakadályozni az annyira óhajtott Blatnicz vára elvesztését, mert 1489. márc. 24. Czecei Máté és Lőrincz mint társbirtokosok Ko-

romházi Bálinttal és Péterrel J. András ünnepélyes tiltakozása dacára Ujvár és Blatnicz birtokába beiktatást nyertek. Ez utóbbira N. Sófia már elébb tiltakozott. A kir. kuria azonban csak a Neczpali igényt ismerte el, Justhot végleg elutasította.

A Justh érdekek legnagyobb ellensége volt ekkor a Czecei-család, ők sürgették legjobban a kiskorú N. Sófia kiszabadítását András hatalmából. A megindult vizsgálat folyamán néhai Zsolnai Mátyás fia Orbán, a krakai egyetem borostyán koszorúsa András javára vallott: tudja, hogy a leányt Hathnai Ráfael özvegye, Erzsébet vitte Justhék gondozásába. (L. 307. l. adatait.)

Számba vettek minden lehető érvet: a boldogult N. Balázs szándékait, végakarátát, Sófia ünnepélyes jegyváltását, melynél fogva J. András fiával szemben kötve van. Hasztalan volt az argumentálás. A király Czecei panaszára kimondotta, hogy a leányt, aki immár eléri törvényes korát, rokonai vegyék át. J. András pedig haladéktalanul bocsássa ki őt illetéktelen hatalmából, hogy Sófia idegen befolyás nélkül választhasson férjet (1489.).

András természetesen nem engedelmeskedett mindjárt, hanem vádakkal lépett fel Czecei ellen. Vádolta őt a saági konvent előtt, hogy árúit és terményeit útközben rabló módon elfogdossa. 1489. szept. 19. a nyitrai káptalan előtt óvást emel Michalovich Mátyás és Duliczi Sluch Lőrinc duliczi nemesek ellen, akik bizonyos birtokaikat ugyanott Czecei Kis Máténak akarják eladni, holott a földök iure perpetuo az exponenst illetik.

Czecei a panaszokat figyelembe sem vette, de annál inkább szorgalmazta N. Sófia kibocsáttatását, a király újabb rendelete alapján. Végre 1491. augusztus folyamán összeszedvén fegyveres népeit J. András neczpáli kuriájára rontott és súlyos fenyegetésekkel kierőszakolta Sófia kiadatását.

Justh Andrásnak Szt. Bertalan napja után kelt tiltakozása kész korrajz. Kitűnik abból, hogy az ügybe beavatott környékbeli nemesség tömegesen jelent meg, mint néző; más része fegyveresen csatlakozott Blatnicza urához, hogy kiszabadítsák a kis árvať. A gúnyolódó nézők közt ott volt Hathnai Ráfaelné is két leányával, tehát ugyanaz, akire a fentemlített baccalaureus hivatkozott. András keserű szavakkal panaszolja háza és személye meggyaláztatását, a méltatlan vádakat, melyekkel elhalmozták. Főben járó pört kíván Czecei ellen: *raptus virginis* címén.

Amint a fejlemények mutatják, Cz. jól készítette elő az ügyet: gondoskodott András foglalkoztatásáról. Fellázította a véghlesi job-

bágyokat, elűzte András tisztjeit, azzal vádolván a várurat és kapitányait, hogy zsarolják a népet: többszörös censust szednek és jogtalan szolgálmányokat követelnek. A panasznak, mint alább látni fogjuk, volt is alapja, de kitörését valószínűleg Czecei készítette elő, talán ő gondoskodott a lázadás hírének a terjesztéséről is. Véghles példáján fellázadtak a dobronyai jobbágyok is, miközben a zólyomi polgárok egyetértve a szomszédos nemesekkel, Véghles határát kezdték pusztítani. A lázadást hosszas vizsgálat után királyi közbenjárás szüntette meg, de András véghlesi birtoklása ezzel megrendült.

A szomszédokkal való ellenségeskedést, főleg a besztercebányai viszályt nyilvánvalóan András kapzsisága indította meg. Közvetlenül a neczpali kudarc után új vállalatba fogott.

1491. szeptember 8-án Wesselényi Porkoláb Lászlóné, Szászfalvi Barla György leánya fassiót tesz, hogy minekutána sürgős szükségében J. András urtól 3000 frtot felvett, biztosítékul zálogba adja neki a következő birtokait: Lehotta, Szelez és Salkfalvát egészben, Szászfalu, Breznice, Turova, Kremnicka, Perchen, Malcho, Zelicze, Németfalu és Rakitovecz (mindannyi Zólyom vármegyében) határaiban levő részeit.

A beiktatást megakadályozta Besztercebánya polgárainak tiltakozása, mert az András által feltüntetett határok helytelenek, a város területét sértik, sőt Szászfalva miatt óvást emelt a kincstári tiszt is. Az ebből támadt pör eligazítására a király István szerémi püspököt küldte ki teljhatalommal, de a polgárok ismét tiltakoztak, mert időközben új összetűzésük volt Andrással.

Németfalu, Szászfalu, Szent Jakab- és Henczmanfalva rész-birtokai és egész határai néhai Liptai Benedek hűtlensége folytán a koronára szállván, ezekre igényt tartottak a besztercebányai polgárok és a város maga, de jelentkezett J. András is, aki 3000 frtnyi inscriptiót szerzett a polgárok megkerülésével. A tárgyalások folyamán kénytelen volt erről lemondani, hogy megmentse a fentemlített Wesselényi zálogot.

Amíg a besztercebányai pör tartott, Zólyom megye főispánja Wrsaak Péter, a zólyomi várkapitány, sőt a kis Dobraniva parancsnoka is állandó hadi lábon voltak Andrással. Kölcsonösen pusztították egymás területét. Az érdekelt szomszéd Nagyluchei Dömjén mindakettőtől kárt szenvedvén, majd a főispánt, majd pedig Andrást vádolja. Csak a szomszéd falvak jobbágy népe következetesen és állandóan a véghlesi úrra hárított minden felelősséget a tanúvallatá-

sok alkalmával. Így érthető, hogy Czecei biztatására könnyen hajlottak a nyílt támadásra is. Általában véve András 1491. vállalatai mind balúl ütöttek ki. Kénytelen volt visszaadni a folkusfalvi kuriát is, amiről fentebb megemlékeztünk. Erre 1489—1490-ben aukeiót adott, kimutatta, hogy birtokosa F. Gergely ezt még Pongrácz Istvánnak zálogosította el, de Folkusfalvi Péter igazolni tudta a maga erősebb jogát és András elvesztette a pört.

Ezidőben még nem volt elintézve a Komorovszky és Pongrácz örökösök pöre sem. Ebből folyólag J. András megidézttette Neczpali Sófát, férj. Korom Bálintnét is, tehát fiának egykori jegyesét, akiért annyit küzdött. Azzal vádolta, hogy magával vitte a Jahodnik birtokot illető okleveleket, amelyekhez nincs joga. (1492. szept. 20.) Ugyanakkor igazán illustis felperese is volt J. Andrásnak Beatrix özvegy királyné személyében, akiről a turóczi konvent idéző levele ezt írja: „Illustrissimae Dnae Beatricis de Aragonia, reginae Hungariae contra Andream J. de Vyghles, et Michaellem de Maythe et Lucam, filium Galli...“ Ez utóbbi besztercebányai polgár. A királyné azért idézteti őket, mert megakadályozták Szászfalvi Barla özvegyének, Annának beiktatását: Malcho, Persen, Kremniczka, Thurova és Cherna zólyommegyei birtokokba. Ennek az ügynek fejtegetését most mellőzzük, mert M. Mihály fejezetében foglalkoznunk kell vele újból.

1492. januárius 3-án nyerték Justhék az első donatiót. Ulászló király jutalmazza udvari apródja (parvuli nostri) J. János érdemeit Zenthandrasfws, más néven Egyházasfalva pozsony-megyei birtokrész adományozásával, mely néhai Wizkwuzi Tamás magvaszakadtán a koronára szállott. Tamás ezt Mátyás király adományából kapta Zentandrasi Mihály gyermektelen halála után. A pozsonyi káptalan utasítást kap: vezesse be az új tulajdonost. Királyi bizonyosságúl ajánlva volt Biby Lukács, Apaghy Péter és Zylva Osvát. A káptalan jelentését nem ismerjük. Megtörtént-e statutio ellenmondás nélkül? Érdekes azonban, hogy J. András fia János, N. Sónia volt jegyese, ekkor még gyermek ifjú lehetett, mert apródként szolgált az udvarban.

Talán ennek az összeköttetésnek köszönhette András az 1494. április 12-én nyert királyi protectionalist, amelyben Kinizsi Pál parancsot kap, hogy Véghlesi J. András bárhol, de főleg Zaránd-megyében levő birtokait védje meg teljes erejével, mert a király őt összes javaival egyetemben külön kegyelmébe fogadta. Ezzel a rendelettel Kinizsy, mint Magyar Balázs örököse, szembe kerül ismét

a Kazzaiakkal, főleg János fia Miklóssal, aki egy másik panaszlevél szerint elfoglalta J. kostyánfalvi birtokát. Ez, mint feljebb (351. l.) láttuk, eredetileg csakugyan Kazzai birtok volt, de már 1478-ban Balassa László kezére jutott, aki J. Andrásnak adta zálogba. Az ügyről több adatunk nincsen, de ez is bizonyítja abbeli nézetünket, hogy az ismert hűtlenségi pör valóban nem törte meg a Kazzaiakat.

1492. december 22. András újabb donatiót szerez. Szentpéteri Dávid és Rakitowsky Mátyás magtalan halálával a koronára szállott Rakitowecz zólyommegyei faluban néhány sessio, de beiktatása nem sikerül. Zápolya István íródeákja, Summerfeldt Dávid már elébb impetrálta a hagyatékot, sőt intra dominium van, mert Rakitowsky telkét birja, ezért óvást emel az újabb adomány ellen. J. András ekkor a primás túrócmegyei tizedét is bérli 192 frtért. A telhetetlen acquisitornak sok pöre van ekkor a zólyomi polgárokkal, másrészt szalathnai és ocsovai várjobbágyokkal, akik újból lázonganak, panaszkodnak, hogy a végghlesi várból ki-kicsapván, őket fosztogatja és türhetetlen adókkal zaklatja. Zólyom vármegye hatósága a panaszt megerősíti, de a király új vizsgálatot rendel el. Előbb a zólyomi főispán és a négy szolgabíró, utánuk újból a túróci konvent inquirálnak, tanúkat hallgatnak ki és megállapítják, hogy a vádak igazak (1497). Ugyanakkor kapja a király Johannes de Nemeche újbányai polgár panaszát, hogy J. András őt foglyul ejtette, elébb a végghlesi várban, most pedig a thurováni kuriában börtönzi és súlyos váltságdíjat követel. Ezzel betelt a mérték. Zápolya nádor a király parancsára törvényt ül és az idézésre meg nem jelent Andrást mint rablót elítélik. 1497. március 8-án kelt végzés szerint nem szabad maradnia Végghles birtokában. Elrendelik, hogy a várat haladéktalanul adja át az e célra kiküldött Rátkai Balázs kir. kamarásmesternek és budai várnagynak, maga pedig jöjjön Budára, hogy számot adjon tetteiről. A vár zálogösszegét husvét nyolcadán, ha igazolni tudja elkövetett visszaéléseit, személyesen felveheti.

Az igazolás úgy látszik sikerült, de a végghlesi zálogbirtoklásnak mindenkorra vége szakadt, pedig András csak akkortájt lett egyedüli ura. 1484. febr. 3-án fizette ki hűgának, Margitnak és Ethre Kálnai Benedeknek fiát, Pétert, aki a túróci káptalan előtt elismeri, hogy anyjának végghlesi osztályrészét megkapta. A redemptiós összeg birtokában már az 1497. folyamán újabb zálogüzleteket köt szept. 9. Budán és 30-án Saághon két részletben 154 frtot ad kölcsön Weszelei István fiai, István és Péter; valamint leánytestvéreik, Margit, Krisztina és Sófának Bars vármegyében levő Felső-Weszele

nevű egész birtokukra, szept. 22-én Kyrthi Péter özvegyének, Katalinnak Kyrthen levő egész részét 130 frtért, Aponi Istvánnak Naghlicz nevű nyitrai faluját 100 frtért, november 30-án pedig Kyrthi Miklós fia, Uriel birtokrészét 25 frtért veszi zálogba.

Hogy öröme zavartalan ne legyen, Korom Bálint emberei és Paxy Benedek blatniczi várnagy elfoglalják Neczpált, melynek birtokjogát Korom Bálintné — juris ordine a sponsalibus absoluta — már korábban megtámadta, azt állítván, hogy ezt — jure duntaxat tutoreo bírhatta. András ekkor nem lakott Neczpálon, hihetőleg Kürthön tartózkodott, melyre Kyrthi Miklós újabb 1500 frtnyi auctiót vett fel, lekötve emellett Bars, Nyitra és Komárom megyékben levő összes birtokait.

1497. nov. 31. a fent elősorolt zálogüzleteket Vingarthi Geréb Péter előtt megerősítetteti és még aznap utasítást eszközöl ki, hogy a budai káptalan őt új szerzeményeibe beiktassa. Ebből a rendeletről kiténik, hogy András az 1497. év nyarán a kölcsönre szorult felvidéki nemességnek valóságos tőzsérje lehetett, mert még új nevekkal is találkozunk. Beiktatják őt Thewkes-Wyfalwi Péter és Osvát ugyanott levő egész birtokaiba, Wichoma folyón levő malmuk, valamint Leekh nevű részbirtokukba, ugyancsak Nyitra vármegyében. Kyrthi Miklós és Péter Kyrthen levő egész birtokába, Baragyani Péter 6 jobbágyteleknyi részbirtokába ugyanott, valamint Baragyani Györgynek Zwzwkan nevű lakatlan területébe Bars megyében.

Királyi bizonyságul ajánlva voltak: Baskafalvi Kerek Antal vagy János, Bassani Márton, Hyndi Miklós vagy János, Elefánti Turóczi Benedek vagy András, Iklo di János, Barachkai Jakab, Kisbarachkai Ersewk János vagy Ladus, Kyrthi Dénes és Weszelei Miklós. Jelen voltak Iklo di Bory Péter, Baskafalvi Ádám, János és Antal, Thurchányi Orbán és Nadani Pál.

A sok apróbb-nagyobb kölcsön mégsem merítette ki András úr pénztárát, mert már 1498. legelején — rokonai szeretettől indítatva — 2000 frtot kölcsönöz Ethrei Kálnai Péternek, de zálogba veszi: Kálna, Lehota, Kisfalu és Malech nevű egész birtokait, valamint az Ipoly folyón levő malmát.

Fentebb említettük, miképp szerezte meg András a Lipthai-féle birtokokat, de utóbb a besztercebányai polgárok javára ezekről lemondott. Legalább így ígérte, de az 1499. események azt mutatják, hogy egy részüket mégis megtartotta, mert Lipthai Benedek fia Miklós Lehota és Szelez nevű ősi birtokát, mely néhai atyjának hűtlen-

sége folytán a koronára, majd inscriptio révén J. Andrásra szállott, visszaváltja. Sajnos, hogy sem a nota infidelitatis esetét, sem a visszaváltást közelebbről nem ismerjük, de a Lipthai ügy nagyon emlékeztet a Kazzaiak hűtlenségi pörére, akik talán hasonló módon ott maradtak az ősi telken, vagy legalább jó részét visszaszerezték.

A véghlesi váltságösszeg ügyes elhelyezésével véget ért a J. család történetének első fejezete, *Quantae molis erat condere gentem*, de túlestek a kezdet nehézségein! Elvesztvén a zálogbirtokot, eddigi új nevük: Végghlesi is elesett s bár Neczpált 1496. óta (l. 384. l.) végérvényesen birják, vezetéknévül újra Kussau kezd szerepelni. A családalapító ős keresztnéve állandó vezetéknévül és a Neczpáli előnév csak János apród férfikorában merül fel, de ez már a II. kötet éveibe nyúlik.

XIX.

A SZÉCSÉNI ÉS HOLLÓKEÖI TREUGA.

Feljebb a huszita korszakkal kellett foglalkoznunk, 1441-ben némileg más viszonyokkal állunk szemben. Ha az ellenséges indulat, amely az országban uralkodott, nem is volt már oly elkeseredett, mint a korábbi, elég bajt hozott ez is az országra. A két király mellett két pártra szakadt nemzetnek küzdelméről a felvidéken s az ott szereplő egyéniségekről szólnak a következő sorok.

1441-ben, Dénes vértanu napján (október 9.) kelt Szécsénben a következő kiadvány. Nos Ladislaus de Zeczen Neogradiensis et Hontensis Comitatum Comes (a régen kihalt híres Szécheni-család tagja), Stephanus filius Nicolai, filii Blasii de Gyarmath, Blasius de Saagh, Michael filius Etreh de Kalna (barsvármegyei), Georgius Soos de Polthar, Johannes de V. agh (?), Sandrinus de Vedde (?), Georgius Zekel de Tharnocz, Jacobus de Darocz (?), Laurentius Bagos de Osdyn (igy), Johannes Jaka de Zucha, Demetrius Daczo de Nyenye et Paulus Czako de Lezenye tudatják, hogy azon egyenetlenségeket és viszályokat sat., mely egyrészről köztük, másrészről „inter egregium Hasskonem Schellendorff“ Körmöcz város kapitánya, nemkülönben zólyomi comes közt, Zomzedvári Chermen Henningus, Cassaw-i Jodocus Wyglesch vár kapitánya, Horváth György Lypcze vár kapitánya,*) Horváth Jakab Dobrona (igy) vár kapitánya, Koler Péter Sasskew vár kapitánya, valamint Körmöcz, Selmece, Besztercze, Lybeth, Ujbánya és Bakabánya polgárai közt folytak, elfelejtetik és az összes ellentéteket kiegyenlítik.

Hosszasan magasztalva ezen egyezség erkölcsi becsét, elmondják, hogy Schellendorff Hassko úrral, valamint az összes többi

---

*) Minthogy ekkor Gergely, Corbavia grófja birta Lipese várát, úgy hisszük, a keresztnév hibás, Gergely értendő.

nemesekkel, kapitányokkal és várnagyokkal és nevezett városok és várak lakosaival fegyverszünetre lépnek „treugae ac pacis vinculum et fedus treugare“ (így) a mai naptól kezdve Szent György napig. Ezentúl ki-ki szabadon járhasson, minden bántódás nélkül, ha pedig valaki közülünk, amitől Isten őrizzen, ezt a fegyverszünetet részlegesen vagy egészben megsértené, ez esetben a sértett fél Zekel György, Kálnai Ethre Mihály, Daróczi Jakab és Czijtari Lőrincz előtt, sérelmeinek orvoslását fogja nyerni a bejelentés utáni nyolczadnapon Lónyabányán. Akik pedig az igazságszolgáltatásban restek, vagy lanyháknak bizonyúlnának, Hassko úrral és a többi kapitányokkal, várnagyokkal és polgárokkal szemben, ötezer arany forint bírságban marasztaltatnak; hasonlóképpen Hassko kapitány és várnagyai a hozzátartozó nemesek és nemtelenek tartozzanak, nemes és „circumspectus“ Zaarkafalvai Barla György, Boczora-i Bertalan, Modier (nyilván az ismert Moderer, Modrar) Pál és Sweingreteel István Körmöcz- és Besztercze városok bírái előtt megjelenni, akik a feljelentés napjának nyolcadán Zalathnán a sértett félnek igazságot szolgáltatnak. Ha pedig ezek, vagy a fentnevezettek vonakodnának eljárni, akkor a Hassko zólyomi főispán Henningus, Jodocus, a többi kapitányok, várnagyok, valamint a polgárok is hasonlóképp ötezer arany forintban ipso facto vincéltatnak. Ha pedig bármely félnek ezen fegyverszünet megtartása nem volna ingyére, köteles azt tizenöt nappal előbb bejelenteni.

Megerősítettet tizenkét címeres pecséttel. Az eredeti oklevél Körmöcz város levéltárában. (Tomus I., Fons 18., Fasc. 1. Num. 7.)

Kitetszik ebből, hogy Schellendorffi Hassko a László-párt első embere volt a bányavárosok kerületében, egyúttal zólyomi főispán, Moderer Pál alatt. A híres Moderer a dúsgazdag Ringbürger ez évben Körmöcz város bírája, Nagy-Ida tulajdonosa, sőt Nagy-Ida kapitányának is írják.

E szép intézkedések csak a jövő évi Szent-György napig voltak érvényesek, azért új egyezés látszott szükségesnek. Valóban hasonló tartalmú fegyverszünet emléke az 1442-ben Hollokew várában „feria secunda proxima post festum exaltationis sanctae Crucis“ kelt egyezmény, de a szereplői részben mások. „Nos Ladislaus filius Ladislai de Zechen (itt nem nevezetik a két vármegye főispánjának). Michael Ethre de Kalna, alter Ladislaus Soos de Polthar, Sandrinus de Vede (?) (eleje olvashatlan), Jacobus de Darocz, Nógrád- és Hont-vármegyéknek nemes és más rendű közönségének nevében tudatják, hogy egyrészt köztük, másrészt pedig nagyságos Brandis-i

Giskra János, Kassa városa, valamint Körmöcz és a többi bánya-városok, továbbá Wygleszi Cussow-i Jodocus, Sasskew-i Péter Saffar (értsd: Koler), Lypche-i Kenez Gergely, Dobronyai*) (Corbaviai) Groff Gergelynek özvegye (!) és Selmeczi Oskert kapitányok, várnagyok és kormányzók közt; nemkülönben Schellendorff-i Marcus (így) zólyomi várnagy és ugyanazon hely (értsd: vármegye) comese; továbbá Körmöcz, Selmecz, Bakabánya, Libet, Ujbánya és Beszterce, ahol erősséget bír (ez mintha tollhiba lenne, Besztercze a három nagy város egyike nincs felemlítve a maga helyén, talán a garamparti Berzencze várat értik) és egész Zólyom-vármegye közönsége, között tekintvén a számos erőszakoskodást, személyek elfogatását és a sokféle kártételt, mindezeket orvosolni akarván (tehát a mult évi „treuga“ nem vezetett eredményre), komoly megfontolás után egyezés jött létre, elhatározták, hogy Giskra János úrral, Jodocussal és a többi kapitányokkal sat. egész jövő Szent-György napig sérthetetlenül megtartandó fegyverszünetet kötnek; ily módon (következnek a feltételek mint a megelőző évben) ha azonban a király (értsd: Ulászló) vagy a királyné (értsd: Erzsébet, Albert király özvegye) ezen Szent-György napig tartandó fegyverszünetet revocálná, amitől Isten óvjon, ha ezt el nem kerülhetnék, egyik fél a másikkal ezt tíz nappal előbb tudassa. A lopást vagy rablógyilkosságot elkövető nemes, vagy nemtelen bárhol is elfogatván, felakasztandó. Továbbá Soós László és némely más nógrádi nemesek állítják, hogy Hont vármegyében bizonyos javakat birnak, amelyeket Lévai László tart elfoglalva. Ezen javak Lévai László foglalásának dacára a jelen fegyverszünet előnyeiben részesüljenek; ellenben Lévai László embereire ez nem terjed ki. Aki ezt a fegyverszünetet megszegi, azt hítszegőnek, becsülete és embersége vesztettnek tekintik, becsületes emberek és vitézekkel (milites) való érintkezéstől eltiltandó. Őt címeres pecséttel (töredék) megerősítve. Körmöczi városi levéltárban. (Tomus I., Fons 18., Fasciculus 1., Numerus 8.)

Egy félév alatt tehát nagy változást találunk, Hassko helyét Körmöczön a hatalmas Giskra foglalja el; Schellendorff Márk (így) Zólyomban helyettesíti Hasskót, ez utóbbi már nem szerepel. Dobronyai gróf néven a Corbaviai gróftól kell érteni, egy személy a Lipcei Kenézzel. Elég élénken ecseteli e két levél a felvidéki helyzetet, a Kárpátoktól egész le Nógrád-vármegyéig.

*) Corbaviai Gergely még 1451-ben élt, tehát hiba.

MAJTHÉNYI GERGELY SZTRICZEI ZÁLOGÜGYE.

A várnai szerencsétlen ütközet után beállott zavarok idejéből bemutatunk két ugyancsak távol eső adatot a közviszonyok illusztrálására.

Különös világot vet Perényi Jánosra, Márnaros, utóbb Szepesvármegye főispánjára, főasztalnok, hadak vezére és Ulászló királynak nagy hivére, Hédervári Lőrinc nádornak levele (1444. december 22-ről). A nádor biztosítja őt a saját, valamint a többi méltóságok nevében, hogy bátorságosan eljöhet Budára, senki részéről nem leszen bántódása. Ez a menlevél vonatkozhatott az ő pártállására, miután pártfogó királya Várnánál elesett (bár ekkor még egészen biztosan nem tudhatták) és oka volt félnie az ellenpárt boszújától. Ámde a levél tovább azt mondja: Giskra János és mások azt állítják, hogy Thalafuz Perényinek a familiárisa. A nádor tudni akarja, igaz-e a vád? Mert ha Thalafuzt valóban szolgálatába fogadta, nem jó, (ilyen szelid kifejezéssel él a nádor), hogy a gonosztevő a P. neve alatt garázdálkodik, ha pedig a vád nem igaz, kíváncsi, hogy jóakaróit — fratres — erről értesítse. (Gróf Zichy okmánytár 9-ik köt.)

Ide iktattuk a levél tartalmát, mert bevilágít az akkori viszonyokba. Perényit azzal vádolják, hogy a hirhedt cseh conſottierevel cimborál. Talán volt köztük bizonyos megállapodás, hiszen Thalafuz mint Giskra embere a bártfai polgárokkal is jó lábon volt. Perényi kénytelen volt bizonyos modus vivendit keresni a csehekkel, mert velük egy területen működött. Ugy véljük, valami concordatum is lehetett köztük, ezt a súlyos viszonyok igazolták. De miért vádolja Perényit Giskra? Hogy Giskra nem volt Perényinek jóakarója, tudjuk, utóbb 1446-ban meg is fizettette vele szabadságát, miután Perényit elfogatta. Az ára Nagy-Ida volt, melyet Perényi, nem

tudván a 20.000 arany forintot lefizetni, amit szabadonbocsátásáért Giskra János követelt, Moderer Pál körmöci polgárnak (Ringbürger) kötött le, zálogba vetvén uradalmát. Később Perényi fia, ifjabb János, nőül vévén Moderernek egyik leányát, Nagy-Ida egy részét visszakapta. Giskrának különben Thalafuzzal is voltak nem ritkán differenciái, s nem lehetetlen, hogy az ekkor főkapitányi méltóságától megfosztott vitéz boszúja volt a vád.

A másik egykorú adat Majthényi Gergelynek személyes ügye.

Fentebb a Kazzaikkal kapcsolatban érintettük már M. Gergely sztricei zálogügyét. most visszatérünk részletesebb tárgyalására. Ugyanis 1445-ben *secunda die Circumcisionis Domini* (jan. 2.) kelt a zoborhegyi konventnek kiadványa, mely szerint nemzeti Maythe-i Gergely személyesen bemutatta a nyitrai káptalan pecsétje alatt kiadott záloglevelét, melyben egyrésztől Maytehi Gergely, másrésztől Simonyi Imre és Thurdomecz János, valamint S. Imre fia Benedek szerződnek. M. Gergely kijelenti, hogy mindkét Ztreche (Sztricze) nevű birtokát ugyanott lévő várával (*fortalicium*), melyet a csehektől az csak imént szerzett vissza, saját költségén és pénzen („*sumptibus et pecuniis*“ ez néha a kiváltási árat, de néha a hadivállalatra fordított költséget is jelenti) nekik resignálja, minthogy a nevezett Imre és János neki erre háromszáznegyven arany forintot ígért és ebből már százhuszonhetet ki is fizetett, ezért ő nekik ezen két Sztriczét a várral és tartozékaival együtt zálogba bocsátja. Viszont Imre és János kötelezik magukat, a hátralevő összeget Szent-György napig, illetve keresztelő Szent János napjáig lefizetni. Ha ennek nem felelnének meg, felhatalmazzák M. Gergelyt, hogy rész-birtokaikat Simonyban, Thurdomeczen, Návojon (Navojócz), Radowyche-ben (Rádubicza) és Kachurad-on (Koczúr) zálogjogon addig bírassa, amíg a pénzt le nem fizetik. Ezzel szemben ők ígérik, hogy Sztriczét el nem idegenítik és azt majdan M. Gergelynek visszabocsátják, birtoklásuk alatt pedig azon várból az ország lakosainak semmi kárt nem fognak okozni.

Ezt a konvent szóról szóra átírja, sőt 1462-ben húsvét előtti csütörtökön újra kiadja.

Ez az első adat arra, hogy a Nyitra-Zsámbokréttel szomszédos trencsén-vármegyei Sztricze Majthényi Gergelyé volt; mi jogen? nem tudjuk. Tény azonban, — amint fentebb láttuk — hogy a Majthényi-család ott később folyton birt, még a 19-ik század első évtizedeiben is.

Egy körülményre azonban lehetne ezen oklevélből következ-

tetni. Az a kérdés, lehetett-e Gergelynek a várnai csataterről ujévig haza térnie? Ha igen, akkor feltehető, hogy Gergely a csatában részt vett és hazaérvén, nyomban pénzzé teszi ezt a birtokát, hogy nyomasztó szükségén segítsen. Minthogy a várnai gyászos harcz november 10-én folyt le, Gergely onnan ujévig haza érkezhett. Feltűnő, hogy nyomban pénzről gondoskodik, holott egész életében még csak egy esetet tudunk, amikor szenvedőleges zálogügyletet kötött, azt is — úgy látszik — leánynegyed kifizetése végett, így tehát némi valószínűség mégis amellett szól, hogy a várnai ütközetben részt vett, amint a régi írók is állítják. Nem merjük ezt azonban egész határozottan állítani, bár nézetünk mellett más érvek is szólhatnak. Talán a legerősebb argumentum az, hogy Sztricze várát, amelyet csak nem rég szerzett vissza, jelentékeny áldozatok árán (tehát nagy súlyt fektethetett birtokára) hamarosan zálogba veti. Az ügylet sürgőssége mellett szól, hogy még mielőtt írásba foglalták volna a felek ezt az ügyletet, előre is tetemes összeget vett fel, ami éppen szokatlan eljárás volt. Azon korból sok olyan kiadványt ismerünk, melyek azt mondják, hogy X várát „*fatigiis et pecuniis*“ vagy pedig „*partim armis, partim vero pecuniis*“ szerezték vissza, ezzel a kifejezéssel pl. Mátyás király okleveleiben gyakran találkozunk. A „*fatigiis et armis*“ rokon kifejezés a fegyveres közbenjárásra, az ostromra vonatkozik, melyet azután a pénzáldozat követett a szorongatott, de még korántsem legyőzött várbeli ellenség számára, szabad elvonulás mellett, ami az ügyet gyors lebonyolításra vitte. Nem lehetetlen, hogy Gergely is ilyen visszaszerzésre gondolt. Tekintvén, hogy a török háború érdekében Ulászló mindent elkövetett volt, és ezalatt Friderik császárral a viszály szünetelt, a végvárak kiválóbb kapitányai is elhagyhatták váraikat. Igen valószínű, hogy Hunyadi törekedett is az ő meghitt hívei közül a legjobb vezéreket maga körül csoportosítani, így tehát az ujbári kapitány is részt vehetett a szerencsétlen várnai ütközetben, ahonnan csak pusztá életét menthette meg. Csapatok nélkül, mindenből kifosztva, térvén haza, az újabb bonyodalmak súlyának tudatában az öreg vitéz utána járt, hogy lehetőleg felszerelve nézzen szembe a veszélylyel.

MAJTHÉNYI GERGELY HATALMA TETŐ- PONTJÁN.

Tudjuk, hogy a közhit sokáig tagadta Ulászló elestének hírét és az irányadó politikusok ezt a feltevést támogatták. Ezért húzó-dott 1445-ig a királyválasztás kérdése is. Ebben az időben (1445. április havában) a hét főkapitány pártállását alig lehet meghatározni. Giskra, a Cillei grófok, Garai László bizonyára László pártján voltak. Vajjon Országh Mihály ide hajlott-e? Mert a társkapitány Pongrácz, mint láttuk, Giskra ellensége, akkor Szakolecza ura, Gergely szomszédja, Ulászló pártján állott.

Országh Mihály és Pongrácz a Vág-Garam folyók közti részen, tehát a Mátyusföldön is parancsolnak Rozgonyi Györggyel egyetemben (Horváth M. műve Pelsőczy Imrét is itt szerepelteti, de mi hajlandók vagyunk őt inkább Gömörbe és vidékére helyezni) Giskra a bányavárosoktól Kassáig való területen rendelkezett. A körmöci levéltár (Fons 37. f. 1. n. 8.) ez időből Giskrának egy kötelezvényét őrzi, mely az akkori idegen invasionak névjegyzékét néhány új névvel szaporítja. 1445. évi december 2. Zólyomban írja: „Ja Jan Giskra z Brandysu najjasneyssiho Kniezete a pana pana Ladislawa Krale Uherskeho etc. Haytman nagwissi a Hrabie Sarisky“ ebben vallja, hogy ő kétszáz magyar forinttal és három lóval tartozik „Slowutnemu Panossy Janowy Makoveczowy z Senyecz“ -nak (magyarul nemzetes Szeniczei Makovecz János apródnak),*) kötelezi magát azt jövő, tehát 1446-iki pünkösdre visszafizetni. Ezután hosszú clausula következik az akkori szokás szerint, amelyben garanciákat nyújt, nemfizetés esetén pedig felhatalmazza a hitelezőt, hogy őtet szidal-

---

*) A „panos“ a cseh közjog szerint lehetett köznemes, de gyakran apród, familiaris.

mazhatja, mocskolhatja és minden módon gáncsolhatja. Mindezek hitelére a levelet saját és kezeleinek pecsétjével megerősíti. Ezek nemzetes Dietrich z Frumstyna (nyilván Frumstein), Herzman ze Zwerzetycz, Jan Menyski. A hitelező neve magyarnak látszik, de ezidő szerint ismeretlen. Kinek apródja, udvarnoka lehetett? Szenicz-i előneve melyik helysége vonatkozik? Jelentéktelen ember alig lehetett, akinek Giskra adósa s ilyen kötelezvényt állít ki, még pedig szolgálatai és szenvedett kára fejében...

Ez időtájt, 1445. derekán Gergely úr Szécsi Dénes primás, volt nyitrai püspök megbízásából a nyitrai püspökség kormányát bírja (Hunyadi még ekkor nem volt kormányzó). Természetesen nem az egyházi ügyekben, hanem a világiakban, ő rendelkezett a vagyonnal, a püspöki várral és fegyveres népeivel, amire Csetneki László püspök gyengének bizonyult. Érthető, hogy a püspök gondnokát nem jó szemmel nézte és vádakát költött ellene.

1446. szeptember 2. Budán kelt az ország tanácsának kiadványa Nyitra vármegye főispánja, alispánja és szolgabiráihoz, melynek értelmében Csetneki László püspök panaszolja, hogy az elmúlt zavaros időkben Majthényi Gergely, az esztergomi érsek által ki-nevezett nyitrai várnagy (így!) Nyitra várából harminchárom üres boroshordót elvitetett. Ezenfelül a püspök jobbágyain szokott adójukon felül hatszáz arany forint taxát vett volna erőszakosan; a püspökség összes javait a püspök nagy kárára elfoglalta s jövedelmét magának tartja. Erről szerezzen a vármegye tudomást és tegyen jelentést. (Orsz. ltár 13858. és 13955. sz.)

Ezen panaszra az ország tanácsa kiküldi a nyitrai káptalant további nyomozás végett, homo regiusként nevezvén *Kereskényi* Lászlót, *Sarthwani* Dénest és *Néveri* Tamást, hogy admoneálják Gergely urat az okozott kár megtérítésére, ha pedig ellenszegülne, idézzék meg őt jövő Szt.-Jakab apostol ünnepe nyolcadára, úgy, hogy akár megjelenik, akár nem, az ügyet el fogják intézni.

A káptalan tagja, Berenchi András mester kanonok, *Kereskényi* Lászlóval Szent-Margit szűz napján Nyitra városában, ahol akkor sok nemes és egyéb státusbeli ember Nyitra vármegyéből összegyűlt volt, közölte Majthényi Gergelylyel küldetésük célját; minthogy pedig Gergely úr legkevesebbé sem volt hajlandó az elégtételadásra (dum id minime facere curasset), megidéztek őt azon évi Jakabnap nyolcadára. Az ügy elintézése ismeretlen.

Ismeretesek azonban a siralmas helyzetek, amelyekbe egymásik tehetetlen püspök egyházának vagyonát hozta. II-ik Pius pá-

pának 1464-iki breve-je említi, miként Sigmond király idejében a nyitrai püspökséget egy cseh birta zálogban, sok más egyházi vagyron is világiak kezén volt, mert azok azt jobban tudták megvédelmezni, mint püspökeik. Ez némileg magyarázható is, mert a nagy vagyonnak sok ellensége volt, azokat imádsággal távoltartani nem lehetett; viszont, ha a püspök harciasabb hajlamú volt és gyakrabban viselt páncélt papi ruhája helyett, bajba kerülhetett Rómával. A praemontrei rend egyik harcias apátjáról olvassuk a pápának azt a kívánságát, hogy páncél helyett *néha* fehér csuhát *is* viseljen. Mátyás király későbbén a nyitrai püspökség patronatusát a Gúthi Ország-h-családnak adományozta, bizonyára, hogy a birtok erős kézben legyen. Ilyen szempontból állították akkor a püspökség élére Gergely urat is. Állása amellet szól, hogy erélyes, kemény *férfi* volt. Ilyennek ismerhette személyes érintkezésből a primás, aki utódját a püspöki székben nem sokra becsülhette s világi gondnokot annál inkább adhatott melléje, mert László püspököt a szentszék sem erősítette meg. Szécsi Dénes Nyitráról már 1439-ben ment az egri püspökségre és helyét nyomban László foglalta el. Gergely kormányzóságának kezdetét nem tudjuk, meddig tartott? Talán László püspök 1447-ben bekövetkezett haláláig, vagy 1448. derekáig, amikor Miklós, az új püspök vette át a hatalmat.

Hogy 1447-ben M. Gergely még lehetett kormányzó, igazolva látjuk azzal, hogy ezidei országgyűlésen egymaga jelenik meg Trencsén vármegye képviselőtében, tekintélye, hatalma tehát csonkítatlan. Visszatérve az országos eseményekre, röviden regisztráljuk, hogy 1446. júniusában választja meg az országgyűlés Hunyadi kormányzónak Rákoson. Megindul a háború Friderik ellen, Hunyadi púsztitja Ausztriát, Stiriát; Pongrácz Szakolczáról rénségben tartja a szomszéd osztrák lakosságot. Feltehető, hogy Ujvár kapitánya, Gergely úr sem nézte tétlenül a helyzetet s a jó alkalmat hadi dicsőségre és derekas zsákmányra el nem mulasztotta.

1446. augusztus 18-án jelent meg a magyar küldöttség Frideriknél Bécsben. Szemképráztató fényt fejtettek ki, különösen Ujlaki Miklós valóban ragyogott, de eredménye nem volt eljárásuknak, sőt László helyett Burgundia fejedelmének fiát Károlyt kezdték emlegetni, mint magyar trónjelöltet.

1447-ben még egy követség járt Bécsben. László pártja már növekedőben van. Hunyadi ekkor támadta meg Cillei Ulrikot Horvátországban és Ausztriában, tőle várakat foglalt el s javaiban nagy pusztítást vitt véghez.

1447. július 21. Rimaszombaton kelt Hunyadi kormányzó és Giskra János közt a híres békekötés, melynek rövid ismertetését mi sem mellőzhetjük, mert hatalmasan bevilágít az akkori zavaros viszonyokba. A pontozatok szerint Sáros, Szepes, Gelnycz, Richno, Késmark és Rewische várak Giskra kezén maradjanak mindaddig, míg a kormányzó az ország báróival neki át nem adja Zólyomban (értsd vármegyében) levő várakat: ugymint Zólyom, Wygles és Lipcsét, valamint Saskewt (Bars vármegye) és Korpona várost (Hont vármegye) szokásos adójával és a hozzátartozó birtokokkal együtt; nemkülönben amíg Dobronya várát neki kezére nem bocsáthatja, minthogy ezeket a várakat neki assignálták. Ezenkívül a körmöczy és kassai kamara jövedelmét, nemkülönben a pozsonyi harmincadot és azokat, amelyeket eddig birt, mostantól fogva három évre neki meghagyják a Sáros-, Abauj- és Zemplén-vármegyékbeli kamarai hasznokkal együtt. A három év lefolyta után tartozik ezeket visszabocsájtani. László király nagykorúságáig Giskra maradjon meg a felvidék főkapitányságában. Továbbá kötelezi magát a kormányzó s az ország tanácsa, hogy tizenhat nap alatt tizenhatezer arany forintot fizetnek Pelsőczy Imre erdélyi vajda és Moderer Pál kezébe, mint hivatalos letétbe, viszont Giskra köteles Tapolechan várát a várossal együtt Zechen-i László urnak azon tizenhat nap alatt visszabocsájtani és Wybana (Ujbánya értendő-e?) fortaliciumot lebontani. Ha a fentnevezett várakat Giskra átadta, Imre vajda és Moderer Pál az említett tizenhatezer arany forintot neki kifizetik. Ugyanazon 16 napi terminusra Giskra Berzewycze várát is tartozik átadni előbbi nemes birtokosainak. Ezenkívül a kormány Giskra Jánosnak tizenkétezer arany forintot ígért két terminusra; felét Szent-Mihály napra, másik felét karácsonra, de úgy, hogy Giskra köteles legyen ezen összeg helyébe lovakat, ökröket is elfogadni és továbbra az országot nem háborítani; ellenkezőleg a belföldön lévő ellenségeket megtámadni. Az is elvégeztetett, hogy egyik fél sem fogja a másiknak híveit, a polgárokat, nemeseket, vagy bármi más statusbelit zaklatni. A rabok mindkét félről kibocsájtandók, kivéve azokat, akik ezen végzés előtt megbecsültetvén, váltságdíjuk fejében kauciót tettek le stb. (Gróf Zichy okmánytár IX., 169.)

Ezen szerződés szövegezése nem mondható kifogástalannak, sőt egyes részletei érthetetlenek. A béke különben is nem tartott soká, minden valószínűség szerint a feltételek nem voltak teljesíthetők, amint azt már sokszor tapasztaltuk. Egy körülmény vonja itt magára figyelmünket a mi speciális szempontunkból; azt olvassuk

u. i. a szerződésben, hogy kötelezi Giskrát Tapolcsán várát és városát tizenhat nap alatt Szécseni Lászlónak vissza adni; tehát ekkor az ő birtokában volt. Más helyen elmondtuk, hogy 1434-ben Tapolcsánt a husziták szállották meg és Lévai Cseh Péter őket ott ostrom alá vette volt; akkor, sőt utóbb is az elterjedt utraquisták Baán és Ludány közt bizonyos központnak tekintették ezt a kis várost. Birta-e Szécseni László, a nógrádi főispán ebben az időben a várost, vagy talán a távolabb eső várat, nem tudjuk. A régi huszita irányú Tapolcsán, miután rövid idővel a huszita-harcok befejezése után újra Giskra befolyása alá került, úgy véljük, nem változott meg, s ez érdemben a helyzet csak 1462-ben, Giskrának meghódolásával ért véget.

Tapolcsán a Nyitra-völgyben számottevő hely volt s így birtoklása a közel vidékre nem lehetett hatás nélkül. A fent közlött békekötés után két hónappal 1447. szt.-kereszt felmagasztalás utáni szerdán (szept. 19.) Budán kelt az a nevezetes oklevél, melyet Hunyadi János kormányzó, Széchy Dénes bibornok esztergomi érsek, az ország praelatusai, zászlósai, főrendjei, valamint a vármegyék követei, mindannyian névszerint felsorolva adtak ki. Ebben mondják, hogy Hédervári Lőrincz nádor az ő helybenhagyásuk mellett élte fogytáig Buda várát kezében tartotta, bekövetkező halála, fia Imre, előbb macsói bán, mostanáig szintén bírta; de miután az elmúlt évben hozott országos végzés kimondotta, hogy a kormányzó rendelkezessék a királyi és királynői várakkal és városokkal, a jelenlegi országgyűlés elhatározta, hogy Buda várát is a kormányzónak adja át. Hédervári Imre bán megidézettván az országgyűlés elé, meghajolt végzése előtt és Buda várát a kormányzónak átadta. Erről őt az országrendek teljességgel nyugtatják. Ebben az okmányban névszerint olvassuk az összes vármegyei követek nevét, nagyobbbrészt három vagy négy jelent meg, Trencsén vármegye csak egyet küldött, *Majthényi Gergelyt*. Ezenkívül csak két vármegye küldött volt egy-egy követet: Liptó és Bars; ez utóbbi Baragyáni Salamont. Talán argumentumnak vehető az is, hogy Gergely úr nem mindennapi tekintélynek örvendett. (Kovachich Vestigia Comitiorum 268. l.)

Ugyanekkor választották nádornak Garai Lászlót, a néhai királyné hívét, és Friderikkel két évi fegyverszünet kötöttet.

A Hédervári-család levéltára őrizte meg ezt a nevezetes oklevelet, amelyen a függő pecsétek még nagyrészt megvannak. Megjelent a „Turul” 1902. foly. ott olvassuk „Gregorius de Maythe de

Threnchiniensi“ nevét. Több szaktudóssal abban a véleményben vagyunk, hogy Gergely úr címeres pecsétje (a lombosfa alatti medve, vagy talán vadkan?) még felismerhető. Méreteinél fogva nem lehet gyűrűpecsét, ennél jóval nagyobb, díszes, góthikus stylusban van kidolgozva, amolyan sigillum maius-nak mondható. Ezenkívül még egy hasonló, de nem azonos pecsétjét ismerjük Gergely úrnak, ez már határozottan gyűrűpecsét, bár sigillum pendens-ként alkalmazva. Erről az ereklyéről alább szólunk, a nováki scultetia alapító levele tárgyalásánál.

GISKRA BÉKÉJE PONGRÁCZCZAL KÖRMÖCZÖN.

Mielőtt tárgyunk érdemleges fejtegetésébe bocsátkoznánk, néhány apróbb, távoleső laza részletet sorolunk fel tájékoztató korrajz gyanánt. Tudjuk, hogy a száraz adatok enumerációja nem érdekfeszítő olvasmány, általuk az előadás az egység rovására szétfolyik, de a hivatottak megértik az adatgyűjtés fontosságát, ezek szemében a csoportosítás és feldolgozás másodrangu kérdés.

Élénken jellemzi a közviszonyokat a következő eset:

1446-ban a sághi prépost panasza került az országbíró elé.¹ Sok kisebb-nagyobb erőszakoskodásról folynak ez időben a följelentések, olykor vizsgálatok, de ritkábban kerül sor az ítéletek végrehajtására. Nincs mit csodálnunk, hogy a zavaros idöket a sok kalandra és zsákmányra vágyódó féktelen elem fölhasználta, de azért megdöbben-tőleg hat Lévai Lászlónak, a hires erdélyi vajda, hadvezér és nagy-nevű vitéz fiának kalandja. Erről mondja panaszlevél, hogy magá-hoz vévén Füssi Lászlót, Velchez Andrást, Darázsi Pétert, Balanyai Kelement, Kis-Endrédi Kis Tamást, továbbá Oskola Mattinko és Blanca János nevű cseheket, némi magyar és cseh lovasokat és gyalogosokat és velük a prépostságra rontott, azt kirabolta, onnan zászlókat, tizenegy aranyozott ezüst kelyhet, füstölöket, misés és más könyveket, függő pecsétés leveleket elvitt. Ez alkalommal a szerzeteseket megverette, őket ruháiktól megfosztotta, a prépostság-nak, valamint a jobbágyok minden marháját Lévára hajtatta, miáltal tizenhatezer arany forint kárt okozott. Valljon csak prédavágy volt-e, vagy járultak-e hozzá más körülmények is, nem tudjuk. Tanulmányunk más helyén több ízben utalunk Lévai Lászlóra, szölünk erőszakoskodásairól, talán nem tévedünk, ha a célzásokat ezen na-gyobb szabású rablókalandjával hozzuk kapcsolatba. És Lévai László mégis Bars-vármegye főispánja lett, hét évvel utóbb már e

méltóságban találjuk. (Fejér Codex X., 3. Sylloge 137.) Kell-e megdöbbentőbb korrajz?

Giskra sokféle paktumából mi is közlünk itt egy részletet, sajnos, csak egyoldalú információt, amelynek emlékét az alábbi szük-szavú missilis őrizte meg:

Ország Mihály tárnokmester Sellyéről (ex Chelle) 1445. aug. 8. válaszol Giskrának levelére. Köszöni közbenjárását a királynál és figyelmezteti, hogy a Duna révén (in portu Danubii) történt személyes tárgyalás alkalmával ígéretet tettek kölcsönösen egymás alattvalóinak kímélésére. Ezért a maga részéről fogadja, hogy a pozsonyi vásárosokat nem fogja bántani, ha ezt másfelől G. is megígéri. (Nemz. Múzeum törzsl.) Ezzel a paktummal a kapitánytársak talán eleget tettek az áprilisi országgyűlés (Artic. IV.) határozatának, hogy a közbéke és rendről gondoskodjanak. Több hasonló tractatumot úgy sem ismerünk.

Itt hozzuk föl Pongrácznak főkapitány korából való egyik bár nem hivatalos levelét, mely megvilágítja viszonyát a Bossányiakkal. 1446. febr. 13. megjelenik a tûróci konvent előtt: — — —

Vir nobilis Georgius de Bosano ostendens literam egregii dni Pangracii — petens nos sigillo nostro sigillari. Quarum tenor talis est:

Ego P. de Sto Nicolao vobis, vobis Nicolao Zandor*) sedenti in Uchurocz amico meo et Nicolao de Clobuezicz capitaneo in Leva fidelibus, meis commendo ut dno Georgio de Bosano ostensori huius literae, servitori nostro in bona sua quomodocunque vel cuiusmodi habet quod permittere velitis, nec non servitoribus vestris qui sunt subditi sub manibus vestris etc.

Datum in Sztrecen sabato proximo p. f. S. Scholasticae 1446.

Presentibus perlectis reddi iubemus. (N. Múz. törzsl.)

A levél alján idegen kéztől származó folytatólagos feljegyzés, talán a levél bemutatásának sorrendje:

Item I. in Bossano, item in villa Janova;

„ II. in villa Secz et nova Eccl. item in Dilzin.

„ III. in villa Nevolna, item in Maizel;

„ IV. in villa Privencze, item in Lehotka;

„ V. in villa Lipnicz item in Neporacz,

amelyek mind Bossányi birtokok voltak. És ennek a menlevélnek még sem volt tartós hatása, vagy legalább nem terjedt ki az egész Bossányi családra, mert Hunyadi János Szegeden 1447. aug. 25.

*) Ez nyilván Schellendorff. kinek nevét olykor Sandorffnak is írják.

Zoobi János, Saagi Balázs és Gyula fia Györgynek, mint Tapolesán kapitányainak oltalmába ajánlja Bassani Jakab fiát Benedeket. Protectionalisa értelmében utasítja a kapitányokat, hogy Benedeket óvják Bassan, Newygen, Kispruna, Banyka aliter, Pristerchet és Duchnolyehotha (in Cottu Nitriensi) birtokában. Pongrácz emberei ellenében!

Ugyancsak aug. 25. a fentebb protegált Benedek már inquisitiót kér ugyanígy elősorolt nyitrai birtokain, mert „quidam sui adversarii“ ott kárt tettek.

A kormányzó kiküldi Nyitravármegyét s elrendeli: Johannes de Koros, sin Mathias de eadem, an Nicolaus de Krencz, ceu Petrus de Praznovecz, neve Andreas de Wyfalu, sive Nicolaus filius, Belae de Korus — menjenek ki az ügy megvizsgálására. A jelentést nem ismerjük.

Ugy látszik a leányági örökösök zavarogtak itt, mert a család 1448. elején igazolja, hogy leányjog nincsen a fentnevezett birtokokban, a Pongrácz érdekeltséget, vagy a Benedek panasozta pusztítást nem említik. (Nemz. Múz.)

És mégis azt kell hinnünk, hogy Pongrácz, illetőleg emberei, ezidőben valóban veszélyeztették Nyitra völgyét, mert az 1448. évi vizsgálat igazolta dűlásukat. A primás panasozja, hogy Nagy-Sallótól Ohajig, továbbá Baán, Izbégh, Egerszeg, Ribény, Chinorány stb. összes birtokait kirabolták P. zsoldosai. (Magy Sion VI. 808 l.) Mivel ennek a támadásnak idejét pontosan nem ismerjük, feltehető, hogy ez talán 1446—7. évi Giskra ellen folytatott hadjárata alkalmával történt, mely az egész felvidéket sújtotta.

Ezek után térjünk folytatólagos előadásunkhoz:

Hunyadi 1448. nyarán a török ellen készült. Tudjuk, hogy a politikai helyzet nem kedvezett ennek a háborúnak, másrészt a nemesség az ország határán túl nem lévén köteles háborút viselni, alig támogatta, a kormányzó nagy sereget nem gyűjthetett, saját bandériumán és a zsoldosokon kívül, csak néhány főúr csatlakozott hozzá, ezek között: Marczali Imre, Rozgonyi Rajnald és mások. A szerencse nem kedvezett nekik, mert a magyar hadak tudvalevőleg Rigómezőn vereséget szenvedtek. Hunyadi gyalog menekülven,

*) Hunyadinak 1447. febr. 14. Ó-Budáról kelt feltűnően udvarias hangú levélben figyelmezteti a Berencsen tartózkodó Pongráczot, ne gátolja birtokain a lucrum camerae behajtását. Sajnos, a missilis nem mondja meg, ki részére szedték? Talán Giskra igényelte ezt is? (Ocskay Itár.)

Brankovics Györgynek, a magyar korona álnok hűbéresének kezeibe esett Szendrő városában. Innét súlyos feltételek mellett szabadult ki. Az egyik feltétel az volt, hogy fia, László mint kezes Brankovics udvaránál marad és egyik unokáját (a leánya és Cillei Ulrik házasságából született Erzsébet grófnőt) nőül veszi.

A kormányzó december 23-ikán érkezett Szegedre. Feltűnő a nagy ragaszkodás személye iránt országszerte, veresége után is, de a háború folytatása nem volt lehetséges, bár a törökkel való békekötés nem következett be; ellenben szükséges volt Giskra ellen erőlyesen fellépni. Ezeket olvassuk a történelemben, holott alább azt látjuk, hogy Giskra Pongráczczal, Hunyadi hívével, ugyanekkor békét köt. A helyzet gyors változását bizonyítja ez.

1449-ben május 4-ikén Körmöcön találjuk Giskra Jánost, a midőn Szent-Miklósi és Berencsi Pongráczczal örökké való békét köt. Belefoglalja városait, ugymint: Körmöc-, Selmec-, Beszterce-, Baka-Libeth- és Ujbányát, (Bélabánya nincs megnevezve) továbbá Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes és Késmárkot és egyéb városait, valamint minden várait, összes szolgálait, alattvalóit, a világi és egyházi személyeket, külön fogadván ebbe a biztonságos és örök békébe nemzetes Baliczky Miklóst az ő váraival, Szklabinával és Árvával, nemzetes Komorovszky Miklóst és Pétert, Podolin, Likava és Suplass várakkal, úgyszintén Kossawi Jobst urat Végles várával, továbbá Rykolly László és Jánost az ő Tarkeő és Hradek (Liptó-Ujvár?) váraikkal, végre Kollár Pétert Saskeő és Revistye várakkal. Ezeknek megbizásából, valamint a maga nevében megbékül Pongrácz urammal, összes váraival, szolgálival és segítőtársaival, valamint mindazokkal, akiket ő maga mellé vevén, a maga levelében névszerint felsorol. Ha ezen szerződés ellen valami vétség esnék, kötelezi magát, hogy három egymás után következő hét lefolyta alatt a Körmöczi urak, mint legfőbb és leghatalmasabb „Urman“-ok (igy) előtt megjelenni, hogy ezek a felek között határozzanak és amit ezek megítélnek, azt neki teljesítenie kell, még pedig ítéletmondásuk után nyomban következő és lefolyó egy hónap alatt, mert ha ezt meg nem teszi, hitét, böcsületét elvesztette, valamint az alább írt kezesek fogadásul lekötött 10 ezer forintját is.

Kijelenti, hogy Pongrácz úrral szemben nem gyakorol hatalmat, nem tart embereket az ő kárára, ingó, vagy ingatlan vagyonának veszedelmére, új várakat nem rakat, csak kizárólag saját tulajdon, inseribált, vagy örökös birtokain, de még ez is szerződőtársa és embereinek kára nélkül történjék. Ezen pontozatokat Körmöc bölc

birája és tanácsa mindkét félnek kiadja, Giskra fogadja hitére és böcsületére saját és hivei nevében, hogy azokat böcsületesen, örök-időkre igaz keresztény módon megtartja és fentartják hivei is böcsületes emberekhez illően.

Brcal Miklós de Dobra, késmárki kapitány, Komorowi Miklós podolinci kapitány, Talafus János de Ostrow, rychnowi kapitány, Péter de Radkow brezewici kapitány mint kezesek 10.000 forint vadimonium terhe alatt fogadják, hogy minden pontot megtartanak, a miket a körmöci urak megítéltek és döntő levelükben mindkét fél számára kiadtak. Ha azt megszegnék, az említett „Ubermann“-ok szava szerint, ezek ítélet mondásuk után számított három héten belül Körmöcön hitelezőjük javára azon összeget lefizetik. Ha pedig mind ezt nem tennék, (amitől Isten óvjon) akkor teljhatalmat adnak a már említett hitelezőnek, hogy őket gyalázza és szidja mindaddig, míg neki eleget nem tesznek.

„Aminek hitelére és a fentírt dolgok jobb biztonságára én a tartozó kezeseimmel együtt pecséteinket jóváhagyásunkkal függesztetni rendeltük erre a levélre.“ Krempnitz, 1449. Május 4-ikén.

Bórhartyán. Giskra, Komorovsky, Talafus, Radkovszky függő pecsétjeikkel. (Körmöczi levéltár Tomus I., Fons 18, Fasciculus 1, Numerus 11.)

Nem közöltük ezt a békeszerződést szószерint, mert lengyeles tót szövege igen hosszás, csakis a befejező sorokat adtuk itt.

E békekötésben Giskra és Pongrácz között ott találjuk ez utóbbinak legnagyobb ellenségeit, a Komorovskyakat és a Tarkeői Rikolf testvéreket is. A szépen megszóvegezett béke azonban nem tartott sokáig.

Az oklevél azt mondja, hogy a körmöci választott bírák a pontozatokat mindkét félnek kiadják; sajnos, hogy a Pongrácz részéről szóló példányt nem ősmérjük, mert abban az ő pártfelei és várai volnának felsorolva, a hol Majthényi Gergely nevével találkozónánk. Különben nem kell nagy combinatio ahhoz, hogy őt határozottan Pongrácz hivei közé soroljuk. Másképpen ekkor nem is lehetett: Ulászló pártja megszűnt. Giskra igaz, törhetetlenül ragaszkodott László királyhoz, de intransigens állását csak azért tartotta, hogy jögeime legyen a felvidéken féktelenül s korlátlanul uralkodni.

Ezen békekötés után másfél évvel (1450-ben október 22-én) Friderik császárral is megkötetett a béke; a császár pedig gyámfiával, László királylyal koronázásra útnak indult Róma felé.

1449 és 1451 között úgy látszik Pongrácz állása csorbat szen-

vedett, mert az újabb békekötés inkább Giskrának látszik kedvezni, de az előidéző eseményekről tudomásunk nincsen.

Hogy mily súlyos, bonyolódott állapotok nehezédtek ezen időken a felvidékre, bizonyítja az újabb fegyvernyugvás kötése Szent-Miklósi Pongrácz és a hatalmas Giskra között. Tudjuk, hogy Pongrácz mindjárt Albert király halála után Hunyadi pártjához csatlakozott, 1451-ben azonban kénytelen Giskrával újabb egyezsége lépni. (Ez az érdekes oklevél bőrhártyán Pongrácz cimeres pecsétjével Körmöc város levéltárában Tomus I. Fons 18, Fasc. 1, Num. 12.) Történelmi érdekénél fogva ez már több ízben megjelent, jelesen a „Magyar Történelmi Tár“ II. 208. lapjain. Ebben, miután felsorolja a nyomatókos okokat arra nézve, hogy béke létesüljön közte és Giskra között, felsorolja László király, illetve a Giskra-párt főembereit is. Neveiket itt közöljük, mert így az akkori társadalom egyik nagytekintélyű részével megösmérkedünk: Corbaviai Gergely gróf, Lipce vár kapitánya (Zólyommegyében), Neczpali Lászlónak veje, Baliczky Miklós thuróci főispán Szklabina várában, Dobra-i Wrczal Miklós, Szepesvármegye kapitánya, Ostrawa-i Thalaphus János Richnov-i kapitány (Szepesben), Komorov-i Miklós és Péter, Jodocus de Kwssaw Wygles vár kapitánya, Kolar Péter, Saskeő vár kapitánya (Barsvármegyében), Berzewicz-i János Dunajec vár kapitánya (Szepesben), Tharkeő-i Ricolffy László és János testvérek, valamint Körmöc, Selmec, Beszterce, Ujbánya, Bakabánya, Libethbánya, továbbá Kassa, Lőcse, Bártfa és Eperjes városok, egyéb várak, erősségek (castra et fortalicia), városok, mezővárosok és falvak, amelyek törvényesen (legitime) alája, t. i. Giskra alá tartoznak addig, míg László király személyesen nem lép a kormányra. Először is kötelezi magát Pongrácz a körmöci magistratusnál az összes Giskrát terhelő leveleket, melyek kezénél vannak, akár pénztartozásról, akár másról szóljanak azok, letenni tizennégy nap alatt és azok mind érvényteleneknek jelentetnek ki. Továbbá, ha a kormányzó úr s az ország főpapjai és zászlósaí Giskra János úr ellen valami ellenséges mozgalmat indítanak, Pongrácz semmiféle segítségadásra nem lesz köteles. Rabokat, ágyúkat díjtalanul tartozik Giskrának visszaadni.

Ha Nagyvár és uradalma (már Pongrácznak tulajdona volt királyi adomány erejénél fogva, ez a tulajdonképpeni Liptó vára, ma csak romjai láthatók) a két fél választotta bírák által Ricolffy Lászlónak és Jánosnak vagy Walgata Mártonnak oda ítéltetnék, ez esetben őket annak birtokában köteles lesz meghagyni, végre minden rabot egy hét lefolyása alatt visszabocsátani.

Ezek betartására kötelezi magát Pongrácz összes népeivel, valamint Bajmóczi Niffor János és Bardo urakkal és Neczpali Lászlóval, még pedig huszezer arany forint vinculum alatt. Ezen oklevél kelt Körmöcön, kedden, június 22-ikén (ipso die sanctorum decem millium militum martyrumque) 1451-ben. Rövid ideig tarthatott ez a béke is, hiszen a reá következő évben (Szent-István napján) Hunyadi már Körmöc alatt táborozik és a békekötést, alighanem újabb váltotta fel. Ebben a mozgalomban részt vett Majthényi Gergely is, mert szövetséges viszonya Bajmóc uraival ismeretes, minthogy pedig ezek Pongrácz frigylevelében első helyen névszerint, mint pártfelei említettnek, egyúvő tartozásuk fölött nem kételkedhetünk. Ugy látszik megváltoztak a viszonyok. A Niffor testvérek, Neczpali László sat. mind régi László-pártiak, Giskrával, László főkapitányával, mint magán ellenféllel alkudtak meg. Hiszen a hatalmas urak mindenike magát függetlennek érezhette, önállóan is viselkedett, mert pártfegyelem a mai értelemben nem volt, s végeredményül a legfőbb érdekelték is kénytelenek voltak ebbe belenyugodni. Különben is más volt immár a helyzet Ulászló halála után, hisz Giskra és Hunyadi mint kormányzó is László király érdekeit akarta szolgálni, csak hogy az egyik a császárral szövetkezve, a másik ellene küzdve akart az ügynek használni.

Nehéz ezeknek a zord időknek fölötté bonyolódott viszonyaiba betekinteni, de még nehezebb ítéletet kockáztatni. A higgadt historicus ettől lehetőleg óvakodik. Aki mindjárt szó és esküszegést emleget, nagyot vét, és elhamarkodott ítéletének értékét devalválja. Legtöbbször nem is tudjuk megállapítani, vajjon teljesültek-e ama frigyszerződéseknek és adományozásoknak feltételei, melyekhez az ügyletnek jogerőre való emelése fűződött, az igazi „conditiones sine quibus non”? Már pedig ezek által a szerződés magában megdőlt, minden hitszegés nélkül, úgy hogy egyik fél sem vádolható, azaz a pactum megsemmisült, mert feltételeit nem lehetett teljesíteni. Legtöbb esetben a pénz hiánya okozta a kedvezőtlen eredményt. Érvénytelenítette az egész alkut. Igaz, hogy a régi világ korypheusai sem válogattak nagyon az eszközökben, alkalomadtán a szerződés nyílt megszegésétől sem riadtak vissza, erre sok esetben ürügy is kínálkozott, de legtöbbször mégis külső körülmények gátolták meg a jóhiszeműleg tett fogadás beváltását. Belátta ezt a másik szerződő fél is s noha jó módja lett volna a felajánlott becsületügyi eljárásra, rendszerint új pactumot keresett.

XXIII.

LIPTAI BÁLINT ALAPITVÁNYA 1448.

Hogy a synchronistikus rendszert kövessük, foglalkoznunk kell ismét Liptai Bálinttal, Gergely úr apósával, akivel még 1448-ban Kesselleökeő várában találkozunk. Ez arra mutat, hogy a vár tulajdonosa még mindig közhivatalban volt és csak ritkán tartózkodhatott birtokán, apósa pedig helyette intézkedett a várban. A garam-szent-benedeki konventnek kiadványa szerint (1448. Szent Bertalan apostol napja utáni hétfőn Országos ltárban D. L. 14.192.) nemzetes Herbolthi Liptai Bálint a konventben személyesen megjelenvén, előadja, hogy szándékát elméjében meghányván, „terrestria coelestibus commutare volens“ az ő első szülöttjei (primogenitorum, így) szülei, rokonai és saját lelki üdvösségeért, Bars vármegyében, *Cserenyén lévő saját birtokát* az elefánti remete szent Pál kolostorának, mely keresztelő szent János tiszteletére van alapítva, adományozza. Ennélfogva említett birtokát az ott lakó paulinus barátoknak örök alamizsnaképpen összes hasznával adja örökjogon és visszavonhatlanul, a birtokban semi jogot és uraságot sem magának, sem utódainak fenn nem tartván. Ha a levelet a konventben felmutatják, azt a konvent kiváltságlevél alakban szerkesztve ki fogja adni.

Az eredeti levél hátán olvasható: „Litterae donativae (ez utóbbi szó később kitörülve) fassionales Valentini Lyptay de totali porcione sua fratribus eremit. in clauastro b. Joannis baptistae“. Ebből kitűnik, hogy az apósna birtokjoga volt az uradalomban és így Cserenyén is, de más, mint zálogjog, alig ha lehetett. Különös körülmény, hogy éppen ezt a birtokrészt a Majthényi-család tagjai később még többször is hagyományozzák az elefánti paulinusoknak, de a jámbor barátok tényleg soha sem jutottak ennek birtokába. Meg kell jegyeznünk, hogy Cserenyén az uradalmi birtokon kívül volt még

egy kicsiny kihasított nemesi birtok is. Ez úgy keletkezett, hogy néhai Ilsvai Lesták nádor fia Péter, bizonyos feltételek mellett Jakab nevű emberét (szolgája, zsoldosa lehetett) megajándékozta volt ott egy portával. Jakab aztán felvette a Cserenyei nevet, jobban mondva, mint ottlakót, a nép úgy nevezte, s rajta maradt, mint vezetéknev. Minthogy az adományozást Ilsvai Péter tette, aki testvére, György előtt halt meg, tehát ez jóval az 1434. előtti időkre vezethető vissza. Jakab adománylevelét Sigmond király is megerősítette. Valószínű, hogy az 1461-ben említett stipendiariusok: Cserenyei Tamás és Péter Jakabnak ivadéakai lehettek. 1479-ben Forgách Gergely és Lábathlani Gergely „Comites Comitatus Barsiensis“ (így!) és a szolgabírák egyik kiadványa elismeri, hogy nemes Cserenyei Laczowicz Simon és nemes Rethko István predialis nemesek lévén, spiritalis censust (papi tizedet) nem kötelesek fizetni. Később még többször előfordul e kis magánbirtok ügye, míg végre az akkori szokás szerint ezt is elnyeli Kesselleőkeő vára.

XXIV.

HUNYADI LEVELEI M. GERGELYHEZ.

Feljebb közöltük a Pongrácz és Giskra közt kötött békekötést, mégis újabb harc követi ezt nyomban, csaknem a békekötés színhe-lyén. Az alább közlött eredeti kútforrások azonban ellenkeznek az ismert *írott* történelmi munkákkal.

Az „Emlékek“ című művemben*) közzétettem Hunyadi kormányzó eredeti levelének szövegét, melyet ő Majthényi Gergely-hez, őszintén szeretett barátjához intézett ex villa Been (Bény a Garam partján) in vigilia festi conceptionis beatae Mariae virginis (December 8-án, 1451-ben.) Fordításban a levél így hangzik: Nem-zetes szeretett barátunk! Kegyelmed hű és kedves szolgálatait, mi-ket az országnak és nekünk szüntelenül teljesít, nagyon köszönjük és kérjük kegyelmedet, hogy azt jövőre is cselekedje, de a taxá elengedése, a mit kegyelmed kér, az eskünk ellenére volna, melyet a főpapoknak és országnagyoknak tettünk, azt tehát el nem enged-hetjük, de Urunk születése legközelebbi ünnepére kegyelmed egy emberét küldje, amidőn is reméljük, hogy pénzünk lesz, és általa jó segítséget küldhetünk. Különben tehát nem cselekdvén.

Johannes de Hwnyad ut
regni Hungarie gubernator.

Külcim: Egregio Gregorio de Maythe amico nobis sincere
dilecto. (Családi lvt.)

Megjelent ez a levél már több ízben is, de mint nevezetes írott emléket és historicus adatot itt újból adtuk, hogy kimutassuk Ger-gely úr tevékenységét és jó szolgálatait.

Egy évvel reá Hunyadi János kormányzó Majthényi Gergely-

---

*) Szerémi: Monumenta inclytæ familiae Majthényianæ Bpest. Athe-neum 1897. pag. 6.

nek parancsolja, hogy a levél értelmében fegyveres népét sietve vesse a táborba. Költségeit, amint megérkezik, készpénzzel fogja kifizetni. Meghagyja, hogy összes népének (a jobbágyságot érti) egyharmadát hozza magával; mindnyájan ásókkal, kapákkal, fejszékkel és egyéb szükséges eszközökkel legyenek ellátva, hogy Körmöc város alatt erősséget emelhessen. Ezek által (Majthényi) egyuttal a piacot is biztossá tegye „per quos etiam forum defendere faciatis.“ (Értelme kétes, többféleképpen magyarázható.) Ha pedig a népek vonakodnának indulni, akkor még a nemesek birtokait is fel fogja pörköltetni. Datum in descensu nostro exercituali prope civitatem Crempniciensem feria 3-ia proxima post festum beati Stephani regis anno domini 1452. (Augusztus 22-ike.) Világos, hogy tehát Szent-István nap táján a kormányzó Körmöc városa alatt táborozott és talán ostrombástyát akart készíttetni, mint ahogy akkor szokásban volt. Ezt a levelet, sajnos, csak kivonatban közölte néhai Horváth Mihály. Kétszer is kár, hogy teljes szövegét nem ösmerjük, mert a tudós püspök, aki azt Bécsben a császári udvari könyvtárban használta, fel nem jegyezte a levél számát és azóta sokszoros utánjárásom dacára nem akadtam nyomára, az eredeti levél nem került elő. (Történelmi Tár IX., 155. lap)

Hogy az ostromra foganatosított előkészületek még sem vezettek Körmöc megtámadásához, látjuk Selmezbánya városában őrzött másik levélből. Az előbbi kedden, Szent-István napja utáni (augusztus 22.) kedden íródott és már augusztus 24-ikén Hunyadi békét kötött Giskrával. Ebből azt is látjuk, mennyire erősítette meg Giskra ottani hadi posztóját, mert a feltételek közt hét várnak lerombolását követeli. Ezek közt Körmöc elővédeinek tekinthetők a következők: Keresztúr (ez a régi, oklevélileg bizonyítható neve Szent-Keresztnek Sancta Crux de Susol, vulgariter Keresztur), Geletnek (Hlinik), Szent-Benedek, az apátság vára és Bartos falu. Giskra stratégiai éleslátásának bizonyítéka az, hogy Körmöc bánya-város és az erős Szent-Benedek közt kiegészítette a stratégiai összeköttetést. Ezeken kívül lerombolandók Saág, Galih (talán Gács), valamint Ujvár; melyik értendő Liptó, Szepes, Aba?*) Ebben a békekötésben jelentékeny szerepet visz Rozgonyi Simon egri püspöknek

*) Ez a rejtélyes név ekkor sokat szerepel. Midőn Hunyadi János kormányzó Lévai Vajda Lászlónak pénzverő jogot ad bécsi denárookra, ismét említi ezt: „in castro suo *Ujvár* ad usum solum honorum suorum in confiniis existencium, durante beneplacito Gubernatoris“. Az oklevél kelt 1451-ben, feria 4 ta proxima post festum b. Lucae Evang. (Botka Tivadar hagyatéka.)

váltságdíja. Minthogy a szilaj vérű püspök Giskrának rabja volt, Rozgonyi Reginald, a székelyek grófja kötelezte magát a tízezer arany forintnyi váltságdíjnak hatvan nap alatti lefizetésére. Itt is találkozunk azzal a clausulával, hogy „az esetben, ha az ország meg nem tartaná Giskrával szemben a békekötést, akkor ennek szerzői (az akkor divó formula szerint) a hitüket s kereszténységüket veszíték el és becsületüktől, emberségüktől megfosztva, ne foglalhassanak helyet a becsületes emberek sorában. Giskrának pedig joga legyen a maga híveinek elégtételére Magyarországból a maga járandóságát kivenni, egyszersmind a királyok és fejedelmek udvaraiban hirdetni a szerződésszegőknek bűnét, kereszténységük bemocskolását, becsületük és emberségük elvesztését. Joga legyen bűnüket szemükre lobbantani s őket mindenütt vádolni a jelen okmány erejénél és bizonyosságánál fogva, a melyre azt a pecsétünket illesztettük, amelyet mint Magyarország kormányzója használunk.“ A szövegben tehát maga a kormányzó szólt: „in descensu nostro (executionali-nak írja a közlő), de úgy hiszszük, valójában exercituali volt sub civitate Crempniciensi in festo Sancti Bartholomei (aug. 24.) Anno 1452.*)

Megerősítették ezt Szécsi Dénes bibornok, esztergomi érsek, Garai László nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda és macsói bán, Perényi János tárnokmester, Palóczy László országbíró és Rozgonyi Reinold székely gróf, és a záradékban maguk ismételik azt az erkölcsileg sujtó clausulát emberségük, becsületük veszteségéről. Giskra hivei közül kezesek az általunk már ösmert Henrik Czezsko de Pakomierzitz, Hermannus de Zwerzetitz, Bernardus de Czymburg, Wenceslaus de Bast, Wenceslaus Slwsky de Warshov és Körmöc város bírāja, valamint esküdt polgárai.

Mekkora tekintélye volt ez időben Körmöc polgárainak, dokumentálja Podiebrad közbenjárása.

„Georgius de Cunstát et de Podiebrad Regni Bohemiae Gubernator“ Körmöc városához intézett levele szerint: Brandisi Giskra János panaszt emelt Csehország kormánytanácsánál Kassa, Lőcse és Bártfa városok ellen, a melyek tőle elpártoltak, holott ő néhai boldog emlékezetű Erzsébet királynő meghagyásából lett László királynak főkapitánya. A fentemlitett elpártolásból nagy zavarok következnek az ország kárára. Körmöcről eddig azt jelenti Giskra, hogy polgárai rendíthetetlenül tartották magukat hívségükben, ezért a kormányzó fölszólítja a várost közbenjárásra a többieknél, a mitől

*) Tört. Tár, 1884., 593. l.

kedvező sikert remél, sőt figyelmezteti őket, hogy a nevezett városokkal valami „calumniosum ac inhonestum“ lépésre ne vetemedjenek. (Körmöci levéltár Fons 21, Fasc. 1, Num. 5/6 és Teleki X. 335. L. Tört. Tár. 1884. 602. Fessler IV., 744.) Kelt Podiebradon 1452. jún. 14.

A cseh források úgy tudják, hogy a körmöczi békeszerződést Hunyadi és Giskra még egyszer tárgyalták Nesen (talán Nezhelyen Nógrádmegyében) december 2-án, amikor személyesen találkoztak, hogy megállapodásra jussanak a kis király kormányralépte felett.

És ez a súlyos feltételek mellett kötött béke, amint ígérték, örökre szóló szerződés, mégsem tartott sokáig. A felek vagy nem akarták, vagy nem bírták teljesíteni a feltételeket. Egyik ürtügy lehetett a Rozgonyi által fizetendő tízezer arany hiánya, mely 60 nap alatt volt fizetendő. Már a terminus be nem tartása is halomra dönthette a mesterkéltséget alkotást, ha a másik fél kíváncsi volt a felbontására.

A sok pactum és egyezés után nehéz megtartani emlékezetben az egyes tételek dátumát, azért könnyebb áttekintés végett. összefoglaljuk ezt az öt nevezetes történelmi emléket.

1449-ben május 4-én Körmöcön békekötés Giskra és Pongrácz között, melyet Giskra állít ki és pártfeleinek pecsétjeivel megerősít.

1451-ben június 22-ikén kelt szintén Körmöcön Pongrácznak levele, melynek alapján békességre lép Giskrával.

1451-ben december 8-án Hunyadi János levele a bényi táborból, Majthényi Gergelyhez.

1452-ben Szt. István napja után kedden, a kormányzó levele Körmöcz városát megszálló táborából Majthényi Gergelyhez.

1452-ben Szent István nap után csütörtökön a kormányzó békekötése Giskrával.

XXV.

A LEHOTAI SCULTETIA.

Időrendi előadásunkban az 1454. évhez érve tájékozásul megemlítiük főbb eseményeit. A rendek már 1454. januárius elején közölték a pápai követtel, hogy országgyűlést tartanak a török háború előkészületeinek tárgyalása végett és mert a király Prágában időzött, Hunyadit bízták meg a szükséges intézkedésekkel. A tárgyalásokban a király, Prágában lévén elfoglalva, nem is vett részt. Januáris 25-én 11 napig tartó megbeszélés után a nevezetes végzések (Kovachich Vestigia Comit. 281.) elkészültek. Részleteik Teleki magyarázataiból (II. 328.) eléggé ismeretesek lévén, ezekkel nem foglalkozunk. A kapcsolatos intézkedésekből azonban kiemeljük a cseh rablók és a nyugati határszéleket veszélyeztető Nankenreuther elleni expedíciót, amelynek egyik epizódját Éleskő vára fejezetében mondjuk el.

Mig László király Prágában öröksége ügyeivel foglalkozott, Hunyadi felkészült a török ellen, mindamellett kénytelen volt hamarabb megütközni, mintsem tervei kívánták. A Cillei grófok ismert támadása megzavarta calculusait, de szerencsére Tamás vránai perjel jul. 13-iki győzelme Vitovecz János felett a veszedelmet elhárította. Cillei Fridrik jókor jött halála után a magyar sereg Szerbiába csap, Krusócznál megveri a török sereget és Viddinig nyomul, győzelmét azonban ki nem aknázhajta. Cillei Ulrik újabb beütésének hírére a diadalmas sereg kénytelen visszatérni s így módot ad a szultánnak arra, hogy új erőt gyűjtsön.

Eközben a cseh rablók is hathatósan közreműködtek a Hunyadiellenes politika érdekében. Az egy év óta zsold nélkül levő csehek: bratrici-fratricelli, valamint Komorovszky gyűlevész népe veszélyeztették a felvidék vagyonbiztonságát. Ekkor már Giskra is tehetetlen volt velük szemben. A kizsartolt vármegyék végre is

1454. november 14-én Terebesen részleges országgyűlést tartottak az érdekelt felvidéki városok részvételével, hol Rozgonyi István zempléni főispánt a rablók elleni hadjárat főkapitányának választották és a költségekre portánként egy aranyforint adót szavaztak meg. (L. Iványi B. Bártfa város levélt.) Ez alatt Cillei ármánykodásai miatt a Hunyadival szemben bizalmatlan király egyre halogatta az esedékes cseh zsoldo kifizetését és a felvidék védelmét újból Giskrára bízta. Hunyadi az új török háború előkészületeivel lévén elfoglalva, nem is szentelhetett figyelmet a felvidék közérdekeinek. Már annyira fajult a helyzet, hogy Giskra egykori zsoldosai ellen saját személyét is védeni kénytelen s megerősíti a szepes-csütörtök-helyi templomot. (Wagner *Analecta Scepiensis* II.) Abból az időből, mikor a Szepesség legtöbbet szenvedett a cseh kalandoroktól, fennmaradt egy Lőcséről keltezett (1454. aug. 24.) *supplicatio* csonka fogalmazványa, mely belejátszik Pongrácz kudarcának következményeibe.

Hunyadi már kibékült a fogságból kibocsátott Pongráczzal. És a lőcsei, sajnos, meg nem nevezett kérvényezők mégis Pongrácz ellen, Walgatha érdekében folyamodnak. „Famosus vir Martinus Walgatha, capitaneus Novi Castri“ érdekében folyamodnak a királyhoz, „aki a zavaros időkben mindenkor felségednek szolgált és ezért jutalmat nem nyert, sőt Óvár birtokát, mely egyedül őt illeti, most Pongrácz akarja elfoglalni. „Dignaremini Pangratium ab ipsorum ablatione prohibere . . .“ (Nemz. Múz. törzsl.)

Bár nem tudjuk, vajjon a homályos folyamodás felment-e a királyhoz és kik akarták beadni, a tény maga, hogy ezt kérni tudják, még jobban megzavarja Pongrácz különben is kuszált birtokügyeit. Igaz, hogy már az 1451. szerződésben Giskra Liptó-Nagyvár birtokát Walgatha részére követeli, de mellette a Rikolfiak is igénylik (l. 279. l.) és az ügy függőben marad. Azonban 1453-ban királyi zálogjog czimén Pongrácz bírja (282. l.)

Az 1454. pactum egyik feltétele az, hogy P. köteles Óvárt resignálni már május 20-án, ellenben megkapja Ujvárt, Likavát és Nagyvár tartozékait. (286. l.) Ime azt látjuk, hogy aug. 24-én még Walgatha ül Ujvárott, sőt párthívei quasi tiltakoznak Pongrácz ellen, aki talán vice versa Óvárt kívánja. Mit ért tehát Hunyadinak a király jóváhagyásával létrejött szerződése?

Fentebb a 282. l. már említettük, hogy Walgatha Komorovszkyval egyesülve birtokába is vette Óvárt, talán még 1454 folyamán, ahonnan csak Rozgonyi verte ki. (1489.)

Illusztrálja a helyzetet Pongrác Jánosnak ügye is. Széchi Dénes érsek Esztergomból 1454. november 20-án írja: „Egregio Johanni Pongratio, in Ugrod residenti, officiali nostro in Sta. Cruce constituto“. Tehát a vitéz kapitány, maga is várur, az érsek Garam-Szent-Kereszten levő várának tisztje! Ellene panaszt emelnek a kapronczai németek, Gregorius Windisman villicus és István esküdtt, az érsek jobbagyái, hogy fajzási jogaikban gátolja őket. Az ügyet Korpona tanácsa elé viszik elbírálás végett. (Nemz. Múzeum törzslár).

1455 tavaszán új fordulat állott be a politikában. Kapisztrán János megjelenik Győrben, hol az ország nagyjai is összegyűlnek s egymást kötelezik, hogy a magánérdekeiket félretéve összefognak a kívánatos rend megteremtésére, a királyt pedig Budára hívják. A törökháborúra is folytak a készülétek. Ekkor következett be Hunyadi kibékülése Cilley Ulrikkal és az ifjú Mátyás eljegyzése a gyermek Cilley Erzsébettel, sajnos, hogy ez már néhány hónap mulva Hunyad várában elhunyt s halálával a tartós békéhez fűzött remények is megsemmisültek. Ez időből maradt reánk egy oklevél, mely Gergely urat, mint jobbagyairól gondoskodó, jóakaró földesurat mutatja be. A békésebb idő megengedte neki ügyei után nézni. 1455. évi aug. 14. Kesselleőkeő várában keltezteti Majthényi Gergely ezt a kiadványát. Szó szerint adnók az írott emléket, ha közelebb összekapcsolhatnók azt Gergely ur személyével, hisz mi sem volna érdekesebb, mint megörökíteni a nagyérdemű ősnek, a vitéz hadvezérnek saját eszejárása szerint tollba mondott szavait. Ámde ez az oklevél, habár az ő kiadványa, messze esik ettől, bizonyára nem ő szövegezte azt, csak a főbb pontokat követelhetette, de a fogalmazással nem törődött, különben is ettől a mesterségtől, meg az írástudástól távol állott. Ezért mi a nehézkes és hosszadalmas latin szövegnek csak egyszerű tartalmát közöljük, mert mint alább látjuk, olyan cardinalis botlás van benne, amely arra vall, hogy Gergely úr még a szöveg felolvasását sem hallgatta végig. „Nos Georgius (*Gregorius helyett*) de Maythen residens in Castro Kesselleőkeő“ tudatja, hogy mivel Pap-Lehota birtokát az utóbbi nyugtalan időkben „erroneis et inquietis temporibus“ ellenségek és rossz emberek teljesen elpusztították, még a birtokban volt „iudicatus“ (scultetia = soltszás) hiteles, eredeti alapítólevelei is elvesztek, ennél fogva Nagy István (Stephanus Magnus) nováki örökös bíró és testvére Gáspár folyamodnak, hogy újabb levelet állítson ki nekik, amelybe régi jogaik foglaltassanak, hogy így Pap-Lehota újból fel-

épülhessen és benépesüljön. Kivánságuknak megfelelően kijelenti, hogy Nagy Istvánnak, valamint testvérének Gáspárnak és általuk összes törvényes örököseiknek egy szabad telket „unam curiam liberam sessionalem“ adományoz, hozzá szabad malmot és mészárszéket. Ezenkívül egy szabad szántót „Buthoskykuth“ mellett és 2 szabad rétet, Turnisce nevűt és a másikat „Na lazek“ plantatióban. A vendégnépek és bárki Pap-Lehotán lakó, tartozik évente ötven dénárt Szent Györggy-napra, ötvenet Szent Mihály-napra fizetni a földesúrnak. A bírónak pedig „de quolibet censu“ minden egyes lakótól két denár jár és karácsonyra két tyúk. Ezért tartozik a bíró kaszáláskor és aratáskor a szükséges embereket előállítani és a termést behordatni. Minden egyes lakó tartozik a földesúrnak félköből (medium cubulum) búzát, félköből árpát és félköből zabot adni. A bíró esküdtjeivel ítélhet emberei fölött, kivéven a földesúrnak reservált eseteket: gyújtogatás, lopás, emberölés és hasonlók fölött. A bírságokból két rész az uraságot illeti, egy rész a bíróé legyen. Itt néhány zavaros, szerencsére mellékes, részlet következik. Kiténik, hogy a nevezett Nagy István, nováki örökösbíró és Katalin Krokár Jánosnak leánya, néhai Pilary Istvánnak pap-lehotai bírónak özvegye a nevezett bírságot nyolczvan aranyforintért eladták Chernyak Jakabnak és törvényes örököseinek. Nagy Istvánt alább Katalin, tehát az özvegy „socius“-ának mondja az oklevél, talán a férje lehetett, ők tartoznak Chernyak Jakabot és törvényes utódait az esetleges impetitorok ellen a birtokban megvédeni stb. Bizonyoságul ezt függő pecsétünkkel megerősítjük stb. . . .

A fenti szöveget némileg hiányos másolatból vagy talán conceptusból ismerjük, az eredeti a fent említett Gáspár utódainak birtokában van, akik ma is Gasparovits név alatt Nagy-Lehotán laknak, de azok az oklevelet elő nem mutatják. Abbeli nézetünket, hogy Gergely úr nem is olvastatta fel magának kiadványát, támogatja a zavaros szöveg és még inkább az, hogy saját neve eltévesztését sem igazította ki, amit el nem mulasztott volna, ha felolvassák neki az okmányt.

Az 1455-ben, nyár derekán kelt kiadványból az eseményekre nézve annyit vehetünk ki, hogy megelőzőleg a vidéken ellenség járt és Pap-Lehotát (ma Nagy-Lehota) pusztította. A Hussziták kora már rég elmúlt. Gergely úr kiváltságlevelében a rossz emberek okozta károk említése nem célozhat a 20 év előtti időkre, sokkal valószínűbb, hogy a belföldi versengők valamelyike okozta azokat, talán a kormányzó és Giskra közti viszály idejében 1451—1454-ben

történt. Gergely úr ekkor nem tartózkodhatott várában, hisz hadnépek élén találjuk. A várnagy megvédhette ugyan az erős sziklavárat, de akkora serege nem volt, hogy a gyujtogató martalócz sereget távoltartsa a nyílt falutól.

Ezekre a zavarokra céloz Hunyadinak fentebb, a Pongrácz fejezetében bővebben pertractált 1454. levele, midőn ezt írja: *devastatione Regni Hungariae partium superiorium, quibus ipsum Regnum in praedictis superioribus partibus per creberrimos hostium et inimicorum eiusdem Regni insultus et damnosas invasiones annihilatum et quasi ad exterminium deventum est . . . .*

XXVI.

ÉLESKŐ VÁRA ÉS URAI.

1453. elején László mint magyar király a császár gyámsága alól ünnepélyesen kikerült. Ezen nevezetes actus Bécsben „am Hof“ piacon történt. Ezután László egyidőn Pozsonyba vonult. A történelmi eseményekből csak azokat érintjük, amelyek tárgyunkhoz közelebb állanak, fel kell tehát említenünk, hogy az ifju király Giskrát kegyeibe fogadta és a felvidéki kapitányi tisztjében megerősítette. Ezidőben hatalmasodott el a fent említett cseh Ahamith Péter a Szepességben, néhány ezer martalóc kíséretében hol a vidéket egész 1456-ig fosztogatta, amikor Rozgonyi Sebestyén őt legyőzte s a rabló az ütközetben életét veszítette. Politikai színezete, hogy így nevezzük, e rablólovagnak, úgylátszik, alig volt; mindazonáltal 1453-ban a király rendkívüli hadiadót vetett ki a rabló megfékezésére, mert Hunyadi és Giskra tehetetlenül nézték garázdálkodását.

Ezidőben érkezett az egész keresztény világot megrendítő hír, hogy 1453-iki május 29-ikén Constantin Palaeologus császár hőshalállal elesett és a török elfoglalta Konstantinápolyt. Ennek hatása alatt 1454-iki januárius elsejére országgyűlés hirdettetett Budára s tekintettel ezen fenyegető török veszélyre, végzést hoztak, hogy minden száz jobbágy után négy kópjas lovas és két kópjas gyalog állíttassék.

E zavaros idők egyik alig magyarázható eseménye, közlelről érintette M. Gergely közleli szereplését is.

László király 1453-ban Pozsonyban februárius 8-ikán kelt adománylevele tudatja, hogy Kesselleökeü várát, melyet most Majthényi Gergely tart elfoglalva (igy) minden tartozékaival együtt Rozgonyi István fiának Sebestyénnek adja. (Országos levéltár D. L. 14634 szám, börhártyán a királynak reányomott titkos pecsétjével). A Majthényi család levéltárában szintén van ezen ügynék nyoma,

amennyiben Gergely ur panaszlevele a sérelmes adománylevélnek tartalmát ismételvén, jogorvoslatot kér. Erre a király a rendes bírakat eltiltja az ítélet hozatalától, Rozgonyi Sebestyént pedig, aki „extraordinario juris cursu“ akart procedálni, a rendes pörre utalja.

Bennünket az adomány és annak utólagos elintézése bámulatba ejt. A hős Rozgonyi Istvánnak fia, aki régi ösmeretségben lehetett Gergely urral, jogtalanul, indokolatlanul lépett volna fel atyja bajtársa ellen? Még jobban növeli zavarunkat, hogy az oklevélben a „*commissio domini regis*“-en kívül „*domino Johanne a Hunyad comite Bistriciensis*“ relatióját is olvassuk. Az adománylevél jutalma Sebestyén hű szolgálatainak, melyeket Hunyadi Jánossal, az egykori kormányzóval, jelenleg beszterczei gróffal, a törökök ellen teljesített. Ez alkalommal török fogságba esett és onnét csak nagy összeg árán válthatta ki magát stb. A végén a szokásos záradék: ha benyújtatik e patenslevél, akkor privilegium alakjában adjuk ki. Többet azonban nem tudunk, Kesselleökeő birtokába Rozgonyi Sebestyén sohasem lépett és az episode-nak más nyoma nem maradt. Igaz, hogy a kesselleökeői váruradalom megszerzése körülményeit nem ismerjük, mert az eredeti okmánylevél, mint a maga helyén említjük elégett, és az a gyarló kézirat, mely az adománylevél másolata gyanánt szerepel, nem kifogástalan. De más jogos követelést az uradalomra nézve nem tudunk, Gergely ur birtoklását nem zavarta meg senki és utódai immár az ötödik évszázadja békésen birják.

Rozgonyi Sebestyénnek kesselleökeői impetrálását talán az magyarázza meg némileg, hogy török fogságából való szabadulása, a nagy váltságdíj öt szorult anyagi helyzetbe hozta; Olvassuk (Országos levéltár Tomus II. Fasc. 17. Num. 40), hogy R. Sebestyén 1452-ben, midőn magát kiváltotta, tiltakozik az ellen, hogy testvére György országbíró zálogba vetette Cseklész várnak, Szempcz mezővárosnak, a nyitravármegyei Veresvárnak és a pozsonyi hosszúutcai háznak felét, 3000 arany forintért. Szent Györgyi és Bazini gróf Imre és Lászlónak azon a címen, hogy váltságdíjul küldi testvérének, de a pénzt ő (Sebestyén) soha sem kapta meg . . .

Rozgonyit tehát kárpótolni akarták, másnak a rovására. Vádolhatjuk-e Rozgonyit, hogy kérte az uradalmat? Hiszen ami írott emlék van azon korból, azt az érdekelt fél soha sem írta, maga nem is olvasta, írták a nevében, úgy amint mai ügyvédi pöriratokban a védők olyanokat írnak, amikről a feleknek tudomásuk nincs, azt talán soha nem is helyeselnék. Ugy lehetett az akkor még nagyobb mérvben. A fegyverforgató úri rend általjában, talán igen ritka

kivételtől eltekintve, analphabeta volt, emellett ügyleteiben nem sok lelkiismeret nyilvánult, szóval mondva, a hamisítást, csalást, egyszerű stratagema-nak tekintették maguk is, annál inkább az irodeákjaik!

Az imént előadottakhoz több olyan adatot fűzünk, amelyek, bár szorosan nem tartoznak tárgyunkhoz, de némi összefüggés mégis található, ha tanulmányaink színhelyét tekintjük vagy a szereplő egyéneket.

Említettük, hogy 1435. előtt Friedrich von Grunberg volt Ujvárnak parancsnoka, de pontosan mikor, rövid idővel előbb, vagy már régebben-e? nem vehető ki. 1435. augusztus 19-ikén Szakolczán kelt Sigmond király kiadványa; ebben a király elismeri, hogy Pozsony vármegyében levő Plawcz (nyilván Blasenstein vagyis Detrehkeő) várhoz tartozó Kirchle (talán Kuchel) birtokot, mely a várral együtt néhai Stiboricsi alias Bolondőczy Stibor tulajdona volt, jelenleg pedig a királyé, zálogba adta 150 prágai csomó hatvangarasosért [rakás, csehül kopa, Schock, böhmische Groschen] adójával és más hasznaival együtt néhai Grunberg Timonnak, Friedrich testvérének és utódainak. Továbbá egy másik cseh nyelven írt oklevélben elismeri a király, hogy néhai Stibor, Grunberg Timon, Haniss és Friederich egytestvéreknek 56 prágai hatvangarasossal tartozott és ennek az összegnek kifizetését megígérte. Sigmond tekintettel Grunberg Friderich szolgálataira, ezt a tartozást elismeri és Kirchle falut (ismételve így) tartozékaival együtt az előbbi 150 és 56 prágai hatvangarasos erejéig a nevezett Grunberg Frideriknek és utódainak újból zálogba adja, olyformán, hogyha ő, vagy utódai a birtokot visszaakarják váltani, tartoznak G.-nek, esetleg utódainak a 206 hatvangarasost, illetőleg ehhez megfelelő aranyértéket lefizetni.

Harmincöt évvel később e zálogos birtoklásról szóló két oklevelet János és Sigmond, Bazini és Szent Györgyi grófok familiarisai: Miklós porkoláb és János Keczei (Kittsee-Köpcsény lehetett) adószedő a káptalanban, 1469. február 13-án átíratják, de mi célból, nincs megírva. (Orsz. levéltár D. L. 12742. vagy N. R. A. f. 358:32)

Sigmond király életének végső napjaiban Znaimban 1437-ben december 2-ikán, Rozgonyi István és György testvéreknek pozsonyi comeseknek zálogba veti Ujvár, Éleskeő, Korlátkeő és Detrehkeő várakat azon az összegben, amennyiért eddig mások birják.)*

*) Az orsz. ltár 1437. évi várjegyzéke: Consignatio castrorum (Fasc. 38.,

Ebből világosan kitetszik, hogy mind a négy vár bár királyi, el nem idegenített tulajdon, de zálogba volt adva és csak úgy megy át jogosan a Rozgonyi testvérek kezeibe, ha ők a zálogösszeget lefizetik. Már pedig ez abban az időben nehéz feladat volt; a négy váruradalom kiváltása, olyan pénzösszeget igényelt, amekkorával valaki aligha rendelkezett. Az ilyen, zálogjogon való birtokba vétel azért gyakran nem is sikerült, és az áhitott uradalom többnyire újabb zálogos kezébe került. Ezidőben Berencstől Pozsonyig a Kis-Kárpátok várai, egy kézről a másikba vándoroltak hol zálogösszegek útján, hol pedig harezczal, vérontással. (Országos levéltár D. L. 13121.)

Igy pl. tudjuk, hogy Éleskő vára miképpen cserélt urat. 1448-ban Szentmiklósi Pongrácz liptai comes testvérei: István, Jakab és János, valamint saját fiának Lászlónak terheit magára vállalván, a pozsony-vármegyei Éleskeő várat minden tartozékaival, Bygzad, Byniowecz stb.-vel együtt, úgy, ahogy azt az ellenség kezéből visszaszerzette, familiarisának Skola Máténak és testvérének Tamásnak 6000 forintért zálogba vetette. Ezeket szokásos módon a vár és tartozmányai birtokába be is iktattatták, mindamellett azt látjuk, hogy egy évvel reá, 1449-ben, már Strásai Nankenreyter Nabuchodonosor ül Éleskeő várában. (Országos levéltár D. L. 15120.) Erről a változásról alább szólunk.

Feljebb hitelesen láttuk, hogy a négy vár nem volt örökös birtoka a Rozgonyi-családnak, és 1453-ban Ujlaki Miklós mégis a Rozgonyiak örökös jussának nevezi Éleskeő várát. Említettük, hogy a kéznél levő adatokból nem tűnik ki, vajjon a Rozgonyiak akkor beléptek-e négy vár birtokába? de Éleskő egy időre talán mégis a hatalmukba került!

László királynak Pozsonyban, 1453. február 8-án kelt parancsa a pozsonyi káptalanhoz, meghagyja, hogy Rozgoni István fiát Sebestyént vezessék be Eleskw várának birtokába. Ebben azt mondja, hogy Eleskw a család ősi birtoka volt, de Rozgonyi István azt bizonyos összeg pénzért Grumberg-i Frideriknek zálogosította el. Azután a vár Szentmiklósi, máskép Berencsi Pongrácz által Skola Máté kezébe került, akinek halálával özvegye és Maythehi Pál minden jog nélkül bírták.

A káptalan ebből folyólag 1453-ban, április 9-én jelenti, hogy

Nro. 17.) szerint: Ujvár, Detrekő, Éleskő, Korlátókő, Rozgonyi István kezében; Kesseleőkeő Lipthai Bálint; Berencs Szentmiklósi Pongrácz; Surány Sandorff recte Schellendorff C. kezében volt.

a beiktatás ellentmondás nélkül megtörtént. (Orsz. ltár D. L. 14635.) A felsorolt királyi emberek: Spáczai János, Körtvélyesi Miklós, Baári Mihály, Baski Bálint és Deák-Ugodi Fekete Bálint. Az iktatás végrehajtója Baári Mihály.

Hogy Éleskeő vára ősi vára lett volna a Rozgonyi-családnak, nem fogadhatjuk el, mert láttuk, 1394-ben Stibor és testvérei „nemine contradicente“ bizonyára 1434-ig birták, illetve birta Stiborics. További sorsát a várnak fentebb mondtuk el, hol termett tehát az ősi jog?

A Majthényi-család másik ágának (mely ma a Motesiczky nevet használja) levéltárának szintén van egy oklevele, mely szerint 1453-ban M. Pál birta Éleskeő várát, mint alább kitűnik, voltaképen csak mint kapitány. Ekkor Ujlaki Miklós, erdélyi vajda, macsói bán és felvidéki főkapitány, a többi közt Galgóc vár ura, igéri neki, hogy amint László király megjön, olyan „litteras quietantionales et expeditorias“ vagyis nyugtatóványt és felmentvényt eszközöl ki neki, melynek alapján Éleskeő várát tartozékaival együtt visszaadhatja Rozgonyi Györgynek és Sebestyénnek, mint örökös jussukat, ahogy becsületes emberhez illik. Az országos levéltár M. O. D. L. 14740. számú oklevele tárgyalja Éleskeő akkori átadását, tartalma kivonatban a következő: Mi, Majtehi Pál jelenleg Éleskeő várában resideálván, tudatjuk (következik a szokásos formula), hogy nem kényszerítve, vagy erőszakkal fenyegetve, hanem szabad akaratunkból, nagyságos Rozgonyi Györggyel és Sebestyénnel (alias) posonyi grófokkal, egyezsége léptünk és megmásíthatatlan intézkedést (dispositionem) tettünk, keresztény hitünk és emberségünk böcsületének záloga alatt (sub obligamine fidei christianitatis ac humanitatis nostri (igy) honore). Ezt a fentnevezett Éleskew várát tartozmányai-val együtt, mi a jövő Szent-Márton napján, minden családság és esel nélkül átadjuk nagyságos Rozgonyi György és Sebestyénnek vagy ő nagyságáék átvétellel megbízott emberének, tehát assignálni és békésen kibocsájtani akarjuk, sőt vissza is adjuk a jelen obligatio vinculum alatt, úgy hogy a nevezett nagyságos Rozgonyi György és Sebestyén Éleskeő várának átengedéseért nekünk hétszáz arany forintot lefizetni, nemkülönben tíz lovat adni kötelesek. Ennek a hétszáz arany forintnak összegéből kétszáz arany forint árában lekötik nekünk Nyitravármegyében lévő Weresswár nevű birtokukat négy évre zálogképpen. Ennek a négy évnek leforgása után, lefizetvén nekünk a kétszáz arany forintot, mi is kötelesek leszünk a weresswári birtokot nekik visszabocsájtani. Ezenkívül a másik két birtok-

kot, névszerint Zely-t (ma Szeli) és Thoxont (mind a kettő Posony-vármegyében) éltünk fogytáig tarthassuk és használhassuk az ő nevük alatt. Száz forintot pedig a mai napon ő nagyságáék nemes Fekethe Bálint sempthei várnagyuk által itt, Éleskeő várában tiszta aranyban már lefizettettek. A hétszáz arany forint maradványáért, vagyis négyszáz arany forintért, tartoznak nekünk tiz lovat Szen-Márton napjáig adni, mely említett maradvány négyszáz arany forintból (így) egyszázötven forint bécsi apró pénzben, oly értékben, ahogy jelenleg az arany forint fizetendő, a hátralévő kétszázötven forintot pedig tiszta arany pénzben tartoznak lefizetni. Ha pedig a nevezett nagyságos Rozgonyi György és Sebestyén urak az említett fizetéseket, ígéreteket vagy a terminust visszautasítanak, vagy be nem tartanak, ez esetben mi is addig bírassuk Éleskeő várat tartományaival egyetemben, amíg ő nagyságaik bennünket teljesen ki nem elégítenek. Ha pedig mi Éleskeő várát valamelly oknál fogva (quod absit) nem akarnánk kibocsájtani követeléseink teljes kielégítése után, ez esetben „ecclesiastico jure in pena excommunicationis tamquam monstrum diabolicum maneamus, jure tamen seculari, fidei refractores ac in facto potencie duelli facti potentialiter succubitus, promissa non observata convictus et agravatus esse pronunciemur. Insuper eciam coram dominis amicis, fratribus nostris nobisque potioribus, consimilibus atque minoribus, homo vocari non valeamus, sed e medio ipsorum excludamur sicuti non christianus sed ut genus bestialicus (!) harum litterarum nostrarum et sigilli nostri mediante“, vagyis egyházi átok érje őt, mint ördögi szörnyet, a világi törvény szerint pedig mint hitszegőt és bajvivásban pörvesztést tekintsék; uri barátai, rokonai, nálánál hatalmasabbak, vele egyenlők és kisebbek őt embernek ne nevezzék, hanem utasítsák ki társaságukból, mint nem keresztényt, hanem baromfajbelit. Pál úr mindezt megerősíti jelen levelével és pecsétjével. Kelt Éleskeő várában Simon és Judás Apostolok (október 28.) napja előestéjén 1453-ban.

Az oklevél, díszes alakú terjedelmes bőrhártya, a Divék nemzetség ősmert címerével, gothicus stylusu körirattal: „S. Pauli de Mayteh“ zöld színű pecsétbe nyomva.

A záradék-formulát eredetiben is adjuk, mint cautelaris specialitását korának. Az alku nyilvánvalóan Ujlaki biztatására indult meg, noha reális erkölcsi alapja nem volt. Valóban azt látjuk, hogy 1453-ban október 28. Éleskeő várában Majthényi Pál ül és alkuszik a Rozgonyiakkal Éleskeő átadását illetőleg. Ugyanezen év december

20-ikán Rozgonyi György és Sebestyén familiárisa, Apayi Themeskezy Lőrinc a posonyi káptalanban tiltakozik urai nevében **Strásai Nankenreyther Nabuchodonosor** ellen, aki urainak Kereszthur és Zempcz nevű birtokain pusztított. Hol resideált akkor a német lovag, a szövegből ki nem vehető. (Orsz. ltár D. L. 14767.)

Ha összehasonlítjuk a két későbbi oklevélnek dátumát, azt látjuk, hogy a posonyi káptalan Rozgonyinak akadálytalan beiktatásáról már április 9. tesz jelentést a királynak, holott ugyanezen év október 28-ikán még bent találjuk Éleskeő várában Majthényi Pált. Ennek az ellenmondásnak magyarázatával adósok maradunk. Nem kevésbé bonyolódottá teszi a viszonyt az a körülmény, hogy Nankenreyther már 1449-ben bent ült Éleskeő-ben, a megelőző évben Pongráczék Skola Máténak adták zálogba. Hogyan és miért lépett ki Nabuchodonosor a várból, ahol 4 évvel reá Majthényi Pál a vár átadása felől alkudozik? A fejleményeket megmagyarázzák a kérdést.

Még egy idevágó adatot kell előadnunk az Országos Levéltárban (Fasc. 16, Nro 43, pag. 23.) őrzött akta nyomán. Éleskeő vára 1456. ismét Nankenreyther kezében van. A történelem azt tartja, hogy Hunyadi János a király rendeletére foglalta vissza. Volt-e tehát foganatja Majthényi Pál és a Rozgonyiak szerződésének? Nem, de nem is lehetett, tény az, hogy 1457-ben Hunyadi László „in vigilia festi beati Mathiae Apostoli” reversalist állít ki Rozgonyi Sebestyénnek, mely szerint atyja levele értelmében Éleskeő várát, mely jelenleg Nankenreuther Nabuchodonosor kezében van, vagy visszaváltja és Rozgonyinak resignálja, vagy más hasonértékű várát esetleg 4000 arany forintot fizet. Minthogy ez a levél úgyszólván közvetlenül Hunyadi László kivégeztetése előtt állítatott ki, kérdés, vajjon volt-e eredménye ennek a megállapodásnak is?

Majthényi Pál szerepének megvilágítására csak László király fent idézett 1453. oklevele nyújt némi támaszt, amikor azt mondja, hogy Pál Skola Máté özvegyével együtt bitorolja a várat. Ámde Nabuchodonosor viszont mint ellenség ült annak birtokába, Hunyadi naddal megy ellene, mindenesetre a szomszéd várak kapitányai, tehát az Ujvárott resideáló M. Gergely csapatai közreműködésével. A vérrokon M. Pál ekkor Skola Máté özvegyének megbízottja volt és Ujlaki biztatására jóhiszeműleg kezdte az alkut, mely reá oly csúfos kudarcot hozott.

Minthogy a várat Skola Máté Pongráczéktól nagy pénzszegért vette zálogba, ebben talán felesége is részesedett. Hogy ok-

levél szerint M. Pál Veronica özvegygel minden jogcím nélkül bírja a várat, alig érthető állítás. De hát az özvegyi jog, ha fegyveres kéz nem védte, akkor bizony hamarosan megsérült, elolvadt, mint a hó a tavaszi nap sugara alatt. Ezért vette az özvegy Majthényi Pált és csapatját a várba.

De ez a viszony nem tartott soká. Nankenreyther lovag anyyira kívánczozhatott Éleskeő vára után, hogy végre is feleségül vette az özvegyet. Ugy látszik, ez volt a legbiztosabb módszer. Pál úr pedig elbúcsuzott, de nem éppen díszesen.

Erre vonatkozik az országos levéltárnak (D. L. 15120 sz.) oklevele 1466. március 27-ikéről. Mátyás király tudatja, hogy Strasai Nankenreüter Nabuchodonosor a maga és felsége, Veronica, néhai Saythosi Berthoch Bertalan fiának, Scola Máténak özvegye nevében előterjesztett kérelmére megerősíti V-ik Lászlónak Bécsben 1457-ben szeptember 3-ikán kelt s a fentnevezettek kérésére a nyitrai és posonyi káptalanban átírt okleveleit, valamint Cillei Ulrik gróf németnyelvű ítéletlevelét. Ennek tartalma szerint: Szent-Miklósi, más-képpen Brenchi Pongrácz, most liptai főispán, testvéreinek Istvánnak, Jakabnak és Jánosnak, valamint saját fiának Lászlónak terheit magára vállalván, a posonymegyei Éleskeő várat, melyet egyedül saját népének veszteségével és saját költségén az ország főpapjai és bárói különös megbízásából a külföldiek kezéből visszavett, azt Skola Máté érdemeiért, valamint a hatezer arany forintért, melyet Pongrácz a nyitrai káptalan tanúsága szerint Skola Mátétól átvett, zálogba adta Skola Máténak és általa (édes testvérének) Tamásnak, általuk pedig összes örököseiknek.

A posonyi káptalan 1449-ben kelt oklevele szerint az említetteket Éleskeő várának birtokába és a hozzá tartozó Bygzad, Byniowec, Zentgyurgh, Kwklo, Zenthjanus, Zenthmiklos és Zenthpeter posonymegyei birtokokba törvényesen bevezette. Midőn Skola Máté halála után Veronica asszonyt Nankenreyter Nabuchodonosor feleségül vette, Mottossiczky Pál, ki a várat az asszony megbízásából bírta és kormányozta, Veronica asszony ezüstneműit, ruháit és más javait eltulajdonítván, őt és férjét a vár birtokából gonoszul kizárta. Mikor pedig Nankenreyter a várat fegyverrel készült visszavenni, akkor azt Hunyadi János vette birtokába és a hozzá való jog megbirálását nyolc választott bíróra bízta oly föltétellel, hogy ha azok meggyezni nem tudnának, Cillei Ulrik gróf ítéljen. Cillei gróf oklevelének tanúsága szerint a megválasztott bírák mindenfelől gátoltatván, nem ítéltettek. Cillei szorgosan megvizsgálván az ügyet, külö-

nösen a posonyi káptalan 1453-iki oklevele alapján, mely szerint Skola Tamás felesége és nővére fiának, Briceiusnak terheit magára vállalván, Éleskeő várát és tartozékait bizonyos feltételek alatt Nankenreyternek, feleségének Veronicának és örököseinek adta, a következő ítéletet hozta: Éleskeő és tartozékai néhai Skola Mátét. annak fivérét Tamást, azután Nankenreytert és feleségét Veronicát illetik. (Az eredeti oklevél bőrhártya, függő pecséttel piros-fehérfekete zsinóron.)

Ez az ítélet ellenkezik az 1453-iki királyi adománylevél tartalmával, amennyiben Veronica asszonynak jogait elismeri, holott az adomány éppen az özvegy bitorlását emeli ki. Cillei részrehajló bírása lehetett az osztrák Nabuchodonosor érdekeinek. De azért: scripta valent!

Némi territorialis összefüggés kedvéért megemlítjük még Mátyás királynak Bécsben, 1488. július 9-én kelt kiadványát, a melyben néhai Paztho-i György magvaszakadtán, Paztho, Mereche (talán Merasicz) Kaap és Korompa nyitramegyei és Spáca posonyvármegyei birtokrészeket összetartozékaikkal együtt Korompai Nehéz Péter aulicusnak és Nehéz István pohárnoknak adományozza, ekkor már 20 év óta — vétel útján — Éleskeő urainak. (Országos Itár D. L. 36514.)

Könnyebb áttekintés végett összefoglaljuk itt Éleskeő történetének itt tárgyalt és még érintendő phasisait. Pongráczról tudjuk, hogy Éleskeő várát idegen kézből fegyverrel foglalta vissza. 1448-ban „cum consensu procerum regni“ átadja Skola Máté és Tamásnak hűségük jutalmáért 6000 arany forintért, a saját, valamint fitestvérei és fia László nevében. 1453-ban Skola özvegye, Veronica és Majthényi Pál átadják a Rozgonyiaknak; 1456 és 1466-ban Nankenreyther és neje, néhai Skola Máté özvegye bírják; 1468-ban Veronica eladja a várat Sárosfalvi, máskép Korompa-i Nehéz-éknek. 1496-ban Csernyánszky András a várnak tulajdonosa, de magva szakadván, ekkor Ulászló király Éleskeő várát Czobor Szent-Mihályi Czobor Imrének és Mártonnak adományozza, de Czoborék az uradalom nagy részét a Rácországból beköltözött Bakithnak adják zálogba 1534-ben.

Ezek a pusztá tények; hogy mi címen változtak ily gyors egymásutánban a vár urai, ma kimutatni nem vagyunk még képesek. Igaz, felesleges ismétlésnek is mondhatók fentebbi szavaink, de talán teljesebb képet nyújtanak az egészről.

CILLEI ÉS A HUNYADIÁK.

1456. februárius 6-ikán érkezett László király Budára és Pestre országgyűlést hirdetett, május végén azonban megint Bécsbe távozott. A győri felbuzdulás nem mutatkozott tartósnak; az országrendek közönyösek. Azalatt, hogy a török Nándorfejérvárat ostromolja, az országbíró, tárnokmester, az egri püspök és mások a cseh Thalafuzzal alkudoznak Jászóvár miatt.

Egyedül Hunyadi serénykedett a sereggyűjtés előmozdításában közvetlen hívei társaságában; ezek közt minden bizonynyal Gergely úr is volt. Kapisztrán János beszédeivel tüzelte a kedélyeket és gyűjtötte a szent hadat. Mohamed július 3. kezdte Nándorfejérvárat ostromolni. De már július 14. győzött a keresztesek serege, 21-ikén pedig aratta Hunyadi legfényesebb, de utolsó diadalát. A szultán megsebesülve, táborát felgyújtatta és ágyuit visszahagyva, Bolgárország felé menekült. Hunyadi pedig augusztus 11-ikén Zimonyban kiadta nemes lelkét.

Hogy genealogiai munkánkat érthetőbbé tegyük, közbeszúrjuk a hazai történetnek főbb mozzanatait ott, ahol némi causalis nexus gyanítható. Beismerjük, hogy ezt a legszűkebbre szabjuk és nem növeljük általa a műnek gördülékenységét, sőt az a néhány rideg szó, amely a világraszóló magasztos eseményeket említi, olykor visszatetszést is szülhet az olvasónál. De ez tanulmányunk jellegének a kifolyása. Nem említhetjük eléggé, hogy az interpolatíot csakis az olvasó kedvéért adjuk, hogy ne legyen kénytelen folytonosan kézügyben tartani valami történelmi munkát. Végre is az olyan műnek, mely tulajdonképen genealogikus célú s mint ilyen, számtalan évszámnak s azokkal kapcsolatos, sokszor igen jelentéktelen eseményeknek összefűzéséből támadt, irodalmi szempontból is tetszetős alakot adni igen nehéz, talán lehetetlen feladat. Hazai történelmünk ilyen epochális eseményén, amilyen Hunyadi halála is, csak úgy kellett átsurrannunk, ahogy azt szerény gyűjteményünk megkövetelte.

E gyászeset után László király visszajött Magyarországba azon ürügy alatt, hogy a háborút saját fővezérlete alatt folytatja, de lassan utazván, csak október közepe táján jött Futakra, ahová országgyűlést hívott össze. Ekkor Cillei Ulrik lett a helyzet ura, az ország főkapitánya. Megkezdődött a versengés a Hunyadiakkal. A király fényes kíséretével november 8. érkezett Nándorfejérvárra, 9-ikén pedig bekövetkezett Cillei Ulrik megöletése Hunyadi László által. A király néhány nappal nagybátyja halála után Hunyadi Lászlót az ország főkapitányának nevezte ki és hazatértében Budára, Temesvározt az özvegy Hunyadinénál töltött néhány napot. Biztosította, hogy nagybátyja haláláért bosszút állani nem fog.

Ekkor következett be az összeesküvés a Hunyadiak ellen. Tagjai: Garai László nádor, Ujlaki Miklós vajda, Bánfi Pál főajtónálló, Buzlai László főpincemester, több osztrák főúr és más külföldi, ezek közt Véghles kapitánya is. Giskrát a maga cseh zsoldosaival Budára rendelték, erre vártak az összeesküvők. 1457. március 14-ikén a Hunyadi testvéreket a budai várban letartóztatták, velük közvetlen híveiket, ezek közt volt Vitéz János váradi püspök, Kanisai László, Rozgonyi Sebestyén és mások. Március 16-ikán László kivégeztetett.

Elképzelhetni a hatást, melyet a halál híre országszerte keltett. A pillanatnyi bénulást óriási felháborodás követte, polgárháború kitörése fenyegetett. László király, Mátyást magával vivén, május második felében Bécsbe távozott, szeptemberben pedig Prágába tette át udvarát.

Az özvegy Hunyadi Jánosné és testvére, Szilágyi Mihály, megindították a háborút. Azt olvassuk a történelemben, hogy a Hunyadi-ház hívei sűrűn keresték fel Temesvárat, hogy szolgálataikat felajánlják. Ezek közt lehetett Gergelyünk is, emellett szól úgyszólván minden adat, de a meghitt hű baráttal nem kellett frigylevelet szerkeszteni.

Hogy a gyászoló özvegy és anyja gyorsan látott a bosszú művéhez, az események bizonyítják. Nem telt el egy hónap az ifjú Hunyadi halála óta és 1457. április 14. Temesvározt a nagy Hunyadi özvegye és Szilágyi Mihály egyezsége lépnek Szentmiklósi Pongrácczal. Kitetszik ebből a frigynek politikai célja.

Ugyancsak 1457. július 12. ugyanazon felek szintén Temesvározt újabb családi frigyre lépnek. Ebben Pongrácczal együtt (líptai főispánnak mondják) fiai Szvenczeslő (ez Wenczel, illetve László) és Pongrácz, valamint testvérei, István, Jakab és János szerepelnek. Pongrácznak több vár és jószág visszaadása biztosítatik.

Ez a két frigylevél már ismételtelen megjelent, de Teleki a kettőt el nem fogadja, csakis egyet; valószínű is, hogy itt tévedés forog fenn. (Lásd a Történelmi Tár XII. 198. és 206. lapon.) Ugyanott a 210-ik lapon Pongrácz János mint erdélyi vajda szerepel, de ezidő szerint kétes, vajjon ez a nagy Pongrácz testvére volt-e, vagy pedig Dengelegi Pongrácz? Mi az utóbbi nézethez csatlakozunk. Súlyt fektetünk a Szentmiklósi Pongráczczal kötött frigylevéltre, mert ebből kitetszik álláspontja és cselekedeteinek iránya, amelyeknek tere a felvidék.

Ez időben Gergely úr Szentmiklósi Pongráczhoz közel állott; a Vág és Garam vidékén fel egészen a Szepességig a lengyel Komorovszki és társai voltak a hatalmasak. Gergely úr Nyitrában volt, állandóan Ujvár kapitánya, lehet mondani, a hatalom élén; Pongrácznak ellenlábasa Komorovszki volt, mi sem természetesebb, mint-hogy Pongrácz is megbecsülte szövetségeseit, akikkel adott alkalommal jobban tudott a támadásoknak ellentállani. Az általános forrongás ekkor, úgy látszik, oly elemeket is hozott össze, amelyek különben nem harmonizáltak. *) Emellett szól az a frigylevél, melyet Szentmiklósi Pongrácz a saját és testvérei nevében kötött Kazsai Jánossal. Fentebb már kifejtettük, hogy véleményünk szerint Gergely úr e szerződés ügyéhez érdekelt fél volt, hiszen a felek az okmányt is reája bízták. Szövege tót nyelvű, ami természetes, mert az ilyen frigylevek nemcsak az illető főnökre, hanem annak összes követőire is vonatkoztak s a régi, cseh származású zsoldosok, valamint az érdekelt tótok megkövetelhatték, hogy az illető levelek érthető nyelven legyenek szerkesztve, nekik ezt minden esetre fel is olvasták. A szöveg magyar fordításban a következő:

Mi, Szentmiklósi Pongrácz lipcai gróf (hrabie), István, János, és Jakab egy testvérek, szintén Szentmiklósiak, valljuk jelen leve-lünkkel nyilvánosan mindenki előtt, aki ezt látja vagy olvasni hallja, hogy mi ennek erejénél fogva igaz és őszinte egyezségekre és teljes békére lépünk és ezzel már léptünk is alább nevezett várainkkal, ú. m. Novy Hrad (Ujvár), Klastrommal („Kláštor“ a znióvárjai

*) 1456. jún. 26. A Tepla melletti táborból írja Giskra Kassa, Bártfa, Eperjes városok tanácsának, hogy ő Szentmiklósi Jánossal egyesülve, bevette Héthársat. Júl. 18-ikán Ujkésmárkról ad hírt hadi operációról a (cseh) rablók ellen, akik ekkor Komorovsky pártján G. ellen küzdöttek. A béketárgyalások Komorovszkyval Kassán folytak aug. első felében. (Iványi I. 141. l.) A szét-vert rablók ekkor a sárosi erdőkben vonták meg magukat. A király 1456. november 14. utasítja Giskrát, hogy seregével a rablók ellen forduljon. (U. o. 144. l.)

premontrei kanonokok zárdája értendő), Szentmiklóssal, Túróczzal (Pongrácz lévén ekkor a hatalom a kis vármegyében. két vára: Szklabina és Blatnicza értendő), Uhroveczzel (ez a trencsényi Ugrócz, ma Zay-Ugrócz), Szucsával (nyilván a trencsényi Szucs), Breznicza (kétes, melyik Berzencze értendő), Szomolánynyal, Tapolcsánnal (Nagytapolcsán), Nazdrow és Sturral (ez a két név eddig nincs megmagyarázva) és minden várakkal, melyeket birunk vagy birni fogunk, minden tiszteinkkel, szolgálínkkal és emberekkkel, szegényekkel és gazdagokkal, egyháziakkal, világiakkal egyetemben, akik ezen várakban tartózkodnak vagy bárhová is tartoznak, kiváltképen Niffor úrral (Bajmócz vára), szolgálíval és minden hozzája tartozó szolgálíval és embereivel együtt, nemzeti Leszkóczi és Baáni Kazzai János úrral (z urozenim panem Janem Kossetskím z Leskovca a z Banowecz) és váraival, Kazza várral (Kossetczem) Baán várossal és összes tisztjeivel, szolgálíval, szegény, gazdag, egyházi és világi embereivel, akik jelenleg vagy jövőben az ő váraiban laknak, vagy akár hol legyenek, hozzá tartoznak, mindazonáltal a megállapított hódolást el nem engedvén, sőt ellenkezőleg, ami megállapított volt, nekünk teljesíttessék. De ezen levélnek kiállításától fogva mi, fentírt Pongrácz úr lipthai gróf, István János és Jakab, mind Szentmiklósiak, nem akarunk követeléseket formálni a fentnevezett Kossetski János úr emberei ellenében, sem úrbéri munkára, sem favagy vízfordásra váraink számára nem kényszerítjük őket, ártalmukra nem leszünk sem nyíltan, sem titokban. Ezen egyezség és béke tartama alatt nem állítunk újabb örségeket, nem is tervezünk, nem is helyezünk be (itt egy egész sor kiszakadt), ha köztünk mégis valami előadná magát, annak elintézésére, három vagy négy vitézi rendbeli emberek választassanak és amit ezek köztünk végeznek, abba mi, fentírt Pongrácz úr, István, János, Jakab sat. belenyugszunk és vele megelégszünk, mint igaz bíránk ítéletébe és azt cselekedjük, amit azok határoznak. Ami kártételek eddig történtek, arra mindkét félről ezentúl nem fogunk gondolni, sem mi, sem pedig szolgálínk egymás közt nem emlegetik, sőt amelyik fél azt a másiknak szemére vetné, attól a becsületet és hitet eltagadjuk, úgy, hogy aki róla csak említést is tesz, saját becsülete ellen szólt. És ezt ígérjük mi, fentnevezett Szentmiklósi Pongrácz úr, Lipthó grófja és István, János és Jakab, a mi jó, tiszta keresztény becsületünk és hitünk alatt fogadjuk, hogy az egyezséget és a békét és mind a fentírt dolgokat híven, becsületesen és igazságosan megtartjuk, a fentírt Kossetski János úrnak és összes szolgálínak és alattvalóinak, szegé-

nyeknek, gazdagoknak világiaknak és egyháziaknak és minden tisztjeinek, akik jelenleg vagy később lesznek, mint jó emberek közt jó emberekhez illik, minden álnok esel nélkül és kifogástalanul, amint fent meg van írva. Ennek bizonyságául és a jelen levélnek megtartására saját pecsétünket ide is nyomattuk, igaz tudtunkkal és jó akaratunkkal. Iratott és kelt Topolchanban, Szent Bálint és Szent Julianna nap után szerdán (februárius 16-ikán) 1457. (Pongrácz címeres gyűrű pecsétje lenyomatával a Majthényi-család levéltárában).

Szentmiklósi Pongrácz fenti frigyleveléből kitűnnék, mely várak voltak Pongrácz tényleges birtokában; igaz, hogy a levél a felsorolás után, általánosítva azt mondja: „y se wsiemy zamky“ — és az összes várakkal, de ez alatt nyilván az esetleg hatalmába kerülendő várakat mintegy collective érthette. Igaz az is, hogy a túróc-vármegyei várakat nem nevezi meg, hanem neveik helyett azt mondja: „Thúróczczal“, ez annyit tett, hogy egész Túróc vármegyével, mert valóban az egészen a kezében volt; nem hiába nevezte őt a nép túróci királynak. A levél elején felsorolja várait, még azokat is, amelyekben „ad hoc“ ugyan parancsolt de tulajdonosuk nem volt; ellenben nem említi Berencs várát, pedig erről adománylevele is volt sem Starigradot (Ovárt), amit a családja ma is bir, nem szól Likaváról, sem pedig a lipótmezei Nagyvárról, amire szintén királyi donatioja volt. Ebből kitetszik, hogy ezek nem voltak már a kezében, Nagyvár a Komorovszkiek birtokában volt, akik hatalmának terjeszkedését nagyon megakasztották. Két nevet még nem tudunk megmagyarázni: a szöveg szerint „z Nazdrovem, y Sturem“, vagyis Nazdrovval és Sturral, ezek tehát kérdésesek. Berzence várát is említ Pongrácz az ő várai közt. Volt egy ily nevű vár a Garam balpartján, a hasonló nevű falu fölött, de hogy ez volna itt értendő, nehezen hihetjük. Első helyen azonban ott áll Novi-Hrad, vagyis Ujvár, ahol M. Gergely még ekkor is kapitány volt, tehát a legelső parthívek közé tartozott. Hogy Gergely úr neve e frigylevélben nem szerepel, ez csak azon korban dívó bizonyos stílusbeli pongyolaság folyománya; mert hogy a frigy részesének tekintették, mint már fentebb is hangoztatjuk, kiténik abból, hogy a frigylevél őrzését is minden időkre reá bízták, ezért nem is említi Kamenecz (Kesselleöke) várát. (Lásd a 353. l.)

Alább közöljük még azt a frigylevelet, melyet eredeti szövegében már a „Majthényi-család Emlékei“-ben közöltünk volt, újabb argumentum gyanánt arra, hogy ezidőben az ellenséges indulatú elemek is összeállottak a közös érdek tekintetéből.

A latin nyelven írott, sajnos, erősen megrongált eredeti frigylevélnek tartalma kivonatban a következő:

Nos Michael de Zerdahel (hézag) tudatjuk mindazokkal, akik jelen pápens levelünket olvassák, vagy olvasni hallanák, hogy mi ennek erejénél fogva valóságos keresztényi békére léptünk nemzetes M. Gergely úrral (egregio viro Gregorio de Maytheh alias de Kesselewk), ennek egyházi és világi társaival, segítőivel, kapitányai-
val és szolgáljaival, akik Kesselewk várában, nemkülönben Nowy-Hrad erősségben, vagy akárhol másutt laknak, mostantól fogva egészen a jövő Szt. Jakab apostol napjáig és ígérjük a magunk, valamint szolgálaink (sat. hézag) nevében, hogy ezt a békét a nevezett várban, valamint az említett erősségben tartózkodókkal szemben sérthetetlenül megtartjuk, minek megerősítésére idenyomattuk saját pecsétünket. Kelt Zerdahel erősségben die beati Urbani pape et martyris az évszám 14. 7, sajnos, a tízes romlott volta miatt már nem olvasható, de nem lehetett más, mint 1457. Ha tekintjük Pongrácz frigylevelét a Hunyadi-házzal s ugyanakkor kötött frigyét Kazsai Jánossal, Majthényi Gergely frigylevelét Zerdahelyi Mihálylyal, a causalis nexus bátran megállapítható. Az eddig ellenkező pártfeleknek ad hoc egyesülése csak úgy magyarázható, hogy céljuk volt a Hunyadi-ház körül sorakozni.

Az 1456—1457-iki tragicus események a kedélyeket ország-szerzte megrendítették. A nándorfejérvári fényes győzelmet nyom-ban követte a nagy hősnek halála, gyászba borítván a hazát. Még alig ocsudtak fel, híre jött a király legközelebbi rokona, Cillei Ulrik megöletésének Hunyadi László és társai által. Csaknem nyomon követte Hunyadi kivégeztetése s nyolc hónappal reá az ifjú király halála. Mindez tizenhat hónap leforgása alatt folyt le.

A nagy hős utolsó diadala és gyászos kimulta a győzelem napjaiban meghatotta az egész keresztény világot; nagy tettei nevére, családjára ritka fényt árasztott. Emellett rohamosan gyarapodott óriási vagyonuk olyan hatalom volt a Hunyadiak kezében, hogy majdan a királyi hatalommal is versenyezhetett. Ellenben a hajdan fényes Cillei-háznak utolsó sarja nem tűndöklött kiváló tulajdonok által, sőt amennyire ösmerjük személyét korabeli érdeknélküli kútforrásokból, ma sem tud bennünk sympathiát kelteni. Műveltsége ugyan felülmulhatta a magyar dynastákét, akik még ezután is jó sokáig analphabéták maradtak, holott a birodalomban mindinkább terjedő humanizmus már gyökeret vert az előkelő körökben, az olyan birodalmi hűbéres fejedelmi családban, amilyen

Cilly grófja is vala; de ettől eltekintve, Cillei Ulrik alakja nem emelkedik ki a köznapi átlagból. Sokféle diplomata sakkhúzásai, bűnöző hajlamai ellene hangolják a kutató olvasót. Egy körülményt azonban nem szabad felednünk. Ulrik gróf volt az ifjú árva királynak legközelebbi rokona. Az osztrák uralkodóház élő tagjai igen távoli atyafiságban voltak. Anyai ágon való másik rokona, a nádor, Garai László, régebben sem volt László ügyének támasza, lehet, hogy a kötelék sem volt oly benső, mint Ulrikkal, aki mint Erzsébet királyné unokatestvére, az ifjú királyhoz közel tudott férni. Természetes, hogy a 12 éves gyermekkirály ezen egyedüli rokona iránt, akinek kezébe került, mielőtt a császár gyámsága alól kikerült, nagyobb bizalommal viseltetett, többet hitt neki, mint bárki másnak.

Cillei befolyását annak is lehet betudni, hogy a kis király idegen környezetben nőtt fel; a szülői szeretet melegét nem ösmerte s valami öntudatlan bizalommal fordult nagybátyja felé.

Már az első tárgyalásnál kitűnt László feltétlen ragaszkodása Cillei iránt, midőn a császárral való egyezményt nagybátyja távolléte miatt aláírni vonakodott.

A nagy hatalom egyfelől elbizakodást, másfelől gyanakodást szokott előidézni. Így volt ez a Hunyadi János gyűjtötte óriási vagyonnal. Kormányzósága alatt az országtanácsa hozzájárulása mellett ez a vagyon nőttön-nőtt; a falvak százával mentek át Hunyadi birtokába. Ki-ki tudta, hitte, hogy csak a haza látja hasznát ezen adományozásoknak, mert a nagy hadvezér ilyen jövedelmek árán tartotta zsoldos seregét, amelylyel annyi győzelmet vívott ki.

Szokásunktól eltérőleg, száraz adathalmozás helyett, elmélkedjünk kissé a Cillei-Hunyadiak közti viszállyról. Bevezetésül álljon itt is néhány ismert történelmi részlet.

Cillei ellenségeinek sikerült rábirni a kis királyt (1453), hogy nagybátyját az udvartól kitaltsa; azonban 1455. Cillei a császár és mások közbenjárására megint visszanyerte előbbi befolyását és bosszút forralt megaláztatásáért. Már 1453. szövetség alakult Hunyadi ellen, amikor Szécsi Dénes, a bíbornok, Garai László nádor, Ujlaki Miklós vajda és mások Cillei Ulrik támogatásával egyesülnek „a király ügyei érdekében“, de a megállapodásnak éle Hunyadi ellen irányult. Tehát nem úgy, mint régebben is, 1450-ben, amidőn László király még Friderik gyámsága alatt volt, szövetség létesült Garai, Ujlaki és a kormányzó között. Feltűnő tehát, hogy rövid idővel azután, hogy az ifjú 12 éves király átvette a kormányt (ha szabad e bizonyára helytelen kifejezéssel élnünk) és Hunyadi már nem vi-

seli a kormányzói hivatalt, az ország legfőbb dignitariusai kevés kivétellel mégis ellene fordulnak. Magában véve nincs igen nagy véleményünk e nagy urak objectiv felfogásáról, vagy magasabb röptű államférfi bölcseségéről, hiszen a maga idejében láttuk a jó bibornokprimást ide-oda ingadozni, hol Erzsébet felé hajlott, hol Ulászló mellé, a többi pedig oly nagy hatalmat képviselt maga, hogy a „prima persona ego“ hitet vallhatta. Ujlaki Miklós, akinek megszámlálhatatlan vagyonánál csak durvasága és önhitsége, vagy talán egoisticus ambitioja volt nagyobb, nem bízott senkiben. Garai László, nagynevű nádorok és fejedelmi vérség ivadéka, a királynak nagybátyja, nem állott ambitiójával Ujlaki mögött. Táplálta ezt hitvese, a dicső Piast-ház vére, Cieszyi Alexandra hercegnő. Ebben a szövetségben tehát azt lehetne feltételezni, hogy az állami érdek mindenképen háttérbe szorult és mégis ez a csoportosulás a trón körül úgy tűnik fel, hogy a kötelesség érzete nyilvánult bennük, mely, tekintvén a mindinkább lejtőre futó állapotokat, elhallgattatta az önzés szavát. Hunyadi János bizonyára ritka jellem volt. Ha az összes körülményeket tekintetbe vesszük és ezt az egyszerű, szerény sorsból felemelkedett világhírű hőst összehasonlítjuk kortársaival, csak akkor emelkedik ki igazán magasra. Nem a nagy vitézt, hanem a becsületes embert értjük; nem találunk nála egész életében egy makulát sem, holott kortársainak életpályája általában véve törvénysértések láncolata. Hunyadinál az egyszerű, romlatlan lelkület, a rendíthetlen hit magasabb hivatásában, vezéresillag gyanánt ragyog, ő nem ismert mást; minden önző ambitio távol állott tőle. Kormányzósága alatt a sok birtokot csak úgy fogadta, mintha friss zsoldos csapatokat vezettek volna zászlaja alá. Így látjuk mi e nevezetes férfi működését, de környezete alighanem más szemmel nézte szereplését. Más reményeket táplálhatott a nagyszámú rokonság és az a tömegnép, mely e nagy jellemnek szolgálatában állott. Ezek az elemek mindinkább szaporodván, csakhamar olyan központtá forrtak ki, mely nem volt többé „quantité négligeable“, sőt hangja, érzülete nagyon is befolyásolta a közvéleményt, mert ura maga is népszerű volt. A trón környezetében lehetetlen volt ezt meg nem látni és figyelemre méltatni; evvel szemben vélték ama fődignitáriusok okszerűnek állást foglalni, amire kicsinyes irigység, mellőzés, sértett ambitio is sarkalta őket. A nagy hős legfényesebb epochájában idősbik fiát, Lászlót is már oly hivatalokban látjuk, aminőket rendesen idősb férfiakra szoktak volt ruházni, egyéni érdemük jutalmául. Itt éretlen, gyermekifjú szedte fel atyja babérait. Az ilyen

korai kitüntetések kedvezőtlen eredménnyel jártak, mert az ifjú keblet önhittség felé, túlkapásokra terelik. Példát erre az ifjú Hunyadi Lászlónál is találunk Teleki oklevelei közt; fentebb magunk is idézünk új esetet arra, hogy nyilvánvalóan törvénysértő intézkedését belátni nem akarja, nem hajol meg az ország törvénye előtt, ellenkezőleg, a maga akaratát ismételve foganatosítani akarja, mire egy vármegye önérzetes felszólalása tiszteletteljesen, de határozottan tiltakozik és felíratában a királyt és az ifjú Hunyadit megleckézeti. (L. a 154. l.)

Talán nem tévedünk, ha felteszszük, hogy az öreg vitéz háta mögött s teljesen tudtán kívül mozgolódott az a turbulensebb tábor, mely vérmes, utopicus reményeket táplálva bálványozta az ifjú Hunyadit és önhitté tette. Értjük azt is, hogy a volt kormányzó, utóbb már csak besztercei gróf és főkapitány, a Cilleiekkel való többrendbeli összeütközései következtében, az ismételt kibékülések és szövetségek dacára, velük szemben csak ellenséges indulatot táplálhatott. Midőn Cillei Friderik 1454-ben elhalt, Hunyadi haragja személyes ellensége, Ulrik ellen fordul. Nemsokára ezután (1455) Cillei, Garai és Ujlaki újra szövetkeznek Hunyadi megrontására s megbontották a viszonyt a király s az öreg Hunyadi között. Igaz, hogy a béke utóbb helyreállott, de a félreértés, támadás nyoma megmaradt mind a két fél szívében. Kár, hogy ezekről az állapotokról csak néhány szó maradt feljegyezve, nem igen lehetséges ezekből véleményt alkotnunk. Minthogy a király ezután adja Hunyadinak zálogjogon Temesvárat, viszonyuk nem lehetett egészen hideg; bár erre az ügyletre nézve meg kell itt említenünk, hogy László, aki Ausztria hercege, Magyar- és Csehország királya ekkor kölcsönre szorul és a főkapitánytól 20.000 arany forintot vesz fel. Ez a tény is elég argumentum lehetett, hogy a főtanácsadók figyelme felébredjen és lássa egyfelől Hunyadi hatalmát, másfelől a király szorult helyzetét. Ezidőben Cillei Ulrik pozsonyi főispán egyéb hivatalai mellett.

Bekövetkezett Hunyadinak nagy diadala és gyászos kimulta. László király leutazott az Aldunához. Az az epizód, midőn a király Nándorfejérvárra érkezik, ahol Hunyadi László, a kapitány, különféleképen leírva maradt reánk. A király megelőzőleg Futakon nevezte ki Cillei Ulrikot kormányzónak és országkapitánynak. Ugy hiszszük, ez volt az elvetett kocka Cilleit illetőleg.

Némely forrás szerint a királynak nándorfejérvári és temesvári látogatását olyan veszedelmek fenyegették, hogy csodálni lehet

a 16 éves gyermekkirály bátorságát, aki az ellenséges indulatot körülötte leplezetlenül látta és mégis vállalkozott az útra. Volt lelki ereje arra, hogy megbocsássa a fiatal Hunyadinak nagybátyja, Cillei megöletését, megbocsássa legalább szóval (mit tehetett egyebet) s keserűséggel a szívében, még Temesvárra is elment az özvegyhez, ahol engesztelő lépéseket tett, sőt Hunyadit, a 24 éves ifjút, országhadkapitányjának kinevezte. De ezután iparkodott a király Budára. Temesvárott megígérte, hogy nagybátyja halálát nem fogja megboszulni, de Budán összeültek az ország főbb tanácsosai és ezek ítélték Hunyadi Lászlót halálra. Értjük a kis király lelki állapotát. Bármilyen büntetésre érett bűnös volt is Cillei, de egyetlen rokona, gondviselője ily szörnyű módon való megöletését bizonyára fájó szívvel hallotta a szegény elárvult gyermekkirály. Ha nem is fogta még fel állásának súlyát, de érezte saját gyengeségét, támaszra szorulását. Most egy csapásra magára hagyatva, ellenséges, indulatos elemekkel körülvéve, irtóztató lelki állapotban, kínokban, életveszélyben a kétségbeesés szélén áll.

Rossz historicus az, aki a tényeket felsorolván, úgy színezi azokat, ahogy neki legkedvezőbbnek látszik, de a pszichológiai momentumokkal nem foglalkozik, nem törekszik az események, a cselekedetek indító okait és a lélekre gyakorolt benyomásokat fontolóra venni. Szegény László király nagyon elhagyatva érezhette magát. Kiben bízhatott még? A nagy olygarchák körülötte voltak ugyan, de testtel-lélekkel idegenek. Nagybátyja, a nádor lehetett volna az egyedüli biztos támasz, de semmit sem ígért. Utána elsősorban Giskra, a „semper fidelis“ felvidéki főkapitány következett, mellette Ausztriából néhány feltétlen híve. A többiről aligha volt valami jó véleménye a kis királynak, hiszen legtöbbje nagyon értette a pártváltozás módját. Mint értelmes ifjú beláthatta, hogy egymaga nem lesz képes megállani; tanácsosaira kell hallgatnia, ezek pedig erősen közrefogták, szinte ők uralkodtak a király fölött. És ha Hunyadi László pörbefogását, elítéltetését államfentartási szempontból mérleázhatetlennek ecsetelték előtte, bizonyára oly érvekkel tették azt, hogy olyan alternatívát állítottak szemei elé, amely a trón elvesztésével is fenyegette, ha gyengének mutatja magát és visszariad a döntő lépés elől. Hunyadi László ezért a vérpadra került. A história, értjük a hazait, kivégeztetését olyan színekben szokta festeni, melyek épséggel nem találóak.

Hová süllyed a királyi tekintély, ha nem meri végrehajtani tanácsosainak ítéletét? László király maga ártatlan, terrorizált esz-

köze lett az olygarcháknak, akik a kellemetlen versenytársat ártalmatlanná tették. Vagy, hogyan képzei magának valaki a király helyzetét, ha szembeszáll azokkal a gögös, nyers modorú férfakkal, egy Ujlakival, Bánffi Pállal, vagy az új magyar nemessel, Jobst von Kossau-val. H. László halálát követelték? Aki az ilyen viszonyok fölött amúgy felületesen átsurran, nem érti, mi az erkölcsi nyomás. Sajnálni lehet, hogy a haza nagy hősének nevét fiában ily gyalázat érte, de a fiatal királyt vele vádolni — gyenge ítéletet árul el.

A történetírás az utóbbi decenniumokban oly irányban halad, amely tulajdonképen e disciplina szellemével teljesen ellentétes. Nem akarjuk e helyen állításunkat bővebben magyarázni, mert nagyon messze elterelne tárgyunktól. Két irányt constatálhatunk Clío discipulusainak termékeinél, mind a kettő egyaránt rossz; az egyik a hatalom szolgálatába szegődött, a másik a szabadság vagy haladás cége alatt halad, mind a kettő téves irányban, mert eltorzítja a valót célzatosan, a történelem nagy kárára. Csak a legújabb időben kezd egészségesebb felfogás is nyilvánulni. Bátorabb, erősebb meggyőződéssel felfegyverkezett férfiak kezdik a történelem hamis canónjait feszegetni, az elavult felfogásokat, hazug tanokat s a hihedt jelszavakat álértéküktől megfosztani. Hazai történelmünk jelen kedvezőtlen korszakában ez a legkedvezőbb tünet. Egy az igazság, a megmásíthatlan való, ennek kell utat törni, ezt érvényre juttatni, akkor létesül majd csak igazi magyar történelem, s nem marad a „Conventionelle Lügen“ tárháza és egyéni felfogások rendszertelen gyűjteménye, mint ahogy ezt egy szellemes író nevezi.

Enea Silvio Piccolomini, a későbbi nagyészű II. Pius pápa, az ifjú László királyról, midőn testi és lelki tulajdonait összefoglalta, így ítélte: „ő a világ gyönyörűsége!“ E nagy férfi ítéletében nincs okunk kételkedni.

A NOVÁKI SCULTETIA 1458.

A Hunyadi-ház ellenségei rosszul számítottak, ha azt hitték, hogy László kivégeztetésével az egész párt megtörik, sőt a váratlan fordulat az eddig lappangó tüzet nyílt kitörésre készítette. A király ugyan igazolni akarta eljárását, mert 1457. márc. 19. országgyűlést hirdetett és a rendek összeülését többször is szorgalmazta, de intézkedései nem tudták meggátolni a lázadás terjedését. Hasztalan volt Giskra kiküldetése a felvidékre, Ujlaki fellépése a Dunántúlon, meddő volt minden harc és erőszak, a veszedelem nőttön-nőtt. A király már április 18. Budán kelt levelében maga is beismeri, hogy Szilágyi pártütése veszedelmes. Emberei még Giskra területén is hódítanak, zsoldosokat szereznek — — „nisi celeri remedio provisum sit, magna incommoda fidelibus nostris existunt . . .“

A nemesség önként siet zászlai alá, a cseh zsoldosok rendre elpártolnak, még Axamith Péter is szolgálatába szegődik. (Bártfai I. 152. stb. 1.) Ezt a bomlást már Giskra tekintélye sem tudta meggátolni. A szorongatott király már június végén béketárgyalásokat kezd özv. Hunyadinéval (Kaprinai I. 207.), de feltételei nem elégítik ki a pártot. A béke meghiusult és tovább folyt a vér. E harcok részleteit ugyan nem ismerjük, de kétségtelen, hogy a királypártiak ügye rosszul állhatott, mert Giskra, a büszke főkapitány, augusztus vége felé új békét ajánl Szilágyinak s feltételeit már szept. elején a király elé terjeszti. Békét keresett Perényi János tárnokmester is, fegyverszünetet kérvén Hunyadiéktól.

Ez ügyben Giskra Szikszóra gyűlést is hirdetett, mindamellett a végleges békét csak a király halála (1457. november 23.) hozta meg. A Hunyadi-pártnak további lépéseiről már fentebb (295. l.) megemlékeztünk, tehát Mátyás megválasztatása eleve biztosítva volt. Ezt bizonyítja a jól értesült Giskrának megtérése, aki Podiebrad útján már 1457. december folyamán egyezkedni kezd a fogoly Mátyással. (Iványi I. 154. l.)

Az országos tanács királyválasztó országgyűlést hívott össze és a nemességet, ősi szokás szerint, fejenként való megjelenésre hívta fel. 1458-iki januárius 20-ikán Szilágyi Mihály bevonul Pestre Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László, Szentmiklósi Pongrácz és más urak kíséretében. Bizonyára ott volt Gergely úr is; hisz a Hunyadi-háznak nem lehetett jobb híve nála. Különben ekkor már régi jóakarója, Szécsi Dénes prímás is a Hunyadi-párthoz csatlakozott volt. Januárius 24-ikén megvolt az ismeretes választás. Mátyás-hoz Prágába a fényes küldöttséget maga a megválasztott kormányzó, Szilágyi Mihály vezette. A felvidékről a küldöttségben ismét ott találjuk Rozgonyi Jánost, Sebestyént, Országh Mihályt, az állandó híveket. Teljes névjegyzékét a küldöttségnek nem ösmernék. Mátyás fényes kísérettel érkezett Strážsnicára, tehát közvetlen közelébe Szokolca városának és Ujvárnak. Mi sem természetesebb, mint hogy Gergely úr is megjelent királyá fogadásánál, ha ugyan nem vett részt a prágai küldöttségben, mert úgyszólván az ő parancsnokságának területén lépett be az ifjú király országába.

Mátyás király megválasztása s fényes bevonulása országába valóságos epochalis esemény volt, ha nem is ítéljük annak ethikai hatását mai felfogással, feltétlenül nagy hatással volt az a kedélyekre. Annyi balszerencse, annyi váratlan catastropha után, amennyi az országot az utolsó években érte, végre fellélegzett mindenki, jobb jövő ígérkezett. Megengedte a gondviselés, hogy az ország nemzeti királyt, ünnevelt hősének egyetlen fiát emelhesse a trónra. Diadal volt ez, úgy érezte mindenki.

1458. februárius 14. vonult be a király Buda várába. Nagy napja lehetett ez Gergelyünknek. Milyen lelki megnyugvással vehette az újabb fejleményeket! Az ifjú király diadalmas bevonulása után az öreg bajnokot is ott véljük látni családjával kesselleökeői sziklavárában. Pihenőre tért, nem kellett neki seregével, hadi posztóiával foglalkoznia, kis időre béke volt; hisz maga Giskra is Podiebrad közvetítésére meghódolt az új király előtt Sztraznicán. Az ország főemberei, a nádor, Ujlaki és mások, akiknek kezein még alig száradt meg Hunyadi Lászlónak vére, tétlenül nézték az új állapotot.

Meg is szolgálta már Gergely úr a nyugalmat. Hunyadi János kortársa lévén, mintegy hetven éves lehetett ekkor. Hites társa, a „nobilis domina Anna“ körülbelül negyven-negyvennégy éves lehetett. Gergelynek öt fia közül Sigmond, az elsőszülött, már felnőtt ember; ezeken kívül három leánya, Zsuzsanna, Apollónia és

Zsófia környezték a szülőket. Az ilyen rövid csendes időszak valóban alkalmat nyújtott Gergely úrnak, hogy a családi tűzhelyén megpihenjen. Tény az, hogy 1458. évi Szent Mihály napján nem a parancsnoksága területén, Ujvárbán, hanem saját várában, Kessel-leökeőben intézkedik, jobbágysági ügyeivel elfoglalva. Ekkor a nováki scultetia részére újabb szabadalomlevelet állít ki. Ilyet már feljebb közöltünk, ez három évvel előbb kelt Nagyboldogasszony előestéjén. Eleinte hajlandók voltunk ezt a két levelet azonosnak tekinteni, de összehasonlítván a szöveget, beláttuk, hogy oly eseményeknek kellett bekövetkezniök, amelyek szükségessé tették ezt az újabb intézkedést. Nevezetesen újabb pusztítás érte Gergely úr birtokait. A dúlás részleteiről, a támadókról semmi adat, de úgy hisszük, hogy ez is cseh részről jöhetett.*)

Rég feledésbe ment szabadbíróság, a soltészség intézménye, maga a kiadvány sem érdekel annyira, de annál inkább egyes részletei. A szöveg néhány olyan adatot vet föl, amit eddig nem ismerünk. A bevezetésben azt mondja Gergely úr, hogy fiai és még születendő gyermekei nevében intézkedik, tehát hetven éves korában sem tartotta mellőzhetőnek ezt a szokásos clausulát. Felsorolván fiait, a legidősb Sigmondot „strenuus miles”-nek mondja, tehát felavatott lovag volt, a későbbi magyarságban „szentelt vitéz”-nek nevezték. Utána következnek Zorárd, János, Mihály és — Gabriel! Ez a szarvas hiba elárulja, hogy az okirat megírására valami idegen, a családban nem ismerős pap jöhetett Kessel-leökeőre; mert csak papnak juthat eszébe ilyenkor az arkangyalokra gondolni s azokat úgy összetéveszteni, hogy Mihály arkangyal után Gabriel arkangyalt írjon, holott Ráfael lett volna a helyes, mert Gergely legifjabbik fia Ráfael volt. Abból, hogy az oklevél írója nem ösmerte a családot, legalább nem közléről, azt is következtethetjük, hogy a viszonyokkal ismerős nováki pap, ha a missale olvasását értette is, az ilyen stylus solennisre már nem mert vállalkozni. Még egy do-

---

*) Giskrának a történelemből ismert hűszegését Mátyással szemben nem tárgyaljuk, csak két újabb részletre utalunk, melyek azt bizonyítják, hogy a csehek pusztításai szűkebb tanulmányunk vidékét is sújtották. Gara nádor ekkor utasítja a pozsonyiakat, hogy rontsák le azt az erődöt, amit a csehek Dévény vára előtt emeltek. (Nemz. Múz. törzsl.) — Á nyitrai káptalan 1458. jún. 8. Szentmiklósi János kérésére átírja Mátyás királynak jún. 5. Budán kelt levelét, mely szerint a Szentmiklósi testvéreknek pörmentességet ad arra az időre, amíg az ő megbízásából a felvidék védelmével elfoglalva, főleg a körmezői kamarára ügyelnek. (Gróf Pongrácz levéltár, Bashalom.)

logra utalunk, ami már az előbbi levélben is feltűnt, t. i. hogy Gergely úr privilégiumának elkészítésénél jelen volt ugyan, de azt magának fel nem olvastatta, talán meg sem értette volna, különben a Ráfael név eltévesztését észreveszi. Egyébként valószínű, hogy ő is, mint kortársainak legnagyobb része, analphabeta volt. Az írástudás nem volt olyan ismeret, amely az ő társadalmi állásában szükséges lett volna. Köztudomású, hogy még a 16-ik században is voltak dignitáriusok, zászlós urak, akik az írást nem ösmerték, azért hivataluknak mégis megfelelték. Még arra is kell reflektálnunk, hogy az oklevél megemlékezik Gergely apósáról is, akinek Nagy István soltész szolgálatokat tett. E helyen Gergely úr őt egyenesen Valentinus Liptai strenuus vir-nek mondja. Ez a vezetéknev mellett szól, hogy nemcsak „de Liptovia“ volt származása szerint, de valóban a családhoz tartozott. A szószerinti szöveg a következő:

In Jesu Christi nomine Amen. Cum omnia quae orbis in ambitu aguntur genus humanum mortaliti (így) destitutum adesse dinoscitur, ut ea quae acta exstant sed cum tempore e memoria evanescunt necessarium est et utile talia gesta litteris consignare sigillisque corroborare; Nos igitur Gregorius de Maythe alias de Kesselekew una cum natis nostris seu procreandis, Sigismundo videlicet strenuo milite, Zorhardo, Johanne, Michaelae, Gabriele (tévedés Raphael helyett) filiis, sana deliberatione maturoque desuper prehabito diligenti consilio tenore presencium memorie comendamus universis et singulis, tam presentibus quam futuris, quibus expedit quod possessio nostra seu Opidum videlicet Nowak dictum in hys erroneis inquietis et guerrosis temporibus litterae privilegiales et autentice a Georgio filio Lewstachy de Ylsswa super advocatiam seu iudicatum opidi nostri iam dicti donate seu date expedite sint seu existunt; ergo nos considerantes ingentia seu fidelissima seruicia Stephani videlicet magni Iudicis de Nowak que exhibuit socieri nostro videlicet strenuo viro domino Valentino Liptay nobisque ac heredibus nostris considerantes, nova autentica litteralia instrumenta super ipsum Iudicatum seu advocatiam opidi suprascripti Stephano Magno uxorique eius Caspar videlicet Martino et Abraham ac filiabus ipsorum legitime procreatis liberisque ac heredum heredibus cum omnibus iuribus usibus et evolomentis (így) ab antiquo utentibus prout antecessores iudices usi sunt eidem Stephano Magno Advocatiam seu Iudicatum opidi nostri predicti heredibus suis duximus conferendum et de novo donandum, ymo donamus contulimus seu conferimus inviolabiliter dolo fraude ac occasione dolosa omni postposita habendi

tenendi seu possidendi ad eundem spectantibus seu pertinentibus contra omnes impeditores (így) seu adversarios tuere (így) et defendere item cum uno medio laneo terre arabilis sine addicione seu pridawek dicto, cum uno prato penes pedagium Kabafalu seu Laskar, cum molendino, cum balneo, item cum uno medio laneo terre quem (így) emit cum addicione seu pridawek; cum pratis ad id pertinentibus praeter Judicatum in (olvashatatlan) autem de censu ab eis provenientibus provenire debentibus reddimus eum quietum et liberum ac modis omnibus absolutum. Item de censibus seu daciis nobis ab eodem opido pervenire debentibus similiter reddimus eum quietum et liberum. Item de birsagiis a jure procedentibus tertia pars judici, item quod emerit curiam sessionalem in eodem opido tenetur judici dare denarios XII protunc currentes. Item si in molendino suo aliqua injuria cuicumque fuerint illata, tunc Judici est conquerendum et Judex debet ea dare. Item a pecoribus in macello mactandis singulatim a qualibet assatura seu ligwa Judici est danda seu resignanda. Item a vasis cervisie aliunde ad eundem (így) opidum portantibus a quolibet separatim Judici denari IV sunt dandi. Item quilibet iuratorum seu sessionati in eodem opido ad festum Nativitatis Domini tenentur Judicem remunerare, iurati per duos capones separatim et hospites sessionati per duas gallinas singulatim. Item taberna est cuilibet libera venatio similiter et cum omnibus aliis juribus usibus et evolutis (így) suprascriptis ac a principio seu ab antiquo habentibus tenemur suprascriptum videlicet Stephanum Magnum et uxorem ejus ac universos ipsorum liberos in jure suo ab antiquo tenere et conservare promittimus cum omnibus nostris liberis prout de jure tenemur contra omnes modo suprascripto inviolabiliter defendere et tueri.

In quorum omnium testimonium roborandorum seu fide servandorum Sigilli nostri pendens quo utimur munimine duximus contulendum seu donandum.

Datum in Kesselekew in festo beati Michaelis Archangeli Anno domini 1458.

(29 × 19 cm. nagyságú ép bőrhártyán, zöld és fehér selyem zsinóron függő tökéletes gyűrűpecséttel.

Ez az oklevél az egyedüli, amely Gergely úrtól fenmaradt, lehet mondani, az egyetlen kézzelfogható emlék a levéltárban. Ezt a családi ereklyét a maga gyarló latinságában szóról-szóra adtuk itt, hogy az utókor részére fentartsuk. Ebben egyúttal leghitelesebb alakban látjuk a testvéreket, bizonyára koruk szerint felsorolva;

megnevezi őket az apa egymásután, ellenben kihagyja a leányokat, minthogy őket a fiági birtok nem illette.

Sigmond, az elsőszülött ezek szerint már felnőtt férfi. Mint-hogy a többi fiúról csak jóval később nyerünk értesülést, az a nézetünk támadt, hogy Sigmond talán az első feleségtől származott. Ő jóval atyja előtt halt meg, minthogy Gergely valóban elérte az emberi kornak úgynevezett „legvégső határát“, ez természetes is, holott Sigmondnak többi testvérei csak a tizenhatodik században fejezik be földi pályájukat. Sigmond a jelentékeny Zavari birtokon telepedett le, s habár a többi javakban testvéreivel együtt birt, mégis leginkább ott tartózkodott, ő alapította a Zavari ágat, mely közönségesen így is neveztetett, míg Sigmond unokaiban 1573-ban kihalt. Hogy ő hadakozó ember volt, ez a már korán szerzett lovagi címből következtethető, sajnos, róla, mint akinek magva szakadt, kevés írott emlék maradt hátra. Az iratok bizonyára a család két utolsó leánya kezén idegen kezekbe kerülven, elkallódtak.

Habár Mátyás király még egyszer, 1471. táján Gergely urat bizonyos várépítéssel bízta meg, de egyéb hadi foglalkozásáról 1458—71. nincsen tudomásunk. Feltehető, hogy a hadivállalatokban többé részt nem vett, így is félszázados harcias életre tekinthetett vissza. Minthogy azonban saját ügyeit maga vitte s a közéletben való szerepléstől nem idegenkedett, fel kell tennünk, hogy a politikától sem vonult félre. Mint vártulajdonos, a kisebb zászlósok közé tartozván, az országgyűléseket látogatta, amire a törvény is kötelezte, de szereplésének emlékét nem találjuk.

Mint távolabbi, de helyi érdekű adatot közöljük a következőket:

1458. secundo die festi s. corporis Christi. Kelt a nyitrai káptalan kiadványa, melyben tudatja, hogy Petrus filius condam Andree de Onor, személyesen megjelenvén a káptalanban vallotta, hogy Georgius et Petrus, filii olim Petri de Kerezthur, a nevezett Onori András fiának, Péternek kifizették néhai anyja hozományát (dos et paraphernalia); Péter anyja: condam nobilis domina Agatha, filia Martini de Halacz, alias relictá Ladislai de Kerezthur. Tehát Agatha utóbb Kereszturi László neje lett, ez utóbbinak javaiból (de bonis et iuribus possessionariis eiusdem condam Ladislai domini pro tunc et mariti) fizették ki, az ország szokása szerint készpénzben. Ezenfelül megadták ennek azt a pénzüsszeget, amelynek fejében néhai Kereszturi Lászlónak Kereszturban levő részbirtoka a fentnevezett Halaczi Márton kezében volt zálogjogon s utóbb Agatha asszonyra

szállott. A nevezett Péternek, Agatha asszony fiának ezt is lefizették, tehát ezt a birtokot Onori András visszabocsátja néhai Kereszturi László fiainak, t. i. mostoha testvéreinek. (Bórhártján, teljesen ép, kék és vörös selyemzsinóron függő pecséttel. Rudnay Béla tulajdonában.)

Mintegy utójátékát azoknak a zord időknek, amikor véres magánharcok dúlták az országot, s a velük kapcsolatos fosztogatás mindennapi eset volt, megemlítjük Tapolcsányi Lászlónak és Naweri Jakabnak bünperét 1458-ból. Az utóbbinak nevét nem ismerjük, ha csak Névery-nek nem magyarázzuk. Ilyen nevű szerény sorsú család Néveren, a ghymesi vár közelében él a mai napig. N. Jakabról mondja az okirat, hogy a csehekkel tartott, Tapolcsányi László talán Lévai Cseh Lászlóval egyetemben, aki szintén saját szakállára hadakozott; eddig e kettőről egyáltalában nem találtunk adatot, de felemlítettük őket, mint olyanokat, akik a felvidéken akkor beszéltek magukról, sőt olykor talán a tásadalmat megfélemlítették. Erre az esetre utal az alább közlendő 1466. oklevél is.

Tapolcsányi Lászlóval sem találkoztunk eddig a nyilvános téren, csak Mátyás király 1458 februárius 28-ikán kelt és hozzája intézett parancsa mutatja be őt, bár nem éppen előnyösen. A király azt parancsolja neki, hogy a Sály Márton kistapolcsányi kastélyából elrabolt dolgokat adja vissza, térítse meg a barsvármegyei nemesek kárát, a kistapolcsányi kastélyt pedig rombolja le azonnal. Ha önként nem teszi, Barsvármegye főispánja, alispánja és szolgabírái kényszeríteni fogják erre mindenképpen, és ha kell, lefoglalják a birtokait.

A levél papírra van írva, a király gyűrűpecsétje alatt.

Mátyás csak néhány nap előtt érkezett az országba, alig foglalta el trónját és már ilyen határozott éles rendeletet adott ki. Vajon volt-e sikere az erélyes fellépésnek?

Hogy megváltoztak a viszonyok néhány év alatt, arra érdekes adat az 1459. egyik eseménye.

A NOVÁKI ZALOG, ZUK, ZAVAR STB. ADOMÁNYOZÁSA.

Mátyás ismert háborúja Podiebraddal olykor veszélylyel fenyegette a határszéli vármegyéket. A határvédelmi intézkedésekről szól a következő emlék: Mátyás király 1470. október 3-án kelt levelében értesíti Szakolcza városát, hogy védelmükre küldte Lipolliczki Benedeket — *familiarem nostrum* — neki mindenben engedelmeskedjenek. (Nemz. Múzeum Bossányi iratok.)

1468. vagy talán inkább 1470-ből fenmaradt Mátyás király levele Trencsén vármegyéhez... Minthogy tartani lehet Podiebrad György beütésétől, meghagyja, hogy a vármegyében lévő várak és városok jókor lássák el magukat minden szükségessel.

A lakosság Trencsén városába meneküljön minden ingó jószágával együtt; amit e biztos helyre nem lehet hozni, azt égessék el, vagy rejtsek el, hogy az ellenség kezébe ne jusson. Az épületek tetejét szedjék le, hogy le ne égjenek; a folyón lévő hajókat biztos helyre, leginkább a várak falai alá vigyék. Örködjének a saját erejükkel (*cum comitiva vestra*) és minden lehető segítséggel a szorosok és gázlók védelmén, ahol lehet az utakat és az erdei szorosokat torlaszolják el. Mert ha Trencsént hanyagságuk következtében az ellenség elfoglalja, a vár védői és azok, akik velük voltak, örök hűtlenségbe esnek stb. (*Epistolae Mathiae Regis Pars III. pagina 37.*)

Ebből az időből beillesztünk ide egy kis epizódot, noha tudjuk, hogy megzavarja az elbeszélés fonalát és átmenet nélkül más vidékre visz. Országos ügyekből hirtelen a magán felek torzsalkodásaira, *pactumaira* térünk át. *Diarium* jegyzet képpen felkeressük Gergely urat az ő kedvenc hiteles helyén:

1471. *feria 5. ta proxima post festum Circumcisionis* a turóczy convent előtt megjelentek: maga a prépost Majthényi Zorard és édes atyja Gergely úr; másrésről Szentmiklósi Pongrácz István, mivel köztük korábban „*aliqua litis materia sucitata et exorta fuerit*“. A

levél nem mondja meg, mi volt az összeütközés tárgya. Közbenjáró fogott bírák kiegyenlítették az ügyet. Pongrácz István lefizetett 25 arany forintot és adot „unam bombardam hopenza vocatam“. Ezekről az apa és prépost Pongrácz István végleg akkor fogják nyugtatni, ha Szt. György napkor a hátralevő 25 frtot is lefizeti. (Gr. Pongrácz ltár Bashalom.)

1471. március 22. Podjebrád György király halálával megkezdődött a versengés a cseh koronaért. Morvaország és Szilézia ugyan Mátyás mellé sorakoztak, de a helyzet bizonytalan. Amíg a király odakint a kétes babért szedi, azalatt itt új elégedetlenség támadt. A király leghívebb emberei is ellene fordultak, Vitéz János érsek, Ujlaki Miklós, Rozgonyi Rajnald, sőt a porból felemelt Zápolya Imre is a lázadókhöz csatlakozott. Csak nagy nehezen, áldozatok árán sikerült a királynak a rendeket megbékítenie. Ezen időből van egy becses, bár, fájdalom, nagyon megrongált emlékü, élénk tanúsága annak a bizalomnak, melylyel Mátyás Gergely úr iránt viseltetett. — 1471. évi aug. 26-án kelt ez a királyi kiadvány Nyitra- és Bars-vármegye alispánjai és szolgabíráihoz. A király tudatja, hogy Majthei Gergelynek és Sigmondnak, valamint tisztelendő (valószínűleg Zoerardo Praeposito ecclesiae de Thurocz lehetett, de ez teljesen kiszaladt) továbbá Koztolani Mihálynak meghagyta, hogy számára Thwrol hegyen Turócz vármegyében erősséget (castellum) építsenek. Ez után már csak egyes szavak töredékei olvashatók: „ . . . . generali circa festum beati Egidii Abbatis nunc proxime affuturum“ világosan a közeli országgyűlésre vonatkoznak. Tudjuk, hogy ez időben az ország nagy része fellázadt volt a király ellen és az elviselhetetlen adót megtagadván, fegyvert ragadni készült. Csak kilenc vármegye maradt híven a király pártján. Felszólítja a két hű vármegye tisztviselőit, hogy a nevezett Gergelyt, Sigmondot, Zorárd prépostot (Gergely fiát) és Koztoláni Mihályt megbízásukban ne akadályozzák.

E töredékből is kitetszik, hogy Majthényi Gergely a Hunyadi-ház feltétlen hívei közé tartozott, mert ez alkalommal is, amidőn Mátyás király csillaga rövid ideig hanyatlani látszott, mikor a leg-hatalmasabb hívei is elfordultak tőle, a Majthényiak híven kitar-
tottak mellette, sőt még azok a vármegyék is, ahová befolyásuk kiterjedt, a király mellé sorakoztak. Topografiaiilag érdekes lenne tudni, hogy hol keressük a Thurol várhegyet? ha csak nem értette Turócz újabb megerősítését; más várhelyet itt nem tudunk. A következményekből látjuk, hogy a királyhűség jutalmakban részesült: a Maj-

thényi-család összes tagjai mindvégig élvezték a király kegyelmét. Ezután rövid idő múlva érkezett a 13 éves Kázmér herceg sértő had-üzenete, úgy hiszszük, a nevezett várnak építése, illetve újabb megerősítése ezzel függ össze. Kázmér serege be is rontott, de nem tudjuk, merre vonult, azonban Nyitrában befészkelte magát és csak 1472. elején vonult vissza. A rablások miatt feltámadt nép és a királyi hadak megtorolták a vakmerő támadást. A menekülő had Lengyelországnak vévén útját, nyilván a Nyitra mentén felfelé, Gergely úr szemei előtt vonulhatott el. Talán meg is ütközött velük. Az 1474-ben említett sok „deserta sessio“ nézetünk szerint a lengyel betörés műve volt. De hagyjuk most a nagy világi eseményeket, hogy Gergely úr birtokügyeinek egyes phasisait chronologice beilleszszük.

Gergely úr fiai már felnőtt emberek. Tudjuk, hogy Sigmond „miles regius“, Zorárd legalább 1471. óta a túróczi konvent prépostja, 1472-ben már János is szerepel — egyelőre csak szerény birtokháborítási pörben.

Látjuk, hogy 1471-ben Majthényi Gergely fia Sigmond háborgatja a Simonyiakat a Rádubicza határában levő fekete erdőben, és bizonyos szántóföld és rét parcellákban, de ebből folyólag 1472-ben Gergely úr két fia: Sigmond és János is megismétlik ezt a határsértést, ekkor hozzájuk szegődik Dionisius de Majthe is; ez nyilván azonos János fiával, Basskafalvai Dénessel, aki már régebben szerepel. Az ügy már ösmeretes. Zálogjogból származott régi kereset ez, mely még Kesselleökeő régi uraitól, az Ilsvaiaktól szállott a Majthényiakra. (L. a 221. l.)

Érdekesebb a következő zálogügy:

1473. évi Szent Mátyás apostol napján Majthényi Gergely megjelenik a túróczi konventben (prépostja volt fia Zorárd) s magára vállalván fiainak, u. m.: Sigmondnak, Jánosnak, Zorárddnak, Mihály-nak és Ráfaelnek terheit, kijelenti, hogy Novák mezővárosnak felét ötvennégy arany forintért zálogba adja nemzetes Kazzai Szaniszlónak, néhai István fiának és feleségének, nemes Apollonia asszonynak. A váuradalom legjelentékenyebb részének ezt a megterhelését soká nem tudtuk magyarázni, nincs is ez esetről és a vele kapcsolatos személyekről más adat a családi levéltárban. De kijegyeztük a puszta adatot, mint annyi mást, amely magyarázatra vár. Váratlanul lehűlt a fátyol. A gróf Apponyi-család oklevéltára I., 352. lapja felvilágosítja a homályt. Ott a nyitrai káptalan 1483. január 12-iki kiadványa szerint nemes Apollonia asszony „filia Gregorii de Maythe alias de Kessellewkew“ néhai Aponi Péter özvegye ki-

jelenti, hogy néhai Pétertől született fia István őt, mint anyját kifizette „de et super dote et rebus paraphernalibus“ néhai férje vagyonából, u. m. Apon várának feléből, valamint Apon, Kowarcz, Lehothka, Nadan, Naglan, Ewr, Sypko, Baab, Veche, Thormocz és Kyskezew javakból Nyitra vármegyében, Geverchenből Baranyában és Machalyan prediumból Pozsony vármegyében teljesen kielégítette. Miért is nevezett fiát Istvánt és összes utódait erről nyugtatja. Ebből a megbecsülhetetlen adatból kitűnik, hogy Gergely úrnak eddig ismeretes két leánygyermekén, u. m.: Susannán, előbb Soóky Sigmondné, utóbb Szentmiklósi Pongráczné és a hajadon Sófán kívül még harmadik leánya is volt: Apollónia, aki 1473-ban még Kazzai Szaniszlóné, és nyomban utána Apponyi Péter neje lett. Apponyi Péterről annyit tudunk, hogy fegyvert viselő, hamisítatlan szülöttje korszakának. 1462-ben a hradischi kereskedőket Galgócz táján megtámadta és kifosztotta volt. Podiebrád György panaszára Mátyás király ír neki, mint kedvelt hívének, inti, hogy elégítse ki a kárvallott cseheket, mert pört indítanak ellene.

Ezt tudva, meg van oldva a kérdés, Nováknak zálogba adása valószínűleg a hozományra vonatkozhatott; készpénz soha sem lévén elegendő, zálogbaadással kellett a bajon segíteni. A Majthényi levéltárban ugyan nincs más nyoma Apollóniának, de a fent közlött Apponyi-adat alapján beilleszthető a családfába.

Felhívjuk még az olvasó figyelmét a következőkre: 1473-ban Mátyás apostol napján Apollonia és férje Kazzai Szaniszló élnek. A reá következő évben, 1474. június 8-ikán már Apponyi Péter sem él, fiának Istvánnak érdekében Apollonia atyja, Majthényi Gergely intézkedik; 1483-ban január 12-ikén nobilis domina Apollonia, Apponyi Péter özvegye még él, néhai férje, Kazzai Szaniszlótól maradt gyermekei: Péter és Katalin említetnek. Az Apponyi rokonság köréből még van néhány adatunk, mely megvilágítja ezt a nexust.

1474. június 8. Budán kelt Mátyás király kiadványa, Nyitra vármegye hatóságához. E szerint panaszt emelnek: Maythei Gergely és néhai Aponi Péternek fia István, hogy Aponi Imre és testvére György az ő birtokaikba: Kyswgrod- és Nadan-ba rontottak és onnét a jobbágyaik ökrét és egyéb marháját elhajtották. A király meghagyja, hogy az elrablott marhát a nevezett Aponi Imre és György adják vissza, a megye pedig erről az „actus potenciaris“-ról kellő bizonyosságot szerezvén, a sértett félnek elégtételt adjon. (Apponyi codex I. 343.) Ezen munkában közlött családfán Apponyi

Pétert 1425-től fogva kilencszer találjuk a tizedik adat 1474-ben már mint néhait, özvegyét, Majthényi Apollóniát, „előbb Szaniszlónét“ pedig 1483-ban említi. Előbbi férjének vezetékeve itt nincsen megmondva, de más kútforrásból tudjuk, hogy az Kazzai Szaniszló. Ennek alapján kétségtelen, hogy a fentebbi pörös ügyben, mikor Gergely úr Apponyi Péter fiával, Istvánnal együtt panaszosként lép fel, mint nagytya jár el unokája ügyében. (V. ö. a 326. l. adattait.) Minthogy pedig Péterről az oklevél világosan mondja, hogy „condam“, tehát a panaszos társ, Apponyi István, kiskorú volt. Az ügygyel kapcsolatban azonban még egy más bonyodalom merül fel. Az 1473-iki oklevél Apollóniát nem nevezi „relicta“-nak, férjét sem mondja néhainak, csak Szaniszló, néhai Kazzai István fiának. 1473. évi Mátyás apostol napján Apollonia még Kazzainé és 1474-ben, június 8-ikán már Apponyi Péter özvegye, sőt ekkor már Apponyi István nevű fia is szerepel! Ugy hiszszük, hogy itt „luce meridiana clarius patet“ — a hiba. De hol rejlik a botlás? Azt kell feltételeznünk, hogy a turóczi konvent a hibás. Feljebb csak néhány szót közzöltünk abból az oklevélből, melyben az özvegy Apollonia fiát, Apponyi Péter fiát Istvánt „super dote et rebus paraphernalibus“ nyugtatja. Meg kell ezt toldani azzal, hogy amidőn Apollonia aszszony ezt a bevallást teszi a nyitrai káptalanban, kijelenti, hogy: „Péternek és Katalinnak néhai Szaniszló férjétől való gyermekeinek minden néven nevezendő terheit magára vállalja“. Itt meg a nyitrai káptalan mulasztotta el Szaniszló vezetékevét, ezért szerepel névtelenül az Apponyi családfán. Nehéz e kérdés megoldása azért is, mert a turóczi konventre sem lehet reá fogni, hogy a halottat élőnek szerepelteti, már pedig expressis verbis azt mondja, hogy Szaniszló és felesége veszik zálogba Nováknak felét. Kérdés tehát, Szaniszló mikor halt meg?

Bél Mátyás (IV. 582.) Lietava várnagyjairól szólván, 1469-ben az egyiket Horvát Péternek, a másikat Stanislaus de Koschotitznak mondja. Ez utóbbiban tehát a Koschotitzben mi Kazzat gyánítunk, ha nem tévedünk, a mi Kazzai Szaniszlónk volt ez a várnagy. Nem valószínű, hogy egy időben ugyanazon vidéken két annyira hasonló nevet viselt volna két különböző hadfi. Apponyi házassága Apollóniával tehát 1470. tájára eshetett.

Az 1474. év eseményei ugyancsak döntő fontosságúak a Majthényi-család történetében. Nagy donatio és természetesen nagy pörnek exordiuma teszi ezt fontossá. Ugyanis 1474. évi Szent Jakab napján Majtényi Gergely a királyi kegy újabb megnyilvánítását

tapasztalta. Mátyás ekkor Trencsénben lévén, Gergely úrnak adományozza Zuk és Zavar birtokokat, melyeket már Sigmond királytól élte fogytaig ugyan, de csak zálogban birt, most „titulo novae donationis“ örökjogon adományozza neki Duk, Herboltfalva és Olaszi birtokokkal együtt. Az adománylevél a hű szolgálatoknak megérdemelt jutalmát különösen kiemeli.

A turóczi konventnek e beiktatásról szóló jelentése (1475. jan. 31.) a Nemzeti Múzeum törzslevéltárába került. Ebből tudjuk, hogy királyi bizonyosságul ajánlva voltak Kosztolányi Mihály, Baskafalvi Dénes, Divéki István és Jókuthi György. A statutióban részt vettek a bényi nemes urak is. Az ebből támadt bonyodalmakat alább ismertetjük:

Úgy látszik, 1474-ben ütött a Komorovszkiak garázdálkodásainak végorája is. Mátyás király személyes vezetése alatt indult meg a sereg és Komorovszki végre is elhagyta az országot. Horváth Mihály azt mondja, hogy a király elvette Komorovszkitől Árvát, Likavát, Szent-Miklóst (tehát a Pongrácz-család ősi házáat is), legénységét pedig a fekete seregbe sorozta. Ez utóbbi legalább részben így történt; hisz a híres fekete sereg jórészt csehekből, az egykori utraquistákból állott, ellenben Árva váráról tudjuk, hogy a király ezt ostromolta ugyan, de végre is úgy vette meg 3000 aranyért. Komorovszki aztán Lengyelországba vonult, hol családja még sokáig birta a nagyterjedelmű Zivieci (németül Saybusch) uradalmat. Ha Komorovszki bitorolta is a Pongráczok Szent-Miklósát, a király ezt visszabocsájthatta régi uraiknak, mert ott a mai napig is birtokosok, de már csekély részben. Feljebb elmondtuk, hogy Mátyás király Trencsénben adott Gergely úrnak új adománylevelet régi birtokaira. Ott ütött táborn, várván Ujlaki Lőrincet, a bosnyák király fiát, seregével Morvába és Sziléziába vonulandó. Gergely úr tehát Trencsénben, a szülőföldjén tisztelkedhetett szeretett királya előtt, midőn a „nova donatiót“ kieszközölte. Útja Kesselleökeőről a régi, immár talán csak ritkán látogatott Alsó-Majthénen át vezette. Úgy képzeljük, éjjelre oda szállott a kis sasfészekbe, s összehasonlítván apai házáat a jelenlegi remek fekvésű, erős sziklavarával, gazdag, nagy kiterjedésű mezeivel, rengeteg erdeivel, virágzó falvaival, édesen elmerengett s meglepődéssel tekintett vissza hosszú, nehéz küzdelmek közt lefolyt, de eredményekben dús életére. Láthatta a királyt, aki Trencsénből nyomban Sziléziába tört és Boroszlóig vonult, csodaszzerű diadalokat aratván. A tél folyamán tartott békealkudozásokban látjuk Rongoni Gábort, a volt ferenczrendi barátot, aki már

18 év előtt Capistrano kíséretében járt hazánkban. A veronai születésű olasznak tehetségeit Mátyás felismerte és diplomatikus küldetésekre használta, utóbb erdélyi püspöknek nevezte ki. Gergely úrnak egyik fiát Mihályt, aki a királyi udvarban szolgált „familiaris regius“ és „pincerna“ vagyis udvarnok és pohárnok lett; utóbb Gábor püspök szolgálatában találjuk. Egy hónappal a trencsényi kirándulás után már otthon látjuk Gergely urat Sigmonddal és az apáttal együtt, megint az alattvalóik sorsával elfoglalva. Azonban mielőtt erre térünk, elmondunk még egyet-mást a trencsényi donatióban nyert birtokokról. Említettük, hogy 1474-ben kapta Gergely úr a királytól örökadományul az eddig csak életfogytiglani zálogjogon bírt Zuk és Zavart, illetve ezen javak mintegy két harmadát; továbbá Dukot, valamint a lipthai-vármegyei, nyilván az öreg Lipthai Bálint magvaszakadtán felszabadult Herbolthkát és Olaszit. Ekkor élesedett ki a zuki és zavari közös birtoklás az Ujfalussiakkal. A két harmad birtokrészt mi a zálogjogból következtetjük, amennyiben Sigmond király kiadványa (lásd feljebb) ezer arany forintnyi tartozást említ Gergely részére és ötszázat Ujfalussy Jánosnak. Ezt az összeget Gergely még száz arany forinttal növelte. Az adományozás óta a régebbi békés birtoklást a rokonok közt viszály és hatalmaskodás váltotta fel. Rudnay Béla „A Zsámbokréthyak“ című művében ezt a pört bőven tárgyalja; minthogy részben közös forrásokból merítettünk, mi itt csak kevés részletet és a végeredményt jegyezzük fel. Említettük volt, hogy Gergely úr elsőszülött fia Sigmond, a zavari birtokon telepedett le, ahonnan ő, valamint fia és unokái rendszeren Zavari Majthényiaknak, sőt egyszerűen csak Zavariaknak neveztettek, míg az ág 1573-ban kihalt. Gergely úr halálától fogva azonban az összes fítestvérek voltak Zukon és Zavaron birtokosok, valamint utódaik is mindvégig bírták e falvakat.

Természetes, hogy Gergely úr sietett magát az új adománylevél alapján szerzeményeibe beiktattatni.

Öt fia közül három: Sigmond, Zorárd, a turóczy prépost és Ráfael megjelentek a helyszínen a konvent egy tagjával, s így „brevi manu nemine contradicente“ megtörtént a beiktatás. Azonban utólag tiltakozott Gergely úr sógorának, néhai Divékujfalusi Jánosnak fia Boldizsár, atyja után az 1500 arany forint egyharmada erejéig Zavaron zálogos birtokos, a beiktatás által jogaiban sértve érezvén magát, óvást emelt a nyitrai káptalan előtt. Több rendbéli erőszakoskodás, bírósági lépés történt ezután, míg végre Boldizsár 1475-ben a zavari birtokot visszafoglalta, természetesen erőszak alkalmazá-

sával, mire viszont a Majthényiak idézték őt a királyi kuria elé. Végre abban állapodtak meg a felek, hogy Boldizsár kívánságára felmutatják a Majthényiak az 1435. királyi zálog- és beiktatólevelet; ha abban fennfoglaltatik az ő neve, akkor meghagyják őt a birtok felében; ha nem, ő köteles abból kilépni. Erre az egyezségekre a birtók a feleket Szilágyi András baccalaureus, Patvaróczy Péter, Kosztolányi Mihály, Bucsáni Osvát, Baskafalvai Dénes, Hindy Balázs és Simon, a zavari plébános mint fogott bírák. 1476. januárius 7-ikén megjelentek a felek a thuróczi konventben s előadták, hogy fentnevezett arbiterek közbenjárásával abban állapodtak meg, hogy a legközelebbi vasárnapon a mise után összegyűlnek Nemes-Kosztolányban Kosztolányi Mihály kuriájában s ott felmutatják az említett adománylevelet. Az eljárás eredményét, jobban mondva lefolyását nem ösmerjük; úgy véljük azonban, hogy az eredeti oklevél bemutatása elmaradt. Úgy látszik, a már beteges Boldizsár még 1475. végén meghalt, hátra hagyván özvegyét Orsolyát, Sámbockréthi Péter leányát, s gyermekeit: Jánost, Ambrust és Margitot. A bús özvegy alig egy év múlva már kawai Posár Domokos felesége lett és folytatta a pórt. A királyi kuria előtt úgy egyeztek meg a felek, hogy a kérdéses oklevelet nyolc bíró előtt kell bemutatni, akik annak tartalma szerint döntenek oly értelemben, amint már feljebb előadtuk. A nyolc fogott bíró 1476. szeptember 26-ikán összejött Nyitra-Sámbockréthen, átnézték a leveleket, de azokban Ujfalussy János nevét nem találták. Ezen az összejövetelen Majthényi Sigmond képviselte apját és testvéreit. Az ügy illetén fordulatot vévén, a választott bírák nem akartak abban tovább eljárni, hanem az özvegy és árvái érdekében könyörögni kezdtek Sigmondnál. Orsolya özvegy is „lacrimabiliter“ kérte Sigmondot, vegye tekintetbe szegénységét, özvegységét, gyermekeit. Sigmond végre hajlott az egyezésre. Beleegyezett, hogy az özvegy és árvái a zavari portiót „a plaga occidentali adjacentem“ ahogy eddig birták, még egy egész évig bírassák, azután azt is átadják. Ezenkívül Sigmond és testvérei nekik négy terminusban 100 arany forintot fizetnek a káptalan előtt, amely összegből ezúttal 20 már le van fizetve. Ha Orsolya asszony nem akarna kimenni a birtokból, vagy a zavaraktól valami „extraordinaria taxat extorqueálna“, őket másképp megkárosítaná, vagy „calumpnias cisdem imponeret“, ez esetben 300 arany forint bírságra kötelezi magát. Minden eddigi sérelmekért egymást kölcsönösen felmentik. A részletfizetések megtörténtek. 1477. Szent Ferenc hitvalló utáni vasárnapon Orsolya asszony a nyitrai káptalanban nyugtatja

az egész 100 arany forint kifizetését, vallván, hogy azt a zavari portiót, amelyet Gergely úr „ex bona voluntate sua“ neki engedett, most relaxálja.

Visszatérve a donatió esztendejébe, már utaltunk arra, hogy egy hónap mulva, közvetlenül a trencsényi eset után, Gergely ur elsőszülött fiával Sigmonddal együttesen intézkedik Kesselleökeő várában. Tekintvén azt, hogy a zavari ügy tárgyalásakor is jelen volt, úgy hisszük, hogy Gergely úr ekkor a közügyektől már visszavonult és biztos sziklavarában, olykor nováki udvarházában tartózkodott.

Mert 1474. (in festo beati Bartholomei Apostoli) „Nos Gregorius et Sigismundus de Maythe residens in castro Kessellekew“ megerősítik Novák mezővárosnak régi privilegiumait. Gergely Sigmondot, elsőszülött fiát ekkor már mint társ kormányzót szerepelteti. Az egykorú másolat (az eredeti példány természetsszerűleg a polgárság tulajdonába juthatott) azt mondja, hogy megjelentek előttük Novák mezőváros (oppidum) polgárai és jobbágjai azzal a kéréssel, erősítenék meg régi szabadalmaikat, ahogy azokat boldog emlékezetű Sigmond király és római császár hiteles levelekben (autenticis) nekik adományozta, majd néhai György úr Lesták nádor fia akkori földesurok is megerősítette. Hallván ezeket Gergely úr, hajlandó kérésük teljesítésére avégre is, hogy a birtok „possessio nostra Novák“ házakkal, valamint más hasznos vállalatnál gyarapítatván, fejlődni tudjon. Levelében igéri, hogy őket szabadalmaikban örök időkre megtartja; viszont a nevezett jobbágyság fogadják, hogy Novákon a pusztá helyeket „loca deserta“ művelni fogják, a teljes censust évente úgy fizetik, ahogy az régi szabadalom-levelükben vagydon megírva. Itt a régi irat hézagos, de annyi kivehető, hogy azoknak, akik deserta sessiókra telepednek, amelyeken semmi épület nincsen, a földes uraság négy évi adómentességet engedélyez; ennek ellenőrzésére kötelezi a bírót és esküdtjeit. Igérik, hogy Kessellekew várukban levő tisztjeik, azaz várnagyjaik az adómentességet élvező jobbágyságot nem bántják, szolgálatra sem kényszerítik, „ezekben a jogokban meg akarjuk őket tartani, ahogy jóemberekhez illik“. Ha azonban akadna köztük olyan, aki telkén házat, vagy más épületet nem akarna emelni, az szabadalomban ne részesüljön, attól a teljes censust fogják követelni azon módon, mint a régi lakóktól. A vár körül munkával tartoznak segédkezni, de csak szükség esetén. A censust évenként három részletben fizetik (itt tehát más volt a szokás, valószínűleg a Szt.-György—Szt.-Mihály napi terminus mellett még karácsonyi census is járt). „Nagyobb biztonság kedvéért e le-

vélre pecsétünket is reá nyomtuk“. Ez tehát nem volt függő pecsétetes kiadvány.

Ebből, valamint a megelőző években ismételt kiadott írásbeli megerősítésekből kitűnik, hogy a scultetia jogait olykor revideálni kellett. Bizonyára a kiadványok homályos szövegét többféleképpen magyarázták. Látjuk, hogy ezeket a fontos leveleket is latin nyelven állítottak ki, amit a földesúr maga is alig értett, a scultetus, avagy a község lakossága meg éppenséggel nem tudta igazában mit tartalmaznak. Ha tehát egy felmerült kérdésnél a szövegnek újabb felolvasása, megmagyarázása volt szükséges, írástudót kellett keríteni. Nyilván a helybeli pap volt a legalkalmasabb, de ez, bár tudott latinul, de nyelvismerete inkább csak az egyházi ügyek keretére terjedt, a világi dolgokban fogytékos lehetett. Már pedig látjuk, hogy az ilyen privilégiumok szövegezése ritkán értelmes, sőt nehézkes és zavaros, azért interpretálásuk ilyen módon eltérő lehetett. Félreértések keletkeztek hol a község és a földesúr, hol a telepesek és a bíró között. Újabb intézkedések váltak szükségessé, amelyek újabb huza-vonára, egyenetlenségekre adtak okot. A fennmaradt adatokból kitűnik, hogy egy ízben Novák község is szinte fellázadt a „szabadbíró“ ellen és hosszas procedura kellett hozzá, míg a rend helyre állt. Végre is a szabad bíróságot — mint alább részletesebben tárgyaljuk — az uralás megváltotta.

A fentebbi adat, mint látjuk, Sigmondot már társorkormányzóként tünteti fel. Az ifjabb testvérek nincsenek említve, bizonyára mindannyi már távol is volt az apai háztól. Zorárd a papi pályán működik. 1476-ban vele, mint praemontrei rend thuróci conventusa prépostjával találkoztunk; a többi három fiú — a régi kútfők szerint — a királyi udvarban találtak helyet. János később a király anyjának, Szilágyi Erzsébetnek bizalmasa, miután huzamosb ideig a király személye körül szolgált, Hormayer és Mednyánszky a „Taschenbuch“-ban őt a király kedvenc apródjának, udvarnokának „des Königs Leibknappe“ mondja, nyilván állandóan kísérelője lehetett útjaiban, hadjárataiban. Ugyanaz a forrás őt utóbb péterváradi főkapitánynak mondja, ami Mátyás király idejében is egyike lehetett a legjelentékenyebb állásoknak. Sajnos, közelebbi adataink erre nézve nincsenek, állásának évei sincsenek följegyezve, ez pedig annál sajnálatosabb, mert ő a ma élő összes Majthényiak közös őse. Ráfael, kinek unokájában magva szakadt, hadakozó ember volt, de vagyont is szépen szerzett, Nyitra- és Turóc-vármegyékben. Corvin János hercegnek várnagya is volt Bajmóc várában, hol őt a go-

nosz Poky Péter váltotta föl, (Hormayer szerint állásából kitúrta volna). Corvin János bukása után Ráfaelt, mint Turóc-vármegye comesét látjuk a közéletben. Egy történelmi forrás Ráfaelról azt mondja, hogy miután 1491-ben november 23-ikán a bajmóci várnagyságtól felmentetett, komáromi kapitány lett volna, de erre hiteles adatunk nincsen. Több történelmi műben más téves részleteket is találunk Gergely úr fiáról, jelesen Ráfael idősb testvére, Jánosra, a donáttornyai kapitányra nézve, akit Öttevény, utóbb Pétervárad parancsnokának is mondanak. Ezek a homályos kútfők azt mondják, hogy János Mohácsnál elesett; holott kétségtelen, hogy ő már előbb, 1520 táján, mintegy 80—90 éves korában halt meg. Ezeket a részleteket felemlítjük, nehogy valaki felületességgel vádoljon, de valóknak nem vehetjük. Corvin János hercegnek, Ráfael számára szóló s fent említett felmentő levelét különben az „Emlékek“-ben egész terjedelmében közöltük.

Gergely úr másik fiával, Mihálylyal, már találkoztunk. Em-lítettük, hogy a nagynevű véronai Gábor püspöknek az udvarnokai 1475-ben a törökök ellen táborba száll.

E hadjáratot megelőzőleg Mátyás ez év tavaszán Boroszlóból visszatérve, Budán, április 24-én országgyűlést tartott, mikor a rendek minden portától egy aranyat szavaztak meg azzal a kikötéssel, hogy ez mint hadiadó kizárólag a török ellen fordíttassék, de a nemesség ez évben nem tartozik felkelni. Mihály mindemellett részt vett a háborúban, de nem mint a felkelő nemesség tagja, hanem rendszeres szolgálatban lévő katona, talán a püspök bandériumában. Ekkor már mintegy 35 éves férfi lehetett, tehát bizonyosan jelentékenyebb csapat parancsnoka volt. A háború előtt Mihály a királytól pörhalasztást kért, mely, különben szokásos kedvezmény, atyjára, Gergely úrra, anyjára, Anna asszonyra, három bátyjára és két hugára kiterjedt. Minthogy pedig négy fivére volt, úgy látjuk, hogy a pörhalasztás Zorárdnak, a papnak nem szólt, tehát a többi, a három testvér állandó hadi szolgálatban lehetett. Sigmond a „szentelt vitéz“ ebben a minőségében is részt vehetett, ha igaz, hogy hitvese, a vitéz Lábathlani Gergely leánya volt (így mondja Nagy Iván) eszerint apósának vezérlete alatt hadakozott.

A fent említett pörhalasztás, Báthori István relatiója, világosan azt mondja: „mivel hívünk, nemes Mihály, Maythei Gergelynek fia, ami kedvelt hívünknek, Gábornak, az erdélyi püspöknek és apostoli legatusnak pohárnoka és familiarisa a török ellen táborba száll, ennél fogva őt és atyját, vagy anyját, Anna asszonyt, testvé-

reit: Sigmondot, Jánost és Ráfael, vagy Susanna és Sófia hajadonokat felmenti a perbe hívás alól, nekik perhalasztást ad minden néven nevezendő ügyre, akár mint felperesek, akár mint alperesek lennének érdekelve. Hosszasan és kimerítően szól róluk, annyira, hogy a jóindulat szinte kisugárzik a szövegből. A levél kelt Budán, Lukács evangelista után másodnapon, 1475-ben. Mint genealógiai adatot ki kell emelnünk, hogy Gergely úr leányait Susannát és Sófíát még hajadonoknak mondja, ellenben Appollóniát már nem említi. Vele találkoztunk már 1473-ban, amidőn atyja neki zálogba adja Novák község egy részét. Most már világos, hogy Appollónia akkor leány jogára nézve kielégítettén, az atyai vagyonra többé igényt nem tarthatott, azért a pörhalasztásban neki, mint Kazzai Szaniszló feleségének nem is volt helye. Feltűnő az is, hogy Susanna, a későbbi Soóky Sigmondné, majd ifjabb Szent Miklósi Pongrác felesége, ekkor még hajadon. Pedig akkor a leányokat igen korán adták férjhez. Ha 1475-ben az idősebb Susannát húsz évesnek vesszük, születési éve 1455 lenne, apjának 67, anyjának mintegy 53 éves korában. Felemlítjük ezt az adatot is, mert a kancelláriákban szoktak ugyan tévedések előfordulni, de itt ezt nem tudjuk feltételezni, mert az érdekelt családtagok az udvarnál tartózkodván, viszonyaik nem lehettek ösmeretlenek a kancelláriában; és mégis, ha ez a történelmi kútforrás hiteles, amilyennek lennie kell, az oklevélnek, a kancellária nagyot botlott...

Még inkább kell kételkednünk a kancellária értesüléseinek megbízhatóságában, ha pörhalasztó levele más adatait vizsgáljuk.

A pörhalasztás ugyan az összes családtagoknak szól, de Mihály nevére van kiállítva, őt „pincerna et familiaris Gabrielis episcopi ecclesiae Albensis Transilvaniae“ írja. Ez a kifejezés a történelmi adatokkal szintén ellenkezik, mert Gábor erdélyi püspök már 1474 óta egri püspök lett. Ez tehát újabb „lapsus calami“. Gábor nevét és erdélyi püspökségét már régebben ismerhették az udvarban, csak a levélkiállító íróéáig nem terjedt volna az új dignitas híre? Annyit mégis kiolvasunk a levélből, hogy Mihály ama híres hadjáratnak, sőt Szabács bevételének is részese volt, talán testvéreivel együtt, a király személyes vezérlete alatt.

El kell hagynunk most már a harc terét, hogy egy újabb, keletlen esetet adjunk elő, mely megzavarta Novák nyugalma és úgy látszik, teljesen véget vetett a dédelgetett szabad bíróságnak.

XXX.

UJ AERA.

Feljebb előadtuk, hogy Éleskeő várát Majthényi Pál a Rozgonyiaknak adja át. (1453.) *) Nemsokára Nankenreuther német lovagnak a Kis-Kárpátokban mívelt hatalmaskodásairól olvasunk a történelemben, ellene országos intézkedés készül. És ime, 1459-ben Mátyás király tudatja: Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda, Szent-Miklósi Pongrácz János (így) Éleskeő-ben resideáló (residens) Nankelreither Nabuchodonosor, Szlopnai Gáspár diák, Karazky János, Erduhaty László és Szeniczai (alias de Thurogh) Korbel Márton eskü alatt fogadták, hogy ők Friderik császárral a király beleegyezése nélkül soha ki nem békülnek. Szóval erős hivei lettek a királynak. Milyen ellentétes elemek szövetsége cz. Őszinte lehetett-e ezek esküje? Nankenreuther Rozgonyinak éleskeői várában ül már, Karazky és Korbel, a régi huszita vezérek, Pongrácz társaságában!

(Lásd Kaprinai Hungar. Diplomatica II., Pagina 356.)

Említettük a változott viszonyokat, mikor a régi vérengző utraquistákat Mátyás király táborában látjuk. Komorovszki Péternek levele (körmöci levéltár lymbusában) ugyanazt mutatja. Címe: Magnificis, Egregiis, Famosisque Dominis Bardo Nofri de Boynicz Comiti et Capitaneo Camere Crempniciensis, Ladislao de Hatnia, Judici et juratis civibus stb. Fölötte udvarias stylusban írja, hogy ügyei végett Szklabina várába Thurócba érkezett, a levél romlott volta miatt a szöveg tovább nem olvasható. — Keltezve van: In Moys (Turóc megyében) feria 5-ta post conductum Paschae 1459. Az aláírása: Petrus de Komorov, Comes Liptoviensis et Arvensis

*) Ujlaki Miklósnak a király jóváhagyásával kiadott expeditoria-ja szerint (Motesiczky Itár F. 186. mixta nro 5. Tom. III. p. 1.) valóban át is adta a kitűzött terminusra.

residens in Lipto. Ez időben tehát ő is Mátyás király hű főispánja volt, a felvidéki családokkal is rokonságot kötött, a király talán azt vélte, hogy hasznát fogja vehetni. De a lengyel lovag régi természetét ismét kitört, míg végre a király kikényszerítette őt az országból. Komorovszki családja a Majthényiakkal még egy fél évszázad után baráti viszonyt tartott fenn.

Ellentétül bemutatunk itt egy határvillongást Kesseleökeő közvetlen szomszédságából, ahol maga Gergely úr vádlottképpen lép fel.

1461. évi Szent Márk apostol napján Budán kelt Mátyás király parancsa a zobori konventhez. Tartalma szerint: Kosztolányi Mihály panaszolja, hogy az elmúlt bőjtben emberei Kosztolán határában lévő erdejébe mentek fát vágni, de „Gregorius de Maytha residens in Kesselekeu“ szolgáit küldte ki ellenük, akik „more predonico“ egy emberét erősen megsebesítették és a többit megverték, szekereit négy ökörrel és négy lóval együtt Kesseleökeő várába hajtották. Ugyancsak Majthényi március 12. táján szolgáit és zsoldosait (stipendiarios) a panaszos birtokaira: Kamenecre és Lythothára küldte, az ottani népektől zabot, hüvelyes terményt (legumina), továbbá lencsét, szénát (olvashatatlan) és három tehenet el vétetett. Ugyanazon időben M. Gergelynek bisztricsényi jobbágysai a panaszosnak egyik kameneci jobbágyságát házatértében Oszlánról „in via publica“ megfogván, tőle két forintot érő gabonát elvettek; továbbá Zadanowycz Bálint, Gen Benedek, Holy Fülöp, Mathus István, Markowycz Pál, Sartor András, több Zlepka, Thomasko, Dodok és az összes bisztricsényi jobbágyság az exponensek Cernahora nevű Kosztolán határában levő erdőségébe mentek, ennek nagy részét levágták, ottani vizében halásztak, sőt a vizet is a bisztricsényi határba átvezették töltések által. Legújabbán pedig szent Ambrus napján a nováki és bisztricsényi jobbágyság uruk rendeletére felégették a kosztolányi határban lévő erdejét. Az összes károk ezer arany forintba bocsúlhatnak.

Ezekre nézve a király kiküldi a konventet, királyi emberekül nevezvén Nytrazeghi Jánost, Lelewcz-i (Lelőcz) Gergelyt, vagy Kysfaludi Simont vagy Miklóst, hogy idézzék meg Majthényi Gergelyt és szolgáit (familiares), valamint Cserenyey Pétert és Tamást, rendeljék mindannyijukat harmincketted napra a királyi személynek (personalis presentiae regiae locumterens) elé. (Papírhártyán nagy királyi pecséttel.)

Ez az eset a szokásos határvillongási porok egyike, ami ter-

mészetes kifolyása volt a birtokhatárok rossz, hiányos megjelölésének. Ebből mindenütt temérdek pör támadt. Némelyike kétszáz évnél tovább is húzódott, tudunk esetet, hogy ilyen pör, mely a 16-ik század második felében kezdődött, csak a 19-ik század elején ért véget.

Klasszikus példa a nyitravölgyi Zelchen (ma Szolcsány) és a Práznóchoz tartozó Hornyán praedium határát illető pör. Az ilyen pörök átlag véve kevés érdekeset nyújtanak, a tények körülbelül ismétlődnek, de néha-néha kerül drásticos episode is. A károk bevallása mesésen felbőcsült. A pör folyamán a tanúk vallatásaiban elejtve azonban érdekes részletekre is akadunk, amelyek megérdemlik, hogy régen mult idők emléke gyanánt följegyeztessenek. Hogy a jelen pör alapja sem kifogástalan, látjuk abból, hogy Kosztolányi Lehotát mint saját birtokát említi, holott ez Kesselleőkeőhez tartozott. A pörökben rendszerint a tulajdonos szerepel mint kárttevő, holott legtöbbször otthon sem volt. Kétségtelen, hogy sok esetben felsőbb rendeletre történt a határsértés, vagy annak erőszakos meggátlása, de a végrehajtás módja, sokszor túlhajtása a rendeletnek, még sem lehetett a tulajdonos bűne. Gyakran meg éppen tudtán kívül történt valami kellemetlen eset, de mivel jobbagyai, tisztjei az ő nevében, érdekében jártak el, neki kellett a bíróság előtt felelnie, olykor rossz ügyet védelmeznie. Az ilyen pörök mindazonáltal már csak azért is, mert olyan gyakoriak voltak, nem érintették annyira a beléletet, hogy elmérgesítették volna a békés viszonyt a két fél közt. Így volt ez a jelen esetben is. Nemes-Kosztolány, ahol Mihály felperes lakott, Gergely úr uradalmával határos falu, közel Novákhoz, a privilegiatus mezővároskához. Kosztolányban Gergely úr is gyakran megfordulhatott szomszédjánál, akinek fia szintén a király személyes szolgálatban volt. Ugyanis Kosztolányi Mihály fia az a K. György—Polycarpus, Mátyás király diplomatája, aki tudományos képzettségével megörökitette nevét a történelemben. Róla szól Fraknoi Vilmos egyik jeles értekezése,*) mely szerint Györgynek öccse, Miklós, az esztergomi egyházmegyének clericusa. Az első kútforrás 1453-ban említi Polycarpust, amikor Ferrarában az egyetemen járt, ahol utóbb mint tanár is működött. 1458-ban a királyi kancellária titkára, 1460-ban a király követe a pápánál, ezentúl is több ízben diplomáciai kiküldetésben jár el; különben világi ember volt, nem pap. Trapezunti Jakab pápai titkárnak a sógora lett. Később maga

*) Századok 1898. évf. pag. 2. és Kaprinai Hung. Dipl. II. 395.

Polycarpus is pápai szolgálatba lépett. A két család közt a határ-villongások után is tartott a jó viszony. Utóbb magát Mihályt is együtt látjuk Gergely úrral, amidőn a király kettejüket egy missióval bizza meg. A pörre vonatkozó tanukihallgatással a királyi személynök a zoborhegyi konventet bizta meg, pedig ennek apátja Gergely úr testvérbátyja, Miklós volt. Ez a körülmény némi „favor in judice“ lehetett.

A nyugalmas idők, fájdalom, nem tartottak soká, Garai László és társai fellázadtak a király ellen. Tudjuk, hogy ezért a király Garait nádori méltóságától megfosztotta és Országh Mihályt, Gergelytink régi főnökét emelte a székbe. Giskra is fegyvert fogott és a felső vármegyéből dűlva, csaknem Pestig portyázott. Ezuttal azonban Rozgonyi Sebestyén ismételtén megverte. Ezután kis időre nyugalom következett be. Azonban soká ez sem tartott, mert a király 1459. Szent György nap előtt csütörtökön Budán kelt levele szerint (Körmöci levéltár I. Fons. 26, Fasc. 1. Nro 16.) válaszul a város fölterjesztésére tudatja, hogy legközelebb az ország minden részében támadó ellenségek ellen hadba száll (a levél romlottsága miatt némely része olvashatlan). Utasítja Bajmóczy Noffry Bardót, az ő kamarását, hogy a várossal egyetemben, ennek megvédésére törekedjék mindaddig, míg a király maga nagyobb hadi erővel megérkezik. Erélyesen felszólítja a várost, hogy fegyverkezzék, a kamarást pedig, hogy a királyi kamarát szabadalmaiban és jövedelmeiben fenntartsa és gyarapítsa.

A kamarás címen akkor a kamara-grófot értették, aki a bánya jövedelmeik főfelügyeletével volt megbízva.

A királynak jövetele Gergely urat is érdekelhette. Az ő vára Bajmóchoz csak tizenhat kilométer távolságra esett, érdekközössége is volt a szomszéd bányagróffal, láttuk, hogy régi szövetségesek, tehát új veszedelemben is támogatták egymást.

A sokszor emlegetett cseh paktumok megértése végett ezuttal néhány Sárosmegyét érdeklő levelet közlünk, mert felteszszük, hogy a nyitramegyei állapotok — mutatis mutandis — hasonlóak voltak.

1460. április 15. „Nos Jacobus de Pozowa Capitaneus, Ondrussko de Prziwaj, Johannes de Zachrasztzye, Gothardus de Radlyna, Sasyn de Sochaczowa, Georgius Kalny de Palawicz, Stanislaus Platek de Dunyowa, et ceteri Seniores fortalicii Comlos, tudatják, hogy ők nagyságos Palóczy László gróf országbíróval, Homonnai István és Bertalannal, valamint Perényi Istvánnal több napig alkudozván a „prope villam Johannis“ (nyilván Sáros vármé-

gyében) nem régen épült erősségek lerombolása felől, ez alkalommal bizonyos békefeltételekre nézve, így állapodtak meg: A nevezett urak nekik és társaiknak a mai naptól számítva négy hét alatt 4250 arany forintot fizetnek. A nevezett urak a mai napon 250 arany forintot már lefizettek, tiz nap múlva ismét 1000-et kötelesek letenni. A részletfizetések mindig Kassa város bírása előtt teljesíten-dők. Ezzel szemben a fentnevezett Pozowai Jakab kapitány és tár-sai, kötelezik magukat, hogy azt a kezeslevelet (*litteras fidejusso-rias*), mellyet az országbíró urnak és társainak, nemzetes Brczal Márton, Hortwikowicz Bartoss és Czalud Vencel, t. i. Gilnicában (Gölnicbánya lehetett), Cuvathon (nyilván Kubach Szepesben) és Plawcon (Palocsa lehetett) resideáló kapitányok adtak, ők is tiszteletben tartják és annak értelmében kötelezik magukat, hogy a 4250 arany forint teljes lefizetésétől számított harmad napon Komlós fortaliciumot lebontják és széthányatják, különben az országbíró úr a lefizetett összegnek teljes visszatérítését követelheti, *eodem decimo die* (így) tizednapra bírói kézbe. Továbbá a nevezett nagy-ságos urak kötelesek a már mondott négy hétnek utolsó napján még 3000 arany forintot fizetni, a már lefizetett 1250 arany forint elvesztésének terhe alatt. A nevezett erősség most Pozowai Jakab és társai kezén marad, Komlós lebontása után elvonulásuk biztosítja-tik, és ők kötelezik magukat minden kártétel nélkül távozni.

Továbbá kötelesek ezen szerződés alapján, öt vármegyével, u. m. Szepes, Sáros, Ujvár (értsd. Aba-), Zemplén- és Ungh-al, nem-különben Kassa, Lőcse, Bártfa városokkal, valamint ugyanezen vármegyékben lévő várakkal és erősségekkel (*castris ac fortaliciis*) mezővárosokkal és birtokokkal békésen lenni egészen karácsony nap-jáig és a békefrigyet addig rendíthetetlenül „*treugas pacis firmiter et inconcusse*“ fentartani. Igérik továbbá, hogy a nevezett öt várme-gyében újabb erősségeket nem emelnek, sem mások által nem építet-nek, kivéve, ha valami uraság szolgálatába állanának „*hoc nobis imputari non debeatur*“. A négy hét lefolyása alatt, míg a kikötött pénzösszeget az urak le nem fizették, szabad legyen nekik Komlós várában tartózkodniok. Igérik, hogy a mai naptól fogva a nevezett vármegyékben lakó emberektől behódolást (*homagium*) nem fognak követelni, sem elfogadni, őket terhelni, károsítani, sem pedig collec-tákat kívánni, kivéve a megfelelő (*alimenta et victualia*), élelmi-szereket s takarmányt, de ezt is csak azoktól az emberektől, akik a nevezett erősségbe eddig is szoktak szállítani. Erre nézve László gróf (az országbíró) megbízhatna egy, két, három vagy négy em-

bert, tetszése szerint, akik a nevezett „villa Joannis“-ban, Komlós szomszédságában maradván, vigyáznának arra, vajjon terhelik-e ők a szegény embereket (a parasztságot értik) élelmi szerek követelésével? Ha az ellenőrzők ilyen esetet látnak, akkor a fatenseket megintik és ők kötelesek lesznek László gróf embereinek nyilatkozatai értelmében magukat mérsékelni (*moderari*). Fogadják, hogy ezeket az embereket békében hagyják, sőt pártfogásukban részesítik, szabad járást-kelést biztosítanak nekik, valamint szolgálknak és javaiknak. A rabok mindkét félről szabadon bocsátandók, azonban úgy, hogy ők csak a tizedik napon, amidőn az 1000 arany forintot felveszik és az említett kezeslevelet a kassai bíró kezébe leteszik, akkor kötelesek rabjaikat szabadoknak kijelenteni és elbocsátani. „Interim tamen possunt habere diem se ad illum terminum statuendi“. Kikötik azonban azt, hogy ha a rabjaik közül némelyek taxálták magukat, vagy a taxának egy részét lefizették, vagy érette kezeseket állítottak volna, ezek kötelesek lesznek a taxát egészen megfizetni; ellenben azok, kik váltságdíjat még nem ígértek, nem is alkudtak róla, és kezeseket sem vallottak maguk helyett, ezek már taxa fizetésére nem kényszeríthetők. Azok a kocsik, melyek a fatenseket Komlós várából Szeben városába fogják szállítani, a hozzájuk tartozó emberekkel, állatokkal és ingó marhájukkal szabadon közlekedhetnek. Ezeknek nagyobb hitelére mi fentirt „Jacobus, Ondrussko, Johannes Zachrastsky, Gothardus, Johannes Tlustypisacz, Zawissa, Martinus de Mychowa, Georgius Kalny, Sassyn, Platek ceterique seniores“ ígérjük és fogadjuk Istennek köteles keresztény hitűnkre, hogy a fenti alkut megtartjuk és mások által megtartatjuk, miért is szokott pecséteinket ide illesztettük.

Datum Cassoviae ferie 3-ia in festivitatibus Pasce Anno domini 1460. (Kaprinai II. 412.)

Az érdekes pactumhoz kiegészítéseül megjegyezzük, hogy Komlós várát az országbíró elébb ostrom alá vette volt, de kivüláglik, hogy a támadás sikertelen volt, azért ezt a várat is, mint sok mást, utóbb a király megbízásából inkább pénzáldozattal, mintsem fegyveres erővel szerezte vissza.

Kiegészíti ezt a leírást a következő szerződés

Sárosvárából 1460. július 8. keltezik kiadványukat: „Nos Johannes Thalafus de Ostrova et Hukwald, Capitaneus in Rychno, ac Mathias de Knyezicz vice comes magnifici ac generosi domini Joannis Giskra de Brandis castrique Saros Castellanus“. Tudatják, hogy ama „treuga pacis“ értelmében, mely a négy vármegyével

köttetett,*) (ezeket névszerint nem sorolja fel), Paloczi László gróf országbíró, Homonnai István és Bertalan, valamint Perényi István zempléni főispán, nekik is ezer forintot ígérték „pro subsidio“, hogy ennek fejében a felső megyék békében maradhassanak. Mivel most e tartozásnak utolsó részletét is, 200 arany forintot, a mondott urak nevében Kassa város bírása a fenti két követelőnek lefizette, ezért ők a várost és az urakat a saját és Patkowecz Péter nevében nyugtatják. Patkowecz személyét nem ösmerjük. (Kaprinai II., 437.)

Ezek a részletek, miként már kiemeltük, nem érintik ugyan szorosán véve Mátyás földjét, mindazonáltal olyan viszonyokat cseleltelnek, még pedig élénken, amelyekkel az egész felvidéken találkozunk. A külföldiek inváziójával immár számolni kellett. Különben már nem is voltak mindnyájan nagyon idegenek. A fegyveres érintkezésen kívül másutt is találkoztak az ellenfelek. Ha már pl. Thalafuz zálogos birtokot szerezhette az országban, amint a Szlopnaiaknál olvassuk, jele, hogy a zsebrákok némelyike tractabilis volt. Ha nem csalódunk, az a szepesi társaság, mely csak az imént épült Komlós várát jó pénzért hajlandó ismét megint széthányini, nem volt kizárólag cseh-zebrák, hanem vegyes, van köztük lengyel származású „flibustier“ is. Ennek az újabban keletkezett lengyel invázióknak, úgy hisszük némi politikai színezete is lehetett. A lengyel trónuson nem tudták elfeledni, hogy a királyné fitestvére, a magyar király, örökös nélkül halt el. Érdeklődtek a jó szomszéd iránt a maguk módja szerint, mert exponenseket tartottak itt állandóan.

A huszita korszakból, majd az utóbbi zebrák világából, sok hasonló emlék maradt, nem egyet közlünk is e lapokon, de talán egyik sem oly tökéletes, mint a sárosi pactum, amellynek kusza szövege is sok világosságot vet a nehezen érthető viszonyokra.

Hogy ismét felvehessük szűkebb tanulmányunk elejtett fonálát, utalunk arra, hogy ebben az időben két nevezetesebb országgyűlés zajlott le. Értjük a budait 1462-ben és a tolnait 1463-ban, mind a kettőben, de főleg az utóbbiban, szerepe kijutott Gergely úrnak is, amikor a nemességre nagyobb haditerhet róttak. Minthogy a két országgyűlés legfőképpen az ország haderejének újjászervezését tárgyalta, természetes, hogy a király ezt a kérdést hadászati szempontból is lehetőleg legjobban kívánta megoldani, erre alaposan kidolgozott terve lehetett, ezt az országgyűlésen el akarta fogad-

*) Az előbbi szerződés öt vármegyét említ, de ebben a fenti két, illetőleg három kapitány nincs említve, kérdés, vajjon melyik „treuga pacis“-t érti?

tatni. Gergely úr pedig hadi ügyekben tekintély volt, azért kétségtelen, hogy az ő megjelenése fölötté kívánatos lehetett, hogy latba vesse dús tapasztalatait az országos haderő fölötti tanácskozásokban. Gergely úr nem volt egyszerű várúr, aki zászlót bontott és húsz-harminc vértezett lovasával táborba szállott, ha megjött a parancs, hanem egy hosszú életen át a legjelesebb hadvezérek alatt, nagy háborukban iskolázott csapatvezér. Ennek voxára számíttania kellett a királynak, hogy eszméit érvényesítse. Tolnán szavazták meg a tiz-husz jobbágy után járó egy lovast és így Gergely úr is egyike lehetett a később nagy hírre jutott magyar huszárság megalapítóinak.

Ezután nemsokára (1464) megkoronázták a királyt. Mint-hogy a levéltárak biographiai feljegyzéseket, itinerariumokat, úti-naplókat alig őriztek meg, vagy legalább nagy ritkán, az olvasóra bizzuk meghatározni, jelen volt-e ott a király atyjának hű bajtársa, vagy sem. A mi véleményünk szerint jelen volt, még pedig állásához képest, fényes kísérettel, fiaival egyetemben. A pazar fény kifejtése a legnyomatékosabb demonstráció volt. Tekintvén a folyton fenyegető helyzetet, melyben a nagy Hunyadinak koronás fia trónraléptétől fogva volt; a legközelebbi rokonától, Szilágyitól kezdve, aki ugyan a trónra segítette, de aztán ismételten ellene fordult, folytatva a főurakon, akiknek ellenséges ármányai, összeesküvései folyton szorongatták, az igazi hívek szinte legfőbb hivatásuknak tartották körüle sorakozni és az ellenséges indulatú olygarchákkal szemben hűségüket bizonyítani. Erre a legjobb alkalom volt a székesfehérvári koronázás. Hogy Gergely úr pedig a leghívebbek közé tartozott, láttuk a multból és a jövődő események még jobban bizonyítják.

A koronázás évét megelőzőleg bizonyos magánügyet, hozománykérdést tárgyaló oklevél maradt reánk. Esztergomban 1463. április 24-ikén keltezi Szécsi Dénes primás-bibornok kiadványát. Üdvözlőlvén Oszlány, Nagy-Ugróc, Simony, Krstyene és Baragján plébánosait, valamint az esztergomi és nyitrai egyházmegyéknek összes papjait (ecclesiarum rectores) tudatja, hogy nemes Baragyáni János és Baragyáni Kis György bepanaszolták nemes Maythei Gergelyt és hitvesét, nemes Anna asszonyt, fiait, Sigmondot, Zorárdot, Mihályt, Jánost és Ráfael, akik nevezett egyházmegyékben lakanak, hogy ezek a panaszlóknak adósaik női hozományával (dote et rebus parapternalibus) ezt nem akarják kiadni, sőt őket még zaklatják és károsítják. Meghagyja tehát a primás nevezett papjainak,

hogy tizenöt nap alatt három izben, vagyis minden ötödik napon szólítsák föl a vádlottakat ennek a követelésnek kielégítésére, és ha kötelességüknek eleget tenni vonakodnak, mondják ki reájuk az excommunicatiót, kivéve az esetet, hogy az alperesek a vád igazságát tagadnák. Az esetre idézzék meg őket a primás vicariusa elé Esztergomba, eljárásukról pedig jelentést tegyenek. A részben megromlott és olvashatatlan papírhártyán a primás gyűrűpecsétjének ép lenyomata.

Sajnos, a pörről többet nem tudunk; nem is képzelhetjük, kire vonatkozhatott a vitás hozomány. Gergely úrnak három leányát ösmerjük: Susannát, ki előbb Soóky Zsigmond neje, utóbb Szent-Miklósi és Óvári ifjabb Pongráczné lett, ennek hozományügyét a 16-ik században tárgyaljuk. A másik leány Appolónia előbb Kazzai, utóbb Apponyi neje és a hajadon Sófia.

Talán egy későbbi genealógus megfejti az ismeretlen pör eredetét. Az egyházi kiközösítés nyilván elmaradt.

Hogy Gergely úr biográfiáját folytathassuk, egy kis visszapillantásra van szükségünk, az általános helyzet áttekintése végett. A belviszályok hol lecsillapultak, hol megint nagyobb hullámokat vetettek, 1461-ben hadjárat indult a felsőmagyarországi csehek ellen, Giskra ekkor a császár zsoldjában harcolt Albert herceg ellen;*) habár a magyar sereg Sáros várát és (Szepes) Ujvárat bevette, de nagyobb eredményeket nem ért el. 1462-ben Mátyás kibékült Giskrával. Vácott országtanácsot tartván, a vitéz férfit megnyerte, hogy hadvezéri tehetségét a török ellen fehasználhassa. Irányában kiméletesen járt el, kegyelmébe fogadta, Lippa és Solymos (régikútfők szerint) várakkal megajándékozta, a még kezén levő várakért pedig 25 ezer aranyat fizetett neki. Ezután Giskra híven szolgálta Mátyást. 1465-ben a Vágvidéket még egy utolsó cseh támadás zavarta meg. Svehla cseh kapitány elhagyván Mátyást, mintegy hét-ezer zsoldnélküli cseh martalócot szedett össze Albert hercegnek felosztatott seregéből, Vág völgyében Nagy-Kosztolányban magát elsáncolta és újra veszélyeztette a vidéket, Nagyszombat ellen is készültek. Podmaniczky Balázs, aki Ausztriában és Morvában ve-

*) Giskra itteni szerepére nézve lásd *Fontes rerum Austriac.* Ser. II. Tom. II. Zeibig kötetét pag. 221., 229. és 251. Ezek szerint G. 1461. április 14. kezdve a császár kapitánya lett. Ausztriában elkövetett dúlásairól főleg Bécs tanácsa panaszkodik. Giskra szövetségese volt a pécsi püspök és a bazini grófok (die von Pösing). — Továbbá *Fontes rerum Austr.* Ser. II. Tom. XX. Palacky kötete pag. 202.

lük zsákmányolt, itt nem akart velük tartani, sőt meggátolta Nagy-Szombat veszedelmét. Ismeretes, hogy Magyar Balázs csakhamar megtörte erejüket. Maga Svehla is fogságba került. A történelem: (Bonfinius Decas IV. liber. I. pag. 540. és Horváth Mihály III., 112. lap) azt mondja, hogy Svehlát kétszáz katonájával együtt Magyar Balázs felakasztatta. Az erősségekben maradt őrséget, mely éhségtől kényszerítve magát megadta volt, a budai csonkatoronyba zárták, de Czobor Mihály őket a Dunába fojtatta.

Svehla-nak erről az utolsó szerepléséről egy ismeretlen adatot közlünk, a Majthényi levéltár nyomán. Svehlának fellépése a Vág-vidéken nagy rémületet okozhatott, Nyitra vármegye fegyveres népe is táborba szállott ellene, talán „generalis insurrectiot“ hirdettek ellene. Bonfinius bőven elmondja Svehla elfogatásának körülményeit, tudja, hogy bizonyos parasztember fogta el és Csejthe várába vitte Szénás László kapitány elé, de az érdemes paraszt nevét nem jegyezte fel. Pedig könnyen tudhatta, mert tettének emléke soká élt, sőt Mátyás király privilegiális levele is megörökítette nevét. Mi az okmányt csak későbbi, de hiteles átiratban ismerjük Rudolf királynak 1583. évi kiadványa nyomán, melyben megerősíti Mátyás királynak 1467-ben Nagy-Szombatban, szent Balázs vértanu napján kelt privilegiumát. Ebben Mátyás megjutalmaz két turai (nyitravármegyei) jobbágyot. „*providos Vincentium ac Mathaeum*“, mivel Svehla Jánost elfogták, mikor Kosztolányból kiszökött.*)

Hasznos szolgálatukért felmenti őket minden adó alól „*tam scilicet unius, quam medii floreni auri proventuum lucri camerae, nec non taxarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum, ac*

*) Kiemeljük ezt a magában véve szerény adatot, mert tájékozást ad arról, mikor folyt le Kosztolány ostroma? A cseh-től források ügylátszik Bél M. tévedése nyomán 1466. elejére teszik. Dr. Gerő (Cseh husziták 149. l.) 1465. hűsvét táján ostromoltatja a rabló-fészket. Ennyire ismerik saját forrásaikat! Fontes rerum Austriac. S. II. Tom. XLVI. pag. 43. már Palacky közli Mátyás király 1467. január 19. kelt levelét: Geben in unsern veld Gosdolon am montag nach St. Anthoni tag. Ugyancsak P. megállapította, hogy a vitás hely-név csak Kosztolány lehet. Jorg von Pettendorf osztrák marsall ugyancsak „Gosdalonról“, 1467. január 31-én kelt levele pedig világosan mondja, hogy előtte való nap, azaz pénteken történt Svehla kivégeztetése és utána a király Nagy-Szombatra ment. (Fontes r. Austr. S. II. Tom. XLIV. pag. 627.) Mátyás király 1467. febr. 3. N.-Szombaton jutalmazza meg Svehla elfogatását. Kétségtelen tehát, hogy az ostrom 1467. januárius havában folyt le. Ha Bonfini adatait jól mérlegeljük, akkor is ezt olvassuk ki.

eciam alia quavis solucione Maiestati nostrae et fisco regio provenire debentium, perpetuo duximus eximendos“. Ennek a privilégiumnak megerősítését kéri „Nobilis Joannes Jelen de Csejthe ex quondam domina Barbara, filia quondam Helenae, filiae olim Vincentii de Thura“ a saját nevében és „nomine Pauli, filii quondam dominae Annae, filiae olim Joannis Jankovich, filii quondam Mathaei de dicta Thura“, nemkülönben Postrihách Imre nevében, felmutatván az eredeti adománylevelet.

Hogyan jutott ez az oklevél a levéltárba? nem tudjuk. Ha az eredeti kiadványról volna szó, előbb találnánk magyarázatot. A csejthei várhoz tartozó Tura falu népe, jól ösmerte Majthényit, Svehla elfogatásakor ott lehetett a megyei felkelő seregben fegyvereseivel Gergely úr fia, Sigmond a szomszéd Zavarról, ahol lakott. Mint ösmerős urra rábizhatták jobb megőrizhetés végett a becses privilégiumot, de annak 120 évvel újabb transsuptumát micsoda véletlen hozhatta a családi levelek közé?

1465-ből még egy kis huszitaszerű utójáték mutatkozik hazánk határán. Mátyás király egyik levelében (lásd. *Epistolae Mathiae Regis*, II. 146.) írja, hogy Svietau várában zálogjog válótlan ürügye alatt összegyűlt „bratri“-k csoportja nyugtalanítja az országot. A király Morvába ír, hogy tiltsák ki őket, különben a *szakolcai kapitánynak* ad megbízást. A király szavaiból mintegy kivehető, hogy ennek a hivatalnak félelmetes hírnevét Pongrácz jóidőre megállapította. Svietau az a vár, a melyben utóbb a magyarországi Schellendorffok is domináltak. Ezt a szót használjuk, mert nem tudjuk mi címen jutottak oda, de ott parancsoltak és a vár nevét praedicatumul használták.

Még egy cseh invázióról szól a történelem 1467-ből; kapcsolatban volt-e Svehla támadásával, nem tudjuk. Lippa Hinka főmarsall és Sternberg Máté, tehát két igen előkelő cseh főúr, berontott az országba és Nagy-Szombat táját két várba (nem tudni hol) befészkelvén magukat, huszíták módjára viselkedtek. De ezeket a fegyveres erő csakhamar kiverte az országból.

Mátyás királynak Pozsonyban 1466-ban november hó 13-ikán kelt kiadványából kijönik, hogy a cseh martalócoknak még mindig voltak szövetségei a magyar nemesség sorai közt. Naweri Jakab hűtlenségbe esett, mivel a cseh martalócokkal a „brathryk“-kal tartott, ennél fogva Nawer és más nyitravármegyei és barsmegyei birtokait nevezett Naweri Jakabtól elkoboztatja és Zamárdi András, János és Petrachnak egytestvéreknek adományozza. Erre utal a fent

említett 1458. oklevél, a Naweri pör előzményeiről. (Orsz. ltár D. L. 16.434.)

Említettük, hogy a Nawer név kétes, de valószínűleg a mai Néver = Nem-Hisz falu egykori birtokosai értendők, akik a XV. században szerepeltek. 1435-ben N. Miklós, mint homo regius Cétényben jár György érsek határát kiigazítani. (Nyitrai kápt. tört. 102.)

Mint analog esetet itt említjük Mátyás király 1466. febr. 3. Nagyszombatban kelt adománylevelét:

Kothviczei Gáspár és Boldizsárnak adományozza a hűtlenné lett Derencsényi Jánosnak Gömör-, Nógrád- és Pestmegyében lévő birtokait Derencsényi várával egyetemben. A törvényszék beigazolta, hogy János a gömörmegyei Balog várat a csehek kezére játszotta, azért proscibáltatott. (Nemz. Muzeum törzsl.)

Ezek után rátérhetünk Gergely úr magánügyeire. Mindenekelőtt néhány oklevél későbbi átíratát közöljük abból az időből, amidőn Gergely úr idősb testvére, Miklós, a zoborhegyi conventus apátja volt.

1466-ban Nyitrán Margit szűz és vértanu napja után csütörtökön Kemechei Imre és Nagysarlai Barthók nyitrai alispánok és várnagyok és azon vármegye szolgabirái tudatják, hogy azon alkalommal, mikor ők a vármegye székhelyén („pro tribunali consedissemus“) igazságszolgáltatással elfoglalva, más vármegyei nemesekkel együtt megjelentek: Kerek Antal szolgabíró és Jokwti Miklós, akit a törvényszék Moythei Gergely kérésére kiküldött volt. Megejtven a vizsgálatot, kiküldetésükről ilyen jelentést tettek: Szent Zorárd és Benedek vértanuk napja előtti kedden kiszállottak volt Alkernech, alias Zarkafalva nevű birtokra (jelenleg csak dülő neve Bacska-falva határában, Nyitravármegyében) és ott a határos szomszédokat és másokat kikérdezvén, a következő tényállásról győződtek meg: Praznóczi István és testvére (frater) Péter elfoglalták az úgynevezett Alkernech, másképp Zarkafalva birtokot, a földeket kaszálják és szántják, jelenleg is hatalmasul birtokban tartják a panaszos fél nagy sérelmére és kárára. Erről a vármegye törvényszéke öt pecséttel megerősített bizonyítványt adott ki.

1466-ban Szűz Mária nevenapján megjelent a zobori konventben néhai Basska-falvai Kerek Barnabás leánya, nemes Veronika asszony, néhai Alkernechi (Alsó-Krencs) másképp Zarkafalvai Gergelynek özvegye és vallja, hogy nemzetes Majthényi Gergely és fia Sigmond néhai férjének, Gergelynek birtokaiból „de bonis et iuribus possessionum et portionibus“ Alkernech, Felkernech és Fyüsön levő

hozományára nézve (dote et rebus paraphernalibus), amint a törvény szerint megillette és amire kötelesek voltak (úgy látszik, soká késtek vele), most mégis (sed tamen nunc) kielégítették. Erről az asszony Gergely urat, fiát és utódjait nyugtatja.

1466-ban, Szent Mihály nap előtti szerdán Barczáni (nyilván Borcsányi) András és nemes Katalin asszony néhai Nytrazeghi Sigmond leánya, néhai Baragyáni Salamon özvegye, megjelennek a nyitrai káptalanban s kijelentik, mivelhogy Nytrazeghi Miklós és ennek fia Péter őket „de dotibus ac rebus paraphernalibus olim nobilium dominarum Veronicæ avia: scilicet ipsorum Andreae de Barczan, et dominae Catharinae, relictæ prefati Salomonis de Baragyán, ac Margarethæ consortis dicti condam Sigismundi de Nytrazegh, matris videlicet jamfatae dominae Catherinae, nec non super quartis puellaribus eiusdem dominae Catharinae, condam Dorotheæ matris annotati Andreae de Barczan, consortis scilicet olim Anthonii de Barczan de bonis et iuribus possessionariis memorati Sigismundi de Nytrazegh et Ladislai de Chepen“ kielégítették, tehát Sigmond és László javaiból a részt kiadták, ennél fogva Nytrazeghi Miklóst és fiát Pétert nyugtatják.

Ugyancsak 1466-ban inquisitio folyt Miklós a zobori apát és testvére, Majthényi Gergely részére a nyitra-vármegyei Dub, másképp Geréb nevű birtoknak elfoglalása és egy Zyl-ben lakó jobbágy megöletése miatt, Ottlik István, Csoklái István és Dubi István ellen. Az ügy lefolyását homály fűdi. Dub nevét néha Duk-nak írják; ez Gergely úr birtoka volt. Helye ismeretlen. Gergely és fia Sigmond még több birtokot bírtak a Vág völgyében, amelyek később elvesztek. Kocsin, Szterus, Duk és mások, valamint Zuk és Zavar, melyek csak az újabb időkben kerültek idegen kézre.

A sorrend kedvéért itt adjuk a sokszor emlegetett Moderer Pál nagyidai birtoklásának egyik végső episodeját:

1467. aug. 10. Mátyás király meghagyja a szepesi káptalan-nak, hogy néhai Modrár Pál özvegye, Anna érdekében tartson vizsgálatot néhai Perén János fia és bűntársai ellen. Nagyida kapitánya Patyadi Mátyás, ura, ifj. Perén János parancsára, több hordó bort vett el az özvegytől a mult szüretkor. Kaswlyi György ugyancsak Perén rendeletére Szikszón vette el az özvegy borait. Körtvélyesi Polyák György és Kerepechy Osvát leszaggatták az özvegy korcsma-jelét — pilam in signum thabernæ erectam ante domum exponentis. Perényi János itt anyósa ellen támadt, aki zálogjoga révén 1448 óta részbirtokosa volt a nagyidai uradalomnak. (Nemz. Múzeum

törzsltár.) A záloglevél értelmében Perényi János birtokát Modrártól még László királynak kellett volna kiváltania 20,000 arany forintért, mert Perényi maga váltságdíjúl csak 4000 frtot adott, a többi Modrárt fizette ki, sőt Giskra, mint az uradalom tulajdonképeni zálogosbirtokosa, Modrártól erre még újabb kölcsönöket is vett fel. A „fautor, amicus et fidelis noster dilectus“, amint Modrárt Giskra nevezi, tudvalevőleg körmöcbányai polgár, inkább a Hunyadi-ház barátja volt és mint ilyen, H. Lászlóval együtt fogságba is került. Hűségét a trónra jutott Mátyás azzal jutalmazta, hogy őt Nagy-Ida birtokában megerősítette. Az ifjú Perényi, hogy ősi birtokát megmentse, elvette Modrárt Pál leányát, Katalint. Ennek a házasságnak köszönhetette, hogy 1461. január 11. már osztályt tarthatott az idai uradalomban, melyben kivüle Modrárt Pál két fia, Miklós és Pál, immár özvegy anyjuk, Anna asszony és leányai, Dorottya, Borbála és Zsófia arányosan részesedtek. Bizonyos jogos igényekkel lépett fel 1462. márc. 30. Zápolya Imre is, mert követelését a király maga támogatta. A nagyidai uradalomnak tehát három ura volt akkor, mikor a Perényiek saját rokonaik ellen támadnak. (L. Tóth Szabó Pál: Giskra stb. 54. l.)

A NOVÁKI SCULTETIA MEGVÁLTÁSA.

Regisztrálnunk kell még néhány a felvidék történetét mélyebben érintő eseményt a fenti évek történetéből. Kimagasló eset lehetett Döbrentei Himfi Tamás nyitrai püspök hűtlensége, a melyre már többször utaltunk. Mátyás király 1468. április 18-án, még a püspök életében átírván a nyitrai egyháznak Dobras trencsénmegyei község birtoklására vonatkozó 1379. évi levelét kiemeli, hogy az eredetinek pecsétje elpusztult — *nuper, propter culpam domini Thome . . . eiusdem ecclesie epi, quod idem latronibus bohemis, qui tunc prope Nitriam castellum obsidentes hoc regnum nostrum igne et gladio vastabant societatem tenuerit . . .* Az érdekes oklevelet, mely Trencsénmegye helyneveinek egyik jelentékeny forrása, egész terjedelmében adta a Nyitrai kápt. tört. 420. l. Mi csak azért emeljük ki, mert a határjárás ismételten említi a Majthényiak birtokát s adataival kiegészíti az 55. l. idézett 1265. oklevél részleteit. Megtudjuk, hogy Harnald comes vára, a meleg források táján 1380-ban még megvolt, a nyitrai püspök vára közelében.

Mátyás királynak egy másik, 1471. okt. 26. leveléből megtudjuk, hogy a káptalan felmentette a törökök és lengyelek ellen adandó soldosok küldetésétől. A káptalan birtokait mindamellett úgy elpusztították a lengyelek, hogy a király (1474. jul. 22.) Nyit-rán kelt levele szerint helységeiket hat év tartamára minden adózástól felmentette (u. o. 427.) 1474. febr. 24. Boroszlón kelt adomány-levélben kapta Kinizsi Pál a trencsnmegyei Liethava várát az egész uradalommal, 23 faluval együtt, melyek birtokába őt Wizolay Mik-lós kir. bizonyság jelenlétében a nyitrai káptalan bevezette (L. Teleki XI. 518.) 1476. jun. 16. Ország Mihály nádor, testvére Lőrinc és Mihály fia László szülei és testvércik, nemkülönben Krustal (így) Jakuz Anna nádorné lelkiüdvéért misealapítványokat tesznek: Berench, Nagyfalu, Árkos és Lwky nevű nyitramegyei birto-

kaikat a káptalannak adják. Az introductiot az esztergomi káptalan végezte. Nádori bizonyságul ajánlva voltak: Gyimesi Forgach Albert, Kyskereskeni Miklós, Ilméri Weres Sebestyén, Nagy-Sarlai bert, Kyskereskeni Miklós, Ilméri Weres Sebestyén, Nag-Sarlai

Mint érdekelt szomszédok megjelentek: Wngwari Mátyás nyitrai alispán és várkapitány, Lazkari Mothwz János, Korosi Sigmund, Kis-Manyai Besse János, Kis-kereskeni Gergely, Felse-Zewlesi Pál, Hindi Péter, Kápolnasi Miklós, Ivankafalvai Pekel Tamás, Nagy-Sarlai János deák, Zobonyai Miklós, Gergelfalvai Ernew Balázs királyi nemesek; továbbá Neweri Dénes, Oczky Miklós és Cheteni Jakab érseki nemesek, a szomszéd falvak bírái, több érseki jobbágy stb. A beiktatást a fentnevezett Bertalan, mint homo palatinalis teljesítette. Érthető, hogy az ilyen népes gyülekezet eljárása 22 napig tartott, pedig Lüki határjárásához nem is fogtak. Erre két év múlva külön mandátumot kapott a szent-benedeki konvent. Az eljáró bizottságban két új névvel találkozunk: Nag-Kereskeni Thwróczy Benedek és Elekesi István az ajánlott nádori bizonyságok. A statutióra megjelentek: András, ludányi apát, Halápi Fekecz Imre, Pathwarnizi (!) Pető, Kwlkedi Bálint, a fent szerepeltek jó része, aliisque quampluribus inibi legittime convocatis. Ezek is 16 napig járták a kis falu határát, tehát nem végeztek felületes munkát. 1479. évi Szent Mihály napja nyolcadán fogtak hozzá számos megyei úr jelenlétében.

Annál meglepőbb, hogy ugyanakkor már a jó barátságban kooperáló társaság legillusztrisabb tagjai: Nagy-Sarlai Bertalan, tehát az előbb fungált homo palatinalis és Sarlai Balog alio nomine Boryw István nyitrai másodkapitány ellen bűnvizsgálat folyik a vendéglátó káptalan kifosztása miatt. „Post exitum Polonorum“ történt az eset, amikor a káptalan állítólag 2000 forintnyi kárt szenvedett. Ország Mihály nádor Csejtéről 1479. októb. 6. kelt levelében a vármegyét vizsgálatra utasítja. Relatíójukból tudjuk, hogy a megye tisztikara akkor így alakult: Ungvári Mátyás és Nádas Pál alispánok, Vásárdi Miklós, Ireghi György és Beznak Miklós szolgabírák. A negyedik már kimaradt, talán sede vacante, mert ez ügyben Kereskeni Miklós járt el az egyik szolgabíróval és négy napig tartó helyszíni vizsgálatuk kiderítette, hogy a panasz jogosult...

Hangulatkeltő korrajzul adtuk a fenti részleteket, hogy ezek keretében helyet találjunk a nováki scultetia számára.

A többször idézett „Emlékek“ 7. stb. lapjain „per extensum“ megjelent az a körjegyzői okirat, mely a nováki scultetia sorsa fölött

döntött. E helyen csak kivonatban adjuk. Novák község egy ideig mezőváros, utóbb falu, mint már másutt is említjük, mindinkább a kesselleőkeői uradalom központja lett. Mikor a várnak jelentősége enyészett, kisebb-nagyobb kúriák, kastélyok épültek a községben. Minden ágnek volt ott megfelelő lakhelye, a legtöbbször állandó rezidenciája. Általuk a község bizonyos jelentőségre emelkedett, mert a számos családtag, aki ott tartózkodott, s a közeletben sűrűn részt vett, az új székhelynek súlyt adott, míg Novák neve szinte összeforrt a Majthényi családdal. Méssze földön ösmert, szívesen látogatott hely volt az a legújabb időkig, azért történetének ez a részlete beleillik a család históriájába is.

1479. május 22. kelt az említett közjegyzői okirat, melynek fölötté hosszadalmas latin szövegéből kiragadunk néhány pontot:

In nomine Domini Amen. Az úr születésének 1479. évében, a 12-ik indictióban, hétfőn, május 22-ikén, körülbelül déltájban IV. Sixtus pápa uralkodásának nyolcadik évében, Péter plébános, privilegi alesperes lakóházában.

Tamás pap (Thomas natus condam Simonis de Soor sen Horowecz, clericus Nitriensis dioecesis, publicus autoritate imperiali (így) notarius) jelenlétében megjelent circumsp. Nagy Miklós, Novák bírása és soltése (advocatus) feleségével, Anna asszonynyal, néhai Nagy István nováki bíró és soltész leányával. (Ebből kitetszik, hogy a Nagy név, az okiratban „Magnus“, nem volt eredeti vezetéknéve, hanem apósárol szállott reá, mint beházosodottra, tótul pristacs, ami máig is szokásban van). Megjelentek továbbá: Mátyás nováki plébános és Péter pap nováki káplán, Mátyás thuróci pap; nemkülönben Vanczó és Lukács lelőci kovácsmester. Ezeket a becsületes, szavahihető embereket a nevezett Nagy Miklós tanuknak hozta magával. A közjegyző színe előtt ezek következőleg vallottak: Négy éve annak, (tehát 1475-ben történt, egy évvel utóbb, hogy Gergely úr és fia Sigmond ujabban megerősítik Novák szabadalmait) hogy Novák polgárai, lakosai és az egész község fellázdak Nagy Miklós és fia, Ábrahám ellen, akarván őket elnyomni, jogaiktól és szabadbíróságuk szabadalmaitól megfosztani. Jelesen azt követelték, hogy az advocatia curiájától és földjeitől ezentúl censust fizessenek a községbe. Nagy Ábrahám és Miklós szabadalmaik jogos birtokában, amiket ők és elődjek már régebben élveztek, e követelést megtagadták. A felek megfellebbezték az ügyet az ő természetes uraik, nemzeti Maythei Gergely és fia Sigmond elé. A felek uraik előtt megjelenvén, ezt a végzést nyerték:

Nagy Miklós és Ábrahám soltészek mutassák fel szabadalmait, melyek alapján a soltészséget bírják. Ezek kijelentették, hogy néhai Nagy István Ábrahám atyja, a soltészséget 160 arany forinton vette, ezért kapta a curiát tartozékaival és a szabadbírótságot minden jogaival együtt. Utóbb, 17 év előtt, egy külön curiát szerzett 40 forinton Novák összes lakosaitól és az egész községtől. Erre nézve bejelentik, azok közül, akik a néhai Nagy István részére történt eladásban részt vettek és eljárak, ketten, névszerint: Martinus Herdel dictus, aki akkor választott bíró volt és Chrepa Benedek, akkorában esküdt, még életben vannak, jobban fogják tudni, hogyan, mi jogon és milyen szabadságokkal bírják ők a scultetiát. Erre Gergely és Sigmond urak megparancsolták, hogy ezt a két tanut azonnal vezessék elő — (ad dictum hominem electum“ értelmé homályos). Ezt a két öreg embert ki kell hallgatni és amit ezek lelkiismeretük szerint vallanak, azt a két peres fél köteles lesz ellentmondás nélkül elfogadni. Az urak is kijelentették: in illo testimonio subsistere. A kitűzött határidőre, 1475. évi septuagesima előtti vasárnapon bírójuk házában megjelentek az érdekelt felek, az uraság képviselőjében Themel, a várnagy, az előbb megnevezett tanúk, Mátyás nováki plébános és az esküdtek. Mikor a tanuknak feltették a kérdéseket, az egész község nagy izgalomban összecsisdülván, azt követelte, hogy ők is akarnak két embert választani: ut nobiscum consilientur et testificentur. Novákon tehát formális lázadás tört ki. A „senatus populusque“ összekülönbözött. A nép kívánságát ama két tanú, Herdel és Chrepa ellenezte: ezt nem akarjuk, mivel ti nyílt ellenségei vagytok a másik félnek, és mi nem akarjuk lelkiismeretünket megterhelni. Ha nektek úgy tetszik, mi hitünk és tudunk szerint fogunk vallani, ha nem tetszik, békében távozunk, de ne zavarogjatok. Erre az esküdtek és a várnagy tárgyalni kezdtek a községgel: ha már egyszer megígértétek, hogy e böcsületes emberek vallomásában megnyugodtok, úgy mint a két másik fél is együtt elfogadja a bemondást, tehát engedjete. Végre a vallomásra került a dolog.

Tizenhét év előtt, így szólt Herdel Márton, ő a községnek választott bírója volt Novákon, Chrepa Benedek pedig esküdt polgár. A nováki polgárok és lakosok az ottani szabad bírótságot, néhai Jakab soltész halála után az egész község számára szereztek meg minden jogokkal együtt örök időkre, nagyságos György úrtól, Ilsvai Lesták nádor fiától, mint természetes uroktól. A szöveg értelmé homályos. Közbe kell itt szúrunk, hogy a nevezett Ilsvai György

elhaltával kapta Gergely úr az uradalmat 1434-ben, tehát a fentebbi hivatkozás csak 1434. előtti időkre, nem pedig 1462-re vonatkozhatik. Tovább így vallott Herdel: Midőn a scultetia a község kezébe került Jakab soltész halálával, a község tervbe vette annak eladását. Erre hat embert választottak, elsőnek engemet, mondja Herdel, azután Chrepa Benedeket, továbbá Salomerus Miklóst, Chile Benedeket, Choczki Boldizsárt, Thurcsenin Pált és István szabót. Ezek a szabadbírószágot néhai György úr (Ilsvai) familiarisának, Nagy Istvánnak adták el 160 arany forintért minden hasznával, jogaival és tartozékaival, u. m. egy fél járulék területtel (*uno medio laneo seu, additamento vulgariter pridawetz dicto*) egy réttel a kabaffalvai gyalogútnál (*a pedagium, ma is megvan*), a malommal és fürdővel egyetemben, továbbá egy fél lán szántófölddel és réttel. Item ezekből (?) a censusból és adóból befolyókból (*de istis, de censu provenientibus et daciis omnibus*) őt felszabadítják és nyugtatják. A bírságok utáni harmadrész neki jár, a megszállás utáni járandóság is, ha t. i. új telepes költözik oda, a bíró tartozik őtet ez érdemben támogatni „*ubi ipse judex tenetur sibi licenciam capere et ipsam expedire*“. Ha valaki a malomban kárt szenvedne, a bíró köteles igazságot szolgáltatni (*judex debet injuria emendare*). Ha valaki a bírót önszántából akarja megajándékozni, szabad vele, de a törvény szerint nem köteles arra. A korcsmák a városban szabadok legyenek, valamint a vadászat is; egyébként eladtuk a scultetiát mindazon jogokkal, szabadságokkal és jövedelmekkel, a melyeket néhai Jakab bíró élvezett. Mindezeket Nagy Istvánnak, feleségének, fiainak és örököseinek engedték át és megfogadtuk, hogy őt és utódait e jogok birtokában megtartjuk.

A tanuk távozása után a község újra kezdett vitatkozni (*litigare*) a bírakkal bizonyos *curia* felől, mely a plébános *curiája* és a bíró *curiája* mellett van, amelyet Nagy István vett meg. Ettől 50 dénár censzust követeltek. Mire négy esküdtet ismét a nevezett tanuk után küldtek, mit tudnak erről? Ezek azt felelték, hogy nekik nem szabad abban bírakat gátolniok, kivéve „*nisi de superfluitate census que excedit minori illius curie, quam prior judex habuit Jacobus, quia in illa parte, ubi Jacobus judex habuit curiam, ab una quartali dantur census 57 denarii, in ista vero parte, ubi magnus Stephanus comparavit, loco illius curie dantur ab uno quartali 60. ab altero 55, in illa tenentur judices supplementum et superfluum minori adimplere et solvere, illos videlicet denarios qui a 57 adcomputantur usque ad 60.*“ Ezt az utóbbi részletet az eredeti szövegben adjuk,

mert ha lefordítva közöljük, az olvasó még kevésbbé fogná megérteni a körmönfont jogi stylust.

Ezen vallomások után, Ábrahám és Miklós „*protestati fuerunt antefatis testibus, ipsorum advocatis ad id et rogatis*“. Ennek a mondatnak értelme még homályosabb. A közjegyző a szöveg folyamán azt mondja, hogy az érdekeltek az ügyről okiratot kérnek, amit ő teljesített is. A hosszas oklevél végül felsorolja a jelenvoltaikat, de bővebben. Említi Péter alesperes plébánost, akinek házában Privigyén folyt a tárgyalás; ezenkívül Michael plebanus de Bajmóc, Thomas plebanus de Dywek, Mathias presbiter de Bors, Mathias presbyter de Arva, Stephanus presbyter de Dezer, Paulus civis de Prividia, ellenben a levél elején említett három papot és két világi tanut elhallgatja. Következik a cikornyás közjegyzői jegy és végül a záradék: „*Et ego Thomas natus condam Simonis etc. cler. publicus auctoritate imperiali notarius*“, megerősíti az okiratot.

A scultetia kérdésének tárgyalását, bármilyen ünnepi actus volt az a maga idejében, az olvasó meglehetősen száraznak találhatja, de ha a tárgy közjogi oldalát tekintjük, éppen nem érdektelen, mert egy ritkább momentumot vet föl a szabadbíróságok eddig kellőleg nem méltatott történetéből. Tudjuk, hogy ez az intézmény a felvidéki telepedések történetében nagyfontosságú haladás, tulajdonképpen olyan idegen volt, mint a terjesztői. Magunk is említjük, hogy kivétel nélkül a „Magdeburger Stadtrecht“ alapján épült, de náluk így meghonosodott, sőt évszázadokon fentartotta magát. A soltészok és alattvalóik mind német polgárok voltak, képzetebb földmívelők és mesteremberek. Értéküket a nyugati cultura terjesztésében felismerték, s a nagy urak iparkodtak is minél többet az országba telepíteni. A jövevények csak azt kötötték ki, hogy a bevált magdeburgi jog szerint szállhassanak meg.

Igy létesült számos virágzó község, mely versenyzett a királyok alapította szabad városokkal, bányatelepekkel s virágzott addig, míg feltételeiket megtartották.

Amint ezektől idővel eltértek maguk a szabad bírák, majd maga a megtelepített nép, bekövetkezett a hanyatlás, még mielőtt az intézmény túlélte volna önmagát. Legtöbbjéből a módfeletti terjeszkedés, saját nagysága ölte meg. Amint a német „*Gemeinwesen*“ idegen elemekkel vegyül össze, elgyöngül, és összeomlik. Sokat foglalkozván e kérdéssel, számtalan ilyen példára akadunk. Novákon is a „*cives, hospites és ceteri habitatores*“ kifejezések, a XV. században vegyes lakosságról tesznek tanúságot. Az egyenlenség egyre

növekedett, az összetartást folytonos torzsalkodás váltotta föl, míg végre a földesuraság jobbnak látta az egész privilégiumot magához váltani.

Feltűnő, hogy a közjegyzői aktust oly hamar követte Gergely úr döntése. Mindenesetre megkönnyítette az eljárást, a vén tanuk vallomása. Tisztázták a jogi álláspontot, aztán könnyebb volt végrehajtani a megváltást. Nem lehetetlen, hogy ezt a procedúrát Gergely úr és fia, valami módon maguk is provokálták.

1479-ben ütött a nováki scultetiának végső órája. A szabadbíróság idő előtt elvéhnedt intézménye, itt már tarthatatlannak bizonyult a fent vázolt surlódások, lázadások az örökös bíróság ellen újabb intézkedést tettek szükségessé. Nagy Miklós tehát Gergely úrnak privilégiumában említett Istvánnak örököse és veje nováki szabadalmairól és a bíróságról lemond s azt örökjogon a földesuraságra ruházza át. A fentebbi privilégiumban Nagy István soltésznek Gáspár nevű öcsce is szerepel. Említettük, hogy ennek leszármazottjai Gasparovics néven Nagy-Lehotán a régi Pap-Lehotán ma is laknak és a régi scultetus-ok ivadékainak vallják magukat. Köztudomású, hogy a régi privilégiumokat, mint annyi más soltész-utód a felvidéken ládaikban féltékenyen őrzik, de kaputos ember még nem láthatta azokat. Még megemlítjük, hogy ezt a Lehotát azért nevezték Pap-Lehotának, mert a nováki plébánia, régi időkben prépostság, ott tekintélyes földbirtokot kapott bizonyos számú jobbágyokkal. Ez a vagyon „abstractis abstrahendis“ mai napig is a nováki plébánia birtoka.

Ide illesztünk még egy későbbi adatot, mely a nováki scultetiát a 16-ik században említi. Fent elmondottuk, hogy a scultetiát a M. család magához váltotta s bérbe adta. 1508. Julianna szűz napján, Majthényi Ráfael, a testvéreknek egyike, leszámol nemzetes Kosztolányi Ádámmal, akit az írás „villicus seu iudex oppidi Novák“ címen emleget. Felhoztuk ezt, mert amellett szól, hogy a scultetia fennállott, bár eredeti jellegétől megfosztva, amennyiben nem valamely polgár kezében látjuk azt, hanem egy magyar nemes ember birtokában. Gyakorolta-e a nemes a szabadbíró jogait, hivataloskodott-e, vagy talán csak a soltészi javadalmat bírta, s e miatt rajta maradt régi szokás szerint a „villicus“ elnevezés, eldönteni nem tudjuk.

1511-ben még egyszer és utóljára szerepel a nováki scultetia volt gazdája. Ez évben Adamus et Ladislaus Nagy aliter Magnus filii Nicolai de Novák eladják ottani házukat a M. család tagjainak

102 forintért. Ezzel nyoma vész a régi polgári privilégiumoknak. A nováki scultetia végső éveiben, 1477. évben a közeli Chavajo, (Csavoj) szintén a Divékiek birtoka, gazdát cserélt. Vezekényi Korláth Gáspár és neje kérnek és kapnak introductiót, de jogcímét nem ismerjük. Leányjog, vagy zálogos szerzemény lehetett. Szomszédbirtokosok voltak: Nicolaus Beznak de Dobodyl, Jacobas de Koztholan és Michael Wolko de Leskocz. Ez utóbbi névben mi Kazzait gyanítunk, mert ezt a praedicatumot használták előbb is, Kazza vár elvesztése után pedig csak ezt viselhették.

A figyelmeesebb olvasó talán még a Leszkóczy nevet is kifogásolja, mert az 1467. adománylevél „Alsó- és Felső-Leszkoveczet“ valóban Kinizsy Pálnak adja. Nem tudjuk, miképen történt, de bizonyos, hogy a Kazzaiaknak nota infidelitatis sujtotta ágai ezt a katasztropha után is birták, sőt vezetéknévül használták. Bizonyoságul idézzük Trencsén vármegye hatóságának 1493. október 5. adott bizonyoságlevelét, mely szerint „egregius Nicolaus, filius Johannis, filius Stephani de Leszkócz, alias de Kassa“ bizonyos Vilmos úrnak adja zálogba Kys-Sztreczét . . . (Nemz. Múzeum törzslára.) A filiatio szerint kétségtelen, hogy a főbűnös fiáról van szó, aki Leszkóczyon lakik, ezt vezetéknévül használja, de Kis-Sztreczén is van birtoka.

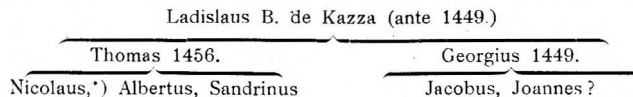
Kérdés lehet még, vajjon a nálunk és a Sándor-család történetében szereplő Podzkale birtok a mai Egyházas-Nádas, vagy talán a mai Barossháza, Pruzsina-hoz tartozó falucska? Részünkről az előbbit tekintjük a Sándor-család fészkeének, bár XIV. sz.-ban már szereplő templomában egykori patronusainak semmi nyoma.

Ha most összevetjük a fentebb adott Kazzai stemmát a 332. l. és 352. l. közlött részletekkel, arra a meggyőződésre jutunk, hogy a maiglan virágzó Szlavniczai Sándor-család és a belőle kivált, 1788. óta grófi ág (Bajnai, Biai stb. gróf Sándor ma csak Metternich utódokban) ugyancsak Kazzai vérség, amit Nagy Ivánnak különben részletes cikke megállapítani még nem tudott. A kapcsolat így alakul:

Consanguinitas familiae Kazzai de eadem et Lieszkócz, ac familiae Sándor de Szlawnicza, postea comitum de Bajna. Mantissa ad pag. 356.

1. Ladislaus, filius Stephani parvi de Kazzai hinc: Georgius Beke de Kazza, 1449. fraterque eius Thomas (vide pag. 352.)
2. Joannes, filius Stephani parvi, hinc: Nicolaus et Georgius in castro Kazza usque 1467. (vide pag. op. praesentis 355.)
3. Jakusius, filius Stephani parvi, hinc: Joannes, Nicolaus et Stephanus, ramus Kazzayorum de Podskale (Ibidem.)

Stemmatographia ergo Ivani Nagy sic emendetur: innominatus Bechich de K. est Ladislaus (operis praesentis pag. 351.) Inde:

*) Stemmatographia Nagy-iana demonstrat Nicolaum esse acquisitorem possessionis Slavnicza, sed ramus eius deficit; etiam frater minor natus Albertus orbus esse videtur sic solus Sandrinus (cuius mentionem fecimus pag. 332.) propagavit genus, conditorque factus est familiae Sándor. (Diplomat. Musaei Nation. Hung.)

MAJTHÉNYI JÁNOS DONÁTH-TORNYÁN, GERGELY CIGELI ÜGYE.

Évrendes tárgyalásunkban néhány adatot kívánunk bemutatni M. Gergely fia, János történetéből.

1479. márc. 25. Budán írta levelét a „Genitrix domini Regis“ Szilágyi Erzsébet „Nobili Johanni Majthey Comiti nostro de Donathornya“. Előre bocsájtván üdvözlét „salutem cum favore“ elmondja, hogy Kyralsog városban lakó Tóth Gallus és felesége Ilona panaszkodik, hogy János úr bizonyos Weres Máté nevű vice comese által egy négy arany forintot érő lovat, nyeret, egy forintot érőt, nemkülönbben kilenc barmot elvételétőlük és immár tizennégy napja jogtalanul magánál tartja. Meghagyja, hogy az elvett holmikat tulajdonosaiknak adja vissza.

Ez a levél az egyedüli emléke János donáttornyai kapitányának. Maga a helység, bizonyára vár volt, elpusztult, még neve is elenyészett. Ez alkalommal fel kell említenünk, hogy némely régi kútforrás Jánosról, a donáttornyai comes-ről szólván, Öttevény kapitányának is nevezi. Ilyen nevű helyet ma csak egyet találunk Győr vármegyében. Minthogy Jánosról Nagy Iván művében és más kútforrásokban több tévedés fordul elő, váltakozva ecsegi, csejthei, donáttornyai és öttenvényi kapitánynak nevezik, amit mi okleveles bizonyossággal jámogatni nem tudunk, ennél fogva csak fentartással említjük. Komolyabb hitelt csak a donáttornyai utalás érdemel.

A fenti levélben, mint látjuk, Királyság úgy szerepel, mint a donáttornyai váruradalomhoz tartozó mezőváros. Erről tudjuk, hogy Szent-Andrással, Csaba-Csüddel, Szent-Thornyával, Szent-Miklóssal, Donát-Tornyával és Ötvenablakkal a hódmezővásárhelyi uradalomhoz tartozott. A nevezett birtokokat Szilágyi Erzsébet kihalván az uradalomból, Corvin Jánosnak hagyományozta. (Schönherr „Corvin János“ című művében.) Ezt az adományt Mátyás király 1484-ben megerősítette. Ötvenablak hihetőleg M. János kapitányságához tar-

tozott, de a szokatlan név régi historikusaink tollán az ösmertebb Ötvenévre változott. Azonban annyi bizonyos, hogy János az öreg Szilágyi Erzsébet életében a hódmezővásárhelyi nagy kiterjedésű, több várat magában foglaló uradalom parancsnoka lehetett, ennél fogva állása is tekintélyes volt.

Donáttornyával még egyszer találkozunk a kútforrásokban. Midőn Corvin János a nagy catastrophán túl volt, kevés híveit megjutalmazni, vagy pedig követelésüket kielégíteni akarván, minden oldalról megtámadott vagyonát kénytelen volt önmaga is csorbitani. Ekkor egyik udvarnoka, Dobozi Bánfi András magának a donáttornyai uradalomra új adományt erőszakolt ki, (így olvassuk Schönherr idézett művében.) E nagy kiterjedésű birtok egyike volt Békés és Csanád legtermékenyebb részeinek. Dobozi Bánfiékkal alább a Noffriakkal kapcsolatban még találkozunk.

Gergely úr már nagyon érezhette a patriarchák korának súlyát. Báthori István országbíró 1479. november 21. Budán kelt kiadványában olvassuk, hogy az öreg úr előtte személyesen megjelenván, elmondotta, hogy vénsége által megtörve, elgyengült, ennél fogva mindenét fiaira ruházza át, kikötván tisztességének és életének fenntartását. Az oklevél erre vonatkozású részét eredetiben iktatjuk ide: ... „propter sue senectutis decrepitem et impotentiam suarum virium atque defectum in tantum devenisset senectutis imbecillitatem, ut non solum iurium suorum, verum etiam sue proprie persone statui et curis incumbere et debite attendere minime valeret, qua de re honori, statui atque vitae suis commodius providere nec non universis curis laboribusque et fatigiis ab hinc in antea in prosecutione quorumlibet negotiorum suorum emergentium se penitus exutum et exemptum reddere satagens“, minden ügyeit és javait tehát az országbíró színe előtt fiaira ruházza „interim donec spiritu potietur vitali, omni honore et favore, sicuti hucusque et amplius tenere et fovere“ tartozzanak.

Ez a bő vallomás, habár nem az ő tollából eredt, eléggé bizonyítja magas korát, mindazonáltal ezután még kilenc évig élt.

1479-ben történt, hogy Mátyás király „in festo beati Blasii Episcopi et Martyris“ Körmöc városában megfordulván, jeles városbíráját, Langsfelder Jánost hű szolgálataiért megjutalmazta. Szeretnők elmondhatni, hogy Gergely úr, a tiszteletreméltó patriarcha, átvitette magát a hegyeken nem nagy távolságra eső sziklavarából, hogy még egyszer, utóljára tisztelegjen szeretett királya előtt.

Úgyancsak 1479-ben történt, hogy Gergely úrnak és Sigmond-

nak (apa és fiú mint közös birtokosok szerepelnek a pöriratban) bizonyos Benyus nevű kis-ugróci jobbágya, Sámbockréthi Mihálynak, Bolya nevű jobbágját Sztrícén (Trencsén-vármegyében) megölte. Ungvári Mátyás és Nádas Pál alispánok, homagiumképpen tizenkét forintot ítéltek meg a panaszos Sámbockréthi Mihálynak. (Ez tapolcsányi várkapitány volt 1480-ban.) Nagyobb kellemetlenséggel különben nem járt az ügy, aminthogy nem is járhatott, mert Benyus tetteért földesura csak anyagilag volt felelős.

Gergely úr ekkor a Kesselleőkeő várához közel eső Cigel nevű falut bírta Kosztolányi Mihálylyal, az imént még pörös szomszédal együtt, de úgy látszik, nemzetes Suráni János uram sérelmével szerezték. Ez a falucska 1479-ben már külön nemesi birtok volt, de előbb, mikor a kesselleőkeői vár még királyi birtok volt, oda tartozott. Beékelve két várnudalom közé, Cigel birtoklása nehéz feladat lehetett. Mivel közel esett a kesselleőkeői várhoz, talán szemet is szűrt Gergely úrnak. Elmondjuk a birtok rövid és szerény multját.

Egy 1362-iki oklevél ezt a falut Lucsnának (Luchna) nevezi, de a fennmaradt határjárás szerint kétségtelenül azonos a mai Cigellel. Eredetileg német telepítvény lehetett; a neve is némileg arra vall, bár olykor Lehotkának is írják, lakosainak német vezetéknévei ezt még jobban bizonyítják. A szomszéd Cricerkäü (tótul Handlova) lakossága Cigelt ma is Ziegentösch-nak hívja. Amikor még Cigel falu Kesselleőkeő királyi várnak tartozmánya volt, Sutóczi Demeter fia, Péter, hű embere volt Gilet nádor fiának János mesternek, ki Bajmóc várát bírta. Nyilván a bajmóci vár közelében lévő Sutóc-ból származott kis nemes volt. Szolgálatai jutalmául felkérte urától Lucsnát, a saját, valamint atyai ágbeli rokona Lesták számára, aki néhai Pouka, Esztergom városa bírájának fia volt. A király ezt az adományt 1362. évi Szűz Mária születése utáni vásárnapon megerősítette és Pétert 1363-ban beiktatták „nemine contradicente“. 1364-ben a birtokról királyi privilégiumot nyert, pedig a birtok csak két ekényi földet és öt telket tett ki. A mezeje nem nagy kiterjedésű, de erdeje annál terjedelmesebb, felnyúlik a magas hegyormokig ma is.

Sajnos, az erdőgazdaság nem sok jövedelmet hajtott, a szegény adománys kölcsonökre szorúlt.

1373-ban hétfőn, Oculi vásárnap után, nemes Ilona asszony, Sutouczy Pető özvegye és fiai Péter és Benedek a nyitrai káptalan előtt bevallják sutóci portájukat Ujfalvi Mártonnak, András fiának (Bodmér fiai?) és az ő fiainak Imrének és Fülöpnek 16 márka ere-

jéig. Ha nem birnák a zálogos birtokosokat benne megvédeni, akkor hason értékű portiót assignálnának Lhotka birtokukban, tehát Cigel-en. Ha pedig a zálogosok birtoklásuk tartama alatt malmot és más épületeket emelnének, azokat — *iuxta aestimationem bonorum et nobilium virorum* — megváltani kötelesek a tulajdonosok.

Kilenc év mulva a kis birtok felett újból alkudoznak.

1382-ben in festo Incarnacionis László thuróczi prépost előtt megjelennek Sutóczi Péter és Benedek édes anyjukkal, nemes Ilona asszonynyal, másrésről pedig Boboniki (így?) Lack fia Jakab, zálogba vetvén sutóci birtokuk felének két részét (*duas partes mediae partis totalis possessionis ipsorum Sutowcz*) tíz évre 24 márkáért. Ha pedig a zálogos birtokosokat jogaikban meg nem tudnák védeni, ez esetben kötelesek Luchna nevű birtokukból hasonló értékű részt adni át; ha pedig valami csellel élve ezt is elmulasztanák, ez esetben kötelesek a huszonnégy márkát cum poena dupli Jakabnak visszafizetni. Ezen zálogba adáshoz hozzájárul nemes Erzsébet asszony, Sutóczi Boda fia, Andrásnak özvegye, apósával Tamással, Ilona asszonynyal és fiaival (*) *unacum Thoma socero suo et domina Elena et filius eius*) egyetemben és ehhez beleegyezését adja. Az ameliorációk *proborum virorum* böcsüje szerint megtérítendők.

Láttuk, hogy a Lhotka habár csak feltételelesen 1373-ban a Divék vérség hatalmába került, mert ha veszendőben volt a sutóci törzsbirtok, pusztulnia kellett az új szerzeménynek is. Zálogos kézen a nagybirtokok közé ékelt terület sorsa mindig kétes volt.

A határok miatt a régi időkben örökös vita volt; ingadozó volt a körülírásuk, főleg a hegyeken. Innen keletkezett a számtalan határvillongás, míg végül a birtok egy része, mi jogcímen, nem tudjuk, de talán zálogjogon, az Ujfalviaktól Gergely úr kezére szállott.

Ez a birtoklás is csak abból tűnik ki, hogy 1483-ban a szentbenedeki konventben Michael de Bylyr (így) és Györödi Ambrus tiltják Majthényi Gergelyt és fiait a Cigel-en lévő részirtok (portio, tehát nem az egész) eladásától. Óvást emelnek pedig a saját, valamint Györödi Péter és Benedek, nemkülönben Molnoszeghi (talán Malomszeghi) Pázmán Péter fiának nevében és tiltják Récseni Jánost annak a birtoknak megvásárlásától.

Idáig terjednek ösmereteink ez ügyben. Ezt is csak azért soroltuk ide, mert Gergely úr viszonyait, foglalkozása körét érinti. Mint-

*) Erzsébet asszony apósa András elhalt férje után Boda lett volna, itt tehát Tamás após jelzése magyarázatot kíván.

hogy a vár volt Gergely úr residentiája, minden bizonynyal a környéke is érdekelte őt és kíváncsi volt a birtokába ékelődő kicsiny birtoknak megszerzését közelléte miatt is, holott várának más tartozmányai három mérföldnyi távolságra estek.

Ezeknek elmondása után vissza kell térnünk három évvel, hogy a chronologicus rendet nagyon el ne hagyjuk.

1480-ban Onuphrius utolsó maradékai, a Bajmóc várában székelő Albert, Imre és Onufrius a Majthényiakkal kis controversiába jutottak a koósi patak miatt, valamint Kosztolányi István fiaival, Miklóssal és Bálinttal is, de ezek jogcímét nem tudjuk. Az ügyben vizsgálat folyt, de a jelentéktelen incidens lefolyását nem ösmerjük. Csak azért említettük fel, mert talán egyetlen adat arra nézve, hogy az egyetértés Noffriakkal csak rövid időre is megszakadt volna, különben nemsokára a Noffri testvéreknek magva szakadt és a váruradalom a koronára szállott.

1480-ban Zarkafalvai (Zarká-nak neveztetik) György magtalanul elhalván, birtokát a Práznócziak hapják adományul. De birtoklásuk nyilván soha sem valósult meg, mert ott volt jogos igényeivel a nagyszámú vérrokonság. Ezekről a viszályokról alább szólunk.

A HEDERVÁRIAK ÉS NAGY-LUCHEIEK KÖLCSÖNÖS ÖRÖKÖSÖDÉSI SZERZŐDÉSE.

Most el kell térnünk tárgyunktól, hogy közelebbről ecseteljük egy jogviszony kezdetét, mely ezidőben keletkezett és későbbben, jó másfél évszázad múlva, nagy fontosságú következményekkel volt a Majthényi családra, azt sok éven át izgalomban tartotta, sok gondot, bajt okozott a család egyik ága tagjainak.

Ez a jogviszony abból a kölcsönös örökösödési szerződésből támad, melyet 1489-ben Nagy-Luchei Orbán, győri, utóbb egri püspök királyi kincstárnok és Hedervári Miklós kötöttek. Ezt a jogügyletet néhány kisebb birtokügy előzi meg, mely világosan mutatja, mikép fejlődött ez a szorosabb viszony e két család között?

Az olvasó tájékoztatása kedvéért itt adjuk a Majthényi család tagjainak neveit, akik a Nagy-Luchei család tagjaival házasságra léptek:

- Majthényi Mihály és Nagy-Luchei Orsolya;
- M. Bertalan és Dóczi Margit;
- M. László és Lipcsei László özvegye Tardy Magdolna;
- M. Imre és Lipcsei Anna;
- M. Gábor és Dóczi Anna Mária;
- M. Kristóf és Dóczi Susanna.

1482. november 16. Mátyás király előtt Nagy-Luchei Orbán győri püspök, kincstárnok és testvére Balázs, a maguk, testvérük János, továbbá Balázs és János gyermekei, valamint Ferencz nevében kijelentik, hogy mindazon jogokat, a melyeket Hedervári Pál és Pakosi Zemere Imre különböző bevallásai révén Hedervári Pál birtokain birtak, visszaadják Hedervári Miklós és Osvátnak; viszont Hedervári Miklós és Osvát a fatenseknek adják Radvány nevű birtokukat és Kalach erdő felét örök birtokul. Ennek megértésére meg kell

jegyeznünk, hogy Szemere Imre a nevezett Hedervári Pálnak leányát birta.

Másnap, vagyis november 17., néhai Hedervári Lőrincz nádor fia, Miklós és Hedervári Osvát ugyanott kijelentik, hogy mivel Radvány birtokukat és Kalach erdő felét Orbán püspöknek és testvéreinek adták, ennél fogva az ezekre vonatkozó okleveleket is átszolgáltatják. A nyilatkozatok sora ezzel még nem fejeződik be.

1482. december 5. tudatja a győri káptalan, hogy nemzeti Hedervári Pál személyesen megjelenvén előtte kijelenti, hogy osztályos atyafiainak nagyságos Hedervári Miklósnak, néhai Lőrincz nádor fiának, és nemzeti Hedervári Osvátnak bevallását, melyet ezek Orbán győri püspök, valamint rokonai Nagy-Luchei Balázs és János részére tettek, magáévá teszi, tehát hozzájárul. Ők a nevezett Radwan birtokot és Kalach erdőnek felét Zap határában, Győrmegyében, odaadták Orbán úrnak, irrevocabiler possidenda tenenda et habenda et perpetue ascripsissent ezeket H. Pál is örök időre reá ruházza. Ellenszolgálmányról tehát még nincs szó. Három év múlva a kölcsönös szerződésben azonban már benn látjuk ezen birtokot, mint Orbán püspök tulajdonát.

1485. januárius 30-án Budán kelt Mátyás királynak bizonyosságlevele, melyben egyrészről Nagy-Luchei Orbán győri püspök, fő kincstárnok és összes rokonai közt; másrészről Hedervári Miklós és gyermekei közt, a kölcsönös örökösödési szerződést, melybe még az esetleg *idők folytán szerzendő birtokok* is befoglaltattak, örök időre megerősíti. Ez az oklevél, mely a történészek előtt különben ismeretes ujabban megjelent a Hederváry család oklevéltárának első kötetében. Minthogy ez a szerződés a Majthényi család érdekkörét is igen közelről érinti, mert végső passusa, még az évszázadok folytán szerzendő javakat is leköti, tehát az örökösöket úgyszólván minden időkre megfosztja az önrendelkezés jogától, javaik fölött, mint később látni fogjuk, sok sanyarúsággal, és végre sok anyagi veszteséggel sújtotta az érdekelteket. Ezt az oklevelet, a későbbi állapotok okozóját, itt legalább kivonatban közöljük.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. tudatja, quod reverendo domino Urbano electo et confirmato ecclesie Jauriensis epo. sumpno thesaurario nostro ab una, et magnifico Nicolao de Hedrehuara partibus ab alia, eodem domino Urbano electo et confirmato ecclesie Jauriensis predicti Blasii et Johannis de Naghluche*) carnalium ac Ladislai ipsius Blasii, necnon Clementis, Damiani, Urbani et Thome predicti Johannis et Francisci, filii quondam Bene-

dicti de dicta Naghluche, patruelis fratrum suorum, prefato vero Nicolao de Hedrehuara, Laurencii ac Francisci, filiorum et Catherine filie suorum (igy), si in infrascriptis contractibus persistere vellent, super se assumptibus et receptis (igy), coram nostra personali presencia personaliter constitutis per eosdem confessum et rélatum extitit in hunc modum . . . . . következik hosszas fejtegetése az indokoknak, melyek a két félt ezen szerződés megkötésére bírták, jelesen, hogy ezáltal a két félnek utódait egymás iránt örökre, a testvéri szeretet és barátság köteléke tartsa össze... e végre „de castro villis, opidis, possessionibus et porcionibus possessionariis infrascriptis“ úgy végeztek, hogy ha idők folytán Orbán úr, vagy atyafiai örökösök nélkül mulnának ki (tehát nincsen kimondva, csak fiörökös), ez esetben Rewysthye vár tartozékaival Bars vármegyében (a kiadványban Borsod, de ez tévedés), Kylythy, Chelesthew és Kondros Pozsony vármegyében, valamint Kempnic és Gezthencze, nemkülönben a részbirtok Galuson Moson vármegyében; továbbá Zenthmyklós és részbirtok Zenthiwanban Heves vármegyében, Kerekeghaz és egy részbirtok Harazthon Pest vármegyében; végre Nyarasd, Kyssaap és Radvan Győr vármegyében és minden azon várhoz tartozó egyéb birtoka Orbán úrnak és atyafiainak minden hasznukkal és tartozékaikkal a nevezett Hédervári Miklósrá, fiaira és leányára, általuk pedig ezek összes örököseire szálljanak. Ellenben ha Hédervári Miklós fiainak vagy leányának magva szakadna (itt nincs kitéve a nem, csak egyszerűen „absque heredibus deficerent“, ez esetben *hasonlóképen*, modo simili), a Héderváriak javai, ú. m. Genyew, Saag, Thaap, Ewrs Győr vármegyében, Zenthmyklós Veszprém vármegyében, Keethel, Chazar, Koch, Chycho és Wygman Komárom vármegyében, nemkülönben Zygethkez, Raro és Selke birtokok a nevezett Győr vármegyében; valamint Arak, Moson vármegyében minden tartozékaikkal együtt stb. Orbán úrra, atyafaira és azok összes örököseikre (eorundem fratrum suorum heredes *universos*) szálljanak. A szerződő felek még azt is kikötik, hogy ha idők folytán bármelyikük várakat, kastélyokat, mezővárosokat, falvakat vagy részbirtokokat szerezne, tőlünk (értsd: a királytól) vétel által vagy zálogjogon kapna, ezek hasonlóképen „in partem superviventem“ szálljanak. Erre nézve a nevezett Orbán úr és Hédervári Miklós magukat színünk előtt kötelezték.

Datum Bude, die dominica proxima ante festum purificationis

*) N. János Orsolyának, Majthényi Mihálynénak atyja.

Virginis gloriose Anno 1485. Eredeti hártyán, vörös, fehér és zöld selyemzsinóron függő pecséttel.

Kissé bővebben foglalkoztunk ezzel a tárggyal, de mérlegelvéen értékét, ezt szükségesnek láttuk. A részletekről itt nem szólunk, csak az egy szembeötlő körülményt emeljük ki, hogy maga Hédevára nincsen említve. Az ősi családi vár bizonyára korlátlan birtoka lehetett a családnak, akadály annak a szerződésbe való foglalásának nem volt. Miért hallgatják el tehát ezt?*)

Az eddigi kutatók közönségesen úgy tekintették ezt a szerződést, mintha az a két család összes vagyonára vonatkoznék, erre némileg jogosít is az a passzus, ahol a még esetleg jövőben szerzendő javak is bele foglaltatnak; tehát ha a felek olyan birtokokról is határoznak, amelyekről még maguk sem tudnak, természetes az a vélemény, hogy minden meglévő birtok „eo ipso” akár meg van nevezve, beleértendő a szerződésbe. De ha jobban vizsgáljuk értelmét, épen az ellenkezőt látjuk. A Hédevári-család birtokainak csak csekély része van felsorolva, mert a többi váruradalmakról: Ozora, Thamási, Posegavár, Podwersya stb. tartozékairól, vagy, amint már megjegyeztük, magáról a törzsbirtokról, tehát Hédevárról még csak szó sem esik.

Nincsen kezünk ügyében adat, melyből a Nagyluchei Orbán egyéb birtokát felsorolhatnók, ellenben tudjuk, hogy a Nagyluchei Dóczyak által csak később szerzett Wisowitz váruradalmat Morvában, valóban a szerződésnek tárgyaúl tekintették.**)

*) Ennek csak az lehet a magyarázata, hogy csak a Dóczy-birtokokkal egyenértékűt és nem többet akart lekötni a család nádori ága (H. Lőrinc le-származottja), míg a többire nézve szabad kezét biztosított magának. Így értelmezhető, hogy Hédeváry Miklós később a Báthoriakkal is kötött örökösödési szerződést.

**) A Nagy-Luchei felvidéki birtokszerzésének illusztrálására csak egy példát idézünk, a zólyom-lipesei és saskeői uradalmak különben ismeretes vételét 1491. nyarán. Ebből folyólag a budai káptalan Ulászló király parancsára 1491. aug. 31. tudatja . . . miután Betrix királyné, miként saját levelében írja, Lipese és Saskew nevű várait Orbán egri püspöknek adta el 8000 forintért, ezért a király megengedi, hogy Orbán püspök és általa testvérei Nagyluchei Balázs, János és Fülöp magukat ezen uradalmakba beiktattassák. Királyi emberekül ajánlja: Wygleszi Andrást, Lukanyez Lászlót, Mortholdnyaz Lászlót, Kalnay Lászlót, Koztholany Istvánt, *Maythehi Jánost, Maythehi Mihályt*, Radvany Györgyöt és Simony Osvátot. A beiktatást Radvany György ejtette meg. A szomszédok közül Besztercebánya képviseletében részt vettek: Georg. Schyrter, Bened. Gleskwycker, Joh. Kothwyecz, Mich. Kewnigsperger, Joh. Leuga, Vit. Mylotan polgárok; továbbá Mykfalvai László és Pettenfalvi Gáspár nemesek.

egyéb részleteit és a nagy pört, mely ebből másfél évszázad után keletkezett, tanulmányunk II. részében bővebben fogjuk szellőztetni, jelesen a XVII. század második feléről szóló adatok során, amidőn a Dóczy-család fiágának magvaszakad és az örökösödési kérdés komolyan szőnyegre kerül.

A szerződés közvetlen körülményeinek megértésére felhívjuk az olvasó figyelmét, a Rozgonyi-Hédervári pactum szövegére.

1500. május 10. kelt oklevél szerint tudatja a székesfejérvári keresztesek conventje, hogy Hédervári Miklós fia, Ferenc, a Rozgonyi Istvántól és hitvesétől, Hédervári Katalintól kölcsönzött húsz-ezer arany forint biztosításául leköti Fejér, Tolna, Somogy, Posega, Győr, Komárom, Pozsony, Vas és Pest vármegyében levő összes birtokait oly feltétellel, hogy ha utód nélkül hal el, ezeket mind a hitelezők *örököljék*; ha pedig utódai maradnak, azok csak a kölcsönösszeg kifizetése után léphetnek az említett birtokokba. Valóban azt látjuk, hogy H. Ferenc, akinek felesége Cháky Benedek leánya, Borbála volt, magtalan volt, benne kihalt a Héderváriak illusztris ága és bekövetkezett a legutóbb megállapított örökösödés. Ebben a kiadványban is ott találjuk az Orbán püspökkel kötött szerződésbe foglalt összes birtokokat, de már megterhelve, óriási összegben elzálogosítva. Milyen reális volt ez az alku, megmutatja a másik bevallás.

1500. évi május 11., tehát egy nappal a feljebb közölt convent-beli eljárás után, ugyancsak a székesfejérvári convent előtt megjelent Rozgonyi János fia, István, kijelentvén, hogy Hédervári Ferenc-től kapott 20 ezer arany forintot kölcsön, ennek fejében zálogképen leköti neki: Zemplén, Borsod, Heves, Abauj, Sáros és Pest vármegyékben levő, tételesen felsorolt birtokait, ezek közt Csicsvá várát, Cherep várát, Monyoros várát stb. tartozékaikkal egyetemben. Csodálatos ügylet! Vajjon ez is a prókatori furfang gyümölcse volt-e? Ennek fejtegetése nem tartozik tárgyunkhoz, de felemlítését sem kerülhetjük el. És e homályos pactumok még folytatódtnak.

1506. október 17. Hédervári Ferenc, akkor jajczai bán, megjelenvén Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf országbíró előtt, vallja, hogy Batthyáni Benedek királyi kincstárnoktól nyert jótétemények, továbbá a 12 ezer arany forintnyi kölcsön fejében, melyet tőle kapott, midőn Mátyás király halála után Miksa császár hadai elpusztították javait, valamint azért, hogy Jaycza várát mint bán minél jobb karban tarthassa, magszakadása esetére Batthyáнинak vallja fel nagyszámú javait. Köztük találjuk megint ugyanazokat, me-

lyeket már a kölcsönös örökösödési szerződés örök időkre lekötött. Nem folytatjuk tovább ezt a bántó enumeratiót, csak általánosságban említjük, hogy még ezután is sűrűn találkozunk a mondott birtokok felől szóló szerződésekkel, melyekben a rokonok kényük-kedvük szerint intézkednek. 1520-ból azonban már van nyoma annak is, hogy a Nagy-Lucheiek megsokallották ezt az önkényt. Ugyanis Nagy-Luchei Dóczy Ferenc 1520. márc. 18. a garamszentbenedeki conventus előtt tiltakozik az ellen, hogy nagyságos Hédervári Ferenc azt a (tizennégy) birtokot (névleg felsorolja), melyek néhai Orbán püspök és nagyságos Hédervári Miklós közt kötött szerződés következtében örökségképen őt illetik, Enyingi Török Imrének, nándorfejérvári bánnak csereszerződés alapján elidegenítse. Dóczy Ferenc a saját nevében, valamint Nagy-Luchei Damian, Gergely és László nevében tiltja Hédervári Ferencet e javak eladásától, elcserélésétől, mindenkit tilalmaz azok megszegésétől, nemkülönben óva inti a király Öfelségét a birtokok adományozásától.

Ugy látszik, a birtokok egy része mégis visszakerült a H.-család kezébe, mert a gyászos emlékü Hédervári Ferenc, aki Nándorfejérvárat török kézre engedte, ezen javak egyikét, Rárót birta, 1522-ben, amikor ő hűtlenségbe esett, elnyerte azt a vitéz Bakich Pál.

A sokszor említett szerződésnek befejező része, ahol a felek azt mondják, hogy megegyezésük az utódok közt a barátságot és testvéri szeretet örök időkre megerősíti, nem vált be. 1521. április 8-ikán, miután a megelőző évben más hivatalos lépésről is nyerünk tudomást, már erőszakos lépésről értesülünk, mely megvilágítja azt a testvéri szeretet. Lajos király levele „fidei nostro Magnifico Francisco Doczy de Naghlwche, castellano castris nostri Owaar“ elmondja nemzeti Hédervári István, a veszprémi püspökség administratora és mosonyi főispán panaszát, hogy Dóczy megtámadta Hédervári jobbágyságait és némi lábas jószágot erőszakkal elvett stb.

Nemsokára ezután, 1522-ben bekövetkezett Hédervári Ferencnek hűtlenségi esete. A temérdek követelésekről s az elkobzott javak új adományosairól az adatoknak valóságos tömegét adja a már említett oklevéltár, de a Nagy-Lucheiek itt nem szerepelnek.

Keresetük és a pör változatos phasisai tanulmányunk II. kötetébe nyúlnak *pervenimus usque ad umbilicos!*

A PÁSZTÓIAK IGÉNYE KESSELEÖKEŐRE 1493.

1467-ből fennmaradt Palóczy László országbírónak egy kiadványa, melynek előzményeit nem ösmerjük. A pör két hatalmas úr, nagyságos Ólnodi Czudar Jakab és Serkei Lorántfia György között folyt, bár tárgya, a bajmóczy vár, ekkor már régen a florentiai Onuphrius ivadékoké, míg Kesselleökeő 1434. óta Majthényi Gergely tulajdona. Czudar volt a felperes, az ő ügyvédje előadja, hogy Czudar a leleszi convent előtt ötven nemessel esküdött „juramentum praestitisset ad caput Magnifici Georgii filii Leustachii Palatini“. Hyndi Péter, mint Bajmóczy Nyphor Imre, úgyszintén Majthényi Gergely és fia Sigmond ügyvédje előadja, hogy megbízói a nevezett várakat Sigmond király adományaképpen bírják.

Ennek az okiratnak vonatkozása nem magyarázható, következményei nem voltak, mi kötelességünknek tartottuk ezt legalább kivonatban itt bemutatni. Evvel kapcsolatosan adjuk a következő két adatot is, mert bár oki összefüggésük nincsen, de az oklevelek tárgya ugyanaz.

1493. a Majthényi családot Kesseleökeő várának békés birtokában ismét háborgatták, nem tettleg ugyan, csak „per viam juris“, de eredménnyre ez sem vezetett. Pástoht László fia, János tiltakozik, nem tudjuk mi jogcímen, az esztergomi káptalan előtt, Zunda, Csábrág és Kesseleökeő várak, valamint tartományaik eladományozása ellen. Az erről fennmaradt írott emlék több felvilágosítást nem nyújt. Talán valami cautelaris lépés volt ez; Mátyás király halála után sok gyenge alapú birtokjog megingott, sok birtokpör keletkezett, talán ez indította a Pásztóiakat is tiltakozásukra. Az ügynek további nyoma nem maradt, de hogy a Pásztóiak régen, még az Ilsvai-ak idejében jogot formálhattak Kesseleökeő birtokára, erre vall az a királyi donatio Kesselleökeőről, melynek eredeti privilégiumát jelenleg a budapesti tudom. egyetem könyvtára őrzi. Ennek

kivonatát itt közöljük. Amint látjuk, az adomány 1388-ban keletkezett, de hogy 1406-ban érvényben lett volna, lehetetlen.

1406-ban tertio kalendas Aprilis kelt Sigmond király adománylevele „castrum nostrum regale Keselewkw vocatum“, a hozzátartozó Wárallya, István Lehotaja, Zebedras, Novák malommal, Byztriche, Cherene, Felfalu a vámmal, és Wgroch nevű falvokról, valamint Solmus birtokról. Elmondja, hogy: „fidelis noster Lorandus filius condam Ladislai Kakas, filii Johannis de Paztoh, suo ac Nicolai presbyteri et Gyule uterinorum, necnon alterius Nicolai, Jacobi, Joannis et alterius Jacobi filiorum condam Johannis filii Dominici de eadem Paztoh fratrum suorum condivisionalium nomine“, megjelentek előtte és felmutattak két levelet: az egyik azon kis pecsét alatt volt kiállítva, mely Bajazeth török császár elleni harcban Nikápolynál vesztett el, és a fent elősorolt javak örök adományát tartalmazza néhai László és János, valamint örököseik számára. A nevezett Loránd most azt kéri a királytól, hogy régi levelét új, hiteles kettős pecsét alatt privilégium formában szóról-szóra átírva adja ki. Ennek az első levélnek tartalma hosszasan dicséri „strenuorum magistrorum Ladislai Kakas filii Johannis et Johannis filii Dominici de Paztoh“ hadi és egyéb érdemeit, melyeket Lajos király, Erzsébet és Mária királynéknak szolgálatjaiban szereztek, ezért Sigmond Mária királynéval egyetemben Kesseleőkeő váruradalmat adományozza a fentnevezett László mesternek és Jánosnak. Kelt pedig Budán 1388. feria 4. proxima post octavas festi Epiphaniarum Domini. A másik levél a budai káptalan levele, melyben jelenti, hogy Sigmond beiktató és statutorius levele nyomán, amelyben homo regiusoknak ajánlja Nicolaus de Keech, Michael filius Michaelis de Almagy, aus Michael de Kabalaczlow, sin Mathias de dicta Almagy, (az iktató parancs ugyanegy napon adatott ki az adománylevéllel), megbízatásában eljár. Mihályfia Mihálylyal, Pálfordulása utáni vasárnapon kiszállván „ad facies praedicti castri“ és a többi javakra és az adományosokat „nullo penitus contradictore apparente“ beiktatta. Ezeket a leveleket Sigmond ünnepélyes alakban kiadja a szokásos záradékkal: „salvo jure alieno“.

Nem mulaszthattuk el ennek a díszes és fölötté terjedelmes királyi privilégiumnak felemlítését, megmagyarázásával mindazonáltal adósok maradunk. Sőt, bár az oklevél külső hitelességét nem vonjuk kétségbe, belső efficaciáját tagadjuk a következő okoknál fogva:

Kesseleőkeő vára, miután egyideig Bajmóc várával együtt

Opelni László herceg, Magyarország nádorának tulajdona volt, visszaszállott volt a koronára. Ezután Ilsvai Lesták nádor nyerte a két várat, nemkülönb Hrussó várát, királyi adomány útján, ő bírta azt 1396-ig. Ez időtájban, gyaníthatólag a nikápolyi csatában, nyoma vész és az uradalmak két fiára, Péterre és Györgyre szállottak, kivévén Hrussót, amely a törvényes időn belül nem confirmáltatván, visszaszállott a koronára. Ilsvai Péter elhalván, a javakat György bírta osztatlanul haláláig. Ezután Bajmócot csereképpen Onuphrius fiai kapták, erről részletesen alább szólunk, Kesseleőkeő pedig, miután négy évig a korona tulajdona volt, Majthényi Gergely birtokába ment át.

El nem hallgathatjuk azt sem, hogy a Páztóhi és Ilsvai családok közt vérrokonság volt, mind a kettő a Ratold-nemzetség tagja, ennél fogva, ha ősi birtokról volna szó, a Páztóhiak az Ilsvaiak kihaltával teljes joggal jelentkeztek volna és a nevezett váruadalmat, mint őket illetőt veszik hatalmukba. De nem így történt. Ilsvai Lesták, ha forrásunk valót mond, 1387-ben főajtónálló főispán, 1390-ben már nádor, ez időtájban kaphatta a kérdéses uradalmakat és bírta azokat ő, utóbb fiai 1430-ig. Hogyan képzelhető tehát, hogy a Páztóhiak ezen időben már bírhatták volna, vagy hogy ottan beiktatást nyerhettek volna „nemine contradicente”. Érthető lenne az eset, ha a donatariusok között az 1388-iki oklevélben, Lesták főajtónálló neve is szerepelne, de az ott hiányzik. Továbbá, hogyan erősíthette volna meg a király ezt az adománylevelet 1406-ban, amikor a nádornak két fia még élt, György éppen a király erős híve és mint előkelő zászlós úr megerősítette pl. azt a nevezetes áltami okiratot, mely Sigmond király és Albrecht, Ausztria hercege közt kötöttetett. Végre, ha a Páztóhiak vérrokonuk birtokára jogos igényt támasztanak, miért nem említi fel az oklevél ezt is, amikor különben érdemeik felsorolására annyi teret enged? Vajjon nem hozták volna fel ezt az argumentumot is?

Ez a tényállás, többet nem mondhatunk e donációról. Akik látták a privilegiumot, fényes kiadású és kitűnő állapotban megőrzöttek mondják, melynek külső hitelességéhez látszólag a legkisebb gyanú sem férhet, ámde a hitelesség belső érvei?

M. JÁNOS ÓVÁROTT, GERGELY ÚR HALÁLA, M. MIHÁLY HÁJI ACQUISITIÓJA. BLATNICZA.

Majthényi Jánosról, a család közös ősről kevés adatunk van. 1484-ben említik őt és hitvesét, Margitot, aki Szent-Miklósi Pongrácz Istvánnak és az ismeretlen nevű Sófának, ha ugyan nem Neczpáli Ceciliától való leánya. P. pedig, mint tudjuk, a nagy Pongrácznak egyik testvére volt. Ez időben vált az eddig Szent-Miklósinak nevezett családnak neve végleg Pongráczczá; ekkor jelentkezik az első Pongrácz Pancratiusz.

A nevezett Istvánnak fia, Majthényi Jánosné Margit asszony öcsse már ilyen kettős név alatt szerepel, s ez időtől fogva az új vezetéknév állandó lett a családban. Ez a Pongrácz Pongrácz nőül vette M. Gergely leányát Susannát, özvegy Soóky Sigmondnét (1490 táján) s így M. Jánosunk kettős sógorságba került a Pongrácz-családdal.

Kitérünk itt annak a fejtegetésére, mi módon jutott Óvár uradalmába Margit asszony, illetőleg férje, Majthényi János birtokába, előre bocsátván, hogy erre vonatkozó adataink, ha külön idézet nincsen, mind a gróf Pongrácz-család bashalmi, egykor nedeci levéltárából valók.

1480. évi Lukács evangelista nap utáni csütörtökön kelt a nyitrai káptalan kiadványa, melynek értelmében Majthényi Zorard thuróci prépost és M. János, mindketten M. Gergely fiai, kötelezik magukat, Sófia asszonyt, néhai Szent-Miklósi Pongrácz Istvánnak özvegyét éltefogytaig, fiát, Pongrácot pedig addig, míg férfikorba nem jut, minden egyházi és világi ügyeket illető jogaikban fenntartani és megvédeni.

1481-ben március 12-ikén az özvegy Sófia kiskorú fia, Pancratiusz nevében Szent Miklósnak felét 70 forintban elzálogosítja Majthényi Jánosnak, az ő vejének, illetőleg sógorának; a beikta-

tás csak 1483. nov. 18-án történt, tehát a kölcsönös bizalom még nem rendült meg, sőt fokozódott, mert 1482. máj. 29. megjelent a thuróci konventben néhai Pongrácz István özvegye ünnepi osztályt tenni gyermekei között. Elmondja, hogy Óvár várát és uradalmát névszerint Warná, Krasnie, Strazic, Lysice, Kothrissowa, Lucka, Mecinicna és másik Lucka falvakat, melyeket férje Mátyás király inscriptiója révén 3000 forint erejéig bírt, végrendeletileg feleségének és két gyermekének, Pongrácnak és Margitnak hagyta, úgy hogy mindenik 1000—1000 forintot kapjon.

Az özvegy kijelenti, hogy ő most a maga részét is felosztja gyermekei között, csak azt kívánja, hogy őt tisztességgel tartsák el, a várat fia, Pongrácz nagykorúságáig M. János vegye át, ő gondoskodik a jobbágyokról: iugo prospero et praesidio pauperes providere debeat! Tanúságul megjelentek vele: Jezernicey István, Gayi László, Bodafalvi Domokos, Wylcziczi Bálint, Chuklas István, Koztholányi István, Draskfalvai Dorottya és Ágota, Maletini Mihály, Kisfalvi Miklós és Tamás, Kubinyi Márton, Bényei János, Folkusfalvi Péter és Gergely szomszéd nemesek.

Kitűnik ebből, hogy P. Istvánnak tulajdonképpen kettős jogcíme volt Óvár birtokára. (Lásd feljebb a 302. l.) de az óvatos család mindamellett felülvizsgáltatta a maga jogait, mielőtt a váruradalmat végleg átvette.

1483. febr. 8. „Inquisitorium cum testimoniale“ folyt arról, igaz-e, hogy Pongrácz István Óvár várát 3000 arany forintért birtván zálogban Mátyás királytól, azt most egyharmad részben hitvesének, Sófának, egyharmadában fiának Pongrácnak és egyharmadában leányának Margitnak hagyományozta? (Ez Majthényi Jánosné.) Továbbá conprobálható-e, vajjon Sónia asszony férje halála után, saját harmadrészét felében fiának Pongrácnak, másik felében vejének, Majthényi Jánosnak és feleségének, Margitnak, saját leányának adta? Ez a vizsgálat a thuróci konventben Majthényi Zorárd prépost előtt folyt le és a kérdések igazolást nyertek.

A szent-benedeki konvent a királynak június 20. kelt parancsára 1483. évi Péter és Pál napja utáni pénteken (július 4.) Szent-Miklósi Pongrácz István leányát, Margitot, Majthényi János feleségét beiktatta Óvárnak és tartozmányainak egyharmadába, mely őt atyai jusson egyezer arany forint erejéig illeti, és a másik harmadrész felébe, mely „jure porcionis maternae“ ötszáz arany forint erejéig szállott reá.

A békés birtoklást azonban megzavarta Sónia asszony sze-

szélye, aki ügylátszik külső sugalmazás folytán megbánta nagylelkű fassióját és veje ellen támadt.

1483. jul. 21. (Mária Magdolna nap előestéjén) a szepesi káptalanban megjelent Magyar Péter, Pongrácz István özvegyének Sófia asszonynak familiárisa és úrnője nevében óvást emel leánya Margit és férje „Joannes Chech de Maythen“ (igy) ellen, mert anyjukat Óvárból excludálni és portióját elvenni igyekeznek. Tehát még csak igyekeznek!

Ilyen eset ugyan abban a nyers korszakban gyakran fordult elő, aminthogy a mai világban sem lehetetlen, de itt valami gyanúsítás insinuatio lappang az öreg asszony familiárisa részéről. Talán azt irigyelte Magyar uram, hogy nem ő vezeti immár az ügyeket? Később voltak ugyan zsörtölődések a rokon közbirtokosok közt, de hogy az özvegy jogait érintette volna valaki, annak a pöriratokban semmi nyoma. Már pedig ezt az argumentumot az ellenfél procuratora gyümölcsoztette volna!

1490-ben Majthényi János és Ráfael, valamint Kusawi Justh András Varin város fele részére zálogjogot szerezvén, a thüróci konvent őket a birtokba bevezette. Ennek a birtoklásnak közelebbi magyarázatát kapjuk két év múlva, 1492. május 20., amikor maga a thüróci prépost Zorárd és testvére Ráfael megjelenvén a konvent előtt, vallják, hogy „ducti fraternali amore erga Susannam sororem ipsorum germanam et per ipsam, erga egregium Pancratium, filium condam Stephani de Sto Nicolao, puta dominum et maritum ipsius dominae Susannae... tehát ilyen gyengéd szeretettől indítatva, elengedik a kölcsön adott 156 forint és 33 denárt — homagialis monetae — melynek fejében Varin város felének két része — duae partes directae et aequalis medietatis totalis M. Ráfaelnél és Justh Andrásnál zálogban volt, ezt a summát a testvérek most rokonaiknak elengedik, sőt a varini zálogot is kiadják. Ez a kedveskedés úgyszólván már az első nagy pör előestéjére esett, kitörését a gyengéd figyelem már nem tudta meggátolni.

Hiába volt a kettős rokonság, erősebb volt a gyűlölet! Az új családi nexus megértésére néhány szót. Az 1480. nyitrai káptalani kiadványból látjuk, hogy ekkor az ifju Pongrácz még nem volt férfikorban, mert helyette Zorárd prépost és fivére János ígéri, hogy ügyeit gondozni fogják „dum adultam pervenisset aetatem“, tehát legfeljebb 15 éves lehetett. 1492-ben már mint Majthényi Susanna férje szerepel. Ha Susanna asszony Gergely úrnak legifjabbik gyermeke is volt, amit nem tudunk bizonyítani, kérdés, mikor

született? Ha 1450-ben, tehát atyjának 62-ik évében, akkor 1492-ben, a fenti fassio idején Susanna asszony legalább 42 éves lehetett. második, ifjú férje pedig talán 27. évét taposta, tehát az asszony legalább 15 évvel idősebb volt férjénél. Az adatok feltétlenül hitelesek, a részletekhez kétség nem fér, tehát valóban, két testvér-pár házasodott össze és hibás Majláth Béla genealógiája, amelyen Pongrácz Jakab fia Pongrácz, a Majthényi leány férje, a nőt különben is hibásan Margitnak nevezi, holott az Susanna volt. Már sokszor említettük, hogy Susanna első férje Soóky Sigmond volt, mivel házasságából folyó hozományi pörnek irataiban neve gyakran említetik, tehát személyének azonossága nem lehet kétes.

Pongrácz István ezen második neje, Sónia asszony, aki férje gyermekeihez annyi jóindulattal viseltetett és őket saját gyermekeinek nevezi, kész genealógiai probléma. Magunk is már hajlandók lettünk volna ezt a jószívű Sófiát Susanna nővérének tekinteni, mert minden arra vallott; de ha való az, hogy Pongrácz Istvánnak leánya Margit (Majthényi Jánosné) és az 1480-ban kiskorú fia Pongrácz Majthényi Susannának férje 1492-ben, ezen Sófiától való gyermekek, akkor ez a viszony az egyházi törvényekbe ütközött volna, mert ha Susanna a sokkal fiatalabb Pongráczhoz, leánya Margit pedig az anyja testvéréhez, Majthényi Jánoshoz megy nőül, akkor olyan közel rokonság található, hogy itt a pápa dispensációja sem lett volna elegendő, mely adhat dispensációt a „tertius gradus consanguinitatis“ esetén, de nem az elsőfokú vérrokonságban. Így ez a combinatio magától omlik össze. Ha azonban a szépen nyilvánuló anyai szeretet az édes mostohaanya kebeléből fakadt, mert Sónia asszony, amint a Neczpali-család adataiból kitetszik, valóban nem volt a gyermekek anyja, bár annyi szeretettel viselkedett irányukban, akkor elfogadhatóbb feltevés az, hogy miután Majthényi János már régebben elvette volt Pongrácz István leányát, Margitot, ő maga Sónia eközben az özvegyiségre jutott Pongrácz István második felesége lón, és serdülő mostohafiaeskáját szemelte ki férjnek, az özvegyiségre jutott Soóky Sigmondné, tehát saját nővére, Susanna számára. Ez nem ütközött az egyház törvényeibe, mert itt nem volt vérrokonság. Igaz, hogy a különbség a házasfelek között, a mai felfogás szerint, talán súlyos argumentum feltevésünk ellen, de e fölött nincs mit fennakadnunk, mert számos hasonló, hiteles adat bizonyítja az ilyen differentiált házasság lehetőségét. Egyike volt ez is azoknak a házasságoknak, melyek ugyan szintén az égben kötődnek, de a családi tanács akarata szerint. Az édes mostoha úgy gondolkozott, hogy

nővére, szomorú özvegységéből kilépve, új örömökre, kedvező családi és anyagi viszonyokra tehet szert, az ifjú pedig java korát élő, még üde, emellett tapasztalt, érett elméjű házastársat nyer benne.

Elmefuttatásunk ugyan merő hypothesis, de levéltári munkálkodásunk folyamán feltevéseinket egyetlen adat sem ingatta meg, ezért ezt nyílt kérdésképpen hagyjuk az utókornak; talán akad még valahol egy conventualis kiadvány, mely „Sophia pridem in capillis, nunc vero consors Stephani de Sancto Nicolao“ ügyét tárgyalja.

Ezek után még egy pár adatot kell helyesbíténünk Majláth Béla sokszor idézett munkájában. Minden genealógusnak sorsa az, hogy csak tökéletlen munkát végez, utána jön egy másik, aki állításait kijavítja, megmásítja, a harmadik tovább tökéletesíti, de a munka még így sem lesz kifogástalan, mert a szükséges anyag sohasem teljes.

A „Turul“ 1890-iki évfolyama 111. lapján közlött táblázaton Szent-Miklósi Istvánnak fentírt második felesége nincsen megemlítve. Hat gyermeke közül említi Sófiát 1473-ban, mint a híres Neczpali László nejét, pedig László már jóval előbb halt meg, nem is volt P. Istvánnak veje, ellenkezőleg apósa, mert köztudomású, hogy leánya Cecilia volt Pongrácz István neje és gyermekeinek anyja.

Továbbá Istvánnak fia IV. Pongrácz nem lehetett 1487-ben Bécs város kapitánya, mert még 1480-ban is csak zsenge ifjú. Ez az a Pongrácz, aki 1492-ben Majthényi Susanna férje; ennél fogva nem tudjuk már most, az ő fia-e a Mohácsnál elvérzett III. Máté?

A nagy Pongráczot és három testvérét bőven tárgyaltuk, ezek közt találjuk Jakabot, akinek két fiát mutatja be a táblázat, az egyiket, szintén Pongrácot, Majláth Majthényi Margit férjének tartja, de ilyen Majthényi Margitot mi nem ösmerünk, csak Susannát, István fia, Pongrácnak feleségét. Nem volt-e ez a Jakab fia Pongrácz, Bécs kapitánya? Kérdés, hogy 1508-ban két Pongrácz unokatestvér közül melyik volt Bajmóc castellanusa? A fentemlített Pongrácz István leánya Sófia, kit Majláth elképzelhetetlenül Neczpalinénak mond, előbb Bajmóczi Niffor Imre felesége, utóbb Komorovski Jánosné (a Neczpali levéltár számos adatai szerint). Erről a Sófiáról más helyen szóltunk.

Ezeket kellett itt az igazság kedvéért kiigazítanunk. A melékelt családfa-töredék, oklevelek alapján készült, melyek a gróf Pongrácz, Majthényi, Kosztolányi levéltárakban kerültek elő. Stemmánk, amennyire az adatok engedték, teljes.

A négy vitéz P. testvér már rég örök álmát aludta, midőn

Istvánnak és Jánosnak özvegyei még földi ügyekkel bajlódnak, az egyik vagyonának hováfordításával, a másik vagyonszerzéssel is foglalkozik.

1489-ből fenmaradt a marcona Ugrodi (Pongrácz) János emléke. Özvegye, Borbála Kaáp-birtok felét zálogba veszi „Thomas Chorba Wyszezy dictus de Borsa“-tól. Ez a birtok a Nyitra-völgy és az Inowecz-hegylánc között Assa-Kürt közelében terül el, tehát jó messze a már hajlott korú özvegy residentiájától, Ugrod várától. Milyen érdekek indították őt erre, nem fűzték-e rokoni kötelékek oda?

Minthogy származását ezidő szerint nem ismerjük, a legkisebb adatot is szem előtt tartjuk. Leányai közül Katalin, Zlopnai Menyhértne és Erzsébet, Hathnai Ráfaelné már régen férjnél vannak, de 1481-ben még hajadon a Krisztina, amikor mindhármukat Ugrod vára birtokába Mátyás király parancsára a nyitrai káptalan beiktatja atyjuk, néhai Szent-Miklósi Pongrácz János jogán. Ebből bizonyos, hogy atyjuk 1481. táján halt meg.

Úgy látszik, hogy a Majthényi—Pongrácz ellentétek némileg elsímulnak és a rokonok ismét a régi bizalommal közeledtek egymáshoz, mert 1492. elején Majthényi János barátságos megegyezéssel visszaadja Pongrácznak 1481. óta zálogban tartott szent-miklósi részét; — mindamellett az anyós, Sófia aszszony „Magnifica domina“-nak mondják, ismét megváltoztatta szándékát, mert Majthényi Jánosnétól megvonta az odaigért részt és végrendeletileg azt is fiára (értsd ugyancsak mostohafiára) Pongráczra hagyta. 1492. Sabbatho proximo post f. Briccii halálos ágyán volt már Sófia aszszony s latin nyelven készítetteti testamentumát.

További intézkedéseinek nem lévén nyoma, valószínűleg akkor halt meg. De káros végrendelete megtette a hatását, mert a testvérek végleges osztálya késett.

Ez időben megszakad a család szép egyetértése. 1494-ben a thúróci convent jelenti a királynak, hogy Majthényi János és neje panaszt emeltek a sógoruk, illetve fivérük ellen. Előadják, hogy habár már 12 évig, vagy tovább, bírják Óvár harmadrészét, most legutóbb, mikor Majthényi nejével és ennek fivérével, Pongrácz Pongráccal be akart menni Óvárba, ez utóbbi tiltakozott, mondván: semmi jussuk nincsen benne, majd kiüzte őket, részüket is elfoglalta, nekik több mint 2000 arany forint kárt okozván. Erről utóbb Trencsén vármegye hatósága bizonyítványt is adott.

Margit asszony 1495-ben újból megkísérelte Óvár fele ré-

szébe való beiktatását, de ez most sem sikerült. Megindult a pör, melynek 1507-ben létrejött egyezség vetett véget.

1500. június 19. Ulászló a thúróci conventnek meghagyja, hogy iktassa be Horváth Andrást az őt zálogjogon megillető Likava várba.

1507-ben fogott bírák és a szt-benedeki konvent kiküldöttje előtt Sámbochréten megegyeztek Pongrácz Pongráccal. Majthényi Márton edesanyját, Margit asszonyt is képviselte. Kimondták, hogy Pongrácz köteles Óvár osztályánál egy harmadát kiadni: item bombardas, ingenia bellica, bombarda tractatoria vulgo zakállosokat, pulveres sat. mindezeket Majthényinak egy harmadrészben átengedni. Talán megelőzte e döntést ugyanezen évben Záblathi Lőrinc trencsényi alispán intézkedése, aki Pongrácz Pongrác folyamodására embereit küldte inquirálni az Óvárban tartózkodó Majthényi János ellen.

A sürgetett osztályt még ez évben hajtják végre, mert 1507-ben december 21. Majthényi János, felesége Margit és fiuk Márton Óvár várának egyharmadára osztályt tartanak a thúróci convent előtt.

A szent-benedeki konvent jelenlétében végrehajtott 1507-iki osztály Pongrácz és testvére Margit, Majthényi Jánosné közt a következő pontokba foglalható: Majthényiné kapja: a várnak nyugat felé lévő alsó részét; itt egy nagy fal választja el a kis kamarát vagy házat, melyet konyhául építettek. A konyhaszegletről egyenes út vezet a palotához, melyet közönségesen tornácnak neveznek, vagy másképpen folyosónak. Ehhez az egyharmad részhez tartoztak a nagy szoba, kamarák, pincék és a vár alatt egy lóistálló.

Az egyezség mindamellett nem volt állandó.

Pongrácz Miklós utólag 1518-ban tiltakozik osztály és bevalás ellen, mely Pongrácz Pongrác és testvére, Margit, Nováki Majthényi János felesége közt történt. Komolyabb következménnyel e contradictio nem járt. A szóban forgó Miklós, Jakabnak, a négy testvér egyikének fia, Miklós fia Gáspár cserélte be utóbb Óvárat, s tőle származnak a Pongrácz grófok és bárók.

1518. feria tertia ante octavam corporis Christi Komorowi Komorovszky János és Lőrinc, mint néhai Sófia asszszonynak, néhai Szent-Miklósi Pongrácz István leányának fiai, kijelentik, hogy Pongrácz Pongrác és Margit asszony, nevezett néhai Pongrácz Istvánnak gyermekei, anyjuk Sófia asszszony után járó hitbért és leánynegyedet Óvárból és Szent-Miklóból nekik kiadták.

1520. Sabbatho proximo post festum beati Mathiae Apostoli kelt Lajos király kiadványa, melynek értelmében „Nicolaus filius condam Jacobi de Sancto Nicolao“ előadja, hogy néhai Istvánnak fiával, Pongráccal és Margit asszonynyal, ugyanazon néhai Istvánnak leányával, („soror carnalis“, tehát Pongrácznak édes testvérével) Óvárban megosztoznak és pedig kétfelé osztják: az egyik fele Miklósé lesz, a másik fele Pongrácé és Margité. Óvár tartozéka, Varrin város, Luchka, Craznya, Lysica, Svesscice, Kotrovina-Lucska, Zastranya és Strasa (így). A király kiküldi az alispánt az osztály végrehajtására.

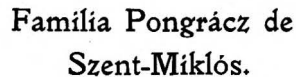
NB. Ez az oklevél talán a legvilágosabban fejti meg a családtani bonyodalmat.

1523-ban nemes Lehotai Jánost találjuk Óvárrott, mint néhai Majthényi János özvegyének, Margit asszonynak várnagyát. Ennek személyével függ össze a későbbi családi viszály, amikor Óvár urai közt ismét kitör az egyenetlenség. 1523. július 15. Pongrácz Pongrác és Miklós a királyi personalis elé idéztetnek számot adni, mert kivetették özvegy Majthényi Jánosné porkolábját Óvárból és elfoglalták az özvegy eddigi békés részét. (L. Kinizsy Benigna fejez.)

1529. évi Tamás apostol napján Budán kelt Zápolya János király kiadványa, sajátkezü aláírásával. Tudatja, hogy a hűtlenségbe esett Majthényi Bertalan, Márton és Uriel prépost óvári részbirtokát Plewnai Horwath Mihály aulicusának adományozta.

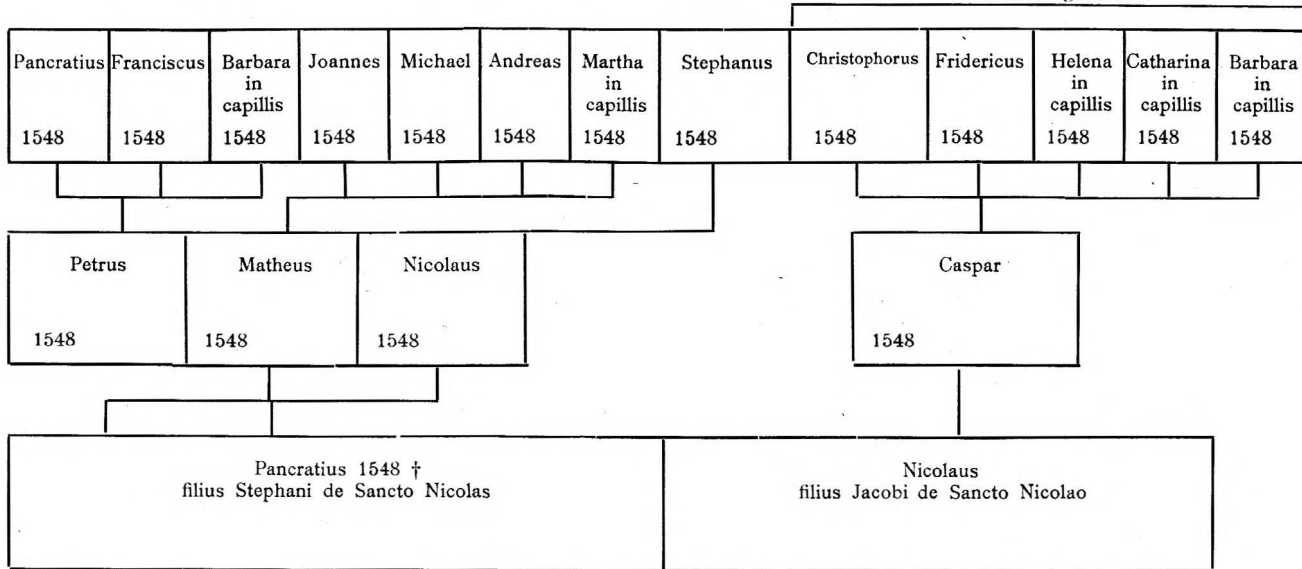
A többi családtag nincsen megnevezve. Mi hasznát vette Horváth ezen adománylevélnek, nem tudjuk, mert annak sincs nyoma, hogy beiktatását megpróbálta volna.

Hinc Comites et
Barones

II.

Linea Magnatum

Família Pongrácz de
Szent-Miklós.

Múltak az évek, a négy Pongrácz testvér emléke már csak az unokáikban élt. A nagy hadvezér ága már kihalt, János, a marcona hadfi Ugróc várának ura, aki harcias hajlamait még vénségében sem tudta fékezni, csak leányokat hagyott hátra. István után, ha talán volt is több gyermeke, csak fiának Pongrácnak és két leányának, Sófának és Margitnak emléke maradt fenn. Jakab, aki a harc-téren a négy testvér közül, úgy látszik legkevesebbet szerepelt, egyetlen fiút, Miklóst, hagyott hátra. Tehát a két ágon már csak egy-egy férfitag képviselője a családot. István fia Pongrácz azonban Majthényi Susannával három fiút nemzett: Pétert, Mátét és Miklóst. Jakab fia Miklós Korláthkeői Katalinnal egyet, Gáspárt. Apáik már nem éltek, mikor a három testvér unokatestvérével, Gáspárral osztályra lép. Kivonulnak Óvárból és Jakab fia, Miklós fia, Gáspár végleg átveszi a várat, az alább közlendő osztálylevél alapján. Ettől a Gáspártól származnak a Pongrácz családnak összes grófi és bárói ágai. Meg kell jegyeznünk, hogy közleményünk minden szava hiteles oklevelek alapján revideált adatokra támaszkodik, csak Korláthkeői Katalin nevét mertük feltételesen beiktatni, habár magunk eddig nem találkoztunk emlékével. Neve ugyan a Nagy Iván-féle műben, valamint Majláth közleményében is bennfoglaltatik, tudjuk is, hogy a családnak Korláthkeőhöz joga, s ott birtokos volt. Ámde az idézett két munkában a leszármazás el van tévesztve, s így alapján hibás. Ezt az igazság kedvéért itt is kiemeljük; megjegyezzük azonban, hogy a Pongrácz-család genealógiájában is mint annyi sok más családeben, a leszármazási táblák még akkor is hibásak lehetnek, ha hiteles oklevelek alapján készülnek, mert az oklevelet író diák tévedt, más keresztnévet írt a szövegbe, ami elkerülte a rokonság figyelmét, p. o. Révay Ferenc nádori helytartó kiadványában akadtunk ilyen botlásra. Ilyenkor a magánlevél több garantiát nyújt, hol maguk a családtagok nyilatkoznak nexusaikról. A négy Pongrácz testvér ivadékait feltüntető táblákon több helyen olyan fi- és nőutódok fordulnak elő, akikről ezúttal nem győződhattunk meg. Különben ezek a fiág leszármazását nem érintik, azért stemmánkon nem is szerepelnek, kihagytuk őket, mert a mellékelt táblázaton csak teljesen pozitív adatokat akartunk közölni.

A személyükre nézve, jelesen, hogy ki melyik anyának a gyermeke, nagy nehézségekbe ütköztünk, néhány részletét a legjobb igyekezettel sem tudtuk megállapítani. Pl. a Majthényiak ősanynuknál, Margitnál, akiről az a nézet áll fenn, hogy nem Neczpali Ceci-

liától származott, hanem Istvánnak második nejétől, Sófiától való, magunk teljes bizonyosan nem mondhatunk; sőt talán az ellenkező nézetet vallanók, t. i., hogy Margitnak öcsese, Pongrácz lett volna a második asszonytól való gyermek, amennyiben Sónia asszony végső intézkedése az ifjúnak kedvez, de ezt sem állíthatjuk határozottan. Főcélunk volt kideríteni a tiszta, megdönthetetlen valóságot, hogy ez nem sikerült, az adatok hiányában vagy gyenge tehetségünkben rejlik, de valótlán feltevésektől tartózkodtunk. Fentebb adott stemmánk igazolására ismét polemiaiba kell bocsátkoznunk, nevezetesen folytatjuk a 307. l. megkezdett kritikát.

Majláth Bélának többször említett műve az 1548-ban osztályra lépő három testvért, mint Pongrácz István fiait mutatja be, s így Pongrácznak, Majthényi Susanna férjének testvéreit sorolja fel, holott ez a három fitestvér, kétségtelen oklevelek szerint ennek fiai kötik a cserét Jakab unokával, Gáspárral. Ez a legfőbb hibája Majláthnak, mert a három testvért mint 1460-ban már életben lévőket említi, holott atyjuk, amint feljebb láttuk, 1480-ban még kiskorú; tehát fiai nem lehettek. Concedálhatjuk, hogy éltek, sőt talán István fiai is voltak, de akkor még nem szerepeltek, előbb elhaltak, ellenben az említett három hasonnevű testvér egy generációval fiatalabb.

Nem igen szívesen kritizáljuk a néhai tudós művét, de foglalkoznunk kell vele. Argumentumaink az olvasó előtt igaz, nem oly csattanósak, mint ha az eredeti okleveleket előterjeszthetnők, de, hogy a nevezett mű csak könnyedén, (hogy így fejezzük ki magunkat) volt összeállítva, az olvasó abból is megítélheti, hogy 1454-ben látja Pongrácz István nejét, Neczpali Ceciliát és ezen szülők leányát Sófiát, a szerző 1473-ban Neczpali Lászlónak, tehát a saját tulajdon nagyatyjának, aki ekkor már nem élt, feleségévé teszi Sapiienti sat.

A gróf Pongráczok Bashalom-ban őrzött levéltárának egyik oklevelében 1548. Révay Ferenc nádori helytartó névszerint sorolja fel Pongrácz Jakabnak és Istvánnak utódait, mondván: *Caspar filius condam Nicolai, filii Jacobi Pongrácz, nec non Petrus, Matheus, et Nicolaus filii condam Pancratii, filii condam Stephani Pongrácz de Sancto Nicolao*. Ezekről, mint sógoraitól magához váltja ezek minden jussát, amit Lykava, Ujvár, Nagyvár (deserto) Sztrecsen és Ugróc és Szucsában bírnak, mely javak jelenben mind idegen kezben vannak; megváltja pedig a saját és fiai részére, magára vállalja egészen azt a fizetséget is, mely *Majthényi Bertalant és anyját Margitot, néhai Pongrácz Jakab leányát*, (igy!), valamint Bertalannak

fiait, unokáit és testvéreit illeti Óvárból, fogadja, hogy ezeket kielégíti, nemkülönben M. Bertalannak a királyi curiában folytatott pörre fordított költségeit is megtéríti. Ez az oklevél kelt „in arce nostra Blatnica in festo beatae Magdaleneae, 1548.

Ez az oklevél nekünk ad igazat, amennyiben ama három testvért, nem amint Majtláth tartja, István fia Pongrácz testvéreinek, hanem fiainak mondja; ellenben újabb dilemnát teremt, amennyiben a Majthényiak özanyját, Margitot nem István leányának, hanem Jakab leányának mondja. Szívesen hajolnánk meg nyomós argumentum előtt, de ez utóbbi állítást Révay tollnoka hibájának tartjuk, mert Margit hogyan bírt volna István részében Óvárrott, ha ő nem ennek a leánya, hanem Jakabé. Feljebb különben sűrűen igazolva van állításunk.

Itt szűnik meg elvben az érdekeltség a Majthényi János ivadéakai és Óvár között, vagy talán inkább csak 1562-ben, mikor a Majthényi családot tényleg kifizették.

Az imént felvetett genealógiai kérdés kapcsán bemutatjuk a kérdéses oklevél tartalmát: Óvár átruházását, Pongrácz Jakab ágára.

(1548.) A szepesi káptalan tudatja, hogy egyrésztől nemzeti Péter, Máté és Miklós, néhai nemzeti Pongrácznak fiai, aki néhai Szent-Miklósi Pongrácz Istvánnak fia; másrésztől Gáspár néhai Miklósnak fia, aki néhai Szent-Miklósi Pongrácz Jakabnak fia volt, a káptalanban személyesen megjelenván, itt nevezett Pongrácz Péter a saját és gyermekei: Pongrácnak, Ferencnek és Borbála hajadonnak nevében; továbbá afentnevezett Pongrácz Máté gyermekeinek: János, Mihály, András és Márta hajadon nevében; a feljebb említett Pongrácz Miklós pediglen fia István nevében; továbbá Pongrácz Gáspár gyermekeinek: Kristóf, Friderik, Ilona, Katalin és Borbála nevében egyetértőleg kijelentették, hogy osztályra akarnak lépni. És pedig az egész Szent-Miklós mezővárost, az egész Andrásfalva és Pribilina birtokokat, Jawory nevű praediummal, és Jakabfalván (Liptóm.) birt egész portióval együtt a nevezett Péternek, Máténak és Miklósnak, illetve örökösöknek adják át. Az egész Óvár várát minden tartományaival: úgymint Warna mezővárossal, az egész Lucska, Zaztrany, Sucsenycze, Koczersenalucska, Lyzicze, Straza, Crasszeny nevű birtokokkal; valamint az egész Bela nevű birtokkal egyetemben (ez utóbbi szerzeményt Trencsénmegyében), melyekbe a nevezett felek „jure acquisitio“ jutottak, a fentnevezett Pongrácz Gáspárnak és utódainak engedik át, az alábbi feltételek mellett: Elsőben a fentnevezett Pongrácz Péter, Máté és Miklós, valamint Gás-

pár is azon differentiákra nézve, melyek egyfelől a Pongráczok, másfelől nemzetes Majtheny Bertalan és vérrokonai közt támadtak Óvár várát illetőleg, egymást kölcsönösen segítsék. Ha ugyanis M. Bertalan vagy rokonai törvény útján kikeresnék a birtok egyrészét és Pongrácz Gáspár kénytelen lenne azt M. Bertalannak kiadni, valamint ha az egész Bela birtok, mely különben szerzemény, Óvár várától és Pongrácz Gáspártól törvény útján bárki által is elidegenítenének is, ez esetben, a megállapított osztály dacára Péter, Máté és Miklós tartozzanak az ő lipótvármegyei javaik jóvedelméből pótolni az Óvártól elszakadt portió jóvedelmének felét. De arra az esetre, ha a Pongráczok a M. Bertalan kezére jutott óvári portiókat, vagy Belát közkölségen ismét visszaszereznék, ez esetben Gáspár azon részeket reincorporálja az óvári uradalomba, a másik három osztályos pedig az említett féljóvedelem pótlásától felmentessék. Ha pedig bármelyik osztályos fél hatalmasul, vagy pörrel megtámadtatnák, kötelezik magukat közkölséggel a védelemhez hozzá járulni. Továbbá ha leánytestvérek, vagy leányági férfiak (foeminei sexus homines) a dos-t és leánynegyedét (dotem resque parafernals, sive quartalitiū) követelnék, azt kiki a maga részéből adja ki. Ha pedig az osztályos atyafiak bármelyikét ellenség vagy más erőszak rész-birtokától megfosztaná, a birtokában megmaradt atyafi köteles a maga részét a kárvalottal felerészben megosztani. De az esetben, ha a felek egyike hűtlenség címén, vagy tékozlás következtében vesztene el javait, azt a birtokaiban maradó fél nem tartozik kárpótolni. Ha valamelyikük birtokrészén arany- vagy ezüstabánya nyílnék, az a két osztályozó fél közt költségre és haszonra nézve megoszolják.

Ha Pongrácz Péter, Máté és Miklós török invasió (amitől Isten óvjon) vagy hatalmasok erőszakoskodása, belháború vagy dögvész által kényszeríttetnék saját székhelyét elhagyni, Gáspár köteles legyen ötlet házi népével és javaival Óvár várában felvenni és eltartani, azonban, az illető menedéket kereső fél költségen. Viszont ha Gáspár kényszeríttetnék pestis vagy más járvány miatt Óvárat elhagyni, amazok tartoznak neki és övéinek az ő lipótmegyei birtokaikon menedéket adni, de az ő költségein. Ha pedig valami veszedelem fenyegetné Óvárat, mind a két fél tartozzék zsoldosokat, élelmiszereket, puskaport sat. szállítani a várba és a támadást közös segítséggel verjék vissza.

Ha valamelyik fél magtalanul halna el, összes javait az életben maradt örökölje.

Végre, ha jelen osztályt és intézkedést valamelyik fél meg-

szegné, kétezer magyar forint bírságra marasztaltatik, amit az alispán rendeletére a jelen levél erejénél fogva szolgabíró útján végrehajtatson. Az osztálylevelet kiadta a szépesi káptalan 1548. évi b. Margit szűz napja utáni vasárnapon.

A szépen megfogalmazott szerződés egyhamar azonban nem tudott érvényre jutni, mert négy év múlva is, 1552 táján is még a Majthényiak ülnek Óvárott. Ekkor panaszozza Majthényi Márton és Bertalannak óvári castellanusa, hogy egy gyalogosa sincsen a várban; „duas pixides“ emlit, minden hadieszköz nélkül, pedig a szomszédságban, Sztrecsen várában házsártoskodnak a Kosztka-ék. Ez utóbbiak, mint tudjuk, a Zápolya-párt vezérei voltak a felvidéken, igaz, hogy utóbb meghódoltak, de azért alig ha voltak kellemes szomszédok.

Ebből látjuk, hogy a Pongrácz unokatestvérek közti osztály dacára a Majthényi-juss Óvárban még fennállott, mivel az ő részük még mindig nem volt kifizetve. M. Bertalan ezt nem is érte meg, mert egy évvel reá elragadta őt a halál. Csak 10 év múlva került sor az Óvárt terhelő tartozás kifizetésére.

1561. és 1562-ben Pongrácz Péter, Máté és Miklós kifizették a Majthényiakat, letévén az 1300 forintot. Ez időből meg van a M. János utódjainak teljes névsora, feltehető, hogy az érdekelt felek egyike sincs kihagyva. Felsoroljuk azért e neveket, hogy kimutassuk az ágnak létszámát. *Kristóf* és *Achatius* (Mártonnak fiai), *II. Uriel* és *Lesták* (Imrének fiai), *Gábor* és *László* (Bertalannak fiai), a nevezett Kristófnak fiai és leányai: *Miklós*, *Wolfgangus*, *Ráfael*, *Lőrinc* és *Magdolna* hajadon, *Ilona* nemzetes Bán Sztaniszlóné (Kristóf és Achatiusnak édes testvére), *Melchior*, *Borbála* és *Krisztina* (Gábornak gyermekei), *Anna* özvegy Hruszói Jánosné (Gábor és László testvére), *Anna* (II. Urielnek leánya), nemkülönben *Sára* (de ez nem Majthényi), Uriel és Lesták testvérének, néhai Margitnak leánya.

Ezek mind csak Majthényi János utódai, akik örökösök voltak az óvári jusban; ennél fogva kihagyattak a Zavari M. Sigmond utódai: Zavari Majthényi Kristóf és Gergely, valamint néhai Ráfalenek utódai. Még megjegyzendő, hogy itt az ágnak nőtagjai azért szerepelnek, mivel Óvárban rejlő örökösödési joguk anyai származású lévén, a leányágot is illette.

Itt már most elbúcsúzhathnánk a Pongrácz családtól, minthogy azok az érdekek, amelyek eddig fennforognak, megoldást nyertek; de ezentúl is annyi érintkezés marad a több rendbéli összeházasodás

és egyéb érdekközösség folytán, Óvár, Korláthkeő, Berencs vár és egyebeket illetőleg, hogy még ezután is sokszor kell a P.-al foglalkoznunk. Ennélfogva ki nem bocsájtjuk kezünkől a vezérfonalat, Óvárnak, a Kárpátaljai várak gyöngyének további sorsától nem vonjuk meg érdeklődésünket.

Ezzel lezárjuk Óvár történetét, az első kötetbe szánt anyagunk kimerült és áttérünk Gergely úr többi fiainak acquisitióira.

Említettük már, hogy M. Mihály még atyja életében kezdte birtokszerzését a háji dominiumban. Fennmaradt Mátyás királynak kiadványa 1484-ből, (illetve az eredetinek másolata), melyben megerősíti azt az adományozási és inscriptionalis szerződést, melyet „discretus ac nobilis Antonius presbyter, filius Michaelis de Gay” kötött Majthényi Mihálylyal és testvérével Ráfaellel. Ebben a megerősítésben még a javakban esetleg lappangó királyi jogokat is reájuk ruházza és megbízza a thuróci konventet, hogy a nevezett testvéreket, Gáy, Stubna és Csremosno birtokokba beiktassa. Királyi embereknek a következőket említi: Joannes de Benycz, Valentinus Kyssel de Kewycz, Vachotha de Vachothafalva, Ladislaus de Zenth Péter. Ekkor a konvent küldöttje és Kewyczi Kyssel Bálint, a két testvért minden ellentmondás nélkül beiktatta a következő szomszédok jelenlétében: Joannes de Gay, Joannes de Benycz, Andreas de Raxa, Laurentius de eadem, Valentinus de Jezernice, Georgius de Stubna (Scultetus), Ladislaus de Zenth Péter. Ez alkalommal tehát Gáy János sem ellenezte az átadást, holott később, mint alább részletesen fejtegetjük, ő rendítette meg a Majthényiak háji birtoklását.

1484. évi április 20. ismét van egy oklevelünk, mely Gergely urat fiaival együtt szerepelteti a thuróci konventban. A kiadvány indorsatuma: Remissionales Gregory de M. ac filiorum eius Nicolai, (így) Joannis, Michaelis et Raphaelis.

Egregius vir Gregorius de Maythény in sua Nicolai, Joannis Michaelis et Raphaelis filiorum suorum personis nostram veniens in praesentiam — Quod Cosmas filius condam Benedicti de Bassan duas sessiones iobbagionales unam inhabitabilem (így) in qua quidam Wanko residet et alteram desertam in poss. Kyspravencza in Cottu Nitr. in 8 fl. auri puri pignore obligasset Gregorio Maythi Johanni Michaeli et Raphaeli filiis eiusdem . . .*)

*) Ismét egy csodálatos botlás. Ez időben az egész Majthényi-családnak nem volt Miklós nevű tagja, mert Miklós apát, Gergely úr bátyja, már rég elhalt, Gergely első fia Zsigmond is elhunyt. Kiskorú fiát Györgyöt az oklevél nem

Most kiváltván telkeit, őt a nevezettek a kölcsönösszeg átvételéről nyugtatják. (M. N. Múzeum törzslt.)

M. Mihály pohárnokkal már a sabáci harc idejében találkozunk 1475, illetve 1476-ban.

1484-ben békésebb foglalkozásban találjuk; ekkor a túrócvarmegyei Gáyi, (később Hájszki)-család utolsó két tagjával szerződik. Ketten éltek még ezen családból, Antal és János, az előbbi a premonstrei kanonok-rend tagja, a túróci conventus lakosa. Evvel Mihály kölcsönös örökösödési szerződést kötött, mely birtoklás későbbi phasisait alább adjuk. Ez idő táján tette Mátyás király Mihályt tanácsosának, ami az időben természetesen nagyobb kitüntetés volt, nem üres cím mint mai nap. A Gáyi-család birtokai voltak: maga Hájfalu, a mai Stubnya-fürdő közelében, Csremosno község, Alsó-Stubnya falu, valamint a „hévvíz“, ezenkívül Pozega, a mai Pozsehaj, de vajjon ez utóbbi egészben vagy csak részben tartozott a Gáyi birtokhoz, vagy pedig Lipniki Kerek-féle birtok volt-e, nem tűnik ki. Lehet, hogy eredetileg kettejüké volt, de utóbb ez is Majthényi kézre került; valamint a közelében fekvő más részbirtokok is. Mindezekről később bőven lesz szó. Itt csak azért említjük meg, mert ezen évben kezdődik a M. háji birtoklása. Ez évben Mihály 150 arany forintért veszi a két testvértől e birtokot zálogba. (Lásd körmöci ltár. Fons 14. Fasc. 1.)

Ha a fentemlített örökösödési szerződést tekintjük, feltűnik, hogy ugyanekkor Nagy-Lúchei Orbán is köt ilyen kölcsönös szerződést a Héderváry-családdal. Ugy hisszük, hogy Mihály ezt Orbán püspök tanácsára kötötte. Nem tudjuk, mikor nősült a már éltesebb úr, de 1489-ben már nős, még pedig Nagy-Lúchei János Filepnek, Orbán püspök testvérének leányát, Orsolyát birja. Ugy hisszük, nem kell nagy bizonyítás arra, hogy ezt az ügyletet, illetve az erre vonatkozó tanácsot a püspök nagybátyától származtassuk.

Különös véletlen, hogy a sors Mihályunkat a király udvarában töltött éveit után az egri püspökséghez csatolta. Az erdélyi, utóbb egri püspök, veronai Gábor a híres Rongoni bíbornok udvarában soká szerepelt, sajnos, hogy ezen szolgálati idejének bizonyára

említi, ellenben első helyen két ízben is Miklóst szerepeltet Gergely fia gyanánt. Talán ez is a túróci konvent gyakori pongyolaságainak egyike, mert kiemeltük már, hogy más alkalommal Benedek nevű fiút imputál Gergelynek, pedig ilyen soha sem volt, ennek fejében pedig kihagyja igazi fiát. Feltehető az is, hogy Miklós volt laikus neve Zorardnak a túróci prépostnak, de miért nevezték volna őt rendtársai régi, soha sem használt névén?

érdekes részleteit nem ismerjük, mert Rongoni mozgalmas élete utazásaiból, Rómába s egyéb helyekre, bizonyára Mihálynak is ki-jutott. A püspök kíséretében ki vett volna inkább részt, mint pohár-noka? Ha a tudós főpap követségeiről, római tartózkodásáról olva-sunk, mindig Mihály urat látjuk oldala mellett. Világos, hogy ezért nősült oly későn és végre is a főpap környezetéből választott felesé-get, sőt Gábor bibornok halála után továbbra is Egerben maradt.

1485-ből találjuk az első adatot, mely intra dominium Óvárrott említi Gergely úr fiát, Jánost és feleségét. Ez évben május 5. Varin mezőváros (magyarul Varna) polgárai hozzája fordúlnak, mint föl-desurukhoz, hogy ösmert pörükben (mely azonban a kérvényben nincs ösmertetve) segítségükre legyen. Varin a Pongrácz-családnak ma is birtokában levő Óvár (Starigrad) várnak tartozmánya, melyben Já-nos hitvese Pongrácz Margit révén jelentékeny részt birt.

János huga, Zsuzsanna, előbb Sooky Sigmond felesége, ekkor már Szentmiklósi ifjabb Pongrácznak felesége, tehát közbirtokos Óvárban testvérével együtt.

A várnai levélnek címe, midőn először került kezünkbe, nagy fejtörést okozott. Mert szó szerint: „Urodzenému P. Janu z Motešic a v Kamenci“ stb. Hirtelenében nem tudtuk, hogy Mothesic Majthényi tót neve, Kamenec pedig Kasselleőkeő-vára tótul, ahogyan okleve-lekben gyakran szerepel.

Bár Gergely úr régen lemondott volt vagyonának kormányá-ról, mégis őt is látjuk bevonva a folyó perekbe, 1487-ben az ő neve alatt indul meg a kereset Preznolchi (értsd: Práznóczi) Péter ellen. Bars vármegye alispánja, Nagy Luchei Balázs kiküldi Kosztolányi Mihály szolgabíró-t és Kosztolányi István esküdtet az ügy vizsgá-latára. Ezek eljárván, jelentik, hogy vasárnap „ante festum inven-tionis sanctae Crucis“ Oszlán mezővárosban kihallgatták Kisfalvi Seles (így) Mátyást. Ez úgy emlékszik, hogy ezelőtt hét évvel látta Práznóczi Péter felfegyverzett szolgálait, akik lovas szekerekkel men-tek Gergely úr erdejébe a bisztricsényi határba, ahol sok tölgyfát levágtak és elhordtak. Hasonlóképen vallott Lewyk Miklós. Kis-falvi Seles Mihály vallja, hogy ő akkor Práznóczi Péter familiarisa lévén, jelen is volt azon fabe-hordásnál. Kisfalvi Pál, valamint Kis-falvi Lewyk Mátyás tudják, hogy a nevezett Práznóczi Péter fami-liaresei igen gyakran fát hordtak el (saepissime) a nevezett erdőtől. Kisfalvi Simon úgy vall, mint Pál. Nytrazeghi Pál, Kosztolányi Pál, Kisfalvi Dénes és Nytrazeghi István; végre Oszlány mezőváros bírása és az egész község hitűkre vallják, hogy az erdőpusztításról

tudomásuk van. A tanúvallomásra szóló kiadvány kelt Bars-vármegye sedriális ülésén, pünkösöd előtti hétfőn 1487-ben. (Négy pecséttel.)

Az okmány hátirata azt mondja, hogy a tanúbizonyosság Majthényi Gergely kérésére adatott ártatlanságának bebizonyítására, bizonyos állítólagos violentialis ügyben, melyet a Kosztolányi nemesek indítottak ellene.

Bars-vármegye fentnevezett alispánja, Orbán egri püspöknek testvére, tehát Majthényi Mihály feleségének, Nagy-Luchei Orsolyának nagybátyja volt. Balázs tudunkkal az első, aki mint barsvármegyei szerepel a család tagjai közül, lévén a család ekkor már Revistye vár, Zsarnócza és a hozzátartozó terjedelmes uradalomnak tulajdonosa.

Ezt a hivatalos ügyet úgy közöljük, mint utolsó mozzanatát hősrünknek, M. Gergelynek. Róla az akták többet nem szólnak, azonban látjuk, hogy életének utolsó évében is, noha már kilenc év előtt mintegy nyugalomba lépett, mégis részt vesz a mindennapi élet ügyes-bajos dolgaiban és mint a fentebbi hátírat bizonyítja, szellemi épségének teljes birtokában volt, mert ártatlanságának bizonyításával foglalkozik.

Gergely úr alakja, minél többet foglalkozik vele biographiájának compilatora, annál nagyobb varázst gyakorol az íróra. A száz éves vitéz, aki öt királyt látott hazája trónusán s végső napjaiban is még becsületét védi, nem lehetett mindennapi egyéniség. Erős lélek volt az erős testben. Képzeletben látjuk őt. Letekint Kesselleökeő sziklavár fokáról a Nyitra tág völgyébe, virágzó falvaira, az ő szerzeményeire. Megelégedéssel, szeretettel pihenteti szemét a kies mezőkön, erdőkön. Sok harcnak utána az ős dalia pihen. Szellő lebegteteti hosszú ős szakállát, melyet szeretett Sigmond királya módjára, hosszúra eresztve viselt. Visszagondol vészes fiatalkori napjaira és készül a végső nagy útra, örök pihenőre . . .

A Majthényi-család kegyúri templomában Novákon már csak sírkövének töredéke látható. Kőirata hiányos, de teljes szövege megvan a levéltárban. Néhai báró Majthényi János personalis a 17-ik században még kibetűzhetette és lemásolva megőrizte ősenek emlékét: „Egregius Gregorius de Majteh obiit Anno 1488 feria tertia post festum Sancti Gregorii.“ A sírkő közepén a családi címer még elég ép. Nem ritka eset volt, hogy a sírkövek jóval későbbben készültek. Itt is ilyen utólag emelt emlékkal állunk szemben, sőt talán ez még a szokottnál is később, a 16-ik században készültek látszik. A

közel mellette befalazott, csak a templom utóbbi restaurálásakor előkerült töredékre, csonka állapotánál fogva, ügyet sem vetettünk. Megelégedtünk, hogy sírkövét birjuk a tisztes agg vitéznek, akivel éveken át foglalkoztunk, cselekedeteit, viselt dolgait kutattuk, kinek személyével összeforrtunk. Négy és egy negyed évszázad rombolása után Gergely úrtól nem maradt más, mint egy privilégium és a sírkő. Hátrahagyott földi javainak is csak egy részét bírta a család mai napig megtartani. Ha a sírkövet, bár talán egyáltalán nem földte a nagy ős hamvait, az utóbbi mintegy 25—30 év előtt fogantatott javítás alkalmával a patronus kegyelete nem falaztatja a templom belsejébe, bizony ez az emlék is elpusztult volna. Ami a sírkő-töredéket illeti, arról kimerítőleg szólottunk e mű elején.

Itt egy kis visszapillantás lenne szükséges, hogy Gergely úrnak kivételes hosszú életére lássunk bizonyítékokat, de úgy véljük, hogy ezekre kötetünk vége felé már alig szorultunk. Elsősülött fia, Sigmond, atyját a halálban néhány évvel megelőzte; Gergely halálakor unokája, György, Sigmond fia lett a Zayari ágnek képviselője. Gergely úrnak másik fia, Mihály, atyját tizenhat év múlva követte a sírba; a többi három ugyancsak mint hajlott korú férfi halt el a XVI. század második évtizedében, már rég felnőtt fiakat hagyván hátra. János, a ma virágzó családnak közös őse, 1520 körül halt el; többrendbeli feljegyzések (nem okiratok) a levéltárban őt halálakor 90 évesnek mondják. Nem újság, hogy a kivételesen hosszú élet mindig némi gyanút kelt a criticus genealógusokban. De ez némileg igazolható is. Ezt előre látván, Gergely úr életleírásában az oklevelek felsorolásánál a dátumokat pontosan idéztük, azért felteszszük, hogy személye azonosságát és ritka hosszú életét többé senki sem fogja komolyan kétségbe vonni. Azt is látjuk, hogy általában az egész család, maga az anya is, a Herbolthkai és Olaszii Lipthai „nobilis domina Anna“ csodálatosan életre termett, erőteljes individualitás lehetett. Nem kell azért panegyricusnak lennie annak, aki e kiváló tulajdonságokat kiemeli, midőn a „curriculum vitae“-t megírja. Részünkről nem hallgathatjuk el bámulatunkat a család új megalapítóinak erőteljes tagjaival szemben. Említettük már, hogy 1440 körül születtek, apjuk 52 éves korában és mint 80 éves aggasztányokat, még látjuk őket a közélet terén: megfordulnak káptalanokban, conventekben, részt vesznek fegyveres „expeditiók“-ban, szóval testi és lelki épségüknek teljes birtokában vannak, pedig az ilyen eljárások akkor más fáradságokkal, nélkülözésekkel jártak, mint ahogy a mai előhaladott, de pulya korban azt talán képzeljük.

Végső conclusiónk, hogy az apa és öt harcratermett, harc-edzett fia (a prépostot is beleértve) testi épségükben, izmos, erőteljes megjelenésükben vonzó egyének lehettek. Erkölcsi és műveltségi fokuk a korszakot tükrözi vissza; kegyeletteljes, ájtatos hajlamuk gyakran nyilatkozik, a közéletben az igazság, a törvényesség iránti tiszteletük, de csak addig, amig követése nem ütközik össze érdekeikkel. Kedvezőtlen fordulatoknál felhasználnak minden eszközt hogy kitűzött céljukat elérjék. Korszerűleg ez volt a boldogulásnak egyedüli módja, azért amilyen fegyverekkel indult meg a támadás, ugyanolyanokkal folytatódott a védelem. Ilyen elvekkel találkozunk hazánkban, de más országban is uton-utfélen.

Sajátságos jogi viszonyainkban gyökerezett az idővel annyira elhatalmasodott pörlekedés. Igaz, hogy a jól megalapozott ősiség, az aviticitás megővta az ősi vagyont, de olykor emberfölötti módon is kellett érette harcolni, esetleg minden elképzelhető prókatori furfanggal procedálni. Hogy ekkor sok tilos eszköz került elő, hogy a jogászok, papok, barátok a hamisítást országszerte alkalmazták, tudvalevő dolog. Ennek a mesterségnek szabadalmasai természetesen csak az írástudók lehettek, ezek aztán alkalmazták is sötét mesterségüket, analphabeta fegyvertviselő vitéz uraságaik érdekében, mert a pörnyertes fél részéről busás jutalom járt. Így járt el úgyszólván mindenki, vagy legalább a társadalom nagy része. A prókatori furfangot eláruló cselekedetek nyomai a modern kutatás világánál mind sűrűbben kerülnek felszínre. Mentségükre szóljon, hogy a legmagasabb helyről terjedt el e szokás; a pörös felek maguk, szakértelem teljes hiányában, csak közvetett, sokszor félrevezetett részesei, gyakran öntudatlan eszközei voltak a csunya ügyleteknek. A pör olyan volt, akár csak a háború, ahol minden eszköz szabad. A következő jelentékeny pörök tárgyalásánál sem fogjuk az olvasót a jogi rész temérdek részleteivel fárasztani, csak annyit adunk, ami az eset megértésére okvetlenül szükséges. Ezt a szomorú témát azért említjük fel, mert igaz, hogy őseink beléletének jó része pörökkel telt el, de a fennmaradt emlékek aránylag még több pörre mutatnak, holott életük érdekesebb részéről, a táborozásokról, harcokról, kalandokról, főleg pedig a kulturtörténeti mozzanatokról úgyszólván semmi írás sem maradt az utókorra. Itt-ott egy-egy elejtett szó vagy célzás a szűkszavú hivatalos írásokban mutatja azt, hogy a szellemi élet iránti érzék mindenkor fennen élt. Actáink idézésénél arra törekszünk, hogy ezek a részletek is kidomborodjanak, különben vétenénk a korhűség ellen.

Belevezettük az olvasót az ősi birtokjogok, pörök labirintusába, ahonnan nehéz kibontakozni. Majthényi Anna házasságáról Korom Bálinttal alább szólunk; tudjuk, hogy ez a házaspár Blatnicza várában resideált, de az egész uradalom korántsem volt az övék. 1496-ban élt még Czecei Lőrinc, a jeles Máténak jogutódja (a rokoni kötelékét nem ösmerjük). Ez a Lőrinc Liptóújvár és Blatnicza várakat már zálogba adta, még pedig hatalmaskodó, erőszakos nagy úrnak, Szapolyai Istvánnak; bár a zálogba vetés ellen Korom Bálint erősen tiltakozott. A felek versengése, ha szünetelt is egy ideig, de csakhamar feléledt; így látjuk 1512-ben, amidőn Komorovszki János és Lőrinc az ő birtokjogukat Blatnicza, Bethlehem, Neczpal és Zsabokrek birtokokban átruházzák Záblathi Salczer Györgyre, tehát Nagy Luchei Orsolya, özvegy Majthényi Mihályné második férjére. A Komorovszkiak magyarországi érdekei apadtával, még ugyancsak 1512. folyamán Záblathi Lőrincnek és fiainak, Györgynek, Jeromosnak és Mátyásnak a fentebbi javakon kívül bevallják Rutkán, Körmösön és Békésmegyében levő többi javaikat is, amire 1513-ban királyi consensust nyernek.

1504-ből való adat már Balassa birtokjogról is beszél Blatniczán „Catharina filia Francisci Balassa ex Margaretha relicta condam Mathei Parvi de Czece in medietate castri Blatnicza“ — tehát erre az asszonyra háramlott át a jog, melynélfogva ezt női jellegűnek kell tekintenünk.

Az 1512-iki bevallással részben ellentétes a következő adat, pedig nem kevésbé hiteles, mint az előbbiek: 1516-ban a Komorovszkiak és érdektársaik (cointeressati) Majthényi Mártonnak, Imrének, Bertalannak és testvértüknek, Annának bevallják részüket Blatnicza várában. Ekkor Anna asszony, Korom Bálint özvegye már „uxor Joannis Chech de Ludán“.*)

Anna asszony e második házasságáról alig maradt más emlék, ez tehát annál becsebb a genealogus számára, mert tudjuk, hogy ezt a férjet is örök nyugalomra kísérvén, harmadik házására lépett.

1516-ban Korom István (Bálint már nem élt) és Záblathi Salzer György egyezséget kötöttek a blatniczai pörben és 1517-ben

*) Egyetlen egy forrásban találjuk ezt az adatot, de lehetetlen ezt így a valósággal összeegyeztetni. Joannes Chech de Ludan alias de Jablonicz 1515, Ludányi Anna férje (lásd: a Pécz nemzetség oklevelei I. 426—456 l.). Majthényi Anna pedig Korom Bálint után Érsek Benedek felesége lesz és még sokáig él. Bármint keletkezett is a fentebbi adat, kétséget nem szenved, hogy téves információ alapszik.

valószínűleg annak alapján Záblathi György már a Majthényiak ellen tett jogi lépéseket és úgy látszik, nem eredménytelenül, mert 1518-ban olyan consensus regius jelent meg, mely Blatnicát illetőleg a Záblathiak javára döntött. Mindez azonban nem zavarta Anna asszonyt; Blatniczában resideált ő még 1544-ben, midőn már harmadik férjét is eltemette, pedig megelőzőleg 1540-ben, tehát már négy évvel előbb, a Majthényiak Blatnicza várbeli birtokjogaikat Révay Ferencnek adták el. (A fentebbi adatok báró Révay-család styavnyicskai levéltárából valók.)

A GÁYI—(HÁYI) ALIAS HÁJSZKI CSALÁD ÉS URADALOM TÖRTÉNETE.

A túróc-vármegyei Háj és tartozékainak történetét, viszontagságait s végre elvesztését adjuk itt röviden. Nem akarjuk az uradalom egész multját fejtegetni, ez nagyon messzire vezetne, különben egészen nem is új, mert Krizsko Pál egyik, tótul megjelent tanulmányában foglalkozott vele, mi itt csak a főbb momentumokat ragadjuk ki. Háj, vagy régi orthographiával Gay birtok legrégibb írott emléke, amennyire mi tudjuk, 1269-ből való, a „villa Gay“ Béla király egyik adománylevelében említve. 1281. januárius havában IV. László király „villa Gay“-t comes Myko fiának, Péter comesnek adományozza hű szolgálataiért, részben pedig azért, mert Péter comes egy nagyértékű „szög“ (coloris sceug) színű paripát ajándékozott neki. Az oklevél Fejér codexéből ismeretes, mi megemlítjük ezt az esetet, mert a későbbi Stubnya-fürdő „Stuben Warmbad“ ekkor még csak Toplicza nevű melegforrás gyanánt Háj határához tartozott. A szögszínű paripának nevelője és utódai nem soká birták Hájt, talán kihaltak; tény az, hogy az Árpád-ház kihaltá táján, vagy nemsokára ezután Háj ismét a koronára szállt, mert 1340-ben Károly király „Gay“-t és „Polun“-t Lugas fiának, comes Mochk-nak és utódainak adományozza. Az új adományost a nyitrai káptalan iktatta be. Lugas fia, Mochk comes, a Gáy- vagy Hájszki-család alapítója. Mochknak négy fia 1351-ben a szomszéd „Nicolaus filius Benedicti de Lyptow“-val némi birtokháborítási pörbe keveredett, mely ügynek vizsgálatára Beke filius Pauli de Prowna és Jwanka de Kys Mays „homo regius“-ok voltak kiküldve.

Háj tőszomszédságában van az igen régi szentegyház és falu, Szentmihály, mely már 1264-ben szerepel, amikor is Mihály zólyomi

comes a király rendeletére Dyveek és Gay szomszéd falvak határaitól a templom számára egyenként negyven holdat hasított ki. (L. a 64. l.)

1390-ben tudatja a garamszentbenedeki konvent, hogy Simonyi Leukus fia Imre, nehéz beteg lévén, kívánságára a konvent egyik tagja felkereste őt, kinek színe előtt a nevezett Imre, Gáyi Miklós fiát, Pétert és Gáyi László fiát, Lukácsot nyugtatja az átvett 12 márka dénárról, melyek anyja részéről leánynegyed és parafernák fejében őt illették.

Nemcsak a Simonyi-családdal voltak a Gáyiak összeházasodva; 1396-ból fenmaradt garamszentbenedeki másik kiadvány azt mondja, hogy a bars-vármegyei Marusfalvai Miklós fia, István és László, nemkülönb Kistapolcsányi András fia, Imre, anyjuk révén a Gáyakkal közeli rokonok lévén, ezektől a „dos et paraphernalia“-t felvették. Lévai László fia, a hadvezér Péter Magisternek is van a Gáyiakkal „dos és paraphernalia-kra“ nézve ügyes-bajos dolga. 1397-ben Sigmond király leirata kimondja, hogy Gáyi Miklós fiát, Pétert, megilleti a két Szece, Várad és Perlep (Bars vármegyében). A beiktatásra kiszáll: Benedictus vel Stephanus filii Pauli de Kysfalu, aut Ladislaus dictus Cheh de Marusfalva, sin Stephanus filius Nicolai de Marusfalva. Azonban Magister Petrus de Léva tisztje által ellentmondott a beiktatásnak, igazolván, hogy a javak a lévai vár tartozékai és nem személyes birtokok. A Gáyiak mindamellett beültek a vitás birtokba, mert Ladislaus filius Dominici dieti Mochk „de Szece“ előnevet visel és a család ez időtől fogva ott birtokos volt, lehet azonban, hogy csak zálogjogon, úgy, mint utóbb Disznóson is.

1399-ben már a mai Stubnya is szerepel; ez évben Gáyi Miklós fia, Péter említi a „hospites nostros de Tepliche“. Evvel ellentétben ugyanekkor felmerül Körmöc városának új telepítvénye. „Neu Stuben“ is, a régebbitől mintegy félórányi távolságra a hegység felé. Ebből kitetszik, hogy a Gayhoz tartozó Stuben a régebbi telep. Neu-Stuben ekkor „possessio noviter locata“, tehát plantatio lehetett, ami elkeseredett harcot idézett elő a Mochk fiai és Körmöc városa között. Ugyanis a Gáyiak e területet magukénak tartották és a város embereit zaklatták, utóbb azonban kénytelenek voltak az új helyzettel megbékülni. Mint ide tartozó részletet közöljük a Mochk-fiak újabb intézkedését Lehotájukra nézve, amiből szintén kitűnik, hogy az régebbi telep volt a körmöcínél.

1414-ben Gáyi Mochk Péter fiai, János pap, Mihály, Miklós

és István a tûróci konvent előtt kiadják Mochklehotának, azaz Alsó-Stubnya, Alt-Stubennek szabadalomlevelét. Vendégeknek nevezik a lakosokat, tehát ezek is német származásúak, mert német „Stadt-recht“, illetve „korponai jog“ alapján települ a falu. A Gáyi testvérek azt mondják, „more aliarum villarum seu plantacionum Theutonicalium“ kormányozzák magukat, ami a szabad bíró „Schultheiss“ intézményre céloz. A vendégnépek földművelésre, kaszálásra, aratásra, vagy pedig építkezésre uraik curiáikban vagy házaikban szolgálattételre nem kötelesek, csak censust és ajándékot tartoznak fizetni, még pedig minden sessio után „12 pensas denariorum“, minden pensa 40 denár (parvos antiquae monetae), ezt pedig három terminuson, karácsonykor, Szent György napon és Szent Mihály napon. Ajándékot kétszer évenként tartoznak adni: karácsonyra minden tűzhely után két tyúkot, két törtát; Szent Mihály napra ugyanannyit. „Taxam seu dicam aliam“ nem szabhatnak uraik vagy utódaik, kivéve, ha országos táborba szállás lesz és a vármegye többi nemesei a hadsereghez vonulnak, akkor mindegyik vendég külön tartozik „septem pensas denariorum cum media“ adni. Ha az urak egyike lakodalmat tart, akkor is „7 pensas denariorum cum media pensa“ köteles fizetni.

Minden kisebb ügyben bírójuk, advocatus esküdteivel „secundum jura Corponensia“ tartozik itélni, kivéven a criminalis ügyeket. Ezekben az uraik a bíróval és esküdtekkel együtt itélnek. A birságok $\frac{2}{3}$ -a az uraké, $\frac{1}{3}$ -a a bíróé és az esküdteké. Az ilyen „causae capitales“ évenként csak három terminuson tárgyalandók, ú. m. böjt előtt, szent György nap után és szent Mihály nap után, amidőn is egy részben a bíró, két részben a község, a bíró hozzájárulása nélkül az uraknak az élelmezést „hospitalitatem“ tartoznak adni. Az urak a község hasznára egy bizonyos rétet adnak „circa metas cuiusdam possessionis regalis Malawez (Viezka) örök időkre. A falu határán a halászat, az erdőben és mezőn a vadászat és madarászat a vendégek joga marad. Ezeken kívül minden egyéb az elődöktől kapott és általuk is megújított szabadalmait a vendégeknek újra és örökre megerősítik. (1414. Dominica proxima ante festum b. Petri ad vincula.)

1417-ben nobilis domina Katherina filia condam Dominici filii Mochk de Gay, relicta Īpoliti de Sabakrek nyugtatja rokonait kifizetett járulékaikról. 1430-ban kis határvillongás volt a Gayiak, másfelől Divéki Bálint, János és Tamás, valamint Nadasyri János közt. 1437-ben szerepel először: Nicolaus, Michael et Stephanus dicti

„*Mochkos de Gay*“, mely név ezentúl megmaradt, sőt a hévvízi telep is „*Mocskos lehotája*“ nevet kapta, ritkábban Alsó Stuben, Stubna név alatt is említik, ellentétben az Uj-Stubennel, mely, mint említettük, a hegyek felé jóval magasabban esik.

Csak mellesleg említjük itt, hogy a Gayiak címeres levelét Sigmond király Marczali Vajdafi Imre relációjára Ulm városában 1434. július 15-ike táján adta ki. Az adomány Péter fiának, István-nak, testvéreinek, Mihály és Miklósnak szól. (Az eredeti a gróf Khuen-Héderváry cs. levéltárában, közli Závodszyky Levente a Turul 1907. évf. ban. V. ö. Szerémi megjegyzéseit a Turul 1909. évf.

Róla szól Mátyás királynak egyik levele, talán menedéklevelének is nevezhetjük; kelt Nádudvarban szent Scholastica napján 1468-ban, amikor a király nagyságos Zapolyai Imre szepesi gróf összes szolgálóira (familiares) kiterjeszti pártfogását, főleg „*nobilem Ladislaum Moczkos de Gay in nostram benivolenciam et tutelam sumpsimus specialem*“, hogy a nevezett László mindenkor, ahányszor akar, biztosan és félelem nélkül léphet a király színe elé, ott maradhat, vele szólhat és addig tartózkodhatik ott, ameddig kedve tartja, békességben, bántódás nélkül járhat-kelhet, mert amely károkat „*dampna et nocumenta*“ akármilyen néven nevezetteket elkövetett, akár „*in contemptum nostrum vel contra decreta Regni vel in opprobrium cuiuscunque*“ a király kegye a főpapok és bárók tanácsával mindezeket elengedte neki, hogy ő soha törvénnyel vagy másképp ezek miatt ne zaklattassék és ha jövőre László úr „*juste vel injuste*“ megnótáztatnék, (azaz mint hűtlenségbe esett elítéltetnék, ami a fej és jószág elvesztéssel járt), ezekért őtet senki meg ne támadhassa. Ezentúl úgy tekintessék, mint az ország többi nemesei, állandó hívei; ennek jeléül neki minden ügyeiben, egyháziakban vagy világiakban, három évi pörhallasztást ad s meghagyja az ország minden nevű főembereinek, hatóságainak, egyháziaknak és világiaknak, hogy őt „*intra vel extra iudicium turbare*“ ne merészeljék. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy László vitéz derekasan megszolgálhatta menedéklevelét és a király kegyelmét, noha igaz, hogy enormitatesnek nevezik azt a sok vérengzést, fosztogatást, melyeket László fékevesztett szenvedélyében elkövetett. A történetíró sajnálja, hogy László bűneit nem sorolhatja fel és azt sem tudja megmondani, mikép engesztelte meg királyát a szilaj vitéz?*) Bűneit, erényeit különben

---

*) Ha nem csalódunk, alább (1477.) tárgyalandó excessusa döntötte el László vitéz sorsát. Kikötött a papokkal.

sírba vitte, magzatot nem hagyott hátra. Alig hiszszük, hogy megjavult volna, sőt úgy látszik, a királyi megkegyelmezés után csakhamar megismételte erőszakoskodásait. Erre vall az 1489. alább bemutatott királyi kiadvány, melyben Liphay Benedek elmondja, hogy László végre is elítéltetett: „in sententia capitali“. Közlebbi adatunk különben, mikor történt ez, nincsen, a királyi kegy nyilvánulása után 21 évvel, mikor Liphay erről beszél, László már örök álmát aludta. Nevét, emlékét is elfeledték . . .

1472. táján Túroc vármegyének idegen főispánja, Paulus Peck, kiről már sokszor szó volt, egyik kiadványában említi a nobilis vir-t, Ladislaus filius Moczk de Gayt, de ez semmi rosszat nem tud felőle. Síma lefolyású birtokválságban szerepel a neve.

1437-ben említett Gáy Mocskos István 1473-ban már nem él. Özvegye, Klára, néhai Darnoleczi Sándor László leánya (Nógrád vármegyéből) ekkor intézkedik Gáy Mocskos István fiának, néhai Andrásnak özvegyével, Margit asszonnyal, néhai Kesziholczi Dacho Dömötör leányával együtt. Mindketten dotalisták lévén, követeléseiket Gay, Alsó-Stubna, Csremosno és Felső-Disznóson bevallják nemzetes Pek Pálnak, Szklabina várnagyának 170 arany forintot a túrói konvent előtt. Pek Pál ezt az összeget utóbb: nobilis vir Ladislaus filius condam Michaelis-től felvette.

1474-ben nobilis domina Agnes, filia condam Stephani de Gay a túrói convent előtt vallja, hogy László és Antal testvérek, néhai Mocskos Mihály fiai, valamint János, néhai Mocskos Miklós fia, neki és anyjának, Klárának, néhai Mocskos István özvegyének, néhai Dyveki Platy Bálint leányának követeléseit hozományára nézve a gáy javakból és Disznóból kifizették.

1475-ben néhai Gáy Istvánné Gayban egy curiát birt a hozzátartozó jobbággyokkal, de úgy látszik, zálogba adta Dobrai Mártonnak és Hathalowicz Barthosnak.*) Ezeket királyi rendeletre beiktatni megbíztatnak Clemens de Tharnowcz, aut Valentinus de eadem vel Stephanus de Jezernycze. Tharnovczi Bálint a két, különben ismert cseh jövevényt be is vezette fennakadás nélkül.

1477. nobilis Magister Blasius de Zakachy provisor curiae Archiepiscopi Strigoniensis panasolja, hogy tizedszedés alkalmával Háyi (így) László és János nemesek a tizedszedőket fegyvereseikkel megrohanták s a panaszló szolgáját, Balázst megsebesítették. Utóbb

*) H. Bartos, úgy látszik, azonos fentebb (395. l.) említett Hartvikovics Bertalannal.

a panaszossal 12 aranyban kiegyeztek, de ezt még eddig meg nem fizették. A király parancsa inti őket a tartozás megfizetésére. Ez lehetett László vitéznek utolsó kihágása, mely fejébe került. Legalább így említi az 1489. adat.

Idővel Mochk lehotája fejlődésnek indult. 1481-ben a tûróci convent előtt „nobilis Nicolaus filius Stephani de Kis Sczawnicza“ Bisztricskán birt egész portióját és három jobbágytelkét Trebosztón zálogba adja „famoso Georgio judici de Stubna inferiori necnon domine Heléne consorti eiusdem“ 46 arany forintban. A bíró ugyanez évben be is iktattatott a királyi beiktató parancs szerint: „fidelis noster Georgius de Stubna ac *nobilis* domina Elena, alias relictā condam Hlebyk.“ Ez lenne az a György scultetus, akiről Majthényi Mihály 1502-iki alapítólevelében is szólt. A stubnyai szabadbíró bizonyos kiváltságos állásnak és mindenesetre anyagi jólétnek örvendett, mint annyi más. Nyilván ezért keletkezett idővel ellenszenv irányukban, mely végeredményül meghozta az intézménynek megszüntetését.

1483-ban „nobilis Anthonius presbiter, filius condam Michaelis de Gay“ a tûróci konvent tagja, másrésről „Domina Susanna relictā condam Ladislai de Gay“ megjelenvén a konvent előtt, elmondják, hogy a nevezett Antal testvére özvegyének tartozik a „dos et paraferna“-val. Böcsületes férfiak előtt annak idején úgy végeztek, hogy ezekért az özvegy 85 aranyat kap két részletben. Az özvegy elismeri, hogy pénzét immár megkapta.

1484-ben, György, a saághi konvent prépostja tudatja, hogy megkapta Mátyás királynak, Budán, Bálint vértanú napja utáni vasárnapon kelt rendeletét, melyben kiküldi a konventet, hogy hívét Majthényi Mihályt zálogjogon beiktassa Gáyi Antalnak részbirtokaiba; királyi emberekül ajánlja: Kesöczi Kyssel Bálintot, Tharnovai Mihályt vagy Pétert, Zenthpéteri Lászlót, Folkusffalvai Antalt, Bodófalvi Miklóst, vagy Benyiczi Jánost. A konvent embere 1484. március 14-én kiszállott Kyssel Bálinttal a helyszínére és a szomszédokkal: Gályi Jánossal, Benyiczi Jánossal, Raxai András-sal, Raxai Lőrincsel, Jezerniczei Bálinttal, Sthubnai Györggyel, Zentmiháli Lászlóval egyetértőleg M. Mihálynak statuálták Gáyi Antal javait zálogjogon, bevárván a törvényes napokat, minden ellentmondás nélkül.

1484-ben tudatja a nyitrai káptalan, hogy „Johannes filius condam Nicolai de Gay“ a háji javakban levő azt a részbirtokát, mely néhai Gáyi Istváné volt egy bizonyos malomrész és három

stubnai jobbágy kivételével zálogba adta nemzetes M. Mihálynak, Majthényi Gergely fiának, 150 arany forintért a visszaváltásig. Ez virágvasárnap táján történt. Ugyancsak 1484-ben Antal a konvent előtt vallja, hogy Majthényi Mihály neki nehéz helyzetében jelesen akkor, midőn Susanna asszonynak hozományt kellett kifizetnie, 100 márkával segítségére volt, most tehát egymást kölcsönösen adoptálják, Antal pap a jelenlegi és még reá háramló javait M. Mihálynak 1000 arany forintban, adja, kikötvén magának életfogytáig az ellátást, ápolást és ruházást. Ezzel szemben magára vállalja, hogy Mihályt az esetleges impetitorok ellen megvédi. Bórhártyán, függő pecsét alatt. Kelt Feria 3-ia proxima ante festum cathedrae beati Petri principis Apostolorum 1484. Királyi megerősítése Budán, 1484. évi Urunk mennybemeneteli előtti vasárnapon, még a birtok lappangó királyi jogait is esetleg örökösüképen M. Ráfaelre és testvérére, Mihályra ruhazza át. A beiktatás már ezzel a záradékkal történt. Mindamellett a birtokba lépés nem ment akadálytalanul, mert az érdekelt rokonok közül H. Miklós fia János még 1484. márc. 12-én óvást emelt a nyitrai káptalan előtt, tiltván tisztelendő Antal szerzetest, néhai Gáy Mihály fiát, az ő rokonát, birtokainak böcsértéken felüli (ultra estimacionem) elzálogosításától. Egyszersmind tilalmazza Zorárd prépostot és Mihályt nemzetes Maythei Gergely fiait, valamint bárki mást e javak megszerzésétől és haszonélvezetétől, mivelhogy a nevezett Antalnak portioi Gáy, Stubna és Csresmosnón az exponensre, Jánosra lesznek szállandók . . .

A tiltakozás azonban nem rendítette meg János úrnak bizalmát a túróci konventtel szemben, mert látjuk, hogy alig egy esztendő múlva Czecei Máté elleni pörében, oda folyamodik.

1485 Sabbatho in festo transfigurationis Domini kelt kiadványa a thuróci konventnek elmondja, hogy Háyszky János személyesen tiltakozott, eltiltván Borbála asszonyt néhai Miklós leányát, tehát saját hugát attól, hogy a neki járó leánynegyedet nemzetes Czecei Máténak liptai főispánnak bevallja és elzálogosítsa. Ilyen apró villongások után a Majthényi testvérek mégis csak beültek a Gáyiak zálogbirtokába és mint jogutódok szerepelnek ott, ezzel együtt természetesen a terheket is viselik. Így 1488-ból több emléke maradt fenn Mihály úr intézkedésének. A konventnek 1488 februárius 2. kiadványa elmondja, hogy annak idején M. Mihály kötelezte magát nemes Liphay Benedekkel szemben bizonyos összeg kifizetésére, amire egykor „nobilis Anthonius presbiter de Gay“ számos böcsületes nemes személy, mint fogott bírák által el-

ítéltetett volt „pro quibusdam sentenciis capitalibus.“ Ezt a terhet M. Mihály vállalta el, olyan kikötéssel, hogy ő azt akkor fogja megfizetni, ha a nevezett Liphay Benedek a budai káptalan vagy más hiteles hely által kiállított és az egész összegre szóló elismervényt „litteras expeditorias et quietantionales“ mutatna fel. Mihály úr jelenleg is késznek nyilatkozik fizetni, de Liphay, nem tudni mi oknál fogva, vonakodik a kikötés teljesítésétől. Ezért a zaklatásért Mihály tiltakozását jelenti be és a konvent neki erről bizonyosságot ad. Milyen kriminális ügybe keveredett az öreg praemontrei kano-nok, sajnos, nem tudjuk.

Szintén 1488-ban Gergely pápa napja után csütörtökön, Turóc-Szent-Mártonban kelt Nagy Jeszeni Miklós alispán és a négy szolgabíró kiadványa, mely szerint: „nobilis Johannes Haysky de Hay“ előttük megjelenvén, kijelenti, hogy ő a szolgabírák által is eltiltotta rokonát, „nobilem Anthonium presbyterum de Hay“ ama javak elidegenítésétől, melyek néhai László, tehát Antal szerzetes bátyja birtokában voltak, óvást emelt azoknak további elfoglalása, megtartása, valamint és azokba való iktatása ellen. Kizárja „Venerabilem Zorardum praepositum ecclesiae b. Mariae Virginis de Thurócz“, ennek testvéreit Majthényi Jánost, Mihályt és Ráfaelt sérelmül tekintvén a mondott javaknak általuk való további megterheltetését. Együttal hivatalosan felszólítja a prépostot és testvéreit, vegyék fel az általa leteendő zálogösszeget, melynek kifizetésére ő késznek nyilatkozik.

Ez tehát vissza nem utasítható felmondás lett volna arra az esetre, ha a Majthényi igények pusztá zálogjogon alapulnak. Ennek a dorgatóriumnak visszhangja az 1488. évi szerdán talán die Cinerum vagy Emerici kelt válasz a thuróci konvent előtt, amikor Mihály úr „aulicus Regiae Maiestatis“ személyesen megjelenvén, vallja hogy Antal pap vele annak idején összes javaira: Gáy, Alsó Stubna, Csremosno és másokra nézve a szentbenedeki konvent előtt, kölcsönös szerződést kötött. Antal szerzetesnek ezt a bevallását Mihály törvényesen vette át a konvent tudomásával, amiről most bizonyosságlevelet kap. Ez lenne tehát a négy év előtt kötött szerződés körül támadt bonyodalom, melynek hátterében nem annyira H. János, mint inkább örökséget kereső megkésett igényesek, köztük Czecei Máté főispán zavarog. A Majthényiek védekezése első sorban ellene irányul. E napok folyamán halt meg Gergely úr, amit az alábbi sorok is bizonyítanak.

1488. évi Lőrinc vértanú napja előtti szerdán tudatja a nyitrai

káptalan, hogy megjelent Kosztolányi István nemzetes Mihálynak *néhai* Majthényi Gergely „alias de Kesselleökeő“ fiának procuratora tiltván Mátyás királyt a háyi javak eladományozásától. Haysky Jánost azok elzálogosításától, vagy eladásától, nemzetes Czecei Máté lipcai főispánt, ennek testvérét Lőrincet és minden más embert azoknak zálogba vételétől, illetőleg megvásárlásától, mert azok már Majthényi Mihályt illetik.

1488. évi Ferenc hitvalló napján tudatja a thuróci konvent, hogy „Egregius Michael de Maythe“ személyesen felmutatja a nyitrai káptalan papirosra írt pápens levelét, kérvén, hogy azt az *útak veszélyes volta* miatt írják át. Ennek tartalma szerint 1485. évi Lőrinc vértanú előestéjén a nevezett káptalanban megjelent nemes Borbála asszony, *néhai* Háyi Miklós leánya „Gregorii de Zork“ (Zorkóczy) hátrahagyott özvegye személyesen vallván, hogy ő leánynegyedét, valamint édes anyjának, *néhai* Anna asszonynak Dywéki Plathy Bálint leányának, *néhai* Háyi Miklós özvegyének hozományát (dos res paraphernales) mely a fatensnöt illeti, Kesselleökeői Matjhényi Gergely fiának, Mihálynak hagyja, vagy halála esetére testvérének, Ráfaelnak adományozza expressis verbis, hogy ő magának azon jogokból semmit sem reservál . . .

A szépen indult acquisitiót megzavarta Gáyi János váratlan lépése, ki a M.-től féltett birtokait eladta.

1489. januárius 21. A budai káptalan privilegialis alakban kiadott levele tudatja, „Johannes filius condam Nicolai de Gay“ személyesen megjelenvén, kijelenti, hogy hitvesének, nemes Katalin asszonynak terheit is magára vállalja s bizonyos „nyomasztó dolgai“ miatt összes részbirtokait Gay, Stubna és Csremosno-ban minden tartozékaik és jogaikkal, ahogy azokat elődjei birták, Beatrix királynénak adja el 550 arany forintért és azokat Körmöc városának, mint a királyné tulajdonába bocsátja, semmi jogot magának fenn nem tartván. Hogy pedig a pénzüsszeget is felvette, ünnepélyesen elismeri.

Bármilyen röviden akarjuk is regisztrálni peres aktáink tartalmát, lehetetlen itt meg nem állnunk, hogy Beatrix acquiráló hajlamáról megemlékezzünk. A királyné odafenn a zabtermő Turócban! Hogy érdeklődése nem volt csak pillanatnyi szeszély vagy jóindulat János úr, vagy a birtokélvező körmöci polgárok iránt, bizonyítják az ügy fejleményei. Hasonló esettel találkoztunk már feljebb, a Véghelesi Justhok fejezetében (400. l.), hol a besztercebányai polgárok Justh András és M. Mihály pöreit Beatrix ellen említjük.

A felséges társbirtokos megjelenése és az oldalági rokonok tiltakozása megzavarta ugyan a M.-ek terveit, de terjeszkedésüket még sem akadályozta meg. 1489-ben Mátyás király tárgyalja „Benedictus Lyphthay de Kereszteskomlós“ bevallását, aki személyesen elmondja, hogy néhai Gáyi László annak idején bizonyos hatalmaskodás miatt a király személyé elé állíttatván, törvényes úton „in sententia capitali“ minden birtokjogainak elvesztésére ítéltetett. Ennek erejénél fogva a nevezett Benedek néhai Gáyi Lászlónak birtokainak, jelesen Gay (alio nomine Hay) Stubna, aliter Lehotka és Csremosno harmadrészébe mint zálogjogos beiktattatott. Mint-hogy azonban nemzeti Majthényi Mihály és Ráfael ezen ítélet következtében az elítélt néhai László javainak megváltásáért Benedeknek 200 arany forintot kifizettek volt, ennél fogva ő, Liphthay Benedek, a már mondott néhai László javait, azon jogcímen, amelyen ő neki statuáltattak, a fent nevezett Mihály és Ráfael testvéreknek cedálja és resignálja. Kelt Budán, feria VI. proxima ante dominicam Ramis palmarum.

1489. febr. 4. Szent Mártonban kelt Nagy-Jeszeni Jeszenszky Miklós alispán s a vármegyei szolgabírák kiadványa öt pecsét alatt. Tudatják, hogy nemes Kelemen Miklós előttük tiltakozni megjelent. Tiltja pedig: Gáyi Antal papot, anyai nagybátyját és Gáyi Jánost „a parte (kiszakadt — quartaé lehetett) filiali et dotaliei“ lefoglalásától, valamint Gay, Stubna, Csremosno és Dysznos haszonélvezetétől.

A rokoni viszony világos, a két Borbálának, Zorkóczyné, illetőleg Lieszkovszkynének jogai értendők, mert hogy a nemes Kelemen Miklós valóban Lieszkovszky Kelemen fia, Miklós volt, kitűnik másik tiltakozásából, ahol nevét jobban mondta be.

1489. évi május 19. tudatja a gáramszentbenedeki konvent, hogy „Nicolaus filius condam Clementis de Leskowetz“ (Leszkovszky) a saját és rokonai nevében eltiltván tisztelendő Antalt „filium condam Michaelis Moczkos dicti de Gay“ az (ösmert) ősi javak elidegenítésétől s elzálogosításától, óvást emelvén nemzeti néhai Maythei Gergely fiai János, Mihály, Ráfael és Zorard prépost ellen, akik ezeket megszerezni akarják, minthogy Gay, Alt-Stuben stb. javakból a hozományrész és a leánynegyed még kiadandó.

Ugyanis Antal pap huga volt Lieszkovszky Kelemenné, akinek fia most jussát keresi. A M. testvérek, minden eshetőségre elkészülve, hatalmas rokonaik, a Nagy-Lucheniek védelmét biztosít-

ják fenyegetett szerzeményük megmentésére, olymódon, hogy őket érdektársaikká teszik.

1489. évi június 10. Nemzetes Mihály úr néhai Maythei Gergely fia a thuróci konventben megjelenvén, elmondja, hogy bizonyos „arduis necessitatibus“ indítatva Hay, Alsó-Stubna, Csremosno, Kossuthfalva, Karlowa- és Rakow-ban, nemkülönben Ozlyan mezővárosban, Barsvármegyében levő összes részbirtokait minden hasznaik, censusaik stb. együtt zálogba adja nemzetes Orsolya asszonynak, tehát saját feleségének „filie Johannis Philippi dicti de Nagy Luche“, valamint „Damiano filio similiter eiusdem Johannis Philippi“ 800 arany forintban, miután az összeget már felvette. A Lucseiek kötelesek e javakat kívánságára majdan vissza bocsájtani, Mihály pedig kötelezi magát, hogy a zálogbirtokosokat a javak hasznélvezetében megvédi, ha pedig ezt teljesíteni vonakodnék, vagy nem volna képes, felhatalmazza Orsolya asszonyt és Damjánt a záloglevélnek erejénél fogva, hogy magukat Kesselleőkeő várában őt megillető részében magukat kártalanítsák s ő kötelezi magát őket ennek békés birtoklásában is megvédeni mindaddig, amíg a 800 arany forintot vissza nem téríti.

1489. évi aug. 10. a thuróci konvent jelenti a királynak, hogy rendelete értelmében beiktatta volna Majthényi Mihályt nemes Gáyi Borbála asszonynak egész részbirtokába ennek törvényes fassioja alapján. E rendelet kelt Budán, 1489. Lőrinc vértanú utáni kedden.) A konvent ki is küldte Gallus nevű tagját Markowyczi Bálint királyi emberrel, de a helyszínen hivatalukban eljárván, „circumspectus Petrus Schayder civis et provisor proventuum camerae Reginalis Maiestatis in civitate Crempniciensi“ Beatrix királyné nevében ellentmondott az eljárásnak, ezért megidézték őt a király elé Szent Mihály nyolcadán. Az immár elkerülhetetlen pörbe Czecei főispán is beavatkozott a maga igényeivel, sőt megszólaltatta a királyné jogi képviselőjét is.

1489. szept. 16. Matheus de Czece, comes Liptowiensis nec non electi et jurati nobiles et iudices nobilium comitatus de Thuroc“ tudatják, hogy „Petrus Shayder Camerarius Reginalis Maiestatis Camere Crempniciensis“ a királyné képviselőjében 150 forintot tett le a thuróci törvényszéken nemzetes Majthényi Mihály részére, ama portiók megváltására, melyeket Gáyi János és tisztelendő Antal pap neki zálogba adtak volt; Majthényi Mihály azonban csak az öszveg felét, tehát Gáyi János részéért járót akarta elfogadni, kijelentvén, hogy Antal pap neki összes magyarországi javait eladta minden

jogaival együtt, ennél fogva az összeg másik felét, mint jogos birtokos, visszautasítja, a jelen bizonyság erejénél fogva.

1490-ben jelenti a nyitrai káptalan a királynak, hogy a felség Budán 1489-iki csütörtökön Simon és Judás nap után kelt parancsa értelmében „dicitur nobis in persona fidelis nostri egregii Marci de Pyesthyen Walachy“ (így) familiaris dominae Beatricis Reginae“ stb., hogy a királyné Márkusnak adta a Háyi javakban vásárlott részbirtokát; ebbe iktassák őt. A káptalan tagja kiszállott a helyszínére vasárnap Epiphania után (tehár már 1490-ben) Zorkóczy László „homo regius“ társaságában, de a beiktatásnak Háy, Stubna és Csremosna javakban ellenmondott Boda Pál, Kesselleökeői Majthényi Mihály nevében. Ezért megidézték őt szent György nyolcadára. A káptalan kiadványa kelt quinto die dicte evocationis — —

Az ügy fejleményei már ismeretesek. A királyné kamarása kivitte ugyan, hogy a peres birtokon kívül még a M.-ek jogos részét is lefoglaltatta, de nem sokáig birta.

Az „Emlékek“-ben közöltem Beatrix királynénak Thuróc vármegye hatóságához írt levelét (Buda, 1490. május 15.), amelyben a királyné mondja, hogy korábbi rendelete erejénél fogva kamarája számára lefoglaltatta Majthényi Mihály, János és Ráfaelnek birtokrészeiket Thurócvármegyében, Gay, Stubna és Chremoso (Csremosno) nevű falvakban, most azonban tekintvén az ő jogaikat, elrendelte, hogy a kérdéses javakat nekik visszabocsássák, sőt megahagyja a megyének, hogy a M.-kat minden más impetitor ellen is védelmezzék.

Elvonult tehát a felhő a M. testvérek láthatáráról nagyobb kár nélkül. A váratlan fordulatot politikai viszonyok idézték elő. A nagy király halálát megelőző években folytak a tárgyalások János hercegnek Sforza Blanca Máriával, a milánói hatalmas hercegi ház leányával kötendő házasságáról. 1489. Nagylucsei István boszniai püspök, a kincstartó rokona, úgy véljük Majthényi Mihály-nénak Orsolyának testvére, Milanóban követül járt ez ügyben. Midőn Mátyás király nagyobb biztosítékot kívánt arra nézve, hogy halála után János herceget választják meg királynak, kívánságára az ország főpapjai és főurai mind megesküdtek Budán a Nagybaldogasszony templomában, Alamizsnás-Szent-János ereklyéi fölött, hogy akaratát teljesítik. Az esküttevők közt ott volt a M.-ak két püspök rokona is: Orbán és István; nemkülönben Bakócz Tamás, Csáktornyai Ernuszt Sigmund, Szapolyai István, Kinizsi Pál, Báthori István, Drágfi Bertalan, Ujlaki Lőrinc herceg és sok más

főúr. Ezeken kívül János herceg várainak parancsnokai is erős es-
küvel fogadták, hogy urok érdekében közreműködnek a választás-
ban. Tudjuk, hogy a nagy király halála után, egész vagyona, mely-
nek tulajdonjoga János hercegre szállott, Orbán püspökre volt bízva.
Tudjuk, hogy a hercegnek atyja halálakor a trón biztosítva látszott;
de néhány nap alatt megváltozott a helyzet, a főurak pártokra sza-
kadtak, maga Orbán püspök is Beatrixhez csatlakozott, ami bizo-
nyára a M.-akra is befolyással lehetett.

János herceg is felismerte Orbán püspöknek ellenes szándékát
azért, hogy kiengesztelje, 1490. május 5. adománylevelet adott neki
Kerekegyháza és Nagy-Iván nevű birtokokra, de ezek a növekedő
ellenséges áramlatot meg nem gátolták, sőt, midőn a viszály János
herceg és Beatrix királyné közt végleg kitört, Beatrix elhagyta a
budai várat és bizalmas hívének, Orbán püspöknek a szombati kapun
kívül eső házába vonult.

Május 17-ére volt összehíva az országgyűlés, amelyen Orbán
püspök már bandériumával jelent meg. Nincs tudomásunk arról,
vajjon a M.-testvérek ennek a mindenható rokonnak pártjára állot-
tak-e, de Ráfaelről tudjuk, hogy híven kitartott a herceg szolgál-
tatában. Ezen az országgyűlésen Orbán püspök mint nádori hely-
tartó vezérszerepet vitt, ő nyitotta meg a tanácskozásokat.

Ugy látszik, hogy Beatrixnak levele, melyben a M. testvérek-
nek birtokaikat visszaadja, mivel éppen a királyválasztási fondor-
latok legviharosabb napjaiba esett, szintén csak kiengesztelési aktus
lehetett, de a szokásos „*reservatio mentalis*“-sal.

Julius 4. már eldőlt János herceg sorsa, 15-én a cseh Ulászlót
választották meg királynak. Néhány héttel utóbb már újabb fon-
dorlatok nyugtalanították az országot. Miksa, a római király fegy-
veres erővel betört az országba és a nyugati részeken az előkelők
rendre melléje sorakoztak, Ulászló október 10. a szintén dunántúli
Poki Péternek javait hűtlensége miatt eladományozta, de már 1491.
április 12. megkegyelmez neki és javait visszaadta. A dunántúli
főemberek meghódoltak Miksának, köztük Lábathlani Gergely is.
Tehát János herceg pártja jórészt Miksához csatlakozott. Ulászló
testvére, János Albert lengyel trónörökös, utóbb király, szintén
jelentkezett, mint trónkövetelő, de fellépése rövid ideig zavarta a
helyzetet, a két testvér csakhamar békét kötött, viszályuk tehát alig
lehetett nagyobb befolyással a felvidékre, érintetlenül hagyta a
M.-okat. Nem ilyen volt a helyzet ott, ahol élesen meg kellett kü-
lönböztetni az új király iránti köteles hűséget a János herceg volt

trónkövetelő iránti vonzalomtól. Kényes helyzetet teremthetett ez a M. testvérek körében. Mihály úr, a Nagy-Lucseiekkel való szoros összeköttetéseinél fogva valószínűleg a kincstartó zászlaja alá csatlakozott. Ráfael ellenben fentartotta állását kifogástalanul János herceg szolgálatában elbocsátásáig.

A gyakori pártváltozás, lázadás, táborba szállás, a hamaros meghódolás és amnestia a 15-ik században olyan virtus volt, hogy a meglepő színváltozások fölött nem is szabad csodálkoznunk. Így volt ez Albert király halálakor és ezúttal is. Magánérdek vezette ezeket az ingadozásokat, aki hol biztosabb jövőt remélt, oda fordult, mert mindenét kockára vetette, ha meggyőződését követi; emellett mindegyik fél, tartván a háború iszonyú következményeitől, mindig kész volt kegyelmet kapni és kegyelmet adni. Tudjuk, hogy pl. Poki Péter, az előkelő dunántúli úr, Miksa királyhoz pártolt az első között, de a legrövidebb idő alatt Ulászlótól kegyelmet nyervén, javait, bár ezeket Ulászló, hűtlensége miatt elkobozta és nyomban János hercegnek adományozta, rögtön visszanyerte. Mindez pedig néhány hónap lefolyása alatt történt. Hogy Poki Péter tekintélyes ember volt, már abból is kitűnik, hogy olyan uradalmi voltak, melyeket János hercegnek lehetett adományozni. Maga János herceg is birtokesperét kötött vele, sőt ebből kifolyólag még a hű M. Ráfaelt is felmentette Bajmóc várnagyságától; hogy a várat Pokira bízassa. Ismeretes, hogy ez a várat utóbb Szapolyai István kezére játszotta, sőt János herceg élete ellen is tört. Ezzel aztán elvesztett mindent. Hosszabb bűjdosás uán kézre került és Ulászló becsületére válik, hogy büntetést mért a gonosz árulóra. Egyik kútforrás szerint Budán felnégyeltette (1496.), bár más források ezt tagadják. János herceg Gyulai vice-bánt küldte Budára, hogy a király ítélőszéke előtt bevádolja Pokit, mint hűtlen szolgát, aki urának élete ellen tört. (L. Teleki XII. 199. XI. 356. l.)

Ha nem is közvetlenül ide tartozó körülmény, de mint a M.-ak és Nagy-Lucseiek közti viszonyra világot vető adatot fel kell itt említenünk, hogy Mátyás király végső éveiben a királyi kincstár helyzete nem volt kedvező. Sok volt az adósság, ennél fogva a főbb hivatalnokok közül sokan követeléseik fejében a királyi javakat bírták zálogban. Így pl. Orbán kincstartó már a hunyadi váruradalmat bírta, de ez sem fedezte követeléseit, ezért Pozsony, Tata, Komárom, Debrecen, Bajmóc uradalmak, a bányákból befolyó jövedelmekkel együtt Orbán kezében voltak; János herceg birtoklása eszerint illuzórius volt és az óriási vagyon gyors összeomlása ért-

hető. M. Mihály leginkább a turócvármegyei birtokain tartózkodott, közel oda, hol a Nagy-Lucei család várai, Saskeő, Revistye, Tót-Lípcse, voltak, a bányavárosok közelében. Mennyi része volt Orbán püspök-kinestartó hivatalos működésében? talán a későbbi kutatások világosságot nyújtanak szerepléséről. Feltehető, hogy ő nemcsak a harctéren, de az adminisztráció terén is közreműködött a hatalmas rokon vezérlete alatt. Ha ez elfogadható, ebből kifolyólag feltételezhetjük, hogy mint megbízható rokon, a jövedelmeket a püspök számára kezelte, legalább ott, ahol tartózkodott, mert a kinestárnok maga a javaktól távol, jobbára Budán volt elfoglalva, főleg végső napjaiban a helytartói hivatalban. Ráfael ugyan bajmóci várat János herceg nevében tartotta és gondozta, de a jövedelemről, mivel az uradalmat zálogjog terhelte, talán a kinestárnoknak számolt be, így tehát a két M. testvér együttesen működött. Mint-hogy pedig akkor ha hűtlen kezelésnek csak gyanúja merült fel, nem leplezték a dolgot, hanem „cum strepitu juris“ követelték a hűtlen sáfár megbüntetését, kétségtelen, hogy a rossz lelkű Poki Péter, mint utód a várnagyságban, ha ürügyet találhatott volna, bizonyára lármát csap. A távozó várnagy, M. Ráfael jelleme a legszebb világban tűnik fel, mert még az ellenséges indulat sem tudta megvádolni. Kérdés lehet, miért is mentette fel János herceg derék várnagyát állásától? hisz tudta, ösmerte a régi köteleket, mely a M. családot az övéhez fűzte, vitéz nagyatyja idejétől fova.

Az okát ennek, ha nem is tudjuk, de bizonyos körülményeket megfontolván, talán megmagyarázhatjuk. Bajmóc uradalmának jövedelmei első sorban a várnagy kezébe kerültek, ez pedig oda, ott számolt el vele, ahol az uradalom valóságos ura kívánta, tehát Orbán püspök kezébe. Orbán 1491. október 21. halt meg. János herceg és tanácsadói, most már a kellemetlen viszony változását reményelhatték, talán feszélyezte őket ebben Ráfael várnagysága. Mivel Orbán halála után 28 nappal Ráfael már elhagyta állását, természetesnek látszik, hogy ez a bonyolódott viszony kifolyása volt. A kinestartó utáni örökségnek számos jogi kérdésre, mondjuk pörre volt kilátása; tudták maguk az örökösök is, hogy a dúsgazdag kinestartó hagyatékához is csk hosszas pörök útján, nehezen fognak jutni. Az örökhagyó meghalt anélkül, hogy Hunyad várát és tartozékait viszszaadta volna. Örökösei, Nagy-Lucei Fodor István szerémi püspök és Nagy-Lucei János fia, Demjén a vár átadását a követelések kiegyenlítésétől tették függővé. A dolog pörre került, de az 1492. országgyűlés a Nagy-Luceiek hátrányára döntött, mert az örökösök

csak egy részét a követeléseiknek tudták igazolni. A beruházási költségekkel szemben a király ítélőszéke a régi magyar szokásjogra hivatkozott, mely csak az illető javak visszaadása után ad keresetnek helyet, tehát csak „extra dominium“ voltak pörölhetők. Ráfael úr, minthogy Bajmóc vára el volt zálogosítva, János hercegen kívül bizonyára zálogos urának is letette a szokásos hűségi esküt. Tudták azt János herceg jogi tanácsadói is, hogy e szokásjogban gyökerező előny a püspök atyafisága részéről kihasználható. Véleményünk szerint ez döntött és M. Ráfaelnek mennie kellett, a vis major így követelte, hogy János herceg óriási vagyonának legalább romjait megmenthesse. Elbocsátotta, bár teljes kegyelemben, a hű M. Ráfaelt (1491. nov. 23.), hogy helyébe Poki Pétert ültesse. A felmentő levél szövegét l. az Emlékek 12. l.

Hogy e kitérés után visszatérhessünk a háji birtokügy tárgyalására, recapituláljuk a legközelebbi évek eseményeit.

Már 1489-ben értesülhetett M. Mihály arról, mi fenyegeti új szerzeményeit a királyné részéről, mert javait feleségének és rokonainak bevallotta. Szentháromság vasárnapján, tehát a nyár derekán beiktatásuknak ellenszegül Schayder Péter, a királyné körmöci főtisztje a főbányaváros egyik legkiválóbb embere, sőt egy hónappal reá a vármegye asztalára leteszi a zálogösszeget. 1490. januárius havában mint Deus ex machina újabb praetendus mutatkozik Oláh Márk személyében, kinek nevével előbb még nem találkoztunk. Az ellenszegülés ugyan egy negyedévre elhárította a veszedelmet, de még tornyosultak a felhők. A király, a család jóakarója messze Bécsben már végső napjait élte. Április 6-án bekövetkezett a nagy király halála. De amit máskor királyi kegy juttatott a Majthényi-családnak, ezúttal az özvegy királyné szorongatott helyzete adja meg. Megfordult a kocka.

1490. október 21. Budán kelt Beatrix királyné sajátkezű aláírásával ellátott levele, melyben tudatja, hogy tekintvén Orbán egri püspök nagy érdemeit, az ország, néhai Mátyás király, valamint a királyné irányában, hosszasan magasztalván szolgálatait, kijelenti, hogy ezek jutalmául nemrég vásárolt portióit (tehát itt sem érti az egész birtokokat) Gay, Csremosno és Stuben, alio nomine. Lehotka falvakban, melyeket nemes Hagsky Jánostól szerzett, most Orbán úrnak, általa nemes Nagy-Lucsei Balázs és János testvéreinek (fratribus), valamint Lászlónak, a nevezett Balázs fiának; továbbá Damian, Kelemen, Orbán, Tamás és Gergelynek, a nevezett János fiai-

nak; valamint Ferencnek, néhai Benedek fának és örököseinek adományozza minden jogokkal „salvo jure alieno“.

Az özvegy királyné fentebbi intézkedése negyven nappal Mátyás halála után kelt és visszatűrözi helyzetét: mindent már csak Orbán püspöktől reménylett és mindenben csalatkozott. A püspök csakhamar Ulászló híve lett.

1491-ben Fejérvár ostroma alatt a táborban keltezi Ulászló függő pecsétes privilégiumát, elmondván, hogy Orbán egri püspök felmutatta Beatrix királyné „in papiro patenter confectas, ac proprio cirographo consignatas litteras“, melyben a turócvármegyei Háj, Stubna és Csremosno falvakban lévő bizonyos birtokrészeit Orbán püspöknek és atyafiainak adományozta. Ezt az adományozást a király átírván, megerősíti. Ebből folyólag a budai káptalan 1491. évi Jakab-nap utáni kedden, „24-ta diei Introductionis et Statutionis“ (augusztus 18-ika) tudatja, hogy a királynak Fejérvár alatti ostromló táborban kelt parancsa értelmében eljár, kiküldvén a beiktatás végrehajtására Magistrum Michaelem de Lelez canonicum, aki Chepchényi Bathyz János, király emberével kiszállván, a szomszédokkal, u. m. Raksányi Jakab és Andrással, Chepchényi Andrással, Hájski Jánossal és Schayder Jánossal; továbbá Fülöp és Vencel Körmöc polgáraival az adományosokat beiktatták minden ellentmondás nélkül.

A körmöci polgárok itt csak mint szomszédok szerepeltek, amennyiben Neu-Stuben már a 14-ik század közepe óta a város tulajdona volt, de érdekelték voltak másképpen is, mert Körmöc városa minden úton-módon törekedett a Háji javakat megszerezni, ahogy ezt már előbb is tapasztaltuk és még tovább látni fogjuk. Ellenben a közvetlenül érdekelt M.-ak rokonuk beiktatásában nem vettek részt. Mint alább látni fogjuk, az egri püspök halálával valami differencia támadt köztük, amit azonban a közös veszedelem láttára kiegyenlítettek.

A sorrend kedvéért ide illesztjük az alábbi, kissé távolabb eső részletet a M.-ak szűkebb történetéből.

1491. tudatja a thuróci konvent, hogy megjelentek előtte néhai Kosztolányi Pál fia, Mihály, másrésről pedig Majthényi Ráfael. Kosztolányi Mihály kijelenti, hogy magára vállalván nemes Margit asszony, nemkülönben nemes Magdolnának Thasi Ambrus feleségének terheit, Majthényi Ráfael iránti hálából neki ajándékozza: „aequalem medietatem totalium possessionum Felső-Suthec, Podluzanky alio nomine Kys Apon, et medietatem possessionis in Felső

Elephant necnon in Liezko“, még pedig Ráfaelnek és általa idősb fítestvére, néhai Sigmond fiának, Majthényi Györgynek hagyja azon feltétellel, hogy Ráfael tartozik e javakat az idegen kezéből visszaváltani. Magszakadás esetén azonban fenntartja az örökösödési jogot.

A nevezett birtokok adományozása többi körülményeit nem tudjuk, kiket illettek tulajdonképpen. A felsorolt neveket sem ismerjük mind. Ez idő szerint csak mint még megfejtésre váró problémát soroztuk ide ezt a részletet, mint emléket a megnevezett személyeknek.

1492. évi Sófia-nap előtti vasárnap tudatja a thuróci konvent, hogy Majthényi Mihály személyesen megjelenvén, tiltakozását jelenté be, mert az elmúlt években néhai Orbán püspöknek „sub spe restitutionis“ 800 arany forintot adott, melynek fejében Orbán püspök Gáyi Jánosnak portioit három birtokban, melyek a püspöknek és testvérének, Balázsnak tulajdonában voltak, neki, t. i. M. Mihálynak assignálta, hogy addig bírhasza, míg a kölcsönt vissza nem kapja. Most felszólítván a püspök örököseit a tartozás törlesztésére, Balázs és László az összeget letenni vonakodnak. Tiltakozásról a konvent bizonyáglevelét adott. A rokonok közötti feszültség szerencsére nem tartott soká.

1493. újév napján Budán János herceg Báthori István országbíró előtt óvást jelent be, elmondván, hogy 1490-ben (az oklevél sok hézagja következtében a tartalom nem egészen világos) Mossóc mezővárosát a vámmal Stwbná-n, az ő Sklabina várának tartozékait néhai Czecei Máténak, akkor liptai főispánnak és hitvesének Chwłai Margit asszonynak, valamint édes testvérének Czecei Lőrincnek és rokonainak adta 8000 arany forintért (talán zálogba adta, de az ige hiányzik). Ezért tiltakozik a herceg, indokul adván „imperfectam suam aetatem“ és azt, hogy nem önszántából, de mintegy kényszerítve adta ezt a bevallást, különben is a nevezett Máté mostanáig semmit sem fizetett az ígért 8000 arany forintból.

(Ezt az adatot néhai Horváth Mihály közli a Történelmi Tár XI. kötetének 129-ik lapján.)

Ez az ügy közelről érintette a Majthényi-család érdekeit és jellemzi riválisukat, Cz. Mátét, azért közöljük.

1494. Urunk mennybe menetele napján tudatja a thuróci konvent, hogy „nobilis Johannes de Leskowcz in sua nec non nobilium Georgii condam Nicolai Kelemen dicti de eadem, ac Laurentii, Stephani et Samuelis filiorum Bartholomei de Chebankahaz, fratrum scilicet suorum personis“ megjelenvén, eltiltja Ulászló királyt a

gayi, alsó stubnai és csremosnoi javak eladományozásától, Majthényi Mihályt és Nagy Luchei Demjént azok birtoklásától, minthogy azok a panaszost és említett rokonait illetik „*omnis juris titulo*“. Vessük össze ezt a merész állítást az 1489. fent bemutatott adatokkal és látni fogjuk, hogy Kelemenék igényei túlzottak. Legjobb esetben a visszamaradt leányjogot követelhatték, de nem az egész birtokot, különben a leányjog Zorkóczy részére sem lehetett már jogcímük.

1494. Budán 32 da die Octavarum festi Epiphaniarum keltezi Ulászló leiratát a turóci konventhez: „tudni fogják, hogy „Thomas de Edeles (így) pro egregiis Blasio et Johanne Philippi de Nagh Luche“ nevében mint panaszos fellépett, contra Marcum Olah, alias Thavernicum reginalem (u. a. aki 1490-ben a királynétől nyert adománylevelél révén beiktatást megkísértett, de M. Mihály ellenszegülése következtében ekkor célt nem ért.) Mert Oláh Márk ez elmult 1493-ik évben Quadragesima táján a pörös birtokokat elfoglalta és jelenleg is bírja. A király megbízza a konventet, hogy idézze meg Oláhot a király színe elé Szent Mihály nyolcadára. Ez megtörtént, közben halasztási terminust is kapott, Oláh azonban még a vizkereszti terminusra sem jelent meg, tehát „in iudicio aggravatus, in facto potencie et sentencie capitalis“, pörvesztes lett, minden őt illető javak elvesztésére ítéltetett. A király ezeket a birtokokat, melyeket Oláh vakmerően elfoglalt volt, a panaszlóknak „*jure pristino*“ restatualtja, de a javak „in duabus partibus nostris iudiciariis in tertia vero parte“ a felpereseknek ítéltetnek. Ha ez a szentencia megállott, a felperesek derekasan károsodhattak. Mint „*homo regius*“-ok említették: Paulus de Bodofalva, Valentinus de Markowycz (ez Trnovsky), Thomas de Benycz, Johannes de Jezernicze, Laurentius sive Andreas de Raxa, neve Valentinus de Kevycz, aut Andreas de Bodofalva. A statutio jogcíme az ítélet szerint csak zálogjog lenne. Minthogy ezt csak másolatból ismerjük Körmöcz levéltárában, melynek érdeke ama jogok invalidálására törekedett, némi kételyeink voltak az adat hitelessége iránt, annál inkább, mert a király másik ítéletlevele erről a birtokcsontkitásról és e korban már szokatlanul nagy bírói illetékről nem szól. Van ugyanis más dátumu ítélet is ez ügyben.

1494. a budai káptalan privilegialis kiadványa tudatja, hogy megkapta Ulászló király ítéletlevelét, mely szerint Nagy Luchei Balázs és János (Philippi) a Háji János-féle porciókban az elítélt Oláh Márk ellenében visszahelyezendők. Kiküldte tehát Leleszi Mihály mester kanonok társát, nemes Bellyáni Albert mester, a kir.

personalis jegyzőjével a hely színére „in festo b. Joannis ante portam latinam“, tehát május 6. akik Dvoreczi Konchek György, Raksányi András, Lőrincz és János, Zorkóczy László. Chepchyni András, Chepchyni Bathiz János nemesek jelenlétében visszahelyezték a nevezetteket birtokaikba, „praefati Marci Olah convicti et aliorum quorum libet praevia ratione non obstante. Datum 12. da die diei Restatutionis 1494.

Mikor a háji javakért e viszályok megindultak, a családnak már csak két férfi tagja élt. Antal, a premontrei pap elhalt 1489-ben, unokatestvére János 1493-ban; leányágon maradtak még Lieszkovszky és Zorkóczy utódok, követeléseikkel.

Ekkor tehát magva szakad a családnak. Leszármazását részben a levéltári adatokból, részben Krizsko Pál Körmöcz tudós levéltárnokának publikációjából állítottuk össze; meg kell azonban jegeznünk, hogy nem tökéletes, kétségeinket némely névnél kérdőjellel jelöltük meg. A levéltárbeli, itt rövid kivonatban közlött adatok nem sok érdekeset nyújtanak, biográfiai adatok feljegyzésére senki sem gondolt.

A Gayi-család kihaltával M.-ak lettek a jogutódok a birtok nagyobb részének urai s ezzel a háji birtoklás új fázisa kezdődött. Az alábbiakban erről fogunk beszélni.

A hajlott korú M. Mihály már beteges. Körülötte támadnak bonyodalmak. Kapzsi emberek akkor sem hiányoztak, akik örökség, hagyaték reményében türelmetlenül lesték felebarátjuk halálát. M. Mihály 1504. május 31-én Budán fekvő beteg levén, halálát közeledni érzi, végrendeletet tesz, aminek híre megy. Hat hét múlva in vigilia ascensionis b. Mariae virginis még életben van, sőt jobban érzi magát, mikor Thurzó János körmöczi kamara gróf, már adománylevelet szerez a királytól Háj, Stubna és Csremosnora, melyek M. Mihály halálával a koronára szállottak. A thuróczi konvent lett volna megbizva a beiktatással, mely ezúttal természetesen elmaradt. Thurzó uram mindamellett nem nagyon sajnálta előlegezett nekrológját, sőt mi több, keresetét annak idején megújította és csak utóbb, mikor belátta, hogy kaptatása még sem vezet eredményre, lemondott igényeiről a körmöczi polgárok javára. Legalább egyszer tudott nagylelkű lenni a várossal szemben — olcsón — de a prudentes et circumspecti ezt is nagy hálával fogadták.

Mihály úr azonban mégis csak „soluit mortale officium“ elköltözött a szebb hazába, hátrahagyván bús özvegét, Orsolya aszszonyt, a háji uradalom úrnőjét „intra dominium“. M. János és

Rafael rendezni kívánván igényeiket a birtokra, csakhamar Mihály úr halála után lépéseket tesznek. Instanciájukra a vármegye Majthényi Györggyel egyetemben „Thomas de Zabore“ szolgabíró-t küldi ki a konvent két szerzetesével Gájra. A küldöttség megbízásához képest felkérte az özvegyet, hogy néhai Majthényi Mihály javaiból az őt megillető „dos és paraphernalia“-t átvevén, resignálja a birtokot. Azonban az özvegy asszony igen határozott tagadó választ adott. Erről, az „admonitio“ utáni harmadnapon, vagyis szent Bertalan apostol napja előtti szerdán, a felek bizonyáglevelet kaptak. Az özvegy csakhamar férjhez ment Záblathi Györgyhöz, de a birtok a Nagy-Lucheiek kezén maradt. A kedves rokonok hatalmuk tudatában mindenekelőtt a kellemetlen szomszédokat, Körmöcz városát támadták meg.

1505. pünkösöd napján, Budáról írja meg Ulászló Nagy-Luchei Kelemennek és Záblathi Györgynek, Körmöcz városa panaszát ellenük, hogy a város Neu-Stuben nevű birtokába fegyveres kézzel berontván, az alsó-stubnai és csremosnoi határhompokat széthányták és egy darab erdőt elfoglaltak. A király az ügy megvizsgálására és kiegyenlítésére Henczefly Istvánt, a királyi jegyzőt küldi ki s meghagyja a feleknek, hogy ennek szavát fogadják meg. (Körmöczy ltár, Fons. 12. Fasc. 1.) A királyi biztos még ugyanezen év szentháromság napján, mikor látta, hogy a pereskedőkkel nem boldogul, a határsértő két urat a király színe elé idézteti; ők azonban nem jelentek meg. Kelemen úr társa Záblathi György, mint Majthényi Mihály özvegyének Orsolyának férje, joggal tarthatott igényt a birtokra. Különben a hatalmas Zápolya-ház bajmóczy praefectusának, Lőrincznek fia volt. Nagy-Luchei Kelemen pedig, mint Orsolyának édes testvére, követelt részt a háji javakban, hol a Thurzók még a kudarc után is mozgolódtak.

1505. évi Lőrinc vértanu napja előtti csütörtökön a Georgius Waywoda de Zathurcze alispán, a szolgabírák és Turócz vármegye „Universitas“-a jelentik Ulászlónak, hogy „egregius Johannes Se-rephil de Thoth-Prona Thurzó János hiteles megbízó levele kíséretében Turócz vármegyének szóló királyi mandatum praeceptoriumot mutatott be, melyben tudatja a vármegye közönségével, hogy a saághi konvent be akarván iktatni Thurzót a Majthényiai birtokába (lásd fent), Orsolya asszony és Körmöcz városa ellentmondottak. Tovább azt mondja a király, minthogy pedig az ilyen magszakadásból eredő ügyeket „non longo litis processu“ hanem egy év leforgása alatt kell elintézni „iuxta contenta decreti nostri“ azért meghagyja

a megyének, hogy az exponens t. i. Thurzó a panaszos özvegyet (ekkor már Salzer Györgynét) fizessék ki, illetőleg bírják reá az asszonyt a pénz felvételére. Erre a Majthényi-család nevében Ráfael kijelenti, hogy néhai Majthényi Mihály birtokai az ő családját illetik, másnak arra igénye nem lehet; és valóban Orsolya asszony nevében jelen volt Raksányi András csak „dos et paraphernalia“-kat követel. Körmöcz városa részéről megjelent „circumspectus Sebastianus Fronawr és Paulus litteratus juratus cives“ tiltakoznak az elintézés ellen. A második kiadvány kelt Szent Mártonban, Nagyboldogasszony előtti csütörtökön.

1505. feria 5-ta ante Inventionem dextrae Sancti Stephani Regis. (május 28.) „Georgius Woywoda de Zathurcze“ turóczi megyei alispán és a négy szolgabíró Ulászló királynak jelentik, hogy törvényszéki ülésükben Körmöcz városa nevében nemes Folkusfalwi Péter panaszt emelt néhai Majthényi Mihály özvegye Orsolya, jelenleg Záblathi György felesége ellen, mert az ő háji tisztjei: Slabon Geronius és Zalus Miklós az uj-stubnaiak ellen erőszakoskodtak, elvevén lovaikat, szekereiket stb.

A vármegye az ügy vizsgálatára kiküldte szolgabiráit: „nobilis Thomas Moys et Gregorius de Jezernicza“, a panaszt megerősítették, mire a sedria Orsolya asszonyt 25 márka fizetésére ítélte. Ügyvédje, Raksányi András megapellálta az ítéletet.

1505-ben a turóczi konvent jelenti a királynak, hogy megkapta Thurzó János kamaragróf részére a háji birtokra szóló beiktatási parancsát, melyben királyi emberekül ajánlja: „Johannes Serephil de Thotprona, Andreas Justh de Neczpal, Valentinus Korom de Blatnicza, Petrus de Folkusfalva, Petrus sive Valentinus de Muthna. A konvent tagja július 22-én kiszállott a helyszínére Folkusfalvi Péterrel, a szomszédok jelenlétében, de midőn az adományost beakták iktatni, előállott „egregius Michael de Zabon“ (így tiltakozván Majthényi Ráfael, Uriel és György nevében (Zorárd prépost és János nincsenek megnevezve); nemkülönben Nagy-Luchei Kelemen (olvashatlan név), Orsolya asszony Zablati Salzer György felesége személyében is ellentmondván a beiktatásnak. Az ellenszegülőket szokás szerint megidézék Mihálynap nyolcadára. Végre még az eljárás tizedik napján megjelent Pál deák, Körmöcz városának jegyzője, és a város egész közönsége nevében szintén ellentmondott a beiktatásnak.

Ulászló királynak 1505. évi szent Pál hitvalló napján Budán kelt kiadványa nagyon előt a Majthényiak részére kiadott két év

előtti rendeletről. Ez utóbbi okirat azt mondja: mivel Zorárd turóczy prépost, testvére Majthényi Ráfael és unokaöccse Uriel (a prépostságban utódja Zorárdnak); továbbá Zabori Mihály, Udvarczy Kunchak Lőrincz, Bycolyczi Dániel és Kisjeszeni Schewkowycz Simon szolgálkkal megtámadták nemes Seraphin Jánost tótprónai kuriájában és őt foglyúl Sklabinya várába vitték, mindenét felpredálván; továbbá nemes Blasolczky Miklóst saját házában Mezewházán megverték s fogolyként a nevezett várba vitték, ezért a király összes birtokaikat elveszi és részben Gergellaki Buzlay Mózesnek, a király udvarmesterének, részben Ewsi Györgynek, az esztergomi érsek administratorának adományozza, „salvo jure alieno“. A kemény végzés eredményéről, vagy a javak elvesztéséről nincsen tudomásunk. A király kellő információ után visszavonhatta ítéletét, mert a támadás csak visszatörése volt valami korábbi erőszakoskodásnak.

Érdekes, hogy e vállalatban részt vett három családtag közül kettő pap; az egyik maga a turóczy prépost, a másik ennek unokaöccse, a jövődöbéli és utolsó thuróczy prépost.

A M. támadása, helyesebben védekezése határozottan azt mutatja, hogy ez időben a háji javak körüli versengés már nagy méreteket öltött. Minthogy a kérdés közel érinthette, a család vagyonát az egyes jogi eljárásokat teljesen nem mellőzhetjük, már csak azért sem, mert ezekből a családtagok belső életére is következtethetünk. Ugyancsak 1505-ben jelenti a saághi konvent a királynak, hogy vette parancsát Thurzó Jánosnak a háji javakba való beiktatása iránt. (Kelt b. sz. Mária mennybemenetele előestéjén Budán). Királyi embereknek voltak designálva: Magister Stephanus Henczelffy de Petrowcz, Franciscus de Dombvására, seu Fabianus de Saden Johannes de Aranyand, vel Stephanus de Prosthowicz. Merő idegének, talán mindannyian kancelláriabeliek. A konvent embere Henczelffyvel kiszállott a helyszínére Orbán pápa napja után kedden, de eljárásukat megakadályozta, tiltakozván „Paulus de Sthubna inferiori“ nemzetes Majthényi Ráfael, János, Uriel és Márton (a két utóbbi Jánosnak fiai), valamint Györgynek néhai M. Sigmondnak fia nevében. Továbbá Cherny János, Orsolya asszony szolgálja, úrnője nevében hasonlóképpen óvást emelt a beiktatás ellen, ez utóbbi zálogjog címén. Jogszokás szerint a tiltakozókat szent Mihály nyolcadára megidézték a király színe elé.

A tiltakozás eredményeképen Ulászló tudatja, hogy „Nicolaus de Wezele“ Thurzó János nevében Majthényi Ráfael, Uriel, és György ellenében, valamint Nagy-Luchei Kelemen és Orsolya, Sal-

zer Györgyné, nemkülönben Körmöcz városa polgárai ellenében Szt.-Mihály nap nyolcadán teljes 25 napig várt „continuo legitime stetit in termino“ védekezésükre, de az ellenfelek „non venerunt,, nec miseruant“ (ez a régi szokásos kifejezés). Ezért a király őket elmarasztalja „si se racionabiliter non poterunt excusare“. (Ez is a szokásos stereotyp mondat.)

A bizonyítékok előterjesztése még a feltételes ítélet után is késett, mert a király 1507. évi Imre napján a turóci konventet újra kiküldte Thurzó Jánosnak Hájban való beiktatására. Királyi embereknek nevezi: Joannes Seraphil de Thoth-Prona, Andreas Justh de Neczpal, Valentinus Korom de Koromháza, (ekkor már Majthényi Jánosnak veje), Petrus de Folkusfalwa, Andreas, Albertus, vel Johannes de Czepeczyn. A konvent jelenti, hogy az utóbb nevezettel kiszállott Hájra, de eljárásuknak gátat vetett, Magister Paulus, Körmöcz város jegyzője, Hynko Pál jobbbágy Majthényi János és Ráfael nevében, Faber Mihály Nagy-Luchei Damián, valamint Záblathi György és neje Orsolya nevében. Ezeket Csepcesényi János a király személye elé idézte Szt.-Mihály nyolcadára. Az eljárás szent György nap előtti kedden kezdődött, a jelentés ötöd napra kelt.

Thurzóék győzelmük tudatában nagyon sürgethették az udvarban pörük elintézését, mert még 1507-ben jelenti a turóczi konvent, hogy Budán, Mindszent utáni kedden kelt rendelet értelmében eljár Thurzó János beiktatásában (ez a Szent Mihály napi terminus után volt, amelyre, amint fentebb láttuk, a felek meg voltak idézve). Frater Mathias megint Csepcesényi Jánossal kiszállott Lucza nap után szombaton, de a beiktatásnak ellent mondtak ugyanazon személyek, ugyanazok nevében mint a mult szent György előtti kedden megkísérlett beiktatáskor. A feleket tehát ismét megidézték jövő szent György-napi terminusra. Ekkor halt meg Thurzó János kamaragróf és joga fiára, Györgyre szállott.

1509-ben Budán sz. Ferenc hitvalló napja után szerdán tudatja Perényi Imre nádor, a király távollétében helytartója, hogy megjelent előtte személyesen: „Egregius Valentinus Korom de Koromháza, másrésről Záblathi György és neje Orsolya, mint alperesek nevében „Michael litteratus de Donathháza“ a thuróci konvent levelével, s előadták, hogy nemzeti Nagy-Luchei Gergely háji részbirtokának és a hévvízi malom tizedének elfoglalásának ürügye alatt köztük differenciák merültek fel, akkor, midőn Nagy-Luchei Gergely bizonyos ügyben, Neczpali Sófia asszony Korom Bálintnak akkori felesége ellen, 500 arany forintban convincáltatott. Ebből újabb pör keletkezett;

vége fogott bírák: Gergellaki Bwzlay Mózes, magister curiae regiae és mások közbenjárván, Záblathi György Korom Bálintnak 150 arany forintot fizetett a nádor színe előtt, miről Nagy-Luchei Gergelyt megnyugtatta. Ennek a nem éppen világos ügyletnek másolatát átíratja a garam-szent-benedeki konventben Záblathi Jeromos 1526. in festo Visitatirnis b. Virginis Mariae.

Korom Bálint 1507-ben vette el Majthényi Annát. Első felesége jogán Blatnicza vár birtokába jutott s ezt halála után nyilván csak részben, özvegyére, Majthényi Annára hagyta.

1511. Ulászló tudatja: hogy Báthori János megjelent néhai Bethlenfalvai Thurzó János fiának Györgynek képviselőjében, akire atyjának halálával az alábbi jog szállott, Körmöc városa ellenében, valamint Majthényi János és Ráfael, valamint Zablati György, Nagy-Lwchei Damián és Orsolya asszony Zablatiné ellenében és szent Mihály-nap nyolcadától fogva tizenhat napig helytállott a királyi személynek előtt a pörhalasztási rendelet, valamint a thuróci konvent idéző-levele értelmében a Háj, Alsó-Stubna és Csremosno nevű birtokokba való introductio és statutiora nézve, mely javak Majthényi Mihály magvaszakadtán a koronára szállván, királyi adomány alapján Thurzó Györgyöt illetik. Mivel a nevezett megidézettek ismét nem jöttek el, convincálatnak, ha alapos elmaradásukat nem tudják igazolni. (Körmöci ltár Fons. 12. Fasc. 1. Num. 1.)

1516. Sigismundus Thrnowsky de Markowycz thuróci alispán és a szolgabírák tudatják, hogy Invocavit vasárnap utáni csütörtökön Szent-Mártonban sedrialis ülést tartván, Magister Paulus, Körmöc város jegyzője felmutatta Ulászló királynak a vármegye fő- és alispánjának szóló rendeletét, mely szerint az utóbbi években Körmöc városa néhai Hajszy János birtokai fejében a vármegye kezébe, „ad manus fideles“ letett volt 300 frtot. Ezt a pénzt hiány nélkül adják vissza, ha pedig elköltötték volna, a nemes vármegye örökös javaiból térítsék meg. A rendelet kelt Budán Bereczk püspök és hitvalló nap utáni csütörtökön. Erre az alispán kiküldi a szolgabírókat inquiryálni. A szolgabírák eljárván az ügyben, eskü alatt vallják, hogy nobilis Gallus Kethel de Nagy Chepchyn annak idején hallotta, hogy Körmöc városa bizonyos összeg pénzét letett a vármegyénél, de nem tudja, mi lett vele, mert Raksánszky András és Zaborei Zrupka Tamás kezébe adták. Kis Chepchenyi András úgy tudja, hogy nem lett volna több 150 forintnál, Nagy Chepchyni Wladár Balázs hasonlóképpen vall, de a pénz mennyiségét nem tudja. Nemes Kossuth Márton hasonlóképpen emlékszik. Ezeket hallván néhai Raksánszky An-

drás fiai Mihály és György, valamint néhai Zaborei Zrupka Tamás fiai Gáspár és Lázár igazolásul bemutatják a következő leveleket.

1516-ban bolygatván az 1490. eseményeket, a megvádolt utódok felmutatják alábbi igazoló leveleiket. (Ezt csak kivonatban adjuk, mert az ügy régebbi keletü.)

1490. Szaniszló napja után csütörtökön Nagy Jeszeni Miklós alispán, a szolgabírák és esküdt ülnökök tudatják, hogy nemes Hajszky János és Gáspár diák megjelentek a vármegye széke előtt és Beatrix királyné nevében, nemzetes (így) Schayder Péter „camerario Crempniciensi“ részéről letesznek száz forint részletet (a hézagok oklevél miatt tökéletlen a szöveg), felszólítván nemzetes Majthényi Mihályt, vegye át ezt az összeget néhai Hajszky István birtokrésze fejében. Nemes Boda Pál, mint a nevezett M. Mihály familiárisa erre kijelenti, hogy ura azt felvenni nem akarja, mivel az ő birtokrésze nem vásárolt, hanem a király által adományozott örökös birtok. Erre a jelenlévő főispán, Czecei Máté kimondja, hogy ha ezt a pénzt M. Mihály „usque terciam sedem nobilium“ nem fogadja el, ő, a főispán tudni fogja mit tévő legyen, és a pénzt magához vévén, azt Raksánszky Andrásnak és Zrupka Tamásnak „ad fideles manus“ adta át megőrzés végett. A következő két szék alkalmával M. Mihályt ismételve felhívták a pénz átvételére, de Boda Pál ezt ura nevében visszautasította. Tanácskozáván erről, végre visszaadták a pénzt annak, akitől átvették. Ezt bizonyítja a főispán, alispán és az illetőket a megye nyugtázza.

Ez volt tehát a 26 éves letét története, mikor a nemes vármegyét Körmöc városa, noha csak burkoltan, sikkasztással vádolta, és ítéletet eszközölt ki magának, mielőtt ügyét megvizsgálta volna. Hol és kinél veszett el a 100 forint, mely 26 év alatt 300 forintra nőtt?

1518-ban Szűz-Mária mennybemenetele utáni kedden, Uriel prépost és conventus színe előtt megjelent „Andreas de Kis-Csepcesén et filius Albertus, dein Joannes, Georgius ac Sigismundus Balthyz de eadem Kis Csepcesén, item Blasius Wladar de Nagy Csepcesén, item Gallus Kecheel (így), Sandrinus, Gaspar, Joannes necnon Emerius de Nagy Csepcesén“, elismerik, hogy egész curiáikat Felső-Muthnán és Közép-Muthnán tartozékaikkal együtt 1200 jó mértékű arany forintért örök jogon eladták Körmöc városának, kivéve két curiát és egy negyedét „uno quartalicio seu quarta puellari“. Az egyik Kis-Csepceséni László és Mihály curiája Közép-Muthnán, a másik pedig Nagy-Csepceséni György és Leontius curiája, vé-

göl Nytrazeghi Muthnanszky Gergelynek quartaliuma Felső-Muthnán.

Ezt az ügyletet Lajos király Bácsban, 1518-iki Lukács evangélista napja utáni szerdán, megerősítette. Valamint Záblathi György ellentétbe jött Thurzó János fia, György érdekeivel, akkép Körmöc városa is ellentétbe jött a Majthényi-család érdekeivel, midőn M. Mihály halála után a régi Hájszky javakra királyi adományt nyert. Ebben hosszadalmas pörök után végre győzött is. Ezeknél fogva a város és viselt dolgai olykor közéről érintik a Majthényiak történetét. A város levéltára nem kevés Majthényi emléket őrzött meg, jelesen M. Mihály végrendeletének hiteles másolata így került ide. A háji ügyre vonatkozó legtöbb adatunk a körmöci levéltárból van merítve.

Báthori István nádornak 1519. Budán a szent Mihálynap i octavalis bíraskodás 32-dik napján kelt kiadványa ezt mondja: hogy megjelent előtte: Wezelei Miklós, Majthényi János és Ráfael, néhai Gergelynek fiai, valamint Györgynek, néhai Sigmond fia nevében a thuróci konvent által kiállított megbízólevél erejénél fogva. Az ügy Kossuthfalva megszerzését illeti. A Majthényiak felperesek Orsolya asszony ellenében, mert bár ők az asszonyt a „dos et panepher-naliák“-ra nézve teljesen kielégítették, de ő ezenfelül követeli néhai férjének, M. Mihálynak összes javait, u. m. Háj, Alsó-Stubna, Csre-mosno és Károlyfalvát, pedig e javak Mihály halálával a testvérekre szállottak. Az asszony magánál tartja e javakat illető összes okle-veleket és dacára a sokszori sürgetésnek, vonakodik azokat vissza-adni, pedig 1507-ben Dénes nap utáni vasárnapon a szent-benedeki konventnek Perényi Imre nádorhoz intézett jelentése szerint Orsolya asszony a conventben bevallotta, hogy sógorai őt e javakból, vala-mint Kesselkökeöből is teljesen kifizették, tehát követelése nem le-het. Felemlítendő itt, hogy megelőzőleg M. János, Ráfael és maga az apátúr, Zorárd, erőszakkal rontottak volt a háji curiára (közelebből az eset itt nincsen leírva), és Orsolya asszony őket „ratione invasio-nis in curia Gay“ a király elé idéztette. Utóbb arbiterek közbenjá-rására ettől elállott, de kikötötte, hogy ők az ügyet rendes pörre te-reljék. Ha a felek valamelyike ez ellen vétene, az 600 forintra legyen marasztalva ipso facto „salva porcione judiciaria, ante litis ingres-sum“. Ezt a végzést azonban nem vette tekintetbe, mert szerinte hi-bák volak a kiállított levélben, (talán prokatori fogások, a dolog in-validálását célzóak.)

A fentebbi panaszra vonatkozólag Orsolyának megbízott kép-

viselője, Felchuthi Balassa Benedek felhossa, hogy az asszony a javaikat kezében tartja ugyan, de nem hatalmasul, hanem bizonyos egyesség alapján. Ennek az okiratnak értelme nem elég világos, különben mint a kossuthfalvai portiora vonatkozó, nem is bírhat súlylyal. Későbbben Perényi nádor, valamint Majthényi Ráfael halála után az ügyet az agg M. János és unokaöccse, György nevében ügyvédjük, Joannes litteratus de Thorda folytatta, míg Orsolya asszonyt Detricus de Rajk képviselte. A pör káros kimenetelű volt feleinkre, amennyiben az immár közel 90 éves János úr és György „in emenda lingua“ 25 márkára (100 arany forint) marasztaltattak el „in duabus partibus judiciariis, tertia vero parte dominae in causam attractae solvendis“.

A körmöci levéltárban lévő Hájszky adatok nagy mennyiségéből kitetszik, mennyire fáradozott, mennyit áldozott a város e birtok megszerzésére. Valóban sok pénzt adott Hájszky János tartására, adománylevele is volt a városnak, de a birtok sok praetendens miatt nem juthatott sem a város, sem más igényes kezébe. Több-kevesebb követelése volt e javakban a Majthényi családnak, Lipcsei Orsolyának Záblathi Györgynek, láttuk, hogy Beatrix királyné főembere is adományrészes volt ott, nemkülönb a leányág is formált követeléseket. Körmöc városának már adománylevele volt és ennek ellenére maga a körmöci kamaragróf, Thurzó János szerzett magának donatiót azonnal M. Mihály halála után, de birtokba nem juthatott. 1520-ban Thurzó János fia, György döntő lépésre határozta el magát. Ez évben Budán, szent Vitus és Modestus napján az országbírónak kiadványa. „Nos Comes Laurentius de Ujlak Dux Bosnae“ sat. tudatja, hogy nemzeti Thurzó Elek, testvérei György és János nevében is, valamint többi atyjafiai nevében, kijelenti, hogy néhai atyja egész Háj, Alsó-Stubna és Csremosno javakra Ulászló királytól Majthényi Mihály magvaszakadtán adománylevelet kapott volt, de mivel elismeri, hogy Körmöc városának ezen javakra „jus efficacissimum“-ja van, ezért, valamint azért, hogy e város egykor minden bányavárosnál hiresebb és gazdagabb volt, de a nemes érbányák apadása miatt „propter decrescentiam atque defectum minerarum“, nagyon elszegényedett, ezért, valamint más tisztességes okoknál fogva, lemondanak minden jogaikról, melyek őket Ulászló adománylevele erejénél fogva illetnék, és igényeiket teljességgel, örök időkre Körmöc városára ruházzák.

Ennek alapján még 1520-ban jelenti a thuróci konvent, hogy kiküldöttje kiszállott a helyszínén Jezerniczei Gergelylyel, szent

Margit szűz napja előtti vasárnapon meghívott szomszédok jelenlétében akarván a beiktatást végrehajtani, de nemes Folkusfalvai Boldizsár megbízói nevében: Záblathi György, Nagy-Luchei Damján és Gergely nevében ellent mondott. Ezeket szent Mihály nyolcadára megidézték. Ekkor tehát Majthényi részről senki sem jelentkezett. Ellenben magister Georgius, Körmöc város jegyzője megjelenik a thuróci konventben és Majthényi Uriel kénytelen tudomást venni a fentebbiek tiltakozásáról, mert a városi jegyző tiltakozik ama javak további birtoklása ellen és eltiltja Lajos királyt azok adományozásától. Az erről szóló konventbeli kiadvány kelt: Sabbatho proximo ante festum ad vincula b. Petri Apostoli.

Az ügy ezzel egyelőre véget ért, helyesebben statu quo ante maradt, az igényesek mindkét oldalon elhallgattak, pöriratok nincsenek 8 esztendeig. Talán az országos nagy zavarok, majd a mohácsi katasztrófa elnémította a feleket. De 1528-ban ismét felmerül a háji ügy. Báthori István országbíró Esztergomban 1528. „die dominico proximo post festum chatedre b. Petri Apostoli“ kelt levele tudatja, hogy Lipchei Damián és Gergely és Orsolya asszony Záblathi Györgyné, néhai Nagy-Luchei Lipchey Jánosnak gyermekei nevében Folkusfalvai Lachny János mint ügyvivő tiltakozik a háji javak és a hévvízi fürdőnek (már thermae kifejezés használ) eladományozása ellen, mert némelyek azt impetrálni akarják. A szűkszavú prohibitio nyilvánvaló ügyvédi fogás, mert a Záblathiak akkor már elkezdtek a körmöci polgárokkal, természetesen a háji birtok miatt. Ismerjük a városnak előbb kelt tiltakozását ez ügyben a budai káptalan előtt.

1529. évi Szent Háromság vasárnapján „Caspar Schwob, Georgius de Eysker, et Michael Monetarius jurati cives Crempnicienses“ a város nevében óvást emelnek, mert Záblathi György a háji birtokot via facti et potentia mediante birja, és attól tartanak, hogy most titkon idegen kézre juttatja. A jó polgárok ezúttal rosszul voltak informálva. Új igényesek támadtak, a Záblathiaknál veszedelmesebb elenségek, akikre a „providi et circumspecti“ nem számítottak.

1530. évi Oculi vasárnap előtti csütörtökön a thuróci konventben Johannes Artzt és Nicolaus Wlpinus aljegyző, körmöci esküdt-polgárok tiltakoznak János király ellen, aki a hájbeli, egészben őket illető javakat „Egregio Benedicto Erdeody de Blathnicza ac generose domine Anne consorti eiusdem“ adományozta új birtokjogon. Ez utóbbiakat is tiltják az uradalom birtokba vételétől. Ki volt Erdeody Benedek és neje Anna? Korom Bálint ez időtájban jobblétre szen-

derült, de özvegye Majthényi Anna talán némi inscriptio és hozományi jogán bent maradt a blathnicai várban új férjével együtt. Ez, amint látjuk, János királytól új adománylevelet nyert a vitás birtokra. Erdeodyt néha Érseknek, sőt Érsek de Erdeődnek is nevezik.

Hogy a váratlan fordulatot tulajdonképpen a Majthényiak intézték, kitérünk a továbbiakból. Ugyanis 1530. Gergely pápa napja előtti pénteken „Laurentius Aurifaber et Nicolaus Wlpinus subnotarius“ körmöci polgárok a szent-benedeki konvent előtt tiltják Záblathi Györgyöt a háji javaknak más nemesekre való átruházásától „egregium vero Benedictum Érsek de Erdewd“ és másokat azon javak megszerzésétől. Nyomban ezután meghalt a Záblathi házaspár, amennyire kivehető, egyidőben. Az eddigi adatok arra vallanak, de a nemes város ügye ezzel mit sem nyert.

1530. Sófia nap előtti csütörtökön Christophorus Seraphil de Thotprona, Thuróc alispánja és a szolgabírák tudatják, hogy Schwob Gáspár és György diák körmöci esküdt polgárok a város nevében eltiltják János királyt a háji javak eladományozásától, Petrowycz Pétert, Nagy-Luchei Lipcheý Jánost és Mihályt, vagy „Thomam Chentycz de Gnaynycza“ és bárki mást, e javak elfoglalásától. A két városatyá a thuróci konventben is ugyanakkor megismétli tiltakozását. Pedig akkor az ellenségül hirdetett Nagy-Lucseiek maguk is védekezni kénytelenek új igényes ellen.

1530. Sófia nap előtti pénteken tudatja a thuróci konvent, hogy nobilis Laurentius de Herencz, Nagy-Luchei Lipcheý Jánosnak és Mihálynak szolgálja urai nevében eltiltja Zápolya János királyt a háji javak eladományozásától, minthogy azok teljes jogcimen urait illetik; nemzetes Petrowyth Pétert és „Thomam Chentycz de Gnaynycza“ pedig tiltják azoknak impetrálásától.

A zavaros állapotot megvilágítja János királynak levele.

1530. Sófia nap utáni szerdán János király Budán kelt kiadványa tudatja Thuróc vármegyével, hogy néhai Záblathi Györgynek és nejének Orsolya asszonynak halálával Háj, Stubna és Csre mosno nevű birtokaikat, melyek magszakadás folytán a koronára szállottak, nemzetes Kewwári Petrowyth Péternek adományozta. Azonban, a körmöci bíró és esküdtek a nevezett birtokokat vétel címén a városnak igénylik és ellenmondottak Petrowyth beiktatásának. A várost ezért a királyi curia elé idézi. Másrészről Nagy-Luchei Lipcheý János mint osztályos atyafi (frater congenerationalis) magának vindikálja a birtokokat. Minthogy a birtokok joga kétes, ennélfogva az igazság kiderítéséig azok közkézre bocsájtandók. Meg-

bízza a vármegyét, hogy ha Lipchey, vagy más valaki a javakat elfoglalná, tiltsa ki, esetleg vettesse ki, és a javakat Kisujlaki Thoth Imre királyi udvarnoknak adja át.

Hogyan magyarázható ez a királyi eljárás? Oculi táján Érsekének adományozza Háj, és két hónappal reá Petrovichnak adja? Egészen korszerű, hogy a kuszált birtok ügybe Ferdinand, az ellenkirály is beleszólt.

Augsburgban 1530. évi Nagyboldogasszony napján tudatja Ferdinánd király Körmöc város panaszára, hogy Körmöc városa néhai Záblathi Görggyel és nejével Lipchey Orsolyával a háji javakról tárgyalt: (nincs megmondva, végeztek-e vagy csak alkudtak) miután e javak a várost „optimo jure“ megillették. Bár a város éveken át sok költséggel prosequálta ezt az ügyet, a nevezett házaspár a birtokot ki nem bocsájtotta. Ezek most elhaláloztak, és a város jogai tudatában nova donatitot kért. Ezt a király teljesítette. A bonyodalmak még ezzel sem szűntek meg.

1532. Zápolya János király felsőmagyarországi kapitánya, Kosztka is belenyúl a házi ügyekbe „Petrus Kostka de Sedlec in Lithava (Trencsén vármegyében elfoglalt vár) Regie Maiestatis Hungariae parcium superiorum capitaneus generalis“ és testvére Miklós, Árva várában 1532. március 14. tudatják, hogy királyi szolgálatból kifolyó sürgős okoknál fogva Artzt János körmöci polgártól 300 forintnyi kölcsönt vettek fel és ezért lekötik neki az egész Háj birtokot a malommal és a kuriával együtt, továbbá a Csremosnot és a Hévizet, kivéve mindazonáltal Stubna birtokot, úgy ahogy a fentieket nemzetes Tharnok Tamás királyi adomány alapján bírja. Miután e javakat ők hatalmukba kerítették, zálogba adják Arzt Jánosnak s magukat kötelezik, hogy a zálogbirtokost minden impetitor ellen megvédik. Ha erre nem volnának képesek, a 300 forintot megfizetik.

A sokat zaklatott városnak tehát árulója akadt volna egykori bírása személyében?

1532. „Sabbatho proximo ante dominicam Judica“ Kosztka Péter János király felsőmagyarországi generális kapitánya és főétékfogó mestere parancsára Kochanowsky Miklós útján felhívta a thuróci konventet Artzt János introducálására a háji javakba. Kiszállott tehát a konvent tagja, Jezerniczei Gergely homo regius-al, a szomszédok u. m. nemzetes Prossiczky Benedek a konvent porkolábja, Tharnok Tamás, nemes Raksányi Thomka László, Raksányi György és Ádám, a konvent jegyzője, Raksányi Benedek és Jezerniczei Ádám és István társaságában; de Tharnok Tamás tiltakozott a saját és

Petrowyth Péter nevében. Óvást emelt több körmöci polgár: Johannes Kreysel, Andreas Graber és Georgius litteratus, 20-ad napra eze-
ket megidézték.

A város szorultságában ismét Ferdinánd királyhoz folyamo-
dott s kieszközölte, hogy a két év előtt formálisan megadott donatiót
ünnepélyes alakban adja ki.

1532. aug. 29. Linz városában adja ki Ferdinánd Kőrmöc vá-
rosának szóló adománylevelét, melyben Záblathi György és Luchey
Orsolya magvaszakadtával ezeknek háji javait a városnak adja.

1532. szept. 7. tudatja a thuróci convent, hogy Nagy-Luchei
Lipchey János, Mihály, Gáspár és Orbán nevében „providus Leonar-
dus“ tiltja a királyt Háj, Stubna és Csremosno eladományozásától,
mivel ezek urait illetik, tiltván egyszersmind „Christoforum von
Thworum (így) comitem Zoliensem“ és Kőrmöc városát a javak bir-
tokba vételétől.

1532. évi Karácsony előestéjén a pozsonyi káptalanban nemes
Bodoo Baári Nagy Balázs óvást emel Nagy-Luchei János, Mihály,
Gáspár és Orbán, néhai Phylep Damián fiai nevében, tiltakozván
Christoforus de Turri kapitány és zólyomi főispán ellen, a háji curia
és ház elidegenítése miatt, egyszersmind tiltja a királyt annak elado-
mányozásától.

1533. februárius 16. Esztergomból Várday Pál érsek írja Kör-
möc városának, hogy barátságos egyezséget tervez Lipchey Jánossal
és azt hiszi, hogy Invocavit vasárnapon meglesz a béke.

1533. évi Reminiscere vasárnap utáni kedden Ferdinand per-
sonalisa tudatja, hogy Lipchey János, másrésről Ostrosith Miklós
„királyi udvarnokok“ személyesen megjelenvén, vallják, hogy azt a
causát, mely Lipchey részéről Ostrosith ellenében, Háj, Stubna, Csre-
mosno és praedium Kossuth javak miatt megindítandó volt, 15 napra
elhalasztják. Akkor minden jogi eszközzel felszerelve megjelennek a
personalis előtt és a hozott ítélet ellen sem tiltakozás, sem repulsio
által akadályt nem gördítenek. A családi paktumra némi világot vet
a körmöci polgárok ugyancsak 1533. évi május 3. kelt ünnepélyes
declaratiója a thuróci konvent előtt, amikor Kreysel János körmöci
polgár az egész város nevében elmondja, hogy Ostrosith Miklós és
István, valamint Saskeői Lipchey János és testvérei Kőrmöc városát
illető összes háji birtokokat elfoglalták és maguk közt felosztották;
miért is a város introductióját és statutióját megakadályozták és a
királyt azon javak eladományozásától eltiltották. Ez ellen a város
ünnepélyesen óvást emel. Már megelőzőleg, csütörtökön, azaz Fülöp

és Jakab napján Szent-Mártonban is tiltakozott a város Benyecz Miklós és a négy szolgabíró előtt, amikor Eysker György és Gruber András esküdt polgárok, és külön nemes Raksányi Ádám, ugyancsak Körmöc városa képviselőiben a nevezett alispán s a négy szolgabíró színe előtt óvást emelt a Lipcheyek ellen.

Milyen bomlott viszonyok voltak akkor a felvidéken, mutatja Révay Ferenc személyes Szklabina várából 1533. május 2. írt, sajnós, csonka levele és kiadványa.

1533-ban feria 6-ta proxima ante festum Inventionis Sanctae Crucis (május 2.) Szklabynya várában Révay Ferenc, a király személyisége és főispán tudatja, hogy megjelentek előtte Dionisius Sartor et Georgius ac Abraham ab Eysker (így) körmöci polgárok, elmondván, hogy Ostrosith Miklós „aulae regiae familiaris“ és Lipchey János az egész háji birtokot elfoglalták és maguk közt két felé osztották. A város nevében ünnepélyesen tiltakoznak.

„Magnifico Domino Christophoro de Turri libero Baroni ac Comiti Zoliensi“ azt írja, hogy a háji ügyre vonatkozó levelét megértette; tudja kötelességét: szolgálni a királyné ő felségét (itt az özvegy királynét, Máriát érti, aki Körmöc városának ura volt, de Turris pedig a vidék királyi kapitánya) mindamellett Turri kívánságát nem teljesítheti, mert Ostrosith Miklós és Bánffy Boldizsár közt . . . Itt megszakadt a levél, nem tudjuk milyen viszony volt a két úr közt, ellenben kitűnik a levélből, hogy Lipchey és Ostrosith valóban ekkor fogtak a háji javak felosztásához, amint fentebb a körmöciek is panasztak.

Ezen ügyben de Turri a körmöciek érdekében működik, lévén Mária királyné szolgálatában. Révay más módot ajánl Turrinak: küldje meg a királyi adománylevél másolatát; ebből pecsét alatt statútóriát készítenek a saághi konventre címezve, mely eljárhat, mivel a thuróci konventus ita est destructus . . . in persona reginali fiat statutio in bonis praescriptis. Ha Lipcheyék ellenkeznének, 15-öd napra a curiába idézik őket és ott halasztás nélkül revideálják a kérdést.

Révay jóakaró tanácsát a körmöciek híven megfogadták, mert néhány nap múlva a saághi konvent valóban eljár a Linzben kelt (s fentebb közlött) királyi adománylevél erejénél fogva, Körmöc városát a háji javakban be akarta iktatni. A konvent embere kiszállott Nagy-Chepehyni Sándorral, Raksányi János, Jakab, Boldizsár, Félix és Ádám, Zorkóczi Lőrinc és Mátyás, Kis-Chepehyni Batiz Sigmond, Máté, Boldizsár, János, Jezerniczei Gergely és Je-

romos, Tharnowsky Márton de eadem (értsd Jezernice), Nagy-Csep-syni Wladar János és Dyweki Plathi Péter szomszédok társaságában. A beiktatásnak azonban ellenmondott Georgius Nagy „Egregii Nicolai Ostrosyth de Pereszlen“ (így) nevében, Leonardus pedig Nagy-Luchei Lipchey János, Mihály, Orbán és Gáspár, néhai Damián fiai nevében, valamint Lyndvai alias Bolondóczi Bánffy Boldizsár nevében, tiltakozván a szerintük törvénytelen eljárás ellen. Az érdekelt felek szent Mihály nyolcadára a király színe elé idéztettek.

Révay továbbra is támogatta a polgárokat, sőt de Turri támogatásával megnyerte számukra a királyné pártfogását is, mert 1533. május 22. Benyecz Miklós turóci alispán és a szolgabírák előtt nemes Raksányi Ádám felséges úrnője, Mária királyné nevében eltiltotta Ostrosyth Miklóst és Revistyei Lipchey Jánost a háji javak impetrálásától, mert ezek Körmöc város polgárait illetik.

1533. október 30. válaszol Benyecz Miklós thuróci alispán és a négy szolgabíró Thurzó Elek országbíró és királyi helytartónak, elmondván, hogy a vármegye ítélőszéke előtt megjelent Lipchey János és Ostrosith Miklós képviselőjében nemes Zylagy János és kifejtette, hogy a szóban forgó javak tulajdonjoga nem kétes, ezért nem adandók zár alá; egyik fele (*directa et aequalis medietas*) örökség révén illeti Lipcheyt, a mely t. i. Orsolyáé volt „*ex permissione genitoris et fratrum maiorum ipsius Joannis Lipchey*“, a másik felét pedig zálogjogon bírta Orsolya, illetve férje. Erre nézve Lipchey két privilegális levelet mutatott fel Ulászlótól és a turóci konventtől. Minthogy ezek megbírálása nem tartozik a „*sedria*“ (*sed[es judiciale]*) jogkörébe, a megye ezeket az okleveleket ad *decimum diem festi b. Martini Ep. et Conf.* az országbíró elé terjeszti.

A nemes vármegye határozatával nem volt megelégedve Körmöc városa, mert nyomban, 1533. november 5. tiltakozik a turóci konvent előtt Joannes Artzt és Georgius Eysker körmöci polgárok személyében, hogy a vármegye utóbbi *sedrialis* ülésén nem adta a háji javakat közkézre, (értsd hivatalos kezelésbe), sőt, hogy tiltakozásának nyomatékot adjon, ügyét a király elé viszi.

1533. november 19. Bécsből ír Ferdinánd király Révay Ferenc turóci főispánhoz. Említi, hogy bár elébb már utasította a vármegyét a háji javak hivatalos átvételére, (l. fentebb 1530. rendelet), de parancsát eddig nem tudni miért, sem a megye, sem a főispán nem teljesítette, sürgeti tehát, hogy azt, dacára a mások által okozott akadályoknak (nyilván a Lipchey—Ostrosith-féle foglalásra céloz) hajtsa végre.

Erre vonatkozólag még ugyanazon év december 16-án Thurzó Elek országbíró Pozsonyból jelenti a királynak, hogy november 19. utasítását elküldte Révayhoz és küldönce jelen is volt, midőn ezt a rendeletet Révaynak felolvasták. A végrehajtásra nézve Révay kijelentette, hogy szükségesnek látta előbb az ellenfél privilégiumai felmutatását, Thurzó illetve megbízottja előtt; minthogy az utóbbinak arra nem volt felhatalmazása, a rendelet nem volt végrehajtható.

Ebből kitűnik, hogy a kérdés attól függött, lehet-e a háji javakat Lipchey János privilégiumai dacára is közkézre bocsájtani? Révay Ferenc ez időben már Szklabinya ura, turóci főispán és királyi személynök, korának egyik jeles jogásza volt, azért a körmöciek iránt való jóindulata mellett, óvatosan akart cselekedni.

Utóbb aztán mégis végrehajthatta a király parancsát, mert Ferdinánd 1534. május 23. Prágából Révay főispánhoz és Turóc vármegye universitásához írt levelében tudomásul veszi, hogy a háji, Körmöchöz tartozó (így) javak „ad fideles manus“ adattak, aminek már rég kellett volna megtörténnie, „Nehogy ez ügyben több történjék hatalmasul, mintsem a törvény szerint“, szigorúan parancsolja, védjék meg a birtokot az impetitorok ellen, amíg a kérdést végleg eldönti.

Ezúttal a királyt nem jól informálták, mert a régóta sürgetett „kilakoltatás“ ekkor még nem történt meg.

1534. szept. 24. (szent-Mihály nap előtti csütörtökön) tudatja Benyecz Miklós alispán és a négy szolgabíró, hogy 1533. aug. 29. Bécsben kelt királyi parancsnak, miután a jelenlegi zavaros idők miatt eljárásukat el kellett halasztaniok, csak most tehettek eleget. Csütörtökön, szent-Szaniszló nap előtt Szent-Mártonban tanácskoztak erről, amikor Lipchey és Ostrosith helyett jelenvolt megbízottjuk Zilagy. Ekkor kiszállott az alispán, Jezerniczei Gergely és Chepchyni Bathiz László szolgabírák, valamint Raksányi Ádám, a szomszédok közül Szent-Péter Dávid László, Lászlófalvai Erdewgh János, Jezerniczei Jeromos, Raksányi György, Ladislaus Tomka de eadem (így), akik a jelenvolt jobbágyokkal Lipcheyt és Ostrosithot, valamint tisztjeiket is Hájból kidobták „*ejecissent et exclusissent*“ és a javakat Markowyczi Tarnowsky Kristóf kezére adták mindaddig, míg az országbíró nem hoz ítéletet.

Ha igazat mondanak az írott emlékek, akkor ez a helyzet nem tartott sokáig, mert Ostrosith még 1534. folyamán újra beiktattatott.

Az ügyről csak annyit tudunk, amennyit Thurzó Elek kir. helytartónak 1534. október 4. Bécsből kelt levele a turóci konventben

elárul. Azt mondja: a körmöci polgárok panaszzolják, hogy Ostrosithot a konvent és homo regius a háji javakba beiktatta. Meghagyja a konventnek, hogy adják ki a statutió párvját a panaszlóknak.

1534. október 30. Ferdinánd király Bécsből rosszsalását közli Révay perszonális és főispánnal, mert Körmöcnek kiállított adománylevelét a háji javakról a városnak vissza nem adták. Ezt nyilván a város panaszára sürgeti. Ujból meghagyja, hogy a birtok „apud manus communes“ maradjon, ha pedig a javakból Ostrosithnak és Lipcheynek már kiadták a sürgetett részeket, ezek is adják vissza hivatalos kézbe, s ott maradjon minden, míg Thurzó Elek országbíró az ügyet nem revideálta.

1534. december 30-ikán kelt Szklabinán Révay perszonális levele, mely szerint Franciscus Polleranus litteratus, cohabitator civitatis Cremniciensis a város nevében tiltakozik, mert amint hallatszik, Ostrosith Miklós a saját és Lipcsey János nevében egész Háj, Stubnát, Csremosnot, a hévvizet s a nemesi curiát Hájban, ami Körmöc városát illeti, éjnek idején fegyveresen megrohanta és azon zár alatti birtokot „ad derogamen valde magnum“ az ártatlan szentek éjszakáján elfoglalta; a királyi ember által gyűjtött censust követelte, a jobbágysokat adózni kényszeríti, úgy, hogy ezek kénytelenek elszökni stb. Otsrosith hatalmaskodását elismeri Thuróc vármegye 1535. évi Pálfordulása előtti csütörtökön Szent-Mártonban tartott sedrialis ülésén, amikor Lucas litteratus a körmöci bíró és esküdpolgárok „familiaris“-a panaszt emel és tiltakozik: mivelhogy dacára a királyi felség levelének, melynek értelmében a vármegye Ostrosithot és Lipcheyt a háji javakból kizárta, ez utóbbiak „ignoratur quo spiritu ducti in festo St. Innocentum“, fegyveres kézzel a birtokra rontottak és nemes Markouczy Tharnoczky Kristóf kezéből „de manibus communibus“ kiragadták a javadalmakat, adókat maguknak lefoglalták és máig is kezükben tartják. Erről Lukács deák öt pecsét alatt bizonyítványt állíttatott ki a vármegyétől.

1535. Pálfordulása után csütörtökön, tehát éppen egy héttel a körmöciek tiltakozásának felvétele után, tudatja Benyecz Miklós és négy szolgabíró, hogy Chéry Ferenc, mint Ostrosith Miklós és Lipchey János megbízottja bemutatta Ferdinánd királynak Thuróc főispánja, alispánja és szolgabíráinak szóló leiratát, mely szerint Ostrosith Miklós udvarnok, Lipchey János és Dóczy Miklós nevében előadta, hogy Thuróc vármegye Körmöc város instantiájára a háji javakat hivatalos kézbe adta. Ha Ostrosithnak és társainak birtokjoga bebizonyúl, adják nekik vissza azokat. Ez a levél kelt Bécsben, Máté

apostol napján (szeptember 21-ikén), tehát okvetlenül a múlt évben. Ez ellen Georgius Eysker Körmöc részéről felmutatta Ferdinánd királynak Ferenc hitvalló napján, tehát október 4. kelt kiadványát Révayhoz, melyben meghagyja, hogy Záblathi György és neje Orsolya magvaszakadtán a koronára szállott javakat Ostrosithtól és társaitól vegye el és „veluti bona dubiosa“ hivatalos kézbe adja, sőt ha már kiadta volna Ostrosithnak és társainak részét, vegye vissza és adja Trnovsky Kristóf kezébe.

A sok huza-vona között elkényszeredett várost újabb kellemetlen meglepetés érte, amikor arról értesült, hogy addigi protectora, Révay maga is igényt tart a háji birtokra. Erről értesülünk Lukács deáknak Körmöc városa nevében 1535. évi április 11. a garam-szent-benedeki konventben tett prohibitiójából, előadván, hogy Révay Ferenc personalis több ízben bizonyos nemeseket küldött a városhoz azzal a hirrel, hogy Ostrosith Miklósnak pénzre volna szüksége, amiért a háji javakat valakinek zálogba adná. Minthogy ő, t. i. Révay tudja, hogy a háji birtok „optimo jure“ a várost illeti, tanácsolja, adjanak Ostrosithnak 1000 forintot, hogy interim zálogjogon birhatnák, mert ha ők nem akarnak adni, Révay hajlandó Ostrosithnak kölcsönözni, de a javakat is elfoglalja. Erre az üzletre a körömciek nem voltak hajlandók, mert nem látták szükségesnek, hogy kölcsönt adjanak az őket illető javakra; ellenben eltiltották Révayt a birtok elfoglalásától. Révay mindamellett kevés nappal ezután a javakat valóban elfoglalta; ezért tehát Lukács deák óvást emel, újra eltiltván Révayt a javak elfoglalásától, Ostrosithékat pedig azok elzálogosításától.

A serény Lukács deák Szent-Benedekről egyenesen Semphére ment Thurzó Elek helytartóhoz, ahová Misericordia vasárnap utáni szerdán, tehát április 14-én ért, megújítván panaszát Révay ellen. Itt már részletesebben mondja el, hogy Révay főispán és személynök Judica vasárnapján Raxai Ádámot, a vármegye jegyzőjét, majd virágvasárnapon nemes Herth Jánost és Tharnovsky Kristófot küldte Körmöcre a fent közlött ajánlattal. Lukács deák tiltakozásáról Thurzó levelet állít ki.

1535. augusztus 5-én Bécsben kelt Ferdinándnak a saághi konventhez intézett „introductoria et statutoria“ parancsa. Ebben elmondván az ösmeretes viszonyokat, megjegyzi, hogy Ostrosith belátván, hogy erőszakos cselekedetei miatt bajba került, hajlandó volt kiegyezni és Körmöcnek a javakat átadni, ezt meg is cselekedte. A király kiküldi udvarnokát, Bornemisza Pált, szálljon ki a konvent

tagjával és statuálják a városnak a birtokot, még Ostrosithnak ellentmondása mellett is, más esetleges ellentmondókat pedig idézzenek meg 15-öd napra a király színe elé.

Erre a konvent jelenti, hogy a nevezett „homo regius“-sal Nagyboldogasszony napja utáni csütörtökön kiszállott Hájba. Ostrosith szolgálja Petrus Chalathycz ellentmondott ugyan, de ezt az utasítás szerint tekintetbe nem vették, de előállott Pekar Simon, aki nemzetes Dóczy Miklós, László és Gábornak, valamint nemzetes Lipchey János, Mihály és Gáspárnak, nemkülönben Bánffy Boldizsár és ennek neje, Dorottya asszony nevében ellent mondott. Chalathycz Péter erre az ura, valamint ez utóbbiak nevében kivont karddal (evaginato gladio) „repulsio“-t akart követni, de a többi felek megbizottja, Pekar nem járult hozzá. Ezért Ostrosith repulsióját tekintetbe nem vevén, a várost mégis bevezették a birtokba, az ellentmondókat pedig a parancs értelmében megidézték. A jelentés kelt a végrehajtás 6-ik napján.

1535. Viennae in festo b. Mariae in nive (augusztus 5-én.) Ferdinánd király ír: „Magnifico Stephano Pemflinger consiliario ac praefecto camerae Hungariae“ tudatja vele, hogy Körmöc város és Ostrosith Miklós udvarnok közt controversia merült fel, (leírja a háji állapotot) e javak most közkézen vannak, a király rendeli, hogy azokat a döntésig Pemflinger vegye át.

1535-ben Ker. Szt.-János fejevétele napja (aug. 29.) utáni hétfőn, Bécsben kelt Ferdinánd nagy privilegiuma, melyben megerősíti Körmöc városnak a háji javakra régebben kiadott donatióját. Ebben elmondja, hogy a Záblathi házaspár magvaszakadtán a háji birtok a koronára szállott, de mikor udvarnoka, Ostrosyth Miklós azt ugyanazon jogcímen (tehát adománylevél alapján?) impetrálta, a javak közkézre adattak. Közben Ostrosyth, be nem várván a birtokokra igényt tartó feleknek jogcimeiknek megvizsgálását, a vitás birtokot közkezből kiragadta, a megbizott Tharnowskyt kiűzván, ezért a király elhatározta, hogy Háj kezelését Pemflinger kamara-elnökre bízza. Ámde Ostrosith, be nem érven előbbi erőszakos fellépésével, ismét Hájra rontott fegyveres néppel, betörvén a curia kapuját, (confractisque violenter porta ac hostiis domus et curiae ipsius) Pemflinger István tisztjeit, akik a király nevében oda voltak rendelve, megtámadta, néhányat halálosan megsebesített, másokat keményen megveretett, összes fegyvereiket, lovaikat, ruháikat zsákmánynya tette, a házat és curia (így) kerítéseit és egyéb erődítéseit széthányatta és földig leromboltatta. A király nem akarván Osro-

sythot büntetlenül hagyni, a neki szóló donatiót megsemmisíti, sőt ha más jogcímei is volnának a birtokra, azokat is annihilálja, ellenben Körmöcnek szóló régebbi adománylevelét megerősíti, illetve azon javakat a városnak ujjonnan adományozza.

Ugyanakkor tudatja elhatározását Révay personalissal is. Itt azonban kiemeli, hogy Körmöcnek adott donációját Mária királyné közbenjárására adta és újból felsorolja: Hájt a nemesi curiával, Stubnát, Csremosnot a hévvizi fürdővel, malommal, és meghagyja Révaynak, hogy védje meg a várost bármily impetitor ellen.

1536. vizkereszt napján Ferdinánd király Bécsből meghagyja a saághi kenventnek, minthogy „fidelis noster egregius Joannes Lipchey de Nagy-Luche“ kéri azon introductoriá-nak hiteles másolatját, melyet Körmöc városnak a háji birtokba való beiktatásáról állítottak ki, a konvent teljesítse a folyamodónak kérelmét. A konvent kiadványa kelt 1536. Reminiscere utáni szerdán.

Idáig értünk a hosszadalmas birtokpörrel, melynek az utóbbi phasisaiban már nem találkoztunk a Majthényi családdal, csak 1536. Reminiscere vasárnapja utáni szerdán merül fel ismét nevük Thurzó Elek helytartó s országbíró levelében. Thurzó tudatja, hogy a peres felek: egyrészt Körmöc város mint felperes, másrészt Dóczy Miklós, László és Gábor, Lipchey János, Mihály és Gáspár, nemkülönben Ostrosith Miklós mint alperesek közt Laetare vasárnap utáni hétfőn folyván a tárgyalás, a felperesek ügyvédje, Pókatelki Zomor János előmutatta a saághi konvent levelét, „super quadam violenta repulsione“. Erre Beyczy Ambrus, nemzetes Majthényi Bertalan és János „sese legitime ingerentium“ nevében előmutatván megbízólevelét (procuratorias litteras regales) kérte a saághi konventbeli levélnek mását. Tehát a Majthényiak sem mondtak le teljesen háji követeléseikről.

Érdekes rekapitulációját olvassuk az egész pörnek Thurzó Elek országbírónak Pozsonyban, 1536. virágvasárnap utáni szerdán kelt levelében, melyben a nyitrai káptalant kiküldi tanubizonytságot szedni. Ebben felsorolja a többrendbeli adományleveleket Beatrixtól, Ulászlótól, több statutió és restatutióról való jelentéseket s végre elmondja, hogy Orbán egri püspök és testvére (így) néhai Lipchey Damján, valamint ezeknek testvérelődjei (predecessores) Lipchey János, Mihály, Orbán és Gáspár békés birtokában valának a háji javak azon részirtokának (portionum possessionarium), melyek előbb Hájszki János tulajdonába voltak. Midőn Orsolya asszony, Lipchey Damjánnak édes testvére (soror carnalis) előbb Majthényi

Mihályné, utóbb Záblathi Györgyné, első férjével házasságra lépett, akkor Orbán püspök, Lipchey Damján és a többi rokonai (fratres) közakarattból Orsolyának adták a részbirtokot élete fogytáig, azonban minden írás és fogott arbiterek hozzájárulása nélkül. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy Damján a püspöknek nem volt testvére, csak a szó tágabb értelmében frater, ő a püspök testvérének, Philpes Jánosnak fia volt.) Minthogy birtokjogi ügyek az ország régi törvényei értelmében egész 60 évre hátra felé tanubizonyságok által elintézhették, Thurzó ezért kiküldi a nevezett káptalant, homo regius-nak kiküldvén „Valentinum Litteratum de Feldwar, sedis nostre judicarie juratum notarium“ jövő szent György nap nyolcadára Szent-Mártonba a sedriara, ahol a nevezett Lipchey testvérek bizonyítást (attestationem) fognak tenni. A szomszédok, „sub onere 16 marcarum gravis ponderis“ kötelesek megjelenni, akik bizonytságot tenni vonakodnak, az alispán és szolgabíró által azonnal (immediate et irremissibiliter) exequáltassanak. Mindannyian eskü alatt „tacto dominicae crucis ligno“ arra kérdeztessenek ki: tudják-e, emlékeznek-e, hogy Orbán püspök, Lipchey Damján és a többiek (fratres) tényleges és békés birtokában voltak-e néhai Háji János portioinak? Tudják-e a tanuk, hogy a birtokot hozományul adták volt testvérüknek, midőn Majthényi Mihályhoz ment férjhez? Nem-e birt más jogon is? stb.

Erre 1536. május 3. Körmöc képviselőjében a város jegyzője, Wolfgangus Guglinger a pozsonyi káptalanban megjelenvén, tiltakozik az országbíró sententiája ellen, mely egyszerű tanubizonyság alapján (tehát a fent előadottakat érti) Orsolya asszony részbirtokát a Lipcheyeknek ítélte oda.

1536. mindszentek napján „in castello Ludan“ (tehát a Nyitra-völgyben) kelt Thurzó Elek helytartó és országbíró kiadványa, mely szerint: Körmöc város képviselőjében Petrus Veyt tiltakozott az ellen, hogy habár a város igazságos bírák ítélete nyomán törvényesen beiktatva, bírta az egész háji birtokokat egy évnél tovább, Lipchey János a saját és testvérei (fratres) nevében Thallóczy Bánffy Boldizsárnak bizonyos számú gyalogosát és lovasát küldte Simon és Judás nap előtti csütörtökön déltájban Hájra, azt elfoglalta, elkergetvén a város embereit, bort, zabot, gabonát elhordatott, a város tisztjét ugyanott javaiban 300 forintig megkárosította és a kúriát felprédálta.

A „fratres“ szót azért emeljük ki, mert az itt rokont jelent, az édes testvért ritkábban nevezik így, legtöbbször frater „carnalis et uterinus“ megkülönböztetéssel, azért említjük ezt itt, mivel a pör

első phasisaiban a Dóczyak, még nem szerepeltek, az utóbbi években azonban ők is fellépnek mint pretendensek.

1538. évi urnap utáni másodnapon Pozsonyban keltezi Thurzó Elek országbíró kiadványát a nyitrai káptalanhoz. A körmöci polgárok előadják, hogy az 1536-iki virágvasárnapon kelt országbírói rendelet értelmében (lásd feljebb) a Lipcheyek kötelesek lettek volna szent György nap nyolcadán Szent-Mártonban bemutatni a háji javakra nézve békés birtoklást tanúsító bizonyosságaikat, de ezt elmulasztották. Erre a tanuhallgatásra a nyitrai káptalan volt kiküldve. Eljárásáról a város a káptalani jelentés hiteles másolatját kéri, amit az országbíró elrendelt. Erre a nyitrai káptalan tudatja, hogy a fentemlített terminusra a káptalan tagja kiszállott „cum nobili Valentino litterato de Feldwar“ a királyi kuriából erre külön kiküldött bizonyossággal, de szent György nyolcad napján a tanubizonyoságtételt nem tarthatták meg, másnap pedig a nevezett „homo regius“ nem akará megtartani „noluisse et penitus neglexisset“, nem akarván a királyi rendelettől eltérni. Nyilván mert csak arra a napra volt az eljárás kitűzve, ez felsőbb helyen elkövetett tollhiba volt, mert a terminus rendszerint így volt megállapítva: „et sequentes juridicos dies“. A hiba tehát a Lipcheyeknek nem imputálható, ellenben ügyvédi argumentumnak jó volt.

1539-ben Judica vasárnap előtti szombaton Pozsonyban kelt országbírói kiadvány (aláírva: lecta et correcta per Michaellem Mórey, a későbbi helytartó) szerint Körmöc város képviselője, mint felperes, a négy Lipchey, valamint Majthényi Bertalan és János alperesek ellen tárgyal. Megjegyezzük, hogy utóbb is mindig csak ez a két testvér szerepel, sem a Majthényiak Zavari ága, sem Márton és Imre nincsenek említve. Ez alkalommal a Majthényiak érdekeit „Valentinus Sarkewzy de Fokthew“ képviseli. Ez előadja, hogy az alperesek háji birtokjoga elismertetett, de a bizonyítási eljárásnál a város nem volt képviselve. Ez nyilván a szent-mártoni tanubizonyosságra vonatkozik, bizonyos „favor in iudice“-ra vall. Ezért, mivel a processzus veszélyessé válhatott volna a városra nézve, a főbb intézők módot találtak annak kijátszására. Ugyanis a magasabb körök a bányamívelés érdekében sürgősen kívánták, hogy a háji javak a város birtokába jussanak. Az országbíró kiadványa tovább elmondja, hogy a vitás birtok utóbb az alpereseknek readjudicáltatott, sőt az alperesek az actió alól (amint láttuk) is feloldattak, a város pedig „ob non venientes et non comparientes et incattorum et se ingeren-

tium (ez alatt a Majthényiak értendők) vexacionem“ hat márka „gravis ponderis“ birságra ítéltetett.

A birságnak két része a bíróságot, egy része az alpereseket illette. Ítéletével együtt az országbíró kiküldte a nyitrai káptalant, homo regius-nak jelölve Raxai Ádámot, Thomkaházi Thomka Lászlót, Jezerniczei Tharnoweczky Mártont és Chepchyni Lászlót; szálljanak ki Hájra és restatualják a birtokot összes hasznával együtt a négy Lipcheynek, Majthényi Bertalannak és Jánosnak „perpetuo possidendas“ Körmöc városának és bárki másnak ellentmondása dacára. Ekkor, mint mondani szokták, égett a föld a felek lábai alatt. Az országbíró fenti rendelete kiadatott szombaton, Judica előtt. És 24 óra múlva, azaz vasárnapon, az országbíró maga revocálja rendeletét. Ugyanis megjelent előtte Körmöc város képviselőiben Gellenfalvai Kápolnay Mihály, előadván, hogy a Lipcheyek és Majthényiak, mikor a város ügyvédje nem volt jelen, „adjudicatorias et ab-solutionales“-t eszközöltek ki maguknak és ezzel most a várost akarják megkárosítani. Az országbíró Kápolnay panaszát jogosultnak látván, értesíti a káptalant, hogy a küldött adjucatiot végrehajtani és tanubizonyságot kiküldeni ne merjék „non audeatis“. A feleknek erről jelentést ne adjanak, vagy ha emberüket már kiküldötték volna, azt revocálják, ellenben küldjenek ki más káptalanbelit az ügy ellenőrzésére. Homo regius-nak nevezi: Ladislaus de Dubrawicza, Petrus de Thayna, Mathias sive Franciscus de Selesen, Stephanus de Kis-Tapolchan, Emericus Foris de Parwtcza, Franciscus Chomo de Kissarló, Emericus Zobonya, Joannes Desew de Nagy-Emewke, Georgius de Bassan, Petrus de Praznócz. Utasítja a káptalant, hogy ha szükségesnek látszanék más hiteles helyekre, káptalanokba vagy konventekbe is küldjön hírt erről, hogy szentenciáját sehol végre ne hajtsák, míg az ügyet újból nem tárgyalja. Ezért a Lipcheyeket és Majthényiakat a körmöciek ellenében 15-öd napra az országbíró elé idézi. A visszaszívott ítéletből kifolyólag jelenti a nyitrai káptalan, hogy március 27. Szelezsényi Mátyással és Foris Imrével kiküldte egyik tagját az alperesek megidézésére. Szelezsényi Saskeő várában a Lipcheyeket nem találta, de szolgálkat, nemes Pétert és Bálintot a vár előtt látván, ezek által megidéztette. Foris pedig a káptalan tagjával Novákra ment, ahol Majthényi Bertalant tisztje, nemes Chaakwari Pál által (Kesselleőkeő várnagyja volt), Majthényi Jánost pedig személyesen megidézte.

1539. évi virágvasárnap előtti szombaton, újabb fordulat történt az érdekes pörben. Az országbíró Turóc vármegyéhez írván, re-

capitulálja a fent előadott esetet. Judica vasárnap táján kelt az országbíró két ellentétes végzése, most pedig, az új tárgyalás alkalmával a Majthényiak képviselője Sarkewzy maga kéri a javak közkézre bocsájtását. A „causarum regalium director magister Blasius de Lak“ ezt ellenzi, allegálván, hogy nem szabad a javakat a város kezéből kivenni, mert már előbb bírta azokat (hézag az oklevélben). Ellenben Sárközy mester úgy véli, hogy a javakat „saltem ad usum fructum et non de proprietate extra legitimum juris processum“ tarthatták, ezért közkézre adandók. Az ítélőmester hosszas indokolását mellőzve, végre megállapíthatjuk, hogy sententiája szerint a javak a város kezéből kiveendők és a „finalis decisio“-ig közkézre adassanak. Ez ellen Laki Balázs óvást emelt. Ugy látszik a tárgyalás több napon át folyt, mert a fent idézett szombaton, Balázs mester utólag kijelentette, hogy ő hivatalánál fogva óvást emelt a sententia ellen, bevallja, hogy helytelenül járt el, azért visszavonja tiltakozását. Végeredményül tehát az új ítélet is úgy döntött, mint az országbíró visszavont végzése: a javak a várostól elveendők és a végleges ítéletig a vármegye arra választott nemese kezelje „Decisum est ex deliberatione totius sedis judiciariae regiae Majestatis. Publicata lecta et extradata per me Magistrum Michaellem de Mére Prothonotarium; coram me Franciscum de Rewa, personalis praesentiae regiae im judiciis locumtenens.“

Bámulatosak az ilyen hosszas pör szeszélyes fordulatai. Látuk az 1539. év virágvasárnapján kelt országbírói rendeletet; 6 hónappal reá, 1539. szeptember 8-ika után kedden Thurzó Galgócról ír Thuróc vármegyének ez ügyben; Körmöc városa előadta neki, hogy midőn az országbíró ítélete a háji javak közkézre bocsájtására nézve végrehajtandó volt. a Lipcheyek és Majthényiak részére, ezen eljárás bizonyos levéllel megakadályoztatott. Mivel a vármegye vonakodott kiadni ezen eljárásról szóló relatoriáját a városiak követelése dacára, a város újabb „litteras praeceptorias“-t mutatott fel. A végeredmény az, hogy a vármegye többször akarta végrehajtani az országbíró ítéletét, de a városiak mindig találtak módot azt megakadályozni. Most az országbíró újból parancsolja, hogy második szentenciáját hajtsák végre, tehát a javak közkézre bocsájtásától a vármegye tekintsen el.

1539. december 4. ír Thuróc vármegye alispánja Rakowi György és a 4 szolgabíró Thurzó Elek országbíróhoz. Jelentik, hogy Quasimodo vasárnap előtti csütörtökön (április 10.) Szent-Mártonban tartott sedriális ülésen megjelent Lipchey János személyesen a saját

és testvérei, Mihály, Gáspár és Orbán nevében; valamint Majthényi János és Gáspár a saját és M. Bertalan nevében, mindannyian királyi megbízólevéllel ellátva, felmutatták Thurzónak „litteras praeceptorias“-át, mely virágvasárnap előtt szombaton, március 29. kelt Pozsonyban, hol elrendeli a háji javak közkézre bocsájtását, illetve a körmöciek kezéből való megelőző átvételét, azzal a záradékkal, hogy a vármegye erre alkalmas nemes személyt válaszszon. A vármegye Tharnowsky Kristófot választotta, aki már előbb is tartotta a javakat mint zárgondnok, de akkor Ostrosith onnét kivetette. A vármegye tehát kiküldte őt 7 más nemessel, hogy az országbíró rendelete értelmében vegye át a vitás birtokot, de a város nevében két szolgálja kivont karddal ellenszegült. Velük volt nagyszámu puskás és más fegyveres nép, akik a vármegye embereit kemény fenyegetésekkel illetván, az átvételt megakadályozták, és ki nyilatkoztatták, hogy sem Tharnowskyt, sem mást, zárgondnok címen ott nem fognak tűrni. Ekkor már folyt a nyári mezei munka és a vármegye urai nem gyülekezhetek előbb. Augusztus 14. a város képviselőtében megjelent szolgálja, Lukács, kérvén Thurzó országbíró levele alapján, hogy adassék ki a város részére az említett repulsió-ról szóló jegyzőkönyv másolata. Ez a jövő sedriális ülésre halasztatott. Szűz Mária születése előtti csütörtökön (szeptember 4.) egybegyűlvén, kiakarták azt állítani, de a jelen volt Lipchey János tiltakozott, hivatkozván a törvényre, hogy csak olyan causakban van helye a repulsióknak, melyekben „finalis sententia“ hozatik, tehát az egyik fél végleg nyertes marad. Lipchey argumentumainak igazat adván, Körmöc városát az onus repulsionis lefizetésére ítélték. Ekkor a körmöciek felmutatták Thurzónak feljebb közlött, Galgócon kelt halasztó rendeletét, de ezt a sedria törvénybe ütközőnek találta, s, újból elrendelte a birtok elfoglalását. A megyei brachialis erő szeptember 12. pénteken ante f. exaltationis S. Crucis Szent-Mihályra már kiszállott (Háj szomszédságába) néhai Thuróczy Miklós fiának birtokára, innét akarván a zárt foganatosítani, amikor megjelent Baso Pál mester nyitrai kanonok, felmutatván az országbíró rendeletét a végrehajtás beszüntetésére és így a foglalás abban maradt.

Nem érdektelen körülmény az, hogy Körmöc, a minduntalan Ferdinándhoz futó hű német város, 1539. sok bosszúsága között az ellenkirálynak, Zápolya Jánosnak kancellárjához, a nagy jogtudós Verbőczy Istvánhoz fordult tanácsért. Ez május 30. kelt levelében bizalmasan megírja Thurzó Elek helytartó országbírónak, hogy a háji ügyre nézve a városnak megírta a maga jogi véleményét.

Thurzó Elek országbírónak 1540. évi május 27. Pozsonyban kelt kiadványából megtudjuk, hogy 4 Lipchey alpereshez Majthényi Bertalan és János (néhai Ráfael fia) csatlakoznak, mint „in causam ingerentes“, de Dóczy Miklós, László és Gábor is résztvesznek mint alperesek. A Lipcheyek ügyvédje Pókateleki Zomor János allegál: a király nem is adományozhatta a kérdéses birtokot, mert az nem volt a magvaszakadtak tulajdona, Orsolya asszony csak „ad dies vitae“ bírta. Másfelől Ostrosith nem akart megjelenni a bíróság előtt violentialis fellépése miatt, ellenben hajlandó volt Pemflingert mindenáron kielégíteni. Az alperesek ilyen módon „ex certis legitimis causis a solutione oneris repulsionis“ feloldatván, a bíróság „ad membrum sive fundamentum negotii“ tért. Előkerült Beatrix adománylevele, mely szerint Hajszki Jánostól „pretio condigno“ vett javakat a királyné Orbán püspöknek, illetőleg Nagy-Luchei Balásznak és Jánosnak, a püspök testvéreinek, továbbá Lászlónak, Balázs fiának, valamint Damján, Kelemen, Orbán, Tamás és Gergelynek, a nevezett János fiainak; nemkülönben Ferencnek, néhai Benedek fiának (ez a Dóczyak őse) örök időkre adományozta, magának semmi jogot fenn nem tartván. Ezt az adománylevelet megerősítette Ulászló király is. A törvényes statutio és introductio annak idején ellenmondás nélkül folyt le. Sorra előkerülnek a már feljebb ösmertetett adatok. Ezután Majthényi részről Beyczy Ambrus ügyvéd fejti ki, hogy a király Záblathi magvaszakadtával nem adományozhatta újra e javakat, mert azok Ráfael, M. Mihály „frater indivisus“-át illeték, ennélfogva most „optimo jure“ M. Bertalant, M. Jánost és a többi atyafiakat illetik. Az alperes ingerensek ügyvédje felmutatta Mátyás király levelét, melyben a M. Mihály és H. Antal közt létrejött „fraternalem adoptionem“ megerősíti, a „totales possessiones“-ről szóló szerződést jóváhagyja, a javakat M. Mihály és Ráfaelnek adja örök időkre és minden örököseikre szállhatólag „cum jure regio“. Végül kiemeli az ügyvéd, hogy a M. beiktatása ellentmondás nélkül foganatosított. Kőrmöc város ezzel szemben egy nevezetes körülményt említ fel, azt, hogy a turóci konvent által végrehajtott statutióban defectus található, mert keletje megelőzi Mátyás király beiktatási parancsát. Mátyás rendelete kelt „Dominica proxima ante f. Ascensionis Domini. 1484. a statutio pedig feria 4-ta proxima p. f. b. Gregori Papae 1484-ben volt. Kőrmöc város ügyvédje erre alapítván védelmét, kifejti, hogy a konventus ezt az iktatást a királyi levél vétele előtt nem tehette, tehát a szomszédokat nem hívhatta össze. Az „ingerens“-ek ügyvédje elismeri a lapsus calami-t, de azt

bizonyítja, hogy íráshiba miatt nem invalidálható a birtokjog, már pedig M. Mihály a javak békés birtokában volt.*)

Nem követjük tovább az ügyvédek replicáit, mert a bíróság elhalasztotta az ítéletet.

1540. jun. 25. Szent István nap utáni pénteken Thurzó Elek újabb kiadványa tudatja, hogy Lipchey János és Mihály a saját neveikben személyesen, valamint L. Gáspár és Orbán nevében megbízással, nemkülönbén Majthényi Bertalan, János és Gáspár személyesen, Körmöc városa részéről pedig Georgius ab Eysker bíró, Guglinger Wolfgang és más városi polgárok előtte megjelenvén, kijelentették, hogy a köztük folyó pörben barátságos egyezsége hajlandók, Révay Ferenc personalis és Mérey Mihály az országbíró ítélőmesterének közbenjárása szerint. Ezért mindkét fél jogainak sértetlen feuntartása mellett felfüggesztik ügyüket a jövő 1541-iki május 1-éig azon megjegyzéssel, hogy ha addig ő Felsége más urak közbenjárásával a nevezett városi bíró és esküdtpolgárok supplicatiojára a Lipcheyeket és Majthényiakat a háji javak és jogok helyett, melyek fölött a döntés kétes, más javak és jogokkal compensálná, ez esetben az ügy örökre befejezettnek tekintendő; különben „in suo vigore permaneat“. Ez az ideiglenes egyességlevél Turóc-Szent-Mártonban az országbíró neve és pecsétje alatt, de az ítélőmester, Mérey Mihály által készült. A fegyverszünetet a felek alaposan kihasználták egymás ellen. A város természetesen elébb a maga jogait akarta biztosítani, mielőtt a recompensatio ügyét előhozta volna, s így is fél évet vesztített minden eredmény nélkül. Csak 1541. évi január 3. Bécs-újhelyen sikerül Handbilletet szereznie Révai Ferenc tanácsos, tőróci főispán és personalishoz, melyben a király Körmöc városnak igaz ügyét említi. Kiemeli, hogy ez a pör nemcsak a várost érinti, hanem a király személyét és testvérét (érti Mária özvegy királynőt) is illeti, bizonyos igaz és hasznos (így) okoknál fogva. Ezért erősen felszólítja Révayt, ne engedje a tudott birtokot a várostól elpörölni, erre ismételve inti (Hochdruck). Az ügyet különber Pál esztergomi érseknek és Thurzó helytartónak figyelmébe ajánlotta. A királyi levélből kiviláglik a méltányos tendencia: a bányamívelés érdekében föltétlenül szükséges volt a városnak nagyobb erdőségeket juttatni; tehát Körmöc gyarapítása, és az amúgy is már hanyatló bá-

*) Az „Ascensio Domini május 27-re esik, az előtte való vasárnap: Vocem jucunditatis — május 23-ra. Gergely napja márc. 12. péntekre esett, a legközelebbi kedd (Reminiscere vasárnap után) márc. 16.

nyászat fellendítése kedvéért a vitás birtokot a polgároknak kell ítélni!

Ámde az ítélet kiejtése nehéz volt, sok megfontolást kívánt. Ezért kellett az ügyet tovább húzni, érleltetni.

A pöriratok 1543-ban bizonyos besztercebányai végzéseket emlegetnek, ahol mint alperesek Lipchey János és Gáspár szerepelnek. Mihályról már nincsen említés; de lényegesebb fordulat nem mutatkozik. Ez év elején Várdai Pál érsek nyugtatólag értesíti Guglingert, Körmöc város bíróját, hogy ügyüket szem előtt tartja, de bizonyos követelésekre nézve nekik is a király kedve szerint kell járniok.

1543. febr. 28. Révai Ferenc, ekkor már nádori helytartó jelenlétében Pozsonyban egyezséget kötnek Lipchey János testvérei Gáspár és Orbán nevében; másrésről: Georgius ab Eysker körmöci polgár és Rosa Pál aljegyző és a pört ismét felfüggesztik jövő évi Ker. Szent János napjáig, úgy mint feljebb 1540-ben.

A rövid fegyverszünet ismét jól kinyult, mert a pör újabb 5 esztendőre megfeneklett.

Oláh Miklós, a későbbi primás Ferdinánd nevében 1545. június 12. Wormsból ír Várdai Pál esztergomi érseknek: védje a körmöcieket és egyúttal a bányákat. Még ez év folyamán, október 28. újra ír az érseknek, hogy a már több ízben sürgetett háji javak ügyében járjon el Révai Ferenc nádori helytartóval. Legyen rá gondjuk, hogy Körmöc a javakat békésen bírhasa, addig is a két félnek olyan terminust tűzzön ki, hogy addig köztük az érsek békét köthessen. „Külföldben ne cselekedjék“. Ez már parancs számba ment a király részéről és az érsek érkezettnek látta az időt személyes közbelépésére. Három esztendei kapacitálás után sikerült a felek egy részét kiegyeztetni, de ez még korántsem hozta meg a várt békét, sőt mint alább látni fogjuk, a legnagyobb zavart, maga az egyeztető érsek, az ügy beavatott ismerője okozta.

1546. máj. 23. a szent-benedeki konvent függő pecsét alatt tudatja: megjelentek Lipchey János és Orbán a saját és testvérük Gáspár nevében; Dóczy Miklós saját és édes testvérei László és Gábor személyében és összes rokonaik nevében kijelentik, hogy rendezni akarják néhai Hájszki János birtokait, melyek miatt nekik hosszú s fáradságos pöreik vannak, anélkül, hogy akár a Dóczyak, akár a Lipcheyek eredményt érhetek volna el. Tekintvén ezt, továbbá azt a körülményt, hogy a régen gazdag Körmöc városa a bányák hanyatlása miatt szegényedik, mind-

amellett állandóan ötszáz fegyverest tart, mivel pedig a fatensek birtokai a város szomszédságában vannak, tehát védelmében ők is részesülnek. Végül pedig, látják, *hogy ő Főlsége semmiképpen nem akarja azon javakat az ő, illetve városa kezéből kibocsájtani*, ezért a fatensek inkább más elzalogosított javaikat fogják visszaváltani, de a várossal egyezsége lépnek. Körmüc város 1400 forintot fizet „in bona hungaricali moneta Cremniciensi” a benedeki konventben és ők ezért a javakról lemondanak, és minden erre vonatkozó oklevelüket invalidálják.

A M. még ezután is fentartották igényeiket, sőt újabb két esztendei békéltetés után, újabb fogással állanak elő.

1548. márc. 24. Pozsonyból jelenti az esztergomi káptalan Wárdai Pál érseknek, hogy kézhez kapta Majthényi Bertalan és János részére szóló levelét (exhibitorias, admonitorias et certificatorias) a körmöciek ellenében. Ebben az érsek elmondja: hogy „Bartholomaeus filius Johannis filii Gregorii; item Joannes filius Raphaelis filii eiusdem Gregorii de Majthen” előadták, hogy M. Mihály, M. János és Ráfael osztatlan testvére, összes javait (felsorolják a háji javakat és Karlovát) békésen bírta. Midőn Mihály a háji curiában kimúlt (így mondják ők) e javakat, kivéve a scultetiát és a malmot a hozzátartozókkal, özvegyének, Orsolyának hagyta élte fogytáig; Karolfalvát pedig a fentemlített scultetiával és a malommal együtt a kápolnának hagyta, mely szent Katalin háji egyháza oldalán épült, szent Anna tiszteletére. Orsolyát és férjét a M.-ak békésen meghagyták e javak birtokában. Utóbb Lajos király halála után, Orsolya és férje is elhalálozván, a M. család el akarta foglalni a maga igaz örökségét, de azt közben mások elkapdosták, végre is a birtok Körmüc város kezébe került, a M. család világos jogainak sérelmére; sőt a fundatio által egyházi birtokká lett Karolfalvát és a scultetiát a város mindenestül profan célokra alkalmazza s jelenleg is bírja. A kápolna fundatiójával, a scultetiával, 3000 forint értéket képvisel. Felkéri ezért a primást, hogy legalább az egyház fundatióját mentse meg. A primás az ügyet méltányosnak találja s megbízza a káptalant, praesentálja ezt a levelet Körmüc városának, megidézvén őket 15-öd napra a királyi curiába. A primás rendeletére eljár ebben Barsi János kanonok. Ezzel a Majthényiak új térre vitték a pört, sőt a megreclamált egyházi vagyon mellett, a maguk érdekeit új alapon kezdték védelmezni.

Révay Ferenc nádori helytartó Pozsonyban 1549. évi szent István nap utáni szerdán kelt kiadványa tudatja, hogy Muthnoky

Mihály, az esztergomi érsekség gondnoka, saját és családja nevében másrésről Majthényi Bertalan a saját és fiainak Gábornak és Lászlónak nevében megjelenvén, kijelentik, hogy midőn a szerencsétlen mohácsi csata után mindketten a szomorú szendrei börtönben török rabságban*) synylődtek, benső barátságra léptek volt, azóta is mindig a legtestvériesebb viszonyban éltek és abban gyarapodtak. Jelesen akkor, midőn M. Bertalan 1545-ben az ország határán túl tartózkodott, s ezalatt az országban nagy zavarok és harcok folytak, (nyilván a török háborút: Fejérvár, Esztergom elvesztét és a nagy elégyületlenséget érti), ekkor M. Bertalannak bizonyos szerződése Muthnoky kezébe került, mely szerződés alapján a fiágon magvaszakadt Thot-Prónai Seraphyl Kristóf összes javai Bertalanra voltak szállandók. Ezt az írást ő Bedeghi Nyáry Lőrincsel együtt, igaz és hű barátok módjára Bertalannak megőrizték. Bertalan halálját akarván kifejezni irántuk, ezen javakra nézve mindkettejüket testvérének fogadta „directa et aequalis medietas-ra, megbővítvén azt törvényes bevallás útján és azt így nekik adományozta. Ebbe az adományba Muthnoky javára belefoglalta a háji javakat is, melyek M. Bertalant „optimo jure“ megillették, de idegen kézen vannak. Ezeket tehát Bertalan „jure perpetuo“ Muthnokynak adja, és azok birtokában való védelmezését magára vállalja. Seraphyl javaiból Bertalan magának Tót-Prónán egy szabad curiát, scultetiát tart fenn, ezt Nyáry azonnal vissza is adta, nemkülönben visszadta az ötven jobbágy sessionak a felét, melynek adományozását Muthnoky a legelső alkalommal a királyi felségtől kieszközli, amire „sufficientes litteras indulti haberet“. Ők viszont M. Bertalant testvérnek fogadják, s az 50 jobbágy teleknek felét neki bevallják. Ezenkívül M. Bertalan betegségében gyógyítására Muthnokytól 550 forintot kölcsönzött. Bertalan ezekből 210-et már visszatérített, a fennmaradt 350-et (így) pedig akkor törleszti, ha a háji javak visszakerülnek. Ezek visszaszerzéséhez ők ketten felerészben magukra vállalják a költséget Bertalannal szemben. A feltételeket megtartani kötelezik magukat „sub amissione fidei, honoris et humanitatis“. A kiadvány Révay címeres pecsétje alatt kelt, coramizálta Aranyády Demjén ítélőmester. (Körmöci levéltár: Fons. 14. Fasciculus 4., Numerus 154.)

Az újabb complicatiók sora még ezzel sem ért véget.

1549-ben szeptember 11. jelenti a pozsonyi káptalan Wárdai primásnak: rendeletére megküldi Muthnoky Mihály szerződésének

*) In tristi carcere Zenderewiensi, turcica nempe captivitati.

mását, melyet az utóbbi években (1536) a pozsonyi káptalan előtt kötött néhai Lipchey János, másrésről Majthényi János és Bertalan a háji javakra nézve. A szerződés értelmében M. Bertalan és Lipchey János megjelentek a káptalanban, ahol Bertalan, Jánosnak, Ráfael fiának és Gáspárnak István fiának nevében, valamint Gergelynek és Kristófnak M. György fiának, nemkülönben Eustachius és Uriel M. Imrének fiai nevében, Lipchey János három fítestvére és többi rokonai nevében szerepelt, (nem nevezi meg). Folyamatban van a pör a háji javak fölött Körmöc várossal. Ebbe M. Bertalan és vérsége magát ingerálta volt s így ellenfelek lettek. Erre nézve Michael Amade de Warkon, Stephanus Besseney de Bodrogh (?), Mathaeus Hencz de Azzwpatak et Franciscus de Mykola közbe vetették magukat és ilyen egyességet hoztak létre, hogy a két fél egyesítse jogait azon javakra és amit a pörből nyernek, kétfelé oszszák maguk között. Ezt meg is kötötték „sub bona fide christiana amissioneque honoris et humanitatis ipsorum“. Pozsony, 1536. április 6.

1549. szeptember 10-ikén Pozsonyban kelt Wárday Pál esztergomi érsek kiadványa sajátkezű aláírása és pecsétje alatt. Ennek értelmében „tekintvén Muthnoky Mihálynak hű szolgálatait, a háji javakat, néhai Hájszky Antal pap tulajdonát, a hévvízzel együtt, amely birtokok fölött a kir. kuriában Körmöc város, Majthényi Bertalan és János közt pör folyik; mivel az Jakab napjára, jelen terminus alatt „ad fiscum regium consequenterque ad collacionem regiam devoluta extitisset“ a birtokot a benne rejlő királyi joggal együtt, Muthnoky Mihálynak és összes örököseinek adományozza“. Igéri, hogy erről királyi privilégiumot szerez, ámde — „salvo jure alieno!“ A primás ugyan váltig fogadja, hogy a birtokot irrevocabiliter adja és adományozza, mégis érvénytelenítettett.

Az adomány végrehajtásával megbízott esztergomi káptalan (ekkor már Pozsonyban székel, minthogy Esztergom török kézben volt), kiszállott a statutióra Beniczky Miklóssal Mindszentek utáni csütörtökön. A szomszédok közül jelen voltak: Joannes Wachot de Wachotfalva, Stephanus Buda (így) de Bodowffalva, Stephanus Rakovszky de Rakow, Georgius Lehoczky de eadem, Gaspar de Benycz, Felix de Raxa, Jacobus de Raxa. De Joannes Nuntaller, Körmöc város bírása ellenszegült a beiktatásnak.

A város most már tudott védekezni az új impetitor ellen. Alig 18 napra az esemény után, már kezében volt Ferdinánd király nyílt rendelete.

(1549. évi szeptember 29. kelt Prágában.) Ebben elmondja:

hogy a háji javakra nézve úgy értesült, hogy Körmöc városa már régebben kiegyezett a Dóczyakkal és Lipcheyekkel, ennél fogva nem tartozik e pörben a Majthényiaknak felelni. A felség pertörlési jogával él és a további viszályoknak véget vet. És ez oknál megsemmisíti a primásnak Muthnoky és Thoos András*) javára tett adományát is, ezeknek Körmöccel szemben örök silentiumot rendel. Jó-téteményei fejében arra kötelezi a várost, hogy ingyen fát adjon a bányák számára. Országos érdek követelte a bányamívelés előmozdítását, ezelőtt minden jogos követelés háttérbe szorult. Ez évben (október 12.) halt meg Warday Pál érsek. Legutolsó cselekedeteinek egyike lehetett azon adománylevél, melyet a nagyprépost kiskorú rokonának, nemes Thos Andrásnak állított ki ugyancsak a háji javakra, ürügyül vevén egy formahibát, a saághi konvent statutionalis eljárását, mert törvény értelmében mindig a legközelebbi hiteles hely volt arra hivatalos. A királyi döntés dacára a primás adományából a pörök újabb láncolata szakadt Körmöcre. Ezek vége a 17. századba nyúlik. Körmöc nem áldotta Wárday emlékét.

A fentemlített Dóczy—Lipchey egyezsége vonatkozik Ferdinánd királynak Prágában 1549. szeptember 28. kiadott fényes privilégiuma, mely Eysker György és Rósa Pál kérelmére átírja a benedeki konvent előtt kötött egyezséget. A kiegyező feleket így sorolja fel: Lipchey János, Gáspár és Orbán; Dóczy Miklós, László és Gábor; Lipchey János, Lászlónak és Dorottyanak (gyermekai) nevében, Dóczy Miklós pedig Ferenc és Margit (gyermekai) nevében. Ezekon kívül D. Miklósnak még öt gyermeke ösmeretes, ezek tehát ekkor még nem éltek. Ezzel az ünnepélyes privilégiummal a pör egyelőre véget ért, legalább a mi tárgyunkra nézve. Igaz ugyan, hogy az újabb donatio Muthnokynak és Thoos Andrásnak, ennek jogutódai részéről a városra még hosszas pörlekedést vont maga után, de a Majthényi-család ezután már nem szerepel benne, azért befejezük máris hosszúra nyúlt kitérésünket.

A változatos pör folyamán láttuk, milyen előkelő igényesei voltak a háji birtoknak, mennyi kitartással, mennyi áldozattal és utánjárással küzdöttek érte a civakodó félek. Az olvasó méltán kérdezheti: mekkora latifundium is lehetett az? Mai számokban kifejezve az egész vitás terület: Háj, Csremosno és Alsó-Stubnya községek térfogata, belefoglalva a volt jobbágyok ingatlan birtokát, a leg-

*) „Andreas adolescens“ de Thoos, a nagy prépost unokaöcse volt. Egy helyen Andreas nobilis litteratus de Chewures-nek nevezi az esztergomi káptalan.

utolsó felmérés szerint catastralis holdakban. Háj 1985 holdat, Csremosno 2736 holdat, Alsó-Stubnya 1335 holdat, összesen 6056 holdat tesz ki. Ez természetesen relativ szám, értékét a jobbágyság adta.

A lakosság pedig volt: *Hájban* 11 jobbágy (porta) a biró telke, 3 zsellér, egy malom és 8 leégett jobbágytelek.

Alsó-Sztubnya: 13 jobbágytelek, a biró telke, 12 zsellér, egy malom, 3 (ki nem vehető elnevezésű) telekből.

Csremosno: 3 jobbágytelek és 1 birói telek. A birák, szabadbirák voltak. Ezért a birtokért küzdött a királyné, a főtárnokmester, a hatalmas Fuggerek üzlettársa Thurzó és annyi más udvari ember!

XXXVII.

KEREK DE LIPNIK.

M. Gergely úr fiainak sorában szólnunk kell Ráfael további szerepléséről.

Tudjuk, hogy M. Ráfael bajmóci kapitánysága nem tartott soká, minthogy „nobilis Albertus de Mayosháza“ 1488. még bajmóci várnagy, Ráfael pedig már 1491. novemberében elhagyta ottani állását.

Első feleségének, akitől fia István maradt, nevét nem ismerjük, a második neje, akitől János nevű fia született, a gazdag Nagy-Kálnay László leánya, Borbála.

Ráfael is nagy acquisiteur volt: az ősi javakon kívül jelentékeny részt birt Nyitraazeghen, a Nyitra völgyében megszerezte Lipniket és a vele határos Pozsehájt Turócbán, ugyanitt birt Ivankaafalván, Duliczon. Ezenkívül terjeszkedett Barsban, Nyitrában egyaránt. 1505-ben zálogjogon megszerzi Nyitraazeghen Chlevenszky János és Borcsánszky Dániel portioit, valamint Felső-Kameneczen, Kosztolánban, Felső-Lelóczon birt részeit, azonban beiktatásának ellentmondottak Mutnyánszky Gergely „Stephanus et Augustinus filii Pankov de Nitrazegh“ és Kosztolányi Ambrus, mindezekről részletesen szólnunk.

Legmozgalmasabb volt Lipnik megszerzése, azért itt adjuk a falunak, valamint régebbi urainak rövid történetét és csak azután vesszük fel tulajdonképpen elbeszélésünk fonalát ott, ahol elhagytuk. Talán kellemesebb ez az eljárás az olvasóra, mintha e csekély adat miatt majd újra kellene ezt az érdekes, bár kevésbé fontos ügyet magyaráztatni. Az egykori családi birtokra vonatkozó adatokat mellőzni nem engedi kötelességérzetünk, mely arra késztet, hogy minden, csak némi értékkel bíró családi ügyre vonatkozó adattal, amennyiben emléket a levéltár megőrizte, fontossága szerint bővebben vagy rövidebben foglalkozunk. Tudjuk, hogy Lipnik Nyitra vármegyében, Privigyéhez alig egy órányira eső falu, a Lipniki Ke-

rek család ősi birtoka. Midőn a XVI. század elején magva szakadt, a M. kezére került, ők bírták sokáig, míg a hatalmasabb váruradalom, Bajmóc, erre is rátette a kezét.

1488. táján nyilvánul először a M. család érdeklődése Lipnik és Pozseháj iránt. Még Gergely úr életében merült fel az eszme, e javak megszerzését illetőleg, de csak fia valósította meg. A Kerek-család oklevelei külön csomagban őriztetnek a Majthényi-család nováki levéltárában. Adataink másik része M. László roszkosi levéltárából való.

Ezek a 15-ik század második feléből származó okmányok már azon birtokokról és jogviszonyokról szólnak, melyek a Majthényi-családnak turóci terjeszkedésével vannak kapcsolatban. A Kerek-család javai átszármaznak a Majthényi-családra, de Lipnikkel együtt gazdát cserélnek Gáj, Stubna és Csremosno is, melyek történetét fentebb tárgyaltuk. A XVI. század elején a Kerek-család jogait mint leányágbeli utód a Jeszenszky-család törekszik érvényesíteni.

A lipniki Kerek-család legrégibb oklevele 1340-ből való, szövegét itt adjuk:

Amicis suis, conventui de Turuch, comes Paulus iudex curie domini regis debite amicie et honoris incrementum! Cum Valentinus filius Buda de Muthna contra Andream filium Ladomerii et Paulum de Muthna, ut in aliis litteris nostris exinde confectis uberius continetur, in astacione falsi termini sit convictus coram nobis, amiciciam vestram presentibus petimus diligenter quatenus mittatis hominem vestrum pro testimonio fidedignum, quo presente Petrus filius Iwan de Rezew homo domini regis, ad faciem universarum possessionum pretacti Valentini filii Buda ubilibet ipsum contingentium, vicinis et commetaneis suis universis legitime convocatis accedat, et easdem per suas metas veras reambulando et cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis iuxta regni consuetudinem estimando in duabus partibus applicet nostris manibus iudiciariis, in tertia vero parte statuat ipsis Andree et Paulo possidendas, donec per eos, quorum redemptioni magis convenire dinoscuntur, in estimacione earundem redimantur. Nichilominus idem homo regius sub vestro testimonio ibidem universis proximis, cognatis, propinquis, generationibus, vicinis et commetaneis prefati Valentini publice faciat promulgari, ut quicunque ex ipsis dictas possessiones, quorum redemptioni magis convenire dinoscuntur, redimere voluerint, ex tunc in termino per ipsum hominem regium sub testimonio vestro eis ibi deputato in regia presencia compareant easdem redempturi, alioquin

easdem in duabus partibus applicabimus nostris manibus iudiciariis, in tertia vero parte perpetuabimus eisdem Andree et Paulo possidentibus, et post harum seriem omnium premissorum cum estimacionibus possessionum et nominibus hominum easdem se redimere velle asserencium ac termino assignato domino regi fideliter rescribatis. Datum in Wyssegrad sabbato proximo post festum ascensionis Domini, anno eodem millesimo trecentesimo quadragesimo. Kívül: Amicis suis Conventui de Thuruch super possessionariis occupacionibus (pecsét nyomai).

Lajos király Visegrádon 1367. évi „in vigilia f. ascensionis Domini — Johannes filius Pauli, filii Moran de Nechpal kérelmére átírja saját, Uzura földjén elveszett pecsétje alatt kiadott korábbi nyílt levelét, amelyben a nevezett Pál fia Jánosnak adja keselewkewi királyi várhoz tartozó Lypnik birtokot. Az adománynak, helyesebben cserének magában ritka előzménye az, hogy János nem képes megvédeni Privigye tőzsomszédságában lévő ősi birtokát a jámbor polgárok támadásaitól, azért kéri a távolabb eső Lypniket, — quia cives et hospites de Preuge tot iniurias et molestias sine intermissione, absque suis demeritis sibi intulerant — pro eo videlicet solummodo, quod dicta sua possessio Nechpal in contigua vicinitate civitatis Preuge adiaceret, quod per nullam rationem contra eosdem in ipsa sua possessione residere valeat... A király nem ismervén a kért birtok terjedelmét, kiküldi a nyitrai káptalant határt járni, királyi emberekül nevezvén: Iwanka de Kuthura, Georgius filius Stephani de Leleuth és Johannes filius Lazkar de Scentiacabteleke szomszédos birtokosokat, tegyenek jelentést a birtok minőségéről, reambulálják azt, és ha azt királyi tulajdonnak találják, statuálják azt Jánosnak cserébe Nechpalért — perpetuo et irrevocabiliter, sub nostra protectione, in filios filiorum possidendam. Kelt Budán, 1355. évi pünkösöd napján.

A rendelet értelmében Márton kanonok és Ivánka mint királyi bizonyosság szent István napja táján bejárják a birtokot és Jánost ellenmondás nélkül beiktatják. Az új birtok határait így írják le: „Prima meta incipit in fluvio Preuge a parte possessionis Nogcheuche et ascendit ad Berch versus orientem et currit in dorso ipsius Berch et flectit infra ad sinistram partem ad metam terream ac inde currit infra ad rivulum (?) ad metam terream deinde per ipsum fluvium in bono spacio currit supra et flectit ad sinistram partem ad metam terream ab hinc ad silvam Sebe erdew vulgariter vocatam ad fluvium Turuch ad orientem et ibi tenet metas cum nobilibus de Muthna.

Ab hinc per ipsum fluvium Turuch currit supra ad locum, ubi quidam rivulus cadit in ipsum Turuch eiusdem, ab hinc transit ad metas Hreneuch, et de hinc in dorso ipsius montis descendit ad rivulum et per ipsum rivulum pergit infra ad fluvium Preuge et transit ipsum fluvium et currit ad antiquum meatum eiusdem, includendo pratum, et pervenit ad priorem metam et ibi terminatur“.

A király ezt megerősítette 1358. évi szent György nap nyolcadán Visegrádon és új pecsét alatt kiadta 1367-ben.

(Az eredeti ép hártján reányomott pecsét nyomaival Majthényi László birtokában volt Roszkoson.)

Ebből kitűnik, hogy ha János apja Pál csak 20—30 évvel előbb bírta Necpált, akkor nagyatyja, Moran, éppen Csák Máté idejében lehetett a kis falu ura. A csere következtében a Necpaliak felveszik a Lipniki nevet. Ezt bizonyítja a nyitrai káptalan 30 évvel utóbb kelt kiadványa, mely szerint Thomas, filius Johannis filii Pauli (a fentebbi oklevél szerint „filii Moran“) de Lypnik a nyitrai káptalanban felmutatta Zsigmond királytól való levelét, mely így szól: Nos Sigismundus etc. memorie — quod Thomas filius Johannis filii Pauli de Lypnik, iuxta arbitrativam ordinationem proborum virorum, nobili dominae relictæ annotati Johannis, novercæ suæ, pro iure eiusdem dotalitio, — köteles lett volna még nagybőjti első vasárnapra kifizetni járandóságát „quator marcas denariorum Bardus dictorum in possessione Bassan“.*) Erre képtelen lévén, bírságba esett: „ideo penam duodecim flonerorum aureorum per ipsos arbitratore pro tunc inpositam incurrisset“. Ezen bírság elengedését kérvén a királytól, a király öt annak fizetésétől feloldja az esetre, ha ama 8 márkát, (tehát nem négyet) mostohaanyjának szent György napra kifizeti. Erre nézve a király kiküldi a nyitrai káptalant, homo regius gyanánt Petrus filius Stephani (?) de Kernech, vel Jacobus filius Lucae de Bassan, Jacobus de Turoch szomszéd (?) birtokosokat. Datum Budæ pr. die festi Mathæi evang. Anno 1397.

A király embere Kernechi István fia Péter, és Jakab clericus chori eljárván az ügyben, jelentik, hogy özvegy Lypniki Jánosnét, Lypniki Tamás mostohaanyját Bassanban Tamás végleg kielégítette,

---

*) Bardus, Bardo (seu Lombardus) moneta Lombardica ætate Sigismundi passim in cursu. Horum duo unum grossum minorem et initio 100, postea 72 ac plane 38 duntaxat unum florenum æquabant, currebant iuxta computum Poseganum ac Cassoviensem, Albertus rex anni 1439 decreto art. 11 eos extra curcum posuit V. J. Rupp Numi Hungariæ. Budæ 1841 pag. 152.

lefizetven a nyolc márkát. Erről a nyugtatványról Tamás a nyitrai káptalanban másolatot kap. (Majth. László levéltára.)

1393-ból fenmaradt egy, sajnos, igen romlott oklevél, melyben László thuróci prépost és a konvent tudatják, hogy „Magnificus vir Joannes de Kapla iudex curiae regiae“ rendeletére Bozóki István fia Miklós mesterrel, az országbíró jegyzőjével két konventbelit küldtek ki néhai Lypnyki János fia, Tamás kívánságára, hogy a Muthna birtok felőli határokat reambulálják. A nevezett Tamás hatod magával földre esküdött a szokásos módon: mezitláb, öv nélkül, földet téven fejükre, mire a határ Tamásnak ítéltetett.

Ezt a kiadványt mint erős fegyverét a birtoklásnak, az új birtokosok, a Majthényiak is gondosan megőrizték. Mi a levelet itt szó szerint adjuk:

(1393.) Nos Ladus Prepositus et conventus ecclesie beate Marie Virginis de Thuruch, damus pro memoria quod cum nos ad amicabilem — petitionem Magnifici viri Comitis Johannis de Kapla Judicis Curie regie, unacum magistro Nicolao filio Stephani de Bozok notario ipsius Comitis Johannis, homine regio de Curia regia per ipsum specialiter deputato, duos ex nobis videlicet fratres presbiteros Martinum, pro parte Laurentii et Luce filiorum Martini de Muthna actorum; Item Johannem, Custodem dicte ecclesie nostre, pro parte Thome filii Johannis de Lypnyk in quem presens causa decesso ipso Johanne patre suo est redacta, ad ea que in litteris memorati Comitis Johannis adjudicatoriis plenius continerentur, nostris pro testimoniis duxissemus fide dignos qui demum ex inde ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi in octavis festi Epiphaniorum domini proxime preteritis ad faciem premissae possessionis Lypnyk vocate vicinis et commetaneis suis universis ac prefatis Laurentio et Luca presentibus accessissent eandem per metas et cursus metales per Nicolaum dictum Kerek filium dicti Johannis ostensas et demonstratas a parte dicte possessionis Muthna legitime reambulassent hoc modo, quod incepissent in provincia preuegien[si] in illo loco ubi mete dicte possessionis Lypnyk intrassent silvam vulgo Feketheerdew dictam et ibi in monte in quadam arbore abiete vulgariter fenewffa vocata signum crucis pro meta fecissent et deinde ad fluvium Thuruch ad orientem et ibi teneret metas cum nobilibus de Muthna et abhinc per ipsum fluvium Thuruch curreret supra ubi quidam rivulus in ipsum Thuruch et penes eundem rivulum unam metam terream fecissent et per ipsum rivulum transiret usque ad caput eiusdem et abhinc transivisset ad metas Hrenouch ubi termi-

nantur, factaque huiusmodi reambulatione prefatus Thomas filius Johannis in dicta meta terrea penes ipsum rivulum consignata sexto se nobilibus videlicet Petro filio peteu de Wrbanow, Georgio filio petri de Dezer, Johanne filio Nicolai de Chichman, Andrea filio Dyonisy de Babonok, et Benedicto filio Petow de Luchka discalceatis pedibus relolutisque (talán resolutisque?) cingulis comparendo terram super capita eorum levando et generaliter dicendo prout moris et juris regni consuetudinem super terram jurare, super eo quod prescripte mete et cursus metales per ipsum Nicolaum predictum demonstrate et ostense vere mete et recte distinctiones metales predictae possessionis sue Lypnyk vocata a parte memoratae possessionis Muthna sunt et existant ipsaque terra litigiosa duorum aratorum nunquam ad ipsam possessionem Muthna sed ad iamdictam possessionem suam Lypnyk vocatam semper et ab antiquo attinuisse et attinere deberet et cum dictus suis coniuratoribus iuxta Judiciariam commissionem prefati comitis Johannis premissum suum iuramentum deposuisset et debuisset, hys itaque habitis idem regius et noster homines pro parte dicti Thome deputati eandem terram litigiosam metarum et signorum metalium per ipsum Nicolaum ostensarum ad eandem possessionem Lypnyk vocatam prefati Thome adiungendo eidem Thome et suis heredibus ac successoribus universis perpetuo possidendam tenendam et habendam, contradictione ipsorum partium et aliorum quorumlibet ex causis in eisdem litteris prefati Judicis curie regie adiudicatoriis declaratis non obstante, statuissent et commisissent. Datum quinto die statucionis prenotate anno domini Millesimo tercentesimo nonagesimo tercio.

Kivül: pro Thoma filio Johannis de lypnyk contra Laurencium et lucam de Muthna super quadam juramentali deposicione modo interius expresso ad octavum diem octavarum festi Epiphaniarum domini ad Judicem.

(Papiron, pecsét részeivel.)

1396-ból a stereotyp nyugtatványok egyike tartotta fenn a L. emléket. László prépost és a thuróci convent tudatják, hogy nemes Ilona asszony, Lypnyki János fiának, Miklósnak özvegye, más-részről ugyanazon Jánosnak fia Tamás személyesen megjelenvén, Ilona asszony szóval kijelentette, hogy L. Tamás öt néhai férje, Miklós lipniki birtokából a dos et parafernákra nézve teljesen kielégítette. Szent Margit szűz napján, 1396.

(1414. jul. 12.) Matheus de Vicedominis de Placencia utriusque juris doctor, Archidiaconus Nitriensis Canonicus et Vicarius in

ecclesia Strigoniensi. Devotioni vestre in virtute sancte obedientie firmiter precipiendo commitimus et mandamus, quatenus visis presentibus citetis ad instanciam Thome de Lipnek pro eodem discretum virum dominum Stephanum plebanum ecclesie de Duboua Strigoniensis diocesis, quod in facto occupationis terrarum arabilium nostram in presenciam ad terminum competentem, et post hec seriem ipsius citacionis cum nomine citati terminoque partibus coram nobis comparendi sine crastinacione assignato remissis in specie presentibus nobis consciencieose rescribatis. Datum Strigonii feria quinta proxima ante festum sancte Margarethe virginis ac martyris nostro minori sub sigillo anno domini millesimo quadringentesimo quartodecimo. (Alúl más kézzel és tintával a következő válasz:) Domine graciose mandatum vestrae dominationis sumus executi dominum Stephanum plebanum ecclesie de Dobova citamus ad instanciam Thome de Lipnek ad quindecimum diem festi beati Jacobi apostoli.

Külcím: Dilectis nobis in Christo discretis viris dominis de Prona—Thewthonicali et de Hernouez ecclesiarum plebanis Strig. diocesis pro nobili viro Thome Kerek de dicta Lipnek citatoria (zöld pecsét) papiroson. Pro a Franciscus cum litteris procuratoriis regalibus contra incattum — non venit.

(1414. auguszt. 30.) Matheus de Vicedominis de Placencia utriusque juris doctor, Archidiaconus Nitriensis, canonicus et vicarius in ecclesia Strigoniensi. Quia alias ad instanciam nobilis viri Thome filii Johannis de Lypnik Strigoniensis diocesis discretus vir dominus Blasius plebanus ecclesie de Wyeghaz eiusdem diocesis consequenter ad diversos terminos in facto certi debiti pecuniarii in causam attractus trinavice ad istam sanctam sedem Strigoniensem legitime fuit citatus, de quibus citationibus nobis per citatorias huius nostri officii Strigoniensis, et certorum plebanorum relatorias litteras ex inde secutas extitit facta plena fides; quia dominus Blasius in nullo ipsorum terminorum contumario ductus spiritu tamquam juri spretor in dicta sede Strigoniensi coram nobis non curavit comparere, median-tibus aliis litteris a predicta sede super hoc emanatis se in judiciis aggravari permittendo, Ideo vestre et cuiuslibet Vestrum devotioni in virtute sancte obedientie firmiter precipiendo commitimus et mandamus, quatenus mox receptis presentibus, prefatum dominum Blasium contra dictum Thomam in nostram perhemptorie evocetis presenciam ad terminum competentem ad respondendum de iure dicto Thome, super certis debitis, et ad satisfaciendum de predictis judiciis, que ut premititur contumaciter incurrit, in toto novem marcas fa-

cientibus officio nostro et dicto Thome parti adverse, sub excommunicationis pena, predicentes eidem, quod si in termino prefixo coram nobis ut prefertur neglexerit comparere et de premissis satisfacere, extunc contra ipsum ad predictae excommunicationis sententiám et eius denunciacionis, (így!) prout juris fuerit, procedemus, et tandem seriem ipsius evocacionis cum nomine evocati terminoque coram nobis comparendi partibus sine crastinacione assignato remissis in specie presentibus nobis conscienciose rescribatis, Datum Strigonii secundo die festi decolationis sancti Johannis baptiste nostro minori sub sigillo anno domini millesimo quadringentesimo quartodecimo.

Kivül: Dilectis nobis in Christo discretis viris dominis Johanni de Gyuek et Benedicto de Hernoch ecclesiarum parochialium plebanis Strigoniensis diocesis pro nobili viro Thoma filio Johannis de Lypnik eiusdem diocesis Evocatoria (zöld pecsét alatt). A belső szöveg alatt más kézzel és tintával: domine gracie mandatum vestre dominacionis sumus executi, discretum virum dominum Blasium p. de wyeghaz vocavimus ad feriam quartam proximam post festum exaltacionis sanete crucis ad satisfaciendum de birsagiis.

(1432.) Sigmond király elismervén érdemeit: „Georgii filii condam Symonis de Bassan aulici et Martini filii condam Thomae de Spacza fratris uterini ipsius Georgii cubicularii“, mivel híven szolgálták sok hadi vállalataiban, „et signanter Reni (?) aliisque nonnullis Alemaniae, tandem vero Lombardiae Tusciae et his Italiae partibus“ kitevén magukat különféle veszedelmeknek nevezetes költségek viselése mellett, ezért nekik adományozza „totalem portionem Johannis dicti Soldus de Zarkafalva in eadem Zarkafalva octavam videlicet partem eiusdem possessionis Zarkafalva, melyben semmi jobbágyi telek nincsen, csak Soldus János curiája vagyis lakása, amelyről ő azt állítja, hogy „titulo juris sui quartalitii“ bírja. Haszonlóképpen nekik adja „portionem Petri filii Thomae dicti Kerek de Lypnek in eadem Lypnek“ melyben négy vagy öt jobbágyi telek található, benfoglaltatván Péternek sessioja is, mivel ez a két birtokrész „per notam infidelitatis praetactorum Johannis dicti Soldus et Petri filii Thomae“, a koronára szállott, amikor ők az igaz hittől eltérve, a husziták és táboritákhoz csatlakoztak és jelenben is velük lenni mondatnak sat. Így tehát minden jogokkal és haszonélvezettel adományozza azon birtokrészeket „antefatis Georgio et Martino per ipsosque Barlyo filio condam Johannis de Bassan fratri condivisionalí ipsius Georgii, eorumque haeredibus etc. Salvis juribus alienis.

Datum Senis civitate nostra Imperiali. Máté Apostol napja utáni csütörtök 1432.

A szöveg mondja ugyan „*quas in formam nostri privilegii redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportate*“ de az adomány alig érvényesülhetett az intra dominium levő tulajdonosok ellenállása folytán, később pedig Tamás fia Péter hűtlenségét is megbocsátotta a király. Albert király kegyelmét, mint alább látni fogjuk, éppen Majthényi Gergely eszközölte ki. Mindamellet, amíg a bocsánat megjött, az 1432. donatio sok keserűséget szerzett a Kerekszaládban. Így látjuk, hogy Kerek Tamás 1435-ben óvást emel a nyitrai káptalan előtt a saját és fiainak: Tamásnak és Imrének, valamint Borbála, Dorottyá, Ffylyche*) (így) és Agnes nevében (ezeknél nem mondja ugyan, hogy leányai, de kétségtelen, hogy azok, mert Dorottyát Csepesényi Mátyásné, mint leányát említi egy másik 1439. oklevél). Protestál pedig Barlius és Georgius, Bossányi Simon fiai ellen, akik az ő fiának Péternek földjét, titulo novae donacionis regiae igaztalanul elfoglalták. 1435. évi szent György napján.

1437. Stephanus Praepositus et Conventus Monasterii b. M. Virg. de Thurócz tudatja, hogy Mathias filius Petri de Cepein Dorothea suae Agnes y. os de Czydyos et Felice vocatarum Andreae de Mathyasfalva consortium, filiarum videlicet Thomae Kerek de Lypnik, item Johannis filii nobilis dominae Barbarae nuncupatae filiae eiusdem Thomae Kerek, neveikben személyesen megjelent és tiltakozott Bossányi Benedek ellen, akiről értesült, hogy a Lypnikieknek leánynegyedi, valamint más jogcímen bírt portioit magának adományoztatta, elfoglalta s jelenben is bírja potentia mediante. Tiltja tehát a királyt az ilyen adományozástól, Bossányi Benedeket és bárki mást a birtok impetrálásától. Datum in vigilia beatorum Petri et Pauli Apostolorum 1437.

A másik tiltakozás a Noffri fiak, mint szomszédok ellen irányul: Nos Stephanus Praepositus et conventus monasterii beatae Mariae Virginis de Thurocz tudatja, hogy „Thomas dictus Kerek de Lypnik sua ac Emerici et Thomae filiorum necnon nobilium dominarum Dorotheae de Cepein, Mathiae, ac Luciae vocatarum Andreae de Mathiasfalva consortium, filiarum videlicet suarum in personis“ tiltakozik az ellen, hogy Bajmóczi Nifor fiainak, Lénárd, János és Jakab-

*) Talán Feliciát érti, mert Imrének ilyenévű leánya, később Mátyásfalvai Andrásné, előfordul az alábbi 1437-iki oklevélben.

nak két Czece*) és Hernovcz nevű falubeli jobbágyaik lypniki birtokán a határjeleket széthányták, erdeit vágják és azt a nevezett falvakhoz foglalják erőszakosan. Kelt 1437. aug. 8.

Egy év múlva az évek óta zaklatott Lipnikiek már felperesekként lépnek fel a Bossányiak ellenében:

1438. A zobori konvent jelenti Albert királynak, hogy megkapták nyomozást rendelő levelét, melyben Lypniki Kerek Tamás, másik Tamás és Imre az előbbi Tamás fiai előadják, hogy Bassáni Simon fia, György, husvét utáni hétfőn fegyveres kézzel, hatalmasul rontván a lypniki birtokra, onnan éjnek idején 33 marhát és apró marhát elhajtott, négy oldal szalonnát, egy szekeret zabbal a panaszosok összes ruháit és más javaikat elvette, jobbágyaiktól pedig két lovat hajtott el hatalmasul. A király a konventet bízta meg a vizsgálattal, királyi embereknek nevezvén: Stephanus Czigli (?), Martinus Lefand, Lucas de Lefand, Mathias de Koros, Ladus de Rayczen. A királyi rendelet kelt Budán, 1438. Urnapja nyolcadnapján. A convent jelentése az, hogy Stephanus de Czigli, mint királyi ember a convent emberével Jakab napon kiszállván, megtartotta a vizsgálatot, mely a jelentést teljesen igazolja.

Ugy látszik, ez időben mentette fel a király kegyelme a megbűnhődött Lipnikieket nota infidelitatis-uknak terhe alól, sőt ősi birtokaikat új adományképen adhatta nekik, mert a pör folyamán már erre is hivatkoznak:

Hédervári Lőrinc nádornak statutorialis és idéző levele értelmében Lypnyki Kerek Tamás fia, Péter titulo novae donacionis regiae be akar lépni lipniki portiojába. Menjen ki a nyitrai káptalan embere, homo regiusnak pedig Petrus de Leluch, vagy Franciscus de Dywek, avagy Johannes de Dywek, vagy Laurentius de Chyghj és iktassák be Péter fiát, Tamást (itt így vannak a nevek, feljebb szintén Thomae filii Petri állott, de kiigazított Petri filii Thomae-re) lipniki részirtokába (portionem). Ez a rendelet kelt 1438. Invocavit vasárnap utáni hétfőn. A káptalan kiküldi emberét Dywéki Ferenczel Oculi előtti pénteken bevezetni akarván Pétert (itt is előbb Tamás volt írva, de kitörültetett). De az introductionnak ellenmondottak: Lucas de Tharboch (?) vice et in personis Georgii filii Symonis et Bar (lei?) de Bassan ac Martini de Spacha. A tiltakozókat megidézték a nádor elé szent György octávjára.

Feltűnő, hogy valahányszor a Tamás és Péter nevek előfor-

*) Talán Csaucsa.

dulnak, az író mindannyiszor eltévesztette a neveket, pedig világos, hogy Péter volt Tamásnak fia, de a külcimen ötödször is Tamást írt a szórakozott és azt is nagy betűkkel kikorrigálta Petro filio Thomae-re.

Mindamellett a Spáczay-Bossányi contra Kerek pör még tovább folyt.

(1439.) Báthori István országbíró tudatja, hogy az ügyvédek akaratjára Vízkereszt octávájáról szent György octávájára halasztotta azon pör tárgyalását, melyet „Thomas dictus Kerek de Lypnik et alter Thomas et Emericus filii eiusdem Thomae de eadem Lypnik, contra Georgium filium Symonis de Bassán et Barleum de Bassan necnon Martinum de Spacha“ indított. Kelt Budán, sexagesimo sexto die termini praenotati, 1439.

Benedictus de Bask Vicecomes Comitatus Nitriensis és a szolgabírák tudatják, hogy Nicolaus de Chysolecz, Lipniki Kerek Tamás nevében megbízólevéllel megjelenvén, tiltakozik Georgius filius Symonis (Bossányi volt) ellen, aki Barleus (cz is Bossányi) és Spaczai Márton tudtával és akaratával magát jogtalanul és hatalmasul beiktatta Tamásnak lipniki birtokába. Kelt Nyitrán, 1439. Reminiscere vasárnap utáni csütörtökön. A Bossányiak ellen folytatott pör első eredménye az volt, hogy Tamás adósságokba keveredett.

Nos Stephanus Praepositus et Conventus beatae Mariae Virginis de Thurocz, tudatják, hogy Emericus filius Thomae filii Johannis Kerek vocati de Lypnyk, pénzszükében lévén, hogy magát Bossányi György és más foglalók ellen sikeresen védhesse „in defensione particulae occupatae dictae suae possessionis Lypnik“ (talán csak egy részét foglalták el) 400 arany for. pagamenti hungaricali zálogba adja egész lipniki jussát, valament Pozsegán Thuroc megyében birt portióját: „Mathiae filio Petri Gwla de Czepezen alias advocato de opido Moyss (Mosócz), necnon nobili dominae Dorotheae sorori suae carnali, consorti eiusdem Mathiae, ac Petro et Gregorio filiis Mathiae quos idem Mathias ex ipsa sua domina consorto generaveraet“. Kinyilatkoztatja, hogy azt a pénzüsszeget hiány nélkül felvette és javait a mondott pénz lefizetése mellett, amikor akarja, kiválthatja. 1439. szent Márton pápa napja előtti vasárnapon. A pör további folyamán Tamás leányának fiai, hogy az ősi birtokot megmentsék, maguk is zálogjogot szereznek rá.

1446-ban „nobilis domina Dorothea filia Thomae dicti Kerek de Lipnik ac Petrus, Gregorius et Benedictus filii eiusdem Dorotheae“ Vácott az ország rendeitől zálogjogon való beiktatásukat

kérík Lipnikbe. A thuróci konvent Kletzeni Osváttal végrehajtotta a parancsot minden ellentmondás nélkül. Az érdekes levelet itt adjuk:

1446. Nos Conventus Monasterii B. M. Virginis de Thuróc memoriae commendamus, quod nos litteras reverendissimorum et magnificorum Dominorum Praelatorum et Baronum, ac Nobilium Regni Hungariae universorum Dominorum nostrorum metuendorum introductorias prout et statutorias pro parte Nobilium domine Dorotheae filiae Thomae dicti Kerek de Lypnik, nec non Petri ac Gregorii et Benedicti filiorum ejusdem Dominae Dorotheae nobis praesentatas supremo cum honore recepisse, hunc tenorem continentes; Praelati, Barones, Proceres, ac Nobiles Regni Hungariae universi Conventui Ecclesiae B. M. Virginis de Thuróc salutem, ac honorem, dicitur nobis in personis nobilium Dominae Dorotheae filiae Thomae dicti Kerek de Lypnik, nec non Petri ac Gregorii et Benedicti filiorum ejusdem Dominae Dorotheae, quomodo ipsi in Dominium ejusdem Possessionis Lypnik in Comitatu Nitriensi existentis et habitae, ipsos titulo pignoris concernentis legitime vellent introire, superquo Vestram devotionem praesentibus requirimus quatenus vestrum mittatis hominem, pro Tesetimonio fide dignum, quo praesente Osvaldus filius Petri de Klechen ac Joannes vel Ladislaus filii Jacobi de Laszkárfalva siue Petrus Petheu de Alsó Lelowczy, neve Franciscus de Dywék aliis absentibus homo noster ad faciem praescriptae Possessionis Lypnik vocatae, vicinis et cometaneis ejusdem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo introducat praefatos Dominam Dorotheam, ac Petrum et Gregorium, ac Benedictum filios ejusdem in Dominium ipsius statuaturque eandem eisdem simul cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis universis jure ipsos incumbente possidendam si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, evocet ipsos contra memoratos exponentes nostram in praesentiam ad terminum competentem rationes contradictionis eorum reddituros efficaces, et post haec hujusmodi possessionariae introductionis et statutionis seriem cum contradictorum et evocatorum si qui fuerint, vicinorumque et cometaneorum qui praemissae statutioni interfuerunt nominibus terminoque assignato nobis more solito rescribatis. datum Watcie in Sancto Sab batho Anno domini 1446. — Nos itaque requisitionibus ipsorum Dominorum ad plenum ut tenemur obedire cupientes una cum prefato Osvaldo filio Petri de Kletzen homine ipsorum nostrum hominem videlicet Religiosum Virum Fratrem Mihaelem ordinis nostri

Sacerdotem, unum videlicet ex nobis ad premissas requisitorias suo modo exequendas nostro pro testimonio transmisimus fide dignum, qui quidem ipsorum Dominorum et noster homines demum exinde ad nos reversi nobis parati voce retulerunt, quod ipsi feria secunda proxima post festum Ascensionis Domini proxime elapsam ad faciem praescriptae possessionis Lypnyk accedentes vicinorumque et commetaneorum eiusdem universorum legitimis convocationibus factis, ac eisdem praesentibus videlicet honorabilibus viris, Georgio de civitate Prividiae et Paulo de Chrenowcz Ecclesiarum Plebanis, et providis viris Iudicibus de civitate Prividiae de Czewsse et de Rastoczno introduxissent prefatos Dominam Dorotheam Petrum et Gregorium ac Benedictum filios eiusdem in Dominium eiusdem, statuissentque eandem eisdem jure ipsis incumbente possidendam tenendam prout et habendam nemine ipsis contradicente in premissis tribus diebus ut Regni exigit consuetudo in facie ejusdem commorantibus. Datum quindecimo die executionis premissorum Anno ut supra nostro Sigillo pendenti pro majori cautela presentes roboramus.

A fentebbi levél nem mondja meg, ki volt Kerek Dorottyának az ura? Megfelel erre Tamás fia, Imre, két évvel utóbb.

Nos Andreas divina providencia Prepositus de Thuroc és a conventus tudatják, hogy Emericus filius Thome Kerek vocati de Lypnyk megjelenvén, kijelentette, hogy magára vállalja onera condam filii Briccy et Petri — — — — suorum carnalium. Mos: miután — — nobilis domina Dorothea soror sua carnalis, Martino polono, homini videlicet populari et inpossessionato ritu romano legitimo matrimonio tradita, ezért a törvény szerint Lipnikből kijáró leánynegyedek neki kiadni és őt a pörlekedéstől megóvni akarván, saját költségére kiadja neki a negyedek az ő lipniki birtokából (porcione possessionaria kitörülve, mintha az egész az övé lett volna) még pedig curiája számára és jobbágytelkekre a falu felső végétől Chrenovec felé eső részt adja neki minden egyéb haszonélvezetekkel (felsorolva erdő, szántó, rét sat.) egyetemben, amit a conventus ad cautelam perhennalem pecsétjével megerősít. Datum feria tertia dicti festi b. Dorothee Virg. et Mart: 1448.

Még részletesebben elmondja e szokatlan rokonságot a másik, 11 évvel utóbb kelt levél.

1459.) Nos Conventus Monasterii beati Ipoliti montis de Zabor Memorie commendamus per presentes quod Emericus dictus Kerek de Lypownyk cum Bricio filio suo onus — — — filiorum suorum inse assummens parte ex una necnon Martiss polonus de

wawrinyecz et Dorothee uxoris sue ac Dorothee filie eorundem in personis parte ex altera onus — — — ipsorum similiter in se assumens coram nobis personaliter constituti tandem per ipsum quoque Emericum prefatum propositum et relatum extat oraculo vive vocis quod ipse pro dote seu rebus parafernalibus Dorothee sorori sue et Martisskoni et Dorothee filie eorundem duas curias sessiones in Lypovnik prefata in medio unam in qua moratur Benedictus et aliam penes eam desertam in qua morabatur Swerepsky a parte montis et unam particulam parti (igy) valentem unum florenum prenominitis Martiss et Dorothee uxori sue atque Dorothee filie eorum dedit contulit tenendam possidendam et habendam usque vitam ipsorum, tamen post mortem vero ipsorum prefatus Emericus Kerek debet deponere duodecim florenos in auro et dare cui ipsi legaverint et prefate due curie seu sessiones ad ipsum Emericum prefatum et ad filios eius debent devolvi, tanquam ad heredes, litteras quoque privilegiales seu instrumenta litteralia ac impignoraticias prefatus Martiss polonus et Dorothea uxor sua et Dorothea filia ipsorum ad manus prefati Kerek deberent omnes dare et assignare assumpsitque idem Emericus Kerek prefatus Martiss cum conjuge sua Dorothea et Dorothea filia ipsorum ab omnibus ipsos impetere aut molestare volentibus in pacifico quite poss . . . propriis laboribus et expensis. Datum proxima feria secunda post dominicam invocavit? Anno domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono. (P. h.)

Bármí szerény viszonyok közt is élt akkor K. Imre, a nagyra-vágyás démona az ő csendes kuriájába is betért. Spekulálni kezdett.

(1486.) A szentbenedeki conventus tudatja, hogy nemes Dorottyá asszony Lypnyki Kerek Imre felesége személyesen megjelenvén, kijelentette, hogy azon jótéteményekért és segítségért, melyekben őt Albertus de Mayosháza részesítette és remélhetőleg még részesíteni fogja, a maga hozományát és hitbérét Imrének bármely vármegyében levő javaiból, melyek őt az ország törvénye értelmében megilletik, Albertnek és fiának, Lászlónak engedi át és őket „quittos commisit“. Kedden ante festum decem millia militum 1486.

A Majosháziakkal támadt váratlan barátságot bővebben ismerjük meg két év múlva, amikor kiderül, hogy Kerek Imréné legalább is szokatlan lépése tulajdonképen csereügylet, az e korban divott kölcsönös örökösödési szerződések egyik részlete.

(1488.) Mátyás király tudatja, hogy látta a szentbenedeki

conventus előtt 1486. kötött szerződést, melyben „nobilis Albertus de Mayosháza castellanus castri nostri Bajmoc, atque Emericus Kerek dictus de Lypnyk et Ladislaus filius eiusdem“, egymást kölcsönösen adoptálják. Kerek Imre Majosházi Albertet fiának fogadja, ő apjának tekinti, Albert és László egymást kölcsönösen testvérül, ennek megfelelően javaikat, u. m. Kerek részről Lipniken és Posthy birtokokon levő portáikat egymásnak kölcsönösen lekötve, erre a király jóváhagyását kéri. Majosházi Albertnek Privigyén levő háza és birtoka is lekötetett. Amely fél a maga részét ezen kötéstől felszabadítani akarná, előbb 500 arany frtot köteles lefizetni; amelyik fél a másikat túléli, köteles az özvegynek parafernáit kifizetni. *Feria tertia proxima ante f. decem millia militum Ao. 1486.* A király ezt megerősíti és tekintvén mind a három hű szolgálatját, minden királyi jogait, amelyek azon javakban foglaltathatnak, reájuk ruházza és nekik adományozza. *Datum in Arce nostra Viennensi 1488. in festo b. Prisce virginis (január 18).*

Ez a szerződés is, mint annyi más, alig negyed év múlva megdőlt, ugyancsak királyi sanctió erejével létrejött új pactum alapján.

(1488.) A thuróci conventus Mátyás királynak jelenti, hogy megkapta bevezető és beiktató parancsát, melyben elrendelte, hogy Majthény Ráfaelt Lypnyki Kerek Imre örök bevallása következtében az egész lypnyki birtokba törvényesen bevezesse. Erre nézve a király meghagyta a conventusnak, hogy valamelyik nyitravármegyei nemes esküdttel, egybehíván az összes szomszédokat, vezesse be az exponenst Lypnik birtokába, az ellentmondókat pedig idézze meg a király színe elé. (Budán, 1488. szent György napja utáni hétfőn.) A conventus küldöttje Bossányi Istvánnal, mint homo regiuszal kimenvén jelenti, hogy Sofia nap utáni pénteken Lypnyken, midőn Majthény Ráfaelt beiktatni akarták, ezen beiktatásnak Berle Pál privigyei polgár nemes Majosházi Albert nevében ellentmondott, állítván, hogy a birtok urát illeti örökös jogon, valamint vételjogon. Ezért Majosházi Albertet Majthény Ráfael ellenében megidézték, 1488-ik szent Mihály arkangyal octávjára.

1488. évi pünkösöd előtti hétfőn a thuróci konvent (prépostja ekkor Zorárd M. Gergely fia) tudatja, hogy nemes Beniczi János, Kelemenfalvi Miklós (nyilván a Rakovszky-család egyik tagja) és Raxai András személyesen megjelenvén színe előtt, kijelentették, hogy habár ezelőtt nemes Lypnyki Kerek Imre, másrésről Thothprónai Serephel György és László a thurócvármegyei Pozega bir-

tok miatt sokat vizzálykodtak, mindazonáltal most tisztelendő Zorard prépost úr közbenjárásával a fenforgó vizzályokat mindkét fél kiegyenlíteni szándékozván, a jelenlevők egyfelől a nevezett Kerek Imre nevében; továbbá György és László saját nevükben, valamint a többi rokonaik nevében kijelentik, hogy az ügy elintézését tizenkét választott nemes személy ítéletére bizzák. Ennek következtében a prépost úr Kerek Imre részére a nevezett Beniczi János, Markowecz Bálint, Kosztolányi Mihály, Simonyi Osvát, Raksai Benedek, Kisfalvi Mátyást jelölte ki; Serephil György és László részéről pedig Kelemenfalvi Miklós, Raksai András, Gáyi János, Muthnai István és Mátyás voltak megbízva, hogy azon ügyben közbenjárjanak. Szent Egyed apát napja utáni vasárnapon összegyűlvén Alsó-Muthnán Medowar János házában, Kerek Imre okleveleit Zorard prépost terjesztette elő és a fogott bírák mind elismerték, hogy az egész Pozega örökjogon Kerek Imrét illeti. Ezzel szemben a nevezett György és László semmiféle oklevelet nem tudtak felmutatni, mivel a Pozega birtokra vonatkozó oklevelek állítólag nincsenek kezükben, hanem máshol, biztos helyen. A választott nemes bírák mindamellettt úgy végeztek, hogy a többször említett György és László a vitás birtokot most Kerek Imrének és örököseinek engedjék át minden hasznával és tartozékával egyetemben; de ha idők folytán a két Serephil vagy rokonaik a maguk igazát mutató okleveleket megtalálnák, ezen esetben dacára a jelen döntésnek, bizonyosságaikat a választott bírácoknak újabb tárgyalás végett terjeszszék elő; addig is az eddig felmerült ügyekből keletkezett végzéseket, ha a jelen határozattal ellenkeznek, legyenek azok inquisitoria, evocatoria vagy egyebek, semmiseknek és érvényteleneknek nyilvánítják. Erről a feleknek a konvent pecsétje alatt bizonyítványt adnak. Az említett vitás birtok, a fenti eljárásnak tárgya, Pozega (ma Pozseháj) nemsokára a Majthényi-család tulajdona lett, utóbb, a 19-ik század elején a Majthényi leányágra szállott, tehát teljes 300 éven át a család kezén volt, míg végre gróf Chotek Rudolf, mint anyai ágon Majthényi descendens, Körmöcz főbányavárosnak adta el, mely azt jelenleg is bírja. Előre nyúltunk itt az eseményekbe, anticipáltunk, térjünk vissza a Lipniki Kerek-családhoz, hogy elmondhassuk a Majosháziakkal kötött szerződés további bonyodalmaikat.

Mátyás király 1489. aug. 12. utasítja a garamszentbenedeki konventet, tartson vizsgálatot, mert nemes Lypnyki Kerek Imre panaszolja, hogy husvét utáni hétfőn Mayosházi Albert, nem

tudni mi oknál fogva, embereivel fegyveresen a panaszos lipniki birtokára rontott, feltörvén kuriája szekrényeit és ládáit, ahonnan készpénzt és más egyéb javait ezer arany forint értékben elvitte, sőt, ha panaszló meg nem menekül, őt is rút halállal ölte volna meg. A káptalan megidéztteti Mayosházi Albertet a király színe elé. Az ügy elintézésének emléke nem maradt, de kétségtelen, hogy az erőszakoskodó adoptált fiúk és testvérek megbűnhődtek, vagy korszerűen legalább is kiegyeztek, mert Kerekék birtokait, melyek immár M.-ra voltak szállandók, többé nem háborgatták.

Három év múlva (1492.) már a M. Ráfael rendelkezik ott. Nemes Adviga asszony, néhai Lypnyki Kerek Imre fiának, Lászlónak meghagyott özvegye, jelenleg nemes Draskfalwai Illés felesége, magára vállalván Sófia és Katalin hajadon leányainak, úgyszintén fiainak, Györgynek és Jánosnak, valamint összes vérrokonainak terheit a turóci conventus előtt személyesen megjelenvén, kinyilatkoztatja, hogy minekutána Majthényi Ráfael neki pro dote et rebus paraffernalibus minden birtokjogokból, úgy Lipnik, valamint Pozegaból, melyek őt néhai férje László után illették, készpénzfizetés által részét teljesen kiadta, azért ő Ráfael a conventus előtt ezekre nézve teljességgel nyugtatja. (Máté apostol napja utáni szombaton 1492.) Ilyen csendes terjeszkedés közben a Majthényiaknak családi kellemetlenségük támadt M. Mihály már ismert zálogügyéből kifolyólag.

(1494.) A thuróci konvent előtt János és Ráfael, néhai Majthényi Gergely fiai a saját, valamint Györgynek, néhai Sigmondnak ugyancsak Majthényi Gergely fiának fia nevében személyesen megjelenvén, óvást emeltek. Értésükre jutott, hogy nemzetes Mihály hasonlóképpen néhai Majthény Gergely fia, az ő édes testvérük, nem tudni mi okból, az egész Hay, Alsó-Stubnya és Cheremosno birtokokat, jelesen néhai nemes Hayi János ottani birtokrészét, mely Jánost, Ráfael és Györgyöt bizonyos címen illette, mint említett Mihály testvéreit; mégis Mihály úr ezeket nemes Orsolya asszonynak, az ő feleségének és általa rokonának, Nagy Luchei Demjénnek elzálogosítani, inscribálni, tehát minden módon elidegeníteni akarja az ő világos kárukra. Ennélfogva ők ez ellen tiltakoznak az ország törvénye és szokása értelmében. Kelt 1494. évi Szaniszló vértanú napja utáni vasárnapon. A háji bonyodalom másik részét, a M.-nak Orsolya asszonynyal való viszályát már érintettük. Láttuk, hogy M. János, Ráfael és György 1504. évi szent Bertalan napja előtt Zábori Tamás szolgabíróval és a thuróci

konvent két tagjával, kimentek Háyra, az imént elhalt testvérük, **Mihály szokott** lakhelyére és ángyukat Orsolya özvegyet megkínálták, vegye át az ország törvénye értelmében esedékes járandóságait (dos et paraphernalia), de Orsolya asszony ezt az ajánlatot visszautasította. Ez volt a kezdete a hosszas viszálynak, amelyről fentebb bővebben szoltunk. Itt pótlólag még egy részletet iktatunk be a háyi ügyre vonatkozólag.

Perényi Imre, Abaujvármegye örökös főispánja és Magyarország nádora 1517. évi Laetare vasárnap utáni kedden Budán ítélőszéket tartván, megjelent Majthényi István, néhai Ráfael fia, Majthényi János fia Imrével személyesen megjelenvén, felmutatta a benedeki conventusnak fassionalis, compositionalis és obligationalis levelét, amelyekről Imre, jogainak védelmére hivatalos másolatot kért. Ezeknek tartalma szerint: nemzetes Orsolya asszony, néhai Majthényi Mihály özvegye, jelenleg nemzetes Zabładi György hitvese a konventus előtt megjelenvén előadta, hogy ő annak idején (1507.) nemzetes Majthényi Jánost, Ráfaelt és tisztelendő Zorárd thuróci prépostot, mivel ezek szolgálkával az ő gáyi birtokán levő házát és nemesi kuriáját megrohanták, a királyi curia színe elé perbe idéztette, mégis bizonyos közbenjáró nemes urak szavára egyezsége lépett olyan módon, hogy Orsolya asszony keresetétől eláll oly feltétel mellett, hogy Majthényi János, Ráfael és Zorárd prépost a gayi birtokot Orsolya asszony kezeiből csak jure mediante szerezhetik meg; hozzátévé, hogy ha idő folytán a feleknek vagy utódaiknak egyike ezen egyezséget részben vagy egészben megsértené, az hatszáz arany forintra convincáltatik salva portione judiciaria, ante litis ingressum. Ennek hiteles másolatát kiadta a nádori ítélőszék Majthényi Imrének a fentebbi terminus másodnapján 1517-ben.

Ez időtájt, 1507 táján történt, a rongált okmányokból az évszám ki nem betűzhető, hogy K. Tamás fia Imre alakilag és tartalmilag fontos bevallást tesz M. Ráfael javára. Megjelennek a thuróci konvent előtt: egyrészt „nobilis Emericus, filius condam Thomae Kerek de Lipnik, másrészt Majthényi Ráfael és egyetértőleg kijelentették, hogy a lipniki jussra (részbirtokra) nézve, melyet Kerek Péter hűtlensége miatt Albert király idejében (helyesebben Sigmond király alatt) elvesztett, de Ráfaelnek atyja Albert királytól a megkegyelmezést kieszközölve, neki összes javait viszaszerezte; ezenfelül Ráfael a nevezett Imrének bizonyos tartozások kifizetésében pénzbeli segítséget nyújtott, azért erre nézve a két

fél egyezségre lép, hogy Kerek Imre futódok nélkül lévén, egész lipniki és pozseháji javait Ráfaelra ruházza át azzal a kötelességgel, hogy Ráfael, vagy örökösei őt élte fogytaig tisztességes eltartásban részesítik. Kelt Dominica Laetare. Az évszám nem állapítható meg, de alább olvassuk, hogy Kerek Imre, 1510-ben már nem élt.

Ezután már csak a Kerek javak végleges átvétele következett, mert azt látjuk, hogy a birtokot illető terheket egymásután M. Ráfael fizeti.

(1510-ben) Nemes Anasztázia asszonyt, néhai Udvarczi (Dvorecz) Konchek Györgynek özvegyét, néhai Lipniki Kerek Imrének leányát látjuk a konventben, midőn saját és gyermekei: Koncsek József, László, Ilona és Dorottya nevében vallja, hogy Majthényi Ráfael őt Lipnikre és Posehájra nézve (a leánynegyed érték) teljesen kielégítette.

Néhány hónap múlva néhai Kerek Imrének leánya, Ilona asszony, néhai Kewyczi Kyssel Bálint özvegye kérésére a turóci konvent papot küldött ki hozzája, amikor Ilona asszony előtte és más hites tanúk jelenlétében bevallást tett Majtehi Ráfael javára. A kiküldöttek előadják, hogy az özvegyet Kewyczen levő házában ágyban fekvő betegen találták. Az asszony, magára vállalván leányainak Sófia, Madáchházi Szaniszlóné, Ágnes, Mossowczi Jánosné és Dorottya, Lehotkai Istvánné terheit, kijelenti, hogy Majthényi Ráfaeltól azt az egész pénzösszeget, melyet atyja, néhai Kerek Imre neki testált volt (dos et paraphernalia atque quartalicium eius). Lipnikre és Posegára nézve teljesen felvette, azért tehát Ráfaelt és utódait nyugtatja, a conventualis tanu, valamint Ivánkafalvai Szaniszló plébános, Mossowyczi Sigmond és Kewyczi János nemes személyek bizonyosága mellett.

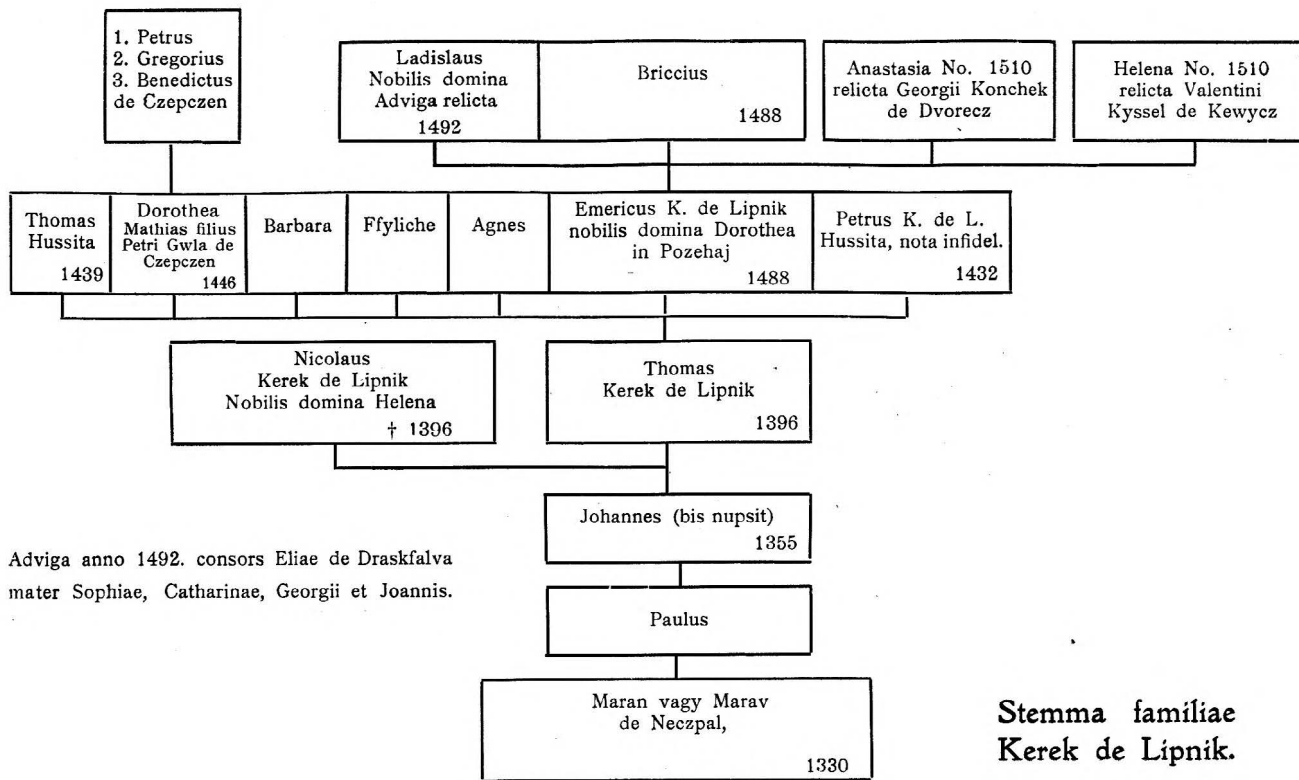
A megelőző adatok után ítélve, azt kellene hinnünk, hogy Lipniknek megszerzése 1510-ben már befejeztetett. Azonban 1515-ben felkerekedik „Catharina filia Ladislai de Lipnik“ (ezzel a Lászlóval eddig nem találkoztunk), Jeszenszky Györgynek felesége, gyermekeivel, Jeszenszky István és Margittal és praetensiókat formál Lipnikre, valamint Posehájra is. Portiója, mely amúgy is csak hozományi vagy talán zálogjogi lehetett, nem volt nagy, mert végre 70 forintért azt is Majthényi Ráfaelnek vallja be. Katalin úgy látszik, korán jutott árvaságra, mert M. Ráfael nevelte fel, kiházásította, sőt Jeszenben három jobbágyat váltott ki neki. Katalin azonban háládatlannak bizonyult. Ha az évszám nem téves, 1553-

ben Ráfael már rég nem élt, fia János Kerek Imre magvaszakadtán Lipnikre donatiót eszközölt ki magának és Lipniken, mint Posehájon „nemine contradicente“, beiktattatott. Katalin asszony pórének anyaga a II. kötetre marad.

Befejezésül néhány nem érdektelen részletre figyelmeztetjük az olvasót. Azt látjuk a többrendbéli határjárásból, jelesen az 1393-ikiből, hogy a nyitramegyei Lipnik birtok egész a Turóc vidéig nyúlik, tehát a hasonló nevű vármegyébe, ennél fogva fel kell tennünk, hogy Nyitramegye határa is ez időben odáig terjedt.

Chichmani Miklós fia János az egyetlen a hat nemes tanú közül (1393.), akinek nevével eddig nem találkoztunk; ellenben ott látjuk Benedeket, kinek atyjáról, Luchkai Petewről más helyen szólottunk, mint Czigel falu uráról, Novák vidékéről rég elpusztult nemzetségeket látunk, Koczuri Ivánka, Lelőczy István fia György és Jánosban Szentjakabteleki Laszkár fiában; ez utóbbi mindjárt helynévmagyarázatul is szolgál, mert a Kabafalu puszta (Kabienka) gyökét leljük Laszkár szomszédságában. Hogy a nemesség nem idegenkedett a polgári foglalkozástól, bizonyítja Mathias filius Petri Giwla de Czepczen; az ősnemes származású Csepcsányi, aki Moys (ma Mosócz) mezőváros soltészje volt.

Posehájról még gyakran fogunk szólani, látjuk, hogy azon időben vidéke lakottabb volt. Alsó-, Felső-Muthna, Medovar, nemes falvak voltak és ma már nyomuk veszett a népes helységeknek.

MAJTHÉNYI ANNA, KOROM BALINT ÉS ÉRSEK BENEDEK BLATNICZÁN.

Tanulmányunk folyamán már többször említettük Blatnicza várának birtokosait, jelesen említettük, hogy a vár előbb a nagy Pongrácz kezében volt, ettől vételárán Neczpali László és rokonai kezébe került, Neczpali Balázs pedig 6000 arany forintért Kussawi Jodok (Justh) fia Andrásnak adta zálogba, aki azonban tényleges birtokába nem jutott. Ezután a vár sok kézen ment át; ezeket a változatokat alább érintjük. Kiindulási pontjuk, hogy úgy fejezzük ki magunkat, Neczpali Balázsnak 1479-ben bekövetkezett halála, amidőn egyetlen leányát Justh (Jobst) András gyámsága alá helyezi, amiről fentebb már bőven megemlékeztünk.

1538-ban a vár királyi adomány alapján végleg Révay Ferenc királyi personalis kezébe kerül. Adataink az 1479—1538-ig terjedő időszakra vonatkoznak s kipótolják azokat a részleteket, melyek a Neczpali-Justh fejezetbe nem fértek.

Jártunk már Blatnicán, midőn ez a nagy Szentmiklósi Pongrácz uralta. Ez testvéreivel egyetemben, amint feljebb elmondtuk, Szakolca kapitánya volt Albert király idejétől fogva. Ugyanez időtájban a nagytekintélyű Neczpali Lászlót, Sigmond király bizalmas hívét, utóbb Trencsén főispánját is láttuk, mint szakolcai kapitányt. Minthogy Neczpali László leánya, Cecilia, ez időtájban Pongrácz fítestvérének Istvánnak első felesége lett, biztosra vehetjük, hogy Szakolcát a fölötte fontos, de exponált hadi pozíciót az egész rokonság egyesült erővel tartotta fenn. Neczpalinak másik leánya, Szófia 1440. táján, Kenéz Gergely neje, ennek neves fia, Kristóf a corbaviai gróf. Nevük a felvidéken eleve ismeretlen lehetett, azért egyszerűen Kenéznek mondták, pedig az illustis család akkor a felvidéken sokat szerepelt, de Horvátország déli vidéke volt a szűkebb hazája. Láttuk, hogy Pongrácz 1441-ben blatnicai várát Neczpali Lászlónak engedte át 9000 arany forintért. A várak je-

lentékeny része akkor ugyan még királyi tulajdon volt, de csak névleg, mert zálogjogon birták azokat a várurak, mely összegeket a királyok csak ritkán tudták megtéríteni és úgy a várak kézzel-kézre szállottak. Neczpali László e nagy összeg kifizetésére részeseül magához vette testvérét, Istvánt és unokaöccsét Neczpali Balázst, ezért az 1442. beiktatásnál nemcsak Neczpali László hitvese Ágnes és két leánya, Sófia és Cecilia, hanem a két férfitrokon is részese volt.

Neczpali László 1461 táján elhalt. Cecilia N. László második leánya, Pongrácz Istvánnak három gyermeket szült: Sofiát, Margitot és Pongráczot. Sófia 1471—1479. táján Noffry Imrének, a bajmóci vár urának felesége lett; ennek halála után (1484. körül) Komorovszky Jánoshoz ment férjhez.*)

Igy tehát Pongrácz István, neje Cecilia révén is részes volt Blatnicza várában, de ebbeli jogát eladta Komorovszky Péternek. Ennek fia (úgy hisszük az ösmeretes János) Pongrácz István és Neczpali Cecilia leányát Sofiát özvegy Niffor Imrénét birta feleségül. Így a két régi ellenfél sógorsági viszonyba került azon milieuvál, amelylyel évek során elkeseredett harcban állott. A Pongrácz és Majthényi családok közt két rendbeli házasság is levén, idők folytán egész barátságos viszony támadt a régi heterogén elemek közt. Ezt bizonyítja 1507. levele Komorovszkynak, amelyet alább közlünk. Ha nem lett volna olyan benső barátság köztük, Komorovszky aligha jön lengyel földről, családotól a Nyitra völgyébe lakodalomra. Volt-e ekkor Komorovszkyéknak még részük Blatniczában midőn a vár akkori ura Korom Bálint mennyegzőjére igérkeznek? Nem tudjuk, de békés állapotokat kell feltételeznünk. Különben ha nem is birták a Komorovszkyék többé Árvát és Liptót, pótolhatta ezt az óriási zywiczai uradalom, sok mértföldre kiterjedő latifundium ma főhercegi residentia. Ennek a Komorovszkynak három fia volt: János, Lőrinc és Kristóf.

A régi források azt írják, hogy Pongrácz István, miután blatniczai részét Komorovszky Péternek adta el, ennek árán Óvárt vette meg. Lehet, hogy abban egy részt kiváltott, mert a várhoz a családnak örökjoga volt, abban a többi testvérek is birtak. Sok

*) A Neczpali-Pongrácz rokonság bonyodalmas kérdését már többször érintettük, így 298., 380. l. Sofiát illetőleg nézetünket az 513. l. mondtuk el, hol a genealogiai problémát bővebben fejtegetjük.

vennivalója tehát nem volt. De más forrásunk (Neczpali levéltár) azt mondja, hogy István ezzel a vétellel második nejének, Sónia asszonynak kívánt kedveskedni. Közlöttük, hogy Majthényi János feleségének, Pongrácz Margitnak révén földesúr volt az óvári uradalomban, jelesen főhelyén Varin városban. Ebben a vételben mintha rokoni érzés nyilvánulna, esetleg a testvér vagyonának gyarapítása lehetett a véggél. Forrásunk különben azt is mondja, hogy István leánya Sónia, ekkor (1479.) Bajmóczi Niffor Imréné ezért megnehezelt és pört indított apja ellen. Niffor Imre neje később Komorovszky Jánosné különben nevezetes, fölötté furfangos nő volt. Feljebb mondtuk, hogy Blatnica megszerzésében a rokonság, jelesen Neczpali Balázs is részt vett. N. Balázsnak második nejétől, Styavniczai Ágnestől (négy fia magtalanul elhalván) egy leánya született, ez is a családban kedvelt nevet kapta, Sófiának hívták. Miatta folyt az az érdekes pörpatvar, melyről a Justh fejezetben annyit írtunk. Tudjuk, hogy Neczpali Balázs 1456-ban nagybátyjával, a nagy Neczpali Lászlóval pört kezdett, mikor ez Hricsó várát és tartozékait átadja vejének, Pongrácz Istvánnak. Blatnicza várát, helyesebben csak az ő saját részét, Balázs 6000 arany forintban zálogosította el Justh Andrásnak. Láttuk, hogy 1466-ban Sónia, ekkor Noffry Imréné és nagynénje Neczpali Anna Szakoly Lászlóné, Balázst minden módon támadják s mivel annak csak kiskorú leánya volt, Balázs összes javaira Mátyás királytól új adománylevelet eszközöltek ki. 1473-ban Balázs Niffornéval kiegyezik; többi közt Hricsó vár tartozékaiból is kihalítja neki a részét. Ebből kitűnik, hogy Hricsó vára nem maradt, legalább nem egészben, Pongrácz István kezén. Balázs a Neczpali-család utolsó férfitagja 1479-ben elhalt. Utolsó életévében, miután közel 20 év előtt Blatnica várát Justh Andrásnak adta zálogba, összes javait a thuróci conventben Justh Andrásnak, illetve Justh fia Jánosnak hagyta és neki eljegyezte egyetlen kiskorú leányát, Sófiát. Balázs halálával özvegye Ágnes is magát Justh András gyámsága alá adta. E fölött aztán az egész rokonság, főleg pedig Pongrácz Sónia már Komorovszkyné nagy haragra lobbantak. 1486. megtörtént Justh János ünnepélyes eljegyzése Neczpali Sófiával, de tudjuk, hogy a házasság mégis csak megghiúsult. Hatnai Ráfaelné Erzsébet asszony és társai a hajadont Justh Andrásról elragadták. A ravasz Komorovszkyné utóbb a Justh András által őrzött okleveleket is kézre kerítette. A gazdag N. Sónia 1494-ben Koromházi Korom Péternek fia Bálint felesége lett, akit felesége így Blatnica urává tett. A sze-

gény Sónia nem soká élvezte földi javait, házasságának boldogságát, amennyiben az feltételezve volt, az olyan garázda portyázó lovag oldalán, amilyen K. Bálint volt, aki szomszédságát folytonos rettegésben tartotta. Élt-e Sónia boldog éveket, nem tudjuk, de talán feltehetjük, hogy a durva lovag jól viselkedett ifjú nejével szemben, mert az asszony kora halálakor férjére hagyta minden vagyonát. (1506.)

Könnyebb áttekintés végett alább együttesen közlünk néhány fontosabb adatot Blatnica történetéből. Mátyás király 1489-ben „kedvelt hívének, Czecei Kis Máténak, Liptó, Árva, Sáros, Zemplén és Turóc vármegyék főispánjának“, és vele egyetemben Korom Péter fiaí részére donatiót ad Blatnica váráról. Egy évvel reá Czecei Máté egyedül kapja Práznóczi Péter magvaszakadtán ennek összes Nyitra és Trencsén vármegyében levő birtokait. Czecei Máté 1491-ben, ha nem tévedünk, a csonthegy-i ütközetben esett el. Ez évben már özvegyét, Gyulai Margitot említik az oklevelek.

Hogy mennyire nehéz tájékozódni a régi birtok jogcímei közt, bizonyítják Blatnicának itt elmondott viszontagságai is. 1493-ban már Balassa Ferenc és Bernát keresnek némi jogokat benne. Ennek magyarázata talán abban keresendő, hogy 1491. után Czecei Máté özvegye Balassa Ferenc felesége lett. A két Balassa valószínűleg női hozomány címén formált praetensiókat, Blatnicában, hol a birtokviszonyok valóban zavarosak lettek a sokágú rokonság, érdekelt-ség között, mert 1496-ban Korom Bálint tiltakozik Czecei Lőrincz ellen, midőn ez Liptó-Ujvárt és Blatnicát zálogba akarja adni Zápolya Istvánnak. Kevéssel utóbb Czecei Máté özvegye, Gyulai Margit már Balassa Ferencné, Blatnica felére tart igényt Czecei Máté jogán. Ezen az alapon leánya Katalin 1504-ben szintén praetensiókat emel Blatnica felére. (V. ö. 638. l. jegyz.)

1512-ben Komorovszky János és Lőrinc, Blatnicát Bethlehem, Neczpal és Zsámbokrétet illető jogaikat Zablathi Györgyre ruházzák át. Négy év mulva, 1516-ban Korom István is megalkuszik Zablathi Györggyel blatnicai részét illetőleg. A birtoklást azonban megzavarta az, hogy a Komorovszkyak visszavonták szerződésüket érdektársaikkal egyetemben (így). Blatnicát illetőleg bevalást tesznek Majthényi Márton, Imre, Bertalan és testvérük Anna javára. Ez a Komorovszky jus, mint tudjuk, K. Péter szerzeménye volt, midőn Pongrácz István részét vette meg.

Ez időben a Komorovszkyak acquisitor hajlama ismét jelentkezett, mert Ulászló király már 1503. Árva, Likava, Hradek (Liptó-

Ujvárt) és Nagyvár uradalmakat, bár már Zápolyáéknak lekötve, tényleg azonban Horváth András (talán Lomniczai) kezén voltak, visszaadta Komorovszky Péter fiának Jánosnak. Tudjuk, hogy a K. család Mátyás király idejében a nevezett javakból kilépett. A váratlan adományozás sértette a Zápolyák, illetve Horváth András és Corvin János birtokjogait, azért mindnyájan ellentmondtak Komorovszky beiktatásának. A megindult pör folyamán 1505-ben Corvin János herceg özvegye Frangepan Beatrix felhatalmazta Zápolya Istvánt, hogy ezeket a várakat Horváthtól magához váltsa. Fennállott t. i. a terv, hogy János herceg kis leányát eljegyzik Zápolya Györgynek. Ezen házasság azonban a kis leánynak 1508-ban bekövetkezett halálával megsemmisült. Az özvegy Beatrix Brandenburgi György örgrófhhoz ment s 1510-ben elhalt. A Komorovszkyak többféle összeköttetéseknél fogva, amiről más helyen szólunk, felváltva szerepeltek ismét a felföldön, de ekkor már nagyobb aspirációik nem voltak.

1506-ban Sófia, néhai Neczpali Balázs leánya, Koromházi Korom Bálint hitvese a garamszentbenedeki konventben nyugtatja néhai Pongrácz István fiát Pongrácot és néhai Pongrácz Jakab fiát Miklóst, hogy tőlük 1000 frtot felvett. Sófia asszony rövid idővel ezután kimult és a jövő év férjét más feleség karjaiba vezette.

1507. március 21. „ex Zywiecz“ írja Komorovszky János latin levelét M. Jánoshoz, hogy örömmel vette a meghívást János úr leányának Annának lakodalmára Korom Bálint úrral. Köszönetet mond a meghívásért s igéri, hogy „cum domina et filiis suis“ (így) meg fog jelenni. Az aláírása: „Joannes de Comorow comes Liptoviensies et Arvensis in Zywiecz“ (németül Saybusch Lengelországban). Azt a sok keserűséget, amit Korom uram évek előtt okozott a családnak, most így tette jóvá. Itt közöljük azt a kevés adatot, amit M. János fia Mártonnak leányáról, Annáról tudunk. Mert ha az ilyen kisebb közleményben is ragaszkodnánk a synchomisticus sorrendhez, az összefüggés még jobban elmosódnék.

Az alább mellékelt leszármazási tábla felvilágosítást nyújt erről a rokonságról s feltünteti a sógorsági nexust a két család között. A meghívás után tíz évvel, 1517-ben M. Anna már Korom Bálintnak özvegye.*) Ekkor Koromházi Korom István a saját és feleségének, valamint gyermekeinek: Wolfgangus, János és Borbála

*) 1516-ban halt el Bálint, amidőn Korom István elidegenfti blatnicai részét. I. 639. l.

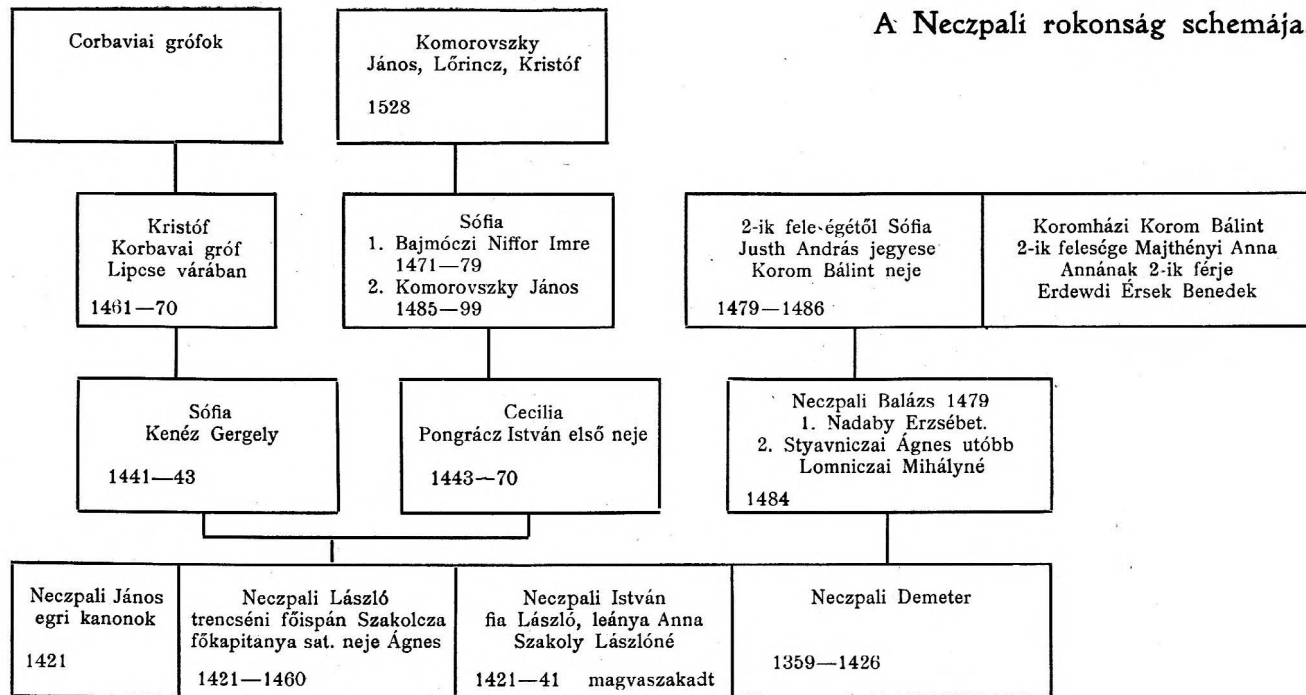
hajadon nevében, Blatnica várában és hozzá tartozó tiz faluban levő javait 1500 aranyért inscribálja Erdeody (így) Tamás bibornoknak, illetve Erdeody Péter, István és Farkasnak, Bálint fiainak; hasonlóképen leköti a Záblathi Salzer György kezén volt Laszkárt (Turóc megyében). Záblathi Jeromos ennek az inscriptionnak ellentmondott, de ki nem tetszik, vajjon az egész inscriptionnak, vagy csak a Laszkárt illető bevallásnak. Zavarólag hat itt az a körülmény, hogy a Záblathiak időközben a nyitramegyei Laszkárt is megszerezték, azért néha lehetetlen meghatározni, melyikről van szó?

A fentemlített ügylet siettette, hogy a Blatnicában rezideáló özvegy (habár egy forrás szerint közben már Ludányi Cheh Jánosné is volt) gondviselő férjet keresett. Így lett Anna asszony „consors Benedicti Erdeody de Castro Blathnicza.“ Ez volt legolcsóbb megoldása a fenyegető pörnek. (V. ö. 588. l. jegyzet.)

A nem éppen ifjú özvegyasszony (mintegy 45—50 évesnek hiszszük) így lett Erdeody Érsek Benedeknek felesége, aki neje jussán Blatnica urának nevezi magát. Ekkor talán „pro superabundanti“, mint láttuk János királytól adománylevelet eszközölt magának ki a háji javakra, aminek azonban hasznát nem igen vette. A politikai helyzet akkor hol harcias, hol pedig békülékeny volt, értjük a két ellenkirály s pártjaik közti viszonyt, a situatio azért nem volt oly érdes, mint előbb. Érsek Benedek adománylevele Háj-ra nem volt ugyan keresztülvihető, de abban az időben a János-párti Kosztka testvérek parancsoltak a Beszkidek alján; Árva és Liethawa várak voltak az ő erős positióik, hol még Ferdinánd király generalis kapitánya is egy ízben kudarcot vallott. Kosztkaék időnként, amint tapasztaltuk, Turóc vármegyével is éreztették hatalmukat, így tehát nem lehetetlen, hogy az Érsek házaspár is minden eshetőségre készen, kétszínű politikát űzött s így többé-kevésbé zavartalanul élhetett Blatnica várában, ahol Benedek úr ha nem is János király adta adománylevele erejénél fogva, de bizonyára felesége jogai révén parancsolt. Eltekintve a mindig nagy szerepet játszó „dos et paraphernalia“-tól, lehettek ott Anna asszonynak más jogai is, ha némi pörrel is terhelve, de ez, mint tudjuk, nem aggasztotta az az „intra dominium“ levő uraságokat. A pörök a végletekig való halasztásának nagy mesterei már akkor is éltek: „vigilantibus jura“.**)

**) Fentebb említettük a Révay-féle gyakran idézett levéltár nyomán, hogy a Komorovszkyak és érdektársaik (így) Blatnica várát 1516-ban M.

A Neczpali rokonság schemája.

Hogy ne fárasztjuk az olvasót az apróbb részletek felsorolásával, rátérünk a kiemelkedőbb momentumokra. Ilyen Korom István 1517. évi inscriptiója. Ezt csak újabbkori másolatból ismerjük, maga az ügy talán a budai káptalan előtt folyt le, transsumptuma a pozsonyi káptalan levéltárában.

1517-ben Koromházi Korom István magára vállalván feleségének Sófának és gyermekeinek Farkasnak, Jánosnak és hajadon leányának Borbálának terheit: kinyilatkoztatja, hogy Erdődy értsd (Bakács) Tamás bibornoknak és Erdődy Péter, István és Farkasnak Erdődy Bálint fiainak, a tőlük felvett egyezeröttszáz arany fejében örökre inscribálja Blatnica várában, valamint Blatnica, Jahodnik, Bela, Janfalva, Kisfalva, Bisztricska és Trebosztón, külön pedig Sebeszlavce praediumban, valamint Laszkár birtokban (Túróc vármegyében) levő portióit, melyek Zabláthi Salczér Györgynél vannak (homályos kifejezés) az Erdődyeknek adja át; úgyszintén nekik engedi a Rudnán és Podhragyon levő tributumot (nem telonium = vám; eredetiben adtuk inkább, nehogy félremagyaráztassék) az összes e várhoz tartozó javakkal, ahogy ő maga birta. Ennek a bevallásnak Zabláthi Jeromos, aki a fentnevezett Györgynek a Nagy-Lucei Orsolya, özvegy Majthényi Mihályné férjének testvére volt, 1518. ellentmondott.

Kutatva az új bevallás előzményeit, méltán feltűnhetik, hogy az érsek rokonai csak 1500 arany forintot fizetnek Koromnak a rész-birtokért, holott az egész Blatnicza ezelőtt hetven évvel 9000 arany értékben volt lekötve. Az Erdődyek ezzel tehát korántsem szereztek meg az egész váruradalmat, mert az annyi év multán az eredeti összegnél sokkal értékesebb volt, hiszen az ingatlanok ára folyton emelkedett. Meddig élt az Érsek házaspár? nem tudjuk. 1538-ban megváltozik a helyzet, mert Blatnica vára, Korom Bálint és István magvaszakadtán (Érsek Benedek intercalaris birtoklása nem említetik), Révay Ferenc personalis, a jeles jogász kezére jut királyi adomány alapján. Nyilván ez időben fejezték be Érsekék is földi pályájukat.

Révay erős keze szerezte meg tehát a Koromék jussát. Tehát Anna asszonynak sem Korom, sem pedig Érsek nevű utódja nem

---

Márton, Imre, Bertalan és Annának vallották be. Itt természetesen csak az őket illető részt kell értenünk, de annyi most már bizonyos, hogy Anna asszonynak saját birtokjoga is volt a váruradalomban, ha előbb nem, mindenesetre ettől fogva.

maradt. Anna, úgy hiszszük, 1538. táján múlt ki; mert többé sem neve, sem birtokjoga nem fordul elő. Itt újra vissza kell térnünk az előbbi évekre, hogy egy érdekes adatot közöljünk. Eddig homályos volt az Érsek névnek provenientiája. Anna második férjét, Erdeody Érsek Benedeknek írják. Gyanítottuk kilétét, de nem lehetett határozottan megállapítani személyét s íme, az előbbi adat felvilágosít bennünket arról, hogy ez a hatalmas Bakács Tamás esztergomi érseknek az „ex humili et ignobili styrpe“ (ahogy ő maga vallja) származott, de nagy hatalomhoz és óriási vagyonhoz jutott, pápa candidatusnak az unokaöccse volt. Ebből az adatból azt is kiolvassuk, hogy néhai Majthényi Mihály özvegyének második férje Záblathi, másképp Saltzer György, nemcsak holmi kis portiókat birt Thurócbán, hanem a nagytekintélyű Blatnica résztulajdonosa is volt. Majthényi Anna tehát házassága révén a férj alacsony származásának dacára, a legmgasabb polcra emelkedett családok egyikébe jutott. Az Erdődyek mindannyian ekkor már főrendek, várurak voltak. Tudva ezek politikai szerepét, csodálkozásba ejt, hogy János királytól szereztek adománylevelet, holott javaik zöme Ferdinánd területén valának.

PONGRÁCZ ÖRÖKSÉG, ZÁBLATHY, KÁLNAY ÜGYEK.

Az itt recapitulált ügyek részben már ismereteseek, de hogy ne kelljen utalnunk a sökfélé elszórt előzményre, rövid foglalatban inkább megismétljük a Pongrácz-örökség néhány részletét. M. Ráfael 1496. évi márc. 12. a Pongrácz-család nevében tiltakozik Zápolya István, mint nádor előtt Mislenovich Horváth Márk és neje, Magyar Benigna, előbb Kinisi Pál neje ellen, Sztrecsén, Zsolna és Szucsán vára elfoglalása miatt. Ráfael testvérei érdekében is tette e lépést, mert János és Susanna asszony a Pongrácz javakban érdekeltek voltak. Ez az ügy soká volt függőben; végre 1504-ben a szent-benedeki konvent introducálja (tehát ismételve!) a Pongráczokat Sztrecsén, Zsolna és tartozékaikban; Mislenovichék ellentmondanak. Ugy látszik, még a második beiktatás sem vezetett célhoz, mert 1520-ban Majthényi Uriel prépost és a turóci conventus újra beiktatja Pongráczékat Sztrecsén várába és tartozékaiba, bár ekkor viszont Zápolya János és György tiltakoznak.

1523-ban Pongrácz Miklós nevében Martinus litteratus de Nedece a nyitrai káptalan előtt tiltja Magyar Benignát, Kereki György hitvesét, Sztrecsén várának eladásától, Zápolya Jánost annak megvételétől, Lajos királyt pedig annak eladományozásától. Ugyancsak ez évben, Bertalan napján megjelenik Pongrácz Miklós a budai káptalanban és eltiltja a királyt, illetve Zápolya Jánost, Sztrecsén és Szucsán (vagy Szucsá) várak eladományozásától és elfoglalásától.

Ugyanakkor, mikor a Pongrácz-család egyik tagja solleniter tiltakozik Budán a család javainak elidegenítése ellen, kinos helyzetben találjuk a család egy tagját magában Sztrecsén várában. (1523.) Ugyanis megjelenik Majthényi Bertalan, néhai Jánosnak fia, királyi kamarás és ura megbízásából átvéven Sztrecsén várát nemzetes Horváth Mihály várnagy kezéből, azt átszolgáltatja nagyságos Zápolya János szepesi gróf és erdélyi vajdának; teljesítvén

ezt híven, a királyi parancshoz képest. Erről őt a király nyugtatja: „prefatum Bartholomeum Maytheny cubicularium nostrum quietum et modis omnibus absolutum reddidimus et commisimus“ sat. Kínos helyzetét jeleztük Bertalannak, mert saját édes anyját, Pongrácz Margitot és legközelebbi rokonait sújtotta az ő hivatalos eljárása, mikor a hatalomra vergődött Zápolyák javára, saját vérei ellen kellett fellépnie. (Lásd: „Emlékek“ 16. lap.) Mindamellett a Pongráczok még 1535. Sztrecsén új uraival, a Sedleci Kosztkákkal is pörölnek, igaz, már csak extra dominium, 1547-ben pedig Pongrácz Péter és Gáspár és Kosztka Miklós némi vékony egyezsége lépnek. Sztrecsén végleg elveszett. Nagyon messzire előre haladtunk a korba tárgyunkkal, de egyöntetűség kedvéért, helyesnek véltük az alábbiakat itt röviden lebonyolítani, mintegy előre jelezni a tárgyalandó eseményeket.*)

Ezek után néhány kisebb jelentőségű ügyet kell regisztrálnunk. 1499-ben Majthényi Zorárd turóci prépostnak valami közlelbből nem ismert pöre volt Kanisay Györggyel, Sempte vára akkori társurával, a turóci prépostság viszont Sempte szomszédságában bírt javakat. Talán a birtokok szenvedtek kárt Kanisaynak erőszakos cselekedetei által, amiért Zorárd prépost jogorvoslatot keres? Ez alkalommal mint homo regius-ok szerepelnek. Anthonius de Baska (minden bizonnyal Baskafalva mégrövidítve) Osvaldus de Simoni, Joannes de Benicz, Johannes de Bassan, Cosmas et Stephanus de Bassan, Nicolaus de Baragyan, Petrus Boczy de Kajal. (Gróf Pongrácz levéltár: sub littera G.)

1505. A szomszédi viszonyt, mint tudjuk, nem ritkán zavarta meg határsértése okozta villongás. Kesselleökeő várának urai és Nemes-Kosztolányinak ősi birtokosai közt ugyan sok bizalmas érintkezés volt, rokoni kötelékek is keletkeztek, néha mégis élesebbé vált az

---

*) Ferdinánd király 1532. megbékülvén a Kosztkákkal titkos szerződésben nekik adta Arva, Sztrecsén, Szucsá várakat, Zsolnát és a turdosini vámot. Ebből háborúság támadt a Kosztkák és Podmaniczkyak között. Pongráczék természetesen a Podmaniczkyakkal tartottak. 1545. táján Sztrecsén várát ostromolván, már erősen szorongatták a Kosztkákat, amikor Alvarez de Sandes és Eberstorffer Reinpert császári vezérek az ostromot megakasztották. 1545. okt. 25. Zbinyov alatti táborban létrejött a béke. Egyik pontja szerint a Pongráczok is teljes bűnbocsánatot nyernek, a császár őket kegyelmébe és védelmébe fogadja mindenkivel, főleg K. szemben. (V. ö. Nic. Istuanffi Hist. L. XV. pag. 167. ad ann. 1542. Alvarez szövegét közli a Hazai okmtár IV. 542.) 1550. Pongrácz Gáspár és Péter Szerdahelyi Deseffi Miklóssal, Kosztka Anna urával tűznek össze Béla falu határa miatt.

ellentét köztük. 1505-ből tudunk a többi közt egy esetet, amidőn Majthényi János és Ráfael, néhai Gergelynek már éltes fiai, panaszt emeltek nemes Thaasi Ambrus ellen, aki Kamenecen lakó jobbágyokkal (akik közt Varga, Forgács, Magyar, Esztergáros nevek akadnak), rontott Kesselleőkeő várához tartozó Feketeerdő nevű erdejükre, mely részben Nyitramegyébe, részbe Barsba esik, és ott négy juhaklot a juhászkunyhókkal együtt felégetett, miáltal a felpereseknek ötszáz forintnyi kárt okozott. Felső fórum elé került az ügy; a király a garam-szent-benedeki konvent emberét küldte az ügy megvizsgálására, hogy a királyi emberrel együtt szálljon ki a tett színhelyére. A hátsértés kérdésében a Kosztolányiak mindamellett ezúttal sem vallottak szolidaritást, mert a királyi embereknek felsorolt névjegyzékében Simonyi Osváthon és Beznákfalvai Beznák Lászlón kívül Kosztoláni Péter vagy László, Kisfaludi Denga Balázs, Kisfaludi Simon és Kisfaludi Zeles Benedek szomszéd birtokosok szerepelnek. Ez utóbbi néhai Majthényi Mihály szolgálatából csak az imént térhetett haza, miután öreg patronusa örökre lehunyta szemét. A tettest Thaasi Ambrust, kosztolányi portioján megidézték a király színe elé. Ez a rendelet kelt Budán, csütörtökön, post f. Visitationis b. M. Virg. 1505. — Thaasi Ambrus vagy leányágon, vagy talán zálogjogon bírhatott valami csekély portiót a Kosztolányi család ősi három falvában. Az ügy magában nem is volt valami jelentékeny, de azért az idő tekintélyt szerezhetett neki. Az ügy lefolyását nem ismerjük. De 108 évvel később hasonló ügyben, ugyanazon felek jogutódjai előrántják ezt a régi causát. Az erre vonatkozó okmányokat ekkor hiteles másolatban kérik ki és Majthényi László szerémi címzetes püspök felhasználja az adatokat egy újabb határvillongási pörben a Kosztolányiakkal szemben.

Említettük már, hogy 1508-ból fenmaradt a régi nováki scultetiának emléke, amikor Novák villicusa nemes Kosztolányi Ádám volt. Feltehetjük, hogy nem volt az egészen jelentéktelen állás, Kosztolányi Ádám mindamellett lemond róla és a judicatum örökjogon visszabocsátja M. Ráfaelnek, akitől ezért bizonyos pénzt vett fel örök vételár fejében, a vételárat, sajnos, nem tudjuk, tehát az objectum értékéről nem tudunk nyilatkozni. Hogy Nagy-Lehota soltszsége nem függött össze a novákiival, ami a régebbi adatok homályos tartalmából valószínűnek látszott, bizonyítja az a körülmény, hogy a lehotai jog még a 18-ik században is fennállott.

1494. évi márc. 24. Trencsénben írja levelét Salzer Lőrinc. „Laurencius Salczar capitaneus Castri Bajmócz.“ Körmőc városához

lényegtelen határsértés ügyében. Ez a Zabláthi, utóbb Hrussay családnak őse, akikkel már eddig is sokszor találkoztunk és jövőre még bővebben fogunk foglalkozni. Bevezetőül egyet-mást már itt mondunk el. Nagy Iván is tudja, hogy a Salzer család eredetileg Kolosvári néven merült fel Trencsénben, hol a várnagysággal összekötött királyi sóhivatalt is bírta. Tudvalevőleg 1459. óta Zápolya Imre lett az összes sókamarák grófja, ő kapta Trencsént Mátyás királytól s alatta találjuk Lőrincet a jövedelmező sóhivatalban; ezért nevezte őt a vegyes ajku lakosság Salczer vagy Salzhernek, tótul Solárnak és ez a név teljesen kiszorította régi vezetéknevét, olyannyira, hogy még soká, az időközben megszerzett Záblathie birtok után felvett Záblathy név, sőt még a későbbi Hrussai név mellett is olykor felmerül megkülönböztető név. Salzer Lőrinc*) mint számító ember sorsát jókor fűzte a hatalmas Zápolyákhoz és ezek szárnyai alatt gyarapodott vagyonban és tekintélyben. Olykor alkalmatlan vetélytársa volt Majthényiaknak is, akikkel később sógorságba jutott.

Az új család terjeszkedéséről csak néhány rövid adattal kívánunk beszámolni. 1481. október 13. Kolosvári Lőrinc és Máté zálogba veszik Zamárdi Osvát részbirtokát Zamárdon, (Nemzeti Múzeum.) 1491. november 10. Zamárdi György fia Imre jelenti a maga és fia: György és János; leányai: Borbála, Katalin, Zsuzsa, Anna és Verona, valamint neje Erzsébet nevében, hogy Zamárdon levő nemesi kuriájukat egyetértőleg eladták Kolosvári Zolar Lőrincnek, feleségének Mártának és általuk gyermekeiknek: György, János, Jeromos és Mártonnak, illetve Dorottya és Sófának a tőlük felvett 257 arany frtéért. Fogadják, hogy az esetre, ha a vevő nem juthatna a mondott kuria birtokába, kárpótolni fogják őt Ujfalun és Durlón levő birtokaik felével. Ezt a vételt megerősítette a király és rendelete folytán a nyitrai káptalan 1492. ujév napján (Báni Gáspár olvasókanonok által) beiktatta. Birtoklása mindamellett nem lehetett zavartalan, mert ügyében ismételten megfordul a király színe előtt, sőt 1505-ben, már mint trencsényi alispán, arra új adománylevelet nyer.

1508-ban is Bajmócon találjuk Záblathy Lőrincet, mint a Zápolya-család praefectusát, mikor is ő Kőrmöc városával támadt határvillongás dolgában intézkedik. Az összetűzés a Bajmóc várá-

*)Ugyanis a régi Z. család ekkor még alig tűnt el, legfeljebb nevet cserélt. 1481. Z. Tamás fia György és Gergely fegyveres erővel űzik ki a trencsényi várnagy, Nozdrkovici Miklós fiait a ribári birtokból.

hoz tartozó Rásztocsno falu és Körmöc közt merült fel. Megjegyzendő, hogy e faluban Bajmóc vára régtől fogva vámjogot gyakorolt, ennél fogva a falu a vidék szerény multjában bizonyos jelentőséggel bírt. De vámprivilegiuma alkalmat nyújtott számos kihágásra is.

Hogy a Salzer-család mindenképen jogutódja lett a Záblathy-családnak, mutatja az, hogy az 1481-ben említett vitás ribári birtokát is megszerezte. Ugynis 1525. évi május 8. Z. Lőrinc trencsényi alispán, már mint ugróci várúr, unokatestvéreinek Kolosvári Jakabnak és Jánosnak ajándékozta Ribár falut, saját szerzeményét, „hogy valamelyes részük legyen az ő javaiban.“ A testvérek egyike Jakab 1535. a maga ribári részét három jobbágytelket és egy üres udvar 40 német forintért, 70 krt. számítván egy forintba, zálogba adja Schellendorfi Buriánnak, Svietlau urának, visszaváltásig. A zálogbirtoklás nem soká tarthatott, mert Záblathi Jakab (így) 1548. Ribár falura egészben új adománylevelet szerez. (Mednyánszky jegyz. F. Sasinek Letopis VI. 1882. 134. l.)

Egyelőre ennyit a Hájszky-ügyből már ismert Z. György, Lőrinc fia szerepléséről. *)

1509. okt. 29. Zorárd túróci prépost Kyscepeczyni Cipcensky (így) György ottani curiáját a maga és fiának Imrének nevében, tartozékaival együtt zálogba veti Körmöc városának 16 forintért a túróci konvent előtt. Ha nem csalódunk, ez Majthényi Uriel, az új prépost, M. Zorárd utódjának első kiadványainak egyike. Mikor halt meg Z., eddig nem tudtuk megállapítani.

1510-ben Kesseleökeöben újabb osztály történt. Ebben szere-

*) 1502. Budae feria 5-ta proxima post festum Assumptionis b. Mariae Virginis Ulászló király előtt megjelent Mekchei György szepesi prépost a saját és testvérei István és László nevében, felmutatván Ulászló király két levelét. Az egyikben „Emericus Kropach de Newedum“ átruházza a maga birtokait: Berencs várát, Szenicz mezővárost a harmincad és vámjogával, Szobotistytét, Chastkócot, Chropót, Kowalócot, Zmrdákyt, Rybkyt, Kynowt, Misawkát, Werbowcét és Rohowt, amely javak nála zálogban vannak, ugyanazon értékben átadja nemzetes Záblathi Györgynek és testvéreinek János, Jeromos, Márton és Mátyásnak. A másik levélben Záblathi György testvérei nevében kijelenti, hogy a fent elősorolt javakat a régi áron tovább adja a felmutató prépostnak és testvéreinek. Erről a király privilegiumot ad ki ünnepélyes alakban, bőrhártyán függő pecsét alatt.

1503. A lipcse vármegyei Madácsháza, másképp Dömen földje D. Márton magvaszakadtán a koronára szállott és Salezer György erre donatiót nyert. Introductiójának Madácsi Szaniszló ellenmondott. Pürét I. Kubinyiak I. 45.

pel Majthényi Márton, apjának az agg Jánosnak és saját öccsének Imrének nevében. Testvérei Bertalan és Uriel nem említetnek, M. Ráfaelt képviseli Bábindály Mátyás, a Zavari ágat M. György. Az osztályt tizenkét nemes személy közbenjárása mellett hajtották végre. Az erről szóló okmány király pecsétje alatt kelt Nyitrán, kedden ante festum Cathedrae beati Petri Apostoli (febr. 19.)

1511. Bossányi István és gyermekei, Miklós, Katalin és Anna nyugtatják Majthényi Ráfalet és Györgyöt (ez utóbbi néhai Sigmondnak fia) Divéki János özvegyének hitbéréről Baskafalvában és Basthában (mai Bastyánka). (Garamszentbenedeki levéltár 4-53.)

De szakítsuk félbe elbeszélésünk chronologicus adatainak felsorolását. A családi levéltár megköveteli a maga jogait, hisz letéteményese, féltékeny őre a nemzetség történelmének. Kincseinek egyik remek példányát vesszük kezünkbe. Indorsatuma: „Condivisionalitas inter familias Majthényi et Ujfalussy“ vagyis a legnagyobb bizonyító okirat, hogy a Majthényi és a Divék-Ujfalussy-családban, valamint a többi osztályos atyafiakban ekkor még élt tudata a közös származásnak, hogy Divék nemzetségbeliek. Az óriás bőrhártya, bár két darabból összeragasztva (1 méter 19 centiméter hosszú és 79 centiméter széles) de kitűnő karban maradt fenn. Szövege így kezdődik: „Nos Emericus de Peren, Comes perpetuus Comitatus Abaujvárensis, Regni Hungariae Palatinus, etc.“ Előtttemezte és saját kezével aláírta a nagy Verbőczy is e szavakkal: „coram me Magistro Stephano Werbewczy“ keletje: quadragesimo die octavarum festi beati Michaelis Archangeli Anno 1511.

Az oklevél olvasása és feldolgozása napokat igényelt. Okmánytárban teljes szövege látott volna napvilágot, de a mi szempontunkból kevésbbé fontos, különben első sorban a Divék-Ujfalussy családot illeti, a Majthényi-családot csak annyiban, hogy benne a *Congenerationalitas* fel van tüntetve. A tartalma az a pör, és annak eredménye, mely a szerencsétlen Divék-Ujfalussy Jánosnak, Corvin János herceg tárnokának ösmeretes ügyét tárgyalja. Ebben résztvenni, mint a nemzetség ősi javaiban érdekelt vérrokonoknak, saját érdekeik védelme tekintetéből a Majthényi-család tagjait hivatalosan szólították fel.

A felmutatott oklevelek elseje 1489. keletű. Az ügy a nevezett Ujfalussy János és testvére Ambrus közt, másrésről Muthnoki Moré Péter királyi tárnok közt folyik és Jánosnak, Muthnoki Mórera ruházandó javaira vonatkozik. Móré nem érezvén magát vagyoniilag elegendőnek, 1497-ben érdektársul fogadta Hidassi

Rác Fülöp budai lakost. A Majthényi-család nevében itt János és Ráfael szerepelnek, ügyvédjük, Nicolaus litteratus de Wezele képviseli őket. Ez utóbbi felmutatja az egykor Zavarra vonatkozó Ujfalussy Boldizsár özvegyével Orsolyával 1477-ben kötött egyezséget. Erről feljebb a maga helyén szözlöttünk. Az akkor kötött egyezségnek eredménye, illetve a Majthényi-család jogai elismeretnek. Az Ujfalussy-család is megmaradt ősi javai birtokában.

1512-ből fenmaradt egy hitvesgyilkosságnak emléke. Lipovnoki János megölte hitvesét (a források Salgo, talán Salgai, Katalinnak nevezik), ennek következtében notát kapott, javai elkoboztatván, azokat Mátyás, néhai Tökésujfalusi Osvát fia nyerte adományul. Jelese Koros, Dovorán, Nagy- és Kis-Helbén, valamint Lipovnokot, melyekbe az adományos ellentmondás nélkül beiktatott. A meggyilkolt nő és az adományos közt valami vérrokonság lehetett, az adomány tehát, amint a szokásjog magával hozta, vérdíj fejében jutott Osvátnak, de a vérszerinti kapocs előttünk ismeretlen, a gyilkosság indító okait, körülményeit sem ismerjük. Ezen időtájban Záblathy Lőrinc hitvese volt Tökésujfalusi Margit. Lőrinc, a Zápolyák főembere levén, talán ingerentiát gyakorolt ez esetben, mert tudjuk, hogy az ilyen közbenjárás igen kedvelt volt.

1514-ben Simonyi Pál, Sigmond és Mátyás a nyitrai káptalanban tiltakoznak a Majthényi János és György, néhai Sigmond fia; valamint István, Ráfael fia ellen a Kis-Ugróc és Simonyi közötti határ megsértése miatt.

1516-ban M. Imrével János úr fiával találkozunk, amidőn ő a Szunyogh és Szlopnai családdal szerződik Budetin várát illetőleg, maga, anyjának Margitnak és testvéreinek: Márton, Bertalan és Anna nevében. Rövid adatunk Uriel papot nem említi, a szerződés érdemleges részét nem értjük. Minden bizonyynyal Pongrácz jog lehetett a tárgya, mert ez évben kapta ki részét a M.-ak édes anyja Pongrácz Margit, Budetin és Wgrod (értsd a mai Zay-Ugrócot) várakból, mire azokban rejlő minden jogait Szunyogh Gáspárra és Szlopnai Miklósrá ruházta át. Ezt az ügyet is a thuróci konventben, tehát a testvér prépost színe előtt hajtották végre.

Ösmeretes a többrendbeli adományozás, amelyben a Pongrácz testvérek idők folytán részesültek, de ismeretes az is, hogy nem érvényesülhetett mindegyik donatio. A fentebbi sorokból először látjuk világosan, hogy a nevezett két várát a Pongrácz-testvérek valóban együttesen nyerték adományul. Hogyan egyeztek meg a test-

vérek később ezen javakra nézve, nem tűnik ki teljesen, azonban hogy Mátyás király végső éveiben a nagy Pongrácznak testvére János és utána három leánya birta Ugrod várát, sőt abba ujabban be is iktattattak. Budetin vára ellenben már számos éveken át a Szunyogh-családé, de e mellett Pongrácz birtokjog még mindig lappangott benne. Különben a Szunyogh és Szlopnai családbeliek nem fizetik ki Majthényi Jánosné leánynegyedét azokból. Ennek tehát mind a két várban kellett jogokat birnia. Így kell magunkat kifejeznünk, mert a „jus quartalicii“ nem mondható tiszta birtokjognak, hol az ingatlan csak a fiágot illette; Ugrod vára pedig csak később szállott át a leányágra is.

1516. évi szept. 2. Perényi Imre nádor törvényszéke előtt felperesképen megjelent Wezelei Miklós, M. János és Ráfael, néhai Gergely fiai, valamint Györgynek, néhai Sigmond fiának nevében keresetet indítani a hayi birtokok ügyében. Miután megelőzőleg „cum onere consueto“ a járandó taxával kielégítette a törvényszéket és az ellenfelet allegált néhai M. Mihály özvegye, Orsolya, jelenleg Záblathy Györgyné ellen, előadván, hogy: habár Orsolya asszonyt a felperesek hozományára nézve az utóbbi években teljesen kielégítették, még sem hajlandó kiadni néhai férjének Mihálynak, a felperesek testvérének őket megillető javait, névszerint Gay, Alsó-Stubnya, máskép Lehothka, Chermosna, Karolfalwa és Kossuthfalva birtokokat. Mindezeket az összes hozzájuk tartozó oklevelekkel együtt birtokában tartja és a jogos örökösöknek kiadni vonakodik. Erre az alperesek képviselője azt hozta fel, hogy felperesek ama bizonyos egyezés alapján csak rendes per útján szerzhetik meg a birtokot. Ezt oda magyarázzuk, hogy Orsolya, kiről a néhai Mihály végrendeletében olyan melegen emlékezik meg, alig hogy férje behunyta szemeit, azonnal férjhez ment és sógoraival összetűzött. Minthogy a javak mind, vagy nagyobb részben visszaszállandók voltak a családra, testvérek tehát János, Ráfael és Zorárd prépost fegyveres kézzel rohanták meg az özvegy curiáját. Az asszony pörrel felelt és az ügy a kir. curia elé került, ahol közbenjáró urak tanácsára a felek úgy állapodtak meg, hogy az özvegy a maga violentiális panaszát visszavonja, az alperesek pedig Gay birtokát rendes pör útján keresik azon kikötéssel, ha ezen megállapodást valamelyik fél vagy jogutódja, egészben vagy részben megszegi, az 600 frt birságban marasztaltassék. Wezelei ezt a felmutatott bevallást érvénytelennek nyilvánította, mivel hibásan, homályosan volt fogalmazva. Ennek alapján az ügy elnapoltatott.

1516-ban M. Ráfael pörvesztes lett valami hatalmaskodási pörben Práznóczy Benedek ellen. *) Salghai Mihály, Nyitra vármegye alispánja és négy szolgabírája mondják ki a király nevében ezt az ítéletet, amikor Ráfael „in facto potenciario“ huszonöt márka fizetésére marasztaltatott. Procuratora Bábindály Mátyás megapellálta. A tárgy a következő: M. Ráfael az ősi krencsi birtokban és a hozzátartozó Kutnyán, mint tudjuk, birtokos volt. Az ehez tartozó erdők hosszú vonalon, fel a hegyormokig határosak a Práznóczyhoz tartozó, de tulajdonkép a falutól igen messzire eső erdőkkel. Ezek már Hornyán felé esnek. A felperes panasolja, hogy M. Ráfael jobbágyaival a hornyáni határban 16 holdnál többet foglalt volna. A tanúk, ezek között Zabláthy Lőrincnek zelcséni (ma Szolcsány) szomszédos jobbágjai vallják, hogy az a föld mindig Hornyánhoz tartozott; míg az alperes ügyvédje az ellenkezőt állítja, vitatván, hogy amit ügyfele cselekedett, azt saját tulajdonában tette. Az ügy magában véve jelentéktelen; az ilyen kisebb kihágások, erőszakoskodások évszázadokon át gyakran fordultak elő. Sokszor majdnem érthetetlen, miért is követte el a tettes ezt a kicsinyes kihágást? Az ilyen excessus többnyire rossz világot vet a vádlottra, az olvasó őt elítélendőnek véli, hatalmaskodását a kor durva erkölceinek, rablásra hajló, féktelen természetének tulajdonítja. Megengedjük, hogy eleink ilyen tulajdonokkal is ékeskedtek. Nem is lettek volna koruk gyermekei, ha másképen viselkednek; de másképen fogunk itélni a számtalan határvillongások fölött, ha azok substratumát, a határokat tekintjük. Számtalan határjárást, király és káptalan képviselője által foganatosított, nádor képében kiállított határkiigazítást ismerünk, melynek adatain legjobb helyrajzi térképpel sem lehet eligazodni és a helyzet az okmány kiadása idején sem volt különb. Ezt mi magunk tapasztaltuk és mindenki tapasztalhatta, aki ilyen okmánynyal a kezében a helyszínén kereste a természetes határokat. Bizonyos, hogy a régi kiadványoknak nem mindegyike ilyen gyarló, de sok valóban az. Ebből származott jelentékeny része a temérdek erőszakos tettnek s minthogy a hivatalosan megállapított határok félremagyarázhatók voltak, a jóhiszemű, békésebb indulatú szomszéd „bona fide“ is elkövethetett határsértést, annál inkább próbálkozott vele a rossz szándékú, mert olyan törvényre hivatkozhatott, amelyet tetszés szerint lehetett magyarázni. Ezt a körülményt szem előtt kell tartanunk, ha rég

*) V. ö. az 1480—81. adatokkal 500. és a köv. l.

mult idők, emberek illetén cselekedeteiről olvasunk. El nem hallgathatjuk a jelen esetben a furcsa véletlent, hogy épen a hornyáni erdőnek Krenescscl határos északi oldalán folyt az a határvillongás, később, a 16-ik század végső évtizedeiben pedig a déli oldalán olyan határpör támadt, mely a 16-ik századtól kezdve a 17-ik és 18-ik századon végig folyt, Praznóc és Szolcsány urai között és csak a 19-ik századnak első éveiben dőlt el végleg.

M. Márton, az 1520-ban elhalt Jánosnak legidősebbik fia kétszer nőtült. Első neje Kálnay Anna előbb Czoborszentmihályi Czobor Mártonnak felesége, 1515. június 10-én már özvegye*), lett M. Márton neje. Özvegységének ideje kitetszik abból az okiratból, melyet Bács városában Thot János közjegyző állított ki. Az említett napon ugyanis megjelent előtte nemzetes Endrődi György, Bars vármegye alispánja, özvegy Czobor Mártonné Kálnay Anna képviseletében; valamint Kálnay Ferenc és János, úgyszintén Komjáti Forgách Péter rokonok (fratrum et consanguineorum) nevében, hogy intézkedjék a Czobor-féle ezüstmívek tárgyában. Ennek további fejlődésével itt nem foglalkozunk, különben is, ha nem csalódunk, a fölvetett kérdés substratumával, ama ezüst mívекkel két év múlva újra találkozunk. Nemsokára ezután özvegy Czobor Mártonné Majthényi Márton hitvese lett, de már 1517-ben Novákon végrendelet hátrahagyásával meghalt. Egyidejűleg a másik Kálnay leány, Borbála M. Ráfael neje volt, tehát kettős rokonság támadt, de a hagyaték kérdését mégis pörben kellett elintézni.

Habár Kálnay Anna végrendeletében mindenét férjének, Majthényi Mártonnak hagyta, mégis hosszas bírói eljárásra adott okot. Bakach Tamás primás bibornok rendeletében (1519. szept. 27.) olvassuk, hogy a Kálnay atyafiak ezt a végrendeletet megtámadták. A primás meghagyja, hogy ama papi tanuk, akik Kálnay Annának halálos ágyán készült végrendeletéről tudnak, erről valomást tegyenek.

Az idők mindennapi egyhangúságát akkor is egy-egy kis pörös ügy szakította meg. 1518-ban a Szebedráshoz közel eső, különben jól ismert Czigel falu Kesselleökeökhöz tartozott. Valami ürügye lehetett nemzetes Réchéni Andrásnak, midőn a nyitrai káptalan színe előtt a saját nevében, egyfelől Majthényi János, valamint fiai Márton és Imre (Bertalanról hallgat); úgyszintén néhai

*) Czobor állítólag 1514. lázadás áldozata lett.

M. Ráfael fia Istvánnak megbízásából tilalmazza a kasi (Koós) lakosokat, különösen Chros Miklós bírót a Kesselleökeökhöz, illetve Chygelhez tartozó Feketheerdő használatától. Hogy Réchényi a saját nevében is tiltakozott, bizonyos összeköttetésre enged következtetni a M.-családdal, ennek részletei azonban eddig ismeretlenek. Ugyanakkor nemcsak a szegény koósi lakosok ellen emelnek óvást Kesselleökeö urai, hanem Bajmóc várának új birtokosai: Zápolya György és anyja Hedvig hercegnő, István nádor özvegye ellen is, őket is tiltják a nevezett Feketeerdő használatától. (György az ország egyik főkapitánya tudvalevőleg elesett Mohácsnál.)

1518. Kálnay Borbála, M. Ráfael özvegye megegyezik mostoha fiával Istvánnal az atyai hagyaték fölött. A vagyon felét magának és fiának Jánosnak tartja meg, a másik felét István kezére bocsátja.

1519. M. Ráfael özvegye Kálnay Borbála, mint szomszédos birtokosnő pörbe keveredik a bajmóczi vár uraival, az elhatalmasodott Zápolyákkal Jánossal és Györggyel. Nyilván határkérdés és a hatalmasok nyomása idézte elő ezt is, de a tényt magát nem ismerjük. Végeredményül csak annyit tudunk, hogy az özvegy kénytelen jogai érdekében tisztító esküt tenni. Hihető, hogy a fentebb tárgyalt lipniki birtok, Ráfael szerzeménye idézte elő a villongást, mert ezt a birtokot a bajmóci uradalom úgyszólván körülveszi, csak a hegyormokon határos a Mihálytól maradt thurócmegyeyi javakkal. Gáj, Stubnya, Csremosno, Kossuthfalva és Karolfalvával. Ha nem is birta kizárólag, de úgy látszik, hogy ő rendelkezett ott, ott is lakott; ezeken kívül még Nyitraszegben is volt jelentékeny része az ősi javakbéli részen kívül. Feleségével is szerezhett vagyont. Fia István, a dúsgazdag Korláthkeőy Krisztina férje, udvari ember, aulae regiae familiaris, bár nagy vagyonnal rendelkezett, pénz dolgában néha mégis megszorulhatott, mert egy ízben Nyitraszeghen volt részbirtokát is zálogba veti 150 frt. Kosztolányi Ritthar Ádámnak és Lászlónak.

Miután már annyi okleveles adatot hoztunk fel, mint hiteles bizonyítékát a régi világ életének, ezúttal magunk akarjuk dokumentálni, hogy az oklevelek állítása nem mindig színigazság. Sokat foglalkoztunk M. Mihály végső éveivel, végrendeletével és most újra vissza kell térnünk hozzá.

Ulászló király nevében és nagy pecsétje alatt Budán 1519. évi november 26. (szent Katalin napja utáni szombaton) kelt kiadványában a király Majthényi Mihálynak, kedvelt hívének azt üzeni,

hogy Kőrmöc városbeli hívei előadták, miszerint ők Majthényi jobbágyainak bizonyos földeket, réteket és legelőket adtak hasznóbérbe bizonyos összeg pénzért, de ezt a pénzt nem a kőrmöci polgárok, hanem ő maga Majthényi vette volna fel a nevezett jobbágyoktól; minthogy a polgárok jogorvoslást kértek a királytól, ezennel tehát meghagyja (firmiter committimus et mandamus), hogy látván a jelen rendeletet, azt a pénzösszeget, amelyet átvett, haladéktalanul adja ki a panaszos polgároknak; másképp nem cselekedvén, jelen rendeletet pedig átolvasván, a felmutató panaszos félnek adja vissza.

Ezt az okiratot Kőrmöc levéltára jelenleg is őrzi. (Fons. 9. Fasc. 1. Nr. 3.) Mi azonban csak mint curiosumot közöljük, commentar nélkül, mert szegény Majthényi Mihály ekkor már 15 év óta halott . . .

Tudjuk, hogy a laszkári birtok, a kesselleőkeői uradalom közel szomszédja, szemet szűrt a M.-aknak, megszerzését nem egyszer megkísérelték. Láthatólag összefügg ezzel Záblathy György esete, midőn panaszt emel néhai M. János özvegye, Pongrácz Margit és fia Márton ellen, laszkári curiájának megrohanása (invasio) és az erdejének kivágása miatt. Az évszámot nem tudjuk, de 1520-on túl lehetett, mikor az öreg János már nem élt.

Ennek az erőszakos cselekedetnek lehetett, sőt bizonyára volt is jogos alapja, mert Záblathy Györgynek felesége volt Nagy-Lucsei Orsolya, az 1504-ben elhalt Majthényi Mihálynak (a nagy Gergely fiának) özvegye.

Jelentékeny vagyon, özvegyi jogok, végrendeleti intézkedések minden időben bő forrásai voltak a pöröknek, így lehetett az a jelen esetben is; egyébként láttuk, hogy Orsolya asszony furfangos, pörkereső nő volt, aki rokonainak sok keserűséget okozott. Mi jogcímen keveredett Orsolya Laszkár birtokába, hol férjének végrendelete értelmében jussa nem lehetett, egyelőre nem tudjuk megmondani.

M. MÁRTONNÉ KÁLNAY ANNA VÉGRENDELETE 1517.

Habár M. Mártonról más helyen bővebben megemlékeztünk, itt az olvasó tájékozására ismételjük, hogy az 1520-ban elhalt Jánosnak négy fia volt, akik koruk szerint így következtek: Uriel prépost, Márton, Imre és Bertalan udvarnok; Márton elvette Czobor Márton özvegyét, Kálnay Annát, de ezt másfél év után (1517.) elvesztette, gyermekei tőle nem maradtak. Ezt bizonyítja a hagyatéki tárgyalás. Második felesége Potturnay Krisztina, aki után két fia maradt. Kálnay Anna halálakor Márton mintegy 35 éves lehetett. Az első Kálnay- emlék még Anna asszony özvegy korából való tanuvallomás.

1515. június 10-ikén Bács városában István ötvös polgárnak házában, János diák, néhai (circumspectus) Thot Bertalan belvári polgárnak fia, mint az apostoli szentszék közjegyzője elmondja: Megjelentek előtte: nemzetes Endredi György, Bars vármegye alispánja, mint néhai Czobor-Zenth-Miháli Czobor Márton özvegyének, nemzetes Anna asszonynak képviselője; másrésztől nemes Kálnai Ferenc és János, a maguk, valamint Komjadi Forgách Péter nevében is, egyúttal Anna asszony testvérei és vérrokonai (fratres et consaguinei) megbízásából tanúbizonytságot kérvén a nevezett István aranyművestől ama két ezüst korsóra (amphora) nézve, miket ő néhai Czobor Márton számára készített.

Az ötvös elmondja, hogy a kérdéses korsókat néhai Czobor Márton saját ezüst műveiből készítette, melyek régiségüknél fogva elromlottak, úgymint: egy bizonyos kantárból, egy farmatringből és nagyobb részt (ex cyphis) ... Ezeket ő sajátkezűleg készítette tíz esztendő előtt, kivéve egy sarkantyút, melyet néhai nemzetes Wárdai Sigmondnál látott, de nem tudja, ennek tulajdona volt-e, (homályos értelmű). Ezt szintén ezüstnek mondja, kilenc forint értékűnek, Czobor úr saját ezüstjéből, de az adott ezüst, a két amphora

készítésére nem volt elegendő, azért ő, a mester is vásárolt hozzá. Azt is vallja, hogy a kész ezüst tárgyakat a pseudo keresztesek (így nevezi a pór lázadás hadát) támadása előtt, Czobor úrnak átadta, mert még támadáskor is Czobor úr a bácsi várban tartózkodott. Erről a vallomásról bőrhártyán közjegyzői jeggyel, a hiteles bizonyítvány adatott ki.

Sajnálatos, hogy a szófukar vallomás nem mondja el Czobor úr halálát, pedig az a vérengző parasztlázadással jóformán összevág, hiszen alig múlt el azóta félesztendő és Anna özvegy asszony örökségi ügye már oly mértékben folyik, hogy Bars vármegye érdemesnek tartja alispánját Bács vármegyébe utaztatni.

A Czobor provenientiájú ezüstmíveknek köszönjük ezt a többrendbéli közjegyzői procedurát történetünkben. Anna asszony röviden siratta első férjét Cz. Mártont, halála után nemsokára Majthényi Márton neje lett. De ezen frigy is rövid volt, M. Márton legfeljebb másfél évig élvezte a boldog házasság életét Kálnay Anna társaságában. Már 1517. Katalin nap előtti hétfőn Komjáthiból kelt nádori rendelet alapján a sógor, Kálnay Ferenc a szent-benedeki convent emberével, Pethedi Miklóst homo palatinalist küldi ki, (Tamás napja előtti vasárnapon), hogy felszólítsák M. Mártont neje vagyonának kiadására. M. Márton ezt megtagadta és megindult a pór.

1518. februarius 6-ikán adja ki Bakacs Tamás primás-bíbornok a rendeletet Thuráni György főprónai lelkésznek, Sochowcezi Mátyásnak, a mosowei, privigyei és szent-györgyi egyházak plébánosainak, valamint a többi közjegyzőknek az esztergomi érseki megyében, hogy M. Márton érdekében tanubizonyságot szedjenek, mert felesége „in articulo mortis“ egész vagyonát végrendeletileg reá hagyta, de végső intézkedését az örökhagyó testvére, Kálnay Ferenc megtámadta.

A vallomásokra vonatkozó adat bőven maradt meg a levéltárban, jelesen három közjegyzői okirat bőrhártyán 1518-ból, melyek egyike, rengeteg nagysága által majdnem országos hírre vergődött; ugyanis a magyar történelmi társulat régebben szokásos tudományos vidéki kirándulásai alkalmával 1875-ben a Nyitravölgyben járván, Novákon is megfordult, s nagyjából áttekinté a levéltárt. Ekkor került elő a szóban forgó okmány, melyet mindenki megcsodált. A maga nemében unicum-nak declarálták, mert teljes épségében maradt, minden bötűje olvasható. A rendkívül erős bőrhártya hossza 87 centiméter, szélessége 62 centiméter. Tartalma rövid kivonatban a következő:

1518. évi március hó 24-ikén d. e. 9 órakor, tisztelendő Lőrincz úr blathnicai plébános házában, a közjegyző és alább megírt tanuk előtt megjelent nemzetes Majthéni Márton úr és az esztergomi érsek levele erejénél fogva felszólította a közjegyzőt, hogy hivatalából kifolyólag tanukat hallgasson ki, néhai nemzetes Anna asszonynak, néhai Nagy-Kálnai László leányának végrendeletét illetőleg. Ennek a jogos kérésének a közjegyző Notarius publicus, thabellio) eleget tévén, az alább írt plébánosok és papokkal egyetemben, kihallgatók mindazon személyeket, akiknek ezen végrendeletről tudomásuk van, tisztelendő Mátyás szent-mariai és Gáspár kassi plébánosok által, a tanukat megidéztette a blathnicai plébános házához és tőlük szokás szerint esküt vett.

Első tanu, nemzetes Anna asszony, néhai Koromházai Korom Bálint meghagyott özvegye (a közjegyzői okirat nem mondja ugyan, de tudjuk, hogy ez M. Márton leánytestvére, a nagyanyjának, a nagy Gergely feleségének emlékére keresztelt Anna, kinek menyegzője Korom Bálinttal 1507-ben volt, lásd: Emlékek, 13. lap), vallja, hogy az elmúlt 1517-ik évben Keresztfelmagasztalás előtti vasárnapon M. Márton házában volt, akkor Márton felesége ágyban fekvő beteg lévén, gyóntató atyja Benedek, isai plébános felszólította, hogy lelkiüdvösségéről megemlékezvén, végrendeletet tegyen; mire Anna asszony, bár testileg betegen, de ép elmével, nyitott szemekkel, látván búsuló férjét, magához hívá és a tanu Anna asszony jelenlétében érthető hangon ezeket mondá: „édes uram, ne szomorkodjék, ne búsuljon, ha nekem mostanában meg kellene halnom, minden vagyonomat és holmimat kegyelmednek adom és hagyom“, azután a Mindenható szerelmére kérte őt, hogy lelke üdvösségéről meg ne felejtkezzen. Ugyanekkor jelen volt az isai plébános, továbbá Sófia asszony, Jakab privigyei polgárnak özvegye, és Anastasia, a nagykálnai bírónak, Barnabás özvegye, nemkülönben nemes Kyskéri Clára, és Dorottya, néhai Kisfalui Pápes Máténak hajadon leánya, akik mindnyájan hallották e szavakat.

Azonos vallomást tesznek a fentnevezett Sófia asszony és Dorottya hajadon.

A negyedik tanu, tisztelendő Jakab nováki plébános, vallja, hogy ő ugyanakkor az örökhagyónót az oltári szentségben részesítette, de mert sem ő maga, sem pedig a káplánja, Victorinus nem tudnak magyarul, a nevezett Benedek plébános az ő helybenhagyásával gyóntatta meg Anna asszonyt. Ezután a gyóntató-pap is eljött a blathnici plébános házába és a közjegyző kérdésére kijelentette,

hogy a beteg áhitatosan meggyónt és minden vagyonát férjére testálta. A nováki plébános további jelentéséből tudjuk, hogy Anna asszony temetése Keresztfelmagasztalás utáni kedden reggel volt, Novákon. Utána miséket mondtak. Midőn a plébános elhagyta a sekrestyét, hozzá jöve nemezetes Kálnai Ferenc és azt kérdezte, hogy hová kerültek azok a biboros, aranyos és egyéb díszes ruhák, amiket testvére koporsója előtt hordoztak? Erre a plébános azt felelé, hogy talán a felső sekrestyébe vitték, mire Kálnai Ferenc kifakadt, mondván: eleget hagyott a testvérem férjének, azokat bizony annak a templomnak küldhetné, ahol a megholtak teste fekszik. (Ebből ismét azt kellene következtetnünk, hogy Anna asszonyt nem temették Novákon, hanem máshová szállították; de valóbszínű az, hogy a felső sekrestyét a patronus urak magán célokra használták, amint jelenleg is bírják, azért Kálnay a nováki templomot is értheti. Az alábbi vallomás is megerősíti ebbeli nézetünket.) A fentebbiekhez hasonlóan vallott Victorinus nováki káplán.

Tisztelendő János szent-györgyi plébános, néhai Anna asszony exequiaira levén, hivatalos, a nováki plébános házánál, a thurócvárallyai (de Suburbio Thuroc) plébános János jelenlétében ugyancsak hallotta a fentebbi vallomást. A thurócvárallyai plébános szintén a temetési szertartásra volt hivatalos, ő is hasonlóképpen vall.

Nemes Borbála asszony, Markóczi (így) Trnowsky Bálint thuróci alispán özvegye vallja, hogy ő azon vasárnapon, mikor Anna asszony meghalt, ott volt a háznál és hallotta, hogy az örökhagyónő sem az anyjának, sem fivéreinek, sem másnak nem testált, hanem összes javait a férjének hagyta.

Nemes Anna asszony, néhai Folkusfalvai Antal özvegye szintén ott volt vasárnap, midőn Anna asszony meghalt, egyebekben úgy vall, mint a megelőzők.

Nemes Erzsébet hajadon, néhai Zábori István leánya aznap szintén ott volt s hasonlóképpen vall.

Nemes Folkusfalvai Laczny (?) György ugyanaz vasárnap ott volt a halottas háznál, úgy vall, mint a fentebbiek.

Nemes Simonyi Menyhért az nap szintén ott volt Márton úr házánál és teljesen úgy nyilatkozik, mint a többi.

Ezekről a vallomásokról a közjegyző kiállítja a leírt ünnepestyés oklevelet, tanukul nevezvén: Miklós sucسانی, Lőrinc szentmártoni, György necpali, Mátyás szentmáriai, György moysi, Lőrinc blatnicai plébánosokat, és ennek káplánját, Tamást.

Az oklevél alján a szokásos cifra közjegyzői jegy mellett megerősíti az egésztest hosszas szavakkal „Et ego Georgius natus Ladislai de Thurano presbyter dioecesis Strygoniensis publicus papali atque sacra Imperiali auctoritatibus Notarius sat. sat.

Bőven foglalkoztunk az okirat tartalmával, hogy hiven mutassuk be a multak eseményeit. E közjegyzői okiratnak még egy hasonló tartalmú második példányát is láttuk; a különbség a kettő közt a pergamennek valamivel kisebb volta és a kevésbbé szép írás. Ezeken kívül van még egy harmadik, ugyanazon közjegyző által kiadott okirat, amely szintén nagy bőrhártyán, de hasonlóképen kevésbbé díszesen van kiállítva, de dátuma amazokétól különbözik. Kelt 1518. évi június hó 23-án, tehát három nappal később. Ebben ösmerősünk, tisztelendő Thuráni György közjegyző a nováki plébános Jakab házában tartja hivatalos eljárását. Az alább megírt tanúk előtt megjelenik nemzeti Maythéni Márton úr Tamás bíbornok-érsek levelével, melynek erejénél fogva neje végrendeletét illetőleg tanúk kihallgatását kéri. A tanukat a nováki plébániába idézik: Gáspár kassai plébános és Victorinus nováki káplán. A tanúk megeskettetvén, így vallanak: Első tanu: Georgius Scolasticus de Nowak, Victorinus káplán lakásán, az örökhagyónő halála napján együtt ült a káplánnal és Istvánnal (Stephano succentore de eadem Novák). Hozzájuk jött Benedek isai plébános és velük leült, midőn őt az asszony hogylétéről kérdezték, azt felelél, hogy igen beteg és egész vagyonát már férjére hagyta. Erre György az oskolamester mondá, hogy midőn ő Istvánnal három zsoltárt elmondott a halott előtt Márton úr curiájában, ez alkalommal Istvánnal együtt hallották nemes Klára hajadon szájából, hogy a boldogult egész vagyonát férjére hagyta. Kálnai Ferenc úrtól pedig hallotta az exequiák után, mikor a plébánost kérdezé, hová lettek a koporsó előtt hordozott drága ruhák és arra azt jegyezte meg, hogy a férj azokat a templomnak küldhette volna (poterit mittere), ahol a megholt nyugszik. Hasonlóképen vall István succentor is. Nemes Anna hajadon, néhai Kisfaludi Simon leánya, az asszony halálakor ott lévén, ugyanazt hallotta a többi asszonyokkal együtt.

Nemes Martha asszony, Kostholani Mátyásné jöven a halottat megtekinteni, többek közt Klára hajadontól is hallotta a végrendelezést, nemkülönben hallotta nemes Dorottya asszony Kostholani Bálintné, özvegy Koromnétól és nemes Pápes Dorottyától Nemes Sófia asszony Pápes Mátyás özvegye ugyanazoktól hallotta a végrendelet hírét. Nemes Kostholáni Ádám hasonlóképen vall.

Erről az újabb tanuvallatásról a közjegyző kiadja a hiteles bizonyítványát.

1519-ben Ujlaki Lőrinc Bosznia hercege, országbíró tudatja, hogy Wezelei Miklós, néhai Nagy-Kálnai László fia Ferenc megbízásából mint felperesügyvéd megjelent a szent Jakab-nap utáni terminuson tartott bírói szék előtt Majthényi Márton ellen, hogy visszakövetelje az utódok nélkül elhalt Anna asszonynak összes hozományát, kérvén, hogy az, Kesselleökeő vára tartozmányainak M. Mártont illető részéből kifizettessék. Keresetében felsorolja az egész hozományt a drágaságokkal együtt (lásd: Emlékek, 14. lap) és azt hármezeröttszáz arany forintra böcsüli. Erre válaszol „Joannes litteratus de Thorda“ mint M. Márton meghatalmazottja, kifejtvén, hogy megbízza kész a felperest összes kesselleökeői javaiból testvére hozományára nézve kielégíteni, de a készpénzt és a felsorolt ingó-jószágot visszaadni — úgy hiszi, nem tartozik, — mert azokat az örökhagyó végrendeletileg neki, mint férjének hagyta, amit az esztergomi érsek nevében kiadott hiteles okmánnyal bizonyít. A felmutatott oklevél röviden összefoglalja afeljebb közlött közjegyzői ckiíratot. Különös szentenciát mondott az országbíró, midőn declares, hogy M. Márton hiteles helyben nem hallgattatott ki más tanút, csak Benedeket, az isai plébánost, azért a vallomást nem tartja elegendőnek és a hozományt oda akarja ítélni a felperesnek. Mászóval a közjegyző nagy írásának nem volt hitele az országbíró szemében.

Ekkor Thordai János deák allegál és megbízója nevében kötelezi magát, hogy a régi tanukat, valamint más tanukat is hiteles helyen kihallgattatja. Ezt a kérést elfogadta az országbíró és szent Jakab-nap után huszadnapra tartott tárgyalástól számított harminckettedik napra újra megidézi a feleket.

1519. szeptember 27-ikén Budán kelt rendeletében utasítja az esztergomi érsek az előbb közjegyző előtt szerepelt papokat: „Georgius de Thottprona, Nicolaus de Zuchan, Laurentius de Sancto Martino. Georgius de Neczpal, Mathias de beata Virgine, Georgius de Moys, Laurentius de Blathnicz ac Capellanus de eadem Blathnica“, hogy a Kálnay-ügyben a király embere és a nyitrai káptalan megbízottja előtt új bizonysgot tegyenek, vajjon az örökhagyónő vagy-onát végrendeletileg férjére hagyta-e, mert némely rokonok e javak miatt zaklatni kezdik a férjet.

Szegény Kálnay Anna halála után tartott tanuvallomásokból ugyan világosan kitűnt, hogy egész vagyonát férjére M. Mártonra

hagyta. Teljes egyöntetűen vallottak mindnyájan. Kálnay Ferenc azonban vissza akarta szerezni testvére gazdag hozományát és újabb tanukihallgatások következtek. Egy évvel az első tanukihallgatás után ösmerősünk a közjegyző, György, ekkor már tóth-prónai plébános, thuróci és árvai alesperes, Bars vármegyében Nagy-Kálnán kénytelen újabb tanukihallgatást tartani. És ime, honesta domina Anastasia néhai nagy-kálnai birónak, Barnabásnak özvegye, valamint nemes Kiskéry Klára kisasszony már megfelejtkeztek régi valomásukról. Mikor a közjegyző őket a bibornok-érsek rendelete szerint felszólította vallomástételre, a két nő, nem tudni mi okból, a vallomást megtagadta.

Nagy-Kálnán ott volt nyilván Ferenc úr is, aki az asszony-népet bizonyára úgy informálta, hogy azok a kemény fenyegetései-től félve, nem mertek vallani ellene. Az okmánynak az évszámon kívül nincsen dátuma, de világos, hogy ez már az országbírói végzés eredménye, Kálnay Ferenc álnok pressiójának gyümölcse.

A királyi rendelet, mely a nyitrai káptalant megbízza a tanuknak hiteles helyre való megidézésével kelt Budán, 1519. Kozma és Demjén nap utáni hétfőn. A szolgabírák s a káptalan embere ebben eljárván, Nagy-Kálnán bizonyos Thewrewk Márton nevű parasztot, valamint Anasztáziát és Klárát a thuróci konventusban való megjelenésre idézték. Nem csekély feladat volt ez; de a tanuskodás megtagadása is súlyos következményű volt. A nagy-kálnai tanuknak mindenesetre legkínosabb lehetett a helyzetük; Kálnay Ferenc uram ármányt és erőszakot nem kímélt. De Márton úr részére is nem csekély protectio ígérkezett, testvére, Bertalan személyében, a király bizalmas kamarásában. Már a thuróci conventusnak ez érdemben való megbízása is protectiora vall, hiszen e hiteles hely prépostja akkor Márton testvére, Uriel volt. A nyitrai káptalan tanubizonyossága is a thuróci conventusban folyt le; a királyi rendelet szövege ezt mondja: „coram fidedignis testimoniis hominibus capituli ecclesiae Nittriensis in isto Conventu ecclesiae de Thuróc sat.“ ebben megbízza a conventust 1519-iki szent Mihály napra. A nyitrai káptalanból „Magister Anthonius de Breznicz et Michael de Nagy-Sarló kanonokok jelentek meg, királyi emberül pedig Baskaffalvai Márton Ekkor Benedek, isai plébános vallja, hogy ő Novákon dészma-szedés végett járt azon a vasárnapon, midőn Anna asszony halálos ágyán neki meggyont és tőle az utolsó kenetet is kapta. Felemlíti a többi tanukat, jelesen Anna asszonyt, akkor özvegy Korom Bálintnét, jelenleg már férjezett Blathniczai (de Castro Blathnicza) Erdewdy

Benedeknét. Ugyanekkor hasonlóképpen vallanak: Sófia asszony, Jakab privigyei polgár özvegye, valamint nemes Dorottyá asszony, Papes Máté leánya, Menyhértnek, ztrassai birónak, scultetus-nak felesége, nemkülönben Anastasia asszony és Klára hajadon, akik előbb a vallomást megtagadták. Ezek a vallomások 1519. Dénes vértanu nap előtti szombaton tétettek.

Múlt az idő és Márton úrnak pöre még mindig függőben volt. 1524. „Sabbatho in festo Visitationis beatae Mariae Virginis“ M. Uriel, a thuróczi premontreiek prépostja tudatja, hogy megjelent nála M. Márton személyesen, kérvén, hogy írassa át a nyitrai káptalan egy oklevelét, mivel azt „propter emulos et viarum discrimina“ eredetiben magával vinni nem meri. Erre a thuróci conventus átírja a nyitrai káptalan fenti tanuvallomását.

1525-ben Kálnay Ferenc kifogásolja a thuróci konvent utóbbi kiadványát, mert a prépost M. Márton édes testvére. Erre Ákosházi Sárkán Ambrus országbíró Jakab nap táján új bizonyság szedést rendelt el, egyszersmind megbízza a szent-benedeki konventet, tudassa Kálnay Ferencel, hogy bizonyos felmerült hibának kiigazítása végett, bocsássa az illető okiratot bírói kézre. A felperes válaszában csak feltételesen igéri, hogy megjelenik Budán, de majd meglátja, szükséges lesz-e a levelet Henczelffy István ítélőmester kezébe adni. Eközben megvolt az újabb tanuvallatás is, ott szerepel Anna asszony, Erdwdi Érsek Benedekné, nemes Dorottyá asszony, Strasai Menyhért felesége, Anna asszonynak cselédje, M. Bertalan egyik szolgájának felesége, Erzsébet, valamint György, mosóci plébános-közjegyző. Kálnay Ferenc szolgája, Kis-Suráni László, ura nevében kifogásolja Anna asszony vallomását, minthogy M. Mártonnak testvére.

Vége 1526-ban Budán, Fülöp és Jakab előtti nap egyezsége lépnek: Ilona, Kálnay László özvegye és fia Kálnay Ferenc, Kálnay Imre thylegdi esperes, valamint János és István, Kálnay Lászlónak fiai, minden terheket magukra vállalván, kijelentik, hogy átvesznek M. Mártontól háromszázharminc forintot készpénzben, minden vele járó ingósággal együtt és kielégítettnek jelentik magukat. Erre a választott bírák: jelesen Thuróczy Miklós, beszüntetik a pört.

M. GERGELY ÉS FIAI.

M. Gergely fiainak további sorsáról regisztrálunk néhány kisebb adatot, közéleti szereplésük és acquisitióik megvilágítására. Fentebb (500 l.) említettük már a krenchi ősi birtok körül támadt zavarokat, mint a későbbi nagy pöröknek kútfejét a Práznóczi-család beavatkozását. Ennek folyománya az alábbi eset:

(1480. jul. 18.) A nyitrai káptalan jelenti Mátyás királynak, hogy Budán, junius 7. (feria IV-ta proxima post festum sacratissimi Corporis Christi) kelt parancsa értelmében a parancslevélben felemlitett Bassáni János és Balázs, Baskafalwi Antal, Ádám és Dénes és Ozlyani Lázár és Péter királyi emberek közül Baskafalwi Kerek Antallal Balázs papot, a nyitrai székesegyház szent Miklós püspök oltárának igazgatóját küldték ki a végett, hogy Maythei Ráfael az őt örökjogon megillető Felsewkernech és Alsowkernech, másképp Zarkafalwa birtokába beiktassák (feria IV. proxima post festum bti Vlasii (!) episcopi et confessoris), akkor Praznolczi István és Péter, Kernechi András a maga és Sarthwráni Zsigmond és Beznák Miklós nevében a beiktatásnak ellentmondtak. Ezért a káptalan megidézte őket a szent Jakab nyolcadára a királyi személyes jelenlét elé. Datum quartodecimo die diei introductionis et statutionis prae-notarum. Anno domini supradicto (1480.)

(Papiron, zárlatán pecsét töredékével, Magy. Nemz. Muzeum, törzsgyűjteménye.)

Érdekesebb a másik adat, mert Gergely urat nyugalomba vonulása után egy évvel (l. 497. l.) még hatalmaskodással vádolja.

(1481. máj. 19.) Pozsonyi káptalan jelenti Mátyás királynak, hogy Budán 1480. tertio die festi btiStanislai martyris kelt parancsára vizsgálatot tartottak Tankházai Miklós és Ábrahám és Wathai György felpereseknek abbeli panaszára, hogy húshagyókor Maythei Gergely és fiai Zsigmond, János és Ráfael (hátrább Majthei Zsigmond és Gergely s ennek fiai János és Ráfael van említve), magukkal vive nemes Zawari Dwby-t, Krokza Sthesmissot, (!) Weréb Bá-

lintot, Pwbiczky Tamást, Zevkifel Cherka Lászlót és Mihály zawari jobbágyaikat, fegyveresen a panaszosok Locz pozsonymegyei birtokára törtek, jobbágyaik házait feltörték, holmijokat, barmaikat és baromfiaikat elhajtották, magokat a jobbágyokat elverték és súlyosan megsebesítették, s közülök nem egyet, kik javaikat visszakövetelték, elfogtak, s fogva tartottak, s így több mint 200 arany forint kárt tettek nekik.

A királyi parancsban felemlített Csenkei Benedek, Magyarai Zongor Domonkos, Zongor Gergely és Zazi János királyi emberek közül Csenkei Benedekkel ment ki Kwrmeni Mihály kanonok május 12. (in die et festo beatorum Nerei, Achilei, et Pangracii) a vizsgálattételre s mindent úgy találtak, ahogy a panaszosok előadták. Erre a fentírt hatalmaskodókat szent Jakab nyolcadára megidézték a király elé, meghagyva nekik, hogy a magukkal vitt jobbágyaikat is állítsák a törvény elé. Datum octavo die diei inquisitionis, evocationis et insinuationis praemissarum. 1841.

Az oklevél hátírata szerint a felperesek nevében a királyi kúrián Alistáli Pál jelent meg a pozsonyi káptalan ügyvédvalló levelel. (Papiron, zárlatán pecsét helye, Magy. Nemz. Múzeum törzsgyűjteménye, Véghely Dezső, 1899. (35-i szerz.)

Az ügy elintézésének emléke nem maradt, de maga a vád anynyiban érdekes, mert azt mutatja, hogy a M. testvérek atyjuk életében szépen összetartottak. A másik új adat benne az, hogy Zsigmondot, akinek halálozási évét nem tudjuk, még szerepelteti, bár nézetünk szerint tévesen. Az elkésett adalékot azért ide iktatjuk be.

1493-ban, tehát csak öt évvel atyjuk halála után, a Majthényi testvérek a javak felosztásához láttak. Ekkor M. János és, Ráfael, az ifjabbik testvér, felhívják idősb testvérüket Mihályt a kesseleökei javakban való osztályra. Legidősbik testvérük, Sigmond már régen nem élt, árvája, György, nincsen említve, bár ekkor már nagykorú lehetett, hasonlóképpen Zorárd, a prépost sem szerepel, de azért tudjuk, hogy mindegyik fél kikapta a maga részét.

Turóc vármegyének 1495. évi szent György napja táján kelt kiadványa szerint „Martinus de Kossuthfalva, Johannes de Kys Jessen, Johannes Batiz de Kys Csepcsyn et Gregorius de Jezernicze” az egész nemesség nevében tudatják Majthényi Mihály tiltakozását és panaszát Koromházi Korom Bálint ellenében, aki hévvízi házát (Stubnya fürdőben) erővel elfoglalta. A vármegyétől orvoslást, testvérétől, Majthényi Ráfael, Turóc ispánjától pedig közbenjárást kér. Erre a vármegye Batiz Jánost és Jezerniczei Gergelyt küldte ki Ko-

romhoz a tiltakozás foganatosítására. Tudjuk, hogy Korom Bálint később (1507) férje lett Majthényi János leányának, Annának. (Körmöci levéltár Fons. 13. Fasc. 1. No. 2. és 3.) De ekkor még Bálint egyhamar nem tágitott, sőt Hévvízben házat kezdett építeni.

Itt még megjegyzendő, hogy M. Rafael több ízben szerepel mint Turóc „comese“. Tudjuk, hogy egyízben a vármegyének alispánja róla mint „comes noster“-ről ír. Ezt alig vehetjük másnak, mint főispánnak, mert ha ama alispánnak egyenrangú „collega“-ja lett volna, akkor a fentebbi kitételnek nem lett volna értelme. Az erre vonatkozó levelet alább közöljük.

1496. évi ápr. 29. Thuróc-Szent-Mártonban kelt ez a levél; ezt nemcsak fentérintett tartalma, hanem a benne foglalt genealógiai adat miatt is közölnünk kell; Nos Valentinus Trnowsky de Markowitz Vicecomes et Judices nobilium Comitatus de Thuruch Quod Nobilis Johannes Keviczky Judex nobilium per sigillum *Comitis nostri Egregii Raphaelis de Majthen*, vagyis ahogyan akkor szokásban volt, nagyobb hitelesség kedvéért pecséttel küldetett ki a szolgabíró, hogy nemzetes Kokai Bernát és Andrásnak, Ivánkafalván és Bodorffalván lakó jobbágysai, valamint nemzetes Palugyai (de Paluze) Györgynek és nemes Liphthai Plathy Péternek Dyvéken lakó jobbágysai (itt a szöveg teljesen érthetetlen a nagy hézagok miatt) megidéztesse, „pro (propter helyesebben) quandam detestabilem (így) causam. A megidézettek kettőnek kivételével megjelentek. Ekkor M. Ráfael nevében *procurator* tiltakozással panaszt emelt „protestando cum querela conquestus est“, hogy husvét ünnepén, midőn a panaszlók e vármegye szokása szerint birtokaikról feszülettel a falukon átvonulának, ez alkalommal Bodorffalván a vádlottak őket megtámadták „unus alterum investigans de praefatis possessionibus, mox lite illicite pariter irruerint et detestabile opus inter se fecerunt — crucifixum ymaginem dei aliquot vulneribus semerunt (így) et afficerunt. A vád vége csonka, érthetetlen. Erre az alispán és szolgabírák, megelőző tanácskozás után a bodorffalvai bűnösöket negyven forintban és hatvan denárban marasztalták el; azt a semmirekellőt (nem lehet kimagyarázni, ki volt és mit vétett) „ad manus Comitis vel Vicecomitis non assignaverunt et de possessione libere abire permiserunt“. A többi vádlottakat Dyvékről és „ex sessionibus nobilium (így) negyven forintban, az Ivankafaluból jelen voltakat pedig tizenkét forintban marasztalták el (érthetetlen hézag) „Mox si tamen aliquid *Egregio Raphaeli de Maythe comiti nostro* in hoc crimini imponetur (hézag). Mi alispán és szolgabírák jelen sorainkkal elis-

merjük, hogy ő azoknak gaz kihágásaik miatt, semmi rosszat nem tett (?) neque quidquam molesti intulit stb. (Kiadvány a szokásos öt pecsét alatt.)

Ráfaelról ez időpontig igen kevés emlék maradt fenn, még bajmóci kapitányságáról való lemondása után is csak igen kevés tudomásunk van működéséről. Itt hiteles, a vármegyének alispánja és a négy szolgabírája leveléből arról értesülünk, hogy Turóc vármegyében működött.

Mikép jutott Ráfael hivatalába, arra nézve felvilágosítást nyújt nekünk a báró Révay-féle levéltár Styavnicskán. Itt megértjük azt is, miért tartózkodott Ráfael élete végső éveinek egész során át leginkább Turóban? 1496-ban vele már Turóban, mint Zápolya Jánosnak helyettesével találkozunk. Így lett ő Comese is, 1505-ben pedig Szklabina várának kapitánya, és talán mindvégig az maradt. Ez a körülmény nagy világot vet élete folyására. Megértjük tehát, hogy Ráfael a szepesi gróf helyettese, mai nyelven főispáni adminisztrátor volt Turóban. Zápolyáék Szklabina várában ha bent is ültek, de birtokjogaik, úgy látszik, ingadoztak, mert amint későbbben látni fogjuk, még a M. családot is faggatják, náluk gyanított szklabinai oklevelek miatt, sőt Ráfael halála után özvegyét esküre is kényszerítik.

1496-ban M. János úgy látszik kesselleökeői várában tartózkodott; mert a Nyitra-völgyben találkozunk vele, midőn Brogyánban (régén következetesen Baragyán) Baragyáni Miklóstól nyolc sessiót vesz zálogba és azokba mint zálogos birtokos vezettetik. A kesselleökeői uradalom legszélső faluja Kis-Ugróc Brogyánnal határos lévén, bizonyára ott alkalmazhatta jól új zálogos jobbágyait.

Említettük, hogy M. Mihály Gáj birtokában sok erőszaknak volt kitéve, 1498-ban ismételten panasolja,*) hogy határait sértik, utóbb Mossócról (Blatnica vár tartománya) 82 ember fegyveresen

*) A blatnici háborúságok egy részét feltárta Sasinek többször idézett folyóirata: Slov. Letopis II. 208. l. a garam-szent-benedeki levéltár regestáinak nyomán. Itt olvassuk, hogy Korom Bálint Szlavóniába levén utazandó, blatnici várát Tóthfalvy Péter gondozására bízta. Ez a maga hivatalát Gyarmathy Balassa Ferencre ruházta át és szolgálatai fejében még Bisztricskán levő két sessióját is Ferencnek adta, mindazonáltal, mikor Korom hazatért, várát nem tudta visszakapni. Ferenc ellen ezért 1498. vizsgálat folyt. 1502. Justh András és Kostyáni Jakab keresetet indítanak Korom Bálint és castellanusa, Zathurcsei Vajda György ellen birtokháborítás miatt. A vádlottak tilos vadászattal és vadfogdosással vádolják az actorokat. 1504. Majthényi Mihály és Zaborjei Mihály foglyul ejtik Korom Bálintnak néhány blatnici és vieszkai jobbágját.

rontott be, s az erdőben, réteken 400 forintnyi kárt tettek; Budáról szent István nap után kedden utasítja a király a turóci konventet, szálljon ki az ügy megvizsgálására. A jó testvér, Zorárd apát ki is küldte egyik papját, aki Raksányi András homo regius, szomszéd-birtokossal kiszállván, mindent úgy talált, ahogy a panaszban foglaltatott. Az ilyen ismételt kihágások okozta kárt Mihály úr utóbb már 400 forint árra böcsüli, s a kártevői mindig a Mossócziak voltak. (Körmöci levéltár. Fons. 15. Fasc. 1.)

1501. évi januárius 29. kelt M. János fiának, Urielnek levele atyjához Krakkóból, az egyetemről, ahol tanulmányait folytatja, (lásd: „Emlékek“ 13-ik lap.) Ez az első életjel, amely Urielről fennmaradt, azért kell ezt itt is felemlítenünk. Nemsokára ezután Turócban látjuk, mint nagybátyjának, Zorárd prépostnak jogutódját a stallumban. Levelének tartalma mulattató, naiv, mint a diákok minden időben, akképen ő is pénzt kér atyjától.

Egy év múlva (1502.) Urielt már Bécsben találjuk az egyetemen. Dr. Karl Schrauf, a bécsi egyetem levéltárnoka munkájában „Die Matrikel der ungarischen Nation an der Wiener Universität“ megtalálja nevét; Anno 1502 sub procuracia Magistri Georgii de Sancta Anna, Uriel de Majthe licentiatius Theologiae dedit denarios 9.

1502. évi Margit szűz napján Budán írja Ulászló király János szepesi grófnak (Zápolya, később király) „qualiter Vicecomites Vestri in Comitatu de Thurocz“ Alsó-Stubnyán a király által engedélyezett heti vásárt zavarják és akadályozzák, a király meghagyja neki, járjon el a törvény értelmében. (Körmöci ltár. Fons. 12.

1505. M. Mihály pöre Korom B. jobbágyainak megvéresítése miatt. 1506. Balassa Ferenc neje Margit 2500 frért lemond Blatnica várát illető jogairól. 1507. Záblathy György és Jeromos beiktattatnak B. birtokába Korom B. ellenmondása dacára. Ugyanakkor Z. Jeromos is tiltakozik Korom Bálint ellenében, aki a blatnicai várat és tartozékait: Sebeszlav, Dianova, Jakin, Jahodnik, Bela, Bisztrieska, Trebeszto, Vieszka és Laszkár falvakat Tamás érseknek akarja eladni. 1508. A Zablahthyak újból introducáltatnak Blatnica birtokába Korom István, K. Péter fia bevállása alapján. A beiktatásnak ellenmondanak: Ludányi Anna Jablonczai Cseh János felesége, Monyorókeréki Erdeody Péter, Csábrági Erdeody Bálint fiai, István és Farkas, valamint Thompa Benedek. 1516. Korom Bálint özvegye Anna királyi intelmet kap, hogy férje halálával a várat és tartozmányait illető irásokat adja ki Korom Istvánnak, néhai K. Péter fiának. Kevéssel utóbb, még 1516. folyamán újabb admonitio, hogy miután Anna aszszony néhai ura testvérétől (carnalis) Istvántól felvette a maga hozományát és hitbérét, adja át a várat is. 1517. Czezei Lőrinc bírja a várat, de még az év folyamán elcsereli Zápolyával. (V. ő. 613. l.)

Fasc. 1.) A vásár megzavarása nyilván M. Mihály sérelmével járhatott, ő maga nyújtotta be a panaszt az erőszakos törvénysértésért és testvére, Ráfael Comes segített a bajon, a vicekomeseket a király rendelete nyomán megszállályozta, de ő maga kezdeményezni nem akart.

1502-ben M. Mihály bizonyítani kénytelen, hogy a Gáj és Stubna közti fürdő: „calidae aquae“ az ő tulajdona. A király nevében kiadott rendelet következtében a vármegye járt tanúbizonyságot szedni. Október 21. jelenti a küldöttség, hogy a hévviz soha sem tartozott Blatnicához, mindig Gáj járuléka volt. Így tudták azt a kihallgatott tanúk, thuróci nemesek: négy Raksányi, öt Huszár de Kis-Csepcsén, Markowczi (Trnovszki) Bálint, Kewiczky János, Kyszel Bálint, Zorkóczi László, Zorkóczi Gergely és Sigmond, Bodófalvi Bodó Pál, Imre és András, Wachot Gergely, Ádám és Vilmos, Udvarczi Koncek Lőrinc, Péter és József, Ivánka János, Draskfalvai Mylko Péter, Thomkaházi Miklós, Alsó-Zathurczei László, Alsó-Rutkai Nedeczky János, Kis-Jeszeni János, Mátyás, János, Jámbor aliter János Sthewko és György (de eadem), Kelemenfalvi Kelemen György, Dolinai Boocz Tamás, Rákovi Kovách Pál, Jezerniczai Gergely és János, Cherth (Ördög) János, Lászlófalvai Patryk Sebestyén, Blažowecz Miklós; ezeken kívül: Fodor Crispus János, Körmöc város jegyzője és Resethar István mosóci esküdtpolgár Mihály javára vallottak. (Körmöci ltár. Fons. 13. Fasc. 1. Nr.)

1503. évi Pál fordulása előtti kedden jelenti a királynak Nagy Jeszeni Miklós alispán, hogy Majthényi Mihály részére szóló adjudicatoriája értelmében Korom Bálintot megidézték elégtételadás végett, de ő arra semmiképpen sem hajlandó. Ebből folyólag az alispán 1503. évi április 6. jelenti, hogy a király Oculi utáni hétfőn, tehát március 20. kelt parancsának tenorja szerint Majthényi Mihály panaszolja, hogy Korom Bálint legközelebb elmúlt szent Egyed napján (1502. szeptember 1.) elküldte „Georgium Waywodam de Alsó-Zathurcze Castellanum eiusdem Valentini pro tunc in castro Blatnicza, Emericum et Nicolaum Konchek“ számos fegyveres néppel, akik a Hévvizre rontottak, a panaszló curiájára, ott a kerítéseket és a fürdő tetejét széthányták és felégették. Tartson a vármegye vizsgálatot. Az alispán gyorsan intézkedett, mert tíz nappal reá jelenti, hogy „Valentinus Kysel de Kewycz, et Johannes de Parva Chepchin“ az úgynevezett „legale testimonium“ Judica előtti pénteken (márc. 30.) kiszállott a helyszínére és kihallgatta a tanukat. (Kör-

möci ltár. Fons. 13. Fasc. 1.) Valóságos kis háborút folytatott Korom Bálint az agg Mihálylyal, elkeserítvén végső napjait; mert Bálintnak is jelentékeny pártja volt a vármegyében, s ami nyomott a latban, Korom bennült az erős Blatnicza várában.

Ulászló király 1503. évi szent Lőrinc vértanu napja előestéjén Budán kelt donatioja szerint tekintvén hűséges szolgálatait Majthényi Jánosnak és Mihálynak, nemkülönben Ráfael és Györgynek, (néhai Sigmondnak fia) érdemeit, melyeket különösen kiemel, nekik adományozza, salvo jure alieno (ez a szokásos formula, de amelyben igen sok rejlett) a csepcsényi birtokokat: a kérdéses javak: Nagy-Csepcsényi Wladar Balázs, Kis-Csepcsényi János és Nagy-Csepcsényi Wladar Mihály birtokai, mivel ezek, megvetvén isteni és emberi törvényt, vérfertőzésbe estek, midőn a nevezett Balázs, néhai Zelman Miklós özvegyét, Dorottyát vette el feleségül, nem tekintvén saját becsületét és lelke üdvösségét; hasonlóképpen Cs. János, Csepcsényi Bathyz János özvegyét, Wladár Mihály pedig Kis-Csepcsényi néhai Fraychowich Györgynek, osztályos atyafiának leányát vette el (*blotes scilicet* eorum*), mondja a levél, ezért incestusba esvén, javaikat elveszték. Ezt a király Podmaniczky János főkamrás mester commissiójára adta ki.

A javak nincsenek megnevezve, de világos, hogy azok Turóc vármegyében Nagy-Csepcsény és Pozseháj körül lehettek.

1504. évi július 15. Nagy-Jeszeni Miklós, Turóc vármegye alispánja jelenti a királynak, hogy vette Budán Szentháromság előtti pénteken kelt parancsát és inquirált Majthényi Mihály panaszára, mely szerint: Korom Bálint, szent Fülöp és Jakab nap előtti hétfőn kiküldte nemes Dyweki Pétert, Boda Tamást és Blathniczai Istvánt több mint 80 fegyveres paraszttal Hévvizre, akik ott a panaszos házát feldúlták; ezzel be nem érven, a legközelebbi szombaton „noctis in silencio“ oda újra berontottak, cselédjeit bántalmazták és ha ezek meg nem szöknek, „nece miserabili interemere fecissent“. (Ez különben szokásos phrasis). Ennek következtében az alispán jelenti, hogy szent Margit szűz napja előtti csütörtökön a szolgabíró „nobilis Adam de Wachothowycz et Joannes de Parva Chepchin“ megtartván a kihallgatást, a panaszt megerősítik. (Körmöci levéltár. Fons. 13. Fasc. 1.)

*) Blotes. Hapaxlegomenon. Ducange, Diefenbach, Grimm stb. nem ismerik. Talán a görög *blotis* = *ramus, surculus* mása, amikor egyenes ágon való rokonságot jelenthet.

Látjuk, hogy Mihály úrnak utolsó évei sok zaklatást hoztak. Ádáz ellensége nem nyugodott s ime néhány évvel Mihály halála után Korom Bálint megnősül, elveszi az általa annyira zaklatott Mihálynak unokahúgát, testvérbátyjának, M. Jánosnak leányát, Annát.

Az éveken át folytatott ellenségeskedés Blatnica vár ura és Majthényi Mihály között nagyon talányos, azért kerestük, nem volt-e az elkeseredett pusztításoknak személyes oka, vagy csak egyszerű határvillongás?

Alsó-Stubnya (Alt-Stuben) neve is elárulja, hogy midőn a német colonisták oda telepedtek, a helynek meleg forrásai mindjárt magukra vonták figyelmüket. Nem nevezték volna azt Stuben-nak, ha ott azonnal nem állítanak valami kezdetleges fürdőhelyiséget, hisz Stuben = Bad-Stuben. Ez régente mindig csak fürdőt jelentett, nem pedig szobát (Gaden). A meleg forrás volt, hogy úgy mondjuk, a „punctum saliens“; az első fürdőkunyhótól nevezték el minden időkre az épülő telepet.

Tudvalevő, hogy a meleg forrás közvetlenül a Zsarnowiczapatak jobb partján fakad. Az erős patak, bár több malmot is hajt, feltűnőleg sekély medrű még ma is, a régi időkben bizonyára még szabályzatlanabb lehetett; hiszen nagyobb esőzésnél most is kiárad a fürdőtelepnek nem csekély hátrányára, annak kertjét, udvarát jó részben elárasztja. Ami egyízben e sorok írójának szemeláttára megcsett, megeshetett a 14-ik században akárhányszor, hogy a féktelen hegyi patak új medret szakított magának s így bizonyos értelemben megváltoztatta a források topografikus fekvését. A Zsarnowiczapatak balpartján elterülő Vieszka (Kisfalu) határa minden időben Blatnica várának tartozmánya volt. Ösmeretes, hogy a régen múlt időkben divott pongyola megjelölése az egyes birtokhatároknak mennyi zavart okozott. Elegendőnek tekintették a határjárásnál, ha megírták, hogy mesgyéje N. patakig terjed. Ott, ahol ma a nagy fürdőház és feltöltött országút emelkedik, ingoványos rét volt, hol a megdagadt patak olykor új medret vájt, vagy régebben egyáltalában ott folyt. Erre vall az a kitartás, melylyel Kisfalú lakói és földesura ragaszkodtak, a meleg forráshoz és arra jogot formáltak. A német telepesek előtt a forrásra nyilván senki sem vetett ügyet, a pontosabb határmegállapítást senki sem kívánta; mikor aztán Háj új ura e gyógyforrást fejleszteni kezdte, felszínre került a tulajdonjog kérdése és ez idézte elő Korom Bálint, a mesgyés szomszéd ismételt pusztításait. Kőrmöc város levéltára tanuskodik róla, hogy

későbbben, midőn a két ellenség már rég örök álmát aludta, Blatnica vára Révay Ferenc nádori helytartó birtoka, Stuben Warmbad pedig Körmöc városé volt, ugyan ez a határvillongás még vígan folyt. Ezen az alapon mi a két lovagnak, M. Mihálynak és K. Bálintnak ellenségeskedését csupán határvillongásból támadt elkeseredésnek tartjuk, ami voltaképpen nem az ő hibájukból származott, hanem a felületesen intézkedő „homo regius” és „homo conventualis” hanyagságából keletkezett régi bűnnek folyománya.

Ulászló király Budán, 1505. évi Margit szűz és vértanu napja utáni hétfőn (július 14.) kiadványa szerint a magvaszakadt Majthényi Mihály türöci javaira Thurzó János, körmöczi kamaragróf királyi adományt nyert, még pedig Háj, Alsó-Stubna és Csremosnóra. Mikor a saághi konvent által beiktatandó volt, az eljárást M. Ráfael megakadályozta az eljárást. János és ez utóbbinak fiai, Uriel és Mártonnak nevében; valamint Györgynek (néhai Sigmond fiának) nevében; nemkülönben óvást emelt a donatio ellen, Körmöc városa és M. Mihály özvegye, Lipchey Orsolya, jelenleg Záblathi Györgyné. Ennélfogva Thurzó a vitás javaknak közkézre való bocsájtását kéri. A király meghagyja, hogy Orsolya asszony követelése kielégítendő, ellenben a többi nevezettek idéztessenek meg és a javakat addig a vármegye bízza egy nemes személyre. Ennek a pörnek fordulatait különben bőven ismerjük a Hájszky fejezetből, itt csak zárószóul említjük.

Már másutt is kiemeltük, milyen nagyhatású volt ekkor a felvidéken a Zápolya-család hatalmának rohamos fejlődése. Mátyás király sok egyéb javakon kívül Trencsénnel is megajándékozta volt őket, II. Ulászló pedig talán zálogjogon lekötötte nekik Árvát, Likavát, Liptóújvárat és Nagyvárt. Ez utóbbi a 15-ik század derekán Pongráczé volt királyi adomány erejénél fogva, de tudjuk, hogy ő e javakat nem bírta megtartani Komorovszky és Tarkeői Rikolf ellenében. Utóbb ezek mind Komorovszky kezébe kerültek. Mátyás király által szorongatott Komorovszky végre egymásután vesztette el birtokait, utoljára Árvát is elhagyta, de a gyenge Ulászlóval szemben újabb követelésekkel állott elő. Ismeretes, hogy Ulászló 1503. nem tekintvén a Zápolya testvérek már jogos igényeit, akkor Horváth András kezén, bizonyosan szintén zálogjogon volt várakat visszaadta Komorovszky Péter fiának, Jánosnak, ez időben a szomszéd lengyelországi Ziviec urának. Ez az adományozás nagy sérelmére volt a Zápolyák és Corvin János örököseinek, de még inkább a tényleges zálogos birtokosoknak, Komorovszky János, aki magát ezután is foly-

ton Liptó- és Árva főispánjának nevezé, bizonyára törekedett a viszszaadományozást érvényesíteni, de a Zápolyák hatalma gátat vetett neki. 1505. Corvin János özvegye, Frangepán Beatrix felhatalmazza Zápolya Istvánt, hogy Árvát és Likavát a fentnevezett Horváthtól magához váltsa. Ekkor kezd csak igazán terjedni a Zápolyák hatalma, térfoglalásuk közben a kisebb birtokok jogtalan megszerzésétől sem riadtak vissza. Említettük, hogy Liphay Bálint révén M. Gergely kezére került Herbolthka és Olaszi így esett áldozatul a nagy Molochnak.

El nem mulaszthatjuk itt újból érinteni azt az országos katasztrófát, Mátyás király halálát, mert hatását érezte az egész ország, még a legszegényebb körökben is.

A köszvény által megtört nagy király 1489. március 16-án hagyta el Bécset, hogy Budán végleg intézkedhessék fia trónöröklési ügyében. A saját, valamint Corvin János várainak összes kapitányait Budára hívatta össze és hitleveleket állíttatott ki velük, melyekben keresztény hitükre és becsületükre ígérték, hogy a gondjaikra bízott várakat és uradalmakat a király halála után Corvin János kezébe juttatják.*) A megjelent várnagyok János hercegnek adott készorításukkal is megerősítették fogadásukat, a távollevők pedig kiküldött királyi biztosok kezébe tették le a hűségüket. Ezt a részletet, miként említettük, azért emeljük ki, mert M. Ráfaelre is vonatkozott, fontos történelmi momentumnak mondható. Buda kipróbált hűségű kapitányát, Ráskai Balázst a király személyesen eskette fel Corvin hűségére, s mintegy 30 várat bízott rá. Ráskai Balázs egyik kitűnősége volt korának, a Majthényi-család egy része anyai ágon ősei közé sorozza s nevezetes birtokokat is öröklött utána.

Említettük mi is, hogy az országnagyok, Mátyás lekötelezett hívei, külön esküdtek hűséget Corvin Jánosnak.

Az országos események elbeszélésünk keretén kívül esnek ugyan, de visszahatásuk e szűk kereten belül is érvényesül. Az óriási fordulat, mely oly váratlanul köszöntött be, megrendítő volt. A Majthényi-család, melynek minden tagja szíve szerint az uralkodóhoz volt fűzve, ugyancsak érezhette a gyászos esemény súlyát, főleg midőn látták, hogy kegyes királyuk legfőbb hívei mind elpártoltak, esküszegők lesznek!

Mátyás király kincstartója, az egri püspök, Nagy-Luchei Orbán, Zápolya Imre nádor halála után nádori helytartó lett, tehát

*) Bajnai Both András medvevári kapitány hitlevele fennmaradt.

nagy hatalmának tetőpontjára jutott. A király halálakor, ezzel ő került előtérbe, de hamarosan megfeledkezett, mondjuk hivatalból, a nagy királynak tett ünnepélyes esküjéről*) és a királyi trón praetendensnek legerősebb ellenlábasa, ne mondjuk ellensége lett. Sok lenne itt előadni a körülményeket, melyek révén Orbán püspök a pénzügy terén is rendelkezett. János herceg javainak tetemes része Orbán kezén volt, a többi közt, mint tudjuk, Bajmóc is. Itt akkor még Majthényi Ráfael, Orbán püspök unokahúgának, Orsolyának sógora parancsolt. Ráfael ugyan János herceg embere volt, hiszen Komáromban 1491. november 23-ikán kelt levelében ő ad Ráfaelnek felmentvényt, midőn ő a várat Poki Péternek adta át, de az uradalom hasznát mégis Orbán püspök élvezte, s így a két M. testvér, Ráfael és Mihály szolgálati viszonyban is voltak a püspökkel. Orbán püspök óriási vagyona, ahogy régen szokták volt mondani, a Nagy-Luchei családra nézett, így tehát a két testvér is jobban érdeklődhetett a javak iránt, főleg midőn Mihály még családi örömszökevényre gondolt. Orbán mint kincstartó a király halála után is megtartotta a Hunyadi-birtokok kezelését. Hunyadot már zálogjogon bírta; Pozsony, Tata, Komárom királyi várak, Debrecennek, Bajmócnak s a bányavárosok jövedelme mind az ő kezeibe folyt, követeléseit fedezésére.

Ezeket röviden azért foglaltuk össze, mert illusztrálják a helyzetet, s tekintvén a Nagy-Luchei és Majthényi közötti nexust, úgy hisszük, itt közlendők voltak, feleletül a fentebb is érintett kérdésre: miért menté fel Corvin János Ráfaelt várnagyságától? Kevés várattatva megbánhatta, mert nem telt el egy év és Orbán, a nagy hitelező befejezte földi pályáját, Poki Péter pedig a Zápolyák kezére játszotta Bajmóc várát. Orbán püspök örökösei voltak: Nagy-Luchei Fodor István szerémi püspök és Damján, Jánosnak fia. János öt fia közül csak ez van említve, a többiek nyilván már nem éltek, de élt húga, Orsolya asszony, Majthényi Mihály felesége. Az örökösök kö-

*) Orbán püspök bátran esküdhette, mert már 1487-ben kieszközölte a pápánál, hogy olyan gyóntatót választhasson magának, aki őt mindennemű egyházi büntetések és fenyegetések alól feloldhassa, annyiszor — ahányszor; az apostoli szentszékek fentartott esetekre pedig in mortis articulo, külön felsorolja itt az esküszegést, gyilkosságot, értelmi szerzés és tett esetén, egyházi személyek ellen elkövetett hatalmaskodást és hogy semmit ki ne felejtessen, még egy általánosító pontról is gondoskodik: „ac aliis peccatis, criminibus, excessibus et delictis, quantumcunque grauibz et enormibus“. Így mondja ezt a saját folyamodásában. (Teleki XII. 387.) Különben, hogy ne vétsünk a tárgyilagosságot ellen, ezek az előlegezett bűnbocsánatok is koruk signaturái. Ilyet kért és kapott minden államférfi, nálunk és külföldön egyaránt.

vetelése (Schönherr szerint) 24 ezer arany forintot tett ki; de, amint az ilyen esetben történni szokott, hiába formáltak praetensiókat, náluknál hatalmasabbak ítélték ez ügyben és némi kárpótlás mellett a Nagy-Lucheiek követelését elutasították.

Ezek után felveszszük az elejtett fonalat, visszatérünk a M.-család történetére. 1491-ben Kosztolányi Pál fia Mihály és Majthényi Ráfael a túroci konventben egyezsége lépnek. Mihály kijelenti, hogy magára vállalja „nobilium dominarum Margarethae nec non Magdalенаe Ambrosii de Thas consortis filiarum (így, nyilván saját leányai voltak) követeléseit és bizonyos teljesített szolgálatokért „mero fraternali zelo ductus“ Majthényi Ráfaelnek adja felső-sutóci birtokának felét; Podluzsanki alias Kis-Apon és saját portiójának felét Felső-Elefántban, valamint Leszko (így) birtoknak felét, mely javak jelenleg idegen kézen vannak. Ezeket M. Ráfaelnek és Györgynek, (ez néhai Sigmond fia) illetve örökösöknek ajándékozza; M. Ráfael tartozik azokat kiváltani, azután pedig „aequalem mediatatem earundem“ Kosztolányi Mihálynak visszaadni, másik felét pedig, ha egyiküknek magva szakadna, a másik fél örökölje. Mint látjuk, ez a kölcsönös örökösödési szerződésnek fejlettebb alakja, ajándéknak alig nevezhető és műnyelven ezt mégis donationales litterae-nak mondták. Mi hasznát vette Ráfael a pactumnak, nem tudjuk, mert a birtokokat nem kapta meg.

1499-ben Jeszenicei és Budetini Szunyogh Gáspár a budetini vár ura egyezsége lépett Zsolna városával arra nézve, hol építse a város új hidját a Vág vizén? Tudvalevő, hogy Zsolna a legrégibb vámhelyek egyike, nagy jövedelemmel járó harminccaddal és a hidon természetesen vámszedési joggal bírt. Ez időben a víz elhordta a régi hidat és a zsolnaiak vonakodtak újat építeni, emiatt őket Szunyogh pörbe idézte. Zápolya István nádor felhatalmazta Szunyoghot, hogy az ügyet elintézzé. Ez a transactio számos előkelő tanu előtt történt, a névsor első helyén olvassuk Majthényi Ráfael, akkor túroci comes nevét, valamint Óvári és Szent-Miklósi Pongrácznak, tehát R. sógorának nevét. A közelebbi dátum hiányzik. (Slovenské Pohľady Ročník IV. pag. 502.)

1501-ben M. Ráfael, a szorgalmas birtokszerző megszerzi Thuróc vármegyében a podhragyei (értsd Znio Váralja) vámot, (statutio pura), Komorovski Jánostól. 1502-ben Justh Andrással Neczpálon volt több rendbéli összeütközése, tehát úgy látszik, hogy ott is birt, bár valószínűleg csak zálogjogon. Elmondtuk feljebb, hogy Ráfael már 1495-ben Turócbán Zápolya János főispán helyet-

tese volt; ebben az állásban találjuk Szklabina várában még 1513-ban is. Ez időben a vár kézről-kézre járt, 1493-ban Poki Antal és Péter kezén látjuk, 1495-ben Csáktornyai Ernuszt Sigmond pécsi püspök és testvére János kezében látjuk a turóci főispánsággal együtt. Nyilván nemsokára ezután került Zápolya kezébe; 1527-ben zálogjogon Macedoniai László váradi püspök és testvére Miklós szerzik meg; ekkor lép fel Révay a maga igényeivel, míg a vár valóban az ő kezébe került, de sok ideig csak zálogjogon bírhatta.

1505-ben M. Ráfael ismét több birtokot szerzett Turóc vármegyében, jelesen Ivánkafalván és Bodorfalván Thuróczy Bernáttól; nemkülönben Koromházán vásárolt portioakat. Ugyanakkor Majthényi Imre Jánosnak fia bizonyos Struczky Jánosnak ad valami ismeretlen összegű pénzt, melynek fejében ő átengedi Rudnón lévő curiáját (Turócbán).

1505-ben M. Ráfaelt „titulo pignoris“ beiktatják a nyitra-szeghi és kosztolányi nemesek részbirtokaiba: „Joannis Hlevenszky et Danielis Borcsanszky“ javaiban Nyitraszeghen, Nemes-Kosztolányban, Felső-Kamenecen és Felső-Selőcon. Ellentmondottak Gregorius Mutnyanszky, Stephanus et Augustinus filii Pauko de Nitrazegh ac Ambrosius Kosztrényi. A zálogügy további fejleményei ismeretlenek.

Ugyanakkor (1505.) találkozunk M. Mártonnal, midőn néhai M. Mihály özvegyével már folyt a viszály Háj körül, „In festo b. Mariae Magdolnae“ az özvegy már Salzer Györgyné, ekkor Uriel, nyilván már mint ujonnan designált prépost, szintén részt vett Hájban lejátszódott repulsióban. A háji ügyet máshol tárgyaljuk, itt csak a personaliák érdekében említjük. Sok kellemetlenséggel járt ez a pör, mert 1519-ben a közel 90 éves M. János rokonaival együtt, Orsolya asszony ellenében nyelvváltságra elítéltetvén, végrehajtást is szenved. Ha ránk maradnak ennek a becsületsértésnek részletei, bizonyára mulattató momentummal fűszerezték volna szövegünket. Mindamellett nem hagyhatjuk szó nélkül ezt az oklevelet, mert eredetije nagy hibát rejt magában. A pongyola szöveg Ráfaelt is szerepelteti utódjai helyett ezen nyelvváltságban való convincáltatásban, holott ő már két éve nem élt. Felemlítettük ezt, nehogy valakit tévútra vezessen!

1510-ben M. György (zavari M. Sigmond fia) beiktatásával találkozunk „in praedio Vendégh in bonis Osvaldi condam de Kalnicz.“ Melyik Vendégh falura vonatkozik ez, nem tudjuk, mert az előbbi birtokos nevét nem ismerjük. Lehet, hogy a „praedium

Vaniga“ (régén Pál vendég földje) értendő, a Vág völgyében Zuk szomszédságában, ahol M. György birtokos volt.

Ugyanekkor találkozunk Zavari M. Györgynek feleségével is. Catharina filia Pauli parvi (Kis) de Zavar, alias de Ujfalu Kis Pál szülei pedig Ujfalusi Miklós és Bolondoczi Bánffy Borbála. (Néhai báró Mednyánszky Dénesnek saját levéltárából.)

Ez utóbbi, az ösmeretes Bánffy Pálnak és Stiborich Katalinnak leánya. Apja Miklós, nagy hive volt Bánffynak, egy ízben Beczkó várát saját vére hullatásával dicsőségesen megvédelmezte a morvaországi ellenség ellen. Aldozatkész hűségét ipja oklevélben bőven magasztalja és jutalmul neki Zavart inscribálja.

Tudjuk, hogy Zavar ekkor már régóta Majthényi birtok volt, elsőben ugyancsak zálogjogon kapták Mátyás királytól, de birtokjoguk perpetuáltatott. Más helyen arról is szólunk, hogyan került Zavarnek Ujfalussy kézen volt része a Majthényiakhoz. Itt tehát meglehetősen bonyolódott birtokviszonynyal állunk szemben, amit egykönnyen nem lehet megoldani. Zavarnek inscriptiója minden kétségen kívül igaz, de talán csak, ahogy akkor szokták kifejezni, „tota et integra porcio possessionaria“-ról szólhatott, nem vonatkozott az egész falura. Ujfalussy Miklós a 15. század második felében, 1477. körül élt. Idők folytán megváltozott a viszony. Miklósnak, az apósához hű vőnek fia Pál, hűtlen lett az anyai rokonok iránt, mert az évszázad végén Pál több rendbéli erőszakos és úgy látszik vérengző cselekedetekre vetemedett rokonai ellen, sőt Beczkó várát is elfoglalta volt. Bánffy János (a „Sisak“ melléknevű lehetett) jeles vitéz, később Ulászlónak főpohárnokmestere, bepörölte őt, amiből folyólag Ulászló király 1499. ítéletlevele a nevezett Kis Pált ex nota prodicionis valamennyi birtokaitól megfosztja. Pál fegyveres támadásai közelebbiről is meg vannak írva a Mednyánszky levéltár adataiban. Életét azonban Pál vitéz mégis csak megmentette. Neje volt Horváth Orsolya (a sok Horváth-család melyikéből származott, nem tudtuk megállapítani). Pál leánytestvére Potentiana a vidéken Szent-Kereszty György neje lett. Pálnak egyetlen, eddig ösmeretes gyermeke Katalin, Zavari Majthényi Györgynek, néhai Sigmond fiának felesége lett, akinek két fiában, Majthényi Gergely és Kristófban, fiágon kihalt a Majthényi-családnak úgynevezett Zavari ága. Az elkobzott javakat Ulászló 1499-ben Somi Jósának és Bánffy Jánosnak, tehát a sértett félnek adományozta. Mennyire érvényesült ez az adomány, nem tudjuk, de nem tartjuk valószínűnek, hogy a donatariusok sikert értek volna. Számos jog-

orvoslat és különféle birtokcím, dos et paraphernalia, leánynegyed és zálogjogi követelések útját állották a birtokbavételnek, az is hozzájárulhatott, hogy Pálnak leánya saját lakóhelyén ment férjhez, amennyiben a Zavaron resideáló Majthényinek lőn felesége. Ugy hiszszük, mint annyi más esetben, a zavari birtokfosztásnak is aránylag enyhe kiegyezés lett a vége, és bentmaradt a régi tulajdonos, mert a későbbi zavari ügyekben Somi vagy Bánffy birtoklásnak nyomát sem találjuk.

Ez a látszólag hosszú nyúlt kitérés tulajdonképen a M. Zavari ágának integráló része, mert anyai ágon való rokonságuk történetével foglalkozik. Már sokszor mondtuk el, de itt is ismételjük, hogy a zavari ág Gergely úr első szülött fiával, Sigmonddal kezdődik. Fentebb (471. l.) említettük, hogy felesége némely adat alapján Lábathlani Borbála, a hírneves L. Gergelynek leánya lett volna. Gyermekei közül ösmerjük Györgyöt, kinek felesége Katalin, a fent tárgyalt Ujfalussy Kis (Parvus) Miklós leánya. György 1524-ben már nem élt. Volt egy leánytestvére Fruzsina, kinek férje Csepéni Biby Lukács. A fentebbi Györgynek két fia volt, egyik szintén György (néha Gergelynek írják, ahogy ezt e két, diáknyelven nagyon hasonló névnel gyakran tapasztalhatni), 1549-ben állítólag, bizonyára tévesen, királyi udvari káplán lett volna. Erről hiteles adatra nem akadunk. Györgynek másik fia Kristóf, a Zavari, aki is ezen praedicatumot nagyon szokta volt használni, de megkülönböztetés kedvéért is, mivel vele egy korban másik Kristófja is volt a családnak, a Nováki. Fruzsínának, Biby Lukácsnénak csak két leányát ösmerjük, akik közül az egyiket a játszi sors visszaterelte a család ősi földje tőzsomszédságába, Práznócra, a Nyitra vize melletti régi Preznolehra, férjhez menvén Práznóczy Pálhoz 1548. körül. Ezen Annának leánytestvérét Ágotát elvette Nebojszai Balogh Ferenc, kinek Lukács nevű fia maradt, nem lehetetlen, de még nincs bebizonyítva, hogy ennek utódai közül való az a Nebojszai Balogh Sófia, aki a 18-ik században mint Majthényi Sigmond felesége, egy kiterjedt ágnak ősanja lett. Zavari M. Kristófnak, aki 1524-ben már nagykorú, feleségét nem ismerjük, de halálakor (1572.) két leányt hagyott hátra: Katalint, Szentgyörgyi Gábor deák feleségét és Magdolnát, Zichy Andrásnét. Így tehát leányágban és Magdolnának nőnembéli utódaiban Sigmond ágának magvaszakadt; de ezzel, sajnos, még nem szakadt meg a kötelék a M.-családdal, mert a leányági ivadékok, mintegy 50—60 évig súlyos pörökkel zaklatták a M.-családot. Nem egy tragikus fázisa

is volt e családi harcnak, amit csak nagy áldozatok árán, teljes két generáció szívós küzdelme után fejezhettek be. A pör kezdete a 16-ik század utolsó negyedében kezdődött és a 17-ik század második negyedében ért véget, miről majd a maga helyén szólunk.

1510. feria 3-ia proxima ante festum Cathedrae egyezsége lépnek: M. Márton atyja, János és saját testvére Imrének nevében; továbbá Babindaly Mátyás M. Ráfael helyett; végre Zavari M. György, néhai Sigmond fia, személyesen. Megjelenvén a thuróci konventben, vallják, hogy osztályuk és egyéb viszályaik kiegyenlítésére tizenkét fogott bírót választottak és kétszáz arany forint vinculumot kötöttek ki bírságnak arra, aki az osztályt megszegi. Az osztály Kesselleőkeő, Zuk és Zavarra vonatkozott.

Az aránylag súlyos vinculum dacára azt látjuk, hogy M. János és Ráfael (1511.) megidéztetik M. Györgyöt, néhai testvéreik fiát; de fellépésüknek oka ösmeretlen. Nem lehetetlen, hogy egyik-másik kedvezőtlen eredményü pörös ügyben való eljárása; talán éppen a Zápolyák ellen folyó pörbeli sikertelen működése indította őket arra, de talán még inkább a turóci egyezés megszegése. Említettük már, hogy hosszabb pör keletkezett, ama inscriptio portio miatt, mely a kesselleőkeői váruradalomhoz tartozó Cserenye faluban idegen kézbe jutott. Tudjuk, hogy ezt a portiot meg néhai Ilsvai Lesták nádor fia, Péter hasította ki 1428-ban bizonyos conditiók mellett egyik hívének, akit azután birtokáról Cserenyei Jakabnak neveztek. Említettük, hogy ezt az adományt Sigmond király is megerősítette. Ez a kis birtok tehát praediálista nemeseké volt, birták pedig: nobilis Valentinus, filius condam Blasii; et Michael, filius olim Gregorii de Cherenen. Ezek 1510-ben úgy látszik zálogba adták Swkwrwdi (nyilván Sukoródi) István galgóci várnagynak és nejének Margitnak, (előbb Ilméri értsd: Ürményi) Oszlányi Andrásné volt, kitől fiai György és János) a vétel Sukorodiak és a két utóbbi fiú nevében történt. A vételár 240 arany forint volt. A birtokbavételnek azonban M. János, Ráfael és György nevében 1511-ben ellentmondott Orbán nemes úr, lehet csak azért, mert a M. mint portio-birtokosok, elővételi jogot formáltak, (ilyen követelés gyakran szerepel). Sukorodi István, aki ekkor Cserenyén (talán zálogjogon) két jobbágyot, telket is birt, panaszt nyújtott be a M.-ak ellen, hogy M. Jánosnak mintegy tíz jobbágya és M. Ráfaelnek és Györgynek tizennyolc vagy húsz jobbágya uraik parancsára 1511. évi Jakab nap táján az ő két jobbágyának házára rontottak és ezek

gabonáját szekereken elhordták. Ennek vizsgálatára Bars vármegye sedriája kiküldte Koztolányi András szolgabíróát. A vizsgálat meg-
ejtésére Szent-Györgyi és Bazini Péter gróf országbíró adta ki a
rendeletet Endrédi György barsi alispánnak és Devecseri Zekel
(Székely) György Léva várának várnagya kérelmére. Hasonló ren-
deletet kapott a garam-szent-benedeki conventus, melynek eljárásá-
hoz királyi emberekül felsoroltattak: Ilméri Gyepes Péter vagy Mi-
hály, Bucsán Mihály és Baragyáni Miklós. A convent emberével
kiszállott a helyszínére Gyepes Péter, s mind a két vizsgálat jelen-
tése a panasznak tartalmát megerősíti Keresztelő szent János
napja táján kiadott levelében. Az eset egy év előtt történhetett,
különben össze nem vágnak a dátumok. Az ügy folytatása mind-
amellet 50 évig késik.

1516-ban inquirál ugyanezen ügyben a budai káptalan Suko-
rodi érdekében, M. János, Ráfael és György, valamint M. Jánosnak
fiai: Márton, Imre és Bertalan ellen; királyi ember volt ekkor
Bossányi Márton. Mint tanúk szerepeltek: Kisfaludi Zewlews Be-
nedek, Kisfaludi Dénes és György, Kisfaludi Levyk Benedek,
Nyitraszeghi Albert, Miklós, Mátyás és András, Koztoláni Ádám
és Koztoláni András szolgabíró; továbbá Buzás Bálint, Semlyk Má-
tyás, Zylagy Mihály, Koztoláni László és Márton, Alsó-Lelewczí
Rajcsánszky Benedek, Tharnowszky László és Alsó-Lelewczí Al-
bert, Baskaffalvai Mihály és Simon, Krencheni (Krencsei lehetett)
János, Jókuthi Miklós és László, Beznákfalvai Imre, Divéki Ta-
más, Bossányi Miklós és János, ezeken kívül Nyitraszeghről
Mognyanszky (talán Muthnyánszky?) Gergely jobbágya, nemkü-
lönben Podmaniczky István nyitrai püspök jobbágysai Hradistye
(így *Radich*, lehet a szomszéd Racsic is) és Dvornikról, valamint
nemzetes Gyulai Ferenc jobbágysa Krstynéről. A terminusra M.-ak
meg nem jelentek, de utóbb képviselötükben Wezelei Miklós nevük-
ben az esküt ajánlja. Az országbírói ítélet Sukorodi Istvánnak ítélte
az esküt ötven nemessel a nyitrai káptalan előtt „ad caput Joannis de
Maythe“, hogy M.-ak a nevezett objectumot erőszakkal occupálták.

Megtörtént-e az eskütétel? nem tudjuk, ellenben 1516. évi
szent Mihály tizednapján a thuróci konvent előtt M. Ráfael és
György 60-ad magukkal nemesekkel esküt tettek, hogy ők a Csé-
renyeiek curiáját Sukorodi István ellenében nem foglalták el hatal-
masul, hanem már megelőzőleg annak békés birtokában voltak (min-
denesetre legfeljebb zálog címen) ahogy jelenleg is bírják, ezért Su-
korodinak actiójában teljesen ártatlanok. Az egész ügy a hiányos

adatok miatt homályos, pedig amennyire lehetett összegyűjtöttünk erre vonatkozólag mindent, mert az efféle ügyeknél alkalmazott sakkhúzások gyakran érdekesek és bevilágítanak némileg a furfangos procedurákba. Mert az ügynek pragmaticus lefolyását nem adhatjuk elő egészében, azért csak a végeredményről szólunk. 1517-ben Sukorodi István lemond a cserenyei curiáról M. János, Ráfael, Márton, Imre, Bertalan és György javára, ők viszont kifizetik neki azt a 150 forintnyi zálogösszeget, amit ő a Cserenyeieknek adott (tehát az eredetileg bementett 240 arany forintot ő sem fizette ki). Ennek fejében István igéri, hogy Sigmond király cserenyei adománylevelét is kiadja; ha pedig Bolgári (ha jól olvassuk) Pál ítélmester, akinek kezében az jelenleg van, vonakodnék azt kiadni, ez esetben Sukorodi 150 forintra convincáltatik. Kétségtelen, hogy az ügynek több phasisa lehetett, de ezzel aztán befejeződött az. Sukorodi a nyitrai káptalanban bevallotta a birtokot és resignált az oklevelekre.

Az 1516. évi pörben szerepelt tanuk érdekes névsora bemutatja a Felső-Nyitra kisnemeseit, kicsi hijján maiglan is ott szereplő családok őseit, akik hozzájárultak ahhoz, hogy a M.-ak megszabaduljanak a kellemetlenné lett compossessortól.

Egykorú a cserenyei ügygyel a másik kis nyugtatvány.

1511-ben Bossányi István gyermekeivel: Miklós, Katalin és Ilonával egyetemben nyugtatják Majthényi Jánost, Ráfaelt és ezeknek unokaöcsését Györgyöt, „super satisfactione dotis et rerum paraphernalium Elenae, Joannis de Divék“, Baskafalva, Bascha, Majthe és Petyovkára nézve. Hirtelenében nem is sejtjenők, mit mond e rövid levélke? Azt, amire tanulmányunk folyamán többször is utaltunk, hogy a régi szép időkben a kiházásított leányok járulékaiknak kifizetésével nem szoktak nagyon sietni. A fenti Ilona, ha nem csalódunk, nem lehet más, mint néhai Gergely úrnak idősb leánytestvére, aki 1436. előtt már Divék-Ujfalussi Jánosné volt. Osztályrészét tehát mintegy nyolcvan esztendővel később fizették ki — az unokáinak. Kessellekeöböl Ilonát már nem illette rész, mert ez öcsésének, Gergelynek szerzeménye volt. Hogyan jutottak a Bossányiak ahhoz, hogy ők vegyék fel ezt az összeget? Ezt kikeresni messzire vezetne bennünket tárgyunktól, megjegyzendő azonban, hogy más oklevélben Bossányi Ilona helyett Anna áll. Nem lehetetlen azonban, hogy feltevésünk helytelen, s az 1511. adat egy újabb „relicta Elena“-ra vonatkozik, de tévesen őt nevezi M. Ilona férjének, nejét pedig M. Gergely leányának. Ha Ilona asszony 1436-ban

már Ujfalussyné, nem lehetett 1511-ben Bossányi Istvánnak felesége, itt tehát csak átháramlott örökségről lehet szó. Ilona asszony határozottan Jánosnak özvegye, míg a nevezett B. István a hirneves Barleus comes utódja és Pál fiának, neje egy másik oklevél szerint Anna volt.

1513-ban Majthényi Ráfael elfoglalta Tökés-Ujfalusi Jánosnak részbirtokait: Nagy-Soókon, Alsó- és Felső-Atrakon, Alsócon és Pacolajban. Erre vonatkozólag inquisitio is folyt, de sem az ügy előzményeit, sem következményeit nem ismerjük. (Garam-szent-benediki levéltár 17—2.)

Részletesebben szólhatnánk a Simonyiakkal folytatott zálogváltási pörről, melynek kezdetét már Lipthai Bálint ügyével kapcsolatban említettük.

1516. tárgyalják ezt Bazini és Szent-Györgyi Péter gróf országbíró előtt: „Franciscus filius olim Stephani filii Benedicti Warsányi, filii olim Emerici de Simony“, más részről pedig Majthényi János nevében fia Márton a thuróci convent megbízó levelével; valamint M. Ráfael nevében Babindaly Mátyás. A M. elmondják, hogy a jelenlevő Ferencnek szépatyja (abavus) annak idején Simony, Radubica és Kocuron levő egész portióit zálogba adta volt néhai M. Gergelynek 400 arany forintért, úgy, hogy Gergely halála után fiai is birhassák; most azonban M. János, Ráfael és ezek unokaöccse György „matura deliberacione praehabita“ elhatározták, hogy a mondott S. Ferencnek fizetés nélkül visszabocsátják, minden néven nevezendő záloglevelét cassálják és invalidálják. Ferenc halálából ezen jótéteményért, egész radubicai portióját a M.-nak adja, amiért különben 400 arany forintot is kapott. Ezt most nekik engedni át jure perpetuo et irrevocabiliter, reájuk ruházza összes jogai-
val az országbíró színe előtt. Megjegyezvén, hogy ha Ferencnek utódai a Majthényiakat ezért megtámadnák előbb „ante litis ingresum“ a 400 arany forintot kötelesek letenni, amikor is egyúttal a régebbi záloglevél Simonyra és Kocurra nézve újból erőbe lép. Ha pedig a M.-ak utódai vonnák vissza ezt a bevallást, akkor a 400 arany forintra ők convincalandók (így).

A barátságos megegyezés természetesen nem tartott soká, mert az oldalági érdekeltség bolygatni kezdte az ügyet. Négy év múlva (1520.) Simonyiak és Thurdemicziek már admoneálják M. Jánost, Istvánt és Györgyöt (Zavari) Radubicán levő porciójuk kiadására nézve; 1520. táján halt meg az öreg, közel kilencven éves M. János.

1517. évi április 12. Dénes vértanú utáni vasárnap M. Ráfael már nem élt. Ekkor idősebbik fia István Perényi Imre nádor színe előtt megjelenvén, azon pörök egyikében, melyek néhai M. Mihály özvegyével Nagy-Luchei Orsolyával ekkor Záblathi Salzer György nejével folytak, felemlíti, hogy apja már nem él; tehát ez időtájt halt meg, de a napot nem tudjuk.

1518-ban egyezség létesült Ráfael örökösei között. Ebből látjuk, hogy idősbik fia István, az aulicus regius, mostoha anyjával és öccsével szemben erőszakosan lépett fel. A szentbenedeki konventnek erről szóló kiadványa azt mondja, hogy M. Ráfael özvegye Borbála, néhai Nagy-Kálnai László leánya és M. István (mostoha fia) a fogott bírák: Endrédi György, Szobonya Miklós és Haraszthy Ferenc közbenjárására egyezsége lépnek, mivel István az összes atyai javakat kivette az özvegy kezéből. Az osztályt úgy ejtették meg, hogy a javak fele az özvegynek és fiának Jánosnak jusson, a másik fele Istvánnak. Említik Ráfael végrendeletét, de tartalmát nem írják le. A felek az egymásnak elkövetett károkat, hatalmaskodásokat kölcsönösen megbocsátják és 1000 arany forint vinculum terhe alatt kiegyeznek. Ugy látszik, hogy csak az ingatlan javakra nézve érvényesült a megállapodás, mert az ingó jószágot Novákra viszik az arbiterek „ad domum et curiam dominae relictæ” és ott, ha jól értelmezzük a homályos szöveget, három részre osztották.*) Ezért István újból megneheztelt (érthető). Ezután azt mondja az okirat, hogy Borbála asszony az ezüstmű egy részét Lévára vitte Haraszthyhoz és ott osztotta fel.

Haraszthy Ferenc, novus homo a felvidéken, de nevezetes egyéniség; dúsgazdag ember, aradi főispán, szőrényi bán, különben Lévay Sigmond barsi főispán apósa, leánya Katalin volt Sigmond első felesége. Haraszthy nagyszámú birtokait a Bánságban, az Alföldön, Posega vármegyében; futódja nem lévén, 25,000 forintért Lévay Sigmondnak, valamint másik leánya Anna férjének Bakos (vagy Paksy) Mihálynak vallotta be. Haraszthynak hitvese volt Dóczy László leánya Sónia. Bars vármegyében, Mária-Családon levő híres paulinus klastromot H. Ferenc alapította Lévay Sigmonddal egyetemben.

*) A fentebbi sorokból azt látjuk, hogy ekkor már minden testvérnek külön curiája volt Novákon, ezek az utóbbi időben keletkezettek az első osztály után.

Kitértünk kissé kerékvágásunkból, de talán nem volt fölösleges a magyarázat.

1518. A M. örökösök és Récheni András pörbe idézik Hedvig tescheni hercegnőt, Zápolya nádor özvegyét fiával Györggyel egyetemben, bizonyos hafárvillongások miatt, Kesselleökeő és Bajmóc, nemkülönben Chygel falu miatt. Az ügy, mint alább látni fogjuk, egy év múlva (1519.) véget ért.

1519-ben Füssy János leánya Dorottya Magyarádi Oroszy Ferenc hitvese, leányaival: Susanna, Anna és Apollóniával tiltják Majthényi Ráfaelt, helyesebben örökösait a kutnai portio elidegenítésétől. Kuthna Krencs falu felső részének neve. A Füssy-család talán az első nem Divek vérbeli, amely a nemzetség ősi földjén gyökeret fogott. Az eset teljesen érthetetlen, de becses lehet későbbi kutatásokra nézve, azért feljegyezzük. Amennyire ma ismerjük Krencs multját, azt állíthatjuk, hogy éppen a Füssy-család révén veszett el mindinkább ezen ősi birtok a nemzetség kezéből.

1519-ben Mathias de Adamfalva Nyitraszeghen levő részét eladja M. Ráfael fiának Istvánnak 400 forinton „feria quinta post festum beati Galli“ kelt a thuróci konventnek erről szóló kiadványa (Archivum Capituli Neosoliensis fol. 25.). Minthogy néhai Ráfael már jelentékeny birtokot szerzett Nyitraszeghen, utódai azt gyarapítani törekedtek. Birta is a M.-család a 19-ik század első feléig.

1519. Octavo die festi b. Nicolai Episcopi et Confessoris tudatja a szt. benedeki konvent, hogy Lajos király *adjudicatoria* és *juramentaliaja* alapján M. Ráfael özvegye Borbála asszony huszonötödmagával, nemes személyekkel, megesküdött Zápolya János erdélyi vajda és testvére György ellenében, hogy nála Szklabina, Turóc-Szent-Márton és Stubnyára vonatkozó oklevél nincsen. Ezzel befejeződött a Zápolyákkal kitört viszály.

1520-ban halt el a testvérek utolsója, M. János, nyoma van, hogy végrendeletet alkotott, de csak megemlítve találjuk azt, tartalmát nem ismerjük.

MAJTHÉNYI MIHÁLY VÉGRENDELETE.

Fentebb már említettük, hogy M. Mihály a háji temlom javára tett alapítványával akarta megörökíteni nevét, de emlékét elmosták a reformáció hullámai. Az alapító levél ugyan meg van, de az alapítvány elveszett.

Ulászló király Budán 1502. nov. 26. erősítette meg Majthényi Mihály alapítványát, az alapító személyes kérelmére. Elmondja, hogy Stubna nevű birtokán levő scultetiáját a malommal — nem értve ide néhai György bíró házát, Stubnán — megbővítve, egy jobbággyi sessióval Háj faluban, a nevezett bíró házához annyi szántóföldet, kaszálót és erdőt reserválván, amennyi egy egész jobbággytelekhez tartozik, a scultetia a malom és a jobbággytelek minden egyéb járulékát, amiket ő saját fáradságán és pénzén szerzett, tekintvén az örök élet reményeit stb., különös tiszteletből a szűz Mária Isten anyja, a 11 ezer szűz, szent Antal, szent Damján és Ciprian, Mihály arkangyal és a 12 apostol iránt, e főntnevezett javakat a gayi templom oldalán alapított kápolnának adományozza, illetve Andrásnak, jelenlegi papjának és jövőendőbeli rectorainak hagyja, oly kikötéssel, hogy az az ő lelki üdvösségeért, valamint a szülei, testvérei és rokonaiért isteni tiszteletet tartson. Hosszasan részletezi, mely napon melyik szentről emlékezzék meg, első helyen említvén édes anyjának Anna nevét. A király változatlanul megerősítette ezt az adományt a jelenlegi „rector capellae“ és utódai részére minden időkre. A kancelláriában előttemezte magister Johannes de Ellyjewelgy. Talán nem vétettünk, hogy a végtelen hosszú ájtatos fohászokat egész terjedelmükben nem közöltük. A hajlott korú buzgó öreg lelki életébe bepillantani ennyi is elég... A másik idevágó documentum, a budai káptalan előtt készült végrendelete, melynek hiteles másolata Körmöc városa levéltárában (Tomus I. Tom. 23. Fasciculus 1. Numerus 5.). A káptalani kiadvány elmondja, hogy nemzetes Majthényi Mihály kívánságára ki-

küldötte két tagját: „venerabiles dominos Nicolaum de Lasko et honorabilem Magistrum Briccium de Hozzwmezew“ kanonok társakat, a nehéz betegségben fekvő úrhoz, hogy őt kihallgassák és a történekről jelentést tegyenek. A kiküldött két kanonok azt jelenté, hogy 1504. évi Petronella szűz napján (május 31.) elmentek „ad domum circumspecti Georgii Amperis Bude ex opposito sedis semmellarum habitam“, tudniillik Majthényi Mihály lakásába. Ott előttük végrendelkezett (helyesebben csak a kész fogalmazványt átíratta), mely végső intézkedésének szövege így szól: „A szent és oszthatatlan Háromság etc. nevében Amen.

Én Majthényi Mihály igaz és törvényes ura Háznak „verus et legitimus heres in Hay existens“ beteg testben, ép lélekkel stb. érezvén életének közelgő végét, a világi ügyek mellett saját s felesége Nagy-Lucei Orsolya asszony lelki üdvéről gondoskodni akarván, így határoz, mert nem akarja, hogy halála után a gondviselés által neki juttatott javak fölött a rokonság között egyenlenség támadjon... Ezek után lelkét a Mindenhatónak, szűz Máriának s minden szenteknek ajánlja, testét a Hájban alapított szent Anna kápolna déli oldalán kívánja letéttetni. Itt újra elmondja, hogy 1502-ben királyi sanctióval tett alapítványlevélben foglalt adományát megújítva megtoldja a következőkkel: Karlova birtokon egy jobbágytelket minden tartozandóságaival, melyet saját pénzen szerzett; item 200 forintot, mely pénz Nagy-Luchei Damján úrnál vagyon (Orsolya asszony testvérénél) egy arany láncért adott zálogösztveggépen; ha ez a láncot vissza akarja váltani, adják neki az executorok és vegyenek a pénzen birtokot vagy bármit, hogy azt is a „Rector Capellae et Capellanus; élvezzék. Item szent Katalin templomának adja, azokat a kuriákat (nincs közelebbről megmagyarázva) amiket Antal úr is (néhai Hájszky) az egyháznak hagyott. Végrendeletének végrehajtója legyen szeretett testvére (frater meus carissimus) Zorárd prépost vagy elhalálózása esetén a prépost utódja. Kéri őket az Isten és minden szentek szerelmére, legyenek pártfogói a plébános és káplánoknak és legyen gondjuk rá, hogy a kápolnában naponta istentisztelet tartassék. Szeretett feleségének hagyományozza Hájt, Stubnát és Csremosnót, oly módon, hogyha férjhez akarna menni, testvérci a Majthényiak, adják neki az őt megillető 800 forintot és úgy zárják ki (értsd: a fekvő vagyonból) nem pedig másképen. Ha pedig felesége özvegy-ségben akarna maradni élete fogytáig, ez esetben zavartalanul élvezze a fentebbi három birtokot. Halála után testvérei vagy aki-

ket megillet, „quibus jus dabit“ foglalják el és használják. Kéri testvéreit, védelmezzék meg az özvegyet „contra injustos impetitores.“ Minden ingó-bingó jószágát feleségének hagyja; úgy itt t. i. Hájon, valamint bárhol levő birtokain. Készpénzét illetőleg hágy az ő szolgálinak, akiket a „juventute“ (talán azoknak ifjúságát érti) tartott és azoknak, kiket megkárosított (quibus dampna feci), amint Jakab plébános, gyóntatója jól tudja és amikkel őket tisztességesen eltemessék, 200 frtot. (Ezt szóról-szóra kellett fordítani. A gyarló latinság dacára az értelmet ki lehet magyarázni, hajlandók vagyunk feltenni, hogy a végrendelkezőnek saját szavai voltak leírva.) „Item puelle Apolonie filie Radwansky (így) „tres Cifos“ edényeket, melyeket zálogképen Mathias Litteratus de Prividia neki 60 forintban adott át, valamint egy aranyozott subáját, cum uno cippo argenteo externis dealbato et internis deaurato, szintén a nevezett Radwanszky leánynak hagyja a végre, hogy ha Isten élteti, ezekkel férjhez mehessen, ha pedig el találna halni, quod Deus avertat, azon pénz a subával és edényekkel együtt „et piccario“ a nováki szent Miklós egyházára szálljon, „ahol elődeim *atyám és anyám* nyugosznak.“ Ennek árán az ő lelkiüdvösségükért „missa et divina officia“ mondassanak. Hasonló megaranyozott ezüst edényt amelyet Apoloniának a Radwanszky leánynak hagyott, juttat a thuróczi szűz Mária klostromnak „ut preparetur calix de illo cippo“. Item Damján úrtól és ennek anyjától zálogba vagyon nála tiszta arany gyűrű, „cum duobus monilibus“ két násfával, kétszázöt forintban; ha ki akarnák váltani, adassanak ki nekik; ha pedig nem váltják ki, az executor adja el a tárgyakat és a pénzből száz forint jusszon a thuróci klostromnak, hogy a prépost úr utódai azt a klostrom javítására fordíthassák. Ezért pártfogói legyenek a mondott kápolna plébánosának és káplánjainak. Item, azon pénzből a klostromnak hágy még 50 frtot „ad octo lygna“ a kehelylyel együtt, mely a háji szent Katalin templomában van eltéve. Ez örökös misékre legyen, item azon pénzből tíz forintot még gyóntató atyjának is hágy; item tíz forintot misékre a szomszéd szent Mihály plébánosának, tíz forintot a thuróci klostrom szerzeteseinek, hogy egy évig miséket mondjanak, öt forintot a szent Mártoni plébánosnak; item öt forintot Tót-Prónára a plébánosnak ugyancsak misemondásért. Külön az alsó-stubnai kápolna tetőzetének javítására öt forintot. Ami egyéb arany- és ezüstje, pénze és ezüstje „piccaria et cochlearia“ (edények s kanalak) van, mind a feleségének, Orsolyának hagyja. Item zálogos birtoka van Bodorfalván és Ivánkafalván

száz-száz forintban. Ezekből az uraiknak elenged ötven-ötven forintot, ha vissza akarják váltani, a többit a háji kápolnára hagyja, hogy azon ezüst feszületet vásároljanak, amit ha a kápolnának fődele javítást igényelne, vagy egyéb javítás lenne szükséges, eladhatnak. Item „Georgio fratri meo de Maythén“, (de ez nem édes testvér, hanem Sigmondnak, a néhai seniornak fia) ezüst kardját hagyja minden hozzátartozékaival; item János körmöczyi nótárius ötven frttal tartozik. „Ezt a pénzt adják márvány sírkövemre „in quo fiat sculptus homo in armis et arma mea vulgo herb penes hominem“; item azon ötven forintból készíttessék fekete zászló (hézag), amelyen „arma mea vulgo herb“ aranyban és ezüstben legyen festve; „item vegyenek két candelabrumot fából aranyozottat, az általa alapított kápolna oltárának; item cserenyei birtokán Barsvármegyében levő portióját az elefánti szent János klastromnak hagyja 150 forintban, a hátralévő (így) 150 forintot pedig testvéreinek relaxálja (így). Item, Seless Benedek 16 frton zálogba adta neki kuriáját (a többi kiszakadt), ebből 8 forintot relaxál neki szolgálataiért, a fenmaradt 8 forintot a Kameneczen levő Mind-szentegyháznak testálja kehelyre.

Itt talán a legfontosabb rész kiszakadt. Item de p (ossessione?) in Hay habitam quam pro 500 florenis quos (hézag) bono episcopo Agriensi et thesaurario Regio mutuo sub spe restitutionis dedissent, pignori obligata non fuerat (hézag) . . . . Ha visszaváltani akarnák, kétszáz forint elengedtessek; háromszázat azonban kifizessenek, ezeket az executor oda fordítsa, ahol az ő lelki üdvösségét leginkább elősegítve látják. (így!) Datum et actum feria (hézag) proxima ante festum Kathedre S. Peri apostoli Anno. 1504. Coram honorabilibus dominis Jacobo plebano de Haj, Andrea Rectore capelle sancte Anne de eadem, necnon dominis plebanis Paulo de sancto Michaeli et Georgio de Prona sclavorum, publico Notario item Ego Georgius plebanus de Prona sclavonicali, Thabellio publicus existens papalique auctoritate creatus, fui requisitus et rogatus, dum . . . . Testamentum hoc nuncupatum ultime voluntatis Egregii domini Michaelis de Maythen dispositum ordinatumque fuit, mihi notum existit una cum prenominitis testibus videlicet . . honorabilibus dominis Jacobo plebano de Hay confessore dicti testatoris, Andrea Rectore capelle Sancte Anne, ac Paulo plebano de sancto Michaeli, necnon ceterorum Nobilium in (presentia?) videlicet — Johannis — — — Pauli de Bodowfalwa, Benedicti Seless

de Kysfalu. Michael de Maythen filius Gregorii de eadem Maythen m. p.

Ezt a végrendeletet híven „de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali“ (a végén mégis csak hibásan) átírta a budai káptalan tercio die dicti festi beate Petronelle virginis 1504.

A végrendeletnek káptalani átírásából kitűnik, hogy Mihály úr 1504. május 31. ismét közeledni érezte végső óráját. Végrendeletének megszerkesztésekor az év elején bizonyára már búcsúzni kezdett, arra vall a komoly, ájtatos hang, mely szövegén uralkodik. Januárius 18-án, vagy februárius 22-én háji udvarházában volt betegen, a szomszéd papok, köztük a pápai közjegyző, valamint Kisfalvi Szeless Benedek régi szolgája és szomszéd nemesek körében. Végrendelete is bizonyítja, ha más adatok nem is mutatnák, hogy kedvező anyagi körülmények között élt. Kedvenc birtoka lehetett a Háj, már csak azért is, mert saját fáradságán, sok bajjal és áldozattal szerzette. Ezt akarta, amint kivehető, nálánál sokkal ifjabb feleségének biztosítani. Mennyire érdemelte ezt Orsolya asszony, a közel jövő megmutatja. Ekkor a nagy protektor, Orbán püspök, Orsolya nagybátyja már 12 éve elhalt, a nagy vagyon, mely kezében volt, bizonyára nagyon megapadt. Végrendeletében még testvéreit is kéri, védjék meg az özvegyet! Hogyan contemplálta ezt a végrendelkező öreg úr és hogyan valósultak meg kívánságai! Diszfegyverzetét, magának utódja nem lévén, legidősebb bátyja fiának, Györgynek hagyja, a merő ezüst kardot a hozzá tartozó kellékekkel. Némely arany násfán és asztalneműn kívül, amit nejjére hágy, más arany díszről szó sincs, mert az a szemkápráztató, de izléstelen, aranynyal túlterhelt ruha, milyen a 20. században ősmagyarok ivadékait terheli és az újmagyarokat ékteleníti, régen általában nem volt ösmeretes. A drágakövekkel rakott fényes ruhákat csak tüntetőleg nagy ritkán viselték a legmagasabb állású férfiak, pl. Ujlaki. Milyen nexusban volt Mihály a hajadon Radwánszki Apollóniához, nem tudjuk; neve Mihály nővérére, Apollóniára emlékeztet. Bár Mihály úr elég távol lakott az ősi javaktól és Kesselleökeőtől, azért nagyon érezhette odatartozását, mert vidéke egyházairól, a nováki családi patronátusról és a szomszéd kameneczi templomról sem feledkezik meg. Legmeghittebb főemberszolgája lehetett Szeless Benedek, aki szintén odavaló nemes volt. Nemes Kosztolány szomszédságában levő Kisfalu alias Vieszka, tényleg is kicsiny nemesi compossessoratus köréből, mely proh dolor! csak a mi napjainkban enyészett el annyi más kisnemes.

existentiával együtt. Tekintvén Mihály pályafutását, mely a királyi udvarban, csatamezőn, utóbb főpapok udvaránál folyt le, feltehetjük, hogy bár az írás mestersége még csak gyér művelőkre talált és a latin nyelvet is csak nagy elvértve tanulták meg az urak, szabad feltenni, hogy Mihály úr ha nem is ifjúságában, legalább később a nagyműveltségű főpap szolgálatában, amidőn vele nagy utakat tett huzamosabban, hisz évek során az olasz és a latin nyelvet úgy ahogy megtanulhatta, másoknál képzetebbb lett. Végrendeletének latinsága, erős barbárságánál fogva, némi közvetlenségét árul el tollba mondott szavai olvasásánál egy kis meleget érzünk.

A hazai műveltség-történelemből tudjuk, hogy Beatrix királynő bejövetelével az olasz műveltség, művészet és fényűzéssel sok, nálunk eladdig ismeretlen szokás és eszköz terjedt el. Ilyen volt pl. az evőeszköznek, a villának használata. Hogy milyen mértékben, mennyi idő alatt terjedt az el, nem tudni, valószínű, hogy a legtöbb ember alkalmatlannak tartotta az új étkezési módot, azért még a királyi udvarnál sem vált általánossá. Némileg fölöslegesnek is látszhatott, hisz étkezés után, úri szokás volt, díszes tálat nyújtani a vendégeknek mosakodásra. Ha általánossá lett volna az új divat, bizonyára Orsolya háztartásában is akadunk az ezüst kanalak mellett villákra is, de Mihály úr úgy látszik conservatív volt. Kést úgy is viselt mindenki övében, tarsolyában, ezüst kanál ékeskedett az asztalon, a többire elégségeseknek bizonyultak nála a gondviselésadta villák, az ujjak. Ingó-bingó marhája között villát azért nem találunk.

Végrendelete végén János körmöci notariusnál elhelyezett 50 frtját hagyja sírkövére, leírja ezt: hogy márványköbe faragtassék egy férfi fegyverzetben, azt nem mondja, hogy az ő saját „vera et authentica effigies“-e legyen, de odakívánja címerét, gyász-zászlót arannyal, ezüsttel himzettet.

Halála a fenti adatok nyomán 1504. május 31. és augusztus 15. közti időre tehető.

Midőn sorok írója tanulmányai folyamán e végrendeletéről értesült, megszerezte másolatát Körmöc városának jelenlegi levéltárnokától, a derék Wagner Edétől, kivel azóta éveken át munkálkodott ott egy másik tanulmány megalkotásán. E közben ellátogatott a távolról rég ösmert Hájra, hogy szemtől-szemben láthassa emlékeit s a munka által kegyelt helyen felkeresse hőseinek nyomait. Keserű csalódás érte a látogatót. Igaz, sok idő mult

el azóta, hogy Mihály úr lecsukta szemeit. A régi udvarház, utóbb kastély, a levéltár adatai szerint terjedelmes épületté vált. És a kastélynak semmi nyoma. Akkor tudta meg a látogató, hogy a düledező kastélyt még 1905-ben teljesen lebontották, anyagát, faragott köveit széthordták. A Háyszkyak ősi fészkének még emléke is kiveszett. De fennáll még a régi templom, messziről felismerhető csúcsíves ablakaival. A szent Katalin egyház déli oldalán ott kellene lennie a „nobilis domina Anna“ emlékére emelt kápolnának, ott Mihály úr sírkövének. A tisztelendő plébános segítségével végigkutatott mindent: a templom boltozatának padlásától az alapjáig, hasztalanul! Minden emlék az enyészet áldozata lett. Volt-e ott sírkő valaha? Ki tudja?

MAJTHÉNYI SUSANNA SOÓKY SIGMONDNÉ LEÁNYA MARGIT, FÉRJ. PEWKRY ISTVÁNNÉ.

Tanulmányunk folyamán már többször hangoztattuk és itt újra ismételjük, hogy nem akarjuk az olvasót komoly jogtörténelmi részletekkel fárasztani, mert ezek alapján véve messze estek hőseinktől is. Ők megindították ugyan az ügyet, de bonyodalmaiba nem avatkoztak, azt tőlük különben távol álló egyénekre, mondjuk jogtudósokra bízta, tehát csak indirekte vettek részt a gyakran elkeseredett küzdelemben. Maga az érdekelt fél ritkán nyúlt bele a pörös ügy szálaiba, akkor is legfeljebb erőszakos beavatkozás által súlyosbította a helyzetet. Előttünk van néhány hiteles adat egy hosszú pörrel, mely a pörök mindennapi és száraz phasisaitól elüt. Egy nemes hölgyet mutat be, aki maga tör be gyűjtött fegyvereseivel a vitéz szőrényi bánnak ősi lakóházába (kastélynak mondhatjuk, bár többnyire toronynak neveztetik), azt erőszakkal elfoglalja és belehelyezkedik.

Ennek a kis magánháborúnak indító oka ugyancsak közönséges: a vérrokonságból eredő közös birtoklás, ebből kifolyó valódi vagy képzelt jogsérelem. A sokfelé elszórt kisebb-nagyobb birtokok igazságos felosztása mindig nehéz volt s lett légyen az osztályt végrehajtó közeg hivatalos személy, vagy választott, úgynevezett fogott bírák, sententiájukba, bármi nagy vinculummal volt is megerősítve, a rövidséget látó fél nem tudott belenyugodni s önhatalmúlág megdöntötte azt, hogy újabb jogi eljárást idézzon elő.

A jelen esetben, minthogy az ügyre vonatkozó összes pörös aktákat nem ismerjük, tájékozásul csak a pör tárgyát, a birtokokat soroljuk fel, de származásukat nem bolygatjuk. A vitás objectumok: Felső-Atrak, Felső-Soók, Felső-Bew alio nomine Male Behincze (Nagy-Rippény tájékán), Paczalaj, Alsó-Atrak, Mosóc (Vágújhely táján), Ondroh (Surány mellett) és Alsó-Sóók Nyitra vármegyében; valamint Ohaj Bars vármegyében, tehát kilenc falu, mindenestre jelentékeny substratum, még ha ezek a birtokok összes részeikkel egyetemben nem is voltak a pör tárgyai, mivel

feltehető, hogy az egyes tagok nem kerültek új osztály alá, mégis számottevő értéket képviseltek. 1505. elején a következő felek voltak itt érdekelve: „nobiles *Stephanus*, filius Petri filii olim Stephani, filii condam Joannis de Soók, *Osvaldus* de Korlathkew, filius dominae Dorotheae filiae dicti olim Stephani (itt hiba lehet, mert kihagyja Pétert) filii antedicti Stephani de Soók, *Jacobus* de Baraczka, filius dominae Annae, filiae dominae Veronicae filii (így filiae helyett) dicti olim Stephani filii praefati Joannis de Soók,*) *Catharina* consors Bartholomei de Kaplath, filia olim Osvaldi, filii dominae Dorotheae, filiae Michaelis (így) filii praedicti Joannis de Soók, *Sigismundus* de Koross, filius ejusdem dominae Dorothea (így), *Margaretha* consors Egregii Stephani de Pewkewr (így Pewkry helyett) filia condam Sigismundi filii Joannis, filii dicti olim Michaelis filii praefati condam Joannis de Soók (ennek a Margitnak anyja, Majthényi Gergely leánya Susanna, Soóky Sigmond neje, később Szent-Miklósi és Óvári Pongrácz Pongrácz neje); Barnabas de Bela Banus Zewreniensis; ennek leszármazása nincs mellékelve, de az okiratból kitetszik, hogy ő is csak néhai felesége Soóky Borbála révén volt érdekelve.

A felsoroltak részére II. Ulászló rendeletére a nyitrai káptalan, valami korábbi ítélet alapján, melyet ez idő szerint, sajnos, nem ismerünk, kiküldi tagját Kermendi István mesterkanonokot, a királyi curiából erre delegált Daróczi Márton mesterrel egyetemben az osztály végrehajtására. A megbízottak eljárván megbízatásukban jelentést tesznek, hogy a feljebb megnevezett kilenc birtokra kiszállván, az összes határos szomszédokat egybehítták. Jelen voltak: Nemes Felső-Vásárdi Benedek, Forrózeghy Márton, Benedek és János, Theseni Ambrus, Zekwliczky György, Dióssi Miklós, Rohodi János, Kis-Ujlaki Imre mester és Ohaji Bornemissza Bálint. Először is János apostol napján Felső-Atrakra szállott ki a küldöttség és azt négyfelé „in quatuor partes rectas et aequales“ osztotta fel Soóky István, Korlathkeői Osvát s Baracska Jakab részére kihatván hét sessiot és három „loca campestralia“ (nyilván irtványok érthetők), amelyeken alattvalók laktak. Hasonló részt kapott — itt hézagos az irat, a név hiányzik — Mihálynak fia János, néhai Soóki Istvánnak édes testvére. Ezt a tagot kétfelé osztja a küldöttség; egyiket Kaplathi Bertalanné (Korlathkeői ?) Katalin részére hasítja ki, ez Osvátnak leánya (Osvát Soóky Do-

*) A családfa szerint hibás.

rottya fia), valamint Korossi Sigmond részére. A harmadik részt szintén kétfelé osztják: egyiket Margitnak, néhai Soóky Sigmond leányának Pewkry Istvánnénak assignálván, a másikat pedig Belay Barnabásnak zálogjogon ítélik oda, ez néhai feleségét Borbálát, néhai Soóky János leányát illette. Ezenkívül a fentemlített négy résznek két részét (így) t. i. néhai Soóky Pálnak Felső-Atrakon levő portióját, a „plaga orientali ex opposito curiae nobilitaris olim Joannis de Soók“ a néhai Soóki Pál curiájának felével „cum directa medietate“, -a szentegyházzal szemben, ahol jelenleg (allodium) major van, egy jobbágy sessioval és kilenc irtványossal szintén Soóky Margitnak Pewkry Istvánnénak assignálják. Néhai Soóky Pál curiájának és részének másik felét, amelyben Belay Barnabás familiarisa Kelemen, házat épített, kilenc sessióval Belay Barnabásné, néhai Soóky Borbála testamentuma értelmében, az utóbbi férjének a visszaváltásig zálogjogon assignálják. Ezenkívül még néhai Soóky Pál curiája szomszédságában volt egy jobbágytelek, azt is Belay Barnabásnak kezére bocsátották zálogjogon, neje végrendelete alapján. Ennek kiegyenlítésére Felső-Soókon Pewkryné részére „sessionem nobilitarem“ assignálnak. Továbbá néhai Soóky János curiájának teljes felét Felső-Atrakon a gyümölcsössel, szőlőkkel egyetemben, nevezetesen Dioskaspan és Nagyhewlean nevű szőlőket az ottani promontoriumban a fentemlített végrendelet alapján Belay Barnabásnak assignálták zálogjogon. Továbbá Felső-Atrak határában egy Bochlacsawy Korlathfölde nevű praediumot találtak, amely azonban Felső-Atraktól határjelekkel volt elválasztva és az egész Soóky vérség által közösen használtatott, ez úgy látszik, érintetlen maradt. Aprószentek napján a küldöttség Felső-Soókon járt el: ott néhai Soóky Péter fia István curiája részén kilenc jobbágytelket említ, ehez tartozik két (loca campestralia) irtványos, ezt a részt a fentebbi Soóky Istvánnak, Korlathkewy Osvátnak és BaracsKay Jakabnak adják ki. Másik részét a nevezett néhai Soóky Mihálynak (így) szintén kétfelé osztják. Az osztály egyike öt jobbággyal, Kaplathinének és Korossi Sigmondnak assignáltatik, a másik felét (néhai Soóky Mihály részének) ismét kétfelé osztják, ez „condam Sigismundi filii Joannis filii olim Michaelis“ tulajdona volt és három jobbágyot foglalt magában, ezt Pewkrynénak, a fentnevezett Sigmond leányának ítélik. Másik részét (tehát a felerésznek felét), mely „ad portionem possessionariam praenotati condam Joannis (itt zavaró hézag van) jam dicti Sigismundi *deberet provenire*“ (ez nagy jelentőségű megjegyzés), ezen portióhoz tar-

tozó három sessio „quoad perpetuitatem“ Pewkrynét illeti, mint Sigmond leányát; ezt „quoad impignorationem“ Borbála asszony végrendelete, férjének Belay Barnabásnak hagyta zálogjogon, ezért „usque tempus redemptionis“ ez utóbbinak kezére bocsátják. Ugyancsak Felső-Soókon néhai Soóky Pálnak Diós felé eső részén két jobbágytelket találnak, kettő lakott, a többi üres; ezeket Pewkrynének assignálják. A fölötte pongyolán készült későbbi másolat itt azt mondja: „*possessionariae dicti condam Pauli Soóky*“, melyen szintén kilenc jobbágy és egy deserta sessio vagyon, hol Gregorius Galgovo lakik. (Ez úgy magyarázandó, hogy a jelenlegi lakos csak mint zsellér lakja, nem pedig mint telkes gazda.) Itt a levél igen hézagos, de kivehető, hogy ezen rész „*dicto Barnabac Belay*“-nak jutott. Megjegyzendő mindazonáltal, hogy Pewkrynének minden részei örökös jogon adatnak kézhez, Belaynak pedig mindannyi csak zálogjogon.

Ezután Mosóc birtokra szállottak a kiküldöttek, de ezen eljárást nem követhetjük, mert az irat annyira hézagos, hogy értelmezése lehetetlen. Ott is több jobbágy volt; az osztályos atyafiak ott is a jogos arányban részesítették.

Folytatólag a küldöttség „*feria 2-da proxima post festum b. Thomae Martyris*“ Alsó-Atrakon folytatta az osztályt; először is azt kétfelé osztják, mindegyikbe hat jobbágyot és öt „*loca campestralia*“ foglalván. Ezeket Margit asszonynak, Korossy Sigmondnak és Katalinnak assignálják, a már túl pongyola stylus a nőket csak így említi, az elsőben Pewkrynét, az utóbbi néven pedig Kaplathynét kell értetünk. A másik, ezzel egyenlő rész Soóky Istvának, Korláthkeői Osvátnak és Baracskey Jakabnak jut; az ottani szőlőket is a felek közt felosztandóknak mondják, de az okirat nem mondja, vajjon megtörtént-e?

Ezután Sylvester pápa napján Alsó-Bew faluban jártak el; ezt teljesen Pewkryné kezére bocsátották; ugyanaznap a közeli Pacalajra mentek; itt néhai Soóky János „*locum sessionis nobilitaris*“-át minden tartozékaival Pewkrynének, Korossy Sigmondnak és Katalinnak Kaplathynének assignálták, más három jobbágyot Soóky Istvánnak, Korláthkewy Osváthnak és Baracskey Jakabnak kezébe adták. Ezután, in festo Circumcisionis Domini, a praediums Kis-Cabaj, alio nomine Ohajföldét, Nyitra vármegyében az egész Soóky vérségnek assignálják.

Másnap Alsó-Soókon osztják kétfelé a birtokot; itt az egyiken két jobbágy és hét irtványos találtatott, ezt Soóky István, Korláth-

kewy Osvát és Baracskey Jakab kezére adták; a másik felét, melyben öt jobbágy és négy irtványos volt, Margit asszonynak, Korossy Sigmondnak és Kaplathynénak assignálták. Ugyaneznap Ondroh birtokot is két részre osztják, ebben mintegy két jobbágy és némi irtványos volt, ezeket, úgy mint fent, a három osztályosnak, ugyanannyit a másik három osztályosnak assignálták. Végre újév utáni pénteken a fentemlített Ohaj birtok (Bessenyew szomszédságában) a jobbágysai voltak felosztandók; valamint a „*loca campestris*“ (így) összesen tizenkettő, de ezeknek neveit nem ösmerték, úgy látszik a földesurak sem, mert csak azt tudják, hogy az utca két oldalán vannak, ezeket is, úgy mint a megelőzőket, a két osztályos félre bocsátották. Az utóbbi javakban Belay nevével már nem találkozunk, tehát azokból neki nem jutott rész.

Az oklevél záradéka kimondja, hogy a felek öröklött ősi javaikban megerősítettén, azokat bárkinek esetleges ellentmondása dacára birhatják, keltezi pedig a kiadványt: „1505. octavo die postremae executionis praemissorum.“

Az eredeti, függő pecsét alatt kiadott privilegialis levél ismeretlen, hiteles másolatát hosszú idő múlva, 1714-ben, nemzeti Csery Imre kérte magának és ekkor az eredeti már meglehetősen csonka volt. Az akkor kapott hivatalos transsumptum későbbi föltötte gyarló másolatát használtuk mi. Kis-Cabaj, alio Ohaj földé nevű birtok helyét nem tudjuk, a másik birtok, Felső-Bew véleményünk szerint a mai Bzinc lehetett, Felső- és Alsó-Soók ma már ismeretlen, csak egy Soók van a vidéken, ennek a neve Tót-Soók. Hogy Alsó-Soók a vágmelléki Soók lehetett, első tekintetre valószínűnek látszik, de a nagy távolság miatt nehezen hihető, mert a bizottság az ismeretlen Kis-Cabaj után másnap már lentjárt a Vág vidéken, sőt ugyanaz napon még Ondroh birtokot is bejárta és utána másnap a közeli Ohajban befejezte működését.

Az eljárás télvíz idején és amint látjuk, nagy gyorsasággal hajtván végre, magában rejtette a jogos pörlekedések csiráját; mivel ha a birtoknak akkori főtényezőjét, a jobbágyokat nagy gyorsasággal fel is lehetett a felek között osztani, hátra volt a curiák, belsőségek s allodialis ingatlanok felosztása, ezt pedig ilyen gyors tempóval csak felületesen hajthatták végre; Belay Barnabás zálogjoga többnyire csak „*usque terminum redemptionis*“ volt érvényes. Közönségesen nem is szokott hosszú lenni a zálogváltási terminus, azért meggyőződésünk szerint ebben rejlett az erélyes Pewkryné támadásának indító oka. Nyilván vissza akarta szerezni

a javakat, Belay pedig nem akarta elhagyni a szép zálogos birtokot. Nyilván a zálogösszegeket sem akarta elfogadni a különféle portiókról, amire ürügyet hamar lehetett találni. Pewkryné a kor szokása szerint hihetőleg birói kézbe tette le a zálogpénzt és alkalmas órában, midőn a szörényi bán valahol az alvidéken hivataloskodott, nekirontott a felső-atraki toronynak, egy kis csetepaté után hatalmába kerítette és bele helyezkedett. Ezzel aztán intra dominium volt. Így véljük magyarázandónak az esetet.

Hogy a fent tárgyalt osztály nemcsak ezt az egy kérdést oldotta meg hiányosan, kitűnik abból, hogy még 1714-ben is, tehát két évszázad után még felmerültek jogi kérdések e tárgyban. Csery uram ezért adatta ki magának a káptalan hiteles másolatát. Szorosán összefügg ez az alább tárgyalandó pörrel.

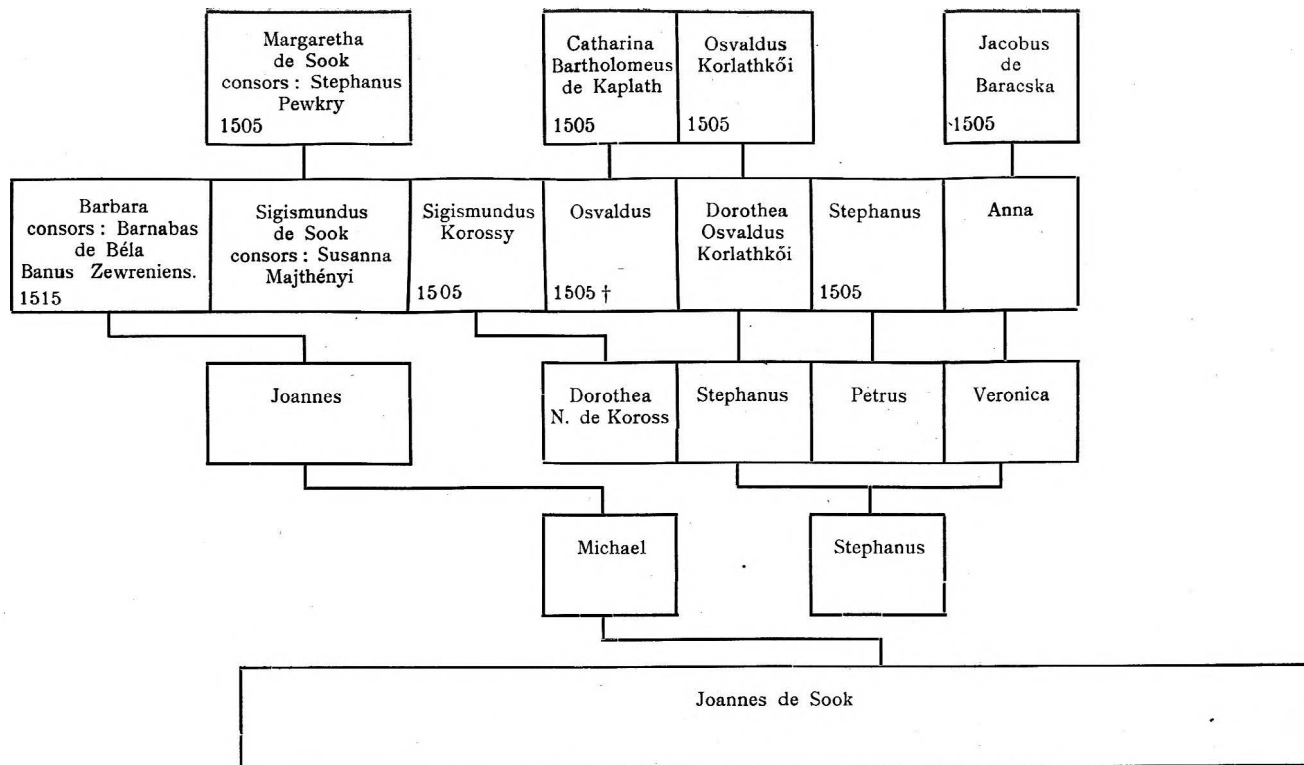
Budán 1512. évi feria 5. proxima post festum Assumptionis Virginis, Ulászló király nevében tárgyalt tanúkihallgatás Werbőczy István által jegyzett szöveg szerint Belay Barnabás szörényi bán nevében panaszt emel ügyvédje Felchwty Balassa Benedek. Az alperes Majthényi Ráfael, ügyvédje Gregorius litteratus de Mykola. Belay Barnabásnak pöre támadt Majthényi Ráfaellel és Pewkry Istvánnal, valamint feleségével Margittal, aki néhai Soóky Sigmondnak és nejének Majthényi Susannának, jelenleg Szent-Miklósi és Óvári Pongrácz Pongrácznének leánya, azért, mert Margit asszony a panaszosnak Felső-Atrakon levő nemesi curiáját, illetve tornyát (turrim, aféle régi donjon „nebojsza“ lehetett) elfoglalta és onnét ingóságokat elvitt. Elmondja, hogy a felperes ezelőtt egy pár évvel a nádor üzenetére, mikor a törökökről rossz hírek érkezének, kénytelen volt Szörény várába sietni. Birtokán maga helyett hagyta Belay Jánost, hogy őrizze javait, de ez feladatának meg nem felelt. A tanúkihallgatást már 1510. évi szent István napján rendelte el a király: „in oppido nostro Komárom“, de az uralkodó pestis miatt a nyitrai káptalan oda nem mehetett, ezért kiküldte két tagját: Sárospataki Sebestyén mestert és Ilméri Pál kanonokokat Nyitráváralljába (ad suburbium Parwtcza) (talán a dögvész miatt nem mentek a helyszínére s a tanukat ide idézték be) ide gyűltek össze a nemesek és más tanuk. Ezeknek vallomásából kitűnik, hogy Margit asszony Pewkry Istvánné a curiát kapta, „obtinuisse“ és hogy egyik ottani jobbágya házában lakik. A szövegből nem tűnik ki, vajjon a curiát előbb kapta-e ítélet útján osztályrészt? vagy talán csak az elfoglalás általi birtokbavételt értik? Az oklevél e része kiszakadt.

A tanuvallomásból kiderül, hogy Margit asszony, Zukból és Zavarból való, tehát Majthényi Gergely, az ő nagyatyja utáni birtokokból, saját vagy rokonai jobbágyságait összeszedte, velük az egész felső-atraki birtokot, valamint a curiát elfoglalta, Belay Barnabás embereit pedig erősen megverte és megsebesítette. A tanuk azt is hallották Magit asszonytól, hogy a curiában talált tárgyakat otthagya, de azokat egy lakásba (*habitationem*) gyűjtötte össze. Később azt is hallották a tanuk, hogy Pewkry István szolgálai és a parasztok az ingóságokat elvitték volna. Így vallott „nobilis Caspar Korlath de Vezeken“, valamint a másik „nobilis Bernardus de Degh“, hozzátevén, hogy valamely napon Zavarra érkezvén, azt hallotta a parasztoktól, hogy „*qualem turrim id est curiam Barnabae Belay expugnassent et occupassent*“, tehát megostromlották és elfoglalták. Harmadik tanu Egregius Jane Cheh de Lwdan (ez előkelőbb ember volt) azt vallja, hogy ő azon időben Budán volt, de hazajövéen, ott találta Pewkry István szolgáját (*familiaris*) Nagh Györgyöt „*ipsam curiam gubernantem*“. Pewkry a tanunak fegyvereket „*arma bellica*“ Pewkryné pedig a tanu feleségének két casulát adott el. Negyedik tanu nobilis Joannes de Assakewrth mondja, hogy Belay Jánosnak egyik szolgája, Lengyeldj így mondomta a dolgot: Ej, jó János uram! akkor mikor a támadás történt, Belay János úr nejével Degy Bernáthoz látogatott el, onnan a templomba és a szőlőkbe mentek, ez alatt pedig Margit asszony szolgálival elfoglalta a tornyot (*expugnavit turrim*). Lengyeldynek saját két lovát is elvitték, azért sírva kérte a tanut (*Assakewrthit*), járjon közbe, hogy Margit asszony adja ki a lovait. A tanu beszélt is velc, de Margit felelé: ő tetszése szerint cselekszik, különben Belay Barnabásnak és Jánosnak javait egy kamrában tartja. Ötödik tanu, nobilis Franciscus Chorba de Vyzkez vallja, hogy odajövéen, Margit asszony megkérdezte a tanut: tudja-e, hogy ez a curia örökös jogon kit illet? Azt is látta a tanu, hogy a tornyon zászló gyanánt posztó volt kítűzve (*quasi pro vexillo pannum de turri predicta extensum*). Hatodik tanu, nobilis Raphael de Cheram hallotta, hogy a tornyot Horváth György foglalta el, ő nyitotta meg a kaput s így mentek be. Hetedik tanu, nobilis Johannes Rohadi (kétes) de Repen vallja, hogy Margit asszony erőszakkal foglalta el a tornyot, utóbb Dyosi István leányának bizonyos fejékszerét (*ornamenta capitalia*) a tanunak megvételre ajánlották felesége számára, de ő erre azt felelé: nem tetszenek nékem ezek a holmik, mert tudom honnét származnak. Azt is hallotta, hogy

Majtényi Ráfael jobbágyai Horváth Györggyel a curiában voltak, de nem tudja, vajjon M. Ráfael beleegyezésével? Nyolcadik tanu, nobilis Ladislaus Kawka de Thorma, hallotta, hogy az elfoglalásnál Margit asszony jelen volt, valamint Horváth György is a zavari parasztokkal, úgy tudja, hogy az ott elvett fegyverek egy része Horvátnál van. Kilencedik tanu, nobilis Petrus Thoth de Kis-Ujlak, tudja, hogy a nevezett tornyot Majthényi Ráfael jobbágyai elfoglalták, onnét származott bizonyos ónkannákat látott Pewkry Istvánnál. Tizedik tanu, Andreas de Dyos jelen volt a torony elfoglalásánál látta, hogy Belay Barnabás szolgálai nehezen megsérültek. Tizenegyedik tanu, nobilis Bartholomeus de Kaplath, Budáról haza jöven, hallotta az esetet, az ónkannákat és a melegítőüstöt látta Perchenchkynél (a név kétes). Tizenkettedik tanu, nobilis Barnabas de Salgo úgy vallott, mint az előbbi. Tizenharmadik tanu, nobilis Andreas Chorba de Vizkez, Budán hallotta, hogy Belay Jánosnak valami ügyben kellvén kimennie, Pewkri Istvánné azonnal elfoglalta a curiát. Ezután, nobilis Joannes de Sook, nobilis Michael Korlath de Vezeken, nobilis Andreas de Rechen, nobilis Georgius Orozwesky de Dyos kihallgatván, ez utóbbi vallja, hogy a torony elfoglalásakor odahívta őt Pekry Istvánné, s megmutatta neki a nevezett kamarát bezárva és lepecsételve, állítván, hogy abban Belay Barnabás ingóságai vannak. Hasonlóképpen vallanak, nobilis Ldislaus de Onor, nobilis Joannes Liptay et Joannes de Septencz, nobilis Augustinus de Rabakez, de azt is hallották, hogy Pewkry István fegyvereket adott volna Cheh Jánosnak, végre nobilis Adam de Chermen, nobilis Nicolaus de Kaap, Johannes de Wjfalú vallottak, mint a fentebbiek.

A tanuvallatási jegyzőkönyv kelt 1511. évi profesto b. Elisabethae viduae, másolatát kiadta Werbeőczy 1512-ben. Majthényi Ráfael részére, aki, mint tudjuk, Soóky Margit Pewkri Istvánné anyjának, Susannának, fitestvére volt.

Könnyebb áttekintés végett családja részletet közlünk, habár a vezetékevek hiánya miatt nem tökéletes.

Proximi in causa Pewkryana.

XLIV.

A BAJMÓCZI URADALOM.

Bajmócz vára, nagy kiterjedésű uradalmával mindenkor nevezetes helye volt a felvidéknek. Fontosságát emelte az is, hogy kiváló emberek birtoka lévén, viszontagságai belejátszanak az ország történetébe, ezért indokoltnak tartjuk röviden foglalkozni multjával annál is inkább, mert időnként a Majthényi családdal is szoros kapcsolatban találjuk.

A vár multjáról az Árpád-korban, amennyire ösmereteink terjednek, nem maradt sok emlék. A városnak és fürdőjének legelső nyomát Kálmán király 1113. évi oklevelében találjuk, midőn a zombori klostrom birtokait felsorolva, mondja: „de suburbanis Boymocz est terminus fons fervidus praeterea est terminus lapis . . . (Fejér VII. 5. p. 87). Birtokait nem ismerjük. 1302-ben castrum Boymuch néven Trencsényi Máté kapja Vencel királytól (Anjou k. okm. I. 28.) tőle Róbert Károly számára — ingenio proprio et probitatis suae militia — Omode fia Miklós foglalta el (U. o. II. 70.) A vár úgy látszik valóban királyi birtok maradt, de talán némi inscriptio árán a Giletek kezén, egyesítve Kesselleökeő uradalmával, mert a Giletek itt rendesen csak castellanus címmel élnek. Így pl. Pál országbírónak 1335. levelében, (Anjouk. okm. III. 155.) 1352-ben is, mikor a nyitrai káptalan Barakchai Jakab részére határjárást tart, mint szomszédja jelen van Gilet fia János „castellanus de Boymoch et Keselewkew“. (U. o. V. 568.) Hasonlóképpen Tamás országbíró 1354. és Drugeth 1355. levele. (U. o. VI. 173. 263.)*

---

*) Feltevésünket támogatja az, hogy a G. mint a király bajmóci helyettesei intézkednek birtokügyekben is, pl. a porubai soltésztság alapítólevelében, midőn ezt írják: „Nos Magister Nicolaus et Joannes filij Gelathi quondam Bani felicis recordationis comitis de Baimocz et de Prividia discretam atque idoneam personam advocati nostri Cochlini ostensoris praesentium intuentes damus et concedimus *ex potestate metuendi domini Caroli regis* — — — in aevum quondam sylvam hominibus non habitatam ad castrum B. pertinentem, iuxta fluvium Szielnize ad congregandos populos — — — 16 évig ingyen, adó nélkül birhassák, ezután pedig olyan feltételek mellett, mint más németek. Évszám nélkül (1330 körül) 1473. évi másolat után. (Fejér T. VIII. 7. p. 226.

A Giletek kihaltával rövid ideig Oppelni László herceg, nádor, a Piast-dynastia tagja lett Bajmóc és Kesselleökeő ura,*) aki ezenkívül megszerezte a Forgáchok ősi fészkrét, Ghymes várát is, mely az 1300. körüli harcokban Chák Máté kezére került volt s visszahódíttatván, nem jutott a Forgáchok kezére, hanem a koronára szállott; csak Forgách Balázs szerezte vissza, a trónbitorló Kis Károly halálával. László herceg után Bajmóc és Kesselleökeő egyideig ismét királyi birtok lett. A felséges földesúr maga nemében ritka emléke az 1376. évi soltész oklevél, melynek teljes szövegét itt adjuk:

(1376.) Ludovicus Dei Gratia Hungariae etc. Rex, Princeps Salernitanus, et Honoris Montis sancti Angeli Dominus. Omnibus Christi fidelibus praesentibus pariter et futuris Praesentium notitiam habituris Salutem in Salutis Largitore. Commendabilis Regnum circumspecta providentia solet suos populos Ubertatis gratia foecundare, ut ab ipsis sub certa Lege et Libertate fruentibus, utilitatis materia et honoris Regiae proveniat incrementum Maiestati. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire; quod quia Henricus dictus Chrikeer, filius Hannis, fidelis noster in quodam Loco Sylvoso, Seperdeo vocato, in Comitatu Nitriensi circa flumen Preuge

Eredetiben a M. N. Muz. törzsl.) Ezt a levelet: „Albertus Emericus et Onophrius, quondam O. de B. attendentes petitiones prouidi Viri Simonis Valach iudicis nostri — átrva megerősítik, mivel az eredetinek pecsétje, a mult években, mikor a vidéket huszita harcok dúlásai zavarták, gondatlanság folytán elveszett. Megújítják Bajmócon 1437. évi szent Háromság vasárnapján (U. ott.) De még az Ilsvaiak sem lehettek B. várának föltétlen urai, mert 1393. Lesták nádorsága idején is B. várnagyát maga a király nevezi ki. Így látjuk ezt pl. a tuzsinai szabadbírótságot alapító levélben:

Jacobus Abrahæ castellanus Bajmocensis ex gratia Sigismundi dei gratia regis illud castrum gubernassemus loco magnifici viri domini Leustachii de Ilswa, protunc palatini — elejébe járul a Villa fabri bírāja, prónai polgár Heckel Herman s felmutatta szabadalom-levelét arról, hogy a mondott Villa fabri szabadbírótságát megvette, e szerint őt illeti a Tussina folyó melletti erdő a Villa fabri felett. Abraham várnagy az előadott ügyet igaznak találván, bejárja a kért területet s körülírja határait Kymberg, Tussina folyó, Czitzman falu határa és Wyndgeburg között és korponai, illetőleg német jogon kiadja H.-nek a kért Heckelschey alapítása végett. (Bél M. Notitia Hung. nova IV. p. 443.)

*) Mint ilyen adta ki 1367-ben a mai Kos falu bírótság alapító levelét, amikor Dietrich fia Nikl kérelmére jogot ad neki soltésztság gyakorlására, érdemül tudván be, hogy Andreasdorfot — úgy látszik Trencsényi Máté idejében alakult, de időközben elpusztult német telepet a kérelmező — cum suis laboribus et expensis populando meliorauit —. A bírótságot megújította Lajos király 1373. utána Ilsvai György és Péter, valamint 1433-ban Onoffriak, L. O. L.-tár 5588.

vocatum existente, et ad Castrum nostrum Waymich pertinente, olim vacuo et habitatoribus destituto, pro nobis et commodo nostrae Maies-tatis, sua industria et sollicitudine mediante Villam locavit, et popu-los ad ipsam congregavit, populorumque multitudine decoravit: Ideo nos pro tot et tantis servitiis Eiusdem Henrici unum Laneum seu fundum Curiae liberum, et ab omni collecta exemptum in dicto Loco cum Rectoratu et Judicatu Eiusdem Villae, per Eundem locate simul cum sexaginta iugeribus terrarum pratis et aliis per-tinentiis eiusdem Curiae seu Lanei, perpetuo in filios filiorum Eius-dem, sub omnibus iisdem Libertatibus, Consuetudinibus, Juribus et Conditionibus, quibus coeteri Sculteti in Sylva et in pertinentiis Eiusdem residentes in Conservationibus tabernarum, Molendinorum et Macellorum gaudent et fruuntur duximus de Benignitate Regia concedendum et conferendum. Populi autem sive Hospites ad dic-tum locum congregati et congregandi pro Censu eorum annuali annis singulis de Eorum communitate centum et quadraginta florenos aureos, et tria Munera, videlicet in Festo S. Georgii Martyris unum florenum, in F. S. Michaëlis unum florenum, in F. Nativitatis Christi similiter unum florenum, pro eorum muneribus nobis vel Castellano nostro de dicta Woynich dare et persolvere teneantur. Nec hoc praetermittimus, quod quandocunque ratione Exercitus, vel alia ex causa in ipsa Provincia Collecta imponetur; tunc dicti populi de Seperdeo, sicut coeteri Conprovinciales, sic et ipsi contribuere debe-bunt cum Eisdem. Sed dictus Henricus et sui haeredes exercituare non teneantur. Item omnes et quaslibet causas minores inter ipsos oriendas, exceptis solummodo causis maioribus, videlicet publicis furtis, latrociniiis, incendiis et aliis criminalibus, pro nobis et dicto Castellano nostro, tribus vicibus in anno in Eorum medio iudicare consveto, reservatis, idem Henricus et sui haeredes iudicandi semper habeant facultatem. Iudicia autem seu birsagia dictarum tantum causarum in tres partes dividantur: quarum duae partes Nobis vel Eidem Castellano nostro et tertia pars dicto Henrico, dicto Chrikeer et suis haeredibus debeant provenire. Annuimus etiam, ut nullus Iudicum et Iudiciariorum Regni nostri eosdem populos nostros con-gregatos et ad eundem praenominatum locum nostro nomine congre-gandos alicubi iudicare praesumat, vel prohibere in rebus et perso-nis. Sed si quipiam quidquam actionis vel questionis contra ipsos habuerint, hi prius in praesentia Eiusdem Henrici Eiusque Succes-sorum exequantur iustitia mediante; et si ipse ex parte eorundem populorum suorum quibuspiam in reddenda Iustitia tepidus extiterit

vel remissus, extunc non is contra quem agitur, sed praedicti Henricus vel sui haeredes ad nostram vel dicti Castellani nostri praesentiam, Iuridice debeant evocari. — Metae autem eiusdem terrae seu villae iam locatae, prout nobis idem Henricus retulit, hoc ordine distinguuntur. Quarum prima Meta incipit a parte Orientali a quodam rivulo magno qui incipit a metis Montanae (sic) Cremenicii, et fluit in vallem, quae vallis transit sub monte, qui mons vocatur Zygenruck et ulterius fluit ad flumen Preuge vocatum, deinde recte ascendendo unum montem, in quo stat arbor una Cerasi, ubi quaedam meta fuit circumcassata (sic): ulterius montem recte descendit praenominatum ad unum flumen quod vocatur Morobna et fluit ad caput huius fluminis; a capite flumine vadit usque metas possessionis Kerestur vocatae, et ibi terminatur. Datum per manus venerabilis in Christo Patris et Domini Valentini Episcopi Quinqueelesiensis; Doctoris Decretorum, Aulae nostrae vicecancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo sexto, octavo Idus Mensis Martii, Regni autem nostri anno vicesimo quinto. (1376. április hó 8.)

(Egyszerű másolat egész papírriven, pecsét nélkül. A Pálffy senioratus pozsonyi levéltárából. Arm. V. Lad. 5. Fasc. 1. No. 2.)

Az oklevél hitelességéhez ugyan nem fér szó, bizonyosságát alább is látjuk, mindamellett a dátumban hibát sejtünk. A nagy király, mint tudjuk 1342. júl. 21. lépett a trónra, ha tehát az oklevelet valóban uralkodása 25. évében adta ki, az csak 1367. esztendőben lehetett, mert a feltüntetett 1376. uralkodásának 34. éve volt. Már most vajjon a cancellária tévedt-e, vagy a másoló, nem tudjuk, de az évszám hibás. Az alapításból folyó zavarokkal alább még foglalkozunk. Itt csak azt emeljük ki, hogy utóbb Mária királyné is érdeklődött bajmóci uradalma iránt, mert 1382-ben szabadalmakat adván az uradalomból nemrég kihasított Privigye város vendégnépeinek, kiveszi őket a bajmóci várnagy joghatósága alól (Fejér X. 1. pag. 61.) A királynő másik érdekes emléke Nagy Lajos király fenti levelére vonatkozik. 1385. évi, különben olvashatlan keletű kiadványa a krikkerháui szabadbíróssággal foglalkozik. Tudatja Körmöc városával, hogy híve, Magister Stephanus filius Jacobi de Zuha előadta, hogy „nonnulli cives vestri Petrum et Paulum filios Henul (nyilván Henrik értendő) de Grykkerhow a quibus universas hereditates eorum in dicta villa Grykkerhow existentes est honorem advocatie, domos et molendinas cum eorum (sei) pertinentiis, ratione eorundem excessuum abstulimus et ipsi Magistro Stephano pro suis fidelibus

servitiis perpetuo contulimus, quique nunc ipsi Magistro Stephano ratione premissae nostre donationis (sic) diversis minis et injuriis dampnificare machinarentur in preudicium ipsius magnum (egy sor olvashatatlan) foverent sustentarent et conservarent. E miatt meghagyja a körmöcieknek, hogy az összes polgárságot tiltsák el a nevezett Péter és Pállal való közlekedéstől. Egyszersmind legyen rá gondjuk, hogy ama vendégtársak (cohospites, a Grykkerhowban lakó új vendégnépek), akik Péter és Pállal tartván, István mestert zaklatni és neki károkat okozni törekednének, az ő gonosz terveiktől elálljanak és Istvánt és embereit, akik az öröségben vannak, (in dictis hereditatibus, az örökös soltészszég értendő) támogassák és védjék. A szöveget részben eredeti nyelvén adjuk, nehogy a fordítása esetleg félremagyaráztassék. (Kurz, Magazin für Siebenbürgen I., pagina 189.)

A jogaitól megfosztott szabad bíró bűneit nem tudjuk. A birtokváltozás összes phasisait nem ismerve, csak azt említjük meg, hogy az 1300. évek végén a bajmóci uradalom ismét gazdát cserélt Kesselleökeivel, és a közeli Hrussóval (Bars vármegye) együtt a Ratold nemzetségbeli Ilsvai Lesták nádor tulajdona lett. Halála után fiai Péter és György örökölték. Péter azonban hamar elhalt, csak György zólyomi főispán, Zsigmond lelkes híve maradt a családból. Bajmóci szereplésének egyik emléke az 1401. Ilsván kelt oklevél*), amikor nejével, Ilona asszonnyal egyetértőleg elintézik Péternek, a bajmóci szent Márton egyház papjának panaszát Renisz András, a német-prónai pap ellen, aki megsértette a bajmóci anyaegyház jogait. Nem is egész harminc esztendő múlva György is gyermektelenül halt e, uradalmi a koronára szállottak.

1430-ban Bajmóc első ízben külön választva Kesselleökeiktől, új gazdát kapott a Niffor testvérek személyében; 1434-ben pedig Majthényi Gergely kapja Kesselleökei várát.

Ki volt az új várúr, Bajmóc gazdája? Neve Onuphrius, Nyffor, Noffri alakban is szerepel. Talán még Lajos idejében került hazánkba. Neve, ha nem tévedünk, először 1388-ban fordult elő okmányilag. Ugyanis Budán, 1388-ban „in vigilia b. Margaretha virg.

*) Péter szerezte meg a bajmóci polgárok vásárlójogát, György pedig Privigye új kiváltságait. Ezenkívül Privigye szabadalmi: 1383. jan. 28 Mária királynő, 1430. ápr. 27 és 1435. nov. 4 Zsigmond királytól, 1486. szept. 6 és 1488. ápr. 4 Mátyás királytól. (L. Orsz. ltár M.O.D.L. 6982.) Szabadalmait egyik pontja szerint a várostól 1 mérföldnyi körtávolban iparos, föles takács és csizmadia nem lakhatik, kivéven mindazonáltal Bajmócot és Novákot.

et martyris“ kelt adásvevési szerződés szerint Mihály ötvös házát megveszi Onufrius budai polgár. Ez alkalommal Joannes gleczel iudex castris novi montis pestiensis tudatja, hogy Michael hungarus aurifaber polgártárs (domum suam acialem) a boldog. szűz Mária parochialis egyházával szemben, a nyúlsgizeti apácák és Walvingus szomszédsgában lévő házát eladja *Onofrio Zenobio de Florentia* polgártársuknak és általa örökösének, négyszáz arany forintért, mely összeget a vevő immár lefizette. Ellentmondás nem lévén, a nevezett Magister (igy) a város bírása előtt magára vállalja, hogy vevőjét jogában megvédi, secundum usum et consuetudinem nostre civitatis ab antiquo approbatam. (A levél eredetije a cs. kir. államlévéltárban Bécsben.)

Nem mondjuk ugyan feltétlenül, hogy a fenti Onufrius azonos Peliske későbbi urával, és a Bajmóczi testvérek atyjával, de valószínűnek vehető.

Onuphrius kiváló férfi lehetett; előkelő származása volt-e, nem tudjuk, multja ismeretlen, mindenesetre magas hivatala és állásának köszönhetette Peliske uradalom adományát.*) Ennek köszönhetette jó házasságát is. Az adománylevél azt mondja fiáról, hogy „ex praeclara muliere hungara“ származtak, illustris anyjuk nobilis domina Veronica, kinek emlékét a testvérek kegyelettel tisztelik, családi nevét mindazonáltal nem ismerjük.

Onuphrius Bardo volt a családalapító, akivel csakhamar mint az országos harmincadok comesével találkozunk; fiai is viselik ezt a hivatalt, de emellett „Comites cusionis monetarum“, pénzverő kamaragrófok voltak. Mindenesetre feltehető, hogy a családnak főszakmája a pénzügy lehetett; mindazonáltal a fegyvert is derekasan tudták forgatni. (L. 194., 195. l.)

Onuffrius egész pályafutását nem ismerjük. Hivatalos működésének egyik emléke 1417. aug. 1. kelt többrendbeli elismervénye, mikor: egregius vir Onoffrius camerarius Budensis Rozgonyi János főkincstartóval egyetemben intézkedik Körmöcön (Körmöci ltár Fons. I. Fasc. 20. Nr. 1. 10—11.) 1424. évi szeptemb. 8. „Noffrius Bardi salium regaliū camerarius Budensis“ királya megbízásából felveszi a város adóját és erről nyugtát ad. (U. o.)

1429. évi márc. 1. kelt egyik relációjában Onuffrius fia, Lé-

*) Peleske terjedelmes uradalom volt Zala vármegyében, két mezővárossal és 17 faluval.

nárd még Peliskei névvel él (Nemz. Muzeum), alig egy év múlva testvéreivel együtt már Bajmóc ura.

Bajmóc váráról való adománylevél 1430-ban Pozsonyban kelt, „secundo die festi beatae Dorotheae Virginis et Martyris“ a néhai florentiai születésű „Onuphrius Bardus de Peliske“, volt királyi harmincadok comesének jeles magyar nőtől született fiainak: Lénárdnak, Jánosnak, Bálintnak (alias Bardo) és Jakabnak. (Tágányi Károly országos levéltárnok jegyzetei).

A nyitrai káptalan Zsigmond királynak 1430. évi (f. IV. proxima ante Dn. Ramis palmarum N.-Szombatban kelt) levele értelmében beiktatja Lénárdot, Bálintot és Jakabot néhai *Onoffri de Baymocz* fiait a néhai Lesták fia. György magvaszakadtával megüresedett birtokokba. Ezek: Próna, Privigye, ez utóbbinak vámjoga, Bajmóc városa és vára; továbbá: Kischeuche, Henellehota, Berzen, Koos, Dubnica, Poruba, Posega, Kovachlehota, Gajdel, Nadaser és vámjoga, Lazan, Rozkochna vámjogával, Jaldek, Brusna, Hernoch, Nagycheuche és Neczpál tulajdonába.

Végrehajtja Michael Hoszag aulicus és Nicolaus de Egurzegh kanonok — ellenmondás nélkül — a statutio 18. napján (Nemzeti Muzeum.)

A bajmóci adomány előzménye az, hogy a Prodawizi Ördögök, az Ákos nembeli Mickch bán utódjai, visszatérven a király hűségére, visszanyerték elkobzott birtokaikat, így Peliskét is. Onuffrius fiai pedig cserébe kapják Bajmóc várát. Ezóta elhagyták a Peliskei nevet és Bajmóciaknak hívják magukat, a káptalan tehát atyjukat csak előlegezve mondhatja Bajmóczinak, mert láttuk, hogy fiai még egy évvel előbb sem használják e nevet. Ezentúl mind sűrűbben találkozunk a testvérekkel. Borbála királyné Ó-Budán 1430. december 3. levelében Baymóczi Onuffrius fiai Bardus, János és Lénárd harmincadosok panaszára utasítja a bártfaiakat, hogy a Lengyelországból behozott sót akadálytalanul engedjék át. (Iványi, Bártfa ltára p. 41.223.)

1430. Az Onoffriak egyike — cuius nomen vetustas exedit comes tricesimarum et cusionis monetae Quinque-Ecclesiensis — átírja a Czachra vonatkozó szabad bíróság oklevelét. Idézi Bél M. loco citato. Az alábbiak szerint ez János lehetett.

Noffri Lénárd, mint Zsigmond bizalmas embere (1431. ápr. 8.) Nürnbergből királyi mandatummal járt el abban a kényes ügyben, mikor az ifjú Garai Miklósnak házasságát Lévai Cseh Péter

macsói bán leányával a rendek közbelépésére a király akadályozta meg. (Hazai okltár 392. l.)

Baznai János 1431. levele szerint a budai pénzverőben Nadán Mihály és *Noffri* János kamarások működnek. Az emlékezetes levél újságul írja — quod in partibus Transilvaniae Saxones et Siculi cum comite Sicularum vlachorum duo millia et quatuor milia turcorum in proelio devicerunt paucis de vlachis effugentibus — — — feria II. ante 8-as visitationis Mariae. (Nemz. Múzeum.) Megjegyezzük, hogy a levél dátuma kétes, de kétségtelenül az 1430. évek elejéről való, mert másfelől tudjuk, hogy a *Noffriak* 1430. év derekán az ország összes harmincad hivatalait vették át, miről Lénard Pozsonyban kelt levelével Bártfa városát értesíti. (Iványi Bártfa ltára I. 55. l. 289. sz.) *Noffri* János egy másik 1430. „die 23 mensis octobris“ kelt levelében arra kéri Pozsony város tanácsát, engedjék a városba az ő tizedborait, mert félő, hogy elrabolják a hussziták. (Fejér X. 8. p. 630).

1435. szeptember 21. *Noffry* Lénárd és János Szkolca végvárnak kapitányjai (Hazai Okmánytár, II. 257). Ekkor kérésükre Sigmond király „pro parte fidelis nostri Petri filii Nicolai de Kébartháza“ a *Noffry* testvérek bizalmas emberének adománylevelet állít ki. Felemlíti ennek érdemeit, a huszitákkal folytatott harcokban, megelőzőleg Szkolca városában és más várakban a felvidéken; Szkolczának megvédelmezésében „post eius recuperationem“. Ebből világosan látni, hogy Szkolczát előbb a husziták elfoglalták. Az adomány tárgya különben csak Kébartháza, alio nomine Kébartfalwa-ban rejlő királyi jog, mert a birtokot magát Péter és rokonai előbb is bírták, jelenleg is bírják. Ezekben megerősítést nyernek.

Ez az oklevél a négy *Noffry* testvér közül csak kettőt említ szkolcai kapitánynak, pedig más helyen a testvérek mind a négyen nevezik magukat Szkolca kapitányának, egész Magyarország harmincadainak és a pénzverés (cusionis monetae) comes-einek.

Szkolca visszahódításának napja és részletei, mint már előbb is fejtegettük, közelebbről nem ösmeretesek, a források némileg eltérnek. Mindazonáltal az országos levéltárnak egyik lapja (D. L. 6982) a valóhoz közelebb hoz bennünket. A megelőző 1435. szeptember 21-iki kiadvány említi a *Noffry* testvéreknek huszitákkal vívott harcaikat, megelőzőleg Szkolca városában és ennek visszahódítása után. Az utóbbi adat, Sigmond királynak Prágában ugyancsak 1435. évi november 4., tehát hat héttel később kelt kiadványa azt mondja, hogy tekintve Pylyskei Onuphrius fiának, Bajmóczi Lén-

nárd, János, Bardo és Jakabnak szolgálatait, Zakolcza város megőrzése körül, kérelmükre tekintetbe veszi Preugye (értsd: Privigye) városnak a husziták által történt többszörös felperzseltetését, miért is a nevezett város lakosait és vendégnépeit minden harmincad fizetése alól mentesíti. Ebben tehát nyilván már a kapitányság átvétele óta szerzett újabb újabb érdemek rejlenek, ami megfelelne azoknak a kútforrásoknak, amelyek még egy utolsó huszita támadásról szólnak, mert az esetben, ha a visszahódítás és a Nifor testvérek által felvállalt várparancsnokság rövid tartama alatt nem történt volna újabb támadás, akkor a király nem említ új érdemeket a város megőrzése körül. Ennek az oklevélnek alapján mi az utolsó támadást beigazoltunk tartjuk, miként azt részletesebben a IX. fejezetben is kifejtettük.

A Noffriak politikai szereplésével már eddig is eleget foglalkoztunk, itt csak röviden utalunk az ismert és művelődéstörténeti adatainál fogva fontos oklevélre, amelyben Lénárd egymaga bánya-grófként szerepel.

(1436.) Budán tudatja Sybenlinder János budai és solymári kapitány, hogy Egenburger István budai polgár „protunc strenui militis Lienhardi Noffri de Bajmócz tricesimarum ac urburarum comitis“ vicesgerense ellen panaszt emelt Weiss Mihály. (Fejér X. 7.) 777—X. 8. 663.

1437. évi szent Háromság ünnepe előtti csütörtökön Bajmóczon tudatják a Noffry testvérek „Nos Leonardus, Joannes, Bardo et Jacobus Noffry de Bajmócz universarum Tricesimarum ac cusionis monetarum Regni Hungariae protunc Comites, nec non capitanei similiter protunc de Szakolcza“, hogy Berzen és Nadazyr falvak előljárói könyörögve előadták, hogy mivel szent Ilona egyházuk, melynek patronátusa a Noffryaké, távol esik bajmóci anyaegyházukhoz, nekik külön papot adjanak. A válasz az volt, adjon a két falu a bajmóci plébánosnak kárpótlásul évente 11 arany forintot. Ebben tehát befoglaltatik a beleegyezés. Ebből, valamint az alábbi, az 1455. évi szent László napján kelt másik levélből kitűnik, hogy Valentinus névnek Bardo felelt meg, mert itt B. Valentinus helyett szerepel. (Fejér X. 7. 910.)

Elbeszélésünk nem is lenne korszerű, ha a Noffri fiak történetében kisebb-nagyobb hatalmaskodást nem találnánk. A bajmóci uradalomnak közvetlen szomszédai voltak Divék-völgye felől a Bosányiak, Nyitra vize felé a Majthényiak; míg ez utóbbiakkal a Noff-

riak aránylag tűrhető viszonyban maradtak mindvégig, a Bossányiakkal annál több kellemetlenségük volt.

1448. derekán a kormányzó a nyitrai megyei Kelecsény falut, melyre a Bossányiak is igényt tartottak, a Noffriaknak adományozta. Ennek az adományozásnak előzményeit nem ismerjük, de fenmaradt a zabori konvent 1448. november 2. kelt jelentése, hogy a kapott bevezető parancs értelmében Miklós pap, mint a konvent embere Votroz János jelenlétében Bajmóczi Noffri fiait Bardot és Jánost be akarta iktatni a nekik adományozott Kelechen birtokába, de ennek Bossányi Benedek ellen mondott. A feleket megidézték vizkereszt nyolcadára.

A megindult pör első jeleneteit nem ismerjük, de bizonyos, hogy Bajmóczi urai nem engedtek, mert a zabori konvent 1452. április 16. jelenti, hogy Bossányi László fia, Benedek panaszára megidézte Noffri fiait Jánost és Bardot szent György nap nyolcadára, mivel a vádlottak immár harmad éve elfoglalták a panaszos Kelechen nevű birtokának nagyobb részét a maguk arany-prónai jobbjáaik segítségével és azt maiglan birják, ezenfelül Felfalu és B... nevű ugyanottani szomszédos területén a panaszosnak sok erdőkárt okoznak.

Az országrendek ezért vizsgálatra küldik ki a konventet, megbízván Turchani Lászlót, Lewnai Dávidot, Raychani Istvánt, Korosi Belan fia Miklóst vagy Dénest, esetleg Basskafalvi Jakabot, szálljanak ki a helyszínére. János pap, mint a konvent embere T. Lászlóval a panaszt igaznak találták és az erdőkárt 100 forintra becsülték. 1453. folyamán a pör még egyre tart. Gara László rendeletére a zabori konvent új vizsgálatot tart Keletzen, alio nomine Kis-Pruna elfoglalása miatt a Noffriak ellen. Ez alkalommal Raychani István, Korosi János és Miklós, Lewnai Dávid, Turchani János, Kernechi Miklós, Spachai Miklós és Roznowzi János állapítják meg, hogy Bossányi Benedek panasza igaz. Felkeresik a Noffriakat kasi birtokukon és felszólítják a jogtalanul elfoglalt birtok visszaadására. Mivel a Noffriak ismét ellenszegültek, megidézik őket a nádor elé. Itt Kosztolányi György, mint a N. procuratora védekezik és kimutatja, hogy megbízói jóhiszeműleg, hiteles adománylevél alapján foglalták el a birtokot, mindamellett belátja, hogy a Bossányiak joga erősebb, ennél fogva jövőendő békekesség okáért felei nevében a vitás birtokról lemond és Kys-Próna (Kelechen) részét visszaadja Benedeknek. (Nemz. Múzeum törzsl.)

Hogy a szóban forgó Kis-Próna történetét a pör befejeztével

el ne hagyjuk, kissé eltérünk a Noffriak történetétől és elmondjuk azt, hogy rövid kilenc év múlva, miként cserélt gazdát. Kiderül ebből, hogy a Noffriak ellenfele, B. Benedek sem volt igazi tulajdonosa, birtokosai, miként azt fia beismeri, a Jókuthiak voltak, akik 1462. visszanyerik. Az oklevelet egész terjedelmében adjuk a filiatio kedvéért.

1462. *jul. 1.* Nos capitulum ecclesie Nitriensis memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit universis, Guod Ladislaus, filius condam Benedicti de Bassan, onera Balasir(!) filii sui uterini ad infrascripta in se assumendo personaliter ab una, parte vero ex altera Nicolaus et Gregorius filii Georgii, ac Nicolaus et Blasius filii Detrici, necnon Benedictus, filius Demetrii de Jokwth nepotes videlicet olim Ladislai Moko dicti similiter personaliter, ad nostram venientes presentiam, pari ac unanimi voce confessi sunt in hunc modum Quod quamvis inter ipsas partes occasione et pre-textu possessionis Kysprona, alio nomine Keletzen appellate in comitatu Nitriensi existentis et habite dudum litis et questionis materia orta et suscitata extitisset. Tamen eedem partes proborum et nobilium virorum per easdem ad id electorum ordinativa compositione interveniente sopita premissis litis materia concordassent causa in predicta et in facto possessionis prenotate concordarunt, coram nobis talimodo. Quod tam preacti, arbitri, quam etiam ipse partes nonnullorum et veridica tertium virorum attestatione et certorum literalium instrumentorum coram ipsis tunc productorum affirmatione prenotatam possessionem Kysprona alio nomine Keletzen ad preactos nobiles de dicta Jokwth de jure spectare pertinereque clare conperissent, ipsosque concernere legitime agnovissent. Tum pro eo, tum etiam quod idem nobiles de Jokwth prelibatis Ladislao et Balasio ratione expensarum in prefata lite factorum in specie persolvissent octo florenos auri. Ob hoc ipsi Ladislaus et Balasius pretaxatam possessionem Kysprona alio nomine Keletzen vocatam, cum omnibus et singulis suis utilitatibus, terris puta arrabilibus, cultis et incultis, pratisque fenetis, silvis, nemoribus et rubetis, aquis et earum decursibus et generaliter cunctis aliis usibus ac pertinentiis ad eandem, undique spectantibus quibusvis nominibus vocitatis memoratis Nicolao et Gregorio, necnon alteri Nicolai ac Blasio necnon Benedicto de Jokwth prenotatis eorumque haeredibus et successoribus universis iure perpetuo ac irrevocabiliter possidendam tenendamque et habendam remisissent, cessissent, dedissentque et assignassent. Imo remiserunt, cesserunt, dederuntque et assignaverunt ipsi Ladis-

laus et Balasius coram nobis nil sibi ipsis iuris vel proprietatis seu domini in eudem possessione et eorum haeredibus relinquendo, sed omne ius et dominium eiusdem in ipsos nobiles de dicta Jokwth transferendo universis insuper literis et literalibus instrumentis tam causalibus, quam etiam privilegialibus factum annotare possessionis Kysprona tangentibus apud manus dictorum Ladislai et Balasii retentis, per eosdem vanis cassatis et earum viribus carituris relictis, ac earum exhibitoribus nocituris commissis. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes literas nostras sigillo nostro pendente et autentico communitas memoratis nobilibus de Jokwth suadente communi iustitia duximus concedendas. Datum feria quinta post festum nativitatis beati Johannis baptiste anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo. (Nemz. Muz.)

1455. Datum in Bajmóc Castro Sancti Apostoli die (így) b. Ladislai Regis et confessoris. „Nos Bardo Onofri (így) de Bajmocz Castro, Haeresque eiusdem Castri Bajmóc perpetuus“ tudatja, hogy ő, néhai boldog emlékü testvéreivel, u. m. Lénárd, János és Jakab urakkal egyetemben a király szolgálatában a világ minden tájékán (climatibus) éjjel-nappal teljesített hasznos szolgálatai fejében adományul kapták a Bajmóc tartozmányaiból befolyó „lucrum camerae“-t. Ő még néhai testvérei beleegyezésével elhatározta, hogy a felséges császár lelki üdvösségeért és saját utódaiért misealapítványokat tesz. Jelesen az említett „lucrum camerae“-ból 50 arany forintot, a nedoseri malom jövedelmének felével erre designálja. A plébános köteles két külön káplánt tartani, akik mindennap misét mondjanak. Sigmond császáráért, valamint ennek elődjei és utódjaiért, nemkülönben az alapító szüleiért Onufrius és „domina Veronica“-ért, valamint az alapító családtagjaiért. (Az eredeti levél a bajmóci prépostság levéltárában.)

A Noffriak történetére kellő pragmatikus anyagunk nem lévén, még néhány regestát adunk szereplésük általános megvilágítására. Az első a Pongráczokkal való kapcsolatuk emléke:

1461. aug. 27. a turóci konvent embere, Orbán pap, Mátyás király 1467. aug. 11. Budán kelt parancsa értelmében Zorkovszky Gergely kir. emberrel beiktatja Pongrácz Istvánt Németpróna felébe, melyet zálogba vett Noffri Albert és Imrétől, Bajmóczi Bardo testvéreitől. Kir. emberekül említi: Nadazeri Polgár Jánost, Czepez Istvánt, Gayi Istvánt, Zabori Andrást és Sándort, Odwardi Cossuth Lászlót és Zathurczai Wayda Jánost. (Gróf Pongrácz levéltár.)

Buda, 1470. ápr. 2. Mátyás király parancsa Szapolyai Imre

szepesi főispánhoz, Bajmóczi Onuffri fiai Imre és Alberthez, Swchani Márton és Bertalan és ezek vámszedői ellen, hogy a rózsahegyi polgárok vámmentességi jogát tisztelvén, őket vámhelyeiken vámfizetésre ne szorítsák. (Századok, 1909. 876. l.)

Három évvel később (1473. febr. 9.) újabb hasonló rendelet „Emerico Nofforii de Baymocz“ esztergomi várnagynak és Szentmiklósi Pongrácz Vencelnek, hogy Német-Lipese és Rózsahegy polgáraitól vámot ne követeljenek. (U. ott.)

Az oklevél nem mondja meg, hogy Brancsi Vencel, ekkor Sztrecsen ura, melyik vámot bírta — in Markusovszka et Ozlany tributa tenentibus.

Milyen collisiója lehetett a rózsaheggyiekkel, miután előbb (1461.) ő maga biztosította vámmentességüket (U. o. 875. l.) Feltehetjük, hogy Imrének a Pongráczokkal való kapcsa nem ügylet, hanem rokonság, mert Imre felesége volt P. Istvánnak és Neczpali Cecilának leánya. Imre halála után Komorovszky Jánosné, (Justh) Jodok fia Andrással már ismerjük, mindamellett röviden itt is megemlítjük, hogy 1478. óta, mikor Neczpali Balázs a Bethlenekkel kötött kölcsönös örökösödési szerződést megszegve, összes javait még rokonai mellőzésével is eladta Justh Andrásnak, birtokügyei sokat foglalkoztatták a bíróságokat. Neczpali, Jahodnik, Sabokrek, Naghrutek (Turócm.), Kermesház (Liptóm.), Chepanowa (Árvam.), Gyoma, Miklóslaka, Ewsed és Téglás (Békésm.), Bethlenewsy, Seprews, Bodor, Chokastelek (Zarándm.) noha az alföldiek csak részbirtokok voltak, mindamellett megérték a pörköltségét. Fentebb (384. stb. l.) bővebben tárgyaltuk, hogy András beiktatása ellen az Onoffriak 1479. áp. 10. tiltakoztak és elérték azt, hogy Imre felesége is beiktatást nyert Sabokrek és Chepanowa felvidéki, valamint a zarándmegyei birtokok kivételével az összes többi possessiókba és portiókba leánynegyed címén. Pongrácz Jakabnak testvéreivel és az Onoffriakkal való pörék a 336. l. érintették.

Pongrácz Istvánról lévén szó, „per associationem idearum“ közelebbi kapcsolat nélkül itt említjük meg Podmanini Balázsszal való ügyletét. A thuróci konvent 1477. évi jul. 25. elismeri, hogy P. Baláztól P. István számára felvette azt a 3000 arany forintot, amit István annak idején, Trencsén vármegye ítélete alapján lefizetett, mikor P. István és néhai P. László Óvárott kezességet vállaltak, akkor Byczan várában lakó Podmanini Balázsért Skryni Labuth Jánosnál és testvérénél Volodeknél, Liethava vára egykori litván urainál (Gróf Pongrácz István) Balázs vitéznek valami tragoe-

diája lehet itt a száraz nyugta háttérében, abból az időből, mikor Svidrigal népével háborúskodott. (V. ö. 342.)

Visszatérve elbeszélésünk tárgyára, felemlítjük, hogy vámügyekből támadt összeütközés emléke Mátyás királynak (Buda, 1475. máj. 25.) rendelete, mikor Német-Lipcese város kérelmére meghagyja Kinizsi Pálnak, intse meg Onufri fia Imrét, hogy birtokain e város lakosaiból vámot és adót ne követeljen. (Századok I. 909. 868. l.)

Bajmóczi Noffry Imre egyike volt ama dandárnokoknak, akik 1476-ban Mohamed szultán vezérét Ali bégét Temesvárnál megverték. Teleki említi (IV. 466. 473.), hogy Pozarinál (?) Csepelyi János belgrádi parancsnok Vuk despota, Nagy Albert és Ambrus, Jaksics Demeter, Jób Ferenc és Dóczi Péter, Imre és Lászlóval együtt nagy győzelmet arattak a törökök fölött. Ali bég csónakon menekült. Ezek a Dócziak nem Nagy Lucheiek.

1479. Mátyás apostol napján Bajmócon kelt ajándéklevél értelmében „Albertus et Emericus ac Onofrius filii Joannis Noffry de Baymocz“ Lazán nevű birtokukat a bajmóczi egyháznak adományozzák. Ebből fejlődött a jelenlegi prépostság. Mint alább látni fogjuk, az ajándékvalló levelet maguk a kegyurak a nádor előtt megújították, utóbb a királyi megerősítést is kieszközölték.

1479. in Castro nostro Baymócz in festo 6. Joannis bapt.: „Nos Albertus et Emericus ac Onofrius filii Joannis Onofry de Baymócz“ boldogságos Antal apát iránti különös devotiojuknál fogva, az ő nevére kápolnát alapítottak Bajmócz városának szent Márton püspök egyháza oldalán. (Bajmóczi prépostság tabulariumában.)

Mátyás királynak 1484. évi Vizkereszt utáni szerdán Budán kelt kiadványa szerint Onufrius, néhai Bajmóczi Niffor Jánosnak fia felmutatta nagyságos Guthi Országh Mihály nádornak bőrhártyára írt levelét, melyben Onufrius az egész Lazán falut a saját és néhai Niffor Albert és Imre üdvösségeért az egyháznak adományozza. Az eredeti levél kelt Bajmócson, 1483. évi szent Mihály napján. A király ezt az adományt megerősíti és a maga részéről, ha a birtokban királyi jog találtatnék, azt is átruházza az egyházra.

Összevetve a fent bemutatott leveleket, látjuk, hogy 1479—1484. között a Niffor testvérek sorra halnak, utolsónak marad Onufrius, de 1485. táján ő is sírba száll s vele a rövid ideig virágzott család kihal. Halála évét közelítőleg csak abból tudjuk, hogy 1486. az ismert Czecei Kis Máté volt kassai harmincados már mint Baj-

mócz kir. várkapitánya szerepel. (Letopis Matice Slov. XII. 1. 88. és Hyross Zámok Lykava p. 130. 414.)

1487-ből Onufrius özvegyének Margitnak is van emléke, mert Chenek cseh vezér felesége gynánt említik, de valljon az utolsó Onufriusnak vagy az előbb élt ilyenévűnek hitvese volt-e, nem tudtuk meghatározni. Adatunk csak regestából való, eredetije a garamszent-benedeki levéltárban. C. 19—38.

1488-ban Mátyás király a bajmóci „magister presbyter“-nek írja, hogy „vacante autoritate juris patronatus“ intézkedik. Tehát Bajmócz ekkor a korona tulajdona volt. A király úgy tekinti a helyzetet, mint valódi üresedést: intézkedik, mert a szükség kívánja, de magát nem tekinti patrónusnak.

A szép uradalom nem is maradt soká gazdátlan, mert egy év múlva már Corvin János kapta.

Budán 1489. junius 27. feria sexta proxima post festum natalis beati Joannis Baptistae kelt Mátyás király iktató parancsa, melyben megjutalmazandó szeretett fiának: Illustris Joannis Corvini Oppaviensis et Liphoviensis Ducis ac Comitis de Hunyad, kiváló lelki tulajdonait neki adományozza Bajmócz várát tartozmányaival együtt, mely „per mortem et defectum seminis condam fidelis nostri Magnifici Honoffry (így) Niffor de eadem Bajmócz“ visszaszállott a koronára. Meghagyja a nyitrai káptalannak, hogy szálljon ki a helyszínére „quo presente unus ex electis juratis nobilibus illius Comitatus“ (nem designál külön homo regiust) és vezessék be János herceget a birtokba. (A nyitrai káptalan levéltárában.)

A beiktatást Báni Gáspár olvasókanonok, püspöki helynök ejtette meg.

Fentebb már részletesen tárgyaltuk Majthényi Ráfael bajmóci kapitányságát, ahol hihetőleg Majosházy Albertet váltotta fel s elmondottuk azt is, hogy János herceg 1491. november 23. Komáromban kelt levelében Ráfael már a vár átadásáról nyugtatja, tehát Poki Péter az új kapitány még előbb lépett hivatalába. Itt csak a chronologiai sorrend kedvéért utalunk okfejtéseinkre, melyek kapcsán röviden érintettük azt is, mi módon veszték el a királyfi rengeteg birtokai.

Ez a sors várt a bajmóci uradalomra is, szegény tulajdonosának sok szenvedése árán. Merész tervezetései, már csaknem bukása napjaiban, 1490. junius 15. a budai táborban keltezi Corvin János azt a levelét, amelyben Czecei Kis Máténak, nejének Margitnak, általuk pedig Cz. Lőrincnek mint édes testvérnek, valamint

Korom Bálintnak adja örök áron, visszavonhatatlanul „oppidum nostrum Mossolcz vocatum et thelonium similiter nostrum in possessione Stubna ab antiquo ad castrum nostrum Sclabyna pertinens.“ Adja pedig Máté hű szolgálatai fejében, melyeket néhai Mátyás királynak és neki teljesített, főleg most, mikor ad sustentationem et expeditionem certarum gentium nostrarum octo millia flor, auri hung. lucravinus et recepinus — — — (Nemz. Muzeum törzsltár.) Ennek a levélnek tárgyalására az 1493. ügyek tárgyalásánál még visszatérünk. Tudjuk, hogy János herceg bajmóczyi birtoklása nem soká tartott, de 1490. október 23. mégis megfordult várában, mert innen datálja alapítólevelét, fundatiót adván boldogult atyja emlékére, s egyúttal kibővíti az Onufriusok fent tárgyalt adományát.

Levele művelődés-történeti szempontból is emlékezetes, mert megörökítette a safrány és bortermelés emlékét, midőn a bajmóczyi papnak a szokott tizedeken kívül ebből is juttat. Itteni szereplésének másik emléke Bela-hoz fűződik. Itt adta ki adománylevelét Kawka László, ennek atyja Prokop, valamint Balázs és Benedek L. testvérei számára, 20000 frt erejéig, lekötve nekik Hendel—Lehota nevű Bajmóczhoz tartozó birtokát. Derék tárnokmesteréről, Lászlóról meleg elismerés hangján nyilatkozik: „quoniam capitis nostri custodiam ei submittere non formidavimus, tuti ingenio suae sapientiae“. Nemsokára ezután vége is szakadt János herceg bajmóczyi földesuraságának, Poki Péter már sokszor érintett árulása következtében. A gonosz cselvetés Istvánffy előadása szerint (III. 42.37.) éppen a bajmóczyi fürdőben történt volna. Mennyiben igaz maga a regényes eset, nem tudjuk, ellenben kétségtelenül igazolható, hogy János herceg 1493. tavaszán összetűzött Zápolya Istvánnal, a nádorral, aki Mátyás halála után Ausztria megvédésére fordított kiadásait rajta követelte. Bármilyen képtelen volt a követelés, a gyenge királyfi mégis alkudozni kezdett a zsarolóval, és neki ezen a címen Árva, Likava és Szklabina várakra záloglevelet adott. Zápolya még ezzel sem érte be, hanem az év vége felé Poki Péter bajmóczyi várnagy árulása folytán csellel és erőszakkal a bajmóczyi várat is kezére kerítette.

Ismeretes, hogy Bonfini (557. l.) részletesen mondja el a nádor bűnét, de elvétí a vár nevét, mert azt Sombornak mondja. Ellenben tudjuk, hogy a Poki testvérek 1493. évi szent Lucia napján még Bajmóczon szerepelnek (Tört. Tár XI. 130.) 1494. elején pedig már folynak a tárgyalások a herceg és a nádor kiengesztelésére.

A kérdés politikai háttere, mely motivumát adja a herceg bé-

külékenységének, tanulmányunk körén kívül esik, de bizonyos, hogy Kinizsi közbenjárását siker koronázta, az ellenfelek kibékültek.

A kibékülés ára a herceg részéről Bajmóc, Árva, Likava, Szklabina átengedése ajándék címén, még pedig úgy, hogy Likavát és Szklabinát a nádor váltsa ki magának a zálogos Poki testvérektől, Árva kiváltása iránt a herceg terhére Haraszti Ferenczel egyezkedjék. (1494. jun. 10.)

Igy jutott tehát a szép bajmóci uradalom végérvényesen a mohó Zápolya-család kezébe. Jellemző azonban, hogy a herceg, noha Bajmóc átengedésével maga is sanctionálta a Pokiak árulását, ellenük mégis hűtlenségi pört indított. Visszatérünk most Czeceinek 1490. Mosócot érdeklő ügyére, mely Bajmóc elvesztésével újra aktuálissá lett.

Horváth Mihály a Történ. Tár XI. 129. l. közli a mosóci vételnek 1493. évi folytatását. Itt János herceg Báthori István ország-bíró előtt elmondja, hogy 1490-ben Mossóc nevű városát stb. nemzetes Czecei Máténak, Liptó akkori főispánjának és nejének Chulai Margit asszonynak, általuk pedig Cz. Lőrincnek, Máté édes testvéreinek, valamint rokonának, Korom Bálintnak adta 8000 arany forint fejében. Erre nézve kijelenti, hogy az ügyletre kényszerítve volt Máté zaklatásai által, különben is akkori viszonyai között — importunitate victus — attól kellett tartania, ha ezt nem teszi, még nagyobb veszedelembé kerül. Így kénytelen volt saját levelében kijelenteni, hogy a kikötött 8000 frtot megkapta és a birtokot Czeceinek nem is zálogba, hanem örök áron adja. Ezért most kijelenti, hogy a pénzből mit sem kapott, levelét nem jószántából, hanem kényszerítve írta meg — ob imperfectam suam aetatem omnino inhabilis et impotens — azért Cz.-nek tett bevallását visszavonja és adott levelét érvénytelennek jelenti ki.

Ez a vallomás sokat mond. Bemutatja Cz. Mátét, a nagy király kegyencét kellő világításban, valódi értékében. Jó lehetett ő eszköznek a hatalmaskodók ellen, de alapjában csak olyan romlott volt, mint többi kortársai . . . A birtokra nézve meg kell jegyeznünk, hogy a herceg maga sem ismerhette azt, és csak Cz. lemondása alapján írhatta, hogy Mossóc és a stubnyai vám Szklabinya várának tartozéka. De tegyük fel, hogy a turóczi viszonyokkal ismerős Máté ezt nem tudta, annál jobban tudhatta Korom Bálint, hogy az erőszakkal megszerzett objectumok nem Szklabina, hanem Blatnic tartozmányai és részirtokosuk éppen Korom Bálint . . . Hogy K. Bálint Máténak rokona csak ez az egy adat bizonyítja, rokonságuk fokát nem

tudjuk, de igazán nobile par fratrum volt. Milyen ármány készült e hamis levél alapján? Ma már alig lehet megállapítani, mert értelmi szerzője Cz. Máté már nem érte meg gázságának gyümölcsét. Véletlenül a becsület mezején, a csonthegy-i ütközetben esett el, legalább így mondják, tehát akarata ellenére vérét ontotta rútúl megzsarolt uráért. Ez a nemezis játéka lett volna. Máté özvegye Ficsor Margit, László szörényi bán huga, 1492. már Balassa Ferencnek, a későbbi szörényi bánnak felesége.

Szólnunk kell még a Noffriaknak leányági rokonságáról és az e révén támadt birtokügyekről. Onufrius egyik leánya 1449. Ludányi Püspöki László fia Tamás neje, miről az orsz. ltár. M. O. D. L. 14.313. 'sz. okmányában ezt olvassuk: Mátyás király 1489. szept. 10. Budán kelt kiadványában tudatja, egregius Johannes podmanichky de podmanyn personaliter in festo nativ. B. Marie V. iuxta citationem nostram hic Bude coram nostra personali presencia comparendo, contra nobilem dominam Veronicam, relictam condam Thome de lwdan proposuit . . .

Hogy V. asszony Bán városát tartja bizonyos a thuróczi konvent előtt tett bevallás alapján és azt visszaadni törvényes úton nem akarja. A jelenvolt Veronika ennek hallatára feleli, hogy kellő feltételek mellett igenis hajlandó visszaszolgáltatni a birtokot s bemutatja a mondott konventnek erre vonatkozó levelét. Ennek értelmében — — Egregius Thomas, filius condam ladislai pispeky de lwdan elmondja, hogy mivel ő most nagyságos Hunyadi János a jelenlegi kormányzó különböző szolgálataiban van elfoglalva, tehát saját dolgaival kellően nem foglalkozhatik, sőt ki van téve annak, hogy valahol váratlanul életét veszítheti, ennek tudatában nem csekély összegű pénzét, más ingó javait és ezüstneműit, amit nemes Veronika asszony, néhai Onuffrius leánya, mint a fatensnek felesége atyai házából hozott, Veronika asszonytól visszaadás kötelezettségével átvevén számára eltette, mindazonáltal nyugtatni akarván feleségét, a mondott összegű pénz (!) átvételéről és visszaadásáról leköti számára Bán városában levő összes javait és rész-birtokait, hasonlóképen a hevesmegyei Poroszlóban levőket, úgyszintén a korosi nemesektől (!) Nyitramegyében levő zálogbirtokait leköti feleségének — ad requirendum, rehabendum, possidendum dedisset, donasset, et contulisset — quin dedit, donavit et contulit coram nobis — 1449. évi szűz szent Katalin napján. — Erről a király Veronika asszony kérelmére 1489. szept. 10. másolatot ad, bár az ügyet tovább nem folytatja, eredményét nem tudjuk,

de a nyitrai káptalan 1466. szept. 29. kelt kiadványa szerint (Orsz. Ltár M. O. D. L. 16.415.) Egregius Emericus Nyfor dictus de Baymocz — — — in persona nobilis domine Veronice relicte quondam Thome de Lwdan — eltiltja Podmanichky Lászlót a trencsényi Bán város és uradalma birtokbavételétől, Mátyás királyt pedig ennek eladományozásából. Jogcímét sem a tiltakozásnak, sem az impetrálásnak nem mondja el, előzményeit a fenti okmány fejti meg.

Ezt a magában véve jelentéktelen ügyet itt azért emeljük ki, mert bevilágít a 209. l. elmondott részletekbe. Ott ugyancsak hiteles adat nyomán azt írtuk, hogy Püspöki László gyermektelenül halt meg és itt azt látjuk, hogy csak L. fia Tamásban halt ki az ág. A baáni viszálykodás előzményeit fentebb (352. l.) tárgyaljuk. Összevetve ezeket, kitűnik, hogy László vitéz balsejtelmek csakugyan nem voltak alaptalanok, mert neje két évvel a bevallás után (1452.) már mint özvegy a Kazzaiak ellen pört indít a Baán városa elfoglalása miatt. Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy a Kazzaiak baáni birtoklása csak bukásukkal ért véget (1466.), egyéb lefoglalt javaikkal együtt Baán tulajdonjoga is a koronára szállott, azért Podmaniczky jóhiszeműleg kérhette azt.

A másik Niffor leány, aki ugyancsak megérte családjá férfiágon való magvaszakadását, Forgách Albert neje volt. Tudva ezt, érdeklődve vettük elő az illusztris család új monografiáját, hogy adatokat keressünk benne a Niffor-Forgách kapcsolat megértésére. Reményünkben ugyan csalatkoztunk, mert a nagy opus terjedelméhez mérten bizony gyenge forrás, mindamellett tarlózásaink közben itt-ott találtunk más adalékot. Pl.

1421-ben történt érdekes esetről olvasunk a 167. lapon. A szerző említi, hogy Dawari Farkast rablásai és fosztogatásai miatt a törvényszék elítélte és a király Forgách Pétert bízta meg a birtokok lefoglalásával. Ennek következtében meghagyja Stibor főispánnak, hogy Felső-Bodokot és Dawart, mely birtokokat főispáni tisztsége (így) átvételekor elfoglalt, adja át Forgáchnak (cserében bizonyos átvett jószágért). Erről a Dawariról a monografia keveset szól, pedig mi a Ludány nemzetség egyik tagját véljük benne fölismerni. Dawari Farkas rokonai Bereczk és Márton pört indítottak Forgách ellen. Hogy megakadályozták volna Felső-Bodok elfoglalását, nem tudjuk, ámde Dawaron a nevezett rokonok is birtak és Forgách az ő területükből is foglalt némi részeket.

A pör folyamán (1425-ben) a király meghagyására Forgách

tágított. Sigmond király kiadványa hangsúlyozza, hogy az ország törvényei szerint a proscibált vagyonát a nádor kezéből az osztályos rokonok becsértékben visszaválthatják. A vádlott D. Farkas, akinek igazi neve inkább Folcus lehetett, mert a birtok neve mai napig Falkas Dovorán, úgy látszik túlélte pörét de ősi földje Ludány nemsokára a husziták egyik tűzhelye lett. A Ludány nemzetségről kevés adat maradt reánk; azt tudjuk, hogy Ludány vár táján nagy kiterjedésű birtokok volt. Családtól Chrabrányig, Bodokig stb. terjedőleg.

Mint a felvidékre nézve közérdekű eseményt kiemeljük a Forgách cs. történetéből (184. l.) Simonyi Imrével való pörüket a szentbenedeki konvent előtt, mely csak 1435. november 21. ért véget. Ekkor Simonyi Imre elmondja, hogy testvére Miklós megölése miatt már régóta pört folytat Forgách Miklós fiaival; a családfa szerint ez időben hat fia élt. Tekintélyes emberek: jelesen Ujlaki Miklós s mások közbenjárására Imre hajlandó beszüntetni a pört, ha a Forgáchok 500 arany forintot fizetnek két részletben. Ha csak az első részletet fizetnék meg, joga marad ellenük kikérni az elmarasztaló ítéletet; ha a másodikat későn adják (a terminusokat elhallgatja a monografia írója), úgy tekintheti, mintha az első meg sem adták volna. Az egyezéshez Kereskényi Sigmond (felesége Katkó), Széplaki László, Sikó László, Dergenyi IPoly és Thuróczy Péter is hozzájárultak, tehát az oklevél ezek részére is kiadatott. 1436-ból megvan a második részlet kifizetéséről szóló hiteles nyugtatóvány. A szűkszavú szövegből az gyanítható, hogy a felsoroltak talán részesei voltak a gyilkosságnak, de az ügyről hallgat a krónika.

1436-ban a Simonyiak arról panaszkodtak, hogy Forgách János és Imre elfoglalták bizonyos földjüket Simonyban, más alkalommal pedig embereik az ő nagybélusi (így) jobbágyaikat bántalmazták. Belus falu van ugyan, de erről nem lehet szó. A historicus bizonyára nem kutatta az előtte amúgy is teljesen ösmeretlen falut; mi úgy véljük, hogy itt a Simonynyal határos (Nagy) Bieliez értendő, ahol a Simonyiaknak nyilván zálogjogon jobbágyaik voltak.

A Forgách-család történetének másik hasonló episodeja a Baska utódokat érinti.

Forgách Albert az ő nemzedékében kihalt Forgách ágnak tagja, a másik ágbeliekkel, sőt úgy látszik az egész társadalommal hadilábon állott. Sok rablást, gyilkosságot követett el, végre is a király halálos ítéletet hozott ellene. 1493. január folyamán embe-

reit jórészt összefogdosták és felakasztották. Javait a király F. Felixnek, Péternek és Gergelynek adományozza. Albert emberei ölték meg Baskafalvai Kerek Lászlót is. Vérdíjja fejében fia Antal bizonyos számú jobbágytelket kapott Bélicz (így mondja a szerző) és Menyhe falvakban. Ezeket Antal elzalogosította Mácsai Bertalannak, a nyitrai várnagynak, tőle 1495. december 22. Forgách Péter és Gergely 270 forintért kapják zálogba, helyesebben talán visszaváltják. A Forgáchok története 768-ik lapján megtaláljuk Kerek Antal fia László gyermekeit 4 fiút és 3 leányt, ezek: László, János, Miklós, István; Kata, Anna és Magdolna. A nevezett Forgách Albertnek felesége volt Bajmóczi Nyfor Brigitta és így érthető, hogy elítéltetésének dacára mégis sikerült neki 1495. december 6. királyi kegyelmet kapnia. Ezzel meghiusult Péternek és Gergelynek új osztálya, pedig Albertnek izgága volta sok bajt okozott a testvéreknek, már előbb is.

Már jóval a gyász eset előtt F. Albert neje Niffor Brigitta unszolására elhatározta, hogy ghymesi részét eladja (sógorainak?) Albert, Imre és Onofrinak. Ez ellen Forgách Ferenc 1481. jan. 18. a garamszentbenedeki konvent előtt óvást emelt.

A Forgáchok monographusa megállapítja (p. 201.), hogy Albert 1498. halt meg. Ellenbizonyosság nélkül nem lenne okunk kétségbevonni az évszám hitelességét, de ugyanott hat sorral alább azt olvassuk, hogy F. Albert „özvegye“ már 1491. aug. 25. a fentiek szerint 7 évvel előbb Komjátiban végrendeletet tesz. Anyai hozományát és leánynegyedét az elefánti klostromnak hagyja, egyéb vagyona rokonait illette meg (így). Mint tanúk jelen voltak F. Péter és Gergelyné, tehát a másik ág tagjai, Fygedi Péter ghymesi várnagy, Csepes Gergely ispán (mi ez? e korban szokatlan hivatal) és Lőrinc, a komjáthi sz. Máriáról nevezett egyház papja. A két összeütköző évszám erősen devalválja az adat értékét. Hihetünk-e már most a végrendelet nyomán összeállított leszármazásnak?

Mikor Bajmócz birtoka Corvin számára már végérvényesen elveszett és a Zápolyák kezére szállt, a környéken még ott éltek a Noffriak leányai.

1495-ben Catherina, filia condam egregii Valentini Bardonis Niffor conjux generosi viri Martini Brczal (így) vocati végrendekezik, testét a bajmóci plébánia temploma szent Sófia kápolnájában, ahol fiai és leányai nyugszanak, temetteti. Nyitra Vicsap és Apátiban bírt portioit 166 frt értékben férjének helybenhagyásával a nevezett kápolnának hagyja, olyan kikötéssel, hogy a kápolna rec-

tora hetenként két misét mondjon. Ha valaki ezen intézkedését megátámadná, köteles legyen a 166 forintot letenni a rector kezébe. A végrendelet executora: egregius dominus Laurencius Zol (ar) de Tren (chin) capitaneus nunc castris Bajmócz, és Péter bajmóci plébános. A végrendelete kelt: „*in domo habitatoria mea in Poruba in vigilia conceptionis virginis gloriosae, 1495. coram viro meo (igy) Martino Brezal, Johanne plebano de Prona almanorum. Urbano plebano de Gaydel, Stephano Presbitero confessore meo, Michael . . . zgrac (igy) capellano de Bajmocz.* Négy pecséttel, a férj s a nyitrai káptalan által zsintén megerősítve. 1496-ban Katalin asszony már nem élt. (Másolata a Motesitzky ltárban.)

Ez a birtok saját szerzeménye lehetett Katalin asszonynak, mert ugyanezt korábban egy itt nem szereplő malommal együtt az elefánti barátok kapták (1428.) Sigmond király őket ennek birtokában megerősítette és így a birtokot eladhatták. Katalin asszony 1496-ban halt meg. Férje Martinus Brezal de Poruba a nyitrai káptalan előtt megújítván az adományt, Porubán 12 jobbágytelket és egy kuriát, valamint a két említett birtokot kiadja. Folytatólag 1497. úgylászik pótvégrendelet alapján még az asszony ékszereit is cedálja a kápolnának. A hagyományt nem soká bírta a kápolna. 1500 elején: Honorabilis Mgr. Stephanus de Dezser, rector capellae a nyitrai káptalan előtt eladja az ingatlanokat 176 frtéért Nagy Barachkai Jakabnak. Ezektől 1527. Kis Aponi Chuklás Pál özvegye vette meg a fenmaradt vicsapi részt: 5 jobbágy telket 36 forintért, a többi részt ekkor már a Fyussiek bírják 1506. óta. 1537-ben Styavniczai István fia, Miklós Vicsapon és Apáthin birt 3 teleknyi részét 12 frtéért zálogba veti Kovarczi Zomor Pálnak és nejének, Orsolyának. 1496. előtt Vicsap és Apáthi másik társbirtokosa volt Kolar Péter. Ennek unokája Borbála, Dobozi Bánffy András neje itt leányjogon, hugával, Erzsébettel együttesen 6 telket bírt Vicsapon, a hozzá való kuriával, 6 telket Apáthin. Erzsébet Sileziában lakott Parbiel? nevű férjével.

Erzsébet, fia László jóváhagyásával a birtokról húga javára lemondván, Borbála az egészet az elefánti barátoknak hagyta (1506.) Ezt az adományt a király is megerősítette, a szent-benedeki konvent őket be is iktatta, mindamellett végül követelésük 100 fratra redukáltatott, a birtok pedig Justhok, Elekcheyek, majd kozmafalvi Dolgosok kezére száll. (U. ott.)

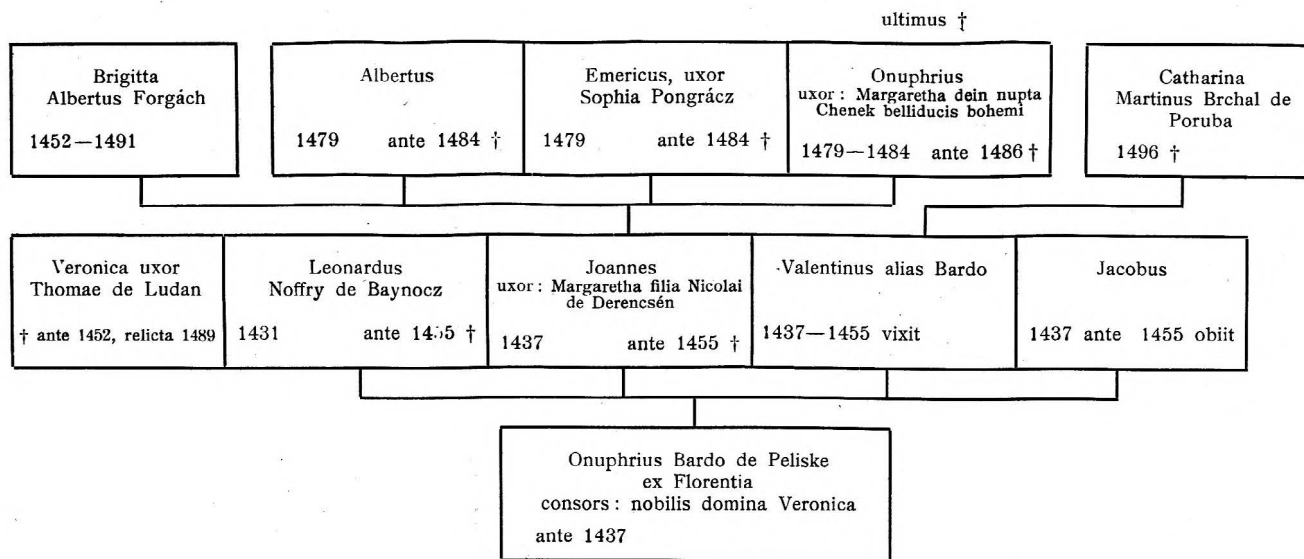
Voltaképen jelen kötetünk határain túl esik már ez is, de az egység okáért itt közöljük a Krickerhäu-ra vonatkozó harmadik ok-

mányt, mint újabb phasisat az ottani scultetiának, melynek története annyira összeforrott Bajmóc városával.

„Universis et singulis Dominis tam Nobilis quam ignobilibus, tam spiritualibus quam secularibus Memoriae commendamus Qualiter actum est annis elapsis quot (sic) nos Crikernhavenses tota communitas conspirati ac cumulati in Domo Iudicis elegimus Johannem Coltpergerum verum heredem non intrusum sed per totam communitatem ellectum in iudicem nostrum tam divites quam inopes tam iuvenes quam senes et desuper conciliata tota communitas. Dato casu ut si per quem haberet aliquod impedimentum condonavimus supra nominato Johanni in firmitus testimonium literas fide dignas sub robore maioris sigilli nostri ut si per quem haberet aliquod impedimentum nos omnes et singuli volumus adiutores et protectores ipsius fore et eidem manus adiutrices porrigere tamquam vero heredi et iudici nostro una cum natis nostris et penes illam confirmationem. Dum eidem condonavimus literas erant praesentes Circumspecti ac providi consules ville nostrae: Andreas Wollent; Gregorius Orenth; Paulus Gerolinus; Girg Crausz; Johannes Ruckschluss; Girg Giring; Jacobus Sutor; Petrus Storzer; Clau Greger; Michael Priwicz; Casper Melcz; Gregorius Zotlern ac etiam Dominus Johannes tunc temporis Plebanus noster ac etiam tota communitas et cet. Datum in ede Iudicis feria secunda ante omnium sanctorum anno Virginali partus Domini 1523.“

(Eredeti hártján, melyről a közönséges viaszba nyomott és teljesen összetöredezett pecsét vékony kenderzsinóron függ alá. A Pálffy senioratus pozsonyi levéltárából: Arm. V. Lad. 6. Fasc. 3. No. 7.)

Ezután csak röviden megemlíthetjük azt is, hogy a Zápolyák sem örülhettek soká a gonosz úton szerzett Bajmócnak. A fatum, mely addigi urait üldözte, elérte őket is. Ferdinánd király 1527. évi feria II. post. F. O. O. Sanctorum kiadott levelében elveszi Z. Jánostól Bajmóc várát, mert a mohácsi vérmezőn álló királyát hűtlenül elhagyta, sőt halálát okozta, mert nem sietett segítségére, noha erre hírnök útján több felszólítást kapott. A koronázásra összegyűlt rendek ezért: nota perpetuae infidelitatis atque laesae maietatis — elítélték és javaitól megfosztották. Az így gazdátlanul lett uradalmat a király más levelében Bethlenfalvi Thurzó Elek kincstárnoknak adományozta.

Stemma familiae Onuphrii de Peliske, postea de Bajmócz.

ZÁRSZÓ.

Még sok mondanivalónk lenne az eddig felvetett kérdések kapcsán, néhány más tétel, felvidékünk történelmének ide illő részlete is méltatást kíván és mégis be kell fejeznünk ezt a túlnagyra nyúlt kötetet, mert ha még néhány ívvel bővítjük — —

Quis te ferret, perlegeretque liber?

Sis licet usque malus, non odiosus eris!

Heu mihi! quam multis, sic quoque longus eris!

(Martialis Epigr. liber II. 1.)

Igy eljutottunk körülbelül az 1520. évekig, mert néhol, hogy meg ne szakítsuk az összefüggő ügyet, előbbre is mentünk, de általánosságban nem megyünk tovább, szokás szerint nem követjük hőseinket legalább a mohácsi vészig. A szokatlan beosztás okát kifejtettük már az előszóban is, elmondottuk, hogy 1520. húnyta le szemét M. Gergely fiainak utolsója, János. Ekkor kezdi szerepét az új generatio, melynek korával, történetével a II. kötetben akarunk foglalkozni.

Fentebb részletesen tárgyaltuk a fiuk közéleti és magánszereplését, itt csak összefoglaló rövid áttekintést adunk róluk.

A 16-ik század első két évtizedében, amint tudjuk, Gergely úr fiai egymást követték a sírba; legidősebb *Sigmond*, a „szentelt vitéz“ (miles) jóval megelőzte atyját a halálban. A század első éveiben halt el *Mihály lovag* magtalanul, hátrahagyván hozzá képest fiatal özvegyét, Nagy-Luchei Orsolyát, utóbb Záblathi Salzer György nejét. Mihály úr Mátyás király halála után legtöbbit a Thurócmegyében szerzett birtokokon, olykor Budán tartózkodott. Ráfael bajmóci várkapitánysága után még mintegy huszonöt évig élt. Az atyai vagyonnak egyharmada, ha *Zorárd prépostot* nem vesszük tekintetbe, őt illette. Birt más javakat is, de leginkább az új szerzeményeken, Lipnik, Poseháj és a többrendbeli thurócmegyei zálogos birtokain tartózkodott.

Első feleségének nevét nem ismerjük, úgy látszik ettől származott fia István, második felesége Kálnay Borbála. 1494-ben már

Thurócmegyében találjuk *Ráfaelt* is, talán Bajmócból való távozása után (1491.) nemsokára oda vonult; mint Szklabina várának parancsnoka és helyettes főispán. Valószínű, hogy nejével és két kis-korú gyermekével ott tartotta állandó lakását haláláig. Testvérük Zorárd prépost vendégszerető háza a testvéreknek kedves központja lehetett, ahová a negyedik testvér, János is nem egyszer elrándult, olykor ott találjuk őt hivatalos ügyben is. Három évvel azután, hogy Mihály urat eltemették kedvenc birtokán, Hájon, *János úrnak* Anna leánya Korom Bálintné is oda telepedett Háj közvetlen szomszédságába. Ebből újabb Majthényi-otthon keletkezett, mert Anna ásszony nagybátyjai részbirtokosok voltak Blatnica várában. János úr neje révén Ovárnak egyharmadát is birta.

A fenmaradt három testvér közül Zorárd prépost követte elsőnek testvérét Mihályt a sírba, de a prépostság továbbra is a Majthényiak otthona gyanánt maradt, mert csakhamar beleült a székbe M. János fia Uriel, alig hogy elvégezte tanulmányait Krakóban és Bécsben.

1517. táján Ráfael is elhalt, hátrahagyván özvegyét Borbálát, kinek pörét mostoha fiával Istvánnal fentebb ismertettük.

M. Jánosról, a ma élő összes Majthényiak ősatyjáról aránylag keveset tudunk. Egyes adatokat elszórva megfelelő helyen közlünk, de a közpályán tett szolgálataiból mást alig ismerünk, mint azt, hogy a királyi udvarban volt, utóbb donáttornyai comes lett, régibb forrás említi, hogy pétervárad kapitány volt.*) Ezt bár szívesen elfogadnók, bebizonyítani nem tudjuk. Nem minden

---

*) M. János pétervárad kapitányságának emléke fennmaradt II. Ferdinánd 1631. jun. 24. levelében, mikor M. Györgyöt bárói rangra emeli. „A tempore Ludovici I., Sigismundi caesaris, Alberti caesaris familiae Majthenyaniae cives et consortes publice muniis in bellis defunctos feliciter ac victorios in Italia, Dalmatia, Bosnia, ipsaque Hungaria proeliis interfuisse cognitum est... Tehát sok olyan részletre utal, miről az elpusztult levéltár felvilágosítást már nem adhat. Tovább ezt írja: „inter alios fuit Johannes M. qui cum Johanne Huniade ubique proeliis interfuit et generalis capitaneus ad Varadinum Petri fuit, cuius pater Gregorius bellica virtute clarus arcem Kesselőkö obtinuit...“

Ezeket az adatokat eredeti okmányokból közli Bél M. Notitia IV. 423., hogy a családi levéltár más okmányait is látta, kitűnik abból, hogy az ő birtokában maradt M. György csonka kézírata: *Rerum Hungaricarum sui temporis Decades*, melyben a bécsi és a zsitvatoroki béke tárgyalásait írta le. — Ma már kétségtelenül látjuk, hogy Bél adatain épült Mednyánszky idézett tanulmánya, Lehoczky stb. közleményei.

régi chronica megbízható, mert pl. Jánosról is azt írják, hogy Mohácsnál esett el, mi pedig kimutatjuk, hogy 1520-ban fejezte be életét 90 éves korában. Özvegye Pongrácz Margit azonban túlélte őt, mert még 1526. is életben van, fiágon azonban 1520-al már új generatio lép az apák nyomdokaiba. János fiai közül talán Márton a legidősebbik, utána Imre, Uriel prépost és Bertalan, a királyi udvarnok. Ráfael fia István, aulae regiae miles, a gazdag és előkelő Korláthkeői Krisztina férje, fényesnek ígérkező pályájának kezdetén halt meg, egy fiúgyermek és két leány hátrahagyásával. Ráfael ágából tehát 1520. körül csak kiskorúak maradtak fenn és két özvegy asszony. Ezek egyike Krisztina, mint özvegy ötven évnél tovább élt. János fia Márton másfél éves házasság után elveszíti feleségét Kálnay Annát. Az úgynevezett Zavari Sigmond után egyetlen fia György ekkor még élt, de nemsokára ez is meghalt két fiú hátrahagyásával.

Ekkor tehát az egész Majthényi-család férfitagjai nyolcan valának: Jánosnak négy fia, a Zavari Györgynek két fia, Ráfaelnek két fia és egy unokája. Özvegy asszony pedig négy maradt. Ekkor kezdi szerepét az újabb generatio.

Tanulmányunk folyamán sokat foglalkoztunk genealogiai fejtegetésekkel, de bevalljuk, hogy olykor legjobb akarattal sem tudtuk megfejteti egy-egy családtani kérdés nyitját. Elmondottuk, milyen nehéz ítéletet mondani akkor, ha a hiteles helyek kiadványai egymást cáfolják, vagy olykor elhallgatják a legfontosabb részleteket. Ilyen eset, hogy a sok közül csak egyet említsünk, Majthényi Apollónia házasságának kérdése, mert két férjezése idejét a hibás dátumok miatt sem lehet megállapítani, legalább az eddigi források alapján. Kellemetlenül hat az olvasóra, hogy az „ignorabimus“-t olyan sűrűn hangoztatjuk, mert gyengíti máskülönben hiteles érvelésünk hatását, ámde vigasztal az a tudat, hogy ilyen akadályokkal küzd minden genealogus!

*
*   *
*

Ha feljebb a Majthényi-családról retrospectiv irányban szözlöttünk, itt, a kötet végén, az egész műre nézve is helyén lesz, hasonló irányban egyet-mást elmondani, mintegy zárszót a végéhez illesztetni. Elmondottuk volt, hogy a történelmi adatok, melyeket a M. családról gyűjtöttünk, valamint sok egyéb felvidéki genealogiai és történelmi részletek beszerzése hosszú időbe és nem kevés fáradsá-

ságba került; teljes negyven évbe, a gyűjtés befejezésekor e sorok írója élete végső éveikhez közelgetett, majd hogy a tollat kezéből ki-ejté; a művet befejező II. kötetnek anyaga ugyan szintén összegyűjtve csak a sajtó alá rendezését várja, ami az első kötet megjelenését fogja nyomban követni, de vajjon ezt ugyanazon kéz fogja-e befejezhetni, nagyon kétséges. Már a jelen kötet sajtó alá rendezése előtt felösmerte az adatgyűjtő, hogy a mű befejezésére egymaga képtelen. Sok, régen jegyzékben vezetett levéltári s más adatok beszerzése még kívánatos volt, de erre agilis fiatal erő kellett volna; hát még a nyomdai ügyek, sat.

Ekkor a gondviselés oly segítséget küldött a kifáradt agastyánnak, aki a kétségbeejtő helyzeten nagyot lendített. Ernyey József úr szintén a felvidék szülöttje, az, aki felszólításomnak engedvén, magára vállalta a terhes feladatot, munkatársnak beállott s mondhatni gözerővel, kezébe ragadván az ügyet, nemhogy csak a mű megjelenését illető minden teendőket végrehajtotta vala, hanem ruganyos szellemével varázsszerűleg beleélte magát ama réggen múlt világba, melyben a vén adatgyűjtő már el is téved vala, ha magára hagyatik; a levéltárakból hiányzó adatokat nagy mennyiségben beszerezte; nem kevés eddig ösmeretlen adattal bővítette az anyagot s azokat feldolgozva, a munkába beillesztette, szóval megbecsülhetetlen segítséggel támogatta e sorok íróját, aki éppen a mű nyomtatása idejében súlyos betegségben sínlődött hat hónapon át. Ezen providentiális férfi mintha csak ezen feladatra termett volna; mint jeles nyelvész, kinek a latin nyelvben való jártasságát keresni kell, épp oly erős slavista, ami megbecsülhetetlen a felvidéki kutatásokra nézve, mint ösmeretes ethnographus ugyancsak helyén volt; tudásvágya már ifjú korában bejáratta vele az egész felvidéket, nincsen régi vár, templom vagy rom, ami figyelmét elkerülte volna a „gyógyyszerész“ figyelmét, ha botanizálás vagy vadászat kedvéért a Mátyus-föld hegyeit, völgyeit végigbarangolta; gazdag tapasztalatait pedig gördülékeny szavakba fűzni nem esett nehezére a volt journalisztának.

Ezeket ide kellett iktatnom avégre, hogy az utókor vagy mondjuk a M.-család jövőendő generációi tájékozva legyenek ezen családi chronica keletkezését illetőleg; hisz ha a családi levéltár fontos sarkköve annak, úgy a tartalmának nyomtatásban megjelent kivonata is a családi történet keretében megemlítést érdemel.

Hogy feljebb megemlékeztem munkatársamról s buzgó közreműködését kiemelttem, kötelességérzetből tettem, még ha ő maga

ellenezné is, megkövetelem szavaim közzétételét, mert azzal neki tartozom, de magamnak is tartozom, mert idegen tollakkal nem akarok ékeskedni. A nyájas olvasó pedig a szövegben könnyen felismerheti annak provenienciáját, ha felváltva az én ósdi nehézkes stylusom mellett, a könnyed, modern journalista írásmódorra fog akadni.

Még egyről akarok szólni. Nem ritkán akad olvasó a régen lefolyt események elbeszélésénél vagy családtani bonyodalmak fejtegetésénél oly zavaros narratiokra, hogy elkedvetlenedve becsapja majd a könyvet, mert dacára a szószaporításnak, a kérdéses tárgyat nem tisztáztuk, előbbre nem vittük; ilyen eseteknél vezéreszménk az volt, hogy egy későbbi szakembert a hibákra figyelmeztessük, esetleg a megoldatlan kérdés tisztázására buzdítsuk. Leteszszük ezzel a tollat, nem vindicálunk magunknak semmiféle érdemeket, de azt az egyet kijelenthetjük, hogy soha és sehol a valótól el nem tértünk, minden erőnkkel törekedtünk tárgyilagosak maradni s lehetőleg igazat mondani. „Nil nisi verum.“

Körmöcz, 1913. Bőjthavában.

Szerémi.

TARTALOM.

a) Szöveg:	Oldal.
Bevezetés	I—XVI
I. Első nyomok az ősi földön, Pogányvárak. Sirmezők	1—6
II. Letűnt nemzedékek kihalt típusok	7—31
III. A Divék nemzetség és a Majthényiak első birtok osztályai. Családi levéltárak	32—102
IV. A Bacskaalvi és Kerek családok	102—114
V. Visszapillantás	114—127
VI. Chák Máté és Matyusföldre	128—138
VII. Majthényi Gergely és M. Benedek	139—166
VIII. Stibor vajda	167—171
XI. A husziták felvidéken 1420—1435.	172—213
X. A Stiborics hagyatékok tárgyalása	214—220
XI. Borbála és Erzsébet királynék udvara özv. Zelcheni Istvánné, Lipthai Bálint és Kottaner Ilona	220—263
XII. Szent Miklósi Pongrácz	264—308
XIII. Schlick Gáspár és M. Gergely Ujvárott	309—317
XIV. A Nyitra—Zerda helyi alias Bikchei család	318—227
XV. A vágvölgyi várak és uraik	328—344
XVI. Kazza de eadem Lieszkovecz et Banovicz	345—356
XVII. A Pécz nemzetségbeli Apponyiak	337—377
XVIII. A Neczpaliak és Véghlesi Justhok	378—402
XIX. A szécseni és hollókeői treuga	404—406
XX. M. Gergely sztriczai zálogügye	407—409
XXI. M. Gergely hatalma tetőpontján	410—415
XXII. Giskra békéje Pongráczczal	416—422
XXIII. Lipthai Bálint alapítványa (1448.)	423—424
XXIV. Hunyadi levelei M. Gergelyhez	425—428
XXV. A lehotai scultetia	429—434
XXVI. Éleskő vára és urai	435—442
XXVII. Cillei és a Hunyadiak	443—453
XXVIII. A nováki scultetia	455—460
XXIX. A nováki zálog. Zuk, Zavar stb. adományozása	461—472
XXX. Uj aera	473—486
XXXI. A nováki scultetia megváltása	487—495
XXXII. M. János Donátornán, Gergely cigeli ügye	496—500
XXXIII. A Héderváryak és Nagy-Lucheiak kölcsönös örökösödési szerződése	501—506

	Oldal.
XXXIV. A Pásztóiak igénye Kesseleőkeőre (1493)	507—509
XXXV. M. János Óvárott, Gergely úr halála, M. Mihály háji acquisi- tója, Blatnicza	510—533
XXXVI. A Gáyi-(Hayi) alias Hájszky család és uradalom története ...	533—584
XXXVII. Kerek de Lipnik	585—605
XXXVIII. Majthényi Anna, Korom Bálint és Érsek Benedek Blatniczán	606—614
XXXIX. Pongrácz örökség, Zablathy, Kálnay ügyek	615—626
XL. M. Mártonné Kálnay Anna végrendelete (1517.)	627—634
XLI. M. Gergely és fiai	635—655
XLII. Majthényi Mihály végrendelete	656—662
XLIII. Majthényi Susanna Soóky Sigmondné leánya Margit, férj. Pewkry Isvánne	663—671
XLIV. A bajmóczi uradalom	672—695

b) *Családfák:*

1. Descendentes Comitissae Adami Batthyány ac Comitissae Annae Eszterházy	19
2. Inductio ramorum fam. Majthényi	38—41
3. A Divék nemzetség Majthényi ága	43
4. A Bacskafalvaiak	48
5. A Divék nemzetség krencsi ága	50
6. Majthényi Bacskafalvaiak, alias Kevrek	51
7. M. Bacskafalvaiak, alias Adamovszky	52
8. Alkernechi Zarkafalvaiak	114—115
9. A Zelcheniek stemmája	262
10. A Liptvai—Zelcheni kapocs	263
11. A Szentmiklósi Pongráczok stemmája	308, 518, 519
12. Fam. de Kazza, alias Kazzay, item Sándor	356, 495
13. Neczpali család	387
14. Stemma fam. Kerek de Lipnik	605
15. Proximi in causa Pewkryana	671
16. Stemma fam. Onuphrii de Peliske, postea de Bajmóc	695

Betűrendes név- és tárgymutató a II. kötetben.

SAJTÓHIBÁK.

- Pagina VII. alulról 11. sor zenekara is volt helyett *zenekara volt az*.
- „ IX. 12. sor terheltetik helyett *terhelhetik*.
- „ 2. 15. sor Segunius helyett *Seguinus*.
- „ 7. 1. sor tekintélyes és helyett *és tekintélyes*.
- „ 9. alulról 3. sor is helyett *így*.
- „ 20. 22. sor miután helyett *utóbb*.
- „ 20. alulról 3. sor praeficiálásnak helyett *praeficiálásnak*.
- „ 25. 15. sor felső-mothnai helyett *felső-muthnai*.
- „ 29. 5. sor 15-ik század végével helyett *16-ik század elején*.
- „ 35. 20. sor Borokból helyett *Bozokból*.
- „ 36. 26. sor 19 Januaru helyett *19 Januarii*.
- „ 40. 17. sor obut 1892 26. Sept. helyett *obüt 1892. 26. Martii*.
- „ 40 Baro Adamus (a 17-ik fok) *Adám nem báró*.
- „ 44. sor Bernátfalvai helyett *Beznakfalvai*.
- „ 54. alulról 9. sor 1258-ból fenmaradt a helyett *Az 1258-ból fenmaradt*.
- „ 64. 6. sor Trichchiniensis helyett *Trinchiniensis*.
- „ 69. 9. sor Banka helyett *Dlzsín*.
- „ 70. 16. sor Bededictus helyett *Bede dictus Ruffus*.
- „ 79. 7. sor majhényi helyett *majthényi*.
- „ 82. alulról 2. sor az 1328-iki kiadvány idejében 37 éves lehetett
kimarad.
- „ 85. 18. sor nekik nekik, egyik törlendő.
- „ 92. 19. sor nobileum helyett *nobilem*.
- „ 94. 1. sor nobilibus helyett *nobiles*.
- „ 105. 22. sor 1380-ban helyett *1280-ban*.
- „ 126. 1. sor Bedeki Nemeg helyett *Bodok de Nemeg*.
- „ 127. alulról 10. sor Nerestyént helyett *Herestyént*.
- „ 167. alulról 8. sor Aciajuli helyett *Acciajuoli*.
- „ 169. alulról 8. sor fordult, mintsem helyett, *fordult inkább mintsem*.
- „ 171. 11. sor lipői helyett *liptai*.
- „ 177. 7. sor Holt helyett *Hol*.
- „ 177. 19. sor Nagy Szombatfele helyett *Nagy Szombat felé*.
- „ 185. alulról 12. sor hadak voltak disponálva helyett *hadak lehettek
disponálva*.
- „ 188. 4. sor hadiszerekre helyett *hadi szekerekre*.
- „ 191. 11. sor „ante patrem“ helyett *filius ante patrens*.
- „ 191. 9. sor huszita kézre volna helyett *huszita kézre jutott volna*.
- „ 199. 17. sor szólt még egy helyett *szóló még egy*.

Pagina 203. 4. sor lelkesedésből helyett *lelkesedéséből*.

- „ 216. 19. sor Návai Kompolthi helyett *Nánai Kompolthi*.
- „ 226. alulról 5. sor 1430-ban benfentes helyett *1430 1440. táján benfentes*.
- „ 233. alulról 3. sor got almechtig helyett *got der almechtig*.
- „ 237. 1. sor yederman helyett *yderman*.
- „ 239. 15. sor da sprach die edl Knigin helyett *do sprach die edl Kniginn*.
- „ 242. 21. sor ibzonyára helyett *bizonyára*.
- „ 243. 21. sor imitten helyett *enmitten*.
- „ 248. alulról 2. sor jn veirer tragen helyett *ja verrier tragen*.
- „ 251. alulról 15. sor „Magyarossi“ helyett *„Magyaroni“*.
- „ 255. 15. sor Novium fortalicium helyett *Novum fortalicium*.
- „ 256. 19. sor 1443. év legvégén helyett *1442. év legvégén*.
- „ 265. alulról 5. sor Pongrácz leányának helyett *Pongrácz István leányának*.
- „ 277. alulról 2. sor nevezett a Mihály helyett *„a“ törtlendő*.
- „ 281. 10. sor hivatalban minden helyett *hivatalt minden*.
- „ 286. alulról 14. sor erősség értetik helyett *erősség értetik-e?*
- „ 286. alulról 15. sor Zarkalice helyett *Zaskalice*.
- „ 292. 1. sor kötehetette helyett *köthette*.
- „ 295. 15. sor Datum ut nupra helyett *Datum ut supra*.
- „ 302. 2. sor ezért 4179. helyett *ezért 1479*.
- „ 309. 1. sor pongrácz helyett *Pongrácz*.
- „ 330. 9. sor találkoztuk helyett *találkoztunk*.
- „ 330. 10. sor nevüket; tehát ők is helyett *nevét, tehát ő is*.
- „ 330. 10. sor beolvadtak helyett *beolvadott*.
- „ 330. 11. sor be is vette őket helyett *be is vette őtet*.
- „ 339. már 1520-ban már helyett *már 1520-ban elintéztettek*
- „ 339. Árva, Likava, Bajmóc, Bajmóc törtlendő.
- „ 343. alulról 5. sor tevékenységet fejtett ki helyett *sok tevékenységet nem fejtett ki*.
- „ 348. 24. sor vere necare helyett *vero necare*.
- „ 354. 15. sor Kazzi helyett *Kazzai*
- „ 358. 3. sor történetéből helyett *történetükből*.
- „ 362. 6. sor szomszér helyett *szomszéd*.
- „ 364. 14. sor concernentis helyett *concernentem*.
- „ 365. 2. sor és birtok helyett *és a birtok*.
- „ 365. 10. sor 11 év mulva helyett *14 év mulva*.
- „ 366. 18. sor rokonságba helyett *sógorságba*.
- „ 370. alulról 3. sor várban helyett *várba*.
- „ 372. 19. sor pater carnalis helyett *frater carnalis*.
- „ 377. a 15-ik században helyett *a 15 16. században*.
- „ 378. alulról 1. sor kapitánya helyett *kapitánya?*
- „ 383. alulról 3. sor Péter leányának helyett *Péter nejének*.
- „ 384. 13. sor I. János helyett *Justh János*.
- „ 385. 2. sor liptói helyett *liptai*.

- Pagina 385. 10. sor atyja, Neczpalı László helyett *nagyatyja Neczpalı László*.
- .. 397. 14. sor. Trebosztóci kuriára helyett *Trebosztói kuriára*.
- .. 414. alulról 4. sor királyné hıvét helyett *királyné rokonát*.
- .. 429. 15. sor kénytelen vot helyett *kénytelen volt*.
- .. 433. alulról 4. sor quibis helyett *quibus*.
- .. 434. 3. sor egyidőn helyett *egyidőre*.
- .. 440. 15. sor A fejleményeket helyett *A fejlemények*.
- .. 462. 4. sor és prépost Pongrácz István helyett és a prépost Pongrácz Istvánt.
- .. 462. 21. sor kiszaladt helyett *kiszakadt*.
- .. 465. alulról 4. sor eshetett helyett *éshetett?*
- .. 474. 13. sor Maytha helyett *Maythe*.
- .. 475. alulról 10. sor szolgalatban helyett *szolgálatában*.
- .. 479. 10. sor Mátyásföldjét helyett *Mátyusföldjét*.
- .. 488. 21. sor quam pluribis helyett *quam pluribus*.
- .. 488. 4. sor Nagy Sarlai bert helyett *Nagy-Sarlai Bertalan (sor kétszer nyomtatva)*.
- .. 494. 16. sor filius Stephani helyett *filii Stephani*.
- .. 521. 15. sor unokával helyett *unokájával*.
- .. 522. alulról 3. sor jure acquisitio helyett *jure acquisitico*.
- .. 523. 18. sor parafernals helyett *paraphernales*.
- .. 538. 9. sor Heléne helyett *Helenae*.
- .. 547. alulról 6. sor csk helyett *csak*.
- .. 549. 4. sor visszatükrözi helyett *visszatükrözi*.
- .. 561. 20. sor kifejezés helyett *kifejezést*.
- .. 564. 8. sor Luchey helyett *Nagy-Luchei*.
- .. 564. 17. sor Bodoo Baári helyett *Bodov Baári*.
- .. 567. 15. sor universitasához helyett *universitásához*.
- .. 581. 23. sor visszadta helyett *visszaadta*.
- .. 595. alulról 8. sor generaveraet helyett *generaverat*.
- .. 597. 4. sor parati helyett *parata*.
- .. 605. No. 1510. helyett *Ann. 1510*.
- .. 606. 16. sor Pongrácz helyett *Pongráczot*.
- .. 610. alulról 7. sor synhomisticus helyett *synchronisticus*.
- .. 644. 20. sor készorításukkal helyett *készorításukkal*.
- .. 661. 11 sor közvetlenséet helyett *közvetlenséget*.
- .. 665. alulról 6. sor Sigismndi helyett *Sigismundi*.
- .. 666. 15. sor Barnabac helyett *Barnabae*.
- .. 666. alulról 4. sor praediumst helyett *praedium*.
- .. 676. 10. sor öröségben helyett *örökségben*.
- .. 686. 4. sor gynánt helyett *gyanánt*.